282.492S B787
Class Book
General Theological Seminary Library
Chelsea Square, New York

Purchased from the fund bequeathed to the Seminary by
EUGENE AUGUSTUS HOFFMAN, D. D.
DEAN 1879-1902

RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN

UITGEGEVEN IN OPDRACHT VAN

Z. EXC. DEN MINISTER VAN ONDERWIJS,

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

52.

BROM (†) EN HENSEN,

ROMEINSCHE BRONNEN VOOR DEN KERKELIJK-STAATKUNDIGEN TOESTAND DER NEDERLANDEN IN DE 16DE EEUW.

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1922.

ROMEINSCHE BRONNEN VOOR DEN KERKELIJK-STAATKUNDIGEN TOESTAND DER NEDERLANDEN IN DE 16DE EEUW

VERZAMELD DOOR

MGR. DR. GISB. BROM (†)

EN

MGR. PROF. DR. A. H. L. HENSEN.

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION LIBRARY CHICAGO

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1922.

76642
282.4928
B787

GEN. THEO. SEMINARY
LIBRARY
NEW YORK

INHOUD

Inleiding VII

I. Kerkelijke Stukken. Godsdienstig leven der 16e eeuw 3

Hoofdstuk I. Opkomst der Hervorming (1521—1559). 3

„ II. Oprichting en organisatie der nieuwe Bisdommen (1559—1565) 62

„ III. Tegenreformatie (1560—1592) 158

a. (1560—1579) 158

b. (1580—1592) 264

II. Staatkundige Stukken. Kerkelijke Staatkunde tegenover den opstand 433

Hoofdstuk I. Tot de Unie van Utrecht (1565—1579). 433

„ II. Het Keulsche vredescongres (1578—1580). 559

„ III. Tegenover de Unie 630

III. Aanhangsel 709

Registers 725

Register van Personen 727

Register van Plaatsen 742

Register van Zaken 747

INLEIDING.

De documenten, welke in dezen bundel volgens het Overzicht (n°. 15, al. 2) uitgegeven worden, zijn grootendeels bijeengebracht door Mgr. Dr. Gisbert Brom. Op 20 September 1910 kreeg hij van de Commissie voor 's Rijks Geschiedkundige publicatiën goedkeuring op het plan van arbeid, door hem overgelegd, en tevens verzoek om de verzameling aan te vullen met stukken uit verschillende collecties van het Vaticaansch archief, gelijk Dr. Brom zelf dit had voorgeslagen. Op 24 September volgde de officieele opdracht van Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Onderwijl moesten nog Deel II en Deel III zijner *Archivalia in Italië* verschijnen; het eerste kwam uit in 1911, het tweede op het einde van 1914. Daarmede was de beschrijving der archieven en bibliotheken in Rome voltooid, en kon Dr. Brom zich gaan wijden aan het verder bearbeiden en voltooien van den lijvigen bundel der voor n°. 15 bijeenverzamelde stukken. Ook was hij onderwijl reeds met het verzamelen van bescheiden voor n°. 48 van het Overzicht begonnen. De dood heeft echter de uitvoering van deze plannen verijdeld; op 6 Februari 1915 stierf hij te midden van zijn energieke werkzaamheid, waaraan helaas zoo plotseling een einde kwam.

Na door H. M. de Koningin tijdelijk te zijn benoemd tot Dr. Brom's opvolger in het beheer van het Historisch Instituut te Rome, kreeg ik bij schrijven van 8 September 1915 van de Commissie in opdracht het materiaal, door Dr. Brom bijeengebracht, voor zoo verre noodig, aan te vullen en voor de pers gereed te maken.

Het eerste, wat mij te doen stond, nadat ik in October 1915 te Rome was aangekomen, betrof een onderzoek in te stellen naar hetgeen voor het onderwerp, bedoeld in het Overzicht, n°. 15, al. 2, was bijeengebracht. Gelijk in het Jaarverslag van ons Instituut over 1915 kon medegedeeld worden, bleek, dat de bundel, die ongeveer acht honderd documenten in afschrift bevatte, toen nog verre van persklaar was. Slechts voor een gedeelte waren de aanvullingen uit andere collectie's, door

Dr. Brom noodig geacht, tot stand gekomen; sommige afschriften moesten nog gecollationeerd, de meeste van regesten en noten voorzien worden; van de Inleiding waren slechts enkele volzinnen geschreven.

Uit een aanteekening van Dr. Brom bleek, dat hij tot titel van dezen bundel wilde gekozen hebben: *Romeinsche bronnen voor den kerkelijk-staatkundigen toestand der Nederlanden in de 16de eeuw.* Naar zijn inzicht stond de publicatie, welke hij gereed maakte, wel in nauw verband met n°. 15, al. 2, in het Overzicht vermeld onder den titel van: *Verbreiding der Hervorming na 1530*, maar werd de inhoud van zijn bundel documenten toch niet geheel door dezen titel gedekt. Toen ik een indruk had verkregen van hetgeen door hem was bijeengebracht, kwam ook mij de keuze van dien gewijzigden titel meer geschikt voor. Immers, wijl het verstrooide materiaal in zijn geheel niet streng aaneensloot, maar tal van uiteenloopende personen en zaken betrof, welke allen nochtans op den kerkelijk-staatkundigen toestand der Noordelijke Nederlanden in de 16e eeuw betrekking hadden, moesten de velerlei bouwstoffen wel onder een bepaald gezichtspunt worden gerangschikt en verdeeld. Een natuurlijke scheiding vormde haar overwegende aard, welke òf kerkelijk-godsdienstig òf kerkelijk-staatkundig was, naar welken maatstaf een verdeeling in twee ongeveer gelijke helften voor de bronnen-publicatie geboden werd. De beide helften, welke elk in haar eigen chronologische volgorde grootendeels evenwijdig loopen, vullen elkander aan. Maar iedere helft diende eveneens onder een karakteristiek gezichtspunt te worden onderverdeeld; deze vormden de natuurlijke staketsels, waarmede het uitgestrekte veld van het hier bijeengebrachte materiaal, dat anders een doolhof zou worden, moest worden afgepaald. Zoo kwam ik tot de verdeeling, die in de inhoudsopgave is aangegeven.

Als het jaar, waarmede deze bundel van bescheiden aanvangt, is alzoo gekozen 1521; met het jaar 1592 wordt de collectie afgesloten. Dat eindpunt scheen meer aangewezen dan het oorspronkelijk aangenomene van 1602, het einde van Sasbout Vosmeer's verblijf in de Nederlanden, toen evenwel zijne werkzaamheid aldaar volstrekt nog geen einde nam. Eerst in 1521 beginnen de bronnen, welke op het ontstaan der Hervorming in de Nederlanden betrekking hebben, in Rome te vloeien; in 1592 gaat de H. Stoel ertoe over een Vicaris-apostoliek aan te stellen over de Noordelijke Nederlanden. De regeling van het kerkelijk bestuur, door het oprichten der kerkprovincie Utrecht in 1559 getroffen, werd met dezen maatregel door de Curie prijsgegeven; de kerk der Noordelijke Nederlanden wordt sindsdien te Rome als een missie-gebied bestuurd en behandeld. Aangezien wij hier te maken hebben met het standpunt der Curie, welker bescheiden den hoofdinhoud dezer verzameling vormen,

was dus het jaar 1592 het aangewezen eindpunt. Ook het tweede gedeelte van deze publicatie, dat de stukken van godsdienstig-staatkundigen aard omvat, kon gevoegelijk met het jaar 1592 gesloten worden. En dit niet slechts om der wille van de gelijkvormigheid, maar ook omdat in dat jaar Parma, de eenige onder de Spaansche landvoogden, die als veldheer tegen den opstand was opgewassen, stierf. Tot verklaring van den titel zij ten slotte nog vermeld, dat met de Nederlanden hier bepaaldelijk de Noordelijke Nederlanden zijn bedoeld; wat in de bronnen uitsluitend op de Zuidelijke Nederlanden betrekking had, werd ter zijde gelaten, tenzij het tevens licht wierp op den algemeenen toestand in het Noorden.

Bij de stukken, welke in *Archivalia* I, II en III zijn vermeld, werd voor de vindplaats naar het nummer dier uitgave verwezen; de aard der bestudeerde fondsen kan daar nagezien worden, en het scheen dus overbodig opnieuw deze uitvoerige en nauwkeurige aanwijzingen hier af te drukken. Daarbij valt nog op te merken, dat waar geen afzonderlijke fondsen (Borghese, Corsini, enz.) genoemd zijn, het Vaticaansch archief als bewaarplaats der stukken moet worden aangemerkt. Waar niet naar de nummers der *Archivalia* wordt verwezen, heeft men te doen met stukken, die eerst na de uitgave der drie deelen werden gevonden. Evenwel, een uitzondering moest gemaakt worden voor de papieren van Ottavio Mirto Frangipani, nuntius te Keulen en vervolgens te Brussel. Aan Dr. Brom heeft de gelegenheid ontbroken de correspondentie van dezen nuntius, voorzooverre zij te Napels wordt bewaard, te raadplegen. Terwijl te Rome de brieven zich bevinden, welke Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris schreef, treft men te Napels zijn overige briefwisseling aan. Ik achtte het wenschelijk ook deze laatste te raadplegen en, voor zoover het noodig bleek, bij onzen bundel in te lijven. In Hoofdstuk III, *b*, van Afdeeling I, en vervolgens in Hoofdstuk III van Afdeeling II hebben deze brieven van of aan Frangipani een plaats gekregen. En wijl in de tot nog toe verschenen deelen van de *Archivalia* alleen de Romeinsche bronnen zijn beschreven, was het ook noodig een beknopte beschrijving te geven van de papieren van Frangipani, welke te Napels berusten, maar feitelijk in de Romeinsche archieven behooren. Zulks is geschied aan het slot dezer Inleiding.

Om verder in geen herhaling te vervallen, werd hier ook doorgaans alleen verwezen naar de reeds in de *Archivalia* gedrukte stukken en naar de publicatiën van Dr. Brom in het *Archief van het aartsbisdom Utrecht*, liefst ter plaatse waar ze in zakelijk verband meer licht brengen. Ook waar overigens de stukken in gemakkelijk bereikbare moderne uitgaven (met name Theiner's *Annales ecclesiastici* en de groote Duitsche uitgave der *Nuntiaturberichte*) naar dezelfde origineele documenten of goede

afschriften in de Romeinsche bronnen-verzamelingen gedrukt waren, is ter wille van vermijding van onnoodige drukkosten naar deze uitgaven verwezen; een aanzienlijke besparing van ruimte was daarvan het gewenschte gevolg, al moest thans afgezien worden van het denkbeeld om de geheele stof in één volledige uitgave te verzamelen, wat overigens ontegenzeggelijk het gemak van den gebruiker bevorderd zou hebben. De in het boek van Luciano Serrano, *Correspondencia diplomatica entre España y la Santa Sede* (Madrid, 1914) afgedrukte stukken zijn in deze uitgave gewoonlijk niet opnieuw afgedrukt [1]). Anders is gehandeld met het gedrukte in andere, weinig verspreide werken: hier werd tot herdruk besloten.

Titulatuur bij den aanhef en plichtplegingen aan het einde der brieven zijn weggelaten, behalve in stukken van den paus en van vorstelijke personen, wanneer ze van historisch belang zouden kunnen zijn. Daar de Apostolische brieven volgens den *Stylus Curiae* meestal een zeer uitvoerig en in hoofdzaak gelijkvormig slotformulier bevatten, beginnende met de woorden: *Non obstantibus*, is ook deze formule weggelaten; als proeve werd echter een enkele maal de volledige tekst van zulk een breve afgedrukt.

Herinnerd moge nog worden, dat ik ten gevolge van den oorlogstoestand in Italië van den voorzomer 1917 tot het late najaar van 1919 noodgedrongen in het vaderland heb moeten verblijven, zoodat de werkzaamheid aan deze uitgave aanzienlijk vertraagd werd. Eerst met den aanvang van 1920 kon die werkzaamheid weder met volle kracht worden hervat en de door Dr. Brom begonnen arbeid een flinke schrede verder worden gebracht. Die arbeid is thans overeenkomstig het plan, omschreven in n°. 15, al. 2, van het Overzicht voltooid, volgens de inzichten van Dr. Brom zelven, wien ondergeteekende hierbij nog eenmaal een welverdiend eeresaluut brengt.

Ottavio Mirto Frangipani, van wiens correspondentie op de vorige bladzijde gesproken is, werd te Napels uit een oud en adellijk geslacht geboren op het einde van 1542 of in het begin van 1543. In 1572 volgde hij zijn oom, Fabio Mirto Frangipani, op als bisschop van Cajazzo, bij Capua gelegen. Toen deze oom twee jaren later van Gregorius XIII een diplomatieke zending naar Frankrijk had verkregen, werd Ottavio in diens plaats ook als gouverneur met het bestuur van Bologna belast. Zoo zeer voldeed zijn oom Fabio in zijn optreden aan het Fransche hof, dat Sixtus V hem tot bestendig nuntius te Parijs

1) Een exemplaar van deze belangrijke publicatie vindt men hier te lande op de Koninklijke Bibliotheek.

benoemde. Nog geen vol jaar heeft hij echter dat ambt bekleed: op 14 Juni 1586 benoemd, stierf Fabio Frangipani reeds den 17den Maart van het volgende jaar. De paus was over dit verlies zeer bedroefd, gelijk hij in het Consistorie verklaarde. En het schijnt wel, dat de toegenegenheid, welke Sixtus V den oom toedroeg, en het vertrouwen, dat hij in diens talenten stelde, aanstonds op den neef is overgegaan. Dit verklaart de ongewoon snelle benoeming van Ottavio, welke van den paus zelf is uitgegaan. En vandaar ook dat in de eerste brieven, welke de Staatssecretaris, kardinaal Montalto, aan Frangipani schreef, telkens en met zooveel voldoening erop wordt gezinspeeld, dat de paus zich in de keuze van zijn nuntius niet had bedrogen, maar dat deze door zijn ijver en bekwaamheid aan de verwachtingen van paus Sixtus beantwoordde. Zijn brieven van aanstelling kreeg hij op 13 Juni 1587. Tot zijn gebied behoorden, behalve Keulen, Trier, Mainz, Straatsburg en nog andere diocesen van Duitschland, de gezamenlijke Nederlanden. Op 25 Augustus 1587 kwam Frangipani in Keulen, waar hij zou resideeren, aan. In tegenstelling met zijn voorganger, Bonomi, heeft hij daar voortdurend gewoond. Alleen in de tweede helft van 1588 is hierop een uitzondering gemaakt. Oneenigheden tusschen de Jezuieten, die zich in 1585 te Leuven hadden gevestigd, en de Universiteit aldaar maakten zijn overkomst gewenscht. Frangipani nam de gelegenheid waar om tevens een samenkomst te hebben met Alexander Farnese. Deze was 11 November 1588 naar Antwerpen teruggekeerd, nadat hij het beleg van Bergen op Zoom had moeten opgeven. Hier trof hem de nuntius en hij begeleidde den landvoogd naar Brussel. In December 1588 was Frangipani wederom in Keulen terug. Ongeveer tien jaren lang heeft hij daar zijn ambt vervuld, om vervolgens op 22 April 1596 naar Brussel te worden overgeplaatst. Hier hebben wij slechts met zijn nuntiatuur te Keulen te doen. Een gedeelte van de correspondentie, toen gehouden, is door Mgr. Ehses in de *Nuntiaturberichte* gepubliceerd [1]). De daar verzamelde bescheiden loopen slechts tot 20 September 1590, maar de uitgave zal later worden voortgezet.

Een zelfstandig onderzoek der bronnen was evenwel noodig. En niet alleen voor de jaren 1591—1592, doch ook wat de voorafgaande jaren van Frangipani's nuntiatuur te Keulen betrof. De *Nuntiaturberichte aus Deutschland* immers hebben, gelijk de titel aangeeft, hoofdzakelijk betrekking op Duitschland; bescheiden over de Nederlanden werden slechts opgenomen, wanneer ze in eenige betrekking tot Duitsch-

1) Dr. Stephan Ehses, *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, Erste Abteilung, zweite Hälfte (Paderborn, 1899).

land stonden. Van daar dat een groot aantal stukken in onzen bundel voorkomen, naar welke men tevergeefs bij Ehses zal zoeken.

De correspondentie van Frangipani is over twee depots verdeeld: de Vaticaansche archieven en het archief van de *Biblioteca Nazionale* te Napels. In het Vaticaan heeft men ze voor het tijdvak, dat ons hier bezig houdt, te zoeken onder: *Nunziatura di Colonia*, 2 en 3. De verzameling aldaar is echter verre van volledig; zoo beginnen de brieven van Frangipani eerst met 3 December 1587, toen hij reeds vier maanden als nuntius te Keulen vertoefde. En ook later komt er nog menige gaping voor onder de op het Vaticaan bewaarde papieren. Gelukkig is dit gebrek echter te herstellen met behulp van de correspondentie, welke te Napels berust. De briefwisseling van Frangipani, welke daar onder XII, B, 9—26, wordt bewaard, is zelfs zóó volledig, dat zij als hoofdbron in aanmerking dient te komen. Tot eigen gebruik heeft de nuntius die verzameling, welke zijn beide nuntiaturen (Keulen, 1587—1596 en Brussel, 1596—1606) omvat, laten aanleggen; in achttien perkamenten banden vindt men daar de gansche correspondentie van Frangipani bijeen. Voor ons doel kwamen hier in aanmerking: XII, B, 9—12, brieven van en aan Frangipani, en bovendien: XII, B, 19—21, welke de oorspronkelijke brieven bevatten van het Staatssecretariaat aan den nuntius, terwijl in Rome alleen de minuten worden bewaard. Gelijk het Register van personen op den naam: Ottavio Frangipani, hierachter aangeeft, vindt men ze op blz. 313—416, voor zooverre het kerkelijke stukken betreft, op blz. 671—708, voor zooverre het stukken geldt van overwegend staatkundigen aard.

Het toezicht op deze uitgave werd namens de Commissie voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën uitgeoefend door haar medelid prof. dr. P. J. Blok.

A. H. L. HENSEN.

I. KERKELIJKE STUKKEN.

I. OPKOMST DER HERVORMING
1517—1559.

1. 1521, MAART 13. — De pauselijke legaat Hieronymus Aleander gelast o. a. aan de bisschoppen van Luik en van Utrecht, de banbulle [1]) tegen Luther in hun bisdommen af te kondigen.

Revme. pater et Illme. domine commendatio.

Gedrukt bij Fredericq, *Corpus documentorum*, V, nº. 750 v. — Vgl. ook *Archivalia*, I, nº. 778, noot 1.

2. 1521, APRIL 8. — Notarieele akte, waarbij wordt vastgesteld dat Mr. Henricus Kuerinx een schrijven van den legaat Aleander en een afschrift der pauselijke banbulle tegen Luther heeft overhandigd aan Mr. Gerardus van der Toorn, deken van Sint-Pieter en vicaris-generaal van den tijdelijk afwezigen bisschop van Utrecht, Philips van Bourgondië.

Anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo primo, indictione nona, die Lune, octava mensis Aprilis hora sexta vel quasi, post meridiem, pontificatus sanctissimi domini nostri domini Leonis pape decimi anno suo nono, coram venerabili et egregio viro domino et magistro Gerardo de Turri [2]), legum doctore, decano ecclesie sancti Petri Trajectensis ac vicario illustrissimi et reverendissimi in Christo domini, domini Philippi de Burgondia, Dei et apostolice Sedis gratia episcopi Trajectensis in temporalibus generali, inque mei notarii publici ac testium infrascriptorum presentia personaliter constitutis providus et honestus vir magister Henricus Kuerinx notarius publicus, habens et tenens in suis manibus quasdam litteras illustris domini et magistri Iheronimi Aleandri, canonici et cancellarii Leodiensis bibliothecarii sanctissimi domini nostri domini Leonis pape prefati ac nuntii et commissarii apostolici firmiter clausas ac signeto ejusdem ab extra, ut apparuit, munitas, ad prefatum dominum Philippum episcopum destinatas, una cum quodam libello copie bulle condempnationis, declarationis, correctionis, emendationis et enuclcationis certorum pretensorum et confectorum articulorum, per quendam Martinum Lutherum, ut asseritur, editorum et confectorum, ac quoddam mandatum ejusdem domini Jheronimi nuntii et commissarii apostolici. Quas quidem litteras cum libello et mandato antedicto domino et magistro Gerardo decano et vicario, propter prelibati reverendissimi domini nostri domini Philippi episcopi a civitate Trajectensi absentiam et ipsius in partibus Transyselanis existentiam, cum decenti honore presentavit, eidem contenta pretacti libelli intimavit, insinuavit, et notificavit, ac ad

1) *Exsurge Domine*, d.d. 15 Juni 1520. Ook de bulle *Decet Romanum Pontificem*, van 3 Januari 1521, was tegen Luther gericht.

2) Gerard van der Toorn (Aanhangsel Kerkel. Oudh. 168).

ipsius notitiam quantum melius potuit et debuit deduxit. Qui vero dominus et magister Gerardus decanus et vicarius hujusmodi litteras et libellum ad se recipiens, dixit se contenta hujusmodi libelli habere pro sufficienter insinuatis ac easdem litteras et libellum quantocius ad dictum dominum nostrum episcopum transmittere velle dixit. Acta fuerunt hec Trajecti in domo habitationis sepedicti domini decani et vicarii, sita ibidem infra summitatem ecclesie sancti Petri Trajectensis, tempore prenotato, presentibus ibidem honorabilibus et discretis viris domino Johanne Geverdinck presbitero, capellano ejusdem domini decani et vicarii, et magistro Gysberto Closse, notario publico, testibus ad premissa requisitis.

Dat. Stoop, notarius signavit [1]).

Op den rug: Notula insinuationis bulle condempnationis errorum Martini Lutheri apud Trajectum inferius facte *etc.*

Archivalia I, nº. 778.

3. (1521, na april). — Gerardus (van der Toorn) [2]), vicaris-generaal in het bisdom Utrecht, gelast aan zijne onderhoorige geestelijkheid de afkondiging en inachtneming der banbulle tegen Luther.

Reinardus [2]) *etc.*

Arm. 64 Vol. 17 („Acta Wormatiensia") f. 57—57², gelijkt. afschrift z. d.; 58—59 volgt een gelijksoortige ook niet gedagteekende lastgeving. Gedr. Balan, *Monum. reform. Luth.*, p. 148 nº. 59 (eigenmachtig zet deze boven het stuk: „Publicatio bullae contra Lutherum facta Trajecti", en dagteekent hij: 5 April). — Fredericq, *Corpus*, V, nº. 751 (waar ook zonder bewijsgrond: 5 April).

4. 1521. juni 16. — Philips van Bourgondië, bisschop van Utrecht, verklaart de banbulle, het keizerlijk edict en Aleander's brief tegen Luther ontvangen te hebben.

Philippus de Burgundia, Dei et apostolice Sedis gratia episcopus Trajectensis, notum facimus, quod Bernardinus de Bartolotis, clericus Bononiensis, Sanctissimi domini nostri pape familiaris, presentium lator, hodie nobis presentavit bullam apostolicam contra Martinum Lutherum, similiter et mandatum imperialem ac litteras Jeronimi Aleandri nuncii apostolici contra eundem Lutherum. Datum nostro sub signeto, anno Domini millesimo quingentesimo vicesimo primo, mensis Junii die sextadecima.

Arm. 64 vol. 17, f. 181 (oorspr. op papier, met op gedrukt zegel in witte was).

5. 1521, juli 16. — Berichten van den pauselijken legaat Hieronymus Aleander aan den vice-kanselier (kardinaal Julius de Medici) over den voortgang en de bestrijding van het Lutheranisme in de Noordelijke Nederlanden [3]).

Archivalia I, nº. 2084.

---

1) Notarieel teeken.

2) In het stuk staat „Reinardus". Hiermede is hoogst waarschijnlijk gemeend onze Gerardus van der Toorn, op wien ook het slot volkomen past: *sub nostri vicariatus*, enz. De dagteekening moet wel bepaald worden in verband met het nevensgaande stuk. Er is overigens geen bepaalde aanwijzing in het stuk zelf, dat het voor het bisdom Utrecht bestemd was.

3) Over Aleander's werkzaamheid in de Nederlanden, zie P. Kalkoff, *Die Anfänge der Gegenreformation in der Nederlanden* I—II (Halle 1903—1904) en *Die Depeschen des Nuntius Aleander* (Halle 1886).

6. 1523, MAART 14. — Adriaan VI verleent eenige voorrechten en aflaten voor de leden der Broederschap van het Allerh. Sacrament, die in de Sint-Janskerk te 's-Hertogenbosch gevestigd is [1]).

Adrianus *etc.* Ad perpetuam rei memoriam. Pastoris eterni, qui non vult mortem sed conversionem peccatoris, vices licet immeriti gerentes in terris, gregem Dominicum cure nostre commissum ad vitam lucis eterne quantum cum Deo possumus perducere studemus et juxta nobis creditum apostolice servitutis officium fideles singulos, quorum merita pro demeritis penitus sunt impia, ad sinceritatis devotionem et salutis opera exercendo per spiritualia munera frequenter excitamus ac propterea concessas indulgentias et remissiones interdum extendimus et ampliamus ac alias desuper potestatis nobis credite auctoritatem favorabiliter impertimur, ut exinde fideles Christi purificatis mentibus, finito hujusmodi vite exilio, felicitatis eterne premia facilius consequi mereantur. Dudum siquidem felicis recordationis Alexander papa VI predecessor noster omnibus et singulis utriusque sexus confratribus confraternitatis invocationis Corporis Christi in ecclesia sancti Johannis Evangeliste oppidi Buscoducensis Romane ecclesie immediate subjecta Leodiensis diocesis institute pro tempore existentibus et infra limites dicte ecclesie, que etiam parrochialis existit, pro tempore habitantibus usque ad numerum trecentarum personarum dumtaxat, viro et uxore pro uno ex eis computatis, quinque altaria ad id per quemlibet eorum pro tempore eligenda sita in dicta ecclesia santi Johannis Evangeliste visitantibus et ante quodlibet eorem semel orationem Dominicam cum salutatione angelica devote recitantibus, singulis diebus et temporibus etiam Quadragesime, quibus ecclesie stationum Urbis visitantur, ut omnes et singulas indulgentias et peccatorum remissiones consequerentur, ac si ecclesias stationum Urbis et extra muros hujusmodi eisdem diebus et temporibus personaliter visitarent, per quasdam perpetuo concessit. Et deinde pie memorie Julius papa II etiam predecessor noster omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus, vere penitentibus et confessis, qui eandem ecclesiam sancti Johannis Evangeliste in Annuntationis et Assumptionis beate Marie Virginis necnon ipsius sancti Johannis Evangeliste ac Dedecationis ejusdem ecclesie festivitatibus ac die Dominica proxima post festum sancti Johannis Baptiste a primis vesperis usque ad secundas vesperas festivitatum et diei earundem inclusive devote visitarent annuatim et ad illius conservationem, reparationem et manutentionem manus promptius adjutrices porrigerent, pro singulis festivitatibus et die hujusmodi, quibus id facerent, vigintiquinque annos et totidem quadragenas de injunctis eis penitentiis per alias suas perpetuo futuris temporibus duraturas literas relaxavit, prout in singulis litteris predictis plenius continetur. Nos igitur, cupientes, ut devotio confratrum et aliorum Christi fidelium predictorum ad dictam ecclesiam sancti Johannis Evangeliste, ad quam, sicut accepimus, dilectus filius Wilhelmus de Enkevoirt, electus Dertusensis, prelatus domesticus, datarius, scriptor et continuus commensalis noster, qui etiam archidiaconus Campinie in ecclesia Leodiensi et ipsius ecclesie sancti Johannis Evangeliste decanus ex dispensatione apostolica fore dignoscitur, singularem gerit devotionis affectum, ferventius invalescat et animarum eorundem saluti fructuosius consulatur ac Christi fideles ipsi ad ingrediendum

1) Over die broederschap: Coppens, *Nieuwe beschrijving van het bisdom van 's-Hertogenbosch* II, p. 59.

confraternitatem hujusmodi peramplius inducantur, de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, concessionem ac cum omnibus et singulis in eis contentis clausulis Alexandri ad hoc, ut etiam omnes et singuli utriusque sexus Christi fideles etiam extra dictas civitates habitantes et undecumque existentes ac etiam predictum trecentarum personarum excedentes et ad quemcumque alium numerum ascendentes, quoties eorum devotio id exegerit, in confratres dicte confraternitatis recipi et admitti ac omnes et singuli confraternitatis hujusmodi confratres dicte ecclesie parrochiani presentes et futuri diebus et temporibus Stationum hujusmodi duo aut tria altaria ex predictis altaribus visitantes predictas ac omnes et singulas alias indulgentias et peccatorum remissiones, quas consequerentur, si eisdem temporibus et diebus tam prefatas ecclesias dicte Urbis et extra illius muros quam etiam sancti Laurentii et alia sex principales Urbis et extra muros hujusmodi personaliter visitarent, consequantur, in omnibus et per omnia, perinde ac si littere dicti Alexandri predecessoris quoad premissa omnia concesse fuissent, necnon indulgentiam vigintiquinque annorum et Julii predecessoris litteras hujusmodi ad hoc ut Christi fideles prefati dictam ecclesiam sancti Johannis Evangeliste non solum in supradictis in posterioribus litteris predictis expressis, sed etiam in sancte Catherine et sancte Barbare ac sancte Agathe festivitatibus ut prefertur visitantes et manus adjutrices ad premissa porrigentes, eandem indulgentiam vigintiquinque annorum consequantur, auctoritate apostolica tenore presentium extendimus et ampliamus. Et nichilominus singulis utriusque sexus confratribus confraternitatis hujusmodi dicte ecclesie parrochianis presentibus et futuris, ut confessorem, quem maluerint, secularem seu cujusvis Ordinis regularem, prefato Wilhelmo electo et pro tempore existenti decano et dilectis filiis capitulo dicte ecclesie sancti Johannis Evangeliste in omnibus subjectum, qui eos ab omnibus et singulis eorum excessibus, criminibus et delictis, videlicet Sedi apostolice reservatis, exceptis contentis in bulla in die Cene Domini legi consueta, semel in vita et quotiescumque mortis periculum imminebit seu imminere formidabitur, in aliis vero eidem Sedi non reservatis casibus, quoties opportunum fuerit, absolvere eisque pro premissis penitentiam salutarem indulgere necnon vota quecumque per eos tempore emissa, ultramarino, visitationis Liminum beatorum apostolorum Petri et Pauli ac sancti Jacobi in Compostella necnon castitatis et religionis votis dumtaxat exceptis, in alia pietatis opera commutare possint, eligere necnon Wilhelmo electo et pro tempore existenti decano et capitulo prefatis, tot confessores ydoneos seculares vel quorumvis et Mendicantium ordinum regulares, quot necessarii fuerint, a Pentecostes et Corporis Christi ac singularum ipsius beate Marie Virginis ac eorumdem sancti Johannis Baptiste et sancti Johannis Evangeliste omniumque aliorum beatorum apostolorum festivitatum primis vesperis usque ad octavas singularium festivitatum earundem inclusive necnon a prima Dominica Adventus usque ad festum Epiphanie et a prima die Quadragesime usque ad octavas Resurrectionis Dominice similiter inclusive ac Dominica celebrationis processionis, in qua ymago ejusdem beate Marie Virginis per dictum oppidum Buscoducense deferri consuevit, necnon tribus ante et totidem post Dominicam hujusmodi diebus deputare ipsisque sic deputatis confessoribus, ut cum virgis albis ad instar confessorum basilice Principis apostolorum de Urbe in eadem ecclesia sancti Johannis Evangeliste sedere ac omnes et singulos confratres et

alios Christi fideles ad ecclesiam ipsam sancti Johannis Evangeliste devotionis causa confluentes, confessionibus eorum diligenter auditis, ab omnibus et singulis eorum peccatis, criminibus et delictis, etiam dicte Sedi reservatis, exceptis contentis in bulla in die Cene Domini legi consueta, absolvere et eis pro commissis penitentiam salutarem injungere ac vota quecumque, Ultramarino, visitationis Liminum beatorum apostolorum Petri et Pauli de Urbe ac sancti Jacobi in Compostella necnon castitatis et religionis votis predictis dumtaxat exceptis, in infrascriptum usum aut alia pietatis opera commutare necnon Christi fidelibus ipsis ad dictam ecclesiam sancti Johannis Evangeliste visitationis causa confluentibus et pium denarium pro fulcimento, ornamento et aliarum rerum altari Corporis Christi sito necessariarum elargientibus, confessionibus eorum auditis, in casibus predictis etiam Sedi apostolice reservatis, exceptis contentis in dicta bulla in die Cene Domini legi consueta, absolvi possint, auctoritate et tenore predictis etiam perpetuo concedimus et pariter indulgemus; decernentes omnes et singulas oblationes et elemosinas pro manutentione dicte confraternitatis pro tempore elargiendas in tres partes dividi et duas, prout decano et capitulo prefatis videbitur, tertiam vero partem hujus modi pro fabrica ipsius ecclesie sancti Johannis Evangeliste converti debere nullumque nisi provisores dicte confraternitatis pro tempore existentes de hujusmodi elemosinis sub excommunicationis late sententie pena, si contrafecerunt, eo ipso absque alia declaratione incurrenda et a qua ab alio quam a Romano Pontifice preterquam in mortis articulo absolvi non possunt, se intromittere quoquomodo posse, et tam singulas priores predictas quam presentes litteras sub quibusvis similium vel dissimilium indulgentiarum revocationibus et suspensionibus etiam in favorem dicte basilice et quaruncumque aliarum ecclesiarum ac Cruciate hactenus per nos et Sedem prefatam factis et imposterum faciendis minime comprehensas esse seu comprehendi debere, sed ab illis omnibus semper exceptas fuisse fore et esse. Quocirca dilectis filiis abbati monasterii sancte Gertrudis Lovaniensis dicte diocesis et sancti Pauli Leodiensis et sancti Petri Boxtellensis ejusdem diocesis ecclesiarum decanis etiam mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum pro se vel alium seu alios easdem presentes litteras et in eis contenta quecumque, ubi et quando opus fuerit ac quoties pro parte Wilhelmi electi et pro tempore existentis decani et capituli et consulum predictorum seu alicuius eorum desuper fuerint requisiti, solempniter publicantes eisque in premissis efficacis defensionis presidio assistentes, faciant presentes litteras et in eis contenta hujusmodi firmiter observari ac singulos, quos eedem presentes concernunt, illis pacifice gaudere, non permittentes eos desuper per quoscumque quomodolibet indebite molestari, contradictores quoslibet et rebelles per censuras et penas ecclesiasticas appellatione postposita compescendo, ac legitimis super hiis habendis servatis processibus censuras et penas ipsas, quoties opus fuerit, aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Non obstantibus quibusvis apostolicis ac in provincialibus et sinodalibus conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus contrariis quibuscumque, aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Volumus autem, ne confratres predicti propter hujusmodi concessionem eligendi confessorem reddantur procliviores

ad illicita imposterum committenda; quod si a sinceritate fidei unitate Romane ecclesie ac obedientia et devotione nostra et successorum nostrorum Romanorum pontificum canonice intrantium destiterint aut ex confidentia ejusdem concessionis aliqua forsan commiserint, concessio hujusmodi et quo ad illas presentes littere eis nullatenus suffragentur. Nulli ergo *etc.* nostre extensionis, ampliationis, concessionis, indulti, decreti, mandati et voluntatis infringere *etc.*: Si quis *etc.*: Datum Rome apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo quingentesimo vicesimo secundo, pridie Idus Martii, pontificatus nostri anno primo.

Archivalia I, nº. 253.

7. 1523, JUNI 1. — Adriaan VI benoemt Frans van der Hulst [1]) in de Nederlanden tot inquisiteur tegen het Lutheranisme.

Archivalia II, nº. 27. Gedrukt Fredericq, *Corpus* IV, nº. 136.

8. (1524 EINDE APRIL, ROME). — Instructie voor de pauselijke, naar den keizer bestemde legaten; zij begint met te waarschuwen, dat vooral de Nederlanden, ook de noordelijke („Phrysia, Zelandia, Hollandia") zijn aangetast door de pest der ketterij.

Gedrukt Fredericq, *Corpus* V, nº. 776.

9. 1524, AUGUSTUS 20. — Clemens VII antwoordt welwillend aan paltzgraaf Lodewijk, hertog van Beieren, over de bevestiging van zijn broeder Hendrik als bisschop van Utrecht en diens te behouden coadjutorschap van Worms.

Dilecto filio nobili viro Ludovico comiti Palatino, Bavariae duci, sacri Romani imperii principi electori.

Dilecte fili salutem *etc.*

Iam ex tuis et nonnullorum venerabilium fratrum episcoporum ac dilectorum filiorum nobilium virorum principum Germaniae litteris, quam sermone procuratorum dilecti filii Henrici fratris tui, ad ecclesiam Trajectensem electi, intelleximus postulata nobilitatis tuae super confirmatione electionis ipsius ac retentione coadjutoriae Vormatiensis [2]) et aliorum beneficiorum per nos expediendis; quibus accessit ardens commendatio dilecti filii cardinalis Campegii, legati nostri [3]), et testimonium meritis vestris, ut sepe antea, perhibentis et addentis testimonio etiam preces suas. Quas apud nos, ut debemus, volumus valere quam plurimum. Nos igitur, cum procuratores ipsius electi pro diligentia et fide sua omnia apud nos particulariter egerint, ipsis procuratoribus ad singula respondimus, prout ab eis ad dictum electum scribetur. Ex quibus sane ac re potius ipsa nobilitas tua poterit cognoscere, nostrum promptum animum promptamque in gratificando vobis, in quibuscumque poterimus, voluntatem quum eximia devotio erga catholicam fidem et hanc sanctam Sedem tuam

1) Reeds 23 April 1522 was hij door keizer Karel aangesteld tot inquisiteur in het hertogdom Brabant (zie Fredericq, *Corpus* IV, nº. 72).

2) Sinds 1523 was Hendrik van Beieren coadjutor — met recht van opvolging — van den hoogbejaarden bisschop van Worms, Reinhard von Nippur.

3) Lorenzo Campeggi was in 1524 als kardinaal legaat naar den rijksdag van Neurenberg afgevaardigd.

fatrumque tuorum eximiam etiam dicte Sedis benevolentiam et gratitudinem promereatur. Datum Romae, die XX Augusti, 1524, anno primo.

Archivalia I, nº. 518.

10. 1524, OCTOBER 3. — Margaretha van Oostenrijk verzoekt paus (Clemens VII) de verkiezing van Hendrik van Beieren tot bisschop van Utrecht te willen bevestigen en hem te vergunnen, dat hij tevens hulpbisschop van Worms blijve en zijn overige benificies behouden mag.

Beatissime in Christo pater et domine domine colendissime.

Post pedum oscula beatorum.

Cum Ven^lis^. D. Ill. princeps D. Henricus comes Palatinus Reni, dux Bavariae, consanguineus noster charissimus, concordibus in capitulo suffragiis in Trajectensem episcopum vacante sede sit electus, nosque ipsi propter generis splendorem, tum ob praeclaras suas vitutes, doctrinam et prudentiam quibus praeditus esse dinoscitur, ex corde bene velimus, adeo quod eundem non in hac modo, ad quam indubie non absque sancti Spiritus gratia, vocatus est, dignitate confirmari et conservari, sed majori etiam commodorum incremento affici et ex eo Trajectensi ecclesiae jam bello disturbatae bene consultum iri cupiamus, eoque vehementius desideremus et plane novimus, caesaream majestatem, cujus non parvi interest, qualis episcopatui illi in imis quasi Inferioris Burgundiae visceribus constituto praesit; prefatum electum tanquam gratissimum praecipuo favore prosequi atque eundem pro valido presidio afflictae Trajectensis ecclesiae stabiliri in votis habere, unde tranquillitas desideratumque Christiano populo ocium subsequi poterit; et quia hoc sine precipua Sanctitatis V. benignitate gratia, favore et ope nec consequi licet nec effici potest; nempe ipsa Trajectensis provincia per Geldriae ducem ita opprimitur, ut nonnulla castra et oppida ejusdem episcopatus vi occupaverit, detineat et per ea quasi omnes episcopales redditus sublevet nec in dies alia ad se trahere ac totam episcopalem substantiam perdere cesset; propter quod non videtur possibile dicto electo hujusmodi adversitates repellere posse, sine retentione coadjutorie Wormaciensis et caeterorum suorum beneficiorum. Nam si illis destitueretur, eveniret facile, quod ecclesia Trajectensis, suis viribus se ipsam tutari non potens, tota Geldriae ducis imperio subderetur. Intelleximus etiam, quod ipse electus potius episcopatum illum relinquere vellet quam sine aliorum beneficiorum retentione se tantis curis et molestiis submittere; quod si fieret, verendum esset, ne alius caesariae majestati non adeo gratus, fidelis ac devotus ejus loco praeficeretur, quod majestati suae in non parum detrimentum cederet. Quocirca non dubitavimus Beatitudini V. nostris interpellare precibus, majorem in modum rogantes, quo et memoratoris et intercessionis nostrae intuitu dicto electo, nedum electionem hujusmodi rite et canonice factam confirmare et ratificare, sed etiam coadjutoriam Wormaciensem cum caeteris suis beneficiis reservare et retinere, ipsumque aliis quibusvis graciis et favoribus oportunis unice et gratiosius commendatum suscipere dignetur. In quo S.^tas^ V. non modo pro pastorali suo officio innataque clementia Trajectenses oppressos ab injuria vindicabit, sed etiam ipsum electum et totam Palatinorum familiam digno sibi devinciet beneficio, quo etiam caescareae et catholicae majestati et nobis, non

secus quam si in nos ipsos collatum esset, admodum gratificabitur, quod omni filiali officio et devotione compensare studebimus ergo eandem Sanctitatem V. Quam Deus Optimus Maxim. Ecclesiae suae gubernandae diutissime conservet incolumem. Ex Bruxella, die tercia Octobris, anno Domini MD.XXIIII.

E. S. V.

Devotissima filia Margareta archiducessa Austriae, ducissa et comitissa Burgundiae et vidua Sabaudiae et provinciarum Inferioris Burgundiae gubernatrix.

MARGUERITE.

Archivalia I, n°. 2233.

11. (1524 OCTOBER). — Eccard (von Greifenklau), aartsbisschop van Trier, dringt bij paus (Clemens VII) erop aan, dat Hendrik van Beieren, gekozen bisschop van Utrecht, tevens zijn coadjutorschap van Worms en overige beneficies behouden moge, om aldus sterker te staan tegenover het veldwinnend Lutheranisme.

Beatissime pater domine clementissime.

Post devota pedum oscula beatorum.

Et si antea, Beatissime pater, in favorem illustris principis domini Henrici electi sive postulati ecclesiae Trajectensis cum illustrissimo principe Ludovico Bavariae duce et comite Palatino Reni, principe electore caeterisque principibus electoribus et principibus ad sanctitatem vestram multis verbis perscripsissem confidenterque omnia ad vota scribentium successura sperassem, intelligo tamen non nihil laboris, negotii et difficultatis, tot dignitates in unam personam conferri, Sanctitatem Vestram a plurimis super his sollicitari. Verum, Beatissime pater, si Sanctitas vestra solerter perpenderit, quantum tot potentissimis Germanie principibus vel annuere vel abnuere intersit, et hac potissimum tempestate, qua Lutherana factio in dies invalescit! Ubi enim pernitiosius grassatur quam in civitate Wormaciensi, adeo ut jam non rationibus, sed vi potius sit exscindenda? Et quis hoc commodius efficere poterit quam frater germanus, princeps elector, in cujus ditione Wormaciensi tanquam corona circumdati medii sunt constituti, et potissime id sit facturus, si in coadjutoria fratri per Sanctitatem Vestram gratificabitur. Per quem alium ecclesia Wormaciensis, jam dudum misere conflictata, quam per dominum electum seu postulatum Trajectensem melius relevabitur? Quid de ecclesia Trajectensi scribam, cujus res, bona, jura, castra et oppida ab duce Geldriae in dies diripentur, vastantur ac subditi hostilia quaeque et extrema paciuntur; quod decanus et capitulum ac quinque ecclesie Trajectenses altissime pensantes, quod nulla alia ratione (causante temporum malitia) difficultatibus et gravaminibus ecclesiae consuli possit quam ut vis vi retundatur et duci Geldriae, qui jam ferme tertiam et amplius partem reddituum et proventuum memorate ecclesiae Trajectensis detinet et occupat, potenti principi, multis exercito bellis ac victoriis elato et superbienti, alius quispiam potens princeps opponeretur. Itaque praesentibus necessitatibus consulentes, illustrem principem, dominum Henricum e domo Bavariae eaque electoria omnium citra injuriam et extra controversiam Germanie vetustissima progenitum in eorum episcopum, depoposcerunt. Si nunc, Beatissime pater, relique ei dignitates per Sanctitatem Vestram adimerentur, quomodo potenti principi et hosti bona ecclesiae Trajec-

tensis detinenti e manibus excutere poterit, quum necesse habeat, si sua saltem recuperare velit, magnum alere exercitum et ingentem profundere thesaurum, ad quae bellis exhausta diocesis absque caeteris dignitatibus, minime suffectura videtur [1]) Quid, Beatissime pater, de ecclesia Wormaciensi et heresi Lutherana quasi alius quispiam melius dictam ecclesiam erroribus liberare et memoratam heresim illic conficere possit quam dominus electus, qui et si semper exosissimam illam habuerit, tunc vero maxime, quando graciis et beneficiis quasi provocatus et illectus habebit fratres principes necessitudine junctos et quos meruit, ut amici essent, in patrocinium advocabit. Quamobrem, Beatissime pater, dimissime rogo S. Vestra apud se, ut est divine prope mentis et ingenii, perpendere velit, quae commoda, quae utilitates sacrosancte Romane utrisque Wormanciensi et Trajectensi ecclesiis hinc sint profectura, quot potentissimos Germanie principes devinciet, si illustris princeps electus Trajectensis simul coadjutor Wormanciensis designaretur, si praeterae dignitates, quae prius obtinebat, dispositioni electi dimitterentur, digneturque propterea petita haud gravate concedere et precibus meis gratiose annuere. Et profecto omnes rerum temporum et locorum articulos emisero, quo gratum me et magnum suscepisse beneficium declarabo. Deus optimus maximus Sanctitatem Vestram feliciter conservet. Datum Erembreitstein. Sanctitatis Vestrae deditissimus.

Ecchardus Dei et apostolice sedis gratia archiepiscopus Treverensis *etc.*

Archivalia I, nº. 2234.

12. 1524 (?) OCTOBER 26. — Theodorus Hezius aan den pauselijken secretaris Blosius: over de hem opgedragen taak, om het ergerlijk geschil tusschen Erasmus en de Leuvensche godgeleerden (Nicolaas) van Egmond en Vincentius (van Beverwijck) bij te leggen; tevens over de ketterij en de inquisitie in Holland [2]).

Archivalia I, nº. 461 en II, nº. 261c.

13. 1524, DECEMBER 12. — Clemens VII vergunt na eenige aarzeling den elect (Hendrik van Beieren), dat hij voorloopig zes maanden het coadjutorschap van Worms mag behouden.

Electo Trajectensi, dilecte fili salutem *etc.*

Cum primum te electum ad Trajectensem ecclesiam intelleximus, et jucunde accepimus hunc nuncium, quod propter singularem quandam nostram erga domum tuam nobilissimam voluntatem omnis tuae amplificatio dignitatis vehementer nobis est grata, et illorum consilium laudavimus, qui cum ecclesia Trajectensis multis damnis atque incommodis affecta esse diceretur, ad illud potissimum eligendum te contulissent, cujus virtus atque auctoritas ipsi ecclesiae magno posset esse adjumento. Itaque licenter eramus parati et electionem comprobare et omnia alia, quae obtineres, ecclesiastica beneficia tibi confirmare, Sed cum tu, idem venerabilis frater episcopi Wormaciensis coadjutor cum successione esses per sedem apostolicam deputatus peteresque hujusmodi coadjutoriam

1) Karel van Gelre bezette nog steeds een groot deel van het Oversticht.

2) Zie de twee brieven van 21 April 1525 hierachter. Fredericq, *Corpus* V, p. 427, vraagt daarom terecht, of hier niet beter te lezen is 1525.

posse per te retineri et ecclesia vacante, ad successionem te admitti, nos hoc loco aliquantum dubitavimus, ut essemus anxii, quid nobis esset faciendum. Ex una parte virtus tua amorque in te noster et familiae tuae dignitas, cui ut vere loquamur, plurimis de causis affecti et benivoli sumus, nos hortabantur, ut omnia tibi concederemus, quae tumet velles. Ex altera vero mores depravati horum temporum, haec nimia, quae exarsit, plus semper habendi cupiditas, quae in omni genere hominum turpis, in clericis vero et sacris personis non est ferenda, nobis erant impedimento, quominus tibi, ut cupiebamus, continuo gereremus morem. Cum enim nos ipsos intelligamus his miseris et afflictis temporibus ab omnipotente Deo in curam sui gregis vocatos, ut aliquam medelam et aliquod remedium communi malo Christianae reipublicae afferamus, haec prima videbatur per nos malis moribus obstruenda via esse, ut in pluralitate cathedralium ecclesiarum rem paulatim ad sacrorum canonum ordines et instituta revocaremus, neque duas aut plures tales ecclesias obtinendi facultatem passim tribueremus. Hec erga causa et ratio nos aliquandiu tenuit dubios. Sed cum quotidie magis ecclesiarum istarum utrarumque Wormaciensis et Trajectensis necessitates ac incommoda nobiscum reputaremus, quorùm altera in ipso incendio impietatis ac heresum multorum animis pravis et a recta fide rebellibus referta esset, altera maximis detrimentis et calamitatibus involuta, quarum utrique prudentiam et auctoritatem tuam et auxilio et levamento esse posse intelligebamus, cumque et virtus tua eximia et familiae tuae splendor clarissimorumque in ea nunc virorum et principum maxime virtutes, eeque in defensione verae et antiquae fidei et in honore Christi ac hujus sanctae Sedis dignitate retinenda et semper alias et nunc precipue parate, ante oculos nobis obversarentur, pati non potuimus amplius moram ullam, vocatisque tuarum rerum et nogociorum actoribus, ostendimus illis, nos tibi cetera quidem omnia libere ac libenter, retentionem vero Wormaciensis coadjutoriae et successionem deinde in ea ad tempus sex mensium et preterea ad nostrum et Sedis apostolicae beneplacitum concessuros, ut sic et priorem deliberationem nostram quoad licitum esset conservaremus, et nichilominus satisfaceremus tibi, cui plurimum cupimus esse satisfactum. Quam decisionem nostram ut in eam partem accipias, in quam nos tibi damus, devotionem tuam magnopere hortamur. Non enim volumus te pertimescere brevitatem temporis, cum beneplacitum illud possit prorogari; neque existimare te et tua parum nobis esse cura. Imo hoc certum et exploratum habeas volumus, nos de augendis semper, non de minuendis tuis honoribus et commodis cogitaturos, semperque hoc familiae tuae nobilissimae nobisque dilectissimae et probatissimae daturos, ut quaecumque in vos officia a nobis et sancta Sede hac proficiscantur, ea videantur potiu vestris preclaris virtutibus summoque amori nostro ac judicio erga vos data, quam ex communi consuetudine concessa. Quod cum faciemus, non solum benevolentiae in vos nostrae, sed etiam Dei honori et ejus sanctae fidei saluti nos rem commodam et utilem facere arbitrabimur. Devotio tua ut nostro erga se amori pari et debita observantia respondeat, magnopere illam in Domino hortamur. Datum Romae *etc.*, die XII Decembris MDXXIIII, anno secundo.

Archivalia I, nº. 530.

14. 1524, DECEMBER 13. — Clemens VII machtigt den elect Hendrik (van Beieren), dat hij reeds nu van de geestelijkheid in het bisdom Utrecht een vrijwillige bede mag

heffen tot bestrijding der onkosten zijner bevestiging als bisschop, mits de elect binnen zes maanden de zaak zijner bevestiging in orde brengt.

Dilecto filio Henrico electo Trajectensi Clemens papa VII.
Dilecte fili salutem *etc.*

Nobis nuper exponi fecisti, quod licet alias, postquam ecclesia Trajectensis tunc certo modo pastoris solatio destituta, in episcopum Trajectensem electus fueras, decretum tuae electionis nobis per procuratores tuos presentari feceris, tum ipsi procuratores negocium confirmationis ipsius electionis ob defectum pecunie pro expeditione negocii necessarii non fuerunt hactenus prosequuti, desideraresque pro negocii confirmationis electionis hujusmodi expeditione charitativum subsidium, quod electo et confirmato Trajectensi pro faciendis expensis confirmationis hujusmodi per clerum civitatis et diocesis Trajectensium de jure vel consuetudine seu alias post ejus confirmationem solvi consuevit, ex nunc tibi persolvi, cum fructus mense episcopalis Trajectensis propter diuturna bella, que fuerunt inter bone memorie Philippum episcopum Trajectensem nuper defunctum et ducem Gelriae et alia gravia onera adeo exiles facti sint, quod ex ipsius mense redditibus expensas in negocio confirmacionis electionis hujusmodi necessarias facere non valeas. Quare pro parte tua nobis fuit humiliter supplicatum, ut tibi in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos itaque, ut negocium confirmationis electionis hujusmodi pro ipsius ecclesie utilitate, ne diutius pastore careat, celerius expediri valeat, hujusmodi supplicationibus inclinati, volumus et apostolica authoritate decernimus, quod prefati clerus charitativum subsidium, quod per eis electo et a Sede apostolica confirmato persolvi consuevit, ex nunc etiam ante confirmationem electionis de persona tua facte tibi persolvere teneantur, tibique, ut ex nunc illud ab eis exigere possis eosque ad illius integram solutionem per censuras ecclesiasticas et alia oportuna juris remedia, omni dilatione aut appellatione et exceptione vel excusatione cessantibus, quas etiam frivolas reputamus, cogere et compellere valeas, eadem auctoritate tenore presentium plenam et liberam licentiam et facultatem concedimus. Non obstantibus premissis ac apostolicis necnon provincialibus et synodalibus constitutionibus et ordinationibus, statutis quoque et consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione apostolica aut pacto vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque et indultis, eisdem clero quomodolibet concessis, ceterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem, quod infra sex menses proxime futuros negocium confirmacionis electionis hujusmodi apud dictam Sedem per dictos procuratores tuos expediri omnino procures, etiam si subsidium predictum infra dictum semestre integraliter exigere minime potuisses. Datum Romae apud sanctum Petrum sub anulo Piscatoris, die 13. Decembris 1524, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 521.

15. 1525, FEBRUARI 3. — Hertog Karel van Gelre verzoekt paus Clemens VII, den naburigen vorsten last en volmacht te geven tot een gestreng optreden tegen het Lutheranisme, ook ten opzichte van kerkelijke personen, die ermede behept zijn.

Op den rug het adres: Sanctissimo in Christo patri Clementi septimo, Pontifici Maximo.

Archivalia I, nº. 2235.

16. 1525, MAART 26. — Hertog Karel van Gelre verzoekt paus Clemens VII, dat Dr. Augustinus Aggeus het eerst openvallende kanonikaat aan den Utrechtschen Dom moge verkrijgen.

Post oscula pedum beatissimorum recommendamus nos humillime sanctitati vestre.

Beatissime pater. Felicis recordationis Leo papa decimus predecessor S. V. providerat in favorem nostri quendam familiarem nostrum servitorem Augustum Aggeum, artium et medicine doctorem, graciam accessus ad primo vacaturum beneficium et canonicatum in ecclesia Trajectensi, que nondum sortita est effectum et per mortem dicti felicis recordationis Leonis decimi facta est invalida. Cum igitur persona sit idonea et eciam expensis suis gravibus bullam desuper expedierit, rogamus, ut intuitu nostri gratiam predictam accessus ad primum vacaturos canonicatum et prebendam in ecclesia Trajectensi reformare illi et in pristinum vigorem per breve apostolicum restituere. Erit illud Deo gratum, ut speramus, et acceptum, et nos vehementer ad gratitudinem et servitia obligabit per hoc S. V., quam Deus omnipotens prosperam et felicem ac in omni sanitate longevam conservet.

Ex opido nostro Hatthem, XXVI. Martii anno etc. XXV.

Ejusdem Sanctitatis Vestre obedientissimus filius Carolus dux Gelrie et Julie comesque Zutphanie etc.

Archivalia I, nº. 2236.

17. 1525, APRIL 21. — Clemens VII vermaant den kardinaal-bisschop van Luik, Erhard (van der Marck), krachtig op te treden tegen het Lutheranisme.

Dilecte in Christo fili noster etc.

Archivalia I, nº. 523. — Gedrukt Fredericq, *Corpus* V, nº. 778.

18. 1525, APRIL 21. — Clemens VII vermaant de landvoogdes Margaretha (van Oostenrijk), den kardinaal-bisschop van Luik Erhard (van der Marck), krachtig bij te staan in de bestrijding van het Lutheranisme.

Dominae Margaritae.

Dilecta in Christo filia etc.

Archivalia I, nº. 522.— Gedrukt bij Fredericq, *Corpus* V, nº. 779.

19. 1525, APRIL 23. — Clemens VII antwoordt aan hertog Karel van Gelre, dat hij den kardinaal-bisschop van Luik heeft gemachtigd tot een krachtig optreden tegenover het Lutheranisme.

Archivalia I, nº. 524. — Gedrukt Fredericq, *Corpus* IV, nº. 275.

20. 1525, MEI 15. — Margaretha van Oostenrijk antwoordt aan paus Clemens VII op diens Breve, waarbij zij werd aangespoord tot een krachtig optreden tegen het Lutheranisme in Holland.

Op den rug: Sanctissimo domino nostro.

Archivalia I, nº. 2237. — Gedrukt: Fredericq, *Corpus* IV, nº. 288.

21. 1525, JUNI 13. — De Pater Generaal der Dominicanen (magister Franciscus Sylvester van Ferrara) benoemt Mr. Sebastiaan Albi, Dominicaan te Brugge, tot inquisiteur in het bisdom Doornik [1]).

XIII Junii Romae.

Magister Sebastianus Albi conventus Brugensis instituitur inquisitor hereticae pravitatis in civitate et diocesi Tornacensi, cum omnibus gratiis et privilegiis, honoribus pariter et oneribus et authoritate, tam a Summis Pontificibus quam ab imperatoria majestate hujusmodi inquisitoribus pleno jure consueta concedi.

Generaal-archief der Dominicaner-orde, register der brieven van den Pater Generaal IV, 20, f. 191v.

22. 1525, JULI 8. — De Pater Generaal der Dominicanen benoemt eenige inquisiteurs in de verschillende Nederlandsche bisdommen, en wel in het bisdom Utrecht fr. Vincentius van Haarlem.

VIII Julii, Romae.

Magister Petrus de Novimagio instituitur hereticae pravitatis inquisitor in illis partibus diocesis Coloniensis, ubi provincia Germaniae Inferioris habet conventus; et fr. Vincentius de Herlem in diocesi Trajectensi; et Joannes Bancel (?) in diocesi Leodiensi; et Antonius de Cimiterio in diocesi Cameracensi; fr. Joannes Frelin in diocesi Tornacensi; fr. Pascasius Beaumpay in diocesi Morinensi; Robertus de Bonomonte in diocesi Atrebatensi, auctoritate apostolica cum auctoritatibus et indultis, tam a Pontificibus Summis datis quam ab imperatoria majestate, sine prejudicio tamen alicujus inquisitoris vel inquisitorum, in aliqua prenominatarum diocesum ab ordinario aut apostolica Sede institutorum, in officio prefate inquisitionis ad presens emitentis vel emitentium, ad cujus vel quorum auctoritatem et officium habebitur respectus et reverentia. Et conceditur, quatenus habeatur plenaria fides litteris Rev. P. magistri Andreae Ugonis [2]) provincialis, in quibus hae litterae erunt insertae, cum sigillo officii sui munitis; et parecant precepto ejusdem Rev. provincialis super inquisitionibus prefatis, nomine Rev. Generalis facto.

Generaal-archief der Dominicaner-Orde. Register der brieven van den Pater Generaal IV, 20, f. 192v.

23. 1525, JULI 11. — *a.* De pater Generaal der Dominicanen vermaant het nabijzijnd kapittel der Nederlandsche provincie te willen bijdragen voor de reiskosten der paters, die op pauselijke lastgeving, bij gelegenheid van het jubilé in Sint Pieter hebben biecht gehoord.

VIII Julii Romae.

Rev. deffinitoribus ac ceteris patribus congregandis in futuro capitulo provinciale dictae provinciae (Germaniae Inferioris) intimatur, ne mirentur, si Rev. provincialis expensas pecierit a provincia pro fratribus evocatis ad Urbem

1) Waaronder toen ook een gedeelte van Zeeuwsch-Vlaanderen behoorde.

2) Andreas Hugo van Delft, tot het klooster van den Haag behoorend, op de kapittelvergadering van de Provincie Germania Inferior te Leuven in 1524 tot provinciaal verkozen. De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, p. 16.

hoc anno pro audientia confessionum tempore Jubilei S^mi. D. N. nostri papae in eundo et redeundo ab Urbe in provinciam, quia non potuit aliquod obtineri pro expensis ipsis ab officialibus papae, propter tenues elemosinas habitas ex indulgentia Jubilei, propter modicum concursum populi ob Lutheranos et bella imminentia.

b. Dezelfde geeft verlof aan fr. Jacobus van Bloemendaal en fr. Dirk Diemer, die in Sint Pieter biecht hebben gehoord tijdens het jubeljaar, om terug te gaan.

XI Julii.

Fratres Jacobus de Blomendaell et Theodoricus Dymer; lectoribus conventuum Hagensis et Novimagensis, conceditur bona venia, quatenus possunt reverti ad provinciam suam, qui missi fuerant a provincia sua pro audiendis confessionibus Romae in S. Petro causa Jubilei ex mandato S^mi. D. N. papae; et intimatur omnibus, quatenus non sunt excommunicati nec irretiti aliqua censura; et commendatur omnibus, ad quos illos destinari contigerit *etc.*

Generaal-archief der Dominicaner-orde IV, 20, f. 192v.

24. 1525, NOVEMBER 4. — Hertog Karel van Gelre antwoordt aan Paus Clemens VII, om zijn goed recht te verdedigen tegenover Johan Ingenwinckel [1]), proost van Deventer, en om zich te zuiveren van den blaam van Lutheranisme, die naar aanleiding van dit proces ten onrechte op hem is geworpen.

Post beatissimorum pedum oscula devotissime exhibita humillime recommendamus nos Sanctitati Vestre.

Beatissime pater.

Breve S. V. scriptum pro venerabili viro Iohanne Inghen Winckel, preposito Daventriensi, et datum Rome XIIII. Septembris, cum ea qua potuimus reverentia accepimus XXIX. Octobris, intelleximusque, agnoscentes in eo S. V. voluntatem, qua cupit boni pastoris vero ac justo fungi officio, quod nos quoque cum ea qua possumus devotione et humilitate imploramus et obsecramus, ut huic nostro responso et hiis litteris legendis et audiendis adhibeat non minus quam eorum informationibus et persuasionibus, qui Breve istud impetrarunt. Nos enim neque dicto preposito nobis alioquin charissimo (et cujus operam in negotiis nostris fidelissimam quandoque experti sumus) neque cuique homini, precipue ecclesiasticis et religiosis personis, injuriam quamcumque inferre unquam cogitavimus; actionem vero justam nos suscepisse non dubitamus ad quedam bona patrimonii et dominii nostri recuperanda, que ipse ac predecessores sui, prepositi Daventrienses, multos ante annos nullo juris recti titulo occuparunt. Plurima enim ducatuum ac dominiorum nostrorum bona distracta, alienata et iniquissime proh dolor fuerunt occupata, cum avus noster dux Arnoldus, decimum quartum etatis annum vix agens, dominari inciperet et consiliariorum suorum vel negligentia vel perfidia multa non satis diligenter curaret. Moxque genitor noster dux Adolphus captus et vita defunctus est, ipseque ego puer tum quinquennis cum sorore septenni statim captus et hereditate mea paterna spoliatus sum ac sic viginti omnino annos in exilio simul et in captivitate cum transigerem,

1) Over dezen Duitschen prelaat, die reeds het vertrouwen van Adriaan VI had bezeten, *Pastor* IV², 57. Zie ook: Hoogewerff, *Bescheiden* III, p. 551.

dominia ac bona ditionis nostre omnia subjecta fuerunt potestati inimicorum nostrorum, qui ea distrahere, divendere, alienare et occupare iniquissimis modis non sunt veriti, atque ita testimonia litterarum seu codicillorum plurima interim vel perierunt vel in manibus hostium aut occupantium retenta fuerunt, ut difficillimum sit invenire a quibus plurima dominiorum nostrorum bona occupentur Incipimus tamen nunc in dies plura ac plura invenire; ad hoc enim omnem animum nostrum convertimus, instigante non dubie optimo justissimoque Deo, ne iniqui illi occupatores animas suas in perpetuam damnationem amplius precipitent. Cum igitur hec, de quibus nobis cum preposito Daventriensi controversia est, hujusmodi esse clarissime invenimus, ut justissimo hereditatis titulo ad patrimonium ac dominium nostrum legitime sunt spectantia, ergo jure, legibus, consuetudine et privilegiis nobis et ditioni nostre concessis et consuetis agimus et utimur ad ea recuperanda, nullam vim intentantes. Prescriptionem sane possessionis, quam presumere videtur, nullam, ducimus, utpote que plurimis bellorum et infinitis pene tumultibus et turbationibus interrupta semper fuerit, et occupator talis ac tali tempore nullo licet longissimo annorum circuitu prescribere poterit et male fidei possesor nullo tempore prescribit, neque possessio recte vocari poterit, sed occupatio. Ecclesiastica quoque dici non possunt ea bona, que nunquam ecclesia possedit sed, ut diximus, occupavit. Quot et tante nobis facte sunt injurie, Beatissime pater, in patrimonio ac dominio nostro distrahendo, alienando et occupando, ut neque scribi neque dici facile possit. Id scilicet quod felicis recordationis Leoni decimo predecessori S. V. quam potuimus clare et ad plenum per oratores nostros maxima cum querela declarari jamdudum fecimus. Que si S. V. audivisset ac intellexisset, non dubitamus talia nobis brevia scripturam et missuram non fuisse. Vehementissimo namque dolore nos afficit, quod in breve S. V. legimus hec verba: „Sapiunt enim premissa illa pestiferam et damnatam heresim Lutheranam" *etc.* Sed tamen haud falso suspicamur, ex quorum relatu et informatione talia scripserit S. V. Prepositus enim Daventriensis nuntium juratum drossati nostri litteras illi tradentem primo statim verbo interrogavit (quod minime de eo sperassemus), num et nos quoque Lutherani essemus. Quod nos verbum revocantes in animum maxima cum querela ad hujus sacrosancte Sedis vestre apostolice auctoritatem deferimus et deponimus, Christum Deum invocantes testem, injuriam maximam verbo illo et imprudenti et impio nobis factam. Certe si Lutheranum videbatur esse patrimonium distractum recolligere, alienatum et occupatum recuperare, secundum leges, jura, privilegia et consuetudines patrie, quanto magis Lutheranum erit, si prelati ecclesie Christiane aliorum patrimonia contra leges, jura, consuetudines et privilegia patrie occupare et retinere non verentur? Subivimus sepe pro patrimonio nostro vel recuperando vel defendendo vi atque armis maxima pericula; in quibus si nos succumbere et mori contigisset, nichil minus nobis quam Christi martiribus felicitatem in regno celorum pro ea morte debitum et datum fuisse conscientia secura et Christianissimo firmiter animo credimus. Et quomodo Lutheranum erit, id est hereticum, perdere potens animam non vi nec armis (quod facile in hiis possemus exemplo multorum principum Christianissimorum) sed modeste legibus, jure, privilegiis et consuetudine patrie idem agere? Humillime igitur et cum ea qua possumus devotione obsecramus, ut S. V. nos nostrosque officiales liberare dignetur suspitione heresis tam impie, quam totis viribus persequimur et exstipare conamur, quod scilicet toti fere

Germanie notissimum est et Deo omnipotenti teste et adjutore ad hoc utimur, jamque reiteratis vicibus verissime significavimus S. V., quam etiam similiter devotissime obsecramus, ut non sinat impedimentum nobis aliquid aut gravamen ex sinistra et iniqua adversarii persuasione in patrimonio nostro justis modis recuperando fieri. Nos enim coram judice competenti secundum leges, jura, privilegia et consuetudinem patrie agimus, injuriam nulli inferentes. Id quod cum nunc ex hoc nostro responso et hiis litteris clarissime intelligere poterit S. V., non dubitamus eamdem faciles ac benignas aures adhibituram nostris istis justissimis ac humilissimis precibus.

Recommandamus devotissime et in ceteris omnibus offerimus, ut vere Christianum et obedientissimum filium decet, nos nostraque omnia S. V., quam Christus Dominus in omni felicitate salvam et incolumem et Ecclesie sue sancte quam maxime longevam conservet. Ex oppido nostro Arnhem, quarta Novembris, nostro sub secreto, anno Domini supra millesimo quingentesimo vicesimo quinto.

Eiusdem S. Vestre

obedientissimus filius

Carolus dux Gelrie ac Julie comesque Zutphanie

Carolus.

Beatissimo in Christo patri et domino domino Clementi divina providentia papa septimo domino nostro Sanctissimo.

Archivalia I, nº. 2238. — Zeer onvolledig en onnauwkeurig gedrukt bij Fredericq, *Corpus*, V, nº. 432, naar een afschrift in een register op het Rijksarchief te Arnhem.

25. 1526, JANUARI 9. — Paus Clemens VII antwoordt aan hertog Karel van Gelre, dat hem allerminst de blaam van Lutheranisme treft, en vermaant hem de kerkelijke rechten te eerbiedigen in zijn proces met Johannes Ingenwinckel.

Duci Geldriae.

Dilecte fili salutem *etc.*

Legimus summa cum cura et attentione animi Tuae Nobilitatis litteras, datas quarta die Novembris, plenas prudentiae et erga summum Deum pietatis, in nos ipsos autem observantiae et amoris, quas habuissemus, incudissimas Habendae enim ita sunt, velut pie humaniterque scriptae vel ab eo principe proficiscentes, cui nos et in opinione ipsius virtutis multum et in nostra benevolentia plurimum tribuimus. Sed eam, quam ex illarum lectione recipiebamus voluptatem, illa molestia aliquantum perturbavit, quod te vehementi dolore affectum ex quibusdam in litteris nostris positis verbis significabatur. Quibus scilicet sapere acta illa, quae adversus dilectum filium Jo. Ingenwinkel, notarium et referendarium nostrum, per officialem tuum sive alio nomine drossatum intentata erant, pestiferam et damnatam heresim Lutheranam diximus. Illa enim verba cum Nobilitas Tua accipit tanquam contra se dicta atque ex his gravi dolore se affectam esse scribit, non minus nobis injicit molestiae quam ipsa accipit doloris. Nunquam enim a nobis illa in eum sensum scripta sunt; neque est nostrum, nos qui etiam cum apertis et profligatis hereticis mansuete et clementer agere studemus, eum ducem et principem in tam sinistram suspitionem vocare, cujus constantiam et religionem magno scimus fuisse

Christianae fidei adversus eosdem hereticos adjumento; sed cum illam actionem propriam drossati tui fuisse existimaremus, quamquam ea in beneficium et commodum forsitan rerum tuarum tenderet, tamen, ut saepe soliti sunt, qui principum suorum res curant, quo illorum gratiam et benevolentiam melius aucupentur, ea agere et persequi, quae dominorum utilitatem potius spectent quam honestatem, et illum taxavimus et morem illum sic contra ecclesiasticas personas procedendi alienum a vera religione et cultu Catholicae integritatis voluimus significare. De te ipso autem, fili dilecte, nunquam nisi praeclare et honorifice judicavimus; nam ut te etiam cognovisse ex aliis superioribus litteris nostris credimus, quicquid in bono et justo et religioso principe requiri potest, quod et laudem sibi conciliet et amorem, id in te cumulate situm esse et statuimus antea semper et nunc in eadem sententia atque opinione sumus. Hujus nos animi erga te esse et aliquot a nobis ad te scriptae litterae et sermones nostri declarant; in quibus ubi mentio incidit de te, ita sumus amanter, honorificeque locuti, ut non solum apud animum nostrum, sed etiam apud plurimos et graves et praestantes viros Tua Nobilitas majus ferat optimi principis nomen, quam fortassis ipsa suspicari possit. Quare hac te cura omnino liberum esse volumus, nos quicquam sentire de te, quod sit tuis praestantibus virtutibus et Christiana, quam colis, pietate indignum. In eo solum decepti fuimus, quod credidimus in illa actione contra ecclesiasticam personam et eam personam, quae multa dignitate praedita, quae tibi deditissima, quae nobis summe grata et perfamiliaris est, drossatum tuum temeritate potius sua quam tuo mandato aut consilio processisse. Hoc tu nunc per litteras nobis significas, te et voluisse et ordinasse, rationes quae affers, quamobrem id tibi licitum sit; quae quidem rationes ita prudenter et accurate scriptae sunt, ut cuivis videantur posse persuadere, te justissimo dolore commotum ad recuperandas res tuas intendere. Neque nos dubitamus, quin tu optimo animo ducaris, neque de re ipsa controversiam tibi facimus; sit enim hoc judicium veritatis, non nostrum. De modo quidem certe, fili dilecte, non possumus, si rite vices Christi gerimus, cum Nobilitate Tua consentire. Atque ut possemus! Cerneres enim quantum tua causa velle simus semper parati, sed illam tuam animi aequitatem et prudentiam nunc ab ste poscimus, ut eam nobis benigne et clementer exhibeas, patiarisque nos, in quorum humeris haec omnis machina recumbit, res ecclesiasticas optimo jure defendere. Nos enim arbitramur ad gravem et probum et justum principem pertinere, non confundere jurisdictiones et tribunalia non permiscere, quae sunt sanctae Ecclesiae a seculo disjuncta. Quomodo autem non permisceretur, si res, quarum vel possessio, vel detentio apud Ecclesiam est, coram saeculari judice repetuntur. At consuetudines et privilegia patriae vestrae ita jubent et sinunt. Si a secularibus principibus facta et concessa, aeque culpa fuit in illis statuendis ac vitium est in exercendis; neutrobi quidem justitia et aequitas est. Si vero ab ecclesiastica auctoritate et Summis Pontificibus nobis tradita, haberet aliquam rationem ista actio. Sed haec facultas proferenda et praetendenda prius fuit; quae si nulla est, quis intelligat gravius fuisse peccatum in ejusmodi legibus et privilegiis patriae statuendis, quam in talibus sit actionibus contra ecclesiasticas res et personas intentandis? Nam una aut altera simili actione aliquis sacerdos fortasse et aliqua ecclesia violatur, illis vero legibus et privilegiis universum jus et tota libertas Ecclesiae violata est. Cujus certe tu pro tua eximia pietate et in Deum reverentia imprimis tutator

et conservator esse debes, his praesertim temporibus, in quibus omne exemplum hujusmodi a tali principe animos et furorem accendere facile possit impiorum et hereticorum, ut vehementius in suo scelere permaneant, qui ad hoc unum contendunt, ut subversa auctoritate ecclesiastica principatus deinde et nobilitates hoc subsidio nudatas facilius possint evertere. Ac, ut res ipsa et exemplo nocens et ex se omni divino humanoque jure est injusta, cogere clericos secularis judicii subire potestate, sic nos, qui Nobilitati Tuae ex animo favemus amamusque, ipsius honorem et dignitatem non minus quam commodum et utilitatem, non jam summo jure, sed paterno affectu et monitu tecum agentes eandem Tuam in Domino hortamur Nobilitatem, ut ponat sibi ante oculos officium boni principis, qualem te esse nos certi sumus. Primum enim, quo quis major et praestantior est princeps, hoc justitiae et aequitatis est tenacior; haec enim vera principum dignitas et vera magnitudo est justitia, quam frangere et confundere cujusque hominis est etiam infimi; est enim cujusque posse facere injuriam, defendere autem et tutari solius principis. Proprium enim munus et propria cura bonorum principum est tutela justitiae. Deinde etiam si illo modo liceret tibi procedere adversus ecclesiasticas personas, tum quoniam res tua est, et tuum commodum, ne videreres nimium cupiditate duci et utilitati tuae studere, et ut praeberes exemplum et imaginem justissimi et constantissimi principis, esset in te decorum et spectabile agere placatius, et minore animi conatu in tua re contendere, quam in aliena faceres. Habet enim gravitatem et celsitudinem animi hujusmodi aequitas et temperantia; quae ita a cupiditate remota est, ut appareat eum, qui ceteris hominibus imperet, suis imprimis affectibus, et popularibus istis animi passionibus imperare. Nec nos dubitamus, quod patri avoque tuo illustribus viris ac tibi etiam in prima aetate accidit, ut ejecti a patria et statu vestro aliquamdiu exules essetis, id divino consilio factum fuisse, non ob vitia aliqua (longe enim domus tua ab omni culpa abfuit et in omni potius egregia virtute versata est), sed ut te ad pristinas opes restituendo constitueret principem Deus, qui bonis malisque rebus edoctus, sciret potestatem ejus vereri et agnoscere, qui solus est Dominus; atque hac instructus scientia, quod suum est unicuique tribueret. Quod beneficium summi Dei in te pervenisse, ut de praeteritis vestris incommodis dolemus, sic statu et incolumitate et laude Tuae Nobilitatis letamur, illamque admonemus, ut honorem istum et principatus dignitatem justitia semper et religione, sicut quidem facere parata est, stabiliat et exornet. Illud nos nolumus expostulare tecum, quod in Urbe et curia nostra, pene in oculis et conspectu nostro, tui drossati et officialis nuncius hominem nobis et opera et fide et familiaritate adjunctum ausus est citare et a latere nostro quodammodo velle divellere. Non enim possumus credere hanc indignitatem et contemptum nominis nostri ex consensu tuo processisse. Sed hoc volumus scribere ad te imprimis pertinere nos colere et observare tui amantissimos et Summi Pontificis auctoritatem illam tueri, quae tibi et rebus tuis aliquando poterit esse proficua. Nam quod ipse Joannes aliquid indignum contra te et honorem tuum dixerit, sicut ipse conquereris et injuriam in eo tibi factam vehementer doles, non novimus, illum ita imprudentem esse, qui est et prudens et tibi deditissimus. Neque est semper uni credendum qui forte maligne referre velit. Sed cum res ista nobis esset curae et audiremus aliquos viros graves in eo facto citationis intervenisse, mandavimus venerabili fratri

episcopo Carpentoratensi secretario nostro [1]), ut legitime inquireret, quid dictum factumve fuisset, et quod esset veritatis repertum ad te mitteret. Cui inquisitioni et veritati, ut potius quam nuncio illi credas ac in rebus omnibus aequitatem boni principis conserves, magnopere Tuam Nobilitatem adhortamur. Quam quod ad recuperationem suarum rerum tendat, etiam laudamus, idque fieri debere suademus, sed bono medio, sine offensione jurium et canonum, cum possit eadem causa coram ecclesiastico judice aut arbitris hinc inde electis decidi et terminari, in qua re promittimus nos nec amore nec justitia ullo unquam tempore Nobilitati Tuae defuturos. Datum *etc.* die 9. Januarii 1526, anno tertio.

Archivalia I, nº. 527.

26. 1528. DECEMBER 23. — Clemens VII vermaant Karel V [2]), de overdracht van het wereldlijk gebied van het bisdom Utrecht, waarin de paus een groot gevaar ziet ook voor de verbreiding van het Lutheranisme, volgens recht en billijkheid in te trekken [3]).

Archivalia I, nº. 532. — Gedr. *Bijdragen voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.*, VII (1910), blz. 338.

27. 1528, DECEMBER 23. — Clemens VII draagt den Spaanschen nuntius (Baldassar Castiglione) op, volgens bovenstaanden brief aan Karel V, mede te werken tot herstel der overdracht van het wereldlijk gebied van het bisdom Utrecht.

Archivalia I, nº. 531. — Gedr. *Bijdragen Vaderl. Gesch. en Oudheidk.*, t. a., p. blz. 340.

28. 1529, AUGUSTUS 20. — Clemens VII bevestigt de overdracht van het wereldlijk gebied van het bisdom Utrecht aan Karel V en diens opvolgers.

Clemens *etc* Ad perpetuam rei memoriam.

Romanus pontifex, ad quem sicut omnium rerum spiritualium cura pertinet, ita bona quoque temporalia ad quascumque ecclesias spectantia ipsius sunt dispositionis, pro pastorali officio sibi demandato ea assidue agit et meditatur, per que ecclesie ipse tam cathedrales quam collegiate et illarum episcopi et prelati quiete, tranquille ac pacifice vivere possint. Et si quando contigit episcopos et prelatos ipsos a suis sedibus et ecclesiis violenter ejici et extrudi et propterea ad secularium principum opem implorandam confugere, ipsorumque sumptibus, viribus et copiis in pristinas sedes rursus reponi, et restitui ac per eos in tantorum bonorum remunerationem bona ipsa temporalia et secularem eorum jurisdictionem eisdem principibus liberatoribus concedi et in eos transferri, pontifex ipse tales concessiones et translationes auctoritate

1) Giacomo Sadoleto, beroemd humanist, maar tevens een man van streng kerkelijke beginselen.

2) Diens antwoord aan den paus; uit Saragossa d.d. 19 April 1529, wordt vermeld door Th. Bussemaker, *Verslag* (1905), p. 88; maar vruchteloos heb ik getracht daarvan afschrift te krijgen.

3) De gronden voor deze opvatting zijn nader ontwikkeld in de protestrede, waarschijnlijk door Albertus Pighius, omstreeks October 1530 tot den paus gehouden. Zie *Bijdragen Vaderl. Gesch. en Oudheidk.* (1899), blz. 125—155.

apostolica approbare et confirmare ac de novo concedere consuevit, ut eo scilicet pastori et ipsarum ecclesiarum incolumitati consulatur, et earum episcopi et prelati in quiete, tranquillitate et securitate constituantur, prout id in Domino conspicit salubriter expedire. Sane licet a longe retroactis temporibus ad omnes episcopos Trajectenses, qui pro tempore fuerunt, dominium tam spirituale quam seculare ecclesie Trajectensis, ac plurium oppidorum, locorum et castrorum tam in agro Trajectensi, quam in partibus superioribus patrie Transisalanensis consistentium plenissimo jure pertinuerit, nichilomanus dilectus filius nobilis vir Carolus dux Geldrie preter jus et fas primo bone memorie Fredericum marchionem Badensem olim episcopum Trajectensem quondam ex ipsius oppidis manu armata ac militari spoliavit, illudque violenter occupavit, ad quod rursus vindicandum idem Fredericus episcopus ingentes expensas innumeresque labores subire coactus fuit; et deinde idem Carolus dux similis memorie Philippum de Burgundia et episcopum Trajectensem pluribus ex eisdem castris et oppidis vi et armis spoliavit sibique injuste usurpavit, pro quibus recuperandis licet magni sumptus a prenominatis episcopis facti pecunieque ingentes erogate fuerunt, tamen ea loca sic occupata in manibus et potestate ipsius ducis Caroli permanserunt usque ad tempus, quo dilectus filius Henricus comes Palatinus et dux Bavarie in episcopum Trajectensem electus et electio hujusmodi apostolica auctoritate forsan confirmata exstitit. Qui quidem Henricus electus animadvertens, quot damna et incommoda predecessores sui episcopi Trajectenses subierant, ut ea quoque pacto resarciret ac paci, quieti securitatique sue ac subditorum suorum consuleret, talem concordiam opera et interventu venerabilis fratris nostri archiepiscopi Trevirensis cum eodem Carolo duce inierat, ut ipse Henricus electus ei summam quinquaginta milium florenorum enumeraret et quorundam castrorum occupatorum usumfructum ad ejus vitam dimitteret, que quidem castra eo defuncto rursus ad ecclesiam redirent, sed ea lege, ut si proles legitima ex eo superesset, illi proli dumtaxat quinquaginta milia florenorum persolverentur, cetera vero castra sic occupata ex tunc eidem Henrico electo restitui deberent, prout mox etiam restituta fuerunt. Et quamvis dictus Henricus electus ea concordia sic stabilita omnino speraret se deinceps summa in pace et tranquillite una cum subditis suis permansurum, nichilominus ipse Carolus dux oblata occasione quod idem Henricus electus interim populari seditione fuerat repulsus, immemor federis et concordie, hujusmodi castra et oppida patrie Transisalanensis invadere eaque obsidione premere veritus non fuit. Et cum [1]) castrorum et oppidorum predictorum consules et prefecti ad opem et auxilium implorandum ad ipsum Henricum electum confugissent et ille, utpote ex sua civitate ejectus opibusque exutus, minime opitulari potuisset, quod reliquum fuit eis per litteras suas, ut a capitaneis charissimi in Christo filii nostri Caroli Romani regis Catholici in imperatorem electi, qui Frisie preerat, auxilium exposcerant, concessiset, et ipsum Carolum regem, qui etiam dux Brabantie ac comes Flandrie et Hollandie existit, in dominum recognoscerent licentiam dedisset, absolvendo eos ab homagio sibi prestito ac juramento fidelitatis eis relaxando, ac dicti consules et ad hec deputati litterarum earundem vigore post quedam capitula, cum ipsius Caroli regis ministris confecta, inter cetera continentia, ut dictus Carolus rex quam primum exercitum instruere et bellum ipsi Carolo duci inferre deberet, se ipsi Carolo regi

1) Hs.: tam.

dederunt ac homagium et juramentum fidelitatis ejus tunc procuratori prestiterunt. Et cum interim populus Trajectensis de electo restituendo et, si eis venia daretur, rursus in civitatem revocando pertractassent, dux ipse dolo et fraude quorundam seditiosorum allectus civitatem Trajectensem clandestine occupavit eamque hostiliter diripuit et, ut scelus sceleri adjungeret, ecclesias prophanare illarumque bona invadere et diripere ac auferre veritus non fuit; quinimo que ad divinum cultum erant destinata sacrilego conatu ademit atque usurpavit. Propter que ipse Henricus electus, tot undique molestiis et erumnis circumventus, ad dilectam in Christo filiam nobilem mulierem Margaritam archiducissam Austrie pro dicto Carolo rege in partibus Flandrie gubernatricem nec non ipsius Caroli regis in ducatu Brabancie et comitatu Hollandie procuratorem confugere, et adversus tam atrocem injuriam (et) horrida facinora necessariam opem implorare coactus fuit. Et cum dictam Margaritam ad id promptissimam invenisset et mox certus dicti Caroli regis capitaneus, valido exercitu magnis quidem sumptibus coadunato et sub signis constituto, in ducatu dicti Caroli ducis impetum fecisset ac oppida sub ipso duce violenter occupata recuperasset, et ipsum Henricum electum in sua civitate, a qua ejectus fuerat, restituisset, prefatus Henricus electus tot calamitatibus ope ipsius Caroli regis tandem liberatus, animadvertens se et civitatem ipsam ac tot castra, oppida et municipia ad suam ecclesiam Trajectensem spectantia non sine magna impensa sibique intollerabili diutius retinere nec de expensis pro exercitu in ejus defensionem et subsidium comparato factis prefato Carolo regi satisfacere posse, ac cupiens dicto Carolo regi ob tot in se collata beneficia gratiam aliquam referre, et demum suorum subditorum quieti et tranquillitati ac securitati consulere eosque ab imminentibus periculis et futuris incommodis preservare, ex premissis et aliis non minoris momenti causis civitatem ipsam atque oppida, castra, municipia et loca partis Inferioris Trajectensis ad ipsum Henricum electum suosque successores episcopos Trajectenses electum ac mensam episcopalem Trajectensem legitime spectantia cum illorum machinis, tormentis, bombardis ac omnibus et singulis juribus et pertinentiis jurisdictione temporali necnon vassallis, officiariis, subditis et incolis suis in ipsum Carolum regem transtulit et transfudit ac omnes expensas, census, redditus et emphyteuses, terras, pascua, decimas, vineas silvasque, jura patronatus tam laicalia quam castralia necnon omnia theoloneorum jura, studia, vassalagia, dominia et ut vulgo dicunt altas, medias et bassas jurisdictiones et demum omnem temporalitatem et secularem jurisdictionem aliaque servitia et jura quecumque, que ad eum ratione dicte ecclesie Trajectensis in civitatibus, oppidis, castris, fortaliciis, terris, locis, dominiis et utraque patria tam Transisilanensi quam Cisisalanensi predictis quomodolibet spectabant et pertinebant, cum omnibus et singulis eorum pertinentiis, et appendentiis ac libris feudorum et reddituum, cartis, registris, computis et aliis scripturis premissa concernentibus prefato Carolo regi tanquam Brabancie duci et Hollandie comiti pro se et successoribus ducibus Brabancie ac comitibus Hollandie seu ejus tunc legitimo procuratori sub Sedis apostolice beneplacito concessit et donavit ac in eum transtulit. Necnon omnes et singulos vassallos, officiales, subditos et incolas predictos a juramento fidelitatis et alia quacumque obligatione, qua sibi ut domino temporali tenebantur, absolvit eisque, ut a prefato Carolo ex tunc de cetero auxilium implorare illique ac heredibus et successoribus suis tanquam ducibus Brabancie et comitibus Hol-

landie homagium et juramentum fidelitatis prestare valerent, liberam licencentiam expresse concessit, reservata sibi et successoribus suis episcopis Trajectensibus sola jurisdictione sua spirituali per civitatem predictam et diocesim Trajectensem una cum domo sua episcopali in eadem civitate consistente et una alia domo extra dictam civitatem in diocesi sua Trajectensi sita, in qua ipse et successores sui episcopi Trajectenses cum sua familia quietis et ocii gratia residere possent; sic tamen quod ipse Carolus rex Henrico electo et successoribus predictis nomine annue pensionis duo milia Carolorum aureorum pro dote ejusdem ecclesie persolveret. Ac premissa omnia acta et constituta sunt cum scitu et expresso consensu dilectorum filiorum prepositorum, decanorum et capitulorum predicte Majoris et collegiatorum Salvatoris, S. Petri et S. Joannis ac B. Marie Trajectensium ecclesiarum, qui, habita matura consultatione diligentique examine, ea omnia approbarunt ac rata firmaque et stabilia esse voluerunt. Ipsique prepositi, decani (et) capitula, qui tempore quo prefatus Henricus electus consulibus et deputatis patrie Cisisalanensis hujusmodi per suas litteras concesserat facultatemque tribuerat, ut dictum Carolum regem in dominum cognoscerent et fidelitatis juramentum prestare possent, a civitate erant expulsi nec in loco capitulari simul convenire et consultare poterant, jam tunc de premissis omnibus, que tunc temporis peracta fuerant, plenam notitiam habentes, matura cum deliberatione, debitisque et consultis tractatibus premissis, omnia per Henricum electum ac consules et deputatos castrorum patrie Transisalanensis vigore litterarum Henrici electi eis concessarum gestis et factis in omnibus et per omnia approbarunt et ratificarunt. Et insuper iidem prepositi, decani et capitula, plane considerantes id, quod multis experientiis didicerant, propter electiones episcoporum in discordia factas, cum alii alio traherent et suis quisque factionibus inhererent, civitatem universumque populum atque etiam ipsosmet in tot erumnis et calamitatibus frequenter incidisse, ne quid tale ex tunc deinceps eveniret, ultro ac sponte eidem Carolo regi tanquam duci Brabancie et comiti Hollandie concesserunt et quoties contingeret ecclesiam Trajectensem carere pastore, nullius in eorum episcopum eligendi jus vel potestatem haberent praeterquam illius, (quem) dictus Carolus rex ut dux Brabancie et comes Hollandie significandum, insinuandum nominandumque duceret, adjicientes etiam, ut nullus in decanum alicui ex quinque ecclesiis antedictis preficeretur nisi qui ipsi Carolo regi gratus et acceptus foret. Et cum tunc procurator dicti Caroli regis premissa omnia approbasset, acceptasset ac rata habuisset, ipsi prepositi et decani tam procuratorem quam Henricum electum prefatos ad Majorem ecclesiam comitati sunt et ibidem procuratorem in tabernaculo decenter ornato collocarunt, episcopo et nonnullis prepositis ac decanis earundem ecclesiarum in suo quisque stallo, ut moris est, constitutis, et deinde hymno *Te Deum laudamus* alta voce invocando et alacriter decantato ac Missa solemni a quodam episcopo celebrata, rursus Henricum electum et procuratorem prefatos ad domum episcopalem comitati sunt, electoque ibidem relicto mox dictus procurator prelatis et nobilibus plerisque comitantibus ad publicum urbis palatium se contulit atque inde ad domum privatam cujusdam civis satis magnifice instructam divertit pulsataque campana, ad cujus [1]) sonitum populus in unum convenire solet, nobilibus aliisque dicte civitatis Ordinibus in con-

1) Hs.: ejus.

spectu ejusdem procuratoris aggregatis, juramenti formula, quod in communi dicto Carolo regi erant prestituri, populus universus, denudato cujusque capite, digitis dexterae manus sursum erectis juxta morem, qui jurejurando inibi observatur, solemne juramentum prestiterunt. Et vicissim dictus procurator ipsius Caroli regis nomine, honesteque beneque tractare et ab ingruentibus malis et periculis protegere et tueri, ac in omnibus boni clementisque domini officio fungi promisit, et ad ea observanda jurejurando se astrinxit Que omnia tam Henricus electus quam capitula prefati proponi fecerunt in Consistorio nostro, coram nobis petentes ea, ut stabiliora sint ac plus roboris et firmitatis obtineant, apostolica auctoritate approbari et confirmari, ac de novo concedi. Nos igitur, habita super hiis cum venerabilibus fratribus nostris sancte Romane ecclesie cardinalibus matura deliberatione et discussione, electum et singulares personas capitulorum hujusmodi a quibusvis excommunicationis, suspensionis ac interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodati existunt, ad effectum presentium dumtaxat consequendum harum serie absolventes et absolutos fore censentes, de eorundem fratrum consilio et ex certa nostra scientia et de apostolice potestatis plenitudine translationem temporalis jurisdictionis civitatis, castrorum et oppidorum tam patrie Transisalanensis Superioris quam patrie Trajectensis Inferioris ac aliorum jurium predictorum in ipsum Carolum regem tanquam ducem Brabancie et comitem Hollandie et illorum donationem et alia per eundem Henricum electum de eorundem capitulorum consensu facta auctoritate apostolica tenore presencium approbamus et confirmamus, preterquam quoad cassationem pensionis in eventu unionis mense episcopalis Trajectensis beneficiorum ecclesiasticorum valoris dicte pensionis, supplentes omnes et singulos tam juris quam facti defectus, si qui forsan intervenerint in eisdem, ac potiori pro cautela civitatem et castra ac alia jura predicta eidem Carolo regi et successoribus suis ducibus Brabancie et comitibus Hollandie in perpetuum de novo concedimus ac electiones per capitula ipsa in episcopum Trajectensem absque ipsius Caroli regis et successorum suorum ducum Brabancie et comitum Hollandie predictorum nominatione necnon electiones decanorum ecclesiarum hujusmodi, illorum decanatuum occurente vacatione, de aliis personis quam Carolo regi ac ejus successoribus prefatis gratis et acceptis, pro tempore factas, nullas nulliusque roboris vel momenti existere eadem auctoritate decernimus. Quocirca venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Panormitano et Episcopo Castellamaris et dilecto filio decano ecclesie S. Lebuini Daventriensis Trajectensis diocesis (precipimus) ac mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios Carolo regi et successoribus suis predictis in premissis efficacis defensionis presidio assistentes, faciant auctoritate nostra praesentes litteras in eis contenta hujusmodi firmiter observari ac singulos, quos he ipse concernunt, illis pacifice frui et gaudere, non permittentes eos desuper contra presentium tenorem quomodolibet molestari, inquietari aut perturbari. Contradictores *etc.* Non obstantibus felicis recordationis Pauli pape II, predessoris nostri et quibusvis aliis apostolicis et in Conciliis generalibus editis, etiam similes approbationes fieri prohibentibus constitutionibus, necnon Majoris et aliarum ecclesiarum predictarum juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque et indultis apostolicis episcopo Trajectensi pro tempore existenti et dictarum

ecclesiarum capitulis sub quibuscumque tenoribus et formis concessis et approbatis et innovatis, quibus omnibus tenores illarum praesentibus pro sufficienter expressis habentes, illis aliis in suo robere permansuris, hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogavimus, contrariis quibuscumque; aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre absolutionis, approbationis, confimationis concessionis, decreti, mandati et derogationis infringere *etc.* Si quis *etc.* Datum Rome *etc.* MDXXIX, decimo tertio Kal. Septembris anno sexto.

Archivalia I, nº. 262 en II nº. 77ª. — Zie ook Consistoriaal besluit van denzelfden dag, *Archivalia* I, nº. 2026.

29. 1529, OCTOBER 1. — Clemens VII benoemt kardinaal Willem van Enckevoirt tot bisschop van Utrecht, welke benoeming echter niets afdoet aan de pas gedane overdracht van het wereldlijk gebied.

Clemens episcopus servus servorum Dei dilecto filio Guilhelmo tituli sanctorum Joannis et Pauli presbitero cardinali Dertusensi salutem et apostolicam benedictionem.

Divina disponente clementia, cujus inscrutabili providentia ordinationem suscipiunt universa, in apostolice dignitatis specula meritis licet imparibus constituti, ad universas orbis ecclesias aciem nostre considerationis extendimus ac pro earum statu salubritér dirigendo apostolici favoris auxilium adhibemus. Sed de illis propensius cogitare nos convenit, quas propriis carere pastoribus intuemur, ut eis juxta cor nostrum viri preficiantur idonei, qui commissos sibi populos per suam circumspectionem providam et prudentiam circumspectam salubriter dirigant ac bona ipsarum ecclesiarum non solum guberne(n)t utiliter, sed etiam multimodis efferant incrementis. Dudum si quidem provisiones ecclesiarum omnium apud Sedem apostolicam tunc vacantium et inantea vacaturarum ordinationi et dispositioni nostre reservavimus, decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero ecclesia Trajectensi, ex eo quod dilectus filius Henricus comes Palatinus Rheni nuper electus Trajectensi regimini et administrationi illius, cui tunc, munere consecrationis per eum nondum suscepto, praeerat, in manibus nostris sponte et libere cessit nosque cessionem ipsam duximus admittendam, apud Sedem predictam pastoris solatio destituta, nos ad provisionem ejusdem ecclesiae celerem et felicem, de qua nullus praeter nos hac vice se intromittere potuit sive potest, reservatione et decreto obsistentibus supradictis, ne ecclesia ipsa longe vacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de praeficiendo eidem ecclesiae personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te tituli sanctorum Joannis et Pauli presbiterum cardinalem, consideratis grandium virtutum meritis, quibus personam tuam illarum largitor Dominus insignivit et quod tu, qui hactenus ecclesiae Dertusensi ordinis sancti Augustini laudabiliter praefuisti, prout praees,

de presenti eandem ecclesiam Trajectensem scies, voles et poteris authore Domino salubriter regere et feliciter gubernare, direximus oculos nostrae mentis. Intendentes igitur tam ipsi ecclesiae Trajectensi quam illius gregi Dominico salubriter providere, de persona tua eidem ecclesiae Trajectensi de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus teque illi in episcopum preficimus et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesie Trajectensis tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, ita tamen quod propter hoc prefate ecclesiae Dertusensi praeesse non desinas, sed tituli sanctorum Joannis et Pauli presbiter cardinalis existens eisdem Dertusensi et Trajectensi ecclesiis insimul quoad vixeris praesis, illarumque verus pastor et et praesul existas, firma spe fiduciaque conceptis, quod gratia Domini tibi assistente propitia dicta ecclesia Trajectensis per tuam circumspectionis industriam et studium fructuosum regetur utiliter et prospere dirigetur ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Quocirca circumspectioni tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus ejusdem ecclesiae Trajectensis curam et administrationem praedictas sic sollicite geras et fideliter prosequaris, quod ecclesia ipsa Trajectensis gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam ac bone famae tuae odor tuis humeris latius diffundatur tuque praeter aeternae retributionis premium, nostram et dicte Sedis benedictionem et gratiam, exinde uberius consequi merearis; necnon dilectis filiis capitulo ejusdem ecclesiae Trajectensis ac clero et populo civitatum et diocesis Trajectensium, quatenus capitulum tibi tanquam patri et pastori animarum suarum fideliter attendentes exhibeant tibi obedientiam et reverentiam debitas et devotas ac clerus pro nostra et dicte Sedis reverentia benigne suscipientes et honorifice pertractantes tua salubria monita et mandata suscipiant humiliter et efficaciter adimplere procurent; populus vero te tanquam patrem animarum suarum devote suscipientes et debita honorificientia prosequentes tuis monitis et mandatis salubrius intendant, ita quod tu in eos devotionis filios, et ipsi in te patrem benevolum invenisse gaudeatis. Alioquin sententiam sive penam, quam rite tuleris sive statueris in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino usque ad condignam satisfactionem inviolabiliter observari. Rogamus quoque charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum regem Catholicum in imperatorem electum, qui etiam dux Brabanciae existit, necnon venerabilem fratrem archiepiscopum Coloniensem, ipsi archiepiscopo per eadem scripta mandantes quatenus te et prefatam ecclesiam Trajectensem ejusdem archiepiscopi suffraganeam habentes pro nostra et dicte Sedis reverentia propensius commendatos, in ampliandis et conservandis juribus suis sic te benigno favoris auxilio prosequantur, quod tu eorum fultus auxilio te possis in commisso tibi ejusdem ecclesiae Trajectensis regimine utilius exercere ac eidem regi a Deo perennis vite premium, et a nobis condigna proveniat actio gratiarum, ipseque archiepiscopus proinde divinam misericordiam ac nostram et prefate Sedis benedictionem et gratiam valeat exinde promereri. Per premissa autem translationi temporalium dicte ecclesiae Trajectensis in favorem prefati Caroli regis ejusque in ducatu Brabantiae et comitatu Hollandiae heredum et successorum alias factae et per nos nuper confirmatae non intendimus in aliquo derogare. Datum Romae apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicae 1529, Kal. Octobris, pontificatus nostri anno sexto.

Archivalia II, nº. 77ᵇ.

30. 1530, JANUARI 1. — Clemens VII verklaart, dat na den dood of den afstand van kardinaal Willem (van Enckevoirt), gekozen bisschop van Utrecht, Karel V en diens opvolgers het recht van benoeming, en het Utrechtsche kapittel het recht van keuze ten volle behouden, overeenkomstig het gesloten Concordaat.

Clemens *etc.* ad futuram rei memoriam.

Romanus Pontifex, Jhesu Christi in terris vicarius, cui ecclesiarum et fidelium omnium cura atque earum jurium defensio celitus concredita est, ad hoc tradite sibi potestatis vices impendere satagit, ut fideles Christi, sublatis quibusvis impedimentorum obstaculis, plenaria privilegiorum et indultorum, eis eorumque ecclesiis concessorum, libertate gaudeant et fruantur. Cum itaque nos nuper ecclesie Trajectensi, tunc certo modo pastoris solatio destitute, de persona dilecti filii Guilhelmi tituli sanctorum Joannis et Pauli presbiteri cardinalis, de fratrum nostrorum consilio apostolica auctoritate providerimus, preficiendo ipsum illi in episcopum et pastorem, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur, et quia ob reservationes apostolicas de cathedralibus ecclesiis tam apud Sedem apostolicam quam alibi etiam reverendarum (?) personarum sancte Romane ecclesie cardinalium illas obtinentium pro tempore vacantibus ac illis adjecta irritantia decreta necnon inhibitiones, que super hiis aliquando emanaverunt, a nonnullis verti posset in dubium, an decedente etiam apud Sedem apostolicam Guilhelmo cardinali seu ipsi ecclesie Trajectensi alias quomodolibet preesse desinente carissimus in Christo filius noster Carolus Romanorum et Hispaniarum rex Catholicus in imperatorem electus, qui etiam dux Brabantiae et comes Hollandie existit, ad quem et pro tempore existentem ducem Brabantie et comitem Hollandie nominatio persone idonee, per dilectos filios capitulum ipsius ecclesie in episcopum Trajectensem eligende ex speciali privilegio apostolico sibi per nos concesso pertinere dignoscitur, personam idoneam in futurum inibi presulem eligendam juxta huiusmodi privilegium eisdem capitulo nominare, et ipsum capitulum nominatam personam hujusmodi in episcopum Trajectensem alias juxta concordata nationis Germanice libere procedere possint veniantque recipiende et admittende eorum nominatio et electio, ita ut suum per confirmationis apostolice beneficium consequi debeant effectum, nos considerantes fidei constantiam, obedientie integritatem necnon sincerum devotionis affectum, quod tam Carolus in imperatorem electus quam capitulum prefatum semper ad Romanam ecclesiam et eandem Sedem gerere probati sunt, ne illis ob premissa quicquam prejudicet vel deterius afferre contingat imposterum et ad omne esitationis submovendum dubium ac ut unicuique adimatur malignandi occasio, motu proprio, non ad ipsorum Caroli in imperatorem electi..... et capituli vel aliquorum aliorum nobis super hoc oblate petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, auctoritate apostolica, tenore presentium decernimus et declaramus, ecclesiam Trajectensem predictam, dicto Guilhelmo decedente seu illi alias quomodolibet preesse desinente, etiam apud Sedem predictam sub quibusvis reservationibus, decretis, inhibitionibus et aliis dispositionibus apostolicis generalibus vel specialibus, quoruencunque tenorum existant, que a nobis vel Sede prefata emanarunt vel imposterum forsan emanabunt similiter reverende (?) persone prefati cardinalis, quominus Carolus dux et comes ad nominationem persone idonee juxta privilegium et capitulum prefatum ad electionem nominate persone hujusmodi alias

juxta Concordata predicta libere et absque cujusvis contradictionis obstaculo procedere valeant, minine comprehensam esse nec comprehendi debere aut quovismodo comprehensam censeri post, quodque Carolus ut et dux et comes in nominandi et capitulum prefatum in eligendi plenaria potestate permaneant in omnibus et per omnia, perinde ac si reservationes et decreta hujusmodi non emanassent nec emanarent, ac ecclesiam ipsam Trajectensem non apud Sedem apostolicam, sed extra dictam curiam pastoris contingeret regimine destitui, ipseque Guilhelmus cardinalis honore nullatenus preditus esset, per quoscumque dicte Romane ecclesie cardinales ac causarum palatii apostolici auditores ac alios judices et commissarios sententiari, judicari et diffiniri debere, sublata eis quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate, irritum quoque et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, non obstantibus quibusvis reservationibus, inhibitionibus generalibus vel specialibus super cathedralium ecclesiarum etiam apud Sedem apostolicam predictam vel alias vacantium provisionibus et dispositionibus etiam cum decreti irritantis interjectionibus, a nobis vel Sede predicta emanatis et imposterum emanandis, quorum tenores et effectus ad ejusdem Trajectensis ecclesie provisionem et dispositionem decernimus non extendi, necnon constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo omnino hominum liceat *etc.* nostri decreti et declarationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem Omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Bononie, anno Incarnationis Dominice, millesimo quingentesimo vigesimo nono, Kal. Januarii, pontificatus nostri anno septimo.

Archivalia I, nº. 263 en II nº. 77c.

31. 1530, NOVEMBER 20. — **Clemens VII verklaart aan keizer Karel V, dat het dezen indertijd door Leo X verleende en door hem zelf 18 November jl. bevestigde voorrecht tot verleening van kerkelijke beneficies in de Nederlanden, nog minder uitzonderingen dan voorheen zal toelaten.**

Charissime in Christo fili, salutem et apostolicam benedictionem.

Dudum siquidem sub data quartodecimo Kal. Decembris pontificatus nostri anno septimo Majestati Tuae, cui felicis recordationis Leo papa X praedecessor noster [1]), cum post felicissimam tuam imperialis diadematis susceptionem sibi significares summopere desiderare personas ecclesiasticas tibi gratas et acceptas gratia et munificentia tua aliqua beneficia consequi, ipsasque ex felici tue diadematis susceptione predicta magis letari posse, quod predecessor noster Majestati Tue, quod si per te quibusvis collatoribus sive collatricibus quorumlibet beneficiorum ecclesiasticorum secularium vel regularium ordinum quorumcumque per sacrum Romanum imperium ubilibet constitutis super singulis beneficiis ecclesiasticis cum cura vel sine cura, etiam certo tunc expresso modo qualificatis singulis personis conferendis, vel super hoc quod persone hujusmodi ad illa reciperentur et admitterentur preces porrigi, sive de personis eisdem ad

1) Bij indult van 4 Juli 1515 had Karel V dit voorrecht verkregen alleen voor Vlaanderen, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas*, 2e serie, p. 134.

hujusmodi beneficia nominationes fieri contingerit primarias, ipsi collatores et collatrices, etiam si singuli collatores et singule ecclesiae ex hoc ultra quam in uno beneficio gravarentur, quod ipsi ecclesiae, ex hoc ultra quator beneficia ecclesiastica conferre non haberent, hujusmodi precibus et nominationibus parere et intendere necnon personas ipsas ad hujusmodi, postquam sibi de illis canonice provisum foret, juxta earumdem precum aut nominationum seriem recipere et admittere deberent, per quasdam indulsit, nosque tam in regnis Hispaniarum quam in Flandria et comitatu Brabantiae et aliis locis in Germania Inferiori tibi subjectis facultatem nominandi certas personas ad certa beneficia tum certo modo qualificata ad collationem quorumcumque collatorum et collatricium in Hispania et Germania Inferiori hujusmodi consistentium spectantia ac etiam ultra predictas facultates nominandi personas hujusmodi eidem Celsitudini Tuae de ulteriori gratia etiam concessimus et indulsimus, quod si per te quibusvis collatoribus sive collatricibus quomodolibet beneficiorum ecclesiasticorum secularium vel regularium ordinum quorumcumque per sacrum Romanum imperium ubilibet constitutorum super singulis beneficiis ecclesiasticis cum cura vel sine cura, etiam tunc expresso modo qualificatis singulis personis que hujusmodi beneficiorum juxta statuta et consuetudines ecclesiarum, in quibus ea forent, sive indulta ipsis ecclesiis per Sedem apostolicam concessa, alias capaces essent, conferendis, vel super hoc quod personae hujusmodi de illa reciperentur et admitterentur preces porrigi sive de personis eisdem ad hujusmodi beneficia nominationes fieri contigerit, ipsi collatores et collatrices posterioribus hujusmodi precibus et nominationibus parere et intendere necnon personas ipsas ad hujusmodi beneficia, postquam sibi de illis canonice provisum foret, juxta earundem precum et denominationum seriem recipere et admittere deberent et etiam tenerentur, quodque executores per te ad hoc deputandi per se vel alium seu alios beneficia predicta dummode ipse persone, nisi dicte Sedis officiales vel cum rigoroso examine in aliqua licita facultate graduati essent, ad obtinendum beneficia hujusmodi per diligentem examinationem executorum predictorum, quorum conscientias super hoc oneramus, repertae essent idoneae, ac beneficia ipsa dispositioni apostolice specialiter reservata non essent, ipsorumque collectio non esset juxta Lateranensis statuta Concilii ad Sedem predictam legitime devoluta, nec super illis inter aliquos lis penderet indecisa, cum omnibus juribus et pertinentiis suis eisdem personis conferre et assignare valerent, decernentes personas ipsas omnibus et singulis in assecutione beneficiorum hujusmodi, exceptis dumtaxat venerabilibus fratribus nostris sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus, anteferre et dictos executores de nominibus et cognominibus personarum, quibus dicta beneficia per eos conferri contigerit, ac de diebus collationum hujusmodi per agentes Camerae apostolicae collectores vel subcollectores fructuum eidem Camerae debitorum in partibus illis pro tempore deputatos quantocius certificare debere, per diversas nostras litteras concessimus et indulsimus, prout in nostris et ipsius predecessoris inde confectis litteris, quarum tenores, ac si de verbo ad verbum exprimerentur et insererentur, praesentibus haberi volumus pro expressis, plenius continetur. Nos igitur, ut Majestas Tua tanto longe praestantioribus gratiis illustretur, quanto sancta mater Ecclesia tue diadematis nostro ministerio susceptionis letatur, motu proprio et ex certa nostra scientia tenore praesentium volumus, quod quilibet ex personis nominatis, predictis, executores et subexecutores, etiam si presbiteri aut notarii existant,

ad effectum nominationis de eo factae ac literarum praedictarum, quandocumque expedierit, deputari possit quodque executores vel subexecutores praedicti beneficia praedicta, etiam si dispositioni apostolicae alias juxta constitutionem felicis recordationis Benedicti papae XII, praedecessoris nostri, quae incipit: *Ad regimen dispositionis apostolicae*, generaliter reservata existant, et personae nominatae predictae secundum statuta et consuetudines ecclesiarum, in quibus beneficia hujusmodi fuerint, sive indulta ipsis ecclesiis concessa, capaces seu in aetate legitima constituti aut de legitimo matrimonio procreati, dummodo alias cum eo fuerit canonice dispensatum, non sunt, etiam absque examinatione praedictorum conferre libere possint, quodque persone nominatae praedictae in assecutione dictorum beneficiorum etiam dictis cardinalibus debeant anteferri et executores praedicti agentibus Camerae apostolicae aut collatoribus vel subcollatoribus certificationem hujusmodi facere nullatenus teneantur, non obstantibus premissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis necnon omnibus illis, que in dictis litteris volumus non obstare, ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Rome, apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 20 Novembris, anno domini 1530, pontificatus nostri anno septimo.

Archivalia II, nº. 77a.

32. 1535 (FEBRUARI). — Paulus III vermindert ditmaal, op verzoek van den elect George van Egmond [1]) en wegens den afstand van het wereldlijk gebied, diens taxa tot 500 dukaten, ofschoon het bisdom Utrecht door de Camera op 4600 dukaten is geschat.

Paulus papa III.

Cum nobis nuper in Consistorio nostro secreto pro parte dilecti filii Georgii ex comitibus de Egmonda electi Trajectensis fuisset expositum, quod licet ecclesia Trajectensis in libris Camerae apostolicae ad ducatos IIII milia VI^{c} taxata reperietur (sic), tamen quia tempore felicis recordationis Clementis papae VII, predecessoris nostri, tota temporalitas ipsius ecclesiae, etiam cum decimis et aliis omnibus et singulis juris sui ad mensam episcopalem Trajectensem spectantibus, de consensu tunc episcopi Trajectensis ac dilectorum filiorum prepositorum, archidiaconorum et capitulorum dicte Majoris et quatuor aliarum ecclesiarum civitatis Trajectensis, quorum consensus in similibus intervenire consuevit, in charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum imperatorem tamquam ducem Brabantiae et comitem Hollandiae ex certis tunc expressis causis perpetuo translata fuerat et translatio hujusmodi per eumdem Clementem predecessorem auctoritate apostolica confirmata exstiterat, reservata dumtaxat spirituali jurisdictione cum pensione annua duorum millium florenorum Caroli, mille ducatos constituentium, pro episcopo Trajectensi pro tempore existente, prout in literis ipsius predecessoris desuper confectis plenius continetur, dicto Georgio electo nimis grave esset nec rationi conveniret, quod literae confirmationis elationis ipsius Georgii electi juxta dictam taxam in libris Camerae annotatam expediri deberent, et propterea pro parte ipsius Georgii electi nobis humiliter supplicatum fuisset, ut taxam predictam juxta premissa

1) Zie ook het Consistoriaal besluit der benoeming van G. van Egmond en de taxaverlaging op dezen dag, *Archivalia* I, nº. 2029. De bulle zijner benoeming is niet in de pauselijke archieven te vinden. *Archivalia* I, nº. 1976/7.

reducere aliasque sibi desuper de oportuno remedio providere de benignitate apostolica dignaremur, nos tunc re cum fratribus nostris diligenter discussa et habita super premissis cum eisdem fratribus deliberatione matura, visum fuerit nobis et eisdem fratribus taxam predictam ad V^c^ ducatos pro hac vice dumtaxat reducere, prout harum serie reducimus. Quocirca dilectis filiis Augustino tituli sancti Ciriaci in Thermis presbitero cardinali, camerario nostro, ac Hippolito santi Laurentii in Damaso diacono cardinali, S. R. E. vice-cancellario, necnon thesaurario, depositario, clericis Camere predicte prothonotariis participantibus, ac plumbi et registri litterarum apostolicarum magistris, fratribus barbatis [1]), eorumque familiaribus, cubiculariis, scutiferis, militibus sancti Petri, litterarum apostolicarum sollicitatoribus, scriptoribus, archivii presidentibus et portionariis ejusdem Camere, notariis nostris domesticis, palafrenariis ceterisque familiaribus domesticis et officialibus nostris et aliis, quos id concernit tenore presentium districte precipiendo mandamus, quatenus litteras confirmationis hujusmodi pro prefato Georgio electo juxta eamdem reductionem in eorum officiis expediant et expediri permittant ac faciant atque mandent necnon annatas communes et minuta servitia, sacram et alia jura, quocumque nomine nuncupentur, ad rationem taxe quingentorum ducatorum hujusmodi hac vice recipiant nec quicquam ultra directe vel indirecte etiam pretextu gratie, per clericos Camere predicte exigi solite, aut consuetudinis, ubi taxa diminuitur, vel quovis quesito colore petere vel exigere presumant neque aliquis eorum presumat, sub pena indignationis nostre et excommunicationis late sententie in eorum singulos qui contrafecerit, a qua nonnisi a nobis preterquam in mortis articulo constitutis absolvi possunt, non obstantibus premissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis necnon statutis *etc.* etiam juramento roboratis, privilegiis quoque indultis apostolicis eis eorumque collegiis communiter vel divisim quomodolibet concessis, quorum omnium tenores presentibus haberi volumus pro expressis et queis circa premissa volumus in aliquo suffragari, ceterisque contrariis quibuscumque.

Archivalia I, n°. 1250.

33. 1537, JUNI 6. — Georg van Egmond, bisschop van Utrecht, verklaart, dat de bullen van oproeping, tot het algemeen Concilie van Mantua en van opschorting van datzelfde Concilie hem door Petrus Vorstius [2]) zijn overhandigd; dat hij zich aan den inhoud van al deze bullen zal onderwerpen en dat hij, wanneer het Concilie wederom bijeenkomt, zelf of door zaakgelastigden daaraan zal deelnemen.

Gedrukt *Archivalia* II, n°. 9^b^.

34. OMSTREEKS 1537. — Advies van een ongenoemde over den te benoemen inquisiteur Ruard Tapper, over de instructie, welke dezen uit Rome moet worden meegegeven, ee over de wijze, waarop hij in de Nederlanden zijn taak zal moeten vervulllen.

Informatio super inquisitoribus in partibus Inferioris Germaniae Caesaree Majestati subjectis deputandis sub correctione *etc.*;

1) Leekebroeders uit de orde der Cirterciënsers, die noch lezen noch schrijven konden, en juist daarom waren belast om in pauselijke kanselarij de looden zegels aan de bullen te hechten.

2) Bisschop van Acqui, pauselijk diplomaat, naar Duitschland gezonden om de rijksvorsten, ook de Lutherschen onder hen, tot deelneming aan het door Paulus III aangekondigd algemeen concilie uit te noodigen.

In primis expediatur commissio juxta formam juris communis pro domino Ruardo Tapper Enchusiano, sacre theologiae professore, omnium judicio doctissimo decano collegiatae ecclesiae S. Petri Lovaniensis, ita tamen ut eo defuncto non exspiret commissio, sed ad ejus in decanatu successores transeat, cui non solet provideri nisi de viris egregiis et graduatis in theologia vel in jure.

Hic ergo (si videbitur) constituatur inquisitor generalis ac primarius per ducatum Brabantie, comitatus Flandrie, Hollandie, Zelandie, Hannonie, Arthesii, per Frisiam, per civitatem et patriam Trajectensem, et generaliter per omnia loca et dominia, Carolo imperatori in his terris Inferioribus mediate vel immediate subjecta, in diocesibus Coloniensi, Treverensi, Leodiensi, Trajectensi, Cameracensi, Tornacensi, Morinensi et aliis consistentia.

Cum potestate amplissima contra quoscumque haereticos seu de haeresi diffamatos ac suspectos necnon contra haereticorum fautores, defensores, deceptatores eisve credentes in dictis dominiis commorantes seu ad ea declinantes procedendi et generaliter omnia et singula faciendi, gerendi etc., que ad haereticae pravitatis inquisitores de jure vel consuetudine pertinent.

Cum potestate etiam unum vel plures et tot quot opus fuerit idoneos assumendi et deputandi, qui ei in dicti tam necessarii officii executione assistant, dando eisdem plenam vel limitatam potestatem, prout ei videbitur expedire; quibus etiam in virtute sancte obedientie et sub penis etc. mandetur, ut illi obediant. Et quos toties quoties revocare possit.

Expediet etiam illi dari amplissimam facultatem absolvendi haereticos, redire volentes, quibus parcendum duxerit, in utroque foro, non solum ab excommunicatione, quam ratione haeresis vel fautorie etc. incurrerint, sed etiam ab irregularitate et aliis quibuscumque penis et censuris ex causa haeresis etc. originaliter contractis, etiam in haeresi et excommunicatione sacros ordines suscipiendo vel in eisdem ministrando.

Propter causas quoque in litteris ad R. dominum episcopum Aquensem [1]) expressas, et propter maximam fidei necessitatem, quanta vix fuit ab initio Ecclesie, praecipueque ob haereticorum pertinaciam et raram emendationem, concedatur (si videbitur) facultas inquisitori, ut in haeresi manifeste deprehensos, etiam prima vice, relaxare possit curie saeculari, non obstante quod parati sint errores suos revocare, et hoc quando inquisitori juxta circumstantias, quas invenerit, visum fuerit pro salute Christi fidelium et fidei ac religionis conservatione expedire. Super quo etiam conscientia ejus (si placuerit) poterit onerari. Et pro justificanda hujusmodi severitate poterit allegari bulla Leonis contra Luterum et sectatores ejus anno XX edita. Preterea quod propter crimen lese majestatis humane et alia crimina multo minora haeresi puniuntur eorum patratores ultimo supplitio prima vice, qua in his inventi fuerint, etiam si millies polliceantur emendam. Ad hec si perpendatur, quot prohibitiones et edicta promulgata sint in his terris et aliis locis contra haereticos, et quam multi sint propterea ultimo supplicio puniti, certe non immerito videbuntur omnes, qui his non obstantibus in haereses prolabuntur, pertinaces reputari et relapsis equari posse.

---

1) Petrus Vorstius, bisschop van Acqui, door Paulus III in 1537 als nuntius naar Duitschland gezonden in belang van het algemeen Concilie, dat te Mantua zou bijeenkomen.

Item mandandum erit inquisitori, ut diligentissime super libris haereticis et periculosis, quibus plenus est mundus, vigilet atque provideat.

Quorundam etiam prudentium judicio expediret praepositum monasterii, per praeposituram gubernari soliti, S. Martini Yprensis, et priorem scholarium in oppido Montensi, qui cum doctore Nicolao Coppin deputati fuerant inquisitores a Sanctissimo Clemente [1]) revocari ex certis causis, animum Sanctissimi Domini nostri moventibus, quia ut a fide dignis intelligo, non sunt idonei ad rem tantam gerendam, sicut oportet, nec hactenus unquam se immiscuerunt inquisitionis officio.

Opere pretium quoque erit dicto inquisitori et ab eodem deputandis, imo et omnibus in his terris officio inquisitionis etiam ordinaria auctoritate fungentibus, concedere, ut ecclesiarum pastoribus seu vicepastoribus et quibuscumque confessoribus discretis concedere possint facultatem absolvendi suos subditos seu eis confitentes ab excommunicatione ex causa haeresis vel fautorie etc. incursa, quia non expedit hoc tempore iis qui Domino inspirante ab erroribus resipiscere volunt, magnam exhiberi difficultatem in absolvendo eosve ad Sedem apostolicam pro absolutione remitti. Nec debet hoc tempore respici ad compositiones et commoda temporalia, que curie Romane ex hujusmodi absolutionibus provenire solent, quia scriptum est: Infirmum in fide suscipite [2]), et linum fumigans non extingues [3]).

Item post prologum bulle commissionis poterit narrari, si videbitur, quomodo, licet Sanctissimi Leo X, Adrianus VI et Clemens VII praedecessores Suae Sanctitatis magnam adhibuerint diligentiam pro exstirpandis sectis et haeresibus, hoc miserabili saeculo nimium multiplicatis ac dilatatis, easdem una cum suis auctoribus condemnando, ac haereticae pravitatis inquisitores deputando, et principes ab illis assistendo exhortando, non obstante etiam quod plurimi fuerint propterea severe puniti, tamen, quia Sua Sanctitas ex multis fidedignis intellexerit, quotidieque intelligat, dictas haereses et sectas non solum adhuc extinctas non esse, verum etiam in dies incrementum capere latiusque propagari, haereticisque maxime studium esse, ut in terris ac locis adhuc integris, cuiusmodi prae ceteris sunt ducatus, comitatus ac dominia Caesareae Maiestati subiecta, sicut eadem Majestas Christianissima esse noscitur, errores suos et haereses disseminent ac introducant omnesque secum in interitum trahant; quia etiam didicerit Sua Sanctitas, episcopos harum regionum seu eorum vicarios et inquisitores nonnunquam esse remissiores in persequendis et exstirpandis haeresibus etc., idcirco pro conservatione dictarum terrarum ac dominiorum, eidem Majestati subditorum, in veteri veraque fide ac religione et obedientia Sancte Romane ecclesie duxerit constituendum dictum dominum Ruardum, virum de sacrarum litterarum peritia et conscientia et zelo fidei et vitae integritate et in rebus agendis, maximeque in hiis, que fidem et religionem concernunt, dexteritate multipliciter commendatum, generalem in dictis terris ac dominiis haereticae pravitatis inquisitorem cum potestate etc. prout supra. Et insuper mandandum est omnibus et singulis, cujuscumque status

---

1) 17 Juni 1524 hadden Olivier Buedens, proost der regulieren kannuniken van Iperen, Nicolaas Houzeau, prior der scholen te Mons en Nicolaas Coppin, deken van Leuven, hun aanstelling als inquisiteur gekregen door een openbaar schrijven van kardinaal Lorenzo Campegio, nuntius in Duitschland, bij een breve van Clemens VII d.d. 19 Maart 1524 met de regeling der Inquisitie in de Nederlanden belast. Fredericq, *Corpus*, IX, nº. 261 en 275.

2) Ad. Rom. XIV : 1.

2) Matth. XII : 20.

fuerint, non solum ut eum et ab eo deputandos in nullo directe vel indirecte impediant, sed etiam eisdem pro viribus assistant, si [1]) fideles et Catholici reputari cupiunt.

Item quia nihil poterit praestare inquisitor, nisi habeat favorem et assistentiam Serenissimae dominae reginae Hungariae, dictarum terrarum generalis gubernatricis, nec ulle littere apostolice sine illius et curie consensu executioni mandari possint, idcirco necessarium erit Sanctissimum Dominum Nostrum illi admodum affectuose serioseque scribere, ut dicto inquisitori et ab eo deputandis modis omnibus possibilibus faveat et ab universis dictarum terrarum subditis, precipue dominis, magistratibus et omnibus personis publicis, faveri et assisti jubeat, commemorando eidem, quomodo Sua Sanctitas intellexerit, quotidieque intelligat, indefessum haereticorum studium ad subvertendas civitates et loca Inferioris Germaniae, quae protegente Deo hactenus in fidei sinceritate perseverarunt, praesertim ea quae Caesareae Majestati et ipsius reginae gubernio subjecta sunt, idque propter eorum singularem sollecitudinem et vigiliam, ut ipsi sunt Christianissimi et ex Christianissimis parentibus orti. Desiderans ergo Sua Sanctitas dicta loca dominiaque, quibus peculiariter afficiatur, in antiqua sua sinceritate et honore conservari et ab haereticorum insidiis custodiri, perpendensque hec sine diligenti inquisitione fieri non posse eiusque instituende curam ad se potissimum pertinere, utpote cujus prae omnibus sit de regno Dei, id est Ecclesia, scandala tollere ; quia etiam secundum omnia jura hec ipsa per personas ecclesiasticas fieri debeat, per laicos autem magistratus executio, cum hoc crimen sit mere ecclesiasticum, quemadmodum etiam in aliis regnis et maxime in Hispania fieri constet, et quia a morte Nicolai Coppin, decani S. Petri Lovaniensis, nullus pro parte Sedis apostolice deputatus fuerit, qui saltem inquisitionis officium in dictis terris exerceret, idcirco Sua Sanctitas a diversis fidedignis et praesertim a suis, quos in his regionibus habuit, legitime informata de integritate, scientia, conscientia etc. eundem constituendum duxerit suum in dictis terris generalem inquisitorem etc. Quare petat a Reginali Majestate, ut eidem n. sic assistat et ab omnibus Caesaris ac suis subditis assisti faciat, quod sine omni obstaculo officium tantae importantiae exercere possit. Et poterit regina moveri, ut perpendat fructus pessimos, quos istae haereses ex se peperere in Germania Superiori, et omnibus locis, in quibus recepte sunt. Et quantam calamitatem Germanie pridem florentissime, quandiu in vera fide et sanctae istius Sedis obedientia permansit, invexerit intra paucos annos, idque sub praetextu pietatis et blandis verbis, quibus incautos misere decipiunt. Ad hec quomodo venenum paulatim latius diffusum sit, cum principes non curarunt tempestive occurrere et apostolica atque imperialia mandata adversus dictas haereres edita executioni debitae demandare; praeterea quomodo tota Germania a tempore istarum haeresum in se ipsa scissa ac desolata sit; nec mirum, cum absque unitate fidei ac religionis non possit stare unitas animorum. Maxima etiam est in ea discordia principum et perexigua obedientia subditorum erga illos. Nec clam est quantum decesserit authoritati et obedientiae, quae Imperatori ab omnibus Germaniae principibus et civitatibus debetur, quaeque ante exortum istarum heresum eidem impendebatur.

1) Er staat: sicut.

Breviter, sicut vera fides et religio est mater omnium bonorum, ita contra falsa fides ac religio est causa et origo omnium malorum. Et quod omnium pessimum est, quodque principes omnes Catholici maxime debent perpendere, quotquot urbes et populi semel ab haereticis subverti contigerit, amplius non revertuntur, imo semper proficiunt de malo in pejus, sicut experientia ubique docet.

Et quia sine expensis inquisitio stare et procedere nequit, idcirco sollicite requirenda erit regina, ut illas prompte suppeditari jubeat; utque hoc sine damno immo cum lucro Caesaris facere possit, concesserit Sua Sanctitas, ut omnia haereticorum bona, qui condemnati fuerint, fisco Suae Majestatis applicentur.

Expediret etiam, ut Sua Sanctitas diligentissime seriosissimeque scriberet ordinariis istarum terrarum, scilicet Leodiensi et aliis, quorum dioceses supra nominatae sunt, monendo eos, ut officium pontificale studiose exercerent praesertim in exstirpandis haeresibus et in corrigendis vitiis clericorum eis subditorum. Utque etiam laici intensissime vident defectus cleri, necessarium quoque est ut incipiat judicium et correctio a domo Dei. Alioquin timendum est, quod auferetur a nobis ecclesiasticis regnum nostrum et dabitur genti alteri facienti fructus ejus.

Hec raptissime rudissimeque et confuse scripta, quae nequaquam vacavit rescribere aut rescribi facere, Reverendissimis dominis meis humiliter devoteque offero, eorum prudentissimo examini ac judicio omnia submittens et rogans ea qualia sunt in bonam partem accipi.

Latere kantteekening: Informatio super inquisitore in partibus Inferioris Germaniae Caesareae Majestati subjectis.

Archivalia II, nº. 20.

35. 1538, DECEMBER 18, ROME. — Fr. Dirk van Schoonhoven wordt door den P.-Generaal bevestigd tot provinciaal der Nederduitsche provincie [1]).

Fr. Theodorius de Schonhovia, baccalaureus formatus, instituitur provincialis cum omni auctoritate solita dari aliis provincialibus vel quam iidem habere solent ex tenore nostrarum Constitutionum, sive de jure vel de consuetudine, sive a privilegiis, Ordini nostri concessis. Et precipitur ei, ut indilate acceptet.

Dominicaner Registers IV, 25 f. 416.

36. 1539, JUNI, ROME. — De provinciaal fr. Dirk van Schoonhoven wordt benoemd tot magister [2]) en krijgt eenige volmachten.

Het generaal kapittel benoemt drie inquisiteurs in de Nederlanden.

Rev. provincialis factus et creatus est magister in theologia in generali Capitulo cum omnibus gratiis solitis. Itemque ei conceditur facultas promo-

1) 29 Sept. 1538 was hij in het provinciaal kapittel te Zwolle tot provinciaal verkozen (De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, p. 17 en 18).

2) Bij zijne verkiezing was hij nog slechts baccalaureus in de theologie.

vendi sex fratres ad bachalariatum et totidem ad magisterium; similiter quod possit recipere quatuor fratres apostatas.

Magister Joannes Varre institutus est inquisitor. Item fr. Vuliemus ab Alten et fr. Andreas Caulis eodem modo instituti fuere inquisitores a generali Capitulo.

Dominicaner Registers IV, 25 p. 416—416v.

37. 1540, JANUARI 30. — Kardinaal Alessandro Farnese aan den nuntius Giovanni Morone; aanmoediging op zijne dienstreis naar de Nederlanden.

Al vescovo di Modena.

Perchè nelle lettere . . . . . Sichè vadi pur allegramente a questo viaggio in Fiandra et faccia in questa occasione tutto quello sforzo che potrà insieme con Mons. Revmo. legato et con il signor cardinale di Nicastro [1]) et con Mons. Poggio et con tutti quelli altri, che troverà di là, per Sua Beatitudine et per questa S. Sede perchè sia dato bene a conoscere all imperatore, che il vero et necessario rimedio et alle tante discordie et heresie di Germania dipende et si aspetta solo et principalmente de Maestà Sua, sì per l'innata et solita sua bontà et per il loco, che meritamente tiene, et per l'obligo, che deve a Dio di tanti segnalati beneficii ricevuti, come per la fede et speranze, che Nostro Signore ha havuto sempre, et ha permanente in lei et vuole et debbe haver fin' all' ultimo, et in questo continuare, finchè se ne cavi qualche buon construtto, senza sparagnare a cosa, che sia indicato a proposito per tal conto et di quelle che si aspetti a Sua Santità di fare, si ha da presuppore, che là non sia per mancar mai fino all' extremo . . . . .

Di Roma, alli 30 di Gennajo 1540 [2]).

Principi Vol. 30 f. 43—44v (gelijkt. afschr.).

38. 1540, AUGUSTUS 9. — De protonotarius Fabrizio Mignanello [3]) uit den Haag aan paus Paulus III: over de onrechtzinnigheid, die in deze gewesten heerscht en over de kerkelijke misbruiken, die er aanleiding toe gaven.

Post pedum oscula beatorum.

Parlarò con molta libertà di animo, parendomi che la causa publica lo meriti, et che quello sia offitio di buono servitore. Bisogna mirar bene alle cose di Germania, le quali stanno in bilancia con molto pericolo di male; et oltre al l'interesse del stato, che è grandissimo, parlando quanto al primato della chiesa Romana, et di quella S. Sede, non portano con se il preguidicio d'una provincia o di due, ma di molte provincie et molti regni, come Suetia, Datia, Inghilterra et Bohemia, che in tutto sono alienati; Ungaria et Polonia con li tanti prencipi elettori dell' imperio, et buona parte dell' altri prencipi

1) Marcello Cervini, kardinaal en bisschop van Nicastro.

2) De dateering: Rome, kan niet juist zijn; de vice-kanselier kardinaal Alessandro Farnese bevond zich op dien datum als nuntius in Frankrijk, waar een bijeenkomst plaats had tusschen Karel V en Frans I (*Nuntiaturberichte aus Deutschland* V, XIX).

3) Deze was met den legaat, kardinaal Alessandro Farnese, in Febr. 1540 naar Gent gekomen, waar Karel V na zijn samentreffen met Frans I te Parijs vertoefde (*Nuntiaturberichte* V, p. XIX).

et stati ecclesiastici et seculari, li quali in uniti [1]) anni passati ò si sono alienati alla scoperta, ò almeno hanno lassato trascorrer tutti i popoli, et paesi suoi in predicare et credere a modo loro, con levar via tutte le cerimonie et riti ecclesiastici. Et questo veneno si sparge tanto, che quanto al primato della Cathedra di S. Pietro, non solamente è passato in questi luoghi bassi, che pure sono parte Belgica di Francia, ma anchora in Italia et nel resto di Christianità non mancano infettioni di qualche momento. Quella parte dell' ecclesiastico, che è rimast' in qualche obedienza di quella S. Sede, è molto gravata da le nominationi, concordati e privilegii, che hanno havuto li prencipi Christiani dalli antecessori di V. B^ne.; et per dir il vero, dall' altra banda i regressi, reserve, coadiutorie, pluralità di benefitii, dispenze, liti, et con impedir le speditioni, jurisdictioni ordinarie, decime, essentioni, ordinar sacerdoti con degne chiese, et altre dignità non ben proviste di pastori, et servir da mercanti, et simili abusi hanno messo l'ordine ecclesiastico et il culto divino in tanta confusione, che certo è cosa miserabile a vederlo. Il Consilio oecumenico, cioè universale et omnium gentium, nel quale la S. V. ha fatichato et speso molto, non si puo fare, che le nationi parte sono alienate, et li prencipi del resto non lo vogliano. La concordia con li heretici non ha luogho, che sperano di vincer. S. S^tà. secondo il mio debil parere non ha in sua mano altro che un solo rimedio, cioè far pigliar gli otto Concilii universali con altri assai principali, et decreti santi antichi et di quelli formare una reformatione conveniente alla chiesa Occidentale, et cosi quant' alle cose spirituali e l'uso delle chiavi exonerar le nationi, et ordinare un modo di vivere, che non si possi justamente riprehendere; nel quale et con l'ajuto di Dio si conservarà quel che resta, et si potra racquistare et ridurre quel che manca. Et non havendo altro, bagio devotissimamente li santissimi piedi.

Di V. B^ne. humillimus ac devotissimus servulus Fabritius Mignanello.

Di Italia [2]) in Olanda, à li 9 d'Agosto nel 40.

Archivalia I, n°. 1281 en 2250. — Zie ook n°. 2089—2090 en n°. 2244—2249.

39. 1540 SEPTEMBER 30. — Keizer Karel V gelast op verzoek van bisschop George van Egmond, dat de Utrechtsche Domproost Johannes Slaghek worde overgehaald om erin toe te stemmen, dat zijn Domproosdij ingelijfd worde bij de tafelgoederen van den bisschop van Utrecht.

Copia actus ordinationis imperatoris super facto incorporationis et unionis prepositure et archidiaconatus ecclesie cathedralis Trajectensis mense episcopali ejusdem, translata ad verbum.

Super eo quod dominus Georgius Degmonde episcopus Trajectensis exponi fecit imperatori modicos proventus ejusdem episcopatus Trajectensis, qui sese extendunt tantummodo ad duo milia florenorum Caroli aureorum annue, quos Sua Majestas solvit in recompensam translate ditionis temporalis ejusdem episcopatus, ultra emolumenta et commoda provenientia ex jurisdictione ecclesiastica ejusdem episcopatus, que in dies singulos diminuuntur, licet onera eidem episcopo incumbentia occasione dicte jurisdictionis ecclesiastice augeantur,

1) Venti?

2) Lees: Aja.

ut placeat Sue Majestati aliquo bono afficere dictam ecclesiam et nominatim ordinare domino Johanni Slachech, preposito Trajectensi, ut consentiat unioni et incorporationi dignitatis ejusdem prepositure et archidiaconatus Trajectensium, et simul jurisdictionis, fructuum et emolumentorum pertinentium dignitati episcopali Trajectensi, prout ipse obligatur, et promisit [1]), quando ab eadem Sua Majestate requireretur, quod esset magnum bonum ejusdem episcopatus, attento quod idem prepositus est equalis et concurrens in jurisdictione ecclesiastica in pluribus locis diocesis Trajectensis cum ipso episcopo, qua occasione, (cum) in dies pluries oriuntur questiones et controversie, imperator desiderans augere proventus dicti episcopatus, obviare questionibus et controversiis, ordinavit et ordinat domino Ludovico de Schoerle, equiti aurato sui privati Consilii ac consiliario rerum status Sua Majestatis, per media bona inducere dictum prepositum, et alios quoscumque decebit, ad consentiendum et admittendum dictas unionem et incorporationem, et in quantum opus fuerit, mandare dicto preposito et aliis hec complere et satisfacere antedicte sue provisioni et obligationi, prout ipse tenetur. Et ad faciendum ea, que inde dependent, dedit et dat per presentes dicto domino Ludovico de Schore plenam potestatem, auctoritatem et mandatum speciale. Ita factum et ordinatum Bruxelle, ultimo Septembris, anno XV^{c}XL.

Sic signatum: Charles.

Et signatum me presente N. Nicolai pro copia N. Nicolai. Collationatum cum simili copia ut supra per me. de Langes.

Archivalia II, n°. 26^{a}.

40. (omstreeks 1540?) — Brief van een ongenoemde, over het meeningsverschil tusschen (Ant. Granvelle), bisschop van Atrecht, en den pauselijken legaat, aangaande de bevoegdheid der kerkelijke en wereldlijke overheden bij de bestrijding der ketterij.

Copia.

Tandem legatus [2]) Summi Pontificis conquestus est cum episcopo Atrebatensi de controversia haeresis, quam cum pontificiis quesitoribus habemus, multaque adduxit, ut Caesari persuaderet, oportere (si rempublicam Christianam salvam esse cupimus) ad nutum et arbitrium eorum tantum hujusmodi judicia referre, quos Summus Pontifex delegit, nostrisque magistratibus interdici necesse esse, ne hac in re jurisdictionem suam perturbent vel impediant; verum his se respondisse Atrebatensis episcopus, ut ad nos scribere mihi mandavit, Caesarem admirari, cur id in regnis suis fieri non permitteret, quod aliis datum fuisse plane exploratum erat, cum et in Hispaniis et in Belgis, qui Germaniae adjacent, tot extent exempla gravissimarum poenarum, quarum tenore multi perterriti in officio verae pietatis continentur; qui si sacerdotum sententiis ex formula suorum decretorum, qua poenitentibus mutatione consilii veniam dant, judicarentur, nedum forte non resipuissent, sed ipsi aliorum animos a religione deteruissent atque avocassent et insitas et vetustas convellendo, novas et pernitiosas opinio-

1) Zie Hoynck, *Analecta*, III Pars I, blz. 38, n°. 14 van de daar medegedeelde overeenkomst.

2) Kardinaal Cervini.

nes passim inseruissent, seque legisse, quid utrinque hac in disceptatione propositum et responsum fuerit, in ea interim permanere sententia, quam senatus defendit, quamquam et tranquilitati et securitati populorum consulere jamdudum perspectum habet. Et summa haec demum fuit conclusionis suae, ut legatus hanc Caesaris mentem ad summum Pontificem rescriberet, et quid ille responderet, expectaretur. Pollicitus est Caesarem libenti animo acceptaturum, et amplecti paratum fore, quod pro religione et Dei cultu et populorum utilitate salubrius esse cognoverit.

Archivalia I, nº. 784.

41. (1540, EINDE?) — Het Utrechtsche Domkapittel betoogt bij Karel V tegen de geldigheid der inlijving van de Domproosdij bij 's bisschops tafelgoederen [1]).

Demonstratio seu expositio per modum impugnationis super actu dicte ordinationis imperatoris, nostri Serenissimi domini, pro dictis unione et incorporatione dicte prepositure et archidiaconatus ecclesie cathedralis Trajectensis mense episcopali ejusdem etc. facta et exhibita nomine capituli ejusdem ecclesie, translata ad verbum.

Primo est magnopere ponderandum et notandum, quod ex principio narrative dicte ordinationis clare patet, ipsam obtentam esse ad prosecutionem et expositionem Rev^mi. domini episcopi Trajectensis moderni, qui tempore acceptationis possessionis dignitatis sue episcopalis juravit, prout de jure communi et omnimoda antiquitate consuetum est, quod jura ecclesie sue conservaret illibata. Cui (loquendo cum omni reverentia) directe contravenit, prosequendo istud negocium contra jura, preeminentiam et privilegia dicte ecclesie.

2. Item quod dominus episcopus, exponendo parvam quantitatem proventuum dicti episcopatus, subticuit, unde hoc evenit, nempe per translationem temporalitatis dicti episcopatus ad opus imperatoris tanquam ducis Brabantie et comitis Hollandie, etiam subticendo causam, quare prelati et ecclesiae Trajectenses consentierunt dicte translationi, utpote, ut in requie et tranquillitate possent uti ei frui eorum bonis et privilegiis, in quibus olim episcopi non poterunt eosdem manutenere, conservare nec defendere.

3. Et si dominus Henricus dux Bavarie episcopus Trajectensis suus predecessor transtulisset dictam temporalitatem secundum conceptum et ad visum prelatorum tunc et ecclesiarum Trajectensium, dominus episcopus modernus esset satis bene provisus, imo meliores haberet redditus quam habebant episcopi Trajectenses qui moderabantur et gubernabant dictam temporalitatem.

4. Utpote quod transtulisset imperatori jura regalium, item oppida clausa, item fortalezia tocius patrie, item supremam jurisdictionem seu gladii potestatem per omnia villagia, reservata sibi bassa jurisdictione per eadem villagia et sub decimis et suis vassallis et sub prediis tam urbanis quam rusticis cum terris adjunctis que appellabantur bona mense episcopalis.

5. Et quod dominus episcopus Henricus non insequutus fuit dictum conceptum et advisum, dicti prelati et ecclesie non sunt in culpa; quos inspecta conditione temporum, oportuit consentire ad evitandum majora mala et inconvenientia.

1) Zie nº. 39.

6. Insuper episcopus etiam subticuit modum et conditionem, super quibus dicta translatio est approbata, nempe quod prelati et ecclesie Trajectenses adhibendo eorum consensum expresse reservarunt eorum bona, proventus, jura, dominia, privilegia et preeminentias.

7. Ita quod velle augmentare proventus ejusdem episcopatus per extinctionem et ablationem dignitatum vel incorporationem fructuum earundem directe contrariatur intentioni dicte translationis et stipulationi dictorum prelatorum et ecclesiarum et promissioni Sue Majestatis.

8. Insuper est etiam notorium, quod idem R^mus. episcopus, antequam acceptavit dictum episcopatum, bene scivit tenuitatem proventuum spectantium ad mensam episcopalem ejusdem.

9. Principaliter attento quod in solutione annate dictus episcopatus fuit taxatus secundum dictum valorem.

10. Et etiam suus predecessor R^mus. dominus Wilhelmus de Enckevort, qui fuit cardinalis urbis Rome etc., bene contentus fuit proventibus dicti episcopatus.

11. Quare antedictus dominus episcopus modernus etiam eisdem deberet esse contentus, attento quod loco pensionis duorum milium florenorum Caroli aureorum episcopus modernus obtinuit decimas suas patrie Inferioris Trajectensis, plus valentes quam ascendebat dicta pensio.

12. Et ad omme minus non deberet quaerere augmentationem dicti episcopatus in prejudicium et contra jura, preeminentias et privilegia dicte ecclesie et capituli sui per rationes supradictas.

13. Item ubi idem episcopus exponens petit, ut placeat Sue Majestati aliquo bono afficere dictam ecclesiam, illud tali modo et medio petendo idem episcopus evidenter contradicit sue proprie petitioni, attento quod ista unio redundaret in vituperium et scandalum seu malam existimationem corporis dicte ecclesie, contra et ad totalem annihilationem prime erectionis fundationis et dotationis ejusdem.

14. Et posito quod redundaret in vituperium et scandalum dicti corporis (prout faceret), tamen per hoc medium nullo bono afficeretur dicta ecclesia, attento quod attribueretur uni membro ejusdem corporis, illud ipsum auferetur notabile membro ejusdem corporis, et cum eo dicta ecclesia esset sine archidiacono et per consequens episcopus esset sine oculo, cum archidiaconus oculus sit episcopi. Cfr. ad hec: De off. archidiaconi [1]). Et ubi idem episcopus dicit pertinentium dignitati episcopalis Trajectensis etc.

15. Idem dominus episcopus male exponit, attento quod a prima fundatione dicte ecclesie citra fructus et emolumenta tam prepositure quam archidiaconatus predictorum spectarunt jura proprietatis ad corpus dicte ecclesie.

16. Ita [2]) quod propositus et archidiaconus suo tempore non habuit nisi illorum quandam administrationem et (ad) hanc ad opus prebendatorum et officiatorum dicte ecclesie obligabatur; insuper reliquum et superexcrescens applicare pro sustentatione pauperum tanquam elemosinarius ejusdem ecclesie et partim conservare pro supplectione et subventione annorum sterilium.

17. Tali quidam modo et forma quod dicta bona et emolumenta propria

---

1) Wstinc, *Het rechtsboek van den Dom van Utrecht* (uitgave-Muller) p. 61.

2) Hier begint f. 282, welke overplakt en daarom slecht leesbaar is.

sua natura et ex prima fundatione sunt deputata, unita et incorporata capitulo dicte ecclesie pro alimentatione et sustentatione prebendatorum et officiatorum ejusdem, et quantum ad reliquum superexcrescens pauperum et annorum sterilium, ut supra, ita quod de tali superexcrescenti prepositus neque in vita neque in morte aliter disponere potest quam in usus supradictos.

18. Posito tamen quod dicta bona non essent deputata, unita et incorporata modo supradicto, sed donata prepositis et archidiaconis pro honesta sustentatione status sui solummodo (prout non), adhuc non esset verum, quod fructus et emolumenta jurisdictionis archidiaconalis pertinerent seu spectarent ad dignitatem episcopalem.

19. Quia per jura, scripta et communem stilum omnium ecclesiarum cathedralium per universum orbem Christianum archidiaconi habent suas jurisdictiones separatas, distinctas in prima instantia a juridictionibus episcopi, prout etiam hodierno die obtinent alii octo prepositi et archidiaconi ejusdem ecclesie Trajectensis.

20. Insuper ubi idem episcopus exponit imperatori, quod dominus Johannes Slacheck obligabatur consentire dicte unioni et incorporationi etc., et quod promiserat hoc facere, quando pro parte Sue Majestatis ipsum ad hoc requirerent, idem dominus episcopus subticet, quod dicta promissio non fuit facta ex libera voluntate dicti Slacheck, sed ante quam obtinuerat possessionem ejusdem prepositure et nullam aliam ob causam nisi quod non potuit alio modo obtinere litteras beneplaciti Sue Majestatis ad consequendam possessionem ejusdem.

21. Similiter idem episcopus subticet, quod dicta promissio contrariatur juramento, quod ab omni antiquitate prepositi consueverunt facere capiendo possessionem ejusdem, nempe quod de prepositura et archidiaconatu nullam compositionem facient sine expresso dominorum decani et capituli consensu.

22. Et quod magis est ponderandum attente quod bona prepositure et decanatus emolumenta ex propria natura et prima fundatione sunt incorporata capitulo, et deputata pro alimentatione prebendatorum, officiatorum etc., hec sola jam satis sufficiens ad hoc ut populus non debuit nec potuit promittere nec consentire in antiquam compositionem, contractum vel concordiam super dicta prepositura, et archidiaconatu sine scitu et consensu dicti capituli; et tanto magis non potuit consentire unioni vel incorporationi perpetue dicte prepositure et archidiaconatus . . . . .

23. Et hoc tanto magis, quod sit notorium de jure scripto, quod bona semel incorporata mensae capitulari amplius incorporari nec debeant nec possint . . . . .

24. Et ideo licet hoc effectualiter promisisset, non obligabatur illud adimplere, maxime tempore dicte remonstrationis, attento quod idem Slachek post suam promissionem et ante dictam remonstrationem, precedente adviso et consensu regine regentis et gubernatricis, acceptaverat coadjutorem cum expedicione bullarum dicte coadjutorie, sic quod non erat res integra neque locus penitencie.

25. Pariformiter ubi idem episcopus exponit, quod dicta nova unio esset magnum bonum ejusdem episcopatus. Contrarium ejus (loquendo reverenter) est notorie verum, quia esset vera perturbatio dicte dignitatis episcopalis quae careret suo archidiacono, prout predictum est, et postea dicetur.

26. Cui dignitati nullo modo convenit habere primam cognitionem om-

nium exiguarum et frivolarum causarum et controversiarum quotidie emergentium, quia dignitas episcopalis in jure nominatur apex dignitatum . . . . .

27. Nec etiam habere curam administrationis bonorum temporalium sue antedicte ecclesie, quia de jure divino illud interdictum est episcopis, et expresse commissum ipsis archidiaconis (Actus Apostolorum, cap. VI).

28. Et pari modo non poterit dicta incorporatio cedere in utilitatem dicti episcopatus, attento quod reliquum excrescens dicti servitii et ministrationis (prout supradictum est) obligatur pauperibus, quos episcopus (ut pater eorum) non debet aliquo modo frustrare neque defraudare, et reservari debet in annos sterilitatis, quibus etiam ut providus paterfamilias debet prospicere et providere. . . . .

29. Taliter per dictam incorporationem dignitas episcopalis erit contempta et nihilominus proventus vel redditus ipsius in nullo augmentabuntur, sed in contrarium jura et sollicitudo rerum et controversiarum temporalium, male convenientium dignitati episcopali, urgentur et multiplicabuntur.

30. Postea ubi dictus episcopus exponit, quod dictus prepositus est equalis et concurrens in jurisdictione ecclesiastica *etc.*, idem dominus episcopus non recte exposuit veritatem, prout jacet, attento quod facta, cause et questiones graviores, proprie convenientes dignitati episcopali, reservate sunt adhuc episcopo, utpote de crimine heresis, et omnes alie cause merentes depositionem vel privationem beneficiorum.

31. Subticet etiam, quod ista equalitas et concurrentia per eum allegata accidit per longos processus et prosequutiones antiquorum episcoporum, taliter quod per concordiam inter episcopos et populos contra formam et stilum juris communis et antiquam consuetudinem dicta concurrentia et equalitas fuit permissa et per capitulum ejusdem ecclesie (ad evitandam molestiam majorum processuum et discordiarum) acceptata et approbata.

32. Et pro verificatione predictorum est notorium, quod ipsi decani deputati per prepositos et archidiaconos Trajectenses per limites dicti archidiaconatus solummodo solebant habere exercitium tocius jurisdictionis ecclesiastice, taliter quod provisores postea fuerunt adjuncti per episcopos per communem concordiam, ut supra satis confirmat ipsum nomen provisorum, qui a providendo, ne decani excedant in exercitio jurisdictionis ecclesiastice, sic dicti sunt.

33. Et eo ipso quod dicte due jurisdictiones essent unite, utilitates et emolumenta, que inde proficiscerentur, essent minora quam nunc sunt, attento quod nunc in omnibus casibus excessuum et delictorum necesse est componere cum duobus officiatis, ubi aliter non componeretur nisi cum uno.

34. Idem duo officiati diligentiores sunt et vigilantiores ad preveniendum judicem laicum in casibus mixti fori, quam esset unus solus.

35. Et casu quo idem dominus episcopus, ubi obtinuisset dictam incorporationem, esset intentionis adhuc ordinare vel constituere unum archidiaconum et consequutive dictos duos officiatos per limites dicte diocesis, prout in presentia, si in dicto casu dictus archidiaconus non haberet proventus convenientes secundum correspondentiam aliorum canonicorum et dignitatum, esset res ridicula et vera fictio obtinere tantam dignitatem absque fructibus illi correspondentibus.

36. Et ubi episcopus exponit, quod ex illa equalitate et concurrentia in

jurisdictione in dies pluries oriuntur questiones et controversie etc., in veritate ejus contrarium comperietur.

37. Quia post dictam concordiam et conclusam super antedicta concurrentia nunquam fuit processus super dicta jurisdictione inter episcopum et prepositum.

38. Sed contrarium est processurum, quod per hanc novitatem necessario subsequerentur plures nove lites, processus et controversie.

39. Et sic perditus erit fructus processuum, quos illi de prefato capitulo sustinuerunt tam in Romana curia quam alibi contra eorum antiquos prepositos pro conservatione juris sue alimentationis.

40. Et quod pejus est, difficilius longe foret eidem capitulo defendere ac tueri jura eorum alimentationis contra eorum episcopos non solum propter eminentiam dignitatis episcopalis quam contemplatione ac respectu eorum familie aut eorum adherentium et servitorum, et precipue accedente exiguitate proventuum ejusdem episcopatus, qui nulla ex parte est sufficiens pro sustentatione unius episcopi ample familie, etiam si in presentia haberet fructus et emolumenta dicte prepositure et archidiaconatus libera, absque eo quod ex illis aliquam faceret ministrationem dicte alimentationis.

41. Taliter quod totalis finis sue remonstrationis directe contrariatur iis, que exposuit, nempe ad obviandum contentionibus et controversiis.

42. Et super omnia est considerandum, quod prefatus dominus episcopus subticuit in suis remonstrationibus, quod in dicta sua diocesi novem sunt ecclesie archidiaconales, ut puta una cathedralis, et quatuor alie in civitate Trajectensi, una in ducatu Clivensi, puta Embricensis, una in ducatu Gelrie, puta Arnhemensis, duo in Superiori patria Trajectensi, que Transisulana dicitur, ut puta Daventriensis et Oldezalensis.

43. Quarum quilibet archidiaconus etiam est prepositus sue ecclesie, habens ultra jurisdictionem ecclesiasticam, terras, decimas, vassallos et etiam translationes beneficiorum, que sunt de jure patronatus, plures collationes beneficiorum pleno jure.

44. Ita quod esset unum monstrum et mirabilis perturbatio ordinis, quod prima dictarum novem archidiaconatuum, que est ipsa cathedralis, careret suo preposito et archidiacono vel talem haberet, qui non esset provisus secundum eminentiam et prerogativam ecclesie cathedralis et precipue in vassalis et collationibus beneficiorum.

45. Et quando Cesarea Majestas desideraret augere proventus ejusdem episcopatus, hoc ipsum merito fieri deberet absque diminutione prelaturarum, jurium, preeminentiarum et privilegiorum dictarum ecclesiarum et personarum earundem per rationes supradictas,

46. Presertim quum ad hoc faciendum plura sint bona media sine lesione aut prejudicio dictorum prelatorum aut ecclesiarum.

47. Et quia ordinatio, concessa super predicta remonstratione, nullam fecit mentionem, quod dicta Majestas audivit, et audiri fecit eos, de quorum prejudicio et interesse agitur, nec etiam communicavit cum suo Consilio, prout moris est, et rationes presertim in rebus tanti ponderis, importantie et consequentie, que non solent nisi causa cognita decerni.

48. Clare patet, quod dicta ordinatio est obtenta per surreptionem et obreptionem.

Conclusio. Quapropter decanus et capitulum antedicte ecclesie cathedralis Trajectensis confugiunt in omni humilitate, obedientia et reverentia versus Vestram Sacratissimam Majestatem imperialem, humillime supplicantes, ut attentis mediis et rationibus antedictis, quas offerunt verificare quantum sufficit, nobilis beneplaciti vestri sit (rejectis istis nimium prejudicialibus novitatibus dicte unionis, attento quod bona et emolumenta dicte prepositure et archidiaconatus a primo eorum principio fundationis et erectionis unita fuerint et incorporata capitulo ejusdem ecclesie et deputata pro alimentatione prebendatorum et officiatorum ejusdem) alio modo et medio convenientiori augere fructus et proventus ejusdem episcopatus Trajectensis, relinquendo eosdem preposituram et archidiaconatum integros et in consueto statu, prout ad presentem usque diem continuato ordine fuerint conservati per spacium octingentorum quadraginta septem et eo ampluis annorum, et manutenere, conservare et stabilire predictos; supplicantes una cum dicta ecclesia cathedrali Trajectensi in eorum antiquis juribus privilegiis et pertinentiis, prout tempore translationis dicte temporalitatis, et etiam postea, nomine Vestre Majestatis per modum conventionis, stipulationis, confirmationis ipsis fuit addictum et promissum. Hoc faciendo Vestra Sacratissima Majestas benefaciet, quod mirifice redundabit ad conservationem divini cultus et servitii, unionis, tranquillitatis, et quietis dicte ecclesie et personarum ejusdem, laudem et gloriam, existimationem et reputationem clementie Vestre Imperialis Majestatis in suos novos subditos, pro cujus longeva vita in felicitate, prosperitate et victoria predicti supplicantes Deum Optimum Maximum sunt deprecaturi.

Archivalia II, nº. 26*b*.

42. 1541, JANUARI 15. — Bisschop Vergerio [1]) aan paus Paulus III: over de vele misbruiken bij de bisschoppen in Duitschland, waardoor de ketterij sterk wordt bevorderd.

Di Vormatia, alli XV di Gennaro MDXLI.

Gedr. Cardanus, *Nuntiaturberichte* VI (1910), p. 289.

43. 1541, JANUARI 19. — Paulus III verlengt voor Karel V, op diens verzoek, met een jaar den termijn, waarop hij voor de openstaande Utrechtsche Domproosdij, behoorende tot zijn patronaatsrecht, den bisschop van Utrecht een geschikt persoon moet presenteeren.

Charissimo in Christo filio nostro Carolo Romanorum imperatori semper augusto.

Charissime in Christo fili noster salutem etc.

Exponi nobis nuper fecisti quod tu, ad quem, ut asseris, jus patronatus et presentandi, seu cui jus nominandi personam ydoneam ad prepositurarn ecclesie Trajectensis, que inibi dignitas major forsan post pontificalem existit,

1) Pietro Paolo Vergerio, bisschop van Capo d'Istria, was in het jaar 1540 in diplomatieken dienst van den h. Stoel te Parijs en te Brussel; sinds November bevond hij zich te Worms, doch hier zonder een diplomatieke positie en reeds overhellende naar het Protestantisme, waartoe hij niet lang daarna formeel overging. Zie Cardanus, *Nuntiaturberichte* V (1909), p. XLII—XLVII.

ex apostolico privilegio, cui non est hactenus in aliquo derogatum, spectare dignoscitur, cupis ad ipsam preposituram, ad presens certo modo, quem pro expresso haberi volumus, vacantem personam idoneam episcopo Trajectensi, cui presentatio seu nominatio hujusmodi fieri debet, presentare; sed quia persona ad hoc juxta cor tuum idonea ad presens tibi non occurrit, et dum circa hoc deliberas, ne tempus ad presentationem seu nominationem hujusmodi faciendam labatur vereris, nobis humiliter supplicasti, ne ex hoc tibi prejuditium aliquod inferatur, providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, piam intentionem tuam hujusmodi in Domino plurimum commendantes, tuis in hac parte supplicacionibus inclinati, tempus personam idoneam ad dictam preposituram presentandi seu nominandi per idem privilegium tibi prefixum, infra quod, ut etiam asseris, adhuc existis, ad annum auctoritate apostolica per presentes extendimus et prorogamus, decernentes interim, idem jus presentandi seu nominandi hujusmodi per lapsum temporis tibi ad personam idoneam ad dictam preposituram presentandum vel nominandum, ut prefertur, concessum minime privatum esse, nec propterea jus ad eandem preposituram presentandi seu nominandi ad nos seu ad Sedem apostolicam aut quemvis alium devolvi, sicque per quoscumque judices commissarios etiam nostri palatii apostolici auditores, seu sancte Romane ecclesie cardinales, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter interpretandi facultate, sententiari, diffiniri et iudicari debere; irritum quoque et inane, si secus super hiis a quoquam scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus premissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis necnon ecclesie prefate juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque et indultis ac litteris apostolicis illi quomodolibet concessis, approbatis et innovatis, quibus omnibus, etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica expressa et individua ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio seu quevis alia expressio habenda foret, tenores hujusmodi pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat specialiter et expresse derogamus ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Rome, 19 Januarii 1541, anno 7.

Archivalia I, nº. 537.

44. 1541, MEI 12. — Albertus Pighius schrijft uit Regensburg aan kardinaal Marcello Cervini over zijn vermoedelijken stadgenoot Johannes Campanus [1]), die ondanks zijn vreemdsoortige nieuwe leerstellingen voor de katholieke zaak een groote aanwinst zou kunnen zijn.

Accepi litteras . . . .

. . . . Prodit nunc et alter quidam assertor multorum novorum dogmatum Joannes Campanus, quem qui norunt hominem, concivem meum affirmant, tametsi mihi id non videatur. Ego certe nostrorum neminem novi tanta eruditione et ingenio. Est hic mihi oblatus liber ejus non exiguus, sed manuscriptus, nondum enim impressoria opera evulgatum existimo, et cui in principio sermones aliquot detracti sunt, in quo suo more per certa capita tractat et

1) Mogelijk Johan Campaen, aan welken Sebastiaan Franck van Weirdt zijn „Brieff" schreef op 4 Februari 1541; zie *Bibliotheca Reformatoria Neerlandica*, V.

explicat universa pene nostrae religionis dogmata. Invenio hominem ingenio rarissimo et plane admirabili Scripturarum noticia magna et singulari; et qui pene ubique et felicissime pugnat cum Lutero et Philippo, sed interim sua multa nova impiaque dogmata magna libertate infarsit. Nihil adhuc vidi meis unum oculis scriptum majore eruditione et ingenio nec a nostris nec ab adversariis. Tametsi sunt qui illum stilo arguunt, qui tamen illi et Latinus et satis felix contigit. Si quis moderari posset hujus ingenium ut intra septa acceptasque Catholicae ecclesiae sententias se contineret, maximum eidem Ecclesiae prestiterit beneficium. Ego sane conabor et explorabo, ubi agat; tentabo hominem blanditiis et promissis ad me allicere; et spero successurum, si est, quod dicitur, meus concivis. Si non successero, periculum est ut novum hinc Ecclesiae excitetur incendium. Multa enim habet satis popularia, inter quae illud est, quod affirmat omnes fideles, qualicumque vita fuerint, quibuscumque peccatis contaminati hinc decesserint, modo tamen in fide foederis et spe misericordiae Dei, etiam si aliter de commissis non penituerint, tandem salvos fore, quamvis non sine gravi pena purgatorii, quam etiam post universale et finale judicium prorogat. Nullum esse fideli damnabile peccatum affirmat preter unum peccatum in Spiritum sanctum, idque ipse suo modo intelligit luculentam blasphemiam in operantem attestantemque nobis aliquid Dei virtutem, nobis agnitam, quod talis sit; reliqua omnia, etiam finalem impenitentiam, remitti fidelibus in futuro seculo, sed cum in carcere purgatorii persolverint novissimum quadrantem; fidelium filios, et jam sine baptismo hinc decedentes, salvari fide parentum; neque confessionem peccatorum neque absolutionem sacerdotalem nobis esse necessariam. Multa habet ejusmodi, nec dum tamen perlegi omnia; ex his quae ego habeo, quinque themata detracta sunt, quorum tribus prioribus mihi videtur materiam divinae Triadis, sequentibus vero duobus explicari argumentum de Eucaristia, in quibus multa illum intelligo docere fanatica. Utinam tam preclarum ingenium pietati se accommodaret et captivare se nosceret sub regulam Catholicae fides. Sed video non defuturum mihi quoad vivam negotium, cui ut libere mihi vacare liceat, nisi vobis curae sit, non potero et cure rei familiaris comparande et illi sufficere. Magno me incommodo afficit, quod utroque amanuense destitutus sum; alterum secum adduxit D. Poggius, alterum hic a me abstraxit et illexit quidam, qui penes principem Salernitanum est. Itaque unica tantum manu scribere nunc cogor qui tribus soleo. Raptim effusum Ratisbonae, die XII Maji 1541.

Archivalia I, n°. 2253.

45. 1543 FEBRUARI 21. — Een zekere „Aquilanus"[1]) aan Nicolaas Perenot: over de sint Jansproosdij van Utrecht, aan diens zoon Antonie verleend door den paus.

Si ea essent tua erga mea officia, quibus aliqua ex parte facere me satis posse arbitrarer, auderem literis significare que in sacro Summi Pontificis senatu per me in causa filii tui pro obtinenda praepositura Trajectensi acta fuere.

1) Vermoedelijk Bernardo Sanzio, bisschop van Aquila en pauselijk diplomaat, zeer verknocht aan Granvelle en de keizerlijke staatkunde; zie Cardanus, *Nuntiaturberichte* V (1909), p. XXXVI.

Pluribus antea mensibus quasi certis nunciis relatum fuerat de obitu Pychii (Pighii) et id per equos dispositos et summa cum celeritate Dydaco Olaxio, Romanorum regis oratori, tui nominis studiosissimo, eodemque fere tempore idem Ill^mae dominae Margaritae ab Austria nunciatum fuerat. Ob hoc non levis contentio apud Summum Pontificem pro assequenda praepositura orta est; verum prevaluerat quasi auctoritas Austriaca, quae illam summo studio pro fratre uterino curabat. At convaluit tunc Pichius, et ob nuntios valetudinis cessavit contentio, ecce litteras tuas ad Ill^mam dominam de certo obitu Pychii, quibus etiam significabas, ut suam cum Pontifice auctoritatem interponeret, ut filius tuus et gratia Summi Pontificis praepositura frui possit. Annuit Illma domina, et ejus nomine Summum Pontificem conveni. At jam pridem Rev^mus cardinalis s. Crucis [1]), qui summae est apud eum autoritatis, prepositurам pro nepote Pychii impetraverat. Egi tuam causam multis verbis et longo sermone, presente cardinale s. Crucis et Farnesio, cum commemoratione tuorum erga Sedem apostolicam meritorum et prone propenseque in hanc rem Ill^mae dominae voluntatis; longum foret et prolixum omnia, quae dicta fuerunt, referre. Peroravit tandem Aquilanus tuus cum victoria, et ex gratia Summi Pontificis filio tuo prepositura scripta est. Leve quidem munus ob magnitudinem animi tui et virtutis tuae, sed ob eas, quae propositae fuerunt contentiones, non vulgare, eaque praesertim ratione quod in hoc Ill^mae dominae Margaritae Austriace virtus enituit, quae solis litteris tuis filium tuum fratri suo proponendum tanto studio contenderit. At debet Granvellanus etiam Summo Pontifici, qui gratie uberrimum testimonium praestiterit tuorum erga se meritorum et erga Sedem apostolicam fidei, amoris et charitatis longeque majora se semper prestaturum pollicitus est ob commodum tuum et filiorum tuorum. Quid vero Aquilanus tuus praestiterit, ex litteris Andreae Castillii intelliges. Sed jam brevi certiorem faciam de iis omnibus quae hic aguntur [2]) . . . . . Nota est enim mihi Granvellani virtus, fides, relligio et summus in Sedem apostolicam amor, existimareque poteris Summum Pontificem nihil pretermissurum, ut conjuncta sit ejus voluntas cum Cesaris voluntate pro tuenda, conservanda et augenda relligione. Quae si auctore te consequi poterit, consequetur quod omni studio desiderat, crescetque Granvellani apud ipsum et apud bonos omnes oppinio. De statu meo superionibus litteris ad te perscripsi. Vale cum filiis et D. meo Atrebatensi et viro doctissimo Gerardo. Rome, IX kalendas Martias 1543.

Principi. Vol. 13 f. 91—93 (gelijkt. afschr.).

46. 1544 JUNI 17. — Paulus III gelast George (van Egmont), bisschop van Utrecht, afstand te doen van de Utrechtsche Domproosdij, die hij op grond der ongeldige, door Karel V bewerkstelligde inlijving wederrechtelijk in bezit houdt [3]).

Venerabili fratri Georgio episcopo Trajectensi Paulus etc.:
Venerabilis frater salutem *etc.*
Accepimus nuper, quod tu prepositurам ecclesie Trajectensis, que inibi

1) De voormalige legaat kardinaal Marcello Cervini.

2) Volgt een uitvoerig bericht over diplomatieke verwikkelingen te Rome, het algemeen Concilie betreffende, waarbij ook keizer Karel en Frankrijk gemoeid zijn.

3) Zie nº. 39 en 41.

dignitas post pontificalem major et cui archidiaconatus ipsius ecclesie perpetuo unitus existit, praetextu certe unionis [1]), per venerabilem fratrem Johannem episcopum Tropiensem [2]), apud charissimum in Christo filium nostrum Carolum Romanorum imperatorem semper augustum, qui etiam Germaniae et Hispaniarum rex existit, nostrum et apostolice Sedis nuntium, de illa mense episcopali ejusdem ecclesie, quandiu tu illi precesses, ut dicitur, facte, de facto te instrusisti, illamque abinde citra detinuisti, prout adhuc detines indebite occupatam. Cum autem in animum inducere nequeamus, quod si dictum Johannem episcopum et nuncium unionem hujusmodi nulla ad id facultate suffultum fecisse ac propterea illam nullam, irritam et inanem declarasse tibi constitisset, has ad te dandas censuimus, te hortantes ac tibi per presentes nostras mandantes, quatinus, sicut nos unionem prepositure hujusmodi tamquam in maximum ipsius ecclesie ac divini in ea cultus, prout non te latet, detrimentum et dispendium tendentem, licet pluries etiam per diversos maxime auctoritatis viros desuper requisiti facere recusavimus, ita tu ab occupatione ejusdem prepositure, quam nullo canonico titulo detinere vales, stante nullitate unionis hujusmodi, nullum unquam jus habuisti aut habes, omnino desistas preposituramque ipsam liberam et expeditam ad hoc, ut de ea persona idonea, que consueta onera subire et alia, que ad officium prepositi pertinent, implere velit, sciat et valeat, provideatur, cum effectu dimittas. Ex hoc enim et saluti anime et indemnitati sponse tue consules teque tali sponse dignum ostendes, nec nos desuper ad graviora juris remedia provocabis. Datum Rome, ad S. Marcum, 17 Junii 1544.

Archivalia I, n°. 538, zie ook *Archivalia* II, 26ª en 26ᵇ.

47. 1544, NOVEMBER 4. — *a.* De vijf Utrechtsche kapittelen schrijven aan Herman van Wied, aartsb. van Keulen, dat zij met verwondering gehoord te hebben van de hervorming, [3]) welke de aartsbisschop in zijn stift wil invoeren; zij verzoeken hem met zulke nieuwigheden in geloofszaken niet voort te gaan, zonder eerst de goedkeuring zijner suffragane kerken te hebben ingewonnen.

b. Zij geven aan het Keulsche Domkapittel kennis van vorenstaand schrijven.

48. 1545, JANUARI 7. — Georg van Egmond bisschop van Utrecht, aan het Keulsche domkapittel over de hervorming in het aartsstift, welke hij streng afkeurt en belooft naar vermogen te zullen tegenwerken.

Archivalia I, n°. 833. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXIII, p. 184 vlg.

49. 1545, JANUARI 26. — Paulus III veroorlooft aan Magaretha de Merode, kanunikes van Thorn [4]), dat zij ondanks haar 19-jarigen leeftijd de waardigheid van abdis mag aanvaarden.

Paulus etc. Dilecte in Christo filie Margarete de Merode canonisse secu-

1) Na den dood van Joannes Slaghek, gest. 15 Aug. 1543, na wien Cornelis van Mierop 13 Febr. 1545 als Domproost toegelaten werd; zie Hoynck van Papendrecht, *Analecta belgica* V (1742), p. 161. Van deze inlijving heeft Drakenburg iets afgeweten, maar slechts vaag.

2) Giovani Poggi, bisschop van Tropea en nuntius in Spanje.

3) Zie Brom's studie: „Het bisdom Utrecht en de mislukte protestantiseering van het aartsstift Keulen in 1542—1545", *Archief aartsbisdom Utrecht* XXIII (1896), p. 161—204.

4) Het betrof de abdij van Munsterbilsen; in 1549 overleed zij als abdis dier abdij. Zie Habets-Flament. *De archieven van het kapittel der rijksabdij van Thorn*, II, p. LXVI en p. 173.

laris et collegiate ecclesie beate Marie Virginis loci in Thoren Leodiensis diocesis salutem *etc.*

Nobilitas generis, vite mundicia aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita, super quibus apud nos fidedigno commendaris testimonio, nos inducunt, ut te specialibus favoribus et gratiis prosequamur. Hinc est, quod nos volentes te, que ut asseris in decimonovo vel circa tue etatis anno constituta et de nobili genere procreata existis, premissorum meritorum tuorum intuitu favore prosequi gratioso teque, a quibusvis excommunicacionis *etc.* censentes, tuis in hac parte supplicacionibus inclinati, tecum, ut abbatissatum secularis et collegiate ecclesie beate Marie Virginis loci in Thoren Leodiensis diocesis, cujus tu, ut etiam asseris, canonissa existis et in qua preter illius abbatissam sancti Benedicti vel alium ordines forsan profiteri solitam et decanissam ac canonissas pro tempore existentes nonnulli clerici seculares canonicatus et prebendas ac alia beneficia ecclesiastica inibi obtinentes ac cum eisdem decanissa et canonissis unicum capitulum facientes fore noscuntur, qui inibi dignitas principalis et electiva existit, etiam si ei cura etiam jurisdictionalis immineat animarum, si tibi alias canonice conferatur aut eligaris, presenteris vel alias assumaris ad illum et instituaris in eo, recipere et retinere libere et licete valeas, defectu etatis premisse, quem ad hoc pateris in illius anno predicto vel circa constituta, ut prefertur, ac Lateranensis concilii et quibusvis aliis constitucionibus et ordinacionibus apostolicis et dicte ecclesie juramento confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus ceterisque contrariis nequaquam obstantibus auctoritate apostolica tenore presencium de specialis dono gratie dispensamus; proviso quod dictus abbatissatus debitis propterea non fraudetur obsequiis et animarum cura in eo, si qua illi immineat, nullatenus negligatur, sed ejus congrue supportentur onera consueta. Per hoc autem statum seu regulam vel ordinem ipsarum decanisse et canonissarum non intendimus alias approbare. Nulli ergo *etc.*: nostre absolucionis et dispensacionis infringere. Si quis autem *etc.* Datum Rome, apud S. Petrum, anno Incarnacionis Dominice millesimo quingentisimo quadragesimo quarto; Septimo Kal. Februarii, pontificatus nostri anno undecimo.

Archivalia I, nº. 322.

50. 1545, FEBRUARI 15. — De vijf Utrechtsche kapittels antwoorden aan het Domkapittel, de geestelijkheid en de hoogeschool van Keulen, dat zij de pogingen aldaar tot invoering der Hervormde leer streng afkeuren.

Archivalia I, nº. 834. Zie ook aldaar: nºs. 786, 787, 831, 832, 833. Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXIII, p. 188.

51. 1546, JULI 3. — Paulus III vermaant o. a. (Georg van Egmond) bisschop van Utrecht, Keizer Karel V zoo krachtig mogelijk bij te staan op diens heirvaart tegen de kettersche vorsten en hunne aanhangers in Duitschland, die hardnekkig weigeren, aan de oproeping tot het Concilie van Trente gevolg te geven.

Gedrukt *Archivalia* II, nº. 10.

52. 1547, (VOOR) JANUARI (22). — **Memorie door Stephanus Guinaldus en Henricus Guinaldus [1]), neven van wijlen Albertus Pighius [2]), bij het pauselijk Hof ingediend om 's pausen voorspraak bij landvoogdes Maria te verzoeken, opdat zij hunne benificie's te Utrecht ongestoord in bezit kunnen nemen.**

Casus noster talis est:

Anno Domini 42 post millesimum et quinquagesimum vacaverunt per mortem domini Alberti Pighii pie memoriae prebenda et canonicatus simul cum thesauraria in cathedrali ecclesia civitatis Trajectensis. Quae beneficia, quamvis in mense ordinario vacantia, tamen ob familiaritatem, quae dicto erat Pighio, quum haecce obtinuerat beneficia, cum felicis recordationis Clemente VII, pontifice maximo, haud dubio fuerunt Sedi apostolicae reservata atque affecta et propterea S. D. N. dispositioni relicta. Libere igitur contulit eodem tempore praedicta beneficia S. Stas, ob summa dicti Pighii in S. R. E. benemerita, in ejusdem nepotem, Stephanum Guynaldum Pighium Campensem, atque de hac eadem provisione gratis illi litteras expeditas esse voluit.

Attamen contra omne jus atque dispositionem Sedis apostolicae, nulla alio quam vacabant in mense ordinario titulo, intruserunt sese duo alii, videlicet in thesaurariam quidam D. Judocus a Muerkercken, ejusdem ecclesiae canonicus, in prebendam quidam Antonius a Mynden. Et hii, ut prevalent amicis, opibus, favore atque gratia, conspiratis viribus tantum in Concilio Illmae reginae, nostrarum regionum gubernatricis, efficere potuerunt, quod misero Pighii nepoti sine causa negatum sit dicti Concilii beneplacitum, sine quo illicitum est illi in causa quamvis justissima contra adversarios, injusta possessione gaudentes, vel minimum via juris solito modo experiri atque in bono jure suo aliqua ratione procedere.

Vacavit item in mense apostolico per mortem domini Johannis Bentinck anno 41 prebenda et canonicatus ecclesiae D. Mariae civitatis Trajectensis. Hunc sollicitante D. Alberto Pighio, contulit Sua Sanctitus in ejusdem nepotem alterum Henricum Guynaldum Pighium Campensem; in dictam prebendam intrusit se quidam D. Johannes ab Ameronghen sub solo pretextu juris devoluti, asserens dictam provisionem non innotuisse capitulo dictae ecclesiae infra tempus trium mensium a die vacationis ejusdem beneficii, quod requirunt secundum tenorem Concordatorum Germaniae. Et quam id sit falsum, facile probare posset dictus Henricus Pighius, nisi illi quoque obstructum esset os atque impositum silentium per placeti denegationem; quod dictus illius adversarius etiam prestare potuit suis technis, immo et permagnificis muneribus, cum pecuniossimus.

Igitur omni ope atque humano auxilio destituti, ambo Pighii adversus hanc apertam violentiam S. Sedis apostolicae patrocinium, quae solet semper subvenire injuste atque tyrannice oppressis, defendere orphanos atque derelictos, rogant supplices S. D. N., ut sua authoritate atque patrocinio illos juvare dignetur atque illorum justissimam causam vel per S. Stis. littaras vel per breve apostolicum Illustrissimae reginae atque ejus Concilio, atque ab

---

1) Of: Wynants, neven van A. Phighius.

2) Van der Aa *Biogr. W.b.*, deel XV, p. 310, deelt slechts weifelend mede, dat hij ook kannunnik en thesaurier van het Domkapittel is geweest; uit bijgaande Memorie blijkt, dat dit feit vaststaat.

eadem amice petere, ut nobis hactenus negatum beneplacitum velit concedere vel saltem aliquibus suorum causam nostram melius expendendam committere, num aliquo jure id quod petimus, nobis negari possit *etc.*

Sed haec commendatio necesse est quam maxime seria atque quam potest fieri efficacissima; alias aut extorta illis videbitur, aut minus ex animo scripta. Et ita in hoc quoque oleum et operam perderemus *etc.*

Arm. 41, Vol. 38 f 71 (oorspr.) — Op den rug aangeteekend: Januario 1547, anno 13.

53. 1547, JANUARI 22. — Paulus III aan landvoogdes Maria: aanbeveling der beide neven van Albertus Pighius, opdat zij de hun door den paus verleende beneficie's te Utrecht ongestoord in bezit mogen nemen.

Carissimae in Christo filiae nostrae Mariae Hungariae reginae, illustri viduae, Flandriae gubernatrici.

Carissima *etc.*

Annis praeteritis canonicatum et prebendam collegiatae ecclesiae S. Mariae Trajectensis per quondam Johannis Bentinck Henrico Guinaldo Pighio Campensi et Stephano etiam Guinaldo Pighio Campensi, clericis Trajectensibus, quondam Alberti Pighii theologi nepotibus, dilectis filiis, thesaurariam necnon canonicatum et prebendam ecclesiae Trajectensis per ipsius Alberti extra Romanam curiam defuncti obitum vacantes et antea disposicioni nostrae reservatos contulimus et de illis etiam providimus, prout ex aliis nostris sub plumbo expeditis litteris clarius Majestati Tuae constare poterit. Cupientes autem pro litterarum apostolicarum observantia et pro paterno amore, quo ipsum Albertum viventem et de hac sancta Sede bene meritum prosequuti sumus, has nostras provisiones suum effectum sortiri et habere, Serenitatem Tuam omni quo possimus studio hortamur et in Deo Domino requirimus, ut pro tua pietate et in nos et hanc sanctam Sedem observantiam eisdem Henrico et Stephano omni ope, favore et auctoritate tua adesse velit, efficereque, ut ipsi remotis omnibus, qui injuste eos impedirent, dictorum beneficiorum possessionem juxta earundem litterarum nostrarum tenorem pacifice assequi et fructus, qui ex illis hactenus provenerunt, recuperare possint. Quod, quamvis sit debitum, erit tamen nobis a Tua Serenitate plurimum gratum. Datum Rome *etc.*, 22 Januarii 1547, anno 13.

Arm. 41 Vol. 38 f. 70 n°. 39 (minuut).

54. 1547, DECEMBER 24, ROME. — Fr. Christianus Flandrensis krijgt machtiging om naar de Fransche provincie over te gaan, waar hij met den bisschop van Luik [1]) als inquisiteur werkzaam is.

Fr. Christiano Flandrensi concessae sunt litterae, quod translatus est ad provinciam Franciae, in gratiam Rev^di^ D. episcopi Leodiensis, cum quo inquisitiomis officium exercet.

Dominicaner Registers IV. 28 f. 179^v^.

55. 1548, OCTOBER 8, ROME. — Fr. Jacobus van Zomeren, Dominicaan van het convent te Haarlem, wordt bij open brief van den Procureur-Generaal weder opgenomen in de Orde.

1) Georgius de Austria, *Hierarchia catholica medii aevi.* Vol. III, p. 239.

Fr. Jacobus de Zomeren [1]) conventus Haerlemensis recipitur per patentes ad gratias Ordinis et remittitur ad Rev^{dum}. presidentem dictae provinciae, cum precepto ut restituat ei habitum, et absolvitur ab omnibus censuris eccleriasticis et poenis positivis, quas ob habitus dimissionem incurrisset, licet cum licentia Sedis apostolicae dimiserit.

Dominicaner Registers IV. 28 f. 179^{v}.

56. 1548, OCTOBER 28. — Berichten over het hervormingswerk van Joannes Gropper in de kerkprovincie Keulen, waar hij optreedt tegen het concubinaat der geestelijken. Van Georg van Egmond, bisschop van Utrecht, die op het Concilie te Keulen tegenwoordig is, dat zich met dat hervormingswerk belast, wordt hetzelfde verwacht.

Gedrukt *Archivalia* I, n°. 788.

57. 1548, NOVEMBER 5. — De nuntius Pighini aan kardinaal Farnese: over de ketterij in Duitschland en over de middelen om haar te bestrijden [2]).

Mugunza. Monsig^{r}. Pighino, V Novembre.

Gedrukt Friedensburg, *Nuntiaturberichte* XI (1910) p. 139.

58. 1548, NOVEMBER 7. — Paulus III verleent aan Francisca van Lunenburg, gravin van Egmond, haren zoon Lamoraal, en hare dochter Margaretha, alsook aan hunne respectieve echtgenooten en kinderen de volgende voorrechten:

a. van een biechtbrief;

b. van een draagbaar altaar, waarop zelfs in tijden en plaatsen van kerkelijk interdict kan gecelebrereerd worden;

c. dat zij, in de plaats hunner tijdelijke inwoning één of twee kerken, één of twee altaren vroom bezoekende, of des verhinderd in hun eigen huis voor een beeltenis van den Heiland of Zijne gezegende Moeder godvruchtig biddende, den aflaat der Zeven Statie's van Rome kunnen verdienen;

d. dat zij de Vasten niet behoeven te onderhouden;

e. dat de gravin met nog vier eerbare vrouwen uit haar gevolg de clausuur van nonnenkloosters mag overtreden;

f. dat zij deelachtig worden aan alle gebeden en goede werken der Orde van Sint Franciscus, waarvoor zij bijzondere devotie koesteren.

Dilecte in Christo filie nobili mulieri Francisce de Lunenburg, comitisse de Egmonde, Cameracensis seu alterius diocesis Paulus papa III, *Devotionis synceritas* . . . . Dat. Rome, die VII Nov Novembris 1548, anno 15.

Onderaan staat de aanteekening der kanselarij: Instat Ill^{mus}. dux Parmae, Placentie, et videtur posse concedi.

Arm. 41 Vol. 43 f 300—303 n°. 715 (minuut).

59. 1550, MAART 25, FLORENCE. — De Procureur-Generaal der Dominicanen geeft

---

1) Hs.: Zormeren.

2) Sebastiano Pighini werd met twee andere bisschoppen door Paulus III als legaat naar keizer Karel te Brussel afgevaardigd. Zie over zijn merkwaardige ervaringen op deze reis ook: Pastor, *Geschichte der Päpste* V p. 664.

aan den provinciaal der Nederlandsche provincie volmacht om apostaten, die vrijwillig terugkeeren, weder in de Orde op te nemen.

Rev^do. provinciali (provinciae Germaniae Inferioris) consessum est per literas clausas, quod possit recipere omnes apostatas sue provincie resipiscentes et spontaneos ad habitum, gratias et beneficia Ordinis, imposita eis penitentia, que sibi bene visa fuerit de consilio patrum conventus, pro quo recipiendus est, et pro reliquis eum absolvet.

Dominicaner Registers IV, 28, f. 180v.

60. 1550, APRIL 21, ROME. — Fr. Martinus Brouwers, die jaren lang op Walcheren en te Middelburg de geestelijke bediening met groote vrucht waargenomen heeft, wordt door den Procureur-Generaal der Dominicanen gemachtigd om daar evenzoo werkzaam te blijven.

Cum Braxatoris [1]), pater benemeritus, per plures annos fructuose disseminaverit verbum Dei civitati Wallacriae ac Middilgensibus (*sic*) eorumque confessiones diligenter audierit aliisque fructuosis et piis operibus in illis partibus operam dederit, et modo prelati et cives illi instanter petierint tolli omne impedimentum, ut possit tam sancto operi deinceps insistere, iccirco (*sic*) concessum sibi fuit, ut nunc et futuris temporibus, quamdiudictis civibus placuerit, possit illuc accedere ad disseminandum verbum Dei more solito. Et precipitur sub formali precepto omnibus prelatis minoribus, ne quo modo illum ab hoc officio, etiam pretextu cujuscumque prelature, impediant, sed permittant illum tam laudabile opus pro salute animarum exercere, ita tamen ut eleemosinas, quas sibi a Christi fidelibus errogari contigerit, fideliter prelato suo, ut hactenus fecit, consignet et presentet exponendas in subsidium sui conventus. Et quia in prefato loco fertur, non esse conventum Ordinis nec ibi vicinum, ideo, ut puritati suae conscientiae provideri possit, concessum sibi fuit, ut quando contigerit illum ibidem cum socio layco esse, possit peccata sua confiteri alicui religioso viro, maxime observantiali, si ibi fuerit. Non obstantibus etc.

Dominicaner Registers IV, 29, f. 119—119v.

61. 1553 DECEMBER, 9 ROME. — Fr. Michael Visscher Suffridusz., die van het geloof en zijne Orde afvallig geweest is, wordt door den P. Generaal der Dominicanen teruggestuurd naar zijn provinciaal, die wordt gemachtigd om hem van de censuren te ontslaan en boete op te leggen.

Fr. Michael Piscator Suffridi, premissa abjuratione omnium heresum restitutoque sibi habitu Ordinis juxta morem apostatarum, cum absolutione a censuris etc. remissus fuit ad suum provincialem, ut ipse, qui ejus causam melius recognoscit, puniat plus et minus, secundum quod sue saluti ac aliorum exemplo judicaverit expediri; super quo, quatenus opus est, libera ei collata fuit potestas faciendi quicquid ipse Rem^mus. posset. Die Decembris 1553.

Dominicaner Registers IV, 31 f. 155v.

62. 1554 OCTOBER 20, BOLOGNA. — Fr. Adrianus van Oesterwyc wordt door den

1) Braxotoris = Brouwers.

Procureur-Generaal der Dominicanen bevestigd als provinciaal der Nederlandsche provincie [1]).

Rev. fr. Adrianus ab Oesterwyc, canonice electus in provincialem, die hodierna confirmatus fuit, cum auctoritate in forma *etc.*, die 20 Octobris (1554).

Dominicaner Registers IV, 31 f. 155v.

63. 1555 SEPTEMBER 17. — Nuntius Muzzarelli, uit Brussel, aan kardinaal Carlo Carafa; over de schaarschte van goede bisschoppen in de buurt der Nederlanden.

Hieri Monsignore d'Arras a nome di Sua Maestà Cesarea mi ricercò, ch'io supplicasse N. S. et V. S. Illma di tre gratie scritte nell' allegato foglio [2]).

Per la prima conosco d'esser tenuto in conscientia a farne instantia, quantunque esse Maestà non mi ricercasse; perchè ho toccato con mano, ch' il non esser vescovo in quello chiese (quanto a i luochi, che sono sotto il dominio dell' imperatore) è occasione di molte offese d'Iddio, di rilassatione nel clero e di libertà di carne ne laici et di qualche secreta sicurtà ad heretici. Et ogni giorno si camina in peggio. La persona nominata da S. Maesta è attissima a questo carico per la eruditione, prudenza, zelo et singulare esemplarità di vita approvata da quanti lo anoscono. Volesso Dio, che in queste parti fossero molti pastori simili a lui . . . . . Di Brusselles, il di XVII di Settenbre MDLV.

Barber. lat 5718 f. 32 (oorspr. eigenh. get.). — Zie *Archivalia* II, n°. 335.

64. 1556 APRIL, 2. — Philips II ondersteunt bij paus Paulus IV het bijgaande tot den koning gerichte verzoekschrift [3]), dat het convent der Regulieren te Sint-Agnietenberg, als zijnde aan de beroeringen der ketterij blootgesteld, worde verplaatst naar een naburige stad en veranderd in een kapittel van wereldlijke kanunniken.

Gedr. *Archief aartsb. Utrecht* XXII (1895), p. 374.

65. 1558. JUNI, 8, ROME. — Fr. Godefridus van Mierlo wordt door den Procureur-Generaal der Dominicanen bevorderd tot magister in de theologie [4]).

Rev. fr. Godefridus a Mierlo, petitus a suo provinciali, fuit creatus magister in sacra theologia, apostolica auctoritate, cum gratiis in forma, die 8 Junii 1558.

Dominicaner Registers IV, 32 f. 155.

66. 1558, JUNI 9. — Philips II verklaart aan kardinaal Pedro Pacheco, aartsbisschop van Siguenza, welke houding hij den paus moet aanraden tegenover koning Ferdinand I, en dat zoowel in het Duitsche rijk als in de Nederlanden de op kerkelijk-godsdienstig gebied heerschende misbruiken vooral met zachtheid moeten bestreden worden.

Don Phelippe, por la gracia de Dios rey de España, de Inglaterra, de

1) Gekozen in het Provinciaal kapittel, dat 7 Sept. 1554 in den Haag was bijeengekomen. (De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, p. 18).

2) Dit blad ontbreekt.

3) Gedrukt bij Miraeus, *Opera diplom.* IV, p. 659.

4) Dit naar aanleiding van zijn verkiezing tot Provinciaal van de provincie Germania Inferior op 15 April 1558. (De Jonghe, *Belgium Dominicanum* p. 18.)

las dos Sicilias, de Hierusalem *etc.* Muy Rev^do^. in Christo padre cardenal de Siguença, nostro muy caro y muy amado amigo. Vestra carta de 19 del passado avemos recibido y entendido por ella, como avia llegado a essa corte Martin de Guzman, camarero mayor de l'emperador mi tio, que y va a dar la obediencia a Su Sanctidad de su parte, por la nueva succession en el Imperio y la dificultad, que avia puesto su San^d^ en oyrle, por no averse hecho la renunciation en sus manos, y lo queos avia dicho sobrello, y a unque nos ha dado pena entender que su Sanctidad lo aya tomado de la manera, que escrivis, todavia nos lo ha quitado en parte ver el buen animo con que estava, de llevar este negocio con su gran prudencia, y no dar lugar a que dello resultassen los incovenientes, que se podrian con ragion temer; y porque este negocio es de tanto peso e importancia, como veis, y yo le tengo por tan proprio, como me obliga la sangre y el grande amor que yo tengo al emperador, y par evitar los males y dános que dello podrian resultar non solo en la Germania, mas aun en toda la Christianidad, he accordado de escrivir a Su San^d^. de mi mano la carta que con esta yra, en vestra creencia, y es mi voluntad que en recibiendola, le pidais audiencia, y le digais de mi parte, come he entendido todo lo que en este negocio ha passado, y que me hadado mucha pena ver, como Su San^d^. lo ha tomado, y la opinion que tiene del emperador, mi tio, muy agena de su religion y Christianidad, de la qual aveis de procurar de sacarle, con dezir lo que yo he conoscido siempre en el, y que en todo quanto ha podido lo ha mostrado y muestra, y ser tan obediente hiso a Su Beat^d^. y a quella Santa Sede, que ningun principe Christiano le haze ventaga, come se puede ver por el bueno officio que hizo suntamente con los electores ecclesiasticos en su estalacion en el Imperio et que se hiziesse tan honorifica mencion de Su San^d^. y de a questa santa Sede (como era razon) y por el buen animo y zelo Christiano, que ha mostrado y muestra en todo lo que se ofreçe, y no se le puedé ni devé imputar las cosas, que con tanto sentimiento y pesar suyo acontecen, si en ellas no pone remedio, pues se vee que para procurarlo, haze quanto humanamente puede, y tanto que meresce su buena voluntad ser ayudada y favorescida da Su San^d^. y de todos, y principalmente en este negocio por todas las vias que se pudieren sufrir sin acudir a remedios, por los quales no solamente no se curaria a quel miembro, antes usando de rigor se dannaria mas, y se deve temer que echaria su ponçôno en todo el cuerpo, aviendose conoscido por lo passado bien claro, lo poco que an aquellos pueblos tan grandes y a persuadidos en sus opiniones se puede hazer por la fuerça, que no serviria de otra cosa, el usar con ellos de aspereza, sin darles occasion a que se junten todos en una opinion (con quan varias son sus sectas) para armarse contra la Sede apostolica, y contra, quien pretendiesse usar de vigor con ellos, siendo an si que se vee por clara experiencia que despues que no temen la fuerça de nadie, empieçan a dar mas clara demostracion de la division que tienen en sus opiniones; y seria en mano de Su Sanctidad tomar otra mas breve via par allegar al fin que tanto dezea de reduzillos, si como ha mostrado siempre la ganade reformar la yglesia, y quietar los escandalos, pusiesse de veras la mano en ello y tratasse con los per la dos Alemanes, que conforme a la instancia, que muchas vezes se les ha hecho, entretuviessen en los estudios catholicos de Flandes, España, Italia y Francia, y a un en el de Colonia algunos hombres de sus diocesi, los quales tomasien al verdadero fundamento de la sacra theologia y pudiesten instruyr

el pueblo de sus diocesis, que tiene oy dia tanta falta de doctrina, y la piden, y dessean, y se han perdido por la ignorancia, y desordenada vida de los curas, que como en los descuydos che ay en lo de la religion se vee en los ministros de cada dia menos doctrina, y los costumbres mas corrompidas, este otro camino les haria dar la buelta, y los traheria al conoscimiento de la verdad. Vos lo representareis assi a Su Sanctidad y le direis que esta via, y la del amor y mansdübre, y demostracion de benigno zelo, y de mucha caridad, obrara mucho mas en esto, que ningun rigor in fuerça, de la qual no se podria esperar se no muy grandes inconvenientes en la Germania y turbacion general en la Christiandad pro lo qual tiene Su Sanctidad tanto major causa de procurar ed remediar lo que tuviere necessidad de remedio, en lo que se ha hecho destà renunciacion, sin rigor in demostracion de sentimiento pues si lo toma con el zelo, que escrivis, como yo creo que lo hará por su gran Christiandad, tiene harta opportunidad para desculpar el mismo a los electores y los que han intervenido en este atto, por ser cosa nueva lo desta renunciacion, y que no se ha visto otro tal despues que al imperio esta en los principes Christianos, y no tener las dichos electores otra regla para lo que han de hazer en el exercicio de su officio, si no la Bulla aurea de Carlo quarto, que han seguido sin contradicion ninguna tantos annos, la qual no les haze mençion ninguna de renunciacion antes les permites que cada vez que vacare el imperio, sin esperar orden de Roma, ni de otra parte, procedan formalmente a su election, y que sin mas entre el que fuere elegido por emperador en la administracion del imperio, sin per inyzio de la aprobaçion y coronacion, que despues tomâ de Su Sanctidad, embiando sus embaxadores a dar su obediencia, come agora lo ha hecho el emperador, lo qual paresçera a Su Sanctidad, assi como se le representen los inconvenientes, que succederian, si se intentasse alguna cosa nueva en el imperio en este tiempo viendo que la sazon no da lugar a que assi de golpe se pueda remediar todo lo que se guerria y devria y assi espero que con la buena intencion que Su Sanctidad tiene, no podra dexar de doblarse, a reconoçer que la cordura y buen sezo requieve quam (?) teniendo consideracion a los tiempos, se dexen de intentar a quellas cosas, que monidas podrian hazer dáno sin esperança que pora quella via se pueda conseguir el buen successo, que se pretende, que es el remedio. Por lo qual nos paresçe que Su Sanctidad, devria (y assi supplicareis de mi parte con toda instancia) dissimular lo que se paresciesse que en esta renunciation no se haviesse hecho conforme a su desseo, pues si en algo haviesse auido falta avria sido mas por inadvertencia que por otra cosa, y esto por evitar escandalo, y no ponerse en cosas, qui ní a los electores ecclesiasticos ni seglares pudiesse alteracion, por las causas que Su Sanctidad con su prudentissimo suyzio puede considerar, tanto mas, haviendo hecho el emperador mi tio de su parte tam cumplidamente lo que devia embiando con tanta submission y zelo a dar su obediencia, y reconosçer synceramente la auctoridad de Su Sanctidad y de la Sede apostolica, como principe tan Christiano y catholico, come verdaderamente lo es.

Esto es lo que acerça deste negocio se nos ofreçe y que holgaremos que Su Sanctidad entienda de vos el zelo con que me muevo a ello que es cierto por paresçerme que cumple assi al bien universal de la Christiandad, y para que los cosas de la religion non vengan a peor estado del que al presente estan y por ser conforme a la santa intencion de Su Sanctidad tomar este negocio de

manera, que no puedan seguirse dello inconvenientes ni escandalos, los quales por el lugar en que dios de ha puesto, es obligado a quitar por todas las vias que pudiere, que yo no le representaria, sino viesse claramente que han de succeder. Vos se lo direis assi, y le certificareis, que de todo el buen modo que en ello usare, yo recibire la misma gracia y favor, que si el negocio fuesse mio y a mi me toccasse, y como tal le supplico lo tome, y para que venga mejor en ello, os ayudareis del medio y favor del cardenal Carafa, a quien yo escrivo sobrello en vestra creencia, y tengo muy gran confiança que siendo cosa tan justa, y que me ha de dar tanto contentamiento, se empleara en ella de buena gana, y hara con Su Sanctidad tan buen officio, que se haga como yo desseo. Muy rev^do^. cardenal, nostro caro amigo; Nró. Señor sea en vestra continua garda. De Brussellas, a nueve di Gunio 1558.

Io el rey *Eigenh. get.*

G^o^. Perez.

Archivalia II, n°. 33.

67. 1559, juni 14, messina. — **Fr. Godefridus van Mierlo wordt door den P. Generaal der Dominicanen bevestigd als provinciaal der Nederduitsche provincie [1]).**

Rev. pater fr. Godefridus a Mierlo magister, canonice electus, confirmatur in provincialem hujus provinciae cum auctoritate solita, cum pracepto ut acceptet et fratribus ac sororibus ut obediant; die 14 Julii 1559.

Dominicaner Registers IV. 32 f. 155.

68. 1559, juli 10. — **Paulus IV beveelt zijn nuntius Pacini, die zending heeft voor Spanje, in den gunst aan van Philips II.**

Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum Regi Catholico.

Charissime in Christo fili noster salutem *etc.* Jucundissimae nobis fuerunt litterae serenitatis tuae, quibus de nostra in removendis ab Hispania perniciosis erroribus cura et diligentia peramanter ac perofficiose nobis gratias agis. Nos quidem et eo libenter fecimus Dei primum honore, deinde tua causa, et omnia facere parati sumus, quae te cupere (salva fide nostra) cognoverimus, ut fecimus proxime in Flandriae ecclesiarum erectione, in qua tuam voluntatem cum Dei gloria conjunctam tanti aestimavimus, ut (quemadmodum ex aliis nostris literis et a dilecto filio nostro cardinali Pacecco et Francisco Sonnio cognoscere potuisti) difficultatibus omnibus superatis, pio tuo desiderio satisfecerimus. Nunc autem eodem et in Deum et in tuam dignitatem animo commoti et nostro officio moniti, venerabilem fratrem Salvatorem episcopum Clusinum [2]) nostrum et apostolicae Sedis nuntium in tua Hispaniarum regna mittimus, ut et religionis et hujus Sedis causam ea in provincia tueatur. Jussimus autem ei, ut ad serenitatem tuam se ipsum antea conferat et, functo salutationis munere, primum de pace optatissima ac saluberrima, summo Dei beneficio et tua maxima virtute ac pietate reipublicae Christianae condonata, plurimum tibi

1) 15 April 1559 was hij op het provinciaal Kapittel te Utrecht als zoodanig gekozen, De Jonghe, (*Belgium Dominicanum* p. 18).

2) Salvatore Pacini, hisschop van Chiusi.

nostro nomine et gratias agat et gratuletur; quorum alterum praeclara ista tua actio postulare, neque a nobis magis quam a populo Christiano universo jure optimo videtur, alterum fore tibi jucundissimum arbitrati sumus, si quam animo concepimus eximio tuo facto laetitiam incredibilem, et quam multis hic signis (ut potuisti ex aliis intelligere) declaravimus, aliqua ex parte cognosceres. Quod quidem cognovisses antea, nisi nuntii hujus nostri mittendi occasio nostrum hoc officium hucusque distulisset. Sed agat hoc primum ipse copiosius; deinde tuum auxilium in commisso sibi Hispaniensi munere conficiendo postulabit; quod praestiturum te certo scimus, praesertim cum intelligas religionis patrocinium et apostolicae Sedis jurium defensionem non ad nos solum sed ad principis unius cujusque Christiani officium et dignitatem pertinere. Nos quidem, partes nostras exequi cupientes et tua causa excitati, quod amplum tibi non minus quam tutum fore judicavimus incorruptam servari in tuis illis regnis religionem et Catholiae ecclesiae obedientiam, mittimus illuc hominem summa et pietate et innocentia praeditum, auctoritate apostolica fultum et ecclesiasticis armis armatum, qui et omnem impiam fraudem illic avertat et eos fructus colligat qui spoliorum nomine ad Cameram nostram pertinent. Tuum vero erit, charissime fili, eundem imperio tuo secularique auxilio munire, quo facilius demandatum sibi opus perficere valeat. Quod ut facias (etsi tuus animus nobis in hoc genere cum antea tum proximis tuis literis cognitus nullam videtur hortationem desiderare) te nihilominus vehementer in Domino hortamur huncque nuntium nostrum, et multis aliis in rebus et in hac alma Urbe regenda nobis probatissimum, ut libenter, humaneque excipias, eique omnem fidem habeas, rogamus.

Datum Rome, apud Sanctum Petrum etc. X Iulii 1559, anno quinto.

Segretaria dei brevi. Brevi minori. Armarium XLII, vol. 12. pag. 246.

69. 1559, JULI 31. — **Paulus IV sticht, tot afwering der ketterij in de Nederlanden, de hoogeschool van Douay** [1]).

Ad perpetuam rei memoriam.

In apostolicae dignitatis culmine meritis licet imparibus constituti, sedula meditatione pensamus, ut per literarum studia cooperante omnium munerum Largitore Christifideles virtutibus ornentur, justitia colatur, fidesque in primis Catholica et divini cultus non modo conservetur, verum etiam nostris potissime temporibus augeatur atque propagetur; ad idque praesertim, dum Catholicorum vota principum id exposcunt, nostrae considerationis aciem libentius convertimus aliasque desuper disponimus prout in Domino pro studiorum ipsorum directione et successu foelici conspicimus salubriter expedire. Sane charissimus in Christo filius noster Philippus Hispaniarum rex Catholicus nobis nuper exponi fecit, quod cum regio Inferioris Germaniae ipsius Philippi regis ditioni hereditario jure subjecta omni feri ex parte a populis hereticis atque scismaticis cincta et obsessa sit et propter assiduas eorum insidias pestiferasque doctrinas Catholica illic fides et animarum salus maximo in discrimine versetur, tam graviter

1) Wijl Paulus IV reeds 18 Augustus stierf, werd deze bulle eerst 6 Januari 1560 door zijn opvolger Pius IV uitgevaardigd. De plechtige opening der universiteit geschiedde 5 October 1562.

periclitanti in illis partibus fidei orthodoxae et animarum saluti aptissimum esse remedium duxit, si in dicta regione, quae a tot tantisque populis et gentibus incolitur, praeter illam celeberrimam et famosam universitatem studii generalis Lovaniensis alia quoque similis universitas studii generalis erigeretur; cui quidem sic erigendae universitati oppidum Duacense Atrebatensis diocesis tam salubritate aeris quam foecunditate terrae et rerum omnium humano victui necessariarum copia maxime idoneum et opportunum esse arbitratur, et propterea cupiat ad Omnipotentis Dei laudem et gloriam ac militantis Ecclesiae exaltationem necnon litterarum praecipue sacrarum studii incrementum universitatem studii generalis in dicto oppido erigi et institui. Quare dictus Philippus rex nobis humiliter supplicari fecit, ut in eodem oppido universitatem studii generalis erigere et instituere ac alias in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, attendentes ex literarum praesertim divinarum studio animarum saluti consuli et alia spiritualia ac temporalia dona universo terrarum orbi provenire, hujusmodi supplicationibus inclinati, in ipso oppido universitatem studii generalis in artibus, naturali et morali philosophia, ac medicina necnon theologia et jure canonico et civili ac quibusvis aliis licitis facultatibus et scientiis ad instar Lovaniensis praedictae ac Parisiensis, Bononiensis et Paduane ac aliarum studiorum generalium universitatum auctoritate apostolica tenore presentium erigimus et instituimus . . . . . Datum Romae, apud s. Petrum, die ultima Julii 1559, a. 5°.

Eigenh. Sanctitas Sua me legente audivit menutam. F.

Arm. 42 Vol. 12 f. 277—278 (minuut).

70. 1559, AUGUSTUS 1. — **Paulus IV gelast den Spaanschen nuntius Salvatore (Pacini), bisschop van Chiusi, tot onderhoud der hoogeschool van Douay een gedeelte der inkomsten van de rijkere kloosters in de buurt te besteden.**

Venerabili fratri Salvatori episcopo Clusino nostro et apostolicae Sedis in regnis Hispaniarum nuncio.

Venerabilis frater salutem *etc.* Cum nos nuper certis rationabilibus causis quae ad id animum nostrum impulerunt adducti ad bonarum et praesertim sacrarum literarum incrementum facilioremque studiosorum commoditatem, precibus quoque charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici, cui partes Inferioris Germaniae jure hereditario subjectae sunt, nobis super hoc humiliter porrectis paterne annuentes, unam studii generalis universitatem in oppido Duacensi Atrebatensis diocesis sub certis tunc expressis modis et formis per alias nostras litteras in forma brevis literas erexerimus et instituerimus, prout in eisdem literis plenius continetur, itaque volentes universitatem hujusmodi auxiliante Domino ac providentiae nostrae adminiculo commode sustentari et facilius manteneri posse, fraternitati tuae tenore praesentium committimus et mandamus, quatenus cum primum ad regionem ipsam te contuleris, habita prius per te desuper matura ac diligenti informatione quidnam tibi sufficere videbitur, ac de consilio ipsius Philippi regis, per te vel alium seu alios quem seu quos ad id duxeris deputandos, a quibusvis monasteriis ditioribus et opulentioribus dicto oppido vicinis eam partem fructuum, reddituum et proventuum suorum, quae tibi videbitur, remanente tamen eisdem monasteriis

ea portione eorundem fructuum, reddituum et proventuum, quae sufficiens fuerit, tam pro congrua sustentatione conventus quam debita manutentione ipsorum monasteriorum et illarum fabricarum, ita ut conventus et monasteria hujusmodi propterea egere non debeant neque cogantur, auctoritate nostra separes, segreges et dismembres ipsamque partem fructuum, reddituum et proventuum praedictorum sic separatam et dismembratam pro dote et stipendio cathedrarum sive doctorum in dicta universitate legentium ac aliis ipsius universitatis usibus perpetuo appropries et applices caeteraque omnia et singula in premissis et circa ea necessaria seu quomodolibet opportuna facies, geras et exequaris. Nos enim tibi et per te, ut praefertur, deputandis partem fructuum, reddituum et proventuum hujusmodi seperandi, segregandi, dismembrandi et appropriandi ceteraque omnia et singula alia in premissis et circa ea necessaria seu quomodolibet opportuna faciendi, gerendi, mandandi et exequendi plenam et liberam auctoritate et tenore praedictis facultatem concedimus et potestatem . . . . Datum Romae, apud S. Petrum, die prima Augusti, 1559 a^{o}. 5°.

Arm. 42 Vol. 12 f. 284—284^{v} n°. 235 (minuut).

II. OPRICHTING EN ORGANISATIE DER NIEUWE BISDOMMEN 1558—1565.

71. 1558, MAART 20—1559, AUGUSTUS 5. — **Adviezen uit Brussel en Rome over de onderhandelingen gevoerd ter oprichting van de nieuwe bisdommen.**

(f. 290). Da Bruseles de 20 Marzo (1558).

Partendosi de qui il cardinale Carafa [1]), il re nostro andò in sua compagnia con molti principi et signori alla caccia in sino ad hora de disinare, et si ridusero nel bosco in uno monasterio. Col cardinale disinorno molti signori Italiani, et il re nostro, che non mangia cibi quadragesimali, mangiò a parte. E finito il desinar, il cardinale tolse licentia da Sua Maestà, con grande atto di reverentia, facendo il medesimo il re; abbracciandosi l'un con l'altro et parlando alquante parole nell' orecchio. Il cardinale montò di poi a cavallo con circa 12 de suoi, et il re si parti.

(f. 341). Da Roma, del primo d'Octobre 1558.

Il papa [2]) è del tutto risanato e sta, per quello si vede, benissimo e le cose qui stanno quiete. Il s^r^. ambasciatore Vargas [3]) ha havuto gratissima audienza da Sua Santità, dalla quale è stato ricevuto con grandi accoglienze et carezze, havendo dimostrato Sua Santità gran contento della sua venuta. Et tutta questa Corte ne resta consolata non poco, sperando per suo mezo di vedere suscitare buone opere dal suo destro negotiare et buon procedere et dalla buona mente, che dimostrà Sua Santità haver verso Sua Signoria, la quale è parsa a molti straordinaria . . . .

(f. 352). Da Roma, 26 Novembre 1558.

. . . . . Il Vargas, vedendo che la risolutione del suo negocio andava a la longa, si dice che di breve tornerà a Vinetia, et tanto più che di giorno in giorno s'aspetta il Figeroa, ambarciator di Sua Maestà Cattolica.

Il negotio del dottor Sonio per conto delli vescovati di Fiandra et quelli Paesi Bassi sta sospeso, nè mai ha havuto altra che la prima audienza, tutto ch' il Carafa, essendo in Fiandra, dara la cosa ispedità ad vota [4]) . . . . .

Urbin. lat. 1038.

22 JULI 1559.

(f. 62.) . . . . . Di Fiandra hanno scritto diversi prelati, vescovi, abbati, arcidiaconi et altri., opponendosi alla creatione delli nuovi vescovati con protesti

1) Zie over zijne bemoeïngen te Brussel, *Archivalia* II, n°. 118, en *Archivalia* III, n°. 416.
2) Paulus IV.
3) Francisco de Vargas, afgezant van keizer Karel V.
4) Ter advies aan de zeven kardinalen; zie *Archivalia* II, n°. 24^b^.

et allegamenti diversi, di sorte che ne potria nascere lite e controversia. Ma (, 62v.) si crede anche, che s'a Sua Santità venisse il grizolo, che con un breve d'escommunicatione come inobedienti le faria ben tacere tutti . . . . .

29 JULI 1559.

(f, 63.) . . . . . Si venne poi all' ispeditione che furno di 3 chiese in Fiandra, dove fu supplicato (f. 63v.) a Sua Santità, che un vescovo potesse tener' un canonicato al manco; la quale s'alterò subito, dicendo che quest' erano segni di non andar' a stare alli suoi vescovati, ma ch' il vi provederia presto e ch'era stato sempre d'animo in quest' anni 5 di pontificato di fare le riforma, ma ch' il era stat' impedito per le guerre delli principi, ma ch' ad ogni modo lo farà, et per una bulla, che si fabrica, privarà li vescovi d' ogni benefitio, eccett' il lor vescovato . . . . .

5 AUGUSTUS 1559.

(. 65v.) . . . . . Il dottor Sonnio, che ha sollicitato qui la creatione delli vescovati di Fiandra, ha havuto la sua ispeditione, et Mercordi passato è partito per le poste per arrivar in Fiandra, prima de Sua Maestà parta per Spagna, per communicar con quella tutt' il negotio et il voler di Sua Santità in quella materia, stante che par' in Fiandra esser non so che contraditione per l'interesse d' alcuni particulari.

Urbin. lat. 1039. Deze gansche serie bevat 70 deelen, die wij niet alle hebben kunnen doorzien.

72. (1558 SEPTEMBER 19). — Voorstel der commissie van zeven kardinalen [1]), omtrent de oprichting en organisatie der nieuwe Nederlandsche bisdommen, welke Philips II door zijn vertegenwoordiger (Franciscus Sonnius) aan den paus heeft laten verzoeken.

Archivalia II, nº. 24. — Gedrukt: Archief aartsb. Utrecht, IX, p. 3 vlg.

73. (1558 SEPTEMBER 19). — Uiteenzetting door Franciscus Sonnius [2]) bij den paus, der redenen, waarom den souverein en diens opvolgers het benoemingsrecht over de nieuwe Nederlandsche bisdommen moet worden gelaten.

Rationes ab oratore regis Catholici nobis exhibitae persuadendi causa, eidem regi et successoribus ejus dominis Inferioris Germaniae relinquendum esse jus nominandi praenarratas novas sedes cathedrales, quoties vacaverint, ad quas nos cap 57. retulimus.

Jus patronatus acquiritur dote, aedificatione et fundo, uti canones dicunt et versiculus iste testatur: patronum faciunt dos, aedificatio, fundus.

Rex autem Catholicus dat fundum novis sedibus episcopalibus erigendis, quia dat urbem ipsam, in qua cathedra erit, et totum territorium, quousque se

1) Zij werd door Paulus IV ingesteld 1 Juni 1558. Na van 5 tot 29 Augustus viermaal te hebben vergaderd, gaf zij aan kardinaal de Puteo en Sonnius in opdracht, de slotsom van hare beraadslagingen op schrift te brengen, welke redactie 19 Sept. werd goedgekeurd en 5 October door kardinaal Carafa den paus werd aangeboden. Zie Miraeus-Foppens, *Opera diplom.* III (Bruxellis 1736), p. 521—523.

2) Op raad der Commissie voegde Sonnius deze nota aan haar voorstel toe, waarmede zij tegelijk op 5 October den paus werd aangeboden. Zie Miraeus-Foppens, *Opera diplom.* III, p. 527.

extendit diocesis, consentiendo, ut perpetuo ibidem sit cathedra episcopalis cum clero suo, ejus auxilium manus saecularis, si qui suorum contumaces adversus illum inveniantur.

Curabit praetereae suis sumptibus harum sedium episcopalium plenam erectionem fieri subministrando quae necessaria erunt, quod ipsum in effectu est aedificare, sed et dotem ad tempus de suo administrabit, nempe donec accrescant quae per sedem Apostolicam unita fuerint; que omnia constabunt Suae Majestati plusquam centenis milibus ducatorum. Certe si patronus ecclesiae efficitur qui aedificat eam, aut in parte dotat, merito comparatione dictarum sedium episcopalium patronus dici debet, qui in eisdem erigendis atque dotandis tantum tam liberaliter impendit.

Nec tacendum est, quod singularum dos precipua assignatur ex bonis ditionis suae, quae licet sint Ecclesiae, tamen ad suum territorium pertinere noscantur, quodque in his nihil spectat Sua Majestas quam ut adjuvetur Ecclesia Dei, nunc in magnis angustius constituta.

Praeterea et hoc addi debet, quod tam ipse rex Catholicus quam pater ejus Carolus quintus in defendenda Germania Inferiori ab haeresibus impenderunt singulis annis et adhuc impendit Sua Majestas ultra duodecim milium ducatorum de suo aerario ad peragendum officium Inquisitionis apostolicae debitamque ultionem capiendam ab iis, qui contumaces permanent aut suos errores in seditionem vertere student.

Et re vera nunc esset Inferior Germania qualis a quadraginta annis fuit Saxonia, hoc est prorsus ab hortodoxa (*sic*) traditione recte fidei et ab obedientia Sedis Apostolicae aliena, nisi pietate ac diligentia essemus praeservati prius per Carolum quintum, patrem Suae Majestatis, nunc autem per ipsam Suam Majestatem, non minus imo magis huic rei intendentem quam antea pater fecerat. Veritatem dico.

Merito igitur deberet remanere penes Suam Majestatem tanquam dominum Inferioris Germaniae jus praesentandi ad dictas novas ecclesias episcopales, quale patronis ecclesiarum proprium est. Verum Sua Majestas contenta erit, si detur ipsi jus nominandi ad easdem, sub hac tamen moderatione, quod non poterit nominare nisi personas graves et eximias, in theologia aut jure canonico rigore examinis ad doctoratus aut licentiae gradum promotas, et in triginta suae aetatis anno ad minus constitutas et alias juxta canonum dispositiones idoneas, ut in primo scripto latius exprimitur, de quibus ipsa S. Sanctitas deberet merito eisdem ecclesias providere.

Si vero S^mus^ Dominus noster velit uni Sedi apostolicae reservatam provisionem harum ecclesiarum absque hoc, ut penes alium vel alios sit nominatio vel electio ad easdem, poterit certe Pontifex pro tempore existens saepius falli hac in re, cum non habeat probe, uti oportet, ex terrarum regionum et personarum in eisdem degentium qualitates et conditiones perspectas, atque ita minus bene providebitur eisdem ecclesiis quam si apud principes esset nominatio.

Et ut contingat S^mum^ Dominum nostrum bene providere ecclesiae vacanti juxta canones de persona idonea, restat nihilominus, ut eadem persona sit principi sive regi grata, qui cogi non debet ad suscipiendum in sua civitate episcopum sibi suspectum [1]) aut odiosum.

---

1) Hs.: susceptum.

Interest enim principis, ne praeficiatur is, qui revelare possit secreta regni sui aut seditiones in regno vel proditiones moliri; asserunt enim communiter doctores juris, quod principes ex predicta causa suspitionis posset electum et institum a Papa non admittere.

Quod ne unquam fiat et ut omnino nulla detur dissentionis occasio inter regem Catholicum et Sedem apostolicam, optime faciet S^mus^. Dominus noster, si relinquat jus nominandi ad dictas novas ecclesias, sub moderatione tamen praedicta, regi tam Catholico tanquam solicite patrocinanti reipublicae Christanae nec minus bene merenti de eadem quam alii, quibus similia et multo majora concessa fuerunt, potissimum cum per eam nominationem nihil juris acquiratur nominato, ut passim canonistae dicunt, et Papae nihil decedat; nam potest nominatum rejicere, si inidoneus aut non ita qualificatus, ut praefertur, inventus fuerit. Si autem idoneus est, satisfactum erit menti Papae desiderioque ac pastorali ejus curae, nempe ut ecclesia vacans talem consequatur pastorem, qualem juxta canones oportet.

Petit igitur ac supplicat orator Sonnius, ne regi suo denegetur quod rationi ac canonibus consentaneum est, quodque instanter et quidem scripto manus propriae postulat ipsa Majestas, Ecclesiae adjuvandae addictissima.

Archivalia I, n°. 846; II, n°. 24^c^, en III, n°. 37^b^.

74. 1558. — Summier plan tot oprichting der Nederlandsche bisdommen, ingediend door Franciscus Sonnius [1]).

Il reverendo theologo mandato dal Ser^mo^. re Filippo sopra la divisione et nova erettione delli vescovati nella Germania Inferiore *in somma*:

1°. Adduce queste cause giuste della sua domanda, che li pochi vescovi che hora vi sono, non bastano a espurgare delle sette et heresie si gran paese, dove sono populi numerosi di varie lingue sotto un medemo vescovo et di diversi dominii, dove non si può liberamente amministrare la giurisdittione,

Però nomina otto vescovati antichi et ordinarii da dividersi, per constituirne di nuovo altri quattuordici; et li otto sono:

Trajectensis
Cameracensis
Morinensis
Tornacensis
} nelle Germania Inferiore.

Leodiensis
Monasteriensis
Osnaburgensis
Coloniensis
} fuori della Germania Inferiore, che però vi stendono parte del loro diocesi sotto il dominio del re Catholico.

Nomi de vescorati, che di nuova s'hanno da erigere.
Daventriensis in Transiselania.
Harlemensis in Olanda.
Levardiensis in Frisia.
Groningensis in patria Groningensi.

1) Nog drie Memorialen, door Sonnius bij den paus ingediend, bij Miraeus-Foppens III, p. 532—535. Overzicht der laatste onderhandelingen en plechtigheden, t. a. p., p. 555—536. Instructie voor Sonnius te Rome, p. 517. De eerste onderhandelingen, p. 520.

Middelburgensis in Zelandia.
Gandavensis, Brugensis, Iperensis } in Flandria.
Mechliniensis, Antverpiensis, Buscoducensis } in Brabantia.
Namurcensis nel contado Namurcense.
Ruremundensis nella parte superiore del ducato di Gheldria.
Andomarensis in Artesia.

Questi parlano tutti lingua Fiammenga. Sono tra li vecchi et novi vescovati numero XXII, de quali ne sono 18 sotto il dominio del re Catholico; però vorrebbe che tra questi fossero tre arcivescovati.

Il primo Mechliniensis sotto il quale fossero li sei infra scritti: Antverpiensis, Gandavensis, Brugensis, Buscoducensis, Iperensis, Ruremundensis. Il secondo Trajectensis havesse cinque: Harlemensis, Levardiensis, Daventriensis, Groningensis, Middelburgensis.

Questi parlano franzesi } Il terzo Atrabatensis, overo come più piace a N. Signore, Cameracensis, et havesse sotto di se li altri quattro, Atrabatensis, Andomarensis, Tornacensis, Namurcensis.

Che fatta detta divisione ne remarranno ciascuno delli vecchi et nuovi quasi il doppio maggiore.

Archivalia I, nº. 837 en II, nº. 24.

75. (1558). — Betoog aan den paus, dat den Koning niet geheel en al het benoemingsrecht over de nieuwe Nederlandsche bisdommen moet worden gelaten.

Beatissime Pater.

Divisiones ecclesiarum in Germania Inferiori, novaeque institutiones, etsi valde opportunae atque utiles hoc tempore videantur, quia nefarii haereticorum conatus, studia ac consilia facilius infringi poterunt, nullis tamen rationibus adduci possum, ut omnem potestatem episcopos nominandi, qui singulis praesint ecclesiis Sedi apostolicae auferendam ut in alios transferatur, conducere existimem. Nam si ea pietate, qua Serenissimus rex Philippus a Deo Optimo Maximo est insignitus, reliquos omnes qui succedent pariter fore praeditos, vel ipse recipere posset, vel nos divinaremus, minus laborandum esset. Sed cum id fieri nequeat, non solum presentis status verum etiam futuri est habenda ratio. Et quia apertissime videmus quam perperam nonnulli principes potestate sibi a Pontificibus impartita abutuntur compertumque habemus quantum in discrimen causa religionis saepius venerit, quoniam episcopi arbitrio principum ecclesiis praefecti mandatis Pontificum parere neglexerint, occurrendum magis huiusmodi periculis quam parum aequis petitionibus concedendum censeo. Plus enim nimio quam vellemus sanctae hujus Sedis authoritatas ed existimatio hodie est imminuta jurisbusque suis quotidie nimis temere detrahitur. Quamobrem consulendum potius atque omni studio elaborandum, ut quantulacumque haec authoritas remanserit, salva et illesa permaneat quam ut sponte Sanctitas Vestra seipsam atque hanc sanctam Sedem ea

simul exuat. Cum igitur Cameracensis ecclesia, quae mox dividenda est, jus eligendi episcopum penes Sanctitatem Vestram consistat, ab hoc imprimis discedere minime consentaneum arbitror. Praeterea cum nonnulla sint monasteria, in quibus vel episcopatus instituentur, vel ex eorum bonis dotes constituendae detrahentur, nullumque penitus in iis regi Catholico jus competere omnibus sit perspicuum, ego certe non video, qua ratione potestatem omnem eligendi pastores, quibus gregis alendi custodiendique munus est deferendum, regi concedendam aliqui persuadere velint. Etinem jus illud atque authoritas omnis retinenda, non autem rejicienda est. In reliquis vero ecclesiis, si jus aliquod regi convenit, non tollendum, sed confirmandum putarem; quod si dotes aliquibus constituere etiam ipse voluerit, nominandi quoque in iisdem episcopos authoritatem sibi ac potestatem conferendam operae precium existimarem.

Haec, Beatissime Pater, jussus sententiam meam dicere, scriptis commisi, magis ut paream quam quod sciam me aliquid allaturum quod Sanctitati Vestrae non sit prius optime perspectum atque cognitum, a cujus sapientissimo judicio nefas esse discedere persuasum habeo.

Archivalia II, nº. 24ª.

76. (1558). — Memorie over de redenen waarom, en over de wijze waarop Philips II de oprichting der nieuwe Nederlandsche bisdommen wil.

Instructio.

Causae cur postulet serenissimus rex Catholicus veterum episcopatuum divisionem et novorum erectionem fieri per Inferiorem Germaniam sunt istae: magnitudo ejus ditionis; diversitas dominiorum et idiomatum quae in ipsa sunt; multitudo denique heresium et sectarum quibus omni ex parte cingitur et infestatur.

Facit magnitudo regionis ut episcopus non valeat agnoscere vultum pecoris sui. Diversitas vero dominiorum impedit evocationem ad sedem cathedralem et ita usum disciplinae exercendae. Diversitas idiomatum obsistit necessariae quae per episcopum fieri debet institutioni. Quid ergo reliquum est quam ut totum inficiat abusus ac tandem depopuletur haeresis; quod indubie futurum est nisi tempestive occurratur et episcoporum et eruditorum virorum frequentia.

Licet autem fiat veterum episcopatuum divisio et novorum numero 14 erectio, nullus tamen omnino erit qui non remanebit duplo major quam sit insignis ille et antiquissimus episcopatus Tridentinus. Habebunt insuper singuli eximiam dotem, abunde sufficientem.

Antiqui episcopatus retinebunt sibi omnes fundos, census, decimas annuosque redditus, quos ante divisionem habuerunt; tantummodo pars diocesis et oneris eis decedit.

Novi vero episcopatus habebunt singuli in annuis redditibus 3000 ducatorum; archiepiscopatus vero 5000 ducatorum.

Qui redditus eis assignabuntur ex decimis, incorporatis antehac opulentis monasteriis, quas Sua Sanctitas autoritate apostolica, qua illis incorporatae fuerunt, rursum revocabit ad primaevam suam naturam, nempe ut alant pastores Ecclisiae unietque in perpetuum dictis episcopatibus, quousque singuli habebunt praedicta 3000 ducatorum; hac tamen moderatione servata ut monasteriis relinquatur abunde non solum ad sufficientiam conventus verum etiam dignitatem abbatialem honeste

intertenendam, nec sortietur effectum unio nunc facta nisi dum vacabit dignitas cujus bona episcopatibus uniuntur ne cuique viventium fiat injuria. Interea autem providebit rex de suo patrimonio 1500 ducatos singulis annue, quousque accrescent quae unita fuerint.

In locis autem ubi non sunt decimae et multae sunt abbatiae, quae dissolutissime viventes (*sic*), convertentur quaedam in ecclesias cathedrales sic ut abbas (si idoneus inveniatur) fiat primus episcopus, monachi vero canonici regulares quibus post mortem succedant alii de clero bene idoneo.

Adiungentur autem singulis episcopis novem doctores partim in theologia partim in jure canonico promoti, quibus similiter de opimis praebendis providetur, ratione quarum erunt obligati episcopo consilium, opem et operam impendere tam in jurisdictione administranda quam in haeresibus et abusibus exstirpandis quoties requisiti fuerint.

Inter 18 predictos episcopos sint tres archiepiscopi, nempe Mechliniensis, Trajectensis, Cameracensis, quibus sic assignantur ecclesiae suffraganeae ut nemo habeat sub se ecclesias nisi ejusdem cum sua metropolitana ecclesia idiomatis.

Omnes autem dictae ecclesiae eximendae sunt ab auctoritate et subjectione Coloniensis et Remensis archiepiscoporum quibus hactenus subditae fuerunt; quod Sua Sanctitas facere potest (ud canones expresse testantur) quoties idipsum requirit necessitas Ecclesiae vel utilitas, etiam archiepiscopis invitis et contradicentibus, sicuti et divisionem et unionem, quoties eaedem causae requirunt, facere potest.

Petit denique serenissima Sua Maiestas, ut sibi ac successoribus suis relinquatur jus nominandi ad dictas novas ecclesias episcopales et archiepiscopales secundum moderationem et restrictionem in majori scripto expressam.

Op de binnenzijde van het dubbele blad: Magnitudo singulorum episcopatuum Inferioris Germaniae post divisionem

In longitudine 90 miliaria Italica Metropolitana Trajectensis post divisionem retinebit oppida 30 In latitudine 40 miliaria Italica	Cui suberunt episcopi	Daventriensis	long. 84 latit. 42	oppida 25
		Harlemensis	long. 90 latit. 30	oppida 12
		Levardensis	long. 62 latit. 46	oppida 10
		Groningensis	long. 72 latit. 40	oppida pauca
		Middelburgensis	long. 56 latit. 34	oppida 10
In longitudine 69 miliaria Italica Metropolitana Mechliniensis post divisionem habebit oppida ... In latitudine 30 miliaria Italica	Cui suberunt episcopi	Antverpiensis	long. 58 latit. 36	oppida 6
		Gandavensis	long. 48 latit. 24	oppida 4
		Brugensis	long. 54 latit. 25	oppida 9
		Buscoducensis	long. 60 latit. 34	oppida 10
		Iperensis	long. 42 latit. 33	oppida 10
		Ruremundensis	long. 50 latit. 30	oppida 9

In longitudine 72 miliaria Italica Metropolitana Cameracensis post divisionem habebit oppida 28 In latitudine 60 miliaria Italica	Cui suberunt episcopi	Atrebatensis	long. 57 latit. 45	oppida 7
		Tornacensis	long. 42 latit. 36	oppida 6
		Audomarensis	long. 42 latit. 39	oppida 10
		Namurcensis	long. 49 latit. 37	oppida 10

Praeter innumeros pagos, castra et monasteria.

Archivalia I, nº. 1283.

77. 1559, MEI 12. — Paulus IV richt, op verzoek van koning Philips II, ook als middel van tegenweer tegen de opkomende ketterij, de nieuwe Nederlandsche bisdommen op [1]).

Paulus *etc.* ad perpetuam rei memoriam.

Super universas [2]) orbis ecclesias, Eo disponente qui cunctis imperat et cui omnia obediunt, quamquam sine nostris meritis constituti, levamus in circuitu agri Dominici oculos nostre mentis more pevigilis pastoris inspecturi, quid provinciarum et locorum quorumlibet statui et decori, quidve illorum incolarum animarum saluti congruat, ac desuper hoc presertim tempore, quo humani generis hostis omni conatu ad ipsarum animarum perniciem et fidei Catholice eversionem incumbit, disponi debeat. Et divino fulti presidio dignum, quin potius debitum, arbitramur in irriguo militantis Ecclesie agro novas archiepiscopales et episcopales sedes et ecclesias plantare, ut per hujusmodi novas plantationes popularis augeatur devotio, divinus cultus effloreat et animarum ipsarum salus subsequatur, ac loca insignia, ea presertim, quorum incole benedicente Domino multiplicati noscuntur, dignioribus titulis et condignis favoribus illustrentur, ut propagatione novarum sedium venerabiliumque presulum assistentia regimine et doctrina suffulti cum apostolice auctoritatis amplitudine et orthodoxe fidei augmento populi ipsi proficiant semper in Domino, et quod in temporalibus sunt adepti non careant in spiritualibus incremento, presertim cum id Catholicorum regum et principum exposcat devotio. Cum itaque mentis nostre aciem convertissemus in eam Inferioris Germani partem, que charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici ditioni hereditario jure subjecta est, scientes messem quidem ibi multam esse, operarios autem paucos, propter quod cum ea regio antiquitus erectionis cathedralium ecclesiarum tempore sparsim et infrequenter admodum habiteretur a tot jam tantisque populis et gentibus incolitur, ut pro oppidorum celeberrimorum, quibus ubique referta est, frequentia et castellorum pagorumque multitudine pauce admodum ibi sunt ecclesie cathedrales, quo fit ut tam pauci episcopi non ea qua opus esset diligentia tantam animarum multitudinem regere possint, quod quibusdam eorum hoc etiam est difficilius quod ipsorum diocesani linguae idiomate institutisque differunt et quidam eorum etiam

1) Voor het protocol van het Consistorie, dat op denzelfden dag plaats had, zie *Archivalia* I, nº. 838.

2) Of universi?

ejusmodi privilegia habent ut ipsos ad sedem episcopalem non liceat evocare, ita ut nec fides, doctrina et pie vivendi praeceptis commode instrui, nec si quid deliquerint, facile corrigi ab episcopis suis possint; ad ipsos vero episcopos visitandos, admonendos et in officio continendos ne una quidem in tota illa tam celebri et tam longe lateque patente regione ecclesia est metropolitana, sed ille quibus subjecte sunt extra fines ipsius Philippi regis sunt, earumque archiepiscopi propter multa et varia impedimenta nulli suffraganeis suis usui jampridem fuerunt; ad quae tanta incommoda cum hoc quoque accedat quod cum ea regio omni fere ex parte cincta sit et obsessa a populis hereticis atque scismaticis propter assiduas hereticorum insidias, dolos et fraudes pestiferasque doctrinas Catholica illic fides et animarum salus in maximo discrimine ac periculo versantur, hiis causis aliisque quae animum nostrum impulerunt adducti, precibus etiam annuere volentes iamque pio desiderio satisfacere ipsius Philippi regis, qui pro sua pietate et Catholice fidei studio hac de re nobiscum et saepe ac perquam diligenter per litteras et nuncios egit, habita sicut rei magnitudo postulabat cum venerabilibus nostris sancte Romane ecclesie cardinalibus deliberatione matura tam graviter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxe et animarum saluti aptissimum esse remedium duximus si veterum ecclesiarum in illa regione positarum dioceses commodioris regiminis causa divideremus, novisque erectis cathedralibus ecclesiis ejusmodi preficerentur episcopi, qui tum exemplo tum verbo commissas sibi oves pascant, et proborum eorundem doctorum virorum copia muniti idoneorumque opera ministrorum adjuti illas adversus insidiantium luporum rabiem tueantur atque custodiant, et metropolitane aliquot ecclesie opportunis ejus regionis locis erigantur ad quas commode adiri possit quibus qui prefuturi sunt suffraganeos suos in officio contineant. Ex certa igitur nostra scientia, de eorundem fratrum nostrorum consilio, ac de apostolice plenitudine potestatis, ad Dei omnipotentis honorem, et sancte ipsius Ecclesie utilitatem Cameracensem, Trajectensem, Atrebatensem et Tornacensem ecclesias, civitates atque dioceses a Rhemensi Coloniensique provinciis, quibus sunt metropolitico jure subjecte, ac Mechliniense, Antverpiense, Harlemense, Daventriense, Leuvardiense, Gruningense, Middelburgense, Buscoducense, Ruremundense, Namurcense, Audomarense, Iperense, Gandavense et Brugense celeberrima oppida a sua quodque eorum dioecesi et provincia; praeterea ab ecclesia Cameracensi, quam nuper ab omni potestate et jurisdictione Rhemensis archiepiscopi, cujus suffraganea erat, liberavimus, eam ipsius diocesis Cameracensis partem, que in Brabantie ducatu et Flandrie comitatu existit; itemque ab ecclesia dioecesique Leodiensi eam ipsius diocesis Leodiensis partem, que est in Namurcensi et Hornensi comitatibus ac Brabantie et Gheldrie ducatibus ditionis ipsius Philippi regis; itemque ab ecclesia et dioecesi Tornacensi eam partem ipsius diocesis Tornacensis, quae a Roesbeke pago et Audenardo oppido ad Oceanum vergit, ipsis pago et oppida inclusis; itemque ab ecclesia et dioecesi Trajectensi eam partem ipsius diocesis Trajectensis que in Flandrie comitatu existit; et insulas Zelandie ac totam Hollandiam aquaticam et partem illam Hollandie, que Firmior appellatur, usque ad oppido Leidense exclusive et Amstelredamense inclusive ac insulas Vlietlant et Texel ac Wieringen, et totam regionem Transisellaniam ac Gruningiam et Phrisiam cum magna parte ducatus Gheldrie, que Inferior appellatur, usque ad Harderwicum et Sherembergen oppida inclusive, et usque ad Arnhem et Wageningen oppida, ipsis tamen exclusis, necnon

partes, quas habet ultra Waliam flumen ad ipsum Gheldri ducatum pertinentes, et magnam aquam Dordracensem versus Brabantiam; a dilectis autem filiis capitulo ipsius ecclesie Trajectensis seu illius mensa capitulari omnem jurisdictionem omniaque jura episcopalia ipsius capituli que habet in regione Westphrisia vocata; ab Osnaburgensi vero et Monasteriensi ac Coloniensi et Paderbornensi ecclesiis ac dioecesibus et a Coloniensi provincia eas partes Osnaburgensis et Monasteriensis ac Coloniensis et Paderbornensis quae intra fines Philippi regis existunt cum omnibus et singulis earum terminis et territoriis ac cleris, populis et personis, monasteriis, ecclesiis ac piis locis ac beneficiis ecclesiasticis cum cura et sine cura secularibus et ordinum quorumcumque regularibus; ab ipsa autem ecclesia Morinensi, per obitum bone memorie Francisci de Crequi olim episcopi Morinensis abhinc circiter septennium defuncti pastoris solatio destituta, eam partem ipsius diocesis Morinensis que in Arthesie exisitit et Flandrie, comitatibus ditionis ipsius Philippi regis, cum ipsius terminis, territorio, castellis, pagis et locis, clero, populo ac personis, monasteriis, ecclesiis et piis locis ac beneficiis ecclesiasticis cum cura et sine cura secularibus aut ordinum quorumcumque regularibus, fructusque redditus, proventus, decimas, jura et emolumenta, que episcopus Morinensis, jura quoque que archiepiscopus Rhemensis in parte dioecesis Morinensis ac terminis, territorio, castellis, pagis et locis praedictis seu ratione visitationis aut quovis alio jure et causa percipere consueverunt, a mensa archiepiscopali Rhemensi et episcopali Morinensi auctoritate apostolica tenore presentium perpetuo eximimus, segragamus, dividimus et separamus ac ab omni jurisdictione, potestate et subjectione Rhemensis et Coloniensis archiepiscoporum ac Cameracensis, Trajectensis, Leodiensis, Morinensis, Tornacensis, Osnaburgensis, Monasteriensis et Paderbornensis episcoporum pro tempore existentium ac dilectorum filiorum capitulorum Rhemensis, Coloniensis, Cameracensis, Trajectensis, Leodiensis, Morinensis, Tornacensis, Osnaburgensis, Monasteriensis et Paderbornensis ecclesiarum atque a solutione decimarum, et quorumvis aliorum jurium eisdem archiepiscopis, episcopis et capitulis a cleris et aliis predictis ratione jurisdictionis, subjectionis ac legis diocesane et metropolitice debitorum; ita ut posthac episcopus Morinensis jurisdictionem aliquam in partem a dioecesi separatam et illius territorium, castella, pagos et loca ac clerum, populum et personas ac monasteria, ecclesias et pia loca ac beneficia exercere et beneficia sub hac separatione ac divisione comprehensa, quecumque quotcumque et qualiacumque sint, que ad ejus collationem antea pertinebant, conferre seu fundus, redditus, proventus, jura, obventiones et emolumenta ab eo in parte a dioecesi separata terminis, territorio, castellis, pagis et locis predictis subventionis causa aut ulla qualibet ratione percipi solita, et episcopus Morinensis atque archiepiscopus Rhemensis predicti in parte diocesum ipsis adempta ac terminis, territorio, castellis, pagis et locis prefatis de iis, que ad eos ratione visitationis episcoporum et legis dioecesane ac metropolitice pertinebant, intromittere se nullo pacto possint, eximimus et omnino liberamus. Cameracensem vero et collegiatam S. Rumoldi oppidi Mechliniensis et Trajectensem ecclesias in metropolitanas, ac Cameracensem et Trajectensem sedes episcopales in archiepiscopales easque et ipsam ecclesiam S. Rumoldi metropolitanorum presulum sedes ac provinciarum capita scientia, consilio et potestatis plenitudine similibus auctoritate et tenore premissis etiam erigimus et instituimus. Ex quibus archiepiscopis nuncupandis Came-

racensis quidem pro sua diocesi habeat viginti octo oppida cum castellis, pagis et monasteriis interjacentibus intra spatium septuaginta duorum millium passuum Italicorum in longitudinem, sexaginta vero in latitudinem, per nuncium nostrum propediem a nobis illuc mittendum limitanda. Trajectensis autem pro sua diocesi obtineat territorium Trajectense et majoris partis Hollandie magneque partis Gheldrie cum dominiis de Bueren, de Culemburch, de Vianen, Ameyden, Iselstein, triginta oppidorum preter pagos, in longitudinem nonaginta, in latitudinem quadraginta millium passuum similium, terminanda ut dictum est. Iisdem autem duobus et tertio Mechliniensi nuncupandis archiepiscopis pallium et crucem, sicut mos est, deferendi reliquisque omnibus insigniis, honoribus, ornamentis, privilegiis et prerogativis ecclesiarum ac sedium metropolitanarum utendi jus et potestatem concedimus. Mechliniense autem, Antverpiense, Harlemense, Daventriense, Leuvardiense, Gruningense, Buscoducense, Ruremundense, Namurcense, Audomarense, Iperense, Gandavense, Middelburgense et Brugense oppida in civitates erigimus, ac in eis sic erectis ecclesias S. Albani Namurcensem, S. Audomari ejusdem civitatis S. Audomari, B. Marie virginis Antverpiensem, S. Joannis Gandavensem, S. Donatiani Brugensem, S. Lebuini Daventriensem, S. Joannis Evangeliste Buscoducensem et S. Spiritus Ruremundensem collegiatas ac S. Bavonis Harlemensem, S. Viti Leuvardiensem, S. Martini Gruningensem parrochiales, necnon B. Marie Premonstratensis Middelburgensem monasterii, S. Martini S. Augustini canonicorum regularium ordinum Iperensem sub eisdem invocationibus in cathedrales scientia, consilio et potestate ac auctoritate et tenore premissis erigimus, pro cujusque earum civitatum creandis episcopis, qui sue quisque presint earumque edificia augeant et in cathedralium ecclesiarum formam redigant ac jurisdictionem episcopalem aliaque omnia et singula, que ad ordinem et jurisdictionem ac munus episcopale pertinent, in civitatibus, oppidis, terminis, territoriis, insulis, finibus et partibus diocesium divisarum, postquam terminata fuerint, respective excerceant. Atque in eisdem metropolitanis archiepiscopales, in cathedralibus sic erectis ecclesiis episcopales dignitates cum sedibus et mensis archiepiscopalibus ac episcopalibus aliisque metropolitanarum et cathedralium ecclesiarum insigniis, mensis, arcis, sigillis aliisque capitularibus insigniis honoribusque et privilegiis, quibus cetere metropolitane et cathedrales ecclesie de jure vel consuetudine utuntur vel uti poterunt, similiter erigimus ac instituimus. Ecclesiis vero supra commemoratis sic in cathedrales erectis eisdemque civitatibus in perpetuum concedimus et assignamus pro suis diocesibus Namurcensi comitatum Namurcensem et Gallie Brabantie partem, longitudinis quadraginta, latitudinis tringinta millium passuum Italicorum; Audomarensi districtum, decem oppida continentem longitudinis quadraginta duorum, latitudinis triginta novem millium passuum similium; Mechliniensi districtum decem et septem oppidorum cum pagis interjacentibus longitudinis sexaginta novem, latitudinis triginta millium passuum similium; Antverpiensi territorium septem oppidorum cum pagis interjacentibus longitudinis quinquaginta sex, latitudinis triginta millium passuum similium; Gandavensi territorium quatuor oppidorum cum pagis interjacentibus, longitudinis quadraginta sex, latitudinis viginti quatuor millium passuum similium; Brugensi territorium novem oppidorum cum pagis interjacentibus, longitudinis quinquaginta quatuor, latitudinis viginti quinque millium passuum similium;

Iperensi territorium decem oppidorum cum interjacentibus pagis, longitudinis quadraginta duorum, latitudinis triginta trium millium passuum similium; Buscoducensi territorium decem oppidorum cum interjacentibus pagis, longitudinis sexaginta, latitudinis triginta millium passuum similium; Ruremundensi territorium decem oppidorum cum pagis interjacentibus, longitudinis quinquaginta, latitudinis triginta millium passuum similium, comitatu Hornensi in eis comprehenso; Harlemensi territorium duodecim oppidorum preter pagos interjacentes, longitudinis nonaginta, latitudinis triginta millium passuum similium; Daventriensi territorium viginti quinque oppidorum preter pagos interjacentes, longitudinis sexaginta duorum, latitudinis quadraginta sex millium passuum similium; Leovardiensi territorium decem oppidorum preter pagos interjacentes, longitudinis septuaginta duorum, latitudinis quadraginta millium passuum similium; Gruningensi territorium patrie Gruningensis et Drentie ac insularum Rottagem et Borchum; Middelburgensi territorium decem oppidorum preter pagos adjacentes, longitudinis quinquaginta sex, latitudinis triginta trium millium passuum similium, pro sua cujusque eorum episcoporum diocesi, sicut dictum est, assignanda, personas vero ecclesiasticas pro cleris et laicos in illis habitantes, pro populis eorundem. Praeterea Cameracensi Atrebatensem, Tornacensem, Audomarensem et Namurcensem; Mechliniensi vero Antverpiensem, Gandavensem, Brugensem, Iperensem, Buscoducensem et Ruremundensem; Trajectensi autem ecclesiis predictis Harlemensem, Daventriensem, Leuvardiensem, Gruningensem et Middelburgensem civitates dioecesque predictas eisdem scientia consilio et potestatis plenitudine ac auctoritate apostolica et tenore attribuimus, et pro cujusque ipsarum metropolitanis provinciis esse statuimus, ipsasque sic erectas cathedrales ecclesias, eosque qui pro tempore fuerint ipsarum episcopi pro suffraganeis eorum, qui pro tempore fuerint Cameraci, Mechlinie et Trajecti archiepiscopi; qui suffraganei ut membra capiti sic eisdem archiepiscopis metropolitico jure subjecti sint, et Cameracensis, Mechliniensis et Trajectensis provinciarum cleros et populos pro suis cujusque ecclesiarum provincialibus, quorum singulorum cause ad suum cujusque eorum archiepiscopum secundum sacros canonum deferantur, perpetuo similiter concedimus et assignamus. Et quod ad archiepiscopalia, metropolitica et provincialia jura pertinet, civitates, dioceses, cleros et populos sepius commemoratos eisdem presulibus, qui pro tempore fuerint, subjicimus, sicut easdem civitates, dioeceses, cleros et populos, quod ad ordinariam episcopalem jurisdictionem et potestatem attinet, suis quoque ipsorum qui pro tempore fuerint episcopis subjectos esse decernimus. Archiepiscopali vero Mechliniensi quinque millium et cuilibet ex episcopalibus mensis hujusmodi trium millium ducatorum auri de Camera annuos redditus ex certis decimis et bonis ac fructibus, redditibus et proventibus ecclesiasticis, per dictum nuncium specificandis et repartiendis, ex nunc prout ex tunc et contra postquam specificati et repartiti fuerint ac interim donec specificatio et repartitio hujusmodi facte ac effectum sortite sint et non ultra, Mechliniensi trium millium ac cuilibet ex episcopalibus mensis predictis mille et quingentorum ducatorum similium annuos redditus per ipsum Phillippum regem ex redditibus et proventibus, quos ex dicta regione percipit, assignandos, et archiepiscopo Mechliniensi ac singulis episcopis prefatis pro tempore existentibus singulis annis, quousque specificatio et repartitio predicte ac pro ea tantum parte, que plenarium suum

effectum minus sortita fuerint et non ultra, integre ac proportionabiliter persolvendos pro ea dote, de pari consilio eadem auctoritate perpetuo applicamus et appropriamus. Eidem autem Philippo regi ejusque successoribus qui pro tempore ejusdem regionis in temporalibus domini extiterint jus nominandi personas idoneas, in theologia magistros aut in decretis doctores seu licentiatos, nobilium universitatum more diligenti examine precedente promotos, ad Mechliniensem, Antverpiensem, Trajectensem, Atrebatensem, Tornacensem, Harlemensem, Daventriensem, Leuvardiensem, Gruningensem, Middelburgensem, Buscoducensem, Ruremundensem, Namurcensem, Audomarensem, Iperensem, Gandavensem et Brugensem ecclesias predictas tam hac prima vice quam quotiescumque illas pro tempore vacare contigerit, nobis et Romano Pontifici qui pro tempore fuerit per nos et eundem Pontificem in archiepiscopos et episcopos earum ad nominationem hujusmodi instituendos, de eodem consilio et scientia ac auctoritate premissis in perpetuum reservamus atque concedimus, ac irritum et inane, si secus supra his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit, attemptari decernimus. Non obstantibus constitutionibus apostolicis ac predictarum et quarumvis aliarum ecclesiarum necnon monasteriorum et ordinum hujusmodi, etiam juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis ecclesiis, monasteriis, ordinibus, archiepiscopis, episcopis, capitulis et aliis prelatis ac quibusvis aliis sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus efficacissimis et insolitis clausulis irritantibus et aliis decretis etiam motu proprio et ex certa scientia ac consistorialiter concessis ac etiam iteratis vicibus confirmatis et innovatis, quibus omnibus etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica et expressa mentio habenda aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenore hujusmodi ac si de verbo ad verbum insererentur presentibus, pro sufficienter expressis et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat harum serie specialiter et expresse derogamus illaque adversus premissa suffragari nullo modo posse seu debere decernimus, ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli *etc.* nostrorum exemptionum, segregationis, divisionis, separationis, concessionum, assignationum decretorum applicationis infringere *etc.* Si quis autem *etc.* Datum Rome, apud S. Petrum, quarto Idus Maii, anno Incarnationis Dominice 1559, pontificatus nostri anno quarto.

Archivalia I, nº. 379. — Zie ook het Consistoriaal besluit van denzelfden dag: *Archivalia* I, nº. 838 en 2041. — Ook gedr. Havensius, *Commentarius* (1609), p. 11.

78. 1559, JULI 10. — Paulus IV zendt aan Philips II als nuntius Salvator (Pacini), bisschop van Chiusi, en voert als bewijs zijner welgezindheid aan, dat hij den koning bij de oprichting der Nederlandsche bisdommen geheel ter wille is geweest.

Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

Charissime in Christo fili noster salutem *etc.*

Jucundissimae nobis fuerunt literae serenitatis tuae, quibus de nostra in removendis ab Hispania perniciosis erroribus cura et diligentia peramanter ac perofficiose nobis gratias agis. Nos quidem et ea libenter fecimus, Dei primum honore, deinde tua causa, et omnia facere parati sumus, quae te cupere (salva

fide nostra) cognoverimus; ut fecimus proxime in Flandriae ecclesiarum erectione, in quo tuam voluntatem cum Dei gloria conjunctam tanti aestimavimus, ut (quemadmodum ex aliis nostris literis et a dilecto filio nostro cardinali Pacecco et Francisco Sonnio cognoscere potuisti) difficultatibus omnibus superatis pio tuo desiderio satisfecerimus. Nunc autem eodem in Deum et in tuam dignitatem animo commoti et nostro officio moniti venerabilem fratrem Salvatorem episcopum Clusinum nostrum et apostolicae Sedis nuntium in tua Hipaniarum regna mittimus, ut et religionis et hujus Sedis causam ea in provincia tueatur . . . . . Jussimus autem ei, ut ad serenitatem tuam se ipsum antea conferat et functo salutationus munere primum de pace optatissima ac saluberrima, summo Dei beneficio et tua maxime virtute ac pietate reipublicae christianae condonata, plurimum tibi nostro nomine et gratias agat et gratuletur . . . .; deinde tuum auxilium in commisso sibi Hispaniensi munere conficiendo postulabit . . . . . Datum Romae, apud S. Petrum, die X. Julii 1559, a°. 5ª.

Arm. 42 Vol. 12 f. 246 n°. 206 (minuut). In dit Vol. bevinden zich meer breven voor of over de zending van Pacini als nuntius, alle op of kort na 10 Juli. Maar de breve, waarbij hem de grensregeling der Nederlandsche bisdommen wordt opgedragen, zochten wij te Rome tevergeefs. Alleen vonden wij haar vermeld Indice n°. 308 („Pauli IV index Brevium"), waar f. 255ᵛ onder Juli 1559 staat: „Commissio episcopo Clusino, nuntio in Hispania, eligendi personas idoneas ad distinguendum et limitandum provincias et dioceses in regimine Inferioris Germaniae". Later bleek, dat de breve gevonden wordt in de „Archives générales" te Brussel onder de „Papiers d'Etat et de l'Audience", n°. 592. Bedoelde breve van Paulus IV, gedateerd 10 Juni 1559, is woordelijk opgenomen in een benoemingsbrief van Pacini, op 7 Oct. 1559 uitgevaardigd, waarbij de vijf subgedeleerde Commissarissen werden aangesteld, belast met de nadere regeling der nieuwe bisdommen.

79. 1560, NOVEMBER, — Pius IV antwoordt aan Johannes Gebhard, aartsbisschop van Keulen, en diens suffragaan-bisschoppen, dat hij de oprichting der nieuwe Nederlandsche bisdommen niet meer ongedaan kan maken.

Archivalia I, n°. 544. — Gedr. *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 585.

80. 1561, FEBRUARI 6. — Instructie van den Keulschen aartsbisschop en diens suffraganen voor Gerard van Groesbeek, Levinus van der Beke [1]) en Johannes Fonck, die bij den H. Stoel moeten optreden tegen de oprichting der nieuwe Nederlandsche bisdommen.

Archivalia I, n°. 792. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XII, p. 434 vlg.

81. 1561, MAART 10. — Consistoriaal besluit der benoeming van de bisschoppen van Utrecht, Middelburg, 's-Bosch en Haarlem.

Gedrukt *Archivalia* I, n°. 2042.

82. 1561, MAART 10. — Pius IV vereenigt de abdij van Egmond met de tafelgoederen van het bisdom Haarlem.

Archivalia I, n°. 396. — Gedr. Bijdr. Bisd. Haarlem, XXVI, p. 418. — Dergelijke bullen van Pius IV voor de vereeniging van de abdij van O. L. Vrouwe van Tongerloo

1) Deze was 16 Februari 1560 ook afgevaardigd door den bisschop van Luik, vermoedelijk met hetzelfde doel. Zie *Archivalia* II, n°. 356.

met de tafelgoederen van het bisdom van 's-Hertogenbosch en voor die van de O. L. Vrouwe-abdij van Middelburg met de tafelgoederen van het bisdom Middelburg, *Archivalia* I, 394 en 395.

83. 1561, MAART 11. — Pius IV bepaalt de grenzen van het bisdom Haarlem en wijst voor deszelfs tafelgoederen en voor het kathedrale kapittel de vaste inkomsten aan.

Pius *etc.* ad perpetuam rei memoriam.

Ex injuncto nobis desuper apostolice servitutis officio ad ea libenter intendimus, per que ecclesiarum quarumlibet, presertim cathedralium, noviter erectarum decori et venustati ac illis presidentium et eis divinis laudibus insistentium personarum statui et opportune subventioni cum divini cultus augmento et animarum Christifidelium salute valeat salubriter provideri, ac desuper etiam ea, que a predecessoribus nostris consulte gesta fuerunt, ex saniori consilio immutando disponimus, prout locorum et temporum qualitas exigit ac ipsarum ecclesiarum utilitas persuadet et id in Domino conspicimus salubriter expedire. Cum itaque, sicut accepimus alias, postquam felicis recordationis Paulus papa quartus, predecessor noster, provide considerans eam partem Inferioris Germanie, que charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico hereditario jure etiam tunc subjecta erat, paucos habere episcopos nullumque metropolitanum, qui eam regerent, uti illius amplitudo et frequentissimorum oppidorum celebritas et longe lateque dissitorum castrorum et pagorum suorum copia animarumque multitudo, varium item idioma et vite institutum ac denique temporis deplorata ob hereticos conditio expostulabant, hiisque et aliis gravibus causis eum impellentibus, volens periclitanti in partibus illis fidei Catholice succurrere pioque desiderio dicti Philippi regis satisfacere, habita, sicut rei magnitudo postulabat, cum fratribus suis, de quorum numero tunc eramus, deliberatione matura, de eorum consilio et apostolice potestatis plenitudine Cameracensem, Trajectensem, Atrebatensem et Tornacensem ecclesias, civitates et dioceses a Remensi et Coloniensi provinciis, ac Mechliniense et Harlemense ac diversa alia tunc expressa oppida insignia hujusmodi regionis a sua quodque diocesi et provincia perpetuo segregaverat et diviserat, necnon Mechliniense, Harlemense ac reliqua oppida predicta sic divisa in civitates, Cameracense vero et Trajectense tunc speciales sedes ac olim collegiatam S. Rumoldi Mechliniensis in metropolitanam ac parrochialem S. Bavonis Harlemensis certasque alias aliorum oppidorum in civitates erectorum predictorum ecclesias in cathedrales ecclesias pro totidem archiepiscopis et episcopis, qui sue quisque ecclesie preessent, necnon Harlemensi aliisque ecclesiis civitatibusque prefatis certos tunc expressos districtus per nuncium suum postmodum ab eo illuc mittendum limitandos, pro sua cujusque diocesi perpetuo concesserat, necnon ecclesie Trajectensi predicte ecclesiam, civitatem et diocesim Harlemensem hujusmodi inter alias pro sua provincia adjunxerat, prefato quoque Philippo regi illiusque successoribus, qui pro tempore ejusdem regionis in temporalibus domini essent, jus nominandi Romano Pontifici pro tempore existenti personas idoneas ac alias certis tunc expressis modo et forma qualificatas ad Harlemensem et alias ecclesias erectas tam a primeva erectione hujusmodi quam ex tunc deinceps, quotiescumque illas vacare contingeret, per eundem pontificem in archiepiscopos et episcopos ad nominationem hujusmodi

ordinandos imperpetuum reservaverat per quasdam sub plumbo, et deinde per alias suas in forma brevis litteras venerabili fratri nostro tunc suo Salvatori episcopo Clusinensi, suo et apostolice Sedis nuntio in partibus illis, dederat in mandatis, ut personas idoneas, qui dictas provincias et dioceses distinguerent et limitarent ac dotem dictarum ecclesiarum a monasteriis et preposituris sub illis consistentibus dismembrarent cum potestate omnia in hiis necessaria faciendi vice sua deputaret, dilectus filius noster Antonius, sancte Romane ecclesie presbiter cardinalis, tunc episcopus Atrebatensis, et quatuor alii scientia et probitate insignes, quos ipse Salvator episcopus et nuncius, dicto predecessore interea de medio sublato, vigore seu pretextu mandati et posteriorum litterarum hujusmodi substituerat, licet forsan eorum aliqui de illis personis non essent que ad id canonice subdelegari poterant, facta nihilominus diligenti rerum indagine ac omnibus mature pensatis, animadvertentes, quod per dismembrationes bonorum in monasteriis et preposituris predictis, si fierent, cultus monasticus non mediocriter lederetur, ipsa monasteria et preposituras mensis predictis pro dote suarum ecclesiarum ad hoc ut episcopi etiam illorum curam perinde atque suam propriam perpetuo gererent, potius esse unienda ac designationes et limitationes provinciarum et diocesium divisionesque et distributiones oppidorum et jurisdictionum in nonnullis partibus ipsarum diocesium commodiores illis que per primodictas litteras statuuntur, necnon constitutiones et assignationes dotium et denique numerum personarum ac dignitatum, prebendarum, beneficiorum et officiorum, statum quoque et formam in predictis ecclesiis etiam per hujusmodi dismembrationes, applicationes, suppressiones, translationes, novas institutiones et alias in universum accomodas rationes habendas censuerint ac super majori illorum parte processus et scripturas serie digestis rebus omnibus formandos curaverint. Et inter alia dicte ecclesie Harlemensi et pro tempore existenti episcopo Harlemensi Harlemum, Amsterdamum, Beverwyck, Alckmaria, Monickendam, Eedam, Purmerende, Hoorn, Enchusia, Medemblick, Scagen, Grootebrouck, Spaerwoude, Cleeff, Tetroede, Aelbrechtsberge, Scoten, Brederode, Santvoirt, Spadendam, Santpoort, Welsen, Berchenroede, Heemstede, Hillegom, Noorwijcherhout, Lisse, Teijlingen, Sassenen, Voerhout, Oostgeest, Noordtwijck op Zee, Catwijck op Zee, Catwijck op den Rijn, Alckemaede, Valchenburck, Hoeckmade, H. Jacobswoude, Aire, Caege, Doudewetering, Brasem, Nyenweveen, Leymuden, Calslae, Cudelstart, Aelsmeer, Amsteven, Nieuwerkerck, Rietwijck, Horn, Stellinckwoude, Corrigendam, Raemsdorp, Buekesloet, Sijnderdop, Hollesloet, Wtdam, Saeredam, Lansmeer, Sijderwoude, Brouck, Ilpendam, Marcken, Purmorlant, Womer (!), Ghisp, Neck, Catwoude, Follendam, Assemburk, Wijck op Zee, Heeneskerck, Wtgeest, Castricom, Ackersloot, Lijmen, Egmon op Zee, Heijlo, de Hoeff, Assendelft, Wesezamen, Cromenije, Cromnijerdick, Rijp, Graft, Stameer, Stermerhon, Quadijck, Madolier, Norden, Estershem, Oosthuijssen, Beetsck, Scaerdam, Oudendijck, Diricksloorn, S. Martien, Valckercoege, Grosthuijs, Scaerwoude, Avenhoorn, Kerchout, Rustemborck, Urssem, Otterleeck, Heijnsbrouck, Spierdijck, Updam, Wijdemsse, Stellinck, Swaeck, Westerblock, Leeck, Oosterblock, Hem, Westwoude, Venhuijsen, Binnewijsen, Hogecerspel, Lutkebrouck, Bovercerspel Waersaerthouve, Westende, Woggenom, Venhuijsen, Spanbrouck, Wetweijde, Harnickhuijsen, Bernungerhorn, Heijns, Nublicxwoude, Abbekerck, Mitwoude, Winckel, Lambertscage, Twisch, Opperdoes, Almerdop,

Opmeer, Subakerspel, Benninckbrouck, Oudenijerop, Nieuwnijerop, Hoichtwoude, Aertswoude, Bergen, Coedick, S. Prancraes, Brouck, Stoerle, Suydscherwoude, Groede, Noordscherwoude, Cnabbedam, Outkerspel, Enigenburch, Harnickerspel, Dirickshoorn, Camp, Petten, Torge, Huijsdunen oppida, villas, castra, pagos et loca respective pro sua diocesi designaverint, prout in singulis litteris ac processibus et scripturis predictis plenius continetur; nos qui dudum inter alia voluimus, quod semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis quorum interesset, quique nuper monasterium Egmondense ordinis sancti Benedicti, olim Trajectensis nunc vero Harlemensis diocesis, certo tunc expresso modo vacans mense episcopali Harlemensi pro ejus dote perpetuo univimus, annexuimus et incorporavimus, attendentes, quod si priscis temporibus, dum dicti populi sensim accrescebant, de novis ecclesiis cathedralibus optimisque presulibus opportuno tempore prospectum fuisset, profecto tot perniciosa heresium dogmata, quibus religio Christiana passim laceratur atque affligitur, haud ita violenter invaluisset, nunc autem, cum ad illa arcenda et exstirpanda ac simul populos ipsos in sinceritate fidei continendos dictus predecessor nulla alia magis opportuna remedia potuerit adhibere, ut ea juxta cordis sui atque nostri desiderium promptos et felices sortiantur effectus, nostri ministerii partes premissis adjicere illaque omnibus quibus possumus rationibus juvare et promovere volentes, ac singularum litterarum et processuum ac scripturarum predictorum veriores tenores ac mense episcopalis Harlemensis et monasterii de Heijlo et canonicatus et prebende eidem mense uniendorum infrascriptorum fructuum, reddituum et proventuum veros annuos valores presentibus pro sufficienter expressis haberi volentes, continuis etiam hortationibus dicti Philippi regis id pro salute dictorum populorum enixe prosequentis excitati, motu proprio et ex certa scientia ac de apostolice potestatis plenitudine, auctoritate apostolica, tenore presentium, divisionibus, limitationibus et distributionibus dictorum subdelegatorum in predictis processibus specificatis tanquam in melius reformatis inherendo, ac concessionem et assignationem per priores litteras predecessoris hujusmodi factas quoad infra scripta immutando, omnia et singula oppida, castra, pagos, villas et loca, in posteriori designatione subdelegatorum hujusmodi comprehensa, cum ecclesiis et parochialibus, monasteriis, collegiis etiam canonicorum, capellis, hospitalibus, beneficiis, locis et personis ac officiis ecclesiasticis secularibus et regularibus et populis ac quibuscumque aliis sub eis comprehensis predicte ecclesie Harlemensis juxta designationem illi per predictos subdelegatos factam predictam perpetuo concedimus et assignamus. Et ut episcopus Harlemensis pro tempore existens ecclesiam suam dignitatibus, canonicatibus et prebendis, officiis ac personis ecclesiasticis litterarum scientia preditis jugiter decoratam habeat, monasterium de Heijlo, ordinis S. Augustini, olim Trajectensis nunc vero Harlemensis diocesis, quod a nonnullis annis bis deflagravit, ad presens certo modo prioris regimine destitutum, seu cum vacaverit, in eo dignitatem prioratus seu conuentualem ac omnia et singula canonicales portiones, officia, beneficia regularia, prioratus etiam ab eo dependentes necnon canonicos et personas, ac denique ordinem omnemque statum et essentiam regulares in illis ac ipsis canonicis, prioribus et personis penitus supprimimus et extinguimus illaque omnia et singula ad statum secularem adducimus, ac tam ipsos sic secularizatos quam etiam collegiatam ecclesiam Giervlitensem in Hollandia dicte Trajectensis vel alterius diocesis, capellam regiam nuncupatam, in Puthen,

et que seu eorum aliqua forsan inde jure patronatus predicti regis existunt, ejusdem ecclesie Giervlitensis decanatum et alias dignitates, canonicatus, personatus, administrationes et officia, perpetuas capellanias ceteraque beneficia et officia ecclesiastica cum omnibus et singulis ejusdem necnon dicti monasterii suppressi proprietatibus, bonis, juribus, jurisdictionibus et pertinentiis suis, exceptis vicariis, capellanis, suppellectile, ornamentis ac aliis ad curam animarum dicte ecclesie Giervlitensis etiam parrochialis deputatis seu per predictos subdelegatos deputandis, ad predictam ecclesiam Harlemensem, in qua dilecti filii decanus et capitulum ecclesie Giervlitensis et canonici suppressi monasterii hujusmodi posthac, quilibet utique in suis dignitate et ordine, residere debeant, etiam perpetuo transferimus. Ac in ipsa ecclesia Harlemensi unum archidiaconatum pro uno archidiacono, qui talem jurisdictionem per totam diocesim Harlemensem predictam habeat, post cessum vel decessum illius vel illorum, qui nunc sunt in ulla parte ejusdem diocesis, qualem archidiaconus ecclesie Trajectensis in diocesi Trajectensi habiturus est, et unum archipresbiteratum civitatensem pro uno archipresbitero civitatensi nuncupato, qui curam rectorum parrochialium ecclesiarum, verbi Dei et Sacramentorum civitatis Harlemensis, et unam penitentiariam diocesanam, nuncupatas dignitates, inibi pro uno penitentiario, qui curam conscientiarum populi per diocesim universam Harlemensem specialiter habeat, necnon tot ex pinguioris proventus capellaniis ad dictam ecclesiam Harlemensem translatis quot episcopo Harlemensi visum fuerit expedire, in canonicatus et prebendas ejusdem ecclesie Harlemensis pro illas nunc obtinentibus et totidem aliis futuris canonicis, jure tamen ordinariis collatoribus necnon patronis etiam laicis, si qui sint, presentandi vel conferendi aut alias disponendi salvo et illeso quoad dictos capellanias remanente, ac tot alios canonicatus et prebendas quot canonici dicti monasterii suppressi ad eandem ecclesiam Harlemensem translati existunt quotque ex ejusdem monasterii suppressi proventibus ad equivalentiam fructuum canonicatuum et prebendarum dicte ecclesie Giervlitensis creari possunt, perpetuo erigimus et instituimus, ac canonicatibus et prebendis, pro canonicis monasterii suppressi aliisque de ejus bonis erectis, pro eorum dote bona, proprietates et proventus hujusmodi etiam perpetuo applicamus et appropriamus. Preterea statuimus et ordinamus, quod ex omnibus canonicatibus et prebendis tam de ecclesia Giervlitensi translatis quam pro canonicis monasterii suppressi hujusmodi erectis decem canonicatus et decem prebendas ejusdem ecclesie Harlemensis, quos primo per cessum, etiam ex causa permutationis, vel decessum aut quamvis aliam dimissionem vel amissionem illorum possessorum etiam apud Sedem apostolicam predictam aut alias quovis modo et ex cujuscumque persona, etiam in aliquo ex mensibus in quibus vacantium beneficiorum dispositio nobis aut Romano Pontifici pro tempore existenti per constitutiones apostolicas vel Cancellarie apostolice regulas reservata existit seu fuerit, aut litteras alternativarum vel Concordata nationis Germananice seu alia privilegia et indulta ordinaris collatoribus quomodolibet concessa et concedenda vacare contigerit, vel etiam si actu nunc vacent ac tanto tempore vacaverint, quod eorum collatio juxta Lateranensis statuta Concilii ad Sedem apostolicam predictam legitime devoluta ipsique decem canonicatus et prebende dispositioni apostolice specialiter vel generaliter reservati existant, et super eis inter aliquos lis, cujus statum presentibus haberi volumus pro expresso, pendeat indecisa, ita

perpetuo affecti remaneant, quod idem episcopus unum et unam omnium primo vacaturos tanquam mense sue episcopali perpetuo unitos et quos nos similiter ex nunc prout ex tunc et e contra ipsi mense perpetuo unimus, annectimus et incorporamus, obtinere illorumque ratione persona capitularis esse vocemque et auctoritatem in capitulo super decanum et canonicos habere, reliqui vero novem canonicatus et prebende predicti tribus magistris aut licentiatis in theologia et tribus doctoribus decretorum seu in eis licentiatis ac tribus aliis nobilibus ejus diocesis etiam in jure vel theologia saltem gradu licentiature in famosa quapiam universitate studii generalis secundum tenorem primodictarum litterarum promotis, ordine premisso observato, imperpetuum concedi et assignari debeant. Quodque ad sex priores tam nobiles quam non nobiles, ut prefertur, tamen qualificati, ad reliquos vero tres canonicatus et tres prebendas ex reliquis novem canonicatibus et prebendis hujusmodi nulli nisi nobiles et graduati, ut prefertur, assumi possint, ac omnes et singuli ratione suarum hujusmodi prebendarum consilium et operam in negotio Ecclesie et religionis ceterisque difficultatibus pro tempore emergentibus, quoties ab episcopo predicto requisiti fuerint, tam conjunctim quam divisim prestare teneantur, ac unus archidiaconus ad archidiaconatum et alius archipresbiter ad archipresbiteratum necnon reliquus ex dictis graduatis penitentiarius ad penitentiariam hujusmodi ad nominationem dicti episcopi assumi et omnium primi post episcopum vacaturos canonicatus et prebendas predictos simili ordine consequi debeant; ut autem de viris spectate doctrine et probitatis ad edificationem Ecclesie Dei accuratius prospiciatur, quod ipsi novem canonicatus et novem prebende hac prima vice per predictum episcopum dumtaxat et deinde, quoties illi futuris temporibus vacaverint, ut prefertur, ad electionem episcopi et aliorum graduatorum predictorum superstitum per eos conferantur, et in hujusmodi electione suffragium episcopi non plus juris sive momenti quam cujusvis graduatorum habeat nisi vocum paritate occurrente tuncque iteratum ad hoc episcopi suffragium paritatem vocum hujusmodi dirimat, quodque posthac ipsi novem canonicatus et novem prebende sub nullis specialibus vel generalibus etiam mentalibus reservationibus, effectionibus etiam in Corpore juris clausis, necnon expectativis, coadjutoriis, mandatis, facultatibus, indultis de providendo, commendando et alias disponendo, primariis precibus nuncupatis, aut aliis contrariis preventivis per nos aut Romanos Pontifices pro tempore existentes et Sedem apostolicam predictam vel ejus legatos, aut consideratione, intuitu, contemplatione vel ad instantiam imperatoris, regum aut aliorum principum ac sancte Romane ecclesie cardinalium et ex quacunque causa quantumlibet urgenti pro tempore factis et concessis comprehendantur, nec etiam tanquam apud Sedem apostolicam predictam vacantes aut ulla alia ratione generaliter vel specialiter reservari nec illorum vacatione per resignationem etiam ex causa permutationis etiam apud Sedem eandem pro tempore occurrente per Romanum Pontificem aut Sedem hujusmodi de illis provideri aut alias quovis modo disponi possit, sed forma electionis premisse omni tempore servari nullaque causa infringi debeat; quodque unus ex novem canonicis predictis magister seu licentiatus in theologia et alter decretorum doctor seu etiam licentiatus seniores ratione suarum prebendarum facultatem habeant contra hereticos per universam diocesim Harlemensem predictam, quoties opus fuerit, apostolica auctoritate inquirendi, ceteri vero canonici graduati predicti, quandocumque requisiti fuerint, illis

assistere teneantur, ac ex reliquis senioribus canonicis predictis duo in theologia et unus in jure canonico graduati, ut prefertur, una cum archidiacono curam habeant examinandi promovendos ad sacros ordines et admittendos ad curas animarum, quacumque auctoritate illi provisi fuerint, neminem nisi idoneum seque personalem residentiam facturum medio juramento promittentem admittendo. Et quoniam impia hereticorum studia temporisque malitia viros doctos ab ecclesiis suis diutius abesse non patiuntur, quod si canonici graduati predicti ab ecclesia sua nisi ab ipso episcopo vel capitulo missi per duos menses abfuerint, integros sue prebende fructus illius anni amittant et capitulo cedant ac omnes proventus singularum prebendarum dicte ecclesie in duas equales partes dividantur, quarum altera pro quotidianis distributionibus hiis solis, qui divinis officiis in choro deservierint et inibi a principio usque ad finem nisi necessitatis causa permanserint, ministrari debeat, nec quisquam ulla dispensatione vel alio privilegio apostolico quacumque causa impetrato vel concesso sese a residentia hujusmodi eximere possit. Ceterum ecclesie civitatis sub cura dicti archipresbiteri civitatensis, extra vero eam et in diocesi Harlemensi existentes vel sub suis decanatibus aliisque jurisdictionibus, prout hactenus, remaneant vel meliore modo arbitrio dicti episcopi distribui ipsorumque decanatuum decani, salva dicti episcopi moderatione, emolumenta hactenus percipi solita percipere possint; districtius inhibentes venerabilibus fratribus nostris archiepiscopis, episcopis et dilectis filiis abbatibus ceterisque locorum ordinariis necnon conventibus, superioribus et personis illique vel illis, ad quem vel ad quos decem canonicatuum et prebendarum affectorum predictorum collatio, provisio et quevis alia dispositio communiter vel divisim pertinet, ac quibusvis aliis, cujuscumque dignitatis, status, ordinis et conditionis existentibus, in virtute sancte obedientie ac sub excommunicationis majoris aliisque sententiis, censuris et penis necnon privationis omnium dignitatum, beneficiorum et officiorum ecclesiasticorum et inhabilitatis ad illa et alia imposterum obtinenda, ne de decem canonicatibus et prebendis predictis, si vacant aut cum vacaverint, ut prefertur, cuiquam providere aut alias disponere seu premissorum effectus aut executionem in aliquo quantumcumque modico impedire aut molestiam vel injuriam quampiam irrogare quoquomodo presumant, ac decernentes ex nunc plenum jus in premissis omnino acquisitum esse et super hiis beneficio regulari de non tollendo jure quesito ac de annuali et triennali possessione necnon privilegiis omnibus, quibus diuturni possessores pacifice quomodolibet utuntur, potiuntur et gaudent ac uti, potiri et gaudere poterunt quomodolibet in futurum, plenarie uti, potiri et gaudere, nec decem canonicatus et decem prebendas affectos predictos per quoscumque etiam pretextu mandatorum de providendo, nominationum, facultatum et juxta Concordata predicta expectativarum et quarumcumque aliarum gratiarum quoquomodo acceptari posse. Et nihilominus quascumque acceptationes, collationes, provisiones, commendas, uniones, annexiones, incorporationes et alias dispositiones de eisdem aut eorum aliquo etiam per nos et Sedem predictam quomodolibet factas et faciendas nullius prorsus roboris vel momenti fore nullumque per eas tanquam jus acquiri seu etiam coloratum titulum possidendi tribui posse ac concessionem, assignationem suppressionem, extinctionem, reductionem, translationem, erectionem, institutionem, applicationem, appropriationem, statutum, ordinationem, unionem, annexionem, incorporationem et cetera premissa exnunc omnimodum effectum sortita esse et censeri nec sub

quibusvis revocationibus, suspensionibus vel limitationibus etiam unionum, suppressionum, extinctionum, applicationum, appropriationum, etiam effectum non sortitarum, que posthac per nos vel successores nostros tam in crastinum assumptionis cujuslibet eorum ad summi apostolatus apicem quam alias quomodolibet ac cum quibusvis clausulis et decretis quocumque tempore fient, minime includi, sed illis non obstantibus in suis vigore, robore et efficacia persistere et quoties illa emanabunt toties in pristinum statum restituta et de novo concessa esse, sicque incommutabilis voluntatis et intentionis nostre fuisse, esse et fore, ac presentes litteras nullo unquam tempore de surreptionis vel obreptionis aut nullitatis vicio seu intentionis nostre vel quopiam alio defectu notari aut in jus vel controversiam quacumque ratione vel causa vocari posse, sicque per quoscumque judices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores et ejusdem sancte Romane ecclesie cardinales in quavis causa et instantia, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate, judicari et diffiniri debere; irritum quoque et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari.

Quocirca venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Trajectensi et episcopo Amerlensi ac dilecto filio decano ecclesie Hagiensis Trajectensis diocesis per apostolica scripta motu simili mandamus, quatinus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios easdem presentes litteras et in eis contenta quecumque, ubi et quando opus fuerit ac quociens pro parte moderni et pro tempore existentis episcopi Harlemensis et aliorum quorum interest et quomodolibet intererit in futurum fuerint requisiti, seu aliquis eorum fuerit requisitus, solemniter publicantes eisque et eorum cuilibet in premissis efficacis defensionis presidio assistentes, faciant auctoritate nostra episcopum Harlemensem et alios predictos concessione, assignatione, suppressione, extinctione, translatione, erectione, institutione, applicatione, appropriatione, statuto, ordinatione, unione, annexione, incorporatione ac litteris et aliis in eis contentis predictis pacifice gaudere ac alias litteras et in eis contenta hujusmodi firmiter observari; non permittentes illos per quoscumque quomodolibet indebite molestari; contradictores quoslibet et rebelles per censuram et penas ecclesiasticas appellatione postposita compescendo, necnon legitimis super hiis habendis servatis processibus censuras et penas ipsas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis, non obstantibus voluntate priori et aliis premissis et nostris de exprimendo valore tam in unionibus quam etiam in incorporationibus et aliis gratiis etiam motu simili factis necnon litteris super beneficiis de jure patronatus laicorum ut supra nisi de consensu illorum aut collatione devoluta non expediendis necnon Lateranensis Concilii novissime celebrati, uniones perpetuas nisi in casibus a Jure permissis fieri prohibentis, ac pie memorie Bonifacii pape VIII, etiam predecessoris nostri, de una et Concilii generalis de duabus non tamen tribus dictis aliisque apostolicis constitutionibus et ordinationibus etiam reservatoriis etiam in Corpore juris clausis necnon aliis Cancellarie apostolice regulis etiam revocatoriis et revocatoriarum innovatoriis ac in favorem ordinariorum et alias in contrarium quomodolibet editis et edendis, necnon monasteriorum et ordinum ac ecclesiarum et collegiorum ac locorum predictorum etiam juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia

roboratis statutis et consuetudinibus, necnon quibusvis specialibus vel generalibus etiam mentalibus reservationibus, expectativis et aliis gratiis etiam in canonicorum crentionibus, aliis unionibus, etiam perpetuis absque consensu coadjutorum, deputationibus, nominationibus citra accessum et regressum, facultatibus, mandatis, litteris et concessionibus quibuscumque personis, cujuscumque dignitatis, status, gradus et conditionis existentibus, etiam cardinalatus honore fulgentibus, ac nostris etiam antiquis et descriptis familiaribus, continuis commensalibus et prelatis domesticis necnon Romane Curie officialibus, etiam officia sua actu exercentibus, ex quavis etiam grandi causa, consideratione, intuitu vel respectu etiam imperatoris, regum, ducum et aliorum principum ac cum quibusvis antelationibus, prerogativis et decretis etiam irritantibus et clausulis etiam derogatoriarum derogatoriis et presentibus derogantibus, etiam motu et scientia similibus ac alias quomodocumque concessis, quas et que illorum omnium tenores ac si de verbo ad verbum insererentur presentibus pro sufficienter expressis habentes eorumque omnium vim et effectum quo ad premissa omnia suspendimus et in premissis effectum sortiri aut locum sibi vendicare non posse neque debere decernimus, necnon privilegiis, indultis et litteris apostolicis illis et aliis quibusvis per quoscumque Romanos Pontifices, predecessores nostros, ac nos et Sedem predictam etiam per modum statuti perpetui necnon initi ac stipulati contractus seu quasi et alias sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus efficacissimis et insolitis clausulis irritantibusque et aliis decretis etiam consideratione, intuitu, contemplatione vel ad instantiam premissorum et quorumcumque aliorum seu motu, scientia et potestatis plenitudine similibus necnon consistorialiter ac alias quomodocumque, qualitercumque et quotiescumque concessis, confirmatis et etiam iteratis vicibus innovatis ac concedendis et innovandis. Quibus omnibus, etiam si pro illorum sufficienti derogatione de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica, individua et expressa ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio seu quevis alia expressio habenda aut aliqua alia exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum, nihil penitus omisso et forma in illis tradita observata, inserti forent, presentibus pro sufficienter expressis habentes, quamvis talia et multa sint, que sub clausula implicite derogationis latissime extensa in supplicatione apposita non intellegantur aut alias comprehendantur, nihilominus in genere et in specie ad effectum sufficientis derogationis eorum, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat specialiter et expresse derogamus, contrariis quibuscumque. Aut si aliqui apostolica predicta vel alia quavis auctoritate in dicta ecclesia Giervlitensi in canonicos sint recepti vel ut recipiantur insistant, seu si super provisionibus sibi faciendis de canonicatibus et prebendis ac dignitatibus, administrationibus et officiis ipsius ecclesie giervlitensis ac hujusmodi speciales vel aliis beneficiis ecclesiasticis in illis partibus generales dicte Sedis vel legatorum ejus litteras impetrarint, etiamsi per eas ad inhibitionem, reservationem et decretum vel alias quomodolibet sit processum; quas quidem litteras et processus habitos per easdem et inde secuta quecumque ad canonicatus et prebendas necnon decanatus et alias dignitates, administrationes et officia aut capellanias hujusmodi volumus non extendi, sed nullum per hoc eis quoad assecutionem canonicatuum et prebendarum, dignitatum, administrationum et officiorum aliorum prejudicium generari, et quibuslibet aliis privilegiis,

indulgentiis et litteris apostolicis generalibus vel specialibus, quorumcumque tenorum existant, per que presentibus non expressa vel totaliter non inserta effectus eorum impediri valeat quomodolibet vel differri et de quibus cujusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio specialis. Nulli *etc.* nostre concessionis, assignationis suppressionis, extinctionis, reductionis, translationis, erectionis, institutionis, applicationis, appropriationis, statuti, ordinationis, unionis, annexionis, incorporationis, inhibitionis, mandati, decreti, suspensionis, derogationis et voluntatis infringere. Si quis *etc.* Datum Rome apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominice 1560, quinto Id. Martii, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, n°. 400.

84. 1561, MAART 11. — Pius IV bepaalt de grenzen van het aartsbisdom Utrecht en wijst voor de tafelgoederen alsook voor het kathedrale kapittel de vaste inkomsten aan.

Aanhef als N°. 83, *waarna volgt:*

Cum Paulus IV, praedecessor noster ..... et inter alia dicte ecclesie Trajectensi et pro tempore existenti archiepiscopo Trajectensi Trajectum, Amersfordiam, Naerden, Muijden, Wesop, Woerden, Leyden, Hagam comitis, Delft, Briel, Geervliet, Sciedam, Vleerdingen, Rotterdam, Dordracum, Gorcum, Huekelen, Asperen, Tielt, Buijren, Culenburck, Vianen, Oudewater, Schoenhoven, Goude, Monfort, Iselstein, Rhenein, Wageningen, Aernhem, Embricam, Huissen [1]), Vleuten, Ham, Haerzulen, Camerijck, Seckindt [2]), Cockengen, Nieuwenroede, Maersen, Broeckelen, Westbrouck, S. Martiensdijck, Willep, Meijert, Tamen, Aade, Vinckeven, Loemerset [3]), Bambrug, Nicktrandt [4]) Abcoude, Horst, Ankeven, Vreelant, Cortehoeff, Bonick, Zeijst, Oeijck, Beverwert, Starckenberck, Neerlangebrouck, Overlangebrouck, Amerongen, Elst, Horst, Leersem, Doorn, Enmikuysen, Vrouwnberck [5]) Luesden, Soenst, Barent [6]), Eembruge, Ymemess, Bunscoten, Jutfaes, Houten, Vreesewick, Scaleckwick, 't Goy, Widckhoem, 't Waid [7]), Hontwijck, Coten, Duerstede, Willegen, Lopick, Langeraick, Tienhoven, Herlo, Ameyde, Jaersvelt, Capelle, Hagestein, Cronemborck, Loman [8]), Loesdracht, Laren [9]), Blaricom, Huissen, Buisen, Hilfielsen [10]), Mudenberck, Polsbrouck, Benscop, Reewick, Slupick, Warde, Niewebrug, Middelberck, Bodegraven, Swemmerdam, Nieuwecoep, Arleven, Norden, Sievenhoven, Haestreckt, Stolwik, Bercou, Oudekerck, H. Aertsberck, Crimpen, Leckckerk, Zuick, Does, Poelgest, Wassenar, Sweten, Coudekerck, Hasaertwoude, Bentuisen, Alfen, Raephorst, Voerschoeten, Scoterswode, Benthuusen, Boescoe, Scevenige, Loe, Wiesven, Eijkenduijnen, Burck, Voerbuk, Soetermater [11]), Opmeer, Wuadincxven, Heijck [12]), Loosduinen, Werve, Risywick, Notorp, Poeldijck, Wateringen, Altenae, Pinaicker, Bleijwik, Sevenhuisen, Moedreck [13]) Monster, Honselaerdick,

1) De voorafgaande plaatsnamen zijn tot hiertoe op den rand bijgevoegd door: Caesar Glorierius.

2) Lees: Segvelt. 3) Loenersloot. 4) Nigtevecht.
5) Emmickhuizen, Wouwenberg. 6) Soest, Baarn. 7) Werkhoven, 't Wael
8) Loenen. 9) Deze naam in het Hs. tweemaal achtereen.
10) Hilversum. 11) Soetermeer. 12) Heyde. 13) Moerdrecht.

Wout, Bercken [1]), Nieuwerckerk, Naeldwick, Lier, Sciplun [2]), Kenenburg, Schiebrouk, Hillegertsberge, Dorp, Spaengen, Souteveen, Ouwerschie, Crailingien, Hoelingen [3]), Capelle, Maeslant, Ketel, Delfthawen [4]), Scoenreloe, Maeslantselluys [5]), Matenes, Perniss, Portegael, Cooy [6]), Charloes, Iselmonde, Riedekerk, Baredrech, Rijspoort, Heijmyderamboch, Kijffhouck, Oudelantsamboch, Scobellantsamboch, Lijnde, Heinenoirt, Pietershouck, Minsherenlandt. S. Antonispolder, Maesdam, Westmaes, Chillershouck, Strijen, Oistvoirn, Nieuwlandbruge, Swartewael, Recainge, Haemvliet, Spikenis, Byert, Hekelingen, Simonshaven, Piershil, Coorendijck, Niewenhorn, Abbenbrouck, Elvoet, Oudenhoorn, Blelinkvliet [7]), Goere, Outdorp, Bommene, Roexinch [8]), Melissant, Middernis, Derickslandt, Stadt, Vueren, Herijnen, Hellon, Haghen, Wedenburg [9]), Opnijen, Vaurijck [10]), Neerinnen, Ast, Hemert, Gellicum, Meteren, Rumd, Enspick, Deijl, Wanno [11]), Berg [12]), Geldemalsen, Avesaet, Renoij, Tricht, Buerenmalsen, Aerick [13]), Wamel, Boesecken, Semond [14]), As, Rininediwaij, Ruywik [15]), Maurik, Eg, Lienden, Lec, Kesteren, Hoesden, Randwick, Heteren, Bennecom, Reycom [16]), Heelsom, Eede, Scherpeseel, Lunteren, Bernevelt, Houvelaken, Terschuyr, Voertuisen, Nijkerck, Hulkerstein, Oesterbeeck, Doreburg, Clingerbeek, Guldenspiker, Rosendael, Iseloort, Velp, Zuelen, Hoijen, Ysendorn, Ochten, Doijweert, Heijen, Hervelt. Ewehik [17]), Oistourhoudt, Gendt, Panderen, Herwin, Lobick, Neerhelten, Emmerijck, Eelden, Malburg, Westercoert, Sevender pro sua diocesi designaverant, prout in singulis litteris, processibus et scriptaris predictis plenius continetur; nos, qui dudum inter alia voluimus, quod semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis quorum intresset, attendentes quod ad arcenda et exstirpanda tot perniciosa heresium dogmata, quibus religio Christiana passim laceratur et affligitur, ac simul populos in sinceritate fidei continendos dictus predecessor nulla alia eque opportuna remedia potuit adhibere, idcirco ut ea juxta cordis sui atque nostri desiderium promptos et felices sortiantur effectus, etiam nostri ministerii partes premissis adjicere ac alias illa omnibus quibus possumus rationibus juvare et promovere volentes ac litterarum, processuum et scripturarum predictorum veriores tenores presentibus pro sufficienter expressis habentes, continuis etiam hortationibus dicti [18]). . . . . Et quoniam antiqui proventus annui mense episcopalis Trajectensis olim uberrimi sic sensim deperiisse dicuntur, ut hodie valorem annuum duorum millium et sexcentorum ducatorum auri de Camera secundum communem extimationem vix constituant, longeque tenuiores sint quam quoad manutenendum dignitatis archiepiscopalis statum expediat, igitur ut ipsi mense de ampliori dote ad concurrentiam mense archiepiscopalis Mecliniensis minori quo potest detrimento vel incommodo consulatur, a monasterio S. Pauli Trajectensis ordinis sancti Benedicti seu illius mensa abbatiali, que uberrimis proventibus pollet, decimas, proprietates et jura in ducatu Ghelrie consistentia et ad monasterium seu abbatialem hujusmodi aut conventualem vel communem mensam

---

1) Berkel. 2) Schipluiden. 3) Honingen.
4) Delfshaven. 5) Maaslandsche Sluis. 6) Roon.
7) Blinkvliet (thans Zuidland). 8) Roxenise. 9) Weerdenburg.
10) Varik. 11) Wadenoyen. 12) Beesd.
13) Arichem of Erichem. 14) Beusicom, Sermond.
15) Ravenswaay, Rijswijk. 16) Rencum. 17) Ewijk.
18) Verder zooals in de bulle van Haarlem tot:

pertinentia, quorum fructus, redditus et proventus quingentorum ducatorum auri de Camera, ut etiam accepimus, annuatim non excedunt, seu ex eisdem usque ad dictum valorem annuum ex nunc, dummodo si illi ad solum abbatem ipsius monasterii pertineant, dilecti filii moderni abbatis ad hoc accedat assensus, sin autem cum primum per cessum vel decessum ejusdem moderni abbatis dictum monasterium vacare contigerit, ex nunc prout ex tunc et e contra perpetuo separamus, dividimus et dismembramus, illaque sic separata et dismembrata dicte mense Trajectensi pro augmento dotis hujusmodi perpetuo applicamus et appropriamus. Et ulterius unum et unam Majoris ac alium et aliam S. Salvatoris necnon alium et aliam S. Petri ac alium et aliam S. Joannis necnon reliquum et reliquam S. Marie Trajectensis ecclesiarum canonicatus et prebendas, quos primo necnon quorum insimul quingentorum de Oudewater et Werder, hospitalis S. Joannis Hierosalimitani, bajulatus S. Catherine Trajectensis, dicti hospitalis S. Joannis Hierosolimitani, etiam cum illos per cessum, etiam ex causa permutationis, vel decessum illos nunc obtinentium, etiam apud Sedem apostolicam predictam aut alias quibusvis modis et ex quorumque personis etiam in aliquo ex mensibus, in quibus vacantium beneficiorum dispositio nobis aut Romano Pontifici pro tempore existenti per constitutiones apostolicas vel Camere apostolice regulas seu litteras alternativarum aut alia privilegia et indulta reservata existit seu fuerit, simul vel successive vacare contigerit, ex nunc prout ex tunc et e contra etiam si illi ad presens necnon omnes que longiori quam quod in illarum fundationibus seu ordinationibus exprimitur tempore vacarunt et priori provinciali domus S. Elizabeth, etiam Trajectensis hospitalis Tentonicorum, subjecte sunt, quarumque etiam quingentorum ducatorum auri similium secundum eandem extimationem valorem annuum, ut similiter accepimus, non excedunt, dicti hospitali beate Marie Teutonicorum preceptorias commendatorias nuncupatas quibusvis modis et ex quorumcumque personis seu per resignationes quorumvis de illis in Romana curia vel extra eam etiam coram notario publico et testibus sponte factas aut constitutionem pie memorie Joannis pape XXII, etiam predecessoris nostri, vel assecutionem alterius beneficii ecclesiastici quavis auctoritate collati vacent etiam si tanto tempore vacaverint, quod eorum collatio juxta Lateranensis statuta Concilii ad Sedem apostolicam predictam legitime devolata ipsique dipositioni apostolice specialiter vel generaliter reservati et conventuales existant et ad illos consueverit quis per electionem assumi eisque cura etiam jurisdictionalis immineat animarum, super eis quoque inter aliquos lis, cujus statum presentibus haberi volumus pro expresso, pendeat indecisa, cum omnibus juribus, jurisdictionibus, annexis et pertinentiis suis mense Trajectensi predicte perpetuo unimus, annectimus et incorporamus; ita quod liceat pro tempore existenti archiepiscopo Trajectensi corporalem possessionem decimarum, proprietatum et jurium dismembratorum necnon preceptoriarum, canonicatuum et prebendarum juriumque, jurisdictionum, annexorum et pertinentiarum predictorum per se vel alium seu alios propria auctoritate libere apprehendere et perpetuo retinere, ac in singulis Majori Trajectensi et S. Salvatoris ac S. Petri necnon S. Joannis et B. Marie ecclesiis hujusmodi tamquam persona inibi capitularis locum, vocem et auctoritatem super decanum et canonicos singularum ecclesiarum earundem habere et exercere, ac in ejus diocesi seu provincia residendo fructus, redditus et proventus necnon jura, obventiones,

distributiones et alia emolumenta etiam ratione residentie debita, perinde ac si ipse in singulis eisdem ecclesiis resideret, ita tamen quod in civitate Trajectensi residens easdem ecclesias earumque chorum, ad hoc ut omnia laudabiliter procedant et observentur, frequenter visitare ac onera dictis preceptoriis incumbentia supportare, jura quoque hospitalibus et militiis hujusmodi prestari solita omnino pendere studeat, integre percipere ac in suos necnon mense sue ac preceptoriarum hujusmodi usus et utilitatem convertere, cujusvis licentia desuper minime requisita, sic quod achiepiscopus Trajectensis pro tempore existens a prima die receptionis sue omnia et singula, fructus, redditus, proventus, jura, obventiones et emolumenta omnium et singulorum tam Majoris quam aliarum ecclesiarum predictarum, canonicatuum et prebendarum eidem mense archiepiscopali, ut prefertur, unitorum integre et absque ulla prorsus diminutione alias, prout olim episcopus Trajectensis ac Majoris et S. Petri ecclesiarum Trajectensium decani percipere consueverunt, etiam in primo anno percipere valeat. Ut autem ipse archiepiscopus pro tempore existens in tanta diocesi adeoque ampla provincia, que omnium prima hereticorum irruptionibus obnoxia existit, eruditorum virorum copiam ad meliorem orthodoxe fidei defensionem et ecclesiastice jurisdictionis conservationem commodius habere et perpetuo confovere possit, statuimus et ordinamus, quod ex omnibus canonicatibus et prebendis dicte ecclesie Trajectensis, quos facto loco unioni mense Trajectensi, si de canonicatu et prebenda ecclesie Trajectensis primo vacaturis hujusmodi, etiam primo per cessum vel decessum, etiam apud Sedem apostolicam predictam aut alias vacare contigerit, vel etiam si actu nunc vacent ac tanto tempore vacaverint, quod eorum collatio juxta Lateranensis statuta Concilii ad Sedem apostolicam predictam legitime devoluta ipsique canonicatus et prebende similiter dispositioni apostolice specialiter vel generaliter reservati, affecti et sacerdotales existant, et super his inter aliquos lis, cujus statum presentibus haberi volumus pro expresso, pendeat indecisa, tribus magistris aut licentiatis in theologia et tribus doctoribus [1]) . . . . . Ceterum ut eidem archiepiscopo Trajectensi sua constet auctoritas serveturque uniformitas usus jurisdictionis per omnem diocesim Trajectensem ac ecclesie metropolitane provincie predicte conformitatem super his habeaut, quod archidiaconi ecclesie Trajectensis ea deinceps imperpetuum jurisdictione et archidiaconatuum administratione, quisque videlicet in sua provincia, qualem archidiaconus ecclesie Mecliniensis habiturus est, omnino potiantur, cumque novem canonicatuum et prebendarum affectorum dispositio ad archiepiscopum et novem graduatos modo premisso sit concessa, proinde reliqui capitulares canonici collationem aliorum canonicatuum et prebendarum in suo turno ordinario habeant; dispositio vero vicariarum et aliorum beneficiorum omnibus communis esse debeat et per turnos prout hactenus observetur [2]) . . . . . Quocirca venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Mecliniensi et episcopo Ameriensi ac dilecto filio preposito ecclesiae Ariensis, Morinensis seu alterius diocesis per apostolica scripta motu simili mandamus, quatinus [2]) . . . . . Datum Rome apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominice 1560, quinto Idus Martii, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 401.

---

1) Verder zooals in de bullen van Haarlem tot:

2) Als voren.

85. 1561 MAART 11. — Pius IV bepaalt de grenzen van het bisdom Middelburg en wijst de inkomsten aan voor de tafelgoederen en voor het kathedrale kapittel.

Aanhef zooals n°. 83, waarna volgt:

Cum Paulus IV, predecessor noster . . . . . et inter alia dicte ecclesie Middelburgensis et pro tempore existenti episcopo Middelburgensi Middelburgum, Verae, Vlissingen, Remmerswael, Tolen, Goes, Zierickzee, Goere, Westcappel, Armuyen, Cortgeen, Brouwershaven, Schouwen, Haeck, Westhove, Onservrou polder, Oostcapelle, Domburch, Zeroutbercke, Zandenburk, Walchere, Suetendael, S. Aechten, Pepkesberch, Gapinge, Gripskercke, Sandijck, Kerckwerve, Waeterloeswerve, S. Laurens, Zerpoppeckerck, Scollacht, Clamertskercke, S. M. kercke, Brugdam, Nieukercke, Butinge, Zeerboudyskerke, Meliskercke, Noortimmster [1]), S. Janskercke, Cromenhouck, Hogeland, Mortrer [2]), Werendijck, Briggenkercke, Welsingen, Hoge, Coudekercke, Oistsouburch, Westsoubourch, Nieuwerve, Zithen, Oudtvlissingen, Rameken, Tewick, S. Cataline, Borsele, Monster, Oistkercke, Westkercke, Wolpersdorp, Oersune, Wele, Suerke, Campen, Wiskercke, Weel, Emelisse, Homeste, Geersdijck, Soetelinkercke, Gals, Piel, Sibbinge, Wolsterdijck, Oisterlant, Cattendijck, Zeerh, Rinden, Wemeldinge, Versickenda, Wisekercke, Cloetingen, Capelle, Versicken, Zeeraertskercke, Baersdorp, S. Marten, Heinkenssant, Sijwoutskercke, Scrabbekercke, Bieselinge, Vlaerke, Eversdijck, Schore, Sgravenpolder, Criinge, Ternisen, Hantswarts, Winnigen, Oistende, Onser vrou polder, Stel, Oudckercke, Weerde, Valkenisse, Oversant, Backensdorp, Drijwegen, Barlant, Werande, Coudorpe, Eelvoutsbeck, Everinge, Stuvessant, Zodijck, Duvente, Tolhuijs, Tolsende, Couwerve, Nieuwerck, Brouck, Creeck, Nieuwelande, Steenvliet, Evertswaert, Scodee, Crabbendijck, Maren, Grawegen, Rilant [3]), Ouweringen, Rilant, Inkelen, Aggher, Ibacht, S. Amelant, Staveniss, Philippslant, Mogerchil, S. Martensdijck, Portugal, Wolferdijck, Scerpenisse, Westkercke, Svakerlao, Claestkercke, Bemenees, Bethlehem, Capelle, Renesse, Moermont, Elckerzee, Brijdorp, Noortwelant, Zuidtwelant, Ellemeei, Duurendijck, Sonnemaer, Dreijcher, Onser vrou op zee, Haemstede, Zeroeskercke, Nieuwerkercke, Nootgrave, May, Sion, Berckwerve, Burcht, Oudekercke, Zuytkercke, Regerskercke, Westenschouwen, Braeskercke, Bondam, Zersanlant, Duuvelant, Broostduvelant, Capelle, Oisterlant, Nieuwerckercke, Vianen, Plaer, Oudetonge, Nieuwetonge, Herkinge, Diericklant, Scoemersdijck, Middelharnis, Stas, Melissaent, Roennis, Oudorp, Grevelingen oppida, villas, castra, pagos et loca respective pro sua diocesi designaverant, prout singulis litteris, processibus et aliis scripturis prefatis plenius continetur, nos qui dudum inter alia voluimus, quod semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis quorum interesset, quique nuper ex certis causis tunc expressis prefatam ecclesiam cathedralem Middelburgensem et illius sedem episcopalem cum omnibus et singulis suis cathedralibus insigniis de ipsa ecclesia beate Marie ad ecclesiam sancti Petri Middelburgensem, eadem ecclesia sancte Marie in pristino statu remanente, de simili consilio eadem auctoritate apostolica transtulimus ipsamque ecclesiam sancti Petri in cathedralem eccle-

1) Noordmonster?
2) Monster.
3) Doorgeschrapt.

siam Middelburgensem cum cathedralibus insigniis prefatis ereximus et instituimus necnon monasterium beate Marie prefatum, certo tunc expresso modo vacans, mense episcopiscopali Middelburgensi perpetuo univimus, anneximus et incorporavimus, attendentes, quod si priscis temporibus, dum dicti populi sensim accrescebant, de novis ecclesiis cathedralibus optimisqus presulibus opportuno tempore prospectum fuisset, profecto tot perniciosa heresium dogmata, quibus religio Christiana passim laceratur atque affligitur, haud ita violenter invaluisset, nunc autem tam ad illa arcenda et exstirpanda ac simul populos ipsos in sinceritate fidei continendos dictus predecessor nulla alia eque opportuna remedia potuerit adhibere, ut illa juxta cordis sui atque nostri desiderium promptos et felices sortiantur effectus, nostri ministerii partes premissis adjicere illaque omnibus quibus possumus rationibus juvare et promovere ac singularum litterarum, processuum et scripturarum prefatarum veriores tenores ac mense episcopalis Middelburgensis et canonicatus et prebende illi uniendorum infradictorum veros annuos valores presentibus pro sufficienter expressis haberi volentes [1]), ... et ut episcopus Middelburgensis pro tempore existens ecclesiam suam dignitatibus, officiis et personis ecclesiasticis jugiter decoratam habeat, in eadem ecclesia Middelburgensi unum archidiaconatum pro uno archidiacono, qui ut ipsi episcopo sua constet auctoritas ac per totam diocesim prefatam uniformis jurisdictionis administrande usus servetur, post cessum vel decessum eorum, qui nunc sunt in ulla parte ejusdem diocesis Middelburgensis archidiaconi, talem jurisdictionem et administrationem habeat, qualem deinceps archidiaconi ecclesie Trajectensis habituri sunt, et unum archipresbiteratum civitatensem pro uno archipresbitero civitatensi qui curam rectorum parochialium ecclesiarum et Sacramentorum ac verbi Dei per civitatem, ac unam penitentiariam diocesanam, nuncupandas dignitates, inibi pro uno prenitentiario diocesano nuncupandis, qui curam conscientiarum populi per diocesim Middelburgensem prefatam habeant, erigimus et instituimus. Preterea statuimus et ordinamus, quod ex quatuordecim canonicatibus et prebendis dicte ecclesie Middelburgensis sex ad presentationem prefati Philippi regis tanquam domini Zelandie et quatuor ad collationem, provisionem aut quamvis aliam dispositionem capituli ejusdem ecclesie Middelburgensis pertinentes, quos primo per cessum etiam ex causa permutationis, per decessum aut quamvis aliam dimissionem vel amissionem modernorum ipsius ecclesie canonicorum aut alias quibusvis modis et ex aliorum quorumcumque personis etiam apud Sedem apostolicam predictam aut etiam in aliquo ex mensibus, in quibus vacantium beneficiorum dispositio nobis aut Romano pontifici pro tempore existenti per constitutiones apostolicas vel Cancellarie apostolice regulas seu litteras alternativarum aut alia privilegia et indulta reservata existit seu fuerit, simul vel successive vacare contigerit vel etiam si actu nunc, ut prefertur, vacent et tanto tempore vacaverint, quod eorum collatio juxta Lateranensis statuta Concilii ad Sedem apostolicam prefatam legitime devoluta ipsique canonicatus et prebende dispositioni apostolice specialiter vel generaliter reservati et sacerdotales existant et super eis inter aliquos lis, cujus statum presentibus haberi volumus pro expresso, pendeat indecisa, ita perpetuo affecti remaneant, quod idem episcopus Middelburgensis unum et unam omni primo vacaturos tanquam mense suo episcopali perpetuo

1) Verder zooals in de bulle van Haarlem tot:

unitos et quos nos similiter exnunc prout extunc et econtra ipsi mense perpetuo unimus, annectimus et incorporamus, obtinere illorumque ratione persona capitularis esse vocemque et auctoritatem etiam in capitulo super decanum et canonicos habere, reliqui vero novem canonicatus et prebende prefati tribus magistris aut laureatis in theologia et tribus doctoribus decretorum seu in eis laureatis ac tribus aliis nobilibus ejus diocesis, etiam in jure vel theologia saltem gradu licentiature in famosa quapiam universitate studii generalis secundum tenorem primo dictarum litterarum promotis, ordine premisso servato, in perpetuum concedi et assignari debeant, quodque ad sex priores tam nobiles quam alii non nobiles, ut prefertur, tamen qualificati, ad reliquos vero tres canonicatus et tres prebendas ex reliquis novem canonicatibus et prebendis hujusmodi nulli nisi nobiles et graduati, ut prefertur, assumi possint, ac omnes et singuli ratione suarum hujusmodi prebendarum consilium et operam in negocio Ecclesie et religionis ceterisque difficultatibus pro tempore emergentibus, quoties ab episcopo prefato requisiti fuerint, tam conjunctim quam divisim prestare teneantur; ac unus archidiaconus ad archidiaconatum et alius archipresbiter ad archipresbiteratum necnon reliquus ex dictis graduatis penitentiarius ad penitentiariam hujusmodi ad nominationem dicti episcopi assumi et omnes primi post episcopum vacaturos canonicatus et prebendas prefatos simili ordine consequi debeant; ut autem de viris spectate doctrine et probitatis ad edificationem ecclesie Dei accuratius prospiciatur quod ipsi novem canonicatus et novem prebende hac prima vice per episcopum dumtaxat et deinde quociens illi futuris temporibus vacaverint, ut prefertur, ad electionem episcopi et aliorum graduatorum prefatorum superstitum per eos conferantur et in hujusmodi electione suffragium episcopi non plus juris sive momenti quam cujusvis graduatorum, nisi vocum paritate occurrente, habeat tuncque iteratum ad hoc episcopi suffragium paritatem vocum hujusmodi dirimat; quodque posthac ipsi novem canonicatus et novem prebende sub nullis specialibus vel generalibus etiam mentalibus reservationibus, effectionibus etiam in Corpore juris clausis, necnon expectativis coadjutoriis, mandatis, facultatibus, indultis de providendo, commendando et alias disponendo, primariis precibus nuncupatis, aut aliis gratiis preventivis per nos et Romanos Pontifices pro tempore existentes et Sedem apostolicam predictam vel ejus legatos, etiam consideratione, intuitu, contemplatione vel ad instantiam imperatoris, regum et aliorum principum ac ejusdem sancte Romane ecclesie cardinalium ac ex quarumcumque causa quantumlibet urgenti pro tempore factis et concessis comprehenduntur nec etiam tamquam vacantes apud Sedem apostolicam predictam aut ulla alia ratione generaliter vel specialiter reservari nec illorum vacatione per resignationem etiam ex causa permutationis apud Sedem eandem pro tempore occurrente per Romanum Pontificem aut Sedem hujusmodi de illis provideri aut alias quoquo modo disponi possit, sed forma electionis premisse omni tempore servari nullaque causa infringi debeat; quodque unus ex novem canonicis prefatis magister seu laureatus in theologia et alter decretorum doctor seu etiam laureatus, seniores ratione suarum prebendarum, facultatem habeant contra hereticos per universam diocesim Middelburgensem prefatam, quoties opus fuerit, apostolica auctoritate inquirendi; ceteri vero canonici graduati prefati, quandocumque requisiti fuerint, illis assistere teneantur ac ex reliquis senioribus canonicis prefatis duo in theologia

et unus in jure canonico graduati, ut prefertur, una cum archidiacono prefato curam habeant examinandi promovendos ad sacros ordines et admittendos ad curas animarum, quacumque auctoritate illi provisi fuerint, neminem nisi idoneum seque personalem residentiam facturum medio juramento promittentem admittendo. Et quoniam impia hereticorum studia temporisque malitia viros dictos ab ecclesiis suis diutius abesse non patitur, quodque si canonici graduati prefati ab ecclesia sua, nisi ab episcopo vel capitulo missi, per duos menses abfuerint, integros sue prebende fructus illius anni amittant et capitulo cedant; ac omnes proventus singularum prebendarum dicte ecclesie Middelburgensis in duas equales partes dividantur, quarum altera pro quotidianis distributionibus hiis solis, qui divinis officiis in choro deservierint et inibi a principio usque ad finem excepta necessitatis causa permanserint, ministrari debeant, nec quisquam ulla dispensatione vel alio privilegio apostolico quacumque causa impetrato vel concesso sese a residentia hujusmodi eximere possit. Ceterum ecclesie civitatis sub cura dicti archipresbiteri civitatensis, extra vero eam et in dicta diocesi Middelburgensi existentes vel sub suis decanatibus aliisve jurisdictionibus prout hactenus remaneant vel meliori modo arbitrio episcopi distribui ipsorumque decanatuum decani, salva dicti episcopi moderatione, emolumenta hactenus percipi solita percipere possint; cum autem fructus et proventus dictorum novem canonicatuum et prebendarum graduatis affectorum tenuiores sint quam conveniat pro sustentatione virorum doctorum et gravium, qui munera premissa obire velint vel commode possint, eapropter prioratum seu domum vel monasterium in Goes, ordinis Cruciferorum, dicte diocesis, cujus fructus, redditus et proventus quadringentorum et quinquaginta ducatorum auri de Camera secundum communem extimationem valorem annuum, ut etiam accepimus, non excedunt, qui seu que vel quod combustum, dirutum ac desolatum existit, spe propemodum sublata quod in formam monasterii restauretur, et similiter omnia alia monasteria et regularia loca patrie Zelandie, que a laycis inpresentiarum occupantur et ad nihilum reducta sunt, cujuscumque ordinis existant ac annui valoris illorum fructus, redditus et proventus, dummodo valorem annuum mille ducatorum annuatim insimul non excedant, quibusvis modis et ex quorumcumque personis vacent aut cum simul vel successive vacaverint, ut perfertur, et in eis dignitates abbatiales, prioratus conventuales, officia et beneficia, ordinem, statum et essentiam regulares penitus supprimimus et extinguimus ac omnia et singula illorum omnium et singulorum bona, proprietates, decimas, census, fructus, jurisdictiones et jura cujuscumque qualitatis existentia eisdem novem canonicatibus et novem prebendis affectis per singulos novem canonicos graduatos prefatos equis portionibus percipienda similiter exnunc pro ut extunc et econtra perpetuo applicamus et appropriamus [1]).

Datum Rome apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice 1560, quinto Idus Martii, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, n°. 399.

---

1) Verder als in de bul voor Haarlem.

86. 1561, MAART 11. — Pius IV bepaalt de grenzen van het bisdom 's Hertogenbosch en wijst voor de tafelgoederen en voor het kathedrale kapittel de vaste inkomsten aan.

Pius episcopus servus servorum Dei perpetuam rei memoriam.

De statu ecclesiarum omnium presertim cathedralium insignium noviter erectarum prospere et feliciter dirigendo attentius cogitantes, ad ea libenter intendimus, per que illarum conservationi, decori et venustati ac profectui et illis presidentium commoditati ac aliorum in eis divinis obsequiis vacantium opportune subventioni consulatur; et interdum ea, que a predecessoribus nostris Romanis pontificibus super his consulto gesta fuerunt, ex saniori consilio immutamus ac desuper disponimus, prout rerum et temporum ac personarum et regionum qualitatibus diligenter consideratis conspicimus in Domino salubriter expedire. Cum itaque, sicut fide condigna relatione accepimus, felicis recordationis Paulus papa quartus predecessor noster, provide consideraus eam partem Inferioris Germanie, que charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico hereditario jure etiam tunc subjecta erat, paucos habere episcopos nullumque metropolitanum, qui eam regerent, uti illius amplitudo et frequentissimorum oppidorum celebritas ac longe lateque dissitorum castrorum et pagorum suorum copia animarumque multitudo, varium item idioma et vite institutum ac denique temporis deplorata ob hereticos conditio postulabat, hiisque et aliis gravibus causis eum impellentibus, volens periclitanti in partibus illis fidei Catholice succurrere pioque desiderio dicti Philippi regis satisfacere, habita, sicut rei magnitudo postulabat, cum fratribus suis, de quorum numero tunc eramus, matura deliberatione, de eorum consilio et apostolice potestatis plenitudine Cameracensem, Trajectensem, Atrebatensem ac Tornacensem esclesias, civitates et dioceses a Remensi et Coloniensi provinciis, quibus tunc erant metropolitico jure subjecte, ac Mecliniense et Buscoducense ac diversa alia tunc expressa oppida insignia hujusmodi regionis a sua quaque diocesi et provincia perpetuo segregaverat et diviserat, necnon Mecliniense et Buscoducense et reliqua oppida prefata sic divisa in civitates, Cameracensem et Trajectensem tunc episcopales sedes ac olim collegiatam S. Rumoldi Mecliniensem in metropolitanas et S. Joannis Baptiste Buscoducensis certasque alias aliorum oppidorum in civitates erectorum prefatorum ecclesias in cathedrales ecclesias pro totidem archiepiscopis et episcopis, qui sue quisque ecclesie preessent, necnon Mecliniensi et Buscoducensi ecclesiis civitatibusque prefatis certos tunc expressos districtus per nuncium suum postmodum ab eo illuc mittendum limitandos pro sua cujusque diocesi perpetuo concesserat, necnon ecclesie Mecliniensi prefate ecclesiam, civitatem et diocesim Buscoducensem hujusmodi inter alias pro sua provincia adjunxerat, prefato quoque Philippo regi ejusque successoribus, qui pro tempore ipsius regionis in temporalibus domini essent, jus nominandi Romano Pontifici pro tempore existenti personas idoneas ac aliter certis tunc expressis modo et forma qualificatas ad Buscoducensem et alias ecclesias erectas predictas tam a primeva eorum erectione hujusmodi quam extunc deinceps, quotiescumque illas vacare contigerit, per eundem pontificem in archiepiscopos et episcopos ad nominationem hujusmodi ordinandos in perpetuum reservaverat per quasdam sub plumbo et deinde per alias suas in forma brevis litteras venerabili fratri nostro tunc suo Salvatori episcopo Clusino,

suo et apostolice Sedis in partibus illis nuncio, dederat in mandatis, ut personas idoneas, que dictas provincias et dioceses distinguerent, limitarent ac dotem dictarum ecclesiarum a monasteriis et preposituris sub illis consistentibus dismembrarent, cum potestate omnia in his necessaria faciendi, vice sua deputaret, dilectus filius noster Antonius sancte Romane ecclesie presbiter cardinalis, tunc episcopus Atrebatensis, et quatuor alii scientia et probitate insignes, quos ipse Salvator episcopus et nuncius, dicto predecessore interea de medio sublato, pretextu mandati et posteriorum litterarum hujusmodi substituerat, licet forsan eorum aliqui de illis personis non essent, que ad id canonice subdelegari poterat, facta nihilominus diligenti rerum indagine ac omnibus mature pensatis, animadvertentes quod per dismembrationes bonorum in monasteriis vel preposituris hujusmodi, si fierent, cultus monasticus non mediocriter lederetur, ipsa monasteria et preposituras mensis ecclesiarum prefatarum pro eorum dote, ad hoc ut episcopi et illorum curam perinde atque suam propriam perpetuo gererent, potius esse unienda ac resignationes et limitationes provinciarum et diocesium divisionesque et distributiones oppidorum et jurisdictionum in nonnullis partibus ipsarum diocesium commodiores illis, que per primo dictas litteras statuuntur, necnon constitutiones et assignationes dotum et denique numerum personarum ac dignitatum et prebendarum, beneficiorum et officiorum, statum quoque et formam in prefatis ecclesiis etiam per hujusmodi dismenbrationes, suppressiones, translationes novas institutiones et alias in universum accomodas rationes habendas censuerunt ac super majori illorum parte processus et scripturas serie digestas rebus omnibus formandas curaverunt; et inter alia dicte ecclesie Buscoducensi et pro tempore existenti episcopo Buscoducensi Buscoducis, Bomelia, Zevenbergen, Helmont, Endovia, Huesden, Worcomium, Mons S. Gertrudis, Megen, Ravesten, Oss oppida, necnon Roda S. Ode, Oosterwijck, Boxtel, Oirschot, Oirle, Loen Op Sandt, Ruesel, Bioesel, Benesel [1]), Veltoven, Oexel, Streckel [2]), Rijtoven, Dommelen, Postel, Baercheijgk, Vesterhoven, Borlecl [3]), Druynen, Vaelraijde, Berchede, Echoot, Tilborcke, Desselle, Gheirte [4]), Poppel, Balen, Loemel, Moll, Samael, Eistrote, Oven [5]), Gheel, Tongerloe cum cura pastorali annexa et omnibus suis villis et mansionibus ac agris sibi contiguis, Vesterloe, Bomberge, Corsendoiler [6]), Arendonck, Verlien [7]), Rosmale, Orten, Empel, S. Anneborch, Alem, Vucht, Crommre, Helvorre [8]), Haren, Dungen, Gestel, Gemundt, Schindel, Boerdonck, Bruegel, Hernnen [9]), Beeck, Aerle, Losont, Hedervote, Huene [10]), Croij, Styphout, Brindare, Hutteboch [11]), Tongerlee, Mijerle, Aelst, Geldrop, Someren, Vaerle, Heeze, Leendt, Wedert, Muerhezco *(sic)*, Zoorendonk, Buel, Lijnde, Onne [12]), Disterboerse, Opacht, Gestel, Hilvaren, Weede [13]), Dijessen, Middelbeerse, Westenbeerse, Woensel, Leeghemierde, Castel [14]), Vessem, Stript [15]), Hoegemijerde, Bladel, Hapert, Vintolere [16]), Gestel, Zeelst, Roelst, Blaetechem [17]),

---

1) Foppens heeft: Reusel, Duysel, Knechsel. 2) Foppens: Eerssel, Steenssel.
3) Havensius: Berchem.
4) Foppens: Waelewijck, Berckel, Enschot, Tilburgh, Desschel, Goirle.
5) Foppens: Oisterloe, Oevel. 6) Corsendonck. 7) Berlicum.
8) Cromvoirt, Helvoirt, 9) Foppens: Gerwen.
10) Lieshoudt, Nederwetten, Nuenen, 11) Binderen, Soetbeeck.
12) Sonne. 13) Foppens: Hilvarenbeeck. 14) Havensius: Hulsel, Casteren.
15) Strijp. 16) Wintelren. 17) Blaethen.

Hoocheloon, Maesek [1]), Kesseel, Maren, Lith, Littoien, Oijen, Macheren, Dieten [2]), Demen, Langel, Tefelen, Haren, Dorne, Loen, Deremborch, Huese-lingen, Berchem, Herpen, Velp, Scayck, Geffen, Milaur, Nelstelroi [3]), Zeelant, Heeswich, Uden, Bockel, Dijnter, Vechel, Erp, Gemert, Bakel, Dorne, Boxtel, Liesel, Asten, De Swaluwe, Druymelen, Stekelhoven, Raisdonk, Wasbeerck [4]), Sgrevenmoer, Sprang, Capelle, Besijen, Oudthuesden, Baerdewijck, Doveren, Donck, Cuyck, Engelen Vliemen, Bockoven, Hontsoort, Beeck, Huijsen, Herpt, Hemert, Beern, Wercken, Werckendam, Slevijck, Gijsen, Risswijck, Nerael, Opael, Altenae, Veen, Driel, Almkercke, Broeck, Etten, Wijck, Aelborck, Meuwe, Dus-sen, Lovesten, Brackel, Herwarden, Zulichem, Poeijroijen, Aelst, Niewalen, Game-ren, Heel, Breukem, Wel, Amelroij, Herwijck, Herwijnen, Rossum, Craendonck villagia sive pagos pro sua diocesi designaverunt, prout in processibus et scripturis ac singulis litteris plenius continetur. Nos qui dudum inter alia voluimus, quod petentes beneficia ecclesiastica aliis uniri tenerentur exprimere verum annuum valorem secundum communem existimationem etiam beneficii cui aliud uniri peteretur, alioquin unio non valeret, et semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis quorum interesset, quique nuper monaste-rium b. Marie Tongerloensis, Premonstratensis ordinis, Buscoducensis diocesis, certo tunc expresso modo vacans, mense episcopali Buscoducensi apostolica aucto-ritate perpetuo univimus, annexuimus et incorporavimus, attendentes (si) priscis temporibus, dum populi ejusdem regionis sensim accrescebant, de novis ecclesiis cathedralibus optimisque presulibus opportuno tempore prospectum fuisset, profecto tot perniciosa heresium dogmata, quibus religio Christiana istic passim laceratur atque affligitur, aut [5]) ita violenter invaluissent, nunc autem, cum ad illa arcenda et exstirpanda ac simul populos ipsos in sinceritate fidei continendos dictus predecessor nulla alia quam supradicta magis opportuna remedia potuerit adhibere, ut illa juxta cordis sui ac nostri desiderium promptos et felices sortiantur effectus, nostri ministerii partes premissis adjicere illaque omnibus quibus possumus rationibus juvare et promovere volentes, necnon mense episcopalis Buscoducensis ac decem canonicatuum et prebendarum ac decimarum infrascriptorum fructuum, reddituum et proventuum veros annuos valores presentibus pro sufficienter expressis habentes, continuis etiam horta-tionibus dicti Philippi regis id pro salute dictorum populorum enixe prosequentis excitati, motu proprio et ex certa nostra scientia ac de simili apostolice potes-tatis plenitudine, dictorum subdelegatorum predictis processibus specificatis tanquam in melius reformatis inherendo et concessionem et assignationem per priores litteras predecessoris hujusmodi factas, quarum veriores tenores presen-tibus haberi volumus pro expressis, quo ad infrascripta immutando, omnia et singula oppida, pagos et villagia in posteriori designatione subdelegatorum hujusmodi comprehensa cum tota eorum districtu ac universis eorum castris, locis, ecclesiis, monasteriis, collegiis, parochialibus, hospitalibus, capellis, officiis et personis ecclesiasticis secularibus et regularibus ac populis et quibus-cumque aliis sub eis comprehensis prefate ecclesie Buscoducensi juxta dessigna-tionem illi per prefatos subdelegatos factam hujusmodi dicta auctoritate tenore presentium perpetuo concedimus et assignamus. Et insuper a parochiis

1) Merefelt. 2) Essche. 3) Heessche, Nulant, Nestelroy.
4) Ramsdonck, Waesbeeck. 5) Lees: haud.

de Gylsen et Materis [1]), alias *In de hagen*, olim Leodiensis nunc vero Antuerpiensis diocesis, quarum collatio seu alia dispositio ad pro tempore existentem abbatissam monasterii monialium de Trojen [2]) asseritur pertinere ac a de Gerwen prope Helmont ejusdem vel alterius diocesis parochialibus ecclesiis, cum primum illas per cessum vel decessum modernorum illas obtinentium aut alias quovis modo et ex cujuscumque persona vacare contigerit, omnes et singulas decimas, que in siligine ut plurimum consistunt, ita tamen quod pro singulis rectoribus ipsarum parochialium ecclesiarum viginti modii siliginis annuatim detrahantur et ipsis rectoribus assignentur, cum quibus ipsi cum aliis emolumentis earundem ecclesiarum se honeste sustentare poterunt, ex nunc prout ex tunc et e contra, auctoritate et tenore prefatis perpetuo dismembramus. Et ut episcopus Buscoducensis pro tempore existens ecclesiam suam dignitatibus, officiis et personis ecclesiasticis litterarum scientia preditis integre decoratam habeat ac in dicta diocesi Buscoducensi uniformis justicie ministrande usus existat, in eadem ecclesia Buscoducensi unum archidiaconatum pro uno archidiacono, qui post cessum vel decessum eorum qui nunc sunt, in illa parte diocesis Buscoducensis talem habeat jurisdictionem et administrationem qualem hactenus habuit archidiaconus Bruxellensis in diocesi Cameracensi, servando concordiam cum episcopo Buscoducensi, prout ille cum episcopo Cameracensi hactenus servavit et exinde cum archiepiscopo suo Mecliniensi perpetuo servaturus est, ac unum archipresbiteratum civitatensem nuncupandum pro uno archipresbitero, qui curam habeat rectorum parochialium ecclesiarum, Sacramentorum ac verbi Dei in dicta civitate Buscoducensi, et unam penitentiariam nuncupandam dignitates inibi pro uno penitentiario diocesano nuncupando, qui curam conscientiarum populi per diocesim universam Buscoducensem specialiter habeat, quatenus ibidem hactenus erecti non sint, etiam perpetuo erigimus et instituimus. Preterea statuimus et ordinamus, quod ex triginta canonicatibus et triginta prebendis aut circiter dicte ecclesie Buscoducensis, quos primo per cessum vel decessum illos obtinentium et apud Sedem apostolicam prefatam aut alias vacare contigerit vel etiam si illi actu nunc vacent ac devoluti, affecti, sacerdotales vel litigiosi existant, idem episcopus unum et unam illorum primo vacaturos, et quos nos similiter ex nunc prout ex tunc et e contra dicta auctoritate apostolica ipsi mense perpetuo unimus, annectimus et incorporamus, obtinere illorumque ratione persona capitularis esse vocemque et auctoritatem ei in capitulo super decanum et canonicos habere; reliqui vero novem canonicatus et prebende . . . , [3])

Datum Rome apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominice 1560, quinto Id. Martii, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 398. — Onmiddellijk hierop volgt (Reg. Vat. vol. 1924) f. 375—382 vo. een gelijksoortige bulle van denzelfden dag voor het nieuwe bisdom Antwerpen: *Ex in juncto nobis* . . . . .

---

1) Foppens: Maters.
2) Thorn.
3) Verder zooals in de bullen voor Haarlem en Middelburg, nº. 83 en 85.

87. 1561, MAART 11. — Pius IV wijst aan het Domkapittel van Utrecht een jaargeld toe van 300 dukaten uit de tafelgoederen van het bisdom Haarlem, als vergoeding voor de proosdij van Westfriesland en 60 parochiekerken, die bij het bisdom Haarlem ingedeeld zijn.

Pius *etc.* Ad perpetuam rei memoriam. Ex commissi nobis desuper pastoralis offitii debito ad ea libenter intendimus, per que personarum ecclesiasticarum quarumlibet, presertim divinis laudibus eontinuo insistentium, commoditatibus valeat salubriter provideri. Cum itaque hodie seu nuper prepositura Westfrisie et sexaginta parocchiales ecclesie vel circa cum earum iurisdictionibus et territoriis a dilectis filiis capitulo ecclesiae Trajectensis juxta certas designationes et dismembrationes apostolica auctoritate desuper factas dicta auctoritate adempte et ecclesie Harlemensi pro sua diocesi eadem auctoritate attribute, concesse et assignate extiterint, prout in designationibus et separationibus ac aliis etiam forsan apostolicis desuper confectis plenius continetur, nos qui dudum inter alia voluimus et ordinavimus, quod littere reservationis et assignationis etiam motu proprio cujusvis pensionis annue super alicujus beneficii fructibus expediri non possint nisi de consensu illius, qui dictam pensionem persolvere tunc haberet, eisdem capitulo ne ipsi propterea nimirum dispendium patiantur, de alicujus subventionis auxilio providere volentes eosdemque capitulum et singulares illius personas a quibusvis excommunicationis *etc.* censentes, motu proprio, non ad ipsorum eapituli aut alterius pro eis nobis super hoe oblate petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate et de apostolice potestatis plenitudine eisdem capitulo pensionem annuam trecentorum ducatorum auri de Camera super mense episcopalis Harlemensis fructibus, redditibus et proventibus, eis vel eorum procuratori ad id ab eis speciale mandatum habenti pro tempore existentem dicte ecclesie Harlemensis presulem seu administratorem annis singulis, pro una videlicet in sancti Joannis Baptiste et altera medietatibus pensionis huiusmodi in Domini nostri Jesu Christi Nativitatum festivitatibus in civitate Trajectensi ejusdem presulis seu administratoris expensis integre in perpetuum persolvendam apostolica auctoritate prefata tenore presentium reservamus, constituimus et assignamus, decernentes pro tempore existentem presulem seu administratorem prefatum ad integram solutionem pensionis hujusmodi eisdem capitulo faciendam juxta reservationis, constitutionis et assignationis predictarum continentiam et tenorem fore efficaciter obligatos, ac volentes et eadem auctoritate statuentes, quod ille ex presule seu administratore predictis, qui in dictis festivitatibus vel saltem infra XXX dies illarum singulas immediate sequentes pensionem predictam per eum tunc debitam eisdem capitulo non persolverit cum effectu, lapsis diebus eisdem ingressus ecclesie interdictus existat et ipsi, donec eisdem capitulo vel procuratori suo de pensione hujusmodi tunc debita integre satisfactum aut alias cum eis vel dicto procuratore amicabiliter concordatum fuerit, preterquam in mortis articulo constitutus interdicti hujusmodi relaxationis beneficium nequeat obtinere. Si vero per sex menses dictos triginta dies immediate sequentes sub hujusmodi interdicto animo, quod absit, permanserit indurato, ex tunc effluxis mensibus eisdem a regimine et administratione ipsius ecclesie Harlemensis suspensus existat eo ipso. Quocirca venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Meclinensi et episcopo Ameriensi ac dilecto filio decano ecclesie

Ariensis, Moriensis seu alterius diocesis per apostolica scripta motu simili mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios faciant auctoritate nostra pensionem predictam eisdem capitulo vel eorum procuratori juxta reservationis, constitutionis et assignationis predictorum tenorem integre persolvi. Et nihilominus quemlibet ex presule seu administratore hujusmodi quem hujusmodi interdicti et suspensionis sententias eis incurrisse constiterit, quotiens super hoc pro parte eorum capituli fuerint requisiti, tam diu Dominicis et aliis festivis diebus in ecclesiis, dum maior inibi populi multitudo ad divina convenerit, interdictum et suspensum publice nuntient et faciant ab aliis nunciari, donec eisdem capitulo vel procuratori suo de pensione hujusmodi tunc debita fuerit intrege satisfactum ipseque interdictus et suspensus relaxationem interdicti et suspensionis benificium meruerit obtinere, contradictores auctoritate nostra, appellatione postposita, compescendo; non obstantibus voluntate priori et ordinatione nostris predictis ac Lateranensis Concilii novissime celebrati, pensiones annuas super fructibus mensarum episcopalum nisi ex cessionis aut alia probabili causa reservari prohibentis, ac aliis constitutionibus et ordinationibus ac dicte ecclesie Harlemensis juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus contrariis quibuscumque; aut si pro tempore existenti presuli seu administratori prefato vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab apostolica sit Sede indultum, quod ad prestationem vel solutionem pensionis alicujus minime tenerentur et ad id compelli, aut quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem, et qualibet alia dicte Sedis indulgencia generali vel speciali cujuscumque tenoris existat, per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam effectus hujusmodi gracie impediri valeat quomodolibet vel differri et de qua cujusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mencio specialis. Nulli *etc.* nostre absolutionis, reservationis, constitutionis assignationis, decreti, voluntatis, statuti et mandati infringere. Si quis *etc.* Datum Romae apud Sanctum Petrum, anno Inc. Dom., 1560, quinto Idus Martii, pontificatus nostris anno secundo.

Archivalia I, n°. 397.

88. 1561, MEI 28. — Pius IV vergunt aan Franciscus (Sonnius), elect van 's Hertogenbosch, dat hij van zijn bisdom mag bezit nemen, ofschoon de bullen zijner benoeming nog niet zijn uitgevaardigd, waarvoor hij echter binnen zes maanden zal verplicht zijn te zorgen. — Evenzoo aan Nicolaas van der Burgt, bisschop van Middelburg [1]).

Dilecto filio Francisco electo Buscoducensi Pius papa IIII.

Dilecte fili salutem *etc.*:

Nuper, postquam felicis recordationis Paulus papa IIII, predecessor noster, ex certis causis tunc expressis ecclesiam sancti Johannis Evangeliste Buscoducensis olim Leodiensis diocesis in cathedralem ecclesiam pro uno episcopo, qui illi preesset, cum omnibus et singulis cathedralibus insignibus erexerat, nos mense episcopali Buscoducensi pro illius dote monasterium Tongerloense,

1) Ook aan Nicolaas van Nieuwland, bisschop van Haarlem, maar dd. 26 Mei 1561 (volgens *Hist. et not. episcop. Harlem.* p. 16.)

Premonstratensis ordinis, Buscoducensis diocesis, certo tunc expresso modo abbatis regimine destitutum, suppressis penitus inibi nomine et titulo abbatiali, ita quod ex tunc deinceps dilecti filii conventus dicti monasterii episcopo Buscoducensi pro tempore existenti tanquam suo abbati in omnibus et per omnia subessent eique talem promitterent et praestarent obedientiam qualem olim suo abbati prestare tenebantur, de fratrum nostrorum consilio apostolica auctoritate perpetuo univimus, anneximus et incorporavimus ac predicte ecclesie, a primeva erectione hujusmodi tunc vacanti, de persona tua, quem charrissimus in Christi filius noster Philippus Hispaniarum rex Catholicus, prout juxta reformationem sibi ab ipso predecessore desuper factam poterat, nobis ad hoc per suas litteras nominavit, nobis et dictis fratribus ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de simili consilio dicta auctoritate duximus providendum, praeficiendo te illi in episcopum et pastorem, prout literis apostolicis sub plumbo propediem expediendis latius explicabitur. Nos igitur, ne interim ecclesia et monasterium hujusmodi aliqua in spiritualibus vel temporalibus detrimenta patiantur, opportune providere et ad ea, quae ad tuae commoditati augmentum cedere valeant, favorabiliter intendere personamque tuam nobis et apostolicae sedi devotam tuis exigentibus meritis, paterna benevolentia prosequi volentes, tibi, ut vigore presentium corporalem possessionem seu quasi regiminis et administrationis ac bonorum ecclesiae et monasteria hujusmodi per te vel alium seu alios propria auctoritate apprehendere ac fructus, redditus et proventus predicte abbatialis et ejusdem monasterii mensarum percipere, exigere et levare ac in tuos usus et utilitatem convertere necnon a quocumque malueris Catholico antistite, gratiam et communionem apostolice Sedis habente, accitis et in hoc sibi assistentibus duobus aliis Catholicis episcopis, similiter gratiam et communionem habentibus, vel si duo episcopi commode haberi nequiverint, uno episcopo et uno abbate munus consecrationis recipere et illo uti ac que jurisdictionis exnunc et postquam dictum munus susceperis et que ordinis episcopalis sunt exercere libere et licite valeas in omnibus et per omnia, perinde ac si littere apostolice predicte sub plumbo expedite fuissent, auctoritate prefata tenore presentium speciali gratia indulgemus, ac eidem antistiti, ut recepto prius per eum a te nostro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite solito juramento juxta formam presentibus annotatam, munus predictum impendere licite tibi possit, plenam et liberam tenore presentium concedimus facultatem, mandantes dilectis filiis capitulo ecclesie et conventui monasterii predictorum ac utriusque illorum vassalis necnon clero et populo civitatis et diocesis Buscoducensis, quatinus capitulum et conventus tibi tanquam patri et pastori animarum suarum humiliter intendentes, exhibeant tibi obedientiam et reverentiam debitas et devotas; clerus vero et populus, te benigne recipientes, tua salubria monita et mandata suscipiant humiliter ac studeant efficaciter adimplere; vassalli quoque predicti, te condignis honoribus prosequentes, tibi fidelitatem solitam necnon servitia et jura debita integre exhibere procurent. Alioquin sententiam sive penam, quam rite tuleris sive statueris in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari; non obstantibus pie memorie Bonifacii pape VIII, etiam predecessoris nostri, que incipit „Injuncte" et aliis apostolicis constitutionibus ac ecclesie et monasterii predictorum juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus ceterisque contrariis quibuscumque. Volu-

mus autem et apostolica auctoritate prefata statuimus atque decernimus, quod si non recepto a te per ipsum antistitem juramento premisso, ille munus prefatum tibi impendere et tu illud suscipere presumpseritis, dictus antistes a pontificalis officii exercitio et tam ipse quam tu ab administratione tam spiritualium quam temporalium ecclesiarum vestrarum suspensi sitis eo ipso. Ac etiam volumus, quod forma a te tunc prestiti juramenti hujusmodi nobis de verbo ad verbum per tuas patentes literas tuo sigillo munitas per proprium nuncium quantocius destinare procures, ita tamen quod per hoc venerabili fratri nostro archiepiscopo Mecliniensi, cui dicta ecclesia metropolitico jure subesse diguoscitur, nullum imposterum prejudicium generetur, quodque infra sex menses a data presentium computandos litteras antedictas sub plumbo expedire et jura Camere apostolice propterea debita persolvere omnino tenearis. Alioquin illis lapsis, presentes litteras nullius sint roboris vel momenti dictaque ecclesia vacare censeatur eo ipso. Forma autem juramenti, quod prestabis, hec est: Ego Franciscus episcopus Buscoducensis ab hac hora in antea fidelis *etc.* . . . . . evangelia. Datum Romae apud sanctum Petrum *etc.*; die XXVIII Maji 1561, anno secundo.

Archivalia I, nº. 548—549.

89. 1561, JUNI 7. — Verslag der drie afgevaardigden van den Keulschen aartsbisschop en diens suffraganen over den ongunstigen uitslag van hun optreden bij paus Pius IV tegen de oprichting der nieuwe Nederlandsche bisdommen.

Archivalia I, nº. 793. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XII, p. 439 vlg.

90. 1561, JUNI 14. — *a.* Pius IV schrijft aan den keizer, dat hij op het protest van den Keulschen aartsbisschop en diens suffraganen tegen de oprichting der nieuwe Nederlandsche bisdommen niet kan ingaan, maar bij koning Philips pogingen aanwendt, dat deze eenigermate aan hunne grieven tegemoetkome.

b—d. In denzelfden geest aan koning Philips, de landvoogden Margaretha van Parma en kardinaal Granvelle, ieder afzonderlijk.

Archivalia I, nº. 795—797. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, IX, p. 313 vlg.

91. 1561, AUGUSTUS 7. — Pius IV bepaalt de grenzen van het bisdom Groningen en wijst voor deszelfs tafelgoederen en het kathedrale kapittel de vaste inkomsten aan.

Pius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Regimini universalis Ecclesie disponente Domino presidentes, pro ecclesiarum quarumlibet presertim cathedralium noviter erectarum illisque presidentium et in divinis serventium statu salubriter dirigendo, prout ex debito nobis injuncti pastoralis officii tenemur, sincere considerationis aciem extendimus et ad ea per que ecclesiarum ipsarum dotationi et venustati suorumque presulum, capitulorum et aliarum personarum divinis ibi laudibus insistentium statui et opportune subventioni cum divini cultus augmento et animarum Christifidelium salute consulitur, nostre sollicitationis partes libenter adhibemus, ac alias super his etiam nonnulla, que a predecessoribus nostris licet consulte gesta fuerint, ex saniori tamen consilio prudenter immutando disponimus, prout locorum, temporum personarumque qualitas exigit et in Domino conspicimus salubriter expedire. Cum itaque alias postquam felicis recordationis Paulus papa quartus,

predecessor noster, super gregem Dominicum cure sue commissum seduli pastoris oculos extendens et in ea Inferioris Germanie parte, que charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico hereditario jure subjecta est, pro tanta celeberrimorum oppidorum frequentia populorumque multitudine adeo paucas ecclesias cathedrales inesse considerans, ut illarum episcopi ea qua opus erat diligentia tantam animarum multitudinem regere non possent, idque quibusdam eo difficilius esse, quod homines diocesani sui vulgari idiomate institutisque inter se differebant, et quidam eorum etiam hujusmodi privilegia habebant, ut ipsos ad sedem episcopalem evocari non liceret, unde prefati episcopi fidei Catholice doctrina ac recta vivendi ratione populum illum docere et in delinquentes animadvertere commode nequibant fidesque et animarum salus illic ob pullulantes hereticorum et scismaticorum, quibus regio illa undique fere circumdata est, insidias pestiferasque doctrinas maximo in discrimine versabantur, his aliisque gravibus causis impulsus, volens etiam prefati Philippi regis hoc illi humiliter supplicantis precibus pioque desiderio in ea parte satisfacere, habita sicut tante rei pondus exigebat cum fratribus suis, de quorum numero tunc eramus, matura deliberatione, de eorum consilio deque apostolice potestatis plenitudine Trajectensem civitatem et diocesim a Coloniensi provincia, cui tunc erat metropolitico jure subjecta, ac Trajectense necnon oppidum Gruningense ac diversa alia tunc expressa oppida insignia dicte regionis cum omnibus et singulis suis terminis, territoriis, cleris, populis et personis, monasteriis et beneficiis ecclesiasticis cum cura et sine cura secularibus et quorumvis ordinum regularibus aliisque piis locis a suis quaeque provincia et diocesi per quasdam sub plumbo perpetuo segregaverat, diviserat et separaverat, ac Gruningense ceteraque oppida prefata sic divisa in civitates, sedem vero Trajectensem tunc episcopalem in metropolitanam, ac S. Martini primariam Gruningensem ceterasque alias aliorum oppidorum in civitates erectorum prefatorum ecclesias in cathedrales pro totidem episcopis creandis, qui sue quique ecclesie preessent, ac Gruningensi aliisque ecclesiis et civitatibus predictis certos districtus per nuncium suum postmodum ab eo illuc mittendum limitandos pro suis diocesibus concesserat necnon Gruningensem ac certas alias tunc expressas ecclesias, civitates et dioceses ecclesie Trajectensi pro sua provincia subjecerat singulisque Gruningensis et aliarum noviter erectarum cathedralium ecclesiarum mensis episcopalibus annuum redditum trium millium ducatorum auri de Camera ex certis decimis et bonis ac fructibus, redditibus et proventibus ecclesiasticis per dictum nuncium specificandis et repartiendis extunc, prout ex ea die et econtra postquam specificate et repartite, ac interim donec specificatio et repartitio hujusmodi facte ac effectum sortite forent et non ultra, cuilibet ex prefatis mensis pro earum dote alium annuum redditum mille et quingentorum ducatorum similium per ipsum Philippum regem ex redditibus et proventibus, quos ex eadem regione percipiebat, singulis Gruningensi aliisque noviter institutis episcopis pro tempore existentibus annuatim, quousque specificatio et repartitio predicte, ac pro ea tamen parte que plenarium suum effectum minus sortita foret nec ultra, integre et proportionabiliter persolvendum applicaverat et appropriaverat ac eidem Philippo regi ejusque successoribus, qui tempore ejusdem regionis in temporalibus domini essent, jus nominandi Romano pontifici personas idoneas ac alias certis tunc expressis modo et forma qualificatas ad Gruningensem et alias cathedrales ecclesias sic erectas tam a primeva illarum erectione hujusmodi

quam deinceps, quotiescumque illas vacare contingeret, per ipsum Romanum pontificem pro tempore existentem in episcopos ad nominationem hujusmodi ordinandos in perpetuum reservaverat, et deinde per alias suas in forma brevis litteras venerabili fratri nostro tunc suo Salvatori episcopo Clusino suo et apostolice Sedis in partibus illis nuncio dederat in mandatis, ut personas idoneas, que dictas provincias et dioceses distinguerent et limitarent ac dotem ecclesiis ipsis assignandam ex monasteriis et proposituris sub illis consistentibus dismembrarent, cum potestate omnia in his necessaria faciendi vice sua deputaret, dilectus filius noster Antonius sancte Romane ecclesie presbiter cardinalis de Granvella nuncupatus, tunc episcopus Atrebatensis, ac quatuor alii scientia et probitate insignes viri, quos ipse Salvator episcopus, dicto predecessore interim de medio sublato, pretextu mandati et posteriorum litterarum hujusmodi ad id loco sui substituerat, licet forsan eorum aliqui de illis personis non essent, que ad id canonice subdelegari poterant, facta nihilominus perquam diligenti rerum indagine ac omnibus mature pensatis, animadvertentes, quod si passim de dotibus ecclesiarum hujusmodi per dismembrationem bonorum a monasteriis et preposituris predictis provideretur, cultus monasticus non mediocriter lederetur, quin potius aliqua unienda, aliorum vero monasteriorum hujusmodi presertim non rite cultorum et desolatorum suppressorum fructus, mensis prefatis pro dote suarum ecclesiarum, ad hoc ut episcopi etiam illorum curam perinde atque suam propriam perpetuo gererent, potius applicandos esse et designationes et limitationes provinciarum et diocesium divisionesque et distributiones oppidorum et jurisdictionum in nonnullis partibus ipsarum diocesium illis que per primo dictas litteras statuebantur commodiores necnon consignationes dotium numerum denique personarum et dignitatum, prebendarum, beneficiorum et officiorum statum quoque et formam in predictis ecclesiis etiam per hujusmodi suppressiones, applicationes et alias in universum magis accommodas rationes constituendas censuerint, et inter alia ecclesie et episcopo Gruningensibus prefatis pro sua diocesi oppida, terras, pagos et loca infrascripta: Gruninga, Dam, Middelbert, Engelbert, Noortdick, Wolden, Haeren, Noortlaeren, Visfliet, Engewerdt alias Grypskerck, Suithorn, Noorthorum [1]), Oldekerck, Nyekerck, Faen [2]), Lutkegast, Groetegaest, Dosum [3]), Upende [4]), Sibaldeburen, Erstwolt [5]), Lettebert, Meedum [6]), Mitwolde, Oldebert, Nues, Marum, Niebart, Noortwijk, Ham, Luxwold, Esinge, Ferwerdt, Oestrum, Fransum, Werum, Hogekerck, Legekerck, Dorchwordt, Oeldehoven, Nyehoven, Saxum, Leens, Wee, Cloesterbueren, Nyekercke, Ulrum, Hoerhuysen (*sic*), Warffhuysen, Suyrdick, Flocdops [7]), Vierhuysen, Weerhuysen, Baffelt, Courum [8]), Saxhuysen, Petersbueren, Nyelant, Inandeell [9]), Marschlacht, Marhuysen, Ranum, Tinaldinge, Mensingweer, Obergum, Ouderwerum, Dyckshorne, Wynsum, Pollingweer [10]), Wetzinge, Sawoerdt [11]), Harffens, Adorff, Noortwolde, Suywolde mit Beynem, Boem [12]) (?), Updebrode, Warffum, Usquart, Gelwort, Uuthuysen, Uuthuystmeden, Doert in Waart, Krathens [13]), Middelstum, Oesterwitwerdt, Menckemeer, Westerwitwerdt, Eppingehysen et Stertingehysen, Stytzwerdt, Santwer, Oldenzyell,

---

1) Noordhorn. 2) Faan. 3) Doezum. 4) Opende.
5) Eelswerd. 6) Meeden. 7) Fliedorp. 8) Eenrum.
9) Den Andel. 10) Bellingweer. 11) Silwerd. 12) Van Heussen heeft; Reem.
13) Kanters.

Oesternyelant, Fernisum, Jansweer [1]), Upwirde, Sterdum (*sic*), Meedhuysen, Weywerdt, Hevensche Dam, Loppersum, Ryp, Stedum, Husinge, Westereynden, Garshuysen, Upsant, Lermens, Gumur [2]), Werdum, Rotlinge, Solwert, Spick, Leesdorp, Marssum, Berum, Krewert alias Ter We, Inckwerdt, Holwyarda, Tembuyr, Germerwolt, Wittewierum alias Tem Post, Tessinge, Wolterssum, Heydenschap, Dickhooren, Onderwerum, Scharmer, Lutkeharchste et Groteharchste, Schlochteren, Garrolsweer, Schilwoldt, Sydebueren, Helim [3]), Knelham, Oesterreyd, Westerreyd, Grotemunte, Lutkemunte, Broecheweerst, Woldendorp, Wagenberge, Suytbroeck, Noertbroeck, Schempte [4]), Medum, Ext [5]), Midwolt, Oestwolt, Umstwolt [6]), Berte, Wynschoeten, Westerlee; in comitatu Drenthie et Castellania Coevoerdie: Meppel, Coevoerdia, Bylen, Borck, Sweel, Sleen, Emne [7]), Rooswinckel, Apel, Oederen, Borgheren, Asselen, Assen, Rolde, Ghieten, Anloe, Vriesz, Suydtlaren, Werdenbras, Noortlaren, Haren, Essen, Helpen, Hooren, Roderwold, Eelde, Peyssen, Roeden, Norch, Dentren [8]), Dungheloe, Vledderen, Wapsterween, Havelt, Ruynen, Nyeven, Colderveen, Staphost, Rouveen, Blyensteyn, Dickling [9]), Gwerst, Cockange, Suydwolde, Oveneyst (?), Ulenhuys [10]), Schoenbeke, Daehlem, Westerhesselen, Oysterhesselen; in Westerwol: Wedde, Sellinger, Vlachtwedde, Gusterhorne [11]), Vriesscheloo; in Bellingwolde: Bellingwolde, Ham, Blyham, terras et pagos cum suis districtibus et territoriis assignarint ac super majore illorum parte processus rebus omnibus serie digestis formandos curaverint, prout in illis et singulis litteris prefatis ac forsan aliis scripturis desuper confectis plenius continetur. Nos igitur, qui dudum inter alia voluimus, quod semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis quorum interesset, attendentes, quod si priscis temporibus, dum ejusdem regionis populi multiplicare ceperunt, ibi cathedralium ecclesiarum numerus similiter adauctus illisque de Catholicis bonisque presulibus opportuno tempore prospectum fuisset, tot perniciosa heresium dogmata, quibus in circumvicinis partium illarum locis religio Christiana concutitur, non ita invaluissent, porro cum ad illa, que istuc ex viciniorum contagio jam pridem influxerunt, exstirpauda, dictosque populos in sinceritate fidei continendos nulla alia magis quam premissa opportuna adhiberi remedia potuisse videantur, ut illa juxta cordis nostri desiderium promptos et felices sortiantur effectus, eis nostri ministerii partes impartiri volentes, ac partionis et ordinationis per eosdem subdelegatos quantum ad ecclesiam, — civitatem et diocesim Gruningensem attinet, prudenter examinatarum et in scriptis concorditer digestarum etiam quoad limites diocesis Gruningensis constituendos omniaque et singula oppida, castra, villas et alia loca in ea comprehensa necnon ordinationis omnino de subdelegatorum hujusmodi ac litterarum et scripturarum predictarum tenores, necnon dicte ecclesie S. Martini omniumque et singulorum capellaniarum seu vicariarum in illa consistentium fructuum, reddituum et proventuum veros annuos valores presentibus pro expressis habentes, necnon premissa ac prout ea concernunt reliqua in dictis litteris et scripturis contenta et inde sequuta quecumque apostolica auctoritate ex certa scientia confirmantes et approbantes ac illis perpetue et inviolabilis firmitatis robur adjicientes, omnesque et singulos juris et facti defectus, si qui forsan intervenerint in

1) Farmsum, Sandeweer. 2) Van Heussen: Geimmir; Glimmen? 3) Helm.
4) Scheemda. 5) Van Heussen: Excest. 6) Finsterwolde.
7) Emmen. 8) Devere of Diever. 9) Dikninge.
10) Van Heussen: Elenhuys. 11) Giethoorn.

eisdem, supplentes ac illis in hac parte inherentes litterasque dicti predecessoris quoad illa et que litteris ipsis non consonant alia infrascripta immutantes, et nihilominus pium et laudabile ejus institutum prosequi et ad hunc effectum mense Gruningensi de congrua dote providere volentes, motu proprio et ex certa scientia nostra ac de simili potestatis plenitudine in monasterio Andawerdiano sive Grottewert, Cisterciensis ordinis, olim Trajectensis nunc vero Gruningensis diocesis, cujus et illi forsan annexos fructus, redditus et proventus trium millium ducatorum auri de Camera secundum communem existimationem valorem annuum, ut accepimus, non excedunt, exnunc prout extunc et e contra, cum primum illud per cessum etiam ex causa permutationis vel decessum seu quamvis aliam dimissionem vel amissionem dilecti filii moderni abbatis vel commendatarii ejusdem monasterii aut alias quomodolibet etiam apud Sedem predictam vacare contigerit, etiam si actu nunc, ut prefertur, vel alias vacet et tanto tempore vacaverit, quod ejus provisio juxta Lateranensis statuta Concilii aut alias canonicas sanctiones ad dictam Sedem legitime devoluta illaque ad Sedem eandem specialiter vel generaliter pertineat, ac de dicto monasterio consistorialiter disponi consueverit seu debeat ac super ejus regimine et administratione inter aliquos lis vel ejus possessorio molestia, cujus statum ac verum et ultimum dicti monasterii vacationis modum, etiam si ex illo quevis generalis reservatio, etiam in Corpore juiis clausa resultet, presentibus haberi volumus pro expressis, pendeat indecisa, nomen, titulum et denominationem abbatis dicta auctoritate tenore presentium perpetuo supprimimus et extinguimus ac abbatialem illius dignitatem cum omnibus et singulis suis fructibus, redditibus, proventibus. obventionibus et emolumentis necnon preeminentiis, prerogativis, superioritatibus, jurisdictionibus et administrationibus, juribus et pertinentiis universis dicte mense episcopali Gruningensi eisdem auctoritate at tenore perpetuo applicamus et appropriamus, ita quod hujusmodi vacatione occurente liceat episcopo Gruningensi pro tempore existenti per se vel alium seu alios corporalem possessionem seu quasi dignitatis abbatialis regiminisque et administrationis dicti monasterii ac illius bonorum, fructuum, reddituum, proventuum, jurium, obventionum et emolumentorum predictorum propria auctoritate libere apprehendere et retinere, illaque in suos et dicte mense usus et utilitatem convertere, omniaque et singula prioratus, preposituras, propositatus, dignitates, personatus, administrationes et officia ceteraque beneficia ecclesiastica cum cura et sine cura secularia et quorumvis ordinum regularia ad collationem, provisionem, presentationem, institutionem, electionem et quamvis aliam dispositionem pro tempore existentis abbatis monasterii predicti communiter vel divisim quomodolibet spectantia personis idoneis conferre et de illis etiam providere, similesque personas ad illa presentare et eligere ac presentatas vel electas in eis instituere et confirmare ac alias de illis libere disponere, cujuscumque licentia desuper minime requisita; statuentes et ordinantes, quod ea, que hactenus per ipsum abbatem regularibus et alia beneficia huiusmodi que secularibus personis conferri consueverunt, per ipsum episcopum eisdem regularibus et secularibus personis respective conferre dictusque episcopus dilectos filios conventuum et monachos dicti monasterii per illius vel alium dicti ordinis priorem seu prepositum juxta ejusdem ordinis regularia instituta gubernare necnon illis quoad ea, que ad honestum et sufficientem vite usum et consuetas monasterii elemosinas pertinent, haud secus atque abbas tenebatur sup-

peditare et exhibere, conventus vero et monachi prefati obedientiam et reverentiam debitas et devotas, quemadmodum abbati suo consueverunt, ipsi similiter episcopo tamquam abbati suo promittere et servare illique in omnibus et per omnia, perinde ac si verus illorum abbas ordinem ipsum expresse professus esset, parere, obedire et in omnibus deferre teneantur; necnon suppressionem, extinctionem, applicationem, appropriationem, et alia premissa sub quibusvis revocationibus, suspensionibus et derogationibus similium vel dissimilium suppressionum, extinctionum, applicationum et appropriationum per nos et Sedem predictam sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis clausulis et decretis pro tempore factis minime comprehendi sed ab illis semper exceptas et quoties illas suspendi, revocari aut illis derogari contigerit, toties eas de novo concessas et in pristinum statum restitutas et ad hoc, ut sub revocationibus, suspensionibus et derogationibus hujusmodi minime comprehendantur, exnunc vere et non ficte suum plenarium effectum sortitas ac easdem suppressionem, extinctionem, applicationem et appropriationem de non vacaturo, sed de vacante monasterio seu abbatiale dignitate hujusmodi factas et per illas verae et non fictae existunt, mense episcopali et episcopo Gruningensi pro tempore existenti jus in re quesitum existere presentiumque litterarum suspensiones, revocationes et alias contrarias dispositiones pro novis illarum concessionibus et restitutionibus haberi ac censeri decernimus, conventui prefato aliisque quibusvis personis in virtute sancte obedientie et sub excommunicationis majoris late sententie necnon privationis omnium dignitatum et officiorum per eos pro tempore obtentorum et beneficiorum ecclesiasticorum inhabilitatisque ad illa et alia imposterum obtinenda penis per contra facientes eo ipso incurrentis ne ad electionem seu postulationem in abbatem dicti monasterii, vacatione illius adveniente, etiamsi nunc vacet, ut prefertur, procedere seu ipsum episcopum in premissis aut eorum aliquo impedire vel alias quoquomodo attemptari aut illis refragari presumant districtius inhibentes; et nihilominus quascumque electiones seu postulationes hujusmodi earumque confirmationes et admissiones necnon provisiones, prefectiones, commendas aliasque dispositiones, quas exnunc de cetero etiam per Sedem predictam de monasterio seu ejus regimine et administratione quomodocumque fieri contigerit, nullas et invalidas nulliusque roboris vel momenti fore decernimus; et ut idem episcopus suam ecclesiam personis, ut insignem decet cathedralem, eruditis et ad jurisdictionem inibi exercendam ceteraque munera ecclesiastica obeunda idoneis debite instructam habeat unum apud Esens et in ejus dominio, ordinis S. Augustini canonicorum regularium, hereticorum malitia penitus desolatum et profanatum, et aliud sancte Marie Wittervierum prope Dama, dicti Cisterciensis vel alterius ordinis, ubi tres aut quatuor monachi non satis regulariter viventes reperiuntur, monasteria et in illis ordines omnemque statum et dependentias regulares auctoritate et tenore premissis similiter perpetuo supprimimus et extinguimus, ac omnia et singula illorumque fructus, redditus, proventus, qui mille ducatorum similium secundum existimationem eandem valorem annuum, ut etiam accepimus, non excedunt, ac obventiones et emolumenta et alia bona necnon conferendi beneficia tam regularia quam secularia et ad illa presentandi etiam alias de illis quoquomodo disponendi aliaque eorum jurisdictiones, jura et dominia tam spiritualia quam temporalia quecumque mense capitulari dicte ecclesie Gruningensi seu masse communi pro decem canonicatuum et totidem

prebendarum, ut infra dicetur, affectorum dotibus applicamus et appropriamus, necnon dilectos filios abbatem et singulos monachos monasterii S. Marie hujusmodi, qui videlicet ad secularitatem reduci volent, ab ulteriore dicti quem professi sunt ordinis ejusque regularium institutionum observatione ac regularis habitus delatione votique paupertatis prestatione et observatione penitus absolvimus et omnino liberamus et ad statum clericorum secularium etiam quoad beneficia secularia obtinenda bonaque propria possidenda, citra tamen consanguineorum suorum quoad successiones prejudicium, plenarie reducimus ac cum illis et eorum singulis super his ac etiam super facultate testandi ac de bonis suis ad eorum libitum disponendi seque alias presbiteris secularibus in omnibus et per omnia confirmandi eisdem auctoritate et tenore de specialis dono gratie latissime dispensamus. Necnon decem canonicatus et decem prebendas hujusmodi ac omnes et singulas meliores seu pinguiores capellanias sive vicarias in dicta ecclesia Gruningensi consistentes, quas videlicet idem episcopus ad hoc duxerit eligendas seu deputandas, salvo tamen cuicumque jure suo, illas conferendi vel ad illas presentandi, exnunc prout extunc et e contra postquam deputati fuerint in totidem canonicatus et prebendas ejusdem ecclesie similiter auctoritate et tenore predictis perpetuo erigimus et instituimus; necnon fructus, redditus, proventus, jura, obventiones, emolumenta et alia bona vicariarium seu capellaniarum in canonicatus et prebendas erectarum hujusmodi eorundum canonicatuum et prebendarum masse communi juxta ejusdem episcopi dispositionem etiam perpetuo concedimus et assignamus. Ac abbatem in canonicum et archidiaconum ceterosque monachos monasterii B. Marie hujusmodi in canonicos ejusdem Gruningensis ecclesie, si volent, creandos, assumendos et recipiendos, alioquin ad alium regularem locum, ubi religiose vivant, transferendos esse illisque quoad vixerint sufficientem annuam pensionem ex fructibus, redditibus et proventibus monasterii hujusmodi assignari debere decernimus; necnon quod ex primo dictis decem canonicatibus et prebendis unus et una ipsi episcopo, ratione quorum sit capitularis, habens locum et vocem super decanum et reliquos canonicos ipsius ecclesie confratres suos etiam in capitulo, alii vero tres sub iis decretorum doctoribus seu in eis licentiatis [1]). . . . . Quocirca venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Mecliniensi ac Atrebatentsi et Feltrensi episcopis per apostolica scripta mandamus [1]) . . . . . Datum Rome apud S. Marcum, anno Incarnationis Dominice 1561, septimo Idus Augusti, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 403.

92. 1561, AUGUSTUS 7. — Pius IV bepaalt de grenzen van het bisdom Roermond [2]) en wijst voor deszelfs tafelgoederen en het kathedrale kapittel de vaste inkomsten aan.

Aanhef als nº. 91; daarna volgt: deque apostolice potestatis plenitudine Mecliniense et quod in ducatu Gueldrie et diocesi Leodiensi consistebat Ruremundense ac diversa alia tunc expressa oppida insignia dicte regionis, omnibus et singulis eorum terminis, territoriis, cleris, populis, personis, monasteriis et

1) Als boven nº. 63 voor het bisdom Haarlem.

2) Vgl. J. Habets, *Geschiedenis van het tegenwoordig bisdom Utrecht* (1810), II, p. 45 vv., waar ook eene landkaart en de plaatsnamen in moderne spelling te vinden zijn.

beneficiis ecclesiasticis cum cura et sine cura secularibus et quorumvis ordinum regularibus aliisque piis locis a suis quodque diocesi et provincia perpetuo segregaverat, diviserat et separaverat, ac Mecliniense, Ruremundense reliquaque oppida predicta sic divisa in civitates, sedem vero Mecliniensem in metropolitanam ac collegiatam S. Spiritus Ruremundensem certasque alias aliorum oppidorum hujusmodi ecclesias in cathedrales pro totidem episcopis creandis, qui suis quique preessent ecclesiis, ac Ruremundensi aliisque ecclesiis et civitatibus prefatis certos districtus per nuncium suum postmodum ab eo illuc mittendum limitandos, pro sua diocesi perpetuo concesserat, necnon Ruremundensem et certas alias tunc expressas ecclesias, civitates et dioceses dicte ecclesie Mecliniensi pro sua provincia subjecerat singulisque Ruremundensis et aliarum noviter erectarum cathedralium ecclesiarum mensis episcopalibus annuum redditum trium millium ducatorum auri de Camera ex certis decimis et bonis ac fructibus, redditibus et proventibus ecclesiasticis per dictum nuncium specificandis et repartiendis ex tunc prout ex ea die et e contra, postquam specificati et repartiti ac interim donec specificatio et repartitio hujusmodi facte ac effectum sortite forent et non ultra, cuilibet ex prefatis mensis pro earum dote alium annuum redditum mille et quingentorum ducatorum similium per ipsum Philippum regem ex redditibus et proventibus, quos ex dicta regione percipiebat, cuilibet ex Ruremundensi aliisque noviter institutis episcopis pro tempore existentibus annis singulis, quousque specificatio et repartitio prefate ac pro ea tantum parte que plenarium suum effectum minus sortita foret nec ultra, integre et proportionaliter persolvendum perpetuo applicaverat et appropriaverat ac eidem Philippo regi ejusque successoribus, qui pro tempore ejusdem regionis in temporalibus domini essent, jus nominandi Romano Pontifici personas idoneas ac alias certis tunc expressis modo et forma qualificatas ad Ruremundensem et alias cathedrales ecclesias sic erectas tam a primeva illarum erectione hujusmodi quam quotiescumque illas pro tempore vacare contingeret Romano Pontifici, qui pro tempore foret, per eum in episcopos ad nominationem hujusmodi ordinandos in perpetuum reservaverat, ac per quasdam sub plumbo et deinde per alias suas in forma brevis litteras venerabili fratri nostro tunc suo Salvatori episcopo Clusino, suo et apostolice Sedis in partibus illis nuncio, dederat in mandatis, ut personas idoneas, que dictas provincias et dioceses distinguerent et limitarent ac dotem dictarum ecclesiarum a monasteriis, prioratibus et preposituris sub illis consistentibus dismembrarent cum potestate omnia in his faciendi vice sua deputaret, dilectus filius noster Antonius tituli S. Bartolomei in Insula presbiter cardinalis de Granvella nuncupatus, tunc episcopus Atrebatensis, ac quatuor alii scientia et probitate insignes viri, quos ipse Salvator episcopus et nuncius, dicto predecessore interim de medio sublato, vigore seu pretextu mandati et posteriorum litterarum hujusmodi substituerat, licet forsan eorum alique de illis personis non essent que ad id canonice subdelegari possent, facta nihilominus per eos quam diligenti rerum indagine ac omnibus mature pensatis, animadvertentes, quod si passim de dotibus ecclesiarum hujusmodi per dismembrationes bonorum a monasteriis et preposituris prefatis provideretur, cultus monasticus non mediocriter lederetur, quin potius prestare nonnullos ex preposituris et prioratibus hujusmodi supprimi illorumque fructus, redditus et proventus Ruremundensi aliisque tam episcopalibus quam capitularibus mensis ecclesiarum earundem applicari ac

designationes et limitationes provinciarum et diocesium divisionesque et distributiones oppidorum et jurisdictionum in nonnullis partibus ipsarum diocesium commodiores illis que per primo dictas litteras statuebantur fore providentes, idcirco assignationes dotium, numerum denique personarum et dignitatum prebendarum, officiorum et beneficiorum in eisdem ecclesiis statum et formam etiam per hujusmodi suppressiones et applicationes aliasque in universum accomodas rationes habendas ac ipsam Ruremundensem diocesim ita partiendam, ut totum Gueldrie tractum a flumine Wael usque ad Echt, Roesteren et Opbycke, Mostadt [1]), Erckellens inclusive, qui dividitur in duas Quartas dicti ducatus Ruremundensis et Illimorigensis [2]), cum comitatu de Horn et dominiis seu territoriis de Weckte [3]) Thorela, Faukenberch, Omieta [4]) et Rossel [5]) cum oppidis, terris, castris, pagis et locis sub eis consistentibus; videlicet in Quarta Ruremundensi: Ruremunda, Venloo, Gelre, Stralen, Wachtendonck, Erkelens, Elsen, Nieustadt, Opbyccht [6]), Roesteren, Eecht, S. Jost, Posterholt, Maesbracht Montfort, Vlodorp, Lyum [7]), Oelemburgh [8]), Harten, Dalenbrouck, Niell [9]), Hackenbois, Hellenrayd, Assel, Kuckhaven [10]), Swannenbergh, Tussenbroick, Beeckberg [11]), Avermucht, Nedercruich [12]), Swalme, Aldenborck, Eelimpt, Besselen, Belfelt, Loedt [13]), Pauwels, Virssen, Rayd, Zuchtelen, Lobbreecht, Ingen [14]), Bocholt, Hynsbeek, Crickenbeeck, Grefrayd, Holtmulen, Tegelen, Herringhen [15]), Langendonck, S. Niclaes, Langefelt, Ude, Velden, Berg, S. Anthonis, Schaephuysen, Wanckum, Intrandt [16]), Intbroucd [17]), Betterwerd, Aldekerck, Vlasrayd, Walbeeck, Ray, Nyekerck, Ruerdt, Zevelaer [18]), Pont, Diessendonc, Arssenn, Twystede, Verdt, Ingenhaeg, Geysberck, Gastelen, Optenwynckel, Wetten [19]), Kevelaer; in dominio de Kessel: Kessel, Meyell, Helden, Barlo, Brey [20]), Bleeryck, Grebben, Sevenum, Vorst, Lottum, Zueven [21]), Kastenray, Broychuysen, Blitterswyck, Maressell [22]), Oerlo, Mierlo, Venrayd, Wanssum, Huis [23]), Hoghe, Gheesteren, Leghehus [24]), Well, die Hilden [25]), Neyen [26]), Berghen, Afferden, Blienbeck; in Quarta Noviomagensi: Noviomaguum, Op Millinghen, Ooy, Opburch [27]), Beeck, Groyserbeeck, Hoemen, Malden, Overasselt, Hatert, Heess, Vurd [28]), Neerasselt, Balgooyen, Wichen. Nifteryck, Luer, Bathenborch, Hernen, Apelteren, Burgharen, Houmeer [29]), Maesboemell, Oeyen, Alfen, Drumel, Pufelick, Wammel, Leuwen, Offerden, Druten, Mydlaer, Dest [30]), Winssen, Venetgen [31]), Eewyck, Oelenburg [32]), Dodendael, Boeninge, Blanckenborg; in dominio Kuyckensi: Gravia. Cuick, Linden, Grassell, Eeseren [33]), Catwijck, Beers, S. Agatha, Ossell [34]), Haeps, Mill, S. Hubert, Wanroy, Boxmeer, Bueghen, Meer, Oplecke, Sambeck, S. Antonis, Groeningen, Oploo, Mullem, Veerlinghoeck [35]) Mackom, Loon, Maeshees, Weert, Vessen; in comitatu

1) Obbicht, Niewstadt. 2) Lees: Noviomagensis, 3) Miraeus: Beekte = Beegden. 4) Miraeus: Civeta = Cuyck 5) Kessel. 6) Obbicht. 7) Linne. 8) Odiliënberg. 9) Maasniel. 10) Kuyckhoven. 11) Wegberg. 12) Overcruchten, Nedercruchten. 13) Lent. 14) Ingber?. 15) Herongen. 16) Ingenraedt. 17) Intbrouck (kasteel bij Wanckum). 18) Aert Zevelaer = Zevelen. 19) Winckel, Gesselt. 20) Maasbree. 21) Zeveren = Zwolgen. 22) Merseloo. 23) Huis Wansem. 24) Huis Well? 25) Of: Die Bilden = Velden? 26) Ayen? 27) Ubbergen. 28) Weert. 29) Holtmeer. 30) Middelaer, Deest. 31) Persingen? 32) Uilenburg. 33) Gassel, Eschharen. 34) Oeffelt. 35) Vierlinxbeeck.

Hornensi, Werdt [1]), Keyserbosch, Roggel, Ghoer, Nueuen, S. Elizabeht, Heythuysen, Halenn, Oell, Leveroy, Baxen, Woggenum [2]), Swartbroick, Heell, Gratum, Beechdyn [3]), Hunsel, Stamproy, Itervolt, Thoren, Kynroo, Nerittel, Kessingen [4]), Ophoven, S. Stevenswerdt; in dominio de Falkenberch: Voerendale, Winantsrode, Merckelbeeke, Spaubeke, Goele, Nuts [5]), Mersen, Aut-Valckenberch, Oersbeke, Climmen, Herle, Falckenborch, Hoensbroeck, Bingenrode, Jabecke, Hulsberge, Opgeleen, Haren castri [6]), Itteren, S. Grettrude, Bemeloy [7]), Eysden, Bruinshem, Schinne, Beecke, Houthem oppida sum suis terris, castris, pagis . . . . . [8]) eisdem ecclesie et episcopo Ruremundensibus pro sua diocesi assignanda esse censuerint, ac super majore illarum parte processus rebus omnibus serie digestis formandos curaverint, prout in illis ac singulis litteris prefatis ac forsan aliis scripturis desuper confectis plenius continetur. Nos igitur, qui dudum inter alia voluimus, quod semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis quorum interresset, quique partitionem et ordinationem per eosdem sibi delegatos, quantum ad ecclesiam, civitatem et diocesim Ruremundenses attinet, accurate perspectas, prudenter examinatas ac in scriptis concorditer digestas fuisse attendes, partitionis et ordinationis etiam commode subdelegatorum hujusmodi scripturarumque desuper confectarum, et inde secutorum tenores necnon fructuum, reddituum, et proventuum mense episcopolis ac decanatus et scholastrie singulorumque canonicatuum et prebendarum olim S. Spiritus ecclesie hujusmodi veros annuos valores presentibus pro expressis ac partitionem et divisionem aliaque premissa quoad ecclesiam, civitatem et diocesim Ruremundenses, sicut premittur, gesta, rata et grata habentes ac eis apostolice confirmationis robur adjicientes omnesque juris et facti defectus, si qui forsan intervenerint in eisdem, supplentes ac illis in hac parte inherentes litterasque dicti predecessoris quoad illa ceteraque infrascripta ab eisdem litteris discrepantia dumtaxat immutantes et nihilominus laudabile ejusdem predecessoris institutum prosequi et ad hunc effectum tam episcopali mense quam etiam infrascriptis novem affectis prebendis ecclesie Ruremundensis prefate de congrua dote providere volentes, motu proprio et ex certa scientia nostris ac apostolice potestatis plenitudine monasterium S. Hieronimi Ruremundensis, ordinis S. Augustini, nuper combustum et nondum plene reparatum, et dicte ecclesie S. Spiritus in cathedralem Ruremundensem erecte dignitatem inibi principalem ac etiam forsan conventualem S. Remigii Remensis in Mersen, ordinis S. Benedicti, antea Leodiensis, necnon S. Ursule et Undecim millium virginum in Kessel, antea Coloniensis, et S. Nicolai in Aleonsi [9]), antea Trajectensis nunc vero Ruremundensis diocesis, Premonstratensis ordinis, conventa carentia preposituris, ac qui conventualis non est cuique, ut asseritur, aliud onus quam unius Misse in anno non incumbit, prioratum S. Walice [10]), Cisterciensis ordinis, ejusdem diocesis, quorum insimul et illis forsan respective annexorum fructus, redditus et pro-

---

1) Lees hier: in comitatu Hornensi: Weert, Wessem; Nederweerdt, Keyserbosch.
2) Buggenum. 3) Beeghden.
4) Amroy, Neer-Itter, Kessenich.
5) Geul, Nuth. 6) Borgharen. 7) Bemelen.
8) Een regel onleesbaar, die ook bij Miraeus ontbreekt.
9) Miraeus heeft: Alevois. Lees: Altforst (bij Nijmegen).
10) Walrici. — Dit prioraat lag bij Overasselt.

ventus trium millium ducatorum auri de Camera secundum communem existinationem valorem, ut etiam accepimus, non excedunt, cum primum illos per cessum, etiam ex causa permutationis, vel decessum seu quamlibet aliam dimissionem vel amissionem dilectorum filiorum moderni abbatis monasterii ac prepositurae et prioratum hujusmodi quovis modo obtineant, aut alias quomodolibet etiam apud Sedem apostolicam vacare contigerit, etiam si actu nunc, ut prefertur, vel alias vacent et tanto tempore vacaverint, quod monasterii provisio ac prioratus et prepositurarum hujusmodi collatio juxta Lateranensis statuta Concilii aut alias canonicas sanctiones ad Sedem prefatam legitime devolute ac prioratus et prepositure prefate dispositioni apostolice specialiter vel ex quavis causa vel dispositione exprimenda generaliter reservati existant et ad illos consueverint aliqui per electionem assumi eisque cura etiam jurisdictionalis immineat animarum ac super eis inter aliquos lis, cujus statum presentibus haberi volumus pro expresso, pendeat indecisa, et de dicto monasterio consistorialiter disponi consueverit seu debeat, necnon in eisdem monasterio, prepositurae regularibus et prioratu dignitatem abbatialem ac ordines omnemque statum et dependentias regulares ex nunc prout extunc et e contra dicta auctoritate tenore presentium perpetuo supprimimus et extinguimus. Et quoniam in civitate Ruremunda prope dictam ejus ecclesiam cathedralem nullus est locus episcopali habitationi commodior quam fundus monasterii prefati, fundum ipsum cum edificiis in eo instauratis episcopo Ruremundensi pro domo episcopali et habitatione sua assignamus, ac S. Remigii et ecclesie S. Spiritus prepositurarum et prioratus mense episcopalis, monasterii vero ac in Kessel et S. Nicolai prepositurarum prefatarum illisque annexorum fructus, redditus, proventus, jura, obventiones et emolumenta ac alia bona quecumque quovis nomine nuncupata, quadraginta videlicet decanatui ac tantundem vel tot ducatorum auri similium quot ad constituendam infrascriptarum affectarum prebendarum equivalentiam erit, portiones annuas exinde primitus assumendas scholastrie dicte ecclesie Ruremundensi, reliqua vero novem canonicatibus et totidem prebendis ejusdem ecclesie qui canonicis graduatis affecti erunt, ita quod ad Missarum et memoriarum defunctorum celebrationem et manutentionem ac elemosinarum in monasterio ac in Kessel et S. Nicolai prepositurae fundatarum et institutarum prestationem teneantur illorumque et annexorum eorundem fructus, redditus et proventus ac jura, obventiones et emolumenta et bona quecumque quovis nomine nuncupata una cum eorum preeminentiis, prerogativis, superioritatibus, jurisdictionibus et administrationibus universis, ita quod hujusmodi vacatione occurrente liceat episcopo Ruremundensi ac decano, scholastico et novem graduatis canonicis supradictis pro tempore existentibus per se vel alium seu alios corporalem possessionem seu quasi jurium et pertinentiarum ac reddituum, proventuum, obventionum, emolumentorum et aliorum bonorum monasterii, prepositurarum et prioratus predictorum, propria autoritate libere appraehendere et retinere illaque percipere, exigere et levare ac in suos usus et episcopalis mense nec non decanatus, scholastrie ac novem canonicatuum et prebendarum predictorum usus et utilitatem convertere . . . . . [1]). Quocirca venerabilibus fratibus nostris archiepiscopo Mecliniensi ac Atrebatensi ac Feltrensi [episcopis] per apostolica scripta . . . . [1]). Datum Rome apud S. Marcum,

1) Als in de bul voor Groningen.

anno Incarnationis Dominice 1561, septimo Id. Augusti, pontificatus nostri secundo.

Archivalia I, nº. 402.

93. 1561, AUGUSTUS 7. — Pius IV bepaalt de grenzen van het bisdom Leeuwarden en wijst voor deszelfs tafelgoederen en het kathedrale kapittel de vaste inkomsten aan.

Aanhef als in nº. 91, daarna volgt:

Ipsique Leovardiensi diocesi et ejus districtui oppida, castra, villas, pagos et alia loca infrascripta; videlicet in comitatu de Oestergoe: Leovardia, Dockum, Wirdum, Zwichum, Goltum, Hempens, Huysum, Teerns, Nieuwlandt, Bilgaerde, Cammingabuer, Leckum, Medum, Hielsum, Cornium, Britzum, Steens, Finckum, Hiem [1]), Wijns, Oldezerch, Oenzerch, Grietzerch, Riperzerch, Tietzerch, Suytwoldt, Hardigarijp, Bergum, Oestrum, Oestermer, Suwamer, Garijp, Roordahuisum, Freens, Idaert, Warregae, Wartona, Werstens, Aeglum [2]), Grouwergae, Soel, Rauwert, Doersum, Sibrandabueren, Irnssum, Poppingawier, Ferwert, Glie [3]), Bentum, Genum, Reysum, Lichtaerdt, Jeesum [4]), Wanswert, Merrum, Nekerke, Hallum, Wetzeens, Oestrum, Ee, Paessen, Lyoessens, Jouswier, Aengum, Nieweer, Niekerk, Aelsum, Engwerum, Morra, Metzelawier, Tonauwert, Netz [5]), Branteghum, Haveummarhuser [6]), Hyaura, Werum, Joudegum, Holwert, Waxens, Rauwert, Bouwert [7]), Hantum, Bitterwirt, Bornhuysum, Rauwert, Niehuysum, Dresum, Jonckvrouwen, Mormerwoldt, Rodatzerch, Arckelwoldt, Reynsmagheest, Feenwoldt, Birdauwert, Jannum, Westereyndt, Sibrandehuysum, Oldetzerck, Suyrhuysum, Agustinnigae, Opeynde, Drogeham, Cotem, Optwijsel, Buytempost, Birum, Colum, Oldewolde, Lutkewoldt, Westergeest, Swage, Beetz, Beesterzwaege, Otterterp, Sigerswolde, Backefeen, Wingeterp, Hemrick, Cobunderhuysum, Wispel, Cortezwaege, Langezwaege, Oldegae, Neogae, Opeynde, Noorderdrachten, Suderdrachten, Cortehem, Oonychuysum [8]), Bornbergum; in comitatu de Westergoe: Franicker, Harlingen, Sneeck, Bolswaerde, Der IJlst, Worckum, Hindelopen, Staveren, Slooten, Witmarsum, Burchwert, Hertwert, Hiechtum, Scheltens, Altaarum, Oumsert [9]), Pingum, Mackum, Coornwert, Prangum, Pandragae [10]). Heszelem, Abbinga, Exmora [11]), Idzegahuysen, Schraert, Abbingawier, Dodgum [12]), Longerhouw, Surich, Ferwolde, Tzerckwert, Gronterp, Gaesum [13]), Lollum, Franickeruutbueren, Hitzum, Herbayura, Achelum, Doenghum, Buer, Riedt, Peyns, Sweyns, Schalzum, Midlum, Tzum, Memersgae, Fridegum [14]), Tyemarum, Sexbierum, Oostrebierum, Petersbierum, Winaldum, Harlingeruutbuere, Betighum, Wier, Berlichum, Slapperterp, Schinghen, Rijp, Meynaldum, Englum, Marsum, Blessum, Deynum, Boxum, Weydum, Mantegum, Oesterwierum, Beesum, Britzwert, Wywerdt, Oesterletens, Winsum, Baerdt, Huns, Liens, Hylaerdt, Torvert, Beers, Hiellum, Hijdaert, Itens, Luttikewierum, Wommels, Coebaerdt, Hennaerdt, Oestereyndt, Wielsrip, Wassens, Spanghen, Eedens, Bayum, Gauwe, Goringhum, Offingawier, Loyngum, Goutum, Nielandt, Tjallekuysen, Oppenhusen, Uutwanningergae, Terns [15]), Oesthem, Isbrechtum, Folsgara, Wolsum, Oldegae, Abbegae, Santfort, Westhem, Ydzega, Nyehuysen, Smalle-

1) Hium. 2) Achlum. 3) Blye. 4) Ielsum.
5) Nes. 6) Hantemahusum. 7) Bornwert. 8) Roordahuizen?
9) Kimwert. 10) Peangum, Pandegae. 11) Exmorra. 12) Dedgum?
13) Gaest. 14) Minnerschae, Ferdtgum. 15) Firns.

brugghe, Hommerts, Jortryp, Ypholgae [1]), Woldseynde, Gasmaer, Heegh, Wickel, Sindel, Oldemardum, Miels [2]), Bachusen, Hemelum, Scharle, Warns, Malckwierum, Coldum, Coldevolde, Oldegae, Niegae, Lahuysen [3]), Harich, Rugahuysen; in comitatu Septem Silvarum: Goenhryp, Bretk, Ronszwaege [4]), Langwert, Indedicken, Ter Oele, In die Nye mer, Sint Niclaesgae, Hyauwere, Oesterhaule, Dongegae, Tzerckegeest, Echtnae, Oosterzee, Lemmer, Oestergae, Follegae, Erchtelen, Cathrybant alias Opperbant, Liombert alias Leowert, Jellebert alias Tialbert, Gerslert, Hensterzwaege [5]), Zobbema, Schuringerga, Oldehoorn, Niehoorn, Catlick, Brongergae, Oldschoten, Rottum, Delsterhuysen, Oldegae, Nyegae alias de Roden Helle, Oldeborne, Ackrum, Nesz, Terherne, Cappele, Ackmarip, Westermeer, Snyckwaege, Hasseckerdycken, Nyehasscha, Oldeassck [6]), Hasscherhoorn, Oldebercop, Niebercop, Mackinge, Dombroeck, Oosterhaute [7]), Langedyck, Oosterwolde, Foechtinge, Appelsche, Esloe, Wolvega, Nyetryne, Oldetryne, Spangen, Scherpenzel, Monkebuerum, Oldelemmer, Nyelemmer, Nyeholt, Opterijdsert, Oldeholtpaede, Nyeholtpaede, Beul, Noortwolt, Finckegae, Steggerden, Pepergae, Blesdijck; in duabus insulis adjacentibus, videlicet in Schellinck: sancti Brandarii, Surijp, Midlandt, Hoorn; in Amelandt: Hollum, Balum, Ness, eorumque districtus et territoria assignarunt, ac super premissis seu majori illorum parte processus, rebus omnibus serie digestis, formandos curaverunt, prout in illis ac singulis litteris prefatis aliisque scripturis desuper confectis plenius continetur..... [8]) Et nihilominus pium et laudabile dicti predecessoris institutum prosequi et ad hunc effectum mense Leovardiensi de congrua dote providere volentes ac attendentes, quod neque in civitate Leovardiensi neque in aliqua parte Frisie ulla secularis collegiata ecclesia, quamplura autem diversorum ordinum monasteria reperiuntur, adeo ut pro illorum multitudine non satis personaram monasticam vitam agere volentium inibi reperiatur, motu proprio et ex certa nostra scientia ac de apostolice potestatis plenitudine in B. Marie de Mangart, Premonstratensis ordinis, ex nunc prout extunc et e contra, cum primum ecclesie Leovardiensi prefate de episcopo et pastore canonice provisum fuerit, in de Bergum vero prope dictam civitatem Leovardiensem ordinis S. Augustini canonicorum regularium monasteriis et que conventu caret prepositure B. Marie Bolsvardiane ejusdem Premonstratensis ordinis, olim Trajectensis nuuc vero Levardiensis diocesis, quorum insimul et illis forsan annexorom fructus, redditus et proventus trium millium ducatorum auri de Camera secundum communem extimationem valorem annuum, ut etiam accepimus, non excedunt, etiam exnunc prout extunc et econtra . . . . . [9]) Ut idem episcopus suam ecclesiam personis, ut insignem decet cathedralem, eruditis et ad jurisdictionem inibi exercendam ceteraque munera ecclesiastica obeunda idoneis debite instructam habeat, eisdem auctoritate et tenore etiam perpetuo statuimus et ordinamus, quod cum primum archidiaconatum ac decem canonicatus et totidem prebendas primo dictos per cessum, etiam ex causa permutationis, vel decessum seu quamvis aliam dimissionem vel etiam privationis via amissionem quorumlibet ex archidiacono et novem canonicis primo dictis aut alias vacare

---

1) Ipkelsga. 2) Mirns. 3) Elahuysen
4) Broeck, Broeckswage. 5) Gersloot, Hornsterswage, Jubbega.
6) Oldehaske. 7) Oosterhoeven. 8) Als voren.
9) Als in de bul voor Groningen, tot: ut; idem episcopus, enz.

contigerit, unus et una episcopo prefato, ratione quorum sit capitularis habens locum et vocem in capitulo super decanum et reliquos canonicos confratres suos, affecti sint, reliqui vero novem canonicatus et prebende, tres videlicet priores tribus doctoribus vel licentiatis . . . . . [1]) Quocirca venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Mecliniensi ac Atrebatensi et Feltrensi episcopis motu simili . . . . . [1]) Datum Rome apud S. Marcum, anno Incarnationis Dominice 1561, septimo Id. Augusti, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, n°. 405.

94. 1561, AUGUSTUS 7. — Pius IV bepaalt de grenzen van het bisdom Deventer en wijst voor deszelfs tafelgoederen en het kathedrale kapittel de vaste inkomsten aan.

Aanhef als n°. 91; daarna volgt:

et inter alia ecclesie ac pro tempore existenti episcopo Daventriensibus pro sua diocesi oppida, castra, pagos, villas et loca infrascripta: Daventria, Zutphania, Zuolla, Campis, Harderwick, Elburch, Hattem, Doesborch, Scherenberch [2]), Doethechem, Hasselt, Ghoer, Lochem, Diepemhem, Bredefort, Vollenhove, Hardenberg, Almeloe, Enschede, Linghen, Stenwijck, Oetmaersen, Groell, Deelde [3]), Oldezeel, Omme, Batman [4]), Arckensteyn, Gruteren [5]), Op den Dijck, Wyllep, Heywerden [6]), Wessop, Holten, Markeloe, Rysen, Diepenven, Boxbergen, Olst, Versen, Whye, Verachten [7]), Swanenburg, Wyndesem, Helderen, Wyge, Bergcloystre [8]), Heynde, Racckt [9]), Wesere, Vorchten, Op die Maecht, Wyhen[10]), Rechteren, Wierden, Sonneberch, Geelmuyde, Camperveen, Ostwoude, Puttenstein, Oestrum [11]), Oldenbrouck, Putten, Doerspijck, Apperloo, Schottenbrouck, Wesonge [12]), Nunspeet. Gortell, Byessel, Hoephuyssen, Vierholten, Hierden, Hulshorst, S. Joris Spytael, Staverden, Eelspeet, Nyrsen, Scherenloo, Erlemen [13]), Nelerholt, Op dry Berghen, Hoghe Zuyren, Hondorp, Openzoolt, Garderen, Coetwijck, Sallyck, Boekhorst, Catten, Eerst, Hahemerholt [14]), Clarwater, Hulsberghen, Horn, Eep, Voyssen [15]), Oeyen, Nyebrouck, Wolde, Willep, Twello, Herden, Suyck, Eepe, Oen, Tongeren, Wylsen [16]) Kanneborch, Vayssen, Nyebroick, Wolden, Veenen, Wisseel, Perkeler [17]), Tvello, Holthuysen, Fryburch, Loo, Apeldorn, 't Neer Veen, Engelerholt, Lierewolt [18]), Nyenbeeck, Beeckbergen, Vorst, Izincleren [19]), Hoverheyde, Horst, Opbeeck, Loone, Therleeth, Diesespe, Middachten, Ellecom, Dieren, Spankeren, Spankersche Torn, Op Reess, Goldendonc [20]), Hall, Brumme, Open den Berch, Eerbeeck, Uken, Farstunden [21]), Gorssell, Dommeerhoec, Honnep Dorth, Almen, Haer, Verwouden, Amoson [22]), Laer, Hennep, Geesteren, Neede, Cloyssen [23]), Ruerloo, Heekeren, Schulenwynckel, Voerden, Galileen, Varnssfelt, Wyldenbergen, Lathem, Anghelre, Winberghe, Kemna, Keppell, Homel, Inghuyssen, Karffell, Dreempt, Aldekeppel, Heengel, Aldehoven, Stender, Bronchorst, Schoelenberg, Aenholt, Weerd, Toldyck, Baeck, Hackfort,

1) Als voren, tot:
2) 's Heerenberg. 3) Delden. 4) Bathmen. 5) Gruterinck.
6) Hengvorden. 7) Vorchten. 8) Wyhe, Berghkloester.
9) Raalte. 10) Op de Maet, Wijtmen. 11) Destrum?
12) Milligen. 13) 's Heerenloo, Ermelen. 14) Sachennerholt.
15) Voerst. 16) Welsem. 17) Wissen, Lattemer.
18) Liervelt. 19) Zenderen. 20) Koldenhoeve.
21) Fondenbergh, Veken, Vest. 22) Aemsen. 23) Kluys.

Wychmoet, Zyon, Buylheym, 't Zeellem, Aldelantwer [1]), Slangenborg, Bruynssfelt, Alten, Schaer, Wynterswijck, Marfelt, Marfelle, Eyburghe, Hervelt, Lychtenfort, Vragheren, Weestfort, Luynhorst, Loell, Heess, Murs, Beeck, IJnthorst, Netterden, Swanneborck, Genderinghe, Ulst [2]), Lengell, Assvijn, Zeedam [3]), Pàdefort, Berwer, Alidam, Haexberghen, Ulrebeeck, Es, Twyckell, Markeloo, Holten, Geelmuyden, Sonneberg, Wilsen, Maesterbrouck, S. Jans Camp, Toutenberg, Clareburg, Svartesluys, Wennepperveen, Ghiethooren, Blockzijl, Baerle, Svartewater, Dalfl, Heem [4]), Ham, Sibbekelloo, Friesenveen, Laghen, Tubburg, Albargen, Weersel, Losseren, Bornhem, Henghel [5]), Haexberg, Oldelinghen, Baumokel, Lemencke [6]), Thunen, Freren, Scholde, Schapen, Beesten, Plantlunne, Breemsche, Backum, Slwenvueren [7]), Mettinghen, Recke, Bruchterbecke, Stenwyckerwold, Scaerwolde, Paesloe, Oldemaerck, IJselham, Blanckenham, Slyckenburg, Venhuysen, Kuynder eorumque districtus et territoria assignaverint, ac super majore premissorum parte processus, rebus omnibus serie digestis, formandos curaverint, prout in illis singulis litteris prefatis aliisque scripturis desuper forsan confectis plenius continetur . . . . . [8]) Et nihilominus pium et laudabile ejus institum prosequi et ad hunc effectum mense Daventriensi de congrua dote providere volentes, motu proprio et ex certa scientia ac de simili potestatis plenitudine S. Lebuini in cathedralem erecte hujusmodi ac Zutphaniensem, ubi pro tempore existens episcopus Daventriensis conventum sive curiam episcopalem pro comitatu Zutphanio ut parte ducatus Gueldrie habiturus est, et Oldezelensem, ubi episcopus frequenter presentem esse propter dominium de Lynghen, quod ibi adjacet, opportebit, ecclesiarum preposituras, que dignitates inibi principales forsan existunt, ac dilectis filiis illius canonicis propter intollerabilem, quam ab hereticis et incendiariis aliisque grassatoribus inibi patiuntur vexationem, hoc ita fieri petentibus monasterium montis S. Agnetis, ordinis S. Augustini Canonicorum Regularium, olim Trajectensis nunc vero Daventriensis diocesis, quorum insimul et illis forsan annexorum fructus, redditus et proventus trium millium ducatorum auri de Camera secundum communem extimationem valorem annuum, ut accepimus, non excedunt, exnunc prout extunc . . . . . [9]) Et ut idem episcopus suam ecclesiam personis ut insignem decet cathedralem, eruditis et ad jurisdictionem inibi exercendam ceteraque munera ecclestica obeunda idoneis debite instructam habeat, perpetuo statuimus et ordinamus, quod ex omnibus canonicatibus et prebendis ipsius ecclesie S. Lebuini, que sunt numero viginti decem, canonicatus et totidem prebende, quos primo loco, postquam eidem ecclesie de episcopo canonice provisum fuerit, per cessum etiam ex causa permutationis vel decessum seu quamvis aliam dimissionem vel etiam privationis via amissionem quorumlibet decem canonicorum ejusdem ecclesie aut alias vacare contigerit vel etiam si actu nunc quovis modo vacent et tanto tempore vacaverint, quod eorum collatio, ut prefertur, devoluta ipsique canonicatus et prebende vel eorum aliqui dispositioni apostolice specialiter vel generaliter reservati existant et ad illos consueverint qui per electionem assumi, super eis quoque vel eorum aliquibus inter aliquos

---

1) Anlakkerweerd. 2) Ulft. 3) Azewijn, Zeddam.
4) Dalfsen, Heemse. 5) Weersseloo, Losser, Borne, Hengelo.
6) Bavinckel, Lengerick. 7) Van Heussen heeft: Sunderen. 8) Als voren.
9) Verder als in de bul voor Groningen, tot: Et ut idem episcopus, enz.

lis, cujus statum etiam presentibus haberi volumus pro expresso, pendeat indecisa, unus et una videlicet episcopo, ratione quorum sit capitularis capitularis habeatque in capitulo locum et vocem super decanum et reliquos canonicas ipsius ecclesiie confratres suos, ac tres aliis tribus magistris aut licentiatis . . . . . [1]) Quocirca venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Mecliniensi ac Atrebatensi et Feltrensi episcopis . . . . . [1]) Datum Rome apud S. Marcum, anno Incarnationis Dominice 1561, septimo Id. Agusti, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 404.

95. 1561, AUGUSTUS 8. — Pius IV benoemt Johannes Knijff tot bisschop van Groningen. Hij geeft van deze benoeming kennis aan de belanghebbenden.

Pius [2]) episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam.

Provisionis nostre debet provenire subsidio, ut jus suum unicuique conservetur. Hinc est, quod nos tenorem quarumdam literarum fel. re. Pii pape IIII predecessoris nostri in registro ipsius predecessoris repertum, pro eo quod sicut exhibita nobis nuper pro parte venerabilis fratris nostri Joannis Knifii, episcopi seu electi Gruningensis petitio continebat, ipse hujusmode tenore, ex certis causis noscitur indigere, ex registro ipso de verbo ad verbum transcribi et ad ipsius Joannis episcopi seu electi instantiam presentibus annotari fecimus, qui talis est:

Pius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Joanni Knifio electo Gruningensi salutem et apostolicam benedictionem. Apostolatus officium, meritis licet imparibus, nobis ex Alto commissum, quo ecclesiarum omnium regimine divina dispositione presidemus, utiliter exequi coadjuvante Domino cupientes, solliciti corde reddimur et solertes, ut cum de ecclesiarum ipsarum regiminibus agitur committendis, tales eis in pastores preficere studeamus, qui populum sue cure creditum sciant non solum doctrina verbi, sed etiam exemplo boni operis informare, commissasque sibi ecclesias velint et valeant auctore Domino in spiritualibus et temporalibus salubriter regere et solerter gubernare. Sane ecclesia Gruningensis, quam dudum felicis recordationis Paulus papa IIII predecessor noster ex ecclesia sancti Martini, olim oppidi Trajectensis diocesis nunc vero civitatis Gruningensis, quam dudum f. r. Paulus papa IIII predecessor noster ex ecclesia sancti Martini, olim oppidi Trajectensis diocesis nunc vero civitatis Gruningensis, in cathedralem pro uno episcopo Gruningensi, qui illi preesset et pro tempore existenti archiepiscopo Trajectensi metropolitico jure subesset cum episcopali et capitulari mensis aliisque cathedralis ecclesie insigniis, ex certis tunc expressis causis, de fratrum suorum, de quorum numero tunc eramus, consilio per suas litteras erexit et instituit, cuique antea oppidum etiam per eum in civitatem erectum pro civitate et certum districtum pro diocesi concessit et ad quam tam ea prima vice quam deinceps, quotiescumque illam vacare contingeret, jus nominandi Romano pontifici pro tempore existenti personam idoneam certo tunc expresso modo qualificatam charissimo in Christo filio nostro tunc suo Philippo Hipaniarum regi Catholico suisque successoribus, ejus partis Inferioris Germanie, que etiam tunc ipsi Philippo regi hereditario

1) Als voren. 2) Pius V.

jure subjecta erat, in temporalibus dominis, reservavit a primeva illius erectione hujusmodi vacante, nos ad provisionem ejusdem ecclesie celerem et felicem, ne longioris vacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de prefiniendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam cum fratibus nostris habuimus diligentem, demum ad te ordinis fratrum Minorum de Observantia nuncupatorum professorem, quem dictus Philippus rex, prout juxta sibi factam reservationem hujusmodi potuit, nobis ad hoc per suas literas nominavit cuique apud nos de vite munditia, honestate morum, spiritualium providentia et temporalium circumspectione aliisque multiplicum virtutum donis fide digna testimonia perhibentur, direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis, prefate ecclesie Gruningensis de persona tua, nobis et fratribus predictis ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de ipsorum fratrum consilio apostolica auctoritate providemus teque illi in episcopum preficimus et pastorem, curam et administrationem ejusdem ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, in Illo qui dat gratias et largitur premia confidentes, quod dirigente Domino actus tuos prefata ecclesia sub tuo felici regimine regetur utiliter et prospere dirigetur ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Jugum igitur Domini tuis impositum humeris prompta devotione suscipiens, curam et administrationem predictas sic exercere studeas solicite, fideliter et prudenter, quod ecclesia ipsa gubernatori provido, fructuoso administratori, gaudeat se commissam tuque preter eterne retributionis premium nostram et apostolicae Sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Datum Rome apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo quingentesimo sexagesimo primo, sexto Idus Augusti, pontificatus nostri anno secundo.

Id e. m. capitulo ecclesie Gruningensis.
„ „ clero civitatis et diocesis Gruningensium.
„ „ populo civitatis et diosesis Gruningensium.
„ „ vassallis ecclesie Gruningensis.
„ „ archiepiscopo Trajectensi.
„ „ Philippo Hispaniarum regi Catholico.

Dat. Rome apud S. Petrum, anno *etc.* 1568, XI Kl. Februarii, pontificatus nostri anno quarto.

Archivalia I, nº. 406—412.

96. 1561, AUGUSTUS 8. — Pius IV wijst aan Johannes (Knijff), bisschop van Groningen, een jaargeld toe van 1500 dukaten uit de tafelgoederen van het bisdom Palencia (in Spanje), totdat hij uit zijn eigen bisdom geregelde inkomsten zal trekken. Uit dezelfde bron wordt aan Wilhelmus (Lindanus), bisschop van Roermond, toegewezen een jaargeld van 500, aan Remigius (Driutius), bisschop van Leeuwarden, een jaargeld van 1000 en aan Johannes (Mathusius), bisschop van Deventer, een jaargeld van 500 dukaten.

Pius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Johanni electo Gruningensi salutem et apostolicam benedictionem.

Personam tuam nobis et apostolice Sedi devotam, tuis exigentibus meritis, paterna benevolentia prosequentes, illa tibi favorabiliter concedimus, que tuis commoditatibus fore conspicimus opportuna. Hinc est, quod nos, qui dudum

inter alia voluimus et ordinavimus, quod littere reservationis vel assignationis etiam motu proprio cujusvis pensionis annue super alicujus benefitii fructibus expediri non possent nisi de consensu illius, qui pensionem ipsam persolvere tunc haberet quique postmodum in ecclesia Palentinensi, que de jure patronatus charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici ex privilegio apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, esse dignoscitur, certo tunc expresso modo pastoris solatio destituta de persona venerabilis fratris nostri Christophori [1]) episcopi Palentinensis, quem ipse Philippus rex, prout juxta dicti privilegii tenorem poterat, nobis ad id per suas litteras nominaverat, apostolica auctoritate de fratrum nostrorum consilio providissemus ipsumque illi in episcopum prefecissemus et pastorem, ex certis causis animum nostrum moventibus, pensiones annuas usque ad summam quinque millium ducatorum auri larghorum valoris et qualitatis, prout in regnis Hispaniarum pro tempore cursum haberent, super mense episcopalis Palentinensis fructibus, redditibus et proventibus, dummodo tertiam illorum partem prefate et alie antique annue desuper forsan assignate pensiones insimul non excederent, personis ad id per nos nominandis et eidem Philippo regi gratis annis singulis, pro una videlicet in beati Johannis Baptiste a tunc proxime futura incipiendo et altera medietatibus pensionum huiusmodi in domini nostri Jesu Christi Nativitatum festivitatibus in civitate Palentensi integre persolvendas motu proprio reservari, constitui et assignari voluimus; et qui hodie ecclesie Gruningensi, quam dudum felicis recordationis Paulus papa IIII^{s} predecessor noster ex ecclesia Sancti Martini, olim oppidi Trajectensis diocesis nunc vero civitatis Gruningensis, in cathedralem pro uno episcopo Gruningensi cum episcopali et capitulari mensis aliisque cathedralis ecclesie insigniis ex certis tunc expressis causis de fratrum suorum, de quorum numero tunc eramus, consilio per suas litteras erexerat et instituerat ac cujus mense episcopali pro ejus dote annuum redditum trium millium ducatorum auri de Camera ex decimis, fructibus et nonnullis aliis bonis ecclesiasticis in posterum specificandis et repartiendis ex tunc prout ex eo die et e contra postquam specificatis et repartis ac iterum donec specificatio et repartitio huiusmodi facte et effectum sortite forent et non ultra, alium annuum redditum mille et quingentorum ducatorum similium per ipsum Philippum regem, qui etiam tunc regionis illius, in qua civitas ipsa Gruningensis consistit, dominus in temporalibus erat, ex redditibus et proventibus, quos ipse Philippus ex dicta regione percipiebat, episcopo Gruningensi pro tempore existenti annis singulis pro ea tantum parte assignate dotis antique, que plenarium suum effectum nondum sortita foret et non ultra, integre et proportionabiliter persolvendum applicaverat, appropriaverat et assignaverat a primeva illius erectione huiusmodi vacanti de persona tua, nobis et fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de eorumdem fratrum nostrorum consilio per alias nostras litteras providimus ac te illi in episcopum prefecimus et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur, volentes tibi, ordinis fratrum Minorum de Observantia nuncupato et theologie professori, eidem Philippo regi grato et accepto, ne interea, quod repartitio et assignatio redditus annui trium millium

1) Christophorus de Valtodano.

ducatorum mense Gruningensi facte hujusmodi suum plenarium sortiantur effectum, debita sustentatione destituaris, sed ut statum tuum juxta pontificalis dignitatis exigentiam decentius tenere valeas, de alicujus subventionis auxilio providere ac premissorum meritorum tuorum intuitu gratiam facere specialem teque a quibusvis excommunicationis *etc.* censentes, motu simili, non ad tuam vel alterius pro te nobis super hoc oblate petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, tibi ac pro tempore existenti episcopo Gruningensi pensionem annuam mille et quingentorum ducatorum auri largorum ex primo dictis quinque millibus ducatis, super mense episcopalis Palentinensis fructibus, redditibus et proventibus hujusmodi, super quibus etiam hodie aliam quingentorum Guillelmo Ruremundensi ac aliam aliorum mille et quingentorum Remigio Leovardiensi necnon reliqnam pensiones annuas aliorum mille et quingentorum ducatorum similium Johanni Daventriensi electis dilectis filiis et pro tempore existentibus Ruremundensi, Leovardiensi et Daventriensi episcopis usque ad certum tempus tunc expressum dicta auctoritate reservavimus, constituimus et assignavimus, tibi et pro tempore existenti episcopo Gruningensi vel procuratoribus vestris ad hoc a nobis spetiale mandatum habentibus per dictum Christophorum episcopum et successores suos ejusdem ecclesie Palentinensis presules vel administratores pro tempore existentes, in festivitatibus etiam ut prefertur incipiendo et civitate Palentinensi predictis, annis singulis, donec et quousque repartitio et assignatio redditus annui trium millium ducatorum mense Grunengensi facte hujusmodi suum plenarium sortiantur effectum, ut prefertur, et non ultra integre persolvenda, auctoritate prefata tenore presentium reservamus, constituimus et assignamus, decernentes Christophorum et ejus successores prefatos ad integram solutionem pensionis per presentes assignate hujusmodi tibi ac eidem pro tempore existenti episcopo Gruningnesi faciendam juxta reservationis, constitutionis et assignationis predictarum tenorem fore efficaciter obligatos, ac volentes et eadem auctoritate statuentes, quod illi ex Christophoro et ejus successoribus predictis, qui in dictis festivitatibus vel saltim infra 30 dies illarum singulas immediate sequentes pensionem tibi et pro tempore existenti episcopo Gruningensi reservatam predictam, per eum tunc debitam, non persolverit cum effectu, lapsis diebus eisdem, ingressus ecclesie interdictus existat et, donec vobis vel eisdem procuratoribus vestris de pensione vobis reservata predicta tunc debita integre satisfactum aut alias tecum vel cum dictis procuratoribus vestris super hoc amicabiliter concordatum fuerit, preterquam in mortis articulo constitutus, benefitium relaxationis interdicti hujusmodi nequeat obtinere. Si vero per sex menses dictos 30 dies immediate sequentes sub interdicto hujusmodi animo (quod absit) permanserit indurato, ex tunc effluxis mensibus ipsis a regimine et administratione ecclesie Palentinensis hujusmodi suspensus existat eo ipso, non obstante voluntate priori et ordinatione nostris predictis ac novissime celebrati Lateranensis Concilii pensiones annuas super fructibus mensarum episcopalium nisi ex cessionis aut alia probabili causa reservari prohibentis, necnon aliis constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac dicte ecclesie Palentinensis juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, quod tu ordinem fratrum Minorum professus existis, ut prefertur, contrariis quibuscumque, aut si Christophoro episcopo et successoribus predictis vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab apostolica sit Sede indultum,

quod ad prestationem vel solutionem pensionis alicujus minime teneantur et ad id compelli aut quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem, et qualibet alia dicte Sedis indulgentia generali vel speciali, cujuscumque tenoris existat, per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam effectus hujusmodi gratie impediri valeat quomodolibet vel differri, et de qua cujusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mentio specialis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam *etc.* Si quis *etc.* Datum Rome apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo quingentesimo sexagesimo primo, sexto Idus Augusti, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 415.

97. 1561, AUGUSTUS 8. — Pius IV benoemt tot executeurs der geldelijke beschikking ten gunste van Johannes (Knijff), bisschop van Groningen, de bisschoppen van Muro, Amelia en Feltro.

Pius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Muranensi et Amerinensi ac Feltrensi episcopis salutem *etc.*

Hodie dilecto filio Joanni electo ac pro tempore existenti episcopo Gruningensi pensionem annuam mille et quingentorum ducatorum auri largorum valoris et qualitatis, prout in regnis Hispaniarum pro tempore cursum haberent, super mense episcopalis Palentinensis fructibus, redditibus et proventibus sibi vel eorum procuratoribus ad id ab eis spetiale mandatum habentibus per venerabilem fratrem nostrum Christophorum episcopum Palentinensem et successores suos ecclesie Palentinensis presules vel administratores pro tempore existentes annis singulis usque ad certum tempus tunc expressum in certis terminis et loco etiam tunc expressis sub interdicti ab ingressu ecclesie et deinde suspensionis a regimine et administratione ecclesie Palentinensis hujusmodi sententiis integre persolvendam motu proprio per alias nostras litteras reservavimus, constituimus et assignavimus, prout in illis plenius continetur. Quocirca fraternitati vestre per apostolica scripta motu simili mandamus, quatenus vos vel duo aut unus vestrum, si et postquam dicte littere vobis presentate fuerint, per vos vel alium seu alios faciatis auctoritate nostra pensionem prefatam Joanni electo et pro tempore existenti apiscopo Gruningensi vel eorum procuratoribus predictis juxta reservationis, constitutionis et assignationis predictarum et decreti nostri in eisdem litteris appositi continentiam et tenorem integre persolvi. Et nihilominus quemlibet ex Chistophoro episcopo et successoribus predictis, quem hujusmodi interdicti et suspensionis sententias incurrisse vobis constiterit, quoties super hoc pro parte ejusdem Joannis electi vel pro tempore existentis episcopi Gruningensis fueritis requisiti, tam diu Dominicis et aliis festivis diebus in ecclesiis, dum major inibi populi multitudo ad divina convenerit, interdictum et suspensum publice nuntietis et faciatis ab aliis nuntiari, donec Joanni electo et pro tempore existenti episcopo Gruningensi seu eorum procuratoribus predictis de pensione hujusmodi tunc debita fuerit integre satisfactum, ipseque interdictus et suspensus benefitium relaxationis hujumodi meruerit obtinere, contradictores auctoritate nostra appellatione postposita compescendo, non obstantibus omnibus que in dictis litteris voluimus non obstare, seu si Christo-

phoro episcopo et successoribus prefatis vel quibusvis aliis communiter vel divisim ab apostolica sit Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Datum Rome apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo quingentesimo sexagesimo primo, sexto Idus Augusti, pontificatus nostri anno secundo.

Ceterum ut earumdem tenor litterarum sic insertus omnimodam rei seu facti certitudinem faciat, auctoritate apostolica decernimus, ut illud idem robur eamdemque vim ac eumdem vigorem dictus tenor per omnia habeat, que haberent originales littere suprascripte, ac etiam prorsus eidem tenori fides adhibeatur, quandocumque et ubicumque in juditio et alibi fuerit exhibitus vel ostensus ac eidem tenori firmiter stetur in omnibus sicut eisdem originalibus litteris adhiberetur et staretur, si forent exhibite vel ostense. Per hoc autem nullum jus cuique de novo aquiri volumus, sed antiquum tantummodo conservari. Nulli ergo nostre voluntatis et decreti infringere *etc.* Dat. *ut supra.*

Archivalia I, nº. 416. — Het Consistoriaal besluit der bisschopsbenoeming voor Leeuwarden, Roermond, Deventer en Groningen viel op denzelfden dag; zie *Archivalia* I, nº. 2043.

98. 1561, AUGUSTUS 8. — **Pius IV ontslaat Johannes Knijff, bisschop van Groningen, van mogelijkerwijze beloopen censuren.**

Pius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Joanni Knifio, ordinis fratrum Minorum de Observantia nuncupatorum professori, salutem et apostolicam benedictonem.

Apostolice Sedis consueta clementia, ne dispositiones per eam cathedralibus ecclesiis pro tempore facte valeant quomodolibet impugnari, sed persone ad eas promovende illis puro corde et sincera conscientia presidere valeant, remedia, prout convenit, adhibet opportuna. Cum igitur nos hodie ecclesie Gruningensi a primeva illius erectione vacanti de persona tua, nobis et fratribus nostris ob tuorum exihentiam meritorum accepta, de ipsorum fratrum consilio, apostolica auctoritate, providere teque illi in episcopum et pastorem preficere intendamus, nos, ne si forsan aliquibus sententiis, censuris et penis ecclesiasticiis ligatus sis, provisio et prefectio predicte possint propterea quomodolibet impugnari, providere volentes, te a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existis, ad hoc dumtaxat ut provisio et prefectio predicte nec non singule littere apostolice desuper conficiende suum sortiantur effectum, auctoritate predicta, tenore presentium absolvimus et absolutum fore nunciamus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ac dicte ecclesie juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo. . . . . Datum Rome apud s. Petrum, anno Incarnationis Dominice 1561, Sexto Idus Augusti, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 413.

99. 1561, AUGUSTUS 9. — Pius IV machtigt Johannes (Knijff), bisschop van Groningen, zich door iederen katholieken bisschop te laten wijden, mits hij vooraf den eed van trouw aflegt.

Pius, episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Joanni electo Gruningensi salutem et apostolicam benedictionem.

Cum nos pridem ecclesie Gruningensi, quam alias felicis recordationis Paulus papa quartus predecessor noster ex ecclesia s. Martini, olim oppidi Trajectensis nunc vero civitatis Gruningensis, in cathedralem cum episcopali et capitulari mensis aliisque cathedralibus insigniis de fratrum suorum, de quorum numero tunc eramus, consilio, apostolica auctoritate erexerat et instituerat, a primeva illius erectione hujusmodi tunc vacante de persona tua, nobis et fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de fratum eorundem consilio, apostolica auctoritate duximus providendum, preficiendo te illi in episcopum et pastorem, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur, nos ad ea que ad tue commodidatis augmentum cedere valeant, favorabiliter intendentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati tibi ut a quocumque malueris Catholico antistite, gratiam et communionem apostolice Sedis habente, accitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus Catholicis episcopis, similes gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis suscipere valeas ac eidem antistiti, ut recepto prius per eum a te nostro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite solito juramento juxta formam presentibus annotatam munus predictum auctoritate nostra licite impendere tibi possit, plenam et liberam dicta auctoritate apostolica earundem tenore presentium concedimus facultatem. Volumus autem et auctoritate prefata statuimus atque decernimus, quod si non recepto a te per ipsum antistitem predicto juramento idem antistes munus ipsum tibi impendere, et tu illud suscipere presumpseritis, dictus antistes a pontificalis offitii exercitio et tam ipse quam tu ab administratione tam spiritualium quam temporalium ecclesiarum vestrarum suspensi sitis eo ipso. Preterea volumus, quod formam a te tunc prestiti juramenti hujusmodi nobis de verbo ad verbum per tuas patentes litteras tuo sigillo munitas per proprium nuntium quanto citius destinare procures quodque per hoc venerabili fratri nostro archiepiscopo Trajectensi, cui ecclesia ipsa Gruningensis metropolitico jure subesse dignoscitur, nullum imposterum prejuditium generetur. Forma autem juramenti, quod prestabis, hec est:

Ego Joannes electus Gruningensis ab hac hora in antea fidelis et obediens ero beato Petro sancteque apostolice Romane ecclesie ac domino nostro domino Pio pape quarto suisque successoribus canonice intrantibus, Non ero in consilio aut consensione vel facto, ut vitam perdant aut membrum seu capiantur aut in eos violente manus quomodolibet ingerantur seu injurie alique inferantur quovis quesito colore. Consilium vero, quod mihi creditum fuit per se aut nuntios seu litteras, ad eorum damnum me sciente nemini pandam. Papatum Romanum et regalia sancti Petri adjutor eis ero ad retinendum et defendendum contra omnem hominem. Legatum apostolice Sedis in eundo et redeundo honorifice tractabo et in suis necessitatibus adjuvabo Jura, honores et privilegia et auctoritatem Romane ecclesie, domini nostri pape et successorum predictorum conservare, defendere, augere et promovere curabo nec ero in consilio, facto vel tractatu, in quibus contra ipsum dominum nostrum vel eandem

Romanam ecclesiam aliqua sinistra vel prejudicialia persone, honoris, juris, status et potestatis eorum machinentur. Et si talia a quibuscumque procurari novero vel tractari, impediam hoc pro posse et quanto potius potero commode significabo eidem domino nostro vel alteri, per quem ad ipsius notitiam poterit pervenire. Rogatus sanctorum patrum decreta, ordinationes, sententias, dispositiones, reservationes, provisiones et mandata apostolica totis viribus observabo et faciam ab aliis observari. Hereticos, scismaticos et rebelles domino nostro et successoribus predictis pro posse persequar et impugnabo; vocatus ad synodum veniam, nisi prepeditus fuero canonica prepeditione. Apostolorum limina, Romana curia existente citra, annis singulis, ultra vero montes singulis bienniis per me ipsum visitabo, et si post primam visitationem personaliter factam aliquo legitimo impedimento prepeditus personaliter venire non potero, per aliquem fidum amicum de gremio mee exclesie aut alium in dignitate constitutum seu alias personatum habentem et de statu ecclesie bene instructum, qui vice mea apostolico conspectui se presentare et de legittimo impedimento hujusmodi saltem per juramentum legitimum fidem facere teneatur, id adimplebo. Possessiones vero ad mensam meam pertinentes non vendam, neque donabo, neque impignorabo, neque de novo infeudabo, vel aliquo modo alienabo etiam cum consensu capituli ecclesie mee, inconsulto Romano Pontifice. Et si ad aliquam alienationem devenero, penas in quadam super hoc edita constitutione contentas eo ipso incurrere volo. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dei evangelia.

Datum Rome apud s. Petrum, anno Incarnationis Dominice 1561, quinto Idus Augusti, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 414.

100. 1561, NOVEMBER 20. — Pius IV verklaart, dat de negen pas aangestelde en ieder bij naam genoemde Nederlandsche bisschoppen hunne kerkelijke ambten, goederen en bezittingen vrij en ongestoord mogen aanvaarden, terwijl hij den termijn, waarbinnen de bulle hunner resp. benoeming moet zijn uitgevaardigd, opnieuw met zes maanden verlengt.

Ad futuram rei memoriam.

Ad Romani Pontificis auctoritatem pertinere dinoscitur ad ea libenter intendere per que provisiones et alie dispositiones de cathedralibus ac etiam metropolitanis ecclesiis, personis ecclesiasticis quibuslibet, et gratie eis desuper pro tempore facte, sublatis quibusvis impedimentis, suum sortiantur effectum ac ecclesiarum profectui et personarum earundem indemnitati et commoditati favorabiliter consulatur. Cum itaque nos nuper Mecliniensi de Antonii, sancte Romane ecclesie presbiteri cardinalis, Atrebatensis nuncupati, nostri, ac Trajectensi de Federici, et Brugensi de Petri, Audomarensi de Guillermi, necnon Iperiensi de Nicolai, et Antverpiensi de Philippi, ac Middelburgensi de etiam Nicolai, necnon Busdoducensi de Francisci, et Harlemensi de similiter Nicolai, ac Namurcensi, ecclesiis tunc a primeva earum erectione aut alias vacantibus, de Antonii illarum (*sic*) electorum dilectorum filiorum personis de fratrum nostrorum consilio apostolica auctoritate providerimus ipsosque illis in archiepiscopos et episcopos prefecerimus et pastores: et (cum) deinde, ne interim, dum littere apostolice desuper expedirentur, aliqua in spiritualibus et temporalibus patirentur incommoda, cuilibet eorum, ut corporalem possessionem seu quasi

regiminis et administrationis dictarum ecclesiarum libere apprehendere et illarum fructus, redditus et proventus percipere, exigere et levare valerent, per diversas alias nostras in forma Brevis litteras indulserimus, prout in illis per quas voluimus, quod ipsi litteras predictas infra sex menses tunc proximos in totum expedire et alia tunc expressa facere tenerentur, plenius continetur: et (cum) sicut accepimus, pro eo quod post erectionem huiusmodi seu tempore illius singulis ecclesiis predictis seu earum archiepiscopalibus et episcopalibus mensis certa monasteria, prioratus, prepositurae ac certa illorum bona necnon beneficia ecclesiastica ac certa oppida, castra, ville ab eis et aliis ecclesiis, monasteriis et piis locis dicta auctoritate dismembrata, nonnulla videlicet ex eis ex tunc, alia vero cedentibus vel decedentibus eorum possessoribus, pro illorum dotibus civitatibus et diocesibus unita et applicata ac concessa et assignata necnon ad illa translata respective fuerant, prout in certis designationibus per certos judices ad id legitime deputatos factis, ad quos relationem haberi volumus, plenius continetur, nulla in eisdem litteris mentio facta exstiterat aut ex certis aliis causis possesionem hujusmodi hactenus apprehendere distulerint, nec adhuc litteras predictas commode expedire potuerint neque possint, et propterea ecclesie predicte non parva in eisdem spiritualibus et temporalibus detrimenta passe fuerint et patiantur, — nos animarum periculis obviare ac indemnitati dictarum ecclesiarum necnon eorum electorum commodis consulere volentes ac singularum litterarum predictarum veriores tenores presentibus pro sufficienter expressis habentes necnon dictos sex menses, infra quos predicti electi adhuc existunt, ad alios sex menses a fine primodictorum sex mensium computandos dumtaxat, quibus durantibus litteras ipsas expedire et alia ad id necessaria facere et aliqua jura propterea debita persolvere minime teneantur, nec ad id cogi seu compelli possint, neque ecclesie ipse propterea vacare censeantur, harum serie extendentes et ampliantes, voluimus et auctoritate predicta decrevimus, quod singule littere predicte in forma Brevis ab earum omnium data et in eis contenta quecunque valeant et eis suffragentur etiam ad hoc, ut ipsi electi et eorum singuli per se vel alium seu alios tam illarum quam presentium vigore corporalem possessionem seu quasi regiminis et administrationis tam ecclesiarum quam prepositurarum et aliorum beneficiorum necnon oppidorum, castrorum, villarum et locorum ac illorum bonorum mensis episcopalibus prefatis juxta designationes predictas unitorum, applicatorum, concessorum et translatorum predictorum ac alias juxta earundem designationum continentiam et tenorem propria auctoritate absque spolii et attemptationum vicio libere apprehendere et perpetuo retinere ac illorum fructus, redditus et proventus percipere, exigere et levare ac in suos et dictarum ecclesiarum usus et utilitatem convertere libere et licete valeant in omnibus et per omnia, ac si in eis de premissis modo premisso mentio facta ac predicte et alie littere apostolice tam super provisionibus et prefectionibus quam singulis unionibus, applicationibus, concessionibus et translationibus predictis in totum expedite fuissent, mandantes universis et singulis venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis ac dilectis filiis abbatibus, prioribus, prepositis ceterisque personis ecclesiasticis cujuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis et conditionis existentibus etiam cardinalatus honore fulgentibus ac a quorum ecclesiis, civitatibus et diocesibus monasteria, prioratus, prepositurae et beneficia ac oppida, villas, castra, loca et bona predicta dismembrata sèu separata fuerint, in virtute sancte obedientie et sub nostre

indignationis ac excommunicationis late sententie necnon privationis dignitatum et beneficiorum per eos obtentorum ac inhabilitatis ad illa et alia imposterum obtinenda, eo ipso per contravenientes inferiores a cardinalibus incurrendis penis, ut illa omnia juxta designationes predictas libere relaxent et demittant et quominus provisiones, prefectiones, uniones, applicationes, appropriationes et concessiones ac translationes predicte suum consequantur effectum, nullatenus impediant seu de illis intromittant, sed ad id auxilium, consilium et favorem prestent, conventibus vero dictorum monasteriorum sic unitorum nunc et pro tempore vacantium, ut prelatis, quorum mense archiepiscopali vel episcopali illa unita fuerint, suffraganeis, capitulis, clero et vassallis, ut tanquam eorum patri et pastori ac superiori pareant et obediant ac eorum mandatis intendant, necnon hortantes in Domino dilectos filios nobiles viros oppidorum, castrorum et locorum predictorum in temporalibus dominos, ut pro sua in Deum pietate ac in nos et Sedem predictam reverentia premissis faveant et ut illa executioni debita demandentur premittant et favorem prebeant, ac etiam mandantes dilectis filiis abbati sancte Gertrudis Lovaniensis, Leodiensis diocesis, et preposito Ariensi, Morinensis seu alterius diocesis, ac Petro de Castello, alias del Ryo, canonico Brugensi, quatinus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios eisdem electis et eorum singulis in adipiscenda possessione hujusmodi efficacis defensionis presidio assistentes, faciant auctoritate nostra illos seu eorum procuratores illis ac omnibus et singulis aliis premissis [pacifice?] gaudere, non permittentes illos seu eorum aliquem desuper per supradictos seu quoscunque alios quomodolibet molestari: contradictores quoslibet et rebelles per predictas seu alias etiam graviores censuras et penas etiam pecuniarias, eorum arbitrio infligendas et applicandas, ac alia opportuna juris et facti remedia appellatione postposita compescendo, nec non legitimis super hiis habendis servatis processibus censuras et penes ipsas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Nos enim illis et eorum singulis quoscumque citandos citandi etiam per edictum publicum, constituto summarie et extrajudicialiter de non tuto accessu et quibus inhibendum fuerit etiam sub predictis seu similibus vel aliis eis benevisis penis inhibendi etiam simili edicto ac omnia et singula alia in premissis et circa ea necessaria seu quomodolibet opportuna faciendi, exercendi et exequendi plenam et liberam licentiam ac facultatem concedimus per presentes. Non obstantibus felicis recordationis Bonifacii pape VIII, predecessoris nostri, que incipit *Quicumque* de una et Concilii generalis de duabus dietis et aliis constitutionibus apostolicis ac ecclesiarum, monasteriorum et ordinum predictorum juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et litteris apostolicis, illis et quibusvis aliis quomodolibet etiam motu proprio concessis, approbatis et innovatis. Quibus omnibus illorum tenores presentibus pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat specialiter et expresse dorogamus, contrariis quibuscunque, aut si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Volumus autem, quod singuli electi prefati infra sex menses per presentes prorogatos et extensos predictos singulas litteras predictas super omnibus premissis in totum expedire et jura illorum ratione propterea debita persolvere

omnino teneantur, alioquin dictis sex mensibus elapsis, ecclesie ipse omnino vacare censeantur eo ipso, quodque iidem electi et eorum singuli ratione monasteriorum, prioratuum, prepositurarum, et aliorum beneficiorum ac bonorum predictorum, quorum uniones singulis ecclesiis predictis sive illarum mensis, ut prefertur, facte nondum effectum sortite sunt, infra eosdem sex menses per presentes prorogatos et extensos instrumenta publica mandatorum in forma valida confecta, per que procuratores in Romana curia ad obligandum ipsos omnes et singulos electos etiam in ampliori forma Camere apostolice de solvendis juribus eidem Camere, si et quando uniones predictas aut aliquam earum, prout quemlibet ipsorum electorum sive ecclesias sibi commissas concernunt, eisdem prelatis viventibus effectum sortiri contigerit, constituant, ad eandem curiam transmittere dictique procuratores in eadem Camera eosdem electos in vim mandatorum eorundem respective more solito obligare ac secuta tempore procedente alicujus ex monasteriis, proposituris vel beneficiis vacatione jura predicta etiam irrequisiti solvere vel solvi facere teneantur cum effectu. Alioquin non transmissis mandatis vel obligatione hujusmodi non facta aut solutione saltem infra alios sex menses a die dicte vacationis computandos realiter non secuta, prelati, qui premissa aut eorum aliquod non servaverint, a regimine et administratione ecclesiarum suarum, quousque ea impleverint, sint ipso jure suspensi, et interim fructus monasteriorum, prioratuum et aliorum beneficiorum ac bonorum hujusmodi suos minime faciant, sed ad illorum restitutionem in utroque foro perpetuo teneantur, sicque per quoscumque judices et commissarios, etiam palatii apostolici auditores ac sancte Romane Ecclesie cardinales, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter indicandi et interpretandi auctoritate, indicari et interpretari debere, necnon irritum et inane decernimus, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Datum Rome apud sanctum Petrum, die xx Novembris 1561, anno secundo.

Archivalia I, n°. 553.

101. 1562, JANUARI 18. — **Nicolaus (de Castro) van der Burgt, bisschop van Middelburg, verklaart aan paus Pius IV, de bisschoppelijke wijding ontvangen en den eed van trouw afgelegd te hebben.**

Die 2 Septembris 1568 dominus Christoforus Azconas nomine Rev^mi^ domini Nicolai de Castro episcopi Middelburgensis facto exhibuit atque produxit exemplum seu publicum instrumentum juramenti praestiti per dictum Rev^mum^ episcopum in papiro et latine scriptum et per dominum Haersfelt notarium publicum, ut apparet, subscriptum tenoris sequentis:

In nomine Domini amen. Sanctissimo in Christo patri et domino domino Pio divina providentia papae quarto Nicolaus de Castro episcopus Middelburgensis humilis vestre Sanctitatis creatura cum omni reverentia et obsequii promptitudine post humilima pedum oscula beatorum. Cum dudum V. S. nobis per litteras apostolicas in forma brevis expeditas de data Rome apud s. Petrum sub annulo Piscatoris die XXVIII maii 1561 pontificatus vestri anno secundo, ut litteris etiam super provisione ecclesie mee Middelburgensis nondum expeditis a quocumque mallemus Catholico antistite, gratiam et communionem

apostolice Sedis habente, accitis etiam in hoc sibi assistentibus duobus aliis Catholicis episcopis similes gratiam et communionem habentibus, vel si duo episcopi commode haberi nequiverint, uno episcopo et uno abbate usum mitre habente, munus consecrationis accipere possimus, ac eidem antistiti, ut recepto prius per eum a nobis vestro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite juramento juxta formam inibi annotatam manus nobis apostolica auctoritate impendere posset, plenam et liberam concessit facultatem; hinc est, quod nos gratia et facultate hujusmodi uti volentes, dictum munus consecrationis per Ill.mum et Rev.mum in Christo patrem dominum Antonium divina miseratione sancte Romane ecclesie cardinalem de Granvela archiepiscopum Mechliniensem, assitentibus sibi R.mis in Christo patribus et dominis episcopo Calcedonensi et abbate Grimbergensi usum mitre habente anto summum altare dicte metropolitane ecclesie S. Rumoldi Mechliniensis infra Missarum solemnia, in festo videlicet s. prothomartiris Stephani ultime preterito, cum omni humilitate et reverentia recepimus, prestito prius per nos atque ab illo a nobis recepto corporali juramento juxta modum et forma subscriptos, videlicet:

Ego Nicolaus de Castro episcopus Middelburgensis ab hac hora in antea fidelis et obediens . . . . .

In cujus rei fidem et testimonium praesentibus manu nostra subsignatis ac per fidelem nobis dilectum secretarium nostrum subscriptum sigillum nostrum duximus appendendum. Datum Middelburgi nostre diocesis, anno a Nativitate Domini 1562, mensis Januarii die 18., pontificatus S. V. anno tertio.

Archivalia I, nº. 1259.

102. 1562, APRIL 11. — De kardinaal-secretaris (Carlo Borromeo) aan den Spaanschen nuntius Crivelli: over de pauselijke *Motu-proprio*-besluiten aangaande de Nederlandsche bisdommen.

Al li XI Aprile 1562.

. . . . . Li Motu-proprio [1]) de Fiandra furno poi espediti, come Sua Maestà desiderava. Et voglio, che V. S. sappi che a me, che fui il proponente in Consistorio [2]) venivano poco meno di mille scendi di propina, li quali ho volentieri donati a Sua Maestà, non havendone voluto un quattrino . . . . .

Spagna Vol. 39 f. 26 (gelijkt. afschr.).

103. 1562, JUNI 1. — Pius IV verlengt o. a. voor aartsbisschop Frederik (van Toutenburg), van Utrecht, bisschop Nicolaas (de Castro), van Middelburg, bisschop Franciscus (Sonnius) van 's-Hertogenbosch en bisschop Nicolaas (van Nieuwland) van Haarlem de hun 20 November 1561 toegestane gunst opnieuw met vier maanden.

Ad futuram rei memoriam.

Romanus Pontifex, universalis ecclesie regimini divina dispositione presidens, ad ea libenter intendit, per que personarum ecclesiasticarum quarumcunque presertim pontificali dignitate fulgentium indemnitati obvietur et illarum commoditati favorabiliter consulatur. Dudum si quidem, postquam nos Trajectensi de Federici, et Brugensi de Petri, ac Audomarensi de Guillermi nec non Iperiensi de Martini et Antverpiensi de Philippi, ac Middelburgensi de Nicolai, necnon Buscoducensi

1) Zie boven (1561, Nov. 20), blz. 121.

2) Vgl. *Archivalia* I. nº. 2043.

de Francisci, et Harlemensi de etiam Nicolai, et Namurcensi ecclesiis tunc a primeva earum erectione aut alias vacantibus, de Antonii, illarum electorum dilectorum filiorum personis de fratrum nostrorum consilio apostolico auctoritate provideramus, postquam illis in archiepiscopum et episcopos prefeceramus et pastores: et deinde ne interim, dum litere apostolice desuper expedirentur, ecclesie ipse aliqua in spiritualibus et temporalibus patirentur incommoda, cuilibet eorum, ut corporalem possessionem seu quasi regiminis et administrationis dictarum ecclesiarum libere apprehendere et illarum fructus, redditus et proventus percipere, exigere et levare valerent, per diversas nostras in forma brevis litteras, per quas volebamus, quod predicti electi litteras suarum provisionum et prefectionum infra sex menses tunc proximos in totum expedire et alia tunc expressa facere tenerentur indulseramus, per nos accepto, quod cum post erectionem hujusmodi seu tempore illius singulis ecclesiis prefatis seu earum archiepiscopali et episcopalibus mensis certa monasteria, prioratus, preposituras certaque illorum bona necnon beneficia ecclesiastica ac certa oppida, castra, villas et loca ab eisdem aliis ecclesiis, monasteriis et piis locis dicta auctoritate dismembrata, nonnulla videlicet ex eis extunc, alia vero cedentibus vel decedentibus eorum possessoribus, pro illarum dotibus civitatibus et diocesibus unita et applicata ac concessa et assignata necnon ad illa translata respective fuissent et de hoc nulla in eisdem litteris mentio facta fuisset aut ex certis aliis causis ipsi electi possessionem hujusmodi eatenus apprehendere distulerant nec adhuc tunc litteras prefatas commode expedire potuerant neque poterant, nos dictos sex menses, infra quos prefati electi adhuc tunc existebant, ad alios sex menses a fine primodictorum sex mensium computandos dumtaxat, quibus durantibus litteras suarum provisionum et prefectionum hujusmodi expedire et alia ad id necessaria facere et aliqua jura propterea debita persolvere minime tenerentur, nec ad id cogi seu compelli possent, neque ecclesie ipse propterea vacare censerentur, extendentes et ampliantes, voluimus et auctoritate apostolica decrevimus, quod singule littere predicte in forma brevis ab earum omnium data et in eis contenta quecumque valerent et eis suffragarentur etiam ad hoc, ut ipsi electi et eorum singuli per se vel alium seu alios tam illarum quam posteriorum litterarum hujusmodi vigore corporalem possessionem seu quasi regiminis et administrationis tam ecclesiarum quam monasteriorum, prioratuum, prepositurarum et aliorum beneficiorum necnon oppidorum, castrorum, villarum et locorum ac illorum bonorum, mensis episcopalibus prefatis unitorum, applicatorum, concessorum et translatorum predictorum propria auctoritate absque spolii et attemptationum vicio libere apprehendere et perpetuo retinere ac illorum fructus, redditus et proventus percipere, exigere et levare ac in suos et dictarum ecclesiarum usus et utilitatem convertere libere et licite valerent in omnibus et per omnia ac si in eis de premissis modo premisso mentio facta ac prefate et alie littere apostolice tam super provisionibus et prefectionibus quam singulis unionibus, applicationibus, concessionibus et translationibus prefatis in totum expedite fuissent, per alias nostras etiam in forma brevis litteras, per quas etiam voluimus quod prefati electi infra sex menses tunc prorogatos et extensos prefatos litteras prefatas super omnibus premissis in totum expedire et jura illorum occasione propterea debita persolvere omnino tenerentur, alioquin ecclesie ipse vacare censerentur, eo ipso concessimus, prout in singulis litteris predictis plenius continetur. Et [quum], sicut accepimus, prefati electi ex certis causis litteras super provisionibus, prefectioni-

bus, unionibus, applicationibus concessionibus, translationibus prefatis hactenus commode expedire nequiverint neque in brevi possint, nos eorumdem electorum indemnitatibus obviare et commoditatibus, quantum in nobis est, consulere volentes, eos et eorum quemlibet a quibusvis excommunicationis *etc.*; censentes ac singularum litterarum predictarum tenores presentibus pro sufficienter expressis habentes, motu proprio, non ad ipsorum electorum vel alicujus pro eis nobis super hoc oblate petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate sex menses prorogatos predictos, infra quos predicti electi adhuc existunt, etiam ad hoc, ut ipsi et eorum singuli, qui dictam possessionem adhuc assecuti non sunt, illam tam singularum predictarum quam presentium litterarum vigore corporalem possessionem, ut prefertur, libere apprehendere ac fructus, redditus et proventus hujusmodi percipere exigere et levare ac in suos et alios predictos usus et utilitatem convertere valeant, ad quatuor menses, a fine secundi dictorum mensium prorogatorum computandos dumtaxat, quibus durantibus litteras super provisionibus, prefectionibus, unionibus, applicationibus, concessionibus et translationibus hujusmodi expedire et alia ad id necessaria facere et aliqua jura propterea debita persolvere minime teneantur nec ad id cogi seu compelli possint neque ecclesie ipse propterea vacare censeantur, auctoritate apostolica tenore presentium extendimus et ampliamus ac prorogamus. Volumus autem, quod prefati electi infra quattuor menses per presentes prorogatos predictas litteras super provisionibus, prefectionibus, unionibus, applicationibus, concessionibus in totum expedire et jura illorum occasione propterea debita persolvere omnino teneantur; alioquin, dictis per presentes prorogatis quattuor mensibus elapsis, ecclesie ipse vacare censeantur eo ipso. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac omnibus illis, que in singulis litteris predictis voluimus non obstare, ceterisque contrariis quibuscumqe. Datum Rome apud sanctum Petrum *etc.*, die prima Junii 1562, anno tertio.

Archivalia I, nº. 556.

104. 1562, OCTOBER 20. — Akte der overhandiging van het pallium [1]) aan Johannes Mensinck (?) als procurator van aartsbisschop Frederik van Toutenburg, door kardinaal Carolus Borromeus.

In nomine sancte et in dividue Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti Amen.

Noverint universi et singuli hoc presens publicum instrumentum inspecturi, lecturi pariter et audituri, quod anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo sexagesimo secundo, Indictione quinta, die vero vigesima mensis Octrobris, pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Pii divina providentia pape quarti anno tertio, coram Ill.mo et R.mo in Christo patre et domino domino Carolo sancti Martini in Montibus, S. R. E. diacono cardinali, Borromeo vulgariter nuncupato, ad infrascripta per Sanctissimum dominum nostrum papam commissario specialiter deputato, ac in mei cerimoniarum apostolicarum magistri et notarii apostolici testiumque ad hec specialiter vocatorum et rogatorum presentia, personaliter constitutus Rev.dus dominus Johannes Mensinet [2]), procurator Rev.mi in Christo patris et domini domini Federici a Tau-

1) Het was hem toegekend bij Consistoraal besluit van 9 Oct. 1562, zie *Archivalia* I, nº. 2044.

2) Waarschijnlijk te lezen: Mensinck.

temburch (*sic*) archiepiscopi Trajectensis principalis absentis, post celebrationem Misse submissa voce in cappella privata ejusdem Ill.mi et Rev.mi domini cardinalis, ut moris est, pallium de corpore beati Petri sumptum, in quo plenitudo pontificalis offitii alias in Consistorio pro parte dicti Rev.mi domini Francisci (*sic*) Trajectensis archiepiscopi petitum et obtentum sibi tradi et assignari per predictum Ill.mum et Rev.mum dominum cardinalem commissarium cum instantia ac humilitate et reverentia debitis postulavit. Dictus vero Ill.mus et Rev.mus dominus Carolus cardinalis commissarius petitioni hujusmodi annuens volensque mandatum apostolicum sibi in hac parte commissum reverenter ut decet exequi, pallium predictum de altare dicte sue capelle suscipiens eidem Rev.do domino Joanni Mensinet (*sic*), procuratori et nomine procuratorio quo supra, coram eodem Ill.mo et Rev.mo domino cardinali commissario genibus flexis constituto, cota induto, super ejus humeris imponens sibi tradidit cum cerimoniis et solemnitatibus in similibus fieri et servari solitis, sub his verbis videlicet: ad honorem omnipotentis Dei et beate Marie semper virginis ac sanctorum apostolorum Petri et Pauli et domini nostri domini Pii divina providentia pape IIII ac sanctae Romanae Ecclesiae nec non ecclesiae trajectensis prefato Rev.mo domino archiepiscopo principali commisse (*sic*): „tradimus tibi pallium de corpore beati Petri sumptum, in quo est plenitudo pontificalis offitii, ut eo infra suam dictam ecclesiam utatur certis diebus et temporibus, que in privilegiis sibi ab eadem Sede concessis exprimuntur cum archiopiscopalis nominis appellatione, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, Amen." Super quibus omnibus et singulis premissis ego cerimoniarum apostolicarum magister et notarius infrascriptus, ex officio rogatus et a prefato Rev.do domine Joanne Mensinet (*sic*) procuratore requisitus, de premissis hoc presens publicum confeci instrumentum. Acta fuerunt hec Rome in palatio apostolico et aedibus solitae habitationis prefati Ill.mi et Rev.mi domini cardinalis commissarii et in prefata ejus capella privata, presentibus ibidem dominis Fidelis de Fidelibus, clerico Mantuano, subdiacono apostolico, et Joanne Baptista de Sabellis, clerico Burgi sancti Sepulchri, testibus ad premissa vocatis atque rogatis.

Archivalia I, nº. 839. — Op fol. 43 staat nl. het gewone notarieele onderschrift.

105. 1565, MEI 3. — Pius IV verklaart, dat in de dotatie van het bisdom en het kapittel van Roermond ten onrechte ook de proosdij van sint Remigius te Meerssen is opgenomen, wijl deze behoort aan de gelijknamige abdij te Rheims.

Ad perpetuam rei memoriam.

Sedis apostolice providentia circumspecta dubia, que ex apostolicis concessionibus emergi possunt, ne exinde contentiones oriantur libenter declarat, prout expedire cognoscit. Cum itaque alias nos, postquam felicis recordationis Paulus papa IIII, predecessor noster, de certis tunc expressis causis impulsus, volens etiam charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici desuper humiliter supplicantis precibus pioque desiderio in ea parte satisfacere, habito cum fratribus suis sancte Romane ecclesie cardinalibus, de quorum numero tunc eramus, matura deliberatione, de eorum consilio deque apostolice potestatis plenitudine Mecliniense, ac quod in ducatu Gueldrie et diocesi Leodiensi consistebat Ruremundense, et diversa alia tunc expressa oppida

insignia regionis Inferioris Germanie, que etiam tunc dicto Philippo regi hereditario jure subiecta erant, a suis quodque diocesibus et provinciis cum omnibus et singulis eorum terris, territoriis, cleris, populis, personis, monasteriis et beneficiis ecclesiasticis cum cura et sine cura secularibus et quoruncunque ordinum regularibus aliisque piis locis perpetuo segregaverat, diviserat et separaverat ac Mecliniense et Ruremundense reliquaque oppida predicta sic divisa et civitates, sedem vero Mecliniensem in metropolitanam ae collegiatam sancti Spiritus, Ruremundensem certasque alias aliorum oppidorum in civitates erectorum hujusmodi ecclesias cathedrales pro totidem episcopis creandis, qui suis preessent ecclesiis, ac Rurenumdensi aliisque ecclesiis et civitatibus predictis certos districtus, per nuntium suum postmodum ab eo illuc mittendum limitandos, pro sua diocesi perpetuo concesserat necnon Ruremundensem et certas alias tunc expressas ecclesias, civitates et dioceses dicte ecclesie Mecliniensis pro sua provincia subjecerat singulisque Ruremundensis et aliarum noviter erectarum cathedralium ecclesiarum mensis episcopalibus annuum redditum trium millium ducatorum auri de Camera ex certis decimis et bonis ac ex fructibus, redditibus et proventibus ecclesiasticis, per dictum nuntium specificandis et repartiendis, ex tunc prout ex ea die et e contra postquam specificati et repartiti ac interim, donec specificatio et repartitio huiusmodi facte ac effectum sortite forent et non ultra, cuilibet ex predictis mensis pro earum dote alium annuum redditum mille et quingentorum ducatorum similium per ipsum Philippum regem ex redditibus et proventibus, quos ex dicta regione percipiebat, Ruremundensi aliisque noviter institutis episcopis pro tempore existentibus annis singulis, quousque specificatio et repartio predicte ac pro ea tantum parte, que plenarium suum effectum minus sortita forent nec ultra, integre et proportionaliter persolvendos perpetuo applicaverat et appropriaverat, laudabile eiusdem predecessoris institutum prosequi et ad hunc effectum tam episcopali mense quam etiam infrascriptis necnon affectis prebendis ecclesie Ruremundensis predicte de congrua dote providere volentes, motu proprio, ex certa nostra scientia ac de apostolice potestatis plenitudine monasterium sancti Hieronimi Ruremundensis ordinis sancti Augustini, olim combustum et nondum plene reparatum, et preposituram dicte ecclesie sancti Cristofori (?) in cathedralem Ruremundensem erecte hujusmodi, dignitatem inibi principalem, ac etiam preposituram forsan conventualem sancti Remigii de Mersen patrie Falkenbergensis ordinis sancti Benedicti antea Leodiensis, necnon sancte Vrsule et Undecim millium virginum in Kessel antea Coloniensis, et sancti Nicolai in Alikosii (*sic*) antea Traiectensis, nunc vero Ruremundensis diocesis Premonstratensis ordinis conventu carentes preposituras, ac qui conventualis non erat nec, ut asserebatur, aliud onus quam unius Misse in anno habebat prioratum sancti Walrici Cisterciensis ordinis ejusdem diocesis, cum primum illa per cessum ex causa permutationis vel decessum seu quamlibet aliam dimissionem vel amissionem moderni abbatis monasterii ac preposituras et prioratum hujusmodi quovismodo obtinentium tunc aut alias quomodolibet etiam apud Sedem apostolicam vacare contingeret, etiam si actu tunc ut prefertur vel alias vacavissent, necnon de eisdem monasterio, preposituris regularibus et prioratu, dignitatem abbatialem et ordines omnemque statum et dependentiam regularem ex tunc prout ex ea die et e contra perpetuo dicta auctoritate suppressimus et extinximus. Et quoniam in Ruremunda prope dictam eius ecclesiam cathedralem non erat

locus episcopalis habitationis commodior quam esset fundus monasterii predicti, fundum hujusmodi cum edificiis in eo instauratis episcopo Ruremundensi pro domo episcopali et habitatione sua assignavimus, ac sancti Spiritus et sancti Remigii prepositurarum et prioratus episcopali monasterii vero ac in Kessel et sancti Nicolai prepositurarum predictarum illisque annexorum fructus, proventus, jura, obventiones, emolumenta et alia bona quecumque quovis nomine nuncupata, quadraginta videlicet decanatui ac tantumdem vel tot ducatorum auri similium, que ad infrascriptarum affectarum prebendarum equivalentiam necesse esset portiones annuas exinde primitus assumendas scholastrie dicte ecclesie Ruremundensis, reliqua vero novem canonicatibus pro totidem prebendis ejusdem ecclesie, qui graduatis affecti essent, una cum eorum preeminentiis, prerogativis, superioritatibus, iurisdictionibus, administrationibus universis, ita quod hujusmodi vacatione occurrente liceret episcopo Ruremundensi et decano, scholastico et novem graduatis canonicis supradictis pro tempore existentibus per se vel alium seu alios corporalem possessionem seu quasi jurium et pertinenciarum ac fructuum, reddituum et proventuum, obventionum et emolumentorum ac aliorum bonorum monasterii, prepositurarum et prioratus predictorum propria auctoritate libere apprehendere et retinere illaque perinde exigere et levare ac in suas et episcopalis mense necnon decanatus, scholastrie ac novem canonicatuum prebendarum predictorum usus et utilitatem convertere necnon omnia et singula beneficia ecclesiastica cum cura et sine cura secularia et quorumvis ordinum regularia ad collationem, provisionem, presentationem, electionem, institutionem, confirmationem et quamvis aliam dispositionem pro pro tempore existentium prepositurarum et prioratus prioris ac monasterii prefatorum abbatis communiter vel divisim quomodolibet spectantia personis idoneis respective conferre et de illis etiam providere, similesque personas ad illa presentare vel electas instituere et confirmare aliasque de illis libere disponere ceteraque in premissis et circa ea necessaria et opportuna et que eorundem monasterii abbates, prepositurarum prepositi et prioratus priores eatenus facere et exequi potuerant et debuerant facere et exequi, cujusvis licentia desuper minime requisita, dicta auctoritate ex certa scientia perpetuo applicavimus et appropriavimus, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Et (cum), sicut accepimus, a pluribus annis citra dicta prepositura de Mersen monasterio sancti Remigii Remensis diocesis ordinis sancti Benedicti perpetuo valide unita existat, nos attendentes, quod in eisdem litteris de priori unione de eadem prepositura de Mersen eidem monasterio sancti Remigii facta hujusmodi nulla mentio facta fuit, volentesque cuilibet jus suum conservari necnon cuiusvis dubitationis scrupulum in premissis de medio submovere ac tenores ejusdem unionis et singularum litterarum desuper confectarum presentibus pro expressis habentes, motu proprio, non ad alicuius nobis desuper oblate petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione ac ex certa nostra scientia et de apostolice potestatis plenitudine, mentis nostre non fuisse litteris de juribus unionis de dicta prepositura de Mersen eidem monasterio sancti Remigii facte hujusmodi, quatenus valida et suum sortita sint effectum, propter premissa in aliquo prejudicare, tenore presentium decernimus et declaramus ac suppressionem, extinctionem, applicationem, approbationem, quoad dictam prepositurarn de Mersen ut prefertur factas, ac litteras desuper confectas hujusmodi illarumque executionem et inde secuta quecumque, quatenus dicte prioris

unionis in omnibus ut prefertur prejudicent, penitus et omnino revocamus, cassamus, extinguimus et annullamus ac viribus vacuamus, illasque et illa quoad dictam preposituram de Mersen nullius roboris vel momenti fuisse, esse et fore ac pro nullis et infectis haberi nullamque eis fidem in judicio vel extra adhiberi, ceteraque in omnibus et singulis per quoscumque judices tam illarum partium ordinarios quavis auctoritate delegatos ac causarum sacri palatii apostolici auditores necnon sancte Romane ecclesie cardinales, sublata eis et eorum cuilibet quavis dijudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, judicari et diffinire debere, necnon quicquid secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, irritum et inane decernimus. Quocirca venerabilibus fratribus Metensi et Verdunensi episcopis ac dilecto filio decano ecclesie Noviomensis motu simili per presentes committimus et mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios presentes nostras litteras et in eis contenta quecumque, ubi et quando opus fuerit, solemniter publicantes eisque quorum interest et intererit in premissis efficacis defensionis presidio assistentes, faciant auctoritate nostra easdem presentes litteras et in eis contenta hujusmodi firmiter observari ac singulos, quos littere ipse concernunt et concernent, in futurum illis pacifice gaudere, non permittentes, eos seu eorum quemlibet desuper contra earumdem litterarum tenorem quomodolibet indebite molestari. Contradictores quoslibet et rebelles per censuras et penas ecclesiasticas ac alia opportuna juris remedia, appellatione postposita, compescendo, necnon legitimis super habendis servatis processibus, censuras et penas ipsas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Non obstantibus premissis ac bone memorie Bonifacii pape VIII, predecessoris nostri, qua cavetur, ne quis extra suam civitatem vel diocesim nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad judicium evocetur, seu ne judices a Sede predicta deputati extra civitatem vel diocesim, in qua deputati fuerint, contra quosqumque procedere aut alio vel aliis vices suos committere presumant, ac de duobus dietis in Concilio generali edita, dummodo ultra tres dietas aliquis auctoritate presentium ad judicium non trahatur, ac quibusvis aliis constitutionibus et ordinationibus apostolicis necnon omnibus illis, que in dictis nostris litteris volumus non obstare ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Rome apud sanctum Petrum *etc.*, die III Maji, 1565, anno 6°.

Archivalia I, n°. 565.

106. 1569, SEPTEMBER 20. — De Camerarius kard., Michele Bonelli, gelast aan de beambten der Camera, dat zij terstond de benoemingsbulle van Cunerus Petri van Brouwershaven als bisschop van Leeuwarden [1]) moeten uitvaardigen.

Frater Michael Camerarius vobis magnificis dominis officialibus, in annatis participantibus, aliisque omnibus et singulis, ad quos pertinet et spectat de mandato et auctoritate *etc.* harum serie committimus et sub 500 ducatorum auri Camere apostolice applicandorum aliisque arbitrii nostri penis precipimus et mandamus, quatinus statim visis presentibus literas apostolicas prefectionis

1) Als zoodanig benoemd in het Consistorie van 13 Sept.; zie *Archivalia* I, n°. 2046.

ecclesie Lewardiensis, post dimissionem factam per R. P. D. Remigium Drutium, ad presens electum Brugensem, vacantis, cujus fructus una cum illius dote in libris Camere apostolice ad mille florenos auri taxati reperiuntur, in favorem R. P. D. Cuneri Petri de Brauwershaven, prebiteri Trajectenis diocesis, sacre theologiae doctoris, sub data Rome apud sanctum Petrum XV Kl. Octobris anno quarto pontificatus SS^mi. D. N. Pii quinti facte, per omnia vestra officia solita obligatione expediatis et relaxetis, prout etiam nos, cum ad Cameram apostolicam pervenerint, sub simili obligatione expediemus et relaxabimus expedirique et relaxari faciemus, attento quod ex literis R. D. Joannis Christophori van der Aa, secretarii serenissimi et Catholici regis, per eum subscriptis et sigillo regio secreto munitis, in Camera recognitis et dimissis, constat eandem dotem nondum sortitam fuisse effectum Alioquin *etc.* contrariis non obstantibus quibuscumque. Datum Rome in Camera apostolica, die 20. Septembres 1569. Frater M. D. cardinalis Camerarius.

Archivalia I, n°. 1260.

107. 1569. — Betoog tegen de aannemelijkheid van het 30 Augustus 1561 bij de landvoogdes Margaretha van Parma aangegane verdrag, volgens hetwelk de abdijen, die bij de nieuwe Nederlandsche bisdommen waren ingelijfd, voortaan slechts een jaargeld aan het resp. bisdom uitkeeren en overigens aan haar eigen Orde verblijven zouden.

Per il scritto, che va con quaesta, si vede un poco più a longo il fondamento della erettione delli nuovi vescovati di Fiandra e della unione delle abbatie per dote et ancora vi è risposta alli argomenti, sopra li quali se fondano li Stati di Brabante, dimandando confirmatione di quel trattato nullo, che hanno costretto Madame di Parma fare a nome di S. M^tà. con li predetti Stati, servendosi li authori della contradittione della malignitá de tempi. Et sono le abbatie di Brabante, che si uniscono, quella di s. Pietro di Afflighen dell'ordine di s^to. Benedetto all'arcivescovato di Malines, quella di Tongherloo dell'ordine Premonstratense al vescovato Buscoducense, quella di s^to. Bernardo dell'ordine Cisterciense al vescovato d'Anversa.

Le bolle molto ben dispacciate, cosi gratiose come rigosose, et quanto può servir'alla materia, sono in Fiandra molti anni sono in mano delli capitoli, „quibus et ecclesiis jus est quaesitum", et hanno lasciato de servirsene, per non esserseli concesso per li tempi, che sono corsi tanti violenti.

Delle quali servendosi li authori delli tumulti di Fiandra, che volevano introdurre la Confessione Augustana et altre sette heretice nelli paesi, forzorno Madame di Parma a trattare a nome di S. M. Cattolica con li Stati Brabante; *Margaretha van Parma was met de Staten van Brabant overeengekomen*: „che si procuraria la cassatione di questa unione e che in loco di questa per dote darianno le predette abbatie 8^m fiorini de pensione per l'arcivescovato et doi vescovati, che sono 4^m scudi in loco che per l'erettione fatta delli novi vescovati per la fel. rec. di Paolo IV dovevano havere li arcivescovi per dote V^m scudi et li vescovi III^m per uno, acció se potessero mantener in quelli Stati tanto populati con l'authoritá necessaria.

Di questa pensione di 8 mila fiorini, promessa a S. Maestà, il receptore di Sua Maestà propria non ha potuto riscotere de quattro anni un solo anno

intero, per dove si vede come stariano sicuri li vescovi, quando loro stessi havessero da riscotere la pensione dalli abbati.

Il supplimento della dote fino alla somma deputata, come di sopra si dice per la prima erettione, non si trovaria se non con grandissima ruina de molti beneficii particolari et in varii pezzi, che daria travaglio intollerabile alli vescovi per riscoderla, di più che bisognaria aspettar molto tempo, finche li beneficii vacassero, et fra tanto non havriano il modo li vescovi di vivere, di fare l'officio loro.

Vero è, che fanno presupposito, et ancora di presente se ne fa instantia, che si debba annullare il vescovato d'Anversa, perché non vorria quella terra vescovo tanto appresso, che fusse giudice delle attioni loro, et li riprendesse cosi d'altri vitii come delle cose toccanti alla religione, che giornalmente se va perdendo in quella terra, et ha bisogno più di vescovo presente, che nissuna altra terra de quelli Stati.

Si dice, che questo trattato contra il decreto et bolle apostolice è nullo, come fatto da persone, che non harevano authorità alcuna de disponere delle cose ecclesiastice.

Che non è intervenuto consentimento alcuno delli vescovi nè delli capitoli delle chiese, alle quali „jus est quaesitum", et che non si deve a patto nissuno invalidar l'unione fatta con tanto matura consideratione della fel. record. d^ne^ Pio Papa quarto, con intervento de molti cardinali, del numero de quali era ancora la Santità de Nostro Signore, all'hora cardinale.

Che non si può pretendere, che questa unione sia la ruina delli monasterii, restando per le bolle obligati i vescovi a mantenere nelle dette abbatie il numero delli religiosi, che adesso vi si trova, nella regolare osservantia et sotto li loro superiori, et sotto un preposito et priore, che immediatamente tenghino cura delli detti frati restando il vescovo alle elemosine ordinarie, che si fanno nelle dette case, alla reparatione et intertenimento et a tutti li carichi ordinarii et estraordinarii, né più né meno, come erano obligati li abbati, in loco de quali interveneranno in trattar li negotii delli Stati di Brabant li detti vescovi, dove altrimente non sariano admessi secondo li privilegii loro, importando tanto alla loro authorità et al buon governo della republia, che ne siano partecipi.

Simili unioni, che si sono fatte d'altre abbatie a vescovati in altre provincie delli Paesi Bassi, si sono admesse sensa contradittione alcuna, et si vede, che sono ben governate et che conforme alla bolla se vi osserva la vita regolare, et si fa in quelle quanto alli novi vescovi è imposto per le bolle delle unioni.

Per contrario si vede, che l'intruso nell'abbatia d'Afflighen ha giá fatto in poco tempo grandissimi danni alla detta abbatia, procurando de arricchire delli beni di quella li suoi poveri parenti, et il simile fanno li altri, di più che è notissimo in tutta quella provincia di Fiandra, che per esser proposti a Sua Maestà, acciocché li nominasse (non essendo più in poter suo di far nominatione d'abbati in quelli luochi per altra dispositione, fatta dalla Sede Apostolica delle unioni) hanno dato a varii gran somme de danari, et specialmente quello, che fù nominato per santo Bernardo (che è sola fra queste abbatie dell'ordine Cisterciense) fece cessione al marchese di Berghes per haverlo favorevole d'una parte dell' intrata, che era litigiosa fra l'abbatia et il predetto marchese, et fece dono de gran somme de danari contanti a diversi; et come questi perturbatori cercavano d'havere huomini convenevoli al loro disegno di

mutare la religione, proposero questo per la detta abbatia di s. Bernardo [1]), Luterano marcio, et che predicó publicamente la setta Luterana nella sua abbatia, et venendo il signor duca d'Alva con essercito nelli Paesi Bassi, dubitando d'esser preso, se fugì, portando seco quanto potette rubare in quel monasterio con grandissima ruina et detrimento di quello, et se ne andó a vivere nelli paesi del duca di Cleves, dove ancora stá con una donna, con la quale se maritó et ivi la tiene per moglie, dove scrive giornalmente contra la religione Cattolica. E tè questo monasterio a due leghe piccole d'Anversa, sopra il medesimo fiume, che é tanto più conveniente, acció non se discosti mai troppo il vescovo di quella terra, che tanto ha bisogno della sua presentia, et che vi si proveda di persona, brevemente essendo morto più che de 5 anni sono quel, che fú prima provisto di questa dignitá, al quale non diedero mai la possessione per queste contradittioni.

Di più si dice, che li intrusi in questi tre monasterii non hanno curato fin hoggi de pigliar confirmatione di questa Santa Sede, come ancora non fanno li altri, et pur ricorrono adesso a questa per agiuto, essendo che li vescovi della detta Santa Sede pigliano et pigliaranno sempre la loro confirmatione et approbatione.

Per rispondere alla proposta, che fa colui, che è venuto da parte de alcuni abbati di Brabante, è di bisogno rememorare brevemente quello, che nella materia delli vescovati di Fiandra è passato. L'imperatore Carlo V di gloriosa memoria et Philippo re Cattolico suo figliuolo, considerando che li quattro vescovi, che erano in quelli Stati, non havevano potuto visitar mai tutte le loro diocesi per essere tante le parrochie, procurorno al tempo della b. m. di Paolo IV di far divisione di quelle diocesi in più vescovati et ridurre tutti quelli paesi sotto essi eximendoli de la giurisdittione delli vicini, acciòche per essere le provincie circonvicine corrotte per tal mezzo, non se corrompessero tanto più nella religione quella Stati. Et vedendo S. Stà. il bisogno et cause tanto giuste, proponendosi per essempio il cap. *Salvator*, „de prebendis", concesse molto volentieri la divisione con ciò, che si dasse dote alli arcivescovi almeno de 5m ducati et alli vescovi di 3m a talche potessero in quelle provincie decentemente et con autorità conveniente sostenere il loco grado et esercitare la loro giurisdittione.

Par fare la divisione delli limiti et stabilire la dote mandò per nuncio il suddetto Salvatore vescovo Clusino dandogli facoltà di sustituire, sicome fece, havendosi da ritornare per essere successa la morte di S. Stà.

Li quattro sustitùti fecero i lor'scritti del repartimento delle diocesi, nelle quali si trovano ancora tante parrochie, che havranno quasi da fare assai li vescovi di poterle visitar in doi anni. Et venendo poi a trattare della dote, non trovorno via più espediente che di unire alcune abbatie alli vescovati, sicome a quello di Malines l'abbatia de s. Pietro de Afflighen, a quello d'Anversa quella de s. Bernardo sopra la Scalda fiume, a quella di Bolduch quella di Tongerloo, et non fecero questo senza esempio, essendo che s. Martino haveva la sua abbatia apresso de Tours et s. Willebrordo arcivescovo di Trajetto quella di Ekernak (*sic*), che era in Luxemburg molto lontana, dove si retiravano il tempo che si trovavano liberi delli negocii delle loro diocesi et

1) Thomas van Thielt. Zie o.a. Fruin, *Uittreksels uit Fr. Dusseldōrpii Annales*, p. 86.

attendevano alla contemplatione, sicome ancora di questo se dariano altri esempii.

Et tanto più si mossero li commissarii suddelegati a pigliar questa via trovando che (al tempo della predetta glor. memoria dell' imperatore Carlo V nelli sui primi anni, quando era suo confessore quel tanto nominato religioso Glapione, persona di grave esempio) lamentandosi li proprii Stati di Brabante (che in quel tempo se mostrorno più devoti et gelosi della religione che non hanno fatto in questi ultimi anni) di che, per essere le diocesi tanto ample et li vescovi tanto da loro lantani, non s'administravano le cose ecclesiastiche come conveneva, ricercorno, che per li paesi di Brabante se facessero nuovi vescovati et per la dote se piglio all' hora questo medesimo camino d'unire alli vescovati le abbatie. Il che non hebbe effetto, perché il vescovo, che all' hora era di Cambray, s'ajuto del favore ch' haveva nell' imperatore et in Roma, per impedire questo negocio, non volendo diminuire la sua diocesi che si stende fino in Brabante, et essendo in tempo, che S. M^{tà}. non haveva in Cambray la parte ch' ha havuto poi.

Mando S. M^{tà}. il concetto fatto fra li commissarii alla b. m. di PP. Pio IV, che deputo alcuni Ill^{mi}. et R^{mi}. Cardinali per esaminare ogni cosa; fra quali vi fu ancora la Santità di N.S^{re}. all' hora Cardinale, et dopo lunga discussione si fece resolutione conforme alli detti scritti et se dispacciorno le bulle, che contengono li limiti et specificatione delle parochie et ancora l'unione delle abbatie predette per dote, con obligare i vescovi a comportare li carichi ordinarii et estraordinarii delle dette abbatie, di fare le lemosine consuete, sostener gl'edificii, pagare le contributioni, et mantener li religiosi nella vita loro monastica sotto prepositi et priori nella medesima maniera et con il medesimo numero de frati, che prima facevano gl'abbatie; et sono in quelle parti le bulle in mano delli vescovi et capitoli.

Il che intendendo alcuni desiderosi di mutar la religione in quelli Stati, come poi con l'effetto s'é veduto, parendogli, che questo camino era contrario assai alli loro desegni et per conservar l'antica religione, havendo li vescovi la cura conveniente al buon governo del loro grege, cominciorno con esquisiti modi a perturbar quelli Stati, dando ad intendere a quelli popoli, che con questo camino si pretendeva introdurre in quelli Stati l'inquisitione di Spagna, facendo quella et il nome Spagnolo quanto potevano odiosi, et procuranno d'annullar interiormente li detti vescovati con far che li Stati s'opponessero, chiamando per questo effetto alcuni mal affettionati alla religione, dando ad intendere a quelli d'Anversa specialmente, che havendo il vescovo presente saria come spia delle attioni loro, et che era meglio haver un vescovo discosto 4 ò 5 giornate, che mai venesse in quella terra, suscitorno ancora gli abbati, dandogli ad intendere falsamente, che questa saria la rovina delli loro monasterii, et in questo modo hanno trattenuto le cose, aiutando si dell' absentia del re et delli tempi tumultuosi.

Et havendo ridotto li negocii al termine che si vede, l'anno 65 sforzarno Mad^{a}. de Parma, all' hora governatrice, a trattare con gli abbati di Brabante nel modo contenuto nel scritto da loro presentato, nel quale si obliga in nome di S. M.^{tà} di dare le dette abbatie vacante a frati delli medesimi monasterii e che faria confermar da S.S.^{tà} il detto trattato et che le dette abbatie per dote delli vescovati dariano 8^{m} fiorini di pensione (non gia alli vescovi, con li quali non se tratava) ma al commissario deputato di S. M.^{tà}, il quale daria poi li danari alli detti vescovi.

In questo contratto non furno chiamati li vescovi nelli capitoli, „quibus est ius quaesitum", ne si domandò mai il loro consenso, perché forse non volsero quelli, che trattavano, far loro questo pregiudicio, et acciò che poi a meglior tempo se potesse cassar' come nullo questo contratto passato sopra cose ecclesiastice ed in pregiudicio delli dispacci fatti da Sua Beatitudine et senza intervento di legittima potestà.

Et essendo passati quattro anni, che sono otto termini della detta pensione, hanno pagato solo un termine, iscusandosi de non haver pagato piú, perché aspettavano d'haver prima la confermatione di quel trattato da Sua Santitá et la disunione delle abbatie, che Madama di Parma haveva promesso sollicitar in termine de 6 mesi; et a questo se risponde, che lei non lo volse fare forse perché non parse a S. Mtà., che le dovesse sollicitare tanto piú, che parendo alli sopradetti perturbatori della quiete publica, che in questa parte havevano vinto, doverono pensare de poter ottenere qualsivoglia cosa che essi volessero, ed cosi domandorno annullatione delli sudetti tre vescovati di Brabante, et di parte di quel di Namurco, et che in luoco de questi vi fusse un solo vescovato, ed questo si mettesse in Lovanio, per tenerlo discosto di Brusselles, Malines, et specialmente d'Anversa, la quale, come se dice a persuasione delli sopradetti, cercó, che non vi dovesse essere vescovo, che havesse mira alle private attioni, essendo peró più necessario che vi sia il vescovo, che in alcun altra parte, per la corruttione ch'è in quella terra a causa del comercio.

Et per rispondere a quello, che dicono delli loro privilegii, dicendo che il re non è se non come protettore delle cose di Brabante, et che non puó lui contravenire al contratto fatto con lui, et giurato, si dice, che come mali sudditi fanno ingiuria al detto re, che é successore hereditario in quello Stato. È ben vero, che nella sua intrata nel governo de quelli Stati, et quando lo giurano per loro principe, giura ancor lui de mantener li loro privilegii, si come si fá in ogni altra parte, ma questo giuramento, come si sá, si riduce sempre a termine giuris. Et di più si dice, che Sua Maestá ha osservato li loro privilegii, ma non in quel modo, che quelli perturbatori li volevano interpretare, per farlo (come dice questo scritto) solamente protettore et non duca, et a questo fine pigliavano assento d'interpretare il privilegio al modo loro, sebene a loro non toccava, ma si bene al prencipe di dargli interpretatione, che é quello, che ha dato li privilegii. Ne se possono lamentare, che in un solo punto (da che Sua Maestà è venuta al governo) si sia fatta cosa contra li loro privilegii, se non è dopo questi ultimi tumulti et quando hanno prese le arme contra al padrone. Et se in questo caso S. Mtà. ha possuto passar fuori delli privilegii, o nó, se rimette alla prudente consideratione de chi leggerá questo scritto.

Quanto a quello, che dicano, che per li loro privilegii non se poteva fare questo unione delle abbatie alli vescovati, si risponde, che il privilegio spressamente dice, che non si daranno le abbatie in comenda in favor de particolar persona; et sopra di questo se dice, che né é in comenda quel che si é fatto, né in favor de persona particolare, ma unione alla mensa episcopale per dote, et in favor della Chiesa, et non de particolar persona, et per beneficio della religione, et accioché nel trattare li negocii del Stato di Brabante in luoco degli abbati (che si lasciavano aggirare da quelli perturbatori della quiete publica in gran pregiudicio della religione et della quiete di quelli Stati) vi

intervengano i vescovi, che come persone de maggior autorità se possono opponere a simili perturbatori et procurar quello che conviene al servitio di Dio et beneficio de quelli Stati. Et in questo si vede, che non é contro alli privilegii loro, poiché, come prima si é detto, giá nelli primi anni dell' imperatore Carlo V°. di glor. mem. volevano li Stati che se facesse la unione per dote delle nuove chiese.

Aggiongono allo scritto della informatione la nominatione, fatta di Madama di Parma a nome di Sua Maestà Cattolica per l'intruso in Tongherloo. A che si dice, che è vero, che la nominatione se concesse et per lui et per quello apostata, che se fuggì da s. Bernardo, et ancora per l'intruso di Afflighen, ma che è stata cosa estorta, come ancora il trattato servendosi della malignità del tempo, et che non si è potuto far in pregiudicio della unione senza autorità legittima et contra li dispacci ottenuti di questa Santa Sede, in pregiudicio ancora de quelli, „quibus est jus quaesitum", et doveriano far exhibitione delli trattati fatti dall'intruso di s. Bernardo con il quondam marchese di Berghes in tanto pregiudicio di quella abbatia, per haver il favor suo et d'altri; et si vede l'intentione loro, havendo proposto a Sua Maestà una persona heretica, che venendo il signor duca d'Alva se fuggì con quella giovane, che se sposò; et dovevano dechiarare ancora li danari dati a varie persone da tutti li 3 intrusi, per escere proposti a Sua Maestà come idonei.

Di più che non hanno da Sua Maestà nissuna confermatione, nè la pigliano mai questi abbati, et pur sfacciatamente ardiscono ricorrere a Sua Santitá nelli bisogni loro, dove che la confermatione delli vescovi si piglia di questa Santa Sede riconoscendola come si deve. Per il che se supplica per beneficio de quelli, „quibus jus est quaesitum" che se dia repulsa a questa domanda degli abbati.

Archivalia I, n°. 1287.

108. 1569, DECEMBER 10. — Pius V gelast den Keulschen Domkanunnik Sebastiaan Neumolen, niets te doen tegenover de aanspraken van Roermond's bisschop op de proosdij van Meerssen.

Dilecto filio Sebastiano Neumolae, canonico ecclesiae Coloniensis Pius papa V.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Cum sicut accepimus nuper tu, instante quodam Claudio Sollet qui se administratorem praeposituraе s. Remigii de Mersensi antea Leodiensi diocesis facit et esse praetendit, nomine et ex parte dicti filii nostri Caroli cardinalis Lotharingiae in vim quarumdam literarum nostrarum, quarum tenorem praesentibus haberi volumus pro expresso, certum monitorium seu citationem vel etiam inhibitionem contra venerabilem fratrem episcopum Ruremundensem eiusque oficiales et ministros, qui in dicta praepositura commorantur et in cujus possessione ipse episcopus, ut asserit, vigore literarum apostolicarum unionis de dicta praepositura suae ecclesiae Ruremundensi dudum factae existit, intimari feceris, Nos volentes, ne cuiquam aliquod praejudicium fiat, de hoc negotio bene ac diligenter informari, ut re mature cognita quod justitia suaserit decernere possimus, tibi per praesentes committimus et mandamus, ut statim acceptis praesentibus a prosequutione causae praedictae desistas et a

praemissis supersedeas, donec Nos aliud tibi dederimus in mandatis; et si quid forte contra dictum episcopum aut dictos ejus officiciales hactenus fecisti, aut decrevisti quod illi praejudicium in causa hujusmodi praepositurae afferre possit, id totum in pristinum statum restituas et reponas. Nos enim irritum et inane decernimus quicquid per te seu quoscumque alios judices in praemissis attentum forsan est hactenus aut in posterum quomodolibet contigerit attentari. Non obstantibus literis nostris praedictis et aliis etiam cum quibusvis clausulis efficacioribus et insolitis ac derogatoriarum derogatoriis irritantibusque et aliis decretis quomodolibet emanatis, quas et in illis contenta quaecumque ad effectum praesentium ad beneplacitum nostrum suspendimus; ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 10 Decembris 1569, pontificatus nostri anno quarto.

Caesar Glorierius.

Secretaria dei Brevi Vol. 12 (Pii papae V an. 1569) f. 492.

109. 1570, AUG. 11. — **Benoeming van Aegidius van den Berg tot bisschop van Deventer.**

Archivalia I, n°. 2048.

110. 1570, AUGUSTUS 29. — **Pius V heft bij hunne eerstvolgende vacature zes kanonikaten en prebenden op der Sint-Servaaskerk te Maastricht en brengt deze over naar de kathedrale kerk van Roermond.**

Pius episcopus servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

Exigit incumbentis nobis apostolice servitutis offitium, ut ad ea libenter intendamus, per que ecclesie quelibet presertim cathedrales congruo ministrorum ecclesiaticorum numero fulciantur, Catholicorumque regum ad id tendentia grato admittamus assensu aliasque desuper disponamus, prout locorum et temporum qualitate pensata prospicimus in Domino salubriter expedire. Sane charissimus in Christo filius noster Philippus Hispaniarum rex Catholicus exponi nobis nuper fecit, quod ipse considerans, quod cum deceret domum Dei omnibus suis partibus perfectam et absolutam esse, id cum in ceteris tum maxime in in cathedralibus ecclesiis curandum est, ut eorum ministrorum copia, qui usui et decori illis sunt, comodis rationibus statuatur, quod profecto in celebri ecclesia Ruremundensi admodum anxie desideratur. In ipsa enim ecclesia, videlicet una ex cathedralibus ecclesiis noviter in Inferiori Germania erectis, in eaque ad presens (licet?) venerabilis frater noster episcopus Ruremundensis resideat, existunt tamen non nisi novem canonicatus et totidem prebende, quarum sex quinquaginta ducatorum auri de Camera secundum communem extimationem valorem annuum non excedunt, attendensque alia ratione dicte ecclesi decori consuli non posse quam si aliquis canonicatuum et prebendarum numerus ex aliqua illis abundanti ecclesia ad eandem ecclesiam Ruremundensem transferatur, quod profecto apprime in ecclesia sancti Servatii Trajectensis effici posset, ex ipsa enim cum triginta et octo canonicatibus abundet, si ex illis sex auferrentur, satis nichilominus in ea competens remaneret numerus, id exeque omnino decrevit, si ad id Sedis apostolice suffragetur auctoritas. Quare idem Philippus rex nobis humiliter supplicari fecit, ut in premissis opportune

providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos qui inter alia voluimus et ordinavimus, quod semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis qui interessent, eundum Philippum regem a quibusvis excommunicationis *etc.* censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, in dicta ecclesia sancti Servatii sex, quos primo per discessum illos ad presens obtinentium etiam in aliquo ex mensibus, nobis vel Sedi apostolice reservatis, aut alias quovismodo et apud Sedem prefatam simul vel successive vacare contingeret, etiam in dispositione apostolica specialiter vel alias generaliter reservati, aut sacerdotales, diaconales vel subdiaconales existant et super eis inter aliquos lis pendeat indecisa, ex nunc prout ex tunc et e contra apostolica auctoritate tenore presentium supprimimus et extinguimus ac in dicta ecclesia Ruremundensi sex canonicatus et totidem prebendas pro sex inibi futuris canonicis, qui juxta ipsius ecclesie Ruremundensis laudabiles ritus et consuetudines inibi residere divinisque offitiis interesse omniaque et singula onera aliis ipsius ecclesie Ruremundensis canonicis perferre teneantur, auctoritate et tenore predictis erigimus et instituimus illisque sic erectis et institutis omnia et singula eorundem canonicatuum et prebendarum suppressorum fructus, redditus et proventus, jura, obventiones et emolumenta etiam accessoria vel alia quomodolibet nuncupata necnon distributiones quotidianas inter ipsos equis portionibus dividendas similiter ex nunc prout ex tunc et e contra perpetuo applicamus et appropriamus, ita quod canonicatus et prebendas suppressos hujusmodi obtinentibus, decedentibus et illis quibusvis modis simul vel successive etiam apud Sedem eandem vacantibus, liceat personis, quibus de canonicatibus et prebendis de novo erectis pro tempore provideri contigerit, fructuum et aliorum applicatorum hujusmodi possessionem propria auctoritate libere apprehendere et perpetuo retinere ac fructus et alia premissa in suos et canonicatuum et prebendarum erectorum usus ac utilitatem convertere, diocesani loci vel cujusvis alterius licentia desuper minime requisita. Ac insuper, ut ii, qui canonicatus et prebendas, ut prefertur erectos, pro tempore obtinebunt, majorem ipsi ecclesie afferant utilitatem, quod de cetero de sex canonicatibus et prebendis predictis, illorum occurrente vacatione, non nisi nobilibus, graduatis in theologia seu decretis aut jure civili per modernum et pro tempore existentem episcopum Ruremundensem juxta ipsius ecclesie erectionem conferri possint et debeant aliisque quam prefatis, ut prefertur, graduatis et nobilibus ac alia quam ordinaria auctoritate conferri nequeant ipsique sub quibusvis specialibus vel generalibus reservationibus, expectativis et aliis gratiis perpetuis vel temporalibus et unionibus, annexionibus et incorporationibus, suppressionibus, extinctionibus declarationibus, privilegiis, indultis et nominationibus, facultatibus et aliis dispositionibus et cum quibusvis et per quascumque presentibus derogaretur, nullatenus comprehendi censeantur, statuimus et ordinavimus, necnon ex tum omnes acceptationes et nominationes etiam vigore facultatum et indultorum universitati et facultati artium Lovaniensi Mechliniensis diocesis concessorum factas nominandique facultates necnon provisiones, uniones, annexiones et incorporationes, suppressiones, extinctiones applicationes et alias dispositiones ac processus, sententias et censuras desuper pro tempore decretos et habitos necnon totum id et quicquid secus super his a quocumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingerit attentari, irrita et inania nulliusque roboris vel momenti fore, quodque statuto et ordinatione hujusmodi ac presentibus etiam per quascumque litteras apostolicas, etiam

quasvis clausulas generales vel speciales etiam derogatoriarum derogatorias efficaciores et insolitas, irritantes et alia decreta in se continentes, nullatenus derogari possint nec derogari censeantur, nisi earundem presentium tenor de verbo ad verbum et nihil omisso insertis ac causa vigens et sufficiens expressa et per trinas distinctas litteras, eundem tenorem continentes, tribus et distinctis vicibus episcopo prefato ligitime intimatum et insinuatum fuerit ac expresse appareat Romanum pontificem illi expresse derogare velle, aliterque factas derogationes nemini suffragari, quodque ipse episcopus literis derogatoriis hujusmodi et decretis super illis processibus ac illorum executoribus et subexecutoribus eorumque mandatis et monitionibus minime teneatur, sed eis firmiter resistere et litterarum hujusmodi executionem omnino impediri nec ratione resistentie hujusmodi censuris ecclesiasticis per eosdem executores et subexecutores innodari possit, et sic in premissis omnibus per quoscumque judices et commissarios et causarum palatii apostolici auditores ac sancte Romane ecclesie cardinales, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate, judicari et diffiniri debere decernimus. Quocirca venerabili fratri episcopo Amerinensi et dilectis filiis decano ecclesie Ruremundensis ac officiali Ruremundensi per apostolica scripta mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios presentes litteras et in eis contenta quecumque, ubi et quando opus fuerit ac quotiens pro parte dicti Philippi regis fueritis (*sic*) requisiti; solemniter publicantes eique in premissis efficacis defensionis presidio assistentes, faciant premissa omnia ab omnibus, quos ille concernunt, inviolabiliter observari, non permittentes, eum desuper per quoscumque quomodolibet indebite molestari. Contradictores quoslibet et rebelles per sententias, censuras et penas ecclesiasticas aliaque opportuna juris et facti remedia appellatione postposita compescendo, legitimis super his habendis servatis processibus sententias, censuras et penas ipsas et iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Non obstantibus voluntate et ordinatione nostris predictis ac Lateranensis concilii novissime celebati, uniones perpetuas nisi in casibus a iure premissis (*sic*) fieri prohibentis, necnon felicis recordationis Bonifacii pape VIII, predecessoris nostri, qua cavetur ne quis extra suam civitatem vel diocesim nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad iuditium evocetur, seu ne judices a Sede prefata deputati [extra] civitatem vel diocesim in quibus deputati fuerint contra quoscumque propterea procedere aut alio vel aliis vices suas committere audeant vel presumant, et de duabus dietis Concilio generali editis, dummodo ultra tres dietas quis vigore presentium ad judicium evocetur, et aliis apostolicis constitutionibus ac dicte ecclesie sancti Servatii juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus contrariis quibuscumque. Aut si aliqui apostolica predicta vel alia quavis auctoritate in dicta ecclesia sancti Servatii in canonicos sint recepti vel ut recipiantur insistant, seu si super provisionibus sibi faciendis de canonicatibus et prebendis ecclesie sancti Servatii hujusmodi speciales vel aliis beneficiis ecclesiasticis in illis partibus generales dicte Sedis vel legatorum ejus litteras impetrarint, etiam si per eas ad inhibitionem, resertionem et decretum vel alias quomodolibet sit processum, quas quidem litteras et processus habitos per easdem ac inde secuta quecumque ad dictas sex canonicatus et prebendas suppressos volumus non extendi, sed nullum per hoc eis

quo ad assecutionem canonicatuum et prebendarum vel beneficiorum aliorum prejudicium generari, et quibusvis aliis privilegiis, indultis et litteris apostolicis specialibus vel generalibus quorumcumque tenorum existant, per que presentibus non expressa vel totaliter non inserta effectus earum impediri valeat quomodolibet vel differri et de quorum totis tenoribus habenda sit in nostris litteris mentio specialis. Nos enim irritum decernimus similiter et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingerit attemptari. Nulli *etc.* nostre absolutionis, suppressionis, extinctionis, erectionis, institutionis, applicationis, appropriationis, statuti, ordinationis, decreti, mandati et voluntatis infringere *etc.* Si quis *etc.* Datum Rome apud s. Petrum, anno Incarnationis Dominice, millessimo quingentessimo septuagesimo, quarto Kal. Septembris, pontificatus nostri anno quinto.

Archivalia I, nº. 435.

111. 1570, SEPTEMBER 30. — Laurentius Metz, bisschop van 's Hertogenbosch [1]), verklaart aan paus Pius V, de bisschoppelijke wijding ontvangen en den eed van trouw afgelegd te hebben.

Die 15 Decembris 1570 dominus licentiatus Christoforus de Asconas clericus Toletanensis diocesis vice et nomine reverendi patris domini Laurentii Metsii episcopi Buscoducensis exhibuit et produxit literas juramenti per eum prestiti in pergameno et latine scriptas et ejus manu ac per dominum Martinum Bardoul secretarium, ut apparet, subscriptas et ejus sigillo munitas ad effectum illas registrandi in libris Camerae apostolice. Quarum tenor sequitur et est talis, videlicet:

In nomine Domini amen. Sanctissimo in Christo patri et domino domino Pio divina providentia pape quinto Laurentius Metsius episcopus Buscoducensis humilis vestre Sanctitatis creatura cum omni reverentia et obsequii promptitudune post humillima pedum oscula beatorum. Cum alias Sanctitas Vestra per litteras suas sub annulo Piscatoris expeditas de data Rome apud S Petrum die 13 Martii 1570, pontificatus vestri anno quinto, ut a quocumque mallemus Catholico antistite gratiam et communionem apostolice Sedis habente, accitis et in hoc assistentibus duobus Catholicis episcopis similes gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis recipere possemus, ac eidem antisti, ut recepto prius per eum a nobis prelibate Sanctistatis Vestre et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite juramento solito juxta formam inibi annotatam munus predictum nobis auctoritate apostolica impendere posset, plenam et liberam facultatem concesserit; hinc est, quod nos gratia et facultate hujusmodi uti volentes, dictum [2]) munus consecrationis a R^mo^ in Christo patre et domino archiepiscopo Cameracensi die 23 Aprilis anni presentis, assistentibus Atrebatensi et Antverpiensi episcopis, cum omni humilitate et reverentia recepimus, prestito prius per nos atque ab illo a nobis recepto corporali iuramento juxta modum et formam subscriptos videlicet: Ego Laurentius episcopus . . . . . In cujus rei fidem et testimonium presentibus litteris manu nostra subsignatis ac per dilectum secretarium nostrum subscriptis sigillum nostrum duximus appendendum. Datum Busciducis, anno a

1) Het consistoriaal besluit zijner benoeming, dd. 13 Maart 1570: *Archivalia* I, nº. 2047.
2) Hs.: dictis.

Nativitate Domini 1570, mensis vero Septembris die ultima, pontificatus vestri anno quinto.

Archivalia I, nº. 1262.

112. 1570, OCTOBER 28. — **Aegidius van den Berg, bisschop van Deventer, verklaart aan paus Pius V, dat hij de bisschoppelijke wijding ontvangen en den eed van trouw afgelegd heeft.**

Die XI Aprilis D. licentiatus Christoforus de Asconas nomine R. p. D. Egidii de Monte episcopi Daventriensis ad docendum ipsum R. p. D. episcopum prestitisse juramentum juxta formam sibi transmissam facto produxit ad effectum registrandi in Camera apostolica has patentes ejusdem sui principalis in papiro et latine scriptas et illius manu, ut apparet, subscriptas suoque sigillo munitas, [hujus] tenoris:

Sanctissime pater,

Accepimus breve Sanctitatis Vestre de data 12 mensis Augusti diei secundum cujus tenorem curavimus consecrationis munus accipere a Catholicis Rev^mis. dominis dominis Francisco Sonnio episcopo Antverpiensi tanquam consecratore, assistentibus Rev^mis. dominis domino Laurentio Metzio episcopo Buscoducensi [et] Rev^mo. domino Ghislino a Monte s. Winici, episcopo Salubriensi [1]), idque mensis Octobris Dominica ultima, que fuit 28 ejusdem mensis, in conventu fratrum Minorum Regularis Observantie civitatis Antverpiensis. Et quia simul cum brevi transmissa est juramenti forma de verbo ad verbum, per nostras patentes litteras nostro sigillo munitas a nobis prestiti, quod pro obedientia et reverentia, quam merito apostolice Sedi debemus, lubenter hisce prestamus, offerentes nos et omnia nostra ad quevis Sanctitatis Vestre obsequia.

Forma igitur juramenti haec fuit: Ego Egidius electus Daventriensis ab hac hora . . . . .

. . . . . Vestre Sanctitatis humilis filius Aegidius de Monte episcopus Daventriensis.

Archivalia, I nº. 1263.

113. 1570, DECEMBER 11. — **Benoeming van Godfried van Mierlo tot bisschop van Haarlem.**

Afgedrukt in *Archivalia* I, nº. 2049; de breve van zijn aanstelling in de *Bijdr. bisd. Haarlem*, deel XXXIII, p. 407.

114. 1571, FEBRUARI 11. — **Franciscus Son, bisschop van Antwerpen, verklaart, dat hij Godfried van Mierlo, bisschop van Haarlem, gewijd en den eed van trouw afgenomen heeft.**

Franciscus Sonnius Dei et apostolice Sedis gratia episcopus Antverpiensis universis et singulis presentes litteras lecturis pariter et legi audituris salutem in Domino sempiternam.

Notum facimus, quod die date presentium, coram nobis existentibus in

1) Ghislerus, bisschop van Selymbria i. p. i., wijbisschop van Mechelen.

choro ad altare majus conventus Predicatorum [1]) civitatis Antverpiensis [2]) ad Missarum solemnia celebranda pontificalibus vestibus indutis, personaliter constituto reverendo in Christo patre domino Godofrido a Mierloy praefecto Harlemensi, Reverendissimus in Christo pater dominus Laurentius eadem gratia episcopus Buscoducensis tanquam senior ad infrascripta assistens presentavit et exhibuit nobis breve apostolicum dicto domino Godofrido electo Harlemensi per Sanctissimum Dominum Nostrum dominum Pium divina providentia papam quintum sub annulo Piscatoris expeditum, non viciatum, non cancellatum, non abditum, nec in aliqua sui parte suspectum, sed omni prorsus vitio et suspitione carens, pro assequendo munere consecrationis, de quo infra, sub data Rome apud s. Petrum sub annulo Piscatoris die XI Decembris MDLXX pontificatus nostri anno quinto, cujus instantia a nobis requiras, quatenus adhibitis et in hoc assistentibus ipso domino Laurentio episcopo Buscodintuso (*sic*) ac Rev^mo. domino Gisleno episcopo Salubriensi ibidem presente, de paterna benignitate munus consecrationis eidem domino Godofrido electo episcopo Harlemensi impendere dignaremur, servatis debitis ritibus et solennitatibus juxta formam s. Matris Ecclesie et prout latius in ipso brevi apostolico disponitur, offerens eundem dominum Godofridum paratum ad debitum fidelitatis juramentum prestandum et alia servanda (?), ad que de jure et ex forma dicti brevis apostolici tenetur. Adeo quod nos, Franciscus episcopus prefatus, in pontificatibus existentes, inter Missarum solemnia, auditis et intellectis superius expositis et requisitis, viso prius dicto brevi apostolico, quod ibidem per notarium publicum infrascriptum et presentia nostra et aliorum ibidem assistentium palam et publice legi fecimus, ex licentia et facultate nobis vigore dicti brevis apostolici remissis, assistentibus nobis in hac parte Rev^mis. dominis Buscoducensi et Salubriensi episcopis prefatis, omnibus modo, jure et forma, quibus melius potuimus ac fieri posset, ad honorem et gloriam Omnipotentis Dei, b. Virginis Marie neque non prelibati domini nostri pape et s. Romane ecclesie, intervenientibus quibuscumque solemnitatibus, ritibus etiam substantialibus tam juris quam facti in similibus de jure vel consuetudine requisitis et opportunis, auctoritate apostolica nobis ut supra concessa vigore brevis predicti, precedentibus debitis interrogationibus et responsionibus, munus consecrationis ut supra requisitum eidem domino Godofrido electo deque ecclesia Harlemensi debite proviso presenti et humiliter flexis genibus devote recipienti et acceptanti impendimus baculum pastoralem eidem tradendo et coronam seu mitram capiti ejus imponendo atque annulo, ut moris est, digito ejus ipsum subarrando (?), quibus, sic ut premittitur, peractis prefatus dominus Godofridus episcopus Harlemensis pro ulteriori executione dictarum litterarum apostolicarum prius eidem per nos juramento et ab eo manibus corporaliter tactis sacrosanctis Scripturis prestito juravit in manibus nostris vice ac nomine prefati Sanctissimi domini nostri pape et sancte Romane ecclesie ac prestitit debite fidelitatis juramentum solitum et consuetum juxta formam in dicto brevi apostolico prescriptum et inclusam in hanc formam: Ego Godofridus a Mierloy episcopus ab hac hora . . . . .

In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum

1) Hs. heeft: comitensis predictarum.
2) Hs.: aut vere presentis.

presentes litteras exinde fieri et per nostrum secretarium infrascriptum signari sigillique nostri majoris jussimus et fecimus appensione communiri.

Datum et actum in dicta ecclesia conventus Predicatorum Antverpiensis, anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo septuagesimo primo, Indictione decima quarta, mensis Februarii die undecima, pontificatus sanctissimi domini nostri Pii pape quinti anno sexto.

Archivalia I, nº. 1264. Gedrukt: *Bijdr. bisd. Haarlem*, deel XXXIII, p. 409.

115. 1571, APRIL 24. — Pius V verzoekt Alva, de rechtsgronden, welke de bisschop van Roermond om zijne aanspraak op de abdij van Meerssen aanvoert, naar de Curie op te zenden.

Dilecto filio nobili viro Ferdinando de Toledo duci Alvae in partibus Flandriae serenissimi regis Catholici gubernatori et capitaneo generali, Pius P. P: V papa.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilectus filius noster Carolus cardinalis Lotharingae per agentem apud nos suum nobis humiliter supplicari fecit, ut super praepositura de Meersen, quam venerabilis frater episcopus Ruremundensis ad praesens detinere asserit, justitiam sibi ministrare dignaremur. Nos qui omnibus in justitia debitores sumus et nemini in ea aequa lance ministranda deesse possumus atque etiam volumus, ad nobilitatem tuam, cujus nomine ratione ipsius praepositurae apud nos instatum fuit, scribendum diximus, ut curet omnia jura eiusdem episcopi occasione dictae praepositurae ei competentia ad Almam Urbem nostram quam primum transmitti et hic procuratores deputari, qui coram nobis causam ipsius episcopi agant et defendant, ut nos postmodum, auditis partibus et earum juribus cognitis et mature consideratis, quod justitia suasserit, faciente Domino, decernere valeamus. Quod quidem si intra competentem terminum ab eodem episcopo factum non fuerit, nos, ipso cardinale instante, jure medio ad ulteriora procedemus. Datum Romae apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 24 Aprilis 1571, pontificatus nosti anno sexto.

CAESAR GLORIERIUS.

Secretaria Brevium (an. 1571) Vol. 16 f. 150.

116. 1574, JULI 30. — Philips II dringt bij Gregorius XIII nogmaals aan op de oprichting van een nieuw bisdom Luxemburg.

Muy sancto padre,

A Don Iuan de Çuniga mi embaxador escrivo, que represente a V. Sanctd., quanto importa que en el ducado de Luxemburg se haga erection de un nuevo obispado conforme a los que y a por otras vezes he escripto y supplicado a V. Sd., y agora le torno a pedir y supplicar muy humilmente, que (haviendo oydo lo que de mi parte dira a V. Sand. el dicto mi embaxador, y dandole en ello entera fee y creencia) tenga por bien de conceder esta gracia y facultad, con el cumplimento que se ha pedido. Que para mi sera muy particular, y lo que mas importa, muy necessaria y conveniente a la conservacion y augmento de nuestra sancta fee Catholica, y por consigniente al servicio de Dios nuestro

Sênor, queguarde la muy sancta persona de V. Beat^d. ab bueno y prospero regimiento de su universal Yglesia. De Madrid, a XXX de Iulio 1574.

De V. Sanct^d.

Muy humilde y devoto higo Don Phelippe por la gracia de Dios rey de Espâna, de las dos Sicilias, de Hierusalem etc. que su sanctos pies y manos besa.

El rey. (*Eigenh. oorspr.*)

Gab. de Cayas.

Principi Vol. 41 f. 80 (oorspr.).

117. KEULEN 1575, FEBRUARI 27. — C. Gropper aan Ptolomeo Gallio, kardinaal van Como. Bezwaren, welke te Munster werden ingebracht tegen de nieuwe bisdommen Groningen en Deventer.

Conquirebantur [1]) etiam de novorum episcopatuum in Belgio erectione; novam illam Groningensis episcopatus institutionem Monasteriensi ecclesiae ad 20 pagos abstulisse; eadem per Daventriensem espiscopum constitutum jura archidiaconorum ecclesiae Monasteriensis confudi.

Napels. Archivio di Stato. Carte Farnesiane, fasc. 1757.

118. 1575, MAART 28. — Hertog Albrecht van Beieren schrijft aan paus Gregorius XVIII ter aanbeveling der kanunniken van Sint-Servaas te Maastricht, die met den bisschop van Roermond te Rome een proces voeren.

Beatissime in Christo pater ac domine, domine mi benignissime, humilem obedientissimi filii oblationem, pedumque beatissimorum oscula devota.

Rogarunt a me reverendi viri canonici ad S. Servatium Trajecti, ut causam illorum, quam habent in curia Romana adversus episcopum Ruremundensem, quo, sublatis quibuscumque contrariae partis impedimentis, liberam cognitionem istius jam antea sacro Rotae auditorio commissae ad sententiam usque prosequendi facultatem benignissime dare dignetur, neque quod juris et aequitatis ratio postulaverit, subverti aliquo modo aut impediri patiatur. Quam quidem petitionem ut admitterem, non injusta mihi causa visa est, quod existimarem ad me pertinere, ut quae a progenitoribus meis quondam ad istam ecclesiam pie ac liberaliter donata sunt, eidem integra inviolataque maneant, sicque ea Bavaricae familiae favore oportune juvaretur, per quam prima fundationis suae accepit initia. Qua de re ex oratore meo plura intelligere poterit Sanctitas Vestra, quam humiliter oro, ut in meam gratiam mandare clementer velit, dictae ecclesiae quod aequum et justum est, absque omni mora concedi et effici. Hoc si qua potero ratione gratissimus agnoscam, et Sanctitati Vestrae me humiliter dedo et offero semper, quam Deus optimus Maximus ad Ecclesiae et reipublicae suae consolationem diutissime servet incolumem. Monachii, 28 die Martii anno 1575.

Sanctitatis Vestrae.

Obsequentissimus filius
Albertus dux Bavariae. } *Eigenh. get.*

1) Het kapittel van Munster, bijeen om een nieuwen bisschop van Munster te kiezen.

Op den rug: Beatissimo in Christo patri ac domino domino Gregorio XIII, santae Romanae et apostolicae ecclesiae Pontifici Maximo, domino meo benignissimo.

Archivalia, n°. 2265.

119. 1575, MEI 7. — *a.* De Congregatie van het Concilie zendt aan (Laurentius Metz), bisschop van 's Hertogenbosch, het antwoord op de gestelde vragen aangaande zijn geschil met het kathedraal kapittel over de rechtspraak.

b. Evenzoo aan het kathedraal kapittel.

a. Episcopo Buscoducensi.

Habebit cum his litteris Amplitudo Tua libellum, in cujus margine adnotatum est responsum S. Congregationis Cardinalium Tridentini Concilii interpretum ad ea quae in illo continentur. Id ut ita servetur, Amplitudo Tua pro sua fide et in S. Sedem apostolicam reverentia curabit, et valebit in Domino. Romae, de 7 Maii 1575.

b. Capitulo et canonicis Buscoducensibus.

S. Congregatio Cardinalium Concilii Tridentini interpretum consulta de iis, quae in libello his litteris adjuncto proponuntur, ita respondit, quemadmodum in illius margine est adnotatum. Id ut servetur, quantum in vobis est curabitis, et bene in Domino valebitis. Romae etc.

Congr. Concilii, Libri litterarum Vol. 1 f. 102 2°. 368—369.

120. (1575 MEI 7). — Geschil tusschen (Laurentius Metz.), bisschop van 's Hertogenbosch, en diens kathedraal kapittel over het recht van visitatie, door de Congregatie van het Concilie opgelost overeenkomstig het Concilie van Trente.

Inter R. P. D. episcopum Buscoducensem ac decanum et capitulum ecclesiae suae, occasione decretorum S. Concilii Tridentini, subortae sunt nonnullae differentiae, super quibus decanus et capitulum humiliter petunt a S. Congregatione earundem difficultatum interpretum edoceri. Et inter caeteras sunt infrascriptae, videlicet:

An cap. 20. quod incipit: *Causae omnes* Sess. 24, decernens causas omnes ad forum ecclesiasticum quomodo libet pertinentes et beneficiales per locorum ordinarios duntaxat esse cognoscendas et causas matrimoniales ac criminales non decani, archidiaconi aut aliorum inferiorum iudicio, sed episcoporum tantum examini et jurisdictioni relinquendas, extendat se ad decanum et capitulum ab ordinaria jurisdictione exemptos [1]) et quibus ex privilegio apostolico et consuetudine eaque immemorabili [2]) causarum et controversiarum contra et inter ipsos personasque ipsi subditas ratione contractus rei seu etiam delicti emergentium cognitio competit? Et an comprehendantur sub eodem capite abbates, praepositi, seu archiepiscopi nullius dioecesis [3]), qui ordinaria jurisdictione ab immemorabili tempore citra funguntur? Et quatenus stante consuetudine imme-

1) *Op den rand:* Congregatio Concilii censuit se extendere.

2) *Op den rand:* Congregatio Concilii censuit, non se extendere ad omnes, qui hanc immemorabilem consuetudinem habent.

3) *Op den rand:* Congregatio Concilii censuit, non comprehendi eos, qui nullius dioecesis sunt.

morabili, cui per dictum caput *Causae omnes* non fuit derogatum, salva intactaque remaneat decani et capituli jurisdictio et potestas circa causarum cognitionem, de qua per dictum caput *Causae omnes?*

An cap. 4, quod incipit *Capitula cathedralium* Sess. 6, decernens capitula cathedralium et aliarum majorum ecclesiarum illorumque personas quomodolibet exemptas per episcopos suos et auctoritate apostolica visitari, corrigi et emendari posse, et cap. 6, quod incipit *Statuit* Sess. 25, quod dicto decreto inhaerens ampliat dictam facultatem etiam extra actum visitationis, cum limitatione tantum, de qua in eadem, eatenus concedat episcopo visitandi, corrigendi et emendandi auctoritatem, ut non liceat [1]) decano et capitulo supradictis singulares capituli ipsique subjectas personas cumulative cum episcopo, seorsum tamen ab eodem, ipsumque episcopum sua auctoritate quoties uti volentem non excludendo, visitare, corrigere et emendare juxta antiquam et immemorabilem, hactenus laudabiliter observatam consuetudinem, cum credit Concilium duntaxat privilegiis et consuetudinibus ecclesiarum derogasse, ne illorum praetextu excludatur episcopus, volens visitare, corrigere et emendare? Ut alioquin non videtur Concilium eandem facultatem episcopo concessisse privative quoad alios inferiores ordinarios, de quorum exlusione non constat. Si autem [2]) liceat decano et capitulo cumulative cum episcopo, seorsum etiam ab eodem, uti antiqua sua jurisdictione et potestate?

An habitis legitimis processibus servatisque de jure servandis factaque per ipsos juxta canonicas sanctiones visitatione, correctione, emendatione et punitione, possit cogi reus innocentiam suam ex eadem causa coram episcopo denuo purgare, et an debite punitus ab eadem denuo puniri possit? [3])

Congr. Concilii, Libr. decretorum Vol. 2 (a°. 1594) f. 38—39^{v} en nogmaals f. 49—50^{v}.

121. 1576, FEBRUARI. — Johannes Strijen, benoemd bisschop van Middelburg, vraagt aan paus Gregorius XIII, dat zijne benoeming tot bisschop pauselijk moge bekrachtigd worden en wel kosteloos.

Beatissime in Christo pater et domine colendissime.

Archivalia I, n°. 2182. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht,* XXII, p. 424.

122. 1576, JULI 4. — Gregorius XIII bekrachtigt de benoeming van Johannes Strijen tot bisschop van Middelburg, door Philips II gedaan.

Gregorius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Ioanni Stryen, electo Middelburgensi, salutem et apostolicam benedictionem. Apostolatus officium, meritis licet imparibus, nobis ex alto commissum, quo ecclesiarum omnium regimini, divina dispositione, praesidemus, utiliter exequi, coadiuvante Domino, cupientes, solliciti reddimur et solertes ut, cum de ecclesiarum ipsarum regiminibus agitur committendis, tales eis in pastores praeficere studeamus, qui populum suae curae traditum sciant non solum doctrina Verbi sed etiam exemplo

1) *Op den rand:* Congregatio Concilii censuit, ita licere decano et capitulo visitare subditos suos.

2) De passage van hieraf alleen f. 50^{v}.

3) *Op den rand:* Congregatio Concilii censuit, non posse.

boni operis informare commissasque sibi ecclesias in statu pacifico et tranquillo velint et valeant, auctore Domino, salubriter regere ac feliciter gubernare. Sane ecclesia Middelburgensis, ad quam, dum pro tempore vacat, nominatio personae idoneae Romano pontifici, pro tempore existenti, facienda ad charissimum in Christo filium nostrum Philippum, Hispaniarum regem Catholicum, eiusque successores illius partis Inferioris Germaniae, quae ipsi Philippo regi haereditario iure subiecta existit, in temporalibus dominos, ex privilegio seu indulto apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, pertinere dignoscitur, et cui bonae memoriae Nicolaus [1]), episcopus Middelburgensis, dum viveret, praesidebat, per obitum dicti Nicolai episcopi, qui extra Romanam curiam debitum naturae persolvit, pastoris solatio destituta, nos vacatione huiusmodi fidedignis relatibus intellecta, ad provisionem eiusdem ecclesiae celerem et felicem, ne illa longae vacationis exponatur incommodis, propensius et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem quam de praeficiendo eidem ecclesiae personam utilem ac etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te, presbyterum, licentiatum in theologia, de legitimo matrimonio procreatum et in aetate legitima constitum, ac fidem Catholicam, iuxta articulos pridem a Sede apostolica propositos, expresse professum, quem praedictus Philippus rex nobis ad hoc per suas nominavit et cui apud nos de vitae munditia, honestate morum, spiritualium providentia et temporalium circumspectione aliisque multiplicum virtutum donis fidedigna testimonia perhibentur, direximus oculos nostrae mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis, te, a quibusvis excommunicationis etc. censentes, eidem ecclesiae de persona tua, nobis et eisdem fratribus ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de ipsorum fratrum consilio, apostolica auctoritate providemus, teque illi in episcopum praeficimus et pastorem, curam et administrationem praedictae ecclesiae tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo in Illo, qui dat gratiam et largitur praemia, confidentes quod dirigente Domino, actus tuos, praedicta ecclesia sub tuo felici regimine regetur utiliter et prospere dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiat incrementa; iugum igitur Domini tuis impositum humeris prompta devotione suscipias, curam et administrationem praedictas sic exercere studeas sollicite, fideliter et prudenter, quod dicta ecclesia gubernatori provido ac fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque praeter aeternae retributionis premium nostram ac dictae Sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Quocirca dilectis filiis, capitulo et vassallis dictae ecclesiae ac clero et populo civitatis et diocesis Middelburgensis per apostolica scripta mandamus, quatenus capitulum tibi tamquam patri et pastori animarum suarum humiliter intendentes, exhibeant tibi obedientiam et reverentiam debitas et devotas, ac clerus te pro nostra et Sedis praedictae reverentia benigne recipientes et honorifice pertractantes, tua salubria monita et mandata suscipiant humiliter et efficaciter adimplere studeant; populus vero te tamquam patrem et pastorem animarum suarum devote suscipientes et devota honorificentia prosequentes, tuis monitis et mandatis salubribus humiliter intendant. Itaque tu in eis devotionis filios et ipsi in te per consequens patrem benevolum invenisse gaudeatis; vassalli vero praedicti te debito honore pertractantes, tibi fidelitatem solitam necnon consueta servitia et

1) Nicolaas van der Burgt (de Castro), gestorven 17 Juni 1573.

iura tibi ab eis debita, integre exhibere procurent; alioquin sententiam sive poenam, quam respective rite tuleris seu statueris in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino, usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Rogamus, quoque, monemus et hortamur attente praedictum Philippum regem, ac venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Traiectensem, ipsi archiepiscopo per eadem scripta mandantes, quatenus te et praedictam ecclesiam dicti archiepiscopi suffraganeam habentes, pro nostra et Sedis praedictae reverentia propensius commendatos in ampliandis et conservandis iuribus vestris, sic vos benigni favoris auxilio prosequantur, quod tu eorum fultus praesidio in commisso tibi curae pastoralis officio possis, Deo propitio, prosperari, ac eidem Philippo regi a Deo perennis vitae praemium et a nobis condigna perveniat actio gratiarum, ipseque archiepiscopus provide Dominicam misericordiam ac nostram et eiusdem Sedis benedictionem et gratiam valeat uberius promereri. Nos enim, ad ea quae ad tuae commoditatis augmentum tendere valeant favorabititer intendentes, tibi, facultatem concedimus ut a quocumque malueris Catholico antistite, gratiam et communionem dictae Sedis habente, accitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus Catholicis episcopis, similes gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis suscipere valeas et eidem antistiti ut, recepto prius a te nostro et Romanae ecclesiae nomine fidelitatis debitae solito iuramento, iuxta forman quam sub bulla nostra mittimus introclusam, munus praedictum auctoritate nostra impendere libere tibi possit, facultatem concedimus per praesentes. Volumus autem, ac dicta auctoritate decernimus, quod, si non recepto a te per ipsum antistitem praedicto iuramento, idem antistes munus ipsum tibi impendere, ac tu illud suscipere praesumpseritis, dictus antistes a pontificalis officii exercitio et tam ipse quam tu ab administratione tam spiritualium quam temporalium ecclesiarum vestrarum suspensi sitis eo ipso; propterea alias volumus quod formulam a te sic praestiti iuramenti huiusmodi nobis de verbo ad verbum per tuas patentes literas tuo sigillo munitas quantocitius destinare procures . . . . . praedicto archiepiscopo, cui dicta ecclesia Middelburgensis metropolitico iure subesse dignoscitur, nullum in posterum praeiudicium generetur. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, quarto Nonas Iulii, pontificatus nostri anno quinto.

Fredericus Cardlis de Medicis Summator

J. Brouhe.

Secretaria Brevium (an. 1576 Vol. 84 f. 32).

123. 1579, JANUARI 2. — Gregorius XIII verlengt voor Johannes (Strijen), elect van Middelburg [1]), nogmaals den termijn, gedurende een jaar, waarbinnen hij de bisschopswijding moet ontvangen, indien althans de troebelen zoo voortduren.

Dilecto filio Johanni electo Middelburgensi Gregorius papa XIII.

Dilecte fili salutem *etc.*

Alias pro parte tua nobis exposito quod, antequam littere provisionis et

1) Als zoodanig benoemd in het Consistorie van 4 Juli 1576; zie *Archivalia* I, nº. 2052.

prefectionis a nobis factarum de persona tua ecclesie Middelburgensi ad manus tuas pervenissent, tempus suscipiendi a te muneris consecrationis lapsum erat, nec illud propter bellicos isthic tumultus et alias causas tum suscipere poteras, te adversus lapsum temporis hujusmodi per alias nostras in forma Brevis litteras restituimus, reposuimus et plenarie reintegravimus, tibique annum a data ipsarum posteriorum litterarum computandum, quo durante dictum munus suscipere valeres, indulsimus, prout in illis plenius continetur. Cum autum tumultus prefati adhuc vigeant et, ut asseruis, possessionem regiminus et administrationis seu quasi ac bonorum ejusdem ecclesie apprehendere minime potueris, nos tuis in hac parte supplicationibus inclinati, annum prefatum, qui nondum lapsus est, ad alium annum, a fine anterioris computandum, quo durante munus supradictum suscipere omnino tenearis, auctoritate apostolica tenore presentium extendimus et prorogamus. Non obstantibus omnibus illis, que in eisdem posterioribus litteris voluimus non obstare, ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud S. Petrum *etc.*, die II Januarii 1579, anno 7ª.

Archivalia I, nº. 664. — Dezelfde gunst werd 2 Januari 1580 voor een jaar herhaald; zie *Archivalia* I, nº. 675.

124. (OMSTREEKS 1580?). — *a.* Rapport over het geschil omtrent de inlijving der proosdij van Meerssen bij de tafelgoederen van het bisdom Roermond, waartegen zich de kardinaal-aartsbisschop van Rheims bij de Curie verzet.

Sua Sanctità può ricordare, qual fu la pia mente del re Catholico nel procurar la erettione de più vescovati nelle sue terre delli paesi di Fiandra, et che le chiese così metropolitane come cathedrali, che havessero ad havere giurisdittione ecclesiastica nelli detti Stati fussero in essi, levando li sudditi di quelli paesi intieramente della giurisdittione delli vicini per essere molti di quelli corrotti nella religione, di maniera che ne ricevevano danno li Stati di Sua Mtá., la quale, per evitar maggior danno et emendar quello che ci era, non lo poteva fare, se le chiese non erano dentro delle sue terre; et tanto più che succedendo molte volte guerra, nascevano infinite disordini, non potendo li superiori ecclesiastici tener la dovuta cura di loro, nè cosi pochi vescovi supplire alla visitatione necessaria delle diocesi loro tanto populose per contenerli nell'ordine et regola che si conviene.

Questo non si poteva fare senza pregiuditio di quelli, della cui giurisdittione s'esimevano. Ma però la santa memoria de Paolo IV, conoscendo quanto pio era il zelo di S. Mtà. Catholica in questo, et riconoscendo la necessità, che vi era di questa provisione, pigliando per fondamento et essempio da imitare la divisione del vescovato de Bordeaux, che si contiene nel cap. *Salvator* [1]) de praebendis, venne a fare la erettione de tanto numero de vescovati nuovi, come hoggi si vede in quelli Stati, ad essempio del contenuto in quel capitulo, pretendendo a questo esempio poterlo fare, et che di quel pregiuditio non si potevano dolere nè pretendere, che se li facesse torto, li interessati poichè era

1) De Constitutie van paus Johannes XXII *Salvator noster*, d.d. 25 Juni 1317, Extrav. Commun. Lib. III Tit. II cap. V. Daar is echter sprake van de verdeeling van het bisdom Toulouse, en niet van Bordeaux, dat toen werd verheven tot aartsbisdom met vier suffragaanbisdommen.

per un beneficio publico, necessità di quelli populi, et per conservar la religion Cattolica in essi.

Fatta la nuova erettione delli vescovati, fu bisogno dotarli, per il che si propose di far le unioni d'alcune abatie, prepositure et altri benefitii, con che con maggior facilità et commodità si puotesse havere quaesta necessaria dote. Il che si fece con matura deliberatione, et havendo la felice memoria di papa Pio IV fatto trattare sopra questa unione et dotatione delle chiese in una congregatione de gran numero de cardinali, nella quale era all'hora in minoribus la Santità N. S., havendo durato il trattar questo nella congregatione parecchi mesi, finalmente dopo molta discussione se passorno le unioni in Concistoro col voto, che dette la congregatione delli predetti R^mi. cardinali.

Di toccare a questa determinatione fatta in Concistoro „de consilio fratrum", et da un pontefice, che ha autorità di disponere delli benefitii, „quorum dominus est", et havendolo disposto in favor di cosa così santa, sen' accusar una determinatione fatta con si matura deliberatione di legierezza et dar capo a che tutti li interessati in questa nuova erettione et molti delli paesi, che malvolentieri vedono questi nuovi vescovati per esser cosa tanto contraria a quel che pretendono d'introdurvi le reprobate sette, procurassero di conturbarlo tutto, onde ne nasceria una grandissima confusione.

Tutto questo se representa per fondamento contra il negocio, che adesso si tratta per parte dell' Illmo. card. de Lorena [1]), il quale fa instantia, perchè se rivochi l'unione fatta al vescòvato de Ruremonde della prepositura de Mertzem, che è la maggior parte della dote del detto vescovato de Ruremond.

Dice il predetto cardinale, che la bona memoria di papa Pio IV, che fece questa unione, la revocò a instanza del predetto cardinale, quando intese, che in questa unione s'era fatto pregiuditio all'abatia, che il detto cardinale possiede St. Remigii Remensis, et che questa revocatione [2]) fu con fondamento di che siano stati donati li beni della detta prepositura dalla regina di Francia Gheberga, figliuola dellimperatore Ottone, che era duca de Brabantia, de consentimento del detto imperatore suo padre, et che di più di questo la bona memoria del pontefice Giulio II ne havesse poi fatta unione perpetua alla detta abadia de s. Remigio con farla prepositura del loco dei Mertzem, sottoposta alla detta abadia di s. Remigio, di maniera che il preposito fusse amovibile ad nutum, pretendendo quasi indur per questo, che non sia beneficio ma officio, dependente meramente dalla detta abadia, dicendo di più, che se Pio IV, fusse stato avertito di questa donatione et unione, mai havrebbe in contrario di questo fatto la unione della detta prepositura al vescovato de Ruremond.

A questo si potria rispondere, che quel tanto che ha ottenuto il cardinale di Lorena da Pio IV, fu quando il predetto cardinale venne in Roma al tempo che si trattava di dar conclusione al concilio Tridentino, et che molti si potranno ricordare delle cose, che all'hora passarno, et delli termini usati dal predetto cardinale, et ancora delle cause, che all'hora mossero S. Stà. a compiacerlo, et ad usar verso del predetto cardinale de quelli termini, che non piacquero a tutti. Ma peró fu necessario cercar vie estraordinarie per rimediar a quello

---

1) Louis de Lorraine, sinds 1574 verkozen aartsbisschop van Rheims, benoemd tot kardinaal 21 Febr. 1578 en gest. 24 Dec. 1588.

2) Bij bulle van 3 Mei 1565; zie boven n°. 105.

che molti sospettavano fusse per fare il predetto cardinale, quando non s'havesse cercata via d'intertenerlo.

Si dice più, che questa pretensa revocatione si fece a parte et non con la solennità, con la quale si fece l'unione; che di questi beni temporali non s'haveva potuto disponere senza il consentimento di quelli, senza il quale non erano alienabili, nè hebbe poi essecutione questa unione, nè sopravenendo poi le guerre di nuovo fra questi principi si fece altra sollecitatione di questo processo.

Fatta l'ultima pace in Chasteau Cambresi, l'Illmo. et Revmo. di Lorena, venendo a Bruxelles per il giuramento della pace, rinovò la instantia simile a quella del cardinale de Lenoncourt per haver l'essecutione della detta unione, al quale similmente si rispose come al cardinale di Lenoncourt, rimettendosi al processo intentato nella cancelleria de Brabantia per veder, se quelli beni s'havevano potuto o non potuto alienare senza consentimento delli Stati, et sopra altre ragioni, che dal fisco si adducono. Et stando le cose in questo termine, come poco dopoi si venne à fare la dotatione di quelle nuove chiese, trovandosi che quel priorato serviva di poco, et che la mala vita delli religiosi, che vi erano, più presto dava scandalo che altra miglior frutto, si venne a proponere et fare quella unione del priorato alla mensa episcopale de Ruremond, essendo vicina di la, et per dare al vescovo honesto secesso, nel quale si potesse retirare dopo d'haver fatigato nelli negotii della diocesi. Et havendo pochi giorni sono mons. Illmo. di Lorena fatto procedere contra il vescovo de Ruremond, quando morto che fu il priore, ultimo possessore, si messe nel possesso di detto priorato, facendolo citare fora del paese di Brabante, se averti a S. Stà. dell'inconveniente, che questo potria portare di mettere in disputa la dote data a questa nuova chiesa de Ruremond per il danno di quella, essendo però tanto necessaria quella chiesa per essere nel limite contra li Tedeschi, et per il mal esempio, che saria per tutte l'altre nuove chiese di aprir questa porta. Et si supplicò a S.Stà., volesse rivocare quel tanto che intentava quel canonico di Colonia, et tanto più che per li privilegii, che ha il ducato di Brabante, non può nissun suddito di quel ducato esser chiamato a giudicio per nissuna cosa fuora del ducato de Brabantia. Il che si osserva con tanto vigore da loro, che nè al principe medesimo di quelli Stati permettono che li chiami per trattar con loro fora del ducato di Brabantia, dove bisogna che vada personalmente a trattar con loro ò lui ò il suo locotenente generale, et quantumque lo chiamasse altrove, non compareriano, sicome è anco forzato l'arcivescovo de Malines per la diocesi, che ha in Brabante, se bene in Malines ha li suoi vicarii et provisori, et che Malines sia in mezzo di Brabante, non più discosta per ogni parte dal detto Stato d'un miglio o doi al più, tener altri vicarii et provisori dentro al ducato di Brabante per quelli che sono di quel ducato. Per il che fu ben mossa S. Stà. far quel Breve, per il quale comandò al predetto canonico, che non passasse più avanti in quella lite, così per non muovere humori per voler infringere quel privilegio, come per non mettere nuova disputa in questo della dote delli nuovi vescovati. Et quando Sua Santità, importunata dalli sollecitatori di monsr. Illmo. di Lorena, volesse haver ragione più particolare su questo fatto, poichè questo si dice solamente per breve informatione di quanto alla memoria occorre, et non per come tanto compita, come potriano dare quelli di Brabante, potria S. Stà. scrivere al signor duca

d'Alva, dandole aviso di queste pretensioni di mons. Illmo. di Lorena, le quali intese potria S. Eccza., far' dar a S. Stá. più particolare informatione.

b. Rechtskundig betoog voor de geldigheid der inlijving van de proosdij van Meerssen bij de tafelgoederen van het bisdom Roermond.

Che la bulla della dotatione del vescovato de Ruremond ha clausule efficacissime et non solamente censure ordinarie contra chi vi si opponesse, ma dechiaratione de amissione delli beneficii et privilegii, le quali clausule furono necessarie per evitar simili contraditioni, che volessero far quelli, che per qualsivoglia via volessero pretendere di per haver interesse in queste unioni, et dotationi contradirli et impugnarli; et che havendo potuto et voluto S. Stà. levare per le cause, che di sopra si dicono, ogni ragione, che vi potessero pretendere alcuni, non era bene, che monsre. Illmo. di Lorena pigliasse quella occasione della necessità publica per ricercar di S. Stà. cosa repugnante a questo santo instituto. Et pare di più, che sia incorso nelle censure, et pene dechiarate nella bolla dell'erettione et dotatione delle dette nuove chiese, con havervi voluto contradire et opporvisi contra. Et dovria bastare per ogni risposta di quello che di sopra si dice, che non conviene a patto nissuno rivocar in dubio le unioni fatte nè mettere in disputa, se S. Stà. le ha potuto o non potuto fare, etiam in prejudicium tertii, per non mettere in pericolo di disfare una cosa tanto necessaria, come di sopra si dice, per sostenimento della religione in quelli Stati.

Tuttavia per dar'un poco di risposta a quel tanto che si pretende per la parte delli agenti del predetto cardinale (et questo non per forma de risposta, non vi essendo qui procuratore del vescovo per difendere la sua chiesa, ma solo per informatione) si dice, che la predetta regina Gheberga non potesse far la prima donatione, che pretendono, come regina di Francia, non essendo questi beni del regno, ma del ducato de Brabantia, nè puoteva rendere questa donatione valida il consentimento dell' imperatore suo padre, come duca de Brabantia, non mostrando che vi sia intervenuto consentimento delli Stati del paese, poichè i duchi di Brabantia et passati et presenti senza questo consentimento delli Stati non possono alienar missuna parte del detto ducato. Il che si osserva ancora hoggi tanto strettamente, che essendo stato forzato il re alienar et vendere ad alcuni vassalli suoi alcune parti poco importanti del suo dominio di Brabantia, non l'ha potuto fare senza il consentimento delli Stati, il quale li hanno dato ancora molto limitato.

Volendo poi quelli di s. Remigio Remensis raccoglier in virtù della donatione li frutti de quelli terreni di Mertzem et portarli in Francia, sino a quel tempo non lo volsero comportare quelli del paese, et per questo vi si edificorno per il culto divino et remedio dell' anima della predetta duchessa la chiesa et le case, che hoggi vi sono, per il che restò quel luoco un priorato.

Il priore si tiene per prelato del ducato de Franchimont, che è incorporato in Brabantia, et come tale è chiamato nella congregatione delli Stati, et molti priori del detto priorato sono stati provisti di quello alla nominatione delli predecessori di Sua Maestà.

Dal che si può comprendere che quella donatione non fu aprobata dalli Stati, nè dopoi hanno voluto consentire, che ne godessero quelli di s. Remigio, nè che transportassero in Francia li frutti del priorato, se non quanto de facto

qualche volta, et senza saputa delli Stati furtivamente ne hanno transportato.

Questa fu la causa, perchè poi a tempo di Giulio II, di bona memoria, quando lui era amico delli Francesi, secondo all'hora andavano le cose del mondo, captando loro come sogliono l'occasioni, procurorno per assicurarsi di quelli beni l'unione che fece con assenso et resignatione di un d. Cartello de Berghes, alias de Tripes, prior del detto priorato, della quale unione non havevano di bisogno, se la prima donatione fusse stata valida.

Quando vennero a intimar le bulle di questa unione, li fiscali di Brabante nomine Statuum vi si opposero, et essendo che ex veteri consuetudine la cancellaria di Brabante conosce della possessione delli beni temporali etiam delli beneficii, si formò nella detta cancellaria sino d'all'hora processo sopra le contradittioni delli fiscali, alligando che questa alienatione delli beni di Brabante non si puoteva fare senza consenso delli Stati, li quali nè nella prima donatione, nè nella unione havevano dato consentimento alcuno.

Successero poi le guerre fra l'imperatore Carlo V et il re Francesco I di Francia, et mentre queste durorono, restò questa cosa così sospesa, et li priori ordinarii come prelati di Brabante hanno administrato quelli beni, non havendo comportato, che fussero transportati in Francia, anzi ne durante la guerra intravano li Francesi in quelli Stati.

Successe poi la pace dell'anno XXIX, fatta in Cambray fra li predetti Carlo V et Francesco I, fatta la quale l'Illmo. poi cardinale di Lenoncourt, all'hora abate di S. Remigio, fece instantia grande per ottenere essecutione di quella unione pretensa, dicendo, che per il trattato tornavano alla possessione del suo nelle intrate, che tenevano li sudditi dell'uno nelle terre dell'altro, sopra la qual domanda fu rimesso alla cancellaria de Brabante, dove pendeva il processo, come è detto, con dar commandamento alli giudici di far buona giusticia. Et restò la cosa in questo modo, seguitando il cardinale il processo, che poi lasciò di sollecitare, come si presuppone per veder fiacche le sue ragioni, atento . . . . . (*hier eindigt de blz. en breekt het betoog af*).

Borghese II Vol. 64—65 f. 481—484^v^. en 487, waartusschen bij vergissing f. 485—486^v^. is ingenaaid de bewijsvoering.

Op den rug de Spaansche kantteekening „Informacion sobre lo de Merzem" [1]).

Archivalia I, n°. 2435.

125. 1584, JUNI 9. — Alexander Farnese meldt aan Gregorius XIII den benarden toestand van den bisschop en het bisdom van Roermond en dringt aan op een trouwe uitkeering van het jaargeld, dat de bisdommen van Valencia en Pampeluna daaraan verschuldigd zijn.

Beatissimo Padre.

Fra le grandi necessità et miserie, in che son condutte le cose ecclesiastiche di questi Stati per le continue guerre et persecutioni de gl' heretici passate e presenti, come con altre hò rappresentato alla Santità Vostra, è il vescovato Ruremonde che già ottant (*sic*) anni sono non frutta per se stesso cosa alcuna, ne può tampoco approffittarsi, se non con difficultà, delle pensioni di mille

1) Hieruit, alsook uit het beroep op Alva, zou men opmaken, dat dit rapport afkomstig is van het Spaansche gezantschap te Rome en vandaar gericht aan de Staatssecretarie.

cinquecento ducati, assegnatoli in Spagna sopra i vescovati di Valentia e Pampelone: onde costretto il sudetto vescovo di Ruremonde di cercar rimedio conveniente per essercitar il suo carico, restaurar la sua chiesa et suttentarsi, hà fatto ricorso da me con speranza di riceverlo cosi prontamente, come io glie l'havrei concesso in consideratione del servitio così notabile, che ne resulteria alle Maestà divina et humana, et del benefitio, che si verria ad impiegar in un prelato dotato di tante vertù, essemplar vita et di tutte quelle parti, che si richiedono et bastano a renderlo meritevole della sua dignità, se l'istesso mancamento, distruttione et calamità di quà in generale et in particolare non si opponesse a quella ottima volontà e prontezza, con che l'haverei già sovvenuto. Il che lo move hora con mia participatione et parer a ricorrer'ai santissimi piedi di Vestra Beatitudine per supplicarla, come faccio ancor'io con ogni maggior humiltà et caldezza, che volgendo gl'occhi della sua benignità à cosi santa e pia opera et così degna della Sua clementia, come congiunta col servitio di Dio, sia servita d'obligarmi con questa gratia segnalatissima fra le infinite, che le devo, d'admettere alla sua benigna protestione questo buon prelato et rendersi giovevole questa mia non men devota che affettuosa intercessione, con ordinar, ch'egli sia assistito et provisto di quel sustento necessario, che più sarà servita, o per lo meno che i predetti vescovati di Valenza et Pampelone sieno constretti dall'autorità ecclesiastica di satisfar' alle sudette pensioni ai tempi debiti, cosi il decorso e senza difficoltà o dilation' alcuna, atteso che le incorporationi fatte alla chiesa di Ruremonde non son vache et i vescovi predecessori di Valenza e Pampelone hanno satisfatto sempre prontamente, come con l'istesso pretesto et obligo hanno accettato i presenti le predette chiese. Di che io resterò alla Santita Vostra così obligato, come sarà infinita la consolation mia di veder che così giusta pretensione habbi per se stessa et in virtù di questo mio caldissimo offitio trovato quel luogo ch'io spero appresso la clemenza di Vostra Beatitudine, alla quale resto baciando humilmente i santissimi piedi, e pregando Nostro Signore, che le conceda quella lunga e felice vita, che la christianità ha di besogno, et io, suo vero servitore, le desidero. Di Tournay, a 9. di Giugno 1584.

Di Vostra Santità.

L'humilissimo servitore et vassallo

Alessandro Farnese.

Op den rug: Alla Santità di Nostro Signore.

Archivalia I, nº. 2278.

126. 1584, NOVEMBER 21. — Wilhelmus Lindanus, bisschop van Roermond, dringt bij den kardinaal-Staatssecretaris (Ptolomeo Gallio) er op aan, dat het hem door het bisdom Valencia verschuldigde jaargeld worde uitgekeerd, wijl hij daarom erg verlegen is.

S. P. Ill^me^. et Rev.^me^. domine.

Cum feria sexta superiore Sanct^mum^. D. N. salutassem, interrogabam ubinam responsum super libello meo supplici, ante octiduum una cum literis Ill^mi^. principis Parmensis gubernatoris Belgici exhibito, repeterem, respondit post multa se mandatum nuncio suo apostolico in Hispaniis missurum quo Rev^mum^. Palentinum induceret ad solutionem pensionis nostrae 500 ducatorum nobis citra moram faciendam, qui modo in mora est per annos octo vel mini-

me septem, licet in pacifica possessione simus, eandem recipiendi non solum a praedecessore ejusdem ecclesiae sed etiam a Rev^mo. domino Connobio, anno 1579 per Hispaniam collectore pontificio, qui visa bulla assignationis super ecclesia Palentina, sine omni difficultate solverunt, nunquam factae consignatoriae aut ullius alterius mentione. Quod si induci nequeat ut citra litem solvat, cogatur nantare [1]) et juxta mandatum auditoris Camerae dies illi dicendus erit.

Supplicabam eodem libello supplici, ut Sua Sanctitas Catholicae Majestati in nostri favorem dignaretur scribere, ut integram pensionem 1500 ducatorum nobis in bulla erectionis assignatam cedere permittat, nec ulterius tertia pensionis pars in auxilia Turcica aut triremium decidatur, cum ducati singuli nobis propter varias impensas sumptusque necessarios vix valeat (sic) sex aut septem reales in Belgio. Quod si in praeteritum impetrari nequeat, saltem in posterum indulgeatur, cum bis nostris omnibus a Christi et Suae Majestatis hostibus spoliati officium episcopale loco tam sterili, bello decennali attrito atque assiduis tributis militaribus, et iis in clerum gravissimis atque iniquioribus exhausto, diutius vacare nequeamus, vendito etiam quod supererat ex studiis Lovaniensibus et Parisiensibus patrimonio acceptoque mutuo, ut elapsis quatuor proximis annis nos perquam tenuiter sustentaremus et officio, non ambientibus imposito, minime deessemus; licet propter inopiam neque officialem neque promotorem alere potuerimus.

Quod si Suae S^ti. videbitur, posset exemplar literarum dictarum Ill^mi. D. principis Parmensis gubernatoris ad regem transmitti, quo facilius persuadeatur, ut integram nobis pensionem cedere permittat aut saltem aliunde pensionem nobis augeat; ut sit, unde officiariis necessariis stipendia sua persolvamus [2]) atque officium adeo arduum fideliter impleamus tempore tam difficili, e loco haeresibus infectissimo, et undique capitalibus hostibus infestissimo et periculosissimo.

Valeat diu nobis incolumis Illma. V. D.

Romae, pridie S. Ceciliae, anno 84. Ill^mae. V. D. deditissimus ad omnia in Christo Jesu obsequia

Wilhelmus Lindanus,
ecclesiae Ruraemundanae episcopus indignus.

S. P. Ill^me. et Rev^me. D.

Consultum forte videbitur, ut S^mi. Domini nomine literae scribantur ad Rev^mum. D. Palentinum, quibus hortetur ad solutionem nobis dictae pensionis faciendam; et nos in curiam hoc solo fine venisse, ut toties per Catholicum regem per *annos totos quinque* frustra requisitus, jam tandem per censuras ecclesiasticas cogatur solvere, atque jam nunc coram auditore Camerae adversus ipsum rem institutam.

Ideo *etc.*

Deditissimus in Christo Jesu
W. Lindanus.

Archivalia I, n°. 2136.

---

1) nantare = pignus auferre

2) Van af: „atque officium", eigenhandig, evenals het postscriptum, dat zich bevindt op een ingelascht blad (f. 250).

127. 1585, JANUARI 24. — Clemens Crabeels, bisschop van 's Hertogenbosch [1]), meldt aan paus Gregorius XIII, dat hij 13 Januari jl. te Doornik tot bisschop is gewijd en den eed van trouw heeft afgelegd.

Sanctissime Pater.

Accepi literas provisionis episcopatus Buscoducensis duodecima Januarii anni octuagesimi quinti una cum juramenti formula, et sequenti die, videlicet decima tertia, quae fuit octava Epiphaniae, virtute earundem munus consecrationis infra Missarum solemnia in capella sancti Michaelis archangeli, quae est in ecclesia cathedrali Tornacensi, assistentibus Rev^mis. in Christo patribus Dominis Mattheo Moullartio, episcopo Atrebatensi, et Iohanne Six, episcopo Oudemarensi, adhibitis solennitatibus et caeremoniis in similibus adhiberi solitis, juxta tenorem praedicturum literarum ac juramenti formam impensum fuit a Rev^mo. domino Maximiliano Morillon, episcopo Tornacensi. Faxit Deus, ut munus illud, quod suscepimus, sit ad Dei honorem, ecclesiae Buscoducensis et populi aedificationem, ac animae meae salutem. Et S^ti S. immortales ago gratias agamque dum vivam, de favore ac beneficiis benevole mihi impensis, sperans quod auxiliante Deo Optimo Maximo precibus ac functionibus episcopalibus aliisque piis operibus compensare studebo. Gandavi, 24 Januarii, anno Christi 85.

(*Eigenh.*): Tuae S. S. obsequentissimus filius

CLEMENS CRABEELS, episcopus Buscoducensis.

Archivalia I, n°. 2187.

128. 1588, APRIL 2. — De Spaansche nuntius Cesare Spetiano aan kardinaal Montalto: over de losmaking der abdij van Tongerloo van de tafelgoederen van het bisdom 's-Hertogenbosch.

Hora finisco di rispondere alle lettere di V. S. Illma., accusate nell'altra mia dei xxx. del passato, che sarà con questa, et dico, che ho longamente trattato con S. M^tà. della disunione del monastero di Tongherlo, già unito alla chiesa Buscoducense dalla santa memoria di Paolo IV ad' instanza di questa Maestà, quale trovai che servava cosi fresca memoria di questa et altre unioni fatte in Fiandra ad instanza sua a diverse chiese erette in cathedrale, che certo mi maravigliai grandemente di tanta memoria. Et disse, che haveva molte scritture per questa disunione, della quale scrive il medesimo vescovo Buscoducense, contentandosi, che si faccia ancor che sia in danno suo. Fui rimesso al presidente di Fiandra, quale informarò diligentemente, et darò poi aviso di tutto quelle che si farà. Per hora non posso dir'altro a V. S. Illma. se non che dubito che andarà in longo la speditione, non solo perchè cosi è l'ordinario, ma anche perché Sa Maestà mi disse, che era negotio da considerarlo molto bene, et poi per esperienza è assai più difficile in revocarle che in farle, ancorché anch'in questo sia longhissimo, come provano spesse volte quelli, che tengono qui negotii. Di Madrid, li II di Aprile 1588.

Spagna Vol. 34 f. 477 (oorsp. eigenh get.).

1) Als zoodanig benoemd in het Consistorie van 3 September 1584; zie *Archivalia* I, n°. 2053.

III. TEGEN-REFORMATIE (1560—1592).

129. 1560, JULI 1. — Pius IV vergunt aan koning Philips, dat in de Nederlanden elk binnen drie maanden door hem te benoemen geestelijke een kerkelijk beneficie verkrijge, terwijl aan 12 van deze te benoemen personen dispensatie in meervoudigheid van beneficie's, in gebrek aan leeftijd en in onwettige geboorte mag worden verleend.

Pius episcopus servus servorum Dei carissimo in Christo filio Philippo Hispaniarum regi Catholico salutem et apostolicam benedictionem.

Praeclara Celsitudinis Tuae erga nos et Sedem apostolicam merita necnon assidua in rem christianam studia tua nos inducunt illa Majestati Tuae favorabiliter concedere, per quae gratis et acceptis tibi personis valeat salubriter provideri. Hinc est, quod nos largitionibus foelicis recordationis Julii papae III et diversorum aliorum Romanorum pontificum praedecessorum nostrorum erga clarae memoriae Carolum V Romanorum imperatorem genitorem tuum inhaerendo, motu proprio, non ad tuam vel alterius pro te nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, auctoritate apostolica, tenore praesentium, ut quilibet ex archiepiscopis seu episcopis vel personis in dignitate ecclesiastica constitutis, quos duxeris pro tempore eligendos, pro personis ecclesiasticis per te illis ad hoc infra tres menses, a die tibi factae praesentationis praesentium computandos, nominandis, etiam quaecumque, quotcumque et qualiacumque benefitia ecclesiastica cum cura et sine cura etiam ex quibusvis dispensationibus apostolicis obtinentibus et expectantibus, quorum beneficiorum valores et qualitates ac dispensationum hujusmodi tenores praesentibus pro expressis haberi volumus, ac personas ipsas et earum singulas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodate existant, ad effectum validitatis nominationis de eis faciendae et aliorum infrascriptorum dumtaxat consequendum harum serie exnunc prout extunc et econtra absolvimus et absolutas fore nuntiamus, in singulis cathedralibus etiam metropolitanis vel collegiatis ecclesiis in Brabantiae, Limburgi, Luxemburgi et Geldriae ducatibus, ac Burgundiae, Flandriae, Arthesiae, Hannoniae, Hollandiae, Zelandiae, Namurci et Zutphaniae comitatibus, necnon Frisiae, Salinarum, Mechliniae, Trajecti Superioris et Inferioris, Transisulanarum provinciarum et Groningiae dominiis ac aliis oppidis, terris, villis et locis, eisdem ducatibus et comitatibus ac dominiis vicinis adjacentibus et annexiis, patrimonii tui seu de patrimonio tuo hujusmodi existentibus vel ad te quomodolibet spectantibus et pertinentibus, unum canonicatum et unam prebendam et unam dignitatem, seu personatus administrationem vel officium etiam curatum et electivum, necnon unum beneficium ecclesiasticum cum cura et sine cura saeculari, etiam

si parrochialis ecclesia vel ejus perpetua vicaria, et cujuscumque taxae seu annui valoris singulorum illorum fructus, redditus et proventus existant, dummodo aliqua dignitatum in cathedralibus etiam in metropolitanis post pontificalem major aut collegiatis ecclesiis hujusmodi principalis et illae ac canonicatus et prebendae, personatus administrationes et officia ac beneficia hujusmodi dispositioni apostolicae generaliter reservata aut ex generali apostolica reservatione affecta non fuerint, ita quod Majestas Tua unam etiam eandem personam ad canonicatum et praebendam et dignitatem nominare valeat, ac tunc canonicatus et prebenda ac dignitas pro uno beneficio tantum reputentur, etiam si ex persona diversorum etiam simul vel successive vacaverint, vel diversas personas administrationem vel officium singularum ecclesiarum hujusmodi, sic quod infra dictos tres menses eaedem personae per Majestatem Tuam nominentur; alioquin praesentes litterae post dictos tres menses nullius sint roboris vel momenti et habeantur prorsus pro infectis; ita tamen quod si contingat aliquam seu aliquas ex personis per te nominandis, antequam nominatio hujusmodi sortiatur effectum, ab hac luce decedere, eadem Majestas Tua loco sic defunctae vel defunctarum personae vel personarum aliam vel alias personam seu personas ad canonicatum et prebendam ac dignitatem seu aliud beneficium ecclesiasticum ut praefertur qualificatum, ad quos, quam, vel quod persona seu personae ipsae defunctae nominatae erant, de novo nominare possit . . . . . necnon cum duodecim nominandis personis et qualibet earum, quae unum obtineant, et cum illo aliud vel absque eis illae et aliae ex dictis personis nullum obtinentibus quaecumque duo curata seu alias invicem incompatibilia beneficia ecclesiastica, etiamsi parrochiales ecclesiae vel earum perpetuae vicariae aut dignitates, personatus, administrationes vel officia in cathedralibus et metropolitanis vel collegiatis . . . . fuerint . . . . . recipere et etiam quoad vixerit retinere illaque simul vel succesive, simpliciter vel ex causa permutationis, quoties cuilibet earundem duodecim personarum placluerit, dimittere . . . . . necnon etiam cum duodecim nominandis personis, quae aetatis, ut quam primum vigesimum annum attigerint quamcumque dignitatem, personatum aut cum cura administrationem vel officium et beneficium; qui vero defectum natalium patientur et ex damnato coitu geniti, si alias ad hoc capaces fuerint, ut hujusmodi dignitatem, non tamen majores et principales, et quaecumque alia beneficia, si eis vigore praesentium conferantur, similiter recipere et retinere valeant . . . . . eadem auctoritate dispensare . . . . . concedimus facultatem . . . . . Non obstantibus supradictis necnon aliis nostris, per quas voluimus, quod nullus gratiam expectativam extra suam nationem impetrare possit, nisi idioma, quod communiter ibidem homines loquuntur, intelligat et intelligibiliter loquatur . . . . . Datum Romae apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo sexagesimo, Kalendas Iulii, pontificatus nostri anno primo.

Borghese IV. 157 f. 103—104 (iets later afschr.).

Archivalia I, nº. 1284. — Vgl. Pasture *Inventaire*, p. 205.

130. 1560, SEPTEMBER 23. — Pius IV bevestigt Nicolaas van Herderen, die van de Predikheeren-orde naar het Benedictijner-klooster van Felwerd overging, als proost van het Benedictinessen-klooster van Klaarwater.

Dilecto filio Nicolao ab Herderen, preposito monasterii monialium ad

Claras Aquas terre Geldrie ordinis Benedicti Trajectensis diocesis, bachalario in theologia.

Dilecte fili salutem *etc.* Exponi nobis nuper fecisti, quod dudum, postquam venerabilis frater Jeronimus archiepiscopus Consanensis [1]), tunc in partibus illis apostolice Sedis nuntius, per eum accepto, quod in Felwerde propre Dammen [2]) terre Gronigensis ordinis sancti Benedicti Monasteriensis diocesis et diversa alia partium illarum monasteria omnibus se religiosis professis, maxime presbiteris, qui ibidem divina officia celebrarent ac verbum Dei populo predicarent, destituta existebant et in dies magis ac magis, ex quo pauci ad religionem aspirabant et illam ingrediebantur, destituebuntur, his rationibus et supplicationibus dilecti filii Goswini ejusdem monasterii in Felwerde abbatis motus, volens in premissis opportune providere, eidem Goswino abbati, ut aliquos cujusvis etiam Mendicantium ordinis probate vite et sane doctrine religiosis monasterium in Felwerde predictum ingredi et in eo proffessionem emittere sponte cupientes recipere ac religiosis ipsis, ut ad ordinem sancti Benedicti et monasterium in Felwerde hujusmodi se transferre et in eis profiteri possent, sufficienti ad id, ut asserebat, per dicte Sedis literas facultate munitus, licentiam et facultatem concesserat; tuque ordinem fratrum Predicatorum expresse professus, licentie predicte vigore ad monasterium in Felwerde ac ordinem sancti Benedicti hujusmodi te transtuleras ac ibidem professionem inibi emitti solitam expresse emiseras. Tunc monasteriorum dicti ordinis sancti Benedicti per Frisiam et Geldriam constitutorum congretationis ejusdem sancti Benedicti deputati visitatores in visitatione, quam faciebant, invenientes preposituram monasterii monialium ad Claras Aquas dicti ordinis sancti Benedicti Trajectensis diocesis in Frisia constituti ante (non)nullos menses vacavisse et tunc vacare, ac considerantes tuam in sacris literis eruditionem, fame integritatem, ingenii felicitatem, economie studium et religionis monastice disciplinam, habita super his cum tunc congregationis Bursveldensis [3]) dicti ordinis sancti Benedicti monasteriorum abbatibus per dictam Frisiam commorantibus deliberatione matura, te in qnadragesimo tue etatis anno tunc constitutum eidem monasterio ad Claras Aquas illiusque monialium conventui et collegio prefecerunt, tuque ab eisdem monialibus de earum unanimi consensu in earum prepositum receptus et per loci ordinarium confirmatus fuisti ipsique monasterio ad Claras Aquas ac illius monialibus per biennium vel circa prefuisti. Cum autem, sicut eadem expositio subjungebat, ab aliquibus revocetur in dubium, an nuntius, visitatores et abbates predicti ad premissa faciendum sufficienti essent facultate muniti, et propterea pro illorum subsistentia firmiori nobis supplicari feceris, ut illa confirmare et approbare de benignitate apostolica dignaremur, nos igitur, qui monasteriorum quorumlibet, presertim monialium et aliorum religiosorum locorum prosperum et felicem successum ac salubrem directionem sinceris exoptamus affectibus, literarum, scripturarum et instrumentorum quorumcumque super premissis et eorum occasione quomodolibet confectorum tenores

---

1) Hieronymus Muzzarelli, aartsbisschop van Conza, nuntius bij Karel V, van 15 Maart 1554 tot 28 Augustus 1556. Vgl. *Archivalia* I, p. 743.

2) Feldwerd, doorgaans Oldeklooster bij den Dam genoemd.

3) Over de Congregatie van Bursfeld: Moll, *Kerkgesch. v. Nederland vòor de Hervorming*, III[II], p. 185—190.

presentibus pro sufficienter expressis habere teque gratioso favore prosequi volentes et a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris, et penis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existis, ad effectum presentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes et absolutum fore censentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinnati, delectarum in Christo filiarum medietatis conventus dicti monasterii monialium ad id accedente assensu, licentiam et facultatem nuntii ac translationem, professionis emissionem, prefectionem, receptionem et confirmationem predictas ac, prout illas concernunt, omnia et singula in literis, scripturis et instrumentis predictis quomodolibet contenta tenore presentium approbamus et confirmamus ac perpetua roboris firmitate subsistere suosque plenarios effectus sortiri et per quoscumque quos et quomodolibet concernunt et concernent in futurum inviolabiliter observari tibique suffragari et ita per quoscumque judices et commissarios quavis auctoritate fungentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate, judicari et diffiniri debere, ac quidquid super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, irritum et inane decernimus omnesque et singulos tam juris quam facti defectus, si qui forsan intervenerint in eisdem, supplemus. Quo circa dilectis filiis Werdenensis Coloniensis et in Voswert Trajectensis diocesis monasteriorum abbatibus ac preposito ecclesie sancti Lebuini Daventriensis per presentes commitimus et mandamus, quatinus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios presentes literas et in eis contenta quecumque, ubi et quando opus fuerit ac quotiens pro parte tua fuerint requisiti, solemniter publicantes tibique in premisses efficacis deffensionis presidio assistentes faciant auctoritate nostra te approbatione, confirmatione et decreto predictis ac presentibus literis pacifice frui et gaudere, non permittentes te desuper contra eorumdem presentium tenorem per quoscumque quomodolibet indebite molestari, contradictores quoslibet et rebelles per censuras et penas ecclesiasticas ac alia opportuna juris et facti remedia, appellatione postposita, compescendo necnon legitimis super his habendis servatis processibus censuras et penas ipsas etiam iteratis vicibus aggravando; invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis, non obstantibus felicis recordationis Bonifacii pape VIII predecessoris nostri, qua cavetur, ne quis extra suam civitatem vel dioecesim nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad judicium evocetur, seu ne judices a Sede apostolica deputati contra quoscumque procedere aut alii vel aliis vices suas comittere presumant et Concilii generalis de duabus dietis, dummodo ultra tres dietos aliquis auctoritate presentium ad judicium non trahatur, et quibusvis aliis constitutionibus apostolicis necnon monasteriorum et ordinum hujusmodi, etiam juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus contrariis quibuscumque; aut si aliquibus communiter vel divisim a predicta sit Sede indultum, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Datum Rome apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die XXIII Septembris MDLX, pontificatus nostri anno primo.

*Brevia Dataria*e, Vol. 65, f. 467—468v.

131. 1561, MEI 10. — Pius IV verzoekt koning Philips toe te staan, dat de commissaris der Sint-Pieterskerk te Rome, die in de Nederlanden werkzaam is, daar van zijne volmachten gebruik make. (Evenzoo aan de landvoogdes Margaretha).

Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico Pius papa Quartus.

Charissime in Christo fili noster salutem et apostolicam benedictionem.

Dilecti filii curatores venerande basilice principis Apostolorum, quae in Vaticano admirando opere et ingentibus sumptibus exstruitur, impetrare a Majestate Tua cupiunt, ut commissario ab eis in Flandria constituto liceat in iis, quae sub ditione tua sunt, oppidis et locis uti facultatibus, quas ad ipsam basilicam exaedificandam habuerunt a foelicis recordationis predecessoribus nostris, quas nos ipsi confirmavimus. Quarum postulationi tam justae et piae Majestatem Tuam pro sua aequitate et religione et ipsius beati Apostolorum principis reverentia facilem praebituram esse consensum, minime dubitamus. Sed tamen cum ad nostrum officium pertineat omnibus in rebus et in hac praecipue ipsius sanctissimi Apostoli, cujus sanctae Sedi, licet tanto loco indigni, praesumus, honoris curam quam maximam habere, hortandam in Domino Majestatem Tuam duximus et rogandam, ut eorum desiderio, sicut pium et Catholicum regem decet, cum honoris tum etiam animae tuae causa satisfacias ac tuae voluntatis dilectam in Christi filiam nobilem mulierem Margaritham de Austria, Flandriae Gubernatrici, certiorem facias. Quod quanto prolixius et cumulatius feceris, tanto magis tibi ipsum coeli janitorem obstrinxeris. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die decima Maji millesimo quingentesimo sexagesimo primo, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 546—547.

132. 1561, MEI 18. — De kardinaal-legaten van het Trentsche Concilie noodigen, op verlangen van den paus, Dr. (Wilhelmus) Lindanus dringend tot bijwoning van het Concilie uit.

Al dottore Lindano, de li signori legati.

Magnifice amice carissime.

Ex litteris, quas Roma proxime accepimus, Sanctissimum Dominum Nostrum summopere optare cognovimus, ut huic sacro Concilio Tridenti celebrando vos quoque intersitis; quippe qui speret fore, ut causa religionis vexata et pene perdita doctrina, religione ac probitate vestra non parum adjuvetur. Quod quidem Sanctitatis Suae judicium ac voluntatem quanti facere debeatis, cum satis vos per vos ipsos intelligere confidimus, pluribus vobiscum hac de re non agemus, praesertim cum de eadem ad Ill^mum. ac Rev^mum. cardinalem Atrebatensem accurate scripserimus. Illud tantum addemus, nihil per vos hoc tempore agi posse, quod aut Sanctitati Suae Eique, cujus ipse in terris vicem gerit, Deo, gratius, aut nobis optatius aut denique vobis ipsis gloriosius utiliusve futurum sit, quam si omnem curam, diligentiam atque studium ad hanc publicam causam suscipiendam intenderitis. Quod ut faciatis, nos pro munere nostro, non modo amanter vos hortamur, sed etiam vehementer rogamus. Atque illud in primis cupimus (et) a vobis tum nostro tum ipsius Sanctissimi Domini Nostri nomine petimus, ut huc vos quam primum (quod

commodo vestro fieri possit) conferatis, ubi vos profecto cum eam, quam optamus simul et speramus, operam causae publicae praestiteritis, (tum) vestri amantissimos, et cupidos invenietis. Quo vero citius commodiusque possitis vos in viam dare, centum aureos nummos istic vobis pro viatico statim numerandos curavimus. Vestrae nunc partes erunt nihil potius habere, quam ut Sanctissimi Domini Nostri voluntati obtemperetis et opinioni de vobis conceptae plane respondeatis. Valete. Tridenti, XV. Kal. Junii 1561.

Archivalia I, n°. 794.

133. 1561, JUNI 9. — De nuntius Commendone aan den kardinaal-staatssecretaris: over de Bajanistische beweging in de Nederlanden, die spoedig en voorzichtig moet worden gedempt, waartoe het raadzaam is, twee Leuvensche godgeleerden naar het Concilie van Trente op te roepen [1]).

Di Mons^re^. Commendone al S^r^. Cardinale di Mantua, recevuta questo a Mercordi, (gli) XXV di Giugno.

Sono tardato di scrivere a V. S. Illma. e R^ma^. alcune cose dei teologi di Lovania, per poterne mandare insieme le scritture, che ora le mando, perchè a me sono parse di momento assai e principio di gran male, specialmente a questi tempi. Cominciò già alquanti di un Michele Bay, huomo molto ben letterato, a tenere nuove opinioni del libero arbitrio, e dell'opere, e d'altri articoli ancora, et a lui s'aggiunse poi un Giovanni d'Hessels, similmente persona di gran dottrina e di vita esemplare, i quali subito, che furono creati dottori, insegnarono publicamente la loro dottrina, e continuarono più anni; se ne ritennero poi, e la cosa pareva essere assai ben quietata, finchè ultimamente è nata contenzione fra certi loro scolari, frati di S. Francesco, ed altri frati del medesimo Ordine sopra queste opinioni, la qual contesa è cresciuta tanto, che da alcuni frati dell' opinion' antica è stata procurata dalla Sorbona di Parigi la condennatione di tale dottrina ridotta in XVIII articoli. Onde gl'altri frati, veduta la censura, sono ricorsi alli loro maestri di Lovanio, e li hanno stimolati di nuovo a difendere le loro positioni, ed a scrivere contro la censura Parigina: com'essi subito hanno fatto, provocando anco li Sorbonisti a rispondere, e si dice, che hanno apparecchiati più libri per fare imprimere. Ed il rumore va bollendo ogni di più; e nella presente occasione del Concilio l'uno e l'altro di questi due dottori desiderano sopra tutte le cose del mondo di venirvi. E già intendo, che vi sono stati destinati per nome della facoltà teologica, dove non è dubbio, che vorranno mostrarsi, e se saranno lasciati dire, susciteranno gran rumore, specialmente in Germania, se no i principi Protestanti ne piglieranno occasione di paliare tanto più la loro contumacia, e quando bene si provedesse, che i suddetti dottori non venissero a Trento, publicheranno in ogni modo li loro scritti. E senza scritti o stampe è già sparsa in molti la loro dottrina, ed in

---

1) Zie *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, Abth. II, Band I, (1897) uitgeg. door S. Steinherz. — De hoogleeraren van Leuven, Cornelius Iansenius (de oudere), Michael Bajus (de Bay) en Ioannes Hesselius (Hessels) zijn werkelijk naar Trente afgevaardigd gedurende het derde tijdvak van dit concilie, maar de twee laatsten niet als pauselijke theologen, gelijk Commendone had gewenscht, maar als koninklijke theologen (*Séminaire historique de Louvain*; traveaux pendant l'année académique 1912—1913 (1914) p. 412).

tal caso, ovvero quando fossero alquanto severamente trattati, si può forse dubitare di qualche alienazione, ed apostasia; il che per la molta riputazione di costoro non seguirebbe senza gran ruina di questi paesi, che da più parti vanno vacillando, nè senza piacere, e commodità degl'eretici, i quali benchè mostrino disprezzare i nostri scolastici, nondimeno se alcuno passa da noi a loro, lo stimano grandemente, e se ne vagliano molto, perchè ora mai hanno pochi uomini veramente dotti, non legendo essi se non libri de Martino, e di Filippo, e di simili autori, e fuggendo la fatica della via scolastica, tanto che in tutta Sassonia non ne ho trovato altri che un dottore Alverio apostata. Io non affermo perciò, che questi dottori, de quali scrivo, sieno per fare un simil fallo; ma quando è la peste, ogni piccola infermità, non che una tale, suole facilmente convertirsi in peste; ed io intendo, che il Ruvardo [1]), riprendendoli, era usato di dire, che non aspettava da loro altro che un scisma; onde prolongò anco loro assai il grado del dottorato. E veramente pare, che sieno molto amatori del loro sapere, se bene per altro huomini buoni e modesti; ma la superbia di ciascuno consiste nella professione, ch'ei fà; nel resto l'uomo sopporta facilmente ogni cosa. Trovano costoro la mala disposizione dei tempi principalmente circa tali articoli, ed oltre il conoscersi dotti e con molti discepoli; hanno la maggior parte de licentiati e bacilieri dal canto loro, e quasi la metà de dottori. Anzi essendo stati creati tre dottori dell' opinione antica vescovi di questi nuovi vescovadi, costoro vengono a restare quasi padroni della faculta teologica, e non so se forse questa nominazione delli altri abbia loro causato qualche sotegno. Nell' epistole, che sono nel fine dell' alligata scrittura, il sudetto dottore Michele mostra gran sommissione alla Sede apostolica; ma cercando io di conoscere la verità, mi è venuta alle mani una censura fatta in commune dalla facoltà teologica di Lovania pochi di sono sopra l'opinione d'un dottore, fra le quali è un' articolo, del quale io mando la copia [2]) a V. S. Illma. Di più intendo, che il medesimo dottore Michele, ragionandosi di fare un' officio nuovo, il quale servisse per tutte le diocesi, ha detto, che il papa non si doveva ingerire nelle diocesi d'altri, ma solo „confirmare fratres". Il dottore Giovanni è ora decano della facoltà, e quando io passai la seconda volta per Lovanio, venne a visitarmi insieme con un altro dottore detto Tiletano [3]). Ed io dopo varii ragionamenti riducendoli a tal proposito con ogni possibile humanità e destrezza, trattai con essi loro in universale della novità circa la religione e del scandalo, e del pericolo, che ne nasceva, massimamente in si' fatti tempi, e quanto ci era necessario, „ut essemus unanimes idipsum scientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes" [4]), con molte altre simili parole, il che e l'uno e l'altro mostro di ricevere in molto buona parte. Il Tiletano, poco dopo la sua partita mi scrisse una pollizza, escusandosi, e commendando l'ufficio fatto. Ma quel Giovanni dopo sei giorni o sette mi mandò nel Hui una lettera, della quale la copia [5]) sarà con questa, che dell'altra del Tiletano non fa bisogno. V. S. Illma. vedrà, come costoro vorrebbono pure discendere al particolare dei loro articoli et a concesse, e

1) Ruard Tapper.
2) Hierbij niet aanwezig.
3) Joost Ravesteyn, bijgenaamd Tiletanus, als geboortig van Thielt.
4) Ad Philippens. II, 2 en 3 (Vulgaat).
5) Niet aanwezig.

come si dimostrano pieni e desiderosi di rompere. Io, ricevuta la lettera, e considerando non esser servizio della religione nè d'irritargli, nè di commendargli con mie lettere, nè manco di multiplicare in scritture sopra di cio, presi l'opportunità della partita, che io faceva allora per Liege e dissi a colui, che m'aveva portata la lettera, come egli vedeva, ch'io non potevo rispondere, e lo pregai a salutar molto per nome mio il dottore, dicendogli che io desideravo grandemente di potergli far servitio, e cosi lo mandai ben soddisfatto. Nondimeno io avevo quasi in animo di ritornare per Lovanio; ma ritrovato poi per viaggio in Brussel il p. Everardo, provinciale de' Jesuiti, habitante in Lovanio e suo amico, presi subito espediente di fare per tal mezzo salutare di nuovo questo dottore, e dirgli, che io per la misera condizione de' tempi mi dolevo solo d'udire, che in una università, ch' è gran sostenimento della fede Cattolica, si dica essere contentione, si che li nemici nostri se ne vantino e se ne prevaglino, e che nel ragionamento, che io avevo fatto seco, il desiderio e l'intentione mia era stata ed era ancora l'istessa, che io non dubitavo esser la sua, e di ciascun buon christiano: „ne aemulationes, detractationes, inflammationes sint inter nos, sed omnis doctrina ad aedificationem" [1]), e lontana da ogni scandalo, e laudai particolarmente la buona vita ed erudizione, che io intendevo di lui, di modo che egli ha sin da Lovanio mandato hieri in Anversa a ringraziarmi con molte parole, mostrandosi desideroso d'ajutare la religione Cattolica. Io temo però, che fra poco tempo, se non vi si ripara, sia per uscire in ogni modo questa fiamma, poichè subito gionto il Generale di s. Francesco, che s'aspetta per fare un Capitolo provinciale in Fiandra, li frati non solo per l'emulazione circa la dottrina ma per l'eletione del provinciale, al quale grado concorrono due, uno per ciascuna di queste fattioni, senza dubbio faranno gran rumore. E già quelli che difendono l'opinione antique, minacciano di volerne scrivere a Roma et accusare gl'avversarii di eresia, e dicono d'avere in mano le condemnatione auttentiche di questi articoli fatte da grandi università. Ond'io riverentemente dico a V. S. Illma., che forse sarebbe bene d'impedire che tal foco non s'accendesse in queste parti, e prima che i frati comincino a moversi procurare, che Nostro Signore commettesse loro silentio sopra tali articoli, rivocando ogni cosa a se, e che insieme Sua Santità per cagione del Concilio chiamasse quanto prima dall' università di Germania, o almeno da queste due principali: Colonia e Lovanio, alcuni dottori a Trento, et in cio si facesse di modo, che li due suddetti di Lovanio venissero, perchè io non dubito, che V. S. Illma. colla sua somma prudenza, autorità e destrezza potrebbe costi estinguere questo incendio assai più pericoloso, che non pare. Essa conosce, che queste nuove opinioni fanno come le febri ethiche, che da principio sono facile a curare, e se non si stimano, in progresso di tempo non ricevono rimedio. Tuttavia io mi rimetto al suo sapientissimo giudizio; solo dirò che quando la stimi essere conveniente di provedere a questo, è necessario insieme, che si faccia tosto e con molta segretezza, perchè io son certo, che se costoro ne avessero notizia, non si giovarable punto al negozio . . . . . D'Anversa, alli IX di Giugno 1561.

Archivalia II, nº. 74. — In ons hs. staat vooraan f. 84: „Ex tomo signato lit. A. parte prima epistolarum legatorum Concilii Tridentini tempore Pii papae IV", pag. 42.

1) II ad Cor. XII, 20 (Vulgaat).

134. 1561, JULI 31. — De kardinaal-legaten van het Trentsche Concilie antwoorden op een brief van Dr. (Wilhelmus) Lindanus, wiens ijver en bekwaamheid zij prijzen, doch wiens voorstel aangaande bezoldiging der naar het Concilie af te vaardigen theologen zij alsnog in beraad houden.

Al dottore Lindano, dei signori legati.

Magnifice et revevende amice carissime.

Cum primum litterae vestrae nobis redditae sunt, curavimus eas ad Ill^mum. cardinalem Borromeum perferendas, ut possit ex ipsis Sanctissimus Dominus Noster tota ratio voluntatis vestrae apertius explicari. Placuit sane Beatitudini Suae, vos mentem atque animum vestrum, ut erat ingenii probique viri, libere significasse. Et quidem tum Sanctitas Sua tum nos omnes de virtute doctrinaque vestra optime sentimus atque etiam existimamus, ita vos de religione christiana meritos esse, ut sitis honestissimis quibusque stipendiis atque premiis maxime digni. Sed quoniam res haec ad multos pertinere videtur, propterea quod Sanctitas Sua habet in animo plures alios theologos ad Concilium accersire, decrevit eatenus differri deliberationem hanc debere, quoad de ipsorum numero certum deliberatumque fuerit, quo rectius possit de stipendio illis dando constitui. Eo vero tempore totius negotii certiores in primis vos faciemus. Interim vestram in Catholicam ecclesiam propensam voluntatem ac studium valde commendamus, atque eo nomine vobis plurimum devincti sumus, utque jam non conservetis solum, verum etiam (si fieri potest) summo hoc et difficillimo ipsius tempore augeatis, vos magnopere hortamur. Id si feceritis, quemadmodum pro vestra bonitate confidimus, habebitis quidem nos ad omnia vestra commoda paratissimos. Tridenti, II. Kal. Sextiles, 1561.

Archivalia I, n°. 798.

135. 1561, NOVEMBER 18. — Pius IV aan Granvelle, in wiens bescherming hij de Nederlandsche provincie der Jezuieten dringend aanbeveelt, tot afwering van de ketterij.

Gedr. Delplace, *L'établissement de la Compagnie de Jésus dans les Pays-Bas* (Bruxelles 1887), p. 63.

136. 1562, JANUARI 1. — Pius IV verleent aan Philips II, evenals Leo X indertijd aan Karel V verleende, het levenslange voorrecht, dat in de Nederlanden niemand tot abt of overste mag worden aangesteld zonder 's konings voorafgaande goedkeuring en dat tot andere waardigheden in kerken en kloosters slechts 's konings onderdanen of hem welgevallige personen mogen benoemd worden.

Charissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum regi Catholico.

Charissime in Christo fili noster salutem *etc.*

Dum mente recolimus indefesse sollicitudinis studium laboriosamque operam per clarae memoriae Carolum quintum, Romanorum imperatorem, genitorem tuum, pro fidei Catholicae defensione contra illius hostes nullis laboribus et expensis parcentem animo indefesso, dum in humanis ageret, diligenter suscepta Tueque Majestatis, per illius vestigia gradientis, in nos et Sedem apostolicam sinceram devotionem, dignum, quin potius debitum reputamus, ut eandem Majestatem Tuam non minori favore quam nostri predecessores ipsum genitorem tuum prosequuti sunt, pio affectu prosequamur. Dudum siquidem pro parte ejusdem Caroli

imperatoris, tunc in humanis agentis, felicis recordationis Leoni pape X, predecessori nostro, exposito, quod si sibi, donec in sinceritate fidei ac unitate sancte Romane eeclesie necnon obedientia et devotione sua ac successorum suorum Romanorum pontificum canonice intrantium persisteret, concederetur, quod nullus ad dignitates abbatiales aut quorumcunque monasteriorum, etiam per priores aut prepositos regi et guberuari solitorum, regimina infra districtus archiducatus Austriae, cujus etiam tunc archidux erat, ac ducatuum, marchionatuum et comitatuum dominiorumque suorum temporalium et aliorum, preterquam in Neapolitano et Hispaniarum regnis consistentes, per eundem predecessorem aut Sedem apostolicam seu ejus legatos vel nuncios prefici nec illis de quorumcumque personis quovis modo providere posse, nisi habitis prius per eundem predecessorum aut Sedem eandem intentione et consensu suis, de personis idoneis ad hujusmodi dignitates et regimina promovendis, de aliis vero dignitatibus, videlicet secularibus, principalibus et regularibus conventualibus, infra dictos districtus non nisi de locis sue ditioni subjectis existerent aut sibi gratis et acceptis de aliis oriundis provideri, necnon gratie expectative et speciales reservationes cum quibusvis ex illis descendentibus provisionibus et providendi mandatis infra eosdem districtus personis dumtaxat, que locorum eorundem districtuum alienigine vel extranei non forent, nisi forsan suus consensus aliis personis super hujusmodi gratiis obtinendis suffragaretur concedi, ac monasteria ac dignitates hujusmodi ceteraque beneficia ecclesiastica secularia et regularia dictorum districtuum, cum vacassent, nullatenus cuique commendari ac mandata apostolica juxta formam capituli: „Mandatum" [1]) et duorum decretalium immediate sequentium, pro tempore in partibus Flandriae en Arthesie concessa, cum ibidem gratie expectative locum haberent, de cetero etiam nullatenus recipi, concedi et admitti deberent nec possent ex hoc ad magis reverendam eandem Romanam ecclesiam ac sua et dicte Sedis mandata exequenda invitaret ipsorumque mandatorum statui et indemnitati plurimum consuleretur ac pro ejus parte eidem predecessori humiliter supplicato, ut premissa sibi concedere atque in premissis opportune providere de benignitate apostolica dignaretur, prefatus predecessor, hujusmodi supplicationibus inclinatus, eidem Carolo imperatori, quod de cetero, quandiu ageret in humanis et in sinceritate fidei ac unitate Romane ecclesie necnon obedientia et devotione sua ac successorum suorum Romanorum pontificum canonice intrantium hujusmodi persisteret, nullus ad dignitates abbatiales aut quorumcunque monasteriorum, etiam per priores aut prepositos regi et gubernari solitorum, regimina infra districtus archiducatus Austriae ac ducatuum, marchionatuum et comitatuum aliorumque dominiorum suorum prefatorum, preterquam in Neopolitano et Hispaniarum regnis hujusmodi, consistentium, per eum aut Sedem prefatam seu ejus legatos vel nuncios prefici nec illis de quorumcumque personis quovis modo provideri posset, nisi habitis prius per eum aut Sedem eandem intentione et consensu suis de personis idoneis ad hujusmodi dignitates et regimina promovendis, de aliis vero dignitatibus, videlicet secularibus principalibus et regularibus conventualibus infra predictos districtus non nisi de locis sue ditioni subjectis existerent aut sibi gratis et acceptis de aliis locis oriundis provideri, necnon gratie expectative et speciales reservationes cum quibusvis ex illis descendentibus provisionibus

1) Decret. Gregorii IX, Lib. I, Tit. III, cap. XXXVIII.

et providendi mandatis infra eosdem districtus personis dumtaxat, que locorum eorundem districtuum alienigene vel extranei non forent, nisi forsan suus consensus aliis personis super hujusmodi gratiis obtinendis suffragaretur, concedi ac monasteria et dignitates hujusmodi ceteraque beneficia ecclesiastica secularia et regularia dictorum districtuum, cum vacassent, nullatenus cuique commendari ac mandata apostolica juxta formam capituli „Mandatum" et duorum decretalium, immediate sequentium, pro tempore in partibus Flandriae et Arthesii concessa, cum ibidem gratie expectative locum haberent, extunc de cetero etiam nullatenus recipi, concedi et admitti deberent nec possent, per suas litteras concessit et indulsit. Et insuper provisiones, prefectiones, collationes, commendas et quasvis alias dispositiones contra premissa etiam per predecessorem et Sedem hujusmodi etiam consistorialiter quibusvis personis etiam sancte Romane ecclesie cardinalibus pro tempore factas et inde secuta quecumque necnon processus pro tempore habitos, etiam quascumque censuras et penas in se continentes, nullus roboris vel momenti fore ipsisque processibus minime intendendum sive parendum esse, necnon censuras et penas hujusmodi quampiam arctare, sed illas et processus pro infectis penitus habere debere ac eisdem litteris per eum aut Sedem prefatam etiam motu proprio et ex certa scientia ac de apostolice potestatis plenitudine etiam de fratrum nostrorum consilio nullo modo derogari posse nec illis derogatum censeri, nisi id per nuncium seu per litteras apostolicas sub plumbo trinis vicibus, ita ut super qualibet vice trimestre intercederet, sibi significatum foret, et non alias aliter nec alio modo, sicque per quoscumque causarum palatii apostolici auditores et judices in Romana curia et extra eam judicari, sententiari et diffiniri debere, sublata eis quavis alia judicandi, sententiandi et diffiniendi facultate, irritum quoque et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, decrevit et declaravit, prout in eisdem litteris plenius continetur. Cum autem, sicut nobis nuper exponi fecisti, tu eidem Carolo imperatori in archidiaconatu, ducatibus, marchionatibus, comitatibus et dominiis prefatis successeris et premissa ex eisdem causis, propter quas illa prefato Carolo imperatori per dictum predecessorem concessa fuerint, tibi, quandiu vitam egeris in humanis et in unitate sancte Romane ecclesie necnon sinceritate fidei ac devotione et obedientia nostra ac successorum nostrorum Romanorum pontificum canonice intrantium perstiteris, etiam per nos concedi et indulgere cupias, nos ad preclara tua et dicti Caroli imperatoris necnon progenitorum vestrorum gesta ac in nos et Sedem prefatam devotionis sinceritatem et eximiam fidei constantiam debitum respectum habentes, necnon prefatarum litterarum veriores tenores presentibus pro sufficienter expressis habentes, supra dictis rationibus moti ac hujusmodi supplicationibus inclinati, tibi quod de cetero, quandiu in humanis egeris et in sinceritate fidei ac unitate dicte Romane ecclesie necnon obedientia et devotione nostra et successorum nostrorum Romanorum Pontificum canonice intrantium hujusmodi persisteris, quod nullus ad dignitates abbatiales aut quorumcumque monasteriorum regularium, etiam per priores aut prepositos regi et gubernari solitorum, regimina infra districtus archiducatus Austriae necnon ducatuum, marchionatuum et committatuum aliorumque dominiorum tuorum in partibus Inferioris Germanie sen Belgice ditionis comprehensorum ac se cum suis limitibus et dippendentiis extendentium per eundem Carolum imperatorem tempore concessionis sibi facte

hujusmodi obtentorum et per Majestatem Tuam in dicta Inferiore Germania hactenus acquisitorum et que de presenti possides in dictis partibus dumtaxat, non tamen in Neapolitano et Hispaniarum regnis predictis ac ducatu Mediolanensi consistentibus, per nos aut Sedem prefatam seu ejus legatos vel nuncios prefici nec illis de quorumcumque personis quovismodo provideri possit, nisi habitis prius per nos aut Sedem eandem intentione et consensu tuis de personis idoneis ad hujusmodi dignitates et regimina promovendi, de aliis vero dignitatibus, videlicet secularibus principalibus et regularibus conventualibus, infra prefatos districtus nonnisi de locis tue ditionis subjectis existant aut tibi gratis et acceptis de aliis locis oriundis provideri, necnon gratie expectative et speciales reservationes cum quibusvis ex illis descendentibus provisionibus et providendi mandatis infra eosdem districtus personis dumtaxat, que locorum eorumdem districtuum alienigene vel extranei non fuerint, nisi forsan tuus consensuus aliis personis super hujusmodi gratiis obtinendis suffragetur, concedi, ac monasteria et dignitates hujusmodi ceteraque beneficia ecclesiastica secularia et regularia dictorum [districtuum] cum vicaverint nullatenus cuique commendari, et mandata apostolica juxta [formam] capituli „Mandatum" et duorum decretalium immediate sequentium pro tempore in partibus Flandrie concessa, cum ibidem gratie expectative locum habeant extunc de cetero etiam nullatenus recipi, concedi et admitti debeant et possint, auctoritate apostolica tenore presentium concedimus et indulgemus. Et insuper provisiones, prefectiones, collationes, commendas et quasvis alias dispositiones contra premissa etiam per nos et Sedem eandem etiam consistorialiter quibusvis personis etiam sancte Romane ecclesie cardinalibus pro tempore factas et inde secuta quecumque necnon processus inde pro tempore habitos etiam quascumque censuras et penas in se continentes nullius roboris vel momenti fore ipsisque processibus minime intendendum nec parendum esse, necnon censuras et penas hujusmodi quempiam arctare, sed illas et processus pro infectis haberi debere ac presentibus per nos aut Sedem prefatam etiam motu proprio et ex certa scientia ac de apostolice potestatis plenitudine ac de fratrum nostrorum consilio nullo modo derogari posse nec eis derogatum censeri, nisi id per nuncium seu per litteras apostolicas sub plumbo trinis vicibus, ita ut pro qualibet vice trimestre intercedat, tibi significatum fuerit et non alias aliter neque alio modo, sicque per quoscumque causarum palatii apostolici auditores ac judices in Romana curia et extra eam judicari, sententiari ac diffiniri debere, sublata eis quavis aliter judicandi, sententiandi et diffiniendi facultate, irritum quoque et inane, si secus super hiis a quocumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, eisdem auctoritate et tenore decernimus et declaramus. Quocirca venerabilibus fratribus archiepiscopo Mechliniensi et Feltrensi ac Burgensi episcopis *etc.* mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios tibi in premissis efficacis defensionis presidio assistentes ac presentes litteras solemniter publicantes faciant auctoritate nostra te concessione, indulto, decreto et declaratione prefatis pacifice frui et gaudere, non permittentes te desuper per quoscumque quomodolibet indebite molestari, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ceterisque contrariis quibuscumque, aut si aliquibus communiter vel divisim sit a dicta Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas non

facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. Datum Rome, Kal. Januarii, anno secundo.

Archivalia I, nº. 554.

137. 1562, JANUARI 18. — Pius IV geeft aan Viglius van Zwichem, klerk uit het bisdom Utrecht en doctor in de beide rechten, de noodige vrijstelling, dat hij gedurende een jaar de hoogere wijdingen niet behoeft te ontvangen en ook niet tot persoonlijke residentie verplicht is, wanneer hij in het bezit treden zal der proosdij van Sint Bavo te Gent, waar hij reeds coadjutor van den tegenwoordigen proost Lucas Muurt is met recht van opvolging.

Exponi siquidem nobis . . . . . Cum, sicut eadem expositio subjungebat, tu in sacris ordinibus nondum constitutus sis ac carissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici in Inferiori Germania preses existas et propterea ad aliquem ex sacris ordinibus hujusmodi te de proximo promoveri facere posse non speras . . . . . Datum Rome apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die decima octava Januarii 1562, pontificatus nostri anno tertio.

Brevia Datariae, Vol. 67, f. 672—673.

138. 1562, MEI 4. — Pius IV ontslaat Dirk Lucasz., klerk uit het bisdom Utrecht, die te Aracena in Spanje een uit den kerker van de Inquisitie gevluchten ketter, genaamd Claudius Mayer, voortgeholpen, dit feit voor de Inquisitie verzwegen en nu te voet een bedevaart naar Rome gemaakt heeft, van alle dientengevolge beloopen kerkelijke censuren en straffen.

Dilecto filio Roderico alias Theoderico Luce, clerico Trajectensis diocesis.

Dilecte fili salutem *etc.* Exponi nobis nuper fecisti, quod licet tu semper, ut fidelem christianum ac sancte matri Romane ecclesie Romanisque pontificibus devotum decet, vixeris, et ab heretice pravitatis opinionibus et hereticorum sectis Dei gratia abstinueris illlosque odio habereris, quia tamen de anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo nono et mense Septembris seu alio veriori tempore saltem illi propinquo in portibus Ispaniarum, in loco de Aracena nuncupato, cum quadam nocte tibi fuisset nuntiatum, quod quidam homo Claudius Mayer nuncupatus tibi notus te alloqui volebat, tu nihil mali cogitans, dictum Claudium eadem nocte visitasti cognovistique illum esse, qui dudum antea te presente et vidente de mandato Inquisitionis heretice pravitatis in dictis partibus captus et carceribus mancipatus fuerat, et deinde cum dictus Claudius lacrimans tibi narravisset, quod carceratus fuerat cum quodam de relapsu in heresim imputato et quod facta insimul conspiratione fractis carceribus prefate Inquisitionis ab eis aufugerant et quod per duos dies nihil commederat et famescebat a te subventionem petendo, tu quadam animi compunctione et misericordia motus certas pecunias illi in elemosinam seu dono didisti statimque dictus Claudius inde se absentavit. Ac successive, cum tu de mandato tunc inquisitorum praefatae Inquisitionis fuisses interrogatus, an aliquid de prefato Claudio illiusve bonis scires, tu te nihil scire respondisti et sibi pecunias dedisse ac secum locutum fuisse subticuisti. Postremo licet fuisset publicatum edictum sub pena excommunicationis contra id scientes et non revelantes, et propterea tu contritus hujusmodi peccatum sacerdoti revelavisses et ab illo

absolvi non potuisses, nichilominus ea, quae tacueras, prefatis inquisitoribus ob aliquod dedecus, quod tibi ab eis inferri metuebas, minime revelasti, sed ab officialibus Cruciatae sanctae [1]) in foro conscientiae a premissis absolutus fuisti. Et postremo dictus Claudius iterum captus et carceratus ac ut hereticus concondemnatus et igne combustus fuit. Cum autem, sicut eadem petitio subjungebat, tu dubites propter premissa aliquas censuras et penas incurrisse, et [2]) [te] praesertim ob tacitam veritatem et subventionem dicto Claudio factam et stante dicto edicto excommunicationis contra non revelantes hujusmodi forsan in futurum molestari posse, quare pro parte tua nobis fuit humiliter supplicatum ut tibi, qui ex dictis partibus ad gremium Sedis apostolicae et sanctae Romanae ecclesiae pedester venisti, statuiquo tuo in premissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui illius vices gerimus in terris, cujus proprium est misereri et parcere, dicti edicti veriorem tenorem presentibus pro expresso habentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, te (praemissa tamen abjuratione fautoria et imposita tibi poenitentia salutari [3]) a tuo confessore per te super hoc eligendo, quam omnino adimplere tenearis) a quibusvis excommunicationis et aliis ecclesiasticis sententiis, censuris et etiam corporis affictivis et bonorum districtivis penis sive a lege et sacris constitutionibus latis aut ab homine comminatis et promulgatis et omnibus, quas propter premissa quomodolibet incurristi, et excessibus hujusmodi in utroque foro apostolica auctoritate tenore presentium absolvimus ac penitus liberamus ac tecum, ut clericali caractere, quo rite insignitus es, uti et in eo perseverare libere et licite valeas, auctoritate et tenore predictis de specialis dono gratiae dispensamus et quantum opus sit omnem inhabilitatis et infamiae maculam sive notam ob premissa incursam a te abolemus teque in pristinum et eum, in quo ante praemissa eras, statum restituimus, reponimus et plenarie reintegramus. Quocirca venerabilibus fratribus archiepiscopo Ispalensi [4]) sive ejus in spiritualibus vicario aut officiali generali et Amerinensi [5]) ac Trajectensi [6]) episcopis per presentes committimus et mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum per se vel alium seu alios presentes literas et in eis contenta quecumque, ubi et qando opus fuerit, ac quoties pro parte tua fuerint requisiti, solemniter publicantes tibique in premissis efficacis deffensionis praesidio assistentes faciant auctoritate nostra presentes literas et in eis contenta huiusmodi firmiter observari, teque illis pacifice frui et gaudere; non permittentes te desuper per quoscumque quomodolibet indebite molestari, contradictores quoslibet et rebelles per censuras et penas ecclesiasticas etiam pecuniarias ac alia opportuna juris et facti remedia appellatione postposita compescendo necnon [legitimis] super his servatis processibus censuras et penas ipsas etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis, non obstanti-

---

1) In Spanje had Dirk Lucasz. dus den aalmoes gegeven, gevorderd voor het verkrijgen van de voorrechten, aan de „bulla Cruciatae" verbonden, o. a. dat men door een rouwmoedige belijdenis in den Biecht van de meeste „casus reservati" kon ontslagen worden. Ketterij was echter van die voorrechten uitgesloten.

2) Hs.: ut.

3) Hs.: seculari.

4) Gaspar de Zuñiga, aartsbisschop van Sevilla.

5) Bartholomeus Ferentinus, bisschop van Amelia in Midden-Italië.

6) Frederik Schenk van Tautenburg, aartsbisschop van Utrecht.

bus premissis ac felicis recordationis Bonifatii pape VIII predecessoris nostri de una et in Concilio generali de duabus dietis editis, dummodo ultra tres aliquis auctoritate presentium ad judicium non trahatur, et quibusvis aliis apostolicis ac in provincialibus et synodalibus conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die IIII Maii MDLXII, pontificatus nostri anno tertio.

Brevia Datariae, Vol. 67, f. 538—539v.

139. 1563, APRIL. — Opdracht van Pius IV aan den abt van St. Paulus te Utrecht en aan den Domproost aldaar om zorg te dragen voor de uitvoering van een gunstige beschikking, door de H. Stoel aan de collegiale kerk van St. Nicolaas te Utrecht verleend.

B. Melchior. 1563. Trajectensis.

Commissio causae pro decano et capitulo collegiatae ecclesiae Sancti Nicolai, Trajectensis diocesis. Per Signaturam concessum ut petitur in presentia D. N. Papae. Joannes Caroli Reomanus.

Dilectis filiis abbati monasterii sancti Pauli Trajectensis et praeposito ac decano ecclesiae Trajectensis et eorum cuilibet.

Pius papa quartus.

Dilecti filii salutem etc. Mittimus vobis supplicationem praesentibus introclusam [1]) manu dilecti filii nostri Joannis cardinalis Reomani, in presentia nostra signatam, volumusque et vobis committimus ac mandamus, ut vos vel duo aut unus eorum, vocatis vocandis, ad illius executionem procedatis juxta ejus continentiam et signataram. Datum Rome apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die sexta Aprilis 1563, pontificatus nostri anno quarto.

A. MILETI.

Brevia Lateranensia, Vol. 69, p. 135.

140. 1563, AUGUSTUS 23. — Het Concilie van Trente bedankt de landvoogdes Margaretha van Parma voor haar krachtigen steun, gebleken uit de afvaardiging van drie bisschoppen en drie Leuvensche godgeleerden, en spoort haar aan tot volharding bij het bestrijden der ketterij.

Illma. et Excellma. domina.

Per quam grata nobis et huic s. synodo pietatis et verae religionis Excellentiae Vestrae illa testificatio fuit, quam in litteris ejus mense Majo ad nos datis animadvertimus. Gratus etiam trium episcoporum [2]) totidemque Lovaniensium theologorum [3]) ad nos adventus, eoque gratior, quod gravi ipsius de omnium vitae integritate atque doctrinae testimonio aliisque praeterea nominibus commendati illi venerunt. Quamobrem eos libenter vidimus; libentius etiam propter cognitam jam nobis insignem hominum eruditionem ac pietatem

1) Niet aanwezig.

2) Martinus Rythovius, bisschop van Yperen, Franciscus Richardot, bisschop van Atrecht, en Antonius Havet, bisschop van Namen.

3) Michael Bajus, Iohannes Hessels en Cornelius Jansenius (de oudere); de twee eersten met den titel van theologen des konings, gelijk wij reeds vermeld hebben.

eorum consilio in communi causa utimur et utemur. Caeterum quam attulit excusationem, cur et hos tandiu mittere distulerit, et alios sibi a provincia ista non movendos censuerit, eam ut justam mittimus et probamus, praesertim ex eo quod etiam nobis ignotum non sit, quanta gregibus Christi, absentibus pastoribus, hodie ubique pericula immineant; a quibus quidem quo tutiores esse in posterum valeant, dum hic nos, juvante Domino, sedulo laboramus. Interim est etiam, ut in visceribus ipsius Excellentiam Vestram hortemur, ut a solito suo more institutoque non discedens, haereticam labem a regionum istarum finibus assidue arcere non intermittat. Hoc nihil neque Deo acceptius, neque regiae Catholicae Majestati sibique gloriosius, neque denique provinciae isti salutarius ac nobis universaeque synodo gratius facere poterit. Datum Tridenti, die 23 Augusti 1563.

Archivalia I, n°. 800.

141. 1564 (?). — Gewenschte maatregelen tot hervorming der kerkelijke tucht, door eenige bisschoppen, abten en Leuvensche godgeleerden te Kamerijk aan den H. Stoel voorgesteld. — Met een aanhangsel van bisschop W. Lindanus.

S^mo^. D. N. suggerenda ex unanimi sententia archiepiscoporum et episcoporum Cameraci congregatorum, quibus et alia tria non minus consideranda Rev^mus^ dominus episcopus Ruremundensis adjecit.

Interfuere: Rev^mus^. dominus archiepiscopus Cameracensis.

Rev^mi^. domini episcopi Atrebatensis, Tornacensis, Gandensis, Ruremundensis, suffraganeus Cameracensis.

Reverendi domini patres abbates, theologi Lovanienses Tiletanus et alii.

Ex actis conventus Cameracensis anno 1564 [1]) celebrati, praesentibus R^mus^. episcopis, plurimis abbatibus et theologis Lovaniensibus.

S^mo^. D. N. Romano pontifici suggerenda:

1°. Quum per Concilium Tridentinum solus episcopus et non ejus vicarius possit absolvere ab haeresis crimine et a censuris, quae incurruntur propter lectionem librorum haereticorum, sitque hoc plane impossibile ut omnes tales in his regionibus ad episcopum recurrant vel ut singulos audiat episcopus, petendum est a Summo Pontifice, ut episcoporum extendat auctoritatem ad vicarios, quos ipsi idoneos poterunt substituere.

2°. Ut etiam episcopis concedat auctoritatem dispensandi in iis Concilii decretis, quae pro regionis qualitate observari . . . . . [2]) aliquo modo possunt, nec forte ita rigorosam requirunt in his regionibus observationem, veluti in monialium clausura, modo tamen praestent communem vitam atque in caeteris rebus religiosam et obedientiam debitam episcopis aut eorum delegatis.

3°. Ut Romanus Pontifex in his ditionibus alicui universitati aut facultati aut etiam aliquibus prelatis committat cognitionem earum difficultatum, quas moveri contigerit circa executionem Concilii Tridentini. Nam si semper in hujusmodi ad Sedem Romanam erit recurrendum, futurum est, ut quam

1) Mogelijk zou hier ook gelezen kunnen worden: 1567. Doch waarschijnlijk is het bovenstaande jaartal, wijl deze bijeenkomst der bisschoppen zal voorafgegaan zijn aan de provincale synode te Kamerijk a°. 1565, waarvan Hartzheim V, p. 57 v.v. de akten mededeelt.

2) Een woord opengelaten in het hs.; misschien: nec.

plurima sine debita executione permaneant, quod Ecclesiae non parvam conciliabit invidiam apud principes et alios. Proinde etiamsi quos ad pontificem contigerit recurrere contra episcopum, ejus correctionem aut executionem Concilii, hi quam citissime remittantur ad tales Concilii executores judices.

4°. Quia metus est, ne forte multi vel imprudenter vel alia quavis occasione in censuras venerint, quos tamen in hac perturbatione religionis nullo modo adduci posse constat ut a Pontifice absolutionem petant, valde necessarium est, ut episcopis hac parte libera potestas fiat.

5°. Similiter sunt bona conscientia homines, quos inquietos reddit metus alicujus simoniacae labis, quibus ut recte consulatur, necessaria est omnino potestas.

6°. Quum nonnulli virtute conservatoriarum se eximere velint a contributione portionis canonicae [1]), aut certe sunt tollendae a Summo Pontifice aut restringendae hujusmodi gratiae. Petendum etiam a Summo Pontifice, ut non obstantibus quibuscumque privilegiis, indulgentiis aut gratiis unusquisque teneatur semel et hoc in Paschate suo pastori aut ejus vicario suorum peccatorum confessionem facere.

7°. Item ne quis possit absolvi ab excommunicationis sententia sive a judice sive a canone, nisi a suo (episcopo) aut eius vicario. Alioquin periclitabitur magis ac magis tota disciplina ecclesiastica.

8°. Sed etiam ut Romanus Pontifex dignetur publica aliqua declaratione censuras innumeras revocare, quarum jam nulla est observatio, quibus tamen quasi totus mundus irretitus tenetur, ne semel de absolutione cogitans.

9°. Petenda est etiam a Summo Pontifice interpretatio decreti de matrimonio, quoad illas clandestinas nuptias, quae sine parentum consensu fiunt aut similter; quidam existimant esse solum referendum.

Appendix Wilhelm Damasi Lindani.

1°. Quia rerum experientia non semel deprehensum est ad episcopatus ab aulicis aut huius mundi amatoribus commendari qui vita sunt impura omnibusque manifesto incontinentiae aut avaritae, ne dicam simoniacae, certaeque ambitionis vicio notati, consultum fuerit, ut S. D. N. post tam multas fraudes et manifestas in multis imposturas nullum admittat vitae testimonium de iis, qui ad episcopatum erunt promovendi, nisi illud fuerit comprobatum a duobus senioribus comprovincialibus episcopis et tribus senioribus ejusdem ecclesiae canonicis.

2°. In abbatum confirmatione profuerit testimonium vitae, fidei atque idoneitatis corroboratum esse a suo episcopo, qui examinatis electionis habitae actis S. D. N. suum perscribat de electo aut electis judicium.

3°. Concilia provincialia sunt quidem aliquot celebrata sed non observantur . . . . . [2]); nec Concilii Tridentini, quia non resident praepositi, archidiaconi, canonici cathedrales, decani collegiorum et pastores.

Carte Farnesiane V, f. 277—279v (gelijkt afschr.). — *Archivalia* I, n°. 2619.

---

1) Hier waarschijnlijk bedoeld: het afgeven van een deel der gelden, welke het begraven op de kerkhoven der kloosters afwierp. De pastoor van den overledene had recht op deze restitutie, maar soms waren brieven van gunstbewijs door de kloosterbeschermers (conservatores) verleend, welke ontheffing van die verplichting inhielden.

2) Een woord opengelaten in het hs.; misschien: mandata.

142. (1565), AUGUSTUS 15. — Verslag, door den notarius Theod. Wolff gericht aan aartsbisschop Fr. Schenk van Tautenburg [1]), over het appèl, dat W. Lindanus als deken der Sint-Mariakerk te 's Hage ingesteld heeft tegen de beperkte afkondiging van het Concilie van Trente.

Archivalia I, nº. 801 en 2617. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, IX, p. 303, waar het jaartal foutief op 1561 is gesteld.

143. 1565, OCTOBER 4. — Koning Philips aan bisschop (Wilhelmus) Lindanus, om dezen te bewegen, dat hij niet aftrede als inquisiteur.

Archivalia I, nº. 802. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, IX, p. 305.

144. 1565, OCTOBER 8. — Kardinaal d'Altemps [2]) aan den kardinaal-legaat Ugo Boncompagni [3]): lastgeving, om bij Philips II alle moeite aan te wenden, dat in de Nederlanden spoedig het Trentsche Concilie worde afgekondigd.

Intendendo N. S., che i decreti del Concilio Tridentino, stabiliti con l'assistentia de lo Spirito Santo per mezo di tanti prelati di tutte le nationi christiane, non sono ancor stati publicati et messi in essecutione ne li Paesi Bassi di Fiandra, et sapendo Sua Santità, che il Sermo. re Catholico ha giá mostrato, quanto gli piaccia l'essecutione sopradetta, havendo la fatta publicare in tutto il resto de' suoi regni et Stati, mi ha ordinato ch' io dica a V. S. Illma. con la presente, che quando sarà a la Corte, faccia con Sua Maestà ogni gagliardo et efficace officio, acciò dia ordine, che ancora in Fiandra si publichi et osservi il detto Concilio; et che particolarmente faccia commandare a quei signori temporali Fiamenghi suoi feudatarii, che ne li Stati loro vogliano tener mano, che sia osservato il detto Concilio favorendo et ajutando li vescovi a far in questo et ne l'altre cose il debito loro per essecutione de i suddetti decreti. Advertendo, che questo ordine si mandi precisamente al principe d'Orange, al duca d'Orschot, al conte d'Aghemont, al marchese di Berghes, al conte d'Arembergh et simoli, che sono principali in quelli bandi. Et in oltre che Sua Maestà faccia commandare, che le Università, che sono in detta provincia di Fiandra, accettino, osservino et favorischino il detto Concilio, come conviene a professori Catholici et a buoni subditi di Sua Maestà. Et sapendo, che V. S. Illma. essequirà questa mente di Sua Santità con questa prontezza, che conviene, non le dirò altro intorno ció, sinon che aspetteremo poi d'intendere, quanto haverà ritratto da questo oppero . . . . . Di Roma, a VIII d'ottobre 1505.

Il Cardinale d'ALTAEMPS.

Boncompagni-Ludovisi D. 4 (oorspr. eigenh. get.).

Op den rug het adres: A l'Illmo. *etc*, Card. di San Sisto, legato *etc.* in Spagna.

Archivalia III, nº. 241.

---

1) Zie diens lastgeving van 26 Juli 1565: *Archief aartsb. Utrecht* IX, p. 302 (1881).

2) Sinds Sept. 1565 tot den dood van Pius IV op 9 Dec. van hetzelfde jaar staatssecretaris.

3) In 1564 tot kardinaal benoemd en als legaat naar Spanje gezonden.

145. 1566, FEBRUARI 11. — Pius V verzoekt de landvoogdes Margaretha, den jubilé-aflaat tegen de Turken in hare gewesten te laten afkondigen.

Dilectae in Christo filiae, nobili mulieri, Margaritae de Austria, ducissae Parmae et Placentiae, Flandriae gubernatrici.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem *etc.* Nobilitatem tuam compertum habere non dubitamus, quam atrox et quam periculosum bellum hoc anno paretur adversus dilectos filios magistrum et Ordinem militum S^t^. Joannis Jerosolymitani a communi Christianorum omnium hoste Turcarum tyranno. Quia vero praeter illius Ordinis merita in christianam rempublicam maxima, periculum eorum cum Italiae et Siciliae ac potius totius Christiani populi periculo conjunctum est, omnes qui christiano nomine censentur, oportet communi periculo communi etiam auxilio obviam ire. Id quod et nos pro parte nostra facere coepimus, et charissimum in Christo filium nostrum Hispaniarum regem Catholicum enixe facturum esse certum habemus. Cum igitur Christi fidelium suffragia ad reficiendas arces et moenia oppidorum insulae Melitae, a Turcis superiore anno dirutas et solo aequatas, ac alios bellicos apparatus faciendos, esse necessaria, felicis recordationis Pii papae quarti predecessoris nostri exemplo, ipsos Christifideles ad implorandum religionis precibus divinum auxilium eumque Ordinem etiam piis cujusque eorum devotione suffragiis juvandum spiritualibus Jubilei praemiis esse duxerimus excitandos, nobilitatem tuam hortamur et petimus ut in Jubileo ipso in istis ejusdem regis provinciis, quas ejus nomine gubernas, promulgando, sicut mos est, et coeteris in rebus, quibus poteris. Ita favorem et auxilium tuum eidem Ordini cum pro meritis ejus, tum pro Sedis apostolicae reverentia, impendas, ut pium tuum studium et devotionem, sicut confidimus, recognoscere atque debitis in Domino laudibus prosequi debeamus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die XI Februarii MDLXVI, pontificatus nostri anno primo.

Archivalia I, n°. 566.

146. 1566, APRIL 7. — Kardinaal Carolus Borromeus aan den Spaanschen nuntius, wien hij verzoekt, koning Philips te bedanken voor het hem opgedragen (geestelijk) protectoraat over de Nederlanden.

Havendo io scritto a la Maestà del re Cattolico la lettera, che sara qui alligata, ho eletto di mandarla aperta in mano di V. S., acciochè dandola a S. M. l'accompagni con quelle parole che le pareranno a proposito, ringratiando in conformità di essa la Maestà Sua del favore, che me ha fatto col darmi la protettione di Fiandra . . . . . Di Milano, a VII Aprile 1566.

Spagna, Vol. 2, f. 4—4^v^ (oorspr. eigenh. get.).

147. 1566, MEI 15. — Pius V machtig de abten van Menterna en Siloe bij Groningen, dat zij in de hun onderhoorige nonnenkloosters der Cisterciënser-orde, ter afwering van het dreigende gevaar van ketterij en afval, ook andere geschikte wereld- of ordesgeestelijken, die niet van de Cisterciënser-orde zijn, tot biechtvader en rector mogen aanstellen.

Dilectis filiis in Mulerna et Siloe prope Groningam, monasteriorum Cisterciensis ordinis Monasteriensis diocesis abbatibus [1]).

1) Menterna of Termunten bij den Dollard, en Siloe (S. Maria in Siloe) = Selwerd.

Pius papa V.

Dilecti filii salutem *etc.* Exponi nobis nuper fecistis, quod cum in Mulerna (?) et Siloe prope Groninganum Cisterciensis ordinis Monasteriensis diocesis et nonnulla alia monialium ejusdem ordinis vobis immediate subjecta monasteria undequaque hereticorum congregationibus cincta sint, adeo ut licitum sit unicuique a sana et veteri obedientia s^te^. Romane ecclesie recedere et ad ecclesias et congregationes hereticorum hujusmodi a predictis monasteriis solum alveo Amasi [1]) fluvii separatas convolare, cumque vos plurimas adhuc religiosas virgines in predictis monasteriis sub ecclesiastica disciplina et obedientia et antiqua religione sancte Romane ecclesie manutenere studeatis, que nisi continuis proborum et piorum sacerdotum et concionatorum catholicorum, quos vos in vestris monasteriis hactenus tenuistis, adhortationibus et vita exemplari in vera et sincera fide et religione continerentur et ab hereticorum insidiis et imposturis tuerentur, facile dictorum hereticorum blanditiis et versutiis in reprobum sensum seduci et a suis professione et vita regulari revocari ac deficere possent, cumque vos nunc in vestra provincia vix aut difficile repperire possitis ex eodem ordine Cisterciensi aliquos viros probos et idoneos ad curam animarum dictarum monialium in dictis monasteriis debite exercendam et, si quos Cistercienses monachos discolos ibi reperiatis, in eorum vitia animadvertere non valetis juxta regulam dicti ordinis, quin statim illi habitu monachali et ordine relictis seducti in hereticam pravitatem ad hereticos vicinos confugiant, in maximum reliquarum bonarum et constantium monialium scandalum ac dicte religionis detrimentum, et si vobis quoslibet regulares vel seculares presbiteros, vite tamen et morum probitate, integritate et exemplo conspicuos in ipsorum monasteriorum confessores deputare liceat, ex hoc profecto non solum scandalis hujusmodi salubriter obviaretur, sed etiam saluti animarum ipsarum sanctimonialium consuleretur. Quare nobis humiliter supplicari fecistis, ut in premissis opportune de benignitate apostolica (providere) dignaremur. Nos igitur, saluti animarum ipsarum monialium consulere volentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, vobis, ut quandiu periculum hujusmodi duraverit, quoscumque etiam cujusvis ordinis et cujuscumque provintie tam religiosos professores quam etiam seculares sacerdotes, prout vobis melius expedire videbitur, etate tamen, probitate et prudentia graves, qui curam animarum dictarum monialium exercendam suscipere et ad illarum monasteria predicta se conferre, confessorum inibi officium exercere ac inibi sub timore Domini et obedientia regulari vivere voluerint, recipere illosque in predictis monasteriis monialium in confessores ad nutum vestrum amovibiles, qui ibidem curam animarum earundem monialium exerceant, ipsarum confessiones audiendo illisque Sacramenta ecclesiastica ministrando et verbum Dei sincere predicando omniaque alia et singula circa premissa necessaria et opportuna ac vigilantem pastorem et confessorem facere opportet diligenter exercendo, constituere et perficere libere et licite valeatis, apostolica auctoritate tenore presentium licentiam et facultatem concedimus et indulgemus, et sic a vobis deputatis per ipsas moniales et Ordinis visitatores et alios, quorum interest, recipi et admitti debere, easque ad id cogi posse et sic per quoscumque judices et commissarios quavis auctoritate fungentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter judicandi et interpretandi facultate et auctoritate, judicari et diffiniri

1) Eems.

debere; irritum quoque et inane, si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari, decernimus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis necnon Cisterciensis et aliorum monasteriorum ordinum statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et literis apostolicis, eisdem monasteriis et ordinibus eorumque superioribus, visitatoribus et personis sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis clausulis et decretis in genere vel in specie quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis, etiam si in eis caveatur expresse, quod confessores in similibus monasteriis ipsius Cisterciensis ordinis professores nequaquam seculares esse debeant, ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Rome apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die xv Maji 1566, pontificatus nostri anno primo.

Brevia Datariae, Vol. 76, f. 419—420v.

148. 1566, JUNI 27. — Martinus Rythovius, bisschop van Yperen [1]), aan paus Pius V, wien hij als voornaamste middel tot verbetering van den kerkelijk-godsdienstigen toestand onverwijlde invoering der disciplinaire besluiten van Trente aanraadt, ook zonder voorafgaand provinciaal concilie, dat thans niet mogelijk is.

Beatissime pater.

Apostolicum breve Sanctitatis Tuae una cum paterna benedictione XXII Junii per Rev^mum^. archiepiscopum Surrentinum [2]) qua decuit reverentia recepimus et amplexi sumus multumque gavisi de Sanctitatis Tuae erga gregem sibi commissum provida solicitudine, per quam inter has procellas, quibus misere jactatur religio, in spem bonam erigimur futurum ut iterum brevi in desideratam tranquillitatem reducamur. Ut autem jussis pareamus, et quid nobis ad catholicae fidei defensionem conservationemque et ad obedientiae apostolicae Sedi debitae tutelam oportunum esse videatur, breviter indicemus. Nihil pro temporis qualitate commodius esse existimamus quam si totis viribus incumbamus in executionem reformationis Tridentinae, quae hisce rebus sic satis consulit et medetur ac sine magna invidia in usum mitti poterit, si amotis impedimentis accedat justa diligentia. Primum quia clerum illa potissimum spectat eaque providentia patrum facta est, ut etiam languenti ecclesiae satis clementer sit attemperata. Et aequissimum est, ut illinc ecclesiastica disciplina primum resarciatur, unde dissolvi incepit. Deinde, cum auctoritas Romanae sedis ipsique debita obedienta, sine qua non potest consistere religio, in ipso concilio Tridentino tam clare agnoscatur, ut nusquam clarius, non video quid ad retinendam restituendamque religionem convenientius ordinari possit, quam ut fideliter in usum deducantur, quae ab eadem Sede omnium patrum consensu sanctissime et utilissime sunt decreta. In acceleranda autem executione jam inchoata successum felicioremque et faciliorem reddiderit, si

1) Reeds was deze één der voornaamste leden geweest der commissie, welke Philips II 2 April 1565 had ingesteld om maatregelen van hervorming op kerkelijk gebied in de Nederlanden te beramen. Het betrekkelijk milde advies dezer commissie zond de landvoogdes op 22 Juli 1565 aan den koning, die eerst op 17 Oct. uit Segovia antwoordde en alle verzachting op het punt der plakkaten uitsloot. Zie Gachard, *Correspond. de Phil. II*, Tome I, p. 360, en de *Biographie nationale* in voce „Rythoven".

2) Julius Pavesi, Ordinis Predicatorum, aartsbisschop van Sorrento, door Pius IV naar de Nederlanden gezonden. Later komen wij nog op deze zending terug.

Tua Sanctitas clero nostri districtus eximat spem ulterioris dilationis, quam sibi faciunt praetextu illo, quod nondum habitum sit nec haberi possit concilium provinciale. Nam et archiepiscopum nostrum Mechliniensem cardinalem Granvellanum constat justissimis de causis abesse; et in concilio Tridentino pleraque et praecipua capita ita clare diffinita sunt, ut nullam provincialis concilii declarationem requirant. Proinde poterit Sanctitas Tua hanc vanam morae occasionem abrumpere, si nobis mandare dignetur, ut non obstante concilii provincialis dilatione, sine ulla dissimulatione ad eorum executionem procedamus, quae absolute diffinita sunt; in quibus sane satis negocii nobis fuerit, ut ociosi esse non debeamus. Maxime si eadem Sanctitas Tua nobis tempus statuat quo rescribere debeamus et de progressu rationem reddere. Hoc autem ad praesentem causam multum faceret, et velut coronidem adderet his, quae Tridenti bene et utiliter acta sunt, si catechismum illic promissum acciperemus. Diligentiam in custodiendis oviculis nostris, quam Rev^mus. dominus Surrentinus Tuae Sanctitatis nomine requirit, utinam Dei misericordia freti vel ex parte praestare possimus! Certe quam necessaria sit, omnibus notum est. Conabimur autem pro viribus, ut piissimis desideriis Tuae Sanctitatis non ubique defuisse videamur, cui et nos in omni humilitate enixissime commendamus. Et ut eam benignissimus Deus suaé Ecclesiae diu servet incolumem, devote precamur. Ypris, XXVII Julii anni MDLXVI. Tuae Sanctissimae Paternitatis humilis servus.

MARTINUS RITHOVIUS,
indignus episcopus Yprensis. } *Eigenh get.*

Op den rug het adres: Sanctissimo domino nostro papae Pio Quinto.

Archivalia II, n°. 287^b.

149. 1566, JULI 6. — Maximiliaan van Bergen, aartsbisschop van Kamerijk, aan den kardinaal-staatssecretaris, Michele Bonelli: over twee groote middelen tot bestrijding der ketterij in de Nederlanden.

Ill^me. et R^me. domine.

Quanquam non ignorem . . . . . Dudum si quidem missus fuit ad has partes nuntius apostolicus archiepiscopus Surrentinus, qui Pontificem de statu religionis edoceret; et idem mihi tum absenti litteras ipsius reliquit paternae consolationis et exhortationis suavissimas et sui quoque amoris et benevolentiae plenas, monentes et exhortantes, ut quaecunque ad obviandum erroribus et haeresibus nunc (proh dolor) in hisce partibus grassantibus oportuna remedia (si quae scirem) perscriberem. Optassem equidem coram de hac re cum eo egisse, verum cum id per absentiam meam integrum mihi non fuerit, rescripsi nihil mihi videri ad eam rem magis accommodum magisque necessarium quam sacri oecumenici Concilii Tridentini sedulam ac seriam executionem; et quoniam huic plures in hisce partibus renituntur, qui eam cumprimis amplecti deberent, nempe exempti et Sedi apostolicae immediate subjecti, consultum fore, ut nuntius aliquis apostolicus mittatur ad omnes archiepiscopos et capitula, qui de observandis et exequendis decretis antedicti Concilii, quoad ejus fieri poterit, legitimam recipiat stipulationem, eosque ipsos recusantes et opponentes, prius tamen auditos, via et ordine juris summario cogat et compellat, quavis appellatione remota aut saltem illius sententiae executionem minime suspendente.

Ad haec cum religionis status in hisce ditionibus propemodum collapsus aliter restaurari et conservari posse non videatur quam per viros doctos, qui et opere et sermone oves erraticas reducant ad ovile, neque ego me parem agnoscam tot tantisque oneribus in dies mihi accrescentibus, litteris meis quam possum demisissime rogo S^mum. D., ut expedita declaratione, jam toto pene triennio expectata, de coadjutoribus et cooperatoribus mihi provisum curare velit. Qua in re iterum quoque Cels. V. Ill^mae. patrocinium et intercessionem apud illius Beatitudinem supplex imploro . . . . . Cameraci, pridie Non. Julii 1566.

Maximilianus a Bergis, archiepiscopus Cameracensis.

Principi Vol. 27 f. 132—132v (oorspr. eigenh. get.).

150. (1566 vóór 10 AUGUSTUS). — Beschrijving van den godsdienstig-kerkelijken toestand in de Nederlanden, met eene karakterschets der Nederlandsche bisschoppen, door een ongenoemde uit Brussel naar Rome gestuurd.

Status religionis harum regionum eo loco est, ut pejor esse non possit. Experimur enim in dies non solum eos, qui videbantur nutare in fide, sed et eos, qui firmi ac soliti habebantur, a fide catholica et ecclesia Romana deficere et adhaerere sectariis contemptoribus Romanae ecclesiae ac fidei catholicae. Et eo res devenit, ut graviter metuendum sit, ne brevi sentiat in his regionibus ordo ecclesiasticus tantam calamitatem, imo majorem, quam superioribus annis sensit in Francia, nisi medium aliquod inveniatur, quo huic malo statim occurri possit. Minantur enim quotidie viris ecclesiasticis haeretici et verbis et scriptis. Causa autem tantorum malorum precipua et potissima mihi videtur, quod disciplina ecclesiastica prorsus negligatur. Nam etsi quispiam pro zelo religionis vellet rigore ecclesiasticae disciplinae quicquam attentare, statim per magistratum civilem impediretur. Nam cum multi sint, qui magistratu in his regionibus funguntur, qui aut infecti sunt haeresi aut in fide dubitantes, arbitrantur causam religionis dissimulandam, imo nefas existimant aliquem ob causam religionis puniri; et cum ex nobilitate complures in eadem sint opinione, eo quod neque ipsi recte de fide sentiant, fit quod nulla in haereticos et male de fide catholica sentientes fiat animadversio, neque ulla ab officiatis secularibus facta est in hac civitate Bruxellense aut aliis contra haereticos executio a sex aut septem annis, ut quidvis impune ipsis liceat. Quod dum sentiunt, quidvis attentare audent, docere nimirum, disputare, definire, et in summa omnem adhibent operam, ut populum communem ac simplicem speciosis ac blandis verbis suis in suos errores pertrahant; et cum populus communis ex corruptione naturae curiosus sit et novorum dogmatum avidus ac semper aspirans ad libertatem vivendi, quam promittunt hi, nisi metu quodam in religione et officio contineantur, fit ut de die in diem mirum in modum proficiant haertici. Sermo enim eorum ut cancer serpit, et quamvis libertas disserendi, disputandi et diffiniendi de rebus fidei magna fuerit apud laicos in his regionibus ab aliquot annis, ea tamen a tribus annis ita crevit, ut non solum in conventiculis suis docuerint et disputaverint, sed etiam ausi fuerint ad sua conventicula sub pretextu cujusdam communicationis convocare concionatores catholicos, et cum eis apud suos discipulos disputare de articulis fidei controversis, quo suos discipulos in erro-

ribus suis confirmarent et plures in errores suos pertraherent. Nam hunc fuisse eorum scopum, aperte declararunt, dum verbis mendacibus concionatores catholicos tamquam a se victos et confusos apud populum communem traducerent. Imo nulla pene celebrantur hoc tempore in his regionibus convivia, in quibus non disputetur de purgatorio, de Missa, de veritate Corporis Christi, de potestate Pontificis, de indulgentiis et aliis controversis articulis fidei. Idem quoque fit in curribus, navibus, itineribus, compotationibus et in omnibus fere hominum conventionibus, quibus disputationibus ita commoventur etiam pii et alioqui recte in fide instituti, ut haesitare incipiant et, nisi quotidie in fide catholica confirmarentur, metuendum esset, ne et ipsi a veritate catholica deficerent, cum quotidie inter istiusmodi haereticos conversari cogantur. A paucis autem mensibus ut auctus est eorum numerus vehementer, ita crevit eorum audacia et temeritas non parum, dum per tumultum excitatum per confederatos nobiles, qui se jactant defensores libertatis evangelicae, intelligerent eo adactum consilium regium, ut praecipere cogeretur authoritate regia, ne quis religionis causa apprehenderetur, et inquisitoribus mandaretur, ne posthac munere suo fungerentur. Nam aliter tumultus excitatus sedari non potuit neque civitates Brabantiae pacari, quae si non se conjunxissent nobilitati, nunquam reliquae ditiones Inferioris Germaniae sese opposuissent edictis regiis aut ejus voluntati, ita ut publice ac libere profiteri et asserere isto tempore audeant in conviviis et aliis hominum conventionibus, nunc tandem Dei gratia advenisse tempus, in quo obfuscatis papisticis tenebris luceret veritas evangelica, ac rejectis et relegatis aut potius trucidatis papisticis doctoribus, liceret audire doctores veritatis evangelicae. Et similia multa ad hanc rem pertinentia non verentur effutire, quae res ita commovet animos piorum bene institutorum ut quotidie summo animi dolore haec apud ecclesiasticos viros fidei catholicae defensores conquerantur.

Hac enim licentia factum est, ut illi, qui superioribus annis civitates et locum habitationis ob haeresim coacti fuerint relinquere aut proscripti sint, rursum ad civitates et locum habitationes redierint; imo vulga jactetur, eos jam revocatos, a quibus sane periculi plurimum imminet populo communi. Nec sufficit eis haec vulgo verbis persuadere sed et haec libellis famosis, scriptis et impressis, per vicos et plateas civitatum dispersis, populo communi inculcant. Quam autem fuerint libelli illi seditiosi et pernitiosi, ex ipsis videre licet. Imo ipso festo Paschae ultimae elapso, sub horam primam a meridie, ausi sunt affigere libellos famosos valvis ecclesiae parochialis de Capella, et tumultum in ipso caemeterio et templo excitare, eo quod pastor dictae ecclesiae monuisset concionatorem quendam (qui in eo templo concionatus precedenti Quadragesima visus ei fuerat suis concionibus partibus haereticorum nimium favere) ut ab istiusmodi rebus abstineret et populum suae fidei commissum in fide catholica confirmaret.

Quis autem verbis satis exprimat, quam indigne divina salutis nostrae Sacramenta publice contemnantur et contaminentur. Sacramento enim baptismi nihil efficaciae tribuitur, adeo ut plures inventae sint proles etiam in diversis parochiis civitatis Bruxellensis non baptizatae; imo cum parentes monerentur, ut proles suas more Ecclesiae baptizari permitterent, pertinaciter obstiterunt et potius cum eisdem non baptizatis aufugerunt. Idque sepius impune accidisse, etiam populus communis deplorat. Sacrosanctum illud Eucharistiae Sacramen-

tum a fideli populo coli et adorari non ferunt, nam cum ipso die Stephani, altera Nativitatis Christi, anno sexagesimo quinto quidam Calvinista haereticus sub horam undecimam ante meridiem Bruxellae in ecclesia parochiali de Cappella animadverterat hostias ad communicandum populum in pyxide conservatas a fideli populo coli et adorari, arrepto libello haeretico, quem manu tenebat, dejecit pyxidem et effudit hostias consecratas, dicens astantibus: „legite libellum hunc et aliud judicabitis faciendum". Rursum hoc anno [1]), hac trigesima Maji, quidam alius Calvinista civis oppidi cujusdam Flandriae, cui nomen est Aldenardum, rediens Bruxella Aldenardum, a fratribus ut praesumimus confortatus, sub horam septimam ante meridiem ingressus est templum ecclesiae parochialis beatae Mariae de Pamella, dioccesis Cameracensis, dum celebraretur Missa venerabilis Sacramenti, et accedens altare sub elevatione Dominici Corporis, hostiam consecratam vi publice e manibus celebrantis sacrum eripuit et summa irreverentia ante altare in terram projecit, effutiens miras et enormes blasphemias et in Deum et in ejus sanctam Ecclesiam. Sacramenta Poenitentiae, Confirmationis, Ordinis et Extremae Unxionis publice irridentur, adeo ut multi sine Extrema Unctione et Poenitentiae Sacramento hinc discedant. Ut vero jejunium et a certis cibis abstinentiam, certis diebus ab Ecclesia praescriptam, docent doctrinam esse daemoniorum, nihil verentur illis diebus commedere cibos prohibitos publice, et, ut omnes Ecclesie ceremonias semel abjiciunt, festa omnia violant, adeo ut etiam ipso festo Purificationis Virginis ultime elapso, imo et ipso die Ascensionis Domini et aliis festis majoribus, non solum minoribus, a multis publice laboratum sit in hac civitate Bruxellense, non secus ac si fuissent dies prophani.

Similia contingere et in aliis civitatibus harum regionum ex quotidianis querelis, quae ad nos deferuntur, certo cognoscimus. Imagines quoque dejiciuntur, concutiuntur, franguntur, spoliantur suo ornatu, ut hoc anno in hac civitate Bruxellense et aliis harum regionum factum certo cognovimus; imo hac Quadragesima elapsa ablata imagine Divae Virginis in quodam sacello substitutus est loco imaginis, ornatae floribus, glis quidam teterrimus et foedissimus. Et pridie Regum [2]) hoc anno elapso quidam non ferentes honorari Divam Virginem, in eodem sacello pulvere tormentario imagini Virginis supposito et jam accenso, sperabant se posse et imaginem et ipsum sacellum exurere, non sine periculo vicinarum domuum, sed, Deo aliter disponente, a pretereuntibus visus jam ignis exctintus est. Et non obstante quod haec omnia in hac civitate commissa sint, ab uno anno et aliquot mensibus, conatus est Hammannus [3]) civitatis Bruxellensis et totus senatus extorquere a toto clero et a capitalibus cleri, ut contra propriam conscientiam testarentur, nullos in civitate haeresi infectos. Quorum petitioni dum capita resisterent in faciem, allegantes conventicula et alia quaedam per haereticos commissa, incurrerunt et Hammanni et (clerus) totius civitatis gravem non solum indignationem, sed et comminationem, ut grave eis periculum immineat.

Ad haec igitur omnia cum et princeps et magistratus civiles conniveant et contra haec ecclesiastica disciplina nihil prestare possit, fit ut religio tota

---

1) Het relaas is dus in 1566 geschreven, maar vóór den beeldenstorm (10 Aug.); anders zou de schrijver daarvan zeker melding hebben gemaakt.

2) Ephiphania Domini = Driekoningen.

3) Homan.

pereat, adeo ut nisi ecclesiae catholicae magna ex parte in his regionibus collapsa statim succurratur, ante paucos menses futurum sit, ut explosis et crudeliter ejectis ecclesiasticis viris, introducatur libertas illa vivendi, quam nunc videmus in Francia, et totus populus abstrahatur ab obedientia ecclesiae catholicae et Romanae, relictaque fide catholica unusquisque amplectatur errorem sibi magis placentem.

Sed neque hoc hic subticere possum aut debeo, quod numquam negocium religionis in integrum restitui poterit, nisi ipse clerus primo reformetur juxta decreta Concilii Tridentini, quod hactenus in his regionibas episcopi etiam zelosissimi prestare non potuerunt. Sed pertinaciter admodum clerus resistit, et maxime Ordo canonicorum, et monachorum et monialium. Debet etiam auferri foedissima illa emptio et venditio beneficiorum, quae quotidie in his regionibus gravissimo populi scandalo committitur, et nimia beneficiorum accumulatio in unam personam [1]).

Episcopi harum regionum complures tanto zelo funguntur munere suo, ut magnam indubie apud Principem pastorum, cum apparuerit, recepturi sint mercedem. E quorum numero est D. archiepiscopus Cameracensis, D. episcopus Yprensis, Buscoducensis [2]), Atrebatensis, Odomarensis, Brugensis, Tornacensis; etsi iste Tornacensis admonendus videretur, ut eo que cepit pede (suo) pergat. Verum D. archiepiscopus Trajectensis [3]) non satisfacit vacationi [4]) suae, nam interdum totos sex menses desidet in castro, se oblectans aut studiis aut aliis rebus, neque ullum admittit ad colloqiuum suum, ut non vigilet super grege sibi commissio, prout vocatio ipsius postulat. Episcopus Harlemensis [5]) Epicurum potius agit quam episcopum. Episcopus Middelburgensis [6]) plus deditus est administrationibus temporalibus quam spiritualibus; non enim concionatur, nec alia munia tam diligenter subit quam officium ejus requirit, unde populus offenditur. Episcopus Groninghensis [7]), qui nunc suffraganeum agit archiepiscopi Trajectensis, dissolutioris est vitae; et cum Minor sit [8]), graviter offenditur populus, quod abjectis vestibus Ordinis assumpserit vestes pullatos. Quas turbas excitaverit episcopus Leodiensis superioribus diebus, notum est, et quam nullam adhibeat operam, ut apud suos recipiantur decreta Concilii Tridentini. Episcopus Ruremundensis [9]) vir est doctus et zelosus catholicae fidei assertor: sed monendus est, ut induat animi mansuetudinem et mansuetudine ac benignitate munia episcopalia obeat; nam si pro innato animi impetu agere velit, plus destruet quam edificabit.

Op den rug: Particularium informatio de statu religionis.

Archivalia I, nº. 853, maar foutief bepaald op: omstreeks 1570.

---

1) Tot hiertoe geldt deze beschrijving de Zuidelijke Nederlanden, maar wegens analoge toestanden in het Noorden is zij ook voor ons belangrijk genoeg. Het thans volgende geldt evenzeer voor de Noordelijke provinciën.

2) Franciscus Sonnius.

3) Frederik Schenk van Tautenburg.

4) Lees: vocatione.

5) Nicolaas van Nieuwland.

6) Nicolaas van der Burcht.

7) Johannes Knijff, van de Orde der Minderbroeders.

8) Minor = religiosus ordinis s. Francisci.

9) Wilhelmus Damasi Lindanus.

151. 1566, SEPTEMBER 23. — Maximiliaan van Bergen, aartsbisschop van Kamerijk, aan den kardinaal-staatssecretaris Michele Bonelli, over het veldwinnen der ketterij in de Nederlanden.

Ill^me^. et Rev^me^. domine.

Dici vix possit quantam mihi attulerint consolationem et volupatem litterae D. V. Ill^mae^. et Rev^mae^. pridie Kalendis Septembris ad me datae, hoc praesertim procelloso seu monstruoso potius in religione seculo, quo nemo non audet quidvis. Citra namque meum a D. V. Illma. recessum hae provinciae Inferiores usque adeo heresibus et haeresiarchis infectae sunt ut etiam in civitatibus et oppidis celebrioribus progressum sit ad confractionem et combustionem imaginum, altarium, bibliothecarum, librorum et ornamentorum omnium, quae ad divini officii celebrationem necessaria erant. Antuerpiae et aliis pluribus in locis tres praedicantur sectae diversae et partim sibi contrariae, preterquam quod in contemptu S. Sedis apostolicae omnes conveniant, quod errorum omnium principium est et basis. Oppidum Castelli Cameracesii, quod unicum est spectans ad ecclesiam meam seu mensam archiepiscopalem titulo feudali ab Imperio, me invito detinetur a meis illis incolis, quorum maxima pars defecit ad haeresim Calvinianam, authore quodam monacho apostata et homicida sui confratris monachi Carmelitae et trium uxorum vivarum marito. Nec enim ferunt facultates meae, ut illud recuperem et flagitiosos ejusmodi homines puniam.

Et ad haec mala perpetranda non exiguam dedit ansam vilipendium et contemptus decretorum S. Concilii generalis, quae cum ab ipsismet ecclessiasticis nostris rejici vident laici et (quod non minus scandalosum est) istic in disputationem pertrahi contra eum, qui etiam juxta dictum Concilium pro hujus executione delegatus est authoritate apostolica (contra quam nullus debet aut potest suffragari, qualiscumque fuerit exemptio), non mirum est, si laici illorum exemplo docti illa quam longissime rejiciant et pejora committant.

Quae omnia demisse rogo et obsecro D. V. Ill^mam^. dignetur exponere S. S. et aliis, quorum maxime interest, S. Sedis apostolicae cardinalibus, eisque palam declarare, me non solum muneri mihi concredito satis esse (non) posse sed et me tandem coactum illud ipsum deserturum, nisi breviter molestationibus et vexationibus, quibus istic citra ullam culpam aut meritum meum distrahor et prorsus emungor, liberarint. Quod si effecerit, quemadmodum optime spero, non possum exprimere quantus ad meum erga D. V. Ill^mam^. amorem et devotionem accesserit benevolentiae cumulus. De literis interim ipsius ac spe mihi per eas facta habeo eidem eas gratias, quas habere potest is qui omni solatio dejectus in maximo moerore aerumnaque versatur . . . . . Cameraci, nono Kal. Octobris 1566.

Maximilianus a Bergis, archiepiscopus Cameracensis indignus.

Principi Vol. 27 f. 135—135^v^ (oorspr. eigenh. get.),

152. 1566, DECEMBER 25. — Andreas Fabritius aan paus Pius V: betoog over de middelen tot hervorming van den kerkelijken toestand in de Nederlanden. De koning moet zelf overkomen, zorg dragen voor een stipte uitvoering der besluiten van Trente, voornamelijk die eene verbetering der hoogere geestelijkheid betreffen. Ook moet hij de brasserijen op feestdagen, den woeker en de overdreven weelde bestrijden, de burger-

lijke en rechterlijke macht grondig hervormen en zich door alleszins vertrouwbare raadslieden doen voorlichten [1]).

De remediis nonnullis, quibus ecclesia catholica juvari potest ad tollendos abusus et exstirpendas haereses [2])

et

de reformando statu religionis per Inferiorem Germaniam Andreas Fabritii Leodiensis ad Pium papam V.

Inferior Germania, quae tota propemodum regi Hispaniarum Philippo paret, cum amplas suo ambitu nobilesque plures complectatur provincias, et numero civitatum, populorumque frequentia multa etiam regna superet, dolendum profecto esset, si post declaratam hactenus tantam fidei in mediis hostibus constantiam ita eam vicinarum gentium furore inebriatam videremus, ut quarum reformidaret supplicia earum non defugeret dogmata. Ad quae adeo illa propendere videtur, ut hic etiam dicere possis: Hostis habet muros. Utcunque sit, certe eo difficilius hoc bellum censeri debet, quo subtiliores sunt haereticorum fraudes eorum artibus, qui aperto Marte rem gerunt. Nec dubium fuerit, quin prudentes viri, si rogentur sententiam, pro ingeniorum suorum varietate, varia etiam, de modis quibus res in integrum ibi restitui possint, prolaturi sint judicia. Unde haec etiam promanarit utilitas, ut ex singulorum consiliis optimum quodque decerpatur.

Quando igitur spes praecipua restituendi Inferiorem Germaniam reposita sit in rege Philippo (qui cum religionem catholicam cupiat maxime conservatam, titulo Catholici merito gaudet) utiliter fecerint pii omnes, si frequenter supplices manus ad Deum pro ipsius incolumitate et foelici earum rerum, quas meditatur, successu extenderint, quo Pater ille misericordiarum, cujus cor in manu sua habet, ejus etiam actiones ad amplificandam suam gloriam ita diriget, ut quocumque Ipsi accepta sint, tota perficiat virtute. Quin ipse rex in provinciam jam magnopere turbatam postquam pervenerit, non citra spem magni fructus, illos, qui rebus sacris praesunt, ad instituendas solemnes preces cohortabitur, quibus universus populus, data significatione poenitentiae, Illi placet, quem multipliciter et gravi culpa hactenus offendit, sicque in viam salutis aeternae, a qua deflexerat, per humilitatem redire incipiat ac magna divinae iracundiae flagella, quae pro peccatis suis meretur, avertat.

His jactis rerum agendarum fundamentis (de puniendis enim totius perturbationis capitibus notius est quam ut quicquam dicatur) prima deinde cura regi Philippo fuerit, ut quae in concilio Tridentino conclusa sunt, per omnes hominum gradus executioni mandentur. Nec hoc tantum ut religio restituatur, sed etiam ut civilis administratio labefactata erigatur. Nam pietate et fide in Deum (quae illius Concilii decretis illustratur) contempta, justitiam et caeteras reipublicae gubernandae virtutes jacere necesse est.

---

1) Een Luikenaar, die o,a. hoogleeraar te Leuven en gedurende zes jaren zaakwaarnemer van kardinaal Otto van Truchsess, bisschop van Augsburg, bij Pius V was (vgl. Foppens, *Bibliotheca* I i. v.). Ook onder Gregorius XIII behield hij nog een invloedrijke positie aan de Curie (vgl. K. Schellhass, „Italienische Schlendertage Herzog Ernsts von Bayern", *Quellen und Forschungen* X (Rom 1907) p. 325—364). Hij stierf 1581.

2) Dit eerste betoog, 6 blz. groot, slaat op algemeene geneesmiddelen voor de gansche Kerk en blijft hier achterwege.

In publicatione igitur Concilii hoc maxime procurandum erit, ut maxima auctoritas illis, quae ibidem conclusa sunt, paretur. Quod certe non tam verbis aut magna novorum decretorum multiplicatione conficiendum est quam factis et agendi promptitudine. Rex igitur, praelati et praecipui quique magnates suis testentur exemplis, quanti oecumenicum illud Concilium faciant; nihil in illius injuriam privati hic sibi sumant; affectus omnes et carnalia judicia exuant. Episcopi, praeposìti, decani, archidiaconi, sacerdotes, canonici et in universum totus clerus iis contenti sint sacerdotiis quae per ipsas constitutiones permittuntur. Nihil hic avare, nihil impie, nihil fraudulenter agatur. Ita vitam deinceps instituant ut sacri Conciliorum praescribunt canones, ut quibus olim posuerunt lapidem offensionis, his in posterum sint odor vitae ad salutem. Non ultra inanes quaerant latebras. Non amplius declinent cor suum in verba malìtiae, „ad excusandas excusationes in peccatis" [1]). Summum Dei tandem agnoscant beneficium, qui in tantis errorum tenebris ad extremum elucere voluerit tam splendidum lumen veritatis. Qui primi sunt auctoritate et potentia, se etiam primos declarent obedientia. O quanta vis esset ad erigendas res collapsas, si ipsemet rex Catholicus dictis et omni agendi promptitudine se universis subditis proponeret regulam observantiae; si apud populos sibi creditos exclamare non dubitaret: „Ecce ego, qui jubeo, parere etiam non recuso. Ecce ego, qui impero, magistrorum religionis imperium non invitus perfero. Ecce ego, qui vobis aequum jusque decerno, totius mundi judicium lubenter agnesco. Non meam, non alicujus privati sententiam legibus, quas dictavit Spiritus ille veritatis, anteponendam censeo. Agnoscamus igitur, populo meus, ejus voces agnoscamus. Me praeeuntem ne pigeat consequi. En ego omnes et singulas Concilii Tridentinii constitutiones palam recipio. Romano pontifici, ceu legitimo Christi vicario, veram obedientiam spondeo. Haereses omnes a generalibus Conciliis, praesertim ab illa eadem synodo, damnatas abjuro. Vos omnes ut idem faciatis, hortor et moneo, quem certe benevolum estis habituri, si pareatis; sin reluctemini, severum divini honoris vindicem experiemini". Quis episcopus, quis nobilis, quis plebejus, ostensa per regem ejusmodi alacritate, decreta Concilii summa non suscipiat promptitudine? Quis inferior illa audebit contemnere, cum is, qui supra legem esse videtur, primus legi non dubitet se submittere? Tantum revera momenti in superiorum capitum professione est repositum, ut si illa contemnantur, coetera omnia, quae prodesse posse credantur, pro nihilo sint reputanda. Quare expedierit non modo illos, qui rebus sacris praesunt, eandem facere professionem, sed et hos omnes, qui ad magistratus aut functionem aliquam civilem admittentur, ita quidem ut in civitatibus nulli consules, nulli praetores, nulli inter mechanicos decani, vel inferioris ordinis praefecti admittantur, qui prius tria superiora non sint professi.

Haec via si semel sit patefacta, minori negocio ad alia reformanda venietur. Qualia autem sint illa, ignorare non possunt qui rebus sacris aut profanis hactenus praefuerunt. Primam vero curam non abs re hic adhibendam esse diebus festis censemus, quorum procul dubio in Inferiori Germania coepit major esse neglectus per liberas illas potationes, quae ejusmodi diebus maxime exercebantur; ita quidem ut apud laicos non ad alium finem aut usum dies festi videantur instituti quam ad ebrietatem, commessationes et quae has comi-

1) Psalm. CXL, 4 (Vulgaat).

tari solent libidines. Hinc deinde celebrari coeperunt conventicula conspirationesque liberius habitae; hinc concionatores liberius admissi, qui hujusmodi impuritatibus faciles laxarent habenas; hinc caudae vulpium infernalium conjungi coeperunt, quae postea feralibus facibus accensae, vineam Domini inflammarunt et agrum segetibus plenum devastarunt [1]); hinc denique publica rebellio vires accepit majores.

De usuris autem quid dicetur? Certe illarum impunitas et licentia legitimum omnem mercatum propemodum in turpe lucrum convertit, ut metuendum sit, ne Deus his offensus praeclarissima evertat emporia illorumque opes ad alienos transmittat. Judicia vero et tribunalia ita corrupta videas, ut leges et juris libri non justitiae, sed iniquitati servire videantur. Vix ullum hic discrimen tribunalis ecclesiastici et civilis; tractat clericus secularia, politicus sibi arrogat sacra; omnium hic rerum confusio.

Quantum etiam mali in Belgiam convexerit luxus fastusque nobilitatis, praesens testatur calamitas. Dum enim vassali regii liberos sibi putarunt vestitu pretioso, splendore conviviorum, frequentia servitiorum et id genus aliis imitari regiam magnificentiam, proventus tandem sunt imminuti, conflatum magnum aes alienum. Consuetum fastum deponere pudebat, usitatas delicias prescindere pigebat. Unde facilius illis persuasit cupiditas (ut) ejusmodi modos quaererent, quibus solitas voluptates diutius alerent ac sequerentur, ecclesiasticaeque jugum disciplinae, quo se teneri captivos calumniabantur, omne excuterent. Mox occurrit nullam posse ad hanc rem viam demonstrari magis expeditam quam si manus rebus injicerentur sacris. Quaesitus igitur titulus honestus, quo id auderent, nullus plausibilior quam religionis. Hinc admissi pseudo-prophetae. Arrectis auribus, proculcatis etiam legitimis pastoribus, innovatores auditi, tum quod omnem vitae mollitiem foverent pulullosque sub omni cubito consuerent, tum quod docentes religionem veterem esse commentitiam et inanem, simul etiam illa testarentur omnia esse evertenda, quae ad hanc olim erant comparata. Unde mox omnibus ad rapinam manus sunt apertae. Auctus deinde hic est furor per nobilitatis connubia cum Lutheranis mulieribus contracta, quarum etiam occasione omnis Inquisitio fidei ipsis fuit gravior, ut non obscure docent illi, qui maxime inter illos Belgiae davos [2]) suspecti sunt primasque turbas in causa fidei excitarunt. Atque utinam majori provisione illa hactenus praepedita fuissent! Nec enim immerito Deus olim Judaeos matrimonia cum mulieribus alienae fidei contrahere vetuit.

Quo autem majori successu possit rex Catholicus morbis superioribus occurrere, optandum is ejusmodi etiam viros a consiliis habeat, qui naturam Belgicae gentis probe cognitam habeant, qui ipsa didicerint experientia, quibus maxime causis respublica cum civilis tum ecclesiastica per Inferiorem Germaniam defloruerit, qui denique privatis affectibus depositis et propria utilitate neglecta syncere honorem Domini quaerant. Quales, si nominatim forte quispiam designari cupiat, fuerint R^mus. D. Martinus Rithovius episcopus Yprensis, Guilhelmus Lyndanus episcopus Ruremundensis et Guilhelmus a Pictavia, quondam orator Caroli quinti in Concilio Tridentino, nunc autem in ecclesia Leodiensi archidiaconus Campiniae. Nec dubium, quin isti facile remedia invenerint, quibus superiores plagae et praesertim ecclesiasticorum curentur. De quibus nihil est

1) Zinspeling op Samson, Lib. Judicum XV, 4 (Vulgaat). 2) Davos = dementes.

necesse, ut particulatim quid dicamus. Una siquidem et constans toti clero lex est, ut juxta Conciliorum canones etiam componant mores et quos praecedunt dignitate, praecellant etiam vitae sanctitate; canonicorumque collegia rursum efficiantur omnis pietatis domicilia, ut vere et magno plausu per universam Belgiam haec vox postliminio revocari possit: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Romae, 25 Decembris, anno D^ni^. 1566, cupiens suae integritati restitutam Inferiorem Germaniam haec describebat A. F. Leodius.

Archivalia I, n°. 1285. — Gedeeltelijk gedrukt in *Archief aartsb. Utrecht* XXII, pag. 393 vlg.

153. 1567, JANUARI 10. — Gerard (van Groesbeek), bisschop van Luik, schrijft aan kardinaal Commendone over de godsdienstige troebelen, die (Johannes) Vonck hem mondeling nader zal uiteenzetten, met opgave der aan te wenden geneesmiddelen.

Ill^me^. et Rev^me^. domine.

In gravissimo animi moerore, quem nobis affert modis omnibus miseranda horum temporum facies, quibus et in Belgica, per sectarios et seditiosos regis Catholici subditos, et horum exemplo ob viciniae contagionem in hoc episcopatu per non paucos meos omnia divina et humana furiossime miscentur, aliqua tamen ex parte me recreavit felix Ill^mae^. et Rev^mae^. D. V. ad Urbem adventus, quem cum e patris domini Joannis Vonckii, meorum istic negociorum gestoris, cognovissem, non putavi pro summa et antiqua ejusdem Rev^mae^. D. V. erga me benevolentia, meaque vicissim erga ipsam perpetua observantia praetermittendum, quin de eo per has litteras ipsi gratularer. Quo quidem officio si non tam alacriter fungor, quam par esset, quaeso, apud aequitatem Rev^mae^. D. V. me ut excusent incredibiles animi angores et assidui metus extremarum calamitatum una cum certo interitu, his in locis fidei catholicae cervicibus nostris inpendantium, nisi misericors Deus, cujus iram peccatis nostris provocatam experimur, praeter omnem omnium hominum expectationem eas repente avertat. Confugio ad Sanctissimum Dominum nostrum, opem his malis aliquam petiturus, qua de re cum et ad Sanctitatem Suam et ad D. Vonckium copiose scribam, Il^mam^. D. V. per omnia sacra oro atque obtestor, ut eundem Vonckium tum calamitates ipsas nostras, tum qua ratione nobis succurri petam, explicaturum solita benignitate audire, et petitionem meam apud Sanctitatem Suam, gravissima sua auctoritate promovere dignetur. Nullum unquam aeque atque hoc necessarium beneficium mihi, ecclesiae reique publicae meae universae praestitum est, nullum praestari poterit. Deus optimus Maximus Ill^mam^. ac Rev^mam^. D. V. quam diutissime incolumem et florentem conservet, cui me ex animo commendo, omniaque officia atque obsequia defero. Leodio, X Januarii 1567.

Ill^mae^. et Rev^mae^. V. inservitor (?)
Gerardus episcopus Leodiensis. } *Eigenh. get.*

Archivalia I, n°. 2256.

154. 1567, FEBRUARI 8. — fr. Petrus van Weede wordt ontslagen van de irregulariteit, welke hij begaan heeft, door tot eigen verdediging een ketter te dooden.

Die 8 Februarii (1567) dispensatum fuit super irregularitate contracta

cum Ven. patre fr. Petro Wediae (provinciae Germaniae Inferioris), occasione homicidii in personam cujusdam heretici in sui defensionem commissi, auctoritate apostolica.

Dominicaner Registers IV, 33 f. 92.

155. 1567, JULI 30. — Martinus Rythovius, bisschop van Yperen, aan paus Pius V: beschrijving van den godsdienstig-zedelijken toestand na den beeldenstorm, waaromtrent professor J. Vendevilius mondeling nader zal inlichten, en voorstel van eenige middelen tot verbetering.

Beatissime pater.

Ut nullius aeque interest scire statum ecclesiae atque T. S., cujus pastorali officio et vigilantiae tota est concredita, ita nos, qui (licet indigni) in partem sollicitudinis vocati sumus, inter cetera id obsequii etiam debemus, ut eandem singuli de statu suae portiunculae interdum reddamus certiorem. Cujus rei nos jam magnam habemus et oportunitatem et necessitatem. Oportunitatem quidem, quod presentium lator, doctor Joannes Vendevilius [1]), primarius in universitate Duacensi professione jurisconsultus, sed vita vere theologus, hac sola de causa sese ad T. S. confert, ut eidem de rebus gravissimis et ad religionis incrementa multum pertinentibus sua desideria proponat, qui literarum nostrarum interpres esse poterit. Necessitatem vero, quod nusquam in hisce regionibus crudelius grassati sint conjurati hostes catholicae fidei quam in nostro districtu, a quo et primum inchoata est horribilis edium sacrarum prophanatio, quae fulminis (instar) totum tractum perstrinxit, et mox subsecutum sicariorum atrox facinus in necandis pastoribus et aliis sacerdotibus, ac tertio ecclesiarum violenter exustio. Et quamquam Dei beneficio et magna diligentia Ill^mi. ducis Albani in plerisque locis restituta sit tranquillitas, ut pastoribus, qui adhuc supersunt, iterum liceat officium facere, tamen adhuc multi sunt, qui in anxia trepidatione ita suis oviculis interdum adsunt, ut necessitati non plene subveniant. Omitto loca, pro quibus nondum inveniri possunt, qui pastoratum suscipere velint. Cumque in tam horribili vastitate divinam ultionem apertissime liceat agnoscere, quae post multas comminationes tandem acerbius erupit in vindictam, dum sepius moniti de vita et moribus reformandis non paruimus, tamen (quod multis lachrimis deplorandum est) adhuc tanta est in plerisque locis cleri surditas, ut ad tale tonitruum nondum expergiscantur. Nec video futurum ut unquam, qua decet reverentia, suscipiatur Tridentina reformatio, nisi T. S. operi manum admoveat; idque non alia comminatione, quam ut apud rebelles ad beneficiorum privationem et fructuum suspensionem procedatur, quando non est nunc alia censura quam reformident, quia lucris et commoditatibus suis addicti omnem sensum ecclesiastice calamitatis perdidisse videntur.

Certe nos hactenus cum quibusdam capitulis luctamur tam modico successu, ut plures episcopi executionem tanquam desperatam vix tentare videantur. In coenobiis quibusdam tam virorum quam foeminarum etiam pertinacius resistitur quam apud seculares. Ergo si successum dignum videre velimus, a T. S. urgendum est negocium, idque simul et eodem tempore in locis omnibus, hoc est per universos hujus tractus episcopatus, qui non ita multi sunt neque

1) Johan de Vendeville, hoogleeraar te Douay.

ita vasti post divisionem nuper factam, quin facili opera singuli suum districtum infra breve tempus totum lustrare possint.

Gaudemus sane, quod duorum Ordinum ex Mendicantibus commissarii in suis conventibus reformationem serio aggressi sint. Sed utinam sequantur, et cum istis paria faciant Augustinenses et Carmelitae, in quorum Ordine etiam plures et intollerabiliores abusus haerent quam in aliis.

Valde autem expedire videretur ad constabiliendam obedientiam ecclesiae Romanae ubique luxatam, si divinum officium, quod magna repurgatione opus habet, apostolica authoritate reduceretur ad conformitatem ecclesiae Romanae, ut a qua nuper tradita est doctrina fidei et data vitae et morum regula, ab eadem etiam acciperetur in publico officio orandi formula. Quod quidem, etsi quibusdam factu difficile, tamen ejus hic nunc est valde bona oportunitas in hac nova erectione episcopatuum, ut (?) difficultati per impressionem subveniri posset. Invitaret autem etiam has ecclesias ad imitationem, si bene digestate brevitate tedio prolixitatis (quod ubique fere nauseam generat) occurretur.

Sunt autem quedam que pro necessitate populi nobis concrediti a T. S. impetrata cuperemus. Sed (ne prolixitate onerosior sim) domino doctori Vendevilio, post humillimam nostri commendationem, ea T. S. coram exponenda commisimus. Benignus Deus T. S. Ecclesiae suae diu conservet incolumem.

Ypris, 3 Calend. Augusti.

S. T. humillimus sacellanus Martinus Rythovius, indignus episcopus Yprensis.

Op den rug het adres: Beatissimo Patri Beatissimo Domino Pontifici Maximo.

Archivalia II, nº. 288c—287c, verkeerdelijk op 1566 geplaatst; 30 Juli had de beeldenstorm nog niet plaats gehad.

156. 1567, NOVEMBER 2. — Pius V onderwerpt aan de strenge en grondige visitatie van den pauselijken commissaris fr. Angelo di Aversa ook alle Conventueelen en kloosterlingen van den Derden Regel in de Nederlanden [1]).

Pius papa V. Ad perpetum rei memoriam.

In eminenti dignitatis apostolicae specula, meritis licet imparibus, divina dispositione constituti, ad ea libenter intendimus, per quae singuli religionum Ordines, abusibus, qui in eos tractu temporis diversimode irrepserunt, eliminatis, antiquo candori suo, quo Domino authore diu claruerunt, restituantur, regulariaque eorum instituta ad divinae Majestatis laudem et gloriam in posterum stabiliantur. Et ut id votive succedat, cum Nos ob negociorum, quibus assidue praemimur, ingentem molem, ubique praesto esse nequeamus, nonnumquam ea personis probibate, fide, prudentia, ac religionis zelo praeditis, demandamus, prout locorum et temporum qualitate pensata conspicimus salubriter expedire. Accepimus sane nuper, non sine animi nostri molestia, quod fratres Ordinis S. Francisci, Conventuales nuncupati, in provinciis Galliae, Belgicae et Flandriae ac aliis charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum Regis Catholici illarum partium dominiis, terris et locis constituti, a nonnullis

1) Zie de visitatie van het S. Barbara-convent te Delft, in 1570 krachtens deze breve ondernomen, bij Dodt, *Archief*, II, pag. 103. Ook S. Aechten te Delft poogden toen de Minderbroeders onmiddellijk aan hun Orde te onderwerpen; zie Dodt l. c.

annis citra suae professionis, salutis et religionis immemores, privilegiisque sibi a Sede apostolica gratiose concessis abutentes, Deique timore postposito, tam licentiosam inhonestamque vitam et ab institutis fundatoris et Patris sui Seraphici discrepantem et remotam ducere non verentur, ut reliogosorum nomine tantum retento, non modo Ordinem regulasque suas dedecorent, verum etiam plerisque ex christifidelibus talia cernentibus scandalum non modicum afferant. Nos, qui tam Ordini praedicto decus et integritatem suique pristini candoris restitutionem sinceris zelamus affectibus, quam praedicti Philippi Regis, cujus vere religiosum et catholicum animum cognitum habemus, pio studio satisfacere enixe cupimus, volentes praemissis pro nostri pastoralis officii debito providere, motu proprio, non ad alicujus Nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed ex mera deliberatione et certa scientia nostris, dilecto filio fratri Angelo Aversano, Ordinis Minorum de Observantia professori, nostro et apostolicae Sedis commissario, in virtute sanctae obedientiae per praesentes committimus et mandamus, quatenus in provinciis et aliis dominiis, terris et locis, eidem Philippo Regi, ut premittitur, subjectis, hujusmodi ad domos et monasteria Ordinis praedicti tam virorum quam mulierum, Conventualium etiam Tertii Ordinis nuncupati, si tamen tria substantialia vota emittere consueverunt, uno seu pluribus guardianis aut alliis fratribus per eum eligendis secum adjunctis, accedat ac in domibus et monasteriis praedictis formam conventualiter vivendi, penitus et in perpetuum, autoritate nostra tollat et extinguat, ac personas in illis degentes ad eamdem vivendi formam eademque instituta, etiam quoad vestes et calciamenta redigat, quae utrius sexus religiosi de Observantia vocati observant, ipsasque sorores et moniales conventuales eorumdem fratrum de Observantia obedientiae, correctioni, visitationi, curae, regiminique committat; ac Conventualium hujusmodi, seu Tertii Ordinis fratrum et sororum, tria substantialia vota professorum, ecclesias aut monasteria seu domos religiosis Ordinis de Observantia, per ipsos perpetuo habendas assignet, atque in domos et monasteria hujusmodi alios fratres et moniales de domibus et conventibus ipsorum fratrum et monialium de Observantia de sibi assistentium fratrum consilio respective transferat et ex ipsis domibus de Observantia guardianum et alios officiales, ad domos praedictas regendum et gubernandum idoneos, auctoritate praedicta deputet atque constituat, ipsos vero fratres et sorores seu moniales Conventuales et Tertii Ordinis praedictos aliorum fratrum de Observantia consortio aggreget atque uniat, necnon ex domibus, in quibus antea vitam conventualem egerant, transferat in religiosorum de Observantia domos et per illas distribuat et posthac ipsi de Observantia similiter nuncupetur et sub ejusdem ministri generalis de Observantia obedientia permaneant. Si aliqua vero ipsorum Conventualium monasteria seu domus in locis, in quibus aut per ipsorum asperitatem vel habitatorum paucitatem et eleemosynarum defectum verendum sit, ne fratres de Observantia inibi comanere possint, consistant ea invicem, vel aliis uniat, vel ad alia commodiora loca transferat; aut si quid aliud sibi super praemissis magis necessarium et opportunum visum fuerit, ordinet et statuat. Caeterum, si aliqui fuerint fratres aut moniales Ordinis praedicti, qui seu quae tria vota substantialia numquam emiserunt, nec in regulari Observantia degerunt, eos, prout hactenus vixerunt et permanxerunt, ita tamen ut sub visitatione, correctione, superioritate et obedientia dictorum provincialium et Generalis fratrum de Observantia hujusmodi degere, eisque in omnibus subjecti et sup-

positi esse debeant, etiam de caetero vivere et permanere posse decernimus et declaramus, necnon a Conventualibus hujusmode ad Observantiam translatis, si eorum aliquis pro tranquillitate animi sui de novo professionem emittere voluerit, eam quando et quoties voluerit, etiam probationis anno non expectato, recipiat: contradictores vero, si qui fuerint, qui se ad regularis vitae observantiam reduci pertinaciter recusaverint, eos in carceribus, donec ad cor redeant, sub fida custodia retineri faciat ac juxta suorum excessuum et delictorum qualitatem puniat. Et si aliqui eorum delicta adeo gravia fecerint, ut si laici essent, ultimo supplicio puniendi venirent, ad triremes eos damnet, si modo aetas et vires illi labori sint aptae; alioquin ad perpetuos carceres, in quibus suorum criminum poenas luant, releget. Alia vero ipsorum minus gravia crimina secundum canonicas sanctiones puniat; bona praeterea quaecumque mobilia et immobilia, tam quae domus fratrum, verum dumtaxat Conventualium, praedictorum in communi possident, quam fratrum Conventualium, antea propria ex consuetudine vel forsan ex aliquo obreptitio vel subreptitio privilegio et dispensatione apostolica eis obtineri concessa sive permissa, sive ex eorum industria acquisita, vel ex parentum successione aut ab aliis relicta, legata donatave, ab eis tam quod ad usum et possessionem quam quod ad proprietatem pertinet in perpetuum abdicet; de conventibus etiam fratrum regularis Observantiae uno vel pluribus in conventus reformandos hujusmodi de eodem consilio transferat; omnia denique, quae ad abolendam vitam conventualem et vitae regularis observantiam loco ejus introducendam vel ad inquirendam criminum veritatem fuerint quoquo modo necessaria (et) opportuna, agat, faciat et exequatur, dummodo tamen ipsis fratribus et sororibus, monachis et monialibus, qui ad alium Ordinem regularis Observantiae transferri maluerint, dummodo ad regulam transeant arctiorem, non interdicatur; ipsorum vero bona praedicta omniaque hujusmodi domuum et monasteriorum fratrum Conventualium redditus ita distribuat ut, postquam eisdem fratribus de Observantia in dictos conventus introducendis de supellectili ac omnibus aliis, ad eorum victum, divinum cultum ecclesiarum et domuum reperationem necessariis, providerit, reliqua sub stricto sequestro penes idoneas personas reponantur seu custodiantur, donec quid Nos ipsi super illis decreverimus seu statuendum duxerimus, per nostras literas intellexerit. Nos enim tam praemissa omnia et singula et alia circa ea necessaria et opportuna gerendi et exequendi quam contradictores quoslibet et rebelles eisque auxilium, consilium vel favorem praestantes, per sententias, censuras et poenas praedictas aliaque opportuna juris et facti remedia, appellatione postposita, compescendi legitimisque super his habendis servatis processibus, sententias, censuras et poenas ipsas etiam iteratis vicibus aggravandi, necnon interdictum ecclesiasticum imponendi et brachium saeculare invocandi, plenam et liberam auctoritate apostolica per praesentes facultatem concedimus et impartimur; districtius inhibentes ipsius Ordinis Conventualium superioribus aliisque quibusvis personis, cujuscumque status, gradus, Ordinis et conditionis existentibus et quacunque dignitate, tam ecclesiastica etiam episcopali, archiepiscopali et cardinalatu, quam mundana etiam ducali et regia fungentibus, eundem fratrem Angelum, commissarium nostrum, in praemissis quovis modo et quovis quaesito colore vel ingenio molestare, inquietare vel perturbare audeant vel praesumant, decernentes quoque praesentes literas ullo umquam tempore de subreptionis vel obreptionis vitio aut intentionis

nostrae vel quopiam alio defectu notari (et) impegnari nullatenus posse, minusve illas, etiam quod Ordinis hujusmodi superiores ad id vocati non fuerint, vel quod ipsi ab ipsius fratris Angeli commissarii nostri jurisdictione exempti sint ac propterea ipsi parere nullatenus intendant, impugnari vel contra illas deveniri posse, sed illas, quibuscumque appellationibus, reclamationibus et contradictionibus omnino cessantibus, in suo robore et efficacia persistere suosque plenarios effectus sortiri et ad illarum executionem omnino procedi debere, sicque per quoscumque judices et commissarios, etiam causarum Palatii apostolici auditores ac S. R. E. cardinales, sublata eis et eorum cuilibet quavis *etc.*, debere irritum *etc.* attentari. Non obstantibus praemissis ac quibusvis apostolicis, necnon in provincialibus et synodalibus Conciliis editis specialibus vel generalibus constitutionibus et ordinationibus ac monasteriorum, domuum et Ordinis praedictorum, juramento, confirmatione apostolica vel *etc.* et literis apostolicis eidem Ordini illiusque superioribus et personis sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis irritantibus et aliis decretis, in genere vel in specie, etiam per viam generalis legis vel statuti perpetui, etiam motu proprio et ex certa scientia, ac de apostolicae potestatis plenitudine et consistorialiter et de fratrum consilio, ac alias quomodolibet concessis, confirmatis, approbatis et saepius innovatis. Quibus omnibus, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus, specialis, specifica et expressa mentio seu aliqua alia exquisita forma ad id servanda foret, tenores hujusmodi, ac si de verbo ad verbum nihil penitus omisso et forma in illis tradita observata inserti forent, praesentibus pro sufficienter expressis et insertis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat, specialiter et expresse derogamus, contrariis quibuscumque. Aut si aliquibus *etc.* de indulto hujusmodi mentionem *etc.* — Datum Romae apud Petrum, sub annulo Piscatoris, die 2 Novembris 1567, Pontificatus nostri anno secundo.

Caesar Glorierius.

Secretaria dei Brevi, Vol. 8 (Pii papae V an. 1567 liber III) f. 386.

157. 1567, NOVEMBER 4. — Pius V gelast aan fr. Angelo di Aversa, om, met alle mogelijke rechtsmiddelen, in de Nederlanden streng op te treden tegen de ketters, wie zij ook zijn mogen, en verleent hem daartoe de noodige volmacht, die in andere landen aan een inquisiteur-generaal wordt verleend.

Dilecto filio fratri Angelo Aversano, Ordinis Minorum de Observantia professori, Pius papa V.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Cum tu nuper tam a Nobis quam etiam a dilecto filio, ministro generali Ordinis Minorum de Observantia, ad provincias Galliae, Belgicae, Inferioris Germaniae et Flandriae dicti Ordinis visitandum et reformandum ac nonnulla alia per Nos tibi demandata faciendum et exequendum commissarius deputatus fueris, et ideo propediem te illuc, concedente Domino, conferre habeas, nos de tua fide, prudentia, religione ac dexteritate peramplius in Domino confidentes ac sperantes, quod praeter ea, quae tibi dedimus in mandatis,

etiam nonnulla alia, quae Nobis magnopere cordi sunt, fideliter ac diligenter tractabis et administrabis, tibi committimus et mandamus per praesentes, ut ea, quae tibi oretenus injunximus, sedulo exequi studeas. Nos enim tibi, cum in provincias praedictas perveneris, contra quoscumque hareticos ac de fide catholica male sentientes aut de haeresi quomodolibet suspectos cujusvis dignitatis, status, gradus, ordinis, conditionis et praeeminentiae existentes et quacumque ecclesiastica, etiam archiepiscopali, episcopali, abbatiali vel alia dignitate fulgentes, aut mundana et temporali, etiam principis, ducis, marchionis, comitis, seu quavis majori auctoritate et excellentia praeditos eorumque complices, sequaces, adhaerentes, fautores et defensores diligenter, prout tibi expedire videbitur, inquirendi ac procedendi eosque, si haberi poterunt, capiendi et carceribus mancipari curandi, testes tibi benevisos desuper examinandi eorumque dicta et depositiones in scriptis redigendi et quorumvis reorum subditos pro habenda veritate etiam a juramentis homagii et vassalagii absolvendi et totaliter liberandi, illaque eos relaxandi, et processum super his formandi et conficiendi, necnon reos et culpabiles repertos curiae saeculari juxta canonicas sanctiones ac constitutiones et edicta regia debitis poenis et suppliciis pro justitia afficiendos dimittendi et ad praemissa auxilii militaris brachium a magistratibus saecularibus, et praesertim a dilecto filio nobili viro duce Alvae, nomine nostro invocandi, necnon eos, quos relicta via iniquitatis ab erroribus suis ex corde absistere et ad catholicae ecclesiae gremium redire velle cognoveris, facta haeresium detestatione et suorum complicium revelatione receptaque prius ab illis abjuratione publica vel secreta, prout expediens esse judicaveris, coram tamen notario et testibus, ab haeresibus et erroribus hujusmodi ac excomunicationis et quibusvis aliis sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis ac corporis afflictionibus in ipsos praemissorum occasione quomodolibet latis, injuncta inde eis poenitentia salutari, in utroque foro absolvendi eosque dicto gremio et fidelium unitati reconciliandi, caeteraque omnia et singula gerendi, exercendi et exequendi, quae in praemissis et circa ea necessaria fuerint seu quomodolibet opportuna, et quae Generales Inquisitores, in aliis regnis et provinciis deputati, gerere, exercere et exequi tam de jure quam de consuetudine aut privilegio quoquo modo possunt, plenam, liberam et omnimodam facultatem ac potestatem auctoritate apostolica tenore praesentium concedimus et impartimur; mandantes in virtute sanctae obedientiae et sub privationis dignitatum et officiorum ecclesiasticorum et aliis arbitrii nostri poenis quibusvis personis ecclesiasticis, quoscumque vero saeculares et dominos temporales, et praesertim eundem ducem Alvae, serenissimi regis catholici capitaneum generalem, aliosque magistratus hortamur in Domino, ut pro religionis cultu et eorum ergo sanctam catholicamque fidem devotione, quando et quotiens a te fuerint requisiti, in praemissis exequendis omnem suum promptum ac benignum favorem opportunumque auxilium praestent et exhibeant. In quo rem Deo Omnipotenti plane gratam et acceptam, ipsi justitiae consonam, et Nobis, qui pro sollicito pastoris officio ad exstirpandas ex agro Dominico haereses potissimum invigilamus, maxime optatam efficient. Non obstantibus constitionibus et ordinationibus apostolicis ac quibusvis statutis et consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, necnon privilegiis, indultis et literis apostolicis quibusvis, quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica et expressa

mentio habenda esset, eorum tenores praesentibus pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat, ad effectum praesentium specialiter et expresse derogamus; caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die quarta Novembris 1567, pontificatus nostro anno secundo.

CAESAR GLORIERIUS.

Secretaria Brevium (an. 1567), Vol. 6 lib. II f 313.

158. 1567, DECEMBER 28. — Pius V gelast aan fr. Vincenzo Ercolani, om in de Nederlanden met alle mogelijke rechtsmiddelen tegen de ketters, wie zij ook zijn mogen, op te treden, en verleent hem daartoe de noodige volmachten, die in andere landen een inquisiteur-generaal heeft.

Dilecto filio fratri Vincentio de Herculanis Perusino, Ordinis Praedicatorum professori, Pius papa V.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Cum Nos nuper te ad Galliae, Belgicae, Inferioris Germaniae et Flandriae provincias ad monasteria ac domos tam virorum quam mulierum Ordinis fratrum Praedicatorum visitandum et reformandum ac nonnulla alia tibi per Nos commissa faciendum et exequendum commissarium nostrum cum Dei nomine mittendum duxerimus, idcirco de tua fide, prudentia, religione ac dexteritate peramplius in Domino confidentes ac sperantes, quod praeter ea, quae tibi dedimus in mandatis, etiam nonnulla alia, quae Nobis magnopere cordi sunt, fideliter ac diligenter tractabis et administrabis, tibi committimus et mandamus per praesentes, ut ea, quae tibi oretenus injunximus, sedulo exequi studeas. Nos enim tibi, cum in provincias praedictas perveneris, contra quoscumque haereticos, ac de fide catholica male sentientes aut de haeresi quomodolibet suspectos, cujusvis dignitatis, status, gradus, Ordinis, conditionis et praeeminentiae existentes et quacumque ecclesiastica, etiam archiepiscopali, episcopali, abbatiali vel alia dignitate fulgentes, aut mundana et temporali, etiam principis, ducis, marchionis, comitis seu quavis majori auctoritate et excellentia praeditos, eorumque complices, sequaces, adhaerentes, fautores et defensores diligenter, prout tibi expedire videbitur, inquirendi ac procedendi eosque, si haberi poterunt, capiendi et carceribus mancipari curandi, testes tibi benevisos desuper examinandi, eorumque dicta et depositiones in scriptis redigendi et quorumvis reorum subditos pro habenda veritate etiam a juramentis homagii et vassalagii absolvendi et totaliter liberandi, illaque eis relaxandi, et processum super his formandi et conficiendi, necnon reos et culpabiles repertos curiae saeculari juxta canonicas sanctiones ac confirmationes et edicta regia debitis poenis et suppliciis pro justitia afficiendos dimittendi, et ad praemissa auxilii militaris brachium a magistratibus saecularibus, et praesertim a dilecto filio nobili viro duce Alvae, nomine nostro invocandi; necnon eos, quos relicta via iniquitatis ab erroribus suis ex corde absistere et ad catholicae Ecclesiae gremium redire velle cognosceris, facta haeresium detestatione et suorum complicium revelatione receptaque prius ab illis abjuratione publica vel secreta, prout expediens esse judicaveris, coram tamen notario et testibus, ab haeresibus et erroribus hujus-

modi ac excomunicationis et quibusvis aliis sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis ac corporis afflictionibus in ipsos praemissorum occasione quomodolibet latis, injuncta inde eis poenitentia salutari, in utroque foro absolvendi eosque dicto gremio et fidelium unitati reconciliandi caeteraque omnia et singula gerendi, exercendi et exequendi, quae in praemissis et circa ea necessaria fuerint seu quomodolibet opportuna, et quae Generales Inquisitores, in aliis regnis et provinciis deputati, gerere, exercere et exequi tam de jure quam de consuetudine aut privilegio quoquomodo possunt, plenam, liberam et omnimodam facultatem ac potestatem, auctoritate apostolica, tenore praesentium concedimus et impartimur; mandantes in virtute sanctae obedientiae et sub privationis dignitatum, beneficiorum et officiorum ecclesiasticorum et aliis arbitrii nostri poenis quibusvis personis ecclesiasticis, quoscumque vero sacculares et dominos temporales, et praesertim eundem ducem Alvae, Serenissimi regis Catholici capitaneum generalem, aliosque magistratus hortamur in Domino, ut pro religionis cultu et eorum erga sanctam catholicamque fidem devotione, quando et quotiens a te fuerint requisiti, in praemissis exequendis omnem suum promptum ac benignum favorem opportunumque auxilium praestent et exhibeant. In quo rem Deo Omnipotenti plane gratam et acceptam, ipsi justitiae consonam et Nobis, qui pro solliciti pastoris officio ad exstirpandas ex agro Dominico haereses potissimum invigilamus, maxime optatam efficient. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac quibusvis statutis et consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, necnon privilegiis, indultis et literis apostolicis, quibusvis quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus, specialis, specifica et expressa mentio habenda esset, eorum tenores praesentibus pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat, ad effectum praesentium specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 28. Decembris 1567, pontificatus nostri anno secundo.

Caesar Glorierius.

Secretaria Brevium (an. 1567), Vol. 6 lib. II f. 381.

159. 1568—1569. — Reis van fr. Vincenzo Ercolani in de Nederlanden.

1567, DECEMBER 6—1569 MAART 19. — Brievenboek van den Dominicaan Vincenzo Ercolani, in zooverre het betrekking heeft op zijne reis naar de Nederlanden, ter visitatie der Predikheeren-kloosters aldaar [1]).

Vincenzo Ercolani werd 10 Januari 1517 geboren te Perugia, uit de

1) *Perugia, Biblioteca communale C. 18. Lettere del Rev^mo. Mons. fr. Vincentio Herculani Perugino, vescovo d'Imola, de l'Ordine de Predicatori.* — Dit is het oorspr. brievenboek van den Dominicaan fr. Vincenzo Ercolani, gaande van 18 Maart 1538 tot 27 Augustus 1586 (geheel eigenh., ongefolieerd, op papier in 4°). Het register is in drie boeken verdeeld, waarvan het tweede begint 19 December 1569 (toen Ercolani bisschop werd) en het derde 23 Juli 1571. Van ieder boek zijn de brieven afzonderlijk genummerd, doch in tijdsorde volgen ze elkander niet geregeld op. Vgl. G. Mazzatinti: *Inventari degli manoscritti delle biblioteche d'Italia* V, p. 85, n°. 135.

patricische familie van dien naam, die ook Herculani luidt, naar Sint Herculanus, eertijds schutspatroon der stad. Over deze familie bevat een lijvige bundel, (n°. 1409 der Biblioteca Communale), met de breedsprakigheid van een 17-eeuwschen genealoog, tal van bijzonderheden, waarvan hier niet weinige zijn overgenomen, terwijl de levensbijzonderheden van Vincenzo Ercolani deels ook aan zijn brievenboek zijn ontleend.

Hij trad 19 Maart 1538 te Florence in de Orde der Predikheeren en voltooide daar zijn theologische opleiding. Spoedig won hij een buitengewone faam van geleerdheid en welsprekendheid. Terwijl hij in het beroemde San Marco-klooster, op Zon- en feestdagen, eene reeks voordrachten hield over de Schriftuur, kreeg hij zóóveel toehoorders, dat naar een grooter lokaal moest worden omgezien. Maar ook dit bleek weldra nog te klein, zoodat de burgerij tot Cosmo de' Medici het verzoek richtte, dat de groote Predikheerenkerk (S. Maria Novella), die na het beleg der stad was geseculariseerd, wederom aan haar oorspronkelijke bestemming mocht worden teruggegeven; hetgeen de groothertog, uit bijzondere achting voor P. Ercolani, welwillend toestond. Ook te Rome, waar hij in 1559 prior werd van het klooster van S. Maria sopra Minerva, had Ercolani als kanselredenaar veel toeloop en won hij de bewondering van niemand minder dan Philippus Neri.

Hij werd achtereenvolgens regent der Minerva-hoogeschool, inquisiteur, definitor van de Orde en provinciaal der Romeinsche provincie. Pius V benoemde hem tot pauselijk commissaris en visitator in de Romeinsche Campagna, en bestemde hem zelfs, om met Francesco Borgia den kardinaallegaat Bonelli, die een algemeenen kruistocht tegen de Turken zou prediken, naar de Hoven van Madrid, Lissabon en Parijs te vergezellen. Zoo de dood Pius V niet had verrast (1 Mei 1572), zou deze paus stellig den kardinaalshoed aan Ercolani hebben aangeboden.

De eerste zending, die hem door den H. Stoel werd toevertrouwd, was naar de Nederlanden: „Io mandò primieramente in Fiandra per commissario e visitatore apostolico di quelle provincie, che allora perturbate e sconvolte si trovarano dalle tempeste dell' ostinata eresia, che vi serpeggiava d'ogn' intorno". . . . [1]). Zij had ten doel, namens den pauselijken Stoel eene visitatie te houden in de Predikheeren-kloosters der Nederlandsche provincie. Op uitdrukkelijk verzoek van Alva [2]) werd tot deze visitatie besloten, gelijk kort te voren tot die der Nederlandsche kloosters van de Orde der Minderbroeders.

Begin December 1567 werd Ercolani te Florence, waar hij sinds twee jaren prior van het San Marco-klooster was, door den paus en den generaal zijner Orde met de visitatie belast. Hij reisde onmiddellijk naar Rome en schreef daar zijn eersten brief dienaangaande 6 December. Van den Spaanschen gezant kreeg hij 100 scudi reisgeld, welk bedrag door den paus nog werd verhoogd, daar hij tevens had te zorgen voor het onderhoud der drie metgezellen, die hem werden toegevoegd, nl. fr. Felice di Castelfranco, fr. Pietro Paolo da Castelnuovo (die 14 Mei het dagboek der reis opstelde) en fr. Pietro Paolo Filippi, van wiens hand zes onzer brieven zijn. Op 11 Januari zou de afreis

---

1) Naar hs. n°. 1409.

2) Alva's verzoek anno 1568 om een visitatie der Nederlandsche Franciscaner- en Dominicanerkloosters, zie Gachard *Corresp. de Ph. II*, Tome II, p. 14, n°. 736.

plaats hebben. Maar Ercolani, die niet erg gezond was, schijnt tegen den verren en gevaarlijken tocht te hebben opgezien en zijn vertrek gedurig te hebben uitgesteld, totdat hij 1 Maart 1568 van den generaal last ontving om binnen 24 uur te vertrekken.

S'anderen daags ging hij op weg en kwam 12 April te Antwerpen aan. Acht dagen later begaf hij zich naar Brussel. Hier werd hij zeer minzaam onvangen door Alva, die hem nog een toelage gaf van 150 scudi. Na tot 4 Mei in Brussel te hebben vertoefd, deed Ercolani zijne visitatie te Antwerpen, welke 10 dagen in beslag nam; vervolgens te Gent, Brugge, Iperen, Bergen, Sint-Omer, Atrecht, Douai, Rijssel, Valenciennes, Brussel [1]) en Leuven. Door een welgeslaagd provinciaal kapittel, dat plaats had in het begin van September, werd de visitatie bekroond.

Ercolani had dus zijn taak grootendeels volbracht en verlangde zachtjes aan terug te keeren. Weliswaar moest hij Luik nog bezoeken; maar de Geuzen maakten de reis daarheen onveilig. Op den terugweg meende hij ook Utrecht, 's-Hertogenbosch en andere plaatsen te kunnen aandoen. Maar hij mocht, blijkens een op 15 Augustus aangekomen brief van den generaal, niet vertrekken, zonder een voorafgaande machtiging van den paus. Hij bleef dus tot half October in Antwerpen wachten; maar zich hier niet veilig achtende, nam hij de wijk naar Brugge en toefde er ruim drie maanden. In de eerste helft van Maart 1569 kon hij eindelijk de terugreis aanvaarden, waarbij onderweg de kloosters te Luik, Maastricht en Keulen nog werden bezocht. Over den uitslag der visitatie toonde hij zich hoogst voldaan in zijn 19 Maart uit Keulen gedagteekenden brief. Ook Alva was daarmede uiterst tevreden. Niet alleen mondeling en schriftelijk, maar ook met daden had de hertog zulks aan den dag gelegd.

De genoemde brief uit Keulen is de laatste der 18 brieven, waarvan hier uittreksels volgen. Elf brieven zijn door Ercolani-zelf opgesteld; de andere 7 door een zijner metgezellen, doch namens hem. Zij bevatten merkwaardige bijzonderheden niet slechts over het religieuze leven in de Zuid-Nederlandsche kloosters der Predikheerende-Orde, maar ook in 't algemeen omtrent den godsdienstig-kerkelijken toestand dier dagen, welke in 't voorbijgaan herhaaldelijk ter sprake komt. Jammer genoeg heeft Ercolani zijn visitatie niet uitgestrekt over de Noordelijke gewesten, vermoedelijk omdat deze nog te onveilig gemaakt werden door de Geuzen. Maar wij zullen niet ver mistasten, als wij aannemen, dat in de Noordelijke kloosters zijner Orde ongeveer dezelfde toestand als in de Zuid-Nederlandsche heeft geheerscht; zij behoorden immers tot dezelfde provincie der „Congregatio Hollandica". Moge het dan indirect zijn, niet weinig wordt toch onze kerkgeschiedenis door een verrassende bron als dit brievenboek gebaat.

Over den verderen levensloop van Ercolani nog het volgende.

Na zijn terugkeer in Italië werd hij prior van het klooster S. Maria in Gradi te Viterbo [2]), maar reeds 14 December 1569 benoemd tot bisschop van Sarno, een armoedig bisdom aan de kust bij Amalfi. Ruim drie jaar later,

---

1) Te Brussel 22 Aug. De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, p. 18.

2) Zijn eerste brief uit Florence is van 19 Mei 1569 (Lib. I nº. 233); zijn eerste brief uit Viterbo van 20 September 1569 (Lib. I nº. 224).

9 Februari 1573, werd hij bevorderd tot bisschop van Imola, en 27 November 1579 tot bisschop in zijne vaderstad Perugia. Hier liet hij voor zijn diocees een *Rituale* drukken, hetwelk algemeen zulk een gunstigen indruk maakte, dat Paulus V naar dit model het *Rituale romanum* voor de gansche Kerk inrichtte. De vrome en geleerde bisschop overleed te Perugia 29 October 1586 en werd in de kerk van Sint-Dominicus aldaar begraven.

Nog bestaat in dezen weidschen tempel zijn eenvoudig grafmonument. Tegen den sluitingsmuur van het priesterkoor, juist in het midden, is zijn gebeeldhouwde en geschilderde buste in een ovale nis aangebracht; daaronder leest men, op een wit-marmeren plaat, het sobere grafschrift. De intelligente en verstorven gelaatstrekken, de kale schedel en de grijze baard doen hem, ook naar het uiterlijk, niet weinig gelijken op zijn grooten Ordegenoot paus Pius V, die zulk een machtigen stoot tot de Katholieke tegen-Reformatie gaf.

Ercolani was ongetwijfeld dezelfde streng-ascetische en, waar het op kerkelijke tucht aankwam, onverbiddelijke richting toegedaan. Niet te verwonderen is het, dat hij, nog maar diaken zijnde, aan zijne zuster, die als „Sor Lucia" non was in het klooster van Sinte Colomba te Perugia, een uitvoerige verhandeling richtte over de christelijke volmaaktheid (Lib. I n°. 253). De keuze, door Pius V op hem gevestigd, toen Alva om een buitengewonen visitator van de Nederlandsche kloosters vroeg, kon derhalve een alleszins gelukkige heeten [1]).

a. 1567, DECEMBER 6. — **P. Ercolani aan P. Timoteo de Ricci, prior te Lucca: over de hem opgedragen visitatie, waartegen hij ernstig opziet.**

Al medesimo (al P. F. Timoteo de Ricci, priore di San Romano di Lucca). . . . . Di me harete inteso, come per ordine di Sua Santità [2]) et del padre Generale [3]) debbo andar in Fiandra a visitar quella provincia, trasândata per cagione de le guerre et de gli Hugonotti; cosa ch'ognuno di quà la giudica humanamente a me impossibile et per la difficoltà de la via, et per la intemperie de l'aria, et per indispositione et debolezza mia. Onde sono consigliato di venir a Roma per ajutarmi et per provedermi bene, se pur' harò a andare, et intanto metteremo tempo in mezzo. Partirò dunque quest'altra settimana, subito che il padre Provinciale harà spedito la nostra visita. Et voi, senza dir nulla di voi, state preparato, che forse harete a farmi compagnia; nè perciò di nulla vi accerto, ch'intendo liberarme, et ancor voi, se sia possibile . . . . Di. Fiorenza, li 6 di Decembre 1567.

Lib. I n°. 186.

1567, DECEMBER 26. — **Aan denzelfde: over zijn onderhoud met den paus en den kardinaal-staatssecretaris.**

Al medesimo.

Parlai a Nostro Signore quanto volsi, et non attenni. Vuole finalmente

1) Zie over Vincenzo Ercolani nog: Echard, *Scriptores ord. Praedic.*, t. II p, 277; de Jonghe, *Desolata Batavia Dominicana*, p. 79, en *Jaarverslag Hist. Instituut* 1912, p. 6—7.

2) Pius V.

3) fr. Vincenzo Giustiniani (fr. Innocenzo Taurisano, *Series magistrorum generalium Ordinis. f. f. Praedicatorum* (1916) p. 10).

ch'io vada. Et già si fanno le Brevi et le patenti; il più lungo di qui a l'Epifania sarò spedito, et me ne tornerò a bell'agio che così son convigliato. Mi dice il Cardinale [1]) et anco il Generale, che questo negotio mi interrarerà da quattro o cinque mesi tra l'andare, stare et tornar', se altro non occorresse di nuovo. Non ho ancor fermi i compagni, nè chi, né quanti. Risolvomi a non vi menar, petendo haver il P. f. Felice da Castelfranco, come spero . . . . . Del Fiamingo [2]) si scriverà di qui, che venga quà a Roma o almeno costà, per pigliare informatione et, se vorrà, anco compagnia . . . . . Di Roma, li 26 di Decembre 1567.

Lib. I nº. 188.

b. 1567, DECEMBER 26. Aan denzelfde: over zijn twee metgezellen naar de Nederlanden en over zijn reisgeld.

Al medesimo.

. . . . . Et vi dico, che ho fatto risolutione di menar' in mia compagnia il P. f. Felice di Castelfranco et f. Pietro Pauolo da Castelnuovo, che così anco si contenta il padre Rev^mo. . . . . Lo imbasciator di Spagna [3]) in nome del suo re m'ha dato cento scudi d'oro per viatico; ma non fanno a gran lunga, se non suppliscono il Papa et il Generale . . . . . Di Roma, li 28 di Decembre 1567.

Lib. I nº. 189.

c. 1567, DECEMBER 22. — Aan Luca Ercolani: over de hem toegedachte taak.

. . , . . Io giunsi quà Martedi non molto stracco, et mi sento, secondo che li tempi et li disegni comportano, assai bene. Non ho ancor parlato a Nostrò Signore, il quale mi ha fatto dire, ch'io sia il ben venuto et che, quando sarà tempo di parlargli, me lo farà sapere. Così mi vo intertenendo, senza haver speranza di potere esser libero da questa nuova obedienza, la quale ha qualche difficoltà per gli incommodi et pericoli del viaggio; ch' ella in se è cosa ordinaria de la religione, non havendo insinqui [4]) se non a visitare quella provincia et quei conventi de l'Ordine nostro, se altro non vi annetterà overo impiegherà Nostro Signore con il duca d'Alva, ch' è là et ad istanza del quale si fa hora quest' opera . . . . . Di Roma, li 22 di Decembre 1567.

Lib. 1, nº. 191.

d—e. 1568, JANUARI 3. — Aan P. Timoteo de Ricci: over zijne benoeming tot magister en over zijn nabijzijnd vertrek naar de Nederlanden.

Al medesimo.

. . . . . Il P. Generale mole avanti ch' io parta farmi maestro, per dare più autorità et facilità a questa impresa. Et io gli ho detto, ch'aconsentirò solo per questo rispetto; ch' altrimenti non harei mai consentito . . . . . Di Roma, li 3 di Gennaro 1568.

1) Michele Bonelli, bijgenaamd Alessandrino, neef en Staatssecretaris van Pius V.

2) Over hem in den voorafgaanden brief van 20 December (ook uit Rome): „Del frate Fiamingo, che sta a Narni, vi daró aviso a tempo".

3) Luis de Requesens.

4) tot hiertoe.

Al medesimo.

Se altro non occorre, Lunedì partirò di Roma.

. . . . . Io sono commodamente provisto et per me et per li compagni da Nostro Signore et da l'imbasciador del re Filippo, in modo che per hora non mi bisogna altro . . . . . Di Roma, li 10 di Gennaro 1568.

Lib. I, nº. 190 en nº. 193.

f. 1568, APRIL 16. — Aan denzelfde: over zijne aankomst te Antwerpen en zijn visitatie-werk, in vergelijking met dat der Minderbroeders.

Al medesimo.

A li 12 de l'instante, che fu il Lunedi Santo, giugnemmo in Anversa sani gratia a Dio et non molto stracchi. Habbiamo fatto la via per Basilea, Argentina et per lo Stato del conte Palatino come mercanti, et non habbiamo havuto difficoltà . . . . . Con tutto ciò, fatta Pasqua, andremo a Bruxelles a parlar al duca. Et se non harò a far' altro che visitar, spero di spedirmi et essere di ritorno presso a Ogni Santi. Il fra Minor ha già [1]) visitato più conventi, et dopo Pasqua fanno il capitolo. Dicono, che le sue ordinationi non servano, se non mentre ch' egli sta in convento. Et tanto forse faranno anco li nostri, se non si truova più vivo rimedio. Gran differenza è tra noi et loro, et hanno bisogno d'altro che d'una semplice visita . . . . Di Anversa, li 15 di Aprile 1568.

Lib. I, nº. 197.

Descrittione del viaggio di Fiandra.

g. 1568, MEI 14. — Dagboek der visitatie-reis naar en in de Nederlanden, door P. Pietro Paolo da Castelnuovo (gericht aan P. Timoteo de Ricci).

Pensava il P. visitator di dover partire il primo Lunedi di Quaresima, non essendo ancora ben provisto de le cose necessarie al viaggio, oltra che dal P. Generale et da qualche cardinale ancora in Roma gli era stato detto, che non bisognava troppo sollecitar et che un mese o due prima o poi non importava, massime che i tempi ancora freddissimi minacciavano troppo gran pericolo a la sua debolissima complessione. Non di manco il Lunedi del Carnevale, che fu il primò di Marzo, innanzi desinare hebbe lettere dal P. Generale, che lo stringerono [2]) a partire tra 24 hore. Et nel medesimo giorno l'Illmo. cardinale di Montepulciano [3]) lo mando a chiamar per condurlo seco a Pisa, come suo

1) Fr. Angelo d'Aversa O. M. Deze was 26 Febr. 1568 in Brussel aangekomen. Alva wilde niet, dat hij de breven, welke men hem als pauselijk commissaris had medegegeven, zou publiceren; men mocht in de Nederlanden niet weten, dat Angelo d'Aversa opdracht had in zake van de Inquisitie en van de hervorming der kloosters handelend op te treden. En ofschoon d'Aversa voorheen Minister generaal der Minderbroeders was geweest, verdroot het ook Alva, dat men te Rome niet veeleer een kardinaal of althans een aanzienlijk prelaat had gezonden. Zie: Gachard, *Corresp. de Phil.* II, t. II, p. 14. Het verslag zijner werkzaamheden als visitator in de Nederlanden, dat vermoedelijk zeer belangrijk is, werd tot heden niet teruggevonden.

2) Aan zijn vriend P. Timoteo de Ricci schreef Ercolani 7 Maart 1568 uit Reggio: „Harete forse inteso, come a Roma il mio haver tardato ha dato dispiacere. Onde con molta sollecitudine, et cio con precetto formale, fui forzato a partir a li due de l'instante" . . . . (Ibid. nº. 195).

3) Giovanni Ricci; door Pius V was hij tot administrator apostolicus van Pisa benoemd in 1567, en had krachtens dit ambt een synode aldaar bijeengeroepen (Moroni *Dizionario* T. LVII).

theologo nel suo sinodo. Provistoci dunque in gran furia di feltri et d'altre cose necessarie, partimono il giorno seguente, che fu di Carnivale . . . . [1]).

Da Colonia finalmente venimmo in Anversa in cinque giorni pian piano . . . . et il Lunedi a li 12 (Aprile) giugnemmo in Anversa sul mezzo giorno; dove subito accettati i panni e fattoci far la chierica, ci rivestimmo tutti. Essendo ogni giorno il P. commissario molto et da molti con gran cortesia invitato, ci intertenemmo in Anversa tutti i Giorni Santi insino al terzo di Pasqua, nel quale ci imbarcammo per Brusselle, facendo 10 leghe di tre miglia l'una, come sono da Colonia in quà per tutta Fiandra. Dove giunti la sera, quando fummo a mezza cena, venne al P. visitatore grandissima alteratione di stomaco et di testa; il che ci fece gran paura, dubitando di febre o di altra lunga indispositione. Imperò per ordine di un medico prese la mattina una medicinuzza leggieri, et assai bene lo purgò; poi setti sciloppi a due il giorno con un altra medicinuzza; onde non fu altro.

Il duca d'Alva intanto lo fece visitar dal signor Don Francisco Yvara, dal confessore et dal segretario suo, et dal capitano Clemente Cotta da Castiglione, Aretino; fu (anco) visitato per commissione del signor Chiappino Vitteli. Poichè il P. visitatore potè uscir del letto, andò subito a basciar la mano a Sua Eccellenza, da cui hebbe grandi accoglienze et promesse. Et ci fece anco dare cento cinquanta scudi per rivestirci. Così ci intertenemmo in Brussele insino a li quattro di Maggio, quando poi ritornamono in Anversa. Et dato principio a la visita, in 10 giorni l'ha spedita. Onde domani pensiamo di partir per Guanto. . . . [2]).

Quaesta provincia è molto difforme nel viver' da la nostra, et prima ogni convento ha più chiavi communi, et questo qui d'Anversa n'ha quattro. Ne le Messe ancora et ne l'altre cerimonie sono diversi. In questo convento chi entra a mensa dice la benedittione in piede nel mezzo del refettorio; così fa anco chi esce. Ogni giorno di festa nel refettorio si predica et si chiede nel mezzo la benedittione. Dicono anco il *De profundis* prima et poi ch'habbiano mangiato. Il choro è spaziosissimo, et spesso cantano due Messe et tre, con tutto l'officio del tempo, giorno et notte, et l'officio de'morti ancora. Et si levano sempre un hora avanti l'una fra notte e matutino d'ogni tempo. Nel vitto sordidi et stomacosi affatto, hanno il cercatore et il capitolo *de culpis* ogni settimana. Parlano assai latino, et cio sermocinando in capitolo; onde l'hanno prontissimo. Procacciaremo di mandare in Italia qualche libro bello, ò antico ò nuovo, massime *contra hujus temporis haereses*. Il capitolo [3]) pensiamo di farlo a Settembre et poi tornar da qui intorno a Ogni Santi, se non havemo a fare altro che visitare.

Il convento qui è già visitato con grande et universale satisfattione; tutto che sia stato assoluto dal priore, et tutte le ordinationi sono state allegramente accettate. Se il convento fusse govarnato a l'usanza de'nostri, si potrià chiamare ricco; imperò non arriva a mille cinquecento scudi l'anno. Il nuovo priore è

---

1) Volgt de beschrijving der reis door Italië, Zwitserland en Duitschland.

2) Volgen eenige minder belangrijke bijzonderheden over „Land und Leute", zoowel in Vlaanderen als in Duitschland.

3) De provinciale kapittelvergadering is op 22 Aug. 1568 te Brussel bijeengekomen, „in presentia Patris Magistri Vicentii Herculani, Apostolici et generalis Commissarii" (De Jonghe, *Belgicum Dominicanum*, p. 18).

un maestro Baldaserre Dreselers d'Anversa [1]), padre molto zelante, di buone lettere et gran predicatore, il quale con somma gratia di tutti i Cattolici et con odio grande degli heretici ha predicato undeci anni in questa città. È stato eletto con molta satisfattione del P. visitator .... La guerra è certissima col principe d'Orange. Et già il duca invia le sue genti in Frisia. Questi popoli sono mal volti con questi Spagnuoli. Del fra Minor commissario [2]) quà si dice, che sia troppo furioso; nè se ne spera gran frutto. *Sed de hoc alias.* State sani et pregrate per noi. D'Anversa, li 14 di Maggio 1568.

V. f. Pietro Paolo Filippi.

Lib. I, nº. 198.

h—i. 1568, juni 4. — P. Ercolani aan P. fr. Timoteo de Ricci: over zijn visitatiewerk in Vlaanderen.

Al medesimo.

Io mi sento alquanto rihavuto et al fine di questa settimana spero di ritrovarmi a Liegi con animo, che visitato quel convento et riunitolo a questa provincia, potendo per lo stagione et guerre, andremo per Mestrich [3]), Utrecht et Aquisgrana a Colonia, per visitar' quello studio et aboccarmi con li provinciali et di Allemagna et di Sassonia . . . . .

Al medesimo.

. . . . . Quà si dovrà fatica assai per ajutar questa povera provincia; pur fin qui le cose ci vanno prosperamente et con pace. Hora habbiamo unito a questo convento di Bruggia un monastero [4]), che è fuori de la città, che per il passato non ha voluto mai consentire a tale unione, ma stava sotto la provincia di Francia. Pur' hora si accommoderà, et ci giova di haver le patenti del re Filippo amplissime et honorate. Partiremo quest' altra settimana per Berga [5]) . . . . . Di Bruggia, li 4 di Giugno 1568.

Lib. I, nº. 199 (z. d.) en nº. 200.

j. 1568, juni 27. — P. Filippi aan P. Timoteo de Ricci:

Al medesimo.

Da Bruggia siamo venuti ad Ipra [6]), et venendo trovammo per via da 25 giustitiati in diversi luoghi. Questa è fatta nuovamente città et ha hora il suo primo vescovo, detto Martino [7]), tenuto di santa vita et simile a quelli antichi. Va in choro giorno et notte, et predica ogni festa, et spesso due volte il giorno. La mensa sua è frugalissima, et veste semplicemente; parla ancora

---

1) „Praedicator generalis et haereticae provitatis inquisitor", volgens de Jonghe, *Belgicum Dominicanum*, p. 223 en v.v.

2) Angelo d'Aversa.

3) Maastricht.

4) Engelendaal (Vallis Angelorum), bewoond door Dominicanessen (De Jonghe, p. 160).

5) Mons.

6) Yperen.

7) Rithovius.

pochissimo, per quanto dimostrò, mentre fu visitato dal P. commissario. Patì gran travaglio ne le prima rivolutione di questa provincia; imperò non volse mai lasciar' le sue pecorelle, et appena fu un giorno con molti preghi persuaso a nascondersi per ispatio di due hore per campare un gran pericolo. In somma è tenuto et temuto per santo. Onde mi riputai ancor' io a gran gratia di poter basciarli la mano. Quanto al la presenza sua, mi pareva di fronte alta con gli ochi indentro; ha il naso profilato et è molto pallido et macilato nel viso, il quale si va alquanto restringuendo nel mento. Ha la mano longa et si rade la barba et la collottola, portando la corona a l'episcopale. È in gran concetto di ognuno, et tutti gli portano riverenza, benchè egli non (si)tenga a riputazione.

Da lui intendemmo, che il conte di Agamonte [1]) era morto catholicamente, confessato et communicato, et che circa tre mesi innanzi havea havuto la sentenza, et come egli proprio l'havea accompagnato al supplicio, et che in mano sua havea fatto professione di catholico, *certis praescriptis verbis*. Il popolo d'Ypra gli fu molto contrario, perchè, sendo egli governatore de la Fiandra, non si oppose a la furia degli heretici in detta città, dove allora si trovava; anzi si oppose ai magistrati, che voleano far resistenza, allegando che ciò non era contro la Maestà del re. Onde poi si allargò questo diluvio per tutta la provincia, havendo havuto principio in detto luogo.

Vanno facendo hora queste bestie di molto male, talchè le strade non sono sicure. Et noi da Ipra in quà habbiamo havuto di strane paure. Siamo stati tre giorni in Berga [2]), dove giugnemmo l'antivigilia del Corpus Domini [3]). Il convento nostro in questa città è stato arso ben tre volte ne le guerre passate tra Francia et Spagna; domandasi la sepoltura de' frati et è in disordine d'ogni cosa benchè a le mine apparisca esser' stato convento di riputatione. Il popolo è assai catholico, et io restai molto sodisfatto de la processione del Corpus Domini [4]), che fu solenne; dove un abbate di S. Benedetto portava il S^mo^. Sacramento, accompagnato da tutto il clero et da molto popolo, che portava gran quantità di torce et alcune banderuole in mano. Il senato fu a visitare il P. commissario et lo presentò poi di buon vino, come in queste bande s'usa.

Andammo poi in carozza fino a S. Omar [5]), che in latino è detto Audomarus, sei leghe lontano [6]) . . . . . Il nostro convento ha di buono la chiesa sola con alcune belle finestre; nel restante è male in ordine. Andammo poi ad Arras . . . . . Vi giugnemmo a le 10 hore, cioè due hore avanti mezza notte, et aspettammo un'hora a la porta, sendo i frati nel letto et temendo essi qualche stratagemma di questi heretici . . , . . Di Arras, li 27 di Giugno 1568.

V. f. Pietro Paolo Filippi.

Lib. I, nº. 201.

k. 1568, juli 17. — Dezelfde aan P. Timoteo de Ricci:

Al medesimo.

. . . . . Noi pensiamo di metterci in viaggio dopo il capitolo immediate,

1) Lamoraal, graaf van Egmond.
2) Mons.
3) H. Sacramentsdag.
4) De processie op H. Sacramentsdag.
5) St. Omer.
6) Volgt een beschrijving der stad met name van het prachtige hoogaltaar in de kathedraal.

che si farà al principio di Settembre, talchè forse in Colonia o in Augusta potremmo haver vostre lettere; ma altrove sarà difficile.

Per darvi hora qualche cosa di nuovo, in Arras habbiamo conosciuto un altro vescovo [1]) da bene assai et molto facundo et efficace ne le sue prediche, talchè meravigliosamente volge l'animo di chi l'ode ad ogn'affetto. Questo raro prolato ha usato ogni possibile cortesia inverso il P. commissario. Venimmo poi a Duai [2]) . . . . . [3]). Ma il convento nostro è malissimamente ridotto per ogni parte, tutto ch'habbi havuto padri segnalatissimi. Et fino a le mura sue antichissime dimostrano un certo che di veneratione. *Nunc autem orbati jacent aereque alieno oppressi* [4]). Da Duai venimmo a Lilla . . . . . città ricca et assai popolata, ma molto infetta di heresie. Quivi habbiamo trovato il convento quanto a le mura, horti et chiesa assai bello et commodo, et anco non male stante quanto a la facultà, ma nel resto disordinatissimo, tutto che già fosse di tanta riputazione et osservanza, che fino in Italia mandarà i visitatori. È vi ancora uno di questi munasteri, governati de la Francia, il quale ha fatto manco difficoltà degli altri nel riunirsi a questa provincia, mosso forse da l'esempio loro. Il priore del convento resto assoluto, si come anco a Duai. Fra tre giorni pensiamo partirci a Vallensena [5]), et poi a Lovanio, donde vi darò nuovi avvisi. Habbiamo quà caldi straordinarii, oltre l'altre fatiche et disagi, onde siamo assai fiacchi.

Il governatore di questa città, ch'è molto industriosa et denarosa, è stato in convento a visitar il P. commissario con molta cortesia. Il duca d'Alva essercita forte la justitia contra di questi heretici. Et pochi di sono in Tornai [6]) ne furono abrugiati otto, et in Ipra [7]) sei. Sua Eccellenza disse al P. commissario, quando lo visito in Brusselle, che fino alhora ne haver fatto morire publicamente ben settecento [8]) . . . . . Di Lilla, a 17 di Luglio 1568.

Lib. I, nº. 202.

l. 1568, JULI 31. — Dezelfde aan P. Timoteo de Ricci:

Al medesimo.

Da Lilla andammo a Vallensena, città dinanzi molto ricca, ma hora assai venuta al basso, per haver fatto maggior ribellione de l'altre in questa rivolutione de gli heretici, talchè hora ne patisce le pene, sendole con regia autorità sequestrate tutte le mercantie et robbe, in modo che niuno può negotiare, nè trafficar', sensa licenza speciale del re; oltra che molti, et d' molti de' suoi cittadini, sono morti per via di giustitia. Con tutto ciò sono ostinatissimi, et ne sono hora più di cento in prigione condennati a la morte; nè perciò si ravvedono, et le

1) François Richardot.
2) Douay.
3) Volgen eenige bijzonderheden resp. over Douay en Rijssel.
4) I Lib. Regum XXII, 2 (Vulgaat).
5) Valenciennes.
6) Doornik.
7) Yperen.
8) Gachard, Sur le nombre des exécutions faites aux Pays-Bas par ordre du duc d'Albe (*Bulletin Acad. royale* XIX, 3me. partie, p. 174).

donne sono peggie de gli huomini. Porro avanti che giugnessimo, in un medesimo giorno n' erano stati impiccati otto, et due decapitati [1]). Hanno fatto gran ruina circa i luoghi pii, et il nostro convento fu il primo, del quale niuna parte è rimasta intatta; ma tutto si vede arso et distrutto, massime la libreria, talchè per questa cagione è ancora guasto quasi affatto *circa mores et religionis observantiam*. In questa città habbiamo trovato il quarto munastero governato da la Francia, et è stato come gli altri restituto a questa provincia. Questo munastero è molto nobile et molto ha patito in ogni cosa da questi maladetti heretici; le monache però si vedono molto docili et assai bene inclinate.

In Valansena si fece Domenica passata una sollennissima processione, ringratiando Dio de le due vittori: l'una il duca di Guisa in Picardia; l'altra il duca d'Alva in Frisia [2]), il quale quasi un' altro Cesare *venit, vidit, vicit* apresso a Gruninga, donde ha levato l'assedio de gli heretici, con occisione di sette mila di essi incirca et presa de l'artiglieria, sendone morti pochissimi de nostri, talchè la guerra si stima hormai fornita [3]).

Di Vallensena ci partimmo in capo di sette giorni. Poi siamo venuti qui a Brusselles, donde, fornita la visita, partiremo per un munastero lontano una lega sola, ch' è in un villagio detto Ordenghem [4]), poi a Lovanio, piacendo a Dio . . . . . Di Bruxelles, l'ultimo di Luglio 1568.

V. Pre. Paolo Filippi.

Lib. I, nº. 203.

m. 1568, AUGUSTUS 22. — Dezelfde aan P. Timoteo de Ricci: over den gunstigen uitslag der visitatie.

Al medesimo.

. . . . . Circa le accoglienze, che desiderate sapere, indico, che fin da principio siamo sempre stati trattati et raccolti benissimo, massime in Bruggia. Et sempre nel partir il P. visitatore non ha lasciato meno desiderio et satisfattione, di maniera che quando ci siamo fermati qualche giorno dopo la visita, habbiamo havuto più carezze che prima; con tanta destrezza si è proceduto nel correggere. Et hora questi padri hanno dispiacere, che il P. commissario non possa intervenir personalmente al loro capitolo, sendo egli impedito da molta debolezza et da un poco di febre, che non lo lascia quasi negotiar punto. Habbiamo già visitati 12 conventi, ciòe Anversa, Guanto, Bruggia, Ipra, Berga, Sant' Omar, Duai, Lilla, Vallansena, Brusselle et Lovanio. Del resto vi darò più minuto avviso forse (di) quell' altra gitta. . . . Di Bruselles, a 22 di Agosto 1568.

V. P. F. Filippi.

Lib. I, nº. 204.

n. 1568, SEPTEMBER 3. — P. Ercolani aan fr. Timoteo de Ricci: over den gunstigen uitslag zijner visitatie, waaraan echter ook bezwaren, meest financieele, niet vreemd zijn.

Al medisimo.

. . . . . Circa la nostra tornata vi ho a dire, che noi l'haveramo assai

1) In Januari 1568 waren reeds 84 inwoners van Valenciennes veroordeeld tot den dood met confiscatie hunner goederen (Blok, *Gesch. v. h. Nederl. volk* II, p. 52).

2) De slag bij Jemmingen. 3) fornita = finita.

4) Het klooster der Dominicanessen te Auderghem.

bene ordita et tenuta; et ci riusciva il disegno, che hormai saremmo di ritorno, et circa Ogni Santi ci saremmo forte trovati in Toscana. Ma il giorno de l'Assunta [1]) hebbi una littera del P. Generale venuta in fretta, ne le quale mi commette per ordine di Notre Signore, che io non parta di questa provincia, se de Sua Santità non ho altro ordine..... Si può dire, che le visite sono già quasi fatte; il capitolo è già celebrato; sonosi posti gl'ordini, che si doveano. Il duca restava, per quanto appariva, satisfatto insieme con gli altri communemente. Altri negotii non mi sono commessi, nè hora è tempo da esseguirli. La provincia ha buon nome et è poverissima, oltra che le pare strano havere havuto un visitatore forestiero. Et più duro le pare, che v'habbia a restare tanto tempo, per l'honore, per il disagio et per la spesa, la quale se ben ci ingegniamo che sia mediocre, non dimeno siamo quattro et consumiamo. Et per non haver voluto da loro le contributioni et viatici, i quali quà sono molto chari, ci ritroviamo hora assai bene essausti. . . . . Fin tanto che non strigna il verno, visiteremo qualche convento; poi ci ridurremo ò qui, ò in Brusselle, ò dove la guerra permetterà. Bene valete. Di Anversa, li 3. Settembre 1568.

Lib. I, nº. 205.

o. 1568, SEPTEMBER 3. — Dezelfde aan P. Dardinelli: over zijn voorgenomen, doch op pauselijken last uitgestelde terugreis, en over zijn visitatie-werk.

Al P. f. Fillippo Dardinelli, suppriore di Si Maria Novella [2]).

. . . . . Io non ho mancato di studiarmi et di sollecitar' per poter tornare; et il disegno veniva colorito assai bene, se di costà non eravamo impediti. Il giorno de l'Assunta hebbi una lettera del P. Generale per ordine di Nostro Signore, che non dovessi partir di questa provincia senza sua commissione. Io haveva circa dieci giorni innanzi scritto al Cardinale [3]) et al Generale, mostrando con ragioni, che hormai poteva et doveva partir, et che non facessero opera con Sua Santità et mi dessero aviso, il quale per otto o dieci giorni aspetterò. Et se sia propitio, ci ne torneremo . . . . .

Doveramo andar' a Liegi, ma l'essercito de' nemici ci impedisce. Siamo tornati qui, per partire Lunedi inverso Bolduch et Utrecht et simili luoghi.

Bene valete. D'Anversa, li 3 di Settembre 1568.

Lib. I, nº. 223.

p. 1568, OCTOBER 15. — Dezelfde aan P. Timoteo de Ricci: over het bedenkelijke verblijf te Antwerpen.

Al medesimo.

. . . . . Noi staremo questo inverno in otio, perchè la stagione impedisce quel poco che resta da visitare, et la guerra quello che si saria potuto fare leggendo o predicando. Stiamo a gran pericolo, et maggiore che siamo ancor

---

1) 15 Augustus, Maria Hemelvaart.
2) Te Florence.
3) Michele Bonelli, staatssecretaris van Pius V.

mai stati per conto di guerre. Questa città non è così quieta, nè ha così buon'aria come Bruggia, dove penso di ritirarmi . . . . . Di Anversa, li 15 di Ottobre 1568.

Lib. I, nº. 206.

q. 1569, JANUARI 3. — P. Filippi aan fr. Timoteo de Ricci: over de Engelsche nonnen en het godsdienstig leven te Brugge.

Al medesimo.

. . . . . Da che ci siamo fermati in Bruggia, habbiamo visitate le monache d'Inghilterra [1]), che prima stavano in Zelandia [2]); et hora si sono ridotte qui una lega lontano da questa città [3]). Sono ridotte a poche, tutte vecchie di 60 o 70 anni; parlano latino assai bene, et una di loro fece al P. commissario [un complimento] da cinquanta parole, assai bene accomodate.

Quaesto popolo di Bruggia mostra grandissima devotione et è frequentissimo a le prediche, a le quali corre con meravigliosa avidità tanto la mattina, quanto il giorno, massime ne la chiesa nostra, dove predica un valentissimo padre, che supera tutti gli altri. Et spesso dopo la predica canta la Messa et fa la sua hebdomadaria, come gli altri..... Di Bruggia, li 3 di Gennaro 1569.

V. f. P. FILIPPI.

Lib. I, nº. 207.

r. 1569, MAART 19. — P. Ercolani aan fr. Timoteo de Ricci: over zijne aankomst te Keulen, vanwaar hij naar Italië denkt terug te keeren.

Al medesimo.

. . . . . Non havendo più che far quà et sendoci in parole, lettere et fatti la satisfattione del duca, mi sono risoluto al ritorno. Et già mi sono inviato; mi trovo hora in Colonia, et ho visitato per via il convento de Liegi et riunitolo a questa provincia, che anco esso, come li quattro munasteri, stava sotto la Francia. Ho visitato anco Mastricht, et qui in Colonia il convento con due munasteri . . . . . Di Colonia, a 19 di Marzo 1569.

Lib. I, nº. 209. — Biblioteca communale te Perugia C. 18.

160. 1568, MEI 15. — Pius V vermaant Alva te zorgen, dat de balije der Johannieters te Utrecht niet tegen hare voorrechten door 's konings beambten met belastingen worde gekweld.

Archivalia I, nº. 585. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 399.

---

1) „Engelsche nonnen" geheeten, omdat zij, de suprematie van Elisabeth over de kerk van Engeland niet willende erkennen, met haar priorin, Elisabeth Cresner, het vaderland hadden verlaten. Na eenigen tijd in Zierikzee en Antwerpen te hebben gewoond, waren zij op verzoek van den stadhouder van Henegouwen, Jan van Glimes, naar Bergen op Zoom gekomen. De laatste drie nonnen van de uitstervende communiteit zijn overgebracht naar het Dominicanesser klooster Engelendaal bij Brugge; De Jonghe, *Desolata Belgica Dominicana*, p. 125.

2) Niet juist; zij woonden een tijdlang in de buurt van Zeeland, te Bergen op Zoom.

3) In het klooster Engelendaal bij Brugge (De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, p. 194).

161. 1568, JULI 5. — Pius V gelast en vermaant de Nederlandsche bisschoppen streng op te treden tegen de simonie in hun gebied.

Archivalia I, nº. 538. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 402.

162. 1568, AUGUSTUS 10. — De Domicaan fra Felice [1]) aan kardinaal Bonelli: over den godsdienstig-kerkelijken toestand in de Nederlanden, bepaaldelijk met het oog op de conventen der Predikheeren-orde, waarvan hij er eenige bezocht en tot wier zedelijke en stoffelijke verheffing hij thans voorstellen doet.

Illmo. et Revmo. monsignore et patrone osservandissimo.

Quel che V. Illma. et Revma. S. per le sue humilisime lettere s'è degnata avisarne, che le fatiche nostre qua non son disgrate a Sua Santità, si prova qua con effetto, se egli è vero, quel che pur hieri mi fu detto per certo, che in Anversa si dovea publicare, se non è publicato, un editto, che chiunque sapesse chi havea spogliato chiese, rotte l'imagini, udito predicatori di tali, edificato loro chiese e favorito, lo debba fra tanto tempo haver revelato; altrimenti se d'altronde si saperà, sarà punito come complice. Io non dubito, ch'il motivo venga da la vigilanza del Nostro Santissimo Padre, et poichè Sua Illustrissima Eccellenza ha miracolosamente ottenuto tal vittoria in Frisia et liberato il suo paese dal timore degli eserciti et nimici manifesti, più liberamente ricercherà et troverà et gastigherà li nemici occulti, et senza quello odioso titolo farà il medisimo effetto di purgar il mal seme. Onde io penso, che l'opera del padre commissario non ci sarà necessaria, quanto a questa parte.

Quanto al l'altra, che tocca l'Ordine nostro, già ho visitato tanto, che può guidicare la dispositione del tutto, et nel capitolo che tra 15 giorni si comincierà in Bruxelles con tutti li padri di questa provincia, dispor di quella secondo che più sarà a proposito. Et se Sua Illustrissima Ecellentia si contenterà et darà licenzia, potremo avviarci verso Italia et per la via veder quei pochi conventi che ci restano di questa provincia, et visitar quei che si può dell' altre provincie di Teutonia et Saxonia, benchè il provincial di Saxonia scrive essere in tanta povertà et il viaggio tanto pericoloso, che non è possibile visitar quella provincia. Delle sue miserie et difficultà scriverà a V. Illma. et Revma. S. il padre commissario. Et perciò non ne dico altro. Solo due capi appartenenti a questa provincia narrerò con quella brevità che sarà possibile, ne quali saria di bisogno dell'opera et favor suo. Il primo è; ne termini di questa provincia, oltre al monistero di Bruggia, del quale scrissi già a V. Illma. et Revma. S., ne sono tre altri di lingua Francese, li quali sono stati fin a hora sotto il reggimento del provincial di Francia, et in questa visita si son ridotti alla cura et reggimeuto di questo provinciale; et benche si siano mostrate molto renitenti, massime per conto della lingua, nondimeno alla fine hanno acconsentito costrette dall'ubbidienza, quando in questa visita non si fosse fatto altro bene che mutar il reggimento di questi monisteri. Questo è bastante a tutte le spese et fatiche, fin a qui fatte. Et benchè io son certo che, stando il governo del paese nelle mani di chi è di presente, non è pericolo di alterar questo de monisteri, nondimeno per maggior quiete degli animi loro saria necessario levarne loro ogni speranza; il che si

1) Een der metgezellen van fr. Vincenzo Ercolani op diens visitatie-reis in de Nederlanden. Zie p. 195,

farebbe, se tal mutatione fosse confermata da la Sedia apostolica con derogationi et non obstanze fortissime, del che ho scritto al Rev^mo. Generale. L'altro capo è la disposizione o indisposizione di questa provincia, la quale si riduce a due capi; dico: a poco studio delle lettere et trascurar la gioventù, li quali come due fiumi hanno secondo me origine da un fonte della gran povertà. Non incresca a Vostra Illma. et Rev^ma. S. ascoltare, come io lo deduca. Quasi tutti questi conventi si sostentono delle quiste, che si fanno ne lor termini, li quali sono alle volte 25 et 30 miglia, dove escono li frati et predicano tal giorno tre o quattro prediche in diversi villaggi, l'uno all'altro vicini; et fatta la predica cercano alle case biade, cacio, butiro, et huova et denari sotto pretesto di charità. Per insegnare a popoli in questi tempi la verità della fede catholica, et molto più per necessità di proveder delle sudette cose, si mandano assai predicatori, et quanti si può il più, tra quali sono anco il maestro et lettore de novizii; et perchè alle volte stanno in quei termini le settimane et mesi senza tornar al convento, li giovani rimangono senza studio et senza guida, et perciò mandasi ancora de giovani et poco mortificati, li quali stanno, come hò detto, le settimane et mesi senza studiare in libertà per le case de secolari, communemente lavoratori di fuoro, et son secondo la qualità delle persone ben trattati. Bisogna bene, che siano constanti et mortificati, il che nella moltitudine non si trova cosi universalmente. Se si ordina, che non si mandi il maestro et lettore, si scusano i prelati, che bisogna per charità et necessità mandare; se si manda giovani et insufficienti, „predicatio venit in contemptum", et la gioventu libera „in ruinam et scandalum", et non possono vivere altrimenti. Dunque bisognerebbe seccar questo fonte di tanta povertà. Il che si può fare da Sua Santità per intercessione et mezzo di V. Illma. et Rev^ma. S. ò dal signor duca d'Alba; da questo, se egli applicasse a conventi de beni confiscati di questi rebelli tanti, che potesser viver; da quello, se detraesse da certe badie, che son quà ricchissime, intorno a 12 o 15 mila scudi et dessele a quaei conventi. Con questa somma si sadisfarebbe a tutti. Io le scrissi altre volte, et hora le replico, che in quanto è una badia, che di presente vaca, et li monaci (intendo) vorebbon diventare canonici et far l'abbate proposto, et ha d'entrata da 30 milia scudi, de quali si ingrassano et imbrattano quelli ociosi et ingordi monaci, hor non sarebbe egli una mercede et un sacrificio darne mille al convento nostro di Guanto? Che le fo fede, in questa provincia non haver trovato il più regolato nè più riformato, et che soglia più affaticarsi par la fede catholica, nè ch'habbia tanto patito in questi tumulti et per il passato sia stato più glorioso. Entrandovi questi geusii per dispetto stracciaron tutti della libraria del choro et delle celle per parecchie migliaia di scudi, finestre di vetro settecento otto, serrature più di dugento, et tutti i panni, lini et lani, che vi erano così della communità come del particulare, Facevano il conto che havenon patito danno per più di quattordici mila scudi. Ho detto di questo; ma quel di Bolduch o Buscunducio è rovinato affatto, et era (dicono) più osservante che questo. Hor per tornare, se V. Illma. e Rev^ma. S. facesse una tal opera, oltre al premio, che n'harebbe da Dio, s'acquisterebbe appresso gli huomini da bene fama immortale. Non voglio più tediarla, et però fo fine offerendomi a suoi comandi prontissimo, et prego Dio che la conservi, et accresca in sua grazia felice.

Di Lovanio, il x d'Agosto 1568.

Di V. Illma. et Rev^ma. S. servitore fra Felice.

Op den rug het adres: All' Illmo, et Rev^mo. monsignore il cardinale Alessandrino signore et patrone osservandissimo.

Archivalia II, n°. 289a.

163. 1568, AUGUSTUS 10. — Paus Pius V schrijft, tot dankzegging voor Alva's zegepraal [1]), overal een driedaagsche openbare processie voor, met een aflaat voor de deelnemers.

Pius papa V. Ad futuram rei memoriam. — Audito nuper, quod misericors et miserator Dominus pro sua ineffabili bonitate misericordiam suam super fideles suos operari dignatus fuisset in ea victoria, quam dilectus filius nobilis vir dux Alvae, charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici capitaneus generalis, superioribus diebus adversus haereticos in partibus Flandriae est consecutus, statim Nos ipsi, quantas maximas potuimus, Omnipotenti Deo gratias egimus et in subsequentem diem solemnes processiones indiximus, easque frequenti populo devote celebravimus, in quibus Nos una cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus totiusque Romanae curiae praelatis Christianorumque principum oratoribus, tribus continuis diebus mane pedibus incessimus. Volentes autem hoc nostrum, pium catholicumque exemplum omnes locorum ordinarios laudabiliter imitari, quoscumque patriarchas, archiepiscopos, episcopos et alios locorum ordinarios, ubilibet constitutos ac quovis nomine nuncupatos, hortamur in Domino eisque etiam mandamus, ut, cum primum praesentes nostrae literae seu earum transumptum ad eorum notitiam pervenerint, nulla interposita mora, solemnes processiones in suis quisque civitatibus, diocesibus et locis, tribus pariter continuatis diebus, indicant easque una cum clero et populo devote celebrent. Nos enim, ut ipsi fideles et libentius et frequentius ad ipsas processiones celebrandas confluant, quo ex hoc dono coelestis gratiae uberius conspexerint se refectos, de ejusdam Omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus et singulis utriusque sexus christifidelibus, eisdem processionibus, ut praefertur, faciendis interessentibus, et illas earumque singulas devote associantibus, necnon Domino exercituum de dicta victoria gratias agentibus piasque ob id ad Illum preces effundentibus, septem annos et totidem quadragenas de injunctis seu quomodolibet debitis poenitentiis misericorditer in forma Ecclesiae consueta relaxamus, contrariis non obstantibus quibuscumque. Volumus insuper, quod praesentium transumptis, etiam impressis, manu notarii publici sub scriptis et sigillo alicujus personae in dignitate ecclesiastica constitutae munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quae eisdem praesentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae. Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 10 Augusti 1568, pontificatus nostri anno tertio.

CAESAR GLORIERIUS.

Secretaria dei Brevi Vol. 11 (Pii papae V) an. 1578 pars III fol. 131.

---

1) Bij Jemmingen.

164. 1568, NOVEMBER 22. — Pius V vergunt aan Plantijn het nieuwe Brevier te drukken onder toezicht van den Antwerpschen kannunik Dover.

Dilecto filio Christophoro Plantino, in civitate Antwerpiensi librorum impressori, Pius pp. V.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Cupientes utilitati Christifidelium omnium, praesertim personarum ecclesiasticarum provinciae Flandriae, eique subjectorum dominiorum opportune consulere, tibi uni Breviarum novum juxta exemplum ad te ex Alma Urbe nostra transmissum pro usu et commoditate regionum illarum in civitate Antwerpiensi imprimendi seu imprimi faciendi ipsaque impressa volumina ecclesiasticis praedictis aut aliis provinciae et dominiorum hujusmodi personis vendendi, auctoritate apostolica, tenore praesentium, licentiam concedimus et facultatem; hortantes propterea in Domino dilectum filium Doverum, canonicum ecclesiae Antwerpiensis, eique etiam mandantes, ut in imprimendo Breviario hujusmodi sollicite atque diligenter assistat omnemque curam, operam, sedulitatemque suam adhibeat, qua Breviaria ipsa fideliter imprimantur et sine erroribus, quoad fieri poterit, in manus hominum exeant. Non obstantibus constitutionibus apostolicis prohibitionibusque nostris super hoc quomodolibet emanatis, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud Petrum, sub annulo Piscatoris, die 22 Novembris 1568, pontificatus nostri anno tertio.

CAESAR GLORIERIUS.

Secretaria dei Brevi Vol. 11 (Pii papae V. an. 1568 liber III) f. 302.

165. 1568, DECEMBER 10. — De Dominicaan fra Felice [1]) aan kardinaal Bonelli: over de kloosters der Predikheeren te Brugge en te Leuven; over de tuchteloosheid der Karmelieten en over een nieuwen druk van het Brevier.

Illmo. et Rev^mo. monsignore et patrone mio osservandissimo.

Il nostro Rev^do. commissario in questi tumulti de guerre si ritirò in Fiandra a Bruggia, come a luogo alquanto più lontano da quelli, e anco per occasione di quel monistero, del quale si diceva, insieme con gli altri tre della lingua francese, haver fatto impresa di ritornare sotto il governo del provincial di Francia. Questo s'è quietato per hora et con tutti gli altri si quieterebbe affatto, se con una lettera di Nostro Signore fosse lor tolta la speranza di tal ritorno. Et in tanto io da Bruggia son venuto in Anversa per alcune occorenze, et darò volta per Lovanio, Bruxella et Guanto al medesimo effetto, et mi tornerò a Bruggia in sin a tempo nuovo quando con buona grazia di V. Illma. et Rev^ma. S. et di Nostro Signore ci sia lecito ritornare in Italia.

Le cose della religione, cioè dell'ordine, per grazia di Dio son assai ben composte, et con pace della provincia son a buon termine; et se non fosse qui tanto estrema povertà, passerebbero assai meglio, et particolarmente in Lovanio, dove s'era dirizzato lo studio benissimo con buoni officiali et numero di studenti. Et a pena incominciato, l'esercito del principe d'Orange ha destrutto

1) Zie hierboven n° 162.

i principali termini, donde cavavano le miglior limosine et dove havevano le loro rendite ancorchè poche, di modo che si risolvevano a risolver lo studio; il padre commissario l'ha per ancor ritenuto, et io vi vado per veder chiaramente, se si può mantenere, et secondo ch' io troverò si determinera. L'absentia et occupazioni dell' Illmo. duca d'Alba tiene indietro l'esseguizione di molti ordini dati; Dio li dia vittoria et libertà di attendere alla religione, che ce n'è bisogno. Li Carmeliti (per quanto m'è detto da più secolari) hanno grandissimo bisogno di riforma et freno, tanto per li costumi, quanto (dicono) per la dottrina.

Se quello Emanuel Filippo otterrà la confirmazione regia, che già li fu data da la Illma. duchessa di Parma, di stampar il Breviario, sarà ajutato di buon superintendente, ma il suo competitore Plantino li fà grand' impedimento per haver ottenuto di costà per mezzo del signor cardinal Granvela, grazia et opinione appresso al re. Nondimeno da molti huomini da bene è tenuto non molto netto. A. V. S. Illma. et Revma. S. mi raccommando et prego Dio, che la feliciti in sua grazia. D'Anversa, il x di Dicembre 1568.

Di S. Illma. et Revma. S. servitore et oratore

fra Felice.

Op den rug het adres: All'Illmo. et Revmo. monsignore et patrone suo osservandissimo il cardinale Alessandrino *etc.* Roma.

Archivalia II, nº. 289b.

166. 1570, APRIL 1. — De Congregatie van het Concilie aan (Laurentius Metz), bisschop van 's-Hertogenbosch: beantwoording van eene door zijn voorganger (Fr. Sonnius) gestelde vraag over de beteekenis van twee besluiten van het Trentsche Concilie, betreffende het bisschoppelijk recht van visitatie ten opzichte ook van collegiale kapittels.

Episcopo Buscoducensi.

Quia Amplitudo Tua litteris ad VI Kal. Septembris Bruxellae datis Smo. D. N. significaverat, dubitationem sibi injectam ex illis Concilii verbis: *et collegiatis*, quae habentur Sessionis XXV cap. VI, propterea Sua Sanctitas, antequam iisdem litteris responderet, cardinales Concilii interpretes consulendos existimavit. Nunc vero de eorum sententia Amplitudini Tuae rescribendum esse statuit, nullum in illis verbis esse erratum. Neque enim eorum vitio, qui Concilii constitutiones et decreta impresserant, depravata sunt, quemadmodum ipsa suspicari visa est in suis litteris, sed sacrosanctae Synodi certo susceptoque consilio ac jussu ita sunt decreta et descripta et impressa, ut, quod sub Paulo III Pontifice Maximo Sess. VI cap. IV de capitulis cathedralium aliarumque majorum ecclesiarum sancitum fuerat, collegiatarum quoque ecclesiarum capitula omnino comprehenderet. Ea igitur Amplitudo Tua observabit, atque omni cura studioque contendet, ut in capitulis uniuscujusque collegiatae ecclesiae item observentur quae Concilii Sess. VI cap. IV et Sess. XXV cap. VI decreta sunt.

Quae vero Amplitudinis Tuae altera dubitatio est, an in superiore capite sexto verbis illis: *tam in formando processum quam in caeteris actibus* prima citatio comprehendi debeat, de sententia eorundem cardinalium Concilii interpretum responsionem habet perfacilem, cum ea maxime comprehendatur, utpote quae caput est processus.

Si quae tamen in collegiatis istis ecclesiis aut prava consuetudine corrupta sunt, aut hominum nequitia a recta officii via deflexerunt, quod Amplitudinem Tuam credo non ignorare quae pro tuendo Dei cultu ac suorum hominum salute conservanda agere novis remediis videat [1]), eam hortor et ex auctoritate S^mi. D. N. etiam moneo, ut de iis omnibus accurate ad nos scribat faciatque nos certiores, quibus potissimum rationibus ea corrigi ac penitus tolli posse arbitretur. Sic enim fiet, ut Amplitudinis Tuae sententia perspecta et cognita, haec tota deliberatio S^mo. D. N. sit exploratior. Deus Amplitudinem Vestram servet incolumem. Primae Kal. Aprilis 1570.

Congr. Concilii, Libri decretorum, Vol. 1 f. 302—303.

167. 1570, SEPTEMBER 19. — Advies, door Alva bij Philips II ingediend over de gevaren, waaraan nu in 't algemeen de Katholieke godsdienst blootstaat, en over de middelen om deze gevaren af te wenden; ook de Nederlanden komen eenige malen ter sprake.

Pareer del duque de Alva a Su Mag^d. Felipe II en diez y nueve de Settiembre 1570 sobre las cossas y estado de la religion y sobre lo que el embaxador de Francia Mess^r. de Limoges propuso a Su Mag^d.

La carta de V. Mag^d. de los diez y seis de este con las copias y relaciones, que con ellas venian, recebi a los diez y ocho de este a las tres de la noche, y bisto que V. M. me manda le inbie mi parecer sobre lo en ellas contenido, aunque entienda ser mas por haçerme merced que fruto que de ello se puede sacar para el servicio de V. M., lo, dire puesto que el negocio tenga tantos cavos en pro y contra de lo que en el se deve haçer y que de suyo trae consigo gran dificultad, y que despues que yo parti de la Corte de V. M. que perdi el hilo a los negoçios, pueda haver algunas particularitades de lo que entonzes fuera buen parezer en esto ellas de entodo hagan mudar de calidad.

Estan los negocios de la religion el dia de oi en la christiandad de manera que ningun otro refrigerio tienen sino en los estados de V. M. y su, poder ni de otra parte se puede esperar que se aya de recuperar lo perdido, que de la christiandad valor y estado de V. M., siendo esto assi como en efecto es no se deve mover en caso de religion en qualquiera parte que sea ninguna novedad que lo primero que se deva haçer no sea acudir a fortificar este fuerte, de donde se espera este bien tanto para su defensa, como para salir de alli a favorecer los que lo hubieren menester, y por esto me pareceria que V. M. deve en todo caso haçer parar la infanteria Española que esta en Flandes y enbiar les Recaudo de dinero para su entretenimiento. Y que V. M. debria despachar de ay persona pro(?)de autoridad en Flandes para que ablase con los Estados para aquietalles y que hubiessen por bien bistas las nobedades presentes la quedada de dichos Españoles y de manera que en efeto se haga y para esto me pareceria a proposito. Mess^r. de Horno y que V. M. escribiese a estos señores y cavalleros que pueden tener mano con el pueblo, porque sin dificultad diessen por bueno aunque no ubiera estas nobedades de Francia aquellas banderas no los havia V. M. de deshaçer teniendo el dia de oy tanpocas de ellas biexas y siendo nacion que tarda tanto

1) Lees: debeat.

en haçerse platica, en speçial sin guerra, como aora podria ser que estubiessen alguna temporada, y assimismo mandar dar orden a que los cavallos se pagan en aquellos estados de ordinard (?) se pongan en orden y probeer que algunas plaças de ellas, que estan platicadas que se deven fortificar en la frontera de Alemania, se començase a dar principio en ellas y que assimismo mandase V. M. con los Alemanes vecinos se tubiese toda buena correspondençia, porque algunos se partieron malcontentos de la guerra passada, y no me meto en si tenian raçon o no, pero con ella o sin ella no estan bien descontentos, y yo querria ber los a todos en serbiçio de V. M., que aora no se pueden tratar, como se tratavan en vida de su Mag^{d}. Cesarea, que Dios tenga, haviendo en aquellos estados tanto mal como se save, cierto que ay en lo de la religion de no haver saltado come en Francia, V. M. deve dar muchos graçias a Dios, que el que lo haçer y ayudar a su voluntad y a la merced que el en esto hace a V. M. con las buenas probissiones possibles para que no suceda.

En Flandes es menester preparar, como tengo dicho a V. M., para asegurar el pais y para poder desde alli al rey de Francia, quando V. M. entendiere que combiene haçerlo, en España es necessario prevenir graçias a Dios no para el primer articulo pero para el segundo, y para esto, son dos cossas las que se deven haçer la una pagar las guardias haçiendolas poner en orden la otra si no ayen las cassas de municio de V. M. coseletes picas y arcabuces y armaduras de cavallos ligeros, hacerlas traver, porque si fuese menester levantar Españoles para, haçer luego faccion con ellos, serià una bergonçosa cosa ber los ir desnudos.

En Ytalia a dias que me pareçe, que las fuerças de V. M. en ella estan flacas y que aunque la reputacion de V. M. sea grande, para mantenerlas y para que crezca como yo espero, que se hara siempre, es menester irla ayudando con fuerças y por estas caussas los dias passados yo fui de opinion, que vaxasen asta tresmil Alemanes en Lombardia, de esamisma soy aora asta que V. M. pueda poner alli y en Napoles asta numero de otros tres mil infantes digo cinço mil Españòles, los quales se devrian començar a embiar luego y no esperar a sembiar los todos xuntos, porque de esta manera iran mucho mexor embiando los en dos o tres veçes, que tanto para levantarlos como para darles recaudo de enbarcacion, se ganara mucho en la bondad de la gente y en la commodidad que por mar podrian llevar y tanto mas me mueve a qne esto sea conbeniente la platica, que se a bisto rebullir en Ytalia de ser echa o que se querria hacer liga entre los naturales, si fue verdad que fue movida por los que dicen ya se he (?) y si sera menester creçer las fuerzas, y si no lo fue, basta haverse levantado esta fama, que la causa de haverse levantado no a sido otra que pareçerles que las fuerças de V. M. eran flacas en Ytalia y que no era coyuntura de perderse y si no hubiera otra cosa que descararse el Duque de Mantua a proponer a V. M. lo que su embaxador me inbio a deçir aqui le havia propuesto de Cremona, me vastara para ser de esta opinion no por no tener entendido su platica general de lo que les combiene haçerla para echar fuera ultramontanos, pero biarlos con necessidad no fiarse los unos de los otros y guardarse poca amistad, yo e sido de parecer sienpre temer poco estos ligas de Ytalia, aora como en otro proposito me acuerdo haver escrito a V. M. bes los al contrario algo muy creçidos y todos travados en deudo y con grande amistad.

Lo que me ocurre acordar a V. M. en esta negociacion que el embaxador

de Francia a propuesto a V. M. en que si ellos a mi mal xuicio bieren a V. M. como ellos se ben y estubieren en su lugar, le diran solamente palavras y procuraran en este tiempo haçer sus negocios, como V. M. quisiere o contra V. M. si les viniera mexor como aunque de su natura se entienda esto y muchas veces se aya bisto por experiencia aora ultimamente, quando sucedio la rota de la armada de V. M. estando ellos pidiendo y esperando socorro de V. M. para las cossas de Escocia, nunca se les oso pedir sus galeras para el socorro que entonces V. M. prevenia por haver ya dado muchos tientos al embaxador y nunca haberle allado en ello en termino que osase aconsexar a V. M. que se le propussiose y despues de passada aquella determinacion de socorrer tan gallardamente y que a ellos les pareçio que no era menester, me dixo el embaxador que estubieran prestas si fueran menester, a lo qual yo le respondi por ser su natura de esta manera y por el amor que tienen a V. M. y el fin que ellos querrian tener fuerças me parece para que V. M. los deve ayudar tanto quanto fuere menester para las causas de la religion y en lo demas tan buenas palavras como las suyas y si por esta ayuda que tengo dicha se pudiese sacar alguna cosa que conbenga a V. M. qual seria no me parece se deve perder ocasion, en el qual negocio yo no sabria al presente decir a V. M. qual seria porque esto segun el ayuda y el punto en que el se hallase se avia de meter adelante; yo tenga por cierto que teniendo ya el rey noticia de los tratados y las personas que son cabeças en ellos como la tiene, que no a menester el ayuda en efeto V. M. tanto mas me persuado en esto siendo los principales de esta materia persona que estan y estarian siempre devaxo de la mano de el condestable, y que quando el rey no biesecaminar sus cossas por buen camino, que mudando el govierno y metiendolo en poder de el condestable, solo esto bastaria para aquietar su reyno; tanto mas me confirmaesta opinion deçir el mismo embaxador a V. M., quanto mas parte tiene esto maldad y bellaqueria que de religion, y esta maldad y bellaqueria que el dice es contra los que gobiernan y contra la persona del rey porque se dexa governar de ellos de manera que entrando el govierno en poder de el condestable tomava entrambas cornexales (?) [1]) y era el verdadero remedio para sus cossas y este fue el verdadero pareçer y consexo, que V. M. pudiera dar al rey diciendole xuntamente que hiciesse las provissiones y diligencias que le a echo saver que tiene echas, pero este consexo no es platicable para principe tan mozo que no tiene otro ser que el que le dan aquellos que se escandaliçarian de este parezer.

Persuadiendome que ellos no piensan valerse de el socorro de V. M. en efeto, tengo por cierto se quieran valer de la demonstracion, y si esta fuera para con solos sus subditos en buena ora, que V. M. les socorriesse con cosa que tan poco le constava, pero despues de haverse valido de ella para este effecto se valdran para deçir en Alemania, que V. M. quiere haçer liga de los catolicos contra los desbiados, como no a muchos dias se save lo an echo, y por esta bia echar a cuestas a V. M. toda Alemania, y a lo menos si no lo hicieren, yo soy tan malo que piense de ellos lo que no an de haçer, estara en su mano el poderlo haçer y usar de ello, y nunca me pareçera bien que se les de armas con que este a su voluntad usar de ellas, como les pareçiere.

Por lo que a qui tengo dicto y apuntado y por otras muchas causas que

---

1) misschien; cornexuelas.

dexo dedeçir por no cansar los oidos de V. M. en cossas yo se tiene mexor entendidas que yo, teniendo respeto a que V. M. a de ayudar al negocio de Dios en quanto es suyo y no un punto mas, y a ber si devaxo de esto se puede hacer algune socio que se compadeze muy bien haçerse xuntamente con este otro par toda la fuerça, en que V. M. creçiere es creçer al serbiçio de Dios y a la defensa de su verdad y teniendo entendido la natura de los Françesses, de que ya se tiene tanta experiençia. Me pareçe, se podria responder al embaxador en el consexo que pide lo que V. M. le respondio en lo de el concilio general y nacional, que fue muy prudentemente respondido y con argumentos a que el no tenia niuguna manera de replica y loalle las probissiones, que asta aqui havia mandado haçer y no se deve parar en la execuçion de ellas y en la determinacion de castigar los particulares de qualquier grado y calidad sean, que biendose quitadas las cabecas, il pueblo no podra mantenerse contra el y que deve mirar si se podra asegurar de meter en su reyno Alemanes o Esguizaros, que la naçion despues de los vasallos di V. M. de quien mas seguramente se podria serbir en esta occurrencia seria la Ytalia, y que no deve tomar esta empresa con titulos de religion sino de rebelion, pues este esan feo que qualquiera principe tema xusta occassion para podelle ayudar al castigo de ellos, como ya V. M. se lo offrecio contra los de Escocia y que la voz de la religion seguarde para quando entrambos tengan mexor forma de poder hacer a Dios este servicio de la que al presente tienen, pudiendo traer aora los incombenientes, que facilmente se dexan considerar, cregendo los desbiados se haga liga entre V. M. y el para haçer les la guerra y que a la xornada avisando a V. M. no faltara de aconsexar le siempre segun el progresso de los negocios, que en las particularidades de como y por mano de que personas se deve proveder en estos negocios, V. M. no se mete a particulariçar nada, teniendo por cierto, que el y los de su consexo tendran muy bien entendido por donde se a de guiar y el contentamiento, que V. M. de la buena voluntad, consexo y ayuda, que allo en los personaxes que mando xuntar. En quanto a l'ayuda, que V. M. no se a arrepentido de haversela, sino que lo hara de muy buena gana y en lo que podra ayudar que a quello al rey christianissimo haçer que si hubiese de ser con todo el poder de V. M., bien le savria decir si quiera pero que como esto a de ser medido segun las fuercas de los rebeldes y las conque el rey christianissimo se halla, V. M. no savria decir las que tendra prestas, que el escribia al rey su amo que particularmente avise de las que avra menester por Flandes y las que avra por estas fronteras de aca y que entendido esto por V. M. podra resolberle loque avia de hacer a quien V. M. mandare que le able mande que le adbierta que los Espagñoles de Flandes V. M. los queria traer y liçençiar y que asta aora los avra entretenido para los de Escocia y que la gente que quisierede V. M. y que le digera que tenga presta toda la que fuera demas de la que V. M. tiene ordinaria en sus estados desde el dia que se apercibiera a de ser acostade el rey christianissimo, por que V. M. ara dito por el con dalle la gente y la commodidad y por esta vez sin mas particulariçar me pareçe que iria bien respondido y esperar la consulta que haria el rey su amo en este medio tiempo en platicas con el da quien V. M. ordenase sin que pareciese cosa de acuerdo podia platicar como seria el ayuda si aura de ser de general de V. M. que segundad se podria tener tanto de las pagas como de las personas que entrasen allo todo esto no paraçerme que ay niuguna

dificultad en ello sino para descubrir tierra de ber si saldria alguna cosa de alguna seguridad de plaça en mano de V. M. o otras cossas que en se mexantes casos se an acostunbrando otras veçes haçer yendo le poco a poco metiendo le emplaticas familiares de manera que el propruesto se aya que no le sacasen y no pudiere se emender la trecha.

Las cartas que pide para madama las demonstraciones quequiere que S. E. hayan por ninguna bia por los incombenientes que arriba tengo dicho seria de opinion que V. M. lo permitiese. En todas estas cossas deve V. M. mandar proçeder en las que a de probeer para sus estados con grande liga para que andando los negocios de Francia como andan podria benir coyuntura en que V. M. se contentase mucho verse con alguna fuerça y al contrario se arrepintiese mucho de no tener la, y son muy buenos negocios quando se asegura lo proprio y corren los dados por el tablero a lo que la fortuna podria descubrir en especial con tampoca costa como en esto pliego aqui es propuesto a V. M.

Y en lo que se hubiere de tratar con Françesses tan tenpladamente como V. M. lo saura haçer sinquese suelte palaura obligatoria fuera de lo general sin ir muy bien pensada primero.

Bien supiera yo deçir a V. M. que cargara de mas gente en Flandes y mas preparatorios en España porque tanto con mas facilitad se pudiera salir a lo que los negocios mostraran pero teniendo respeto a que si a de ser ayudar al rey sobre sus fuerças para de las de V. M. bastaran y sino adeser ayudalle aquien se ayuda se tanbien avia sobre que cayese la de V. M. y al poco gasto que al presente su real hacienda sufre me a parecido por aora asta ber el camino que las cossas tomaran lo dicho.

Yo echo lo que V. M. me a mandado y aun creo que mas, porque mandando me deçir mi pareçer sobre lo que se a de responder al embaxador de Françia me alargado a ablar en las provissiones, que V. M. deve mandar haçer e lo e eche per pareçerme cosa muy conxunta y dependiente la una de la otra y para tanto mexor poder me dar d'entender en la intention que lleva loque me pareçe se deve responder al embaxador y que como todos los negocios para ir alumbrandos en ellos se deve tener fin a lo que se pretende venir en lo ultime en ellos en este que en tan grande y de tanta importançia no devria estar sinel y de tener yo rudo ingenio procede nunca pensar que me accado de dar a entender el que en este negocio se a de tener y deve adeser haçer el de Dios quando se a menester y acudir a el sinparar un punto adelante y por el si se puede haçer algun otro queste bien a V. M. y en qualquiere quento estan aperçebido paraqueno acontezca novedad en los estados de V. M. y esperar aber lo que en los agenos haran las ya movidas.

Los terminos por donde desto amon estacion se deve por el presente per las relaciones que me an inbiado e entendido sin las que arriva tengo dichas encaminandos los unos y guardandose de les otros.

La perdida de el fuerte me a dolido lo que es raçon por lo que a Dios guarde a V. M. muchos annos que en ellos bera V. M. muchas vitorias y muchas perdidas, que el que tiene devaxo de si negocios de guerra nou puede dexar en luengo discurso de ber lo uno y lotro, no pienso que la armada puede haçer ya no dando ninguno en las marinas de V. M. no ubo otra provision que se deve haçer en Ytalia que la que tengo dicha pero esta tengo

por necessaria y que V. M. de orden a sus galeras como de aqui adelante pueda ser serbido mexor de ellas que asta aqui.

Y si como esta es carta fuera ablar en presencia de V. M. o de su conseyo yo digera algunas cosas en esta materia que en escrito me podre escusar de deçir las.

Archivalia II, n°. 220.

168. 1570, DECEMBER 1. — De Congregatie van het Concilie vraagt (Laurentius Metz), bisschop van 's Hertogenbosch, advies over het bezwaarschrift der parochianen van Aalst, tegen de inlijving van tienden hunner kerk bij de nieuwe parochiekerken [1]) te 's Bosch.

Cum in S. Congregatione cardinalium, qui praepositi sunt decretis Concilii Tridentini interpretandis, actum esset de postulatis incolarum et parochianorum ecclesiae loci de Aelst, qui in Buscoducensi diocesi est, etsi applicatio illa decimarum facta novae parrochiali ecclesiae, in civitate Buscoducensi ab Amplitudine Tua erectae, neque cum decretis canonum neque cum constitutionibus Concilii Tridentini congruere visa est, tamen cardinales ipsi nihil de hac re decernere statuerunt, priusquam Amplitudinis Tuae litteris certiores fierent, quibus adducta rationibus hanc voluntatem susceperit. Quamobrem de eorum sententia atque etiam ex authoritate S^mi^. D. N. supplicem libellum ipsorum parochianorum ecclesiae loci de Aelst ad Amplitudinem Tuam misi cum his litteris [2]), ut et istorum hominum querelas cognoscat et primo quoque tempore cardinalibus rescribat. Interea vero omni istius modi negotio supersedebit. Et valebit in Domino. Romae, Cal. Decembris 1570.

Congr. Concilii, Libri decretorum Vol. 1 f. 399—399^v^.

169. (OMSTREEKS 1570?) — Klaagrede van Henricus Farnesius (Dufour) aan den humanist Paulus Manutius, over de zedeloosheid en den ketterschen geest die in de Nederlanden heerschen.

Henrici Farnesii ad summum virum Paulum Manutium de religione deploratio.

Etsi Inferioris Germaniae natura et institutio erat ejusmodi, ut et fide et justitia omnique virtute, maxime in religione, eluceret, tamen quia multorum jam improbitate depressa est veritas, et iniquissimae contumeliae jacet in tenebris ratio, nec usquam litterarum lumen apparet, tanta nota turpitudinis inusta est religioni, tantumque infamiae bonis omnibus haeret dedecus, ut vel sanctissimum Ecclesiae nomen infestum sit et ipsa res detestabilis, bonus vero nullus non plane perfidus. Cum enim est eius loci iam labes quaedam virtuti invidere, velle ipsum florem dignitatis effringere, tum illi summa cum admiratione tanquam omni scientia excellentes suspiciuntur, qui religionem, bono consilio a Diis immortalibus datam, in fraudem malitiamque convertunt, si quidem libido formam

1) Franciscus Sonnius had 16 Juli 1569 de parochie van Sint-Jan te 's Bosch in vijf parochie's verdeeld; aan vier hiervan waren 5 April 1570 de tienden uit Aalst (bij Eindhoven) toegekend. Zie *Analecta Gijsberti Coeverincx* I ('s Bosch 1907), p. 244 en 261.

2) Het verzoekschrift is niet in dit register afgeschreven en dus niet meer aanwezig.

induit justitiae atque hoc sibi nomen inscribit; in qua peste non tantum est mali, quanquam impunitatis spes maxima, cum est illecebra peccandi, nihil non impune licet; neque, ut est in legibus, proposita sunt supplicia vitiis, neque praemia virtutibus, sed prosperum ac foelix scelus virtus vocatur. Quam ob rem, cum ad consiliandam multitudinem faciliorem aditum habet nequitia quam cujusque virtus et integritas, tantus est ad tupissimum illum perfidorum gregem concursus, ut paucos reperias, quos mentem non imbuerit inanis de religione opinio. Quid imbuerit? atqui et religio et aequitas, quam sua cuique finxit libido, jura omnia communisque vitae constitutionem pervertit; nihilque est tam sanctum atque syncerum, quod non facile illa hominum colluvies polluerit, atque in dies singulos ab eis pestis illa contagio sensim in viscera serpit Romanae ecclesiae. Primo vix tuto poterant delitescere in Germania Luterani, et omnis illorum rabies in clandestinis consumebatur colloquiis; jam sic communis atque pervulgata est, ut nihil trans Alpes non contaminatum reperias. Ac nuper Inferior Germania, quae maxime ab eo scelere immunis putabatur, inquinatissima reperta est. Ea enim omnis, cum in quatuor partes est divisa, sic ab haereticis circumventa est, ut quatuor partium alia sit finitima Galliae, unde omnis sentina malorum manat et sustentandae et augendae perfidiae materia; ea plurimum (tempore) summi praesidii Margaritae ab Austria infesta fuit, quam Flandriam appellamus. Alia, quae Brabantia nominatur, in fines usque Superioris Germaniae extenditur, ijsque est proxima qui Luteranorum omnium facile sunt principes, quique nullum scelus, quod verborum involucris adulterari possit, non suadent solum, sed etiam perfidiae ansam cunctis exhibere moliuntur. Haec igitur sic est hereticae pravitatis obnoxia, ut etiam bonis omnibus formidolosa sit. Reliquae duae partes, Hollandria et Zelandria, ab Angliae regina, cui vicinae sunt, cujusvis calumniae ducunt argumentum; quod cum ita sit, non mirum est, si in effrenata jam insultant libidine; quod ita quidem faciunt, ut nemo prope communis salutis studiosissimus ibi sit, cui possit hujus vitae lux aut hujus spiritus coeli esse jucundus. Quid enim jucundi ibi potest esse, ubi nihil nisi rapinos atque caedes cogitare videas?. Possem multa recensere, quae facile praetereo, ne nostra aetate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse videatur. Haec ego, vir amplissime, ad te scripsi, non quod rei argumentum tractare me posse putarem, sed ut intelligeres solum, quidquid valeo, me tibi valere.

Archivalia, II nº. 5.

170. 1571, JANUARI 21; 1572, OCTOBER 20. — Beschikkingen van den Generaal der Dominicanen omtrent de provincie Germania Inferior.

Germania Inferior.

Die XXI Ianuarii (1571) corfirmatus fuit in priorem provincialem Germaniae Inferioris fr. Carolus de Brie, Bruxellensis, in forma [1]).

1) De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, vermeldt echter (p. 18), dat op 7 Mei 1571 te Haarlem in plaats van Godfried van Mierlo, die bisschop van Haarlem was geworden, tot provinciaal van de provincie Germaniae Inferior is gekozen: Paulus Coyanus. Van Carolus de Brie wordt in dat nauwkeurig bewerkt boek in het geheel niet gesproken.

Et fr. Joachimus Rotharius fuit licentiatus ad gradum putaturae [1]) in forma, die XX Octobris 1572.

Breviae Datariae Vol. 83 f. 66. Dit is een register, alphabatisch gerangschikt naar verschillende landen, steeds betrekking hebbende op een der Bedelorden, het meest waarschijnlijk van de Dominicanen, en gaande van 1571—1573.

171. 1571, JULI 2. — Pius V vermaant o.a. de bisschoppen van Haarlem, Deventer en 's Hertogenbosch, ieder afzonderlijk, met meer ijver hunne herderlijke bediening waar te nemen.

Archivalia I, n°. 603. — Gedrukt Archief aartsb. Utrecht, XXII, p. 405.

172. 1571, JULI 2. — Pius V vermaant evenzoo o.a. den bisschop van Leeuwarden.

Venerabili fratri episcopo Levardiensi Pius papa quintus.

Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem.

Quo magis manifestum est eos, quos Deus, et sancta haec Sedes apostolica ecclesiarum rectores animarumque pastores constituit, non ad socordiam neque ad quietem, sed ad laborem atque ad sollicitudinem esse vocatos, eo majore animi dolore sumus affecti, intelligentes Fraternitatem Tuam et coeteros istius Inferioris Germaniae episcopos in commissarum sibi ovium custodia negligenter admodum se gerere; quae res eo videtur indignior, quod quo tempore, Philippo Hispaniarum rege Catholico postulante, plures ac novi episcopatus in ista provincia a foelicis recordationis Paulo quarto et sancta Sede apostolica constituti sunt, id eo consilio factum est, ut pluribus quasi speculatoribus adhibitis et res ipsae ecclesiasticae diligentius ac commodius gubernarentur, et animarum saluti melius consuleretur. Quod quidem consilium non modo secus quam existimabatur cessisse, sed etiam contrarium exitum habuisse valde certe dolendum est. Itaque debito pastoralis nostrae sollicitudinis officio incitati, cum venerabiles fratres coepiscopos nostros, ejusdem provinciae praesules, ad officium suum gregibus sibi creditis diligentius posthac praestandum hortaremur, Fraternitatem quoque Tuam ad idem hortari voluimus. Quae meminisse debet, episcopum, si in rebus religionis fuerit negligens, ne ab episcopatu deponatur mereri; non enim parvum aliquid, sed animarum salutem negligit, quas ut a peccatorum servitute redimeret, Deus proprii Filii sanguini non pepercit. Haec itaque cogitans, in primis vitam tuam his, quibus praepositus es, quasi regulam quamdam pie ac religiose vivendi ad imitandum propone, ut ejus similitudine qui boni sunt confirmentur, dissimilitudine mali a peccato deterreantur, omnes ad pietatem morumque integritatem alliciantur. Quia vero magni interest, ut qui populis justitiae sanctitatisque lumen praeferre debent, ipsi omni nequitiae vitiorumque macula careant, idcirco stude, ut clerus tuus coeterique tuae diocesis presbyteri sacerdotalem vitam vivant, ex quibus, si qui vel publice criminosi fuerint vel sanae disciplinae adversantes, hos canonicis poenis coercere ne praetermitte. Ante omnia ab haereticorum insidiis ac fallaciis gregem tuum custodi, ministerium tuum imple, opus fac episcopi in omnibus rebus ad ecclesiae tuae gubernationem pertinentibus, eam quae episcoporum

1) Predicature?

actiones maxime commendat vigilantiam diligentiamque adhibe, ut ante aeterni Judicis tribunal constitutus ab auditione mala non timeas, sed Illius vocem te in gaudium suum vocantis audire merearis. Datum Romae apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die secunda Julii (anno) millesimo quingentesimo septuagesimo primo, pontificatus nostri anno sexto.

Hoc exemplum scriptum fuit Levardiensi, Brugensi, Atrebatensi, Gandavensi et Iperensi episcopis.

Archivalia I, n°. 602.

173. 1551, JULI 4. — Pius V vermaant o.a. den aartsbisschop van Utrecht en de bisschoppen van Roermond, Middelburg en Groningen, ieder afzonderlijk, om tegenover de toenemende kwalen van hun tijd het bisschoppelijk ambt met grooteren ijver te behartigen.

Archivalia I, n°. 604. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 407.

174. 1572, SEPTEMBER 1. — Gregorius XIII machtigt den bisschop van Roermond [1]) of diens vicaris-generaal, dispensatie in bloedverwantschap 4e graad te verleenen aan Johannes Hendriksz. ten Elsen en Elisabeth Jansdochter Raricz (?), inwoners van Straelen, die zonder van dit beletsel af te weten, reeds kerkelijk gehuwd zijn.

Oblate nobis . . . . petitionis series continebat, quod tum alias in dicto oppido passim esset consuetudo, usitata maxime ante presulis ecclesie cathedralis Ruremundensis noviter erecte adventum, quod volentes contrahere matrimonium illud ante proclamationes, in ecclesia parochiali juxta decreta sacri Concilii Tridentini faciendas, contrahebant coram eorum parrocho et testibus per verba de presenti et postea certi existentes de vinculo matrimonii proclamationes fieri curabant . . . . Datum Rome, apud S. Marcum, sub annulo Piscatoris, die prima Septembris, 1572, pontificatus nostri anno primo.

Brevia Datariae Vol. 84 (ongepagineerd).

175. 1572, OCTOBER 24. — Gerard (van Groesbeek), bisschop van Luik, schrijft aan Gregorius XIII over den toestand van zijn bisdom en beveelt den paus zijn vertegenwoordiger Laevinus Torrentius aan.

Archivalia I, n°. 2095. — Gedrukt: Theiner, *Annales*, I, p. 62

176. 1573, APRIL 16. — Gregorius XIII betuigt aan den bisschop van Luik zijn verwondering, dat in zijn bisdom het Concilie van Trente nog niet is afgekondigd, en spoort hem ijlings daartoe aan.

Archivalia I, n°. 613. — Gedrukt: Theiner, *Annales*, 1, p. 122.

177. 1573, MEI 7. — Het kapittel der Sint Mariakerk te Aken vraagt aan Gregorius XIII volmachten om te kunnen voorzien in een schuld van 9000 Brabantsche guldens, door het kapittel vóór vier jaren aangegaan, ter voldoening van een schatting door den prins van Oranje opgelegd ten einde confiscatie van al het kerkelijk goed der kerk van Aken te ontgaan.

Venerabili fratri Leodiensi sive dilecto filio ejus officiali Gregorius papa XIII.

1) Wilhelmus Lindanus.

Venerabilis frater sive dilecte fili salutem *etc.*

Exhibita (est) nobis nuper pro parte dilectorum filiorum, decani seu vicedecani et capituli collegiatae ecclesiae sancte Mariae Virginis oppidi Aquensis, Leodiensis diocesis, petitio. Continebat quod, cum ante quatuor annos elapsos princeps Arangie potentissimo exercito, quem contra Belgicas ditiones clarissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis Catholici atque ad ecclesias dirimendas et ecclesiasticos passim opprimendos ducebat, dictum oppidum in limitibus ditionum praedicti Philippi regis premeret, ipsisque exponentibus omnium bonorum eorundem simul et vestium, ornamentorum sacrorumque vasorum pretiosorum aliorumque jocaliorum ecclesiastici et divini cultus usui destinatorum, direptionem, nisi summam novem millium florenorum Brabantiae in promptu numerarent et persolverent, minaretur, ipsi exponentes ad tam horrendum damnosumque periculum evitandum summam praedictam, amicorum auxilio sub interesse unde cumque collectam, quamprimum numerare coacti fuerunt. Cum autem, sicut eadem petitio subjungebat, propter praesentium temporum injuriam et gravissimum pecuniarum hujusmodi interesse, interusurium, quod ipsi exponentes solvere singulis annis coguntur et solvunt, et quia etiam damna maxima passi sunt in rebus et bonis suis per devastationem et direptionem ipsius principis militum, prout in dies alia etiam majora per novos ejusdem principis infestatorum exercitus, de presenti etiam furiantium, patiuntur et pati posse formidant, impossibile esset predictam summam sive oppignorationem bonorum dictae ecclesiae restituere, ipsi exponentes nobis humiliter supplicari fecerunt, quatenus super his opportune providere de benignitate apostolica dignaremur.

Hun wordt toegestaan het onroerende eigendom van het diocees voor deze schulden te belasten tot een som van 9000 Brabantsche guldens [1]) *voor den tijd van 10 jaren.*

Brevia Lateranensia. Vol. 90.

178. 1573, MEI 24. — Cunerus Petri, bisschop van Leeuwarden, beschrijft aan den paus den toestand van zijn bisdom.

Beatrissime pater.

Tametsi longius a sanctissima vestra Sede remoti simus, nihil tamen antiquius mihi esse spero quam filiali obedientia et dilectione illi conjunctissime adherere, quam catholicae ecclesiae matricem et radicem omnes cum divo Cypriano vere Christiani confitentur. Status vero ecclesiae meae Leovardiensis incursione haereticorum, quos istic *goesios* nominant, multum quidem est perturbatus. Nam monasteria plurima exusta, altaria destructa, imagines a templis eliminatae ac, profligatis bonis sacerdotibus, juge Sacrificium conculcatum est. Leovardia tamen (laus Deo) fortiter in fide perstitit, ubi cum ecclesiasticis huc confugientibus semper mansi et, Domino nos mirabiliter respiciente, jam pridem in Frysia ab illorum furore liberati sumus, et oves, rursus cum pastoribus collectae, paulatim quae sint destructa reparant. Propter vicinam tamen Hollandiam, quae uno excepto Amsterdamo tota a goesiis adhuc occupatur, non extra omne periculum versamur, quin frequenter fines nostros arrodant et graviora in dies minitentur. Tres aut quatuor dumtaxat

1) Twee Brabantsche guldens = 1 gouden dukaat de Camera.

presbiteri velut leves palee hac tempestate avolarunt; caeteri catholici quidem sunt (laus Domino). Verum concubinatum, qui tamen multum est interim imminutus, difficile eradicare possum. Populus vero utcumque mandatis episcopi se accomodat; quia tamen plurimos habemus commixtos Anabaptistas et Swinglianos, et inter hos occultos concionatores, qui brachium seculare istic parum metuunt, fit ut ab Ecclesia et vera pietate sit alienior. Cui rei praesens etiam seditio multum proh dolor suffragatur. Optime tamen me habet quam in festo Pascae et Venerabilis Sacramenti fidem communiter ubique ostenderunt. Porro in beneficiis tam curatis quam simplicibus populus fere habet hic electionem; unde fit, ut simplicia fere pueris conferantur, qui nihil aut parum Ecclesiae prosint, quibus nescio quas Horas legendas imponam. Quia enim extra omnem legendi consuetudinem istic erant, hactenus sub beneplacito Vestrae Sanctitatis eis vel Horas de Dominica vel Septem psalmos penitentiales quotidie legendos iniunxi; quod si Vestra Sanctitas non sufficere judicaverit, consilium obsecro non deneget; nam prolixas illas Horas ordinarias vel Romanas nemo ab eis vel parentibus facile impetrare potest. Interim beneficia, etiam curata (sunt), admodum tenuia; optima centum ducatorum, alia quinquaginta, alia triginta. Haud multo pinguiores sunt prebende ecclesie cathedralis. Quod vero ad dotem episcopalem attinet, nunc quidem valde gravata est pensionibus et aliis incommodis; sed quando omnino libera erit, non poterit duo millia ducatorum excedere. Unde etiam fit, ut contra haereticos et alios Ecclesiae inobedientes episcopus pro officio suo procedere non possit. Cui malo spero, quod per Vestram Sanctitatem et regiam majestatem aliquando providebitur. Pedibus itaque Vestrae Sanctitatis humillime prostratus, totam meam diocesim, capitulum meum atque meam infirmitatem in visceribus Jesu commendo, qui pessimo hoc seculo principum nostrorum favore plurimum indigemus, rebus et ingeniis sic comparatis ut clementi et paterna severitate vitia corrigi velint. D. Jesus Deus optimus maximus V. S. diu dignetur Ecclesiae suae custodire incolumem. Datum Leovandi, 24 Maji, anno Domini 1573.

Eigenh. get. } V. S. humillimus capellanus
Cunerus Petri episcopus Lewardiensis.

Op den rug het adres: Sanctissimo domino nostro Gregorio Pontifici Maximo. Romae.

Archivalia I, nº. 2096.

179. 1573, JUNI 11. — Gregorius XIII vermaant o.a. de bisschoppen van Luik, Roermond, Utrecht, Deventer en Munster, ieder afzonderlijk, om de visitatie van hun bisdom, voornamelijk in het gebied van den hertog van Kleef, behoorlijk te verrichten en tevens om zich trouw te houden aan Caspar Gropper, die hun uit naam van den paus de noodige instructies zal verstrekken.

Archivalia I, nº. 614—615. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 410.

180. 1573, AUGUSTUS 8. — De Staatssecretaris kardinaal Ptolomeo Gallio aan (Cunerus Petri) bisschop van Leeuwarden, dien hij prijst voor zijn jongste aan den paus gericht schrijven [1]) en wien hij verschillende wenken geeft.

Archivalia I, nº. 616. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 413.

1) Zie hierboven nº. 178.

181. 1573, AUGUSTUS 29. — Gregorius XIII vermaant Alva, de Nederlandsche studenten, die naar Bologna willen gaan [1]), hierin niet te verhinderen.

Archivalia III, nº. 241. — Gedrukt Theiner, *Annales* I, p. 201.

182. 1573, NOVEMBER 17. — Aegidius de Monte, bisschop van Deventer, schrijft aan den paus, in antwoord op de Breve van 3 Juni 1573, over den toestand van zijn bisdom.

Archivalia I, nº. 2097. — Gedrukt Theiner, *Annales*, I, p. 124.

183. 1574, JANUARI 9. — Gregorius XIII verleent aan den Minderbroeder Stephanus de Molina, biechtvader van Requesens, eenige bijzondere volmachten in de Nederlanden.

Dilecto filio Stephano de Molina, Ordinis Fratrum Minorum professori, Gregorius papa XIII.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Sincerus in religionem zelus, quo te accensum accepimus, promeretur, ut ea tibi libenter committamus, per quae Christifidelium conscientiae et animarum saluti prospiciatur. Hinc est, quod nos tibi, qui Ordinem Fratrum Minorum expresse professus es et ad audiendas confessiones dilecti filii nobilis viri Ludovici de Requesens, praeceptoris majoris Ordinis et Militiae Jacobi de la Epada, provinciae Castellae, sub regula Augustini, nunc pro carissimo in Christo filio nostro Philippo Hispaniarum rege Catholico in dominiis Flandriae gubernatoris generalis, in eisdem locis ad praesens commorantis, ab ipso Ludovico electus fuisti, ut quamdiu officio confessoris dicti Ludovici fungeris, in quibuscumque regionum praedictarum civitatibus, diocesibus et locis, etiam exemptis, ad quae te accedere et in quibus pro tempore esse contigerit, absque ordinarii locorum eorumdem (licentia), quavis etiam episcopali vel metropolitana aut abbatiali praeditorum dignitati, quorumcumque utriusque sexus, etiam si personae ecclesiasticae, etiam constitutae in dignitate, non tamen regulares fuerint, confessiones audire eosdemque a quibusvis excessibus gravibusque delictis, non tamen haeresis, etiam in Bulla, in die Cene Domini legi solita, comprehensis, quarum absolutio Sedi apostolicae duntaxat reservata existit, que ipsi confessi tibi fuerint, injuncta eis arbitrio tuo penitentia salutari, in foro conscientiae duntaxat absolvere, ac si in dictis dominiis vel illis adjacentibus locis adversus hereticos ac praedecti Philippi regis rebelles et hostes castra poni, quod Deo pro sua ingenti bonitate avertere placeat, aut prelia cum eisdem committi contigerit, omnibus pro dicto Philippo rege militantibus, quibus tunc proxime cum eisdem hostibus pugnandum erit, benedicere ac eisdem in articulo mortis constitutis et in pugna seu praeliis morientibus, contritis tamen, plenarium omnium et singulorum suorum peccatorum indulgentiam et remissionem, quam harum serie misericorditer in Domino elargimur, pronunciare et publicare, toties quoties justo exercitu pugnandum erit, possis concedimus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibus-

1) Gregorius XIII, Bolognees van geboorte, was weleer zelf een gevierd leeraar geweest van deze hoogeschool.

cumque. Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 9 Januarii 1574, pontificatus nostri anno secundo.

CAESAR GLORIUS.

Secretaria dei Brevi Vol. 30 (Gregorii papa XIII an. 1574 Vol. I) f. 10.

184. 1574, (vóór 20 JANUARI). — Memorie, door eenige ongenoemde Hollanders [1]) aan den Keulschen nuntius Caspar Gropper [2]); zij dringen erop aan, dat in Holland colleges der Jezuieten mogen worden opgericht, met name te Utrecht een seminarie, eveneens door de Societeit te besturen.

Archivalia I, nº. 804 en 2417. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 415. Vgl. Pasture, *Inventaire* p. 131.

185. 1574, JANUARI 20. — De nuntius Caspar Gropper schrijft, in een uitvoerig bericht over den kerkelijken toestand van Duitschland, aan den kardinaal-staatssecretaris (Gallio) ook over de Nederlanden, met name over W. Lindanus, bisschop van Roermond.

Archivalia I, nº. 856. — Gedrukt Schwarz, *Nunziatur-Korrespondenz*, p. 101 vlg.

186. 1574, JANUARI 26. — Verslag van P. Moncherat, generaal der Cisterciënserorde, over zijne visitatie der kloosters in Duitschland, die hij niet zonder succes heeft volbracht en weldra in de Nederlanden zal voortzetten.

Gedrukt: *Archivalia* I, nº. 2181.

187. 1574, FEBRUARI 1. — Gregorius XIII belast (Laurentius Metz), bisschop van 's-Hertogenbosch, met de visitatie der abdij van Afflighem.

Venerabili fratri episcopo Buscoducensi Gregorius papa XIII.

Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem.

Sincerus in religionem zelus, quo te accensum accepimus, promeretur, ut ea tibi libenter concedamus, per quae status religiosarum personarum prospere dirigatur. Hinc est, quod Nos, cupientes ut monasterii abbatiae nuncupati de Afflighen Ordinis s. Benedicti Mechliniensis dioecesis, quod unitum et incorporatum dictae ecclesiae Mechliniensi existit, monaci per reformationem et clausuram, quae personis regularibus valde convenit, maxime in locis ubi de crimine haeresis suspicari potest, sedulum Domino exhibeant famulatum, idque praecipue per visitationis et reformationis favorabile studium auctoritate nostra faciendum exequi posse credentes, teque a quibusvis excommunicationis *etc*, censentes, motu proprio, non ad tuam vel alterius pro te Nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed ex certa nostra scientia, fraternitati tuae, de qua in his et aliis rebus plurimum in Domino fiduciam obtinemus, per praesentes committimus et mandamus, quatenus tu cum interventu officialis seu

---

1) Waarschijnlijk bevond zich daaronder en wel vooraan de naar Keulen uitgeweken oud-burgemeester van Gouda Jan Gerrits Stempelse, die bij de Keulsche nuntiatuur in hoog aanzien stond en met de Jezuieten een nauw verkeer onderhield. Vgl. Fruin, *Fr. Dusseldorpii Annales*, Inl. *LI*, en *De Katholiek*, Dl. 138 (1910), p. 109—117.

2) Caspar Gropper, nuntius (volgens sommigen: buitengewoon nuntius) te Keulen 1573—1576.

vicarii generalis in spiritualibus moderni archiepiscopi dictae ecclesiae Mechliniensis et duarum personarum ecclesiasticarum per te eligendarum, quarum alter saltem sit regularis, monasterium praedictum, ejusque personas, et bona tam in spiritualibus quam temporalibus visites, necnon omnia et singula, quae ad illius bonum regimen et ad regularem observantiam et ad Dei servitium spectant et pertinent, statuas et observari praecipias, dictosque monachos ad clausuram compellas, eisque ab ipso monasterio egrediendi, etiam ratione visitationis consanguineorum suorum, facultatem interdicas, ipsosque consanguineos et alios quoscumque inter monasterii septa recipi et admitti prohibeas, nisi per archiepiscopum aut ejus vicarium, pro tempore existentes, expresse approbandos, quos bonae vitae et fidei catholicae observatores esse repererint. Nos enim tibi tam praemissa omnia et singula quam alia in eis et circa ea necessaria et quomodolibet opportuna faciendi et gerendi plenam et liberam auctoritate apostolica per praesentes facultatem concedimus et impartimur. Non obstantibus quibusvis, etiam apostolicis, necnon in provincialibus et synodalibus conciliis editis specialibus vel generalibus constitutionibus, ac quibusvis, etiam juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et literis apostolicis quibusvis personis et dicto monasterio, ac illius personis superioribusque, necnon Ordini in genere vel in specie, ac sub quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica et expressa mentio aut aliqua alia exquisita forma in illis tradita observata inserti forent, praesentibus pro expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque; aut si aliquibus ab eadem sit Sede indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mentionem. — Datum Romae, apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die prima Februarii 1574, pontificatus nostri anno secundo.

Caesar Glorierius.

Secretaria dei Brevi Vol. 33 (Gregorii papae XIII an. 1574 liber II) f. 6v.

188. 1574, FEBRUARI 16. — Gregorius XIII antwoordt aan Aegidius de Monte, bisschop van Deventer, op diens schrijven van 17 November j.l.

Venerabili fratri Aegidio episcopo Daventriensi.

Archivalia I, nº. 619. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 414.

189. 1574 (FEBRUARI 21). — Fr. Petrus van den Bosch wordt door den Pater Generaal der Dominicanen [1]) benoemd tot visitator en commissaris in Holland, Gelderland en Friesland.

Institutus fuit visitator et commissarius cum solita auctoritate in Holandiam, Geldriam et Frisiam pater fr. Petrus de Busco (die 21 Februari 1574).

Dominicaner Registers IV, 39 f. 126vº.

1) Seraphini Cavalli, die te Brussel was, toen het kapittel der provincie Germania Inferior aldaar op 23 Febr. werd gehouden. De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, p. 19.

190. 1574, MEI 14. — Kardinaal Gallio aan den landvoogd Requesens over de toekenning van een kanonikaat in Oudmunster te Utrecht, dat de paus heeft verleend aan zijn kamerheer, Philips van Corswarem.

Al signor Commendatore maggiore governatore in Fiandra; 14 di Maggio 74.

Illmo.

Essendo a di passati vacato un canonicato de la chiesa di S. Salvatore di Trajetto, Nostro Signore ne face gratia a un cameriero suo di quel paese, chiamato Filippo di Corsuvaremia, et è stato spedito il Breve secondo il solito per pigliare il possesso a nome de la Camera apostolica et conservar li frutti sin tanto che siano spedite le bolle. Hora intendendosi, che dal capitolo è stato intruso un'altro in detto canonicato fuori d'ogni ragione, S. B^ne. mi ha commesso di pregare l'Ecc^tia. Vostra, che sia contenta ordinare efficacemente, che il Breve sopradetto habbi il suo debito effetto, si per conservatione de l'autorità di questa S. Sede, come per ajutar questo povero gentil' huomo, che è meritevole di questo bene oltra gli altri rispetti, per haver, come s'intende, esso et i suoi parenti ricevuti molti danni da gli heretici in coteste parti. Et non dubitando, che l'Ecc^tia. Vostra per la singular pietà et devotion sua verso N. S^re. et la s. Sede farà prontamente quanto si ricerca, non sarò più longo. . . . . Di Roma.

Archivalia I, n°. 2098.

191. 1574, MAART 20. — Gregorius XIII verleent aan den Jezuiet Rodriguez en diens metgezel, als aalmoezenier in het leger van Requesens, bijzondere volmachten en tevens aan alle dienstdoenden daar bijzondere aflaten.

Dilecto filio Christophoro Rodriguez, Theologiae Doctori, presbytero Societatis Jesu, Gregorius papa XIII.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Ut animarum Christifidelium, qui fidem catholicam contra Illius et catholicae Ecclesiae hostes in charissimi in Christo filii nostri Philippi Hispaniarum regis catholici Flandriae et reliquis Inferioris Germaniae ditionibus propugnant saluti, quantum cum Deo possumus, consulamus, te ad dilectum filium nobilem virum Aloisium de Requesens, Ordinis militiae s. Jacobi majorem Castellae commendatarium ac pro eodem Philippo rege in Belgiae statibus gubernatorem, id etiam postulantem, mittere decrevimus. Ut igitur ea ad quae mitteris melius exequi et adimplere possis, speciales et infrascriptas facultates et privilegia tibi impartienda decrevimus. Motu igitur proprio et certa scientia tibi ac socio tuo, Societatis Jesu sacerdoti, tibi per Generalem Praepositum assignato seu assignando, quod omnium et singulorum militum regis exercitus, [1]), dum in exercitu fuerint et bello inservierint, ac dicti Aloisii familiarium et curialium confessiones audire, eosque ab omnibus peccatis et censuris ecclesiasticis et casibus, quomodolibet reservatis, etiam in bulla die Coenae Domini legi con-

1) In 1587 heeft de Orde der Jezuieten, op aandrang van Alexander Farnese en met ondersteuning van het Spaansche gouvernement, de zielezorg over de soldaten, welke in de Nederlanden aan de zijde van Spanje streden, de z. g. missio Castrensis, voor goed aanvaard. Zie Pirenne IV, p. 370.

sueta, in foro conscientiae tantum, injuncta salutari poenitentia, absolvere, necnon tibi eorum vota quaecumque, castitatis et religionis votis dumtaxat exceptis, in alia pietatis opera commutare, ac omnibus et singulis Christifidelibus de exercitu, familia, et curia praedictis SS^mae. Eucharistiae seu viatici et Extremae Unctionis Sacramenta ministrare, necnon Missas super altare portatile in loco clauso et a ventis tuto in terra cum reverentia et honore celebrare possitis; omnibus vero et singulis Christifidelibus de regis exercitu seu copiis ac familiae et curiae praedictis, hoc quoties cum fidei hostibus manus sint probabiliter conserturae tam in mari vel flumine quam in terra, sibi aliquem sacerdotem approbatum eligere valeant, qui eorum confessiones audiret, etiam ut praemittitur reservatis, similiter absolvere possit. Quodque quandocumque ad arma contra praedictos vel alios infideles ventum fuerit sive in mari, sive in terra, tam tu, quam tuorum sociorum quilibet in ea navi vel acie seu agmine assignati fueritis, fidelibus et pugnantibus nomine nostro benedictionem impendere respective possitis et valeatis, auctoritate apostolica, tenore praesentium, facultatem concedimus et potestatem. Insuper omnibus fidelibus et copiis, familiae et curiae praedictis, videlicet qui gratis militaverint, pro prima vice qua confessi et contriti Sacratissimam Eucharistiam sumpserint, plenariam omnium et singulorum suorum peccatorum indulgentiam ac remissionem, qui vero stipendiati fuerint et tandem Sacratissimam Eucharistiam, ut praefertur, prima vice sumpserint, decem annorum ac totidem quadragenarum indulgentiam; omnibus autem et singulis stipendiatis et non stipendiatis et aliis personis exercitus, familiae et curiae praedictorum, aliis vicibus confessis, contritis et communicatis, quinque annorum et totidem quadragenarum indulgentiam; et in articulo mortis constitutis atque in expeditionibus, pugnis vel praeliis committendis morientibus, contritis tamen, plenariam quoque indulgentiam; item omnibus, qui Missis vel sermonibus in concionibus vestris aut orationibus devote interfuerint, indulgentiam quinquaginta dierum de Omnipotentis Dei misericordia ac Beatorum Petri et Pauli apostolorum Ejus auctoritate confisi, easdem patentes concedimus et elargimur. Insuper tibi et sociis hoc in exercitu seu classe permanendo et praeliis, quae committi et aliis actibus, in quibus sanguinis effusio fieri contigerit, ac rebus aliis bellicis interessendo, milites etiam ad victoram ex pugna infidelibus reportandam animando, nullas propterea censuras ecclesiasticas aut irregularitatem seu inhabilitatis notam incurratis, dicta auctoritate concedimus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 20 Martii 1574, pontificatus nostri anno secundo. CAESAR GLORIERIUS.

Secretaria dei Brevi Vol. 33 (Gregorii papae XIII an. 1574 lib. II) f. 25.

192. 1574, SEPTEMBER 8. — Memorie, aan koning Philips uit Leuven gezonden door een ongenoemde (bisschop W. Lindanus?) ter uiteenzetting der geneesmiddelen, die voor Kerk en Staat in de Nederlanden noodig zijn.

Remedia pro instauranda in Belgio religione catholica et republica restituenda.

Cum, saevientibus partim haeresibus et in dies propter motus bellicos invalescentibus atrociusque per conventicula in hunc usque diem non infre-

quentia grassantibus, magis in horas ruat labefactata tot per annos apud Belgas religio catholica, quae sui ruina florentissimam etiam hanc evertit rempublicam, necessario erit optata piis omnibus perturbatae reipublicae Belgicae restitutio, pax, et tranquillitas a religionis restauratione inchoanda.

Quae ut foeliciter inchoetur, et perficiatur salutarius, ante omnia consultissimum videtur, ut hac super re jubeat Catholica Sua Majestas primo quoque tempore omnes provinciae Belgicae convenire episcopos aut saltem aliquot electiores, et Christi quam suarum aut rerum aut voluptatum amantiores, una cum viris aliquot politicis, eximia in Deum pietatis laude preclaris et catholicae fidei zelo spectatis, qui, ut oviculis suis afflictissimis dispersis, dilaniatis saluberrima quaeque possint adhibere remedia, ita instaurandae apud Belgas reipublicae non inutilia suggerere queant consilia. Interea ne nostram hac de re dissimulemus sententiam (quam salvo melius sentientium judicio cedere cupio) equidem arbitror rebus supradictis non male consultum iri, si tria adhibeantur remedia; nimirum, accuratior populi in fide per concioratores doctrina, cum visitatione ac reformatione cleri, ac potissimum cathedralium ecclesiarum, secundum canones justitia vigilantior, sive legum observatio diligentior; denique salutaris errantium Christi ovicularum medicina, quae canonica est inquisitio.

Quod ad doctrinam catholicae fidei attinet, viderint Rev^mi. D. D., qui erunt (uti diximus) jussu Catholicae Majestatis convocandi, qua ratione occurratur per pastores, canonicos et Mendicantes. Primo ut omnes pastores resideant et non doctrina modo, sed piae vitae potius exemplo suos ipsi pascant. Visitatio autem, an illis solis, an additis regiis commissariis sit credenda, equidem ambigo; an potius evocandus aliquis legatus sive nuntius apostolicus. Sed cum rerum experientia doceat, parum hac via successisse, putarim consultissimum, ut Catholica Sua Majestas oviculis Christi Belgicis, afflictissimis et dirum in modum saevissima hac grassantium passim haereseon plurimarum tempestate dispersis, suum reddat pastorem, qui totius Belgicae primas est, nimirum Rev^mum. D. Archiepiscopum nostrum Mechliniensem [1]), ut suum secundum canones hic facere incipiat officium, cui ex imposito divinitus onere incumbit huius rei cum inchoandae, tum praestandae, adeoque perficiendae cura non mediocris. Qui si adesset, modum huic rei idoneum inveniat, quo istud reformationis caput (a quo equidem totum salutis Belgicae causam pendere arbitror) salutari mandari queat executioni. Sicut nec aliud est pacandae, immo sanandae reipublicae remedium certius, quam si Catholica Sua Majestas huc trajicere tandem dignaretur et paternum suum in has provincias sua praesentia declarare affectum, qua una re animos populi sui Belgici, nunc rebus, nescio quibus, aut exasperatos aut aversos et non parum alienatos, sibi facillime valeat conciliare et in pristinum obedientiae, omnisque aviti obsequii studium revocare, atque ad amandum perpetuo legitimum Catholicae suae Majestatis successorem inflammare. Quod si pastorem suum afflictissima per Belgium Christi ovilia ad sese pascenda revocare nondum possunt, saltem Catholica Sua Majestas ex Rev^mis. D.D. episcopis Hispanis unum aut alterum, doctrina, pietate, ac zelo egregium, huc mittat, qui cum episcopis Belgicis negotium Christi Domini ac religionis catholicae hic instaurandae ac aeternum statuendae ex animo satagat.

---

1). In naam was Granvelle nog aartsbisschop van Mechelen ; maar hij resideerde buitenslands.

Haec autem visitatio canonica, ecclesiarum potissimum cathedralium, (nam monasteriorum et abbatiarum deformatissimarum, academiarum et caeterorum in aliud reponetur tempus) utiliter et efficaciter fieri non poterit, nisi adhibeatur omnibus Christi ovibus juxta formam Concilii Tridentini. Quod Concilium vere catholicum si rex Catholicus, prout officium ejus postulat, instruet integrum et inviolatum suas par provincias Belgicas ab omnibus observari, certissimam ingrederetur viam, qua et religionem catholicam instauret simul et constabiliat, ipsamque rempublicam mirifice statuat, ne iterum simili tempestate in praecipitium trahatur, et abripiatur (in) ruinam. Quam diu enim episcopis non permittitur (exigere) a judicibus laicis, Catholicae Majestati subjectis, executionem Concilii Tridentini totius, in universum minuitur ejusdem Concilii robur, detrahitur episcopis authoritas et ecclesiastica conculcatur disciplina, quae certissimam habent reipublicae ruinam conjunctam. Siquidem hac ratione populo gradus fit et via ostenditur ad reliqua omnia ecclesiastica Concilia, sacros Canones et sacra denique omnia cum ipsis praelatis ecclesiasticis contemnenda. Hinc passim bona ecclesiis et pauperibus subtrahuntur, fundationes piae intereunt, eleemosinae publicae negliguntur, cultus divinus perit. Itaque si Concilium Tridentinum universale atque catholicum jubeat rex Catholicus ubique observari totum, sicut Ecclesiam Dei misere deformatam facile instauraverit, ita et rempublicam suam, dolendum in modum collapsam, praeclaro facto restituerit adeoque singulari ac vera salutari beneficio exornarit.

Ad quae duo capita, quae sunt salutis Belgicae verissimi fontes, salubriter efficienda mirum in modum profuerit novum apud Belgas in aula Consilium constituere ecclesiasticum, quod de omnibus religionis, ecclesiarum, monasteriorum et rerum omnium spiritualium causis et personis cognoscat. Quia absurdum videtur et SS. Canonibus inimicum, ut sub rege Catholico facta judicum ecclesiasticorum quotidie reformentur per judices laicos, aut sacerdotes Dei ad tribunal laicum abripiantur, judicandi contra leges et Canones, praeter hoc ecclesiasticum Consilium opus foret quodam ephoro sive generali magistro, cui curae esset, ut praetores regii suum diligenter faciant officium et ut leges sive edicta regia observentur tam a judicibus quam a praetoribus et coeteris regiis aut reipublicae ministris, stipendiariis et juratis omnibus. Sicut enim legum negligentia in istam perniciosam devoluti sumus calamitatem, ita, nisi vigilantior adhibeatur earumdem observatio, sperare bene in posterum non licebit, immo atrocior metuenda Dei nobis justissime iratissimi plaga.

Coeterum quia nunc locis non paucis magistratum officiaque regia et munia publica occupant minus idonei, cura omnium prima esse debet regi Catholico, ut (habito hac super re de magistratuum et ministrorum fide ac moribus examine), submotis praesenti huic, quod quaerimus, remedio minus aptis, idonei quamprimum substituantur; qui bonae hactenus famae, tam ipsi quam uxores, re ipsa non solo nomine, hisce motibus se se demonstrarunt catholicos, professione fidei catholicae juxta Concilii Tridentini doctrinam publice facta, jurent, se se sua cum familia ministrisque omnibus curaturos, ut fides catholica stet, floreat et vigeat secundum sacros Canones et regias leges. Cum enim reipublicae praesunt, qui aut avaritiae nota, aut munerum cupiditate, aut haereseos labe laborent, nunquam erit bene huic reipublicae Belgicae. Sunt enim non pauci etiamnum inter supradictos, qui sese nunc gloriantur aut jactitant (se) etiam catholicos non alia de caussa (nisi fallimur vehementer) quam

quia regem habent Catholicum. Alioquin si liceret ipsis citra bonorum suorum periculum sentire, credere ac facere quod malunt, brevi esset (vereor) alia Belgicae hujus regionis facies, quae nunc regi subjecta Catholico habetur et vulgo dicitur catholica. Sed qualis sit, detracta hac larva, Deus novit.

Proinde cum tam multos Nicodemos et callidos simulatores, animoque et studio clancularios veros catholicae Dei Ecclesiae hostes foveat haec provincia (sicuti per similes nunc videmus et patriam proditam, et provinciam perditissimam, quorum tamen nomina non celabunt viri pii illi, quorum interfuit providere) vigilantius ei instaurandae nunc erit incumbendum, ut rebus bene gerendis ac gubernando populo praeficiantur viri non censu tantum, clientela, cognatione, affinitate aut opibus potentes, sed virtutibus clari, Catholicismo spectati, zelo aliquo fidei illustres et ab omni semper haereseos nota, suspicione et favore alieni, qui nec ipsi, nec uxores eorum, male audiunt de mutata religione avita.

His judicibus, certo stipendio exornandis, una sit omnium legum Belgicarum, (quas et in modo judicii prolixissimi et executionis sumptuosissimae oportet reformari; de iis enim non modo plebei saepe, sed ipsi etiam DD. praesides provinciarum nobis subinde sunt conquesti, aliquam desiderantes antiquarum istarum consuetudinum sive potius corruptelarum et populi Belgici vexationum et arrosionum moderationem legitimamque castigationem), his (inquam) judicibus una sit omnium legum Belgicarum prima et ultima salus populi christiani, ut malis, potissimum pertinacioribus, non desit poena clementer infligenda ad coeterorum exemplum, quo terreantur ac resipiscant tandem a diaboli laqueis, nec probis praemia bonisve corona, ut ad imitationem virtutis honestis reipublicae praemiis honoribusque publicis provocentur. Quod procul dubio fiet, si judicibus ecclesiasticis judices regii omnes suum praestent fideliter auxilium, ne illi amplius per ullos officiarios impediantur aut retardentur, quod Sua Catholica Majestas in primis mandare debebit, ut mutuo auxilio electum Christi Domini corpus, quod catholica est Ecclesia, juvetur, sanetur, salvetur.

Caeterum quia non satis est rempublicam bene constituisse, nisi et ejus perturbatoribus in tempore occurratur, admonendum etiam est tertium remedium, quod canonicam diximus Inquisitionem, in eos, qui aut favore aut suspicione novae perfidiae sunt infames, sive aliam ob causam male audiunt. Erunt igitur domini pontificii inquisitores (qui huic provinciae sanandae, ac in vera Christi religione adeoque V. Majestatis obedientia et fide servandae, plus sunt necessarii quam ad vitam hanc miseram fovendam panis aut vestis) majore quam hactenus authoritate fulciendi et auxiliis, sumptibusque per regios ministros instruendi, muniendi ac serio adjuvandi. Quae cujusmodi esse debeant, cum illo ecclesiastico regis Consilio possent conferri, statui et definiri. Siquidem episcopi, licet vigilantissimi atque laboriosissimi, huic perfidiae ac pravitatis haereticae veneno, nimis longa, si non dissimulatione certe incuria incredibiliter invalescenti atque in horas augescenti, exstirpando sufficere has per provincias non possunt. Neque sane, quod prudentes viri asserunt, hoc loco, aut tempore expedit, ut saevioribus istis medicinis spirituales patres episcopi in suos utantur filios, quia omnium opinione plures sunt, quam ut ab illis possint castigari, aut ad sanam mentem revocari.

Haec [1]) melius sentientium judicio corrigenda et castiganda submittimus.

1) Van hier af met een andere hand onderaan bijgevoegd.

offerantes pleniora et clariora, si forte postulanda videantur. Lovanii, 8 Septembris 1574.

Archivalia I, nº. 857.

193. 1574, SEPTEMBER 10. — Inhoudsopgave van brieven door den nuntius Gropper uit Keulen naar Rome gericht over de voorgestelde middelen tot verbetering van het godsdienstig-kerkelijk leven in Holland.

Capita praecipua litterarum Gropperii Coloniae datarum die X Septembris 1574.

Archivalia I, nº. 806. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht,* XXII, p. 144.

194. 1574, NOVEMBER 24. — Barlaymont verzoekt namens de Gedeputeerde Staten van Gelderland een der bisschoppen (vermoedelijk W. Lindanus, bisschop van Roermond), zijn geestelijke rechtsmacht voorloopig niet over hun gewest te willen uitstrekken.

Rev^me^., doctissime domine.

Archivalia I, nº. 807. — Gedrukt *Archief aartsbisdom Utrecht,* IX, p. 306.

195. 1574, DECEMBER 4. — Gregorius XIII aan (Frederik Schenk van Tautenburg) aartsbisschop van Utrecht, dien hij aanspoort om zoo spoedig mogelijk seminaries op te richten volgens de voorschriften van het Trentsche Concilie [1]).

Venerabili frati archispocopo Trajectensi.

Archivalia I, nº. 621. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht* XXII, p. 421.

196. 1574, DECEMBER 9. — *a.* De Congregatie van het Concilie zendt aan (Laurentius Metz) bisschop van 's-Hertogenbosch, antwoord op de gestelde vragen aangaande het geschil met zijn kathedrale kapittel.

b. Evenzoo aan het kathedraal kapittel.

a. Episcopo Buscoducensi.

S. Congregatio cardinalium Tridentini Concilii interpretum, cum proposita ipsi fuissent nonnulla dubia ad Amplitudinem Tuam tuaeque ecclesiae capitulum pertinentia, ita de illis censuit, quemadmodum in margine libelli [2]), his litteris adjuncti, descriptum est. Id ut ita servetur. Amplitudo Tua quantum in se est curabit, et bene in Domino valebit. Romae *etc.* (die 9 Decembris 1574).

Archief Congr. Concilii, Libri litterarum Vol, 1 f. 81 nº. 291.

b. Capitulo Buscoducensi.

Admodum reverendi domini cardinales, qui Concilii Tridentini inter-

---

1) Wel had Schenk van Tautenburg reeds in 1568 een commissie benoemd om zulk een seminarie op te richten, maar juist omdat deze commissie zoo langzaam werkte en tot geen resultaat kwam, schreef de paus zijn brief. In 1575 werd de Hieronymusschool voor dat doel aangekocht, doch wegens allerlei moeielijkheden, en ook door de weinige belangstelling, welke de aartsbisschop van Utrecht voor deze instelling aan den dag legde, moest men het seminarie reeds in 1576 of 1577 sluiten. Zie *Archief aartsb. Utrecht,* XXVI, p. 451.

2) Dit verzoekschrift heb ik niet aangetroffen.

pretationi praesunt, consulti de iis quae in libello, his literis adjuncto, continentur, ita censuerunt, quemadmodum in ipsius margine adscriptum est. Quod ut servetur diligenter, quantum in vobis est curabitis, et valebitis in Domino. Romae, die 9 Decembris 1574.

Archief Congr. Concilii, Libri litterarum f. 81—81v nº. 291—292.

197. 1574, DECEMBER 16. — Bisschop W. Lindanus aan den nuntius Gropper: over den kerkelijk-staatkundigen toestand der Nederlanden.

Archivalia I, nº. 808 en 2621. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, IX, p. 307.

198. 1574. — Voorstellen tot hervorming der kerkelijke tucht en rechtspraak, waarop het provinciaal Concilie van Leuven [1]) bijzonder heeft aangedrongen bij den landvoogd (Requesens). Met een aanhangsel van de Leuvensche hoogeschool.

Capita ex actis concilii provincialis Lovaniensis anno 1574, mense Majo habiti; super quibus esset nomine sinodi provincialis admonendus et pro auxilio atque executione requirendus Illmus. dominus gubernator Belgiae.

Quoad deambulationes in ecclesiis aut foro vel alio loco publico sub sermone vel divino officio et frequentatione tabernarum praedicto tempore requiratur gubernator, ut edicta imperialia et regiae Majestatis desuper edita velit renovare et curare, ut stricte mandentur executioni.

Nec non super decimo capite, sub titulo: *de decanis christianitatum, pastoribus et eorum officiis.*

Similiter admoneatur gubernator renovationis edicti editi contra Anglos, Schotos, Germanos et alios mercatores, haeresibus et novis sectis infectos, et ab exercitiis suarum sectarum abstineant tam publice quam privatim, neque aliqod scandalum committant.

Similiter super capite secundo, sub titulo: *de scholis*, ut neque magistratus neque alius quisquam admittant praeceptores sine examinatione et approbatione episcopi.

Praeterea die XVII Maii conclusum est, quod Suae Excae. exponeretur gravissimum damnum hospitalium, mensarum pauperum, ecclesiarum et piarum fundationum, habentium redditus aut proventus super bonis confiscatis, quod hactenus, non obstantibus documentis legitimis dudum exhibitis ac continua sollicitatione, non valeant consequi solutionem praedictorum reddituum. Unde plurimae fundationes eleemosinarum et aliarum piarum fundationum cessant in divini cultus diminutionem et gravem animarum laesionem ac publicum scandalum. Ideoque requirenda Sua Exc., ut generali edicto seu praecepto mandet omnibus et singulis praedictis solutionem fieri, tam de cessis quam cedendis, aut quod saltem arrestum ad effectum solutionis futurum amoveat et receptoribus mandet praedictam solutionem fieri, eo magis quod immineat periculum censurarum iis, qui culpabiles sunt juxta cap. XI, Concilii Tridentini Sess. 22 et bullam *Coenae Domini* moderni pontificis [2]).

1) De akten dezer Synode bij Hartzheim, *Concilia Germaniae* (Colonia 1767), p. 757—768. Aanwezig waren ook de bisschoppen Laurentius Metsius van 's-Hertogenbosch en Wilhelmus Lindanus van Roermond.

2) Reeds in Februari 1573 had Lindanus te Nijmegen vrijmoedig Alva over dit misbruik,

Quod nulla pronostica aut calendaria edantur vel imprimantur sine expressa approbatione ordinarii loci, propter varia seditionum et stultarum conjecturarum pericula, et ut occurratur libris, mala praefatione aut annotationibus depravatis aut corruptis.

Ne cogant officiarii regii episcopos suas in clericos saltem revocare, suspendere aut cassare latas sententias, prout etiam magnificus dominus rector et universitas postulavit, ut latius patet in fine actorum.

Ad caput XI.

Monendus similiter et requirendus est gubernator, ut ordinetur nomine regiae Majestatis et mandetur proclamationes forenses fieri extra ecclesiam et post officium divinum, quodque districte inhibeatur in majoribus festis mercatus in loco sacro. Die Sabati, XV Maji, in loco concilii consueto, a meridie, R^mis. patribus exposuit R^mus. dominus vicarius generalis diligentias a se praestitas in visitando et reformando abbate et monasterio s. Adriani Gerardimontensis [1]) ordinis s. Benedicti, et quod impeditus sit per abbatem, quem propter suas dissipationes et prodigalitates a temporalium administratione per modum provisionis supenderat, ex eo quod idem abbas recurrit ad judicium seculare regiae Majestatis, exhibita supplicatione privato Concilio, qua contendit se, a regia Majestate nominatum, esse manutenendum in administratione, quam hactenus habuit. Quo facto dictus vicarius exposuit et conquestus est se impediri in ponenda reformatione tam spiritualium quam temporalium monasterii praedicti pessimo et pernicioso exemplo; quod voluit R^mis. patribus insinuatum, ne in posterum arguatur negligentiae ob ruinam et interitum dicti monasterii, petens auxilium et favorem a R^mis. patribus, ut cum coeteris exponendis Suae Exc. istius quoque factis fiat mentio.

Ex scripto R^mis. patribus in sinodo agentibus nomine domini rectoris et academiae Lovaniensis 18 Maji exhibito:

Praeterea vero, cum hoc miserabili saeculo jurisdictio ecclesiastica a judicibus saecularibus contra decreta praedicti sacri Concilii contra sacram Scripturam et contra sacros canones plurimum comprimatur et affligatur, quotidianis et pene infinitis cassationibus impediatur, crebris et gravibus mandatis retardetur, et id quidem non tantum ad instantiam laycorum hominum, qui clericis omnino infesti sunt, verum etiam ad postulationem et suggestionem ecclesiasticarium personarum, quae omisso propria suo juditio saeculare tribunal praeferunt; et cum exemplo grave sit, quod iidem judices saeculares responsiones judicum ecclesiasticorum de apostolicis refutatoriis inutiles faciendo, non praevia causae cognitione an appellatio frivola sit necne, cujus tamen cognitio ad ipsos judices ecclesiasticos pertinet, indistincte frivole appellantibus litteras concedunt, iisdemque litteris terminum quatuor mensium appellationem concedi praecipiunt aut magnis rescribendi molestiis afficiunt, ideo praedictus rector et universitas easdem R^mas. V. Gratias orat, quatenus super istiusmodi abusibus maturo consilio deliberare dignetur et non tantum praedictos judices saeculares, quocumque dignitate praeditos, ex offico suo pastorali graviter de

---

dat in diens naam werd begaan, gewezen; zie Havensius, *Commentarius de erectione novorum in Belgio episcopatuum*, p. 138, waar ook de tekst van een verhandeling over deze zaak, door Lindanus den hertog aangeboden.

1) Grammont in Oost-Vlaanderen.

his admonere, verum etiam ecclesiasticis personis sub legitimis poenis interdicere, ne contra ecclesiasticam libertatem aliquid vel hoc vel alio modo simili attentent.

Cui postulato ita provisum est per per sinodum provincialem, quia in eodem academiae scripto in secunda clausula amplius quid continetur, quo admonitio patrum petitur adversus judices saeculares, iidem patres matura deliberatione praehabita (quandoquidem in iisdem difficultatibus et molestiis versantur) declararunt, quod pro viribus nitentur et extremam operam adhibebunt, quo illi malo occurratur.

Requirentes antedictum dominum rectorem et universitatem, ut conjunctis animis et studiis ad hoc laborare dignentur.

Praesens extractum concordat suo originali, cum quo collationata et auscultata est per me Egidium Tsionghen, publicum notarium, per venerabilem Concilium Brabantiae admissum.

Ita est: Egidius Tsionghen notarius.

Carte farnesiane Vol. 5 f. 281—283 (gelijkt. afschr.).

Archivalia I, nº. 2026.

199. 1575, JANHARI 11. — W. Lindanus, bisschop van Roermond, aan den nuntius Gropper: over den treurigen toestand der Nederlandsche kerk, tot welks afdoende verbetering 's konings beambten niet medewerken, en over den verwoeden haat tegen de Spanjaarden.

Rev^me^. domine.

Archivalia I, nº. 809 en 2622. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, IX, p. 308.

200. 1575, APRIL 13. — Hendrik Cuyck [1]) draagt aan paus Gregorius XIII een godgeleerd werkje [2]) op, dat over het jubilé handelt en bij Plantijn gedrukt is.

Sanctissimo Domino nostro Gregorio XIII, Pontifici Maximo.

Perutilem Christianae reipublicae operam navare mihi videntur, Beatissime Papa Gregori, qui infausto hoc et deplorato seculo omne suum studium eo conferunt, ut christianum populum ad veteris et avitae religionis pietatem et fervorem reducant, ut omnes Romanam ecclesiarum matrem et magistram esse intelligant, ut apostolicae Sedis auctoritatem sacrosanctam sartamque habeant. In quod studii genus, si quis alius in hoc nostro Belgio, certe Christophorus Plantinus strenue incumbit. Is enim, posteaquam Sanctitatis Vestrae bullam indictionis sancti Jubilei et epistolam Ill^mi^. ac Rev^mi^. cardinalis Borromei, Mediolanensis archiepiscopi, ex Italico idiomate latine redditam e Germania accepisset, operae praetium se facturum existimavit, si haec ipsa, typis mandata, publicae utilitatis gratia in lucem emitteret. Et quoniam ad manum habebamus tres Quodlibeticas quaestiones, nuper a nobis in hac florentissima Lovaniensi Academia disputatas, quas eo etiam direxeramus, ut disputatione illa, quam de Jubileo habuimus, ex hoc nostro Belgio (in quo catholica Ecclesia

1) Was later (1596—1609) bisschop van Roermond.

2) *Quaestio quodlibetica de anno jubilaei*, Lovanii 1575.

multum perturbata afflictaque est) ad Romanam peregrinationem alliceremus, eas suadente Plantino et urgentibus doctissimis quibusdam viris, huic opusculo ad calcem adjunximus. Id autem fecimus ea potissimum adducti ratione, quod optima spe duceremur, si fructus ille longe maximus, quem confert sancti Jubilei indictio, multis innotesceret, fore etiam ut quamplurimos ad sanctam et piam hanc peregrinationem instimularemus, qui fusis ad Deum lachrymis et orationibus divinae justitiae gladium, quem Ille tum per immanissimum christiani nominis hostem Turcarum imperatorem, tum per insanas haereticorum adversus Christi Ecclesiam concitationes strinxisse videtur, a cervicibus nostris propulsent ipsumque Deum ad sarciendum Ecclesiae concordiam emolliant atque excitent. Ut vero labori huic nostro autoritas aliqua accederet, tametsi tenuitatis meae optime conscius non ignorarem, et argumentum nostrum et suscepti laboris exilitatem eam esse ut Sanctitatis Vestrae dignitati nulla ex parte respondeat, quoniam tamen haec ipsa Jubilei indictio (cujus illustrandae ac propagandae studio nostram qualem qualem opellam suscepimus) a V^ra^. Sanctitate profecta est, ejusdem S^tis^. V^rae^. titulo insigniendam eidemque duximus offerendam. Quamobrem etiam atque etiam oramus Sanctitatem Vestram, ut hoc studium et hanc in Romanam et germanam Christi ecclesiam zelum grato animo accipere, et nos in suorum extremae sortis clientulorum numero collocare dignetur. Precor autem Deum, optimum Maximum, ut S. V. ad Ecclesiam suam repurgandam atque foeliciter regendam quam diutissime incolumem custodiat. Lovanii, ipsis Idibus Aprilis, anni Jubilei 1575.

B. V. ad oscula pedum HENRICUS CUIJCKIUS.

Archivalia I. n°. 2266.

201. 5176, SEPTEMBER 6. — De Congregatie van het Concilie zendt aan (Frederik Schenk van Tautenburg) aartsbisschop van Utrecht, bijgaand antwoord op diens vraag over de rechtspraak.

Episcopo Trajectensi in Flandria.

Proposito libello hoc in s. Congregatione cardinalium Tridentini concilii interpretum et deinde ad S^mum^. D. N. relato, Sanctitas ejus etiam ex sententia ejusdem Congregationis declaravit. stylum hunc non esse contra aliquod decretum Concilii et praesertim Sess. XXIV cap. XX. Quare Amplitudo tua quod sui nuneris est aget, et valebit in Domino. Romae, die 6 Septembris 1576.

Congr. Concilii, Libri litterarum Vol 1, f. 170, n° 591.

202. 1576, SEPTEMBER. — Laurentius Metz, bisschop van 's Hertogenbosch, verklaart na behoorlijk onderzoek Jacobus van de Putte, priester en licentiaat in de beide rechten, geschikt om te worden benoemd tot pastoor van Moll.

Universis et singulis presentes literas visuris, lecturis pariter et audituris Laurentius Metsius, Dei et apostolicae Sedis gratia episcopus Buscoducensis, salutem et dilectionem in Christo Jhesu.

Cum ordinante sacro et merito ab omnibus observando generali Concilio Tridentino nulli ad parrochiales ecclesias assumi, seu de eis provideri debeant,

nisi hoc prius a loci ordinario, seu deputatis examinatoribus, previo examine, reperti fuerint idonei et qualificati, et eorum probitas, vitaeque ac morum honestas ejusdem ordinarii testimonio comprobentur, hinc est quod nos perdilectum nobis in Christo Jacobum van de Putte, presbiterum de parrochiali ecclesia loci de Moll [1]), nostrae diocesis, pronunc per obitum quondam domini Johannis de Rubo presbiteri, illius (dum viveret) novissimi possessoris de presenti mense Septembri in hisce partibus defuncti, vacante, (et) per illum, ad quem illius collatio seu provisio de jure spectat et pertinet, canonice provideri cupientem, debita cum instantia requisiti, ipsum personaliter coram nobis constitutum et comparentem, ex officii nostri debito diligenter examinavimus, et a viris fidedignis super morum probitate, vita, et conversatione perquisivimus; per quam quidem examinationem atque inquisitionem certo comperimus nobisque clare innotuit, dictum Iacobum van Putte esse et jamdudum fuisse presbiterum, utriusque juris licentiatum in alma universitate Lovaniensi rite promotum, in sacris literis sufficienter instructum, idoneum, probum et doctum, ac vere dignum et sufficientem, cui prefata ecclesia conferatur et de illa provideatur. Quae quidem praemissa ita esse et sese habere illi vel illis ad cujus vel quorum collationem et provisionem prefatae ecclesiae loci de Moll pro hac vice spectat et pertinet, pro veritate significamus, certificamus et attestamur ipsum Iacobum tanquam talem ad eandem parrochialem ecclesiam obtinendam intime commendantes per presentes manu nostra subscriptas et contrasigilli nostri subimpressione munitas. Datum Bruxellae, Mechliniensis diocesis, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, mensis Septembris die .... [2])

L. Metsius,
episcopus Buscoducensis.

Archivalia, II, nº. 63.

203. 1576, OCTOBER 7. — Gregorius XIII bekrachtigt een contract van erfpacht betreffende land, onder Eemnes gelegen en toebehoorend aan de kerk van Eembrugge, door den pastoor van dat dorp, Elbertus Ricoldi (Richardi?), aangegaan met Jacob Gisbertszoon van der Eem.

Venerabili fratri archiepiscopo Trajectensi et dilecto filio decano ecclesiae Trajectensis.

Venerabili frater et dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Exponi nobis nuper fecerunt dilecti filii Elbertus Ricoldi, rector parrochialis ecclesie in Emburge, Trajectensis diocesis, et Jacobus Gisberti van Eem, dictae diocesis, quod alias ipse Elbertus, ut suam et dictae ecclesie conditionem efficere posset meliorem, campum unum jugerum circiter duorum, situm in jurisdictione de Emenes, juxta viam vulgo dicitur „de Papenstech", et ab antico nominatam: „die Endecamp", et per annatum campus, ad ipsam ecclesiam spectans, qui hactenus locatus fuit quinque florenorum Carolis, quolibet floreno ad viginti stuferos monete Brabantie computando, duos ducatos auri de Camera cum dimidio constituens. Et quoniam idem campus devisior est et in iis annis, quibus pluviae abundant, totus fere aquis occupatur, ita ut nunc nullos

1) In de tegenwoordige provincie Antwerpen gelegen, maar behoorde sinds 1561 tot het toenmalige bisdom van 's Hertogenbosch.

2) Dag niet ingevuld.

fere fructus afferat, eidem Jacobo pro se suisque successoribus et heredibus, ita ut semper ad seniorem heredem ipsius Jacobi et successorum, masculo femine in equali gradu anteposito, et sic deinde de herede in heredem indivisim devolvi debeant, in emphiteusim perpetuam pro annuo canone sive censu octo florenorum similium in ceteris et certis terminis solvendam sub nostro et Sedis apostolicae beneplacito ac certis conditionibus et pactis etiam caducitatis ob pactorii hujusmodi non observationem et census non solutionem, in evidentem ipsius ecclesie utilitatem dedit et concessit, prout in publico desuper confecto instrumento plenius continetur. Quare predicti, exponentes donationem et concessionem predictas in evidentem ipsius ecclesie cessisse et cedere utilitatem, nobis supplicari fecerunt, quatenus illos confirmari, mandare, ac aliter super his opportune providere de benignitate apostolica dignaremur.

Nos igitur, *etc.*

Brevia Lateranensia. Vol. 93 ongepagineerd.

204. 1577, FEBRUARI 13. — Gregorius XIII geeft verlof aan Joannes Rolefynck van Enschede, geprofest regulier kanunnik, om buiten zijn klooster in Deventer [1]) zich te blijven wijden aan de zielenzorg.

Venerabili fratri episcopo Daventriensi, sive dilecto filio ejus officiali.

Venerabilis frater sive dilecte fili salutem etc.

Exponi nobis nuper fecit dilectus filius Joannes Rolefynck ab Enschede, presbyter Daventriensis diocesis, quod ipse Joannes, existens adhuc in sua minorenni aetate, utpote qui nondum annum decimum tertium excesserat, impulsu et metu parentum ingressus fuerit quoddam monasterium de Hamersteno, in partibus Saxoniae, ordinis Canonicorum regularium divi Augustini, Halberstadensis diocesis, ac deinde post triennium votum professionis, decimo sexto aetatis suae anno vix completo, emiserit. Cumque aliquot annos ibidem commoratus esset, incidit pessimo quodam fato, ut Mauritius, quondam dux Saxoniae, una cum aliis hereticis Luteranis ultra tria millia armata manu invaserit omniaque bona, tam cultui divino dicata quam aliter ad ipsa monasteria pertinentia, publice predae et rapinae data fuerint et, quod gravius est dolendum, tam inhumaniter illius monasterii religiosos tractaverunt ut ipsis, ad intimam tunicam nudatis, ac superiore una cum seniore et pluribus aliis junioribus monachis crudeliter trucidatis, ipse quoque Joannes, duplici vulnere in capite accepto, in terram protatus et pro mortuo inter cadavera aliorum suorum confratrum misere derelictus fuit. Sed paulo post quidam villicus seu rusticus, ibi vicinus, animadvertens in ipso Joanne animum nondum deficere sed adhuc (ei) anhelitum et vitam inesse, misericordia et pietate motus suo carriculo impositum in proximam civitatem Halberstadensem vexit ac semimortuum chirurgo committit, ubi paeter intollerabiles dolores et cruciatus extremam quoque paupertatem ae miseriam perpessus est. Tandem, ubi Dei voluntate paulatim revivisceret, ne miserrimus et alienigena omnique prorsus humano solatio destitutus, inedia contabesceret, ad patriam suam confugiendo cum vulnere adhuc recenti perrexit, cumque ibidem pristinae sanitati esset

1) Uit de Acta visitationis van Aegidius de Monte blijkt, dat hij in 1571 de vikarie van het Heilig Kruis bezat in de Bergkerk te Deventer (uitgave Hattink, p. 4).

restitutus, suorum parentum et amicorum auxilio, ordines sacros suscepit primumque sacrum fecit ac tandem post aliquot annos ad civitatem Daventriensem se contulit, ubi, ne turpem quaestum cercare [1]) cogeretur, cuidam parochiali ecclesiae tanquam cappellanus deserviri (coepit) et perinde, ac si adhuc in suo monasterio habitasset, vitam ecclesiasticam, omnibus exemplarem, susceptaeque regulae monasticae conformem tam laudabiliter ultra viginti septem annos egit, ut peste et aliis contagiosis morbis grassantibus ecclesiastica sacramenta innumeris fere infirmis, nulla proprie vitae habita ratione, administrare non fuerit veritus, eosdem quoque ac alios quoscumque tam in privatis confessionibus quam alias in catholica fide et religione confirmando et Christifidelibus illius loci de sincero praedicando et ab haereticorum dogmatibus istis turbulentis temporibus retrahendo, prout in illis partibus ecclesiasticis quam secularibus notorium existit. Quare consideratis praemissis, quod nimirum praedictus Joannes, nondum annum agens decimum tertium, compulsione et motu parentum monasterium intrare, item quodque post direptionem sui monasterii et suorum confratrum occisionem ipse etiam pro mortuo habitus, et tandem sanatus jam ab annis viginti sex vitam admodum exemplarem pestique et multis morbis periculosam ac populo christiano illarum partium plusquam utilem et salutiferam in seculo, non secus ac si in suo monasterio habitasset, duxerit, ad illamque ultimam et extremam etatem, ut qui sit octagenarius, nunc devenerit, ut modo morti vicinus difficile etiam foret aliud monasterium sui ordinis et religionis invenire, quod etiam in illis regionibus ab suam aetatem decrepitam et magnam paupertatem omnino invenire desperat, unde, cum valde sit utilis in seculo, ipse nobis humiliter supplicari fecit, quatenus statui suo suaeque conscientiae securitati in premissis consulere de benignitate apostolica dignaremur.

Nos igitur, *etc.*

Brevia Lateranensia. Vol. 94, ongepagineerd.

205. 1577, MEI. — Gregorius XIII spoort den nuntius Sega aan, met de Nederlandsche bisschoppen ernstig te beraadslagen over de katholieke zaak, die zij moeten bevorderen door eigen tucht en voorbeeld.

Venerabili fratri Philippo episcopo Ripae Transonis Gregorius papa XIII. Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem.

Certiores facti sumus, brevi fore, ut conveniant episcopi, coeterique ecclesiarum antistites cum aliis istius provinciae primariis viris de pace conservanda deque exteris rebus publicis constituendis. Scis autem rectarum consultationum ac deliberationum omnium fundamentum esse pietatem; ages igitur cum venerabilibus fratribus nostris episcopis coeterisque ecclesiasticis hortaberisque eos nostris verbis, ut pro sua quisque parte, quantum possint, incumbant in causam Christi studiantque catholicam religionem tueri atque amplificare, quaeque superiorum temporum injuria, atque hominum iniquitate depravata et corrupta fuerunt, emendare et restituere, attentissimeque pro Christi gloria atque animarum salute vigilare, inque praesenti pace, quam divinae benignitati acceptam se referre debere intelligunt, omni studio et diligentia versari in eo quod sciunt esse Christo acceptissimum, ut ipsius

1) Italiaansch = zoeken.

gregem pascant vitae exemplo, doctrinae synceritate et coelesti sanctorum Sacramentorum pabulo. Laudabis item nostris verbis eos, quorum in rebus istius provinciae hactenus componendis et pacificatione consitutuenda praestantem operam fuisse intelliges. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 8ª Maii 1577, pontificatus nostri anno quinto.

Archivalia I, nº. 2639.

206. 1577, JULI 12. — Hertog Ernst van Beieren vraagt aan paus Gregorius XIII, dat Josina van der Marck worde bevestigd als abdis van Thorn [1]).

Beatissime in Christo pater ac domine domine clementissime, post humillimam devotissimi filii oblationem pedumque sanctissimorum exosculationem, cum summa reverentia.

Ex quorundam honestorum relatu cognovi, quod licet Illustris ac Rda. Josina, ex illustri et antiquissima familia comitum de Marca nata, elapso tempore ad vacantem abbatiam monasterii Thorensis legitime et in concordia fuerit postulata, decretumque postulationis hujusmodi, ab eligentibus seu postulantibus subscriptum sigilloque capituli munitum, per proprium internuncium et specialiter ad hoc constitutum procuratorem ad obtinendum Sanctitatis Vestrae consensum et admissionem in debito termino Romam transmiserit, nihil tamen adhuc inde certitudinis acceperit, jam jamque ab eo tempore quatuor mensium spatium dimensum sit. Quo factum, ut reverendus in Christo pater, episcopus Leodiensis, ordinarius loci ejusdem monasterii provisionem, quasi vigore concordatorum Germaniae, propter non obtentum in debito tempore Sanctitatis Vestre consensum ad se devolutam, vendicare sibi contendat, vixque informatione accepta quadrimestrem terminum, salvo tamen suo, quod pretendit, jure, ad expediendam ejusdem Sanctitatis Vestrae confirmationem admiserit, ita ut inter spem metumque haereat. Quapropter a piis quibusdam requisitus sum, ut pro ea apud Sanctitatem Vestram intercedere velim. Quum itaque praefata Josina postulata, nondum defluxo termino postulationem, sic ut premittitur de se factam, ad Sanctitatis Vestrae notitiam legitime detulerit, idque quod et potuit, et de jure debuit, fecerit, ita ut haec mora ipsius culpa non evenerit nec per eam steterit, quominus Sanctitas Vestra suam hucusque voluntatem declaraverit et propterea currere fatale illud tempus eidem non possit, durum videtur, non expectato Sanctitatis Vestrae judicio aliquid vel intentari, innovari, vel etiam postulatam sua postulatione privari. Hinc est, quod precibus mihi pro parte dictae Josinae postulatae, de idoneitate et vitae sanctimonia fidedignorum testimoniis multipliciter commendatae, oblatis in re tam pia et justa benignius annui, idque eo libentius feci, quod cognatos et propinquos suos Catholicae fidei et Sanctatis Vestrae devotissimos, mihi omni benevolentia et prona omnino in me voluntate conjunctissimos, habeam, ut non immerito illorum omnium dignitatem et honorem auctum cupiam. Quapropter humilime precor, quatenus Sanctitas Vestra pro sua in Ecclesiam et oviculas, sibi a Domino concreditas, paterna affectione cura et solicitudine huic periculo, atque etiam

1) Zie over haar Habets-Flament, *De archieven der rijksabdij van Thorn*, II, Alfabetische tafel, in voce, p. 818.

ipsi postulatae tam virtutum et meritorum suorum intuitu, quam etiam mei respectu aliquo clementissime prospicere dignetur, ne vel abbatia propter diuturnam illam moram detrimentum patiatur, vel etiam postulatae aliquid praejudicii eveniat. In quo faciet Sanctitas Vestra rem procul dubio monasterio et saepedictae Josinae postulatae gratam et utilem; et ego quidem id ob mei respectum habitum omnibus aliis in me liberalissime collatis beneficiis gratissima semper recordatione annumerabo. Quam Deus Omnipotens suae Ecclesiae quam diutissime florentem et incolumem conservet, ejusdem paternis visceribus me filium devotissime commendans. Datum Porceti, extra muros Aquisgranenses, die 12 Julii, anno 1577.

Sanctitatis Vestrae humilimus et obedientissimus filius

ERNESTUS BAVARIAE dux.

Archivalia I, nº. 2267.

207. 1577, JULI 15, KEULEN. — Bartholomaeus Portia [1]) aan den kardinaal-staatssecretaris (Gallio); over Johannes Stempelse en diens zoon, dien hij warm aanbeveelt voor een kanonikaat [2]).

. . . . . Di questa Compagnia [3]) è capo un Hollando [4]) esule per la guerra, di pietà singolare, stimato veramente santo. Fu già consule in Gouda, et pur si chiama il consule Goudano; hebbe già grossa entrata et hora vive in povertà, ma con meravigliosa patientia et acquisto notabile di spirito. Si sostenta con le rendite d'una vicaria che ha uno de' figluoli nella metropolitana. Et perchè ha famiglia molta et despera d'essere admesso a suoi beni, per la maggior parte dissipati, farà supplicare a N. S^re^., perchè sia servito di commandare a Mons. il vescovo della Ripa [5]), nuntio in Fiandra, che proveda ad un suo figliuolo d'un canonicato de primi vacanti, o vero non concedendosi que' tumulti l'essecutione di tal sostentamento, di poterlo conseguire per qualche via qui in Colonia. Il giovane, come mi dicono i Padri del Giesu, è simile al padre, ch'è per publicarlo per dignissimo. La causa con l'occasione sono piissime, et potrà essere, che vi s'adopri per ajutarlo il Padre Generale della Compagnia, il che m'ammonisce a non multiplicare con V. S, Illma. in prieghi, perchè si degni d'interporre in benifitio di si sante famiglia la molta authorità sua . . . .

Vol. 82 f. 335; (oorspr.). Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte*, p. 138 nº. 47.

1) In Dec. 1576 als buitengewoon nuntius naar Keulen gezonden, in plaats van Caspar Gropper, die wegens zielsziekte zijn taak niet langer kon vervullen.

2) Dit verzoek werd te Rome spoedig ingewilligd, blijkens schrijven van Portia aan den kardinaal, dd. 30 September 1570: „Farò parimente sapere al consule Goudano l'ordine gratioso dato da Sua Beatitudine a Monsignor Dattario, perchè sia il figliuolo suo provisto d'un canonicato in Fiandra, di cui havrei scritto il nome co'l luoco ove lo desiderava, se non n' havesse detto di dover' havere proprio procuratore". (Ibidem f. 412, bij Hansen, p. 172 nº. 65).

3) De Maria-Broederschap te Keulen.

4) Joannes Gerardus Stempelse, oud-burgemeester van Gouda. Zie over hem: Fruin, *Annales Dusseldorpii* p. 57 en elders volgens Index; Kesper, *de Goudsche vroedschap en de Godsdienst* in *Nijhoff's Bijdr.*, reeks IV, deel II, p. 384 en een schrijven van Barth. Portia op 15 Juli 1577 in de volgende afdeeling.

5) Filippo Sega, nuntius in Spanje en niet in Fiandra.

208. (1577 JULI 19). — De congregatie van het Concilie antwoordt bevestigend op eene vraag van Aegidius de Monte, bisschop van Deventer, of de aartsdiakens hun voormalig recht van institutie in alle kleinere beneficiën en parochiekerken nog behouden.

Quaeritur pro parte Aegidii de Monte, episcopi Daventriensis: an stante decreto Concilii Tridentini cap. XIII Sess. XIV, archidiaconis, qui in Inferiori Germania ex consuetudine etiam immemorabili habent institutionem omnium beneficiorum simplicium et ecclesiarum parochialium tam juris patronatus laicalis quam ecclesiastici, etiam si in eorundem beneficiorum fundatione non inveniatur quod ad ipsos institutio pertinere deberet, maneat hujusmodi potestas salva?

Op den rand: Congregatio Concilii censuit manere, si modo ad ipsos archidiaconos institutio data alias legitime pertinet, ita ut non dependeat ab aliquo jurispatronatu, quod decretis Concilii sublatum sit, et prout disponitur Sess. 7, cap. 8 et Sess. 24 cap. 18, versus *Cum vero institutio*, et Sess. 25 cap. 17, versus *Quod si institutio;* decretum autem cap. 13 Sess. 24, ita esse intelligendum, ut praesentatio soli episcopo fiat ad effectum executionis dumtaxat, non attenta etiam quacumque consuetudine immemorabili, quae in contrarium invaluisset, prout et sancitum est dicto capite 13 Sess. 7.

Archief Congr. Concilii, Libri decretorum, Vol. 2. f. 121—121v, en nogmaals Vol. 3, f. 27 en 39.

209. 1577 JULI 19. — De Congregatie van het Concilie zendt aan Aegidius de Monte, bisschop van Deventer, bijgaand antwoord op diens vraag.

Episcopo Daventriensi.

Habebit cum his litteris Amplitudo Tua libellum, in cujus margine adnotatum est responsum s. Congregationis cardinalium Tridentini Concilii interpretum ad ea, quae in illo continentur. Quod ut observatur Amplitudo Tua curabit, et valebit in Domino.

Congr. Concilii, Libri litterarum, Vol. 2, f. 33. nº 108.

210. 1577 JULI 22. — Drie kanunniken en het kapittel van Thorn dringen bij paus Gregorius XIII aan op de bevestiging van gravin Josina van der Marck, die zij gepostuleerd hebben als abdis.

Sanctissime pater et domine clementissime. Post devotissimam humillimamque precum nostrarum oblationem sanctissimorumque pedum exosculationem cum summa reverentia.

Expectantes jamdiu summo cum desiderio benignissimam a S. V. admissionem factae a nobis communibus suffragiis postulationis in abbatissam ecclesiae nostrae de persona reverendae et illustris dominae Josinae comitissae de Marca, concanonissae nostrae, verisimiliter demum intelligimus ex parte Josinae comitissae de Manderschiedt, canonissae ecclesiae nostrae (quae sola in eam postulationem consentire noluit), injustam oppositionem coram S. V. factam, vitamque ac fidem postulatae dominae nostrae falso sugillatam; ac demum allatas etiam ad Sanctitatem Vestram esse litteras, in quibus perscriptum fuit

lites, super ea postulatione subortas, transactione finitas, ideoque noluisse Sanctitatem Vestram quicquam de ea admissione decernere, nisi accepta prius pleniore fide de postulatae vita, ac recta religione, visisque ejus transactionis capitibus. De quibus rebus initio satis mirari non possumus, quo colore et praetextu dicta Josina se nobis, vel unanimi a nobis factae postulationi opponere potuerit, praesertim cum ne uno quidem suffragio electa, sed postulatio hujusmodi in concordia (a) nobis (illa solum reclamante) cum minorum votorum solemni ad majora suffragia accessione facta, totius capituli nomine publicata, ab omnibus subscripta, omnium nomine procurator noster ad S. V. ablegatus fuerit. Nam cum in numero nostro non cerneremus personam dicta postulata digniorem, magisque idoneam ad sustinenda ecclesiae nostrae gubernacula, tum propter ejus, quae apud ecclesiam nostram a primis annis bene honesteque educata fuit, vitam, mores, ac rectae et Catholicae religionis fidem et observantiam, quam in ea spectavimus semper, tum propter rerum, quae ad gubernandi munus pertinent, scientiam et industriam, qua eandem animum madvertimus egregie praestare, eandem, triginta annos natam, a Sanctitate Vestra propter aetatis defectum, quem merita et scientia facile supplent, unanimi cum consensu duximus postulandam. Illam autem alteram comitissam de Manderschiedt, quam ad postulatam nequaquam existimavimus comparandam quaeque ita se gessit, ut eam magis optaremus ab ecclesia nostra penitus motam quam ad ecclesiae nostrae fastigium evectam, vel ecclesiam nostram ejus in potestatem traditam, missam fecimus.

Multo quoque magis miramur, eandem non erubuisse (sicut de ea rumor nobis adfertur) dominam postulatam de religione suspectam apud S. V. dicere et deferre, quae a teneris unguiculis apud nos antiquae religionis usum imbibit et exercuit, ac divinis laudibus decantandis choroque frequentando diligentem se et solertem semper praestitit: de cujus fide et integritate nemini ad male suspicandum, multo minus ad male loquendum ullam causam superesse arbitramur, nisi si quis est, qui sibi ipsi ex hujusmodi obtrectatione laudem et commodum quaerit, aut arbitratur, si ea dignitas isti non detur, se esse necesse eam accipere; quod opponens sibi magnopere persuasam habet. Quando itaque plane credimus, postulationis formam S^ti^. V^rae^. ex decreto nostro satis probatam ac S^tem^. V^am^. intelligere, nihil contra eam valide opponi posse, removendam per nos objectionem in personam postulatae profecto immerito factam, deque honestissima dominae postulatae vita, rectissimis moribus, Catholicae religionis priscae zelo, aliasque regendi peritia usuque ad S^tem^. V^ram^. testimonium nostrum adferendum putavimus. Quod et facimus per hasce litteras et S^tem^. V^ram^. nobis, quod ejusmodi postulatae qualitates latere non possunt, in eo magis credere quam alicui alteri, cui de ecclesia, quae esse debet cura non est, obnixissime petimus. Sed et existimavimus operae praecium significari S^ti^. V^rae^. nihil de ejusmodi litibus, de quibus nec nobis quicquam in partibus constat, transactum esse, sed exhibita tantummodo postulatae nostrae fere ante tres septimanas quaedam transactionis media per Rev^mum^. in Christo patrem et dominum episcopum Leodiensem proposita, quibus dictae opponenti pensio octingentorum florenorum e bonis abbatialibus assignatur, ipsa autem opponens in succedentem dominam abbatissam, si forte postulatam resignare, aut e vita migrare contingeret, deputatur. Quibus postulata nostra respondit, non licere sibi in hujusmodi res consentire, propterea quod administratio nulla adhuc ei

competeret, et nos addidimus transmisisse nos postulationis nostrae decretum ad Stem. Vram. nihilque in praejudicium ejusdem nec de jure posse nec intendere vel facere vel consentire, nisi subsecuta prius Stis. Vae. admissione voluntateve.

Haec cum ita re vera se habeant, justissimaeque nobis porro causae sint, cur ea media et conditiones accipere non possimus, tum quod ecclesia nostra satis gravata est, eaque pensionem hisce difficillimis et inquietis temporibus tolerare non potest, tum quod nihil in opponente deprehendimus meritorum cur aliqua pensione digna sit, tum denique quod eam pro ecclesiae nostrae abbatissa futura idoneam non arbitramur, et necesse non habemus de eo hoc quidem tempore cogitare, rogamus Stem. Vram. devotissime humillimeque, ut dignetur ex paterna cura et sollicitadine, quam ecclesiis omnibus debet et impendit, diuturnae vacationi ecclesiae nostrae, quae nobis non potest non esse periculosa, benignissime occurrere, et hujusmodi maliciis, quarum sola opponens (ut verisimiliter suspicamur) causa una est, viam praecludere, nostram legitimam postulationem admittere, eandemque postulatam in ecclesiae nostrae abbatissam, suppleto aetatis defectu, nobis dare; denique ejus rei executionem (quando ipse episcopus plus nimio opponenti favet), Sanctitatis Vestrae nunciis, in partibus degentibus, cum potestate ecclesiam nostram visitandi (in qua visitatione ecclesiae nostrae status personarumque merita elucescent, ac ratio omnis postulationis nostrae optime constabit) committere, quemadmodum Sanctitatem Vestram pro sua bonitate et prudentia benignissime facturam non dubitamus. Cui nos nostraque omnia devotissime humillimeque committimus ac commendamus, eidemque longos annos et multam foelicitatem ad universalis Ecclesiae prosperitatem in terris propagandam a Deo Optimo Maximo comprecamur. Datum in loco capitulari pretactae nostrae collegiatae ecclesiae Thorensis, Leodiensis diocesis, die 22 Julii 1577, sub sigillo pretactae nostrae ecclesiae.

Sanctitatis Vestrae
devotissimi et humillimi

Godefridus Odenhoven canonicus Thorensis.
Henricus Volquinus canonicus Thorensis. } *Eigenh.*
Walbramus Kessenich canonicus Thorensis [1]).

Vice-decanissa et capitulum illustris collegii beatae Mariae Virginis in Thorn, Leodiensis diocesis.

(*Eigenh.*). De mandato reverende domine vice-decanisse et canonicorum prefatorum Florentius de Bellomonte, presbiter Leodiensis civitatis, Rome ordinatus, publicus sacra apostolica autoritate notarius juratus, in fidem premissorum subscripsit, rogatus pariter et requisitus.

Archivalia I, nº. 2268.

211. 1577, SEPTEMBER 7. — De congregatie van het Concilie zendt aan Aegidius de Monte, bisschop van Deventer, bijgaand antwoord.

Episcopo Daventriensi seu ejus vicario.

Ad proposita per libellum his litteris adjunctum S. Congregatio cardina-

1) Zie over hen: Habets-Flament, *De archieven van de rijks-abdij Thorn*, *II*, Alfabetische tafel.

lium, qui Tridentini Concilii decreta interpretantur, ita respondit, quemadmodum in ipsius libelli margine descriptum Amplitudo Tua videbit, cui bonam valetudinem et omnia fausta a Deo precamur. Romae, die ut supra (VII Septembris 1577).

Congr. Concilii, Libri litterarum, Vol. 2 f. 40ˣ, nº. 137.

212. (1577, SEPTEMBER 7). — De congregatie van het Concilie beantwoordt eenige vragen over het Trentsche decreet, door Aegidius de Monte, bisschop van Deventer, gesteld, omtrent de clandestiniteit van het huwelijk en over de rechtsmacht der aartsdiakens.

Supplicat [1]) fr. Aegidius de Monte, episcopus Daventriensis, quatenus Illmae. et Revmae. DD. VV. dignentur infrascripta dubia sibi declarare.

Cum Concilium Tridentinum inter caetera praecipiat matrimonia esse contrahenda praesente parocho vel alio sacerdote de ipsius parochi sive ordinarii licentia, quaeritur: si contrahentes sint diversarum parochiarum, utriusque parochi praesentia requiratur, sponsine an sponsae, an vero utriusque, et si unius tantum, anne etiam alterius parochi consensus accedere debeat?

Op den rand: Congregatio Concilii censuit, ad validitatem matrimonii sufficere praesentiam solius parochi proprii sponsae, quando matrimonium in parochia sponsae contrahitur; similiter sufficere praesentiam solius parochi sponsi, si modo matrimonium contrahatur in parochia ipsius sponsi.

An sit matrimonium, si duo contrahant per verba de praesenti, proprio parocho praesente et aliis requisitis non omissis, cui contractui parochus formaliter adhibitus non fuit; sed dum forsan convivii vel fabulandi causa aut aliud tractandi adest, audit hujusmodi contractum fieri, et postea alter contrahentium velit ab hujusmodi contractu ratione hujus defectus resilire?

Op den rand: Congregatio Concilii censuit, posse, nisi alia intervenerint, quae parochum a contrahentibus adhibitum fuisse arguant.

An sit pro matrimonio judicandum, si duo contraxerunt ex libero utriusque consensu coram parocho alieno, propterea quod vel eorum parochus esset publicus haereticus, vel profugus, vel quia ecclesia parochialis carebat suo rectore?

Op den rand: Smus. D. N. etiam ex sententia Congregationis Concilii declaravit, judicandum esse contra matrimonium; posse tamen eos iterum contrahere valide coram proprio parocho vel alio sacerdote de consensu ordinarii, si non adsit aliud legitimum impedimentum.

An sponsalia de futuro, aliter quam praesente parocho inita, suum antiquum robur, quod ante Concilium Tridentinum habuerunt, obtineant, vel an ternae denuncationes, ante matrimonii contractum praemittendae, sint loco sponsaliorum, quorum nulla fit mentio in decretis Concilii Tridentini?

Op den rand: Congregatio Concilii censuit obtinere.

Evenzoo: Congregatio Concilii censuit, nihil hac de re decisum esse a Tridentino Concilio.

Cum Concilium Tridentinum capite I Sess. XXIV habeat haec verba: „Decernit insuper, ut hujusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur

1) Voorop staat: Daventrien. litterae nº. 137 f. 40, wat de dagteekening aanwijst in dit besluit.

post triginta dies habere incipiat, a die primae publicationis, in eadem parochia factae, numerandos", quaeritur: an decretum hoc ita intelligatur, ut non obliget illos apud quos ita publicatum non est?

Op den rand: Congregatio Concilii censuit, non obligare.

Quidam miles, cum esset ad tempus relictus presidio in quodam loco, ibidem uxorem duxit, solemnitatibus Ecclesiae servatis, et matrimonium cum ea consumavit. Postea, ea demissa, negat matrimonium hujusmodi ratum esse, quod ipse tanquam vagabundus et incertis sedibus habitans contraxerit, nulla facta sui inquisitione per parochum, neque parochum habuisse licentiam ab ordinario suo, ut cap. 7 Sess. 24 praescribit. Quaeritur: an hujusmodi matrimonium propterea sit nullum?

Op den rand: Congregatio Concilii censuit, non ideo videri nullum.

Jam duo Daventrienses cives migrarunt ad quandam civitatem haereticam, ubi, fixis sedibus, contraxerunt matrimonium coram ministris sectariis; postea, reversi Daventriam ad Catholicos, agit alter illorum de nullitate matrimonii et sibi licere aliam uxorem ducere, quod coram suo parocho non contraxerit. Quaeritur: an ordinarius debeat pro matrionio judicare?

Op den rand: Congregatio Concilii censuit, ita debere, si in parochia illa, intra cujus limites contrahentes fixerant sedes, non erat tunc publicatum decretum Concilii de reformatione matrimonii; secus, si publicatum fuisset et matrimonium contractum post XXX dies a prima publicatione.

Archidiaconi in Inferiore Germania ex consuetudine etiam immemorabili habent facultaten cognoscendi et definiendi omnes causas beneficiales. Quaeritur: an, stante decreto Conc. Trid. cap. 20, Sess. 24, hujusmodi jurisdictio ipsis archidiaconis salva permaneat? Et an ipsi, ut volunt, veniant intelligendi sub hac phrasi: „ordinarii locorum"?

Op den rand: Congregatio Concilii censuit permanere, si ita vere se habeat consuetudo immemorabilis, et eam legitime probaverint archidiaconi; interea autem, dum illam probaverint, ad episcopum solum pertinere hujus jurisdictionis exercitium.

Congr. Concilii, Libri decretorum Vol. 3 (II) f. 30v—34, nº. 51.

213. 1577, NOVEMBER 20. — Gerard van Groesbeek, bisschop van Luik, verzoekt bij paus Gregorius XIII gehoor voor zijn agent Franciscus Stravius, over de te benoemen abdis van Thorn.

Beatissime pater, post pedum oscula beatorum.

Cum D. Franciscus Stravius, meus istic agens, a domina Jozina comitissa a Manderscheyt [1]), abbatiae Thorensis in mea dioecesi Leodiensi sitae canonissa, quaedam in mandatis acceperit ipsius nomine S. Vrae. humiliter exponenda super praelatura ejusdem abbatiae, in praesentia vacante, de cujus jure inter ipsam et dominam Jozinam comitissam a Marck, etiam ipsius abbatiae canonissam, controvertitur, ne prolixiore epistola Sti. Vrae. molestus sim, eandem cum ipsa domina a Manderscheyt oro, ut ipsum agentem meum super iis, quae de hac causa in mandatis habet, clementer audire, ac Deum Optimum

1) Habets-Flament, *De archieven v. h. kapittel en der rijksabdij van Thorn*, II, p. 22.

Maximum, ut S. V. ad nominis sui gloriam, et Ecclesiae suae consolationem quam diutissime incolumem servare dignetur. Leodio, 20 Novembris 1577.

Stis. Vae. humillimus servus et perpetuus ad Deum orator

Gerardus episcopus Leodiensis, *Eigenh.*

Archivalia I, nº. 2183.

214. (omstreeks 1577?) — Advies van een ongenoemde (vermoedelijk aan den nuntius Sega) over den godsdienstig-kerkelijken toestand der Nederlanden met opgave der passende geneesmiddelen tegen het euvel der ketterij.

Alcune cose o avisi, d'onde si potrà congetturare, in qual stato si possa ritrovare la fede in queste bande; et parere sopra alcuni rimedii.

Si può dire con verità, ch'in questi tempi et paesi gl'heretici tuttavia crescono in numero, crescono li vitii, non si levano li scandali, cresca la ribellione ne li populi verso di superiori.

Non si facendo altra provisione da la parte nostra et superiori, peggio aspettar si può, ma non già meglio.

Perchè, fra l'altre cause, et le parocchie et le schole per il paese l'impicciano già quasi ordinariamente di sugetti fatti sotto la dottrina et disciplina de gl'heretici, li quali poi corrompono et li populi et la gioventù. Gionti che si permette a la gente tanta libertá di vendere, di leggere e tenere libri heretici, che si può in questo fare pocco manco di tutto ciò ch'ogniuno vuole.

E molto verisimile, ch'i parochiani potrebbono render poco conto di suoi, si osservano o nò li precetti di disciplina de la Chiesa, come si odono la Messa, si fanno la Quaresima, Vigilie et digiuni, se si confessano et comunicano quando la Chiesa la commanda, et se si comunicano sub utraque o nò, si tutti amalatti, prima che morire, ricevano li santissimi Sacramenti come li Catholici sogliono.

Brevemente, non vi essendo altra provisione di quello si vede esseguire in tutte queste et simili cose, è molto difficile, che non s'aumenti il numero di heretici, come si vede; et è anche difficile, che lasciando scorrere le cose a questa foggia senz'altro rimedio, che non si perda presto la christianità in queste bande.

Par obviare a quaesti periculi pare sarebbe in prima necessario fare provisione de chi insegnasse al populo puramente et fidelmente la dottrina christiana et rudimenti de la religione Catholica, et con la medesima fideltà insegnasse la gioventù, et questò si facesse con vita essemplare, perchè a le parolle sole et dottrina, quantunque buona, opporre si possono altre parolle et altra dottrina; il che non è tanto facile si faria a l'opere buone, perchè si ritrovano più et più facilmente chi possono giudicare bene de la buona vita che de la buona dottrina, nè si ritrova la dottrina Catholica appresso de gl'auditori più victoriosa che quando si mostra con la conforme vita, ne la quale massime riluca la charità del prossimo in tutto quello si fa per conto suo. Et però bisognarebbe procurare, che li operaii tanto nel predicare quanto nel insegnare la gioventù, potessero levare l'occasioni de la suspicione d'ogni avaritia, provedendo scilicet a li bisogni temporali loro, etc. Nè forse si ritrovarà modo più efficace di sturbare le schole di heretici, da le quali però viene grande

parte de la ruina de la fede Catholica in quaesti paesi, che per mezzo di simili schole Catholiche, dove insieme con la dottrina si formi la buona vita.

Il modo poi d'havere simili operarii sarebbe ordinare qualche luogho o colleggio con la provisione necessaria a li bisogni temporali, dove con particolare cura et methodo si preparassero li sugetti per li detti effetti, cioè, tanto per integrare il populo quanto per ammaestrare la gioventù.

In questo mezzo solecitassero li prelati d'intendere, dove fussero predicatori di sospetta dottrina, et levarle dovunque si può; quello si può intendere in più modi.

Et forse sarebbe a proposito che con gl'officiali ordinarii si mandassero alcune persone, le quali oltra de la buona volontà et zelo de honnore d'Iddio et salute de l'anime, fussero di giudicio et esperienza in queste cose de la religione, aciò che ne la visita de le parochie si scuoprissero li bisogni, et insieme si pigliasse informatione de li rimedii possibili, et finalmente si facesse il tutto con edificatione di populi.

Perchè non facendosi forse visita, o almanco come converrebbe, oltra che non si sanno li bisogni et mancamenti, nè si danno rimedii oportuni da superiori, manca l'unione et subordinatione, che deve essere tanto fra le membra fra se quanto con il capo, et poi ritrovandosi li popoli come rilasciati a se stessi, perdono la cognitione nonche la riverentia de la superiorità, ripigliandosi la cura di se stessi in cose de la religione, o veramente li superiori secolari se la pigliano, dandoli in fine pastori, che le dicano et faciano secondo la fantasia loro.

Et potrebbesi dubitare, per quanto si vedde, si molti de questi prelati habbiano apresso di se persone sufficienti per l'aggiunto loro, tanto per le persone et materia de le conscientie loro, quanto per rappresentarli le cose apartenenti a l'administratione del carigo loro, et che bastevolmente l'aggiuntino a l'essecutione d'ogni dovere buono, perchè in effetto, dove si manca in questo, per esser l'administratione episcopale cosa tanto necessaria per la salute de l'anime et conservatione de la santa Sede, necessario casca finalmente la religione con grande ruina de l'anime, perchè „dormientibus hominibus inimicus homo superseminat zizania" [1]).

Et perchè si puo anchora rimediare a molte di queste cose, si non mancarà la buona voglia di farlo, vegga Monsignore qual serviggio in questo possa fare a questi fratelli suoi coepiscopi, a li quali pare tocchi il metter la mano a queste cose in beneficio di tante anime smarrite a gloria di Dio Nostro Signore.

Oltra di ciò sono in queste bande rarissimi commissarii de la Inquisitione. Si fa pochissimo conto ordinariamente in queste bande de la riservatione di casi, tanto che pocco o mai si rimandano i penitenti per havere absolutione da nessuno sacerdote.

Il legger libri heretici è tanto comune et senza scrupulo alcuno, che grande pericolo v'è, si ritrovarà una infinità d'anime invelopate d'excomunicationi, irregularità, etc., con grande et molto verisimile periculo, si non si provederà a questo in alcuno modo, perche adesso si ritrova la gente comunamente tanto pocco capace de le censure ecclesiastiche, che se ne fa pochissimo conto, nè le fugono, etc.

---

1) Matthaeus XIII, 25.

Considerate alcune circonstantie di questi nostri huomini a questi tempi, pare che Monsignore più seguramente et facilmente muoverà questi prencipi vescovi a quello pretende li maneamenti et besogno de l'aggiunto de la religione a gloria d'Iddio, Nostro Signore, trattando le cose con loro, non come fossero casi particulari o alle persone loro o ad alcuni luoghi de le diocesi loro anchora — però che fussero tali — ma come siano cose comuni con molti altri luoghi o a questi tempi; che altramente, proponendosi li bisogni come particulari, è periculo, che vedendosi come costretti et invelopati di qualche nota, non si turbino più presto che si muovano ad abrachiare l'admonitione con animo spedito a l'esseguirla, congetturando che esso Monsignore non possa sapere li particulari sino per qualche raporto o delatione di qualche d'uno; quello che potrebbe pigliarli non così bene, nè forse le sarebbe tanto grata la visitatione di Monsignore, che si intendano che Sua Signoria Reverendissima viene par consolare et aggiuntarle. Questo dico anchora, che sappia non essere necessario, ma per non lasciare cosa che mi si rapresenta di qualche momento per tal' effetto a gloria di Nostro Signore.

Quello ci occorre in che, oltra le cose universale de la religione, Monsignore potrebbe esser utile a Monsignore di Trevere in particulare. Pare sarebbe utile mostrare che stimi et loda l'opera incominciata da S. C. di studi et prediche, che si fanno in Trevere, essortendolo a stabilire il principato, perchè in effecto è da sperare ne nascerà buon' aggiunto et molto universale per la Christianità di molte di queste bande.

Et per perpetuarla con il desiderato successo pare sarebbono doe cose necessarie; l'una è che la provisione del colleggio de la Compagnia, d'onde s'haveranno da cavare li letteri, fusse fondata et sufficiente per tratenere qualche numero di scholari di detta Compagnia, li quali co'l tempo succedessero a li lettori; l'altra è che si trovasse anche modo di potere nutrire alcuni poveri scholari, li quali si volessero dare a lo studio de la filosofia et per servire poi a la Chiesa,

Et potrebbe forse Monsignore dotare il colleggio col transferire antiche lascite, fatte già ò a monasterii ò altri luoghi, le quadi adesso non han più l'uso che prima, in che potrebbe essere che Sua Santità, se li mostrasse, favorevole.

Op den rug aangeteekend: Avvisi et ricordi sopra le cose de la religione in Fiandra.

Archivalia I, nº. 813.

215. 1578, JANUARI 13. — Gregorius XIII geeft op verzoek van Philips II dispensatie in de onthoudingswet gedurende de aanstaande Vasten aan don Juan van Oostenrijk en zijn leger.

Gregorius papa XIII. Ad futuram rei memoriam.

Quo securitati conscientiae et corporis incommodis evitandis eorum, qui in exercitu charissimi in Christo filii nostri Philippi, Hispaniarum regis Catholici, sub dilecto filio nobili viro Joanne ab Austria pro expeditione Flandriae militant et militabunt, consulatur, cum de nobis petitur, auctoritatem nostram libenter interponimus. Hinc est quod nos, volentes eumdem Joannem ab Austria ac copias universas, quarum ipse Joannes dux existit, specialibus favoribus et gratiis prosequi, attento quod in locis et regionibus sterilibus nunc commorantur

ac in illis rebus, ad victum necessariis, laboratur et piscium raritas et caritas est, eidem Joanni ab Austria ac aliis, qui in castris et exercitu praedicto erunt, quod integro tempore proximae Quadragesimae, ob defectum piscium, carnibus, ovis, caseo, butiro et aliis lacticiniis vesci absque aliquo conscientiae scrupulo vel poenarum incursu libere et licite valeant, licentiam et facultatem impartimur. Non obstantibus quibusvis prohibitionibus, necnon apostolicis et in provincialibus et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 13 Ianuarii 1578, pontificatus nostri anno sexto.

Caesar Glorierius.

Segretaria dei Brevi. Vol. 66 (Gregorii papae XIII diversorum lib, 3) fol. 132.

216. 1578, JANUARI 23. — Gregorius XIII verleent aan don Juan en aan diens soldaten, nadat zij zullen gebiecht hebben en gecommuniceerd, een vollen aflaat, te verdienen in het stervensuur.

Gregorius papa XIII, universis Christi fidelibus, in exercitu charissimi in Christo filii nostri Philippi, Hispaniarum regis Catholici, sub dilecto filio nobili viro Ioanne ab Austria, in partibus Flandriae nunc et pro tempore militantibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Desiderantes cunctorum Christifidelium animarum salutem, ea libenter vobis concedimus per quae animarum vestrarum salutem et conscientiae pacem, Deo propicio, valeatis promoveri. De igitur omnipotentis Dei misericordia etc. confisi, tam dicto Joanni duci quam vobis et vestrum singulis, postquam praesentes literae ad vestram notitiam pervenerint, in die per vos et vestrum singules semel eligenda, confessis et communicatis ac in mortis articulo plenariam indulgentiam etc., elargimur. Praesentibus pro supradictis omnibus semel, ut praefertur, et in mortis articulo dumtaxat valituris. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 20 Ianuarii 1578, pontificatus nostri anno sexto.

Caesar Glorierius.

Segretaria dei Brevi (Diversorum Gregorii papae XIII lib. 5) fol. 623.

217. 1578, APRIL 8. — Bisschop W. Lindanus verdedigt zich bij den paus tegen de beschuldiging, dat hij zijn bisschoppelijke plicht heeft verzuimd, door enkel veiligheidshalve buiten zijn diocees te gaan.

Archivalia II, nº. 2113. — Gedrukt behalve bij Theiner, *Annales* II, p. 423 vlg., ook in het werkje van Lindanus zelf, *Fasciculus Poenitentiae*, en bij Knippenberg, *Continuatio hist. eccl.*, p. 47.

218. 1578, APRIL 8. — Johannes van Strijen, elect van Middelburg, getuigt, dat W. Lindanus zijn bisschoppelijken plicht geenszins heeft verzuimd door buiten zijn diocees te gaan.

Archivalia I, nº. 2112. — Gedrukt bij Theiner, *Annales* II, p. 425.

219. 1578, APRIL 29. — Gerard van Groesbeek, bisschop van Luik, dringt bij paus Gregorius XIII aan op de bevestiging van Josina van Manderscheidt als abdis van Thorn, waar een geschikte abdis vooral in dezen troebelen tijd dringend noodig is.

Beatissime pater, post pedum oscula beatorum.

Aliquot jam menses elapsi sunt, cum Sanctitati Vestrae, tum litteris meis, tum sermone domini Francisci Stravii, mei istic agentis, humiliter commendavi illustrem dominam Jozinam de comitissis a Mannerscheyt, canonissam secularem ecclesiae collegiatae utriusque sexus sancte Mariae Thorensis, dioecesis Leodiensis, ad abbatissalem dignitatem ejusdem ecclesiae a S. V, benignitate obtinendam, praeclaris ipsius virtutibus, et ad eandem dignitatem cum Dei honore et utilitate Ecclesiae gerendam in primis idoneis qualitatibus ad hoc inductus; qui meus agens, prout ipsi commiseram, Sanctitati Vestrae etiam, ut spero, exposuerit, cum ipsa ecclesia Thorensis aliquot pagorum temporalem jurisdictionem annexam habeat, quam sit periculosum, hoc perturbato et miserrimo Belgicae statu, subditos eiusdem ecclesiae finitimi belli flammis undique cinctos antistita sua diu carere. Quare cum magis invalescentes in dies praesentes turbae et miseriae justam majoris metus causam praebeant, non possum pro officio, quod ecclesiae Thorensi, cujus sum ordinarius, debeo, praetermittere, quin precibus meis S. V. iterum molestus sim, ut pro paterna sua pietate, matura provisione maximis incommodis et periculis, quae alioqui (quod Ipsa ex praesentis temporis statu omnium optime pro sua prudentia considerare potest) ecclesiae et territorio Thorensibus facile ingruerent, occurrere et ipsius dominae Jozinae propter praeclaras illas virtutes et qualitates, quibus ipsam praeditam novi, aliasque Sanctitati Vestrae a dicto agente meo, qui cum domino Theodorico Heydenryx, ejusdem dominae Jozinae negociorum istic sollicitatore, has reddet exponendas causas, benignam rationem habere dignetur. Quem ut clementer super hoc negocio denuo audire placeat, Sanctitatem Vestram supplex oro, et Deum Optimum Maximum, ut Ipsam ad nominis sui gloriam et Ecclesiae suae consolationem quam diutissime incolumem servare dignetur, me Ejusdem ad Ipsum precibus humillime commendans. Leodio, 29 Aprilis 1578.

Sanctitatis Vestrae
humillimus servus et perpetuus ad Deum orator
GERARDUS episcopus Leodiensis. } *Eigenh.*

Archivalia I, nº. 284. — Gedrukt bij Habets-Flament, *Archieven van Thorn*, II, nº 40.

220. 1578, MEI 8. — Advies, door bisschop W. Lindanus op last van don Juan te Leuven uitgebracht over de wijze, waarop het Nederlandsche volk tot den Katholieken godsdienst en tot onderwerping aan den koning gebracht kan worden,

Archivalia I, nº. 2114. — Gedrukt: Theiner, *Annales* II, p. 426—430, en *Publications de la Soc. Hist. et Arch. de Limbourg*, XIX, p. 283 sv.

221. 1578, JUNI 12. — Gregorius XIII verleent op verzoek van don Juan van Oostenrijk een vollen aflaat voor degenen, die op den feestdag van Maria-Assumptie (15 Aug.) in de kapel van het militaire hospitaal, door don Juan gesticht, komen bidden, als ook voor degenen, die in genoemd hospitaal christelijk zullen sterven of voor wier zielerust op het altaar van deze kapel zal gecelebreerd worden.

Gregorius papa XIII. Ad futuram rei memoriam.

Quo frequentius animarum saluti consulamus et fideles ad visitandum

hospitalia et alia pia loca, sub gloriosissimae Virginis Mariae invocatione constituta, invitamus ac devotionem in eorum pectoribus incitamus, eo magis pastoralis officii nostri partes explemus. Cum itaque, sicut dilectus filius nobilis vir Joannes ab Austria, qui nunc cum exercitu et ingentibus copiis in partibus Flandriae charissimi in Christo filii nostri Philippi, Hispaniarum regis catholici, nomine bellum gerit, nobis exponi fecit, hospitale regium pro excipiendis infirmis eiusdem exercitus sub eiusdem Virginis Mariae invocatione instituerit cupiatque dictum hospitale congruis frequentari honoribus ac in debita veneratione haberi, de omnipotentis Dei misericordia etc. confisi, omnibus utriusque sexus personis, qui dictum hospitale vel illius cappellam in Assumptionis eiusdem beatae Mariae Virginis festivitatum diebus a primis Vesperis usque ad occasum solis eorumdem dierum quotannis, donec idem exercitus in dictis partibus fuerit, devote visitaverint et ibi preces effuderint, quo die praedictorum id fecerint, necnon omnibus et singulis, qui in dicto hospitali contriti ad Deum corde conversi pro tempore decesserint, plenariam omnium peccatorum indulgentiam elargimur, et concedimus, ut quoties Missa in altari cappellae eiusdem hospitalis celebrabitur pro anima cuiuscumque fidelis, quae Deo in charitate coniuncta ab hac luce migraverit, ipsa de thesauro Ecclesiae indulgentiam consequatur, quatenus Domini nostri Jesu Christi ac eiusdem beatissimae Virginis Mariae beatorumque apostolorum Petri et Pauli aliorumque sanctorum omnium meritis suffragantibus a purgatorii poenis liberetur. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 12. Julii 1578, pontificatus nostri anno septimo.

Caesar Glorierius.

Segretaria dei brevi (Diversorum Gregorii papae XIII vol. 70) lib. VI, pag. 635.

222. 1578, juli 12. — Gregorius XIII geeft op verzoek van don Juan van Oostenrijk aan den bisschop van Namen volledige geestelijke volmacht over alle geestelijken en kloosterlingen, die zich in het leger van don Juan bevinden.

Venerabili fratri episcopo Namurcensi [1]) Gregorius papa XIII. Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem.

Cum dilectus filius, nobilis vir, Joannes ab Austria qui, cum validissimis copiis et magno exercitu in partibus Flandriae charissimi in Christo filii nostri Philippi, Hispaniarum regis Catholici, nomine bellum gerit, exponi nobis nuper fecit diversas personas ecclesiasticas in castris et exercitu, ab ipso comparato, quod in dies de facili augeri continget, reperiri ac plerosque casus eveniri quorum ratione tum in foro conscientiae tum exteriori ad episcopos et praelatos aliasque ecclesiasticas personas recurrendum esset, idque dum illis in locis ob bellicos tumultus nunc vigentes rerum ratione non pati animadverterit, et eo in exercitu expedire personas ecclesiasticas, habentes superiorem, vitae ac morum honestate literarumque scientia praeditum, etiam ratione contensionum et rixarum, quae inter ecclesiasticos et saeculares ac ipsos ecclesiasticos exoriri possent, in quarum cognitione et decisione seculares se ingerere nequeunt; propterea idem Joannes nobis humiliter supplicari fecit, ut eius votis hac in parte annuere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, huiusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati tuae, — ut durante dicto bello per te ipsum

1) Antoin Havet.

vel alium, quem ad id idoneum esse duxeris a te subdelegandum, arbitrio tuo ponendum et amovendum, quamcumque iurisdictionem ecclesiasticam in personas, quae in exercitu et sub obedientia dicti Joannis pro tempore fuerint ac eidem Joanni inservierint, sive clerici sive seculares fuerint, exercere omnesque causas tam civiles quam criminales et mixtas, non solum inter personas ecclesiasticas, verum etiam inter illas et laicos, ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentes, audire, cognoscere, decidere aut fine debito terminare, ac denique eam omnem iurisdictionem in clericos seculares habere et exercere ac si eorum merus ordinarius, regularium vero superior et generalis tu ac per te deputandus, pro tempore, ut praefertur, existeritis, exercere libere et licite valeas — plenam et liberam facultatem apostolica auctoritate, tenore praesentium, concedimus et impartimur; sicque et non aliter per quoscumque iudices et commissarios, quavis auctoritate fungentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate, iudicari et diffiniri debere; si quidquid secus super his a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari, irritum et inane decernimus. Non obstantibus quibusvis apostolicis, necnon in provincialibus et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, necnon etiam iuramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, exemptionibus, indultis et literis apostolicis sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis etiam derogatoriarum derogatoriis aliisque efficacioribus et insolitis clausulis irritantibusque et aliis decretis in genere vel in specie ac alias quomodolibet in contrarium concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica et expressa, non autem per clausulas generales idem importantes, mentio aut quaevis alia expressio habenda esset, tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum inserererentur, praesentibus pro expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat, specialiter et expresse derogamus, caeterispue contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 12. Julii 1578, pontificatus nostri anno septimo.

Caesar Glorierius.

Segretaria dei Brevi (Diversorum Gregorii papae XIII Vol. 66) lib. III, pag. 158.

223. 1578, SEPTEMBER 1. — Brief van een ongenoemde uit Keulen, over de heiligschennis, door de ketters gepleegd aan de kapel der H. Stede te Amsterdam en op zichtbare wijze door God gestraft.

Ex literis Coloniae datis Calendis Septembris 1578.

Ante paucos dies ex Belgio ad me perscriptum est praeterito mense Junio hujus anni 1578 contigisse Amstelredami, ut haeratici violato foedore ibidem Catholicos expulerint, templa confregerint et inter caetera sacellum quoddam sacratissimum, vulgo *Ter Heiligerstee* appellatum, destruxerint, in quo reverenter admodum conservabatur venerabile Sacramentum Eucharistiae, plurimis miraculis toto Belgio celeberrimum. Sed non impune tulerunt impii profanatores tantum sacrilegium. Enimvero, cum jam sancto hoc loco sic polluto et profanato nefarius quidam Calvinista primam ibi ordiri concionem (ausus sit), mox plaga Dei percussus extremaque infirmitate laborans domum delatus, cum jam morti esset proximus, ait se vidisse duos angelos, qui Venerabile Sacramentum reverenter tenebant;

quo dicto, protinus exspiravit. Cumque non diu post alius quidam sacrilegam concionem ibidem institueret, manu divina similiter tactus est; mox domum delatus, subito infelicem animum exhalavit. Contigit et tertium in suggestum proripere, et is a Deo percussus est, et infirmus Delphos avectus; atque hunc ferunt esse apostatem abbatem sancti Bernardi prope Antverpiam.

His tum horridis exemplis nondum commoti sunt homines plane dementiti; sed unus ex plebe postea majori audacia in locum illum sacratissimum, jam devastatum, foetitissimum alvum voluit exonerare in despectum Venerabilis Sacramenti, moxque Ariana plaga percussus, universam ventris et iliorum miserandam ingluviem turpiter per podicem ejecit. Neque vero nova haec est haereticorum rabies in venerandam Eucharistiam, cum scribat D. Optatus Milevetanus lib. II. de Scismate Donatistarum, Urbanum Formensem et Felicem Idricensem, Donatistarum episcopos, jussisse sacram Eucharistiam canibus fundi, attamen non sine signis divini judicii. Nam iidem canes, accensi rabie, ipsos dominos suos tanquam ignotos et inimicos laniaverunt. Quanto rectius ille Cassius Narniensis episcopus fecisse legitur apud D. Gregorium, Homel. 37 in Evangelium, cui, utpote longe aliter erga venerabilem et sanctam hanc Escam affecto, mos erat quotidianas Deo hostias offerre, ita ut nullus pene dies vitae ejus abscederet, quo non Omnipotenti Deo hostiam placationis immolaret. Qualem vero et quam omnibus votis expetendam ille a Deo mercedem acceperit, prolixe ibidem commemorat D. Gregorius. Agamus igitur quod agimus, operemur quod operamur. Non cesset pes noster, non cesset manus nostra, si forte et nos optatum desiderabilemque illum sortiamur diem, quo veniamus ad Christum retributurum nobis mercedem nostrum. Veneror igitur et exosculor illam sancti animi tui religiosissimam pietatem, qua non cessas jugi legatione fungi inter Deum et homines. Aderit procul dubio benignissimus Deus legationi tuae, quando quidem tu numquam dees servituti et ministerio Dei. Ego si sancta aemulatione haec tuae pietatis exempla non potero per omnia imitari, certe venerabor et imitabor quoad usque potero. Sed tamen vereor, ne ab istis communibus pietatis officiis brevi intercludamur. Etenim habitamus proh dolor et hic cum Ezechiele inter scorpiones. In multis enim domibus haeretici habent sua conventicula. Ipso die Decollationis Johannis Baptistae 50 haeretici suam celebrarunt communionem, eodemque die in aliis aedibus, apertis januis, publice concionati sunt. Suffraganeus in publica concione senatum admonuit, ut vigilet; alii quoque viri graves ex clero privatim eos admonuerunt. Caeterum ipse senatus magna ex parte dicitur infectus. Multi nobis minantur, gloriantes etiam se numero nos superare. Deus nos tueatur! Si quid tale eventurum esset (quod Deus clementer avertat), optarem, ut benignissimus Deus me hinc clementer ad se perducat, quod Augustinum obsidione Hipponensi optasse, eoque potitum, legimus.

Vat. latina 6210 f. 130—131. — *Archivalia* II, nº. 23.

224. 1578, SEPTEMBER 7. — Verklaring van de Congr. van het Concilie aan Aegidius del Monte, omtrent huwelijken, in het bisdom Deventer gesloten met voorbijgang van het decreet „Tametsi" (Concilie van Trente, XXIVe zitting, hoofdst. I).

Supplicat frater Aegidius de Monte, episcopus Daventriensis, quatenus Ill^{mae}. et R^{mae}. Dominationes Vestrae dignentur infrascripta dubia sibi declarare:

. . . . . .

An sit pro matrimonio judicandum si duo contraxerunt ex libero utriusque consensu coram parocho alieno propterea quod vel eorum parochus esset publicus haereticus vel profugus vel quia ecclesia parochialis carebat suo rectore? S. S., etiam ex sententia Congregationis Concilii, declaravit judicandum esse contra matrimonium. Posse tamen eos iterum contrahere valide coram proprio parocho aut alio sacerdote de consensu ordinarii, si non adsit aliud legitimum impedimentum.

Congr. Concilii. Lib. II decretorum p. 32.

225. 1578, NOVEMBER 27. — Gregorius XIII verleent aan Cornelis Gerritszoon van Utrecht (of Maastricht?) volmacht om ongehinderd Jeruzalem en de andere heilige plaatsen in Palestina te bezoeken.

Dilecto filio Cornelio Gerardi laico Trajectensi.

. . . . . .

Exponi siquidem nobis nuper fecisti quod tu, devotionis fervore accensus, ac pro voti per te emissi complemento, cupias sanctum Domini nostri Jesu Christi sepulchrum et alia loca sancta transmarina visitare, si tibi ad id nostra licentia suffragetur. Quare nobis humiliter supplicari fecisti, quatenus tibi super hoc opportune providere de benignitate apostolica dignaremur.

Nos igitur, te in tuo laudabili proposito confovere tibique specialem gratiam facere volentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, tibi [concedimus] ut sanctum sepulchrum Dominicum et alia sancta loca transmarina [visita]re et ad loca hujusmodi accedere sine aliscujus poenae sive censurarum ecclesiasticarum incursu possis et valeas, nullius alterius super hoc requirens consensum sive licentiam, dummodo non deferas prohibita ad preces infidelium. Facultatem apostolicum autem tenore praesentium concedimus non obstantibus *etc.*

Brevia Lateranensia. Vol. 98, ongepagineerd.

226. (1579 BEGIN?) — Raadgevingen, door bisschop W. Lindanus aan paus (Gregorius XIII) verstrekt over de wijze, hoe in de Nederlanden de Katholieke godsdienst kan hersteld en bewaard worden.

Archivalia I, n°. 2126. — Gedrukt: *Publications de la Société de Limbourg*, XXIX, p. 229 vlg.

227. (1579 BEGIN?) — Advies van een ongenoemde, die tot verdediging en behoud van den Katholieken godsdienst in de Nederlanden aanraadt, dat op 's konings last door eenige bekwame godgeleerden een populaire verklaring van het Nieuwe Testament worde gemaakt, om haar dan onder het volk te verspreiden.

Super reformatione Belgie [1]).

Cum in his regionibus videatur obtineri non posse, ut vulgus arceatur a lectione literarum sacrarum, conversarum in linguas vulgares (ferunt enim aegerrime homines illiterati se eorum librorum lectione prohiberi, quibus nihil sanctius, nihil melius, quibus et Dei ipsius et legis divinae cognitio, et ad

1) Bovenschrift van een andere hand.

salutem via continetur) atque adeo plerique propter talem prohibitionem Catholicos et Catholicam religionem calumniantur, et in suspitionem vocant, quasi eorum librorum inspectio eis interdicatur, ne veritatem ipsam cognoscant, et quasi metuant Ecclesiae Catholicae proceres, ne quid illiterati in illis inveniant quod pugnet cum iis, quae ab Ecclesia recepta sunt (sic enim nonnulli calumniantur). Et tamen multi magni viri existimant plerosque homines illiteratos et indoctos libris sacris legendis venenum haurire, unde salutem oportebat, dum veterum Patrum interpretationes neque legunt, neque intelligunt, et ex suo sensu interpretari volunt omnia, et permulti, quorum palatum jam infectum est haereticorum cathechismis, aut libellis, vel clancularia institutione, multa sacrorum librorum loca detorquent ad confirmanda haereticorum dogmata, sicque in errore confirmantur, et de uno errore in alium ruunt. Cum, inquam, haec ita sint, magnum fuerit opere pretium rationem et viam invenire, qua efficiamus, ne libris illis legendis illiterati corrumpantur, atque adeo, ut in religione Catholica non mediocriter edificentur, et qua magnum malum in magnum vertamus [1]). Idque secundum erit remedium, de quo dicturum esse me initio proposui.

Ratio autem expedita fore videtur, si rex bonae et Catholicae bibliorum, aut seorsum, Novi Testamenti versioni, in iis dumtaxat locis Novi Testamenti, praesertim quae haeretici detorquent ad probanda sua dogmata, jusserit per aliquos magnos viros ad marginem scribi brevissima scholia, sed erudita et cavillis minimum obnoxia, quae veram et Catholicam ejus loci sententiam ostendunt, adscripto plerumque alio aliquo Scripturae loco, ex cujus collatione intelligitur eum locum non esse accipiendum ut prima facie sonat verborum cortex. Veluti ad locum illum Pauli: „Justificamur fide, non operibus legis" [2]) adscribatur locus ille Jacobi, ex cujus collatione intelligitur vera Pauli sententia; vel ubi talia loca non succurrunt, confirmetur ea interpretatio vetustissimi et doctissimi alicujus Patris vel Concilii alicujus generalis authoritate. Quod si nonnunquam res non possit tam breviter commode exponi, aut exposito uno aut altero efficacissimo argumento confirmari, indicetur locus aliquis insignis summi alicujus viri, qui eam rem optime explicavisse videatur, et cujus libri sint in manibus, ut qui locum inspicere voluerit, possit.

Praeterea tali editione Bibliorum, vel Novi Testamenti, praeponi velim quaedam prologomena, popularia quidem sed efficacissima ad confimandas bonas mentes et homines sani juditii in Catholica veritate. Nempe rationes aliquot, populares quidem sed efficacissimas, quibus in universum refelluntur et confutantur hujus haereses, suntque quasi principia Catholicorum contra haereticos; veluti de Ecclesia deque ejus authoritate tam diu in dijudicandis libris canonicis ac aliis quam in difiniendis controversiis, quae nonnunquam circa religionem exoriuntur; item de authoritate Conciliorum generalium et Patrum; de traditionibus, et similia, quibus, bene probatis et persuasis, coetera Catholica dogmata sequuntur et haereticorum dogmata corruunt. Et tamen ea sunt ejusmodi, ut nervose, populariter, et plausibiliter tractari posse videantur. Item quod non sit credibile, Deum Optimum Maximum tamdiu deseruisse suam Ecclesiam et permisisse, ut tot seculis in tantis et tam perniciosis erroribus

1) Lasch in: bonum.
2) Vgl. Ephes. II: 8—9.

versaretur. Neque verisimile esse nostros majores omnes, jam inde ex quo his in regionibus, et in Gallia et Germania et pene toto Occidente predicatum et receptum fuit Evangelium, fuisse impios, fuisse idolatras, quum inter eos extiterint tot sanctissimi viri Christique martires, fuisseque a Deo destitutos; quod consequens est iis, quae affirmant haeretici, et tamen tam est absurdum ut nihil magis; item fuisse omnes coecos et truncos, solique homini Luthero impurissimo et superbissimo veritatem illuxisse. Praeterea quod hodie sint tot haereticorum sectae, inter se maxime pugnantes, quarum unaquaeque affirmat se esse Ecclesiam Christi seque solam Spiritus sancti magisterio gubernari, caeteros omnes tam sectarios quam Catholicos impios esse et turpiter errare. Haec inquam et similia, quibus bonae mentes vehementer confirmantur, et apud homines, illiteratos quidem sed prudentes et sani juditii, plurimum valent et precipue persuadent, velim huic Bibliorum aut Novi Testamenti editioni praeponi.

Quinimo velim illis prologominis praeponi piam et prudentem exhortatiunculam, qua exhortetur eos, qui non sunt contenti iis, quae ex suis pastoribus et concionatoribus audiunt, ut legant diligenter cathechismum illum brevem, eruditum et perspicuum.

Et si ipsos etiam libros sacros legere voluerint, legant illa prologomena, quae ipsis viam aperiant, efficientque, ut facilius et rectius intelligant; legant etiam brevissima illa scholia in locis obscurioribus. Item ut haec legant animo humili et submisso, mente pura, et implorato Dei omnipotentis auxilio, studioque cognoscendae veritatis, et, cognita via, factis exprimendae, deposita omni malevolentia et calumniandi studio; eo quod opere sic concinnato velim regis edicto coeteras editiones Literarum sacrarum in linguas vulgares prohiberi et ignibus addici. Certe hac ratione videtur commodissime perfici posse, ut illiterati legendis libris sacris non modo non corrumpantur, verum etiam ut vehementer aedificentur, et in religione Catholica confirmentur. Nam simul atque inciderint in locum aliquem, qui scrupulum eis afferre possit, et per quem heretici conentur eis suas hereses persuadere, confestim in oculos ingeret se commodissima eaque vera et Catholica interpretatio, a summis viris magno juditio et delectu adhibito annotata. Tum autem illa prologomena mirabiliter eos in sententia confirmabunt, quin etiam plerique eorum, qui jam seducti sunt, vel in partes haereticorum propendent, poterunt istis libris legendis et habendis sanari et resipiscere. Neque enim sibi temperare poterunt plerique curiosi (quales sunt pene omnes haeretici, vel qui nutant, aut in haereticorum partes propendent), quin illa prologomena et brevissima scholia legant; invitabit enim brevitas ad legendum. Atqui certum est plerosque per haereticos vel haereticorum libellos seductos, non perseveraturos in errore, si nostra cognovissent, nempe quibus praecipue rationibus et argumentis viri boni et intelligentes, docti et prudentes in religione Catholica confirmentur, eoque adducantur, ut haereticorum novas doctrinas, quamvis prima facie plausibiles, vehementer detestentur, et quae sit commodissima verissimaque interpretatio eorum locorum Scripturae, quae heretici detorquent ad probanda sua dogmata. Scimus enim eos, qui seducti sunt, nostra neque legisse neque legere, sed Catholicae doctrinae tantam cognitionem habere quantam pueri a matribus acceperunt, vel ex aliquot concionibus, quibus non semper tractantur ea, quae possent eos praecipue in Catholica religione confirmare. Hujus rei evidens est argumentum, quod multi ab

haereticis seducti, si ab amico viro bono, docto et prudente admoneantur, eorumque errores perspicue et populariter confutentur, primum quidem incipiunt vacillare, scrupulos habere, et doctrinam, pro certissima sibi obtrusam, suspectam habere, qui primus est conversionis gradus; postea vero plane et in totum resipiscunt.

Itaque maxima illa erit occasio efficiendi, ut curiosi, et qui nutant, vel jam seducti sunt, ea legant et cognoscant quae nos praecipue in religione Catholica confirmant; in quo sane magnum momentum esse puto ad retinendam et propagandam his in regionibus religionem Catholicam.

Velim etiam multa exemplaria Latina imprimi cum eisdem prologominis et scholiis, quae sane multi viri boni sibi suisque liberis avide comparerent, possentque magno usui esse iis, qui cathechismo cognito, et concionibus illis Latinis praeparati, vellent se legendis ipsis fontibus, hoc est ipsis literis sacris, oblectare. Sed tamen nolim prohiberi reliqua Latina exemplaria aliarum editionum hactenus approbatarum.

Neque vero difficile esset ea prolegomena et scholia hodie conscribere, cum tot exstent doctissimorum virorum scripta, quibus hereses hujus aetatis perspicue confutantur; ex quibus illa excerpi possunt, magno adhibito juditio et delectu, praecipue tamen ex eorum libris, qui scripserunt nervose et erudite, sed populariter, ut fecit D. Host. [1]).

Itaque ut tandem finiam, per Dei gratiam confido fore, ut sic concinnatis et adornatis libris sacris, legantur ab illiteratis sine periculo, atque adeo confido fore, ut illa scholia et prologomena, enucleate a summis viris conscripta, magnum momentum afferant ad confirmandos nostratium animos in religione Catholica, et ad nonnullos ab errore revocandos, qui jam seducti sunt. Habebuntur enim illi libri a multis, nimirum ab illis omnibus qui palam audebunt literas sacras linguis vulgaribus habere.

Ex pluribus remediis, quae diligenter et attente cogitanti mihi in mentem venerunt, haec duo visa sunt praesentissima, et factu facillima efficacissimaque ad confirmandam et propagandam his in regionibus religionem Catholicam, et ad eas haeresibus intra paucos annos perpurgandas. Neque mihi soli hoc visum est, verum etiam magnis aliquot viris, quibus quod mihi in mentem venerat communicavi, obnixe eos orans, ut ex animo de illis juditium profferrent.

Arm. 64 Vol. 12 f. 234—240^{v} (gelijktijdig, maar onnauwkeurig afschrift, dat zich bevindt tusschen de papieren van Castagna, over de Keulsche vredesonderhandelingen.)

228. 1579, JANUARI 10. — Kardinaal Gallio aan den nuntius Castagna: over een den paus toegezonden geschrift [2]), tot verbetering van den toestand der Nederlanden.

A Mons. di Rossano X di Gennaro 79. E stata inviata a N. S. una scrittura di Fiandra con alcune considerationi di quello che per beneficio de le cose di quei paesi si potesse fare da la parte di Sua Santità, la quale ha

1) Waarschijnlijk te lezen: Hostiensis, waarmee dan bedoeld is kardinaal Ugolino, bisschop van Ostia (later paus Gregorius IX, gest. 1241), die als kerkelijk auteur in de Middeleeuwen groot aanzien had.

2) Vermoedelijk op het advies, door Lindanus begin 1579 uitgebracht, zooals Hansen t. a. p. aanneemt; of waarschijnlijker het advies van een ongenoemde, dat nu volgt en zich bevindt onder Castagna's papieren.

ordinata, che si manda a V. S., a fine che la vegga, et se vi sarà cosa al proposito et che il tempo et l'occasione comporti che si metta in effetto, lo facci come più giudicherà espediente [1]). Et però la scrittura sarà qui alligata.

Germ. Vol. 97 f. 19 (minuut). — Colonia Vol. 1ª f. 8 (oorspr. eigenh. get.). — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 260.

229. 1579, MAAPT 6. — Gregorius XIII machtigt Laurentius (Metz), bisschop van 's-Hertogenbosch, waar hij niet veilig kan verblijven, om in het thans openstaande bisdom van Namen en andere verweesde Nederlandsche bisdommen de geestelijke bediening uit te oefenen.

Venerabili fratri Laurentio, episcopo Buscoducensi, Gregorius papa XIII. Venerabilis frater, salutem *etc.*

Cum, sicut accepimus, ecclesia Namurcensis, cui bonae memoriae Antonius episcopus Namurcensis, dum viveret, presidebat, per obitum dicti Antonii episcopi, qui nuper extra Romanam curiam debitum naturae persolvit, ac universae fere ditiones, charissimo in Christo filio nostro Philippo, Hisparaniarum regi Catholico, adhuc parentes, pastorum solatio destitutae existant, nos, ne interea temporis dicta ecclesia Namurcensis, dum illi de persona utili et idonea, per quam circumspecte regi et salubriter dirigi valeat, providetur, ac populus dictarum ditionum aliqua in spiritualibus et temporalibus detrimenta patiantur, providere volentes, tibi, qui apud ecclesiam tuam Buscoducensem tuto residere nequis et apud dilectum filium nobilem virum Alexandrum, principem Parmensem, gubernatorem et capitaneum generalem in ditionibus Belgicis pro dicto Philippo rege, existis, in civitate et diocesi Namurcensi necnon in quibuscumque vicinis civitatibus, oppidis, terris et locis universis, eidem Philippo regi parentibus, et in quibus sedes episcopales vacant, pontificalia officia exerçendi, quousque ad ecclesiam tuam tutus detur accessus, et interim, ad nostrum et apostolicae Sedis beneplacitum, licentiam et facultatem apostolica auctoritate tenore presentium concedimus et impartimur. Non obstantibus quibuscumque constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum *etc.*, die VI. Martii 1579.

Archivalia I, nº. 666.

230. 1579, APRIL 3. — Gregorius XIII deelt den aartsbisschop van Utrecht mede, dat in de Nederlanden geen overste van eenig klooster de heilige wijding mag ontvangen, vóórdat zoo iemands aanstelling door pauselijk gezag bekrachtigd is.

Archivalia I, nº. 667. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 440.

231. 1579, APRIL 25. — Kardinaal Gallio aan Castagna [2]), over een breve voor den aartsbisschop van Utrecht.

Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 282. Vgl. *Archivalia* II, nº. 195.

232. 1579, MEI 11. — De Spaansche nuntius Sega aan kardinaal Gallio: over het verblijf van bisschop Lindanus te Madrid en diens audiëntie bij koning Philips.

. . . . . Non potei riparlare a S. Mstà. prima delli 2 di questo, nella

1) Het vage antwoord van Castagna volgde 4 Febr.

2) Gezant van Gregorius XIII bij de vredesonderhandelingen te Keulen.

quale audiêntia le presentai il vescovo di Ruremonda, et servei mezo che d'interprete fra S. M^stà. et lui, dalla quale fu ricevuto con molta humanità. Et egli non lasciò di darle memoriale di tutte le cose, che havea conferito con S. S^tà. per la quiete et buon governo dei Paesi Bassi, oltre quello, che le ha proposto per li suoi interessi particolari. Piaccia a Dio, che ne sortisca qualche buono effecto. Io non ho mai voluto, che esca di casa mia, dove lo ricevei all'arrivo suo, et l'hó trattenuto, trattengo, et tratterò, finchè S. Maestà li proveda, come ha dato intentione, essendomi parso così conveniente alla dignità, alla virtù, et alla patria sua, poichè qui non si saria pensato a quaeste cose, et questo povero huomo se ne sarebbe andato topino a camere locande con qualche indignità, che non saria stato di nessun giovamento. Spero che la Maestà Sua lo spedirà almeno in quello, che tocca gl'interessi suoi, favoritamente, poichè quello, che tocca l'interesse dei Paesi Bassi, tutto è negotio, che ricerca tempo et copia . . . . . Di Madrid, li 11 de Maggio 1579.

Spagna Vol. 22 p. 191 (oorspr. eigenh. get.).

233. 1579, MEI 22. — Bisschop W. Lindanus schrijft dankbaar uit Madrid [1]) aan paus Gregorius XIII over de hem verleende ondersteuning en gastvrijheid.

Sanctissime in Christo pater.

Hisce diebus, cum me rex Catholicus in assignatum S. Philippi monasterium voluit commigrare atque magnifice alere, omittere non potui, quin S. V^rae. permagnas agerem gratias pro eximia sua erga me, Christi exsulem, humanitate, qua non solum Romae alere, adeoque viatico tam munifico instruere voluit, sed Rev^mo. etiam domino episcopo Placentino, S^tis. V^rae. nuntio, mandare, ut mea omnia susciperet apud regem Catholicum et alios negocia curanda. Quod non solum singulari agit cum apud suam Catholicam M^tem. tum alios solicitudine, sed me insigni etiam prosecutus benevolentia hactenus per hebdomadas sex honorificentissime domi suae aluit. Speraveram S. V^am. illa isthic a me proposita capita huc fuisse transmissuram; sed cum R^mus. D. Segha negaret, se aliquid harum rerum isthinc accepisse, nos ea pleraque libello de remediis sanandae ac revocandae ad obedientiam Belgicae provinciae intexuimus [2]), quem C. S. M^ti. dudum exhibuimus, sperantes non frustra fuisse proposita, quando de nominandis ad vacantes ecclesias episcopis accuratius cogitabit, atque ad causas eversae per Belgium religionis simul et reipublicae a nobis indicatas, animo pressius meditabitur. Addidi enim propter injustitias transferri regna, et leges Dei simul et Ecclesiae una cum Concilio Tridentino fuisse conculcatas; quod cum primis, ni totus fallor, gravem istam et inexorabilem Dei iram in nos provocavit, quam a nobis totaque sua Ecclesia tandem avertere dignetur propitius. Valeat diu incolumis S. V., quam Deus Optimus nobis tueatur sospitem ad multos annos. Madriti, 22 Maji, anno 1579. S. V^rae. semper ex animo ad omnia in Christo Jesu obsequia deditissimus

WILHELMUS DAMASI LINDANUS, ecclesiae Ruraemundanae episcopus indignus, et Christi Jesu exul. *Eigenh. get.*

Archivalia I, n°. 2120.

---

1) Begin Maart had hij uit Rome de reis daarheen aanvaard; zie *Archivalia* I, n°. 2117.

2) Vgl. boven n°. 220. 1578 Mei 8.

234. 1579, JUNI 1, 3. — De Spaansche nuntius Sega aan kardinaal Gallio: over bisschop Lindanus te Madrid.

..... Il vescovo Lindano partì di casa mia apposentato (?) [1]) da Sua Maestà nel convento di s. Filippo dei frati di S. Agostino, dove della borsa di S. M. non se li manca di quello che li fa di bisogno. Et già attende alli suoi negotii con più commodita, aspettando con gran desiderio la venuta del Signor Cardinale Granvela, sperando che come suo metropolitano sia per ajutarlo assai ..... Di Madrid, li 13 di Giugno 1579.

Spagna Vol. 22 p. 233 (oorspr. eigenh. get.).

235. 1579, AUGUSTUS 27. — De kardinaal-staatssecretaris (Ptolomeo Gallio) antwoordt zeer welwillend aan bisschop W. Lindanus, op diens schrijven van 21 Juni j.l.

Willelmo Lindano, episcopo Ruremundensi, VI Kl. Semptembris.

Illustris et admodum Rev. domine uti frater.

Pergratum fuit Sanctissimo Domino Nostro ex litteris Dominationis Tuae ad Sanctitatem Suam XI Kl. Julii datis intelligere, quod prius cognoverat ex iis, quas ad me scripserat episcopus Placentinus [2]), Sanctitatis Suae nuncius, nimirum serenissimum regem Catholicum Dominationem Tuam benignissime fuisse complexum, minimeque obscura propensi in eam animi sui signa dedisse; quod facit, ut Sanctitas Sua non parum spei habeat Dominationem Tuam brevi negotia sua ad optatum exitum esse producturam. Quod vero Sanctitatis Suae nuntius tam honorifice eam tractaverit ejusque negocia curanda tam studiose susceperit, id omne debebat meritis et virtutibus tuis et Suae Serenitatis in te amori. Quod attinet ad capita [3]), a Dominatione Tua proposita, illa Sanctitatas Sua ob eam causam non mandavit ad nuncium transmitti, quod videret te cum eisdem capitibus in Hispaniam profectum. Deus Dominationi Tuae omnia prospera, id est digna pietate et virtute tua, largiatur.

Archivalia, I, nº. 2331.

236. 1579, OCTOBER 22. — De nuntius Castagna aan Parma: aanbeveling der zaak van (Gerard van Groesbeek), kardinaal-bisschop van Luik, die jurisdictie meent te hebben over Maastricht [4]).

Al principe di Parma.

Quanto sia a cuore a N. S. la conservatione delle cose, et specialmente giurisdittioni ecclesiastiche, già è noto a V. E. Onde trattandosi in Mastrich il negotio dell'Illmo. sig. cardinal de Liege, pertinente alla giurisdittione di quella chiesa, io non posso mancare di raccommandarlo caldamente a V. E., tanto per la commissione generale, quanto ancor per la particolare, ch'io ho da Sua Santità che si favoriscono i negotii di detto signore, prelato tanto amato da S. S. e tanto meritevole. Onde si può ben intendere, che ancor a S. M. Catholica doleria molto non solo, che se gli facesse un minimo aggravio,

1) Bedoeld is: accomodato, of iets dergelijks.

2) Philippus Sega.

3) Zie nº. 220.

4) Reeds 4 Sept. had Castagna den Luikschen kerkvoogd over deze zaak een kalmeerenden en tegemoetkomenden brief geschreven (Germ. Vol. 10 f. 114).

ma che si pretermettesse ogni occasione di usargli cortesia et favore. Intendo che si cerca di revocare una concordia, fatta nell'anno 1546, et che S. S. Illma. si contenta per compiacere di moderarla et redurla ad una certa alternativa et equalità, et nondimeno in ciò ancor truova durezza et in questo mezzo mantiene li suoi agenti con spesa et travaglio, senza haver ressolutione o resposta. Prego dunque V. E., che con la sua autorità operi, che a detta chiesa et a sì degno prelato sia data presta, giusta et conveniente resposta et ressolutione; il che oltre sarà gratissimo a N. S., al quale ne darò a suo tempo notitia; sarà ancor conforme al dovere, et a questo si può tener per certo della ottima mente et volontà di S. M. et alla buona giustitia et governo di V. E. . . . . Colonia, 22 Ottobre 1579.

Germ. Vol. 10 f. 129 (gelijkl. afschr.).

237. 1579, OCTOBER 23. — De nuntius Castagna aan kardinaal Gallio: verzoek, dat de verjaagde bisschop van Leeuwarden (Cunerus Petri), die te Keulen in armoedige omstandigheden verkeert [1]), zijn testament moge maken, om zijne schulden te kunnen delgen.

Si truova qui il vescovo Leovardiense in Frisia, cacciato dalla sua chiesa da molto tempo in quà, et della quale non può tirare le entrate. Onde vive assai poveramente et è necessitato di andar facendo giornalmente debiti, massime che ne anco ha possuto rescuotere da molti anni una pensione, che ha in Spagna. Con tutto ciò ha trovato sempre persone, che l'hanno ajutato et prestatogli danari, con speranza di rihaverli a qualche tempo. Hora per securezza della sua conscienza vorrebbe poter sperare, almeno dopo vita, satisfare alli suoi creditori del credito di detta pensione et d'altro, se in questo mezzo si recuperasse qualche cosa. Et però desidera facultà di testare di certa poca summa solo, come dico, acciò non venghino defraudati quegli, che gli hanno accommodato il loro, non già perchè habbia cosa alcuna di presente da lassare. Onde pregato di favorirlo appresso V. S. Illma. et Revma., non ho potuto mancare, dicendo ancora che, quando S. Bne. gli faccia la gratia, s'intende che ha da essere gratis, per non haver egli che dare. E persona da bene, litterata et meritevole talmente, che mi persuado che il tutto sarà ben impiegato . . . . . Di Colonia, li 21 Ottobre 1579.

Germ. Vol. 97 f. 277 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol, 10 f. 136v. (gelijkl. afschr.) — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 350 (noot).

1) Kort te voren, 24 Oct., had Castagna te Rome aangevraagd een kanonikaat van sint-Servaas te Maastricht voor den kapelaan van denzelfden bisschop (Germ. 10, f. 267).

IV. TEGEN-REFORMATIE
1580—1592.

238. 1590, FEBRUARI 2. — Alexander Farnese verzoekt paus Gregorius XIII, dat de paters Jezuieten, die hij te Maastricht vestigde, wegens hunne armoede worden begiftigd met de eerst openvallende kanonikaten van sint-Servaas [1]).

Beatissimo padre.

La Compagnia del santo Nome del Giesù haveva una casa in questa villa, nella quale havevano dato principio ad instruere i figliuoli nella dottrina christiana et buone lettere et far dell'altre buon' opere, molto appropriate à questi tempi et al servitio di Dio et di Sua Maestà Catholica; ma per ancora non havevano fondatione alcuna del collegio, con la quale potessero sustentarsi; se ben vi si erano introdotti ad instanza del cardinale di Liegi e de ministri di Sua Maestà et d'alcuni buoni, che gli davano speranza di alimentarli, come andavano facendo. Occorse poi che furno dalli heretici cacciati della detta lor' casa, et se ne ritornorno à Liegi et in altre parti. Hora considerando il cardinale predetto et io, di quanta utilità sarà un collegio di questi Padri in una villa grande di frontiera et dell' importanza che è questa, havemo procurato unitamente, che tornino nella lor' casa et che comincino ad essercitar' i lor profittevoli e santi officii, offerendoci di aiutarli perchè possino sustentarsi. Ma perchè la villa è rimasta essausta si dell' entrate publiche come delle private, non pare che ci sia al presente miglior modo per fondar questo collegio, che applicarli due de primi canonicati, che vacheranno in questa chiesa collegiata di san Servatio, che per risultar' quest' opera in servitio di Dio et in benefitio della villa istessa non potrà parer se non bene al capitolo di questa collegiata et all' universale della terra, che per tal' mezzo restino accomodati. Onde supplico la Santità Vostra con la debita humiltà et reverenza, che per quel che tocca principalmente al benefitio di queste anime et à quello di Sua Maestà, resti servita di applicar' l'animo à questo negotio et di far gratia alla Compagnia delle prime due prebende vacanti, come più particolarmente Le ne sarà dall'abbate Brisegno fatta instantia, assicurandosi che oltre per questa via si stabilirà forse più questa villa, che non si farebbe per quella di qualche violenza straordinaria. Io la riceverò per cosi segnalata mercede, che la riconoscerò per propria, et Le ne resterò con obligo perpetuo. Con che resto baciando humilmente i santissimi piedi à Vostra Beatitudine; et dal Signore Iddio Le prego quelle prosperità et lunga vita che la christianità ha di bisogno et io, suo vero servitore, desidero. Di Mastricht, à 2. di Febraro 1580.

Di Vostra Beatitudine
Il umilissimo servitore et vassalo — ALLESSANDRO FARNESE.
A la Santità di Nostro Signore.

Archivalia, I, nº. 2273.

1) Over de hulp, welke deze aan de Orde der Jezuieten verleende bij het stichten van colleges in de Z. Nederlanden, zie Pirenne, *Histoire de Belgique*, IV, p. 365.

239. 1580, MAART 27. — Bisschop Wilhelmus Lindanus aan kardinaal Sirletus [1]; over den treurigen toestand van het bisdom Roermond, tengevolge der beroerten.

Rme. et Illmn. Domine.

Motibus bellicis hac nostrae dioeceseos particula utcumque sedatis Christo laus et gloria! — nos ecclesias Trajecto vicinas perlustrare ac reconciliare pristinoque cultui reddere aggressi sumus. Quod succedet foelicius, ubi Deo favente dispersae Christi oves miserrimae ad colendos suos agros brevi redibunt, sed exiguo admodum, vereor, numero, cum alicubi vix vigesimus, alicubi quinquagesimus, immo ne centesimus quidem supersit, hac belli injuria confecti, aut inopia enecati. Sed suae misericordiae tandem Deus, spero, in ira sua ut gravissima ita justissima, recordabitur propitius.

Quo a reditu Belgium non prius scripserim, alia non fuit causa quam quod sarcinas meas papyraceas pridem Coloniae, dum exsularemus, relictas, hactenus non licuerit propter infesta itinera et quotidianas latronum atque praedonum undique vias obsidentium rapinas recipere. Amici enim saepius ut remitterent interpellati, hodie mihi respondent, sese, laboribus nostris illic in Catholicae Christi ecclesiae patrocinium conceptis, metuere ajunt, ne intercepti pereant. Unde dolor nobis non levis oritur, quod fidem isthic obligatam, potissimum de Divi Ambrosii catechismo illis incluso, liberare non licet. Dabimus tamen operam, ne promissis illusisse videamur.

Calamitatum Belgicarum aerumnas vere tragicas nullus Sophocles suo exprimat cothurno, cum fidem omnem longissime superent. Proinde hanc afflictissimam provinciam piis vestris precibus commendare malo, quam descriptionem attingere.

Valeat diu incolumis Rma. et Illma. V. D., atque nos redamare mutuisque precibus Domino commendare dignetur, quod nos quotidie ipsius loco tibi noto meminisse non desinimus. Si qua in re grati aliquid officii praestare queamus, persuasum habeat omnia nostra semper in Domino esse paratissima. Simbolum illud Divi Athansii et Divi Gregorii Taumaturgi libellas jampridem desideramus. Proinde rogo, ut voti nos facere compotes. Illma. V. D. ne dedignetur Catalogum inquisitionis Romanae jam dudum, uti et Hispanicae, expectatae; ego post Pascha nundinarum Francofordiensium mittam catalogos anni 79 et 80, ubi primum accepero.

Ex Valkenburgho, 27 Martii. 80. Rmae. atque Illmae. V. D. ex animo semper peculiariter deditissimus

WILHELMUS LINDANUS,
ecclesiae Ruremundensis indignus episcopus. } *Eigenh.*

Op den rug het adres: Illmo. domino et Revmo. in Christo patri, domino Wilhelmo Sirleto S. R. E. cardinali, domino suo.

Vat. lat. 6193 Pars 2 f. 546 (oorspr.).

240. 1580, APRIL 1. — Gregorius XIII supprimeert twee kanonikaten van sint-Servaas te Maastricht, ten bate van het Jezuieten-college aldaar.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam. Romani pontificis circumspecta providentia,

1) Met dezen geleerden kardinaal-bibliothecaris was Lindanus in kennis gekomen tijdens zijn verblijf te Rome. Vgl. J. A. F. Orbaan, *Bescheiden in Italië omtrent Nederlandsche kunstenaars en geleerden*, I, nº. 47.

dum de singulis collegiis, ad iuventutis religiosam educationem ac in ecclesiasticis aliisque salutaribus disciplinis instructionem provide institutis, cogitare impelletur, ad illa vel imprimis, quorum status temporum annus (?) [1]) prolapsus reperitur, mentis suae acumen dirigit ac pro illis reparandis, suisque oneribus et necessitatibus sublevandis, congruae subventionis auxilia subministrari et alias desuper disponit, prout publicae utilitati et animarum saluti conspicit in Domino salubriter expedire. Sane pro parte charissimi in Christi filii nostri Philippi, Hispaniarum regis Catholici, nobis nuper exhibita petitio continebat, quod si duo canonicatus et totidem praebendae ecclesiae sancti Servatii oppidi Traiectensis, Leodiensis dioecesis, in qua trigenta duo canonicatus et totidem praebendae existunt, ultra sex canonicatus et sex praebendas, quos alias felicis recordationis Pius papa quintus, praedecessor noster, ad ecclesiam Ruremundensem apostolica auctoritate transtulit seu transferri mandavit aut concessit, perpetuo supprimerentur et extinguerentur, illorumque sic supprimendorum et extinguendorum fructus, redditus et proventus ac etiam distributiones quotidianae collegio Societatis Jesu, pridem in dicto oppido rite instituto et construi cepto [2]), nunc vero ob malas temporum conditiones dissoluto, pro illius reparatione ac presbyterorum eiusdem Societatis et aliorum inibi pro tempore degentium subventione et manutentione applicarentur et appropriarentur, ex hoc profecto religionis Catholicae incremento plurimum consuleretur. Quare pro parte praefati Philippi Regis, asserentis: fructus, redditus et proventus singulorum canonicatuum et praebendarum huiusmodi, et illis forsan annexorum, viginti quatuor, computatis cuiuslibet eorum distributionibus quotidianis, trecentorum ducatorum auri de Camera secundum communem extimationem valorem annuum non excedere, nobis fuit humiliter supplicatum, quatenus praemissis annuere ac alias desuper opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui dudum inter alia voluimus, quod petentes beneficia ecclesiastica aliis uniri tenerentur exprimere verum valorem annuum secundum extimationem praedictam etiam beneficii, cui aliud uniri peteretur, alioquin unio non valeret, et semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis quorum interesset, quique scientiae propagationem et iuventutis eruditionem, nostris praesertim temporibus, sincero desideramus affectu, eundem Philippum regem a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti etc. censentes, necnon fructuum, reddituum et proventuum dicti collegii verum annuum valorem praesentibus pro expresso habentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, duos ex canonicatibus et praebendis dictae ecclesiae sancti Servatii, quos primo per cessum vel decessum seu matrimonii contractum aut privationem illos ad praesens obtinentium, vel alias quovis modo, etiam in omnibus et quibuscumque mensibus, tam apostolicis quam ordinariis nuncupatis [3]), ac ubicumque, tam extra Romanam curiam quam apud Sedem apostolicam, simul vel successive, quibusvis impedimentis cessantibus, vacare contigerit, etiam si nunc actu quovismodo quaevis generalis reservatio, etiam in corpore iuris clausa, resultet,

1) Amni?

2) In 1573 tot stand gekomen. Hansen, *Rheinische akten zur geschichte des Jesuitenordens* (1896), p. 658.

3) Het benoemingsrecht van beneficies was soms verdeeld tusschen den paus en anderen; de „menses apostolici" waren dan de maanden, in welke het benoemingsrecht aan den H. Stoel toekwam.

praesentibus etiam haberi volumus pro expressis et ex cuiuscumque persona vacent, etiamsi tanto tempore vacaverint, quod eorum collatio iuxta Lateranensis statuta concilii [1]) ad Sedem apostolicam legitime devoluta, ipsique duo canonicatus et totidem praebendae vacaturae, seu vacantes, dispositioni apostolicae specialiter vel ex quavis causa, etiam de necessitate exprimenda, etiam ratione familiaritatis continuae commensalitatis nostrae vel alterius Romani pontificis seu alicuius sanctae Romanae ecclesiae cardinalis defuncti, vel officiorum dictae curiae generaliter reservati, seu ex quacumque generali reservatione affectus existant, et super eis inter aliquos lis, cuius statum praesentibus similiter haberi volumus pro expressis, pendeat indecisa, ex nunc prout ex tunc et e contra dicta auctoritate, tenore praesentium perpetuo supprimimus et extinguimus, illorumque sic suppressorum et extinctorum ac annexorum eorumdem omnia et singula, fructus, redditus, proventus, iura, obventiones et emolumenta ac etiam distributiones quotidianas, etiam praesentibus et divinis officiis ac horis diurnis pariterque nocturnis interessentibus dari solitas, et quocumque modo nuncupatas, ac in quibuscumque rebus consistentes eidem collegio pro illius reparatione ac presbyterorum et personarum, inibi pro tempore degentium subventione et manutentione, ita quod liceat dicti collegii rectori et collegialibus pro tempore existentibus corporalem, realem et actualem possessionem fructuum, reddituum, proventuum, iurium, obventionum, emolumentorum ac distributionum huiusmodi per se vel alium seu alios propria auctoritate libere apprehendere et perpetuo retinere, illaque in suos ac dicti collegii usus et utilitatem convertere, diocesani loci vel cuiusvis alterius licentia desuper minime requisita, auctoritate apostolica et tenore praedictis etiam perpetuo applicamus et appropriamus; necnon quatenus translatio sex canonicatuum totidemque praebendarum huiusmodi nondum in toto vel in parte suum debitum effectum adhuc sortita sit, nec ob diurniorem temporis moram et vacationum expectationem tantum tamque necessarium opus impediatur, et ut prius destitnatur, ipsam translationem interim, et donec suppressio et applicatio duorum canonicatuum et praebendarum huiusmodi perfectae sint et compleantur, omnino suspendimus ac in vacatione canonicatuum et praebendarum per praesentes supressorum et extinctorum praedictorum loco sibi vendicare non posse neque debere [2]) .... (decernimus).

Datum Romae, apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo octuagesimo, Kalendis Aprilis, pontificatus nostri anno octavo.

Pro reverendissimo domino summatore. — A. Lanfredinus.

I. Brouhe.

Secretaria Brevium Vol. 91. Bullarium Gregorii XIII 1580. lib. I, fol. 258.

---

1) Concilium Lateranense IV, C. 41, X, De elect. 1, 6.

2) Het overige laten wij — als te omslachtig en hier van te weinig belang — achterwege, daar de Curie zulk een langen volzin steeds in dezelfde termen aan hare stukken pleegde toe te voegen, om elke ontduiking te voorkomen.

241. 1580 MEI 1 (?). — **Gregorius XIII gelast den vicaris-generaal van Luik, 9 bij name genoemde kapittelheeren en 24 kapelaans der sint-Servaaskerk te Maastricht, die bij het beleg der stad tegen koning Philips de wapenen hebben gevoerd, van kerkelijke censuren te ontslaan.**

Dilecto filio, vicario venerabilis fratris nostri episcopi Leodiensis in spiritualibus generali, Gregorius papa XIII.

Dilecte fili noster salutem.

Sedes apostolica pia mater recurrentibus ad eam post excessum in humilitate filiis libenter se propitiam exhibet ac benignam. Exponi siquidem nobis nuper fecerunt Lambertus Daems, vice-decanus, Engelbertus Vreen, cantor, Gerardus a Meer, scholasticus, Henricus Eudovia [1]), Joannes a Nivelstein, Johannes a Kukelsoin, Theobaldus ab Eynaten (?) [2]), Gaspar a Wassenborch et Franciscus Dolmans, canonici, ac Joannes Charnoten, Everardus Coelen, Joannes Proemeren, Ludovicus Episcopus, Joannes Pruidhoin, Henricus ab Aggere, Gualterus Meydos, Conrardus Sluitus, Joannes Brichsein, Laurencius Linden, Hermannus Pijpen, Anselmus Cuypers, Nicolaus Huyghen, Henricus a Limborch, Gerardus Baanens, Nicolaus Schencken, Servatius de Hamont, Matthias Colnegracht, Conrardus Zaelen, Philippus Lamen, Servatius Laemen, Arnoldus Naghels, Matthias Beelen, et Fridericus Wanidius, cappellani ecclesie sancti Servatii oppidi Trajectensis, Leodiensis diocesis, quod, licet ipsis nulla de causa licuerit cum hereticis et his, qui divine atque humane majestati rebelles fuerunt, participare et communicare nec illis adherere et cum eis adversus proprios principes, videlicet carissimum in Christo filium nostrum Philippum, Hispaniarum regem Catholicum, et venerabilem fratrem nostrum episcopum Leodiensem, arma sumere, nihilominus, cum nuper improbo spiritu ducti senatus et cives oppidi Trajectensis, Philippo regi ac episcopo predictis subditi, Statibus Brabantiae et regionum vicinarum, eidem Philippo regi subjectarum, una cum aliis confederatis hereticis adherere, necnon Philippo regi et episcopo predictis se opponere et arma contra regios et alios milites Catholicos sumere bellumque gerere statuissent et decrevissent, ipsi canonici et cappellani una cum aliis civibus et milite presidiari heretico et praefect (?) Statibus et illorum constituto gubernatori fidelitatis et obedientie juramentum, licet inviti, praestare coacti fuerunt et in ea fide permansuros secumque contra exercitium regium aliosque milites pugnaturos jurarunt, prout, subsecuta mox dicti oppidi Trajectensis obsidione, oppidum prefatum et illius moenia tutati fuerunt, excomunicationis aliasque sententias, censuras et penas in eos, tam a jure quam ab homine propterea latas, damnabiliter incurrendo. Cum autem, sicut eadem expositio subjungebat, iidem omnes et singuli premissa commississe in divine atque humane majestatis offensam doluerint et doleant de presenti, pro parte eorum nobis fuit humiliter supplicatum, quatinus eorum statui in premissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur attendentes, quod dicte Sedis clementia gremium suae pietatis petentibus claudere non consuevit, hujusmodi supplicationibus inclinati, discretioni tue per presentes mandamus, quatinus eosdem canonicos et capellanos per se vel per alium seu alios ab excommunicationis aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis, quas propter premissa quomodolibet

1) Eindhoven. 2) Exaten.

incurrerunt, in utroque foro auctoritate nostra absolvas in forma Ecclesie consueta, injuncta inde eis pro modo culpe penitentia salutari, ac cum eisdem super irregularitates, quas interessendo obsidioni et bello predicto ac homicidiis et aliis factis (?) commissis aut alias quomodolibet premissorum occasione contraxerunt, sicque ligati, Missas et alia divina officia praeterquam (?) in contemptum clavium celebrarunt, ut clericali charactere uti ac in ordinibus predictis et in altaris ministerio ministrare seu ad illos, quatinus nondum promoti, sint, promoveri ac canonicatus et prebendas aliaque per eos cum cura et sine cura obtenta beneficia ecclesiastica retinere aliaque beneficia, se invicem tamen compaciencia, etiamsi canonicatus et prebende, dignitates, et maiores et prinpales personatus, administrationes vel officia in cathedralibus et metropolitanis vel collegiatis ecclesiis se ipsos . . . . . [1]), vel alias assumantur ad illa et instituantur in eis, recipere et retinere libere exhinc(?) valeant, dispenses necnon ab eis omnem inhabilitatis et infamie maculam sive notas, per eos processus ecclesiasticos contractas, aboleas ipsosque in pristinum et eum, in quo ante premissis quomodolibet erant, statum restituas, reponas et plenarie reintegres, non obstantibus premissis ac quibuscumque constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac dictae sancti sancti Servatii et aliarum ecclesiarum, in quibus beneficia hujusmodi forsan obtinuerint, juramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Rome, apud sanctum Petrum, die prima (?) Maii 1580, anno nono.

Archivalia I, nº. 684.

242. 1580, AUGUSTUS 4. — Hertog Willem van Kleef vraagt aan paus (Gregorius XIII) een kerkelijk beneficie en verlof om het ordekleed niet te dragen voor Engelbert Gerritsz. van Ummer, Cistercienser-monnik van Sibculo (bisdom Deventer), die wegens de troebelen gevlucht is en thans in nood verkeert.

Archivalia I, nº. 2275. — Gedrukt: Theiner, *Annales* III, p. 209.

243. 1580, OCTOBER 12, ROME. — De Pater generaal der Dominicanen, fr. Paulus Constabile, machtigt magister Laurentius Brancantius, beschikkingen te treffen omtrent de nalatenschap der Ordebroeders, die in den Nederlandschen krijg gestorven zijn en omtrent afvallige of zonder habijt rondzwervende leden der Orde.

Concessa fuit licentia eidem P. magistro fr. Laurentio (Brancantio), ut possit accedere ad curiam regis Catholici et permanere in quadam domo religiosae personae et praelati, quoadusque pertractaverit quaedam negotia; quibus peractis, ut possit gratia pertractandi quodcumque pium negotium se conferre ad exercitum dictae Majestatis, et ut possit cum assensu praelati conventus alicujus desolate provincie assumere in socium ac retinere cum omni authoritate, quam habent priores super fratribus, aliquem fratrem tertiarium vel conversum vel clericum.

Etiam institutus fuit idem Pater in procuratorem super bonis fratrum in bello defunctorum Flandriae, quae bona peritorum consilio distribuet in pios

1) Drie woorden onleesbaar.

usus, praeter illa quae jure debentur religioni vel conventibus originalibus. Insuper mandatum fuit sub formati praecepto priori et patribus Lovaniensibus, ut . . . . [1]) ibidem extraneorum mortuorum et schedulas et litteras omnes, quae inventae sunt in eorum obitu, debeant dare et revelare eidem P. magistro . . . .

Etiam eidem P. magistro data fuit facultas, ut omnes fratres obedientiae desertores et vagos, (quos) invenerit, capiendos curet et tradet priori proximi conventus, et quos invenerit in militia sine habitu et non distincto vel falsis licentiis, eos possit cogere, ut redeant ad suos conventus, remediis adhibitis.

Registers Dominicanen IV, 42 f. 65 (onder de: „provincia Aragoniae").

244. 1581, FEBRUARI 8. — Gregorius XIII machtigt Joannes Strijen, benoemd bisschop van Middelburg, en Maximiliaan Morillon, vicaris-generaal van Mechelen, aan priesters, welke onder de ketters in de Nederlanden arbeiden, verlof te geven tot het gebruik van een draagaltaar, voor het toedienen der Sacramenten, en om hun zeer uitgebreide faculteiten voor de Biecht te verleenen.

Gedr. bij v. Heussen, *Historia episcopatus Middelburgensis*, p. 21.

145. 1581 JUNI 13. — Gregorius XIII stemt toe in het verzoek, door het kapittel van sint Servaas te Maastricht hem gedaan, om met het oog op den nood, in welken de kerk van sint Servaas en de kapittelheeren zich tengevolge van beeldstormerij en oorlogsellende bevinden, twee kanonikaten van sint Servaas te mogen opheffen, en de inkomsten van acht andere kanonikaten van die kerk gedurende tien jaren te mogen reserveeren ter stijving van de inkomsten van genoemd kapittel.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei.

Ad perpetuam rei memoriam. Apostolici muneris solicitudo divina dispensatione nobis, licet immerentibus, delegata, indesinenter requirit, ut ad ecclesiarum et personarum ecclesiasticarum quarumlibet, praesertim gravibus calamitatibus et erumnis oppressarum, statum nostrae considerationis intuitu propensius protendentes, quae pro illarum necessitatibus sublevandis, dispensandis et restaurandis opportuna remedia fore intelligimus, quam primum adhibeamus, ac in hac pastoralis officii nostri parte nunc per unionis quandoque vero per suppressionis beneficiorum, in eisdem ecclesiis consistentium, ministerium favorabile interponamus conemurque ut, ubi antiqui humani generis hostis militia ad destructionem super omnes, ibi nostra ad reparationem industria sedulo operet. Sane exhibita nobis nuper pro parte dilectorum filiorum, decani et capituli ecclesiae sancti Servatii, oppidi olim civitatis Traiectensis ad Mosam, Leodiensis diocesis, petitio continebat, quod cum vigentibus in Belgio a multis annis humanarum divinarumque rerum diris perturbationibus et intestinis bellis, ad sectariorum et perduellionum ac etiam nonnullorum dicti oppidi civium, qui ab orthodoxae fidei studio religionisque cultu desciscentes, ecclesias, per dictum oppidum constitutas, earumque personas, res et bona diripere et depredare ac religionem ipsam libertatemque ecclesiasticam protegere satagebant, impios et nefarios conatus reprimendos et avertendos continue excubare militem, stipendium colligere et, donec res sedata seu saltem in eo statu constituta ut nihil hostile pertimescendum esse videretur, maximis suis impensis confovere coacti fuerint: postmodum vero gravioribus seditionum tempestatibus undique

1) Een woordje onleesbaar: vermoedelijk „fratrum".

subortis et dicto oppido a praedictis sectariis et perduellionibus intercepto et paulo minus biennio occupato, ac post diuturnam illius obsidionem regis Catholici auspiciis fortiter expugnato, ecclesia praedicta, quae olim ab imperatoribus et regibus Romanis fundata et viginti episcoporum sedes fuit, crucibus, calicibus et vasis, auro et argento conflatis, caeterisque ornamentis et paramentis ecclesiasticis, quibus pro divini cultus usu luculenter instructa erat, illiusque domus canonicales fere omni suppellectili sacrilego ausu expilatae ac in suis structuris et aedificiis convulsae; ipsi decanus et capitulum variorum subsidiorum et exactionum ad summam viginti millium scutorum auri pro rata eorum tangente ascendentium contributionibus angariati ac facultatibus suis exhausti et gravi aere alieno oppressi, eorum quoque praedia et bona assiduis militum utriusque exercitus bello contendentium excursionibus et depraedationibus exposita, colonis et armentis aliique rebus, ad agriculturae usum necessariis, destituta ac inculta et deserta remanserint, nec spes sit ex praediis et bonis huiusmodi tertiam solitorum proventuum suorum partem pro aliquot futuris annis percipi posse, et exinde praedictis decano et capitulo, tantam rerum urbanarum et rusticarum iacturam passis, vix supersit unde ipsis statum suum pro loci, temporis et rerum qualitate sustinere, tantum abest, ut creditoribus suis satisfacere et damna praedicta restaurare, vicarios, cantores et alios ministros, hactenus in ipsa ecclesia pro illius et divini cultus decore et ornatu haberi solitos, manutenere et alia onera eis incumbentia proferre possint. In ipsa autem ecclesia triginta novem canonicatus et totidem praebendae instituti existunt; si ex illis duo canonicatus et duae praebendae perpetuo supprimerentur et extinguerentur, illorumque sic suppressorum et extinctorum, necnon quae ex octo aliis canonicatibus et praebendis eiusdem ecclesiae, suppressioni et extinctioni huiusmodi loco factae, primo vacaturis, usque ad integrum decennium provenient, fructus, redditus, proventus, iura, obventiones et emolumenta, ac etiam distributiones quotidianae mensae capitulari dictae ecclesiae etiam perpetuo applicarentur et appropriarentur, ex hoc profecto ipsi decanus et capitulum circa praemissa non parvum suscipient relevamen. Quare pro parte eorumdem, decani et capituli, assentientium: fructus, redditus et proventus singulorum canonicatuum et praebendarum huiusmodi, ac illis forsan annexorum viginti quatuor, computatis vero distributionibus quotidianis, ducentorum ducatorum auri de Camera secundum communem aestimationem valorem annuum non excedere, nobis fuit humiliter supplicatum, quatenus praemissis annuere aliasque desuper opportune providere de benignitate apostolica dignaremus. Nos igitur, qui dudum inter alias voluimus quod petentes benifica ecclesiastica aliis uniri tenerentur exprimere verum annuum valorem secundum aestimationem praedictam etiam beneficii, cui aliud uniri peteretur, alioquin unio non valeret, et semper in unionibus commissio fieret ad partes, vocatis quorum interesset, decanum et singulares personas capituli huiusmodi a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis, a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, etc. censentes, necnon fructuum, reddituum et proventuum dictae mensae verum annuum valorem ac quarumcumque aliarum unionum, annexionum, incorporationum, applicationum et appropriationum, in illius favorem hactenus factarum, tenores praesentibus pro expressis habentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, duos canonicatus et totidem praebendas ipsius ecclesiae, quos, postquam suppres-

sioni et extinctioni duorum aliorum canonicatuum et totidem praebendarum eiusdem ecclesiae ac illorum fructuum, reddituum et proventuum collegio presbyterorum Societatis Iesu, in dicto oppido apostolica auctoritate instituto, applicationi et appropriationi, per nos nuper factis, locus factus fuerit, et non anteà, per cessum vel decessum seu privationem aut quamvis aliam amissionem illos obtinentium, vel alias quovis modo, etiam in aliquo ex mensibus ordinariis collatoribus, et per nostras vel aliorum Romanorum pontificum pro tempore editas constitutiones seu literas alternativarum vel concordata, tam inter Sedem apostolicam et nationem Germanicam generaliter quam inter Sedem eandem ac episcopum tunc existentem et dilectos filios clerum Leodiensem specialiter olim perpetuo inita, seu alia privilegia et indulta concessis et in posterum concedendis aut nostrae et Sedi apostolicae praedictae dispositioni reservatis vel in posterum reservandis simul vel successive et apud Sedem apostolicam praedictam vacare contigerit, etiamsi actu nunc quibusvis modis et ex quorumcumque personis seu per liberas quorumvis resignationes de illis in Romana curia vel extra eam, etiam coram notario publico et testibus sponte factas, aut assecutionem aliorum beneficiorum ecclesiasticorum, quavis auctoritate collatorum, vacent, etiamsi tanto tempore vacaverint, quod eorum collatio iuxta Lateranensis statuta concilii ad Sedem praedictam legitime devoluta, ac primodicti duo canonicatus et praebendae dispensatione apostolica specialiter vel generaliter reservati existant, et super eis inter aliquos lis, cuius statum praesentibus haberi etiam volumus pro expressis, pendeat indecisa, dummodo tempore datae praesentium non sit in eis alicui specialiter ius quaesitum, ex nunc prout ex tunc, et e contra, dicta apostolica autoritate, tenore praesentium perpetuo supprimimus et extinguimus, et tam illorum, per praesentes sic suppressorum et extinctorum, quam omnia et singula, quae ex octo aliis canonicatibus et praebendis eiusdem ecclesiae per obitum illos obtinentium in quibuscumque mensibus praedictis simul vel successive post vacationem canonicatuum et praebendarum, per praesentes suppressorum et extinctorum huiusmodi, etiamsi (ex) apud Sedem eandem primo vacaturis durante decennio, a die vacationis cuiuslibet eorum computando, proveniant, remanentibus tamen annuatim centum daleris, septuaginta ducatos similes vel circa constituentibus, liberis pro singulis futuris canonicis, si praesentes fuerint et in dicta ecclesia personaliter residerint nec aliis, ad singulorum sustentationem in . . . . . [1]), ultra pensiones, si quae desuper assignatae reperiantur, et alia onera cuiusque detrahenda, fructus, redditus, proventus et quotidianas ac alias distributiones caeteraque iura, obventiones et emolumenta, in quibuscumque rebus consistentia, etiam solis praesentibus et divinis officiis diurnis pariter et nocturnis interessentibus dari et ab eis lucrari solita, eidem mensae capitulari (applicamus). Itaque liceat praedictis decano et capitulo fructus, redditus, proventus, distributiones quotidianas, iura, obventiones, et emolumenta huiusmodi, per se vel alium seu aliis etiam nominibus, propria auctoritate libere percipere, exigere et levare ac in aeris alieni solutionem et ipsius ecclesiae restaurationem ornamentorumque et paramentorum, ad divini cultus usum necessariorum, filimentum (?) [2]), necnon vicariorum, cantorum et ministrorum praedictorum manutentionem aliorumque eidem ecclesiae incumbentium supportationem iuxta ordinationem, desuper ab

1) Onleesbaar; mogelijk: impendimus. 2) Mogelijk: filaturam.

ipsis decano et capitulo faciendam, convertere, diocesani loci vel cuiusvis alterius licentia desuper minime requisita, auctoritate et tenore praedictis etiam perpetuo applicamus et appropriamus . . . . . [1]).

Datum Tusculi, anno Incarnationis Dominicae millesimo, quingentesimo octuagesimo primo, idibus Iunii, pontificatus nostri anno decimo.

Pro reverendissimo domino Summatore.

A. Lanfredinus.
I. Broucke

Secr. Brevium. Vol. 94. Bullarium Gregorii XIII, 1581, lib. II, f. 227.

246. 1581, NOVEMBER 11. — Gregorius XIII bekrachtigt de aanstelling van Joannes de la Haye, lector der Franciscaner Observanten, om als visitator op te treden onder de Observanten, welke behooren tot de provincie Germania Inferior, doch, uit Holland verdreven zijnde, thans buiten kloosterlijk verband leven in Keulen en Mainz.

Dilecto filio Ioanni Haio [2]) ordinis Fratrum minorum, de Observantia nuncupatorum, professori Gregorius papa XIII. Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Cum, sicut accepimus, dilectus filius Minister generalis Ordinis Fratum minorum, de Observantia nuncupatorum, animadvertens fratres eiusdem Ordinis provinciae Inferioris Germaniae ac Flandriae et illi adiacentium dominiorum, ab haereticis ex eorum domibus regularibusque locis vi deiectos et expulsos, in civitatibus Maguntinae et Coloniensis provinciarum sparsim et seorsim in secularium domibus vitam agere, idque regulari vitae, quam professi sunt, omnino adversari, atque religiosis viris penitus esse indecorum, eamque ob causam te de proximo commissarium ad visitandum et reformandum tam virorum quam mulierum domos et monasteria, caeteraque eiusdem Ordinis regularia loca earumdem provinciarum iuxta tenorem literarum reformationis desuper editarum, simulque ad uniendum et incorporandum fratres provinciae Germaniae Inferioris et aliorum dominiorum praedictorum, ut praefertur, eiectos et expulsos et in Maguntina et Coloniensi provinciis redigendos destinare intendat; Nos, cupientes hoc pium generalis Ministri propositum, quod ad religiosorum salubrem directionem tendit, optatos effectus consequi, discretioni tuae, quod, postquam ad dictas provincias Maguntinam et Coloniensem te contuleris, tam ordinaria dicti generalis Ministri quam a nobis tibi per praesentes delegata auctoritate, omnes et singulas domos dicti Ordinis Fratrum minorum de Observantia regulares visitare et reformare ac ad meliorem formam et statum reducere, regularemque observantiam iuxta eiusdem Ordinis instituta ae reformationes in eisdem domibus, (in quantum) autem locorum et temporum conditio tulerit, restituere, ac de novo introducere, necnon Fratres dictae provinciae Inferioris Germaniae ae Flandriae ac aliorum dominiorum praedictorum, una cum una aut altera, ex provinciis Maguntina et Coloniensi praedictis coniungere et incorporare, ac eosdem, qui ex eorum domibus et locis provinciae Inferiris Germaniae Catholicae religionis hostibus per summam iniuriam depulsi

1) Hier volgt wederom de gewone clausule tegen ontduiking.

2) Joannes de la Haye; zie over hem in zijn betrekking tot Schotland: Heribert Holzapfel, *Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens*, pag. 486.

atque exturbati sunt, ad earumdem provinciarum Maguntinae et Coloniensis domos et loca illi proximiora et magis opportuna transferre, ac quoscumque eiusdem Ordinis religiosos et fratres, qui metu impulsi aut per fallaciam circumventi vel alias quomodocumque ad favorem haereticorum, et eos qui ab eorum legitimo domino desciverunt, iuramenta interposuerunt, a praestito per eos iuramento absolvere et liberare, iuramentaque huiusmodi illis, etiamsi, dum absque interitu salutis servari nequeunt, servanda minime sint, ad cauthelam relaxare, ac cum eis super irregularitate, praemissorum occasione contracta, dispensare, aliaque omnia in praemissis necessaria et opportuna, etiamsi notam exigerant magis specialem, facere et exequi libere et licite valeas, plenam et liberam per praesentes concedimus facultatem. Cumque ad hanc rem, quam praedictorum religiosorum saluti idem minister Generalis parat, maxime expediret eosdem fratres et religiosos viros, qui pro Regis Aeterni gloria venerandi ac benigne excipendi sunt, ad domos et religiosa loca in eisdem Maguntina et Coloniensi provinciis existentia, in quibus superioribus annis iidem, ab omni huius saeculi tempestate remoti, inhabitant, ac in habitu humilitatis et paupertatis Altissimo pium obsequium exhibebant, quaeque postmodum temporum iniuria amiserunt, quo in illis iidem religiosi provinciae Inferioris Germaniae se recipere possent, restitui tibi mandamus, ut omni adhibito studio et diligentia recuperandis dictis domibus et religiosis locis incumbas ac in eisdem, quoad fieri possit, optimis institutis regularem disciplinam denuo introducas, ac in specie domum et conventum sancti Francisci eiusdem Ordinis Maguntinum, paucis abhinc annis ob raritatem fratrum eiusdem Ordinis ab illo et provincia Coloniensi derelictum et proinde a fratribus eiusdem Ordinis direptum, non tamen alias forsan aliis Ordinibus et personis per nos vel alios praedecessores nostros concessas domos vel regularia loca, recuperes ac restitui facias, ac domui et conventui praedictis fratres, vita, moribus et doctrina idoneos, provinciae Inferioris Germaniae vel Flandriae aut aliorum dominiorum praedictorum sive provinciae Coloniensis, ibidem eadem auctoritate nostra colloces, tibique, ut loca quaecumque ad inhabitandum per dilectos filios, Senatum Coloniensem, et quoscumque alios, etiam communitates ef homines civitatum terrarum et locorum dictarum provinciarum Maguntinae et Coloniensis, utriusque sexus personis et religiosis eiusdem Ordinis, ex Inferioris Germaniae et Flandriae provinciis expulsis, concedenda, recipere et ad domorum religiosarum vel monasteriorum formam cum claustris, campanili, campanis, aliisque necessaris insigniis et officinis redigere, ac mulierum monasteria debita clausura munire valeas, auctoritatem concedimus. Et insuper, quia animadvertimus de facili contingere posse praedicta loca derelicta, recepta vel de novo recipienda, non sufficere ad excipiendum tam ingentem numerum utriusque sexus personarum, ex dictis provinciis Inferioris Germaniae et Statibus Flandriae expulsarum, tunc et eo casu te omnia et singula loco olim fratrum sancti Francisci Conventualium, ex quacumque causa ob illorum nimiam in illis partibus paucitatem sponte derelicta vel in posterum derelinquenda, recipere posse volumus, decernentes et declarantes locorum venditionem, distractionem et quamvis alienationem, etiam alienationis late sumpto vocabulo, quibuscumque collegiis, communitatibus, universitatibus et societatibus extra dictum Ordinem, hactenus inconsulta Sede apostolica factas, nullas, irritas et inanes atque infectas esse ac pro nullis, irritis et inanibus ac infectis habendas esse, ac praedictis fratribus

et sororibus expulsis, ut praefertur, ad illos restituenda esse in virtute sanctae obedientiae ac sub privationis (poena) omnium officiorum, quae obtinent et in posterum obtinere poterunt, ac vocis activae et passivae, omnibus et singulis utriusque sexus dicti Ordinis de Observantia professoribus praecipientes, ut in omnibus, regularia instituta ac Ordinis reformationem concernentibus, quae per te illis iniuncta fuerint, pareant et obediant atque intendant, ac ad huiusmodi loca, ad quae per te fuerint destinati, vocati, et transmissi, omni contentione remota, proficiscantur. Quod si fratrum et sororum dictae provinciae Coloniensis ac provinciarum Flandriae et Inferioris Germaniae in praedictis tibi detrectaverint aut aperte recusaverint, et extra religionem in domibus saecularium vel etiam aliorum religiosorum eiusdem Ordinis de Observantia, habitu retento vel dimisso, commorari et sub praetextu, quod cathedralibus aut parrochialibus ecclesiis curae animarum exercendae vacent, aut cappellaniis, in eisdem vel aliis ecclesiis sitis, deserviant, eos, cum primum ad ipsos praesentium literarum notitia pervenerit, nisi statim paruerint, excommunicationis sententia ipso facto innodamus, a qua, nisi in articulo mortis constituti, absolutionis benificium nisi a Romano pontifice obtinere nequeunt, ac in eos tanquam apostatas et religionis desertores animadverti posse statuimus. Cumque alia pleraque, quae nobiscum communicata et participata fuerant, idem Generalis minister tibi dederit in mandatis in dictis locis et provinciis exequenda, eadem omnia et singula, ac si de verbo ad verbum inserentur, rata et grata habentes, te in illis exequendis, nedum ordinaria dicti Generalis ministri verum etiam Nostra praesentiumque literarum auctoritate, intendimus fore subnixum, monentes et enixe in Domino requirentes venerabiles fratres Maguntinum et Coloniensem ac Treverensem archiepiscopos, aliosque principes electores ac universos et singulos ecclesiae Dei praelatos, quocumque nomine nuncupatos, necnon earundem provinciarum ac civitatum, terrarum et locorum in temporalibus dominos, ut iuxta eorum pium animi propositum ac munus iniunctum, quo religionem christianam fidemque Catholicam in eorum provinciis, civitatibus et locis tueri et promovere contendunt, in praemissis omnibus et singulis absque mora, et omni impedimento sublato, exequendis, ac praesertim in domibus et locis eius religionis propriis et antiquis domiciliis, non tamen aliis, ut praefetur, concessis, recuperandis et ex occupatorum manibus vindicandis prompte et efficaciter faveant et assistant, et erga te liberales se exhibeant. Haec autem si, ut confidimus, iidem ecclesiae Dei antistites et praelati re ipsa praestiterint, rem eorum virtute pro eo, quem erga religionem accensi sunt, zelo dignam et Deo acceptissimam et nobis gratissimam noverint se fecisse. Et insuper nos, cupientes tutum et securum iter tibi ac his, qui una tecum erunt, ubique patere, teque ac eos ab omni metu, periculo, molestiaque liberos esse, omnes et singulos reges, duces, marchiones, comites, barones et alios dominos temporales, necnon communitates, universitates et officiales quarumcumque civitatum et locorum in Domino etiam atque etiam monemus; nostris vero et apostolicae Sedis legatis ac archiepiscopis, episcopis et aliis locorum ordinariis ac subditis nostris in virtute sanctae obedientiae praecipimus, quaetenus te, tuosque socios, ad loca eorum iurisdictionis pervenientes, benigne excipi et tractari (velint), ac, quoties eos duxeris requirendos de itineris ductore et aliis necessariis vestris expensis tibi ac sociis praedictis providere, teque ac socios tuos ab omni molestia securos esse faciant, aliasque in tuis vel sociorum tuorum necessitatibus se benignos ac propitios

demonstrent, ut merito eorum devotionem et in ministros Dei reverentiam commendare possimus. Non obstantibus felicis recordationis Bonifacii papae VIII: de novis locis non recipiendis absque eo quod de prohibitione expressa mentio non fieret [1]), aliisque constitutionibus et ordinationibus apostolicis ac in provincialibus et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus, ac Ordinis et provinciarum huiusmodi iuramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et literis apostoliciis eisdem provinciis, illarumque monasteriis et personis et de dictis domibus, monasteriis et regularibus locis, non tamen per nos vel praedecessores nostros quibusvis quantumvis privilegiatis personis vel universitatibus factis concessionibus et assignationibus ac applicationibus sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis clausulis, irritantibusque et aliis decretis in genere vel in specie ac alias in contrarium quomodolibet concessis, approbatis et innovatis. Quibus omnibus, etiamsi de illis specialis mentio habenda foret, illorum tenores praesentibus pro expressis habentes, illis alias in suo robare permansuris, hac vice duntaxat, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 11 Novembris 1581, pontificatus nostri anno nono.

Caesar Glorierius.

Segretaria dei brevi (Diversorum Gregori papae XIII lib. 5), Vol. 70, f. 90.

247. 1582, MAART 14. — Wilhelmus Lindanus, bisschop van Roermond, beveelt paus Gregorius XIII een verdienstelijken Bosschenaar aan, M^r. Christopherus Vladeraccus [2]), en meldt, dat hijzelf in dezen winter drie verweerschriften tegen de Protestanten (van de Augsburgsche confessie) heeft samen gesteld.

S^me. in Christi pater.

Quia nostri muneris est afflictis esse solatio et periclitantibus auxilio, non potuimus quin honestum et eruditissimum virum magistum Christophorum Flaracken [2]) S^ti. V. nostris literulis commendaremus; siquidem hoc ejus merentur praeclara cum in Catholicam Christi ecclesiam tum in rempublicam suam Buscoducensem officia; quibus et docendo et declamando et libellos non indoctos, neque populo Dei inutiles, scribendo laborantem divi Petri naviculam adjuvare est annisus, sicuti plenius ex authentico capituli cathedralis Buscoducensis testimonio est videre. Proinde S^tem. V. obnixe rogamus, ut ea causae illius, isthic tractandae, faveat propitia, quantum quidem ferat divina justitia.

Valeat S^tas. V. diu nobis incolumis, quam Dominus Jesus Catholicae suae ecclesiae multos in annos tueatur salvam, atque in horas melius atque melius merentem, potissimum de misera nostra Germania, tot intestinis quidem bellis afflictissima, sed multo atrocius haeresibus in horas magis ac magis saevientibus labefactata: in cujus remedium libellos tres elapsa quidem hyeme ac pro virili elucubravimus, quorum, hic est titulus: *Concordia discors* [3]) *Germanorum*

1) *Liber sextus Decretalium, De religiosis domibus.* Tit. XVII C. 1.

2) Christophorus Vladeraccus was rector van de Latijnsche school in 's-Hertogenbosch. Zie over hem: Coppens, *Nieuwe beschrijving v. h. bisd. van 's Hertogenbosch* III (2de afd.) pag. 150.

3) De titelluidde eigenlijk: *Concordia discors Protestatium, sive Confessionis Augustanae adulteratae confutatio.* Coloniae 1582.

aliquot Protestantium, sive *Querimonia Catholicae Christi Jesu ecclesiae* ad ill^mos. sacri Romani imperii principes et alios, ad unum omnes nomine semichristianae Confessionis suae Augustanae temere gloriantes, quo liquido ipsis demonstratur simulatam ac vere personatam illam Concordiam, anno 80 initam, non solum viros facere antichristianos, sed et minime solidis, immo astyticis, adeoque pugnantibus niti fundamentis. Confessionem enim, in ipso Concordiae hujus codice in lucem nunc anno 80 editam, suaemet ipsi adversari Apologiae, illi futiliter adsutae, quam a prima et vera manifesto sacrilegio depravatam, dolo malo theologi aliquot Protestantium eodem in opere centurico [1]) atque astytico suffarcir audebant. Symbola etiam illa tria Christianae fidei esse in locis sex fraude sathanica ab iisdem cathedrariis Protestantium theologis sceleratissime adulterata, qui non modo Scripturas divinas et sanctorum Patrum nostrorum, sed Lutheri etiam sui verba, immo dogmata convincuntur sibi exitialiter depravare.

Item valeat S. V. nobis diu incolumis. Ruremundae paupertinae, XIV Martii 82.

S^ti. V. semper ex animo ad omnia in Christi Jesu obsequia deditissimus

WILHELMUS LINDANUS
ecclesiae Ruremundensis episcopus indignus.

Eigenh. door Lindanus.

Archivalia I, n°. 2186.

248. 1582, JUNI 2. — Gregorius XIII vermaant Ernst (van Beieren), bisschop van Luik tot het onverwijld houden eener diocesane synode [2]), waarin de besluiten van het Trentsche Concilie moeten afgekondigd worden.

Arm. 44 Vol, 25 f. 143—143^v. — Gedrukt Theiner, *Annales*, III, p. 336.

249. 1583, JANUARI 20. — Gregorius XIII staat op verzoek van Albert van Oostenrijk toe, dat diens prediker, de Dominicaan Petrus Aymerich (van Emmerik?), niettegenstaande belofte van armoede, een jaargeld van 300 ducaten zal mogen aannemen en gebruiken.

Dilecto filio fratri Petro Aymerich, Ordinis Praedicatorum, sacrae theologiae doctori Gregorius papa XIII. Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Exponi nobis nuper fecisti, quod dilectus filius, nobilis vir, Alexander Parmae et Piacentiae princeps, et exercitus charissimi in Christo filii nostri, Philippi Hispaniarum regis Catholici, in partibus Flandriae dux et capitaneus generalis, tibi trecentos ducatos annuatim ad tuam sustentationem pro exercendo officio concionatoris in eius curia dedit et assignavit, quos habere et recipere tibi non licet, nisi nostra et apostolicae Sedis desuper accedat licentia. Quare nobis humiliter supplicari curasti, ut tibi in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, huiusmodi supplicationibus inclinati, tibi ut dictos trecentos ducatos, donec officium concionatoris huiusmodi

1) Bedoeld zijn de „Centuriae Magdeburgenses".

2) Na vele moeilijkheden had deze, onder leiding van den Keulschen nuntius Bonomi, eindelijk plaats in October 1585; de statuten zijn gedr. *Analectes pour servir à l'histoire eccl. de la Belgique* XXXIII (1907) p. 12 vv.

exercueris, recipere, illisque uti et in tuos licitos usus convertere libere et licite absque conscientiae scrupulo valeas, auctoritate apostolica, tenore praesentium licentiam concedimus et facultatem. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ac quibusvis dicti Ordinis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et literis apostolicis, illi et eius superioribus quomodolibet concessis et confirmatis. Quibus omnibus eorum tenores, ac si ad verbum insererentur, praesentibus pro sufficienter expressis habentes, illis allias in suo robore permansuris, hac vice duntaxat, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 20 Januarii 1583, pontificatus nostri anno decimo primo.

Caesar Glorierius..

Segretaria dei Brevi (Gregorii papae XIII Brevium lib. I), vol. 56, f. 84.

250. 1583, MAART 20. — Gregorius XIII beveelt aan den bisschop van Roermond, dat hij de kapel der sint Jansorde te Breda, welke wederrechtelijk door hem aan de Orde zal ontnomen zijn, om een school daarin te stichten, aan de rechtmatige bezitters zal teruggeven.

Venerabili fratri episcopo Ruremundensi [1]) Gregorius papa XIII.

Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Nuper accepimus quod tu, quem alias ad benedicendum et reconciliandum ac reaedificari faciendum ecclesias oppidi de Breda, Antverpiensis dioecesis, ab haereticis et aliis sectariis nefandis hominibus prophanatas, pollutas et destructas, per alias nostras literas deputavimus, contra voluntatem dilecti filii centurionis, praeceptoris praeceptoriae de la Bracqua hospitalis sancti Joannis Hierosolymitani dictae dioecesis, usurpaveris seu usurpari feceris cappeliam sancti Joannis dicti oppidi [2]), quam idem centurio ratione dictae suae praeceptoriae obtinet, et illam pro schola, in qua iuventus doceatur, assignaveris, ac praeceptorias et beneficia dicti hospitalis ad tui libitum personis, tibi benevisis, consulueris et conferas in eiusdem hosptialis non modicum praeiudicium. Nos, enixe cupientes dictos fratres contra privilegiorum, eidem hospitali per diversos Romanos pontifices, praedecessores nostros, et Nos concessorum formam et tenorem, minime inquietari aut perturbari, tibi per praesentes committimus et mandamus, quatenus, si praemissa vera sunt prout superius enarrantur, dictam cappellam eidem centurioni, omni mora postposita, restituas, reddas, et consignes, seu restitui, reddi et consignari mandes et facias, tibi districtius inhibendo, ne deinceps centurionem aut alios fratres praedictos directe vel indirecte quovis quaesito colore vel ingenio contra dictorum privilegiorum formam et tenorem vexare vel perturbare, nec beneficia dicti hospitalis sancti Joannis Hierosolymitani conferre audeas quoquo modo vel praesumas. — Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 20. Martii 1583, pontificatus nostri anno decimo primo. Caesar Glorierius.

Segretaria dei Brevi (Gregorii papae XIII Diversonum liber II) Vol. 72 f. 285.

1) Wilhelmus Lindanus.

2) De sint Janskapel aan den hoek van den Halstraat en Veterstraat gelegen (Kruiger Kerkl. *Gesch. v. h. bisdom van Breda* III, p. 253.

251. 1585, MAART 26. — Gregorius XIII ontslaat Sjoert Pieters van Leeuwarden, die voorheen met eene weduwe was getrouwd van het „impedimentum bigamiae", om aldus de hoogere wijdingen tot en met het priesterschap te kunnen ontvangen.

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio, Suffrido Petro, clerico Lewardiensis dioecesis, utriusque iuris doctori, salutem et apostolicam benedictionem. Apostolicae Sedis consueta clementia, vigorem iuris interdum mansuetudine temperans, nonnulla quandoque de gratia benignitatis indulget, quae sacrorum canonum severitas interdicit. Hinc est quod volentes te, qui venerabilis fratris nostri Joannis Francisci [1]), episcopi Vercellensis, nostri et Sedis apostolicae apud charissimum in Christo filium nostrum, Rodulphum [2]), Romanorum regem illustrem, in imperatorem electum, nuntii testimonio de vita et moribus ac idoneitate commendaris, et, ut asseris, alias matrimonium cum quadam muliere vidua, nunc defuncta, contraxisti, et illud carnali copula per decem annos et ultra cum ea vivendo consumasti, nullos tamen liberos suscepisti, et ex magno devotionis fervore cupis ad omnes, etiam sacros et presbyteratus, ordines promoveri, et in eis, quoad vixeris, Altissimo famulari favore prosequii gratiosi, teque a quibusvis excommunicationis etc. censentes, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, tecum, ut ad omnes, etiam sacros et presbyteratus, ordines promoveri, et in illis etiam in altaris ministerio ministrare, necnon quaecumque et qualiacumque, cum cura et sine cura, beneficia ecclesiastica, etiamsi canonicatus et praebendae, dignitates, personatus, administrationes, vel officia in cathedralibus et metropolitanis vel collegiatis ecclesiis, seu parrochiales ecclesiae vel earum perpetuae vicariae et dignitates ipsae in cathedralibus, etiam metropolitanis, post pontificales maiores, aut collegiatis ecclesiis praedictis principales fuerint, et ad dignitates, personatus, administrationes et officia huiusmodi consueverint qui per electionem assumi, eisque cura immineat animarum, si tibi alias canonice conferantur aut tu elegaris, praesenteris, vel alias assummaris ad illa et instituaris, in eis recipere et, dummodo plura simul non sint quam quae a Concilio Tridentino permittuntur, retinere libere et licite valeas, praemissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, necnon ecclesiarum, in quibus beneficia huiusmodi fuerint, iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis, et consuetudinibus caeterisque contrariis nequaquam obstantibus, auctoritate apostolica, tenore praesentium de specialis dono gratiae dispensamus. Nulli ergo omnino hominum (licet) hanc paginam nostrae absolutionis et dispensationis infringere vel ei auso temerario contraire. Si quis autem etc. — Datum Romae, apud sanctum Marcum, anno Incarnationis Dominicae 1583, quarto Kalendas Martii, pontificatus nostri anno duodecimo.

Pro reverendissimo domino summatore

A. JUSTUS.
A. DE ALEXIIS.

Segretaria dei Brevi (Gregorii papae XIII bullarium, lib. III), vol. 104, f. 5.

---

1) Joannes Franciscus Bonomi.
2) Rudolf II.

252. 1583, APRIL 7. — **Gregorius XIII staat aan de gravin van Hoogstraten toe het gebruik van een huiskapel, in welke steeds hetzij door een seculier-geestelijke hetzij door een regulier zal mogen gecelebreerd worden.**

Dilectae in Christo filiae comitissae Hocstratensi [1]) Gregorius papa XIII. Dilecta in Christo filia salutem et apostolicam benedictionem. Sincera tua erga nos et sanctam Romanam ecclesiam fides et devotio promeretur, ut ea tibi favorabiliter concedamus, quae ad animae tuae salutem tendere conspicimus. Exponi siquidem nuper fecisti, quod tu, quae iam senio confecta, ac variis infirmitatibus adeo gravata existis, ut saepe pro divino Missae sacrificio audiendo ad ecclesiam commode accedere nequeas et propterea summopere cupis Missam domi tuae celebrari facere posse. Quare nobis humiliter supplicari curasti, ut tibi in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur huiusmodi supplicationibus inclinati, tibi, ut in aliquo honesto et condecenti loco domus, in formam oratorii aptando et ornando, ab ordinario approbando, Missam per quemcumque sacerdotem saecularem, seu cuiusvis Ordinis regularem, ab ordinario approbatum, quando tibi videbitur, celebrari facere, ipseque sacerdos illam celebrare libere et licite, apostolica auctoritate, tenore praesentium licentiam concedimus et facultatem. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 7 Aprilis 1583, pontificatus nostri anno decimo primo.

CAESAR GLORIERIUS.

Segretaria dei Brevi (Gregorii papa XIII Brevium, Lib. I), vol. 56, f. 303.

253. 1583, MEI 23. — **Fragment van een verslag der Nederlandsche Dominikanenprovincie, uitgebracht bij het Generale kapittel, te Rome op 23 Mei 1583 gehouden.**

In Germania Inferiori magna pars conventuum solo aequata conspiciuntur, et in partibus Hollandiae, Zeelandiae, Frisiae et Geldriae fratres nostri tormentis ac poenis, persecutionibus et afflictionibus innumeris ac multis mortis generibus excarnificati sunt et pro fide Catholica mortui; horum nomina leguntur in Libro-vitae.

B. Reichert O.Pr. *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum* (1901) V p. 262, en overgenomen door Meijer, *Studiën over de Dominicanen orde.* p. 128.

254. 1513, MEI 27. — **Minutio Minucci, als pauselijke commissaris te Keulen vertoevend [2]), aan kardinaal Gallio: over de wenschelijkheid, dat de naar Keulen uitgeweken Nederlandsche geestelijken, o. a. de Utrechtsche domdeken Jan Bruhes, met kerkelijke beneficie's en anderzins worden begunstigd.**

. . . , . A quello che farà la visita [3]) pare necessario che si dieno facultà molt'ample, massime di conferire i beneficii, de quali privasse altri, perchè

1) Anna de Montmorency, de weduwe van Antonis de Lalaing, graaf van Hoogstraten.

2) Over hem en zijne papieren, in het Pruisisch Historisch Instituut te Rome berustende, zie *Archivalia* III, p. 562 en vv.

3) Nl. de visitatie van het aartsstift te Keulen, te verrichten namens den Paus.

ritruoverà alcune multiplicita incompatibili; et potrà procedere a gente molto degna, perchè sono qui alcuni prelati Fiamminghi esuli et miseri, quali sono di vita et di costumi santissimi et di gran dottrina, come il decano d'Utrech et lo scolastico di Gand [1]), de quali uno vive co' Cartusiani, l'altro co' Giesuiti. Et ve ne sono degl' altri ancora, li quali, posti fra questi collegii, sarianno buoni verbo et exemplo di restituire la disciplina caduta. Et se a questi tali venisse proveduto da S. B. di proprio motu, V. S. Illma. sia secura, che tutta questa provintia ammirarebbe anco in questa, come fu in molte altre cose, la providenza divina nella paterna mente di S.S. Et se fosse vera la morte del proposito Fonchio [2]) in Ispagna, con le prepositure di s. Maria ad Gradus et di s. Severino in questa città, si potriano consolare li due sopra nominati, con con l'uno de quali io ho parlato una volta, solo con l'altro poco più; nè mi muovo per altro che per servitio di Dio benedetto . . . . Di Colonia, a 6 di Giugno 1583.

Germ. Vol. 107 f. 485 (oorspr. eigenh. get.) Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* I, p. 589.

255, 1583 (JUNI). — Verzoekschrift [3]) van Gouda's ex-burgemeester Johannes Stempelse [4]) aan den nuntius bij den keizer, Bonomi: om een kanonikaat te Utrecht voor zijn zoon Dr. Cornelius.

Rv^mo. D. D. J. Francisco episcopo Vercellensi [5]), nuntio apostolico.

Cum in Ultrajectensi metropolitana ecclesia turno apostolico haeretici habitantur, in conferendis canonicatibus et praebandis, aliisque ecclesiasticis beneficijs et dignitatibus, occupata ab iisdem insigni illa sede archiepiscopali et capitis constituta poena in subditos, qui vacaturam ad Pontificem deferant, adeoque difficulter dignosci possit a Catholicis, alibi in exilio constitutis, quid in eadem ecclesia mense pontificio vacet, hinc est, quod humiliter V. R. D. orat Joannes Stempelius, consul Gaudanus, comitatus Hollandiae, ejusdem ecclesiae Ultrajectensis dioecesanus, quatenus V. R. D. non gravetur (in consolationem diuturni exilii sui, quod jam per decem annos propter Catholicae religionis defensionem patienter sustinuit et in spem aliquando reditus ad viciniora loca, ubi plus prodesse poterit patriae suae et religioni quam longius dissitus) apud S. D. N. commendare M. Cornelium Stempelium, artium liberalium doctorem, et juris pontificii candidatum, apud ss. Apostolos Coloniae canonicum, filium suum charissimum, ut Sua Sanctitas dignetur ei providere de prima vacatura praebendae et canonicatus, quam vacare apparuerit in dicta ecclesia Ultrajectensi metropolitana, vel apud s. Salvatorem, vel s. Mariam, vel s. Petrum, ejusdem urbis collegiatas ecclesias, quam dictus Cornelius acceptandam duxerit; et si id aliqua (ex) causa fieri nequeat, ut habeat secundam vel ulteriorem vacantem, ita tamen, ut postquam pervenerit ad possessionem

1) Jacob Coemans, van Horst.

2) Dit bericht was voorbarig; want Johannes Fonck stierf eerst 18 October 1585, benoemd maar niet gewijd als bisschop van Gent.

3) Ingelascht bij een brief van Bonomi, dd. 27 Juni—7 Juli 1583 (*Archivalia* I, n°. 2130).

4) Zie over hem *De Katholiek*, Dl. 138 (1910), p. 109. — *Fr. Dusseldorpii Annales*, p. 225. — Kesper „De Goudsche vroedschap en de religie", in Nijhoff's *Bijdragen* IVe Reeks II (1902), p. 391.

5) Giovanni Francesco Bonomi, nuntius bij den keizer (te Praag of te Weenen).

et fructuum perceptionem dicti canonicatus alterum beneficium quod habet, relinquat constituatque Sua Sanctitas executores conjunctim et divisim Reverendos episcopos Ruremundensem et Middelburgensem. Qua in re *etc.* 1583.

V. R. D.
servus humilis in Christo } *Eigenh. get.*
Joannes Stempelius.

Archivalia I, nº. 2132.

256. 1583, juni 13/25. — De nuntius bij den keizer, Bonomi, aan den kardinaal-staatssecretaris (Gallio): over de voorstellen van J. Stempelse tot herwinning der Nederlanden.

Germania Vol. 105 f. 354 (oorspr.). Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichten* p. 610 nº. 345.

257. 1583, (juni ?). — Memorie van den Goudschen ex-burgemeester Joannes Stempelse, over den kerkelijk-staatkundige toestand der Nederlanden.

Archivalia I, nº. 2133. — De twee gedeelten der memorie zijn beide met dezelfde hand geschreven en kopieën der Keulsche nuntiatuur. — Een Nederlandsch uittreksel in *De Katholiek* (1910) p. 111, gedeeltelijk gedrukt Theiner, *Annales,* III p. 474.

258. 1583, augustus 28. — Gregorius XIII bekrachtigt de overeenkomst, aangegaan tusschen het kapittel van sint Servaas te Maastricht en den rector van het Jezuiten-college aldaar over een deel der inkomsten van twee kanonikaten van sint Servaas, welke ten bate van genoemd college reeds eerder door den paus waren opgeheven.

Gregorius episcopus servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Regimini universalis Ecclesiae, meritis licet imparibus, disponente Domino, praesidentes, ea que pro ecclesiasticarum personarum quarumlibet tranquillitate concorditer transacta fuisse dicuntur, ut firma, perpetuo et illibata persistant, libenter, cum a nobis expetitur, apostolico munimine roboramus, ac super his aliter ordinamus, prout habitu personarum et locorum temporumque ratione conspicimus in Domino salubriter expedire. Exhibita si quidem nobis nuper pro parte dilectorum filiorum, decani et capituli ecclesiae sancti Servatii, oppidi Traiectensis, Leodiensis dioecesis, necnon rectoris et presbyterorum collegii societatis Jesu, pridem in dicto oppido rite instituti, petitio continebat, quod alias postquam nos, instante charissimo in Christo filio nostro, Philippo Hispaniarum rege Catholico, duos canonicatus et totidem praebendas dictae ecclesiae, apostolica auctoritate perpetuo suppresseramus et extinxeramus, illorumque sic suppressorum et extinctorum, ac etiam annexorum omnes et singulos fructus, redditus, proventus, iura, obventiones et emolumenta, ac etiam distributiones quotidianas, etiam pontificalibus et divinis officiis ac horis diurnis pariter et nocturnis interpraesentibus dari et lucrifieri solitas, etiam quocumque modo nuncupatas, ac in quibuscumque rebus consistentes, eidem collegio pro illius reparatione ac presbyterorum et personarum, inibi pro tempore degentium, subventione et manutentione ecclesiae, perpetuo applicaveramus et appropriaveramus [1]); cum inter decanum et capitulum praedictos ex una, et rectorem ac

1) Bij beschikking van 1 April 1580 (nº. 240).

presbyteros dicti collegii, seu pro illis, dilectum filium Balduinum ab Angelo, praepositium eiusdem Societatis per provinciam Belgiensem, cui idem collegium subest, constitutum ex altera partibus, quaedam difficultas seu differentia vel controversia circa dictarum literarum nostrarum executionem, ratione praedictarum distributionum quotidiarum, quas decanus et capitulum praefati ita personales esse, ut sub suppressione, extinctione, applicatione et appropriatione praefatis comprehendi non possent nec valerent, asserebant incidisse seu orta fuisse, tandem ipsi decanus et capitulum, ne mandato nostro et praedicti Philippi regis desiderio se opponere, dicti vero rector, presbyteri collegii, necnon praepositus provincialis Societatis huiusmodi, ne praeter aequabilitatem nimio rigore insistere velle viderentur, ad aliquam transactionem super huiusmodi difficultate et controversia devenire, decreverunt, Ideoque die vigesima secunda mensis Aprilis, proxime praeteriti, dictus Balduinus, pro rectore et presbyteris aliisque personis dicti collegii, se partem principalem constituens, ex una, necnon Cornelius Borcolus, vice-praepositus et Joannes Grooten, praedictae ecclesiae canonici, dilecti filii ab eisdem decano et capitulo ad hoc per publicum instrumentum specialiter et legitime constituti, ex altera partibus, medio et interventu dilectorum etiam filiorum Livinii Torrentii, archidiaconi Brabantiae in ecclesia Leodiensi, utriusque vel alterius iuris doctoris, et venerabilis fratris nostri episcopi Leodiensis vicarii in spiritualibus generalis ac Antonii Genni (?), licentiati in theologia ac per civitatem et dioecesim Leodiensem haereticae pravitatis inquisitoris, canonicorum Leodiensis, ad infrascriptas sub nostro et apostolicae Sedis beneplacito super dicta difficultate et controversia devenerunt inter se (ad) conventionem et transactionem, videlicet: quod decanus et capitulum praefati consentirent, prout dicti eorum deputati ex tunc consenserunt, quod suppressio, extinctio, applicatio et appropriatio praedictae iuxta earumdem nostrarum literarum formam et tenorem locum haberent ipsis nostris literis parendo realiter et cum effectu, salvo tamen quod ex fructibus, redditibus, proventibus, iuribus, obventionibus, emolumentis et quotidianis distributionibus dictorum duorum canonicatuum et totidem praebendarum per easdem nostras literas, ut praefertur, suppressorum, dicto collegio, ut praefertur, applicatis et appropriatis, ipsi decanus et capitulum quotannis defalcarent et retinerent octoginta florenos Brabantiae, in suos seu dictae ecclesiae sancti Servatii communes usus convertendos, ac, praemissis salvis et mediantibus, dictae nostrae suppressionis, extinctionis, applicationis, et appropriationis literae in omnibus et per omnia Kalendis Maii, tunc proxime futuri, nunc vero praeteriti, suos plenarios finem et effectum sortirentur, omnibus dolo et fraude seclusis, cum mutuis huiusmodi promissionibus, renunciationibus, obligationibus, cautelis et aliis clausulis inibi expressis, prout in eisdem literis nostris ac instrumento publico, desuper confectis, plenius continetur et dicitur contineri. Quare pro parte tam decani et capituli quam rectoris et presbyterorum collegii huiusmodi nobis fuit humiliter supplicatum, ut conventioni et transactioni praedictis robur apostolicae confirmationis adiicere, aliisque in praemissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos, igitur, qui pro nostri pastoralis officii debito cunctorum fidelium pacem et quietem, quantum cum Domino possumus, libenter procuramus, ipsos decanum et capitulum necnon rectorem et presbyteros, singularesque capituli et collegii huiusmodi personas a quibusvis excommunicationis etc. censentes, necnon

dictarum nostarum literarum et inde sequutorum quorumcumque tenores, etiam veriores ac datas, praesentibus pro expressis habentes, huiusmodi supplicationibus inclinati, conventionem et transactionem praefatas apostolica auctoritate tenore praesentium approbamus et confirmamus, ac illis plenariae, inviolabilis et perpetuae firmitatis robur adiicimus, omnesque et singulos tam iuris quam facti, ac etiam solemnitatum, etiam substantialium, necnon etiam omissionis clausulae reservatoriae beneplaciti apostolici et quoscumque alios defectus, si qui intervenerint, in eisdem supplemus, necnon illas validas et efficaces perpetuo existere, suosque plenarios effectus sortiri et obtinere, ac etiam ab utrisque partibus et eorum successoribus, aliisque omnibus et singulis, ad quos spectat, quosque praemissa concernunt et concernerent, pro tempore quomodolibet in futurum inviolabiliter, perpetuo observari debere, eosque ad observationem huiusmodi omnino teneri et efficaciter obligatos existere, ac etiam ad id invitos, et sub ecclesiasticis sententiis, censuris, ac etiam pecuniariis aliisque poenis, caeterisque iuris et facti remediis opportunis, etiam per quoscumque iudices, cogi et compelli, nec a praemissis ullatenus unquam in aliquo resilire, ac ex nunc, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter attemptari contigerit, irritum et inane decernimus. Quocirca venerabilibus fratribus nostris archiepiscopo Treverensi [1]) ac Leodiensi [2]) et Audomarensi [3]) episcopis per apostolica scripta mandamus, quatenus ipsi vel duo aut unus eorum, pro se, vel alium seu alios praesentes literas ac in eis contenta quaecumque, ubi et quando opus fuerit, ac quoties pro parte decani et capituli ac rectoris et presbyterorum praefatorum vel alicuius eorum desuper fuerint requisti, solemniter publicantes, eisque in praemissis efficacis defensionis praesidio assistentes faciant, auctoritate nostra conventionem et transactionem praefatas iuxta illarum tenorem firmiter observari [4]). Datum Romae, apud sanctum Marcum, anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo octuagesimo tertio, quinto Kalendas Augusti, pontificatus nostri anno duodecimo.

Pro rev^mo. domino summatore.

A. Lannfredinus.
A. de Alexiis.

Segretaria dei Brevi (Bullarium Gregorii XIII, lib. II) Vol. 103, f. 765.

259. 1584, september 3. — Gregorius XIII bekrachtigt de benoeming van Clemens Crabeels tot bisschop van 's-Hertogenbosch.

Gregorius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Clementi electo Buscoducensi salutem et apostolicam benedictionem. Apostolatus officium, meritis licet imparibus, nobis ex Alto commissum, quo ecclesiarum omnium regimini divina dispositione praesidemus, utiliter exequi, coaduivante Domino, cupientes, solliciti corde reddimur et solertes, ut, cum de ecclesiarum ipsarum regiminibus agitur committendis, tales eis in pastores praeficere studeamus, qui populum, suae curae creditum, sciant non solum doctrina Verbi sed etiam exemplo boni

1) Johann von Schönenberg.
2) Ernst van Beieren.
3) Joannes Six, bisschop van S. Omer.
4) Hier volgt wederom de gewone clausule tegen ontduiking.

operis informare, commissasque sibi ecclesias in statu pacifico et tranquillo velint et valeant, authore Domino, salubriter regere et feliciter gubernare. Sane ecclesia Buscoducensis, ad quam, dum pro tempore vacat, ius nominandi Romano pontifici, pro tempore existenti, personam idoneam ad charissimum in Christo filium nostrum, Philippum Hispaniarum regem Catholicum suosque successores eius partis Inferioris Germaniae, quae ipsi Philippo regi haereditario iure subiecta est, in temporalibus dominos, ex privilegio apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, pertinere dignoscitur, et cui bonae memoriae Laurentius [1]), episcopus Buscoducensis, dum viveret, praesidebat, per obitum eiusdem Laurentii episcopi, qui extra Romanam curiam debitum naturae persolvit, pastoris solatio destituta, nos vacatione huiusmodi fide dignis relationibus intellecta, ad provisionem eiusdem ecclesiae celerem et felicem, ne illa longe vacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de praeficiendo eidem ecclesiae personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te, decanum ecclesiae Gandavensis, licentiatum in theologia, ac quinquagesimo tuae aetatis anno constitutum, quem praefatus Philippus rex nobis ad hoc per suas literas nominavit, et de cuius vitae munditia, honestate morum, spiritualium providentia et temporalium circumspectione aliisque multiplicum virtutum donis apud nos fide digna testimonia perhibentur, direximus oculos mentis nostrae; quibus omnibus debita meditatione pensatis, te a quibusvis excommunicationis etc. censentes, eidem ecclesiae Buscoducensi de persona tua, nobis et eisdem fratribus ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de fratrum eorumdem consilio, apostolica auctoritate, providemus, teque illi in episcopum praeficimus et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesiae Buscoducensis tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo in Illo, qui dat gratias et largitur praemia, confidentes quod dirigente Domino actus tuos, praedicta ecclesia Buscoducensis per tuae circumspectionis industriam et studium fructuosum regetur utiliter et prospere dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Iugum igitur Domini, tuis impositum humeris, prompta devotione suscipiens, curam et administrationem praedictas sic exercere studeas sollicite, fideliter et prudenter, quod ecclesia ipsa Buscoducensis gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque praeter aeternae retributionis praemium nostram et apostolicae Sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Quocirca delectis filiis, capitulo et vassallis dictae ecclesiae Buscoducensis ac clero et populo civitatis et dioecesis Buscoducensis per apostolica scripta mandamus, quatenus capitulum, tibi tamquam patri et pastori animarum suarum humiliter intendentes, exhibeant tibi obedientiam et reverentiam debitas et devotas; ac clerus, te, pro nostra et dictae Sedis reverentia benigne recipientes et honorifice pertractantes, salubria monita et mandata suscipiant humiliter et efficaciter adimplere procurent; populus vero, te tamquam patrem et pastorem animarum suarum devote suscipientes et debita honorificentia prosequentes, tuis monitis et mandatis salubribus humiliter intendant, ita quod tu in eos devotionis filios et ipsi in te per consequens patrem benevolum invenisse gaudeatis; vassalli vero praedicti, te debito honore prosequentes, tibi fidelitatem solitam, necnon consueta servitia et iura, tibi ab eis debita, integre exhibere procurent; alioquin

1) Laurentius Metz.

sententiam sive poenam, quam rite tuleris seu statueris in rebelles, ratam habebimus et faciemus authore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter conservari. Rogamus quoque et hortamur attente praedictum Philippum regem ac venerabilem fratrem nostrum, archipiscopum Mechliniensem [1]), ipsi archiepiscopo per eadem scripta mandantes, quatenus te et praedictam ecclesiam Buscoducensem, dicti archiepiscopi suffraganeam habentes, pro nostra et Sedis praedictae reverentia propensius commendatos in ampliandis et conservandis iuribus vestris, sic vos benigni favoris auxilio prosequantur, quod tu eorum fultus praesidio, in commisso tibi curae pastoralis officio possis, Deo propitio, prosperare, et eidem Philippo regi a Deo perennis vitae praemium et a nobis condigna proveniat actio gratiarum, ipseque archiepiscopus proinde divinam misericordiam ac nostram et dictae Sedis benedichtionem et gratiam valeat uberius promereri. Nos enim ad ea quae ad tuae commoditatis augmentum cedere valeant favorabiliter intendentes, tibi presbytero, ut a quocumque malueris Catholico antistite, gratiam et communionem dictae Sedis habente, accitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus Catholicis episcopis, similem gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis suscipere valeas, ac eidem antistiti, ut, recepto prius per eum a te nostro et Romanae ecclesiae nomine fidelitatis debitae solito iuramento, iuxta formam, quam sub Bulla nostra mittimus introclusam, munus praedictum auctoritate nostra impendere licite tibi possit, facultatem concedimus per praesentes. Volumus autem et dicta autoritate decernimus quod, si non recepto a te per ipsum antistem praedicto iuramento, idem antistes munus ipsum tibi impendere, et tu illud suscipere praesumpseritis, dictus antistes a pontificalis officii exercitio, et tam ipse quam tu ab administratione tam spiritualium quam temporalium ecclesiarum vestrarum suspensi sitis eo ipso. Praeterea etiam volumus, quod formam a te tunc praestiti iuramenti nobis de verbo ad verbum per tuas patentes literas, tuo sigillo munitas, per proprium nuncium quantocius destinare procures; quodque per hoc praedicto archiepiscopo, cui dicta ecclesia Buscoducensis metropolitico iure subesse dignoscitur, nullum in posterum praeiudicium generetur. Datum Romae, apud sanctum Marcum, anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo octuagesimo quarto, tertio Nonas Septembris, pontificatus nostri anno tertio decimo

Pro rev^mo. domino summatore A. Iustus A. DE ALEXIIS.

Segretaria dei Brevi. (Bullarium Gregorii XIII, Lib. II) Vol. 103. f. 765. — Slechts in uittreksels bij Van den Elsen-Hoevenaars, *Analecta Gijsberti Coeverincx*, (1907) p. 73.

260. 1584, SEPTEMBER 8, ROME. — P. Nicolaas Niels [2]) wordt bevestigd als provinciaal der Nederduitsche provincie.

Confirmatur provincialis (Germaniae Imferioris) Rev^dus. P. magister et regens fr. Nicolaus Nielcius.

Registers Doninicanen. IV, 44. f. 104^v.

261. 1584, SEPTEMBER 16. — De Freiburgsche godgeleerde Judocus Lorichius aan den Keulschen nuntius Bonomi: over Lindanus, die zich op weg naar Rome bevindt.

Archivalia I, n°. 2134. — Gedrukt Theiner, *Annales* III, p. 595.

1) Joannes Hauchin.

2) Op het Provinciaal kapittel te Maastricht 2 Juli 1584 was Nicolaas Neelsius tot provinciaal gekozen. De Jonghe, *Belgium Dominicanum*. pag. 19.

262. (1584, OCTOBER). — De Keulsche nuntius Bonomi antwoordt aan Judocus Lorichius: over Lindanus [1]).

Archivalia I. nº. 2135. — Gedrukt Theiner, *Annales*, III, p. 595.

263. 1584, NOVEMBER 21. — Bisschop W. Lindanus roept de tusschenkomst van kardinaal Gallio in, om zijn achterstallig jaargeld uit het bisdom Palencia en zijn volle toelage uit de Spaansche schatkist te verkrijgen.

Ill^ms^. et Rev^me^. Domine.

Cum feria sexta superiore Sanctissimum Dominum Nostrum salutassem, interrogabam, ubinam responsum super libello meo supplici, ante octiduum una cum literis Ill^mi^. principis Parmensis gubernatoris Belgii exhibito, repeterem; respondit post multa se mandatum nuncio suo apostolico in Hispaniis missurum, quo R^mum^. Palentinum induceret ad solutionem pensionis nostrae 500 ducatorum nobis citra moram faciendam, qui modo in mora est per annos octo vel minimum septem, licet in pacifica possessione simus eandem recipiendi non solum a praedecessore ejusdem ecclesiae, sed etiam a R^mo^. domino Connobio, anno 1579 per Hispaniam collectore pontificio, qui visa Bulla assignationis super ecclesia Palentina sine omni difficultate solverunt, nunquam facta Bullae consignatoriae aut ullius alterius mentione. Quod si induci nequeat ut citra litem solvat, cogatur nantizare; et juxta mandatum auditoris Camerae dies illi dicendus erit.

Supplicabam eodem libello suplici, ut Sua Sanctitas Catholicae Majestati in nostri favorem dignaretur scribere, ut integram pensionem 1500 ducatorum, nobis in Bulla erectionis assignatam, cedere permittat; nec ulterius tertia pensionis pars in auxilia Turcica aut triremium decidatur, cum ducati singuli, nobis propter varias impensas sumtusque necessarii, vix valeant sex aut septem reales in Belgio. Quod si in praeteritum impetrare nequeat, saltem in posterum indulgeatur, cum bis nostris omnibus a Christi et Suae Majestati hostibus spoliati officium episcopale loco tam sterili, bello decennali attrito, atque assiduis tributis militaribus et iis in clerum gravissimis atque iniquioribus exhausto, diutius facere nequeamus, vendito etiam quod supererat ex studiis Lovaniensi et Parisiensi patrimonio acceptoque mutuo, ut elapsis quatuor proximis annis nos perquam tenuiter sustentaremus, et officio, non ambientibus imposito, minime deessemus; licet propter inopiam neque officialem, neque promotorem alere potuerimus.

Quod si Suae Sanctitati videbitur, posset exemplar literarum dictarum Ill^mi^. domini principis Parmensis gubernatoris ad regem transmitti, quo facilius persuadeatur, ut integram nobis pensionem cedere permittat, aut saltem aliunde pensionem nobis augeat; ut sit unde officiariis necessariis stipendia sua persolvamus, atque [2]) officium adeo arduum fideliter impleamus tempore tam difficili, e loco haeresibus infectissimo et undique capitalibus hostibus infectissimo et periculossimo.

Valeat diu nobis incolumis Illma. Vestra Dominatio. Romae, pridie s. Ceciliae, anno '84.

---

1) Lindanus kreeg 12 Sept. 1585 van 's Pausen aalmoezenier een subsidie van 300 scudi; vgl. *Archivalia* I, nº. 1293.

2) Van hier af eigenhandig.

Ill.mae D. V. deditissimus ad omnia in Christo Jesu obsequia
Wilhelmus Lindanus, ecclesiae Ruremundensis episcopus indignus.
P. S. Illme. et Rme.

Consultum forte videbitur, ut Smi. Domini nomine literae scribantur ad Rmum. dominum Palentinum, quibus hortetur ad solutionem nobis dictae pensionis faciendam, et nos in curiam hoc solo fine venisse, ut, toties per Catholicum regem per annos totos quinque frustra requisitus, jam tandem per censuras ecclesiasticas cogatur solvere, atque jamnunc coram auditore Camerae adversum ipsum res institutatur Ideo *etc.*

Deditissimus in Christo Iesu

W. Lindanus.

Spagna Vol. 31 f. 248–249 (oorspr.). Op den rug het adres: Illmo. et Revmo. D. Cardinali Comensi. Hem antwoordt 21 Januari 1585 de nuntius Taberna: „Allegata alla presente sara la copia della risposta, che mi ha data il vescovo di Palentia nel negotio del vescovo di Ruremunda" (f. 293v). Maar het bedoelde antwoord is niet meer aanwezig.

264. 1584, DECEMBER 1. — **Gregorius XIII beveelt aan den officiaal van den bisschop van Gent, dat in het bezit zal worden gesteld van een open gekomen kanonikaat aan de sint Bavo-kerk te Gent: Martinus Duncanus (Donck), deken van de O. L. Vrouwe kerk in den Haag en pastoor van Lottum bij Venlo, die wegens de ketterij noch in den Haag noch in Lottum kon resideeren.**

Gregorius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio officiali Gandavensi salutem et apostolicam benedictionem. Dignum arbitramur et congruum, ut illis se reddat Sedes apostolica gratiosam, quibus ad id propria virtutum merita laudabiliter suffragantur. Dudum siquidem omnes canonicatus et praebendas caeteraque beneficia ecclesiastica, ex tunc usque ad certum tunc expressum tempus in Octobris et certis aliis etiam tunc expressis mensibus extra Romanam curiam alias quam per resignationem vacatura, collationi et dispositioni nostrae reservavimus, decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attentari. Cum itaque postmodum canonicatus et praebenda ecclesiae Gandavensis, quos quondam Antonius Hoeticedo, ipsius ecclesiae canonicus, dum viveret obtinebat, per obitum eiusdem Antonii, qui tempore praedicto nondum elapso extra dictam curiam de mense Octobris proxime praeterito diem clausit, vacaverint et vacent ad praesens, nullusque de illis praeter nos hac vice disponere potuerit sive possit, reservatione et decreto obsistentibus supradictis, nos, volentes dilectum filium Martinum Dunckanum [1]), decanum ecclesiae beatae Mariae Virginis loci Hagensis, Traiectensis dioecesis, asserentem se a dicto loco ab haereticis propter fidem Catholicam profligatum existere, ac decanatum dictae ecclesiae beatae Mariae Virginis obtinere, ac postmodum parrochialem ecclesiam loci de Lothem [2]), in qua propter viciniam oppidi Venlonensis, ab haereticis occupati, residere non potest, Ruremundensis dioecesis, ac quorum cuiuslibet triginta ducatorum auri de Camera secundum communem extimationem valorem annuum non excedunt, consecutum fuisse, apud nos de vita ac morum honestate aliisque probitatis ac virtutum meritis multipliciter commendatum, hoc intuitu, favore

1) Zie over hem: *Nieuw Biografisch Woordenboek* III, kol. 309.
2) Lottum.

prosequi gratioso, ipsumque Martinum a quibusvis excommunicationis etc. censentes, discretioni tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus, si per diligentem examinationem dictum Martinum ad hoc idoneum esse repereris, super quo conscientiam tuam oneramus, canonicatum et praebendam praedictos, quorum et illis forsan annexorum fructus, redditus et proventus viginti quatuor ducatorum similium, secundum extimationem praedictam volorem annuum, ut dictus Martinus etiam asserit, non excedunt. Datum Romae, apud sanctum Petrum, anno Incarnatonis Dominicae — 1584 — Kalendis Decembris, pontificatus nostri anno decimo tertio.

Pro Rev^mo. domino summatore

A. Justus,
A. de Alexis.

Segretaria dei Brevi (Bullarii Gregorii papae XIII lib. III) Vol. 104 f. 581.

265. 1585, JANUARI 1. — Bevel van den Pater-generaal der Dominicanen, fr. Sixtus Fabri, dat alle Orderbroeders, die tot de Nederduitsche provincie behooren, naar hunne provincie moeten terugkeeren.

Litterae patentes, ut compellantur fratres provinciae Germaniae Inferioris adire suam provinciam precepto et censuris, utque possint assignari a provincialibus respective ad conventus, seu mitti ad loca et civitates, obedientiae regis redactas. Missae provinciae Hyspaniae, Aragoniae, Bethicae, Portugalis, utriusque Lombardiae, Franciae, provincia Provinciae, congregationis Gallicanae, provinciae Tholosanae, vicariae Franciae, vicariae s. Petri Martyris, provinciae Toscanae, vicariae Romanae, prima die Januarii 1585.

Registers Dominicanen IV 45 f. 4v.

266. 1585, JANUARI 30. — Verlof voor fr. Lucas van Brussel, dat hij van zijn klooster in Holland, dat verwoest is, naar een ander convent der Nederduitsche provincie mag overgaan.

Pisauri, 30 Januari 1586. Conceditur P. fr. Lucae Bruxelensi, ut ex conventu in Holandia destructo possit ad alium conventum ejusdem provinciae Germaniae Inferioris cum assensu provincialis et majoris partis filiorum talis conventus, ad quem filiariari voluerit *etc.*, suam transferre filiationem.

Registers Dominicanen IV. 44 f. 204v.

267. 1585, FEBRUARI 15. — De pauselijke diplomaat Minutio Minucci [1]) aan den kardinaal van Como: over het optreden van den apostaat Gebhard Truchsess te Delft [2]).

Germania 107 f. 515 vo. (oorsp.). — Gedr.: Ehses-Meister, *Nuntiaturberichte* I, p. 29—31.

1) Deze stond den Keulschen nuntius Bonomi in Keulen herhaaldelijk ter zijde.

2) Gebhard Truchsess, de afvallige aartsbisschop van Keulen. Over zijn verblijf te Delft, dat duurde van 1584 tot 1589, toen hij naar Straatsburg trok, zie Groen van Prinsterer, *Archives* VIII, 399, en *Strada* II, 288; Dusseldorpius, *Annales*, 212.

268. 1585, FEBRUARI 20. — De Congregatie van het Concilie vermaant (Joannes Hauchin), aartsbisschop van Mechelen, zijne suffragaan-bisschoppen krachtig aan te sporen tot het geregeld houden van diocesane synoden.

Archiepiscopo Mechliniensi.

Cum S^mus. D. N. paterna soliditudine de diuturnis Belgicae istius provinciae calamitatibus quotidie magis urgeatur gravique dolore afficiatur, cumque christianum gregem audiat partim istic tentari, partim etiam haereticorum peste contaminari, semper aliquid, quod ei levamentum ac salutem afferre possit, excogitat. Quare cum ea cura Sanctitati Suae in animo penitus insideat, voluit Aplitudinem Tuam cum meis litteris admoneri, ut, cum praeteritorum ac praesentium calamitates satis sit arbitrari magis a peccatis nostris quam aliunde exortas esse, nullumque certius remedium comparari possit quam si debitis obsequiis divina nobis misericordia concilietur, ipsa (quod hucusque eam fecisse Sanctitati Suae est persuasum) ad placandam Dei iram operam suam praestet, gregi suae invigilet pastoralemque in eo custodiendo et a luporum incursibus defendendo adhibeat diligentiam, Tridentique Concilii memor, quo loco de diocesanis sijnodis agit, suos conprovinciales episcopos ad hoc tam fructuorum opus invitet atque inducat, illudque sibi persuadeat, cum ex frequenti hujusmodi synodium celebratione mores ad eccleriasticam disciplinam confirmentur, vitia emendentur, christianae vitae norma dirigatur, nihil esse quod istis populis divinam possit misericordiam certius impetrare. Quod eos impellere debet, ut synodos ipsas jam celebrare instituant; atque id ut quam primum faciant, Amplitudo Tua pro viribus suis laborabit, simulque ut ea, quae decreverint, executioni mandentur, pro sua fide curabit; in quo S^mus. D. N. se illis, quibuscumque rebus opus fuerit, praebebit adjutorem. Quare cum comprovincialium episcoporum in re, quae ab eorum officio exposcitur tantaeque curae est Sanctitati, studium non defuturum speremus, nihil amplius ad Amplitudinem Tuam scribendum duximus; tantum Deum rogamus, ut facilem hujus rei exitum praestare dignetur Amplitudinemque Tuam incolumem et gratiae suae participem diutius tueatur. Romae, die 20 Februari 1585.

Congr. Concilii, Libri litterarum Vol. 6 f, 19v. 20, n°. 38. — Evenzoo aan den aartsbisschop van Kamerijk, n°. 37.

269. 1585, MEI. — Wilhelmus Lindanus wenscht, dat zoo spoedig mogelijk een provinciaal Concilie te Keulen zal bijeenkomen. De Congr. Concilie is het daarmede eens en verklaart, dat in dezen zin aan den nuntius te Keulen moet geschreven worden.

Beat^me. Pater. Suggerit S^ti. V. omni cum reverentia Wilhelmus Lindanus, episcopus Ruremundenis, propter causas valde urgentes fuisse a S^mo. D. N. fel. rec. Gregorio XIII, praedecessore, ad salutem populi Germaniarum et Ecclesiae unitatem indictum Coloniae provinciale Concilium, deinde et Treveris et Maguntiae. Erit igitur R. D. Vercellensi [1]) inter caetera mandandum, ut prima quaque oportunitate illud Coloniae indicatur propter gravissima pericula, quae suffraganeis episcopis certe ab hostibus Ecclesiae lupisque grassantibus impendent, sicuti fusius poterit exponere Ill^mus. D. Cardinalis Comensis [2]).

1) Giov. Franc. Bonomi, bisschop van Vercelli en nuntius te Keulen.

2) Ptolomeo Gallio, kardinaal van Como, onder Gregorius XIII staatssecretaris.

Scribendum episcopo Vercellensi, ut pro modorandis moribis, corrigendis excessibus, controversiis componendis, aliisque ex sacris canonibus permissis agat cum archiepiscopo Coloniensi de provinciali Concilio juxta praescripta Tridentini Concilii, S. XXIV, c. 2. quam primo celebrando.

Congr. Concilii., Lib. IV decretorum, p. 32.

270. 1585, JULI 16, KEULEN. — Tilman Vosmeer en Judocus a Cruce vragen den Keulschen nuntius Bonomi de volmachten te hernieuwen, eertijds door Gregorius XIII aan S. Vosmeer, W. Coopal en Nicolaas Wiggerszoon verleend, maar door den dood van dezen paus vervallen.

R^me^. Domine. Summa tua auctoritas facit omniumque de tua singulari virtute judicium, ut sacerdotes, qui in Hollandia inter haereticos agunt, christianae reipublicae magnum interesse putent statum Ecclesiae, qui ibi est, tibi notum esse, et non ignorari abs te res quae ibi geruntur. His enim a te cognitis arbitrantur se facilius a V. D. quae pro consolatione fidelium postulant obtenturos. Itaque longum intervallum est cum eruditis et piis quibusdam sacerdotibns, qui in illis partibus agunt, a F(elicis) R(ecordationis) beatissimo Papa nostro Gregoris XIII [1]) amplissima facultas et licentia facta est audiendi quorumcumque utriusque sexus Christifidelium in quacumque diocesi confessiones, ac eos ab haeresi et schismate ac aliis omnibus casibus episcopalibus et aliis, quomodolibet Sedi apostolicae reservatis et in Bulla, in die Coenae Domini per Romanos pontifices legi solita contentis, absolvendi. Quo in munere, dum strenue boni pastoris supplent officium, invenerunt alios quidem censuris ecclesiasticis et irregularitatis nota innodatos, alios in quarto ac tertio, nonnullos etiam in secundo affinitatis ac consanguinitatis gradibus, quosdam vero post emissum simplex continentiae votum sine necessaria dispensatione nuptias celebrasse, quorum plerique imprudenter, vel quod canones ignorabant eosque a pastoribus suis edocti non fuerant, aut quod sine gravi fornicationis periculo adulti perfectissimae castitatis habenas ferre nequibant, ad quas se juvenili aetate (cum tam validas carnis necdum sensissent impugnationes) pio animo devoverant, in hos laqueos incidisse se admirantur et vehementer dolent. Ob quae praedicti sacerdotes, qui solum animarum saluti ac utilitati studentes haec D. T. significanda putaverunt, eandem D. V. quam humillime rogant, ut uni ac alteri eorum in praedictis casibus dispensandi facultatem ac potestatem concedat, quo hac ratione illorum saluti consultum iri possit, qui ob justum pudorem non audent vel non possunt (cum res sit occulta) ad forum externum venire aut, si ad illud necessario esset eundum, id propter itineris periculum ac magnos sumptus facere detractant, aut, quod pejus est, desperantes de sua salute animum despondent.

Ad praedicta nominantur: honorabiles et eruditi viri: magister Sasboldus Vosmer, sanctae theologiae licentiatus, cui per diocesim Ultrajectensem potestas vicarii generalis permissa est; magister Guilielmus Coopal, sanctae theologiae licentiatus ac vicarius episcopi Harlemensis; magister Nicolaus Vigerius, cui

1) 3 Febr, 1581 had Gregorius XIII die volmachten verleend; zie Breve aan Strijen en Morillon, n°. 244.

per dioecesim Harlemensem potestas vicarii generalis permissa est. Qui omnes in Hollandia degunt ac potestatem sibi creditam cum magno animarum lucro pie et religiose exercent.

Praeter haec iidem sacerdotes Celsitudinem Vestram omni cum humilitate [rogant], ut potestas illa absolvendi a casibus reservatis etc., quae illis a F. R. Gregorio XIII fuit concessa, et per mortem ejusdem pontificis exspiravit, eisdem illis sacerdotibus, qui in Hollandia degunt, a V. D. donetur, quibus ea a praedicto Pontifice [fuerit] concessa.

Haec sunt, reverendissime praesul, quae sacerdotes illi ad adjuvandam pro suis viribus rempublicam christianam atque ad consolationem afflictarum conscientiarum D. Vestrae cognita esse jam multo tempore desideraverunt. Quod si conatus hos nostros pietas ac prudentia Vestra probaverit, rogamus quam humillime, ut eos auctoritate sua etiam juvare velit. Quod si fecerit, faciet afflictis illis rem, ut non dicam necessariam, sane magis quam dici potest, hoc est vehementissime desideratam. Deus Optimus Maximus D. V. diutissime ecclesiae Catholicae servet incolumem. 17 Kal. Augusti 1585. R. D. V.

devotissimus, rogatus, supplex scripsi
ego: Tilmanus Vosmer,
s. theologiae baccalaureus formatus et lector in monasterio sanctae Crucis Coloniae
et ego: Jodocus a Cruce,
praefectus sodalitatis beatissimae Virginis, Coloniae.

Nunziatura di Colonia IV, f. 99.

271. 1585, JULI 16. — Memoriaal, door Tilman Vosmeer en Judocus van het Kruis gericht aan den Keulschen nuntius Bonomi, om voor de voornaamste in Holland werkzame priesters eenige geestelijke volmachten te vragen.

Archivalia I, n°. 2137. — Vgl. *Bijdr. Bisdom Haarlem*, XXXIV, 241. — Gedrukt Ehses-Meister, *Nuntiaturberichte*, I, p. 128.

272. 1585, AUGUSTUS 4. — Antwoord van de Congr. Concilii op vragen, door Lindanus gesteld betreffende exempte kloosters, welke zich verzetten tegen de bisschoppelijke visitatie, en hoe te handelen tegenover ontuchtige leden der ridderorde van sint Jan.

Ill^mi. et R^mi. Domini. Quaeritur, quid faciendum quando episcopoli visitationi sese opponunt monasteria exempta, asserentia se Bullam novam impetrasse contra Concilium Tridentinum, quam, ne exhibeant, dicunt esse penes suos Generales?

Quid respondendum abbatibus qui coram suis conservatoribus conantur litem super eo movere?

Quid de commentatoribus Maltensibus (aut sancti Johannis Hierosolymitani) qui in monasteribus suis vel extra vivant incontentissime; an secundum Concilium Tridentinum tales possint ab episcopo puniri?

Congregatio Concilii, Lib. IV decretorum p. 57.

Episcopo Ruremundensi [1]).

R^me. Domine. Tres sunt dubitationes quae in libello, his litteris adjuncto,

1) Wilhelmus Lindanus.

praepositae fuerunt saerae Congregationi Cardinalium, Concili Tridentini interpetrum. Ad quarum primam et secundam Congregatio respondit episcopum debere terminum regularibus praestituere intra quem tum de litteris apostolicis, quibus se ab episcopi visitatione tueri posse praetendunt, tum etiam de conservatoribus, legitime et in tempore deputatis, docere debent. Quod nisi legitima item fecerint, poterit episcopus ex Concilii Tridentii decretis procedere. Ad tertiam vero, de militibus sancti Joannes Hierosolymitani, censuit constitutiones a Pio Quinto et Gregorie XIII, Summis Pontificibus, ea de re editas executioni esse mandandas. Quod *etc.* Romae, die 14 Augusti MDLXXXV.

Congr. Concilii, Lib. VI litterarum p. 51.

273. 1585, AUGUSTUS 8. — De Keulsche nuntius Bonomi aan den kardinaal-staatssecretaris Girolamo Rusticucci: ter aanbeveling van Cornelius Stempelse voor een kanonikaat in den Utrechtschen Dom.

Vgl. Ehses-Meister, *Nuntiaturberichte*, I p. 119, nº. 83. — Gedrukt Theiner, *Annales*, III, p. 474.

274. 1585, AUGUSTUS 14. — De Congregatie van het Concilie zendt aan Wilhelmus Lindanus), bisschop van Roermond, antwoord op deze vragen over zijn visitatierecht ten opzichte der Regulieren.

Episcopo Ruremundensi.

Tres sunt dubitationes, quae in libello, his litteris adjuncto, propositae fuerunt s. Congregationi Cardinalium, Concilii Tridentini interpretum. Ad quarum primam at secundam Congregatio respondit, episcopum debere terminum regularibus praestituere, intra quem tum de litteris apostolicis, quibus se ab episcopi visitatione tueri posse praetendunt, tum etiam de conservatoribus, legitime et in tempore deputatis, docere debeant; quod nisi legitime item fecerint, poterit episcopus ex Concilii Tridentini decretis procedere. Ad tertiam vero, de militibus s. Joannis Hierosolymitani, censuit constitutiones a Pio V et Gregorio XIII, Summis Pontificibus, ea de re editas, executioni esse mandandas. Quod Amplitudo Tua pro suo munere curabit et qua solet vigilantia gregem sibi commissam custodiat; cui optimam valetudinem Deumque propitium precari non desinimus. Romae, die 14 Augusti 1585.

Congr. Concilii, Libri litterarum Vol 6, f. 51—51v., nº. 150.

275. 1585, AUGUSTUS 23. — De Keulsche nuntius Bonomi aan den kardinaal-Staatssecretaris Rusticucci: over de noodige volmachten voor de geestelijkheid in Holland.

Zie *Archivalia* I, nº. 2137. — Gedrukt Ehses-Meister, *Nuntiaturberichte*, I, p. 128.

276. 1585, AUGUSTUS 23. — Sixtus V machtigt den Keulschen nuntius Bonomi, om de huwelijken, die in de Nederlanden niet voor den pastoor of bij diens ontstentenis voor den bedienaar van den protestantschen godsdienst zijn gesloten, geldig te verklaren en de aldus gehuwden van kerkelijke straffen te ontslaan.

Venerabili fratri Joanni Francisco Vercellensi, nostro et apostolicae Sedis nuncio Sixtus papa V.

Venerabilis frater salutem *etc.* Intelleximus quamplurima matrimonia in

provinciis Belgicis, quamdiu in potestate haereticorum fuerunt, publice inter Catholicos fuisse contracta a ministris haereticis, cum legitimi parrochi, saeviente haeresi, civitatibus et oppidis illarum partium fuissent expulsi; de his autem matrimoniis, an valida censeri debeant, fuisse a viris piis et timoratis non sine causa dubitatum, et propterea multos esse, qui remedium opportunum sibi a Sede apostolica dari expetunt. Quare nos eorum conscientiae vitaeque tranquillitati, quantum in nobis est, benignitate paterna consulere cupientes, fraternitati tuae, matrimonia quaecumque, in ipsis provinciis Belgicis publice coram ministris haereticis ob defectum parrochorum, alias tamen rite contracta, auctoritate nostra revalidandi, et eos, qui contraxerunt, a censuris et poenis, propterea incursis, absolvendi, prolemque, exinde susceptam et sucipiendam, legitimam nunciandi plenam et liberam damus et concedimus facultatem. Non obstantibus praemissis constitutionibus et ordinationibus apostolicis coeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud s. Marcum *etc.*, die XXIII Augusti 1585, pontificatus nostri anno primo.

Archivalia II, nº. 234.

277. 1585, SEPTEMBER 16. — Sixtus V verleent aan Wilhelmus Lindanus, bisschop van Roermond, volmacht om zijn diocesanen te absolveeren van al de gevallen, op welke de bulle „In coena Domini" straf heeft gesteld, meer bepaaldelijk van moord en verwonding, tijdens den laatsten oorlog jegens priesters en kloosterlingen gepleegd.

Venerabili fratri Wilhelmo, episcopo Ruremundensi Sixtus papa V. Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Animarum fidelium, tibi subditorum, saluti paterna charitate consulere volentes, tibi, ut quoscumque diocesanos, cives, incolas et subditos tuos, qui superioris belli aut alia occasione de praeterito clericos aut religiosos verberarunt, vulnerarunt, aut occiderunt, vel alias quomodolibet in quibuscumque aliis casibus in sententias excommunicationis et censuras ecclesiasticas, in literis, die Coenae Domini legi solitis, contentas, incurrerunt, si errores suos recognoverint et de commissis dolentes in futurum a similibus abstinere firmiter proposuerint, ab homicidii, verberationis et vulnerationis reatu huiusmodi ac excommunicationis sententia alliisque censuris et poenis, propter praemissa incursis, iniuncta eis pro modo culpae poenitentia salutari ac praestito ab eis iuramento quod talia deinceps non committent, in utroque foro absolvere valeas, auctoritate apostolica, tenore praesentium, licentiam ac facultatem concedimus. Non obstantibus praemissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Marcum, sub annulo Piscatoris, die 18 Septembris 1585 pontificatus nostri anno primo. JOANNES BAPTISTA CANOBIUS.

Segretaria dei Brevi. Diversorum Sixti papae V lib. I, f. 247.

278. 1585, SEPTEMBER 18. — Sixtus V verleent aan Johannes Strijen, bisschop van Middelburg, volmacht om zijne diocesanen te absolveeren van al de gevallen, op welke de bulle „In coena Domini" straf heeft gesteld, meer bepaaldelijk van moord en verwonding, gedurende den laatsten oorlog jegens priesters en kloosterlingen gepleegd.

Venerabili fratri Joanni [1]), episcopo Middelburgensi Sixtus papa V.

1) Joannes Strijen.

Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Animarum fidelium, tibi subditorum, saluti paterna charitate consulere volentes, tibi, ut quoscumque diocesanos, cives, incolas et subditos tuos, qui superioris belli aut alias occasione de praeterito clericos aut religiosos verberarunt, vulnerarunt, aut occiderunt, vel alias quomodolibet in quibuscumque aliis casibus in sententias excommunicationis et censuras ecclesisaticas in literis, die Coenae Domini legi solitis, contentas, incurrerunt, si errores suos recognoverint, et de commissis dolentes in futurum a similibus abstinere firmiter proposuerint, ab homicidii, verberationis et vulnerationis reatu huiusmodi ac excommunicationis sententia, aliisque censuris et poenis, propter praemissa incursis, iniuncta eis pro modo culpae poenitentia salutari, ac praestito ab eis iuramento quod talia deinceps non committent, in utroque foro absolvere valeas, auctoritate apostolica, tenore praesentium, licentiam et facultatem concedimus. Non obstantibus praemissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Marcum, sub annulo Piscatoris, die 18 Septembris 1585, pontificatus nostri anno primo.

Joannes Baptista Canobius.

Segretaria dei Brevi. Diversorum Sixti papa V lib. I, p. 247.

279. 1585, DECEMBER 21. — Sixtus V geeft volmacht aan zijn nuntius Bonomi de abdij van Tongerloo, welke als tafelgoed met het bisdom van 's-Hertogenbosch was vereenigd, uit dit verband wederom los te maken, onder voorwaarde, dat in overleg met den bisschop van 's-Hertogenbosch eenige goederen der abdij aan het bisdom zouden overgedragen worden tot onderhoud van den bisschop [1]).

Venerabili frati episcopo Vercellensi, moderno vel pro tempore existenti nostro et apostolicae Sedis in partibus Inferioris Germaniae nuntio, Sixtus papa V. Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Dilecti filii conventus monasterii beatae Mariae de Tongerloo, Premonstratensis ordinis, olim Cameracensis nunc vero Buscoducensis dioecesis, nobis exponi fecerunt, quod postquam alias ipsum monasterium, tunc certo modo abbatis regimine destitutum, per literas felicis recordationis Pii papae IV, praedecessoris nostri, de fratrum suorum consilio, pro dote unitum fuit mensae episcopali ecclesiae Buscoducensis, tunc paulo ante apostolica auctoritate in cathedralem erectae ad supplicationem charissimi in Christo filii nostri Philippi, Hispaniarum regis Catholici, cui ius nominandi personam idoneam ad ipsam ecclesiam Buscoducensem per Romanum pontificem, pro tempore existentem, ad nominationem huiusmodi in episcopum Buscoducensem ordinandam, sub certis modo et forma tunc expressis, ex privilegio apostolico competit. Res ipsa docuit hospitalitatem ac consuetarum eleemosinarum largitionem et dispensationem aliaque pia opera, ad christifidelium et maxime pauperum commodum inibi antea exerceri solita, pacificamque regularis disciplinae observantiam, quae iuxta formam dictarum literarum omnino conservari debuerant, episcopo Buscoducensi apud suam ecclesiam residente ac ab eodem monasterio absente et aliis gravioribus negotiis occupato, non mediocriter fuisse diminuita, quibus incommodis ut imposterum occureretur, alias idem Philippus rex cum tunc existentibus prelatis

1) Coppens, *N. Beschr. van het bisdom van 's-Hertogenbosch*, I, p. 156.

ecclesiasticis ducatus Brabantiae, primum eius Statum representantibus, matura deliberatione prehabita et sub Sedis apostolice beneplacito, concordavit, ut tam praedicta unio ecclesiae Buscoducensi facta, quam aliae duae similes monasteriorum, videlicet Affliginensis[1]) et sancti Bernardi, archiepiscopali Mechlinensi et episcopali Antverpiensi respective mensis factae uniones dissolverentur, ea tamen conditione, ut a dictis tribus monasteriis pro rata uniuscuiusque bona valoris et redditus annui, octo millium florenorum monetae in istis partibus cursum habentis, perpetuo separarentur ac dismembrarentur eademque bona mensis episcopalibus et archiepiscopali praedictis, unicuique etiam pro rata, assignarentur et applicarentur, prout in instrumento seu concordia inter eosdem Philippum regem ac prelatos inito de anno Domini MDLXIX, die XXX mensis Julii plenius dicitur contineri, licet postea diversis causantibus impedimentis, concordia praedicta effectum nunquam fuerit sortita. Quare nos, dicto monasterio per dissolutionem huiusmodi unionis et ipsi mense episcopali Busceducensi per applicationem congruae partis illius reddituum providere volentes, ac dictorum conventus precibus inclinati, atque adducti exemplo aliorum monasteriorum, alibi similibus mensis in illis partibus unitorum, quibus de simili remedio consultum est, tenorem dictae unionis ac literarum super illis expeditarum ac inde secutorum quorumcumque pro expresso habentes, fraternitati tuae mandamus, ut vocatis episcopo Buscoducensi[2]) et conventu praedictis, iisque diligenter auditis, certam aliquam quantitatem seu partionem bonorum, aut fructuum, reddituum et proventuum dicti monasterii, ab eodem episcopo acceptandam, de ipsorum conventus consensu a dicto monasterio auctoritate nostra perpetuo separes ac dismembres, eamque sic dismembratam dicte mense episcopali Buscoducensi etiam perpetuo applices et appropries, ac simul dictam unionem ipsius monasterii de Tongerlo dicte mense episcopali Buscoducensi factam, eadem auctoritate perpetuo dissolvas, ac quoad reliqua omnia dictum monasterium in pristinum et in eum, in quo ante unionem ipsam quomodolibet erat, statum, etiam quoad abbatialem dignitatem inibi, per easdem dicti praedecessoris literas suppressam, illiusque nomen et denominationem restituas et plenarie reponas, ac postquam dictum monasterium unione huiusmodi per se, ut praefertur, dissoluta, adhuc eo quo ante unionem ipsam vacabat modo vacaverit, predictis conventui, ut ad electionem abbatis, per quem ipsum monasterium regatur ut prius, et alias iuxta laudabilia eorum statuta et consuetudines procedere libere et licite valeant, licentiam pariter concedas. Mandamus etiam, ut tam dictus episcopus eiusdem quantitatis et portionis, si et postquam separata ac applicata fuerit, quam reliquorum eiusdem monasterii bonorum ac reddituum, et illi forsan annexorum, iuriumque et pertinentiarum quarumcumque, sic eligendus, quique pro tempore prefuerit ipsi monasterio, sine aliquo vitio spolii possint corporalem possessionem per se vel alium seu alios propria auctoritate apprehendere, seu dictus episcopus continuare ac perpetuo retinere, cuiusvis licentia desuper minime requisita, fructus, etiam redditus, et proventus inde respective provenientes, tam episcopus libere in suos et suae mensae, quam abbas, (deductis primo eleemosinis necnon hospitalitate et aliis oneribus supradictis,) in suos quoque et eorumdem conventus ac monasterii usus et utilitatem convertere ac de illis disponere licite

1) Afflighem.
2) Clemens Crabeels.

valeant. Insuper precipimus, ut decernas, si dissolutionem eandem, ut praefertur, per te fieri contigerit, ut postquam ea facta fuerit, et predictus episcopus dicta portione contentus esse debeat, nec ulterius in dicti monasterii regimine et administratione se intromittere, neque in eundem conventum ullam iurisdictionem aut superioritatem exercere de cetero audeat; quod si inter se super premissis vel eorum aliquo dicti episcopus et conventus minime consenserint, tunc demum nos de universo statu et controversia certiores facias, et interim sub censuris et penis ecclesiasticis predicto, aut pro tempore existenti episcopo inhibeas, ne circa regimen et administrationem ipsius monasterii aut eius bonorum seu regularem observantiam aliquid innovare vel eum, in quo ad praesens reperitur status, quoquo modo alterare aut immutare presumat. Non obstantibus dicti Pii et quorumcumque aliorum Romanorum pontificum, praedecessorum nostrorum, literis super primodicta unione vel illius confirmatione confectis, ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, necnon Lateranensis Concilii, dismembrationes huiusmodi a quibusvis monasteriis fieri prohibentis, dictorumque ecclesiae, monasterii et Ordinis iuramento confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia, roboratis statutis et consuetudinibus, preeminentiis quoque, indultis et literis apostolicis, quomodolibet concessis, approbatis et innovatis. Quibus omnibus, illorum tenores pro expressis habentes, specialiter et expresse derogamus; ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 21 Decembris 1585, pontificatus nostri anno primo.

IOANNES BAPTISTA CANOBIUS.

Segretaria dei Brevi. Brevia Sixti V. Nov.—Dec. 1585 Vol. 116 f. 288. (Zie over deze collectie, ook wel „Brevia diversorum" geheeten, een serie 8000 deelen omvattende, voorheen in de Cancellaria, thans in het Vaticaansch archief: *Archiv.* I², p. 983.) Gedrukt bij Miraeus-Foppens, *Opera diplom.* III, p. 255.

280. 1586, NOVEMBER 26. — Sixtus V bekrachtigt de benoeming van Livinus Torrentius (Van der Beke [1])) tot bisschop van Antwerpen, door den koning van Spanje Philips II gedaan, en machtigt hem nog twee jaren lang zijn vroegere beneficies te behouden.

Sixtus episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Livino electo Antverpiensi, salutem et apostolicam benedictionem. Apostolatus officium, meritis licet imparibus, nobis ex Alto commissum, quo ecclesiarum omnium regimini divina dispositione praesidemus, utiliter exequi coadiuvante Domino cupientes, solliciti corde reddimur et solertes, ut, cum de ecclesiarum ipsarum regiminibus agitur committendis, tales eis in pastores praeficere studeamus, qui populum, suae curae creditum, sciant non solum doctrina verbi sed etiam exemplo boni operis informare commissasque sibi ecclesias in statu pacifico et tranquillo velint et valeant, auctore Domino, salubriter regere et foeliciter gubernare. Sane ecclesia

1) Reeds in 1584 was de zetel van Antwerpen hem door koning Philips aangeboden. Zijn ouderdom liever in studie te Luik willende doorbrengen, had Van der Beke toen geweigerd. Arias Montanus had hem daarna tot andere gedachten pogen te brengen, en reeds in zijn schrijven van 15 Juli 1584 bleek, dat hij bereid was, zoo noodig het voor hem zware offer te brengen: „laborem pro communi salute non recuso". De Ram, *Nova et absoluta collectio Synodorum* (1858), p. XVIII.

Antverpiensis, ad quam, dum pro tempore vacat, ius nominandi Romano pontifici, pro tempore existenti, personam idoneam ad charissimum in Christo filium nostrum Philippum, Hispaniarum regem Catholicum, suosque successores eius Inferioris Germaniae, quae ipsi Philippo regi haereditario iuro subiecta existit, in temporalibus dominos, ex privilegio apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, pertinere dignoscitur, ac cui bonae memoriae Franciscus episcopus Antverpiensis, dum viveret, praesidebat [1]), per obitum eiusdem Francisci episcopi, qui extra Romanam curiam debitum naturae persolvit, pastoris solatio (est) destituta. Nos, vacatione huiusmodi fide dignis relatibus iutellecta, ad provisionem eiusdem eeclesiae celerem et foelicem, ne illa longe vacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de praeficiendo eidem ecclesiae personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te, archidiaconum ecclesiae Leodiensis, iuris utriusque doctorem, de legitimo matrimonio procreatum, ac in presbyteratus ordine et aetate legitima constitutum, qui fidem Catholicam iuxta articulos, pridem a Sede apostolica propositos, expresse professus es, et quem idem Philippus rex nobis ad hoc per suas literas nominavit, cuique apud nos de vitae munditia, honestate morum, spiritualium providentia et temporalium circumspectione aliisque multiplicum virtutum donis fide digna testimonia perhibentur, direximus oculos nostrae mentis; quibus omnibus debita meditatione pensitis, te, a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a iure vel ab homine *etc.* censentes, eidem ecclesiae Antverpiensi de persona tua, nobis et eisdem fratribus ob tuornm exigentiam meritorum accepta, de fratrum eorumdem consilio apostolica auctoritate providemus, teque illae in episcopum praeficimus et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesiae Antverpiensis tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo in Illo, qui dat gratias et largitur praemia, confidentes, quod, dirigente Domino actus tuos, praedicta ecclesia Antverpiensis per tuae circumspectionis industriam et studium fructuosum regetur utiliter et prospere dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Jugum igitur Domini, tuis impositum humeris, prompta devotione suscipias, curam et administrationem praedictas sic exercere studeas sollicite, fideliter et prudenter, quod ecclesia ipsa Antverpiensis gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque praeter aeternae retributionis praemium nostram et apostolicae Sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Quocirca dilectis filiis, capitulo et vassallis dictae ecclesiae Antverpiensis, ac clero et populo civitatis et diocesis Antverpiensis, per apostolica scripta mandamus, quatenus capitulum, tibi tamquam patri et pastori animarum suarum humiliter intendentes, exhibeant tibi obedientiam et reverentiam debitas et devotas; ac clerus te pro nostra et dictae Sedis reverentia benigne recipientes et honorifice pertractantes, tua salubria monita et mandata suscipiant humiliter et efficaciter adimplere procurent; populus vero, te tamquam patrem et pastorem animarum suarum devote suscipientes et debita honorificentia prosequentes, tuis monitis et mandatis salubribus humiliter intendant, ita quod tu in eos devotionis filios et ipsi in te per consequens patrem benevolum invenisse gaudeatis; vassalli vero praedicti, te debito honore prosequentes, tibi

1) Franciscus Sonnius, overleden 20 Juni 1576.

fidelitatem solitam necnon consueta servitia et iura, tibi ab eis debita, integre exhibere procurent; alioquin sententiam sive poenam, quam rite tuleris seu statueris in rebelles, ratam habebimus et faciemus authore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Rogamus quoque et hortamur attente praedictum Philippum regem ac venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Mechliniensem [1]), ipsi archiepiscopo per eadem scripta mandantes, quatenus te et praedictam ecclesiam Antverpiensem dicti archiepiscopi suffraganeam habentes, pro nostra et Sedis apostolicae reverentia propensius commendatos in ampliandis et conservandis iuribus vestris, sic vos benigne favoris auxilio prosequantur, quod tu, eorum fultus praesidio in commisso tibi curae pastoralis officio, possis die propitio prosperari, et eidem Philippo regi adeo perennis vitae praemium et a nobis condigna proveniat actio gratiarum, ipseque archiepiscopus proinde divinam misericordiam ac nostram et dictae Sedis benedictionem et gratiam valeat uberius promereri. Nos enim ad ea, quae ad tuae commoditatis augmentum cedere valeant, favorabiliter intendentes, tibi ut a quocumque malueris Catholico antistite, gratiam et communionem dictae Sedis habente, accitis et in hoc sibi assistentibus duobus vel tribus Catholicis episcopis, similem gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis suscipere valeas; ac eidem antistite, ut recepto prius per eum a te nostro et Romanae ecclesiae nomine fidelitatis debitae solito iuramento iuxta formam, quam sub Bulla nostra mittimus introclusam, munus praedictum autoritate nostra impendere libere tibi possit, facultatem concedimus per praesentes. Volumus autem et dicta auctoritate decernimus, quod si, non recepto a te per ipsum antistitem praedicto iuramento, idem antistes munus ipsum tibi impendere et tu illud suscipere praesumpseritis, dictus antistes a pontificalis officii exercitio, et tam ipse quam tu ab administratione tam spiritualium quam temporalium ecclesiarum vestrarum supsensi sitis eo ipso. Praeterea etiam volumus, quod formam a te sic praestiti iuramenti nobis de verbo ad verbum per tuas patentes literas, tuo sigillo munitas, per proprium nuncium quantocius destinare procures, quodque ex hoc praedicto archiepiscopo, cui dicta ecclesia metropolitico iure subesse dignoscitur, nullum in posterum praeiudicium generetur; et insuper tecum qui, ut accepimus, canonicatum et praebendam ac archidiaconatum ecclesiae Leodiensis, necnon abbatiam saecularis et collegiatae ecclesiae beatae Mariae Virginis Cynacensis [2]), Leodiensis dioecesis, per unum ex eiusdem ecclesiae canonicis absque dispensatione apostolica obtinere solitos, obtinebas, prout obtines, ut statum tuum iuxta pontificalis dignitatis exigentia decentius tenere valeas, motu proprio, non ad tuam vel alterius pro te nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed ex nostra mera liberalitate, ut etiam postquam in vim provisionis et praefectionis huiusmodi pacificam possessionem, seu quasi regimiuis et administrationis dictae ecclesiae Antverpiensis ac illius bonorum, seu maioris partis eorum, assecutus fueris et munus consecrationis susceperis, canonicatum et praebendam ac archidiaconatum ecclesiae Leodiensis necnon abbatiam praedictos ad duos annos proximos etiam una cum dicta ecclesia Antverpiensi retinere libere et licite valeas, Generalis Concilii

1) Joannes Hauchin.
2) Ciny.

et aliis constitutionibus et ordinationibus apostolicis, necnon dictarum ecclesiarum, etiam iuramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, caeterisque contrariis nequaquam obstantibus, auctoritate apostolica, tenore praesentium, de specialis dono gratiae dispensamus. Decernentes propterea canonicatum et praebendam et archidiaconatum ac abbatiam huiusmodi eisdem duobus annis durantibus minime vacare, irritum quoque et inane, si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Volumus autem, quod canonicatus et praebenda ac archidiaconatus et abbatia praedicti debitis propterea non fraudentur obsequiis, et animarum cura, si qua archidiaconatui et abbatiae praedictis imminet, nullatenus negligatur, sed eorum congrue supportentur onera consueta, quodque infra praedictos duos annos eosdem canonicatum et praebendam ac archidiaconatum et abbatiam dimittere omnino tenearis; alioquin illi vacent eo ipso. Datum Romae, apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, sexto Kalendas Novembris, pontificatis nostri anno secundo.

Pro Rev^mo. domino summatore.

A. Justus.
A. de Alexis.

Segretaria dei Brevi, Bullarium Sixti V, 1586—1587, lib. II, Vol. 167 f. 391.

281. (omstreeks 1586). — **Stukken over de twee kanonikaten en prebenden van sint-Servaas te Maastricht, die paus Gregorius XIII heeft toegevoegd aan het college der Jezuieten aldaar.**

S^mus. D. N. Gregorius XIII Kal. Aprilis ad instantiam Philippi regis duos ex canonicatibus et prebendis ecclesie s. Servatii, oppidi Traiectensis, diocesis Leodiensis, quos primo per cessum vel decessum seu contractum matriimonii aut privationem ad presens abtinentium vacare contigerit, quorum quilibet taxatur 24 ducatorum, computatis vero distributionibus quotidianis 300 ducatorum, ex nunc prout ex tunc et e contra apostolica auctoritate perpetuo suppressit et extinxit, illorumque redditus et proventus, jura, obventiones ac etiam distributiones quotidianas, etiam interessentibus divinis officiis dari solitas, collegio Societatis, in eadem civitate erecto, pro illius reparatione ac personarum, ibi pro tempore degentium, subventione applicavit, ita quod liceat rectori et collegialibus, pro tempore existentibus, illa per se vel aliis propria auctoritate libere apprehendere et in suos usus convertere, nullius licentia desuper requisita, cum derogatione regulae de exprimendo vero valore, de vocando quorum interest, et de non tollendo jure quesito. Deputati sunt judices in litteris Leodiensis, Buscoducensis, Middelburgensis episcopi.

Forma consensus capituli. Declaramus paratos nos esse patribus Societatis seu ipsorum collegio de omnibus et singulis in universum fructibus et emolumentis duarum pretensarum prebendarum (quamdiu Suae Sanctitatis in iisdem litteris apostolicis expresse intentioni circa piam et religiosam juvententutis institionem in hoc Trajectensi oppido satisfacient) integre respondere, salvo tamen jure ecclesie nostre, domibus mortuariis et omni alia dote destitute acquisito, reservata etiam subituris in eadem ecclesia nostra earundem prebendarum onera ea portione, que quotidianis debetur distributionibus; offerentes hanc nostram

oblationem et declarationem in forma obligationis validissime sub sigillo capituli et ecclesie dictis patribus exhibere, si eam absolute et in forma oblata acceptare velint; alioquin protestantes nos ista habere et haberi cupere pro non oblatis, non quidem quod Suae Sanctitati aut regiae Majestati reluctari velimus, sed quod super justissimis nostris exceptionibus, juri et aquitati per omnia conformibus, pro juris nostri atque adeo ecclesie nostre tuitione et conservatione humiliter petamus . . . . .

Staatsarchief. Informationum 75 f. 91 (gelijkt. afschr.). — *Archivalia* III, nº. 511.

282. 1587, FEBRUARI 27. — De nuntius Bonomi krijgt van Sixtus V in opdracht onderzoek in te stellen naar het optreden van Michael Bajus, hoogleeraar te Leuven, die, naar verluidt, niettegenstaande vroegere vermaningen en de daarop gevolgde onderwerping voortgaat zijn kettersche stellingen openlijk te verdedigen. Worden deze geruchten bevestigd, dan moet de nuntius met gestrengheid tegen Bajus optreden.

Venerabili fratri Joanni Francisco, episcopo Vercellensi, nostro et apostolicae Sedis in partibus Germaniae Inferioris nuntio [1]), Sixtus papa V. Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Licet postquam complures opiniones, sententias seu dogmata, quae ex dilecti filii Michaelis Bay scriptis extracta fuerant, tanquam haeretica, erronea, suspecta, temeraria, scandalosa et impias aures offensionem mittentes respective per felicis recordationis Pium papam V et per Gregorium XIII, summos Romanos pontifices, praedecessores nostros, damnata fuerunt, ut literis eiusdem Pii sub quinto Kalendas Octobris 1567 [2]) et Gregorii sub data quarto Kalendas Februarii 1579 [3]) plenius continetur, et idem Michael per specialem nuncium apostolicum saepe saepius fuit monitus ut opiniones, sententias et dogmata praedicta, alias per ipsum retractata, denuo revocaret et detestaretur illaque in scholis aut alibi publice vel privatim amplius docere desisteret, et debuisset admonitionibus et praeceptis apostolicis omni studio semper et quandocumque parere (prout, dum ipse illa retractavit, parere pollicitus est), nihilominus ad aures nostras non sine animi nostri merore nuper pervenit, quod ille, tantum abest ut ab istis opinionibus, sententiis et dogmatibus sic damnatis abduci potuerit, ut etiam de illis publice disputare et contrariam partem tenentes calumniarum defensores appelare ausus fuerit, huiusmodi haereses et errores sub diversis et frivolis praetextibus et figmentis satis impie defendendo. Nos propterea, ne tanti mali vis in alios insurgat eisque exitio sit futura providere volentes, fraternitati tuae per te, seu a te deputandum, super praemissis, contra eundem Michaelem inquirendi ac munus legendi seu interpraetandi ipsi Michaeli, prout rei gravitas exegerit, interdicendi dictasque opiniones et reprobata dogmata tanquam haeretica et erronea declarandi, ac ipsum Michaelem, prout iuris fuerit, ratione opinionum et dogmatum huiusmodi condemnandi, ac insuper, si in praemissis alia abiuratio illi de iure publice iniungenda fuerit, in privatam abiurationem coram praecipuis universitatis Lovaniensis doctoribus faciendam, arbitrio tuo commutandi: contradictores quoslibet et rebelles et praemissis non parentes per sententias, censuras et poenas eccle-

1) Giovanni Francesco Bonomi, nuntius ie Keulen.
2) Met de bulle van Pius V: „Ex omnibus afflictionibus" van 1 Oct. 1567.
3) Met de bulle van Gregorius XIII: „Provisionis nostrae" van 29 Jan. 1579.

siasticas aliaque opportuna iuris et facti remedia, appellatione postposita, compescendi, sententiasque, censuras et poenas praedictas aggravandi, auxiliumque brachii saecularis invocandi, plenamque et omnimodam, apostolica auctoritate, tenore praesentium facultatem concedimus. Non obstantibus quibuscumque constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ac dictae universitatis iuramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoque, indultis et literis apostolicis eidem universitati illiusque rectori et aliis superioribus sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibuscumque clausulis et decretis in genere vel in specie, ac alias in contrarium quomodolibet concessis, approbatis et innovatis. Quibus omnibus eorum tenores praesentibus pro expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 27 Februari 1587, pontificatus nostri anno secundo.

THOMAS GUALTERUTIUS.

Segretaria dei Brevi, Brevia Sixti V, Jan.—Febr.—Mart. 1587, Vol. 127, f. 200.

283. 1587, MAART 13. — Sixtus V verleent op verzoek van het kapittel van sint-Servaas te Maastricht aflaat aan de geloovigen, die met het patroonsfeest (13 Mei) de kerk zullen bezoeken, alsook aan hen, die bij het Maria-lof aldaar zullen tegenwoordig zijn.

Sixtus V. universis christifidelibus, praesentes literas inspecturis, salutem et apostolicam benedictionem. Cum, sicut accepimus, ecclesia Traiectensis, olim cathedralis, nunc autem collegiata, tam sanctitate pontificum et aliorum sanctorum reliquiis quam antiquitate, structura et iurisdictione spirituali et temporali clara et insignis, ac inter praecipuas Belgicarum collegiatarum ecclesiarum merito habita fuerit, quippe quae a clarae memoriae Carolo Magno in ea, qua hodie splendida structurae forma reperitur, aedificata et a diversis Romanis pontificibus et imperatoribus ac regibus variis muneribus et privilegiis condecorata, ab exteris nationibus, utpote Hungarica, Polonica, Dalmatica, Gallica et aliis, ab immemorabili tempore quotannis circa festum sancti Servatii, sub quo vocabulo ipsa ecclesia denominatur, per octo dies praecedentes et per alios octo dies subsequentes festum ipsius sancti Servatii [1]) cum ingenti consolatione incolarum dicti oppidi Traiectensis ad implorandum huius et aliorum sanctorum praedictorum auxilium iugiter visitetur; Nos igitur ad augendam etc. intenti, precibus quoque pro parte dilectorum filiorum capituli eiusdem ecclesiae nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, omnibus utriusque sexus christifidelibus vere poenitentibus et confessis etc., qui uno ex praedictis quindecim diebus praedictam ecclesiam in qua, ut etiam accepimus, triginta canonici aut circiter ad praesens resident praeter multos cappellanos et alios ministros, devote visitaterint, et ibi etc. effuderint, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concedimus et elarigimur: necnon omnibus christifidelibus, qui Laudibus beatae Mariae semper Virginis, quae figuraliter et sub organis ipsius ecclesiae singulis diebus cantantur, devote

1) 13 Mei.

interfuerint, et, ut praefertur, oraverint, quinquaginta dies de iniunctis etc. in forma Ecclesiae consueta relaxamus; praesentibus ad decennium dumtaxat valituris. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 13 Martii 1587 pontificatus nostri anno secundo.

THOMAS GUALTERUTIUS.

Segretaria dei Brevi. Sixti papae V Brevia. Aprilis et Majus. Vol. 128, f. 72.

284. 1587, MEI (18) [1]). — De Congr. Concilii staat toe aan Jacob van Pamele, proost van den Oudmunster te Utrecht en tot bisschop van St.-Omer benoemd, dat hij voorloopig beide ambten te gelijk zal mogen bekleeden.

Episcopo Audomarensi [2]).

Vidit Sacra Congregatio cardinalium, Concilii Tridendini interpretum, id de quo quaeritur in libello Jacobi Pamelii, in ista ecclesia archidiaconi et canonici necnon praepositi in ecclesia sancti Salvatoris Trajectensis, his litteris adjuncto, duxitque ita respondendum: S^um^. Dominum Nostrum, ad quem hoc relatum fuit, archidiacono praedicto benigne annuisse, et quod per libellum supplicem petit, concessisse, ea tamen conditione, ut cum civitas Trajectensis ad Catholicam fidem Deo, ut speramus, concedente reversa fuerit, ipse archidiaconus alterum ex his incompatilibus post annum dimittat. Quod Amplitudo tua ad sedandam ejus conscientiam illi significandum curabit, cum quo etiam volumus has literas esse communes. Interea eam bene in Domino valere, ejusque gratiae donis cumulari ex animo optamus.

Congregatio S. Concilii. Lib. VI literarum, p. 202.

285. 1587. SEPTEMBER 10. — Frangipani aan kardinaal Montalto [3]). Vraagt voor eenige priesters in Holland hernieuwing van vroeger verleende bevoegdheid, om in sommige huwelijksbeletselen en kerkelijke straffen, op het cas van ketterij gesteld, te kunnen absolveeren; hij geeft vervolgens een lijst van personen, welke daarvoor geschikt zijn.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 9, f. 23 *r* en *v*. — Gedr. bij Ehses, *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, Abth. I, 2^e^ Hälfte (Paderborn 1899), p. 10.

286. 1587, SEPTEMBER 10. — Op een afzonderlijk blad, aan het voorafgaand schrijven van Frangipani toegevoegd. Bevat: 1. Verzoek van de gezamenlijke priesters, die in Holland arbeiden, dat door den H. Stoel aan eenigen van hen, zooals weleer, uitgestrekte volmachten worden verleend voor het uitoefenen van de zielenzorg, aldaar noodzakelijk; 2. Lijst van priesters in Holland werkzaam, die naar hun meening daarvoor in aanmerking kunnen komen.

A. Haec quae sequuntur a Sanctissimo Domino Nostro postulanda putaverunt sacerdotes, qui in Hollandia inter haereticos agunt vitam, quam studiose

1) Op te maken uit het „Liber decretorum" van de Congregatio Concilii.

2) In 1586 stierf Ioannes Sixtus (Six), bisschop van S. Omer. Volgens Gams, *Series Episcoporum*, p. 619, was Jacob van Pamele tot zijn opvolger benoemd, maar stierf reeds vóór zijn inhuldiging te Mons 15 Sept. 1587. (Zie over Pamele verder: *Aanhangsel op de Kerkel. Oudheden van Nederland* (1744), p. 111, en Miraeus—Foppens, *Bibliotheca Belgica* I, p. 532^v^.

3) Alessandro Montalto, staatssecretaris van Sixtus V.

et suppliciter (ut) possunt, rogantes Sanctitatem Suam, ut aliquibus eorum in sequentibus casibus absolvendi et dispensandi facultas atque potestas permittatur, quo hac ratione illorum saluti consultum iri possit, qui aut ob iustum pudorem non audent vel non possunt, cum res sit occulta, ad forum exterius venire, aut, si ad illud necessario esset eundum, id propter itineris pericula ac magnos sumptus facere detrectant, aut, quod pejus est, desperantes de sua salute animum despondent.

Petunt autem:

Primum ut rata habeatur et confirmetur illa facultas qua felix regnans Gregorius XIII ipsis concessit, videlicet:

1°. Ut altari portatili eis uti liceat.

2°. Ut omnia sacramenta quibuscunque personis in quibuscunque diocesibus, pastore carentibus et ab haereticis occupatis, administrare possint, omissis pro necessitate ceremoniis solitis, non tamen necessariis, ubi per tyrannydem et vim haereticorum non possunt hujusmodi caeremoniae adhiberi.

3°. Ut durantibus hisce temporibus quorumcumque Chistifidelium in quacunque diocesi confessiones audiendi, ac eos ab haeresi et schismate absolvendi, ac aliis omnibus casibus episcopalibus, et aliis quomodolibet Sedi apostolicae reservatis, et in Bulla, in die Coenae Domini per Romanos pontifices legi solita, contentis, absolvendi licentiam et facultatem habeant.

Haec sacerdotibus, euntibus ad provincias et oppida Belgii, quae ab haereticis occupantur, concessit felicis recordationis Gregorius XIII in litteris: Romae, apud sanctum Petrum, die 3 Februarii 1581, pontificatus sui anno nono, datis ad reverendissimos dominos Joannem, electum Middelburgensem, et Maximilianum Morillonum, vicarium generalem Mechliniensem.

4°. Ut per eos dispensari valeat, ut qui in gradibus et casibus, a divina lege minime prohibitis, matrimonia contraxerunt remaneant in eisdem.

Istud sacerdotibus Ordinis Praedicatorum, euntibus ad praedicandum Jacobitis Nestorianis, indulsit Innocentius IV in privilegio quod incipit: „Patri luminum", dato Laterani, 1242, Non. Kal. Aprilis.

5°. Ut a quibusvis sententiis excommunicationis, tam ab homine quam a jure latis, et aliis censuris et poenis, quomodocumque vel qualitercumque illas incurrerint seu legati fuerint, possint absolvere. Nec non super irregularitate, si quam quovis modo et causa ex crimine incurserint, dispensare.

6°. Ut liceat eis commutare vota simplicia, et dispensare super eisdem, etiam super voto castitatis et peregrinationis ad limina divorum Petri et Pauli.

7°. Ut quod quarto articulo permittitur, extendatur etiam ad rectificanda matrimonia, quae coram judicibus ac notariis secularibus duntaxat, aut haereticis, contracta sunt.

8°. Ut illegitimis bonorum ecclesiasticorum possessoribus, qui restituere omnia non possunt, vel nesciunt quantum receperint, restitutionem, in foro conscientiae duntaxat, remittere aut moderari valeant.

9°. Ut eandem facultatem in illos habeant qui, licet justo quidem titulo bona ecclesiastica possideant, tamen, quoniam preces horarum canonicarum legere praetermiserint, aut aliis, ad quae tenebantur, officiis functi non fuerint, restitutionem facere tenentur.

10°. Ut quae restituanter liceat in quemcumque usum pium impendere.

11°. Ut praedictis sacerdotibus, inter haereticos in itinere aut aliis peri-

culis constutitis, permittatur, ut possint preces horarum canonicarum, quando ex earum lectione immineret eis grave periculum, in alias preces, quas memoria tenent, commutare.

12°. Ut uni atque alteri plena permittatur auctoritas in monasteria et personas religiosas, ut possint dispensare in iis quae non pertinent ad substantiam voti aut regulae quam professae sunt, ceteraque disponere ac reformare pro ut id nunc melius fieri poterit.

13°. Ut iidem habeant auctoritatem in sacerdotes, qui suo male funguntur officio, iisque omnem Ordinis sacerdotalis usum ac jurisdictionem ex apostolica auctoritate impedire valeant.

14°. Ut eisdem concedatur auctoritas circa curam collationis beneficiorum ecclesiasticorum ut, cum se viderint hic aliquid in utilitatem Ecclesiae Cattolicae posse praestare, ubi ea alicui damnum pateretur, id ex legitima auctoritate facere valeant.

15°. Denique ad vitandum graves quosdam abusus his etiam indulgeatur facultas communi saltem benedictione sine sacro oleo calices aliaque vasa ac vestes, sacris usibus dicandas, benedicendi et consecrandi.

Haec iisdem fratribus et aliis quibusdam concessit Pius II in privilegio quod incipit: „Dum levamus", dato Romae 1464, pridie Idus Junii, pontificatus suo anno 6, in quo confirmat et auget privilegium allegatum Innocentii IV.

B. Nomina quorundam sacerdotum, in Hollandia inter haereticos Boni Pastoris officium peragentium, qui idonei censentur ad illa quae a Sanctissimo Domino Nostro Hollandorum nomine petita sunt:

Ad potestatem dispensandi in casibus petitis et reliqua nominantur:

Magister Sasboldus Vosmerus, sacrae theologiae licentiatus [1]).

Magister Guilielmus Copalius, sacrae theologiae licentiatus [2]).

Sequentes ad illa duntaxat nominantur quae a felicis recordationis Gregorio XIII concessa sunt:

Magister Joannes Noems, sacrae theologiae licentiatus.

Magister Joannes Faber, sacrae theologiae baccalaureus formatus, pastor sancti Hippolyti Delphensis.

Dominus Paulus Taphaeus, pastor Novi Templi Delphensis.

Dominus Petrus Bellius, pastor in Wouda [3]).

Magister Martinus Regius [4]).

Magister Cornelius Arnoldi [5]).

Magister Gasparus Petri, sacellanus Harlemensis [6]).

Dominus Harmandus N. sacellanus Amsterodamensis.

Dominus Joannes Theodorici [7]).

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XIII, B 9, f. 23v—25r.

1) Vicaris-generaal van Utrecht.
2) Vicaris-generaal van Haarlem.
3) Petrus Bollius, pastoor van Het Woud, bij Delft.
4) Uit Ninove afkomstig.
5) Overste van de „Vergaderinghe der maechden van den Hoeck", te Haarlem.
6) Van Stolwijck, kapelaan te Haarlem.
7) Stekelwerf, kapelaan te Haarlem?

287. 1587, SEPTEMBER 17, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Carafa [1]; zendt verzoekschriften over van Suffridus Petri [2], dien hij om zijn schrijverstalenten, goede gezindheid en deugdzaam leven zeer sterk in de gunst van den H. Stoel aanbeveelt.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII B 9, fol. 31v en 32r. — Gedr. bij Ehses, p. 15.

288. 1587, OCTOBER 2. — Frangipani verzoekt den kanselier van Gelder schriftelijk toch vooral goed door hem te worden ingelicht. Klaagt over den moedwil van het Spaansche leger in het Kleefsche en elders. Prijst den ijver der Jezuieten.

Clarissimo viro Guglielmo Crepio, cancellario Gheldriae.

Litteras dominationis vestrae, 13 Kalendas Novembris, Monasterii, datas accepi, quibus multa mihi grata referentur, sed illud potissimum spei non alterius congressus pergratissimum fuit. Non enim illas videre cupio ut voluntatis erga meae declarationem percipiat et exploret, cum illi sit ita prespicua ut absens judicare possit, sed ut aliquid de rebus publicis mihi referatur pro hoc munere perfecte explendo, quod Dei primum, tum Summi pontificis et Sedis apostolicae, tum regis nostri Cattolici causam tangit, indissolubili quadem societate communem. Nec mirum; quid enim Deus e manibus exquiret, quid Summus pontifex enixe cupiat, quidve sibi velint arma Cattolici nostri regis, tot annis in his regionibus lata, quam ipsiusmet Dei honorem, christianae fidei amplitudinem, foelicitatem ac pacem? Quae omnia cum in hac temporum calamitate difficile sit assequi, quemadmodum a Deo precibus opem imploro et a Summo pontifice consilium, quid sit in singulis casibus agendum, ita ab omnibus ministris Cattolici regis nostri significari mihi vellem, quae nedum in Germania sed in reliquis orbis partibus moliuntur adversarii nostri, ut pravis eorum cogitationibus a me perspectis ac factis auditis me ipsum quam diligentissimum praestem pro hujus Ecclesiae corpore integro servando. Quare si dominatio vestra non posset, ut vereor, iter suum huc instituere ut eam rursum videam, ut crebro litteras ad me scribat quibus certior fiam quid agatur et quae gerantur tam ab amicis quam inimicis, quid sperandum, quidve temendum in hujus miserae vitae statu. Audivi alias nostrorum militum insolentiam, qua potius in longum bella protahuntur quam perimuntur in his regionibus, in quibus experti sumus populorum indignationem ut plurimum nedum impedimentum fuisse quo ad nos deficiant inimici qui essent defecturi, sed illam praecipuam (fuisse causam) ut a nobis amici deficerent qui pro religione Cattolica erant morte obituri. Hinc lamentationes illustrissimi ducis Cliviae, ut cognitum est dominationi vestrae, et undique clamores populi perferuntur. Si modus aliquis inveniri posset, quo vinicorum principum ditiones a militibus regis nostri non offendantur, inimici ratione non armis vincerentur. Pro hujus ergo bono pacis obsecro dominationem vestram, ut in his juvandis consilium et auctoritatem suam praestare non desinat.

Credebam Meppelum oppidum jam ad manus nostras rediisse. Doleo quidem me adesse non posse Monasterii, ut ibi meum officium exequerer cum

1) Antonio Carafa.

2) Suffridus Petri, de bekende geschiedschrijver, die na den dood van zijn vrouw in den geestelijken staat was getreden en sinds 1577 zich te Keulen had gevestigd.

illius reipublicae praesidentibus; sed quod voce exequi non possum, scripto perficiam, si a dominatione vestra mihi nunciabitur quo statu sit illa obsessio et quinam sit mentis Monasteriensium sensus.

Quae ex Hollandia adferentur hilari animo suscepi; spero enim aliquid boni ex progessu armorum Gallicorum, quod omnem Galliam Germaniamque pacabit.

De collegii patrum Jesuitarum erectione maxime sum gavisus; ii enim sunt nostri temporis propugnatores et acerrimi defensores christianae religionis iidemque amplificatores. Tua dominatio velim ne intermittat, quoad id fieri poterit, ad me scribere, ejusque litteras semper expectabo. Interim ut mea opera utetur pro sui suorumque beneficio animo libenti (me) offero et polliceor. Et Dominus Deus noster jam incolumem reddat. Datum Coloniae, die 2 mensis Octobris 1587.

Napels Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 9. fol. 64r en v.

289. 1587, OCTOBER 23. — Frangipani protesteert er tegen, dat het kapittel van sint Stephanus te Nijmegen bezit heeft genomen van het sinte Catharina-klooster der Regulieren aldaar, tot de Congregatie van Windesheim behoorende [1]).

Reverendis, nobilibus et doctissimis dominis decano et canonicis collegiatae ecclesiae sancti Stephani protomartyris Neomagensis, episcopatus Ruremundensis.

Amicis plurimum dilectis.

Reverendi, nobiles et doctissimi domini et amici plurimum dilecti. Accepimus non sine magno dolore canonicos regulares sancti Augustini Congregationis Vindesemensis spoliatos et ejectos a monasterio Neomagensi a vobis, a quibus etiam bona ejusdem monasterii fuerunt occupata et usurpata. Quod sane in manifestum Catholicae religionis detrimentum redundat. Quare (non) agere non potuimus ut his litteris vos hortaremur, ut dictos canonicos in possessionem ejusdem monasterii restitui curetis; alioquin pro nostri officii ratione eorum causae deesse non valemus, si aliquid in contrarium non referatur. Plura non scribimus, existimantes cum canonicis, sacrorum canonum observantissimis et Catholicae religionis studiosissimis, rem agi. Ideo vos optime valere desideramus, ac pro vobis divinae Majestati preces offerimus. Coloniae scriptum die 23 Octobris 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 56v.

290. 1587, OCTOBER 27, KEULEN. — Frangipani aan Wilhelmus Lindanus [2]); ondersteunt het protest van Lentius, den prior generaal der Windesheimsche Congregatie tegen de inmenging van het Hof van Gelder in de zaken van het Regulierenconvent te Nijmegen.

Domino episcopo Ruremundano.

---

1) Zie over dit klooster: Acquoy, „Het klooster te Windesheim en zijn invloed", III, p. 48 en v.v., waar alleen wordt medegedeeld, dat het convent van sinte Catharina op 19 Jan. 1587 bij het kapittel der sint Stevenskerk te Nijmegen was ingelijfd.

2) In 1586 had Lindanus een tweeden pastoor te Nijmegen aangesteld. Aan dezen werd de kloosterkerk van s. Catharina als parochiekerk toegewezen, en om in zijn onderhoud te voorzien, zou het convent opgegeven worden, waarvoor echter toestemming van den H. Stoel noodzakelijk was. Zie Habets, „Geschiedenisvan het bisdom Roermond" (Roermond, 1890), II, p. 144.

Perillustrissime et reverendissime domine observandissime.

Petiit nobis atque instantissime requisivit Marcellus Lentius, canonicus regularis Ordinis sancti Augustini oppidi Neomagensis, ut sibi de prioratu sanctae Catharinae, legitime proviso, in cujus possessione molestatur ac ejusdem occasione a curia saeculari in jus vocatur, favere auctoritate nostra non dignaremur. Nos igitur, qui neminem laedi vellemus, sed potius oppressis pro viribus nostris succurrere optamus, revendissimae dominationi vestrae rogatum voluimus, ut inpedimenta omnia, quae hactenus inciderunt, e medio tollere ac auctoritate sua plane superare non gravetur. Durum nempe nobis videtur, quod homo religiosus ecclesiasticorum bonorum occasione, ad ecclesiasticorum etiam instantiam, coram saeculari judice litibus involvatur, quasi vero opera nostra in his partibus forent superflua. Erit sane prudentiae ae zeli reverendissimae dominationis vestrae, quo erga Dei ecclesiam afficitur, predictos ecclesiasticos serio monere atque cum ipsis agere, ut judice seculari postposito, quem ipsi adire, maluerunt, coram nobis, si quid experiri intendunt, prosequantur. Nos nempe omnibus justitiam ministrabimus. Deus optimus maximus dominationem vestram reverendissimam diu servet incolumem. Scriptum die 27 Octobris, 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie—Frangipani, XII. B. 9. fol. 58v.

291. 1587, OCTOBER 27. — Frangipani protesteert namens den generaal-overste van de Congregatie van Windesheim er tegen, dat het Hof van Gelder dezen belet de inkomsten te innen van het s. Catherina-convent, dat aan deze Congregatie behoort. Zoo noodig, wenscht hij, dat de zaak aan zijn oordeel worde onderworpen.

Cancellario et consiliariis Ruremundensibus.

Intelleximus ex supplici libello, nomine Marcelli Lentii, reliosi Ordinis divi Augustini, nobis exhibito, fuisse alias sibi legitime provisum de prioratu sanctae Catherinae oppidi Neomagensis; hujus vero possessionem, dum assequi niteretur, ac colonos ipsos ad canones censusque decursos persolvendos urgeret, varia objici impedimenta, atque adeo contra ipsum a Consilio vestro emanare citationes, quibus ad verificandum suum titulum coram nobis, uti Ordinario, compellitur. Nos igitur, qui vix credere possumus a viris religiosissimis, et in ditionibus tam Catholici regis aliis jus dicentibus, talia prodire edicta ac mandata contra canonicos regulares, omni et divino et humano jure a saeculari potestate prorsus mancipatos et solutos, dominationes vestras serio hortari atque etiam in Domino rogare voluimus ut, citationibus memoratis circumscriptis, praedictus Marcellus ultiori litium anfractu non fatigetur sed, si qua in re jus suum laedi existimatur, rem ipsam ad nos deferant, qui omnibus auditis ac mature perpensis officio nostro profecto non deerimus. Credimus sane atque adeo non dubitamus, dominationes vestras pro singulari eorum prudentia his nostris acquieturas consiliis, nobisque ulteriorem occasionem conquerendi non relicturos. Bene valeant dominationes vestrae, et, si qua in re operam nostram illis commodam esse potest, eam sciant fore quam paratissimam. Scriptum die 27 Octobris 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 58r en v.

292. 1587, OCTOBER 29, KEULEN. — Frangipani aan het Hof van Gelder. Vereenigt zich met het protest van Lentius tegen de onrechtmatige inmenging van dat

Hof en verklaart zich bereid zelf uitspraak te doen in het geschil met het kapittel van s. Stephanus te Nijmegen.

Cancellario et consiliariis Ruremundensibus.

Clarissimi et consultissimi viri, plurimum dilecti.

Exhibuit nobis 26 hujus mensis die Marcellus Lentius, Ordinis canonicorum regularium capituli Windesemensis per utramque et Superiorem et Inferiorem Germaniam prior generalis, exemplum cujusdam citationis, a Concilio vestro emanante, qua ad supplicationem et instantiam domini decani et canonicorum ecclesiae collegiatae sancti Stephani, oppidi Neomagensis, eundem ad curiam vestram, ut se ibi ad 20 diem Octobris praesentem sistat, et contra objecta a dictis decano et canonicis coram vobis tanquam suis ordinariis purget, evocastis. Nos igitur, qui vix credere possumus a viris religiosissimis, et in ditionibus regis tam Catholici aliis jus dicentibus, talia citationis edicta ac mandata contra canonicos regulares et illorum Generalem, omni et divino et humano jure, non solum a seculari potestate sed ab omni ordinaria jurisdictione exemptos, et Sedi Apostolicae immediate subjectos, prodire. Proinde dominations vestras serio hortari etiam atque etiam (et) in Domino rogare voluimus, ut citationibus memoratis cessantibus ac suppressis impediatis, ne canonici praedicti et illorum Generalis ultiori litium anfractu fatigentur. Sed si qua in re jus suum laedi existimant, rem ipsam ad nos deferent, qui omnibus auditis ac mature perpensis officio nostro profecto non deerimus. Credimus sane, atque adeo non dubitamus dominationes vestras pro singulari earum prudentia his nostris acquieturas consiliis, nobisque ulteriorem occasionem cognoscendi non relicturas. Bene valeant dominationes vestrae. Et si qua in re opera nostra illis commodo esse potest, eam sciant fore quam paratissimam. Datum Coloniae, die 29 mensis Octobris 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 62_r.

293. 1587, OCTOBER 29. — Frangipani vraagt namens Joannes Verbelius, door de Congregatie van Windesheim tot prior van het s. Catherina convent te Nijmegen aangesteld, aan den bisschop van Roermond, Wilhelmus Lindanus, dat deze trachte een einde te maken aan de inmenging van het Hof van Gelder in de twistvraag over het rechtmatig bezit van dat klooster.

Petiit a nobis atque instantissime requisivit Joannes Verbelius, canonicus regularis Ordinis sancti Augustini, capituli Windesemensis, et nunc a suo legitimo ordinario prior monasterii sanctae Catherinae ad regulares in oppido Neomagensi constitutus, ut sibi de prioratu legitime proviso auctoritate nostra favere dignaremur, ne in ejus prioratus bonorum possessione a dominis decano et canonicis collegeatae ecclesiae ejusdem oppidi Neomagensis ullo modo molestetur, neque illorum bonorum occasione ad instantiam praedictorum decani et canonicorum a Concilio saeculari in jus vocetur. Nos igitur, qui neminem laedi vellemus, sed potius oppressis pro viribus nostris succurere optamus, reverendissimam dominationem vestram rogatam voluimus, ut impedimenta omnia, quae hactenus incederunt, e medio tollere ac auctoritate sua plene superare non gravetur. Durum enim nobis videtur, quod homo religiosus, ecclesiasticorum bonorum occasione, ad ecclesiasticorum etiam instantiam, coram

saeculari judice litibus involvatur; quasi vero opera nostra in his partibus forent superflua. Convenit sane prudentiae ac religioni reverendissimae dominationis vestrae, qua erga Dei ecclesiam afficitur, praefatos ecclesiasticos monere atque adeo cum ipsis agere, ut judice saeculari postposito, quem ipsi adire maluerint, coram nobis, si quid experiri intendunt, prosequantur. Nos nempe omnibus justitiam ministrabimus. Deus Optimus Maximus dominationem vestram diu servet incolumem. Scriptum die 29 Octobris 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 9, f. 62v.

294. 1587, NOVEMBER 28, KEULEN. — Op grond van bewijsstukken, welke het kapittel van Nijmegen aan Frangipani heeft toegezonden, verklaart deze aan dat kapittel niet in te stemmen met de overweldiging van het s. Catherina-convent door de Congregatie van Windesheim, valschelijk in zijn naam verricht. Het kapittel zal de zaak aan het oordeel van zijn geestelijke overheid onderwerpen, maar de pastoor, die door het kapittel in de kloosterkerk van s. Catherina met de zielezorg was belast, wordt, totdat de zaak berecht zal zijn, door den nuntius in al zijne rechten gehandhaafd, en moet op zijn bevel door de Congregatie van Windesheim voorloopig in het bezit van convent en kloosterkerk hersteld worden.

Reverendis, nobilibus dominis decano et canonicis collegeatae ecclesiae sancti Stephani Noviomagensis.

Revendi, nobiles et doctissimi domini et amici plurimum dilecti. Instrumenta ac documenta, a vobis transmissa illisque litteras adjunctas, grato animo accepimus valdeque mirati sumus quod canonici regulares congregationis Windesemensis monasterium vi repetierint, et quod nostro consilio et auctoritate vim adhibuerint, cum id a nobis neque litteris neque in mandatis, neque tacite neque expresse suggestum fuisse possint asserere. Ex nostris nempe litteris, ad vos datis, quid fuerit noster animus, facile colligi potuerat. Nam cum nos retulerimus tantum canonicorum querelam, licet adjunxerimus haec verba: quod eorum causae nos deesse non possumus, attamen nos jure vestro ne dum privare non sumus arbitrati, sed illud nobis intactum et illaesum custodiri declaravimus aliis verbis adjunctis, scilicet: si aliquid iri contrarium non referatur. Nunc autem (cum luce clarius apparet, quod animi nostri maximo dolore referre cogimur, ob Catholicorum inprimisque religiosorum virorum dissidia maximum scandalum praeberi haereticis, quibus undique sumus obsessi, (et) a religione Catholica aversos animos in dies exasperari indioresque fieri) pro nostri muneris debito, nos quantum in Domino possumus, hortamur obtestamurque, ne tumultus in aliquid moliendo de facto juris melioris potiorisque praetextu decernatur, sed vestra prudentia, fide ad reverentia ad superiores vestros omne contentionis vestrae examen, discussionem, terminationemque deferatis. Et interim, ne juri vestro prejudicium fiat ob possessionem vi captam a canonicis, arbitramur, ut pastor expulsus reintegratur in possessione, de qua fuit expulsus, Sacramenta ministret, curamque animarum exerceat ecclesiaeque fructus percipiat et penes se retineat loco sequestri, donec unionis causa cognoscatur. Idemque scribimus priori eumque objurgamus ob violentiam illatam, minamurque, si nolit ex aequo causam cognosci, secumque miramur de eo quod praefertur nos illi auctoritatem dedisse hunc violentum actum exequendi. Quod est quantum literis vestris rescribere

possumus, vos certos reddentes jus vestrum a nobis semper salvum custodiri. Et Dominus Deus vos omnes incolumes servet. Datum Coloniae, die 28 mensis Novembris 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 81 r en v.

295. 1587, NOVEMBER 28, KEULEN. — Scherpe terechtwijzing van Frangipani aan Verbelius, die, tot prior benoemd van het Regulieren-convent te Nijmegen, zich met geweld van het convent heeft meester gemaakt, valschelijk zich daarbij beroepend op het gezag van den nuntius.

Reverendo ac religioso Patri Joanni Verbelio, canonico regulari Ordinis s. Augustini, priori monasterii s. Catherinae Neomagensis.

Reverende ac religiose Pater Audivimus reverentiam vestram abusam esse literis nostris commendatitiis ad reverendissimum et perillustrem episcopum Ruremundensem et ad nobile capitulum collegiatae ecclesiae s. Stephani Noviomagensis datis in causa monasterii s. Catherinae Noviomagensis, et quod a reverentia vestra violenter temerarieque factum est id quod apud omnes nostro ordine nostroque mandato purgare non erubescit. Nos etenim non possumus tantum mirari hanc vocem improbam, quam de nobis spargit reverentia vestra, quantum vestram temeritatem admiramur in his temporibus calamitosis, in quibus omnes, praecipue religiosi, pacem unionemque invicem amplectantes, haereticorum animos potius ad nos allicere deberent, quam eorum dissidiis, odiis ac tumultu a nobis aversissimos facere. Verebatur forte reverentia vestra sibi jus justitiamque denegandum, si vi violentiaque propria monasterium non repetebetur? Quid agenduni modo credimus a reverendo capitulo? Quid a perillustrissimo et reverendissimo domino episcopo? Et quid a cancellario consiliariisque Ruremundensibus? Arbitramur quidem reverentiam vestram ex aequo vel juridice causam movere. Propterea literas ad omnes praenominatos dedimus, eos hortantes ut jus vestrum non auferrent, immunitatem vestram non violarent. Sed cum auctoritate propria jus sibi ministraverit, pastorem ejecerit, reverendumque capitulum monasterio violenter spoliaverit, nec reverentiam vestram Religionemque suam ejectam a dicto monasterio ejusque bonis vi privatae sententiae, ut Romae fuit expositum — justo enim titulo, facto a superiore, capitulum monasterii possessioni acquievit, — jus esse constat, ut ipsius capituli possessio ad pristinum reducatur, et consultum mihi videtur utrique parti, ut pastor redeat unde fuit ejectus, Sacramenta ministret, animarumque curam exerceat, sicut ante quam a reverentia vestra ejeceretur, fructusque monasterii penes se loco sequestri retineat, donec unionis causa cognoscatur; ibidemque reverentia vestra manere potest; et quod placide leviterque fieri potest, exasperatione durum non est reddendum. Acquiescat ergo consiliis nostris; alioquin defensioni vestrae praecludetur aditus. Datum Coloniae, die 28 mensis Novembris 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 82 r en v.

296. 1587, DECEMBER 28. — Suffridus Petri [1]) door Sixtus V ontheven van het beletsel de hoogere wijdingen te ontvangen: door zijn voormalig huwelijk met eene weduwe.

Venerabili fratri Ernesto archiepiscopo Coloniensi seu eius vicario in spiritualibus generali Sixtus papa V. Venerabilis frater seu dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem.

Exponi nobis nuper fecit dilectus filius Suffridus Petrus, laicus sive clericus Leovardiensis, quod ipse devotionis zelo ac fervore accensus ad omnes etiam sacros et presbyteratus ordines promoveri et in illis promotus etiam in altaris ministerio ministrare vehementer desiderat. Sed quia alias matrimonium cum quadam muliere vidua, nunc defuncta, bigamiae notam incurrendo, contraxit, desiderium suum hac in parte adimplere non potest absque nostra et Sedis apostolicae dispensatione. Quare nobis humiliter supplicari fecit dictus Suffridus, quatenus ipsum qui, ut asserit, utriusque iuris consultus ac praesens collegii iuridici Trium coronarum in universitate Coloniensi praeses existit, quique magna paupertate oppressus, divinarum scripturarum studiis, quibus magnopere hucusque in Domino profecit, operam dare nullatenus potest in suo laudabili proposito confovendo, eiusque paupertati consulendo, de opportuno remedio eidem providere dignaremur. Nos igitur, certam de praemissis notitiam non habentes, ac tam pio devotoque desiderio satisfacere cupientes, huiusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati tuae, frater episcope, seu discretioni tuae, fili vicarie, per praesentes committimus et mandamus, quatenus cum eodem Suffrido, si id a te humiliter petierit, ut ad omnes etiam sacros et presbyteratus ordines promoveri et in illis promotus, etiam in altaris ministerio ministrare, necnon quaecumque et qualiacumque cum cura et sine cura beneficia ecclesiastica, etiamsi canonicatus et praebendae aut dignitates, etiam maiores et principales seu personatus, administrationes, vel officia in cathedralibus, etiam metropolitanis, vel collegiatis ecclesiis, aut parrochiales ecclesiae seu earum perpetuae vicariae fuerint, si sibi alias canonice conferantur, aut is eligatur, praesentetur vel assumatur ad illa et instituatur, in eis recipere et, dummodo plura simul non sint quam quae a concilio Tridentino permittuntur, retinere libere et licite valeat, auctoritate apostolica, vigore praesentium dispenses. Nos enim tibi super praemissis, plenam, liberam et omnimodam facultatem concedimus et potestatem. Non obstantibus praemissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis, necnon ecclesiarum, in quibus beneficia huiusmodi fuerint, etiam iuramento, confirmatione apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, privilegiis quoque indultis et literis apostolicis quibusvis ecclesiis, illarum capitulis, superioribus et personis sub quibuscumque tenoribus et formis ac cum quibusvis clausulis et decretis in contrarium quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus, etiamsi de illis specialis, specifica, expressa et individua mentio habenda esset, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 28 Decembris 1587, pontificatus nostri anno tertio.

THOMAS GUALTERUTIUS

Segretaria dei brevi. (Brevia Sixti papae V, Oct.-Dec. 1587) Vol. 131, f. 343.

1) De historiograaf Sjoert Pieters.

297. 1588, FEBRUARI 27. — **Frangipani vermaant de kapittelheeren van s. Servaas te Maastricht, dat zij hun medebroeder Hendrik Michelsz. wederom in hun midden zullen toelaten.**

Capitulo Trajectensi.

Venerabilibus, devotis, dilectis decano totique capitulo collegiatae ecclesiae sancti Servatii Trajectensis.

Venerabiles, devoti, dilecti.

Expositum nobis fuit ex parte confratris vestri Henrici Michaelis, quod propter edictum Sanctissimi domini Pontificis maximi circa residentiam ex Urbe discedere atque ad ecclesiam se conferre non sine magnis incommodis et sumptibus coactus fuerit, sed quia adveniens a residentia et omnimoda perceptione a vobis arcetur, supplicari nobis fecit, ut licentiam ipsi ac facultatem redeundi ad Urbem concedere, ac literis, excusationem suam quo minus edicto pontificio pareat continentibus, prosequi dignaremur. Verum cum nobis constet, quod stricte Sanctissimus Dominus Noster edictum suum observari velit, cupiens divinum cultum maxime augeri suis temporibus, adeo quod molessime ferret ex parte nostra aliquod impedimentum objici, praesertim cum sacris canonibns prospectum sit, ut fructus prebendarum ad certos annos ecclesiis et defunctis totaliter applicarentur, ne residentia, vel potius divinus cultus, impediatur, idcirco non minus amice vobis suademus, quod serio hortamur, ut ita vos erga confratrem aequos prebeatis, ne causam habeat ad Urbem revertendi, hac de re querelas deponendi. Valete in Christo. Coloniae scriptum die 27 Februari 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 168r en v.

298. 1588, MAART 5 (KEULEN). — **Frangipani gebiedt aan het kapittel van s. Stephanus te Nijmegen, dat het zijn geschil met de Congregatie van Windesheim binnen twee weken zal brengen voor den officiaal van Keulen.**

Ad Capitulum Noviomagense.

Salutem plurimam, Reverendi, synceri, dilecti.

Cum vos semel atque iterum Coloniam citati, ut coram domino officiali Coloniensi, tanquam judice apostolico delegato, in causa monasterii canonicorum Regularium, congregationis seu capituli Windensemensis, Ordinis sancti Augustini in oppido Noviomagensi, Ruraemundenis diocesis, comparere deberetis, jus vestrum exhibentes adversus priorem canonicosque Regulares dicti monasterii, qui maxima eorum injuria illegitime indebiteque se dicto monasterio spoliatos conqueruntur, et nedum hucusque non comparuistis, sed ut satis liquet ex actis vos comparere nolle statuistis — quod cum ad multorum scandalum vergat ac sanctae Sedis apostolicae vilipendium et contemptum, cujus sanctae Sedis auctoritatem nobis incumbit tueri ac defendere — vos omnes hortatos velim, ut optimae vestrum opinioni, quam Sedes apostolica (de) vestrorum praesulum pietate, ecclesiae vestrae religione ac vestrum omnium singulari bonitate conceptum laetatur, respondeatis humiliter et obedienter in sistendo judicio Coloniensis archiepiscopalis aulae, ut moris est, infra quindenam post harum exhibitionem vobis factam, satisfacturi citationibus jam toties et quidem peremptorie vobis factis; alioquin remedia adhibenda lacesseris, quae oportuna indicata fuerint,

quaeque vos amplius effugere non poteritis. Bene valere vos omnes precamur, et nos precibus vestris commendare Domino ne omittatis. Scriptum die 5 Martii 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 176r en v.

299. 1588, APRIL 4 (KEULEN). — **Frangipani geeft aan Lindanus te kennen, waarom hij tegen het kapittel van Nijmegen is moeten optreden.**

Episcopo Lindano seu Ruremundensi.

Si ab initio capitulum apud dominum officialem Coloniensem procuratorem in sua ipsius causa constituisset, non utique nulla fuisset, prout scribit perillustrissima et reverendissima dominatio vestra, jurisperiti admiratione affecta! Immo est quod magis nos illius admirationem admiremur, qui, re non mature perpensa et diligenter facti serie minime inspecta, tale quid de nobis sentiat. Ad ea nempe, quae juri et aequitati consona nobis videntur ac esse debent, quolibet tempore promptos ac faciles nos exhibemus illa satis ampla ac lata ad legitimas excusationes veluti via qua probata, et eo lubentius adducemur quo juris aequitas nobis suadere patiatur. In caeteris vero perillustram et reverendissimam dominationem vestram persuasam esse volumus quicquam fore tam arduum quod non simus tua causa libenter etiam subituri. Bene valeat cui plurimum commendamus. Scriptum 5 Aprilis 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 198r.

300. 1588, APRIL 5, KEULEN. — **Frangipani bericht Franciscus Agricola, pastoor van Sittard, hoe hij omtrent diens smeekschrift heeft beschikt.**

Francisco Agricolae, pastori ecclesiae Sittardensis.

Quae pro subditorum reverentiae vestrae pastoratus ac curae remedio petitionisque in literis expressa ad nos datis necessaria ac conducibilia visa fuere, sancti Laurentii quoque pastori, qui te pariter instruat, committenda voluimus; ab eo nempe quod hac in re fuerit opus pariter advocaberis, quam etiam admonitam volumus ne in hisce farmacis, prout scribis, adhibendis latiores, quam par sit, habenas extendas, immo potius ea qua decet dexteritate et prudentia non minus leviter quam mature procedas, habita eorum omnium ratione, sed ea praesentim de qua ad nos, ne videlicet ullius ad haeresis defectionem quaevis minima occasio malo regimine praebeatur. Et quia te nostra admonita minime transgressurum confidimus, ea de re finem facimus. Valeat igitur, et nos precibus Domino commendet. Coloniae, die 5 Aprilis 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 2, f. 198v en 199r.

301. 1588, APRIL 5, KEULEN. — **Frangipani waarschuwt Lindanus, dat zwijgen bij hem volstrekt niet altijd goedkeuren beteekent; uit voorzichtigheid moet hij soms zwijgen.**

Episcopo Lindano.

Accepi litteras perillustrissimae et reverendissimae dominationis vestrae Ruremundae 27 Martii datas, quae mihi gratiosissimae fuerunt, sed non ad

omnia respondebo; multa nempe majora quam quae per litteras agi possint continent. Illud tantum addam de axiomate: qui tacet consentire videtur. Quod prorsus in me, qui mihi bene sum conscius, fallere certe scio; nam, praeterquam ego non fateor me omnino tacuisse, tantum etiam abest ut consentiam, quod non solum verbis et opera, sed proprio meo sanguine (si possem) huic morbo mederi, illum effundere non detractarem. Cujus rei Deus, qui corda omnium novit, est optimus testis. Omnia (crede mihi) quae potero praestabo, neque ullum meum officium in me tanti momenti desiderari patiar. Et, ut spero, Deus omnia in meliora vertet, praesertim si dominatio vestra nos precibus suis adjuvare dignabitur. Cuncta dominatio vestra reverendissima prudentissime et sanctissime existimat, sed preclare admodum ageretur cum rebus humanis, si ceteri episcopi pari essent caritate et prudentia praediti. Et cum hoc nostra peccata non permittant, multa ferenda aequo animo; omnia pro viribus tentanda: reliqua divinae miserationi sunt permittenda.

Quae reverendissima dominatio vestra renunciat de classe Hispanica advolante, mihi gratissimum fuit. Dens optimus maximus illam et secundis ventis et optato rerum eventu fortunet. Quid in posterum audietur, obsecro ut mihi scribatur. Interim bene valeat dominatio vestra reverendissima, et me amet et sui addictissimum credat. Scriptum 5 Aprilis 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 198v.

302. 1588, APRIL 5, KEULEN. — **Frangipani weigert de verontschuldigingen van het kapittel van Nijmegen te aanvaarden.**

Capitulo Noviomagensi.

Literas dominationum vestrarum cum multis absentiae vestrae rationibus et pro jurium vestrorum praetensa defensione accepimus, quibus abunde perpensis et examinatis, in hanc eandem, quae aliis scriptum fuit, sententiam [perseveramus], quod scilicet dominationes vestras ad comparitionem non arctavissemus, si ab initio de constituendo provisore per illas provisum fuisset, qui vice ipsarum de rationibus suis reverendo domino officiali informationes dedisset, forique Coloniensis declinatorias exceptiones exhibuisset. Nec est quod sibi persuedeant nos a recto tramite recessuros posthabito juris ordine, ut alteri quod ad alterum spectat tribuere videamur; inanis nempe et fallax illarum redderetur opinio. Bene valeant, quibus nos etiam atque etiam commendamus. Datum Coloniae, die 5 Aprilis 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9. f. 199r.

303. 1588, APRIL 28. — **Frangipani vraagt dringend, dat door den paus een kanunniksdij in de s. Lebuinuskerk te Deventer zal verleend worden aan Lucas van Tongeren, zijn kapelaan.**

Al signor Cardinal Montalto.

. . . . . .

Io ho, con me fin dal principio, che gionsi in Colonia, per capellano un' Luca a Tongeren di Deventer, nella provincia di Transisilana, sotto la mia nuntiatura, sacerdote da buona vita, procuratomi dal padre rettore di Giusiti,

et se ben egli non per premio del suo servitio, per il quale ha da me l'ordinario suo stipendio, ma per honore desiderarià ottener' un canonicato nella chiesa cathedrale di san Lebuino nella sua patria Daventriense. Nondimeno per la virtu' sua et ancho per esempio d'altri, acciò che volentieri s'esponghino alli servitii d'i nuntii apostolici in queste parti, supplicarò vostra signoria illustrissima et reverendissima, con ogni reverenza, che se degna ottener gratia da Nostro Signore della prima vacatura in detta chiesa in benefitio di detto mio cappellano . . . . .

Scritto li 28 di Aprile 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B 9, f. 211r en v.

304. 1588, MEI 1, KEULEN. — Frangipani zendt de jubilé-bulle van Sixtus V aan de hier onder vermelde bisschoppen en vikarissen-generaal, met verzoek den aflaat in hunne kerken te laten afkondigen.

Infrascriptae literae scriptae fuerunt ad infrascriptos:

Cum pro magnis malis in supplicium mergi videamur, nec peccatorum nostorum depressi ad cognitionem nostri considerata aeterna animadversione revocemur, ut in his periculis constituti liceat nobis usurpare remedia. Inhumanum et iniquum quidem esset, ut occasione foeliciter nacta nostrae salutis immemores eamus contra Manassem, quem vere poenituit suae tyrannicae et sanguineae vitae; contra Ninivitas, qui, Jonae concioni credentes, se se humiliarunt et correpserunt. Cum ergo a sancta Sede Apostolica uberes gratiae in dies emanent, quibus animarum nostrarum ager irrigatur, quibusve peccatorum, excessuum criminumque omnium ad praedictam sanctam Sedem, quasi ad caput poetinentium, culpa poenave relaxatur, ut in amplissimo jubileo, a Sanctissimo Domino Nostro papa his diebus emisso, cujus aliquot exemplaria, his nostris literis addenda curavimus, non abscondite declaratur. Ex ejusdem Sanctissimi Domini Nostri praecepto, qui ut omnium pater toto fere orbi Christiano subvenire eumque sublevare festinando satagit, vestram illustrissimam et reverendissimam dominationem hortamur et obsecramus, ut in ecclesia sua hoc tam immensum beneficium promulgari non desinat, nec est quod modus formave sibi praescribatur, cum in literarum praelectione quid necessarium quidve conveniens esse reperiatur. Et interim illam bene valere cupimus, cui foelicitatem perpetuam exoramus, ac nostram operam nostrumque studium ex animo policemur. Datum Coloniae, die prima Maii, 1588.

Infra scriptis: . . . . . .

Ruremonda [1])	Gruninga [2]).
. . . . .	Buscoducense [3])
. . . . .	. . . . .
. . . . .	Daventre [4])

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 9, f. 213r en v.

1) Wilhelmus Lindanus.
2) Egidius, vicaris-generaal? Zie het schrijven van Frangipani aan Verdugo van 9 Maart 1589.
3) Clemens Crabeels.
4) Egidius de Monte.

305. 1588, MEI 1. — Frangipani verzoekt de tusschenkomst van Lindanus in het geschil over het s. Catherina-convent te Nijmegen, opdat de uitspraak van het Hof van Gelder wórde vernietigd.

Ad episcopum Lindanum.

Exhibuit nobis Marcellus Lentius, Prior superior sive Generalis canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini, sententiam definitivam a domino cancellario et consiliariis curiae ducatus Geldriae, 15 elapsi mensis Martii die, Ruremundae ad instantiam decani et canonicorum collegiatae ecclesiae sancti Stephani oppidi Neomagensis contra eundem Generalem et dominum Joannem Verbelium, priorem regularium canonicorum ejusdem Ordinis et oppidi, in causa controversiae dicti monasterii decretam, idque non obstante, quod ejus controversiae judicium ac decisio a Sancta Sede apostolica domino officiali Cameracensi delegata sit, et per eundem, ut graviores sumptus vitarentur, domino officiali Coloniensi subdelegata. Obsecro per viscera Jesu Christi perillustrissimam et reverendissimam dominationem vestram, ut agat, quod possit, pro componenda hac causa, ne malum aliquod longius serpat et graviores inde offensiones oriantur. Rem suae perillustrissimae et reverendissimae dominationis pietate dignam operabitur, et scio apprime gratam Sanctissimo Domino Nostro. Valeat in Domino, et mei meminerit in orationibus et sacrificiis suis. 1 Maii 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 9, f. 214r, 215v.

306. (1588, MEI, VÓÓR 12 MEI). — Practische vragen omtrent de zielezorg, door eenige Hollandsche priesters [1]) den Keulschen nuntius Frangipani voorgelegd en door dezen naar Rome opgezonden [2]).

Questiones aliquot, a piis quibusdam sacerdotibus in Hollandia degentibus propositae.

An ratae habendae sint illae absolutiones, quas impendunt simplices sacerdotes, qui non habent ullam jurisdictionis potestatem, sub spe ratihabitionis, quia putant quod pastores hoc ipsis permittant?

An rati et firmi habendi sint illi contractus matrimoniales, quos ipsi simul ausu, hoc est non accepta a pastoribus aut eorum vicariis hoc faciendi auctoritate, tanquam legitimae et requisitae personae confirmant atque solennizzant? Si Concilio Tridentino adhaereamus, quod in illis partibus promulgatum fuit, id omnino pastoris proprii, vel alterius sacerdotis, qui ab illo ad hoc facultatem accepit, requirit praesentiam. Si vero loca illa, a pastoribus deserta haereticorumque tyrannidi subjecta, ac populi perpendamus simplicitatem atque ignorantiam, nonnihil canonum ille vigor videbatur esse relaxandus, cum simplex ille populus abunde Deo atque ecclesiae Catholicae putet satisfecisse, quod in tantis periculis, si quando Catholicum invenerit praesbyterum, ejus se arbitrio committat.

An ratae sint illae absolutiones, quibus proprii sacerdotes aut veri pastores

1) Vermoedelijk Sasbout Vosmeer, door wien het stuk eigenhandig geschreven schijnt te zijn.

2) Als bijlage van zijn brief d.d. 12 Mei 1588.

absolvunt a casibus reservatis, arbitrantes quod propter tyrannidem haereticorum et itinerum pericula, quibus poenitentes prohibentur ad illos accedere, qui ordinariam aut delegatam habent ab his absolvendi facultatem, in eam pervenerint necessitatem quae eis hoc merito permittat et superioribus persuadere debeat, ut illas absolutiones ratas habeant?

An is cui decanus sedis vacantis, vicarius officialis et judex ordinarius suas commisit partes, nihil propter difficultatem adeundi Pontificem summum extraordinarie facere possit? Nempe an propter dictas necessitates itinerum, quibus tutum non est (haud) gravate alio proficisci, aut ejus facultates hoc non permittunt, vel ut hoc faciant adduci non possunt? Et quia literis ejusmodi negocia agere periculosum est, an his aliisque de causis saltem in foro conscientiae non possit talis dispensare in voto castitatis simplici ac peregrinationis, et super irregularitate et gradibus matrimonialibus, divina lege minime prohibitis, aliisque similibus casibus, in quibus episcopus ordinarie non dispensat, sed solus Romanus Pontifex?

An idem ille, cui vicarius generalis sede vacante partes suas commisit, ob dictas causas pastoribus aliisque sacerdotibus non possit dare facultatem aliquam absolvendi a casibus reservatis? Nam cum ea nunc sit temporum calamitas, ut ecclesiastica disciplina exerceri in quibusdam Hollandiae partibus omnino non possit, et populus publicis edictis aliisque infinitis propemodum modis a Catholica religione distrahatur, atque exercitia Catholicae religionis nonnisi magno cum timore atque trepidatione clam fieri possint, magnam se rem fecisse putant, si qualemcumque Catholicum sacerdotem alicubi latentem post longa annorum intervalla adierint, aut ad se occulte adduxerint, cui conscientiam suam, numquam forte istius aut alterius copiam iterum habituri, exonerent.

An vero, si hoc minime possit, contrarium debeat, quo modo queat impedire ac sacerdotibus illis persuadere, ne ultra ordinariam suam potestatem quidquam facere attentent, non obstante quod isto dicto modo, quem jam quodammodo in consuetudinem duxisse videntur, plurimos in gremio Matris Ecclesiae conservasse videantur et non pauciores in viam salutis, a qua aberraverant, reduxisse?

An haereticorum fautorès censendi sint ac proinde bulla Coenae Domini excommunicati, qui eam amicis haereticis praestant humanitatem, ut eos contracturos matrimonium ad templum haereticorum deducant, et contracturis intersint? Quid similiter sentiendum de foeminis, quae comitantur, dum infans defertur ad templum ab haereticis baptizandus?

An eadem sit ratio de nuptialibus conviviis haereticorum, ut amici qui eis intersunt, haereticis favere dicendi sunt?

Archivalia I, nº. 2139. — Gedrukt (op twee vragen na) met de antwoorden van Frangipani bij Broedersen, *Tractatus* I, p. 233.

307. 1588, MEI 12. — De nuntius Frangipani zendt aan kardinaal Montalto de vorenstaande vragen [1]).

Essendomi state proposte le questioni et dubii dell' incluso oglio, per

1) Op de gestelde vragen laat kardinaal Montalto 13 Aug. 1588 het antwoord volgen, met deze opmerking aan Frangipani: „Si mandano a V. S. alcuni dubii resoluti conformi a

maggior sicurtà mia et più certa resolutione ho voluto mandarle a V. S Illma. et R^ma., acchiochè venga da quella S. Sede il conveniente rimedio et salutar' provisione in ajuto di quelle anime et consolatione di quei buoni sacerdoti, che per la salute di fideli intrepidamente fanno il servitio di Dio fra quelli eretici . . . . .

Archivalia I, n°. 2139.

308. 1588, MEI 18, KEULEN. — Frangipani verklaart zich bereid voor Hendrik Michielsz. een beneficie bij den H. Stoel aan te vragen.

Ad Enrico Michele, canonico di san Servatio [1]).

Primo ch'io fusse avisato di vostra signoria di quei duo benificii, ch'ella mi scriva, fu da me fatta la gratia d'uno in persona di un Jacobo Perano, il quale fu primo in chiederla, si che mi spiace che tardi aggiongesse la sua. Dell'atro, perchè si trova in ecclesia collegiata, se ben le facoltà mie non s'estendeno tant'oltre ch'io possi ancho ad esso concedar la gratia absolutamente, sono però risoluto di compiacerla in conferirglilo con animo di ottener la confirmatione da Roma, et per non altro se non che il raccomandato possi difendersi di qualch'intrusione et violenza, che per aventura gli potesse soccedere. Se poi in altro potro per servitio suo, o per suoi amici, ella liberamente facci ricorso da me, che mi troverà sempre in ogni sua occorenza pronto. Scritto da Colonia, li 18 di Maggio 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 223.

309. 1588, MEI 25, KEULEN. — Frangipani rechtvaardigt tegenover den kanselier van Gelder zijn beslissing in de zaak eener prebende [2]).

Guglielmo Crepio, çancellario Gheldriae.

Literas dominationis vestrae, 8 Calendas Junii Ruremundae datas, accepi, quibus illud scribitur quod a me semper alienissimum fuit, nimirum alteri damnum injuriamve inferre, praesertim dominationi vestrae, quam ab initio semper dilexi, et cui jus suum augere, non autem detrahere, promptus ero. Quas dedi literas super illa causa praebendali, inspiciat dominatio vestra ex earum exemplari, his adjuncto. Si nempe intererat dominationis vestrae — quod mihi penitus erat absconditum — praeter id quod officii causa scripsissem ad eandem, si suum interesse non ignorassem, nullis aliis verbis aequitati causae prospiciendum erat quam iis quas dedi ad capitulum. Praepositum mihi fuit, causam inter tres collitigantes ventilari, quorum alter decessit, alter recessit a lite ob matri-

---

quello che ella dedera". De bijlage met oplossing der gestelde vragen ontbreekt. Men vindt ze echter bij Broedersen, I, pag. 233 v.v.. Het onderzoek werd terstond opgedragen aan kardinaal Santorio, volgens Montalto's schrijven aan Frangipani van 4 Juni l.l.: „Li dubii, proposti da li sacerdoti d'Olanda, di ordine di N. S. sono stati dati al Signor Cardinale Sta. Severina per risolverli, et havuta la resolutione si mandarà a V. S., acciò li possa consolare". (*Lettere di Principi, Vol. 151 f. 14 en 16^v.*

1) Te Maastricht.

2) In den hierop volgenden brief aan Lindanus wordt ook nog over deze zaak gesproken.

monium contractum, et juri et regulae Cancellariae consonum videbatur, ut colligator superstes in aliorum collitigantium jure surrogeretur. Si aliud est in causa curabo, ut quod dominatio vestra literis meis ob falsi expressionem subtractum esse sibi conqueritur, in integrum restituatur. Benevaleat, et sciat me integerrimum esse. Datum Coloniae, 25 May, 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 281v.

310. 1588, MEI 25, KEULEN. — Frangipani verklaart aan Lindanus de tijdsberekening, bij het uitvaardigen van de jubile-bulle gebruikt. Rechtvaardigt zijn houding ten opzichte van den kanselier van het Hof van Gelre. Verzoekt hem de acten te willen overzenden van het vijfde algemeene Concilie, in het bezit van Lindanus.

Ad episcopum Lindanum.

Miratur perillustrissima et reverendissima dominatio vestra, quod post annum indulgentiarum Bulla missa fuerit et tamen intra annum missa reperitur. Annus nempe in Romanis expeditionibus incipit ab Incarnatione Dominica, non a Nativitate, ut in reliquis observatur. Cum ergo dies Annuntiationis beatae Mariae currentis anni cesserit 8. Calendas Aprilis et Bullae inscriptio 10 Calendas Aprilis, clarum est biduo, antequam praesens annus octuagesimus octavus ingrederetur, Bullam fuisse subscriptam.

De negotio amplissimi domini cancellarii senatus regii in Gheldria scribo ad dominationem amplissimam, et ut dominatio sua litterarum mearum exemplar, quas dedi ad capitulum illius ecclesiae vestrae super eadem causa, legendum mitto, ita perillustrissimae et reverendissimae dominationi vestrae his adjungendum curavi, ut perpendat quid a me petitum fuit quidve traddidi; si nempe cognovissem in eadem causa jus adesse domini cancellarii, nihil aliud respondere potuissem quod respondi, cum jure communi et privato regulae Cancellariae statuatur, ut superstes collitigator in jus alterius collitigationis defuncti surrogatur. Fateor autem, quod amicitia, jam ab initio legationis meae contracta cum domino cancellario, non permisisset tale responsum, si contra se fuisset, prius dandum quam sibi officii causa denuntiandum; verum suppressa regiae collationis reservatione, tacitoque nomine domini cancellarii, filiique sui, non est quid dominatio sua de me conqueri possit, cum responsum meum juri consonum videatur. Haec ad perillustrem et reverentissimam dominationem vestram scribo, ne apud se, uti apud dominum cancellarium, integritas mea suspecta reddatur. . . . . .

Idcirco plus non addam, sed obsecro, ut illam quintam synodum Constantinopolitanam, quam audio penes se adesse, fideliter diligenterque custodiat; nam cum Lovanii adero, bona gratia reverendissimae dominationis vestrae illam videre cupio. Bene valeat, et Deus optimus maximus eam felicem reddat. Coloniae, 25 Maii 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 231v.

311. 1588, MEI 26, KEULEN. — Frangipani verzoekt voor Suffridus Petri bevestiging van diens benoeming tot kanunnik in de „Apostelkirche" te Keulen en onthefling van de taxa, aan de confirmatie verbonden.

Al signor cardinal Carafa.

Essendo vacata una prebenda questi giorni in Colonia nella chiesa colle-

giata santorum Apostolorum, mi pare congruente al dottore Suffrido, raccomandatomi da vostra signoria illustrissima et reverendissima di commendatione di Nostro Signore. Però gli la donai con sodisfation' sua et ancho di tutti i buoni di questa villa. Et se ben' have havuto il possesso, nondimeno per l'ordine che s'have di ottener da Roma la nuova provisione fra quattro mesi, mi é parso avertirne vostra signoria illustrissima et reverendissima, acciò che col favor seco se potesse ottener gratia di questa spesa, non essendo egli atto a farla per lo stato di povertà in che se trova, perchè certamente è povero come qualsivaglia filosofo, meritevole et degno d'ogni ajuto.

Quella quinta sinodo Constantinopolitano [1]) finalemente s'è trovata tra certi fragmenti di libri del vescovo Lindano, alqual' ho scritto che la conserva fin' al mio arrivo in Lovanio, donde harò cura di mandarla a vostra signoria illustrissima et reverendissima . . . . . Di Colonia, li 26 de Maggio 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 233v.

312. 1588, MEI 28. KEULEN — Frangipani komt bij kardinaal Ludovico Madrucci op voor Bernardus Deterninck, van Deventer geboortig, die zonder het te verdienen in de gevangenis van de Inquisitie is opgesloten [2]).

Al signor cardinale Madruccio.

Mi si dice trovarse carcerato nelle carceri del Santo Officio Bernardo Deterinck, cittadino Daventriense, per ajuto del quale sendo stato io pregato a volerlo raccomandare a vostra signoria illustrissima et reverendissima, mi son mosso volientieri a far' questo officio di carità, tanto più quanto che sicuramente posso farlo oltre la testimonianza che ne farà l'alligata scrittura, per la bona fede et relatione che me n' stata data dalla patria sua, come sia notrito, allevato et vissuto sempre Cattolico et con timor' di Dio, nato di padre et madre Cattolica, non solo lui ma tutti li suoi. Lo raccommando dunque a vostra signoria illustrissima et reverendissima quanto caldamente posso, così per questa particolar' fede che mi è stata fatta della bona vita sua, come per rispetto di coloro, che me l'han' raccommandato, a' quali desidero far' cosa grata. So, ch'ella da per se stesso è zelante di buoni e nemico di columniatori, et per ciò non mi estenderò in altre più calde prighiere, supplicandola a credermi ch'io non mi sarei mosso à far' questa raccommandatione con tanta istanza, se non havesse conosciuto sinceramente di poterlo fare . . . . . Di Colonia, li 28 di Maggio 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9, f. 234v.

313. 1588, MEI 28. KEULEN. — Frangipani bericht aan de kapittelheeren van Deventer, wat hij op hun verzoek gedaan heeft voor hun stadgenoot Bernardus Deterinck [3]).

Decano et capitulo Daventriensi.

Quod officii a nobis apud vos literis vestris impensum fuit in personam

1) Een vijfde algemeen Concilie te C. P. is er nimmer geweest, wel daarentegen een tweede algemeen concilie aldaar, het *vijfde* in de rij der algemeene Concilies.

2) Zie ook den hier volgenden brief aan het kapittel van Deventer.

3) Zie voorgaanden brief.

Bernardi Daventriensis, id libentissime factum est. Scripsimus literas ad illustrissimum dominum Cardinalem Madruccium, illum efficacioribus quibus potuimus verbis commendantes, ac per fidem nobis a vobis missam testantes de ipsius Cattolica educatione vitaeque progressu Cattolico, ac de suae totius familiae erga Deum et sanctam Ecclesiam timore et fide. Spero frustatorias minime fore. Hoc a nobis prompto factum fuit animo, et ut faveremus humanique esse exhiberemur probis et Cattolicis viris, et ut omnibus innotescat nos semper paratos in eorum auxilium et defensionem. Reliquum est, quod si in alio nostra uti vos oporteat opera et pro vestrum vestraeque ecclesiae servitio, id agere minime postponatis. Bene valete. Datum Coloniae, die 28 Maij 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 9. f. 234v.

314. 1588, JULI 16, LEUVEN. — Frangipani drukt W. van Pamele op het hart toch goed zorg te dragen voor de literaire nalatenschap van diens broeder, en in het bizonder voor hetgeen deze omtrent een uitgave der werken van Rhabanus Maurus heeft bijeengebracht.

Ad dominum Pamelium [1]), consilii regis praesidem.

Cum Pamelius [2]), frater clarissimae dominationis vestrae, vir optimus, egregiam operam navasset in colligendis operibus Rabani [3]), ut posteritati, publicae utilitati ac tantae memoriae consulens, illa proelo mandaret, sed, dum illa maximo cum desiderio ab universo pene orbe expectabantur, ipse (bonis omnibus dolentibus), ex humanis discesserit [4]). Studendum est, ne tanto viro orbati, privemur etiam laborum suorum; quapropter obnixe rogo clarissimam dominationem vestram, ut incumbat colligendis omnibus illius operibus, mihique tradi velit, ut typis excudi possint, cum a multis principibus viris desiderentur, et praesertim ab illustrissimo cardinale Carafa [5]), viro doctissimo et doctorum omnium amantissimo, qui hoc a me saepius literis petiit. Scio, quod clarissima dominatio vestra pro ea qua est pietate ex se ipsa praestabit quae fratris sui memoriae et honori debet; ac proptera id pluribus non expetam. Bene valeat dominatio vestra. Scriptum Lovanii, 16 Juli 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 10. f. 18r.

315. 1588, JULI 16, LEUVEN. — Frangipani aan den nuntius te Gratz, over het aanzoek, dat hij gedaan heeft voor den kapelaan, Lucas van Tongeren.

A' monsignor di Bertinori [6]).

S'io havesse pensato che la gratia fatta ad instanza mia da Nostro Signore al mio capellano del canonicato della patria sua havesse pocuto partorir' a' un' certo modo un poco di emulatione tra gli altri servitori, havrei pensato un' poco meglio à tentar' simil domanda, ma all' altimo li servitori bisogna

1) Willem van Pamele, voorzitter van den Geheimen raad te Brussel.
2) Jacobus van Pamele.
3) In 1626 verschenen te Keulen zijne „Rabbani opera".
4) In 1587 was hij als bisschop van St. Omer gestorven.
5) Antonio Carafa, in 1585 aan het hoofd der Vaticaansche bibliotheek geplaatst.
6) Giovanni Caligari, bisschop van Bertinoro, nuntius te Gratz.

che si vagliono di provi, et i provi per debito di carità, et di natura deveno ajutarli. . . . . .

Di Lovanio, li 16 di Iuglio, 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII. B. 10. f. 14v.

316. 1588, JULI 16, LEUVEN. — Frangipani verzoekt de gunst van Willem van Pamele voor het Franciscaner convent te Leuven, omdat daar jongelingen worden opgevoed om later in Holland, Zeeland en Friesland te arbeiden.

Domino Pamelio.

. . . . . .

Interim cum mihi compertum sit sacram Catholicam majestatem regia sua munificentia pro conservatione quatuor Ordinum Mendicantium in hisce ditionibus Inferioris Germaniae annuam assignasse eleemosynam pro eorundem Ordinum studiosis sacrae theologia operam daturis, sintque in hoc coenobio sancti Francisci oppidi Lovaniensis, celeberrimo quondam Belgii seminario, assignati duodecim optimae spei adolescentes et duo sacrae theologiae lectores, qui praefata gratia sacrae Catholicae Majestatis gaudere valeant, obnixe precor clarissimam dominationem vestram, ut hoc pium institutum sibi commendatum habeat, promoveatque, quo regia munificentia studiosi juvenes tandem idonei evadant concionatores, sintque in uberrima messe Domini idonei operarii versus Hollandiam, Zelandiam et Frisiam, suo tempore destinandi.

Datum Lovanii, die 26 Juli 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 10. f. 7v.

317. 1588, JULI 23. LEUVEN. — Frangipani tracht Clemens Crabeels, bisschop van 's Hertogenbosch, ertoe te bewegen tienden van de parochie Nunen af te staan ten bate van Joannes Segersz, pastoor van Westhoven (bij Eindhoven).

Episcopo Buscoducensi.

Supplicem mihi quemdam libellum porrexit Joannes Westerhomi (?) [1]), se maxime gravatum exponens, quod per capitulum Buscoducense illi fuerat semel assignata quaedam pecuniarum summa pro necessario victu suo ex decimis cujusdam pagi, quae per reverendissimam et perillustrem dominationem vestram sibi denegatur, ex eo quod ad ipsam pro parte spectat, ibidemqe misere sibi victum quaesitare cogatur. Ex quo me subnixe rogat ut, prae oculis habita juris et aequitatis ratione, de justa seu congrua portione provideri curem. Quod antequam faciundum existimarem, humaniter prius illam rogare velim, ut de aliqua competenti satisfactione illi provideat. Non enim dubito, cum per se res ipsa sit satis condecens, quin a reverendissima dominatione vestra id facillime consequar.

Praeterea in alio supplici libello narratur ab omnibus incolis loci seu pagi de Neunen [2]) ecclesiam parochialem de Neunen privatam esse quoque decimis, ab initio suae erectionis assignatis. Quae cum fere una ac eadem, etsi diversa petitio sit, idem quoque officium, quod in altero casu Joannis

1) Westerhovii.
2) Nunen.

Westerhomi (!) expressum fuit, interponendum duxi, illam rogans demum hac in re tota ita se gerere velit ne videar frustra scripsisse, ne is suo defraudetur credito. Erit siquidem et hoc honestum, tum mihi non minus gratum, cum vero illi per quam necessarium. Interim quae pro sui ipsius ecclesiae commodo necessaria illi videbuntur, meam quocumque tempore operam sibi paratam fore confidat. Benevaleat perillustris dominatio vestra, cui me meaque omnia defero. Datum Lovanii, 23 Juli 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 10, f. 12v.

318. 1588, JULI 30, ROME. — Kardinaal Montalto zendt aan Frangipani een verzoekschrift over van de Congregatie van Windesheim, met verzoek namens den paus de Regulieren zooveel mogelijk bij te staan.

Illustrissime et reverendissime Signore come fratello.

Vostra signoria vederà quanto si espone nel l'incluso memoriale per parte del Generale et canonici regolari de la congregatione Wendessemensi. N. S. vuole, che vostra signoria dia loro tutto l'ajuto possibile, et così devra esseguire. Et stia sana. Che Iddio la guardi et prosperi. Di Roma. à li 30 di Luglio 1588.

Di vostra signoria.

come fratello

ALLESSANDRO, Cardinale MONTALTO.

a. Verzoekschrift van de congregatie van Windesheim in zake het geschil over het s. Catharina-convent te Nijmegen:

Beatissime Pater.

Exponitur humiliter Sanctitati Vestrae pro parte devotorum illius oratorum, prioris generalis et canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini, congregationis Windessemensis, quod, cum ipsi a capitulo et canonicis collegiatae ecclesiae sancti Stephani, oppidi Noviomagensis, spoliati essent monasterio sanctae Catharinae dicti oppidi, nec non bonis omnibus, ad illud spectantibus, obtinuerunt a Sanctitate Vestra causam spolii committi reverendissimo domino archiepiscopo Cameracensi seu ejus officiali. A quo, cum ob distantiam et itinerum pericula subdelegatus esset officialis Coloniensis, dictum capitulum, coram praedicto officiali citatum comparere detrectavit; quin ejus jurisdictione spreta recursum habuit ad curiam secularem ducatus Geldriae et ab ea contra oratores decretum obtinuit, quo jubentur sub poena arbitraria abolere suis sumptibus processum coram dicto subdelegato institutum, nec non comparere coram eadem, ac jura sua deducere. Cum autem dicti oratores a praedicta curia saeculari, quae dictos adversarios in iniquo isto spolio fovet, abhorreant, neque sperent se ab ea in justitiae complementum (aliquid) posse consequi, et praeterea probabiliter timeant, ne dicta curia praetextu suorum privilegiorum processus coram delegatis apostolicis impediat, supplicant humiliter Sanctitati Vestrae, ut nuntio suo, in illis partibus existenti, committere dignetur, ut per opportuna et efficacia remedia provideat, ut dictis spoliatis a judicibus apostolicis justitia administretur.

Daaronder: N. S. si contenta che si scriva al nuntio ad interessione del Signor cardinale Madruzzo.

Napels. Biblioteca Nazinale. Correspondentie Frangipani XII, B. 19, f. 167r

319. 1588, AUGUSTUS 5, LEUVEN. — Frangipani bericht aan Suffridus Petri omtrent de inwilliging van een verzoekschrift, dat deze betreffende zijn kanunnikdij in de „Aportelkirche" te Keulen bij den H. Stoel had ingediend.

Ad Suffridum Petrum, Lovaniensem, rectorem bursae Coronatorum [1]).

Literas tuas, 13 Julii datas accepimus, quibus intelleximus res illas, tam publicas quam privatas, et Bonnensem in eodem esse statu, in quo, priusquam illinc discessimus, erant. Quod nobis vedementer displicet. Faxit Deus, ne propter peccata nostra, quibus majorem iram in dies meremur, in pejora incidamus, et quod semel misera illa provincia et civitas e tot malis et calamitatibus libera videatur.

De tuo canonicatu scripsit ad me illustrissimus et reverendissimus cardinalis Carafa literis suis, 17 Junii datis, rem juxta petitionem et desiderium fore expediendum; idcirco quid ultra tibi dicamus super hoc jam non occurrit.

Desiderio tuo ne a lectura, quam hic habes, removearis, libenter satisfecimus, locutique sumus in tui gratiam, ac speramus te officio vestro ac loco tuo non removendum

Interea cura salutem tuam, ut oneri, quod tibi incumbit, satisfacturus venire possis. Et si aliquid tibi ultra occurret in quo nostra opera uti opus est, illam semper paratam invenies. Scriptum Lovanii, die 6 Augusti, 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 24r.

320. 1588, AUGUSTUS 8. LEUVEN. — Frangipani verzoekt Lindanus nogmaals de acten van het vijfde algemeen Concilie te willen afstaan, opdat hij ze, om aan den wensch van Sixtus V te kunnen voldoen, naar Rome zou kunnen doorzenden.

Ad episcopum Lindanum, nunc Gandavensem.

Colonia Calendis Maii scripsi perillustrissimae ac reverendissimae dominationi vestrae me audisse penes ipsam adesse quintam Synodum Constantinopolitanam, rogatamque ut illam diligenter custodisset usque ad adventum meum Lovanii, ubi bona sua venia videre summopere optassem. Cumque huc auxiliante Deo incolumis venerim, perillustrem ac reverendissimam dominationem vestram efficacioribus quibus possum verbis rogatam velim, ut dictam Synodum huc ad me dirigat Romam versus mittendam ad illustrissimum ac reverendissimum dominum cardinalem Carafam, qui nomine Sanctissimi Domini Nostri ad me litteras dedit mandavitque, ut quam diligentissime operam navassem illam inveriri; quam cum in quorundam librorum reverendissimae dominationis vestrae fragmentis repertam mihi significaretur, Romae tale nuncium dedi. Audio Summum Pontificem maxime gavisum. Placeat igitur reverendissimae dominationi vestrae quam primum illam ad me dirigere, ut voluntati ac mandato Suae Sanctitatis satisfacere simul possimus. Et ut tuto transmittere possit, illam ad dominum prothonotarium Joannem del Rio, Antverpiae vicarium, dirigat, qui huc ad me mittere fideliter curabit. Id reverendissima dominatio vestra hilariter exequi poterit, cum maximus honor sit suus talem apud se

1) Een der colleges van de Keulsche hoogeschool heette de „Tres Coronae", in herinnering aan de beroemde relieken aldaar.

habere librum tam carum, tamque desideratum diuque quaesitum, et ex quo praeter gaudium, quod afferet Suae Sanctitati, maximus denique publicae utilitatis fructus orietur. Summo ergo desiderio dictam Synodum expecto a reverendissima dominatione vestra, quam Deus incolumem servet. Datum Lovanii, die 8 Augusti 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 25v.

321. 1588, AUGUSTUS 8, LEUVEN. — **Frangipani bepleit een zorgzame uitgave der werken van Rhabanus Maurus bij den executeur van Jacobus van Pamele.**

Guillelmo Taelbomi [1]).

Illustrissimus cardinalis Carafa saepius ad me scripsit, ut Rabani opera, a Pamelio Audomarensi episcopo collecta, cum ipsius Pamelii elucubrationibus ad illam mitteres. Desiderat nempe cardinalis, vir optimus, ea ad communem utilitatem in lucem proferre; qua de re bis ad dominum Pamelium literas dedi, rogans illum, ut dicta opera meliori ordine, quo poterit, colligeret et ad me mitteret. Nunc autem, cum intellexerim dominationi vestrae exequutionem testamenti Pamelii defuncti, piae memoriae, esse demandatam, hoc negotium ei delegandam judicavi, qui cum theologus sit, illud optime exequi noverit. Sat scio, ac rogo illam, ut majorem quam poterit in his operibus collegendis ac hucusque tuto proferendis diligentiam adhibeat. Cum enim illa recupero, curabo Romae statim praeferenda, ac fretus quod omnino ipse per se libentissime faciat, pluribus non petam. Benevaleat dominatio vestra; ut Dominus Deus illam servet. Datum Lovanii, die 8 Augusti 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 25v.

322. 1588, AUGUSTUS 8, LEUVEN. — **Frangipani aan Willem van Pamele over het uitgeven van werken van Rhabanus Maurus.**

Gulielmo Pamelio, praesidi Concilii regii, Bruxellis.

Antequam accepissem literas dominatonis vestrae, die sancti Jacobi datas [2]), ad illam scripseram, ut omnia quae frater tuus piae memoriae Rabani opera in unum collegerat, cum ipsius fratris elucubrationibus, si extarent, ad me mitteret, ac ea de re etiam cum Cuchio [3]) egeram, illique illustrissimi cardinalis Carafae super his literas ostenderam. Nunc autem cum dominatio vestra me certum reddat ea opera exstare integra, exceptis tantum indice, epistola dedicatoria et auctoris vita, ac se sollicitam esse de illis imprimendis, cum multa et magna volumina conficiant, desidero ut, omissa illorum imprimendorum cura, curet solummodo illi majori ordine, quo poterit, ac majori severitate, ne a praedonibus in his miseris temporibus intercipiantur, ad me mittenda. Cum ipse nempe accepero, illustrissimo cardinali Carafa, qui id a me saepius petiit, mittam, qui pro ea qua est pietate et utilitatis publicae

1) Willem Taelboem was bij den dood van den bisschop van Sint Omer gegradueerd kanunnik aldaar.

2) 25 Juli.

3) Hendrik van Cuyck, toenmaals hoogleeraar te Leuven.

studio dicta opera ea, quam mereantur, diligentia, typis excudenda curabit. Restat tantum, ut dixi, quod dominatio vestra dictis operibus colligendis et hucusque perferendis curam suscipiat; quoad reliqua, sat scio, optime consuletur et operi et fratris tui elucubrationibus. Datum Lovanii, die 8 Augusti 1588.

Napels. Bibliotheca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 10. f. 25v.

323. 1588, AUGUSTUS 16, LEUVEN. — **Frangipani geeft aan kardinaal Carafa bericht over de uitgave der werken van Rhabanus Maurus en over de „Acta" van het vijide algemeene Concilie, te Constantinopel in 553 gehouden.**

Al signor cardinale Carafa.

. . . . . .

Circa l'opere di Rabano, io procurai subito di haverle dal Pamelio, fratello del morto vescovo, come vedrà vostra signoria illustrissima et reverendissima nell' alligata copia di lettere, ch'io n'ho ricevuto et replicatogli; et scritto ancho a quel Gulielmo, del quale si fa mentione nella lettera, suo compagno, che quell' opera mi si mandasse, di che non hò havuto risposta.

Scrissi ancho a Colonia à quel regente delle scole Laurentiane in nome di vostra signoria illustrissima et reverendissima à cio che volesse inviarmi alcuno de' capitoli della sua „Idea de divinis officiis", perch'io possa manderli in Roma, et v'aspetto risposta.

Quanto poi alla Quinta sinodo Constantinopolitana vedrà medesimamente nell' alligata copia, quel ch' il vescovo Lindano, alquale ho scritto, mi risponde . . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 28r.

324. 1588, AUGUSTUS 26, LEUVEN. — **Frangipani bericht Godeschalcus de Nova Domo (van Nieuwenhuis), dat hij aan den nuntius van Spanje heeft geschreven om de de koninklijke bekrachtiging te verkrijgen op de voorgenomen scheiding tusschen de abdij van Tongerloo en de „mensa episcopalis" van 's-Hertogenbosch.**

Ad fratrem Godexalcum de Nova domo [1]),

Accepi literas reverentiae vestrae 9 Augusti datas, in quibus me nomine reverendi domini administratoris et conventus monasterii de Tongerlo rogabat, ut apud suam majestatem Catholicam promoverem negotium assensus in executione Brevis S. D. N. [2]). Cujus petitioni libenter satisfeci, literasque ad reverendissimum nuntium apostolicum [3]), ibi residentem, hoc illi negotium commendavi efficacioribus quibus potui verbis, et ex animi nostri sententia conficiendum spero; id ut a me perlibentissime praestitum fuit, ita gratissimum erit si ex meis literis aliquod commodum sentiat monasterium. In reliquis, si meam operam adhibendam viderit tam pro ejusdem monasterii commodo quam suae

1) Hij was keldermeester van de abdij, zooals blijkt uit Foppens, *Historia episc. Silvaeducensis*, p. 82.

2) Bij Breve van 21 Dec. 1585 was Bonomi, de voorganger van Frangipani, gemachtigd om deze scheiding voor te bereiden; de vooorwaarden, waarbij tot de scheidlng werd overgegaan, zie: Foppens, l. c. pag. 64 en vv.

3) Annibale de' Grassi, bisschop van Faenza; zie den hierachter volgenden brief.

personae, nunquam mihi molestum erit, quando reverentia vestra curabit mihi significandum. Bene valeat. Datum Lovanii, die 26 Augusti 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 34r.

325. 1588, AUGUSTUS 26, LEUVEN. — Frangipani verzoekt den nuntius van Spanje de koninklijke goedkeuring aan te vragen voor de overeenkomst, waarbij de abdij van Tongerloo wederom van het bisdom van 's Hertogenbosch werd losgemaakt.

Al nuntio di Spagna.

Si ritrova unito al vescovato Buscoducense il monasterio di Tongerlo et per una conventione tra il vescovo et l'administratore del convento fu trattato di desunir' detto monasterio dal vescovato, sopra di che ne fu spedito Breve da Nostro Signore et ordinato da Sua Santità che assignandosi qualche parte del monasterio al vescovato havesse havuto effetto la disunione, per il che fu assignata la somma di 6 cento fiorini di Brabanza, che sono 300 ducati di oro l'anno. Ma perchè il Breve non puo eseguirse senza l'assenso regio, detto administrator' in nome di tutto il convento mi ha fatto istanza ch'io volesse interceder' per simil gratia appresso il re, nostro signore. Però non ho saputo di qual' meglior' mezo valermi che di vostra signoria illustrissima et reverendissima. Così vengo con questa à pregarla con ogni efficacia, che sia contenta per beneficio di quel povero convento procurarli detto assenso regio, ch'oltre l'officio sarà conforme alla volontà di Nostro Signore; io et l'administratore con il convento tutto gli ne restaremo con obligo particolare. Et per ogni cosa attinente a questo negotio potrà dar' piena informatione a vostra signoria illusirissima et reverendissima il gentilhuomo di questa, chiamato Nicoló Dancar, consiliario de Brabanza della Germania Inferiore. Et come che spero molto nella bontà sua, che sia per favorir' questa bona opra appresso sua maestà Cattolica, non li diro altro con questa, se non che li prego da Dio ognun' vero suo contentamento, et li bascio la mano. Da Lovanio, li 26 di Agosto, 1588.

Napels. Bibliotheca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 10. f. 33v en 34e.

326. 1588, AUGUSTUS 27. — Frangipani verzoekt aan de kapittelheeren van Deventer, dat de eerste prebende, welke in s. Libuinus ter beschikking komt, moge verleend worden aan Lucas van Tongeren, hun stadgenoot, die in dienst is van den nuntius en door dezen hooggeschat wordt. Hij is door den paus tot deze voordracht gemachtigd.

Decano et capitulo Daventriensi.

Cum ad litteras vestras, quibus Romae Bernardum Daventriensem juvare intelligebamus, responsum fuerit curatum esse in attestatione, quam dominationes vestrae mihi dederunt, exemplum responsi his addendum curavimus, ut quid ultra faciendum sit pro Bernardo vel Bernardi filio non ignorent, nobisque rescribant quid sentiant quid ve desiderent; nam officia nostra paratissima semper habebunt.

Credimus dominationibus vestris non latere apud nos adesse Lucam a Tongeren, vestrum conterraneum, qui ob praeclares virtutes suas officiumque sacerdotale, quod ab eo recte laudabiliterque geritur, nobis carissimus est plurimumque diligitur, cuique, si beneficium aliquod conferre studuerimus, non

minus ac sibi, dominationibus vestris gratissimum fore speramus. Idcirco canonicatum, primo vacaturum in ecclesia vestra cathedrali facultatem ei conferendi nobis Roma tradendam curavimus. Rogamus igitur dominationes vestras, ut una nobiscum eundem Lucam juvent ut de primo canonicatu vacaturo provideatur, si nempe sacerdoti concivi vestro prodesse cupitis. (Erga) dominationes vestras eandem voluntatem exhibendam, quando ferat occasio, certo sciant; nec aliquid modo gratius nobis contingere potest quam dominationes vestras voluntati obsequi nostrae in hujus optimi sacerdotis beneficium et solatium. Bene valeant. Datum Lovanii, die 27 Augusti 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 34v.

327. 1588, SEPTEMBER 7, LEUVEN. — Frangipani vermaant S. Vosmeer met gestrengheid op te treden tegen sommige seculiere en reguliere priesters, die, naar hij vernomen heeft, schandelijk misbruik maken van hun ambt.

Ad Sasboldam Vosmerum.

Cum non absque nostri animi perturbatione audiverimus nonnullos sacerdotes, tum saeculares tum diversorum Ordinum regulares, homines sacrilegos et ea quae carnis sunt quaerentes, non quae Jesu Christi, quotidie cum filiabus confessionis fornicari, et ut id clam sit, eas sub specie arctioris disciplinae sibi voto ita adstringere et subjacere, ut nullum alium aut confessionis aut consilii gratia in his quae ad conscientiam pertinent possint accedere quam ipsos; matrimonia in gradibus prohibitis contra Ordinariorum voluntatem scienter ratificare, sacram Eucharistiam schismaticis et publicis peccatoribus administrare, multaque horrenda cum maximo scandalo et multarum animarum periculo, immo jactura et perditione, contra sacrorum canonum sanctiones facere; propter quae pii et cordati sacerdotes solliciti sunt ne suorum subditorum perditio in extremo judicio illis adscribatur. Idcirco cum sacrorum canonum et Conciliorum authoritate, et praecipue concilii Tridentini, quod ibi promulgatum intelleximus, maxime contra tales animadvertatur, ne ulterius malum hoc proserpat, dominationem vestram admodum reverendam significandam duximus, ut ipsos nostro primum moneat paterno amore se ab iis vitiorum viis discedere velle, nec quemquam eorum privilegiorum sui Ordinis prava praesumptione sed nec temporum calamitate, sub qua se protegunt, a canonum et Conciliorum observatione esse absolutum, immo in aeterna permanere damnatione, et quotquot ipsis haerent, eiusdem poenae esse reos. Quod si huic nostrae paternae monitioni parere noluerint, quin in ipsos animadvertamus et pro officii nostri munere et pro aliorum exemplo deesse minime poterimus. Speramus tam eos obedientiae filios fore; quos ut tales se exhibere velint dominationem vestram quantum possumus rogamus efficiat; bene valeat. Datum Lovanii, die 7 Septembris 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 10 f. 41v. 42r.

328. 1588, SEPTEMBER 7, LEUVEN. — Frangipani vermaant Willem Coopal, vicaris van het Haarlemsche bisdom, ervoor te waken, dat de bepalingen van het Concilie van Trente, dat aldaar eertijds is afgekondigd, in het bisdom ook zullen onderhouden worden, bepaaldelijk wat het biechthooren en andere plichten van de zielezorg betreft.

Ad Guilhelmum Copalium.

Quam perniciosum sit in Ecclesia Dei, id quod summo studio summaque vigilantia per Sanctos Patres in populi clerique reformationem factum est, contemnere ac non obedire, res ipsa ostendit; hinc nempe ortae sunt dissensiones, haereses; hinc denique omnia mala venerunt; dum autem observabitur, omnes unanimes ad Christi servitium recte fideliterque exequendum ac perficiendum erunt, alter alterum sancta quadam aemulatione vincens. Qua propter cum satis moleste audiverimus in illis partibus sacros canones, et praesertim Concilium Tridentinum, quod ibi promulgatum esse intelleximus, non solum non observari, sed, quod pejus est, pro viribus unumquemque evertere niti, dominationem vestram admodum reverendam rogatam his nostris voluimus, ut, id perpendens, qua majori poterit diligentia occurrere nitatur, monens omnes ut, quod in eodem sacro Concilio Tridentino sancitum est, inviolabiliter tam saeculares quam regulares sacerdotes, observare velint, et praecipue suos unusquisque contineat limites, nec huc atque illuc more luporum alienum invadant gregem, cum hoc neque ratio praesens postulet, neque sacri approbent canones. Statuit nempe Sessione XXIII, canone 15: ut nullus sacerdos, etiam regularis, confessiones audire aliave pastoralia officia exercere praesumat, nisi quui ad hoc secundum Deum idonei indicati fuerint; id igitur pro libitu infringere velle, incongruum nobis valde videtur. Futurum autem speramus eos potius obedientiae filios quam pertinacitatis atque audaciae fore, cum praeter quam ipsorum salutem nihil aliud quaeramus. Quod si qui huic nostrae paternae monitioni assentiri noluerint, dominationem vestram monemus, ut omnibus Christi fidelibus interdicatur, ne huiusmodi perversorum hominum operam in iis, quae ad pastorale officium pertinent, requirant, ac demum id nobis significari dominatio vestra curet. Interim summo quo possumus studio eam rogamus, ut fideles illos in fide Cattolica consoletur ac stabiliat, certos reddens nos nunquam neque re neque verbis ipsis defuturum. Bene valeat. Scriptum Lovanii, die 7 Septembris 1588.

Napels. Bibliotheca Nazionale XII, B. 10; p. 42r. en v.

329. 1588. SEPTEMBER 7, LEUVEN. — Frangipani bericht Tilman Vosmeer, dat hij het verzoek van diens broeder S. Vosmeer, om den jubilé-aflaat voor de Katholieken in Utrecht en Holland te verlengen, aan den H. Stoel zal kenbaar maken. Zendt tevens het antwoord van den H. Stoel op het verzoek om bizondere volmachten, door eenige priesters van Holland aan Rome gedaan.

Ad dominum Tilmannum Vosmerum.

Maxima legi alacritate, quod ad me litteris 3 Augusti reverentia vestra scribit, fratrem suum Ultrajecto scripsisse jubileum, his diebus elapsis illuc transmissum, uberem fructum inter illos miserabiles Catholicos, occulte promulgatum, peperisse, pluresque fuisse qui eo beneficio juvari potuissent, si tempus, in Bulla praescriptum, eos non arctasset. Ob idque petit, ut ego ad illorum hominum consolationem Sanctissimo Domino nostro scribam, qui tantum temporis intervallum illis concedere dignetur quantum pro temporum horum calamitate requiri videatur. Quod libentissime faciam, scribamque Suae Sanctitati, ut hanc ipsis gratiam prorogare velit; quam, quin sit concessura, minime dubito, immo maximam ex hoc habebit voluptatem. Efficiamus praeterea, ut facultatem concedat dispensandi cum sacerdotibus irregularibus, qui ibidem sunt. Quo vero ad aliarum mearum facultatum accessionem, nihil adhuc habui;

in dies tamen illas expecto, cum sic mihi Roma scribatur, tuncque ea in re ipsos recreare etiam non omittam.

Ad questiones Hollandicas, mihi propositas, responsum habui ex Urbe quod his adjunctum mitto, quod observari oportet. Curabit reverentia vestra ad illos sacerdotes deferendum, et mihi significari continuat quid in dies illis necessarium erit pro animarum salute, cum eos juvare non desinam. His etiam addidi litteras, quas reverentia vestra scribendas quaesivit, commendoque ut fideliter deferantur, et me ipsi paratum offero. Datum Lovanii, die 7 Septembris 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f 42r.

330. 1588, SEPTEMBER 14, LEUVEN. — Frangipani aan Marcellus Lentius, priorgeneraal der Congregatie van Windesheim. Schrijft over een brief, welken hij aan den officiaal van 's-Hertogenbosch heeft gezonden, die in opdracht van den H. Stoel uitspraak zal doen over het geding betreffende 't S. Catharina-convent te Nijmegen.

Marcello Lentio, Generali canonicorum regularium.

Litteras reverentiae vestrae 29 Augusti datas, ceterasque illis adjunctas, accepimus, vidimusque quid illustrissimi domini cardinales de Monte alto et Madrutius ad favorem litis inter monasterium vestrum beate Catherinae et decanum capitulumque Neomagense suis ad nos litteris scribunt; qui cum velint, ut causam tantummodo commendaremus, non autem, ut a judice, cui commissa est extrahamus, arbitrati sumus non alio tenore ad officialem Buscoducensem litteras dare quam quod videbit in incluso exemplari [1]), ut si forte putaret reverentia vestra causam a Buscoducensi avocandam et ad nos delegandam, re integra, fieri posset. At si non putaverit avocandam, sed a nobis tantum commendari, nos officium agemus favorabile. Nos enim facultatem non habemus avocandi et extrahendi causam, a Sede apostolica alteri commissam, neque literae praedictorum illustrissimorum hoc dicunt. Quod est illud quod reverentiae vestrae responderi potest. Bene valeat. Datum Lovanii, die 14 Septembris 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XIII, B. 10, f. 46v.

331. 1588, SEPTEMBER 14, LEUVEN. — Frangipani verzoekt den officiaal van 's-Hertogenbosch, die in het geschil omtrent het S. Catharina-convent te Nijmegen uitspraak moet doen, het proces nog een wijl op te schorten.

Officiali Buscoducensi.

Intelleximus causam unionis monasterii sanctae Catherinae oppidi Neomagensis, inter capitulum et canonicos Windesemensis congregationis controversam, reverentiae vestrae a Sanctissimo Domino nostro cognoscendam et decidendam commissam esse. Cum vero quaedam sint praedictum negotium concernent a, de quibus cum partibus, antequam judiciario processu se involvent, justis de causis agere vellemus, eandem cupimus rogatam, ut tantisper negotium differre non gravetur, donec de his partes ipsae suam nobis aperuerint sententiam. Nos nempe reverentiae vestrae certiorem facere non omittemus. Bene valeat. Lovanii, 14 Septembris 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 47v.

1) Deze brief volgt hierachter.

332. 1583, SEPTEMBER 14, LEUVEN. — Frangipani geeft aan kardinaal Montalto een uitvoerig verslag omtrent den aard en het verloop van het geschil omtrent het S. Catharina-convent te Nijmegen.

Al signor cardinale Mont'alto.

Con la lettera di vostra signoria illustrissima e reverendissima di 30 di Luglio ho ricevuto il memoriale presentato a N. S. in nome del Generale et canonici Regulari della congregazione Windessemensis, à quali vuole la Santità Sua che dia ogni aiuto possibile. Io sin da principio che gionsi in Colonia, hebbi a cuore questo negozio et ne scrissi à monsignore reverendissimo Lindano, all' hora vescovo di Roremundae, il quale, se non fusse stato transferito al vescovato di Gant, haveria per la bontà sua et per l'ufficii miei in qualche modo sodisfatto alli canonici, così come ne fan'fede le lettere ch'io tengo sue. Et per questa translazione rimase il negozio sospeso, ch'io credevo fusse finito, poi che non n'intendevo cosa alcuna.

La causa fu primo commessa ad istanza di detti canonici Regulari all'arcivescovo di Cambrai, et da lui per la distanza di luoghi subdelegata all'ufficiale di Colonia, innanzi alquale intendo non essersi proceduto ad atto alcuno dopo d'essersi allegata l'ecceptione del foro dalli canonici et captitolo della chiesa collegiata di san Stefano Neomagensi per l'indulti concessi da quella Santa Sede a tutti questi Stati di sua Maestà Cattolica. Adesso me si scrive, che li detti canonici et capitolo di san Stefano habbiano procurato in Roma un rescritto apostolico et fatto remetter la medesima causa al vescovo Buscoducense, nel quale, perchè non confidano li canonici Regulari, voriano, ch'io in virtù della detta lettera, chi me han' praesentato di vostra signoria illustrissima, me l'avocasse; et non mi si da tal' facultà. Li canonici di san Stefano mi mostrorno in quel principio, che non havevano spogliato li regulari del monasterio loro, ma li fu ceduto prima nell' anno 1586 da uno don Theodoro Santfort, priore di detto monasterio, essendo roinato dalle guerre et privato di suoi renditi.

A questa cessione consenti un'altro Padre, don Wilhelmo Tilense, per il che il vescovo di Roremunda quattro mesi dopo indussi il monasterio in chiesa parrochiale, et l'uni al decano et capitolo della chiesa collegiata di san Stefano et dateglisi il possesso.

Di questo possesso fu poi spogliato il sequent'anno a tempo mio nel mese di Novembre da un'don Giovanno Verbelio, destinato priore in detto monasterio dal suo Generale; così adesso non sono li canonici Regolari, ma li altri Secolari, spogliati del luogo et vogliono adesso repeterlo per l'unione fatta dal suo vescovo. Di che essendo fatto giudice questo vescovo Buscoducensis per rescritto di Roma, non mancarò tenere quella particolar'cura ch'io potrò in aiuto et favore d'i Regolari. Ch'e quanto mi è parso dover'dir'à vostra signoria illustrissima e reverendissima per informatione di questa causa per respetto della sua lettera. Et humillismimamente facendoli reverenza, gli bascio la mano. Di Lovanio, li 14 Septembre, 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 10. f. 47r en v. — 15 December 1588 in gelijken zin aan kardinaal Madrucci XII. B. 10. f. 47v.

333. 1588, SEPTEMBER 17, LEUVEN. — Frangipani aan Johannes van Bruhesen. Scherts over het vreemde schrift, waarvan Bruhesius zich heeft bediend, en bericht wat de H. Stoel heeft beslist in de zaak van het S. Catharina-convent te Nijmegen.

Ad dominum decanum Ultrajectensem et canonicum Coloniensem.

Cum plane sit notum humanam linguam, quae in principio fuit una, hominis peccato fuisse variatam, equidem nescio quonam ego peccato gravari possim, ut vestra dominatio reverendissima, cum Germana sit, et ad me, qui sum Italus, Latine scribere voluerit, quadam characterum forma utatur, qui neque Latini, neque Graeci, neque Hebraici videntur. Deus nempe Optimus Maximus, si dicendi tantum modos et formas diversis generibus divisit, naturam in hoc non mutavit. At dominationem vestram utrumque mutasse deprehendo, nam, licet praevidens futuram difficultatem, quas suas legendo literas, 28 Augusti datas, perpessus essem, monuerit, ut patrem Arnoldum in earum interpretem adhibuissem; idem tamen pater characterarum introductor, vix cognovit an essent Germanici, an Galli, an Flandrici, sed ea est meae in dominationem vestram benevolentiae vis, ut eorum sensum exiguo studio assecutum me credam. Illud vero non silebo, ut si citius ad suas literas, quae mihi gratissimae semper erunt, responderi peroptaret, quemadmodum dominatio vestra in iis assequendis interpretem adhibendum esse scribit, ita sibi scriptorem communem assumere patiatur, ne mihi continuo pater Arnoldus ut ductor caeco sit opus. Sic de jocosis hactenus.

Literas dominationis vestrae admodum reverendae, aliis illustrissimorum et reverendissimorum dominorum Cardinalium de Monte Alto ac Madruccii adjunctas, accepi, in quibus tantum commendatur causa inter dominum Marcellum Lentium et dominum decanum et capitulum sancti Stephani Neomagensis; non autem, ut dominatio vestra scribit, potestas mihi traditur, ut ad me avocem; si nempe literae hoc referrent, reverendissimum dominum episcopum Buscoducensem ejusque officialem inhiberem, causaeque cognitionem in me susciperem eamque justitiae aequitatisque prascripto terminarem. Quae omnia, cum domino Marcello Generali significaverim [1]), nihil est quod dominationi vestrae ultra rescribam, praeter id quod mox officiali Buscoducensi literas dedi, quarum exemplar misi ad dominum Marcellum; semperque sum daturus, dum opus erit, negotiumque commendatum habebo.

. . . . . .

Datum Lovanii, 16 Septembris 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 48r.

334. 1588, SEPTEMBER 17, LEUVEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris Montalto. Heeft de inlichtingen ontvangen voor de priesters, die in Holland arbeiden; verzoekt uit hun naam, dat de tijd om den jubilé-aflaat in Holland te verdienen, door den H. Stoel moge verlengd worden. Vraagt ten slotte om volmacht voor die priesters om van irregulariteit te kunnen absolveeren gedurende den tijd van het jubilé.

Ali signor cardinale Mont'alto.

. . . . . .

Con detta lettera di 13 [Agosto] ho ricevuto la risolutione delli dubii

1) Zie den hierboven gepubliceerden brief van 14 Sept. 1588.

Olandesi, di quali mi servo per sicurtà delli sacerdoti, ch'occultamente tra gli eretici serveno alle anime di quelli Cattolici di Olanda.

Detti sacerdoti mi scriveno il frutto speciale del giubileo, ch'io li mandai qualche mesi à dietro per la solemnità delle Pentecoste, et mi dicono, che non havendo potuto goderlo tutti i Catholici in quella settimana per il tempo che a lor' mancava di usar' le cautele necessarie in denuntiarlo securamente in quella servitù che patiscono dalli eretici, ben fatto sarià che si prolongasse à loro il tempo prefisso in detto giubileo secondo ricerca la perturbation' di tempi di hoggi in quel paese; di che mi è parso humilìssimamente supplicar vostra signoria illustrissima et reverendissima, acciochè per consolatione di quelle misere anime si degni ottenerne gratia da N. S. et procurar anchora, che detti sacerdoti possano con l'occasione di detto giubileo assolver' dall' irrogolarità, non essendo comparse quelle mie facoltà, nelle quali domandano l'assolutione di casi simili. . . . . Di Lovanio, li 17 di Settembre 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 50v en 51v. — Uittreksel in het Duitsch bij Ehses, p. 184.

335. 1588, SEPTEMBER 30, LEUVEN. — Frangipani aan kardinaal Antonio Carafa. Over de uitgave der werken van Rhabanus Maurus en over de „Acta" van het vijfde algemeen Concilie.

Al signor cardinale Carafa.

Ricevei ultimamente la risposta di Pamelio sopra l'opere di Rabano, ch'io con l'ultime mie di 3 del presente dicevo a vostra signoria illustrissima di aspetter'; et sarà qui allegata la copia di essa. Io aspetto quest'opere di giorno in giorno, et quando le haro ricevute pigliarò resolutione, come l'habbia a mandare, acciò vengano ben trattate et sicure, che non sapendo li volumi, non posso avisarla delle difficoltà che vi si trovano.

Della quinta sinodo, dopo di quella risposta, che mandai a vostra signoria illustrissima et reverendissima, non ne ho visto più altra da monsignor Lindano reverendissimo, il quale come equivoco nell'aviso che diede di una per un' altra, così credo che per essersi lui medesimo ingannato, non habbia voluto scriverne più cosa alcuna. Di Lovanio, l'ultimo di Settembre 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 56v.

336. 1588, OCTOBER 7, LEUVEN. — Frangipani verzoekt Tilman Vosmeer zijn broeder S. Vosmeer te berichten, dat de volmacht, welke deze laatste aan sommige van zijn priesters mededeelt ten opzichte van geloovigen, die van hun eigen pastoor zijn beroofd, hem wordt verleend krachtens het gezag, dat de nuntius vertegenwoordigt.

Ad dominum Tilmannum Vosmerum, lectorem Crucigerorum Coleniensium.

Ad litteras reverentiae vestrae, 3 Nonis Augusti datas, eodem tempore, 7 Idibus Septembris, respondi, quo duplices hodie mihi redditus ad me deferri voluit. Et cum ad priores responsum dabam, nihil omittebatur quod in his posteriobus supplendum oporteret; adjunxeram resolutionem Hollandicarum quaesitionum ex Urbe mihi remissam; omnia reverendo patri rectori Jesuitarum Coloniensium commendata, fideliter delata confido. Unum his addam pro

maiori animi tranquillitate eorum sacerdotum, qui catholicorum Hollandorum curam agunt specialem, ut frater reverentiae vestrae M(agister) Sasboldus Vosmerus, vicarius et officialis generalis Ultrajectensis ecclesiae; authoritate mea, quam his committo, eligat ex illis sacerdotibus, quos ad id idoneos reperit, eisdemque jurisdictionem tribuat sacrosancta Sacramenta omnia ministrandi iis, qui propriis pastoribus carent; nostra nempe licentia robur assumet, quod hactenus inane declaratum fuit. Valeat reverentia vestra quam Deus servet a malis. Datum Lovanii, Nonis Octobris 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII. B. 10. f. 57v.

337. 1588, NOVEMBER 9. — De Congregatie van het Concilie gelast den nuntius in de Nederlanden (Frangipani) te zorgen, dat de bisschoppen, welke onder zijn gebied resideeren, tijdig hunne „Visitatio ad limina" houden.

Nuntio Germaniae Inferioris.

Instat jam tempus, quod a Smo. D. N. omnibus archiepiscopis et episcopis ad visitanda sanctorum Apostolorum limina sua Constitutione, Kal. Januarii primo pontificatus sui anno edita, statutum fuit. Quare voluit Sanctitas Sua ad Amplitudinem Tuam per me scribi, ut ipsa omnes ipsius (regionis) praelatos, qui dicta Constitutione comprehensi, nondum limina praedicta ipsi aut per legitimum procuratorem visitarunt, sui officii admoneat, ut (quod eorum commodo fiat) hoc munus impleant; si qui vero legitime fuerint impediti, per procuratorem poterunt Constitutioni ipsi, quemadmodum ea requirit, satisfacere. Quod quia existimo Amplitudinem Tuam diligenter facturam, nihil est quod illam pluribus verbis excitandam putem; tantum cupio, me de eo quod egerit certiorem ab illa fieri. Cui omnia a Deo prospera cum gratiae suae cumulo ex animo precor. Romae, die 9 Novembris 1588.

Congr. Concilii, Libri litterarum. Vol. 6 f. 339v, 340 no. 197. — Evenzoo aan den nuntius in Spanje, in Frankrijk, te Weenen en in Zwitserland.

338. 1588, DECEMBER 20, LUIK, — Frangipani zendt onder aanbeveling twee supplieken over van Margaretha van der Mark, weduwe van den graaf van Aremberg.

Al signor cardinale Mont'alto,

. . . . . .

Et havendo qui trovata la signora contessa d'Arimbergh, molto devota di N. S. et di quella Santa Sede, con speranza di poter' venir' un' altra volta in Roma, prima che muora, per basciar' i piedi della Santità Sua et visitare tutti quei sacri luoghi, non ho potuto fugire per il merito di questa donna di non proponere a N. S. le due gratie [1]), che da lei se dimandano alla S. S. nelle due qui alligate suppliche, assicurando Sua Beatitudine dello beneficio che resultarà dall' unione del patronato di Wijer alla capella del castello d'Arimbergh.

Di Lieggi, li 29 di Decembre 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 85r.

1) Uit het antwoord van den kardinaal staatssecretaris (21 Jan. 1589), hierachter volgend, blijkt dat de supplieken betroffen: 1o. huwelijksdispensatie in den derden graad van bloed- of aanverwantschap, 2o. overbrengen van het patronaatsrecht.

339. 1589, JANUARI 12. — Frangipani aan Winand Wigghe, scholaster te Xanten. Verzoekt hem namens kardinaal Antonius Carafa om inlichtingen betreffende de „Acta" van het vijfde algemeen Concilie, nu Suffridus Petri daarin niet is geslaagd.

Ad dominum Winandum Wighium, scholasticum Xantensem.

Cum mihi constet dominum Guffridium Petrum [1]), Leovardiensem, accepto illustrissimi et reverendissimi cardinalis Carafae mandato, diligentem operam navasse in conquerendis subsidiis iis, quae ad Quintam praecipue Synodum pertinent, cumque semper eorum literas mihi eoram hic exhibuisse, qui spem aliquam de his praebuissent, neque eo contentum quid et a quibus impetrasset, etiam ad illustrissimum Carafam authorum verba, sicut in ipsorum literis posita erant, in Urbem praescripsisse, neque destituisse idem negotium urgere, etiam hinc me absente, sed nihil ulterius promovere potuisse, aliis se nihil amplius habere asserentibus quam quae obtulerunt, aliis, vel illustrissimi Carafae vel meam censuram desiderantibus de oblatis, antequam plura afferrent, et instante sibi in hanc sententiam ante menses aliquot rescripsisse reverendam dominationem tuam, cujus verba ad me, ut in epistola vestra, Xantis 19 Augusti anni 1588 data, habentur praesens hic exhibuit, — eam obsecro, ut sicut dominus Guffridus [1]) negotium agit cardinalis Carafae, ita his meis literis attestari mihi visus sum dominationem vestram quoque cardinali rem gratam esse facturam, si et caetera, ut promisit, proferre non desinat, cum sciat dominationem tuam virum esse qui solus pene plus adjumenti praesenti instituto afferre possit quam plures conjuncti alii, ut pote qui et Romae diu egit et bibliotechae illustrissimi et reverendissimi domini Granvelani per multos annos praefectus fuit, ac toto vitae spatio antiquitatum studiosissimus fuit. Quo circa ut dominatio tua id faciat, etiam atque etiam rogo. Datum Coloniae, 12 Januarii 1589.

Napels, Biblioteca nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 10, f. 97v et 98r.

340. 1589, JANUARI 19, KEULEN. — Nu het onmogelijk blijkt aan Lucas van Tongeren een kanonikaat te Deventer te verschaffen, verzoekt Frangipani voor hem een prebende elders.

Al signor cardinale Mont'alto.

. . . . . .

Supplicai vostra signoria illustrissima et reverendissima li mesi passati che se degnasse impetrare da N, S. una gratia per Luca Tongari [2]), mio capellano, del primo canonicato, che vacasse nel mese di Sua Santità nella chiesa di Daventria, sua patria, et mi rispose che Sua Beatitudine benignissamente se ne contentarà. Hora essendosi trovato che simil gratia non potrià goder' mai, per l'indulto che tiene il vescovo di quella chiesa dalla Sede Apostolica, ritorno con la medesima humiltà da vostra signoria illustrissima et reverendissima, supplicandola ottenerne un altra generale, acciò che nelli primi, che vacaranno fuora di quella, possa provederse. . . . . Di Colonia, li 19 di Gennaro 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Gorrespondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 106v.

1) Suffridus Petri.
2) Lucas van Tongeren.

341. 1589, JANUARI 21, ROME. — Kardinaal Alessandro Montalto aan Frangipani. Over het inwilligen van twee supplieken door de gravin van Aremberg bij den H. Stoel aangeboden.

La dispensa matrimoniale di le due parenti in terzo, et il memoriale per la unione de la contessa di Aremberg [1]), di commissione di N. S. si sono date al signor cardinale Datario.

Napels, Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 20, f. 7r.

342. 1589, FEBRUARI 11, ROMA. — Kardinaal Alessandro Montalto aan Frangipani. Over een kanonikaat, aan zijn kapelaan Lucas van Tongeren te verleenen.

. . . . . .

In gratia di vostra signoria si contenta Sua Beatitudine che conferisca il primo canonicato, che vacherà, a Luca Tonger suo cappellano.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 20, f. 13r.

343. 1589, MAART 8, KEULEN. — Frangipani beveelt aan Josina van der Marck, abdis van Thorn, dat zij zekere tienden, welke aan de dekanes, Margaretha van Isenburg, toebehooren, door haar rentmeester zal laten uitbetalen.

Ad dominam Josinam de Marca, abbatissam in ecclesia Torensi.

Expositum nobis fuit pro parte illustrissimae et reverendissimae dominae Margaritae ab Isenburg, decanissae in ecclesia Torensi, cui illustrissima et reverendissima praeest in abbatissam, quasdam suae decanali dignitati assignatas decimas subtractas fuisse, redituario pracipiens ne eas dictae decanissae solvere amplius deberet. Quae cum loco cujusdam alterius pensionis ob suos tenues et exiguos proventus illi adscriptae fuerint, idque non nisi matura deliberatione ac unanimi capituli praedictae ecclesiae Torensis consensu factum fuerit, ob multa onera ac gravamina, decanali dignitati incumbentia, aequum minime visum fuit tale quid silentio praeterire. Quo circa, cum nobis satis clare constat dicti collegii seu ecclesiae statuta expresse vetare ne abbatissa quicquam redituario mandet inhibeatve, his nostris dominationem vestram monitam voluimus, ne dictae dominae decanissae suos consuetos reditus, quos per plures annos pacifice collegit, subtrahi patiatur, sed redituario praedicto, cui contra statuta id inhibuit, mandet ut integras illi solvere debeat decimas ac proventus. Sic itaque futurum speramus. Bene valeat in Domino, quem sibi propitium exoptamus. Coloniae, die 8 Martii 1589.

Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 10, f. 131v.

344. 1589. MAART 9. — Frangipani zoekt bij den gouverneur van Groningen, Francisco Verdugo, bescherming voor het verweesde bisdom van Groningen.

Al Signor Verdugo.

Ma ben la supplicarò che essendo anchor vidua del suo pastore quella chiesa

1) Frangipani had 22 Dec. 1588 de supplieken van de gravin van Aremberg overgezonden; zie hierboven.

di Gruninga, dal che viene tanto detrimento, resti vostra signoria contenta applicarvi l'animo suo in modo di non esser' senza vescovo con haver' la spada dell'autorità del re et di vostra signoria in sua defesa, et particolarmente gli raccommando il capitolo, acciò che non sia indebitamente oppresso da quel domino Egidio, già suo vicario, et [raccommando] anchora il padre Henrico Semerio della Compagnia del Jesu, col quale mi son rallegrato ch'egli exercita il suo talento in quel paese sotto l'ombra di vostra signoria per la speranza certa ch'io ho di non essere infruttuosa et inutile la mission' sua dentro quella chiesa nel stato in che si trova di viduatione del suo pastore . . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 10, f. 135v.

345. 1589, MAART 9, KEULEN. — Frangipani aan den Jezuiet Henricus Samerius [1]). Over den toestand van het bisdom Groningen, en wat hij gedaan heeft om daarin verbetering te brengen. Verzoekt pater Samerius zijn geestelijken arbeid te Groningen voort te zetten en zich daarbij te bedienen van den steun van Verdugo.

Ad patrem Henricum Semerium, Jesuitam.

Nihil mihi novi attulerunt literae reverentiae vestrae, 22 Groningae datae, nihilque mihi confici posse videtur quod Gruningensis ecclesia salutem consequatur praeter illud quod reverentia vestra proponit, ut ecclesia de pastore provideatur. Dum essem in Belgio, negotium curavi, et Belgio solutus rem ad Pontificem detuli, ut rex Hispaniarum Sanctissimi Domini instigatione jus eligendi nominandique in omnibus ecclesiis in Inferiori Germania vacantibus, nedum in Germania, majori diligentia prosequeretur. Quae harum ecclesiarum necessitati suggessi, exceperunt omnes, promiseruntque tamdiu rem urgere, quamdiu finem consequamur. Cum ergo tot malorum remedium, quot reverentia vestra suis literis demonstravit, non sit ex mea, sed altiori subtimiorique facultate, depromerendum, et in aliud forte tempus differendum, eam rogatam velim ut, hoc interim admodum illustrissimi domini Verdugi pietate et religione juvante, istius populi salutem concionibus publicis et exhortationibus privatis, doctrina et exemplo consequatur, et dum istuc ipse, temporum augustiis, calamitatibus, itenarumque periculis praepeditus, non venerim, authoritate regia et saeculari admodum illustri domini Verdugo utatur, ne omnia a disciplinae ecclesiaticae norma dividantur. Confido nempe ut quae charitas movit penes suam illustrissimam dominationem erga reverentiam vestram eadem sit, quae functionem vestram liberam reddat, eamque ab omnibus ejus regimini subditis observandam, diligendam, imitandamque curaverit. Valeat in Domino reverentia vestra, et viriliter agat, mihique etiam minima significare non desinat, ut absens atque juvem foveamque reverentiam vestram quam diligo et observo, cuique gratulor quod in illa missione Frisica donum Dei, sibi traditum, operetur. Coloniae, 9 Martii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 10, f. 134v en 135v.

---

1) Over diens werkkring te Groningen en elders, *Arch. aartsb. Utrecht*, VI, blz. 6, 80, 402—405.

347. 1589, MAART 9, KEULEN. — Frangipani betuigt zich ontevreden tegenover het kapittel van Deventer, dat Pontus Heuterus, zonder van zijn brieven voorzien te zijn, naar Brussel is gegaan. Voorloopig blijft Aegidius del Monte vicaris van het bisdom.

Ad capitulum Daventriense.

Ex litteris dominationum vestrarum admodum reverendissimarum, 16 Februarii datis, accepi quantum ab officio suo discessit dominus Egidius de Monte, ecclesiae vestrae vicarius generalis, cujus forma mihi perspecta non est; si prodierit, fieri non potest quin audiatur. Interim voluissem, ut dominus Pontus Heuterus Bruxelles absque litteris meis non adiisset. Non quod modo dominationibus vestris polliceor me facturum; eo jam petito contra congratularemur. Expectandum est ergo quod egerit Bruxelles confrater vester Heuterus, et hoc temporis intervallo Egidius observandus; sed non illi parendum. Valeant (dominationes vestrae), et Deum Optimum Maximum ejusque sanctissima mandata, Christi Domini legem Evangelicam sanctaeque matris Ecclesiae Catholicae Romanae praecepta, totis viribus et animo colant, venerentur et imitentur, ut dominationum vestrarum exemplo ad Divinae Majestatis cultum, timorem et amorem Ecclesiae vestri fideles promoveantur, et infideles confundantur. Coloniae, 9 Martii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. XII, B. 10, f. 134v.

347. 1589, MAART 12, KEULEN. — Frangipani beklaagt zich over een heftig schrijven, dat Johannes Strijen tot hem, ofschoon hij onschuldig is, heeft gericht, en tracht dezen tot een mildere stemming te brengen.

Ad episcopum Middelburgensem.

Lectis illis litteris, quas reverendissima tua gratia pridie Kalendas Martii ad me dedit, hesi cogitabundus indignae essent quibus responderem. Quesam, frater, tale principium? Majorem officii curam et uberius fraternae dilectionis officium ut episcopus a reverendissima tua gratia expectaram. Dixisti me esse suspectum; respondi; et quae sequuntur? Quid si tua verba retorsero, an statim me tibi maledicta irrogasse contendes? Certe majorem officii et nominis vestri curam et firmius fraternae dilectionis vinculum nuntius apostolicae Sedis ab episcopo expectaveram, sed post alios mecum concertare vis et me provocare; pasce, quaeso, affectibus tuis; iracundiae motus cohibe; pravas et spinosas suspitiones evelle; suggestores vel satores dissentionum sint procul. Commoveat te nunc sacratioris temporis [1]) censura, per quam divinis digni omnes praeparemur interesse mysteriis, quae cum totum Ecclesiae corpus universorumque fidelium gregem constringant, ut ab omni se purget rubigine vetustatis, multo magis in summos antistites et primi ordinis sacerdotes requiritur omnis candor et puritas et verae dilectionis integritas. Psalmista ait: Irascimini et nolite peccare [2]); Apostolus addit: Sol non occidat super iracundiam vestram [3]). Contentiones et dissidia, quocumque modo inter nos exorta, ego non sparsi, neque etiam fori; quae publica et omnibus nota erant audivi, et ejus memor es, ipse ab ovo totam gestorum schemam mihi retulisti, cumque jam ad annos aliquot

1) Toespeling op den naderenden Paaschtijd.
2) Liber Psalmorum IV. 5. (Vulgaat).
3) Ad Ephesios IV. 26. (Vulgaat).

dissidium hoc steterit et nescio quem inter nos rancorem posuerit. Si judex constituerer, profecto sinistrae suspitionis insimularer, nisi fortasse innocentiam, quam statuis a parte tua, et improbitatem ac mendacia, quae aliis impingis, facilius admitterem, sed a jurgiis et contestationibus vestris hae litterae me purgabunt et defendent. Vale in Christo: charitatis ac pacis foedere (simus) constricti; semina adversarii, et veritatis et concordiae inimici, in suo germine arescant et extinguantur. Coloniae 12 Martti 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 10. f. 137v.

348. 1589, MAART 16, KEULEN. — Frangipani zet voor den kardinaal-staatssecretaris uiteen, waarom het kapittel van s. Marie te Maastricht verhindert, dat Petrus Lindanus zich in het bezit stelt van zijn kanunniksdij in die kerk, en geeft het middel aan om deze ergernis te laten ophouden.

Al signore cardinale Mont'alto.

Sono di tanto mal esempio in queste parti le liti tra persone ecclesiastiche, che l'eretici se ne serveno per confusione nostra et corroboratione dell' opinioni loro; ne lascio di procurar' d'impedirle, quanto posso. Però sapendo che fra il nipote del vescovo Lindano bonae memoriae, chiamato Pietro Lindano, et il capitolo della chiesa di santa Maria in Mastrich sia differenza sopra un' canonicato, che egli ottenne da Nostro Signore in detta chiesa per una espettativa, concessali dalla Santità Sua, insin dal tempo che monsignor reverendissimo di Vercelli bonae memoriae era nuntio in questo parti, ho voluto intendere la causa di questa differenza; et trovo che il capitolo, havendo ottenuto da Nostro Signore per la gratia dell'espettativa l'estintione di due prebendi per unirle et incorporarle à se, pretenda che un canonicato, vacato in detta chiesa prima che il capitolo ottenesse la gratia dell' estintione, anchora che in virtu dell' espettatione havesse concesso all' aspettante il possesso del canonicato, amessolo al numero capitolare et ricevutone quello che è solito pagarse et haviton' ancho il solito giuramento, s'intende estinto et incorporato al capitolo, poi chè fra li due anni di vacanza, cinque mesi inanzi che l'aspettante, provisto da Nostro Signor secondo li statuti di detta chiesa dovesse comminciar' a residere, attenne il capitolo l'indulto dell' estintione. Che se non fusse stata intentione di Nostra Beatitudine derogar' alla gratia del Lindano, quando concedesse l'indulto dell' estintione, se potria con una semplice declaratione della mente della Santità Sua toglierse questa lita perniciosa a quella chiesa, et scandolosa al popolo; di che mi è parso avvertire vostra signoria illustrissima et reverendissima, humilissimamente supplicandola a dover portarlo inanzi a Nostro Signore, così per beneficio della parti quanto far' haver luogo alla gratia del Nostro Signore, si degnamente collocata nella persona del nepote del detto vescovo Lindono bonae memoriae, tanto valent' huomo et buon prelato, affatigato multo per la religion' Cattolica, come i suoi scritti ne fan' piena fede . , . . .

Di Colonia, li 16 di Marzo, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie Frangipani XII, B. 10. f 140r.

349. 1589, MAART 25, KEULEN. — Frangipani prijst de standvastigheid en goede gezindheid van het kapittel van 's Hertogenbosch, en verklaart zich daarom gaarne

bereid de belangen, welke het hem heeft voorgedragen, bij den H. Stoel te zullen ondersteunen.

Decano et capitulo Buscoducensi.

Operam et auxilium, quod ex ore vestro reverendus pater Havens ecclesiae et capitulo vestro annuntiavit et obtulit, pro suscepti officii munere semper praestare parati sumus, maxime Buscoducensi clero ejusque reverendissimo praesuli, qui in mediis hostibus constantes et in gravissimis tentationum et procellarum fluctibus ad gloriam Dei perstitistis immobiles. Deus Omnipotens hanc in vobis bonam voluntatem augeat et in finem conservet. Quod in defuncti vestri sigilliferi (cujus animae propitius dignetur esse Misericors Dominus), prebendam commendetis et offeratis venerabilem virum dominum Simonem Verregensem, optantes illum habere successorem et vestram collegam, quodque per instantiam vestram pro eo ad Sanctissimum Dominum scriberem, illud perlubens et cum primo veredario facturus sum. Desiderarem certe in omnibus collegiis istum affectum, ut viros pietate et virtute insignes peterent, qui Dei ecclesiam vitae et doctrinae integritate illuminare possent, potius quam qui cognatos suos et nothos ad Ecclesiae beneficia saepe evehant indignos et ingratos. Porro si quid amplius meritis vestris et votis suffragari possum, aut negotiis vel necessitatibus ecclesiae vestrae succurere, et ad Catholicae religionis profectum et defensionem, habebitis me (ut dixi) paratum semper et fidelem. Coloniae, 25 Martii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. XII, B. 10. f. 151r.

350. 1589, MAART 25, KEULEN. — Frangipani verklaart opnieuw gaarne bereid te zijn het aanstellen van Simon Vereept [1]) tot zegelbewaarder van het kappittel van 's-Hertogenbosch bij den H. Stoel te zullen ondersteunen.

Priori Arnoldo.

Accepi priores tuas litteras, et quas nunc ad instantiam et favorem domini Simonis Verrepen per specialem tabellarium deferri jussisti etiam redditae sunt. Agam et sedulo agam quod postulas, ut hoc etiam ad cumulum officiorum adjiciam bene optans; et utinam in omnibus collegiis esset voluntas et pietas, ut viros, vita et eruditione laudabiles, passim quaererent quam homines aliquando ne ad lyram utiles! Interim agat ipse ut suum habeat in Urbe fidum procuratorem: sed virum hunc, quem vel maxime de editione variorum suorum operum evexisti et praedicasti, recte sane huius leonis unguem transmisisti et specimen suae eruditionis perpulchre signasti, sed acceptum habeo illa equidem contemnendae non esse quae ut rudera et fundamenta altioribus disciplinis substituuntur, et sine quibus majora consistere non possunt. Deus optime maximus, *etc.* Coloniae, die 25 Martii, 1589.

Napels Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10 f. 151v. en 152r.

351. 1589, ARRIL 6, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris. Beveelt krachtig aan voor een kanonikaat in de kathedraal van 's-Hertogenbosch Simon Vereept.

Al signor cardinale Mont'alto.

Il vescovo di Buscoduco col suo capitolo mi ha futto instanza che essendo

1) Aldus wordt hij genoemd bij Coppens, *N. Besch. v. h. bisdom 's-Hertogenbosch*, II, p. 143.

vacato nel passato mese di Marzo un' canonicato nella sua chiesa cathedrale per morte di magistro Pietro Grinsven, volesse col mezo di vostra signoria illustrissima et reverendissima domandarne gratia a Nostro Signore per un magistro Simone Verrepeo [1]), huomo vecchio, teologo assai dotto, come li suoi scritti ne fan publica fede, in servitio di Dio et della religione Cattolica. Et perchè di costui io n'ho sentito per altera via honerata relatione, che lo fa degno di simil' gratia, non ho potuto mancargli questo officio, così per li meriti della sua buona vita et scienza come per animar gli altri, che s'affaticano per servitio della nostra religione, a dover più animosamente travagliarsi per l'honor della Maestà divina et di santa Chiesa. Così supplico vostra signoria illustrissima et reverendissima a degnarsi di procurarglila dalla Santità Sua, che, se ben' lui è vecchio et non potrà godarlo molto tempo, servirà almeno per una grata dimostratione delle sue fatighe. Comparirà uno per l'espeditione, così come l'ho avertito, acciò che non restino le gratie, che se ricevono dalla benignità di Nostro Signore, a mia intercessione. Io non posso commeterla all'agente mio per la cura che le parti ne vogliono havere, ma dï qui inanzi mancherò io della charità, mancando loro della diligenza . . . . . Di Colonia. li 6 di Aprile, 1589.

Napels. Biblioteca Naoionale. Correspondantie-Frangipani, XII, B. 10. f. 158v.

352. 1589, APRIL 8, KEULEN. — **Frangipani aan schrijft Henricus Cuyck over de beroemde uitgave der werken van Rhabanus Maurus.**

Henrico Cucchio.

Gratissimum mihi fuit cognoscere optimum illum et vere paternum S. D. N. erga universitatem vestram [2]) affectum et favorem, quem non dubito omni cura et diligentia augere semper et conservare studebis. Ego quoque in illa tuenda et promovenda fidelissimam praestabo operam.

Perlubens quoque accepi copiam literarum illustrissimi domini cardinalis Carafa de Rabani operibus; scripsi ad dominum Pamelium praesidem, ut cum Plantino typographo ageret et perquireret, quanti sumptus ad ea recudenda necessarii essent; postquam illustrissimus et reverendissimus cardinalis Carafa mihi scripsit ut hic imprimerentur, egi etiam ut opera theologicae facultati traderentur, antequam prelo committerentur..... Coloniae, die 8 Aprilis, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 10. f. 160r.

353. 1589, APRIL 29. — **De kardinaal staatssecretaris bericht aan Frangipani, dat de paus het kanonikaat in de kathedraal van den Bosch aan Simon Vereept heeft verleend.**

Si è dato per ordine di N. S. al signore cardinale Datario per il canonicato di Boscoduci a favore di magistro Simone Verrepeo, racomandato di vostra signoria.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 20. f. 49v.

---

1) Simon Vereept was leeraar aan het Fraterhuis te 's-Hertogenbosch, schrijver van een aantal Latijnsche verhandelingen, welke worden opgesomd bij Coppens *N. Gesch. v. h. bisd. van 's-Hertogenbosch* II, p. 323 en v.v. Hij verkreeg van den paus het kanonikaat; zie het schrijven van den kardinaal-staatssecretaris aan Frangipani hierachter op 29 April 1589.

2) Henricus Cuyck was hoogleeraar te Leuven.

354. 1589, MEI 27, KEULEN. — Frangipani weigert zich te verzetten tegen het Hof van Overijsel, dat bij den twist tusschen Aegidius del Monte en het kapittel van Deventer het „jus spolii" heeft laten gelden. Overigens trekt hij de uitspraak over het geschil aan zich, en zendt een oproep om alle beschuldigingen tegen Del Monte hem gerechtelijk kenbaar te maken.

Capitulo Daventriensi.

Etsi litteris vestris 9 Aprilis datis ob meam non secundam valetudinem, tunc cum accepi, respondere minime potuerim, negotium tamen vestrum nunquam omnino deserui, cum Ecclesiam ejusque jura defendere totis viribus conabor. Accepi postmodum alteras 13 hujus datas, quibus illud idem, quod in prioribus continebatur, scribitis, nempe ut causam inter vos et Egidium de Monte ad me avocare vellem, vel alicui subdelegare ac ad cancellarium et consiliarios Transisulaniae literas dare, quibus eos monerem ne amplius hoc in negotio se immiscere vellent. At cum intellexerim literis domini Joannis Lentii, consiliarii regis, causam tantum spolii et in possessionem officii reintegrandum dictum Egidium, non alteram, quae vitam moresque ipsius ac statutorum et ecclesiae vestrae constitutionum transgessionem respicit, in regia tribunali introductam, non putavi consultum esse his temporibus hunc lapidem moveri, quo patere possit, numquid spolii cognitio ad curiam regiam pertineat etiam inter clericos. Quare omissa illa causae cognitione super spolio coram regiis commissariis actitata, aliam seu alias, quam et quas contra dictum Aegidium movere vultis sum avocaturus, sicut idem dominus Joannes Lentius litteris suis me obsecrat ut causam avocem vel alteri committam, ne rei veritas occultata super pretensis objectis vel objiciendis criminibus contra dictum Aegidium illum impunitum dimittat. His ergo erit adjuncta citatio, qua monentur omnes ut coram nobis scribant vel per eos vel per aliam legitimam personam, ut huic liti debitus imponatur finis, et discordiae inter vos sopiantur. Bene valetis. Coloniae, 27 Maii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII. B. 10. f. 189v.

355. 1589, MEI 27, KEULEN. — Frangipani bericht aan den raadsheer Lentius, dat na het herstel van Aegidius del Monte door het kapittel van Deventer nieuwe beschuldigingen zijn uitgebracht; hij zelf zal in deze een beslissing nemen. Belooft er voor te zorgen, dat Deventer zoo spoedig mogelijk wederom een bisschop verkrijge.

Johanni Lentio, consiliaris regio Oldenzaliae.

Dissensionem ac discordiam inter capitulum cathedralis ecclesiae Daventiensis et Egidium de Monte, electum ab ipso vicarium, non potui moleste non ferre, cum his infautissimis temporibus, quibus pax et quies inter Catholicos, et praesertim ecclesiasticos, requireretur, odia et dissidia audiantur. Audivi Egidium eundem a praedicto capitulo ob aliquas causas vicariatus officio privatum, ac in sua possessione contra capitulum restitutum a clarissima dominatione vestra. Cujus quidem literis accepi nonnulla alia crimina contra eundem a capitulo esse objecta, quorum cognitionem ad me avocavi, ne aliter de jure suo detrahatur et indebite per ora hominum traducatur. De reliquis, illius ecclesiae statum tangentibus, agam in reditu patris Semerii, Jesuitae, postquam, negotiis Coloniensibus plus quam hostium viribus impeditus, istic adesse non possum, uti maximo desiderio afficior. Nec omisi debitum pro eadem ecclesia de suo

legitimo pastore providenda, cum ex tam diuturna viduitate sua omne malum exoriri videatur. Interim obsecro dominationem vestram, ut illius ecclesiae jura protegat et et illaesa custodiri dignetur; et me meaque opera utatur in sui suorumque beneficio. Bene valeat. Coloniae, 27 Maii, 1589.

Napels. Museo Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 189r.

356. 1589, JUNI 1, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris. Heeft opnieuw gunstige berichten ontvangen omtrent de Katholieken in Holland; wenscht dat de bisdommen van Groningen en Deventer zullen bezet worden, om op die wijze ook de Katholieken in Holland ter hulp te komen.

Al signor cardinale Mont'alto.

. . . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 193v en 194r. — Gedr. Ehses. p. 291.

357. 1589, JUNI 13, KEULEN. — Frangipani bevestigt den landdeken van Groningen in zijn ambt, en vermaant hem tot ijver, bizonder tegenover plichtvergeten priesters. Hoopt, dat spoedig wederom een bisschop in Groningen zal kunnen aangesteld worden.

Decano rurali Gruningensi [1]).

Litteras, quas 10 Kalendis Maii ad me dedisti, accepi; priores vero quas cum architypis commissionis vestrae duobus mensibus ante (ut ais) misisti, non sunt allatae. Porro in cura illa decanatus, quam dominus Joannes Elstius [2]), postremus officialis bonae memoriae, dominationi tuae, tanquam muneri isti idoneae et benemeritae, commendavit et credidit, in eadem de potestate mihi commissa te continuo, constituo et confirmo, volens et serio tibi mandans, ut huic officio diligenter et sincere advigiles, enormitates et scandala, maxime clericorum et sacerdotum, observes, commoneasque quoque et reprehendas, et quos in spiritu mansuetudinis et lenitatis ad meliora reducere non potes, insta (ut jubet Apostolus [3])), opportune, importune, atque obsecra, increpa addit rursum in omni patientia et doctrina, si forte aliqui resipiscant et sani fiant. Verum dominus Henricus Semerius ex patribus Societatis plenius me de his instruxit, et si forte ad vos aliquande redeat exhortare illum, ut cum gaudio et fructu laborem et operam in eis posuisse letetur. De primario et summo pastore, partibus vestris providendo, egi apud Sanctissimum Dominum Nostrum, qui Majestatem Catholicam serio de hac re admonuit, quae sedatis paululum bellorum motibus in pluribus Belgii locis eam executuram spero. Datum Coloniae, 13 Junii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 10, f. 202v.

358. 1589, JUNI 13. — Frangipani verheugt zich over de gunstige berichten, welke S. Vosmeer heeft medegedeeld over den ijver bij het verdienen van den Jubiléaflaat, alsook over den inkeer van sommige priesters en de wonderbaarlijke bekeeringen, waarvan Sasbout's twee laatste brieven gewagen.

Domino Sasbout Delphis in Hollandia.

---

1) Radingus Koeninck? Het sterfjaar is dan wederom onjuist in de *Historia episcopatuum* (fol. ed. blz. 17) aangegeven.

2) Johannes Elst, sinds 1564 pastoor der sint Martinuskerk te Groningen, werd later proost en aartsdeken, stierf te Groningen 5 Juli 1588. *Oudheden en Gestichten van Groningen* (1724), p. 92.

3) II ad Tim. IV, 2. (Vulgaat).

Quod indulgentiarum inter Catholicos promulgatio magnum animarum lucrum et inexplicabilem, quamvis adhuc occulte, fecerit fructum, maximo perfusus sum gaudio, cum ex binis dominationis tuae literis ista cognoscerem. Si vero mercenarii et quae sua sunt quaerentes vel etiam operarii subdoli, qui more suo (cum Ecclesiae profectum viderint) transformare se conantur in angelos lucis et Ecclesiae fideles ministros, se jungant et permisceant vestris laboribus et curis, hoc certe vobis mirum videri non debet neque novum, cum illud Ecclesiae principibus et fundatoribus regilionis Christianae, hoc est: apostolis et successoribus eorum, qui se pro domo Dei posuerunt murum, commune fuerit, quod scilicet suos senserint aemulos, calumniatores et adversarios; neque in talibus temporibus istis erimus liberi. Quae omni constantia, integritate, et fide in hoc vero munere vere apostolico per virtutum viam oportet progredi, ut doctrinae authoritatem vita nostra et conversatio irreprehensibilis commendet ac confirmet, ut non solum qui ex adverso sunt erubescant et confundantur, sed etiam qui in hypocrisi veritatem et pietatem aemulentur fiant manifesti.

De signis et prodigiis, quae in locis istis contigisse dominatio tua refert, hoc certe longanimus et misericors Deus, qui benignus est et patiens et praestabilis super malitia filiorum Adae, adhuc volens parcere iis, qui graviter offenderunt clementiam suam liberalissimam, extendens in salutis humanae profectum, si post terrores et minas, immo etiam miserias et afflictiones aliquando convertantur et redeant ad gremium sanctae Matris Ecclesiae, ut gratia Mediatoris et Salvatoris nostri Jesu Christi plenius restituantur. Porro, si in concessis facultatibus ministerio meo et auxilio meo saluti et tranquillitati conscientiae eorum amplius servire possum, libentissime fecero. Gratissimum mihi haud dubie est calamitatibus, angustiis, et miseriis plurimos vexatis et purgatis speciale refrigerium et consolationem, quantum possum, tribuere et elargiri. Datum Coloniae, 13 Junii, 1589.

Napels. Bibloteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 10. f. 202v.

359. 1589 JUNI 15, KEULEN. — Frangipani verzoekt Strijen op nieuw namens Sixtus V, de acten van het „Concilium Trullanum" ter beschikking te stellen, alsook de „Missa beati Petri" hem toe te zenden, Deelt hem het plan van den paus mede om een achttal geleerden, van verschillende naties en die de oude talen meester zijn, aan de Vaticaansche drukkerij te verbinden. Wenscht omtrent Lensaeus, die voor deze post in aanmerking komt, nader te worden ingelicht.

Episcopo Middelburgensi.

Rem gratissimam mihi faciet illustrissima et reverendissima dominatio tua, immo potius illustrissimo et reverendissimo cardinali Carafae, qui nomine Sanctissimi Domini Nostri eandem apud me sollicitavit, si bibliothecam reverendissimi domini Lindani bonae memoriae nunc acceperit, ut illam quintam synodum Constantinopolitanam, in Trullo habitam [1]), et nuper promissam, transmiserit. Sic et meo et suo expleto promisso gratiam et favorem Sanctissimi Domini Nostri augebimus, confirmabimusque. Memor etiam sum, quod inter colloquia, quae simul habuimus, dixerit se habere „Missam beati Petri", apostolorum principis, ea forma quam ipsemet Antiochiae Romaeque celebravit; et reverendissima dominatio tua eam tunc mihi offerebat, sed aliis ac novis

1) Het Concilium Trullanum geldt gewoonlijk niet als het vijfde algemeene Concilie, maar als het zesde in den rei.

intervenientibus colloquii argumentis postea non cogitabam rem oblatam accìpere Gratissimum nunc praestabit officium, si illius etiam mihi nunc fecerit copiam, quae cum hujus tabellarii veredario ad me cuperem deferri. Praeterea cum Sanctissimus Dominus Noster pro optimo preli Vaticani regimine octos viros, doctrina insignes et eruditione deligendos statuerit, quorem duo sint Itali, duo Theutones, duo Galli et duo Hyspani, qui aut sint theologi aut canoniste aut hystorici, aut Latinae, Graecae, Hebraicae, Caldeae, aliarumque linguarum usu polleant perfectaque notitia, domicilium, panem, vinumque Vaticanum, necnon trecentorum scutorum annuorum stipendium singulis exhibens, praeter honores, dignitates, commodaque iis iuxta merita, quae singuli obvenire possunt, vel beneficiorum vel pensionum vel etiam episcopatuum, censui hanc pontificis voluntatem reverendissimae dominationi tuae communicandam, ut si in illa Lovaniensi universitate deprehenderit aliquem, qui valeat in illius bibliothecae novae instaurationis officio ex animo pontificis deservire, sententiam mihi suam conferre dignetur; et num meam (designationem) in personam Joannis Lensaei Bellionani, pro theologo directam, approbandam vel mutandam esse arbitretur; illius nempe doctrinam sanam, vitae morumque gravitatem modestiamque observavi. Et ne caeteris inferatur injuria quibus praeferretur, neve ejus existimationi Lovanii et in Belgio detrahatur, si contingerit a reverendissima dominatione vestra sententiam meam non laudari, caveat ne id innotescat alteri vel alterius relatu vel literarum interceptione. De cetero opto reverendissimam dominationem tuam diu valere incolumem, et qua potest opera uti mea ad libitum utatur. Datum Coloniae, 15 Iunii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 10. f 203r. en v.

360. 1589, JULI 15. — Frangipani aan Cuyck. Over het voortzetten der uitgave van de werken van R. Maurus in de Plantijnsche drukkerij. Verheugt zich erover, dat men de Leuvensche theologen heeft vermaand strijdvragen met de Jezuïeten kalm te behandelen. Heeft omtrent een nieuwe beschikking aangaande de abdijgoederen van Tongerloo nog niets vernomen.

Domino Henrico Cuychio.

Quod de Rabani Mauri operibus dominatio vestra admodum reverenda consultius videtur, mihi non displicet; hoc tamen curetur, quando per directionem domini Torrentini, reverendissimi Antverpiensis, ipsum opus apud Plantinum prelo committitur, ut per diligentiam correctorum prodeat emendatissimum. Scripsi de hac re ad Urbem, ut vel publico sumptu inpensae fierent, sed nondum accepi responsum. Literarum sarcinam, quam dominatio vestra cum suis ad me dedit, hac die cum veredario ad Urbem transmitto. Postremum illud scriptum nunc Wolfango, meo sacellano, describendum tradidi, et quia ut cunque prolixum est, cum iste tabellarius redierit, mittam. Quod illustrissimi et reverendissimi cardinales dominationem vestram cum suis confratribus ad concordiam cum patribus Societatis exhortatae sint, hoc ipsum et plurimum desidero, ac de secuto alto illo silentio multum gaudeo. At quod veritas de arcanis sanctae theologiae mysteriis disputando quaeretur, et Domino revelante aliquando inveniatur, nequaquam est improbandum; immo de omnibus in Christiana republica controversiis illam consequi esset quam utilissimum. Sed ut Catholici inter se sine strepitu et contentione mutuisque cavillationibus

hoc agant, omnino studendum est. Post scriptum illud (quod jam describendum tradidi) nihil ex Urbe ad me perscriptum est adhuc. Articuli, qui ad declarationem Catalogi librorum prohibitorum apud dominationem vestram compositi sunt, puto quod Sanctissimo Domino Nostro non displicebunt; quin et multum lucis ad rem illam exactius peragendam meo judicio adferet. De dismembratione Tongerloënsis abbatiae, pro dote mensae episcopalis Buscoducensis applicanda, et quod in eam Sanctissimus Dominus Noster et rex Catholicus consenserint, hactenus nihil audivi. Quod si in Mechliniensi et aliis episcopatibus idem fieri desideratur, ratio et modus, qui optimus est et certissimus, cogitandi sunt et quaerendi, ac ad me dirigendi. Ego isti negotio nunquam deero sed fovebo, urgeam et commendabo quam plurimum. Necessarium omnino est ut pastorum primus et pontifex in sua diocesi habeat, et pro sua dignitate sua abundantius habeat, unde necessitatem patientibus subvenire possit, et gregi suo fideles et utiles cooperatores preficere. Opto reverentiam tuam et totum sacrae theologiae facultatis collegium diu valere incolumes. Scriptum: 15 Junii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 10. f. 206r.

361. 1589, JUNI 19, KEULEN. — Frangipani aan Willem van Pamele. Zet uiteen, waarom geestelijke en wereldlijke rechtsmacht gescheiden moeten blijven.

Domino Pamelio.

. . . . . .

De consiliario Geldriae nihil sollicitus sum, neque moereo quin debita puniatur poena, si peccaverit, neque illius patrocinium unquam suscepi, sed ea, quae ad dominationem vestram scripsi, ad hoc tantum scripsi, ut jurisdictionis ecclesiasticae ratio habeatur, ne in judiciis, quae sunt fori ecclesiastici, tribunal laico commixtum, suae paritatis et integritatis jacturam pateretur. Quod iterum illam etiam atque etiam rogo. Coloniae, 19 Junii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 208v.

362. 1589, JUNI 21. — Frangipani verleent aan Willem Coopal, den vicaris-generaal van het Haarlemsche bisdom, volmacht om aan eenige vrouwen, die niettegenstaande haar „votum simplex castitatis" een huwelijk hebben aangegaan, toe te staan, dat zij in den huwelijkschen staat leven.

Domino vicario Harlemensi.

Cum ex parte quarundam mulierum, ut ex inclusa scheda videre licebit, nobis oblata petitio, quod alias ipsae pio desiderio inductae Deo obtulerunt simplex castitatis votum, postmodum vero ob carnis stimulos, quos sentiebant, continenter vivere posse plane diffiderent, ac proinde victae humana fragilitate votum transgressae erant, ac matrimonum contra fidem Deo datam contraxissent et consummassent, ad nos pro opportuno remedio recurrerunt, supplicantes ut earum conscientiae succurramus. Nos igitur, cum in hujusmodi voto dispensare minime valeamus, sed ut a peccato tantum absolvantur ac in matrimonium (*sic*) vivere debitumque reddere ac exigere possint nobis sit concessum, dominationi vestrae committimus quatenus, si ita esse invenerit, ut in matrimonio, quod ipsae contraxisse allegant, citra conscientiae ullum gravamen debitum exigere et com-

muni matrimonii lege vivere possint in forma conscientiae (manente nihilominus voti vinculo) tantum dispenset, iniuncta eis pro transgressione aliqua salutari poententia, pro ut ipsarum saluti expedire judicaverit. Bene valeat. Coloniae, 21 Juni 1589.

Napels Biblioteca. Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 209v.

363. 1589, JULI 18, KEULEN. — Frangipani geeft aan Johannes Strijen den wensch van Sixtus V te kennen om inzage te verkrijgen van de akten van het „Concilium Trullanum". Met zijn overige boeken heeft Lindanus dit zeldzame werk vermaakt aan het Spaansche college te Leuven, dat door Strijen wordt beheerd. Hooge lofprijzing van Lindanus.

Ad episcopum Middelburgensem.

Intellexerat reverendissimus dominus Lindanus bonae memorie, dum adhuc viveret, multum et serio me desiderasse quintam synodum Constantinopolitanam aut Graece, aut eandem Graece et Latine. Inter cetera hoc mihi Sanctissimus Dominus Noster in mandatis dederat, ut, si in his regionibus haberi posset vera illius et germana editio, perquirerem, nam ea Romae non habetur. Dictus dominus Lindanus in litteris ad dominum Joannem Gerardi Stempelium, consulem Goudanum, Ruremunda Coloniam datis 2 Maii anno 1588, etiam hoc adjecit, „inter librorum meorum fragmenta, a Geuseorum rapinis et dilaceratione salva, invenio quintam synodum Constantinopolitanam in Trullo Graece Parisiis olim editam et Tuguri Graeco-Latine, quam audio reverendissimum dominum nuntium apostolicum desiderasse. Si queat esse usui, equidem non volo negare, ubi tutum erit viae tam molestae credere". Huc usque dominus Lindanus. Rem Sanctissimo Domino et mihi gratissimam et jucundissimam praestabit reverendissima vestra gratia, si librum hunc transmiserit: occasio haud dubie erit pro S^mo. D. N. huic collegio suam benevolentiam et gratiam etiam deferendi. Audivimus nempe, quod dominus Lindanus, vir vitae sanctus et pius, lux et vivum ecclesiasticae dignitatis exemplar, cujus memoria apud Deum altissimum cum fideli servo in benedictione est, qui et in decursu hujus temporis Ecclesiam Christi sua irreprehensibili vita et sana doctrina ac zelo ferventi laudabiliter aedificavit, et ad conservationem et augmentum memoriae suae et virtutum hoc addidit, quod suam bibliotecam, haud dubie splendidam et opimam, seminario regis Catholici (quod sub moderamine Reverendissimae vestrae prudentiae Lovanii florentissimo est) legaverit; ex hoc studiosi, tanquam horto amoenissimo et florentissimo spiritualem divinum cibum armaque fidelissima ad multa tempora depromere et iisdem se munire poterunt, nec non rex Catholicus fomentum dabit coeptum illud eximium opus stabeliendi et fundendi opulentius firmiusque. Deus optimus maximus revendissimam dominationem vestram ecclesiae suae diu servet incolumem. Coloniae, 18 Julii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. XII, B. 10, f. 121v.

364. 1589, JULI 27, KEULEN. — Frangipani aan Johannes Strijen. Geeft zijn spijt er over te kennen, dat de „akten van het vijfde algemeene Consilie" hem waarschijnlijk niet uit de bibliotheek van Lindanus zullen afgestaan worden. Is bereid den vollen prijs, en zelfs het dubbele van de waarde, aan de erfgenamen te betalen.

Ad episcopum Middelburgensem.

Ternas tuas litteras cum supplicatione illis adjuncta accepi. Quod ad

priores attinet, sicut initio gravisus sum de quinta Synodo, in biblioteca domini Lindani bonae memoriae inventa, sic nunc dolore angor, quod eandem consequendi exiguam spem faciat. At si stante debito, liber iste suo precio aestimatur, aut si hoc non sufficit, duplo quam valet, ne creditores conquerendi occasionem habeant, ut saltem opus illid quod avide expectavimus, consequamur, rem gratissimam praestabis. Age igitur, reverendissime domine, si potes, per Ruremundensem decanum, ut liber ille quocumque modo ad me transmitteretur; et non tam mihi quam Romanis, quibus eundem promisi, et jam in biblioteca domini Lindani inventum innotuit, acceptissimum erit . . . . .

„Missam apostoli Petri" a genere Plantini, Joanne Moreto, prelo commissam, cum absoluta fuerit, avidius expectabo. Deus optimus maximus, *etc.* Coloniae, die 27 Julii 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII B. 10, f. 226v—227r.

365. 1589, AUGUSTUS 3, KEULEN. — Frangipani aan kard. Giovanni Evangelista Palotto, aartsbisschop van Cosenza en hoofd van de Congregatie der „Dataria Apostolica". Vraagt met aandrang voor zijn kapelaan Lucas van Tongeren een kanonikaat in de s. Servaas te Maastricht, waar zoo juist een vacature is ontstaan.

Al signor cardinale di Cosenza.

Molti mesi sono, racommandando io un' mio capellano, chiamato Luca Tongeren di Daventria, a N. S. qualche vacanza, habbi dalla S. S. benigna risposta, che l'havrà gratificato nell' occorcenze. Così sendo hora vacato in Mastrich nella chiesa di San Servatio un canonicato per morte di Giorgio Wishoefft, che morì alli 28 di Luglio prossimo passato, non ho saputo di qual meglior mezo avalermi che dal favor' di vostra signoria illustrissima et reverendissima come a mio singular' padrone, acciò questa bona volontà di Sua Beatitudine habbia il suo effetto. Però humilissimamente la supplico à degnarsi di domandar in gratia questo canonicato per detto mio capellano. Lui in tutto questo tempo, che é stato con me, che la presi dal principio ch'io venni quà, non posso si non lodarlo; è di bona vita, et vero Cattolico; così la raccommando à vostra signoria illustrissima et reverendissima quanto più caldamente posso. Et tutto quel favor ch'ella si degnerà mostrarli in questo caso, tutto si riceverà dalla molta bontà et cortesia di lei; et io gli ne resterò con obligo infinito.

Di Colonia, li 3 d'Agosto 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11. f. 4r.

366. 1589, AUGUSTUS 4, KEULEN. — Frangipani zendt den prior der Dominicanen te Groningen, Arnoldus Nylen [1]), zijn brieven van aanstelling en volmachten als vicaris apostoliek van het gansche Groningsche bisdom; somt in het breede op de velerlei gebreken, welke daar heerschen, en geeft de middelen aan om die gebreken uit te roeien.

Vicario Grunigensi.

Postquam cognovi, tam ex relatu quam ex scriptis diversorum, praesentem

1) Zie over hem: *N. Nederl. Biogr. Woordenboek* I, Kol. 1389; het artikel kan aangevuld worden met de berichten, welke wij hier omtrent Nylen publiceeren.

ecclesiae Gruningens miseriam et necessitatem, qua intus et foris affligitur et tentatur, et periculosius perniciosiusque quam ipsa in praesens fortasse sciat aut ponderare valeat.

Consultissimum, immo maxime necessarium, putavi malis istis, antequam per inveteratam duriciem incurabilia fiant, opportunum pro hoc tempore adhibere remedium. Quare ex auctoritate, qua fungimur, in nomine Jesu Christi et potestate Romani pontificis te reverendum Patrem constituimus et confirmamus per literas patentes, his alligatas, nostro sigillo et signatura munitas, ut per totam Gruninganam diocesim ipse per se, et qua occasione venire non potes, per fideles cooperarios et adjutores diligenter et serio advigiles, maxime ad enormia, scandalosa et nephanda ista crimina quae iram Dei omnipotentis et totam illam patriam delendam vel Christi Domini nomen et regnum merito transferendum provocant. Tandem ad conversionem et emendationem vitae vere et ex animo se disponant et praeparent. Et ut pauca de multis referam, quae ad aures nostras pervenerunt, ad quae etiam praecipue invigilabis, haec sunt:

In primis diligentem adhibitis curam ad bonorum ecclesiasticorum conservationem, ut futuris temporibus ratio et modus inveniatur pastores et fideles in Ecclesia Christi operarios sustentandi, atque ut omnia eeclesiastica bona recte administrentur et conserventur, praecipue ea quae fuerint ordinarii ejusdem loci, hoc est episcopi.

Deinde (ad) canonicorum bona et plurimorum simplicium vel aliorum beneficiorum vacantium; unus vel plures deputentur et constituantur, qui ista sincere et bona fide dirigant, recipiant et de illis rationes reddant.

Praeterea beneficia illa, quae modo possidentur, perquire diligenter quo titulo possessores illa teneant, qui et quales sint ipsi possidentes, ne forte deprehendant haeretici, aut milites, vel homicidae, et modis similibus irregulares, quibus omnino ista beneficia, qualiacunque sint, ablata volumus.

Similiter si virgines sacrae religionis suae vota fregerint, ad mundi vel carnis illecebras se devoverint, vel (quod absit) pro concubinis aut scortis sacerdotum (quod utrumque sacrilegii nephas est) sese exposuerint, statim in claustra mittentur vel omnino expellantur.

Si vero repereantur sacerdotes concubinarii, bigami, trigami, et quae castis auribus horrori sunt, octigami, ac de adulteriis, stupris, sacrilegiis, quibus scilicet virgines sacras viciaverint, corrumperint et hujusmodi ter nephandis sceleribus ac per omnes luxuriae species impune debachati sint, adhuc gloriantes, omni auctoritate coerceri volumes et puniri et locum ab istis sordibus expurgari.

Porro si religiosi forse concubinarii inveniantur, in monasteriis suis gravioribus poenis subjiceantur et si in utroque sexu deprehenduntur qui propter haec tempora habitum religiosum deposuerunt, compelle ut sive professionis habitum sumant et regulam, quam voverint, serio et statim resumant.

Si vero (quod gravius est) sacerdotes aut religiosi, tam viri quam foeminae, matrimonio si junxerunt, continuo seperentur, et si beneficiis aut ecclesiasticorum bonis fruuntur, priventur statim, vel expellantur sedibus suis.

Et illi tres vel plures ecclesiastici viri, qui singuli in gravioribus aut similibus scandalis offensam posuerint, et illis stulte adhuc gloriantur, admoneantur serio ut se emendent, aut in carceres coniciendos, aut beneficiis suis

privandos comminato. Serio et graviter omnes, qui Sacramenta administrant, moneantur ut modo et habitu convenienti et ornatu illa administrent.

Neque ullus abutatur (quod tanquam sacrilegii crimen est) materia necessaria in administratione Sacramentorum.

Et ne quisque Missam celebret in locis prophanis et domibus laicorum et sine altari portatili, si ecclesiae prophanatae sint et nondum reconciliatae, aut sine aliis ornamentis necessariis consecratis.

Nec ullus sacerdotum, etiam a pastore ad hoc assumptus, aut etiam religiosus audiat confessionem duorum, trium aut plurium simul et generaliter, sed singulos seorsim et secreto, etiam si pueri sint.

Volumus tum mulieres (ut omnes alios) in publico et aperto loco, ita ut videantur, audiri, ne quis inde suspicionem aut scandalum sumat, hoc est non in cubiculis aut domibus privatis, nisi infirmitatis et necessitatis tempore, sed in templo.

Praeterea sacerdotes aut monachi, suspecti di haeresi, suspendeantur ab executione Sacramentorum, et praecipue Confessionis, cum eo nomine gravissima et perniciosissima committantur mala.

Urgebis quoque omnes pastores vel maxime, ut serio inquirent an pueri omnes, et si qui alii adulti, baptizati sint. Si aliqui forte per errorem, aut ignorantiam, aut apertam haereticam malitiam bapizati non sunt, doceantur et catechizentur in principiis, quam perfectissime fieri poterit, et baptizentur cum Ecclesiae caeremoniis; quod si facere noluerint, et saepius admoniti non acquieverint, pro Anabaptistis habeantur et declarentur.

Et ne quis post administratum puero baptismum hanc pravam consuetudinem ultro attentare praesumat, ut scilicet puero de calice det vinum, atque his sacris verbis abutatur et dicat: „sanguis domini nostri Jesu Christi custodiat animam et corpus tuum in vitam aeternam", cum tantum sit vinum, neque etiam verum Christi domini sanguinem puero dare phas est.

Si alicubi fueriit omnes morbidi, et hoc per ignorantiam aut inscitiam pastoris, provideatur eis de bono pastore, et oves ipsi serio admoneantur ut ecclesiasticis praeceptis pareant. Et si sacrum Missae officium et alia ad salutem necessaria audire et facere negligant, aut nolint, et cibos ab Ecclesia vetitos et jejunia indicta observare contemnant, secundum primae Ecclesiae consuetudinem puniantur.

Cumque Anabaptistarum haeresis perniciosissima sit, (opus est) exhortare et admonere magistratus omnes serio et cum auctoritate, ut civitatibus suis illos ejiciant, et si ad pagos et vicos se conferant, parvum est, si majoribus censuris et contributionibus premantur, ut vel sic fatigati recedant, aut, si fieri potest, convertantur et sanentur. Similiter et magistratus serio etiam instituendus est, ut ecclesiasticos bonos viros in suis privilegiis et immunitatibus tueantur et sublevent, nisi (quod absit) quasi haecticorum fautores Catholicam religionem exterminari et profligari omnino velint, ne scilicet (subditi) prae aliis gravioribus contributionibus et indignis oneribus et sumptibus consumantur et exhauriantur, ac per illa aut adversarii eis magis insultent, aut infirmi, de istis etiam scandalizati, tardius convertantur. Haec et his similia et quae adhuc graviora repereris, observa diligenter et admone illos graviter; increpa et comminare quoque, ut deinceps vitam in melius commutent. Si qui taliter admoniti parere noluerint, cum pondere et circumstantiis criminorum suorum fideliter singula

notato, et ad nos tum profectum quam defectum perferri curato. Datum Coloniae, die 4 Augusti 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XIII, B. 11, f. 4r en v., 5r.

367. 1589, SEPTEMBER 12, KEULEN. — Frangipani geeft aan de kapittelheeren van den Bosch te kennen, dat het raadzamer zal zijn een verzoek omtrent opheffing van een beneficie ten bate van het kapittel niet zelf bij den H. Stoel in te dienen, maar dit door den bisschop te laten doeu.

Capitulo Buscoducensi.

Significarunt nobis literae dominationum vestrarum, die 17 [Julii?] datae, alias ad nos super unione alicujus beneficii, capitulo cathedralis ecclesiae facienda, Romam promovendi gratia datas fuisse, quas quidem accepisse memoria nobis minime suggerit. Idcirco, ut nostram in hoc sententiam jam declaremus, censuimus satius esse (negotium) per reverendissimum dominum episcopum Buscoducensem apud S. D. N. promovendum esse, qui tanquam superior ordinarius, et cui sui capituli necessitates sunt cognitae, confendentius et cum fructu id deferre potest. In quo dominationibus vestris nostram quoque offerimus operam atque literas; si huc transmittere velint, Romam dirigeremus, ubi quodcumque per nos in ecclesiarum vestrarum utilitatem fieri opus erit, non deerimus. Bene valeant. Coloniae, die 12 Septembris 1589,

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 26r

368. 1581, SEPTEMBER 14. — De nuntius Frangipani aan kardinaal Montalto: over uit Middelburg naar Antwerpen teruggekeerde ketters, die zich met de Kerk willen verzoenen.

Ehses, *Nuntiaturberichte* III, p. 350, nº. 286. — Vgl. *Archivalia* I, nº. 2139.

369. 1589, SEPTEMBER 28, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Giovanni Palotto. Dankt den kardinaal-Datarius voor de benoeming van zijn kapelaan, Lucas van Tongeren, tot kanunnik van s. Servaas te Maastricht. Vraagt een kanonikaat in de Domkerk van Utrecht voor een anderen kapelaan van hem, Wolfgang (Oswaldsz.).

Al signor cardinale di Cosenza, Datario.

Ho conosciuto nella lettera di vostra signoria illustrissima et reverendissima delli 26 d'Agosto, quanto sia grande la sua bona voluntà verso di me, poi ch's'e degnata di consolar' ad instanza mia [1]) Luca Tongeren, uno di miei cappellani, del canonicato di Mastrich, che desiderava. Questo viene da me (considerato) come gratia fondata solamente nella bontà et cortesia di vostra signoria illustrissima, quale, non potendose da un servitore debole, come son' io, riconoscere con altro mezzo che della servitù propria, la prego a confirmare nell' animo quello ch'io gli dedicai gran' tempo fa della persona mia, et disporre come d'ogni altro che l'habbia.

Ma perchè l'emulatione è di tanta forza, che disordina una republica, non che la famiglia d'un povero prelato, come son'io, sarò iscusato appresso

1) Bij schrijven van 3 Aug. 1589; zie hierboven.

di vostra signoria illustrissima et reverendissima se, dopo d'haverla supplicata del canonicato di Mastrich per Luca Tongereu, la supplichi ancora per l'altro mio capellano, detto Wolfgango [1]) d'un altro canonicato, vacato in Utrecht, come vostra signoria illustrissima et reverendissima intenderà da monsignor Marcello Filonardi, presentator di questa.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 35v en 36r.

370. 1589, SEPTEMBER 30, KEULEN. — Frangipani beveelt, dat de abt van Selwerd, die als scheidsrechter is aangesteld in het geschil tusschen het kapittel van Deventer en Aegidius de Monte, het proces persoonlijk in de stad Deventer zal leiden, mits men voor het noodige reisgeld zal gezorgd hebben.

Abbati in Sylwart [2]).

Et si causa inter capitulum Daventriense et Aegidium de Monte ac Arnoldum Amstelium justis aliquibus rationibus reverentiae vestrae commissa fuit, nostrae tamen nunquam fuit intentionis ut extra Daventriam traheretur alibique sistere in judicio deberet, uti voce Aegidio et Arnoldo declaravimus. Quare si reverentia vestra de sufficienti viatico providebitur, Daventriam se conferat, ibique causam cognoscat: alioquin capitulum non erit inde discessurum, et in suis ad nos litteris impedimenta retulit, quae aequa visa sunt. Valeat, Coloniae, 30 Aprilis 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, D. 11, f. 38v.

371. 1589, SEPTEMBER 30, KEULEN. — Frangipani verklaart aan het kapittel van Deventer, waarom hij het geschil met A. de Monte te Deventer wil zien berecht, en hoe hij in dien geest aan den abt van Selwerd heeft geschreven.

Decano et capitulo Daventriensi.

Et si causa inter vos et Egidium de Monte ac Arnoldum Amstelium justis aliquibus rationibus fuerit in partibus illis commissa, nostrae tamen nunquam fuerit intentionis ut vos ad judicis seu judiciam residentiam extra Daventriam traheretis, aut ibi in judicio sistere debeatis. Nam si id voluissemus, causam a nobis non avocavissemus; sed cum erat admodum implicata, variis diversisque criminibus obstructa, non alibi melius quam in partibus eam cognoscendam sumus arbitrati. Quare litteras ad judicem delegatum his adjunctas curavimus, quibus illi renuntiaturum volumus, ut, viatico sibi suppeditato, Daventriam se conferat ibique causae judicium exerceat juxta facultatem in literis nostris sibi commissam. Valete; Coloniae, 30 Septembris 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 38v.

1) Het kanonikaat van Utrecht werd hem niet verleend, doch 21 Januari 1592 werd hij kanunnik van s. Jan in den Bosch. Coppens „*Nieuwe beschr. v. h. bisdom van 's Hertogenbosch*" II, p. 113.

2) Het Benedictijner klooster te Selwerd, in de nabuurschap van Groningen gelegen. Niet te verwarren met het O. L. Vrouweklooster Sylo bij Emden, gelijk in de „*Oudheden en gestichten van Groningen*" p. 337, is geschied.

372. 1589, OCTOBER 6, KEULEN. — Frangipani beveelt den vicaris-apostoliek, Arnoldus Nylen, in de gunst en den bijstand van het Groningsche stadsbestuur aan.

Senatui Gruningensi.

Cum animadverteremus eeclesiam Gruningensem suo fere capite privatam neminemque reperiri qui suarum ardua rerum regimina in ejus viduitate pro officio gereret diligenter, nos, syncero christianae pietatis affectu ducti, omnem quam potuimus dedimus operam pro munere, nobis a Sede apostolica concredito proque nostra in civitatem illam Catholicorumque suorum pietatem et affectum studiosa propensaque voluntate, ut de idonea persona provideretur. Perspecta itaque prudentia ac virtute reverendi prioris Dominicanae familiae Gruningensis, re mature considerata, ipsum vicarium istius ecclesiae nostris patentibus literis instituimus, quem cum ab ecclesiasticis suscipiendum, eorumque exemplo a secularibus observandum eidemque obtemperandum confideremus, nostra nos fefellit opinio. Cognovimus siquidem quosdam ex collegio canonicorum nostrae hujusmodi institutioni repugnare et impedire quominus is, cui vicariatus officium concredimus, suo fungi possit officio. Adducunt nempe ad id opus esse regium placetum. Quod eas, uti personas ecclesiasticas, in medium afferre non deceret; et hoc praetextu disciplinam ecclesiasticam effugere volunt. Quod quanto illius ecclesiae honori animarumque saluti fiat detrimentum, praesertim hoc tempore, quo res sacrae a sectariis prophanisque hominibus passe sunt ludibrium, nemo est qui non animadvertit. Ne ergo a dominationibus vestris idem expectandum decerneretur, his nostris litteris monitas esse volumus quod facultatibus nostris exequendis in Statibus omnibus suae regiae majestatis Hispaniarum adhaesit, dum nos eramus in Belgio anno praeterito. Quare dominationes vestras vehementer in Domino obsecramus ut, quantum in ipsis est, praedicto a nobis deputato vicario favere non graventur, sibique persuadeant nos praeter Dei honorem ecclesiaeque Gruningensis salutem aliud non quaerere. Quod si illae quoque judicaverint in quolibet actu regium placetum requirendum, earum auctoritate personarum ecclesiasticarum temeritatem compescant, praedictumque vicarium in suo vicariatus officio defendant ac protegant, ne, dum placetum regium pro eo confirmando promoveatur, in laxiorem vitam ecclesiastici prolabantur. Speramus igitur dominationes vestras huic tam pio tamque salubri operi sua auctoritate non defuturas, ut spem, quam de earum constantia et pietate concepimus, firmius experiamur. Bene valeant. Coloniae 6 Octobris 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. XII, B. 11. f. 41v en 42r.

373. 1589, OCTOBER 6, KEULEN. — Frangipani verklaart aan Verdugo, waarom hij den prior der Dominicanen te Groningen, Arnoldus Nylen, tot vicaris-apostoliek heeft aangesteld. Verzoekt Verdugo dien vicaris te steunen tegenover onwilligen onder de kanunniken, die beweren, dat een koninklijk placet noodig is voor de geldigheid. De nuntius heeft van den koning bevoegdheid om in het gansche gebied, waarover hij is aangesteld, vrij zijn macht uit te oefenen; zoo noodig is hij echter bereid voor dit geval het placet aan te vragen.

Al signor Verdugo,

La chiesa di Groninga, come vostra signoria illustrissima sa, oltre di esser stata tanto tempo senza il suo vero pastore, è stata anco senza un legitimo

capo che havesse potuto continer nello disciplina ecclesiastica quelli preti e religiosi che vi sono. Et per ciò considerando il bisogno grande chi vi era di destinarvi qualch'uno, mi son risoluto per la bona relatione che ho havuto del priore dei Dominicani, che son' là, di eligerlo vicario apostolico per non saper nominari altro che fusse stato a proposito in questi tempi così pericolosi. Ma perch'intendo che quel clero, forse come mezzo alla libertà di vita, et che non voria adesso sottoporsi al giogo dell' obedienza, recalcitrà con allegar'che vi bisogna il placet regio, prego vostra signoria a volersi interpor l'autorità sua di far' detti ecclesiastici nel suo debito uffizio di obedienza, che li deveno, assicurandola dal placet regio ch'io ho con me per l'esecution' libera di tutte le facoltà mie nelli Stati di Sua Maestà Cattolica. Et se pur giudicasse doversi in ogni modo procurar' in questa attion' singulare, avisarmene, che non mancarò di domandarlo, poi chè l'intention' mia non è altra che di conservarvi il timor di Dio, la religion' Cattolica et l'ubedienza à N. S. et à Sua Maestà. Et non restando questo per altro, à vostra signoria mi raccomando di buon core. Di Colonia, li 6 di Ottobre 1589.

Napels. Bibliotheca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII. B. 11. f. 41v.

374. 1589, OCTOBER 14, KEULEN. — Frangipani hernieuwt voor Cuyck de bevoegdheden, voorheen in het Mechelsche hem reeds verleend [1]). Van het bezetten van den Stoel van Deventer kan voor het oogenblik niets komen, wijl de koninklijke benoeming uitblijft. Wenscht C. geluk met zijn aanstelling tot opvolger van Bajus.

Domino Henrico Cuchio.

His unis litteris ad binas reverentiae vestrae respondebo. Priores fuerunt datae in ipso divi Bernardi festo, posteriores postredie Calendas Octobrium. In prioribus agebatur primum de illo Augustiniano religioso, quem gaudeo a Centuriatorum indulgentiis jam abstinere. Nihilominus observari debet, ne vel post vel per successorem ipsius Crabbii aut alium quempiam excitentur.

Quod deinde declarari aut specificari cupit reverentia vestra mentem meam, ut scilicet intelligat quas facultates sibi communicare voluerim, nullum certum casum exprimere possum, cum mihi sit incertum quae aut qualia in visitationibus a reverentia tua facienda possunt occurrere. Sed in vicariatus parte, quam archiepiscopus Mechliniensis bonae memoriae reverentiae vestrae sollicitudini concredidit, ut ea fide et diligentia, quam coepit in visitatione locorum tam secularium ecclesiarum quam regularium, serio progrediatur omnino desidero; ac fideliter etiam observet omnia; et si forte occurrent quae sine periculo differri non possunt, illa ad cautelam, ut eorum necessitatibus subveniatur, reverentiae vestrae discretioni committo: sic tamen ut ad me singula prima opportunitate perscribantur.

Sicut illa quaestio, inter decanum Thenensem et alterum pastorem composita et sopita, omniaque jam ibi pacificata, grata mihi admodum fuerunt et placuerut.

Similiter illud quod subjungit de monasterio Bogardorum apud eosdem Thenenses convertendo aut restituendo in usum scholae, ut sit christianae

1) Cuyck was behalve hoogleeraar te Leuven tevens vicaris-generaal voor het district Leuven en officiaal aldaar. Habets, *Gesch. v. h. bisdom v. Roermond*, II, p. 461.

juventutis utile et fructuosum seminarium (quod non tantum expediret in istis civitatibus erigi aut instaurari, sed omnino necessarium existimo) gratissimum est et approbo quam maxime, si modo religiosi illi, qui adhuc ibidem sunt, sine gravi molestia, difficultate ac obloquio ad loca sua remitti possunt.

De altero quodam Thenensium decano, qui sub ducatu Cliviae jam pastorem agit, dabo operam, ut de singulis cognoscam. Interim mihi valde gratum est quod ista plenius perscripserit reverentia vestra, nec miretur si in ducatu Cliviae opera et auxilio ministrorum hujus serenissimi ducis utatur, nam hic visitator vir sincerus est, neque officio suo deerit.

Constitutionis exemplum de gravatis aere alieno et illegitimis authenticum et signatum ex Urbe non accepi.

Gratulor quod calliditas domini Gravii praevenerit copiam illius novissimi scripti; utriusque nempe scripti collatione amici fidem integram agnosci posse spero.

Acta illa, quae Lovaniensis facultatis negotia concernunt, tradita fuerunt sacellano Wolphango describenda, et literis pridie Calendas Septembris ad reverentiam vestris datis conjuncta transmisi.

Quod in fine priorum litterarum reverentia vestra de viduitate ecclesiarum subnectit multarum, apud me, quod summopere doleo, querela est. Jam saepius hac de re Sanctissimum Dominum Nostrum scripsi, et Sua Sanctitas officium serio de his cum rege Catholico egisse respondit; quid porro tam arduis et necessariis negotiis longissimam hanc moram, quae non sine gravi detrimento probabitur, adferat, adhuc me latet. Scio quod dominus Pamelius non cessat promovere ut, secundum id quod res postulat, vacuae sedes repleantur. Et jam plusquam annus est, quod serenissimus dux Parmenses regiae majestati suggesserit, sed nihil hactenus constitutum est. Et haec sunt dicta ad priores.

Ad posteriores ut transeam, exegit primum caput ut reverentiam vestram congratulor de litteris illustrissimi et reverendissimi cardinalis Altimontani ad Lovaniensem facultatem, quando exemplum ad me reverentiae vestrae transmittere voluit. Favorem meum et benevolentiam, quam ad universitatem ac litteras Lovanienses habui et habeo, non solum ex commissionis munere, quo fungor, sed etiam pro vestra virtute et merito cumulatius, quando occasio fuerit, demonstrabo. Gratias agat Deo universitas illa ac omni conatu expectationi Sanctissimi Domini papae respondere studeat, ut paternae clementiae affectus erga illam augeatur etperduret.

Mortem domini Michaelis Baii [1]) jam ante intellexeram; misericors Deus animam ejus pro magnis in Ecclesia Christi laboribus exactis ad feliciores sedes transferat.

Reverentiam vestram in defuncti successisse [2]) locum congratulor; quare facultatem illam, quam desiderat, absolvendi ab haeresi, haereticos reconcilandi et libros haereticorum legendi Romae petam; cum legationi meae non sit adjuncta, foret consultius illum Romae petere, ne legationis meae fine extingueretur.

De exautoritato priore Theroniano, qui illam clancularíam separationem inter suos fratres molitur, quod coepit reverentia vestra exsequatur, et nisi

---

1) 16 Sept. 1589 was deze gestorven.

2) Als deken van sint Pieter te Leuven; zie Miraeus-Foppens, *Bibliotheca Belgica* (1739) I, p. 441.

sauiori consilio acquiescat, gravioribus remediis ex auctoritate apostolica praesumptuosam illam temeritatem reverentia vestra compescat.

Si ex parte monasterii „Albarum virginum" hucusque pro auxilio quispiam venerit, ejus causam opere et commendatione libentissime prosequar.

Omnibus Lovanensis facultatis magistris salutem et incolumitatem sedulo precabitur reverentia vestra, quam rectissime valere cupio. Coloniae, 24 Octobris 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 44v en 45r.

375. 1589, OCTOBER 16, KEULEN. — Frangipani aan Gerard Bruyns. Dankt dezen kanunnik van S. Lebuinus te Deventer voor het toezenden van het handschrift eener godvruchtige verhandeling, doch de nuntius zou liever zien, dat de druk niet aan hem, maar een ander, die hooger is geplaatst, zou opgedragen worden.

Gerardo Brunio [1]) canonico Daventriensi.

Ad litteras tuas, 5 Augusti datas, quas Tilmannus Vosmerus mihi reddidit, non respondi suo tempore, aliis negotiis occupatus. Verum egi cum Tilmanno, ut apud te excusarer, ne officium erga me tuum neglexisse viderer. Litteras humanissimas legi, et quamvis perspexerim in illis divini talenti, tibi concrediti, fructus uberrimos, quodam subsidio reipublicae christianae fides, ut Dei Optimi Maximi mirificorum operum contemplatione delectati ad coelestem illam Hierusalem ex hujus vitae cursu corruptibilis anhelantes foelicissime ducentur. Cum tamen scribas eos, nondum in apertum expromptos, me duce proferendos te vehementer desiderare, vereor ne ambo, si assentior, imprudentia maxima redarguamur. Quare si potius authorum consuetudinem in his fructibus edendis quam eorum necessitatem meditaris, alterius illustrissimi gravissimique viri authoritate consulerem emittendos. Verum, ut eos mihi pergratissimum erit degustare, ita primum Deo Optimo Maximo ingentes gratias agam, qui tuam industriam ad posteritatem juvandam elegit; deinde tibi, qui tali tantaque me benevolentia prosequeris. Valeas. Coloniae, 16 Octobris 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 43r.

376. 1589, OCTOBER 24, KEULEN. — Frangipani bedankt Strijen voor eenige boeken, welke deze hem had gezonden.

Ad dominum episcopum Middelburgensem.

„Missam beati Petri apostoli" cum „Apologia domini Lindani", ex Plantini typographia emissam [2]), per praesentem tabellarium accepi, cui inexpectato injunxit revendissima dominatio vestra praesens Bellarmini: „de Translatione imperii Romain a Graecis ad Francos" opusculum, quod mihi etiam gratissimum fuit, ac in parvo munusculo magnum animi boni favorem accepi. Si in aliquo reverendissimae dominationi vestrae vicissem gratificari valeam, quicquid petierit fraternae charitatis affectu libentissime praestabo. Reverendissimam dominationem vestram

1) Gerard Bruijns. Zie over hem: *N. Nederl. Biograf. Woordenboek* IV, kol. 336.

2) Missa apostolica .... Divinum sacrificium sancti apostoli Petri, cum Wilhelmi Lindani ... apologia pro eadem divi Petri apostoli liturgia .... Ad cardinalem Antonium Caraffam. Antverpiae ex officina Christ. Plantini 1589.

Ecclesiae diu servat incolumem Deus Optimus Maximus. Coloniae, 14 Octobris 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 45r.

377. 1589, NOVEMBER 2, KEULEN. — Frangipani verzoekt met aandrang, dat de kanunnik Cornelis van Drenkwaart door den paus tot thesaurier van de S. Mariekerk te Utrecht zal benoemd worden.

A Signor cardinal Mont'alto.

. . . . . .

Vaca nell' ultimo di Settembre prossimo passato nella chiesa di santa Maria d'Ultrajecto la tesoreria di quella chiesa, ch'io intendo sia di valuta in tempo di pace 2800 fiorini Brabantini, et si desidera da un Cornelio Drenckwert, dottore et canonico della collegiata d'Ultrajecto, fratello di un' signor Giovanni Drenckwert [1]), consigliere di sua maestà Cattolica et consigliere della finanze; della vita, et meriti del quale, per la difesa della religion' Cattolica, mi si fà tanta fede, ch'io non posso mancare di non proporlo à N. S., acciò ch'ottenendo dalla Santità Sua simil ufficio, con tanto piu fervore resista alle tirannide dell'eretici, ancora che siano padroni di quelle città, poì che con l'opra di simili persone potenti si conserva la religione Cattolica nel miglior' modo che permettono li tempi presenti . . . . . Di Colonia, li 2 di Novembre 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII B. 11, f. 58. Gedr.: Ehses, p. 390.

378. 1589, NOVEMBER 25, KEULEN. — Frangipani houdt er op aan, dat de prior der Dominicanen aldaar, Arnoldus Nylen, dien hij tot vicaris van het bisdom Groningen heeft benoemd, maar tot tweemalen voor deze post terugschrok, niettemin dat ambt zal aanvaarden.

Ad priorem Praedicatorum Gruningensium, electum vicarium Gruningensis ecclesiae.

Binas litteras admodum reverentiae tuae unius tenoris accepi 13 Calendas Octobris, in quibus inspexi te non tantum oneris injuncti gravitate quantum modestia curam ecclesiae Gruninghensis subterfugere velle. Et quamvis utrumque laudabile videatur et eximia tua prudentia dignum, cum tamen magistratus et honoris tituli sive dignitates eo tantum casu christiana doctrina prohibeantur quando ambiuntur, in maximam impietatis notam reverentiam tuam incidisse perpetuo testabitur Gruningensis ecclesia, si tempore, quo pastore carebit, et in quo minister quivis ecclesiasticus ex mutua charitate ultro, non coactus, illam regere deberet, ejus curam, a me, imo a Sancta Sede apostolica tibi traditam, censebit renuendam. Non nempe tantae molis esse potest, quin tua charitate nitatur; subeat ergo reverentia tua illius ecclesiae vicariatus officium, alias per me tibi concreditum, et quo majori morbo laborat, eo celerius accipiat. Et ne te deterreat haereticorum jugum, cui jam proh dolor temporum

1) Johan van Drenckwaart was in 1572 schout van Dordrecht, week toen uit en werd thesaurier-generaal van 's konings domeinen in de Nederlanden en lid van den Raad van State. Zie v. d. Aa, *Biogr. Woordenb.*

injuria subjecit, nam a suorum Christi fidelium cervicibus divina misericordia dejiciendum speramus. Nec quoque Ordinis tui Praedicatorum pia sancita conscientiae raptu ab illa Domini vinea excolenda se praebeant aliena, nam ultro reverentia tua illam administrandam sibi non sumit, ut est gentium quae justum ignorant, sed ego auctoritate apostolica, qua fungor, licet indigne, reventiae tuae regendam administrandamque trado ac committo, eademque auctoritate decernens ac Sanctissimi Domini papae nomine praecipiens, ut, quibusvis Ordinis tui regulis, sancitis ac constitutionibus non obstantibus, (a quibus ob hanc tantum causam exemtus declararis) id officii vicariatus in Domino exerceas. Nec etiam eorum opinio ab illa salutari opera te retrahat, qui dicunt in illa re nihil statuendum sine Catholici regis diplomate, nam praeter illud generale, quod ad meam legationem omnibus in hisce partibus Inferioris Germaniae accessit, alterum particulare ad hoc officium, reverentiae tuae concessum, accedendum procuravi. Adeat ergo fortis animo, ut fortia quaeque confundat; adeat humilis corde, ut praeceptum, quod his litteris injungo sub obedientiae poena, reverentiam tuam negligere haud videatur. Et si quae sunt, quae suam operam dubiam difficilemque praebeant quin ecclesia Gruningensis authorem omnis suae salutis et dignitatis agnoscat et profiteatur, ad me deferantur. Valeat; in orationibus suis ad Dominum Deum sit mei memor. Coloniae, 25 Novembris 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 67v.

379. 1589, DECEMBER 1, KEULEN. — Frangipani geeft met omzichtigheid aan Cuyck te verstaan, hoe hij zelf denkt over het al of niet aanvaarden door C. van het beheer over de Vaticaansche drukkerij. Mocht deze de taak toch aannemen, dan zag de nuntius gaarne, dat hetgeen van de werken van R. Maurus is gedrukt, naar Rome worde medegenomen. Spreekt zich ongunstig uit over de gedrukte lijkrede op Bajus gehouden.

Ad dominum Cuichium.

. . . . . .

De munere illo Romanae et Vaticanae typographiae subeundo, de quo agunt priores et posteriores litterae dominationis vestrae, quid sentiam vix referre possum; pericolosum esse censeo contra publicatam sententiam istius universitatis in personam dominationis vestrae aliquid consulere; in horum nempe altero scopulorum incidi oporteret, vel indignationis Pontificis, si vestrae dominationis missionem impediam, vel istius universitatis totiusque Lovaniensis ecclesiae damni, si eam approbem, vel offensionis dominationis vestrae, si illam renuendam suaderem. Hoc unum dico nonnullos in universitate reperiri qui muneri, ad quod evocantur, essent perfectissime satisfacturi, sed paucos esse qui pastoralibus, et ad ecclesiae necessariam reformationem proxime spectantibus, studerent. Si meum esset eligere, Belliolanum destinarem: non enim credo quempiam moveri illius hominis ambitione a S. D. N. ultro expositi, neque mihi velim hanc optimam Suae Sanctitatis voluntatem in universitatem Lovaniensem adscribendam sed ejusdem universitatis existimationi, quae sola virtute nititur, quaeque suos singulos professores honorandi Suae Sanctitatis ubique locorum animum movebit. Quare, si dominatio vestra vellet nihilominus meam sententiam apertam audire, dicam candide: arbitrarer magis fore necessariam industriam dominationis

vestrae ecclesiae Mechliniensi ejusque provinciae quam typographiae Vaticanae. Verum ut amicus amico sententiam dixerit, ita amicus amicum movere nequit, quin istius universitatis voluntatem observet et sequatur.

De operibus Rabani Mauri imprimendis non amplius loqui audeo. Laudarem sententiam dominationis vestrae, in primis et secundis litteris exaratam, ut eorum pars ad Urbem transferretur ab eo qui istinc esset emittendus; plurimum nempe adjumenti excussioni praestaret, alliceretque Romanos, ut eorum sumptu omnia opera ad eos deferrentur et excuderentur; quam sententiam uti laudo, ita domino Pamelio his litteris adiunctis anteponendam duxi.

. . . . . .

At postquam de libellis loquar, non silebo me longe admiratum typis excussas orationes habitas in funere domini Michaelis [1]); in his nempe nonnulla ponuntur quae Sanctae Sedis apostolicae definitionem taxare videntur. Et quamvis oratori ob sanguinis jura esset indulgendum, non tamen excusandus videtur, cum affectio lege naturae subjecta sit rationi. Quare mihi consultum videretur, ut non ita passim orationes illae ubique paterent.

Quod fecit dominatio vestra in casu illius pauperculae exulis ex Hollandia laudo et confirmo.

Haec sunt quae praenotatae litterae pro responsis exigunt; quibus ut finem ponam, a Deo Optimo Maximo veram faelicitatem dominationis vestrae deprecor. Coloniae, die prima Decembris 1589.

Napels Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, fol. 64r en v.

380. 1589, DECEMBER 1, KEULEN. — Frangipani stelt aan Pamelius voor, dat de werken van R. Maurus geheel of gedeeltelijk te Rome zullen gedrukt worden. De h. s. zullen dan door Henricus Cuyck worden overhandigd aan dengene, die aan het hoofd komt der Vaticaansche drukkerij. De nuntius beveelt Jacobus Jansonius krachtig aan als opvolger van Michael Bajus te Leuven.

Ad dominum Pamelium.

Illustrissime domine, summe colende. Cum videam plane jam esse desperatam editionem operum Rabani Mauri ob mortem Christophori Plantini, in his saltem partibus faciendam, occurrit mihi unum illud illustrissimae dominationi vestrae praeponendum, ut operum illorum pars aliqua vel corpus integrum ad Urbem transferretur ab eo qui ex universitate Lovaniensi ad Romanam et Vaticanam typographiam regendam emitteretur. Quod si dominationi vestrae non displicuerit, rem omnem committendam arbitrarer domino Henrico Cuychio Lovanii, qui curaret opus vel ipsius partem tranferendam; tanto nempe desiderio sum excitatus operis videndi, ut nihil praetereundum statui, quo mens animasque sui desiderii finem assequatur.

Praeterea cum audiverim lectionem Scripturarum sanctarum, quae praebendae domini Michaelis Bay defuncti adhaeret, quotidianam et primariam, adhuc vacare; facultatem Lovaniensem, a Curia suum judicium de iis qui ad eam idonei sint scribere jussam, tres nominasse et inter hos primo loco domi-

1) Michael Bajus.

num Jacobum Jansonium, quem per dilucidas et solidas Cantici Canticorum, Threnorum, Jeremiae, libri Judicum et Jobi prophetae enarrationes indicat aliis anteponendum, et facultatis judicio assentiri auditorium theologicum, quod vehementer optat illum caeteris praeferri. Et ego, qui illum agnosco, magnopere velim illum domino Michaeli succedere, sive propter scholae utilitatem, sive propter ecclesiam divi Petri, in qua multa restituenda sunt; in quibus optandum est illum in capitulo ejusdem ecclesiae cooperatorem haberi; putavi sane magni interesse utraque ex parte, ut munus illud non alteri quam Jansonio crederetur. Quare illustrem dominationem vestram, penes quam scio rei summam exstare, ut eum prae caeteris commendatum habere velit ad eandem vacantem lectionem et praebendam. Et mei sit memor in me meaque opera ad sui libitum utendo. Ego sui sum memor in ejus voluntati obsequendo. Valeat. Coloniae, die prima Decembris 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 74r en v.

381. 1590, JANUARI 1, KEULEN. — Frangipani vraagt aan Willem van Pamele het koninklijk placet op de benoeming van Lucas van Tongeren tot kanunnik van S. Servaas.

Domino Pamelio.

Cum per S. D. N. provisum sit sacellano meo Lucae de Tongeren, presbitero diocesis Daventriensis, de canonicatu et praebenda in collegiata ecclesia sancti Servatii in oppido Trajectensis ad Mosam, Leodiensis diocesis, prout ex adjuncta authentica copia originali Bullae fusius cernere est, et quia de consuetudine (ut informor) capitulum Trajectense citra placetum Hispaniarum regis neminem ad possessionem admittit, hinc non potui non rogatus apud dominationem vestram hisce instare, quatenus idem praesentationum placetum (ut vocant) in favorem praedicti provisi Apostolici promovere, illudque expeditum dare non dedignetur Hoc mihi gratum praestabit obseqium, suo tempore remuneraturum. Coloniae, prima Januarii, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 94r.

382. 1590, JANUARI 7, KEULEN. — Frangipani schrijft aan Lampsonius, dat hij op diens aanbeveling gaarne aan den zoon van Joannes Segers eene kapelanie in de s. Nicolaaskerk te Maastricht heeft verleend.

Domino Lampsonio [1]).

Joannem Seger, qui mihi litteras dominationis vestrae reddidit, amice admisi atque audivi eique altare beatae Mariae virginis in divi Nicolai ultra Mosam, quod filio suo petebat, concessi, et libenter adductus testimonio et commendatione dominationis vestrae, quae apud me multum (et aequum est) valet. Sed miror illud principium epistolae: „quod pro me proque vel meorum ullo vix ausim, pro alio etc. peto" — quasi diffidatur dominatio vestra pro se proque suis quae in meo manu sunt, praesertim Romae, a me petere. Non aequum facit certe, neque ego possum hanc diffidentiam non secum expostulare;

1) Nicolaas Lampsonius was secretaris van Ernst, den aartsbisschop van Keulen.

sed fortasse illa verba sic accipi vult, ut per ea sibi magis cordi esse negotium amici quam si suum suorumve cujuspiam foret, ostendat. Hoc aequiore animo fero, sed non omnino probo. Non nempe ullo artificii genere indigebat ad honesta a me impetrandum, cum sat haberet me monere tantum; denique quomodo se excusare possit non video; potest bene hoc commissum corrigere, si in posterum majore cum fiducia nostra opera uteretur; quod ut faciat etiam atque etiam rogo. Insuper vellem, ut ad me crebriores epistolas daret; non nempe credo illi deesse quod scribat; mihi suae literae semper gratisissimae erunt. Bene valeat; ut Deus illam incolumem servet. Coloniae, 7 Januari 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 198r en v.

383. 1590, JANUARI 24, KEULEN. — Frangipani verklaart aan Cuyck niet onverdeeld in te stemmen met zijn optreden als corrector in de Vaticaansche drukkerij. Wat de voortzetting der uitgave van de werken van R. Maurus betreft, voor de kosten van het afschrijven der teksten kan hij zich niet verantwoordelijk stellen; toch wil hij pogingen aanwenden, opdat Rome de gansche verdere uitgave bekostige. Over de uitvaardiging der Bulle betreffende de tonsuur en het dragen der toga in het Mechelsche. Hij blijft bij zijn meening, dat de bewuste zinsnede uit de gedrukte lijkrede op M. Bajus moet gestreken worden. Tracht ten slotte een drietal bezwaren van C. tegen het aannemen van de bisschoppelijke waardigheid in het diocees Roermond te ontzenuwen: blijft deze echter bij zijn weigering, dan raadt hij hem aan het ambt van corrector in Rome te aanvaarden.

Ad dominum Cuchium.

Accepi litteras reverendae dominationis vestrae, octava hujus Lovanii datas, quibus illam gavisam audio sententia mea super ableganda persona sua ad Romanam et Vaticanam typographiam, pro qua universitas accipiet litteras Pontificis his adjunctas. Verum an in hac sententia persistendum sit modo, cum illa nominatio contingerit, haesito; attamen dicam inferius quid sentiam.

Super operum Rabani editione dedit ad me quoque litteras clarissimus praeses Pamelius, eandem sui animi declarans quam in litteris dominationis vestrae deprehendi. At cum a me scire cupiat, num scriptionis sumptus mihi displicet, eam opinionem obtinere dignoscitur, ut quo monui, ex Romanorum mente contulerim; res non ita se habet quia super istis operibus edendis nihil aliud a Romanis mihi fuit injunctum, postquam audiverint difficultatem in illis ad Urbem asportandis; quare, si mea sententia expectatur ut sumptus descriptionis refundam, velim apud omnes excusari si abstinebo, cum tali caream mandato; hoc laudarem ut suggeretur Romanis, quod facturum promitto.

Ad illas duas difficultates, emersas circa apostolicam constitutionem „De habitu et clericali tonsura", diluendam consulendus est Pontifex. Interim dominatio vestra illam ne publicet; non nempe eas perpendi quas ipsa praeteriit; nec ob id utrumque nostrum quis arguet in Curia, cum nimius, et non immerito, cultus divini zelus mentibus nostris caliginem offenderit, sed ut clerici in disciplina ecclesiastica contineantur; dominatio vestra uti potest sua ordinaria facultate.

Super praebenda, vacante per obitum domini Michaelis Bay, scribit ad me clarissimus dominus Pamelius scrupulum quem aliqui injiciunt Jansonio, quod addictus sit illis opinionibus singularibus, quibus Michael Baius fuit

reprehensus; quod cum valde mihi periculosum esset illum excusare, statui ab officio recedere.

Quae fuerunt objecta orationi funebri, in mortem Michaelis Bay recitatae, praestaret ut supprimerentur, nam quia refricare velit, aperte virum et mortuum odisse profitetur. Doleo iniquitatem eius loci adhuc urgere; doleoque vehementius me tam levem istic quorundam mente revolvi ut illam orationem Romam transmittere voluissem; non sum nempe tam iniqui animi ut, quod reipublicae christianae non prosit, evomem in odium proximi. Unionem illam familiae abbatis Vlierbacensis cum fratribus Bogardis Lovaniensibus non possum improbare; eam ad rationis normam directam credo.

Super nominatione ad sedem Ruremundensem recusanda admittendave tria sunt quae dominationem vestram anxiam perplexamque reddere videntur: primum suimet agnitio ac terror quidam pascendi gregem Dei; secundum: tenuis facultas; tertium et ultimum: opinio quod non sit vocatio Dei. Primum laudabile est, nam ex sola humilitate proficiscitur; quae ut vera sit coram Deo, ne respuat oportet quod utiliter subire praecipitur. Secundum excusabile est, sed quam inde difficultatem emergit, dominatio vestra superandam in Domino confidit. Tertium et ultimum probabile non est, quia secum Dominus non egit uti cum Hieremia reluctante et dicente: „A. a. a. Domine Deus, ecce nescio loqui quia puer ego sum" [1]), non est quod vereatur dominatio vestra superni nutus arbitrio illius regiminis culmen non impetraturum; numquid illud ipsa concupivit? numquid anhelavit? Internus ergo judex movit regem, ut quam spiritualibus donis dominationem vestram praeventam agnovit, proveheret; quare cum ad illud opus suscipiendum superna voluntas agnoscatur, ne quaeso pertinaciter declinet, sed Moysen, qui praeesse tantae multitudini et noluit et obedivit, imitetur. Si nempe illud officium recuset, et Deum et regem offendet: Deum — quia sub humilitatis specie dispositioni divinae superbe contradicere videatur; regem — quia dominationis vestrae nominationem de se factam respuens ipsum errasse in nominando censeretur —; et tamen tunc errasse dici deberet, si dominationis vestrae voluntatem esquisivisset, non autem virtutem, quam solam cognitam voluit merito esse. Deinde si nominatione recusata dominatio vestra Lovanii resederit, vereor ne illam in posterum regii detrectent, et maximum impedimentum illi functioni Lovaniensi objiciatur; si vero profectionem Romanam aggredietur, aut oportet in illo ministerio typographico perpetuo versari, aut aliquo dono Pontificis extra Belgium decorari; quod an sibi conducat ignoro. Verum si nominationem omnino recusandam duxerit, consulerem, ut illi exercitio Vaticano se penitus tradat. Haec sunt quae rescribere ad dominationem vestram mihi visa sunt. Valeat in Domino, qui est omnium director. Scriptum Coloniae, 22 Ianuarii 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 113r en v.

384. 1590, JANUARI 27. — Frangipani verzoekt aan Parma te willen benoemen tot kanunnik van S. Walburgis te Zutfen Egbert Spetholt.

Al Signor duca di Parma.

Per Egberto Spetholt mi vien' esposto che egli da monsignore [2]) Vercelli

1) Prophetia Jeremiae, I, 6 (Vulgaat).

2) Giovanni Bonomi, bisschop van Vercelli, nuntius te Keulen.

bonae memoriae ottenne lettere di raccommandazione a vostra altezza serenissima, supplicandola si dignasse favorir' la sua persona, quando fusse socceduta qualche vacanza nella provincia di Zutphania. Di che vostra altezza accennò di volerlo sodisfare, havendo ordinato al padre Vincenzo Zelando, ministro della Compagnia di Ihesu in Anversa, che havesse posto in considerazione la persona del sudetto presso li signori Consiglieri di sua Maestà, laqual cosa non ha mai havuto effetto alcuno. Hora venuto il caso di vacanza d'una prebenda nella chiesa di santa Valburga in Zutphania per la morte di Francesco di Thyl, havendo fatto ricorso da me et pregato a voler' ridur' in memoria a vostra altezza la bona voluntà et benigna promessa, fattagli in vita del mio predecessore, di volerlo compiacere, gli sia fatta la gratia di questa sua giusta domanda, si per la sufficienza, vita esemplare et degne qualità, che concorreno in lui, come per il molto desiderio, ch'io vengo di giovarlo. Il che, s'io potrò ottenere dell' altezza sua, come me ne dà ampia speranza la molta affettione qual'ha sempre mostro d'haver', mi riputarò participe della gratia, et ripono questa fra gli altri oblighi, quali me sento havere alla persona di vostra altezza serenissima, a cui faciendo humilissimamenta riverenza, prego di continuo Dio per ogni esaltatione et grandezza sua. Di Colonia, li 27 di Gennaro 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 119r.

385. 1590, FEBRUARI 5, KEULEN. — Frangipani wenscht den door hem benoemden vicaris-apostoliek van Groningen, Arnoldus Nylen, geluk met het aanvaarden van zijn ambt. Vermaant hem vooral tot zachtzinnigheid en beleid. Prijst zijn eerste pogingen tot hervorming; bij weerstand van den abt van Aduard en van de geestelijkheid trede hij krachtig op. Om rekenschap af te vorderen van het beheer der bisschoppelijke goederen moet hij zijn toevlucht nemen tot den welwillenden gouverneur der stad, Verdugo. Verleent hem volmacht als pastoor van Groningen op te treden.

Ad fratrem Arnoldum Nylen, vicarium Gruningensem.

Gratae mihi fuerunt litterae reverentiae vestrae, 14 die praeteriti mensis Gruningae datae, quibus illam aggressam audio onus humeris suis iniunctum; formidabile quidem, sed leve et suave, si bonitate et patientia, si benevolentia non austeritate, si exhortatione non comminatione, et si charitate non potestate sustineatur, uti reverentiam vestram, cujus prudentia malevolorum ac reproborum hominum molimina facillime configet, facturam in Domino confido. Non totam istius ecclesiae curam me penitus abdicasse vereatur reverentia vestra, cum opus sibi meae authoritatis tantum sim impertiturus. Quantum opus esse certiarabo. Laudo inita emendationi data, quibus, si obstitit clerus et abbas ille in Aduert, sanctorum patrum decretis singulorum temeritatem coerceat, utaturque domini gubernatoris authoritate in illis reddituum episcopatus administrationibus cogendis ad rationes debitas edendas; tantam nempe in ejus animo pietatem ac iustitiam observavi, ut omne auxilium sibi humanissime tradat. Legi constitutiones piissime conceptas ad istius cleri defectus corrigendos easque observatu dignas inveni; nihil nempe in iis deprehendi quod ab universali canone ecclesiastico discrepat praeter unum quod in festorum dierum observatione, quod merum est Ecclesiae fori, judex laicus praeventionem habeat. Me non latent regiae majestatis privilegia et, cum oporteat illa sequi, praestat ut illa feramus necessitate, non voluntate. Exsequatur ergo reverentia

vestra constitutiones quas condidit, et si velit eas maiori vi roborari censerem expedire, ut eas subditis omnibus publicet et a singulis curet admitti et singulorum manu subscribi, singulorumque juramento vallari. Et si pro illis exsequendis alium subdelegari oporteret, reverentia vestra subdelegandi facultatem his litteris meis accipiat, quam ex authoritate, qua fungor, depromptam sciat.

Dispensationem, quam petit pro istius civitatis pastoralis cura suscipienda, habebit his adjunctam. Et in sacramento Extremae unctionis ministrando, sicut in caeterorum omnium sacramentorum usu eam formam adhibeat, quam Concilium Tridentinum praescripsit, unde cathechismus Romanus, felicis recordationis Pii papae V jussu editus, desumptus est; nec est dubitandum quin aliud oleum, non consecratum additum conservato, quantumvis exiguum, sit legitima materia ipsius sacramenti Unctionis infirmorum, cum omne sit consecratum et mixti liquores confundatur.

Pro designando sacello in quo possint illi religiosi, in privatis aedibus, necessitate coacti, residentes, sacra facere horasque canonicas cantare, his litteris reverentiae vestrae facultatem et authoritatem trado. Haec sunt quae suis literis responderi oportuit. Valeat, et sit fortis animo in illa divina vinea excolenda, mihique progressum sui laboris frequenter scribat, ut sibi praesto sim auxilio, si forte indigebit. Coloniae, 5 Februarii 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 126v.

386. 1590, FEBRUARI 16, KEULEN. — Frangipani verzoekt zeer dringend den magistraat van Groningen het gezag van den vicaris-apostoliek aldaar, Arnoldus Nylen, te steunen.

Ad magistratum Gruningensem.

Litteris amplissimarum dominationum vestrarum acceptis jussi ut earum desiderio satisfieret, uti factum est hesterna die per tabellarium Gruningam redeuntem, quem dimisi cum illis tantum litteris, quas pro temporis opportunitate rerumque necessitate tradere potui. Restat, ut amplissimas dominationes vestras obsecrem, ne in hoc temporis intercapedine, quo proprium autistitem non habebunt, patrem Arnoldum, vicarium a me destinatum, non deserant sed eum juvent, faveant opitulenturque in officio suo, quemadmodum ego nunquam illi deero pro Dei gloria, Gruningensis ecclesiae exaltatione et amplissimarum dominationum vestrarum commodo ac beneficio. Valeant, et si perspicient illis me prodesse posse, omnem operam studiumque omne promptissime deferam. Coloniae, 16 Februarii 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 136r.

387. 1590, FEBRUARI 20. — Kardinaal Sanseverino aan den Keulschen nuntius (Frangipani), wien hij een onderzoek opdraagt naar kloostergoederen in het bisdom Groningen, die kunnen worden aangewend ten bate van het te Groningen opgerichte college der Jezuieten.

Illustre et molto reverendo signore come fratello.

Il signor duca di Parma ad instantiam del senato di Gruninga ha fatto supplicare alla Santità di N. S. la gratia, che V. S. vederà per l'inclusa copia

del memoriale [1]). E desiderandosi dalla Santità Sua sodisfare in cosa, che tanto importa al servitio di Dio e benefitio di quelle anime, ha resoluto ch'ella deva informararsi delle qualità del monastero, che si dimanda, così quanto alla fondatione e stato di esse, come circa i fundi della mensa, ed di quel più ch' intorno al negotio occorrerà per la buona provisione; et così anche, se in quella diocesi vi siano altri luoghi et beni de Regolari alias donati, de quali si potesse far capitale per questo effetto. Et presasene da lei, se non potrà per se stessa almeno per mezzo di persona sua confidente diligente informatione, habbia da riferir poi appresso compitamente quel che troverà in fatto, e quanto le parerà che in ciò convenga avertir alla Santità Sua, sperandosi con questo servitio (?) far sopra la conveniente provisione. Però non manchi della sua solita buona cura et diligentia. Et N. S. la preservi. Di Roma, li XX di Febraro 1590.

Staatsarchief. Informationum 75, f. 104 (gelijkt. afschr.).

388. 1590, MAART 11, KEULEN. — Frangipani wenscht Cuyck nogmaals geluk met zijn benoeming tot bisschop van Roermond, en verheugt zich over den steun, welken hij bij den hertog van Parma heeft gevonden. Hij draagt hem op in zijn naam een gerechtelijk onderzoek in te stellen naar de betwiste aanspraken van een zekeren Franciscus, die tot kanunnik in Antwerpen is benoemd.

Domino Cuichio.

Quod ad hujus episcopalis dignitatis culmen admodum reverenda dominatio vestra evocata meritoque accessita fuerit, id sane mihi perque gratum et jucundum exstitisse satis abunde declaravi superioribus litteris meis; sed quod, accessita a serenissimo duce Parmensi, fuisset humanissime tractata a sua serenissima celsitudine gratius mihi fuit et jucundius. Ex literis nempe dominationis vestrae, 22 Februarii datis, satis perspexi non ambienti ultro tale decus serenissimum Parmensem detulisse, qui non solet nisi spectatos hujusmodi honoribus ornare; est igitur quod iterato dominationem vestram gratuler optemque praeterea, ut Deus Optimus Maximus propositum bene vertat ac fortunet. Laudo consilium, quinimo et recte et prudenter dominationem vestram fuisse consultam censeo, quod ea proposuerit, quae pro prudentia sua duxit attingenda, sed eatenus, ne ab officii magnitudine deterreri ullavis ratione se sinat, cum eandem hujusmodi honore adeo dignam existimem, ut prorsus nesciam qui magis aptus ad id muneris et idoneus ipsa potuisset inviniri, simulque mihi persuadeam serenissimum Parmensem eorum omnium optimam rationem habiturum, facileque aequis propositionibus adductis acquiesceturum. Quamobrem dominationi vestrae alacriter parandum erit ac etiam cogitandum quae in eo viro Ecclesiae debent, qui hujus nostrae Catholicae religionis cultum, pene afflictum et oppressum miseris temporibus et moribus, in pristinam dignitatem pro viribus et amplificationem sit vindicaturus. Sed haec hactenus.

Accipiet admodum reverenda dominatio vestra his adjunctum exemplar unius apostolici Brevis, quod ad reverendissimi episcopi capitulique Antverpiensis negotium attinet, cujus cognitio cum a S. D. N. mihi fuisset delegata, eandem dominationi vestrae subdelegandam censuimus, ne huc Franciscus ille evocetur.

1) Dit ontbreekt.

Cupio ut causam agnoscat, dicto Francisco et quibusvis aliis, quorum interest, vocatis, et examinetur, an sit legitime natus, deinde an in litteris suae dispensationis mentio fiat de canonicatibus ecclesiarum cathedralium juxta Breve, eaque cognitio seu informatio, istic summarie facta usque ad sententiam exclusive, remittatur ad me, in qua non abs re illam commonefaciendam duxi, ut Breve diligenter perlecto, mentem ac verba in eo contenta ad trutinam revocet, nec facile novos intellectus permittat, cum ad hujusmodi personarum statum Summus Pontifex linceis oculis spectare soleat; caetera omnia fidei, prudentiae integritatique suae committo, meamque denuo operam studiosissime dominationi vestrae deferens, cui a Deo Optimo Maximo omnia ad animi sui votum precor. Coloniae, 21 Martii 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII B. 11, f. 151r en v.

389. 1590, MAART 22, KEULEN. — **Frangipani neemt de Clarissen te Nijmegen in bescherming tegen de vijandelijkheden van twee zusters van het voormalige convent der Derde Orde aldaar, die deze kloostervrouwen ook uit haar convent willen verdrijven, dat in 1586 op rechtmatige wijze voor de Clarissen is ingeruimd. De nuntius gelast den deken van Nijmegen beide Franciscanessen op plechtige wijze te vermanen, dat zij alle vijandelijkheden moeten staken, en dat de Clarissen in het bezit van haar klooster worden gehandhaafd.**

Decano Noviomagensi.

Cum ad nos pervenerit sacras virgines Ordinis sanctae Clarae, monasterium civitatis Noviomagi inhabitantes, non parum inquietari ac turbari a duabus quibusdam Sororibus tertii Ordinis divi Francisci ejusdem aliquando monasterii conviciis non solum sed et praesumptionibus quibusdam temerariis, ut etiam moliantur praefatas virgines sanctae Clarae e loco suo, quem eis aliquando juridice justis quibusdam conditionibus anno 1586, prima die Octobris, in praesentia reverendissimi domini episcopi Ruremundensis, reverentiae etiam vestrae, necnon Gerardi Canisii, primi consulis Noviomagensis, sponte et ultra vere possidendum tradiderunt, expellere, hincque pias virgines plurimas ejusdem Ordinis amantes, ab religionis ingressu deterreri, seculares insuper omnes per civitatem universam scandalizari — cum nihil magis in votis habeamus quam dictum Ordinem divae Clarae in omnibus ad ecclesiae Catholicae incrementum et civitatis Noviomagensis decorem promovere — reverentiae vestrae monendum duximus, quatenus, adhibito tecum guardiano conventus Fratrum Minorum ejusdem civitatis, necnon generoso ac nobili viro domino Cornelis de Zeger, consule ibidem, quem Patres dicti Ordinis in capitulo Coloniensi, anno superiore celebrato, procuratorem et patrem spiritualem dictarum religiosarum sancte Clarae constituerunt, dictum monasterium civitatis accedas, praesentibus Clarissis dictas duas sorores tertii Ordinis advoces, easque nostro nomine graviter moneas a dictis conviciis et praesumptionibus abstinere, dictas religiosas sancte Clarae in pace et humilitate revereri, nec ulla ejectione pertubare, sub poena amotionis et expulsionis a praefato loco. Volumus nempe dictis religiosis sancte Clarae saepedictum monasterium civitatis cum omnibus suis structuris, aedificiis, appendentiis, redditibus, mobilibus et immobilibus bonis permanere juxta conventionem prima die Octobris anno 1586 factam. Cum vero fraudulentia quadem dictae Sorores Tertiariae anno superiore (simulantes a consortio Clarissarum

se velle recedere et ad alium locum sui superioris licentia commigrare, si ad vitam omnibus monasterii bonis gaudere concederetur) litteras reddituum e manibus reverendi Patris Ministri Coloniensis, patris Joannis Hay, captaverint, volumus (si recedere recusent), ut easdem litteras omnes praefatis sororibus sanctae Clarae restituent ut prius, quatenus in plena sua permaneant possessione juxta saepedictam conventionem, quam ratam et confirmatam habemus. Ad quae omnia peragenda reverentiam vestram nostra authoritate designavimus. Vale. Coloniae, 22 Martii 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 161v.

390. 1590, MAART 29. — Frangipani zet voor kardinaal Carafa, prefect van de Congregatie van het Concilie van Trente, uiteen de redenen, welke hem hebben genoopt, alsnog niet een gemeenschappelijk schrijven te richten tot de bisschoppen, aan de nuntiatuur van Keulen onderworpen, waarbij zij worden herinnerd aan de zware straffen, welke er staan op verwaarloozing van de plicht der „visitatio ad limina".

Cardinali Carafa.

Accepi litteras illustrissimae et reverendissimae dominationis vestrae, quibus suorum illustrissimorum et reverendissimorum nomine mihi injungit, ut praesules, qui officium visitandorum liminorum sanctorum Apostolorum juxta constitutionem S. D. N. nondum praestiterunt, serio moneam in ejusdem constitutionis poenam incidisse. Cum mecum pro summo, quo teneor, illustrissimarum dominationum vestrarum parendi studio de meliori modo eorum mandatorum exhauriendorum reputarem, occurrit omnia certius posse fieri, si singulos seorsum et diverse pro cujuscunque ordine ac ingenio horter aut moneam, quam si omnes eadem litterarum monitorialium forma compellere velim. Nam praeterea quod, ut re saepe comperi, isti homines magis moventur, cum aliquid illis seorsum, licet arduum, quam cum aliquid communiter, vel leve, injungitur, in ea incidimus tempora hominumque licentiam, ut non satis sit recte agere sed magna etiam cautione opus est. Propterea cum omnium sedum episcopalium hujus Germaniae partis, ubi ego internuntium ago, aliquae sint in haereticorum manu, scilicet: Leovardiensis . . . . . Harlemensis et Ultrajectensis, aliaeque pastore carent, ut . . . . . Ruremundensis . . . . . , Gruningensis et Daventriensis, et reliquae suum habeat praesulem, ut . . . . . Buscodencensis, volui cum his litteris ad illustrissimas et reverendissimas dominationes vestras mittere horum omnium episcoporum catalogum, eas rogans ut omnes, qui visitandi officium non praestiterunt, mihi significari jubeant. Meum est enim postea ita cum illis agere, ut primo quoque tempore S. D. N. praeceptis pareant. Quod si nimis mihi sumpsisse videar, si non statim et ad praescripta illustrissimarum et reverendissimarum dominationum vestrarum, ut debebam, imperata feci, eas humiliter rogo, ut mihi ignoscant, idque non temeritati adscribant, sed potius fiduciae erga illarum maximam benignitatem, in re praesertim, ubi agitur tantumodo de parva mora, quae nullum meo judicio damnum negotio inferre potest; si nempe hoc meum consilium illis non probatur, erit et integrum jussa ut praescriptum exsequi. Ac mea humilia obsequia commendans, omnia a Deo Optimo Maximo fausta ac salutaria precari non desistam. Coloniae, 29 Martii, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 161r en v.

391. 1590, MAART 31, KEULEN. — Frangipani verzoekt aan Willem van Pamele, dat Cornelis van Drenkwaart, die door den paus tot thesaurier van s. Marie te Utrecht is benoemd, in het bezit worde gesteld van zijn ambt; het bezwaar, dat tegen hem wordt ingebracht, is onjuist en gezocht.

Domino Pamelio.

Cornelius a Drenckwert [1]), Juris utriusque doctor, cujus virtus, probitas et fides erga Deum, Ecclesiam et regem Catholicum, (atque) integritas mihi satis perspecta est, quorundam praetextuum ratione hactenus ad thesaurariae, sibi a Sancta Sede apostolica gratiose collatae, possessionem non admissum intellexi, ea praecipue de causa quod Ultrajecti commoretur, inter eosque versetur qui regi Catholico rebelles existunt. Quae res fecit, ut ipsius tutelam ac patrocinium denuo suscipiendum minime dubitaverim, suspicione loci illius prorsus posthabita, dummodo ea probitatis indicia, quae semper prae se tulit, ibi in Catholicae religionis nostrae propagationem et incrementum exerceat. Quod vero ad Sanctae Sedis apostolicae jura attinet, non dubito quin pro sua in ecclesiam Romanam et Summum Pontificem reverentia dominatio vestra eadem potius sustineat quam destruat, imo ne (ut fertur) transversum quidem unguem ullo unquam tempore labefactari permittat. Quo circa illam rogatam hisce meis vellem, ut si quando opera vestra, cui multum defero, in assecutione pacificae possessionis illi usui et commodo esse possit, eidem meo intuitu illam non deneget, propulsis a se omnibus illis apicibus, quae multoties subornari solent; faciet nempe quod se dignum est, illis praeterea exulibus Catholicis plane destitutis, qui ibi misere degunt, adjumento. Proinde et mihi apprime gratum erit ac omnibus officiis compensandum. Benevaleat dominatio vestra, cui felicia omnia ac fausta precor. Coloniae, ultimo Martii 1590.

Napels. Biblioteca Naziònale. Correspondentie-Frangipani XII, B, 11 f. 166r.

392. 1590, MAART 31, KEULEN. — Frangipani dankt de schepenen van Maastricht voor hunne inlichtingen betreffende den treurigen toestand van het Augustijner-klooster in hun stad. De nuntius kan echter geen beslissing nemen dan met volle kennis van de omstandigheden. Daar hij zelf verhinderd is, heeft hij den deken van s. Servaas met eene visitatie van dat convent belast. Hij verzoekt daarbij den steun van de schepenen, alsook wat de beraamde vereeniging betreft van de Franciscaner-broeders met de Augustijnen te Maastricht.

Scabinis Trajectensibus ad Mosam.

Redditae nobis fuerunt litterae dominationum vestrarum 28 Decembris datae, ex quibus plena ac sufficiens nobis fit fides, quatenus illius sancti Augustini conventus status et conditio sese modo habeat, ut pote, ni ipsi aliqua in parte succurratur, fore ut in deterius ruat, cum ob situm quibusvis mercimoniis et contrectationibus expositum, atque etiam (ob) locum non satis idoneum ac commodum, imo potius indignum, tum propter futurae ruinae periculum, quae temporis vetustate bellique calamitate non sine magnis sumptibus vix reparari queat. Ea de re nos rogatos censuerunt ut et petitionibus et necessitati faciles aures praebere non dedignaremur. Cui libentissime acquievissemus, nisi

1) Zie hierboven het schrijven van Frangipani, gedateerd 2 Nov. 1589.

difficultatibus nonnullis resolutio aliquatenus subjaceretur, et praesertim cum juri et aequitati consonum non sit, ut ad alicujus mutationis et suppressionis actum deveniamus, quin in rem praesentem veniatur, habita diligenti ac sedula visitatione locorum, proinde ut et omnia suo ordine procedant. Quae res cum his temporibus negotiorumque frequentia, quibus indies premimur, facile non patiatur ut illis omnibus interesse liceat, totum hoc negotium decano sancti Servatii ac generosissimis dominationibus vestris committendum duximus, qui prius monitis, consiliis et ea qua decet prudentia et in hujusmodi pertractandis dexteritate reliquos illos tres seu quatuor Fratres de Tertia Regula, sic vocatos, isthic perquam ociose cohabitantes, uti ad nos defertur, ad ineundam aliquam cum illis concordiam reducendos curent; quibus spretis, ut in litterarum nostrarum vim dictus dominus decanus mandet ut rebus suis consulant; fore alioquin, ut quod aliis sui Ordinis illud idem sibi quoque contingat. Quocirca dominationes vestras hisce nostris litteris rogatas cupimus, ut si in illis ad unanimitatem, ut ita dicam, suadendis partes suas non inutile censuerint, officiose praebere ne graventur. Erit nempe Catholicae religioni nostrae per quam opportunum et utile, nobis vero valde gratum. Si quid praeterea erit, ut dominationibus vestris opera nostra aliquando, ne illos diutius remoneremus, usui esse poterit, fore semper paratissimam sibi persuadeant. Interim bene valeant dominationes vestrae, quas foeliciter et laete vivere exoptamus. Coloniae, ultima Martii 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 166 v.

393. 1590, MAART 31, KEULEN. — Frangipani draagt aan den deken van s. Servaas te Maastricht op namens hem te hervormen zoowel het klooster der Augustijnen aldaar, waar de tucht te wenschen overlaat, als het Franciscaner-gesticht van de Derde Orde te Maastricht, dat door gebrek aan zijn bestemming niet langer kan beantwoorden. Het liefste zag de nuntius, dat de Broeders van het Franciscaner-gesticht vrijwillig zich vereenigden met de Augustijnen. Ook de magistraat is hiervan verwittigd.

Decano sancti Servatii ad Mosam.

Quae nobis ex quorumdam fideli et gravi testimonio occasione locorum statusque conventus sancti Augustini et domus cujusdam de Tertia Regula (sic vocatae) deducta et exposita fuerunt, non leviter nos perturbarunt, cum in uno negligentia et segnities, imo potius neglectus quidam et contemptus, in altero vero impotentia et incommoditas obstet, quominus Catholicae religionis nostrae cultus exerceatur; quae omnia effecerunt ut ad aliqua opportuna remedia excogitanda modo premamur, sane existimantes ea de re reverentiae vestrae commonefaciendum, ut adhibitis his, quae opportuna et necessaria dignoverimus, iterum solidius ac firmior restituatur. Cupimis autem, ut reverentia tua eosdemmet, istic inutiliter in illa domo inhabitantes, ad se evocandos curet, simulque illis nomine nostro significet facturum nobis gratissimum, ut de ineunda cum Fratribus sancti Augustini aliqua concordia ad unionem seu incorperationem attinenda cogitent ob eas urgentes causas quae a te excogitari possunt, cum eas ad unguem his nostris addere minime sit necesse; alioquin in vim harum nostrarum mandet, ut rebus consulant suis, ne ipsi ut inutiles operarii in vinea Domini alicui poenae subjiciantur; quam ut evitent, eorum regulam adamussim observent, eosque ad dictam regulam observandam obstringendos curabit reverentia tua, cui nostras vices in hoc demandamus, illam

rogantes ut assumptis ad id generosis dominis scabinis istius oppidi, ad quos litteras nos quoque damus, dictos Fratres de Tertia Regula monitis, consiliis ac persuasionibus alliciat. Et quia prudentiae et dexteritati tuae confidimus, nihil ulterius hisce nostris addemus, quam ut reverentiae tuae operam nostram officiose polliciamur. Coloniae, ultima Martii, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 11, f. 167r. en v.

394. 1590. MAART 31, KEULEN. — Frangipani dankt den landkommandeur van de Duitsche Orde voor diens inlichtingen omtrent den droevigen staat, in welken het Augustijner-convent te Maastricht en het Franciscaner-gesticht van de Derde Orde aldaar verkeeren; hij stelt een heilzame hervorming van beide huizen in het vooruitzicht.

Henrico Fuissenberg [1]), Provinciali Ordinis Teutonici.

Status utriusque conventus, scilicet et Ordinis sancti Augustini et alterius sancti Francisci, ac praeterea conditio nobis ex generosae reverentiae vestrae et aliorum literis satis superque innotescit. Cujus quidem nos miseret non modo eorundemmet fratrum respectu sed et divini cultus zelo. Cui indemnitati, ne in deterius forte, quod Deus avertat, prolabatur ac serpat, nonnullis idoneis remediis occurrendum existimamus; siquidem fore speramus ut res ad utriusque sententiam ac votum sit successura. Caeterum, si quid acciderit in quo generosae dominationis vestrae et ecclesiae opera nostra usui esse possit, id, si nosmet intelligere poterimus, sponte suscipiemus; sin secus admoniti efficiemus, et nos utrique addictos intelligat. Interim dominationem vestram bene in Christo et foeliciter vivere optamus. Coloniae, ultima Martii, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 167r.

395. 1590, MAART 31, KEULEN. — Frangipani bericht aan den prior van het Augustijner-convent te Maastricht, dat hij den deken van s. Servaas heeft belast met het beheer over een Franciscaner-gesticht van de Derde Orde aldaar, en verzoekt hem dat beheer te eerbiedigen en te steunen.

Priori sancti Augustini.

Dedimus ad reverendum dominum decanum sancti Servatii nostras litteras, quibus illum rogamus, ut eorum omnium, quae conventus ecclesieque vestrae commodum attingunt, ad statumque praeterea domus cujusdam Fratrum de Tertia Regula, sic appellatae, spectant, diligenter ac sedulo in se suscipiat; provinciam ab ipso nempe cognoscet reverentia tua, quid in hac re fieri oporteat. Qua in re omnes admonitos volumus, ne in iis pertractandis avidos ac importunos, imo potius pietatis et religionis cupidos beneque sentientes, se praebeant, ne tandem vana nobis reddatur opera. Interim bene valeat reverentia tua; nostri in orationibus et sacrificiis memor. Colonia, ultima Martii, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 167v.

396. 1590, MAART 31, KEULEN. — Frangipani dankt Hendrik Rolemael, pastoor van de s. Mathiaskerk te Maastricht, voor diens inlichtingen omtrent het Augustijner-

1) von Fürstenberg?

klooster aldaar; belooft op eenigerlei wijze in de behoeftige omstandigheden van dien pastoor te zullen voorzien.

Henrico Rolemael, parocho sancti Matthiae Trajecti ad Mosam.

Habuimus summariam quidem ex tuis 3 Decembris datis informationem circa statum illius conventus Fratrum sancti Augustini, quae nobis pluribus de causis valde grata exstitit; si quidem cum ea nobis reverentia tua in verum Ecclesiae Catholicaeque religionis cultum testimonia dederis, ut ea de re post hoc te cariorem scimus habiturum. Praeterea quod nobis reformationis occasionem praebueris; quocirca investigandum censuimus, quonam pacto illi succurri liceat; proindeque totis nitemur viribus, ut a nobis suimet miserandi status ratio aliqua habeatur, praesertim cum hic de populi totius commodo agi videatur. Juris patrocinium nobis semper curae et cordi fuit. Bene valeat reverentia tua, sepiusque de iis ad nos rescribas vellemus. Coloniae, ultima Martii, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 11, f. 167^{v}. en 168^{r}.

397. 1590, APRIL 18. — Sixtus V handhaaft Petrus Lindanus in het bezit van zijn kanonikaat aan de s. Mariekerk te Maastricht, hem eertijds door den nuntius van Keulen, Bonomi, verleend,

Dilecto filio Petro Lindano, canonico ecclesiae beatae Mariae Virginis oppidi Traiectensis, Leodiensis dioecesis, Sixtus papa V.

Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Exponi nobis nuper fecisti, quod die 14 Septembris 1585, postquam nos intuitu bonae memoriae Guilelmi [1]), episcopi Ruremundensis, patrui tui, suisque id erga nos et sanctam Romanam ecclesiam exposcentibus meritis, unum et unam in aliqua ex civitatis Leodiensis aut oppidi Traiectensis, Leodiensis dioecesis, collegiatis ecclesiis primo vacaturos canonicatum et praebendam tibi per bonae memoriae Franciscum [2]), episcopum Vercellensem, tunc nostrum et Sedis apostolicae in Inferioris Germaniae partibus nuncium, conferri mandaveramus, canonicatu et praebenda ecclesiae beatae Mariae Virginis oppidi Traiectensis, Leodiensis dioecesis, per obitum quondam Reyneri Goer, canonici dictae ecclesiae, de mense Septembris anno Domini 1586 defuncti, vacantibus, idem Franciscus episcopus et nuncius, eosdem sic vacantes in vim mandati nostri praefati tibi contulit et de illis etiam providit, tuque collationis et provisionis huiusmodi vigore ad possessionem eorumdem canonicatus et praebendae a dilectis filiis, decano et capitulo dictae ecclesiae, iuramento per te seu procuratorem tuum corporaliter praestito, et solutis iuribus solvi solitis, ad ducentos et undecim cum dimidio florenos ascendentibus, die 13 Octobris dicti anni solemniter admissus et inductus fuisti sine dificultate aut exceptione ulla. Cum autem, sicut eadem expositio subiungebat, dum tu die 14 Octobris anni Domini 1588 ad residentiam faciendam et exinde continuandam apud eandem ecclesiam, te decano seu vicedecano et capitulo praefatis praesentasses, iidem decanus seu vicedecanus et capitulum, praetendentes canonicatum et praebendam praedictos esse suppressos praetextu quarumdam literarum nostrarum ipsi capitulo concessarum, per quas de anno Domini 1586 duos primo vacaturos canonicatus et praebendas eiusdem ecclesiae

1) Wilhelmus Lindanus, zijn oom.
2) Giovanni Francesco Bonomi, nuntius te Keulen.

perpetuo suppresseramus, illorumque fructus, redditus, proventus, iura, obventiones et emolumenta ac distributiones quotidianas mensae capitulari dictae ecclesiae applicaveramus, te ad residentiam inchoandam ac fructuum perceptionem admittere recusarunt in maximum tuum praeiudicium et gravamen, nos omnem litis et controversiae materiam, quae inter te et capitulum praefatum desuper oriri posset, de medio tollere ac indemnitati tuae consulere cupientes, ac literarum praedictarum tenorem praesentibus pro expresso habentes, tuis hac in parte supplicationibus inclinati, harum serie declaramus intentionis et voluntatis nostrae minime fuisse nec esse per literas suppressionis huiusmodi tibi in provisione et assecutione dictorum canonicatus et praebendae de mandato nostro tibi, ut praefertur, collatorum et fructuum perceptione praeiudicare voluisse, minusque canonicatum et praebendam praedictos sub suppressione et applicatione huiusmodi comprehendi, aut iuxta dictarum literarum tenorem supprimi potuisse, aut suppressos censeri, ac suppressionem et applicationem praedictas in hac vacatione locum sibi non vendicasse, nec vendicare: teque propterea in dicta possessione manutenendum esse, necnon tibi de omnibus et singulis dictorum canonicatus et praebendae fructibus, redditibus, proventibus, iuribus, emolumentis ac distributionibus quotidianis, a die petitae residentiae huiusmodi debitis et decursis, omni et quocumque subterfugio cessante, integre et realiter ac cum effectu a praefato capitulo responderi et persolvi debere; ac irritum et inane decernimus si secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Mandantes dilectis filiis, causarum curiae Camerae apostolicae generali auditori ac officiali Leodiensi, et decano ecclesiae sancti Servatii, oppidi et dioecesis praefati ac eorumdem cuilibet, quatenus praesentes nostras literas et in eis contenta quaecumque ubi et quando opus fuerit ac quoties super hoc pro parte tua fuerint requisiti, solemniter publicantes, tibique in praemissis efficacis defensionis praesidio assistentes, non permittant te desuper a capitulo huiusmodi molestari, tibique de fructibus, redditibus, iuribus, obventionibus, emolumentis ac distributionibus praefatis, a die petitae residentiae huiusmodi debitis et decursis, per capitulum praedictum persolvi integre et cum effectu. Contradictores quoslibet ac rebelles et praemissis non parentes, per sententias, censuras et poenas ecclesiasticas, aliaque opportuna iuris et facti remedia, appelatione postposita compescendo, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis. Non obstantibus praemissis ac omnibus illis, quae in dictis literis voluimus non obstare, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 18 Aprilis 1590, pontificatus nostri anno quinto.

M. Vestrius Barbianus.

Secretaria dei Brevi, Vol. 151 (Brevia Sixti V, Mart. April. 1590), f. 296.

398. 1590, MEI 19, KEULEN. — **Frangipani aan den vicaris-generaal van het bisdom Roermond, sede vacante, Gregorius Gerinx. Verklaart, dat de vrijspraak, welke hij in een schrijven aan Gosewijn Philipsz. uit Erkelens heeft verleend, als ongeldig moet beschouwd worden, wijl de aanvraag op bedrog berustte. De nuntius verlangt, dat de man volgens het kerkelijk recht zal gestraft worden.**

Ad vicarium Ruremundensem.

Sunt tot tantaeque hominum calliditates, quibus, etsi aliquis permaximam

adhibere velit diligentiam, nullo tamen modo non occurrere potest, cum saepe sub pietatis et devotionis zelo ea extorquent quae non concederentur, si vera narrarent.

Quare mirum non est, si Goswinus Philippi Erckelensis sub hominis persolvendi debiti fuco in Paschatis sacro die a nobis absolutionem obtinuit, nam secundum exposita per ipsum ita et illi concessa fuit. Ne igitur saluberrima sanctae Matris ecclesiae statuta vilescant, et qui male narrat maleque quoque impetret, dictum absolutionis beneficium ex nunc revocamus atque pro revocato habemus. Verum, ut cum ipso prudenter agatur, dominatio vestra significare curabit prius talem nos illi revocasse absolutionem, ac deinde, prout juris fuerit, contra eum procedat; nostra enim voluntas est hujusmodi homines potius puniri debere quam impunes dimitti. Pergat itaque in reliquis ea, quae ad Dei honorem spectant, tueri, populumque ejus in fide Catholica preceptorumque divinorum obedientia servare. Nobisque, si quid occuret in quo authoritas nostra usui esse possit, rescribat. Bene valeat. Coloniae, die 19 Maii, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 186r.

399. 1590, MEI 20, KEULEN. — Frangipani verzoekt Parma gebruik te willen maken van zijn benoemingsrecht, nu de deken van de Koninklijke kapel in den Haag, Mart. Duncanus, is gestorven, en beveelt voor dit ambt ten sterkste aan: Sasb. Vosmeer; weleer had ook reeds Lindanus daarvoor geijverd.

Al signor duca di Parma.

Sendo vacato in Haga nella provincia di Olanda per morte di Martino Duncano, qual'mori il primo Venerdi dopo Pascha, il decanato di quella villa, son forzato per debito del carico, ch'io sostengo (se ben so non bisognare) pregar la altezza vostra, à cui spetta la collatione à degnarsi di voler' pensare à detta vacanza et providerla di persona, che possa esser di consolatione et edificatione di quei Cattolici che son là.

A me è stata preposta la persona di Sasboldo Vosmero, licentiato in theologia, huomo da bene et pio, qual fu molto amato da monsignore Lindano di buona memoria; anzi intendo (il che mi fa più inclinare alla persona sua) che quel buon prelato, conoscendo il bisogno del loco et l'attitudine di quest' huomo, tentò di far' che il Duncano, che era già molto grave di età, li resignasse detto decanato.

Io ho deferito sempre molto alla prudenza et integrità di detto monsignore Lindano bonae memoriae, et però havendo a raccommandare à vostra altezza serenissima una persona, mi par di poterli raccommandare sicuramente questa, che fù approvata da esso. Potrà ella con la maggior' prudenza sua pensarvi et secondo quella deliberare. Con chè humilissimamente li bascio la mano. Di Colonia, li 20 di Maggio 1590.

Napels. Bibliotheca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 11. f. 187v en 188r.

400. 1590, MEI 21, KEULEN. — Frangipani verzoekt het kapittel van s. Servaas te Maastricht, dat het zijn kapelaan, Lucas van Tongeren, wil toestaan ongehinderd bezit te nemen van het kanonikaat in die kerk, dat hem door den paus is verleend.

Ad decanum at capitulum Trajecti ad Mosam.

Sacellanum meum, Lucam a Tongeren, apostolice de canonicatu et prebenda

per obitum domini Georgii Wushoft provisum esse [1]) reverendis dominationibus vestris innotuisse haud dubito; sic enim idem mense antehac retulit. Nunc autem ejus nomine apud reverendas dominationes vestras instantia fiet, qua juxta provisionem praementionatam tandem realem et actualem possessionem consequi possit. Et licet persuasum habeam (cum illa ipsa de jure debeatur) quod facile reverendae dominationes vestrae sint hujusmodi possessionem, ecclesiae statutis et consuetudinibus salvis, traditurae, attamen, cum dictus Lucas mihi admodum sit carus propter suum in me amorem et circa ipsi incumbentium singulorum promptitudinem, non potui non hoc epistolium in majorem personae suae promotionem ad vos exarare, petens quatenus ita secum agatis ut cognoscere queat me vobis carum esse; et ipsi, singulariter patronum certum habentes, non meo Lucae, quae agetis, caeterum meaemet personae estis demerituri. Bene valeant in Christo reverendae dominationes vestrae atque vivant diu feliciter. Coloniae, 21 Maij, anno 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 188r.

401. 1590, MEI 22, KEULEN. — Frangipani aan den prior der Karthuizers te 's-Hertogenbosch. Verklaart beslist niet te willen steunen de benoeming van een jongeling van achttien jaren tot kannunik in 's-Hertogenbosch, gelijk hem door dien prior was voorgeslagen.

Ad priorem Arnoldum Cartusianum [2]).

Scis, et ipse expertus es, quod hic commemorare superfluum est, quomodo supplicationibus tuis justisque postulationibus me hactenus benignum et facilem prebuerim Sed quod modo ad vacationem hujus canonicatus et praebende, quae vacant in ecclesia Buscoducensi ad dispositionem Suae Sanctitatis per obitum domini Gaspari Craen [3]), commendes et describas adolescentem annorum 18, credo reverentiae tue non latere hoc Romanae curiae insolitum, ut adolescentes, qui ad justam aetatem nondum pervenerunt, ad praebendas, maxime cathedrales, admittant, etiam si filius iste bonae indolis et magnae spei sit, ac a parente suo foveatur instituaturque ad statum ecclesiasticum augendum; poterit cum tempore (si desiderium hoc in ipso perseveret) aliam expectare opportunitatem. At prudenter suggeris (ad quod etiam invigilabimus) ne obtrudatur vel irrepat per hujus vel illius commendationem ineptus aliquis, vel indignus, sed dabimus operam, si nemo nos antevertat, ut provideatur de viro qui eruditione, vita et pietate ecclesiam vestram exornare et juvare poterit.

Quod vero paternitati tuae commissa sit Buscoducensis Carthusia gaudeo tibique et illis congratulor. Nam occupationem bonam in repurganda et restauranda domo Ordinis vestrae in loco noto et familiari accepisti, quam duplici ratione, materialiter scilicet et spiritualiter, pro pietate, industria et prudentia tibi a Deo concessa exigere et conservare utiliter poteris. Opto te

1) Zie het schrijven hierboven van 28 Sept. 1589 aan kardinaal Palotto.

2) De Karthuizers van Vught hadden een z.g. refugiehuis in de S. Jorisstraat te 's-Hertogenbosch.

3) Jasper Craen bezat de 8ste kanunniksdij, onder den titel van S. Laurentius in de Kathedraal van 's-Hertogenbosch; 13 Mei 1590 was hij overleden (Coppens *Nieuwe beschr. v. h. bisdom 's-Hertogenbosch*, II, p. 113).

semper bene valere, et pro nobis assidue orare fac memineris. Scriptum Coloniae, 22 Maij 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11. f. 188v.

402. 1590, MEI 22, KEULEN. — Frangipani beveelt bij den hertog van Parma krachtig aan den Zutfenschen priester, Engelbert Spetholt, om het verkrijgen van een prebende in de s. Walburgis kerk aldaar.

Al signor duca di Parma.

Scrissi all' altezza vostra serenissima il mese Gennaro [1]) in raccommandazione di Engelberto Spetholt per la bona et honorabile relatione, che mi n'era stata fatta, acciò ch'in caso di qualche vacanza di prebenda nella provinzia di Zutphania patria sua, se fusse degnato provederlo. Et gli ne proponevo una di vacante nella chiesa di santa Valburga per morte di Francisco di Thyl, ricordandoli la speranza, che ne donó al mio predecessore. Et perchè di detta lettera non ho havuto risposta nissuna, et questo buon sacerdote confida molto nell'humanità di vostra altezza, ho voluto di nuovo humilissimamente supplicarla che se degni di consolarlo, concorrendo in lui non solo la buona fama, costumi et vita, ma anco la dottrina et prudenza per esser' di più licentiato in theologia, che può esser'di molto beneficio a quell'anime. A vostra altezza dunque non tanto raccommando la persona di questo sacerdote quanto la chiesa di santa Valburga per l'ornamento; che riceverà da questa persona raccommandata, qual'desidero con buona gratia di vostra serenissima altezza, che conosco non essersi servita di debol mezo. Et humillissimamente li baccio la mano. Di Colonia, li 22 Maggio 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 188v en 189r.

403. 1590, MEI 24. — De nuntius Frangipani aan kardinaal Montalto: over den vooruitgang van den katholieken godsdienst te Delft en te Utrecht.

Colonia, Vol. 2, f. 958 (oorspr.). Gedr.: Ehses, *Nuntiaturberichte*, II, p. 479, nº. 368. — Vgl. *Archivalia* I, nº. 2139.

404. 1590, MEI 24, KEULEN. — Frangipani beveelt voor een kanonikaat in de Bossche kathedraal, dat ter begeving staat van den paus, zeer krachtig aan den persoon van Wolfgang Oswaldsz., een priester uit Utrecht afkomstig, die voor het oogenblik als kapelaan dienst doet bij den nuntius [2]).

Al signor cardinal Mont'alto.

Vacando un canonicato, nella chiesa cathedrale de Boscoduci per morte di Gaspare Craen, quale passo a meglior vita nel 11 di questo mese, et la provisione spetta à N. S., supplico vostra signoria illustrissima et reverendissima obtenerne gratia dalla S. S. per Wolf(g)ango Osnaldo, sacerdote Ultrajectino,

---

1) Zie hierboven den brief van Frangipani aan Parma, 27 Jan. 1590.

2) 21 Jan. 1592 werd deze werkelijk in de plaats van Jasper Craen kanunnik in de kathedraal van den Bosch (Coppens, *Nieuwe beschrijving van het bisdom 's Hertogenbosch*, II, p. 113).

di utile et ornamento à quella chiesa per la dottrina et per li costumi, essendo qui in Colonia duo mesi sono licentiato in teologia, et esercitato di molti anni prima nella predicatione del verbo divino et nella cura d'anime; che essendo stato conosciuto in Lovanio da me degno d'ogni ajuto et di non poco danno alla chiesa l'otio suo, lo chiamai et persuasi che sequisse la mia persona, come ha fatto fin'qui, et continua pure con mia sodisfactione. Aspettando sempre occasione di provederlo, che in tanto tempo non essendomi venuta altra di questa, potrà Sua Beatitudine fargline gratia, assicurandola che molto maggior' beneficio riceverà la chiesa de Buscoduci dalla persona di detto Wolfango che egli dal canonicato di quella chiesa. Però con ogni humilità et reverenza supplico vostra signoria illustrissima et reverendissima, che se degna preporla et impetrarla da N. S. Et humilissimamente gli baccio la mano. Di Colonia, li 24 di Maggio, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 191r.

405. 1590, MEI 24, KEULEN. — Frangipani roemt de trouwe hulp, welke zoowel hij zelf als zijn voorganger steeds hebben gevonden bij Bucho van Aytta, thans deken van s. Bavo te Gent. Daar deze naar Italië gaat, verzoekt hij den hertog van Terranova dezen raadsman zijn volle vertrouwen te schenken en met hem te overwegen, hoe de godsdienstige belangen in Friesland en Groningen het best behartigd kunnen worden.

Al signor duca di Terranova, governatore di Milano.

Io mi persuado che vostra eccellenza intenda più a pieno da altri qual sia lo stato di queste provincie di Germania et della Fiandra, ch'io non saprei espiclarlo. Ma li pericoli che sopra stanno, s'Iddio non provede, et coloro non vi ponghino la mano da'quali s'aspettano tutti li ajuti humani in queste angustie et inquieto stato della republica et religione, mi danno occasione di scriver'a vostra eccellenza queste quattro righe. Io sin da principio della mia venuta in queste parti cercai con ogni diligenza persone fedeli et atte per servirmene dell opera loro nell'esecutione di questa legazione, con quel beneficio universale ch'alla pietà di N. S., dal quale ero destinato, et all'ordine et dignità mia se conveniva, et tra gli altri mi si presentò il signor Bucho Ayta, preposito di Gant, nelli consigli, anzi nell'affetti, del quale non solamente ho conosciuto et trovato fede et industria in tutto questo tempo, dove mi son fermato in queste parti, ma ancora da amico del predecessore mio, monsignore il vesccovo di Vercelli pia memoria. Similmente da principi, si ecclesiatici come secolari, et dalli Ministri di sua Maestà Cattolica, ho inteso la medesima fede, la medesima industria dell' istesso signor preposito, con fatiche, con spese et pericoli passi per servitio della republica et religion Cattolica et di sua Maestà, con non poca sua lode, riconoscendose da lei gran' parte delli felici soccessi dell'arme contra nemici, sin d'all' hora, quando vostra eccellenza fu qui per il negozio della pace. Per il che mi prevaglio ancora dell' industria sua et dell' opera sua in questi estremi pericoli, et parmi di conoscere ch'egli intenda et posseda il tutto et con ogni diligenza lo dimostra. Et tractando seco sopra li mezzi di preveder' à tutti li mali, mi scopre confidentamente non rappresentarsegli altra via che di vostra eccellenza, come gli communicarebbe, se con la medesima fede potesse deponere it tutto di vostra eccellenza non altrimente che fe'nel tempo della pacificatione di Colonia, quando con l'opera di vostra

eccellenza fu procurata la recuperatione di Frisia et Gruninga. Hora trovandomine nella medesima difficultà et discorrendo seco sopra le sodi e veri remedii, mi è parso espediente ch'egli venendo in Italia instruisse vostra excellenza di ogni cosa a fine ch'ella soccorrà per sua parte alla religione in queste parti. Nel che vostra eccellenza all'altri meriti aggiungerà quest'ancora, ch'appresso Iddio et gli huomoni del mondo merita non minima gratia et perpetual lode. Laonde prego vostra eccellenza che tutto ciò, che dal preposito fedelmente gli sarà suggerito, voglia benignamente intenderlo, animarlo et confirmarlo; di che punto non dubito per il zelo di vostra eccellenza, alla quale humilissimamente bascio la mano. Di Colonia, li 24 di Maggio 1590.

Napels, Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 193r en v.

406. 1590, MEI 24 KEULEN. — Frangipani verheugt zich er over, dat Cuyck besloten heeft de benoeming tot bisschop van Roermond te aanvaarden, en over de gunstige toezeggingen en vooruitzichten in dat geval. Is gaarne bereid de bekrachtiging bij den paus te ondersteunen, maar hij moet vooral den steun van Marco Ant. Colonna, den kardinaal protector der Nederlanden, trachten te verwerven. De zaak van de abdij van Tongerloo is door hem geregeld.

Ad dominum Henricum Cuchium.

Gaudeo quod tandem reverenda dominatio vestra se resolverit ad accipiendum Ruremundensem episcopatum. Gratulor tibi quod divinae vocationi lubens paruerit. Gratulor quoque Ruremundensi ecclesiae, quae de bono et in ecclesiastica functione satis exercitato pastore et praefecto merito potest gaudere, et Deo Optimo Maximo gratias ago pro iis quae serenissimus et clementissimus dux pro immunitate dioceseos et sedis vestrae liberaliter compromisit, tum etiam de supplemento dotis. Preter amicos et fautores, quos in aula sibi addictissimos comparavit et causam hanc juvare poterunt, etiam ex auctoritate ecclesiastica prudenter urgere poterit ut promissa conserventur. Verum quod commendatione nostra adjuvare cupit ad obtinendam confirmationem, non deero votis reverendae dominationis vestrae quantum in me erit, neque improbo si ipsa hac de re ad illustrissimum cardinalem Carafam scribat; sed ut vere cognoscat me dominationi tuae et ecclesiae Ruremundensi, ad quam accedet, ex animo favere, accipiat adhuc pro rebus suis consilium amici: agat per amicos et fautores, quos habet apud serenissimum ducem Parmensem, ut in favorem vestram ad illustrissimum cardinalem Columnam (qui protector Belgiae est) scribat; et felicius certiusque ad intercessionem dominicam per dictum cardinalem apud S. D. N. omnia succedent.

Tongerloensium causam praeteritis diebus per ejusdem abbatiae religiosum, qui acta illius negotii mihi exhibuit, confeci et absolvi.

Quod de Anglo illo, Thoma Morgans, significat, doleo vicem ejus, quod eo dementiae homo ille pervenerit. Et (per id) quod juste patitur, facilius in hac vita potest eluere quam (si), in fictione perseverans, incideret in manus Dei viventis; gaudendum magis est pro utilitate reipublicae quod illa hypocrisis et simulata pietas, ante exorta, qua moliebatur mala, de quibus nihil adhuc intellexi, deprehensa sit et detecta.

De domino et magistro Henrico Gravio, ex vestra academia Romam emittendo, prudenter constitutum est; persuasum satis est mihi quod desiderio

S. D. N. in ista functione abunde respondebit, qui etiam universitati vestrae auxilium et tutelam conferre poterit.

. . . . . .

Ego apud Suam Sanctitatem calumnior propter hanc causam [1]) a quodem Emanuele Philippo Trognesio, qui in libello supplici, exhibito Pontifici, conqueritur de me, quod ego executionem dicti Brevis ad postulationem Antverpensis episcopi retardarem; petiit et obtinuit, ut privatis litteris iterum mihi daretur in mandatis, ut ad executionem ejusdem Brevis, servata illius forma, quanto citius procedatur, ne dicti episcopi aut cujusvis alterius contemplatione processum hujusmodi differam. Mandatum hoc accepi hesterna die. Opto, dominatio tua, ut se atque me simul tali calumnia liberet, et ad Ecclesiae profectum quam diutissime valeat incolumis. Coloniae, 24 Maij 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 184r en v.

407. 1590, MEI 26, KEULEN. — Frangipani berispt de abdis van Thorn over het slecht beheer der abdijgoederen, dat zeer tot nadeel en ondermijning van het aanzien der kapittelheeren van Thorn strekt.

Josinae de Marcka, abbatissae in Thor[n].

Intelleximus ex eodemmet capitulo in Thorn per supplicem libellum, ad nos porrectum, reverentiam tuam ab antiquis temporibus habuisse obventiones et bona distincta et separata a praedicto capitulo, quod que libere illis uti ac frui pacifice citraque impedimentum aliquod hactenus eidem licuerit; omnibus hisce tamen neglectis, eandem reverentiam tuam in juramenti subversionem, propter idem prestiti, maxime niti, se ipsam immiscendo, et opponendo, cum in elocationibus tum etiam in pensionariis, ne officium suum praestare valeant, inhibendo ac denique pleraque in jurium istius ecclesiae certam perniciem et interitum moliendo idque totum propria auctoritate attentando. Quo circa eandam hisce nostris monendam simulque in Domino hortandamque duximus, ne tali inita via proprioque facto, quo hactenus uti voluit, in illis bonis se ingerat, et praecipue in non postulando (uti ad nos defertur) ne subditi conducentes ad ullam corporis poenam subjiciantur extra juris ordinem et privilegiorum ejusdemmet capituli absolutionem et contemptum, ne ad graviora (quod saepissime fit) temere labi contingat. Quod si jus sibi aliquid competere existimet, si ipsum ad nos deducat, nos siquidem nec ipsimet nec caeteris ulla ex parte quod rectum honestumque sit deerimus. Interim benevaleat, nec sit concordiae ac pacis immemor. Nosque praeterea reverentiae tuae ac deinceps ecclesiae suae studiosos esse credat. Coloniae, 26 Maij, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 196r.

408. 1590, MEI 31, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Giulio Santori. Belooft onderzoek in te stellen of een Premonstratenser-klooster, in de buurt van Groningen gelegen, kan vereenigd worden met het Jezuieten-college, dat daar zal opgericht

1) Twist tusschen den bisschop van Antwerpen en zijn kapittel.

worden, en of nog andere vervallen kloosters in het bisdom Groningen daarvoor in aanmerking komen. Eigenaardige moeilijkheden, welke aan deze zaak in den weg staan.

Al signor Cardinal di Sans [1]).

Conforme all' ordine di vostra signoria illustrissima et reverendissima con le due sue di 20 di Febraio, veniente da Brusselles la septimana passata, non mancarò di proveder prima li Padri del Jesu del luogo in Brusselles, nominato in una di dette lettere, et informarmi poì delle qualità di quel monastero Premonstratense Gruninga, che si desiderava unire al collegio di Padri Jesuiti da fondarsi in quella città, et ancho se in quella diocesi vi siano altri luoghi et beni di regolori abandonnati, da quali si potesse far' capitale per questo effetto, et dal tutto darò minuto raguaglio. E se quel loco non fusse tanto pericoloso et presso gli nemici, andarei io in persona per metter' ad effetto una opra tale e così fruttuosa; pure cercerò de avvalermi in questo servitio di persone idonee il più che sarà possibile.

Non voglio di mancare di dire a vostra signoria illustrissima e reverendissima, che per quanto ne posso giudicare per adesso, vi ne trovarò qualche difficoltà, così per il sito del loco, ch'è nei confini d'Olanda, come perchè le unioni sono odiose molto alle genti del paese. Con tutto ciò l'assicuro che adoprarò tutte le mie forze così per il negozio istesso, che lo giudico molto utile, come par essermi racommandato da vostra signoria illustrissima et reverendissima, alla quale io son tanto obligato di servire. Et humulissimamente gli bascio la mano. Di Colonia, l'ultimo di Maggio 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 13, f. 200v.

409. 1590, JUNI 6, ROME. — Kardinaal Alessandro Montalto aan Frangipani: zendt de hier volgende suppliek over en vraagt namens den paus, dat de nuntius een beneficie, in het Keulsche gebied en waaraan goede inkomsten zijn verbonden, zal verleenen aan Henricus Gravius, uit Roermond afkomstig [2]).

Illustrissime et reverendissime signore come fratello. Vostra signoria vedrà l'incluso memoriale, dato da Henrico Gravio dalla diocesi di Ruremonda, che di presente serve al sancto Officio di Roma. N. S. si contenta che vostra signoria gli dia sodisfattione et gli conferisca il benefitio, che domanda; quando vacherà, che Sua Beatitudine ne rileverà questo. Et Dio la guardi. Di Roma a 6 di Giugnio. Di vostra signoria

come fratello
A cardinale MONTALTO.

a. Suppliek bij paus Sixtus V ingediend door kardinaal Lodovico Madrucci ten bate van Henricus Gravius te Rome, secretaris van de Congregatie der Inquisitie aldaar, voor zoo verre het 't geloofsonderzoek in Duitschland betrof.

Beatissime Padre.

Henrico Gravio, clerico della diocesi di Ruremunde, che mi serve per secretario nelle cose di Germania del santo Officio et altre, non havendo mai

1) Santori was aartsbisschop van Santa Severina.

2) In 1590 was hij door Sixtus V uit Leuven naar Rome ontboden, om toezicht uit te oefenen op de Vaticaansche drukkerij.

desiderato di questa Santa Sede altro che un canonicato, vicino alla sua patria, fu di giorni passati della Santità Vostra provisto in Utrecht, in Hollanda. Ma perchè le cose di quelle provincie pigliano di novo mala piega, non vi è speranza di residenza. Però supplico la Santità Vostra volerli à contemplation mia far gratia di commandar à monsignor nuncio di Colonia, che gli proveda di qualche buon beneficio semplice in Colonia ò logo alcuno vicino; che Vostra Santità farà bene à persona che merita d'esser adjutata, si perche è dottore in leggi et va in habito, come per la prattica che ha di varie lingue, et è conosciuto per huomo da bene da molti buoni in questa corte, nella quale gia undeci anni con honeste fatiche si trattene. Et io ne resterò con obligo particolare alla S. V., quam Deus, etc.

Buiten op: Alla Santità di Nostro Signore.

A Monsignore di Bertinoro [1]) che scriva al Nuntio.

L'ha dato il cardinale Madrutio [2]).

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 20, f. 217r.

410. 1590, JUNI 16, ROME. — Kardinaal Alessandro Montalto aan Frangipani. Over bekeeringen te Delft, waarvan Sasbout Vosmeer naar Rome had gemeld.

Napels. Bibliotheca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII. B. 20. f. 222r. Gedr. Ehses. p. 483.

411. 1590, JUNI 18, KEULEN. — Frangipani aan den hertog van Parma. De voorstellen betreffende de abdij van Tongerloo, door Fr. naar Rome overgezonden, komen overeen met de hem door den hertog gegeven aanwijzingen. Ter voorbereiding van het oprichten van het Jezuïeten-college te Groningen zal de nuntius zich naar een plaats moeten begeven, dichter nabij Groningen dan Keulen. Onderwijl heeft het stadsbestuur hem geschreven wegens den nood voor het oogenblik niet bij machte te zijn de oprichtingssom van het college te betalen, en derhalve op uitstel aangedrongen. Toch geeft de nuntius het plan niet op, en heeft in dien zin aan den magistraat van Groningen geschreven.

Al signor duca di Parma.

. . . . . .

Le lettere di vostra altezza sono delli 6 di Aprile, 12 et 30 di Maggio. La prima è gionta così tardi, che trovò spedito alli 15 del mese passato il negozio dell' abbatia di Tongerlo, conforme all' avertimenti che vostra altezza serenissima in detta lettere me ne donava.

. . . . . .

Hor, quanto alla erettione del collegio Gruninghense, procurata da vostra altezza appresso N. S., conosco necessaria la presenza mia, se non sopra il luogo (per esser quella provincia quasi tutta occupata da nemici), almeno in qualch' altro a lui vicino, com' in Munster, per informarmi secondo l'ordine, che me ne da il signor cardinal di Sans [3]) in nome di N. S., della qualità del

1) Giovanni Caligari, bisschop van Bertinoro, nuntius te Gratz.
2) Lodovico Madrucci.
3) Zie schrijven van 31 Mei 1590,

monastero che si domanda, così quanto alla fondatione et stato di esso, come circa li frutti della Mensa et di quel di più, che intorno al negozio occorrerà per la buona provisione. Et così anco s' in quella diocesi siano altri luoghi et beni di regolari abbandonnati, de' quali se potesse far' capitale per questo effetto. Ma non tanto per li affari di questa provincia non ho dato ancor principio a tal negozio, quanto per una lettera del magistrato di quella città, che mi scrive la calamità sua, et il pericolo in che lo tiene il nemico di farsene padrone; che non può pagar' quel dinaro, ch'è necessario all' introdution dei Padri Jesuiti; per il che desiderava che l'erettione se differisce in tempo più commodo; ch'io dubito bisogna che sia così, mentre la città è tanto ristretta dal nemico. Con tutto ciò l'ho animato a conservarse la voluntà d'haver il collegio nella sua città, et significatoli ch'io non per questo restarò d'informarmi di quanto mi è stato commesso da Roma, e cosi farò.

Mi resta adesso per fin di questa rallegrarmi con vestra serenissima altezza della sua buona salute, ancor che gli sia stato bisogno ritornar quest' anno in Spa. Prego Iddio benedetto a preservarla sana per l'esaltatione della santa Chiesa. Et humilissimamente gli bascio la mano. Di Colonia, li 18 di Giugno, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 207r. en v.

412. 1590, JUNI 27, KEULEN, Frangipani aan den vicaris-apostoliek van Groningen, Arnoldus Nylen; verheugt zich over zijn bericht, dat het stadtsbestuur van Groningen twee kloosters ter beschikking van de Jezuieten heeft gesteld, om een college daarin op te richten. Wenscht nader te worden ingericht omtrent het plan een abdij ten bate van het toekomstig college der Jezuieten te incorpereeren. Maant hem tot omzichtig optreden tegenover een abt in het Groningsche.

Vicario Gruningensi.

Cum unquam non magna consolatione animus noster perfundi soleat, quoties ea ad nos litteris preferuntur, quae ad divinae gloriae amplificationem animarumque salutem promovendam spectant, tam sane non potuerunt non litterae illae, quas proxime ad nos dediisti de rebus vestrae civitatis, spem nostram de faciliori fortuna, quae afflictam istam patriam paulatim est recreatura, majorem in modum excitare. Perscripsis nempe nobis de beneficio quo magistratus Gruningensis suum in Societatem studium cum illustri argumento est testatus, quando nimirum duorum illorum monasteriorum facultates quantulascumque futuro collegio liberaliter attribuit, facileque perspicimus quanta tua industria et diligentia in eo negotio provehendo enitescat, ac proinde ut ista opera tua publicis commodis procurandis vehementer utilis est, ita nos eam in Domino comprobamus et grato imprimis animo complectimur.

Quantum vero ad ad negotium incorporationis abbatiae istius, de qua scribis, nos eo maturo considerato, sicut praeclaram voluntatem tuam et sanum consilium collaudandum putamus et judicamus, ita te omnino existimamus monendum, ut, antequam quicquam in hoc genere a nobis apud Sedem apostolicam pertractarentur, de omnibus propositae rei circumstantiis integra informatio, qua velut allata luce quaevis difficultates provideri mutarique possint, primo tempore ad nos transmittatur; qua accepta muneri nostro non sumus defuturi.

Abbatem etiam, quem monendum suadebas, hoc turbato rerum patriaeque illius statu arbitramur cum grano salis, captata occasione, monitione nostra

juvandum; neque nempe in tantis cleri abusibus una omnium vulneribus medicina adhibenda est. Itaque reverentiam tuam exhortamur, ut nobis in hoc genere pleniorem transmittat instructionem, qua ea, quae muneris nostri sunt, efficacius et cum fructu exsequamur. Eamque de nobis habeat firmam opinionem ecclesiae istius incolumitatem in primis cordi esse. Reliquum est, ut desiderem reverentiae vestrae prosperos pastoralis suae curae successus. Coloniae, 27 Juni 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 213v en v.

413. 1590, JULI 5. — De nuntius Frangipani aan kardinaal Montalto: over den vooruitgang van den katholieken godsdienst in Holland, die evenwel niet bestendig zal zijn zonder onderwerping aan koning Philips.

. . . . . Ma di restituir' l'uso della religione in Delft et nelli altri luoghi di Olanda et Zelanda [1]), tanto si può sperar' quanto ch'il populo, stracco della guerre, s'unisse contro li magistrati et quelli, che hanno il governo in mano, et li violentasse alla riconciliatione con lo principe lor' naturale; altrimente non si possono conservar'li Cattolici, che vi sono, et di gran'numero così come si conservano, eccetto col ministerio occulto di alcuni pochi sacerdoti, ch'io li ho mandato. . . . .

Colonia Vol. 2, f. 981 (oorspr.). Vgl. Ehses, *Nuntiaturberichte* II p. 487, nº. 377, en *Archiv.* I nº. 2139.

414. 1590. JULI 7, KEULEN. — Frangipani aan Hendrik Cuyck. Wanneer het kapittel van Antwerpen niet binnen 15 of 20 dagen een gevolmachtigde aanstelt om zijn geschil met Franciscus van Thienen voor Cuyck te laten berechten, moet deze zijn opdracht als vervallen beschouwen. De nuntius verheugt zich er over, dat C. bereid is bisschop van Roermond te worden. Over de twistvraag, welke Stapleton heeft opgeworpen.

Domino Henrico Cuchio,

Miror Antverpiense capitulum tam fuisse vehemens per illum agentem, quem Romae habet, ad Breve apostolicum contra dominum Franciscum obtinendum, et nos quoque ipsosmet urgendo ad declarationem dicti Brevis accelerandam. Cum nunc suis dissidiis rem vix inchoatam relinquere videantur, praefigat eis admodum reverentia tua ax mandato nostro tempus dierum 15, aut 20 ad summum, ut intra eosdem dies idoneum et legitimum procuratorem ad causam, contra dominum Franciscum Tenensem motam, ad illam transmittant. Quod si non fecerint, levabimus dominationem vestram ab onere subdelegationis, et nos ipsos quoque ab ista causa curabimus exonerandos, dictumque Franciscum ab eorum impetitione absolvemus, ac in sua possessione quietum jubebimus remanere.

Gaudemus ex animo, quod dominatio vestra plenius resolverit ad suscipiendum episcopatum Rurerundensem, et eo magis quod videatur nobiscum

1) Frangipani komt hierop terug, wijl kardinaal Montalto hem 16 Juni l.l. had geschreven: „La conversione de gli eretici in Delft di Olanda ha dato gusto grandissimo a N. Signore. Piaccià à Dio che V. S. le possa dare spesso di queste buone nuove" (*Principes Vol. 151 f. 49*).

sentire illustrissimus dominus cardinalis Alanus, designatus archiepiscopus Mechliniensis [1]).

Nova haec commotio, quam de istis questionibus moliri videtur dominus Stapletonus [2]), parum nobis placet; erunt his conjunctae nostrae ad eum literae, quibus libertatem hanc suam, ne dicam temeritatem, satis arguimus.

Ad alterum vero, quod facultatem vestram gravius angit, agat prudenter dominatio vestra, ut impediatur, si possibile est, et ad concordiam, modestiam, pacem, atque sanctae Romanae ecclesiae obedientiam, sicut, cum Lovanii praesentes essemus, semper exhortebamur facultatem vestram.

Optamusque dominationi tuae in sua pastorali cura felicitatem et salutem, omnibusque magistris facultatis vestrae vitam longevam. Coloniae, 7 Iuli 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11. f. 218r. en v.

415. 1590, JULI 7, KEULEN. — **Frangipani deelt aan kardinaal Colonna mede, dat Cuyck, benoemd bisschop van Roermond, bezwaar maakt om dat ambt te aanvaarden; gebrek aan middelen is één der oorzaken. Verzoekt derhalve, dat de paus hem een deel der annaten zal kwijtschelden; het geldt hier een voortreffelijk man.**

Al cardinale Colonna [3]).

La molta vicinanza, che hanno questi vescovati della Fiandra col nemico, causa che non solo stiano tanto tempo senza il suo vero pastore, ma che ancho non si trovi alcuno che li desideri; per il che bisogna pregar' le persone che vogliono accettarli. Essendo dunque nominato della Maestà del re Cattolico al vescovato di Ruremunda Enrico Cuchio, dottor teologo di Lovania, si è patita difficoltà in far' che l'accetti, diffidandosi per le guerre di poter sodisfare all' officio di buon pastore, et anco di poternese mantenere per la calamità di tempi presenti, et quel che più gli preme, di pagar l'annata in Roma per la sua speditione, non essendovi frutto della chiesa, n'essendo in lui altra dote che quella sola di virtù, che l'ha condotto alla cognition' del re. Così per officio di monitioni, che ho fatto seco, et per l'offerte et promesse che gli ha dato il signor duca di Parma, essendose contentato d'avertarlo, ho voluto per la particolare protectione, che so che vostra signoria illustrissima e reverendissima tiene di tutti costoro della Fiandra, dopo di proporli li meriti di questo buon'huomo di dottrina, d'integrità et di vita esemplare, raccomandoglilo ancora, acciò che la favorischi appresso N. S. per qualche remissione in detta speditione, poì che l'estreme miserie, nelle quali vive ciaschuno di qaesto paese, poco sicuro di amici et manco di nemici, così nelle robbe come nella vita. Escusino me et lui della molestia che se ne dovrà (fare) a vostra signoria illustrissima et reverendissima; et humilissamente gli bascio la mano. Di Colonia, li 7 di Luglio 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 218r.

---

1) William Allen, stichter van een priestercollege te Douay; de benoeming tot aartsb. van Mechelen is niet bekrachtigd.

2) Thomas Stapleton, van Engelsche afkomst, maar hoogleeraar te Leuven, als apologeet zeer vermaard.

3) Marco Antonio Colonna, kardinaal-beschermheer van Vlaanderen.

416. 1590, JULI 9. — De Congregatio Concilii beveelt den nuntius te Keulen, Ottavio Frangipani, dat hij die Nederlandsche bisschoppen, welke nalatig zijn geweest de „visitatio ad limina" te doen, op hun plicht zal wijzen.

Nuntio Apostolico in Inferiori Germania. R^me^. D^ne^. Ex numero Catholicorum praesulum, quos in suis literis accurate recenset Amplitudo Tua, ex ista Germaniae parte, ubi ipsa Apostolicum Nuncium agit, 9 tantummodo constat S^mi^. D. N. constitutioni de sanctorum Apostolorum liminibus visitandis et debito sibi muneri satisfecisse. Hi sunt . . . . . Cameracensis, Tornacensis, Namurcensis, Yprensis; reliqui, tanquam sui officii parum memores, Amplitudinis Tuae litteris et monitis sigillatim sunt excitandi. Quanam autem ratione et modo id fieri congruat, minime quidem praescribimus, sed perspectae prudentiae et dexteritati tuae illud omnino permittimus, tantum Deum rogantes ut quaecumque Amplitudo Tua molitur, coelesti gratia et opere prosequatur.

Congregratio Concilii Lib. VII literarum p. 194.

417. 1590, JULI 23, KEULEN. — Frangipani aan Sasbout Vosmeer. Heeft aan den paus geschreven om openlijke vrijspraak te verkrijgen voor hen in het aartsbisdom Utrecht, die, zonder dispensatie te hebben verkregen, binnen de verboden graden zijn getrouwd. Wanneer zij het overigens waardig zijn, kan de vicaris hen onderwijl reeds in den biechtstoel absolveeren.

Vicario apostolico Ultrajectensi.

Frater tuus Tilmannus Vosmerus per temporum intervalla varia mihi ex tuis litteris exhibuit quae me de utroque statu istarum regionum scire volebas; quae ut cognoscere ex te vehementer desiderabam, ita non sine gravissimo animi moerore intelligere potui. Ut enim alia praeteream, triste mihi admodum spectaculum fuit, cum licet corpore absens mente tamen et affectu vobis praesens, illos viderem qui post contractum et consummatum vel in compaternitate vel in secundo affinitatis aut consanguinitatis gradibus matrimonium, supplices dispensationis beneficium implorant, et ab excommunicatione, quam illegitimo tali matrimonio contraxerant, absolutionem magno desiderio postulant et facultatem desiderari, qua iis succurri eorumque saluti recte consuli possit. Scripsi hac de re ad Pontificem, sed cum multae sint Ecclesiae necessitates, quae Sancti Patris animam occupant, ut mirum videri non debeat si non statim singulis per omnia satisfiat. De ipsius tamen voluntate non dubito quin paratissima sit ad indulgendum quicquid pro animarum consolatione et salute peti ab eo possit. Et ut ne aliqui, dum haec quae ad salutem eorum faciunt procuramus, diuturniori aliqua mora et expectatione desperent, faciantque ea quae non conveniunt, placet mihi, ut cum eis reverentia vestra, quos dignos repererit, in foro conscientiae dispenset et ab excommunicationis sententia, quo Ecclesiae sacramentis communicare possint, absolvat. Si quid in eo praeter facultatem mihi concessam factum sit, malo in hoc a misericordi Domino de nimia misericordia quam de crudelitate judicari. Porro quaecumque in re Catholicis, in illis partibus agentibus, consolationem aut opem aliquam adferre possum, certos illos reddat, me non minus praestiturum quam propriae meae diocesi, si tali loco foret, praestitum exoptarem. Si quid praeterea fuerit quod me scire oporteat, non gravissimum fuerit id intelligere. Bene valeat reverentia vestra, quam Deus servet a malis et donet

in isto munere rite et prudenter agere et perseverare usque in finem, ut mereatur accipere coronam, quae legitime certantibus proposita est. Coloniae, 23 Juli 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 226^{v} en 227^{r}.

418. 1590, JULI 26, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Montalto. Vraagt, of voor een kanonikaat in s. Marie te Utrecht, waarvan het benoemingsrecht aan den paus toekomt, misschien in aanmerking kan komen Wigle (Vigilius) Omius (Oem?), een jeugdig geestelijke uit Utrecht.

Al cardinal Mont'alto.

E' vacato un canonicato nella chiesa collegiata di santa Maria de Ultrajetto per morte di un Teodorico Tybault, qual mori alli 3 di queste mese, secondo il stilo antico, et alli 13 secondo il nuovo, la collatione del quale spetta à N. S. et à quella S. Sede. Me si propone da persone di autorità et d'integrità un giovane chiamato Viglio Omio, clerico di Ultrajetto, Cattolico di molta expettatione in ajuto della religion' Cattolica, et degno di simil beneficio; che se in Roma non fusse altro di questo paese benemerito di quella Santa Sede, potrà vostra signoria illustrissima anteporre questo Viglio et racommandarlo alla Santità Sua, che sarà la provisione in persona di costui commendata; et humillissimamente *etc.* Di Colonia, li 26 di Guylio, 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 4^{r}.

419. 1590, AUGUSTUS 4, KEULEN. — Frangipani dringt opnieuw bij Clemens Crabeels, bisschop van 's Hertogenbosch, er op aan, dat aan Johannes Segersz., pastoor van Westerhoven (bij Eindhoven), de hem toekomende tienden zullen uitbetaald worden.

Episcopo Buscoducensi.

Reverendissime Domine. Recepimus iteratam supplicationem Joannis Segeri Westerhovii, pastoris seu vicarii perpetui ecclesiae de Westerhoven, vestrae diocesis, nobis exponentis gravi et justa cum querela suas et ecclesiae suae praedictae necessitatem et paupertatem, adeo ut tandem nimia egestate et impatientia victus cogetur demum curam suam pastoralem non sine maximo scandalo et subditorum suorum praejudicio deserere ob defectum alimentorum. Unde non parum commoti fuimus memores quod alias reverendissimam dominationem vestram rogavimus [1]), ut desuper mature prospicere et misero supplicanti de aliqua honesta satisfactione providere vellet. Miramurque preces nostras et literas in re tam justa non majoris apud eam ponderis fuisse. Quare denuo has revendissimae dominationi vestrae dare decrevimus, eam serio requirentes ut protinus isti bono pastori (nobis de bona nota ob singulorem ejus vitam, mores, doctrinam et hoc tempore maxime necessariam vigilantiam apprime commendato) per partis decimarum istius loci assignationem congrue provideat ac suis necessitatibus subveniat. Quod commode fieri posse arbitramur per confirmationem ordinationis capituli vestri, alias sede vacante dicto pastori proinde satisfactae et concessae, donec suo tempore desuper per unionem beneficii

1) Bij schrijven van 23 Juli 1588, hierboven medegedeeld.

juxta concilii Tridentini mentem commodius et plenius providere poterit. Quod si sine ulteriore mora et praetextu ullo fiet, gratissimum id nobis fuerit. Jam enim tempora haec tam periculosa non patiuntur ut ad ecclesiam matricem [1]), unde supra 140 annos ob locorum distantiam et alias rationabiles causas seperati fuerunt parochiani isti, relegeatur; maxime cum jam animae quaerendae sunt, et non expectandae ut ultro veniant. Meminerit etiam dominatio vestra reverendissima decimas primo deberi pastoribus, qui episcoporum coadjutores sunt, et prae caeteris portant pondus diei et aestus. Speramus itaque quod sic erga hunc pastorem se aequam praebebit reverendissima dominatio vestra, ne occasionem habeat pro re tam justa tertio ad nos pro ulteriori remedio revertendi, quod illi haud gravatam ecclesiam cum uberioris portionis assignatione, quantam in nobis erit, concederemus. Deus Optimus Maximus dominationem vestram reverendissimam ecclesiae suae utilitati diutissime conservet. Coloniae 4 Augusti 1590.

420. 1590, AUGUSTUS 18, ROME. — Kardinaal Alessandro Montalto aan Frangipani. Diens schrijven, handelend over een kanonikaat van s. Marie te Utrecht, is op bevel van den paus aan den kardinaal-Datarius gezonden.

L'altra lettera, che parla del canonicato di Santa Maria di Ultrajetto, si è data di ordine di N. S. al signor cardinale Datario . . . . .

Di Roma, a li 18 d'Agosto 1590.

Di vostra signoria

Come fratello

A[LESSANDRO] cardinale MONTALTO.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 20, f. 237r.

421. 1590, AUGUSTUS 22. — Sixtus V geeft aan Joachim Trognesius verlof om voor het gebied der Nederlanden na te drukken de weldra verschijnende Vaticaansche edities van den nieuwen Brevier [2]) en andere liturgische boeken, alsook van den „Index" der verboden boeken.

Dilecto filio Joachino Trognesio [3]), typographo et bibliopolae Antuerpiensi, Sixtus papa V. Dilecte fili salutem et apostolicam benedictionem. Cum propediem futurum speremus ut Breviarium, Diurnale et Missale Romanum, alias ex decreto concilii Tridentini [4]) restituta, ac felicis recordationis Pii papae V, praedecessoris nostri iussu edita [5]), novissime vero nonnullis diurnis officiis et missis particularibus sanctis propriis a nobis aucta, multisque mendis

1) Bergeik was de moederkerk van Westerhoven; in 1442 waren deze kerken vaneen gescheiden. Coppens, *Nieuwe beschr. v. h. bisdom van 's Hertogenbosch* III[1], p. 180.

2) Zie over de zeer merkwaardige emendatie, welke Sixtus V met den Brevier van zijn voorganger, Pius V, het z.g. „Breviarium Pianum" voorhad: Suitbert Bäumer O. B., *Geschichte des Breviers*, Freiburg im Breisgau (1895), p. 479 en v.v.

3) Joachim Trognesius, die later polemische werkjes van de Jezuietenpaters F. Coster en Jean David heeft uitgegeven; zie *Bibliotheca Belgica* I Serie.

4) Conc. Trid. Sess. XXV (Continuatio), *Decretum de . . . . . breviario et missali.*

5) 9 Juli 1568 was de bulle „Quod a nobis" van Pius V verschenen, waarbij de nieuwe Brevier werd voorgeschreven.

de nostro mandato expurgata, et secundum Bibliam vulgatae veteris lectionis nuper a nobis restituta et correcta, e typographia nostra Vaticana, ac Index librorum prohibitorum novissime confectus quam emendatissime in lucem prodeantur — Nos, ut Breviarium, Diurnale ac Missale Indexque praedicta necnon etiam Officium beatae Mariae virginis ad Catholicorum commodum quantocius proferantur, de tua fide, diligentia et in typis excudendis peritia plurimum in Domino confisi, teque propterea specialis gratiae favore prosequi volentes, motu proprio et ex certa nostra scientia ac de apostolicae potestatis plenitudine, tibi uni, ut postquam Breviarium, Diurnale et Missale, ut praefertur, aucta et emendata et Officium beatae Mariae e typographia nostra Vaticana prodierint, Indexque publicatus fuerit, illa omnia in Inferiori Germania, seu regione Belgica, divisim typis cudere ac in lucem caracteribus figurisque et immaginibus pulcherrimis et in aere incisis, ad instar tamen exemplarium dictae nostrae typographiae et Indicis, nihil addito et immutato, edere libere et licite possis, auctoritate apostolica, tenore praesentium, licentiam et facultatem concedimus. Ne autem aliqui in tui damnum et praeiudicium et forsan etiam in Breviarii, Missalis, Indicis et Officii beatae Mariae detrimentum, illa postmodum simili vel diversa ratione imprimere audeant, eadem auctoritate, pari motu inhibemus omnibus utriusque sexus christifidelibus, praesertim bibliopolis et librorum impressoribus ubique locorum et gentium, sub indignationis nostrae et excommunicationis latae sententiae, in locis autem temporali nostrae iurisdictioni subiectis, etiam sub mille scutorum auri in auro pro una Camerae apostolicae, pro alia accusatori, et pro reliqua tertiis partibus tibi, vel a te ius et causam habentibus, applicandorum poenis, ne Breviarium, Diurnale, Missale, Officium beatae Mariae et Indicem huiusmodi, vel aliquod ipsorum vel singulorum partem aliquam in unam vel plures tomos, aut alias quomodocumque, in istis regionibus vel alibi imprimere vel ab aliis quam a te, vel in dicta nostra typographia impressa, vendere, seu venalia habere vel proponere audeant vel praesumant; et nihilominus universis et singulis venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis et episcopis, ac dilectis filiis eorum vicariis et officialibus, necnon quibusvis aliis locorum ordinariis per praesentes, motu pari, mandamus, ut quoties pro parte tua fuerint requisiti, vel aliquis eorum fuerit requisitus, tibi in praemissis efficacis defensionis praesidio assistentes et praesentes literas, ubi et quando opus fuerit, solemniter publicantes, faciant auctoritate nostra eadem praemissa ab omnibus, ad quos spectat, inviolabiliter observari et contra inobedientes et rebelles, vel alias quomodolibet contravenientes, praedictas et alias sibi benevisas sententias, censuras et poenas illas etiam saepius aggravando exequantur, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii saecularis. Decernentes praesentes literas ex quavis causa de subreptionis vel obreptionis aut nullitatis vitio seu intentionis nostrae vel quopiam alio defectu notari, impugnari vel invalidari, aut eis in aliquo derogari, etiam intuitu et contemplatione cuiuscumque personae vel loci, non posse, nec sub quibusvis revocationibus, suspensionibus, limitationibus et derogationibus similium aut dissimilium gratiarum, etiam per nos et Sedem apostolicam ac Romanos pontifices, successores notros, etiam in crastinum suae ad summi apostolatus apicem assumptionis vel consistorialiter aut alias quomodolibet, factis vel faciendis, ac Cancellariae apostolicae regulis vel constitutionibus et ordinationibus apostolicis editis et pro tempore edendis, comprehendi, sed

semper ab illis exceptas, et quoties illae emanabunt, toties in pristinum et validissimum statum et sub posteriori data, per se eligenda, concessas esse, et ita per quoscumque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et definiri debere; necnon irritum et inane quicquid secus super his a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, statutisque et consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione apostolica roboratis, privilegiis quoque, indultis et literis apostolicis, quibusvis personis in contrarium praemissorum quomodolibet concessis, confirmatis et innovatis. Quibus omnibus illorum tenores, ac si ad verbum insererentur, praesentibus pro sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, hac vice dumtaxat, specialiter et expresse derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae in Monte Quirinali, sub annulo Piscatoris, die 22 Augusti 1590, pontificatus nostri anno sexto.

M. Vestrius Barbianus.

Secr. Brevium. Vol. 153 (Brevia Sixti V Juli—Aug. 1590), f. 346.

422. 1590, SEPTEMBER 12, KEULEN. — Frangipani verzoekt aan den kanselier van Gelre, Willem Crepius, hem goed op de hoogte te houden van de politieke gebeurtenissen in diens naaste omgeving.

Cancellario Geldriae,

Non poteram satis mirari quod tam rarae dominationis vestrae ad me perveniebant literae. Caeterum ex proximis literis, quae valde mihi gratae fuerunt, intellexi causam, nempe quod nimia morborum saevitia afflicta et impedita rarius ad me perscribat. Quam tamen excusationem etiam illubens admittere debui, quia avertere non possum, quod sane magno me dolore excruciat. Quod vero amplius se excusare cupit, seipsum potius incusare videtur, cum dicat se nullum scribendi argumentum aut novi aliquid habere. Valde miror, praesertim cum degat (in) confinibus Geldriae, ubi semper aliquid de hostium consiliis eorumque motibus et bellico apparatu atque etiam excursionibus auditur, quae sane vellem, si nihil aliud occurreret, ad me perscriberet, ut saltem crebiores dominationis vestrae literae ad me praeferantur.

Breviter igitur, ut finem faciam scribendi, de matrimonio contrahendo, quod in literis suis mihi proponit, respondebo: hanc facultatem dispensandi de matrimonio contrabendo non esse consessam; si contractum jam esset, libentissime in gratiam dominationis vestrae et civis istius, cum quo jus hospitii commune habes, commodum et emolumentum facerem. Si quid aliud erit, in mea positum potestate, quo dominationem vestram gratificari potero, paratismum me semper illi exhibebo. Romae igitur imprecandum erit. Curet, ut quam citissime pristinae restituatur valetudini. Colonia, 12 Septembris 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 240r.

423. 1590, SEPTEMBER 28, KEULEN. — Frangipani aan Parma. Vraagt namens de Karmelieten te Meurs om schorsing van het besluit, waarbij de boeken, welke zich

op het kasteel te Meurs bevinden en eertijds door Adolf van Nieuwenaar uit het Karmelieten-convent aldaar werden weggevoerd, aan de Franciscanen te Roermond zijn geschonken.

Al signor duca di Parma.

Li Padri di san Francesco di Ruremunda, per quanto m'imagino, devono haver solamente preposti a vostra signoria ch'il commodo loro, senz' osservare la ragione del terzo, poscia che d'all' ordine, dato da lei al signor Zacchini, ch'a loro donasse la libreria, qual si trova nel castello di Moers, vengo in chiarezza che gl'habbiano taciuto essere stata gran parte di essa et forse tutta del convento dei Carmelitani di Moers, quali furno spogliati dal conte di Moers, quando, apostato della religion' Cattolica, depredo tutto il convento loro, et portata in castello, avanti che venisse in potere di sua Maestà Cattolica; et gli habbiano anche nascosto molte circonstanze per quali mi rendo certo che, quando vostra serenissima altezza fosse stata interiemente informata, non l'havrebbe si facilmente compiaciuto di simil gracia. Perciò, havend' havuto ricorso da me detti Carmelitani et pregatomi a voler loro porgere ajuto presso di lei, non ho potuto mancare, venendo l'ufficio da una causa giusta et pia come questa, così humilissimamente la supplico che se degna far soprasedere l'esecutione del ordine suo. La cosa, essendo ragionevole et giusta, darà facil' adito a questa lettera per ottenere da vostra serenissima signoria la gratia ch'io gli dimando per quel convento di Moers. Et il santo Dio in questi suoi felici progressi la prosperi sempre di bene in meglio. Basciandosi humilissamente per fine le mani; da Colonia, li 28 di Settembre 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 246r.

424. 1590, SEPTEMBER 28, KEULEN. — Frangipani richt zich tot Peter of Karel van Mansfeld, opdat de boeken der Karmelieten te Meurs voorloopig daar mogen blijven.

Al signor conte di Mansfeldt.

Io m'imagino che il serenissimo duca di Parma à qualche sinistra informatione, fattagli dai Padri di san Francesco di Ruremunda per conto della libreria, che è nell' castello di Moers, si sia mosso a farne donatione a loro senza riguardo che non solamente se priva quel luoco d'una commodità tale, ma anche lo convento delli Padri Carmelitani, che vi è fundato, quali pretendono la maggior parte di essi libri esser stata loro propria, et che ne li privasse il conte di Moers, quando apostava dalla religion' Cattolica, spogliò il convento loro di tutti beni ch'havevano et lo ridusse sinagoga di Calvini. Per ilche stimando detti Padri haver' appresso loro quella libreria dentro il castello per la benignità del castellano col soccorrerli di qualche parte nelli bisogni, non se sono mossi a dimandarla. Com' adesso ch'intendono sia stata destinata fuora di Moers, così hanno havuto ricorso da me, pregandomi ch'io mi voglia interporrer in questo loro licita domanda col procurare l'impedimento dell' esecutione data dal sodetto signor duca al signor Camillo Zachini [1]), sin che siano intese le loro raggioni; in che tanto più volentieri l'ho promessa l'opra

1) Dit schrijven volgt hierachter.

mia presso vestra eccellenza, quanto ch'in effetto conosco Moers sentirne molto danno per esservi anche necessari teologi, quali se ne domandano per beneficio publico di tutto quel contado. Prego dunque vestra eccellenza, si degni coll' autorità sua fare ch' si soprasedi alquanto la gratia del signor duca di Parma, sino a nuovo ordine di sua altezza, qual, informata che sarà del tutto [1]), spero che non si renderà difficile in conservare quella libreria dentro il convento dei Carmelitani di Moers, donde è uscita, si come pur'io non mi diffido di ottener da vostra eccellenza anchora l'istesso desiderio, che in ogni occasione exhibisco per suo servizio, et pregrandoli il colmo delle sue grandezze, la bascio le mani. Da Colonia, le 28 di Septembre 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 246r. en v.

425. 1590, SEPTEMBER 28, KEULEN. — Frangipani aan graaf Camillo Zachini, die door Parma is belast de boekerij, welke voorheen heeft toebehoord aan de Karmelieten te Meurs, naar het Franciscaner convent te Roermond over te brengen. Verzoekt hem met de uitvoering van dit bevel nog wat te wachten.

Al signor Zachini.

Io intendo che per ordine del signor duca di Parma quella libreria, quale si trova nell castello di Moers, sia destinata al uso de i Padri di son Francesco di Ruremunda, et che per ciò habbia commisso a vostra signoria molto illustra l'esecutione di quella sua volontà, la qual, si fosse stata informata a pieno delle ragioni de i Patri Carmelitani, che sono in Moers, come che di ragione se dovrebbe conceder più tosto ad essi ch'a quelli, sendo stato loro gran parte di essa, et levatali dal conte di Moers in tempo ch'apostatò dalla religion Cattolica et depredo tutto il convento loro. Io non mi dubito che sua altezza non havesse havuto riguardo alle ragione de i detti Padri Carmelitani, la onde, havendo io di ciò cognizione abastanza et considerando il manifesto torto ne resultarebbe quando l'ordine di sua altezza havesse il suo effetto, come anco il danno che quel convento di Moers ne sarà per partire, dovendo pure quella libreria essergli necessaria, non altrimente ch'alli Padri di san Francesco di Ruremunda, ho voluto prendermi questo ardire di farmi qualch' instanza a vostra signoria molto illustra, non perchè mi intendo di oppugnare vel contravenire ad alcun volere di sua illustrissima, ben che minimo, ma solo per rispetto della giusta causa, per la quale io mi movo col pregarla; vogli per amor mio soprasedere tal esecutione sin' ad altro ordine, ch'io l'assicuro che l'istesso signor duca non sarà per sentirne offesa alcuna quando l'illustrissima signoria sarà chiarata dell'equità et delle raggione della parte di detti Padri Carmelitani.

Da Colonia, li 28 [2]) [di Settembre] 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 246v.

426. 1590, SEPTEMBER 28, KEULEN. — Frangipani aan den vicaris apostoliek van Groningen, Arnold Nylen. Tracht het vertrouwen van den vicaris, die zich door onjuiste beschuldigingen tegen den nuntius heeft laten innemen, terug te winnen, maar ver-

1) Dit schrijven is hieraan voorafgegaan.

2) Bij vergissing staat er 23.

langt tevens nadere inlichtingen omtrent die beschuldigingen. Vermaant hem tot zelfbeheersching, vooral tegenover hen, die den vicaris kwalijk gezind zijn. Over het op te richten Jezuietencollege te Groningen.

Vicario Gruningensi.

Non absque magna animi nostri perturbatione percipere potuimus, quomodo reverentia tua luctui se tradiderit propter quorumdam hominum frivolos sermones, quibus nos applaudisse animumque nostrum ab ea alineatum credit, et illam non iisdem, quibus solebamus, benevolentiae et amoris signis complectamur. Vehementer certe dolemus reverentiam tuam tali esse afflictam tristitia et tam dejecto et conturbato esse animo, ut vix ullum consolationis officium a quoquam admittere velit. Nostrae tamen humanitatis fore putavimus huic tui moeroris vulneri aliquod saltem adferre remedium, quo illam animi tui aegritudinem, si sanare non posses, saltem aliqua ex parte levare queas et cohibere, ut nostra haec tempora requirunt et noster erga reverentiam tuam fert amor, illam ab omni violentia et cura vindicandi; sibique certe persuadeat velim nos eadem animi benevolentia erga illam esse affectos, qua eo tempore quo te vicarium constituimus, et intelligat nos nullo modo permissuros, ut etiam in minimo nostra erga te benevolentia imminuta videatur. Si nobis esset cognitus advocatus ille Crithii [1]), quem frequenter exprimunt literae reverentiae tuae, monuissemus illum ut se contineat a convitiis. At si Suffridus esset, non difficulter aperiretur aditus agnoscendi, a quo resciverit commendator in Oostervirum [2]) sui monasterii negotium. Contemnat, quaeso, reverentia tua istorum hominum levitatem; incumbat viriliter officio sibi injuncto, et firmiter credat nos nusquam authoritatem suam a nequissimis hominibus conculcandam proterendamque permissuros. Illud nobis vehementer fuisset gratum, si reverentia tua verbis apertis declarasset et illius Alexandris nomen, cujus litteras se vidisse dicit, quibus a quodam fido amico sciscitabatur, an Antonius Folcardi, confrater suus, refundere posset 80 daleros, Coloniae numerandos, casu quo ejus nomine hic tantummodo exponeret. Inquirat, obsecro, reverentia tua, ut sciamus cuinam et pro qua re expositurus erat, et nobis fideliter significet. In causa Crithii procedat reverentia tua eamque decidat arbitrio suo, et si ita sibi videbitur expedire ut assessores admittantur, laudamus ut eos sibi assumat, quos antea novi, scilicet: dominos Georgium a Westendorp et Jockonem Rimberts, consiliarios regios, ut communibus vocis causa secundum Juris dispositionem teminetur. Valeat et in vinea Domini laboret, ridens omnium clamores, contemnens omnem aemulationem et invidiam, et si amplius aliquid mali hinc ad se scribetur, ad nos deferat, ut singulorum audaciam et temeritatem deprimamus.

De collegio erigendo eam tantum curam sumendam credimus, ut incorporatio fiat, sed ut instituatur collegium Groningani consules litteris propriis difficultatem nobis objecerunt, quod his temporibus calamitosis ferre nequeant onus pecuniae a patre Henrico Samerio petitae; propterea in tranquilliora tempora Patrum introductionem differendam censuerunt. Verum cum incorpo-

1) Deze Critius was een afvallig geestelijke, die echter tot inkeer kwam, gelijk wij uit de volgende brieven van Frangipani zullen vernemen.

2) Oosterwierum: daar bevond zich het z.g. Heveskesklooster; een nonnenconvent, waarover de kommandeur der s. Jansorde toezicht had.

ratio absque cognitione fieri nequeat, oportet ut aliqui viri pii isthic seligantur, quibus incorporandarum rerum judicium ex Romanorum sententia tradatur, vel ut nos Groningam seu eo prope veniremus, ut nos ipsi Pontificis voluntatem exsequamur, quod demum eo differendum statuimus quo novus Pontifex in demortui locum surrogetur: nescimus enim an in hac legatione persistamus, an simus in Italiam revocandi. Coloniae, 28 Septembris 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 247r.

427. 1590, OCTOBER 1, KEULEN. — Frangipani bericht aan den landkommandeur der Duitsche orde te Maastricht, dat hij den officiaal van Luik heeft belast een vereeniging tot stand te brengen tusschen het Augustijner klooster te Maastricht en het convent der Tertiarissen aldaar. Zendt hem de brieven van volmacht over met verzoek ze aan de rechters en gedelegeerden in deze zaak te willen overhandigen; hoopt van hem den goeden uitslag te vernemen.

Commendatori Ordinis Teutonici Trajectensis.

Cum multis abhinc mensibus nobiscum certo constitueramus Leodium nos conferendi, ut ibi multa et gravia negotia et ad fidei Catholicae statum confirmandum pertinentia ad optatum finem perduceremus, nihil magis tamen nobis incubuit quam ut piae illustrissimae dominationis vestrae voluntati respondere possemus in expediendo negotio unionis coenobii, in honorem divi Augustini dedicati, et conventus Tertiae Regulae sancti Francisci, quod quidem nosmet expedire posse sperebamus, si Leodium iter fecissemus. Sed cum jam videamus spem Leodium brevi proficiscendi fere nobis incisam propter nonnullas causas, quae nos hic manere necessario cogunt, conducere putavimus ut aliquem illic eligeremus, cui vices nostras committereremus. Visum itaque nobis est vicario et officiali Leodiensi hoc unionis negotium, qui fideliter illud exsequatur, domandare his litteris adjunctis. Nihil siquidem gratius nobis contingere posset quam si omni diligentia et industria in id incumberet, et ut illustrissimae dominationi vestrae literis de foelici hujus unionis successu instruamur, obnixe rogemus. Erit ergo cura sua judicibus et delegatis litteras reddi, et si quae alia in re dominationi vestrae grata facere potuerimus, id omnibus modis efficere conabimur. Qua optamus diu incolumem vivere. Coloniae, primo Octobris 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 248r.

428. 1590, NOVEMBER 15. — De Keulsche nuntius Frangipani aan het kardinaalscollege te Rome: over den vooruitgang van den Katholieken godsdienst in Holland, waartoe een spoedige vrede nog meer zou kunnen bijdragen.

. . . . . Così come per le medesime cause il nemico di Olanda ancor dorme, cor tutto che havesse il conte Mauritio tentato di rubbar' Donckercha questi giorni a dietro, e fu da nostri ributtato.

Et per questo silentio dell'arme le cose della religion' Cattolica in quel contrado si trattano hoggi con più libertà et maggior quiete di quei pochi sacerdoti, ch'io vi sostengo assai mesti di non poter' consolar' il popolo desideroso di ricever il S. Sacramento della Confirmatione, non essendovi vescovo, che glilo ministri, nè suffraganeo, che s'assicuri di andarvi, nè di poter'

legitimar' i matrimonii contratti in 2° gradu per facoltà che non s'have, et per impotenza di domandarsi la dispensa in Roma. Però non è difficil cosa ridurvi l'uso publico della religion' Cattolica, quando si cessasse dall' arme, lo che non aspettano da altro principe le persone pie e veramente Cattoliche con maggior certezza di goderlo, eccetto da un Pontefice, che sia vero padre di tutti et zeloso della salute et tranquillità di tutta la republica christiania. . . . .

Colonca Vol. 2 f. 1003 (oorspr.). Vgl. *Archiv.* I n°. 2139.

429. 1590, NOVEMBER 19, KEULEN. — Frangipani aan den vicaris-apostoliek van Groningen. Omtrent het opheffen van sommige kloosters ten bate van het op te richten college der Jezuieten kan hij nog geen beslissing nemen. Den abt van Oldenoord (?) moet de gelegenheid geschonken worden zijn goeden wil tot hervorming te toonen. Ten opzichte van het s. Janshospitaal vermaant hij den vicaris tot meer omzichtigheid. Komt met beslistheid en verontwaardiging op tegen de vermetele beschuldiging van den vicaris, alsof hij zich door geldzucht zou laten beheerschen.

Ad vicarium Gruningensem.

Super unionibus istorum monasteriorum faciendis pro collegio Patrum Societatis Jesu, istic erigendo, de quibus loquuntur literae tuae longiores 8 hujus datae, nihil nobis videtur alterandum, dum Pontifice caremus, nam literae nonnullas difficultates afferunt, quas oportet ut maxima prudentia evitemus, ne quod assequi velimus, a nobis longe fiant. Si tibi negotium omne committeremus, veremur in eo nos frustari; quare illud nobis consilii capiendum esse arbitramur, vel novi Pontificis electionem expectare, qui nobis idem mandatum renovaret, et tunc, si Gruningam ob vicinitatem hostium Proficisci non valemus, illuc prope accedemus, ut omnia plenissime juxta mentem Pontificis examinentur et S. S. referantur; (vel) ut aliqui prudentes viri isthic seligantur, quorum prudentiae potestatem omnem, quam accepimus a sancta Sede apostolica, committemus; super quo sententiam tuam non illibenter audiremus. Verum nullus fuit qui nos monuit cunctatorem talium in hoc esse audiendum, ut scribis, praeter istius civitatis magistrum, qui difficultatem injecit temporum calamitatis, quibus vis et potestas auferebatur tantam pecuniae summam in unum congerendi pro Patribus recipiendis, quanta ab iis petebatur.

Super altero negotio abbatis in Oldedoort [1]) improbamus sententiam tuam, quae est ut a nobis injungatur abbati, ne mutationem aliquam circa rem sui conventus attentet; nam si vere et non ficte de malo in bonum diriget, non est impediendus; si vero fucum boni prae se ferre videatur, statim corruet, et noto nostro non iniquo satisfiet.

De difficultatibus hospitalis sancti Joannis [2]) nihil penitus audivimus, nec super illis intempestive quicquam cogitandum opinamur, cum consultius agnoscamus hujusmodi rem esse meditatione tantum, non loquela, permutandam. Verum si de his aliquid scripserit Suffridus Petrus Crithio, hanc esse causam deprehendimus, nimirum odium et dissidium, quo hujus mystici corporis membra

1) Oldenoord ligt bij Middelstum; daar was echter geen abdij of klooster; misschien wordt bedoeld: Oldenklooster in de Marne.

2) Te Oosterwierum.

se mutuo destruunt; et tamen in politicis non secus accidit, ut si membrum unum ab aliis laedatur, non rapitur impatientia, non statim insilit in ledentem, non armatur ad vindictam, nec ulla ratione studet malum pro malo reddere, sed exhibet sese patientem.

De pecuniis, quas literae tuae loquuntur a Crithio solutis Suffrido, non possumus nisi satis mirari quod in iis tam audacter scribatur nos haec temporalia venari, et eo magis admiramus (quod) falsis argumentis illud probare nituntur, quemadmodum (ex) contractu scripto hujus viduae defuncti Gerardi Roda, hic inserto, deprehendimus.

Si nos non quae Jesu Christi, sed quae nostra sunt, quaereremus, ut contrarium asseris, talem poenam huic temeritati irrogaremus, quae inferioribus esset exemplo, cum contra superiorem audeant inique murmurare. Non mirum est ergo si multos audimus hic adesse qui te nonnullis mendaciis publice vel secreto onerant. Viduam examinavimus, Crithii literas legimus, et bene nobis conscii sumus si censum daleri et reliqui octaginta sint rariores quam literae tam falso asserunt erogati.

Dispensavimus Crithium eo modo, qui legitur in secundis literis nostris, cum in eo casu de fide tua vehementer dubitaverimus, postquam illa dispensatio a Patre Samerio probabatur contrariis rationibus, quibus a te infringi nitebatur. Et tamen idem Pater praesit loco quo tu; certos nos reddidit in illo Crithio commendando a recta conscienta transversum unguem non discesisse.

Sed de his hactenus, cum ea quae Jesu Christi sunt, non quae nostra, sequi velimus; propterea de reliquis tecum non agam, sed adeas pro litterarum responso Patrem Samerium, ad quem scribimus quid tibi faciendum super casibus quos proponis. Et Deus tibi meliorem mentem suggerat. Coloniae, 19 Novembris 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII B. 11, f. 261r—262r.

430. 1590, NOVEMBER 20, KEULEN. — Frangipani geeft aan pater Samerius S. J. volmacht om Joannes Critius, een afvalligen geestelijke, die tot inkeer is gekomen, met de Kerk te verzoenen. Betoont zich zeer ontevreden over het gemis aan beleid bij den vicaris-apostoliek te Groningen, maar vooral over diens lichtvaardige veroordeeling van den nuntius en het oneerbiedig schrijven, aan hem gericht.

Ad patrem Samerium.

Accepimus uno tempore binas literas reverentiae vestrae 8 hujus datas, in quibus agitur praecipue de conversione Crythii. Cum multum propterea gratulamur et Deo condignas gratias agimus, et reverentiae vestrae charitatem immensam commendamus, dantes eidem reverentiae vestre omnem potestatem eundem Crythium absolvendi in utroque foro et cum illo dispensandi super excessibus enarratis, eumque mystico corpori, a quo sua crimina segregarunt, uniendi, et (in) officiis ecclesiasticis restituendi, illis penitentiis et satisfactionibus injunctis, quae reverentia vestra pro ejus salute expedire videbuntur; et ita libellum secum, hic adjunctum, nostro manu signatum nostroque sigillo munitum, subscripsimus.

De negotio collegii erigendi scribimus nonnulla ad vicarium, quae possit

cum reverentia vestra conferre, quibus hoc unum addimus, nimirum oportere patienter ferre hanc longanimitatem, cujus est causa Sedis apostolice adhuc vacantia, nam creato Pontifice pro rei gravitate negotium aggrediemur eo modo quem vicario referimus.

De isto vicario multa mala hic audivimus sparsa; quae cum a nobis calumniose objecta censerentur, illum semper proteximus, et sub alis nostris recepimus. Nunc oportet, ut omnia quae de illo dicuntur vera credamus, postquam necdum in alios sed etiam in nos superbire, tumescere et inflare videatur, cum nos apertis literis arguat, quod accepimus 80 daleros a quadam vidua pro parte Crithii, et quod nos haec temporalia nimium venamur, et quod deberemus sequi ea quae Jesu Christi sunt, non quae nostra. His verbis illum insanire nobis videtur, quibus parum abfuit quin eadem cum veritate profereretur ut nos quae nostra sunt, non quae Jesu Christi, sequamur, cum illum ab officio deponere statueremus. Censet ille home quod, postquam noluimus probare sententiam suam in denegando Folgardo [1]) dispensationem quam petiit, nos demum Folgardo ob octuaginta daleros concessisse.

Quod Fulgardo [2]) benigni fuerimus, duo nos moverunt. Unum fuit suspitio malae voluntatis illius hominis in Fulgardum [3]), postquam nobis, dispensandi facultatem illi concedentibus, respondit: se tuta conscientia dispensare non posse; quae verba conscientiam nostram redarguere videntur, ac si nos preter conscientiam illum dispensatum voluissemus. Si enim nos, absentes, facillimum esset ab ignoto decipi, potuisset allegare causas, quibus illa dispensatio deneganda erat, et modestis verbis nos edoceri de veritate, ut ipsi, non ipse, de conscientia nostra judices constitueremur.

Alterum fuit authoritas et perspecta fides reverentiae vestrae erga nos, quae illum commendavit, contraria ratiocinans quam homo ille; ille dicebat multos esse ministros, at contra sua reverentia [paucos?].

Sed quomodo fieri potest ut a Folgardo octuaginta daleros accepissemus, cum homo ille in alteris literis suis de his octuaginta daleris agens, a nobis moneretur, ut inquirat quinam eos solvisset, cui et qua de re, et nobis significaret? Si enim nobis essent soluti, id ab illo non petivissemus, cum nostra conscientia remansisset accusatrix. Et tandem nobis in postioribus literis suis scribit quandam viduam defuncti Gerardi Roda hic Coloniae numerasse dictos 80 daleros ad manus Suffredri Petri, quod nos voluimus examinare, et omnia falsa deprehendimus.

Negat primum Suffredus illos accepisse, et vidua interrogata fatetur sibi nec suis constare de dictis 80 daleris, sed bene de 26 daleris, quorum asserit se dedisse usque modo 25 Suffrido, nec invenio pro Folcardi literis plus quam 6 coronotos exsolutos, ed adhuc alios tres a Folcardo missos audio pro secundis litteris.

Testatur autem Suffridus accepisse a Folcardo quandam pecuniae summam, quae sibi nomine Frisiae nobilum ob eorum stemmata, in Historiis Frisiae, quas nuper edidit, exarata, muneris causa tradebatur; et hoc est quod reperimus

---

1) Antonius Folcardi.
2) Folcardo.
3) Folcardum.

super hoc pecuniario negotio, de quo homo ille tam impudenter, tam inique et tam indebite indignissimeque macula nos notatos velit; incumbat ergo officio suo, nam qui illum contra nonnullorum voluntatem instituit, destituere potest.

Haec reverentiae vestrae noluimus esse celata, ut agnoscat quam debite de illius hominis ineptitudinem conqueri debeamus; verum si Gruningensi ecclesiae vir (sit) necessarius, volumus in hoc casu sequi quae Jesu Christi sunt, non quae nostri, ut ille nobis (in) posterioribus objicit.

Scribit etiam ad nos de quodam viro quem musto, id est aqua, pomis et melle confecta, utebatur in altare, petitque potestatem a nobis illum absolvendi. Reverentiae vestrae significamus voluntatem nostram esse, vel quod ab illo vicario vel a reverentia vestra absolvatur, et sic his literis utrique talem potestatem damus.

Scribit etiam quod fuit monitus a commendatore in Oosterwirum, ut de ipsius probitate literis publicis testaretur, quod negavit, et ad haec nihil aliud possumus respondere, quod agat quid sibi conscientia dictaverit.

Subjungit alterum de quodam viro, sane 70 annorum religioso, pastoratui divae virginis Dei parae Gruningensis praeficiendo, qui, cum filius sit sacerdotis, habet tamen dispensationem; dubitat homo ille an debeat in illo pastoratu confirmari. Ad quod respondendum esse dispensationem examinandam, nam si legitima sit et casum amplectitur, nescio quare non possit confirmari. At si fuerit illegitima, non meum sed Pontificis dispensare; quae omnia potest reverentia vestra cum illo homine conferre, et nostro nomine amplecti, gratulari et benedicere Crithium conversum, cui potestas reverentiae vestrae tradita sufficit, et illi pro responso ad suas. Et valeat in Domino semper, nostrique sit memor in orationibus sacrificiisque suis. Coloniae, 20 Novembris 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 259v—261r.

431. 1590, DECEMBER 30, KEULEN. — **Frangipani rechtvaardigt zich bij pater Samerius S. J. ten opzichte van beschuldigingen, door den vicaris-apostoliek van Groningen en anderen geuit, alsof hij bij het uitvaardigen van dispensatiebrieven zich aan hebzucht zou hebben schuldig gemaakt.**

Ad patrem Samerium.

Reverende pater. Si charitate perfecta reverendus pater vicarius et quivis alter me diligeret, mecum aliter se gereret, dum admonere me velint, ne tam magnas pecuniarum summas exigam; nam si vera sit exactio, oportet, aut ipse sim qui exigat, vel alter me conscio aut me inscio. Quod pecunia exigatur fateor, cum id quod exigitur mihi tradatur; sit quod sit, magna summa, uti fertur, hoc est falsum. Me tantum ac voluntatem meam rectificare possum absque rubore et aperto pectore, quia inventor ipse non fui exactionis hujus, sed hunc usum inveni eumque sum secutus, adherens eorum consilio, qui sequebantur episcopum Vercellensem, bonae memoriae, praedecessorem meum, quosque mecum ex Italia duxi. Si potius abusus esset nuncupandus, hoc non judicabo; nolo enim in hoc casu plus sapere quam oportet sapere. At tamen abstinuissem tanquam a re sordida et natura mihi odiosa, quemadmodum, si non abstinuissem, non egerem quo privor; testis sit mihi ipsa paupertas, ipsa necessitas, testis sit mihi quoque Pater Rector hujus collegii Societatis Jesu, qui multum me juvit amicorum suorum ope, quibus ingentem pecuniarum

debeo summam. Verum si gratis omnia concederem, nihil utilitatis afferam reipublicae, cum nullus eorum, qui post me venient exemplum meum observarent, et obessem mihi; prodessem autem inimicis, quamvis in hoc non tantum lucrarer, quin aere alieno gravatus oportebit ut in Italiam redeam, uti viribus propriis, non alienis, in Germaniam veni, et tamen hanc functionem non ambivi, sed vocatus accessi; testentur ii qui me norunt quique provinciam non affectant. Tribus ergo basibus vita mea fulcitur in his partibus: ordine, mensura et parsimonia, e quibus, si tantillum dimovetur, mox illud mihi contigit quod funambulis, aequipondio perdito. Si alter exigat, me inscio et me prodito, tam magnas pecuniarum summas, quibus ego non absque meo moerore traducor, hoc fieri potest, cum assumam oporteat in partem curarum alios qui manu, factisque me juvant; et omnis ratio et institutio vitae hominum adjumenta desiderat, praesertim in hoc munere libellorum supplicium. Cui cum difficile mihi fuerit praeficere non peccaturum, praefeci quem ex animo damnare potuissem cum peccasset, nempe virum sacerdotem, episcopatui meo subditum natum, et a multis annis mihi notum, postquam exterum, ad id muneris asscemptum, dimisi, alio scelere astrictum. Hic potest me decipere, (si) velit, in exigendo plus aequo et ob hanc famam suspectus est mihi; attamen nunquam jure damnare potui, etiam quod advigilassem, cum aliquando deprehenderim innocuum, originemque hujus famae non ejus culpae duxi, sed causidicorum aviditati, qui, ut a suis clientibus extorqueant quam velint pecuniam, falso persuadent maximam summam fore necessariam pro redimendis libellis, ut se ditent, alios pauperent multosque infament, quemadmodum nonnullos fraudulentos agnovi. Et quamvis foelicior sit innocentia citra suspicionem, non tamen patitur vitae meae status praesens, ut hanc suspicionem tollam hunc virum ab officio removendo, nam, cum lubrica sit eorum vita qui in hoc officio versantur, longe metuendum est ne in alium virum improbissimum inciderem; at si tantillum hunc criminosum deprehenderem, nedum ab officio sed ex aula removeretur, et indignus aspectu meo perpetuo condemnaretur. Propterea cum talis vox percrebuerit, et amice quis me monere velit, nunquam offendenderer monitione; si quando de me quid tale auditur, vocis author observaretur et quidnam solutum sit, cui et pro qua causa inquireretur; tunc enim agnoscerem ab omnibus me perfecte diligi meque Deo lucrari velle, non mundo, et agnoscerent caeteri quantum ab hujusmodi questu sim alienus. Quamobrem hunc modum inveniendum censui, quo mea fama non laederetur, quem si archiepiscopi, episcopi, pastores omnes omnesque, qui mea sub delegatione Dei ecclesiam regnant, observarent, perspectum esset mihi et clientibus, qui pecuniam solvunt et conqueruntur, nimirum, vel ut qui aliquid a me expectant, personam meam tantum adirent vel ut renuntiarent pastoribus suis, quid sibi concedi velint, et pastores ad me scriberent singulorum omnium infirmitatem; tunc enim verreretur alicujus officina, et quae recta via venissent ad me, eadem ad propios lares redirent, gratiis potiti, quas petiissent. Curet ergo reverentia tua ac reverendus vicarius, cui eas literas communes esse volo, ut omni populo innotescat neminem obtinere posse gratiam aliquam a me, qui coram me non sistat, eandemque a me non petat; quod si facient, invenient me omnium parentem. Valeat reverentia tua quacum observem eam certe non inferiorem humilitatem, quam si prostatus Sacramentum Poenitentiae suscipiens, reddere volui de hoc avaritiae crimine mihi falso imposito, et de innocentia vitae meae, quam praestare possum, postquam homines qui de me

loquuntur male adire non possum. Et reverendo patri vicario significet, ut sit animo forti ne succumbat neve credat quod difficillime me ad lenitatem inclinem, quod in vindictam exciter, et nesciam me cohibere. Coloniae, penultima die Decembris 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 279v—280v.

432. 1590, DECEMBER 30. — In antwoord op een schrijven van Arnoldus Nylen verklaart Frangipani, waarom hij aldus tegenover hem moest optreden. Hij waarschuwt hem tegen achterdocht en tracht den vicaris moed in te spreken bij het vervullen van zijn ambt.

Ad vicarium Gruningensem.

Accepimus literas reverentiae vestrae 12 hujus datas, quibus pro nostra dignitate tuenda oporteret ea responderi quae scripsimus Patri Samerio, sed ne uterque nostrum fatigetur, censuimus eadem reverentiae vestrae communicanda. His ergo nihil aliud addimus quam credat optamus nos non esse stoicos, qui putabant hominem sapientem nulla animi commotione teneri, sed peripateticos magis sequimur, cum delicta non culpae magnitudine sed clementia misericordiaque dimetiamur. Abjiciat ergo quaeso metus illius species, quae animum opinione mali perturbare solet, viresque bene regendi, quas hactenus habuit, suscipiat, easque in animi fortutudine ac magnitudine ponat, reliquaque contemnat ac despiciat, cum nos alienae infirmitati facillime compatiamur. Et reverentia tua sibi persudeat se nobis charissimam esse, summaque benevolentia complectimur. Incumbat ergo illius ecclesiae curae, quam ex animo tibi commendamus, et ea, quae majori authoritate indigebunt, vos in dies moveant et valeant. Coloniae, die penultima Decembris 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11. f. 281r.

433. 1591, JANUARI 15, KEULEN. — Frangipani spreekt Gerlach Doys, deken van s. Lebuinus te Deventer, over schulden aan, te Keulen gemaakt om der wille van zijn zoon, welke sinds anderhalf jaar nog niet zijn voldaan. Verlangt onder bedreiging van excommunicatie, dat de deken binnen 20 dagen die schulden zal voldoen; zoo niet, dan zal de nuntius de zaak voor de wereldlijke rechtbank te Deventer moeten brengen.

Ad decanum Daventriensem.

Reverendissime domine decane. Gravem et lamentabilem querelam Cornelius Schultinghius Strinvichius, rector collegii Laurentiani Coloniensis, ad nos detulit, in effectu continentem: quod cum reverentia tua eidem centum et quindecim daleros Colonienses communes ratione convictus filii magistri Gerlaci Doys [1]) (de quo debito chirographum magister Gerlaci filii nobis coram ostendit, et quoque literas reverentiae tuae, quibus solutionem pro filii victu eidem promisit) debeat, et adhuc consimiles triginta tres daleros, quos nepos ejusdem rectoris apud sartorem expromisit pro comperandis vestimentis, nihilomimus solutionem ultra sesquiannum differat. Imploravit igitur supplex auxilium nostrum, ut authoritate apostolica reverentiam tuam serio moneremus (praesertim cum episcopus et ordinarius judex loci modo Daventriae nullus agat, ad quem confugere possit) ut ante vigesimam diem post harum insinua-

1) Was sinds 1572 deken van s. Lebuinus te Deventer: *Hist. Ep. Daventr.* p. 29.

tionem realem solutionem ipsi Coloniae procuretis per transmissas certas literas cambii vel alio quovis modo, ne diutus fictis cambiis, ut hactenus factum conquerebatur, eludatur. Addidit etiam hoc conquerens quod, licet potuisset et voluisset hanc eandem quaeremoniam magistratui Coloniensi exponendo, promotoriales tam ad senatum Daventriensem quam ad magistratum regium seu capitaneos suae majestatis, ibidem praesentes, impetrare, maluit tamen honori reverentiae tuae consulendo per nos, uti ecclesiasticum magistratum, hac via ad solutionem moneri et urgeri. Et, quamquam nuntius Daventriensis, harum lator, ex filia reverentiae tuae pro excusanda solutione praetacti debiti, intellexerit culpam, quod praedictus filius reverentiae tuae discesserit versus patriam et in hostium manus inciderit, in conquerentem rectorem Laurentianum derivatam iri, sciat tamen reverentia tua conquerentem hoc pernegare et per professores collegii et alios se ad probandum, quatenus opus sit, offerre, scilicet filio ab aliis creditoribus suis extra collegium tantas molestias fuisse comminatas et factas, ut secure sine pecuniis Coloniae diutius durare, cum etiam pene nudus esset, carens vestibus, non potuerit, atque ita ob solam culpam parentis, saepius ad hoc moniti tam per filium quam conquerentem, non mittentis filio ad convictum et vestitum necessariam pecuniam, ipsum coactum dissuadente aut saltem non suadente conquerente iter arripere. Quam ob rem cum officii ratione meam operam implorantibus deesse nec velim, nec possim, ut scandalum evitetur apud laicum magistratum, honori reverentiae tuae consulatur, aliaque graviora incommoda subsecutura evitentur, tam ex christiana charitate quam pro authoritate apostolicae legationis, qua fungimur, serio reverentiam tuam sub poena excommunicationis monemus, ut omni postposita longiori mora infra 20 dies post traditionem harum monitorialium praedicto conquerenti, sicuti et nepoti suo, tam planum et liquidum debitum satisfaciat, ut idem suis creditoribus, quibus nomine filii obligatus est, sicuti et nepos ipsius fidem servare possit; certiores reddentes, quod nisi infra praedictum terminum nobis respondeat se huic monitioni paraturum ac reipsa paruisse et soluisse probet, ad ulteriorem conquerentis instantiam, probata coram nobis manu tua et filii tui, quas conquerens nobis ostendit, eandem excomunicabimus, et coram suis confratribus talem denunciari curabimus, et insuper brachium saeculare invocando ad magistratum Daventriensem scribemus, ut reverentiam tuamad plenariam solutionem, Coloniae praestandam, cogat atque compellat. Coloniae, die 15 Januarii 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 4r—5r.

434. 1591, JANUARI 30, KEULEN. — Frangipani aanvaardt de verontschuldiging, welke Arnoldus Nijlen over zijn vroeger geschrijf betuigt, en wenscht hem het beste toe bij zijn verder bestuur.

Ad vicarium Gruningensem.

Dilecte in Christo fili. Exhibitae nobis sunt literae vestrae, quibus teipsum de prioribus quibusdam scriptis purgare contendis, quam quidem purgationem libenti ac candido animo amplectimur, teipsum autem hortantes ac in Domino obsecrantes, ut eadem, qua coepisti, animi constantia, pietate, morum gravitate, coeterisque virtutibus gregi tuo praesse studeas, ut omnia cedant in laudem et gloriam Dei. Valeas. Coloniae, 30 Januarii 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 6v.

435. 1591, JANUARI 30. — Frangipani bericht aan pater Samerius, dat deze de hem geschonken volmacht om Critius te absolveeren te eng heeft opgevat.

Ad Patrem Samerium.

Dilecte in Christo fili. Traditae sunt nobis literae vestrae, ex quibus intelleximus quod dispensationam nostram ex parte Crithii nimis arcta trutina ponderasti; facis id quidem filiali amore, sed nunquam illa animi nostri sententia fuit, quasi eundem ab excessibus, in libello supplici contentis, et enarratis tantum absolvendum putaverimus, sed ab omnibus etiam occultis. Pro majori itaque conscientiarum tam ipsius quam etiam tuae securitate eundum Crithium ab omnibus et singulis, tam enarratis quam occultis et secretis, etiam de restitutione bonorum ecclesiasticorum male perceptorum, item de rehabilitatione ad sua beneficia, et ut testamentum, seu ultimam voluntatem, condere possit, apostolica nobis authoritate concessa, et qua fungimur in hac parte, tibi eundem Crithium absolvendi, restituenti et rehabilitandi potestatem concedimus. Valeas, Coloniae, 30 Januarii 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 6r.

436. 1591, FEBRUARI 4. — De nuntius Frangipani aan kardinaal Paolo Sfondrato, ter aanbeveling van Viglius Oom voor een kanonikaat in s. Marie te Utrecht.

. . . . . Vacò similmente nel mese di Luglio passato per morte di Teodorico Tribault il canonicato, che possedeva nella chiesa collegiata di S. Maria di Ultrajetto in Olanda, et proposi alla S. memoria di Sisto V Viglio Omio, clerico Ultrajettino, figlio di Cornelio Omio, consigliero di S. Mtà. Cattolica, qual come constantissimo nella religione Cattolica et fidelissimo ministro del suo principe ha non solamente educato li suoi figli nella religione medesima, ma è stato gran protettore del clero et d'i Cattolici contra quei ribelli. Et gli fu fatta la gratia dalla Stà. Sua, ma per la morte che gli sopravenne non hebbe effetto. Così adesso propono et racomando a N. S. et a V. S. Illma. et Rma. detto Viglio, figlio di questo buon genlilhuomo, per consolarlo nelle tribulationi et per confirmarlo nella prottetione della religione et delle cose ecclesiastiche, occupate da nemici . . . . Di Colonia, li XIIII di Febraro 1591.

Colonia, Vol. 2 f. 1018 (oorspr.) — Vgl. *Archiv.* I nº. 2139.

437. 1591, FEBRUARI 12, KEULEN. — Frangipani aan pater Samerius: wat er ten opzichte van Oldenklooster moet geschieden, heeft hij reeds aan Arnold Nylen gemeld. Hoe met Critius te handelen, is hem thans ook bekend.

Ad Patrem Samerium.

Literae tuae mihi (admodum reverende Pater) gratissimae fuerunt. Quod ad mortem attinet abbatis in Oldencloister [1]) et quid in hoc negotio faciendum erit, ex patentibus literis cognoscere potes, quas ad dominum Vicarium dedimus. In causa quoque domini Johannis Crithii, quid a reventia tua agendum sit, jam ante aliquot dies scripsimus, nec dubitamur quin easdem nostras literas rece-

1) Oldenklooster of Marne; een klooster van Premonstratenser-nonnen, toegewijd aan S. Jan den Evangelist.

perit eundemque absolverit. Quod etiam maximus ab eodem Crithio fructus pro Catholica ecclesia expectatur, audivimus libenter; Dominus ter optimus maximus ipsius conatus secundet prospere, illum etiam hortantes ut in vinea Domini strenius laborare non desistat, quo tandem fructus uberes hic et in futuro saeculo percipere queat. Coloniae, 12 Februarii, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 9v.

438. 1591, FEBRUARI 12, KEULEN. — Frangipani deelt aan het stadsbetuur van Groningen mede, wat hij heeft gedaan ten opzichte van het nonnenconvent Oldenklooster, dat gedeeltelijk voor onderhoud van het op te richten Jezuietencollege te Groningen zal worden bestemd, en verzoekt in deze zijn steun.

Ad Senatum Groningensem.

Ornatissimi viri atque in Christo nobis dilecti. Quanto uberiori gaudio perfusi fuimus vehementiusque in Domino recreati, quando intelleximus, quod ardentibus desideriis intensisque studiis hoc jam ab aliquo tempore expectebatis, ut datis ad illustrissimum Parmensem literis in vestra illa republica collegium Societatis regiae majestatis clementi gratiosaque voluntate obtineretis, tanto vigilantius atque studiosius in hanc curam hactenus incubuimus, ne ulla a sedula Dei providentia oblata occasio vestris votis gratificandi a nobis neglecta esse videatur. Et cum minime dubitemus res vestrae civitatis adhuc satis esse afflictas, ita ut vestri subditi huic oneri ferendo nondum sint pares, ac cum certa relatione cognoscamus Patrem Nicolaum in Heelmunda, abbatem conventus dicti vulgo Oldecloister in Marna, Ordinis Praemonstatensis, tituli sancti Nicolai [1]), Groninghensis diocesis, esse in Domino defunctum, volumus plane hanc tam commodam opportunitatem, quam Dei benignitas praebet, vestris spiritualibus praeclare consulendi, arripere et istam ecclesiasticorum bonorum partem huic negotio tam salutari, tanquam Deo optato, tandem aliquando conficiendo, sine ullo publico rei detrimento applicare. Ac propterea scripsimus jam non solum duabus illis virginibus, quae abbatem solent eligere, quibus sub poena excommunicationis et aliarum gravium censurarum severe prohibemus, ne ad electionem novi abtatis nobis inconsultis ullo modo progrediantur, verum etiam dedimus literas ad dominum Vicarium vestrum, quibus ipsi serio mandamus, ut omnibus modis novi praelati designationem nostra sacrosanctae Sedis apostolicae authoritate impediat; et, ut firmo praesidio ipsius studium roboravimus, significavimus quod, si contingat ipsum in impediendo electionis istius negotio, brachii saecularis auxilio indigere, ut ad vos confidenter confugiat, opem oportunam imploraturus. Et quidem, licet hanc in spem venerimus (plurimum de vestra fide et aequae causae protocinandi studio et voluntate confisi) vos ipsi vestra authoritate non defuturos, praesertim in negotio, quod ad vestram rempublicam ornandam imprimis spectat, tamen ut vobis omnibus et singulis de nostra etiam voluntate, qua eisdem commendare quam maxime in Domino percupimus, clare constaret, existimabamus has praesentes ad vos perscribendas, atque iisdem animos vestros,

1) Uit de *Historia episcopatus Groningensis* p. 47, zou men moeten opmaken, dat dit nonnenklooster, afgescheiden van de abdij Bloemkamp, niet s. Nicolaas maar s. Jan den Evangelist tot patroon heeft gehad.

licet propriae virtutis inclinatione satis propensos, adhibitis veluti calcaribus ad praestandam quovis tempore vestram hanc operam acrius exercitandos. Nam si quis vel ex parte virginum vel veteris juris, aut privilegiorum vel undecunque etiam aliae difficultates moveantur, dabimus operam ut removeantur, et non solum cum illustrissimo principe Parmensi sed etiam (si opus fuerit) cum ipsa regia majestate atque Pontifice agetur. Et quamvis vestrae civitatis spiritualis utilitas eaque (ut speramus) uberrima hoc negotio praecipue spectetur, nos tamen hoc vestrum officium eo animo complectimur ac si propriis nostris commodis hi vestri conatus desudarent. Precamur benignissimum Deum, ut nos omnes et singulos coelestis benedictionis optato beneficio magis magisque cumulet augeatque. Coloniae, 12 Februarii, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 11, f. 9r en v.

439. 1591, FEBRUARI 12. — Frangipani aan Arnoldus Nylen. Dankt voor zijn bericht omtrent Oldenklooster, en bericht wat er voor het Jezuieten-college te Groningen zal gedaan worden. Keurt de maatregelen goed, door den vicaris apostoliek genomen, en belooft hem zijn steun.

Ad vicarium Groningensem.

Literae vestrae 27 Januarii Groningae datae, nobis 11 Februarii Coloniae redditae sunt, quibus de obitu illius abbatis [1]) certiores reddimur, necnon de Patrum Societatis Jesu collegio, isthic ipsius conventus reddituum occasione fundando, monemur. Quam sane vestram curam et sedulitatem laudamus maxime, dabimusque operam, ut ad ecclesiae Groningensis splendorem et salutem finem suum debitum consequantur. Interim quid hac in re sit agendum per adjunctas has literas intelligetur. Quod ad causam domini Joannis Crithii attinet, scripsimus Patri Samerio ante aliquot dis, nec dubitamus quin literas nostras acceperit, et quod in mandatis habuerit exsecutus sit. In causa decani Drenthiae [2]), quod eundem ob caedem perpetratam absolvisti, bene fecisti. Quod vero e contra idem reverentiam tuam in comitiis de rigore accusavit, minime illud laudandum existimavimus, sed ad nos nihil de his prolatum aut indicatum est; quod si forte aliquando ad nos relatum fuerit, indicabimus prima oportunitate. Similiter etiam, si quid ad nos pervenerit quod abbatibus quibusdam jus primam tonsuram conferendi interdixeris, atque idcirco ad nos appellare minati fuerint. Nihil aliud factum est; si autem aliquid futurum sit, indicabimus quoque, ut ita illorum technas et fraudes detegamus. Contra illum abbatem, qui partem monasterii virginum alienare voluit in emphyteusim, censuimus fore consultius nihil attentari; cum si alienaverit apostolica Sede inconsulta, possit suo tempore alinatio annullari. At si consensum petet, tunc illi denegabitur et inhibebitur, quemadmodum, si alienare studeat, expediret omnes emphyteuticos moneri ut nulliter agant. Nihil aliud est quod ad reverentiae tuae literas respondeamus, nisi illam monentes et in Christo exhortantes, ut quemadmodum foeliciter incepit, graviter pergat, nec virorum dentes pertimesceat. Coloniae, 12 Februarii 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, D. 12, f. 11r.

---

1) Van het nonnenkonvent Oldenklooster in de Marne.
2) De deken van Drente resideerde te Koevorden.

440. 1591, FEBRUARI 12, KEULEN. — Frangipani aan Johannes Crittius. Verheugt zich over zijne bekeering; pater Samerius zal hem krachtens volmacht van den nuntius met de Kerk verzoenen.

Ad Crithium.

Dilecte fili. Literas tuas 27 Januarii Groningae datas, 11 Februarii accepimus, easque plenas amore et observantia cum erga S. Sedem Apostolicam tum nostram personam intelleximus. Quod ad primum earundem membrum, nempe de obitu abbatis monialium sancti Nicolai in Marna attinet et applicatione bonorum ejusdem monasterii in usum et commodum Patrum Societatis Jesu, scripsimus et deteximus nostram mentem reverendo domino Vicario. (Quoad) alterum vero membrum, continens causam tuae personae propriam, scripsimus quoque ante aliquot dies Patri Samerio, nec dubitamus quin literas nostras acceperit, teque in pristinum statum restituerit. Faxit Deus, ut restitutus perseveres in Dei gloriam et honorem tuamque salutem, pro qua in orationibus advigilabimus. Coloniae, 12 Februarii 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 11r.

441. 1591, FEBRARI 13, KEULEN. — Frangipani aan Gregorius Gerinx. Over de wreedheid en afpersingen van de Spaansche bezetting te Roermond en elders. Raadt den vicaris generaal aan, dat er een vertrouwde afgevaardigde uit Roermond om redres naar Parma zal gaan. Deze moet dan tevens spreken over belastingen welke van kerkelijk goed worden geheven; de bewering, dat dit geschiedt met pauselijke toestemming, komt hem niet waarschijnlijk voor.

Ad vicarium Ruremundensem.

Literae vestrae 8 Februarii Ruremendae datae, 13 ejusdem Coloniae nobis traditae sunt, quas sane heu tristi ae perturbato animo legimus, posteaquam intolerandam regiorum militum ac plusquam beluinam ferociam (qua apud vos imprimis grassantur) ex iis perceperimus. Sed quo remedio huic malo succurri valeat, non facile invenire possumus; tales etenim ac similes querelae quotidie ad nos deferuntur, adeo ut quasi commune malum esse certe videatur. Cum itaque severitate apud eosdem nihil (ut quotidiana experientia docet) effici posset, lenitate quadam illos potius aggrediendum esse indicarem. Et quia nos ipsi cum duce Parmensi ea de re egimus, et tam sua celsitudio quam praefecti caeteri omnes summe sese excusent, non ab re vos facturos existimarem si aliquem ex vobis, bene informatum, ad ducem Parmensen destinaveritis, qui singula (in quantum fieri potest) eidem aperiat; non diffido quin pro sua in Catholicos maxima benignitate aliquid remedii huic malo adhibeat. Praeterea quod scire a nobis [vis], utrum nobis de gratia, ut allegant contributionum magistri et exactores, quam summus Pontifex catholicae regiae majestati super bona ecclesiastica indulsit, aliquid constet, fatemur libere nihil omnino nobis constare, neque verosimile videri. Quapropter si illud quoque duci proponeretur, non admodum nobis displiceret, ut nos etiam factum in animo habeamus.

Quod ad dominum Cuyckium attinet, jam antea a nobis aliquoties serio admonitus est, ut munus hoc sibi oblatum et impositum gratanter acceptare

et in eo pro viribus strenue laborare non recusaret, neque eundem adhuc admonere desistemus; utque vos idem faciatis, rogamus [1]).

Quantum ad casum domini Balthasari Fabricii, nihil ea de re adhuc ad nos perlatum est, neque pro dispensatione apud nos institit (dolemus tamen ex animo). Si quid in posterum forte rescripserimus, facturi sumus quod acquitatis et justitiae fuerit, et quod a nobis petitis. Valeat reverentia vestra. Coloniae, die 13 Februarii 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 8v.

442. 1591, FEBRUARI 14, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato [2]). Berichten over de vrijheid van beweging der Katholieken in Holland. Aanbrengers, welke den priester aldaar belagen. Een vergadering van afgevaardigden uit Engeland, Schotland, Holland en Zeeland in Kopenhagen op handen.

. . . . . .

La religion Cattolica in Olanda si mantiene occultamente con maggior frutto che se vi fusse publico. L'uso essendo che per la porta di libertà a di connivenza di quei, che governano, subintrano certi esploratori non per altro fine che di procurar maggior persecutione a quei poveri sacerdoti, che esponeno a tutte l'hore in pericolo la vita loro.

Di Olanda me si scrive ancora, ch'in Danimarca si farià nel mese ch'entra una dieta di diversi deputati, cioè del medesimo re di Danimarca, dell'altro di Scotia, della regina d'Inghilterra, et delli Stati di Olanda et Zelanda, senza sapersi quelche s'habbia di trattare . . . . . Di Coloniea li 14. di Febraio 1591.

Napels, Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 25r.

443. 1591, FEBRUARI 14, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato. Vraagt opnieuw [3]) een kanonikaat in s. Marie te Utrecht aan voor Wigle Omius (Oem), een geestelijke van daar geboortig. Wegens den dood van Sixtus V is de vroegere gunstige beschikking niet kunnen doorgaan.

Al signor cardinal Sfondrato.

. . . . . .

Vacò similmente nel mese di Luglio prossimo passato per morte di un Theodorico Thibault il canonicato che possedeva nella chiesa collegiata di santa Maria di Ultrajetto in Olanda, et proposi alla Santa memoria di Sisto V Viglio Omio, clerico Ultrajettino, figlio di Cornelio Omio, consigliere di sua Maestà Cattolica, qual, come constantissimo nella religione Cattolica et fidelissimo ministro del suo principe, ha non solamente educato li suoi figli nella medesima religione, ma è stato gran protettore del clero et d'i Cattolici contra quei rebelli. Et gli fu fatta la gratia dalla Santità Sua, ma per la morte, che

1) Cuyck, ofschoon in 1590 door den Koning van Spanje tot bisschop van Roermond benoemd, bleef voorloopig te Leuven, en heeft het bisschoppelijk ambt eerst in 1596 aanvaard. Habets *Gesch. v. h. bisdom v. Roermond*, II, p. 461.

2) Paolo Camillo Sfondrato, staatssecretaris onder Gregorius XIV. Deze laatste was tot paus verkozen 5 Dec. 1590.

3) Zie het vroeger verzoek bij schrijven van 26 Juli hier boven.

gli sopravenne, non hebbe effetto. Così adesso propono et racomando a Nostro Signore et a Vostra Signoria illustrissima e reverendissima detto Viglio, figlio di questo buon gentilhuomo, per consolarlo nelle tribulationi et per confirmarlo nella protettione della religione et delle cose ecclesiastiche, occupate da nemici. Conchè humillissimamente le baccio la mano. Di Colonia, li 14 di Febraio, 1591.

Napels. Biblioteca Naziònale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 25v.

444. 1591, FEBRUARI 15, KEULEN. — Frangipani aan Cuyck. Berust er in, dat C. het bisdom van Roermond vooreerst niet durft te aanvaarden. Over de benoeming van Henricus Gravius.

Ad dominum Cuychium, Lovaniensem decanum.

Binas literas reverentiae vestrae, alteras 7 et 5 Calendis Februarii Lovanio ad nos datas, accepimus 16 Calendis Martii.

. . . . . .

Ad alteras vero literas in quibus difficilem admodum te exhibes ad munus episcopale Ruremundense acceptandum ob causas in tuis literis allegatas satis probabiles, scias quod nostri animi intentio non est te urgere, dummodo praeter conscientiae scrupulum et Catholice regiae majestatis offensionem tamdiu abesse valeas, donec omnipotens Deus meliora nobis tempora aspiraverit, ne si fortasse hac conditione contempta et spreta, quae ultra oblata est, et alia postea vacaverit paulo melior, etiam sperneres. Gratulamur tibi et universitati quod dominus Gravius [1]) subierit munus ad quod fuit ablegatus; speramus inde multum honoris et beneficii cum tibi tum universitati consecuturum. Valeat reverentia vestra, quae nobis erit perpetuo commendata. Coloniae, 15 Februarii 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 11r. en v.

445. 1591, FEBRUARI 17, KEULEN. — Frangipani aan Herman van Musschenbroek, raadsheer van Friesland. Spoort hem aan om de zaak van den koning en van de Kerk toch trouw te blijven.

Clarissimo et eruditissimo domino Hermanno a Moissenbroick, regiae majestatis consilario in Frisia.

Clarissime domine. Quod frequentibus litteris ad dominum praepositum Gandavensem [2]) nobis salutem dominationis vestrae imprecabatur nostrique memoriam habeat, pergratum est intelligere, ac semper vicissem dominationi vestrae idem optamus et omnia nostra officia obsequiaque offerimus. Quis rerum status sit, et quibus difficultatibus et periculis respublica et religio Catholica versetur, satis ex eodem praeposito intelligere dominationem vestram existimo, cujus officia, eidem dominationi vestrae nota, praedicare superfluum ducimus. At hoc optaremus aeque omnes intelligere ipsius syncerum et liberalem animum, zelum et studium erga religionem et res regias ac nos idipsum usu et expe-

1) Henricus Gravius, hoogleeraar te Leuven, reeds onder Sixtus V naar Rome ontboden, om daar toezicht uit te oefenen op de Vaticaansche drukkerij en zijn hulp te verleenen bij de uitgave der Vulgaat. Zie: Foppens-Miraeus, *Biblioteca Belgica*. Zie ook hierboven het schrijven van Frangipani op 6 Juni 1590.

2) Bucho van Aytta, proost van s. Bavo te Gent.

rientia compertum habemus; plus ponderis et argumenti suis prudentibus consiliis et rationibus tribueretur. At cum in praesentiarum res eo loco sunt constitutae, ut etiamsi omnia in unum conferantur consilia, vix salutem sperare liceat, hortamur atque paterne monemus dominationem vestram, ut quemadmodum hactenus strenuo operam suam reipublicae impartita est, ita in hisce fluctibus eandem continuare pergat, et apud optimos quosque regi et religioni addictos, rem omnem promoveat, uti apud dominos praesides Pamelium [1]), Assonvillium [2]), Richardotem [3]) (quorum fides pietasque erga regem et religionem nobis commendatur et praedicatur) facere non dubitamus. Quibus omnibus caeterisque principibus et dominis consiliariis, cum quibus dominationis vestrae notitia et rerum communicatio intercedat, commendatos cupimus, nostrumque obseqium deferet, si qua in re usui esse possimus; et si ad eosdem scribendum per nos tibi videbitur, nobis significet. Nos vicissem pro nostra pastorali sollicitudine nihil praetermittemus ad conservationem reipublicae et religionis, Deumque precabimur ut foeliciora largiatur et vos omnes conservet incolumes. Coloniae, 17 Februarii, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 15r.

446. 1591, MAART 25, KEULEN. — Frangipani aan George Westendorp, raadsheer in het Hof van Friesland. Betoog, dat de verkiezing van een nieuwen abt in Oldenklooster, ofschoon reeds geschied vóór zijn beschikking, toch nader moet onderzocht worden. Een klooster-visitatie is derhalve door den nuntius reeds gelast. Vraagt om den steun van het Hof. Beroept zich op de algemeene volmacht, reeds aanstonds bij zijn optreden als nuntius te Brussel ontvangen. Waarom hij zijne bemoeiing in deze niet kan uitstellen. Zal zich om een eindbeslissing te krijgen, richten tot de regeering te Brussel en tot den paus. Een gelukkige oplossing ware het, zoo de proosdij van Cusemer vrijwillig voor onderhoud van het Jezuieten-college te Groningen zou worden bestemd.

Ad Georgium Wessendorpium.

Quamvis edictum nostrum inhibitorium accesserit post electionem fratris Theodorici Amnii, praepositi in Cusamer [4]), in abbatem veteris monasterii in Marna, non tamen debilitatum illud arbitrari quis debet ob illam juris regulam: quod factum est, infectum fieri nequeat. Nam edictum nostrum neminem privat eligendi jure, sed tantum suspendendam electionem dictat ea ratione ut adversus varios et dolosos subveniret, qui in illum conventum calliditate quadam seipsos inferre et introducere cogitassent, postquam ibi nedum regulam omnem monasticam abrogatam, verum etiam cultum divinum, non temporis angustiis sed Fratrum nequitia, penitus obsoletum defovebatur. Quemadmodam electione jam subsecuta in dicti fratris Theoderici persona, non possumns illam ita praeterire, quin a nobis examinetur. Quae si legitima probatur, tunc optime juris regula congruere videtur: quod factum est infectum fieri nequit. Si vero

1) Willem van Pamele, voorzitter van den Geheimen Raad te Brussel.

2) Cristoffel d'Assonleville, lid van den Geheimen Raad.

3) Joannes Richardot, president van Artois.

4) Cusemer, waar zich een nonnenconvent bevond van de Premonstratensers, s. Mariapoort geheeten.: *Oudheden en Gest. v. Groningen*, p. 162.

illegitima deprehendatur, oportet ut illa, quamvis facta, pro infecta habeatur. Quare si electores in edicti poenam non inciderunt, quia apparuit edictum re non integra, non possunt declinare judicium electionis, quo cognoscatur an legitime facta fuerit; impiissimum enim esset, ut dum incumbimus ea reformare quae legitime sunt constituta, feramus ea quae temporis vicissitudine mutantur, et iterum oporteret ut constituantur praeter canonem, praeter regulam illegitime constituta. Destinabimus ergo viros qui electionem factam examinant, visitantque conventum. Nam si res bene perpendatur, agitur de praejudicio omnium membrorum Groningensis ditionis, non autem de abbate conventualium, quod sibi vendicant. Nam conventus ille ecclesiaeque omnes, in Groningensi ditione fundatae, non sunt erectae ministrorum ecclesiasticorum quietis et inertiae causa, sed in redemptionem animarum fundatorum, in salutem et prosperitatem reipublicae Groningensis et totius populi Christiani. Quod si conventui, debitis ministeriis spoliato, sit occurrendum, non sunt abbates nec monachi, tanquam partes, sed Deus, Ecclesia et fundatores beneficiorum, qui hac in re partes sunt; hi sunt vocandi, cum fundatorum intersit, quorum res agitur; qui, si fieri posset, aliis operariis ecclesiastica munera officiaque divina, quae juxta eorum mentem ad gloriam et laudem Dei fieri deberent, quam qui ea negligunt et contemnunt, delegarent. At si nos huic rei caeterisque, spiritualia et ecclesiastica tangentibus, manum ex injuncto nobis officio velimus admovere, argumentum fiet apertum potius ingratitudinis amplissimi senatus Groningensis in seipsum patriamque suam quam fidei in regem, suum principem, si omnium edictorum nostrorum, quae super spiritualibus ecclesiastisque rebus totius status et regionis Groningensis optime dirigendis disponendisque a nobis emanant, executionem remorari velit cupiatque singulis accedat placitum, quod vocant regium. Nam cum hoc placetum accepissemus ab initio legationis nostrae, ita nobis in legatione gerenda placitum semel traditum esse satis arbitramur, quemadmodum si uni vestrum a senatu munus aliquod traderetur, cui esset authoritas et jurisdictio annexa, non esset opus ut in injuncti muneris exsecutione novus assensus expectetur. Quod si quis placitum nobis traditum non credet, curet sibi a Supremo Consilio regio Bruxellensi renunciari. Nihilominus sequeremur consilium dominationis vestrae, ut mandatum nostrum suspendatur, si paritum esset ab abbatibus edicto senatus, ante electionem illis insinuato nomine regis, postquam nostro parere non potuerunt, ea ratione quod accesserit post electionem factam. Id equidem argumenti est manifestissimi, quod abbates non observando senatus edictum, et senatus ferendo contraventionem abbatum et electorum, contempserint et flocci penderint charitatem, pietatem, zelum Hispaniarum regis, authoritatem Parmensis ducis et voluntatem Summi Pontificis, qui ab his principibus hac in re velut ipsorum animi formator et praeceptor arcersitus nobis praeceperit ut pro Catholica religione in regione Groningensi retinenda ac promovenda collegium Patrum Societatis, in urbe Groninga instituendum, sedulo incumberemus, illa monasteria supprimendo, quorum nulla exstat monastica disciplina nullusque cultus diviuus, et quorum fructus ac proventus, si in dicti collegii fundationem converterentur, majori ac longe maximo beneficio Groningensis ecclesia potiretur. Senatus, cum illud non sategerit, nedum efflagitaverit, videretur a tam pio, tam sancto preposito declinare velle. Nos rem omnem deferemus ad Consilium privatum regium Bruxellense, ad ducem Parmensem et ad Pontificem, ut, cognito statu illius monasterii, sta-

tuant quid magis expediens sit pro juvenibus erudiendis adultisque confirmandis in religione Catholica hoc tempore, quo nullum subsidium spirituale reipublicae Groningensi exstat ab illo conventu, suis debitis ministeriis destituto, monasticaque disciplina ac cultu divino penitus exuto. Et non dubitamus quin illa praetensa electio, si illegitima deprehendatur, nulla declarabitur. Verum si praepositura in Cusamer sponte oblata censeretur congrua fundationi collegii, laudarem ut interim acciperetur, nam initium operi nedum daretur, verum etiam placarentur superiores, et illa difficultas, quam rebus maximis ipsa natura proposuit, superaretur. Quare cum dominatio tua fuerit interpellata, ut apud nos intercederet ne electionem jam factam infringeremus, neve mandatum nostrum inhibitorium ulterius progredi pateremur, ad eandem nos quoque confugimus, pro patriae suae salute in Domino observantes in hanc curam incumbere, ut illa praepositura in Cusamer oblata concedatur. Id enim erit animi et ingenii vestri et ejus spei, quam habere debemus in dominatione tua et senatu, quod in ea sententia perseverabit, quam prae se tulerat: nihil sanctius, nihilque religioni munitius pro amplificanda Catholica religione in Groningensi regione ac conservanda institui posse quam Jesuitarum collegium. Contendat igitur, quaeso, atque laboret, ut concessio fiat, et nobis rescribat quam primum quid per se factum fuerit, et interim feremus ut suspendatur exsecutio inhibitorii mandati nostri. Valeat, Coloniae, die 25 Martii 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 22r—23r.

447. 1591, MAART 25, KEULEN. — Frangipani aan Arnoldus Nylen. Zendt hem het schrijven over, dat hij in de zaak van het convent Oldenklooster gericht heeft aan George Westendorp. De vicaris moet zich van de hulp van Johannes Critius bedienen om zoo mogelijk de proosdij van Cusemer voor onderhoud van het toekomstig college te verwerven.

Ad vicarium Groningensem.

Accepimus ex literis reverentiae vestrae datis hac die, quid contigerit (in) negotio Oldecloestrensi. Illud idem nobis significavit W. C. Westendorp [1]), ad quem cum rescribamus plenissime diluentes omnia argumenta, quibus electionem legitimam et mandatum nostrum inhibitorium nullius roboris opinatur, voluimus ea de re neque reverentiae vestrae neque reverendo Joanni Crithio amplius loqui, sed omnibus illas cummunes voluimus, et hac de re illarum exemplum his addidimus, mandantes reverentiae vestrae et reverendo Crithio ut adsint W. pro illa praepositura obtinenda. Interim apud Regium Concilium Bruxellense et serenissimum ducem rem omnem promovebimus. Si vero nulla spes esset obtinendi praepostituram, ad nos deferat reverentia vestra, cui peroptamus ut reverendus Joannes Crithius assistat in ea consequenda; alioquin vel omnes conventus sunt reformandi et ad pristinum reducendi, vel in iis alia forma Dei cultus restituenda. Valeat reverentia vestra, quam Deo commendamus. Coloniae, 25 Martii, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 22r.

448. 1591, APRIL 25, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato. Gunstige berichten omtrent den geloofsijver in het Utrechtsche aartsbisdom. Wanneer de vrede

1) Zie voorafgaand schrijven van Frangipani aan George Westendorp, 25 Maart 1591.

tot stand mocht komen, zal het Katholieke geloof in de Noordelijke Nederlanden misschien nog sneller en nog krachtiger herleven dan in Vlaanderen is geschied.

Quella consolatione, che vostra signoria illustrissima et reverendissima mi scrive nell' ultima sua lettera di 6 dell' istante haver' sentito N. S per l'aviso, ch'io donai del frutto goduto quì del santissimo giubileo, spero che se la radoppierà con quest' altro di non minor frutto, che n'han goduto li Cattolici di Olanda in Utrecht, Gouda, Dordrecht et Leiden con l'opra di duo sacerdoti così clandestinamente, come si puo sotto l'impero di quelli rebelli di Dio et del lor principe naturale; ch'in Leiden solamente habia un di loro udito con l'occasione di questo giubileo la Confessione di mille anime et più. Anzi il vicario apostolico, deputato de me nella diocese di Utrecht [1]), visitando li Cattolici di tutte sudette città per far lor godere simil duono, mi scrive ch'alcuni eretici siano ritornati alla fede Cattolica; ch'alcuni gioveni di 14 et 16 anni si sono battizati, et molti adulti lasciati da lui, ritornando in Utrecht, in mano di homini pii per disporli al Battesimo, argumentando vero che soccedendo la pace si restituirià subito al paese la religion Cattolica con lo medesimo frutto et forse maggiore di quelche si vede in Anversa et nell' altre città della Fiandra, reconciliate al lor principe . . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 34r.

449. 1591, APRIL 29. — Verslag over den toestand van het bisdom Antwerpen (met name in de baronie van Breda en het markiezaat van Bergen op Zoom), door den vicaris-generaal Frans van Thienen namens zijn bisschop Livinus (van der Beke) bij paus Gregorius XIV uitgebracht.

Inter alias Galliae Belgicae . . . . .

. . . . . (f. 170v). Quarta pars hujus dioecesis est decanatus Bredensis, quae omnium aliarum nobilissima atque prestantissima esse solet, sed hoc infelicissimo tempore illis quoque calamitate ac devastatione aequipollet. Proinde quidquid de coeteris dictum est, de isto quoque optimo jure dici potest.

Hic decanatus sub se habet oppidum Breda, muris circumcinctum (quod est baronia); unum magnificum municipium, Oosterhoudt nuncupatum; unum nobilissimum comitatum, Hoochstraten nuncupatum; et triginta sex magnos pagos. Singuli suas ecclesias et capellas habere solent; sed nunc omnes tam in oppido predicto quam in aliis locis spoliatae, profanatae et destructae sunt. Decanatus iste solet ducentos et plures tam sacerdotes quam pastores sibi habere subjectos; nunc vero vix habet quadraginta, et loco centum millium communicantium, quos sibi subjectos habere solet, hodie vix habet duodecim millia.

Oppidum Bredanum anno proxime preterito rursus in hostium potestatem reincidit [2]). Distat a civitate Antverpiensi itinere unius diei. In eo est unica parochialis ecclesia, illaque collegiata, jurispatronatus illustrium laicorum, Mariae Virgini dedicata, in qua sunt duodecim prebendae, et eisdem dignitatibus ac officiis decoratur, quibus reliquae praedictae ecclesiae collegiatae. Praeter has prebendas sunt in ipsa ecclesia ceterisque aliis piis in locis plurima simplicia

1) Sasbout Vosmeer.

2) In Maart 1590 door de bekende verrassing met het turfschip.

beneficia, quae per episcopi vicarium ac visitatorem una cum illorum fructibus ad perpetuam rei memoriam fuerunt registrata. Tria virginum monasteria; unum Ordinis Premonstratensis [1]); alterum Ordinis Canonicorum Regularium, servans regulam S. Augustini, quod in omnibus episcopo Atverpiensi subest [2]); tertium est Nigrarum sororum [3]), quod et illi subest. In quantis autem periculis istorum trium locorum religosae versentur, unusquisque apud se cogitet. Insuper sunt (est etiam Beginasium) et plurimae capellae plurimaeque piae fundationes; sed hospitale pauperrimum, quod olim ad instar Antverpiensis Lirensis, Herentalensis et Bergensis gubernari solebat, in ultima visitatione, quae facta est per vicarium prefatum anno 1590, repertum est non solum istud xenodochium ab annis quinquaginta a laicis fuisse usurpatum, sed et alia plura pia loca ac pias fundationes a laicis possideri et gubernari. Cum autem episcopus de remedio deliberaret, oppidum ab hereticis fraudulenter fuit interceptum.

Cum autem decanatus iste propinquus sit Hollandis et Zelandis, incolae cum illis et continuum habeant commercium. Vicarius prefatus in visitatione sua plurimos sacerdotes, pastores et laicos heresis labe inuenit infectos, quos omnes pro majori parte ad fidem Catholicam reduxit. Qui propter Catholicae fidei profectum, quem in illo decanatu fieri sentiebat, diutius in illius visitatione permanere desiderabat; sed propter continuas insidias, sibi ab Hollandis et Zelandis instructas, munus visitationis cum maximo vitae suae periculo imperfectum relinquere coactus fuit.

In comitatu vero Hochstratano (qui distat a predicto oppido tribus, et ab Antverpia sex Belgicis milliaribus) unica est insignis parochialis ecclesia, illaque collegiata, S. Catherinae dedicata, quae sicut et aliae huius decanatus ecclesiae nunc ab incolis in privatos usus et habitationem est conversa. Collatores harum prebendarum coeterorumque simplicium beneficiorum sunt comes de Hoochstraten et capitulum Antverpense. Haec ecclesia praeter decanatum et pastoratum nullas allias habet dignitates. In hoc quoque loco est beginasium et xenodochium; sed ista duo loca ab hereticis facta sunt inhabitabilia. In eodem autem comitatu est monasterium virginum S. Clarae Ordinis S. Francisci, suntque adhuc in hoc monasterio circiter virginti virgines, vivuntque partim ex propriis redditibus (qui admodum sunt tenues), partim ex eleemosinis, partim ex labore manuum. Hae virgines potius divino miraculo quam humano subsidio ali putantur. Et licet hoc monasterium hostibus maxime obvium sit, tamen quasi intactum hactenus remansit, excepto quod altaria ceteraque loca profanata. Nihil de coeteris decanatibus tam lacrimabile relatum est, quin de hoc (quod episcopi vicarius, istorum omnium locorum visitator, qui nunc praesens est, testari poterit) deplorabilius referri posset.

Quinta ac postrema pars dioecesis Antverpiensis est decanatus Bergensis, qui caeteris decanatibus nobilitate pagorum, subditorum, sacerdotum, monasteriorum, piorum locorum, insignium ecclesiarum et capellarum multitudine olim praestabat; sed oppidum Bergense ante annos quindecim ab hostibus occupatum fuit et adhuc modo occupatur.

---

1) Het Grauwe-zusterklooster, gelegen in het Valkenberg en aan de Catharina straat (Kalf, *De monumenten v. Gesch. en Kunst in de provincie Noordbrabant.* Eerste stuk (1912) p. 154).

2) Sint Catharinadal, thans kazerne. Kalf, l. c., p. 130.

3) Het Zwarte-zusterklooster, Krüger, *Kerkl. Gesch. v. h. bisdom v. Breda* III, p. 256.

Hic decanatus duo insignia oppida et unum municipium sub se habet, videlicet oppidum Bergen op Zoom nuncupatum, alterum Steenbergen, quae validissimis muris et moeniis circumcincta sunt. In oppido Bergen fuit una ecclesia parochialis, illaque collegiata, juris patronatus marchionis Bergensis, b. Mariae Virgini dedicata, praeter decem canonicatus et prebendas (habens); alia plurima (beneficia) simplicia tam in predicta ecclesia quam in aliis piis locis fundata fuerunt. In hoc oppido fuerunt quatuor monasteria; unum virorum Ordinis Francisci de Observantia [1]); secundum vero fuit Virginum regularium, clausuram et regulam S. Augustini observans [2]); tertium virginum Nigrorum sororum [3]), ejusdem Ordinis et instituti cujus est Antverpiense et Lirense. Quartum est xenodochium [4]) ejusdem Ordinis, instituti et regulae cujus est illud Antverpiense, Lirense et Herentallense. Fuerunt in hoc oppido quam plurimae piae fundationes, quarum nulla habetur memoria; omnia ista predicta loca sacra funditus sunt eversa; pauci admodum horum predictorum locorum ecclesiastici supersunt, quorum quidam sunt Antverpiae, quibus per episcopum de conditionibus est provisum. Quedam quoque adhuc supersunt illorum monasteriorum moniales, et cuique iuxta suum Ordinem de alio loco per episcopum est prospectum, quia omnes istae moniales episcopo Antverpiensi semper subfuerunt.

Steenbergense oppidum est valde parvum, sed suo tempore fuit egregium, et habuit unicam ecclesiam parrochialem, plurimis bonis, simplicibus beneficiis castralibus dotatam. Sed haec ecclesia S. Andreae dicata cum reliquis capellis aliisque piis locis est penitus ab haereticis (qui eam anno proxime praeterito invaserunt) destructa et devastata, et nemo ecclesiasticorum hujus oppidi est in vita.

Municipium seu baronia de Rosendael unicam ecclesiam parrochialem b. Barbarae dicatam habuit, quae cum quadam capella et domo pauperum est quasi funditus per hostes demolita.

In territorio de Westmal, praeter insignem parrochialem ecclesiam fuit olim quoddam virginum monasterium Ordinis et regulae S. Augustini, quod quoque per iconoclastes est dirutum et penitus demolitum. Et hujus monasterii sex moniales supersunt, quae simul in uno loco Antverpiae miseram agunt vitam, victum opera manuum querentes; sed hae in omnibus subsunt Canonicis regularibus.

Decanus hujus decanatus hoc tempore quatuor habet pastores ipsi subjectos, qui multa patiuntur propter fidem Catholicam et, nisi moverentur pietate et religionis zelo, jamdudum ecclesias et oves sibi commissas deseruissent.

A quo tempore episcopus ecclesiae suae prefuit, non destitit dies noctesque gregi suo incumbere, depravatos mores, qui haereticorum tempore irrepserant, corrigere, ecclesiasticam disciplinam, quantum impedita sibi juristictione licuit, in usum revocare, templa, monasteria, altaria, aliaque pia loca diruta ac profanata proprio aere ac piorum eleemosinis restaurare, religiosos religiosasque, monasteriis suis expulsas vagisque sedibus oberrantes, de opportunis locis pro temporum necessitate providere, aliaque pastoralis sui officii ita fungi, ut apud regem Catholicum ac seremissimum ducem Parmensem et apud omnes bonos magnam sibi laudem nactus sit.

---

1) Krüger, *Kerkl. gesch. v. h. bisd. v. Breda*, III, p. 129.
2) Krüger, III, p. 126.
3) Krüger, III. p. 124.
4) Krüger, III, p. 126.

Sed nulla in re magis elaboravit quam in haeresum evulsione, in qua Deo authore ita profecit, ut quatuor annorum, quibus ecclesiae suae praefuit, spatio, duodecim fere Calvinistarum, Anabaptistarum, Lutheranorum et Zwinglianorum aliorumque hereticorum milia ex civitate profligaverit, ac sex alia milia ad haeresim publice abjurandam, fidemque Catholicam profitendam induxerit.

Episcopus in tota dioecesi de novo publicari fecit concilium Tridentinum; et, quantum in se est, id inviolabiliter observari curat. Sed capitulum Antverpiense et illius exemplo coetera capitula collegiata istius dioecesis, exemptionem et jurisdictionem in clerum pretendentes, adeo jurisdictionem episcopalem enervant, ut episcopus hodie non reperiatur habere alios subjectos, qui eum agnoscant, quam pastores aliquot et capellani, in agris degentes, et pauca monasteria. Reliqua pars cleri ab episcopi jurisdictione et visitatione hortatu et exemplo capituli Antverpiensis sese subtraxit, ita ut episcopus potius capellanus quam presul dici possit. Cui malo exemplo nisi per S^tem. V. praesens opportunumque adhibeatur remedium, de tota illa dioecesi actum erit, caeteraeque Belgii dioeceses idem intentabunt. Et nullus erit episcopus, qui ecclesiae suae hoc modo preesse velit, omniaque ruent in exterminium, quod episcopus S^ti. V. apertissime protestatur. Immo nisi remedium predictum quam citissime adhibeatur, supplicabit humillime S. V., ut dignetur admittere resignationem suae ecclesiae, cui tuta conscientia hoc modo preesse nullo modo posse sperat . . . . .

Franciscus van Thienen, vicarius spiritualis Antverpiensis et canonicus ejusdem ecclesiae.

Congr. S. Concilii f. 159—173 (oorspr. eigenh. get.).

Vooraf (f. 151—151v) gaat een eigenh. brief van bisschop Livinus (van der Beke), uit Antwerpen 29 April 1591, aan den paus gericht, om Fr. van Thienen voornoëmd af te vaardigen als plaatsvervanger bij de verplichte „Visitatio ad Limina".

450. 1591, MEI 9. — De nuntius Frangipani aan kardinaal Sfondrato: over de vruchtbare werkzaamheid van eenige priesters in Holland.

. . . . . Quelli pochi sacerdoti, ch'in Olanda sono tacitamente tolerati da rebelli in ajuto di Cattolici, fanno grand' acquisto di anime giornalmente, che se tanto poco l'uso publico della religion' Cattolica vi s'introducesse, senza dubio se n'estirparià l'eretica . . . . .

Colonia Vol. 2, f. 1034 (oorspr.). Vgl. *Archiv.* I n°. 2139.

451. 1591, MEI 17, ROME. — Kardinaal Camillo Sfondrato aan Frangipani. De staatssecretaris van Gregorius XIV zendt aan den nuntius bijgaand verzoekschrift over, met verzoek namens den paus daaraan te willen voldoen.

Illustrissime et reverendissime come fratello. Nostro Signore ordina che vostra signoria proveda Theodoro Canisio, alumno del collegio Romano, nominato nell'incluso memoriale, di uno de li primi canonicati che vacaranno nelle chiese, che egli nomina. Et Dio la guardi. Di Roma, a li 17 di Maggio 1590.

Come fratello
CAMILLO cardinale SFONDRATO.

Verzoekschrift van Theodorus Canisius, kweekeling van het „Collegium Germanicum" te Rome, aan den paus gericht, ter verkrijging van een beneficie in Aken, Utrecht of Maastricht.

S. D. N. Gregorio XIV, pontifici optimo maximo.

Devotus Vestrae Santitatis orator Theodorus Canisius, collegii Germanici in Urbe alumnus, in suorum studiorum termino constitutus, et ad majores Ordines promotus, jamque aliud non expectat nisi tempus quo a superioribus sacerdos fieri jubeatur. Supplicat humiliter Vestram Sanctitatem ea qua postest animi submissione maxima, cum propediem eidem in Germaniam post finem studiorum, qui in proximo est, discedendum sit et nec ullum beneficium obtineat aut patrimonium, quo ecclesiasticae vitae rationes decenter tueri valeat, non habeat, ut Vestra Sanctitas pro suo in christinam religionem zelo et animi benignitate, qua eos, qui omnem operam in vinea Domini collaborandam statuerunt, prosequi consuerit, litteras ad nuntium apostolicum, Coloniae commorantem, dare dignetur, illique mandare, ut praefato Canisio prima data occasione de aliquo canonicatu in ecclesia Aquisgranensi, aut Trajectensi, aut sancti Servatii provideat, ut ibi Deo inservire et talentum, a divina bonitate sibi traditum, exercere possit. Orabit is Deum optimum maximum, ut sanctitatem vestram, Christianae reipublicae maxime necessariam, quam diutissime conservare dignetur incolumem.

Theodorus Canisius, alumnus collegii Germanici.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f. 59r.

452. 1591, mei 18, rome. — Kardinaal Sfondrato aan Frangipani. Verheugt zich over den ijver, waarmede het jubilé in Holland is gevierd. Geeft zijn twijfel te kennen, of het wel tot een vrede tusschen de oproerige Nederlanden en den koning van Spanje zal komen.

Illustrissimo et reverendissimo signore, come fratello. E' grandemente da laudare Dio, che anco in mezzo gli heretici manifeste la sua potenza, et il giubileo [1]) in Olanda habbia fatto così grandi effetti. Vostra signoria vada ajutando, come può al meglio, questi buoni spiriti, et speri che forse un giorno sparirano le tenebre che tengono offuscati gli intelletti di cotesti miseri heretici, e quanto è più dura l'impresa, tanto vostra signoria da maggiore campo di essercitare et mostrare la sua pietà e virtù.

La pace tra il re Cattolico et li Stati di Fiandra serebbe buona, ma più presto si può disiderare che sperare. . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f. 64r.

453. 1591, juni 13. — De nuntius Frangipani aan kardinaal Sfondrato: over den vooruitgang van den kathólieken godsdienst in Holland en Zeeland.

. . . . . Nel popolo basso di Olanda se fa giornalmente grand' acquisto della religion nostra, con maggior desiderio di haverne l'esersitio publico. In

1) Jubilé, uitgeschreven naar aanleiding der verkiezing van Gregorius XIV.

un luogo di Arnem, villa tenuta da ribelli et di molta conseguenza, se dal S^r. duca di Parma se ricuperasse, si comunicorno più di trecento persone nel giorno dell' Ascensione; et li Cattolici di Zelanda, havendo inteso il giubileo osservato dalli Cattolici di Olanda, lo domandorno ancor' essi, ch'io per conservar' l'humiltà et la fede tra loro, m'arrogai quest' autorità di prorogarli il tempo prefisso nella Bulla, et fù a lor mandato per un' di preti di Olanda di molto zelo, et, secondo me si scrive, fu ricevuto da quei poveri Cattolici come angelo del cielo . . . . . Di Colonia li 13 di Giugno 1591.

. . . . . In Olanda la religion Cattolica moltiplica nel popolo minuto con gran frutto, così occultamente come a lor' è permesso . . . . . Colonia, li 20 di Giugno.

Colonia Vol. 2 f. 1042 en 1044 (oorspr.) Vgl. *Archivalia* I, n°. 2139.

454. 1591, JUNI 20, KEULEN. — **Frangipani aan kardinaal Sfondrato. Verlangen van het gewone volk in Holland naar openbare godsdienstoefening. In Arnhem ontvingen met Hemelvaart 300 personen de h. communie. In Zeeland heeft de nuntius het jubilé verlengd, dat daar met opgewektheid is gevierd.**

Nel popolo basso d'Olanda si fa giornalamente grand'acquisto della religion' nostra con maggior desiderio di haverne l'esercitio publico. In un luogo di Arnem, villa tenuta da rebelli, et di molta conseguenza, se dal signor duca di Parma si ricuperasse, si comunicorno più di 300 persone nel giorno dell' Ascensione. Et li Cattolici di Zelanda, havendo inteso il giubileo ottenuto dalli Cattolici di Olanda, m'arrogai quest'auterità di prolongarli il tempo frefisso nella Bulla; et fù a lor mandato per un' di preti di Olanda di molto zelo, et, secondo me si scrive, fu ricervuto come angelo del cielo da quei poveri Cattolici. Piaccia a Dio benedetto di assister con la sua santa gratia al signor duca di Parma, acciochè, assistendogli la Spagna con l'adjuti humani, possa ricuperar alla maestà Divina et all'altera del suo re questi rebelli; ch'è quanto posso dire a vostra signoria illustrissima e reverendissima et a N. S., acciochè si possa proveder con l'adjuto dell imperatore, che quella chiesa non resti sotto l'imperio di colui. Li 20 di Giugno.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 42r.

455. 1591, AUCUSTUS 12, KEULEN. — **Frangipani geeft aan Henricus Cuyck in beraad, of hij niet de plaats van Gravius te Rome zal gaan innemen, dat de nuntius gaarne zou zien.**

Ad Henricum Cuyckium.

. . . . . .

De altero surrogando in locum demortui domini Gravii [1]), ni fallor, credo

1) Henricus Gravius, tot medewerker van de Vaticaansche drukkerij benoemd, was reeds op 11 April 1591, dus slechts een jaar na zijn komst te Rome, aldaar overleden. Niemand minder dan kardinaal Baronius stelde zijn grafschrift op (bij Foppens-Miraeus, *Bibliotheca Belgica*), en zorgde ervoor dat hij werd bijgezet in de kerk der „Anima". Zie ook over hem: Dr. G. I. Hoogewerff, *Bescheiden in Italië omtrent Nederl. Kunstenaars en Geleerden*, passim, en Dr. I. Schmidlin, *Geschichte der Anima*, passim.

jam cogitatum in Urbe, et si a vestris persona reverendissima tua promoveretur, nullus erit qui te melius tibimet consulere possit ad illam provinciam capescendam. Praecessit enim confrater vester; locum velut examinavit; fieri non potest, quin Romanae vitae modum suis retulerit. Agnoscat ergo reverentia tua examinetque omnia ad amussim, et sibi eligat quod expediat. Nos autem certi sumus, quod sub cujusque pontificatu fundamentum illud factum typographiae Vaticanae radices altiores in dies habebit, et Urbs Romana summae peritiae reverentiae tuae specimine perfruetur. Valeat, Coloniae 13 Augusti, 1591.

Napels. Bibliotheca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12. f. 65v.

456. 1591, SEPTEMBER 20—23, KEULEN. — Frangipani aan Willem van Pamele. Verzoekt met aandrang, dat het koninklijk placet zal gegeven worden op de pauselijke benoeming van Wolfgang Oswaldsz. tot kanunnik in de kathedraal van 's-Hertogenbosch.

Ad dominum Pamelium.

Amplissime, clarissime domine. Praebendam, quae mense Maii anni proxime praeteriti vacavit in ecclesia Buscoducensi per obitum Gasparis Craen [1]), impetratam a Sixto quinto bonae memoriae per meum quondam sacellanum, magistrum Wolfgangum [2]), nobis constat, quemadmodum etiam persuademus, authenticam Bullae copiam pro obtinendo placito regio ad capiendam possessionem necessario ad clarissimam dominationem vestram transmissam, ac praeterea suo debito ac legitimo tempore insinuatem fuisse. Verum, cum intelleximus propter ejusdem placiti regii defectum eundem a justa possessione exclusum, idque in Sedis apostolicae praejudicium vergere, ob id facere non potuimus, quin clarissimam dominationem vestram admonitam simulque rogatam hisce nostris cuperemus, ut non solum praedicti Wolfgangi, cum persona idonea sit, utilis in illis partibus ac in eadem ecclesia uberiorem fructum aliquando praestare possit, verum etiam jurium suorum defensonem ac subsistentiam (suscipiat), nec praedictum de oportuna ac aequa tandem placiti regii concessione defraudari patiatur, imo omni favore prosequi velit. Rem enim se dignam efficiet, et quod ad nos attinet, beneficii praestiti suis loco et tempore memores semper erimus. Benevaleat [3]).

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 79v.

457. 1591, SEPTEMBER 25. — De Congregatio Concilii verklaart aan Livinus van der Beke (Torrentius), hoe hij heeft te handelen jegens de kapittels in zijn bisdom, en bepaaldelijk ten opzichte van het kathedrale kapittel aldaar.

Episcopo Antverpiensi.

Ill^me^. et Rev^me^. Domine.

In relatione status ecclesiae suae consuluit amplitudo tua Congregra-

1) Jasper Craen, bezitter van de achtste kanunniksdij (onder den titel van S. Laurentius) was 13 Mei gestorven; Wolfgang Oswaldsz, van Utrecht geboortig, werd 21 Jan. 1592 in het bezit gesteld van zijne prebende. Coppens, *Nieuwe beschr. v. h. bisdom 's-Hertogenbosch* II, p. 113.

2) Wolfgang Oswaldsz. van Utrecht geboortig. Reeds op 24 Mei 1590 had Frangipani het aanzoek voor zijn kapelaan gedaan (zie hier boven).

3) Het verdere ontbreekt; het schrijven staat tusschen brieven van 20 en 23 September.

tionem Tridentini concilii interpretum, quid factu sibi opus sit cum nonnullis suae dioceseos caputulis, exemptionem pretendentibus. Huic porro consultationi separatim responsum placuit. Et primum, quatenus isthae capitula sint vere exempta, exemptio tamen non obstat quo minus ab Amplitudine Tua visitari possint ad praescriptum sacri Tridentini concilii c. 4 sess. VI. Et quod speciatim pertinet ad capitulum cathedralis [ecclesiae], illud nunc demum in quaestionem venit et in Congregatione examinandum et dissolvendum est, num Amplitudo Tua juramento a se suscepto obstringatur ad servandas capituli exemptiones, quamvis revocatas. Hoc veluti articulo deciso ac plane constituto (quemadmodum prope diem fiet), universa prorsus de exemptione contraversia dirempta est. Quo ad facultatem alienandi bona ecclesiastica pro necessitate ecclesiarum et ecclesiasticorum in istis regionibus plerumque nimis plus urgente, si nomina rerum personarumque curaveris ad nos praescribenda, cura erit Congregationi, ut S^mus. D. N. concedat eam facultatem abs que ulla impensa. Ceterarum praeteren postulationum, quas in relatione complexus es, opportuno sane tempore habebitur ratio. Deus interim etc.

Congregatio Concilii. — Literarum lib. VII, p. 289 en 290.

458. 1591, SEPTEMBER 29. — De Congregatie van het Concilie aan (Levinus Torrentius), bisschop van Antwerpen: tevreden antwoord op diens ingediende „Relatio status" [1]), met troost en aanmoediging in dezen troebelen tijd.

Episcopo Antverpiensi.

R. D. Franciscus Thenensis, istius ecclesiae canonicus Amplitudinisque Tuae vicarius generalis et procurator, licet tempus ad visitanda S.S. Apostolorum limina, f. r. Sixti V constitutione prefinitum, jampridem exactum sit, nihilominus tamen a S^mo. D. N. benigne fuit admissus . . . . . Quod autem pertinet ad istius ecclesiae statum, tot turbilentissimorum temporum calamitatibus, tot nobilissimae istius provinciae ruinis afflictium, tot haereticorum injuriis quotidie exagitatum, ubi ad Congregationem Ill. Cardinalium Tridentini Concilii interpretum relatus fuit, ejus sane vicem vehementer commiserati sunt Patres. Sed in de tamen tamquam a tenebris praeclarissimarum tuarum virtutum splendorem luculentius emicuisse conspicuerunt: zelum cum primis in Catholica religione sarta tecta custodienda, pro virili propaganda; pietatem in dirutis ecclesiis aliisque piis locis etiam aere proprio restaurandis; solicitudinem denique vere pastoralem in cleri disciplina et in popularium moribus emendandis, in religionis tam viris quam mulieribus ejectis colligendis et in quibusvis errabundis ovibus per viam salutis ad pascua Domini reducendis. Illud vero unum Amplitudinem Tuam admonitam voluerunt Patres, ut quoad ejus fieri poterit, curet ab omnibus sanctimonialibus clausurae leges observari.....

Romae, die 29 Septembris 1591.

Congregatio Concilii. — Lettere sulle visite. Vol. 1, f. 96v—98.

459. 1591, OCTOBER 3. — Schrijven van den prefect van de Congregatie van het H. Concilie aan den bisschop van Antwerpen, Livinus van der Beke, verklarende dat de Congr. nimmer eenige onkosten in rekening brengt. Na nogmaals de beslissingen

1) Zie boven 29 April 1591.

omtrent exemptie en eed te hebben medegedeeld, maar nu ook uit zijn eigen naam, laat de prefect hierop volgen:

Quod attigit Amplitudo Tua de impensis, quas fecit in hac causa, non parum mihi attulit admirationis, quippe cum in litibus, quae in nostra Congregatione cognoscuntur, ne teruncii quidem a quoque fiat dispendium. Quod si et ab aliis fieret, ab eo nihilominus tua tam egregia promerita penitus eximerent.

Congregatio Concilii. — Lib. VII literarum, p. 295.

460. 1591, NOVEMBER 30, ROME. — Minutio Minucci, apostolisch secretaris voor de zaken van Duitschland, aan Frangipani. In de commissie voor de zaken van Duitschland heeft heden avond kardinaal Ludovico Madrucci het voorstel gedaan, dat de gezanten des keizers bij de Staten van Holland en Zeeland zullen aanhouden op meer gematigdheid tegenover de Katholieken, opdat zij hun evenals Anabaptisten en anderen private godsdienstoefening zouden toestaan; politiek gevaar is voor de Staten daaraan niet verbonden.

Nella congregatione Germanica, tenuta questa sera è stato preposto dall' illustrissimo signore cardinale Madrucci [1]) che con l'occasione delli ambasciadori Caesarei, che sono in costeste parti per la pace di Fiandra, ò con altra ch'a vostra signoria reverendissima paresse, si potrià incamminare una qualche trattatione destra con li Stati di Hollanda et Zelanda a fine che non si mostrassero cosi crudeli contro li Cattolici, poichè non lo fanno nè con gl'Anabatisti nè con le altre sette discrepanti dalla loro, ma che almeno li lasciassero vivere in pace, ne prohibissero loro quelle spirituali consolationi, che non ponno ne anco segondo 'l senso delli istessi heretici portare perturbatione alcuna politica, anzi più tosto rimediare a' disordini che la gente pia, privata dell' anima, è solita di tentare con partiti di desparatione. Il tempo non ha servito ch'io potessi riferire a Nostro Signore questo particolare, ma non ho però voluto tardare di proporlo a vostra signoria reverendissima a fine che non si perda l'occasione del bene, assicurandomi nel resto ch'ella saprà incaminare il negocio, modo che non apparirà onde derivi il consiglio. Co'l qual fine le bacio reverente la mano et le prego ogni felicità. Di Roma, l'ultimo Novembre 1591.

Di vostra signoria illustrissima et revendissima

deditissimo servitore
MINUTIO MINUCCI.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f. 114r en v.

461. 1591, DECEMBER 19, KEULEN. — Frangipani aan paus Innocentius IX [2]), die had verlangd dat de nuntius zijne brieven onmiddellijk aan hem zou richten. Slaat

1) Ludovico Madrucci, de neef en opvolger op den zetel van Trente van den meer bekenden Cristoforo Madrucci.

2) Innocentius IX is maar een paar maanden paus geweest; gekozen 29 Oct. 1591, stierf hij reeds op 30 Dec. van dat jaar. Een staatssecretaris heeft hij nimmer gehad; Giovanni Andrea Caligari, bisschop van Bertinoro, was zijn particuliere secretaris.

aan den nieuwen paus voor, dat het „privilegium fori" tijdelijk voor de oproerige gewesten der Nederlanden zal opgeheven worden.

. . . . . .

Così come crescendo giornalmente il numero di Cattolici nelli Stati, che durante le guerre possono giudicar' le cause di preti, quelli accusar', et contra loro difender i suoi clienti inanzi un' giudice laico, poichè dalli Stati non si permesse a persone ecclesiastiche giuriditione, onde viene questo male ch'il prete s'insordesce nell' iniquità sua. Et non mancano Cattolici dottori nell' Olanda, che esercitarono simil officio con carità, come si fussero vescovi del luogo, et vi si introdurià qualche forma di politia ecclesiastica.

. . . . . .

Di Colonia, li 19 di Decembre 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 66r.

462. 1592, JANUARI 3, KEULEN. — Frangipani aan den kapelaan van de hertoginweduwe van Aremberg. Verleent voor haar en ook voor haar gezin verlof om gedurende de Vasten eieren te mogen eten, wanneer geen andere spijzen te verkrijgen zijn. De huwelijksdispensatie in den vierden graad (van bloed- of aanverwantschap?) geldt ook voor het geval, dat het huwelijk reeds voltrokken was.

Ad sacellanum comitissae Arenbergicae.

Literas vestrae reverentiae ex castro Arenbergico 27 Decembris anni [15]91 nomine ac jussu illustrissimae principis ae dominae Arenbergicae ad nos datas bene accepimus. Ad primum igitur eorundem membrorum quod attinet, in quo licentia et facultas in Quadragesima oves vescendi pro sua illustrissima gratia ejusdemque subditis propter defectum et inopiam ciborum quadragesimalium petitur, quod equidem non gravate sed paterne authoritate apostolica concedimus, ea tamen conditione et lege, ut qui alios cibos, ad edendum licitos, habere potest, hac concessione uti non debeat; qui vero tales cibos habere non potest, licentia hac licite utatur. Ad alterum porro, in quo de dispensatione in quarto gradu a nobis concessa agitur, respondemus, quod non desideramus adeo limitate eandem interpretandam esse, sed etiam consummato matrimonio inservire posse et debere. Demum miramur quod vestra reverentia nihil nobis scribat, utrum literas nostras super unione beneficiorum, ante aliquot septimanas ad illustrissimam principem per nostrum nuncium datas, receperit. Deus ter optimus maximus suam illustrissimam gratiam ad subditorum salutem diu servet incolumem. Coloniae, 3 Januarii, 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale, XII, B. 12, f. 117v.

463. 1592, JANUARI 9, KEULEN. — Frangipani aan Innocentius IX. Vraagt bij voorkomende gelegenheid een kanonikaat in één der collegiale kerken van Keulen voor Henricus Terbeeck, kanunnik van s. Pieter te Utrecht, maar van zijn inkomsten beroofd en als balling in Keulen wonende, waar hij met vrucht de zielenzorg uitoefent.

La cognitione, che io ho delle bone qualità et sufficienza di Henrico Terbeeck Coeffeldio [Koesfeld?], sacerdote canonico nella chiesa collegiata di san Pietro di Utrecht in Olanda, mi ha obligato (non potendo io sodisfar' alli

honorati meriti suoi et desiderio mio per l'ufficio et zelo, qual tengo di apportar tutta quella sodisfatione sia possibile alli Cattolici di quà) ad haver ricorso alla S. V. Egli, essendo scacciato dalla patria sua, et in conseguenza privato delli frutti di detto suo canonicato, si sostien in questa città [1]) con le carità di molti Cattolici, che riceveno beneficio dalli suoi continui esercitii spirituali. Per li quali util cosa sarebbe a questa città, se vi si ligasse con un canonicato in una di queste chiese collegiate, poichè il talento suo è tale ch'in molte altre città lo fa desiderare. Per il che supplico, con la riverenza et humiltà ch'io devo, la S. V., che soccedendo il caso di qualche vancanza, si compiaccia di honorarnelo; che oltre la sodisfattione, qual saranno per ricevere li Cattolici per il beneficio spirituale che ne cavano, sarà anco di molto contento a quelli che n'han mostrato meco di haverne singolar et ardente desiderio, non lasciando io di dire che, si come li Cattolici di quà facilmento s'avviliscono et perdono di animo, quando si vedeno negletti ne i bisogni, così per il contrario s'eccitano et sostengono, quando sono favoriti et soccorsi in quello di che veramente sono meritevoli. Et ottenendosi, come io spero, dalla S. V. questa gratia, ne sentirò quella consolatione, qual godo mentre vedo accrescer' in questo popolo la devotion humile verso i Pontifici et quella Santa Sede. Con che humillissimante li bascio li suoi santissimi piedi. Di Colonia, li 2 di Gennajo 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 68r.

464. 1592, FEBRUARI 1, ROME. — Giovanni Andrea Caligari, bisschop van Bertinoro, particulier secretaris van den onderwijl gestorven paus Innocentius IX, aan Frangipani. In opdracht van den nieuw verkozen paus deelt hij aan den nuntius mede, dat Clemens VIII niet ingaat op het voorstel om tijdelijk het „privilegium fori" in Holland te schorsen; beter zal het zijn dat de nuntius daar een geestelijke aanstelle, met bizondere volmachten toegerust, opdat in het euvel zou voorzien worden.

Nella prossima passata Sede vacante arrivarono due lettere [2]) di vostra signoria, dirette a la felice memoria di papa Innoncentio IX [3]), ambedue date in Colonia a li 19 di Decembre; et havendole io riferite a la Santità di Nostro Signore papa Clemente VIII [4]), mi ha ordinato ch'io risponda a vostra signoria quello che segue:

. . . . . .

Quanto a li preti Cattolici di Olanda, che non vogliono pagare quello che devono a laici, pare a Sua Santità che vostra signoria possa delegare la sua authorità a qualche persona ecclesiastica di quelle che sono tra loro, acciòche in virtu delle censure le constringa satisfacere al debito, et se vostra signoria dubitasse della sua facultà, Sua Santità in virtu di questa mia le ne da, quanto basta per venire all'effetto di quello che si pretendi. In somma non piace a Sua Santità di dare autorità a' laici di procedere contra clerici, perchè

1) Keulen.

2) Eén schrijven hebben we slechts aangetroffen, en hierboven gepubliceerd; het antwoord van Caligari slaat op dat schrijven.

3) 30 December 1591 was Innocentius IX gestorven.

4) 30 Januari 1592 was Clemens VIII gekozen.

il privilegio clericale è di jure divino. Et quando li laici pigliano une volta un poco di attacco contra la giurisditione ecclesiastica, non la lasciano mai.

. . . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f. 135r. en v.

465. 1592, FEBRUARI 5. — Minutio Minucci aan den Keulschen nuntius Frangipani: over eene aangelegenheid, door Nicolaas Wiggers en Sasbout Vosmeer bij de Curie ter tafel gebracht.

. . . . . Se comparirà dinanzi a V. S. Illma. un sacerdote Holando, nominato Nicolo Vigerio, li potrià dire, che il negotio suo, quale restò sospeso per la morte di papa Innocente (che sia un gloria!) si seguitarà hora con diligenza, et se ne manderanno tosto speditioni in mano di lei, la quale, se colui non comparisce, potrià far significar l'istesso al licentiato Sasbaudo, che fu partecipe de' consigli. . . . . Di Roma, a 5 Februari 1582.

Carte Minucciane Vol. 1 f. 258 (afschr.).

466. 1592, FEBRUARI 8. — Minutio Minucci [1]) aan Frangipani. Verzoekt hem aan Nicolaas Wiggers mede te deelen, dat diens zaak door den dood van den paus is opgeschort, maar spoedig uitsluitsel zal volgen. Wanneer Wiggers niet te Keulen verschijnt, kan hij de beschikkingen van den nieuwen paus ook aan Sasbout Vosmeer boodschappen, die in deze zaak van raad heeft gediend.

. . . . . .

Se comparirà dinanzi a vostra signoria reverendissima un sacerdote Holando, nominato Nicolao Vigerio [2]); li potrià dire, ch'il negocio suo [3]), quale resto sospeso per la morte di papa Innocentio (che sia in gloria!), si seguitarà hora con diligenza, et se ne manderanno tosto le speditioni in mano di lei, la quale, se colui non comparisce, potrià far significare l'istesso al licentiato Sasbaudo [4]), che fu partecipe d' consigli. Con che finisco bacciandole la mano et pregandole dal Signore vera felicità. Di Roma, 8 Febraro, 1592.

deditissimo servitore
MINUTIO MINAZZI.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f. 139v.

467. 1592, FEBRUARI 9. — Clemens VIII handhaaft het recht op een jaargeld van 1000 Brabantsche guldens, dat eertijds door Gregorius XIII aan Johannes Strijen, verkozen bisschop van Middelburg, was toegekend en uit de tafelgoederen van het bisdom Doornik onder zekere voorwaarden moest verstrekt worden.

Clemens episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Joanni [5]), episcopo

1) Secretaris van de Congregatie voor de belangen van Duitschland, gelijk wij reeds hierboven hebben gezien.

2) Nicolaas Wiggers Cousebant, de bekende biechtvader van de Maechden in den Hoek te Haarlem. Zie over hem Fruin, *Uittreksels uit Fr. Dusseldorpii Annales* passim, en *Bijdr. bisd. Haarlem* passim, maar vooral XXVII en XXX.

3) Het betrof, zooals later zal blijken, ondersteuning van den H. Stoel voor aanstaande priesters in de Noordel. Nederlanden. Reeds in de 1583 ijverde Wiggers daarvoor; zie *Bijdr. bisdom Haarlem* VIII, p. 2.

4) Sasbout Vosmeer.

5) Johannes Strijen.

Middelburgensi salutem et apostolicam benedictionem. Rationi congruit et convenit honestati, ut ea quae de Romani pontificis gratia processerunt, licet eius superveniente obitu litere apostolice desuper confecte non fuerint, suum sortiantur effectum. Dudum siquidem felicis recordationis Gregorius papa XIII, praedecessor noster, qui antea inter alia voluerat, statuerat et ordinaverat, quod litere reservationis vel assignationis, etiam motu proprio, cuiusvis pensionis annue super alicuius beneficii fructibus expediri non possent nisi de consensu illius, qui dictam pensionem persolvere tunc haberet, quique infrascripta die decimo nono Kalendas Februarii, pontificatus sui anno undecimo, ecclesie Tornacensi, ad quam, dum pro tempore vacaret, nominatio persone idonee Romano pontifici, pro tempore existenti, charissimo in Christo filio nostro, tunc suo, Philippo Hispaniarum regi catholico, suisque successoribus illius partis Inferioris Germanie, que ipsi Philippo regi hereditario iure subiecta existebat, in spiritualibus et temporalibus dominis, ex privilegio, seu indulto apostolico, cui non erat eatenus in aliquo derogatum pertinere dignoscebatur, et cui bone memorie Petrus [1]) episcopus Tornacensis, dum viveret, presidebat, per obitum dicti Petri episcopi, qui extra Romanam curiam debitum nature persolverat, pastoris solatio destitute, de persona venerabilis fratris nostri Maximiliani [2]), episcopi tunc electi Tornacensis, de fratrum suorum consilio apostolica auctoritate providit, ipsumque illi in episcopum prefecit et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesie sibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, prout in literis desuper confectis plenius continetur, volens personam tuam, sibi et apostolice Sedi devotam, tuis exigentibus meritis, perpetua benevolentia prosequi, ac illa tibi favorabiliter concedere, de tuis commoditatibus fore conspiciebat opportuna, tibique, qui ut ipse predecessor acceperat, eidem Philippo regi gratus et acceptus existebas, ut statum tuum iuxta pontificalis dignitatis exigentiam decentius tenere valeres, de alicuius subventionis auxilio providere ac premissorum meritorum tuorum intuitu gratiam facere specialem, teque a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis, a iure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existebas, ad effectum infrascriptorum dumtaxat consequendum absolvens et absolutum fore censens, sub datum videlicet: decimo nono Kalendas Februarii, pontificatus sui anno undecimo [3]), motu proprio, non ad tuam vel alterius pro te eidem predecessori super eo oblate petitionis instantiam, sed de sua mera liberalitate, tibi pensionem annuam mille florenorum monete Brabantie super mense episcopalis Tornacensis fructibus, redditibus et proventibus, tibi quoad viveres, vel procuratori tuo, ad id a te speciale mandatum habenti, per dictum Maximilianum episcopum tunc electum et successores suos, ipsius ecclesiae Tornacensis presules seu administratores pro tempore existentes, annis singulis, pro una videlicet in beati Joannis Baptiste et altera medietatibus pensionis mille florenorum huiusmodi in Domini nostri Jesu Christi Nativitatum festivitatibus pro rata temporis, donec et quousque tantundem ex

1) Petrus Pintafloris, gestorven 10 April 1580.

2) Maximiliaan Morillon, gepromoveerd 24 Jan. 1583. Een jaargeld van 1000 gulden was toen op het bisschoppelijk inkomen van Doornik gereserveerd voor Joannes Strijen, totdat deze, wiens bisdom Middelburg thans door de oproerigen was bezet, daar zou kunnen resideeren of althans in het bezit zou komen van de inkomsten, welke zijn bisdom opleverde. *Acta consistorialia* 15 f. 333.

3) 14/24 Januari 1583.

redditibus et bonis tue ecclesie Middelburgensis assecutus fores et non ultra, proportionabiliter integre persolvendam et partem etiam una cum dicta ecclesia Middelburgensi, cui preesse dignoscebaris, percipiendam, exigendam et levandam ac in suos usus et utilitatem convertendam dicta auctoritate apostolica reservavit constituit et assignavit. Decernens Maximilianum, episcopum tunc electum et successores predictos, ad integram solutionem dicte pensionis mille florenorum tibi faciendam iuxta reservationis, constitutionis et assignationis praedictarum tenorem fore efficaciter obligatos, ac volens et eadem auctoritate statuens, quod ille ex Maximiliano, episcopo tunc electo et successoribus predictis, qui in dictis festivitatibus, vel saltem infra triginta dies illarum singulas immediate sequentes, pensionem mille florenorum predictam per eum tibi tunc debitam non persolveret cum effectu, lapsis diebus eisdem, ingressus ecclesie interdictus existeret, et donec tibi vel eidem procuratori de pensione mille florenorum hujusmodi tunc debita integre satisfactum aut alias vel cum dicto procuratore super eo amicabiliter concordatum foret, preterquam in mortis articulo constitutus, beneficium relaxationis et interdicti huiusmodi nequiret obtinere. Si vero per sex menses, dictos triginta dies immediate sequentes, sub huiusmodi interdicto animo permaneret indurato, ex tunc effluxis mensibus eisdem a regimine et administratione dicte ecclesie Tornacensis suspensus existeret eo ipso, non obstantibus priori voluntate, statuto et ordinatione ipsius predecessoris ac Lateranensis Concilii novissime celebrati [1]), pensiones annuas super fructibus mensarum episcopalium nisi ex cessione aut alia probabili causa reservari prohibentis, et constitutionibus et ordinationibus apostolicis, necnon dicte ecclesie Tornacensis iuramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus contrariis quibuscumque, aut si Maximiliano episcopo, tunc electo et successoribus predictis vel quibusvis aliis, communiter aut divisim ab apostolica esset Sede indultum, quod ad prestationem vel solutionem pensionis alicuius minime tenerentur et ad id compelli, aut quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possent per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem; et qualibet alia dicte Sedis indulgentia generali vel speciali cuiuscumque tenoris existeret, per quam literis ipsius predecessoris, si desuper confecte fuissent, non expressam vel totaliter non insertam effectus huiusmodi gratie impediri valeret, quomodolibet vel differri et de qua cuiusque toto tenore habenda esset in eisdem literis mentio specialis, ne autem de absolutione, reservatione, constitutione, assignatione, decreto, voluntate et statuto predictis pro eo quod super illis dicti predecessoris, eius superveniente obitu, litere confecte non fuerunt, valeat quomodolibet hesitari tuque illorum frustreris effectu, volumus et similiter apostolica auctoritate decernimus, quod absolutio, reservatio et constitutio, assignatio, decretum, voluntas et statutum predecessoris huiusmodi, perinde a dicta die decimo nono Kalendas Februarii suum sortiantur effectum ac si super illis ipsius predecessoris litere sub eiusdem diei data confecte fuissent, prout superius enarratur, quod presentes litere ad probandum plene absolutionem, reservationem, constitutionem, assignationem, decretum, voluntatem et statutum predecessoris huiusmodi ubique sufficiant, nec ad id probationis alterius adminiculum requiratur. Quocirca venerabilibus fratribus nostris,

1) Het vijfde oecumenische Concilie van het Lateraan, in 1512—1517 bijeen.

Atrebatensi [1]) et Antverpiensi [2]) episcopis ac dilecto filio causarum curie Camere apostolice generali auditori, per apostolica scripta, motu simili, mandamus, quatenus ipsi vel duo, aut unus earum, per se vel alium seu alios, faciant auctoritate nostra, pensionem mille florenorum predictam, tibi quoad vixeris, vel procuratori predicto iuxta reservationis, constitutionis, assignationis et decreti predictorum continentiam et tenorem integre persolvi, et nihilominus quemlibet ex Maximiliano, episcopo tunc electo et successoribus predictis, quem huiusmodi interdicti et suspensionis sententiam incurrisse eis constiterit, quoties super hoc pro parte tua fuerint requisiti, tamdiu Dominicis et aliis festivis diebus in ecclesiis, dum maior inibi populi multitudo ad divina convenerit, interdictum et suspensum publice nuncient et faciant ab aliis nunciari, ac ab omnibus arctius evitari, donec tibi, vel procuratori predicto, de pensione mille florenarum huiusmodi, tibi tunc debita, fuerit integre satisfactum, ipseque interdictus et suspensus huismodi interdicti et suspensionis relaxationis beneficium meruit obtinere, contradictores auctoritate predicta appellatione postposita compescendo, non obstantibus omnibus supradictis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre voluntatis, decreti et mandati infringere vel ei ausu temerario contraire: si quis autem hoc attentare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Rome, apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo, quingentesimo nonagesimo primo, quinto Idus Februarii, pontificatus nostri anno primo.

Pro illustrissimo et reverendissimo domino cardinale Summatore.

P. Mellinus.
P. Dublinlius.

Secr. Brevium. Vol. 365. Bullarium Clementis VIII 1591 (sic) lib. I, f. 190.

468. 1592, FEBRUARI 22, ROME. — Minucci aan Frangipani. Zendt hem de noodige Breven voor zijn reis naar Düsseldorf. De stukken voor ondersteuning van de toekomstige geestelijken in Holland zullen zoo spoedig mogelijk volgen; Clemens VIII wenscht betreffende het verder verloop van die zaak door den nuntius goed op de hoogte te worden gehouden.

. . . . . .

Con queste credo pare che se le manderanno i Brevi per l'andata sua propria a Dusseldorf . . . . . Et che insieme verrà l'altro per i bisogni d'Hollanda et Zelanda, se quei, che gl' hanno da fare, non ci ritardaranno ancora. Et di tutto ciò vostra signoria reverendissma si valerà poi segondo la prudenza sua a gloria di Dio benedetto et servitio di sua santa Chiesa; che così confida Sua Beatitudine, la quale aspetterà d'essere avisata d'ogni progresso di questi importantissimi negocii.

. . . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f. 143r en v.

---

1) Mathaeus Moulart, bisschop van Atrecht.
2) Levinus Torrentius (van der Beke).

469. 1592, FEBRUARI 27, KEULEN. — Frangipani aan Clemens VIII. Nicolaas Wiggers, terug van zijn reis naar Rome, heeft zijn opwachting gemaakt bij den nuntius.

. . . . . .

Quel prete Olando, nominato Nicolo Vigerio, si fe veder da me nel suo ritorno di Roma, prima che se ne passasse alla sua patria. Mi raccommandò il suo negotio, et gli promisi la mia fede, che l'osservarò, quando compariranno le sue speditioni.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f. 76v.

470. 1592, APRIL 4. — Minucci aan den Keulschen nuntius Frangipani: over den vooruitgang der Hollandsche Katholieken.

. . . . . Quei progressi de' Cattolici nelle parti d'Hollandia hanno portato nova consolatione a Sua Beatitudine; nè mancarà di coadjuvarli col fonte della sua pietà. V. S. Rma. si valerà in servitio di quei popoli della facoltà contennute nel Breve, ch'ella avisa d'haver già ricevuto; et segondo che vedrà essere bisogno d'altro, lo significherà di mano in mano, che di quà ancora se le farà sapere quel di più che si va ordinando per utile et bene del medesimo paese . . . . . Di Roma, a 4 d'Aprile 1592.

Carte Minuciane, Vol. 1 f. 269v. 270 (afschr.).

471. 1592, APRIL 6, ROME. — Minucci aan Frangipani. Wenscht nadere inlichtingen omtrent Henricus Terbeeck.

Il testimonio, che invia vostra signoria illustrissima con sue lettere a Nostro Signore sotto il segondo di Gennaro [1]) a favore del domino Henrico Terbeeck Coesfeldio, canonico di San Pietro d'Utrech, è stato accompagnato quì di così caldi officii signorili, à quali io sommamente desidero di servire, che son pure andato divisando come si potrià riuscire in bene adjutando huomo così buono et di tanto merito. Però desidero prima che vostra signoria illustrissima m'avisi particolarmente, se'l medesimo Coesfeldio segondo giuditio suo sarià atto ad impiegare in alcune occurenza di religione in Hollanda ò in quei contorni, acciò si possa pigliare l'occasione di favorire lui et ajutare la cause publica. Poì in materia de canonicati, ch'egli pretende, sa ella che gl'indulti se ne tolgono il potere di quà; per questo ciò penso di raccommandarlo al serenissimo elettore [di Colonia].

. . . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21. f. 168r.

472. 1592, APRIL 9, KEULEN. — Frangipani aan Clemens VIII

. . . . . .

Del stato di Cattolici di Olanda mi scrive il Sasboldo Vosmero, vicario

1) Het schrijven van Frangipani, hier boven medegedeeld, was in werkelijkheid gedateerd op 9 Januari.

apostolico, ultimamente una lettera, che per la consolatione di Vestra Beatitudine gli ne mando quì allegata copia [1]).

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8. f. 85v.

473. 1592, APRIL 14. — Minucci aan den Keulschen nuntius Frangipani: over het Hollandsche college te Keulen [2]).

. . . . I Cattolici d'Olanda fanno grand'istanza per l'educatione di qualche giovani, acciò non cada la speranza di ripiantarvi la religione vera. Quel luoco sarà opportunissimo, nel quale si potrian ben anco mantenere sia a 12 cittadini Coloniensi, perchè ò per la fabrica ò per altra necesaria spesa concorrerià Sua Beatitridine, et forse anco il re Cattolico. V. S. Illma. veda dunque ciò che se ne può sperare, et che difficoltà ci sono, et come si possano superare, informandosi anche, se quel luoco è solito di pagare al Generale suo qualche contributione ordinaria ò straordinaria, et in somma tutto ciò che può servire al divisamento nostro, senza pigliarne consiglio da gente appassionata, ma tenendo in se tutto segretamente. In somma, conducendosi quest' opera a buon fine, può ella promettersi gran mercede nel Cielo e gran gratia presso Sua Santità et la Congregatione Germanica, che la desidera molto . . . . . Di Roma, a 14 d'Aprile 1592.

Carte Minucciane Vol. 1 f. 274v—275 (afschr.).

474. 1592, APRIL 18, ROME. — Minucci aan Frangipani. Zendt hem zijne nieuwe faculteiten over, welke nog ruimer zijn dan voorheen.

. . . . . .

Con queste se le manda l'aggionta delle facultà sue, quale vedrà essere in effetto favorevole. Nostro Signore confida, che l'userà in quel modo che conviene al servitio di Dio benedetto et alla dignità di questa Santa Sede et de ministri suoi, procedendo con i debiti riguardi et facendo ricorrere a questo fonte tutti quelli che potranno venirvi.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 21, f. 171v en 172r.

475. 1592, APRIL 25. — De nuntius Frangipani aan kardinaal Sfondrato: over den heugelijken vooruitgang van den katholieken godsdienst in verschillende plaatsen van Holland.

Quella consolatione, che V. S. Illma. et Rma. mi scrive nell' ultima sua lettera di 6 dell'instante haver' sentito N. Sre. per l'aviso, ch'io donai del frutto goduto quì del smo. giubileo, spero che gli se radoppiarà con quest' altro di non minor frutto, che n'han' goduto li Cattolici di Olanda in Utrecht, Goude, Dordrecht et Leiden con l'opra di duo sacerdoti così clandestinamente, come si può sotto l'imperio di quei ribelli di Dio et del lor principe naturale; ch'in

1) De brief van S. Vosmeer niet aanwezig.

2) Zie over het Hollandsch college te Keulen: *Bijdragen bisd. Haarlem* VIII, p. 1 en v.v.; *Arch. aartsb. Utrecht* XII, p. 388 en v.v.

Leiden solamente habbia un di loro udito con l'occasione di questo giubileo la Confessione di mille anime et più; anzi il Vicario apostolico, deputato nella diocese d'Utrecht, visitando li Cattolici di tutte le sudette città per far godere simil duono, mi scrive, ch'alcuni eretici siano ritornati alla fè Cattolica; ch'alcuni gioveni di 14 et 16 anni se siano battezati, et molti adulti lasciati da lui, ritornando in Utrecht, in mano di huomini pii per disporli al battesimo; argumento vero, che soccedendo la pace, se restituirià al paese la religion Cattolica con lo medesimo frutto et forse maggiore di quel si vede in Anversa et nell' altre città della Fiandra riconciliate al lor principe . . . . .

Colonia. — Vgl. *Archiv.* I nº. 2139. Vol. 2 f. 1032 (oorspr.)

476. 1592, APRIL 25. — Minucci aan den Keulschen nuntius Frangipani: over de keuze eener geschikte plaats voor het Hollandsche college te Keulen, waarvoor het Antonieten-klooster in aanmerking komt [1]).

. . . . . I pensieri, che s'hanno sopra il luoco de gl'Antoniti non tendono altrimenti a' beneficii de' Padri del Giesù, nè il fine è altro che di convertire quel ch'ivi si perde a lusso de pochi, à maggior benefitio de molti, et provedere principalmente a' bisogni urgenti dell' Holanda et vicine provincie, in modo però che buona parte del commodo resti all' istessa città di Colonia. Et se si troverà modo sicuro d'istituire bene quella gioventù senza l'opera de' Padri del Giesù, si lasciaranno volentieri attendervi ad altre loro fontioni [2]). Di questi particolari V. S. R^ma^. dirà et tacerà quel tanto che le parerà bene, attendendo in qualunque maniera, che si possa venire a buon fine dell' opera divisata, et che il Senato ò alcuni di quell' Ordine tocchino con mano il vantaggio, che hanno ad havervi dentro per le use scrittele altre volte et con l'ultime de 18 [3]) . . . . . Di Roma, a 25 d'Aprile 1592.

Carte Minucciane. Vol. I, f. 276 (afschr.).

477. 1592, MEI 2, ROME. — Minucci aan Frangipani. Over de kerkelijke aangelegenheden der Hollanders wordt in de „Congregatio pro rebus Germanicis" te Rome druk onderhandeld. De paus wil niet ingaan op het verzoek van het kapittel van s. Servaas te Maastricht, om een klooster in het Luiksche te naasten; redenen van die weigering.

Sopra le cose d'Olanda si fanno qui gagliarde consulte con intervento d'huomini pii di quelle parti, et se ne piglierà qualche buon partito, aggiongendosi non poca speranza da quello che scrive di là Sasboudo [4]), che invita a pensare di non lasciar' inculta quella vigna. Ch'e' quanto per ordine di Sua Beatitudine si può rispondere alle due sue accusate di sopra, poi chè intorno

---

1) Later bleek echter het tegendeel. Zie *Bijdrage voor de geschiedenis van de R. K. kerk*, pag. 29.

2) Dit schijnt echter op moeilijkheden te zijn gestuit, blijkens hetgeen Minucci 16 Mei 1592 aan Frangipani schreef: Se hora par dificile il poter riddurre il luoco de' Antoniti a quella forma, che col servitio di Dio et la sodisfatione di Nostro Signore posteria anco commodo et ornamento a cotesta città, non si deve però lasciar occasione di persuader destramente ad altri quel che sarià maggior bene" . . . . . (f. 28.)

3) Bedoeld is waarschijnlijk de brief van 14 April II.

4) Sasbout Vosmeer.

al luoco de gl'Antoniti [1]) s'è scritto per innanzi quanto basta a fare lei più informata dell intentione, che s'ha quì.

Dall' aggionta supplica [2]), proposta in Segnatura di gracia [3]), vedrà vostra signoria reverendissima la dimanda del capitolo di san Servatio di Mastrich, et ne scriverà ella il suo parere, che così commanda Sua Santità, alla quale è stato detto all' incontro, che quel capitolo è de' più ricchi di quei contorni, che ha havuto la riserva di frutti decennali di 12 prebende prime vacanti per rimedio de' danni patiti, che tiene i suoi nel vescovado di Lieggi, et cerca di dipendere più dal magistrato secolare che dall' ecclesiastico. Onde quel' unione veniva ad essere di poco frutto, et sarià meglio farla a qualche seminario ò collegio, ove s'educasse la gioventù. Potrà mò ella, senza mostrar di sapere queste ragioni, intendere ciò, ch' altri ne dicano, et darne aviso, poichè forse sarià luoco per incorporare con gl'Antoniti a fine di facilitare più il disegno nostro.

. . . . . .

Da Roma, a 2 di Maggio, 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f 181r en v.

478. 1592, MEI 4, KEULEN. — Frangipani vraagt namens Clemens VIII aan Ernest, den aartsbisschop van Keulen, dat deze in het belang van zijn diocees bij de eerstvolgende vacature in één der collegiale kerken van Keulen moge benoemen Henricus Terbeeck.

Al l'elettor di Colonia.

Havendo io raccommendato ad Innocentio nono [4]) Enrico Terbech [5]) Coesfeldio, canonico di san Pietro di Utrecht, residente in Colonia per predicatore nel monasterio di Cruciferi, accìò fusse dentro questa città provisto da qualche prebenda per ligarlo come huomo di singolar talento in esaltatione della fe' Cattolica, et la mia raccommendatione essendo gionta in tempo di Sede vacante, et perciò rapresentata a Clemente ottavo, qual ha voluto conservare a vostra altezza serenissima la gratia dell' indulto, concessagli da suoi predecessori, vengo con questa à supplicarla, che si consentì nella prima vacanza in alcuna di queste chiese collegiate provederlo, perchè oltre farà cosa necessaria alla sua chiesa et lodata da tutti per il merito del sudetto, l'assicuro che N. S. ne sarà sodisfattissimo per l'inclinatione, che mostrava nella persona del detto Enrico, et io per il mio parte ne terrò particolare obligo a vostra altezza, alla quale, etc. Di Colonia, li 4 di Maggio, 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 148v.

479. 1592, TUSSCHEN 4 EN 12 MEI [6]), KEULEN. — Frangipani aan Cuyck. Berust in de bezwaren welke Cuyck in een schrijven aan den koning heeft uiteengezet tegen

---

1) Het klooster der Antonieten te Keulen, vervallen en bestemd voor seminarie van Hollandsche geestelijken; zie volgend schrijven van Minucci, gedateerd: 23 Mei 1592.

2) Ontbreekt, maar betrof vermoedelijk S. Hieronymuskamp te Zepperen; zie hieronder het schrijven van Frangipani aan Clemens VIII, gedateerd 21 Mei 1592.

3) Een college van prelaten, welke den paus van raad diende.

4) Zie hierboven het schrijven van 9 Januari en 6 April 1592.

5) Terbeeck.

6) De datum, achterwege gebleven, kon met behulp van den voorafgaanden en volgenden brief nagenoeg vastgesteld worden.

het aanvaarden van het bisdom van Roermond. Zendt hem de jubilé-bulle van Clemens VIII.

Ad Henricum Cuychium.

. . . . . .

Excusationem recusationis suae, qua ab onere Ruremunsis ecclesiae liberari voluit ob illa capita, quae pro ejusdem defensione conscientiaeque suae relevamine deducenda apud majetatem Caesaream cupit, cum apud Deum admissibilia sibi existimet, nec nos aliter quoque sentiemus, quantum ex eorundem lectione perspicere potuimus; minime negligenda fore a quoquam mundano principe proinde speramus.

Jubileum Clementinum hisce adjunctum transmittimus; potest denuo imprimi, deletis his quae ut hic publicaretur superaddita fuerant. Et benevaleat dominatio vestra. Coloniae, etc.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 12, f. 169v.

480. 1592, MEI 21, KEULEN. — Frangipani aan Clemens VIII. Kan nog geen inlichtingen geven omtrent het klooster van s. Hieronymuskamp te Zepperen (in het Luiksche), dat het kapittel van s. Servaas te Maastricht wil naasten. Zeker alleen, dat een aantal kloosters in het Luiksche, en ook in het Keulsche, nog veel slechter er aan toe zijn.

. . . . . .

Sopra l'unione del monastero Campi Hieronimi nel villaggio di Sepperen, diocesi di Lieggi, che domanda il capitolo di s. Servatio di Mastrich a Vestra Beatitudine, non posso adesso dir il mio parere, ma io son certo, ch' eglì non si trovi in tanta calamità che molto maggiore non la senta alcun' altro luogo pio, così nella provincia di Lieggi, come in questa di Colonia.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 96v.

481. 1592, MEI 23, ROME. — Minucci aan Frangipani. De paus zal gaarne aan de wenschen, door trouwe Katholieken uit Holland bij hem uitgebracht, voldoen en vooral zorg dragen voor de opvoeding van priesters, die in Holland zullen arbeiden. Nu het klooster der Antonieten te Keulen voor dit doel niet kan aangewend worden, wordt de nuntius gelast uit te zien naar eene andere gelegenheid te Keulen, waar twaalf jongelingen onder toezicht, hetzij van de Jezuieten, hetzij van een braven Hollandschen priester, kunnen ondergebracht worden; de paus zal daarvoor jaarlijks 600 dukaten uitleggen. Ook wordt Frangipani verzocht aan den paus mededeeling te doen van zijn bevindingen.

. . . . . .

Questi Hollandesi, zelosi del bene della patria et della salute dell'anime, hanno supplicato N. S. di diverse gracie, che si vanno tutte incaminando alla loro sodisfattione, e tra l'altre vorriano che S. S. trovasse modo di far educare qualche numero de giovani di quelle provincie, acciò non venissero a mancare i sacerdoti, che hora sostentano et coltivano le reliquie della fede Catolica. A questo fine si destinava il luoco de gl' Antoniti, con altre conditioni però che sariano state commodissime alla città di Colonia, se a vostra signoria havesse bastato l'animo di tirare il negocio a questo camino; ma poi chè a

lei pare ò difficile ò fuor di tempo, non volendo in tanto S.S. lasciar di consolare in altro modo quella povera gente, ha qualche pensiero di allevare in costesta città, conforme all'instanza loro, sin'al numero 12 giovani. In che progongono essi, che s'habbia a spendere seicento l'anno, vuole Sua Beatitudine, che vostra signoria reverendissima, co'l consiglio di qualc'huomo prudente de' medesimi paesi, vegga un poco la commodità di quest' opera, et dove s'haveriano a porre questi giovani, se in convento de Padri di Gesù, o pure sotto cura di qualche buon sacerdote Hollandese, che li tenesse come in dozina; sopra che fatte che s'habbino diligenti considerationi, vostra signoria reverendissima ne scriverà a S.S. il parere suo . . . . .

Di Roma, 23 Maggii 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 21, f. 195v en 196r.

482. 1592, MEI 28, KEULEN. — Frangipani aan Clemens VIII. Herinnert aan hetgeen hij reeds in 1591 heeft gedaan om paal en perk te stellen aan het misbruik van kloosterlingen, die als aalmoezeniers bij de Italiaansche hulptroepen zijn aangesteld en gedurende het staken der krijgsbedrijven bij burgers in de stad hun intrek nemen, waar zij aanstoot geven door hun gedrag. De aartsbisschop van Kamerijk, door den H. Stoel met het toezicht over deze aalmoezeniers belast, heeft dit kwaad wel trachten te stuiten, maar ondervond tegenwerking zoowel bij die plichtvergeten kloosterlingen zelf, als bij hun oversten. Hij zal hun echter opnieuw aanschrijven, dat zij gedurende hun vrijen tijd in het klooster moeten vertoeven. Onderwijl heeft de nuntius ook bij de kloosteroversten daarop aangehouden.

. . . . . .

Sopra la parte d'i scandali, che vengono da nostri Fratelli Italiani in queste parti, non ho visto, nè inteso, fin hora altro di quel che io ne scrissi a papa Innocentio [1]) di santa memoria il giorno di 19 di Decembre; (cioè) di molta licenza ch'i regolari, destinati all' esercito Cattolico per servitio spirituale d'i soldati, mentre non sequeno li eserciti, sedono nella città et luoghi, allogiar' nelle case di secolari con scandalo di altri. Et di ciò avertei la S. S., acciochè l'arcivescovo di Cambrai, come Vicario apostolico deputato di quella Santa Sede sopra la cura spirituale delli eserciti, ammonito di simul abuso, constrigesse ogn'un di loro a viver nel claustro sotto l'ubedienza d'i superiori di monasterii del lor Ordine. Cosi come ammonito da me, dopo di essersi escusato su le molte difficoltà, che vi trovava si della parte delli Frati, quali per il più sono homini licentiosi, come delli superiori di detti monasterii, che non se vogliono caricare, ne poterano supportar' i loro humori, si risolse di far fuora un' editto, del quale m'ha mandato copia, bastante à toglier simul abuso. Così in conformità dell' editto ho comandato alli superiori di detti Ordini, che facciano viver i regolari dell' esercito nelli lor conventi . . . . .

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B. 8, f. 98r.

1) Innocentius IX.
2) Louis de Berlaymont.

II. STAATKUNDIGE STUKKEN.

I.

483. 1560, JANUARI 16. — Pius IV meldt zijne verkiezing aan de landvoogdes Margaretha van Parma en vermaant haar, in de Nederlanden evenals koning Philips den Katholieken godsdienst ijverig te beschermen.

Dilectae in Christo filiae Margaritae de Austria, ducissae Parmae et Placentiae, Flandriae gubernatrici.

Dilecta in Christo filia, salutem *etc.*

Etsi non dubitamus, quin ex multorum litteris et nuntiis, fama denique ipsa intellexeris, quemadmodum venerabiles fratres nostri sancta Romanae ecclesiae Cardinales in proxime praeterita celebritate Nativitatis Domini nostri Jesu Christi et nocte, eam subsequente, unanimi omnium consensu, congruentibus studiis, uno simul ore, Spiritu sancto cooperante, nos in Summum Romanumque Pontificem delegerint deindeque primo mane diei sequentis, Sacris factis adhibitisque ceremoniis, more institutoque majorum, concordibus pariter ad unum suffragiis, iidem Cardinales nobis pontificatum ipsum maximum denuo detulerint, tamen adducti propenso nostro erga te animo paternaque voluntate idem nostris quoque hisce litteris tibi significandum duximus, quoniam non mediocrem id laetitiam et voluptatem tibi allaturum esse speramus. Potest enim Nobilitas Tua vel debet potius confidere, cuncta quae ad eam pertinebunt, quantum nobis per Deum licuerit, semper sibi fore paratissima. Coeterum pro nostri muneris officio, quod nobis in primis cordi est, ad te scribere non pretermittemus, ut quod per se ipsa libenter et sedulo facere credimus, memor etiam insignis pietatis et religionis inclitae memoriae genitoris sui, qui Catholicam orthodoxamque fidem, dum (in) humanis egit, acerrime tutatus est, eam tu quoque in istis partibus auctoritate tua qua vales plurimum ab impiis hominibus, qui illam continue variisque fraudibus convellere nituntur, diligenter, prout Serenissimus Philippus rex Catholicus, tuus frater, dum in partibus istis residebat, fecit, tuearis atque defendas, ad quod peragendum omnem nostram et hujus sanctae Sedis opem, favorem, auxilium alacri libentique animo tibi deferimus et pollicemur. Id autem si feceris, sperandum est, omnia tibi in terris prospere feliciterque eventura, ac postremo Deum Optimum Maximum aeternae felicisque vitae beatitudinem in coelis tibi largiter concessurum. Datum Rome apud sanctum Petrum *etc.*, die 16. Januarii 1560, anno primo.

Archivalia I, nº. 539.

484. 1561, MEI 3. — Pius IV geeft aan kardinaal Granvelle verlof om niet naar het Concilie van Trente te gaan, maar in de Nederlanden te blijven, wijl zijne aanwezigheid daar zoo nuttig is.

Dilecto filio nostro Antonio, S. R. E. presbitero cardinali, Atrebatensi, Pius papa quartus.

Dilecte fili noster salutem et apostolicam benedictionem.

Si aut jucunditatis nostrae aut opportunitatis et commodi rationem tantum duceremus, facere non possemus, quin Dilectionem Tuam ad nos acriter evocaremus. Non enim aut parvo nobis solatio praesentia tua, aut mediocri usui virtus et consilium essent futura. Sed cum sciamus, quanti intersit et ad honorem Dei et ad commodum charissimi in Christo filii nostri Hispaniarum regis Catholici, te isthic manere, non minus gratum acceptumque est nobis, isthic te esse, quam si ad Concilium te conferres. Itaque manendi isthic veniam, quoad quidem aliud a nobis mandatum non acceperis, noveris tibi esse concessam. Datum Romae; apud Sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die tertia Maji, (anno) millesimo quingentesimo sexagesimo primo, ponficatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 545.

485. 1562, DECEMBER 15. — De kardinaal-staatssecretaris (Borromeo) aan den Spaanschen nuntius Crivelli: over het Lutheranisme in de Nederlanden en over de samenspanning der naar Engeland uitgewekenen om met geweld terug te keeren.

A li 15 di Dicembre 1562.

. . . . . Advertisco V. A., che tutta la Fiandra, Brabant et Ennaldt [1]) si vuol rivoltare, se non ci è messo ordine, e tutto ciò per la setta Lutherana. Ci sono in questo paese più di 30 mille persone (che è cosa incredibile), li quali secretamente hanno ricercato a la regina [2]) un capo di guerra per farli ritornare al lor paese. Lei ha lor promesso milorth de Betfort, il quale volontieri accetta di menarli, perchè essi assicurano, che di cinque parti le 3 sono per loro. Hanno uno, che guida tutto il negotio, che si chiama mons. di Huttenove [3]), de la città di Gand, che è de più nobili e stimati tra di loro.

Spagna Vol. 39 (f. 70v. (gelijkt afschr.).

486. 1563, JUNI 4. — Klacht van Pius IV in het Consistorie over den zorgwekkenden toestand der Nederlanden.

Gedrukt *Archivalia* I, nº. 2045.

487. 1566, MAART 18. — Pius V beveelt de landvoogdes Margaretha zijn nuntius Julius (Pavesi), aartsbisschop van Sorrente [4]), aan, die haar o. a. komt spreken over de bestrijding der ketterij in de Nederlanden.

Archivalia I, nº. 567. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 387.

---

1) Hainaut, Henegouwen.

2) Koningin Elisabeth.

3) Jan Utenhove.

4) Over de zending van Pavesi naar de Nederlanden: Gachard, *Correspondance de Philippe II avec les Pays-Bas*, tom. I, pag. 228; Poullet, *Correspondance du Cardinal de Granvelle* I, pag. 245; *Annales Eccles.* XXXV, pag. 225; Luciano Serrano, *Correspondencia diplomatica entre España y la Santa Sede durante el pontificado de S. Pio V*, Madrid 1914, tome I, passim.

488. 1566, MAART 18. — *a.* Pius V beveelt aan Prins Willem van Oranje zijn nuntius Pavesi aan [1]).

b. Evenzoo aan Viglius (van Zuichem), voorzitter van den Raad van State.

Archivalia I, nº. 568—569.

489. 1566, APRIL. — Castagna aan kardinaal Reomanus [2]): over zijn onderhoud met koning Philips omtrent de Nederlandsche troebelen en het thans ongewenschte der afvaardiging van een nuntius naar Brussel.

Borghese I. Vol. 606, f. 30v—34v (gelijkt. afschr.). — Gedr.: Luciano Serrano, *Correspondencia diplomatica entre España y la S. Sede.* Madrid (1914) I, 194.

490. 1566, APRIL 29. — Castagna aan kardinaal Reomanus: als voren.

Borghese I. Vol. 606, f. 34v—36v (gelijkt. afschr.). — Gedr.: Serrano, *Correspondencia diplomatica entre España y la S. Sede*, I, p. 204, waar dit schrijven wordt gesteld op 26 April.

491. 1566, MEI 10. — Castagna aan Julius Pavesi, buitengewoon nuntius te Brussel; deze moet in de Nederlanden optreden met de grootste voorzichtigheid.

Per una lettera delli 18 di Marzo, ricevuta li 11 di Aprile, fui avvisato da parte di Sua Santità, che s'intendeva, che nella Fiandra et Borgogna si andavano scoprendo molte heresie, delle quali alcune, et forse la più parte, crescevano per negligenza et mal'esempio di prelati, et per questo effetto era per mandar V. S. R^ma. acciò ne prendesse qualche sommaria informatione. Onde S. B^ne. desiderava, che Sua Maestà Catholica scrivesse alli governatori di quei Stati, che li dessero braccio, ajuto, et favore, senza il quale giudicava, ch'ella non potesse fare effetto. Io feci subito questo officio con Sua Maestà, la quale havendo già havuto avviso di questo nuovo motivo, che si è fatto in Fiandra, cioè di quella petitione, che fu fatta a' Madama da certi nobili con un troppo ardire. Et forse (come V. S. R^ma. saperà meglio) ha giudicato et ne ha fatto scrivere subito a Sua Santità, che li sarà molto grato, che temporeggi, e sospenda il mandar V. S. R^ma. per adesso; però che giudica, che questo faria danno alla causa, saria forse cagione di magior tumulto, che faria contrario effetto à quello, che questi doi prencipi parimenti desiderano. Et così fu' scritto per un corriero, che partì alli 20 d'Aprile. Ma perchè io feci intendere à Sua Maestà, che credevo, che all'arrivata di quella lettera V. S. R^ma. fossi partita et forsi arrivata, onde supplicava à non tardare di scrivere in Fiandra, che, quando ella pur fosse arrivata, non mancassero di riceverla con buona accoglienza et favore. Sua Maestà, come prudente, volse consigliarsi bene sopra questo, et infine ha risoluto di scrivere in suo favore, et che per l'autorità di Sua Beatitudine et di V. S. R^ma. sia ricevuta come conviene. Nondimeno scrive a Sua Santità, dandoli avviso delle cose di Fiandra, massime come sia passato questo ultimo motivo et le deliberationi di Sua Maestà sopra questo, et insieme di quanto desi-

1) Ook aan Floris van Pallant was een dergelijk schrijven gericht maar op raad van Margaretha werd deze breve door Pavesi teruggehouden (Serrano I, p. 280 (2)).

2) Joannes Suavius, geboortig van Rieumes, (Reomanus, kardinaal-priester van Sint Joannes a Porta latina, gest. 29 April 1566). Aanvankelijk was hij met het verzenden der breven belast.

dera et di quanto scrive à V. S. R^ma^. per la lettera, insieme con la quale sarà questa mia; il che è, che essendo questo tumulto levato, perchè molti aborriscono la Inquisitione et le pene, che si danno à gl'heretici, et nondimeno che sia temperato il rigore, et tolte le pene *etc.*, Sua Maestà è risoluta di non fiaccare un punto, nè alterar niente, nondimeno tiene per fermo, che quando intendessero ò credessero, che V. S. R^ma^. fosse mandata per causa di pigliar informatione et far qualche atto circa l'heresie, potriano levarsi con magior forza et far qualch'altra tumultuatione più grave et più difficile da riparare. Onde prega Sua Santità et ne scrive, come ho detto à V. S. R^ma^., che essendo arrivato, non facci mentione nissuna d'Inquisitione o d'heretici, ma dia nome di non esser mandato ad altro effetto se non per dare qualche opera alla riformatione del clero, la quale voce sarà grata alli popoli; ma questo ancora hà da esser detto in modo che il clero istesso et li prelati, abbati, priori et simili, che ve n'è copia et sono potenti, non piglino ò timore, ò sdegno, ò occasione di fomentare l'alterationi et tumulti. Ma in somma si mostri molta dolcezza per dare in questo mentre tempo à Sua Maestà di poter far le debite provisioni.

Questo è quanto mi ha detto Sua Maestà, et quanto mi ha comandato ch'io scriva à V. S. R^ma^. in conformità. Il che ho fatto volentieri per ubbedire alla Maestà Sua, la quale trovo con mente veramente catolica et desiderio christianissimo, et, secondo il mio giuditio congionta con il medesimo fine et santo volere di Sua Beatitudine. Et ancora per darli avviso di tutto questo, acciochè ella con molta sua prudenza et destrezza possi più informata governarsi, come le detterà il suo prudentissimo giuditio, mentre sopra questo havria da esseguire per operar poì quanto li sarà da Sua Santità comandato . . . . Di Madrid, li 10 di Maggio 1566.

Borghese I Vol. 606 f 44^v^—46^v^ (gelijkt. afschr.). — Castagna schreef 6 Juli e. v. aan Bonelli: Ho ricevuto una lettera di monsignor l'arcivescovo di Sorrento di Fiandra, in risposta della mia; e risponde ancora a Sua Maestà, et son certo, che restarà satisfatta (f. 68^v^).

492. 1566, MEI 26. — Castagna aan den kardinaal staats-secretaris Michele Bonelli [1]: als voren.

. . . . . Hora mi occorre dir' a V. S. Illma. e R^ma^., ch'il signor duca di Alba mi disse da parte di S. M^tà^., che desiderava, come più volte ha detto, che monsignor arcivescovo di Sorento non andasse per hora in Fiandra, et, se fosse partito, se si potesse con qualche occasione, si fermasse per via. Ma quando pur fosse arrivato (alla instanza ch'io gl'havevo fatto, perchè scrivesse, acciò fosse accettato, favorito et ajutato), Sua Maestà era risoluto di scrivere, che fosse racolto, come conviene alla dignità di Sua Santità et Sede apostolica. Nondimeno desidera, che detto monsignore arcivescovo non dia nome di andar per cosa alcuna pertinente all' heresie, Inquisitione, o simili, ma di esser li solo per dar qualche opera alla riformatione del clero; che questo ancora lo dica et semini con tal destrezza, che non movesse alcuno del detto clero,

1) Michele Bonelli, een neef van Pius V, was op verlangen der kardinalen in het H. College opgenomen en sinds 6 Maart 1566 met het Staatssecretariaat belast, heette sinds: il Cardinale d'Alessandria.

(massime delli maggiori) a pensar à qualche errore, ò per tema, ò per odio, ò per altro interesse. Et in conformità mi disse, che desiderava, ch'io scrivessi al medesimo signore arcivescovo, et che quando mandarà perciò corriero in Fiandra, mandarà a monstrarmi la lettera, che Sua Maestà scrive al detto arcivescovo, acciò io mi convengo con essa; però che non va ad altro fine se non al medesimo, che va Sua Santità. Alla quale potevo scrivere liberamente, che Sua Maestà haveva deliberato di non fiaccare niente in quanto quelli huomini dimandano, ma vuole, che si seguiti come prima; però che è risoluto più presto non esser re ch'esser re d'heretici, et di più che haveva da espedir presto un corriero per dar notitia a Sua Santità di tutto quello ch'era stato et occorreva in Fiandra, perchè pensava, che le cose fossero porte a Sua Santità più gravi che non sono, onde havria ricevuto maggiore dispiacere. Questo è quanto mi disse in sostanza, ma non mi hà ancor mandato a dir altro, nè mostrar lettera alcuna, forsi perchè spera, chè 'l detto signore arcivescovo non sia partito di Roma, nè io ho scritto altramente. . . . . Di Madrid, li 26 di Maggio 1566.

Borghese I. Vol. 606 f. 39—40 (gelijkt. afschr.).

493. 1566, JUNI 4. — **Laurentius Metsius, deken van Brussel, aan paus Pius V, wien hij zich bereid verklaart om met den nuntius Pavesi samen te werken tot behoud van den katholieken godsdienst.**

Sanctissime Pater.

Recepi ea qua decuit reverentia a Rev^mo. archiepiscopo Surrentino Beatitudinis Vestrae Breve, et eius orationi fidem habens praestiti, quae Sanctitas Vestra a me fieri per eundem postulabat. Humillime autem Sanctitatem Vestram deprecor, ut cum idem Rev^mus. ipsi referet quae ex me aut verbo aut scripto excepit, dignetur diligentius expendere pericula, in quibus versamur, et nobis paterno affectu succurrere. Porro ut quotidie Deo Patri per dilectum filium suum Jesum Christum gratias agimus, quod hoc tam calamitoso tempore dignatus sit Ecclesiae suae de tam pio ac vigilante pastore providere, ita quoque eundem precari non cessamus, ut multo tempore salvam et incolumem eidem Ecclesiae suae Sanctitatem Vestram servet, cuius pedes devotissimo animo exosculor. Bruxellis, pridie Nonas Junii 1566.

Sanctitatis Vestrae devotissimus sacellanus.

Eigenh. Laurentius Metsius, ecclesiae Bruxellensis decanus indignus.

Op den rug het adres: Sanctissimo patri Pio papae Quinto.

Archivalia II, n°. 291^b.

494. 1566, JUNI 6. — **Viglius Zuichem van Ayta aan paus Pius V: dankbetuiging voor het zenden van den nuntius Pavesi, wien hij den godsdienstigen toestand der Nederlanden reeds heeft uiteengezet.**

Beatissime pater.

Non potui non summo affici gaudio, quod intelligerem eo testimonio apud Sanctitatem Vestram me fuisse ornatum, ut inde mota fuerit per Rev^mum. archiepiscopum Surrentinum sollicitudinem suam de fidei Catholicae in hac provincia conservatione significare; de quo Deo omnipotenti ac Vestrae

Sanctitati maximas gratias ago. Etsi autem studium meum lubenter in hoc semper posuerim operamque diligenter dederim, ut orhodoxa religio Sedisque apostolicae obedientia inviolata in his regionibus servaretur, tamen huius temporis iniquitas facit, ut huic meo affectui non omnino effectus respondeat, quemadmodum id plenius ipse Rev^mus. Surrentinus Vestrae Sanctitati declarare poterit, cui huius provinciae, praesertim quantum ad religionem pertinet, statum syncere exposui, et ex aliis quoque viris catholicis cognoscere abunde potuit. Deus Sanctitatem Vestram ad suae Ecclesiae utilitatem diu servet incolumem. Datum Bruxellae, octavo Idus Junii 1566.

Eigenh. { Sanctitatis Vestrae humillimus, obedientissimusque famulus VIGLIUS ZUICHONIUS.

Op den rug het adres: Beatissimo patri ac domino domino Pio Quinto, Pontifici Maximo.

Archivalia II, n°. 291ª.

495. 1566, JUNI 7. — Margaretha van Parma aan Pius V: dank- en vreugdebetuiging over de komst van den nuntius Pavesi, met wien zij in alles wil samenwerken.

Beatissime pater, post humillima Sanctitatis Vestrae pedum oscula.

Quae R^mus. archiepiscopus Surrentinus V. S. nomine mihi exposuit, ea cum omni reverentia percepi, gavisaque plurimum fui, quod S. V. in tantis reipublicae occupationibus oculos clementer ad hanc provinciam, mihi a regia Catholica Majestate domino meo clementissimo commissam, convertere ac ea, quae ad Dei obsequium et hujus populi salutem quietemque promovendam pertinerent, suggerere dignata fuit. Ad quae melius exsequenda, in hac temporum iniquitate et dictae Catholicae regiae Majestatis praesentiam optarem, et Dei opem implorare non desino. In mea certe voluntate et studio nihil desiderari patiar, prout S. Vestrae ipse Surrentinus plenius declarare poterit. Quem virum eximia integritate ac fide praeditum lubens cognovi, et cum S. V. nomine tum ob sua merita omni honore dignum duxi. Per quem etiam V. S. intelligere dignabitur, quantopere me sentiam erga eandem obligatam pro summo, quo me ac totam domum Farneseam favore complectitur; pro cuius incolumitate ac foelici regimine Deum Optimum Maximum vicissim orabo, atque ad eius obsequia me cum omni humilitate offero.

Bruxellae, die 7 Iunii anno 1566.

Sanctitatis Vestrae obsequentissima.

Eigenh. get. Margarita.

Op den rug het adres: Sanctissimo domino nostro Pio Quinto, sacrosanctae Romanae et universalis ecclesiae Pontifici Maximo, domino observantissimo.

Archivalia II, n°. 290ª.

496. 1566, JUNI 9. — Margaretha van Parma betuigt aan Pius V, naar aanleiding der haar overhandigde Breve, haar volstrekte toewijding voor de katholieke zaak en vraagt twee geestelijke voorrechten.

Beatissimo padre.

Con quella riverenza che io debbo, ricevei a questi di per mano di monsignor arcivescovo di Surrento il Breve della S^tà. V. et ascoltai quei particolari,

che per parte di quella mi espose. La ringratio humilmente di tanta benignità, che si è degnata mostrar meco, et della confidenza, che tiene in me. Et perchè esso monsignore le darà di tutto pieno et particolare ragguaglio, a lui rimettendomi sarò con la presente tanto più breve. Dirò solo, che in tutte le cose, che concernono la osservanza della religione et la riverenza verso questa santa Sede, io esporrò sempre tutte le mie forze et la vita propria, occorrendo, et questo sì per il debito mio, sì per osservare il santo desiderio di V. Bne. et il buon zelo del re, mio signore. Mi resta supplicare la Stà. V. de una gratia, da me sommamente desiderata, et questa è, che ella si degni concedere al'altare, et capella, dove per me si faranno celebrare le Messe et i divini offitii, indulgentia plenaria per quelle persone, che vi saranno presenti, et ancor per quelli, che andaranno a fare ivi le loro orationi; concedendo insieme, che io possa far celebrar la Messa, se ben fusse passato il mezzo giorno, di qualche poco dappoi, perchè le molte occorrentie di questo governo sono cagione alle volte, che io non posso uscire se non tardi del Consiglio, non patendo dilatione simili occorrentie. Di questo medesimo mons. arcivescovo spero ne terrà proposito con la Stà. V., et quanto prima ella si degnerà commettere, che il Breve sopra ciò sia spedito, la gratia mi sarà tanto più cara, et le ne restarò con tanto maggior obligo. Alla quale basando con ogni debita riverenza i santissimi piedi, prego il signor Dio, che si degni conservarla lungamente con ogni felicità. Di Brusselles, il dì 9 di Giugno 1566.

Di Vostra Santità
humilissima serva et figliuola
MARGARITA.

Archivalia I, nº. 2255.

497. 1566, JUNI 10. — Julius Pavesi O. P., aartsbisschop van Sorrento, aan den Spaanschen nuntius Castagna: over zijn geheime zending naar Margaretha van Parma en den prins van Oranje.

Spagna Vol. 1, s. 43—43v (oorspr. eigenh. get.). — Gedr., Serrano I, p. 263.

498. 1566, JUNI 30. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over zijn onderhoud met Philips II omtrent den nuntius Pavesi en de wenschelijkheid van 's konings persoonlijk optreden in de Nederlanden.

Borghese I. Vol. 606, f. 56v—57v (gelijkt. afschr.). — Gedr., Serrano I, p. 269.

499. 1566, JULI 14. — Margaretha van Parma aan Pius V: verzoek om tot verlichting van 's lands schuldenlast de helft der kerkelijke inkomsten in de Nederlanden te mogen vorderen.

Beatissime pater, sanctissime domine, post humillimam S. V. observationem usque ad pedum oscula beatorum.

Serenissimus rex Catholicus, dominus meus colendissimus, dominia haec Germaniae Inferioris meaeque gubernationi commissa, quae dudum in eum transtulit quondam inclitae memoriae Carolus Quintus imperator genitor ejus, ob diutinum et difficile bellum ita accepit aere alieno gravata, ut in in hunc usque diem illa restaurare non potuerim. Sed varie quotidie ac novae suboriuntur occasiones sumptuum, quibus eorumdem dominiorum proventus sufficere nequeunt, praesertim quum preter gravia impendia, quae Majestas Sua sustinet

contra Turchas tam in Melita quam Goletta et Hungaria tuenda, ego quoque earundem harum provinciarum nomine ingentem pecuniae summam cum Statibus imperii sacratissimo Caesari contribuere tenear, et deinde (ut arbitror Sanctitatem Vestram intellexisse) ita ab hereticis et sectariis hae regiones infestentur turbenturque, ut nisi aliunde quam ex ordinariis subsidiis suppetiae atque auxilia ferantur, ulterius diu subsistere nequeant. Quam ob rem non habemus rex et ego, in hac rerum necessitate constituti, ad quem preterquam ad Sanctitatem Vestram tanquam ad sacram anchoram (cui universalis Ecclesiae cura incumbit) recurrimus, auxilium et opem petituri, utpote donativum seu subsidium medietatis fructuum et bonorum ecclesiasticorum, in eisdem Provinciis Inferioribus consistentium, citra magnum gravamen ordinis ecclesiastici, quum de illius conservatione nunc praesertim agatur, quique principem protectorem suum in tam gravi discrimine jure merito et secundum Deum juvare tenentur. Quemadmodum latius exponet Sanctitati Vestrae Ill^mus. dominus commendator major Castellae, Majestatis Suae orator [1]), quem ut Beatitudo Vestra benigne audire fidemque iis que referet illi prebere, atque hac rerum calamitate altius perpensa juste regiae petitioni ac meae liberaliter condescendere dignetur, obnixissime rogo et obtestor, factura rem non minus sanctam quam religioni ortodoxae maximopere necessariam ac sua dignitate et munere pastorali dignam Deoque Optimo Maximo gratam; qui eandem Beatitudinem Vestram christiano orbi diu incolumem servet. Bruxellae 14 Julii 1566.

Ejusdem Sanctitatis Vestrae humillima et obsequentissima filia Margarita, ducissa Parmae et Placentiae, serenissimi regis Catholicis in provinciis suis Germaniae Inferioris locum tenens.

Eigenh. get. MARGARITA.

Op den rug het adres: Sanctissimo in Christo patri et domino nostro domino Pio Quinto, sacrosanctae universalis orthodoxae Ecclesiae Pontifici Maximo.

Archivalia II, n°. 290b.

500. 1566, JULI 16 (?). — Pius V spoort koning Philips aan, zich terstond persoonlijk naar de Nederlanden te begeven, het éénige middel tot verbetering van den hoogst benarden toestand.

Archivalia I, n°. 570. — Gedrukt *Archief aartbisdom Utrecht* XXII, p. 390.

501. 1566, AUGUSTUS 13. — Pius V schrijft aan koning Philips over den ongunstigen loop van zaken in de Nederlanden en betreurt het, dat de koning niet, overeenkomstig 's pausen herhaaldelijken en dringenden raad, zelf naar de Nederlanden heeft willen gaan.

Archivalia I n°. 571. — Gedrukt *Archief aartsbisdom Utrecht*, XXII, p. 392.

502. 1566, AUGUSTUS 13. — Pius V schrijft aan den Spaanschen nuntius Castagna over den ongunstigen loop van zaken in Nederlanden, waaromtrent hij den koning vorenstaanden brief van den paus moet overhandigen.

Venerabili fratri Johanni Baptistae, archiepiscopo Rossanensi, in Hispaniarum regnis apud regem Catholicum nostro et Sedis apostolicae nuncio.

---

1) Luis de Requesens.

Venerabilis frater salutem *etc.*

Non facile scribere possumus, quanto et moerore versemur propter tristissimos nuncios, quos de rebus Flandriae accepimus. Multorum enim literis compertum habemus, urbem totius illius provinciae maximam, opulentissimam et munitissimam [1]) aperte a charissimo filio nostro rege defecisse, atque esse in haereticorum potestate, Catholicosque omnes illius provinciae trepidare et ad fugam spectare, si modo se ex impiorum ac sceleratissimorum hominum manibus eripere possint; adeo talibus hominibus, ad caedes, ad incendia, rapinas et omnia scelera ac sacrilegia paratis, omnia redundare. Scribimus ad regem literas, quas abs te illi reddi volumus, in quibus literis illius provinciae suae calamitatem et Catholicae religionis instantem ruinam deploramus. Saepe illum per litteras nostras hortati sumus et vehementer institimus, ut illuc iret; saepe de eadem re monendum eum nostro nomine ab oratore suo et cardinali Pacecco curavimus; sed nihil profecimus. Jam veremur, si illuc ire statuerit, ne serus ejus adventus sit, quod Deus pro sua misericordia prohibeat. Datum Romae apud S. Marcum, die 13 Augusti 1566, anno primo.

Archivalia I, nº. 572.

503. 1566, AUGUSTUS 11—23. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings al of niet gaan naar de Nederlanden.

Borghese I Vol. 606 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano I, p. 301.

504. 1566, SEPTEMBER 7. — De Spaansche nuntius Castagna aan den nuntius (Michaël della Torre) te Parijs, over zijn herhaalde pogingen om koning Philips tot een persoonlijk en streng optreden tegen de Nederlandsche ketters te bewegen.

Borghese I Vol. 934 f. 12—12ᵛ (gelijkt. afschr.). *Archiv.* I, nº. 2413 en II, nº. 269. — Gedr. Serrano, I, p. 332.

505. 1566, SEPTEMBER 25. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over de neerslachtige stemming van koning Philips en zijn hof, naar aanleiding der ongunstige berichten uit de Nederlanden.

Borghese I, Vol. 606, f. 91—91ᵛ (gelijkt. afschrift). Gedr. Serrano I, p. 353.

506. 1566, OCTOBER 15. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings plan om zelf naar de Nederlanden te gaan.

Borghese I. Vol. 606, f. 95—95ᵛ. — Gedr. Serrano I, p. 362.

507. 1566, OCTOBER 26. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings houding ten opzichte der concessies van Margaretha van Parma aan de Geuzen en over zijn voorgenomen vertrek naar de Nederlanden.

Borghese I. Vol. 606, f. 100ᵛ—102ᵛ (gelijkt. afschrift). — Gedr. Serrano I, p. 373.

---

1) Antwerpen.

508. 1566, (BEGIN NOVEMBER?). — Pius V vermaant koning Philips, met den keizer en den koning van Frankrijk een bondgenootschap tegen de Turken aan te gaan, en, opdat hij zijne krachten hiertoe des te beter kunne aanwenden, zijne reis naar de Nederlanden niet langer uit te stellen.

Charissimo in Christo filio nostra Philippo, Hispaniarum regi Catholico. Charissime *etc.*

Maxima cura ac solicitudine angimur, videntes tanquam ea quae oculis cernuntur, periculum imminens sanctae fidei et universo christiano nomini, nisi ea ineantur consilia, quibus impiorum hostium impetus ab his miseris christianae reipublicae reliquiis propulsetur, Consideramus enim, quam facile Italiam aggredi possint, inde Germaniam, quarum provinciarum alterius fines jam attingunt, ab altera angusto admodum mari ac freto potius disjuncti sunt. Aucti illis animi sunt, rebus hac aestate in Ungaria prospere gestis. Irritati vero majorem in modum et accensi fuerunt, ut verisimile est, ignominia, quam superiore anno in insula Melita acceperunt. Habent paratas terrestres copias equitum et peditum ingentes. Habent classes maximas atque instructissimas, praeter naves omnium ex Africa piratarum, quae semper ad eorum nutum presto sunt. Principes porro christianos nulla inter se belli societate innodatos esse sciunt, nec quemquam vestrum posse solum, sine aliorum auxiliis, sibi resistere. Proinde necessarium esse videmus occurrere tantis periculis; ea vero propulsari non posse videmus, nisi tu, charissime fili, et serenissimus frater tuus patruelis et rex Francorum Christianissimus, reginae uxoris tuae frater, qui estis tres christianorum principum maximi, inter vos conspiretis, et salutare ac sanctum foedus primo quoque tempore ineatis, ad religionem christianam et res vestras ab hujus novi Turcarum tyranni impetu defendendas. Est quidem rex Francorum ab hoc periculo aliquanto, ut videtur, quam Majestas Tua et ipse Caesar adhuc tutior; sed sero consulturus esset rebus suis, si vos prius opprimi pateretur. Hortati igitur ipsum diligentissime fuimus ad hanc societatem vobiscum ineundam, sicut Majestas Tua intelligere poterit ex litterarum, quas ad eum misimus, exemplo. Hortamur vero Majestatem Tuam, ut de hac re ipsa quoque cum eodem rege, et cum Caesare agat; et quo facilius vires omnes suas in Turcas convertere possit, statuat non esse sibi diutius differendum iter suum in Flandriam ad res illas componendas. Quam ad rem hanc societatem, si facta fuerit, in primis profuturam esse videmus. Datum Romae, apud sanctum Petrum *etc.* die . . . . . 1566, anno primo.

Archivalia I, nº. 574.

509. 1566, NOVEMBER 2. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings voorbereiding om naar de Nederlanden te gaan.

Borghese I. Vol. 606, f. 105ᵛ—106 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano I, p. 376.

510. 1566, (NOVEMBER 4). — Pius V vermaant koningin Isabella van Spanje, haren echtgenoot tot het bondgenootschap tegen de Turken aan te sporen en hem niet terug te houden van zijne reis naar de Nederlanden.

Charissimae in Christo filiae nostrae Isabellae, reginae Hispaniarum Catholicae.

Charissima in Christo filia nostra salutem *etc.*

Pro pastorali officio et paterno amore nostro admonendum esse duximus serenissimum regem Catholicum coniugem tuum de periculo, quod sanctae fidei et rebus eius atque omnium Christianorum impendet ab immanissimis christiani nominis hostibus. Hortati eum sumus ad ineundam societatem belli adversus tam potentes et tam infestos hostes una cum charissimis in Christo filiis nostris Maximiliano Caesare et Carolo Francorum rege Christianissimo. Neque enim ullo alio auxilio religioni ac reipublicae christianae subveniri posse videmus. Decet autem tam sanctam et tam necessariam ac salutarem actionem, charissima filia, pio tuo quoque studio adjuvari. Proinde hortamur in Domino Majestatem Tuam, aut ipsum Serenissimum regem conjugem suum, quem ut regem vere Catholicum optime animatum esse non dubitamus, ipsa incedas et ut serenissimo Caesari, quo sustinere insequenti anno hostium impetum possit, firmissima auxilia mittat, horteris. Tantis enim impiorum hostium viribus non est dubium, quin nullius principis christiani vires sine aliorum auxiliis pares futurae sint. At si tres tanti principes societatem hanc inter se fecerint, Deo juvante sperandum est, rem et subolem christianam defensum iri. Quia vero illum proficisci necesse est in Flandriam ad res illas componendas, quae illo absente ab haereticis adeo turbatae fuerunt, ut in maximum periculum venerit illius tam nobilis et opulentae provinciae amittendae, licet nihil te alienum officio piae prudentisque reginae facturam esse putemus, tamen admonemus te, charissima filia, ne, conjugali forte amore impulsa, ejus profectionem impedias. Nam et noceres ei, quem omnium charissimum habes, et Deum, quem religiosissime semper coluisti, gravissime offenderes. Non patitur id malum differri diutius discessum ejus; atque utinam illuc se multo prius contulisset!; multo enim minus negotii habiturus fuisset. Sed confidimus, Deo juvante, cum illuc pervenerit, tumultos illos praesentia, consilio et virtute sua sedaturum et, rebus ex sententia compositis, ad te brevi esse reverturum. Datum Romae *etc.* ut supra (die . . . . 1566, anno primo).

Archivalia I, nº. 575. — Gedr. Serrano I, p. 377.

511. 1566, NOVEMBER 10. — J. Straetman [1]), prior van het Dominicaner-convent te Brussel, aan kardinaal Bonelli: aansporing tot waakzaamheid tegen de ketters, wier stoutmoedig optreden, vooral te Antwerpen, hij beschrijft.

R^me^. in Christo pater atque Ill^me^. domine, post sacratissimarum manuum exosculationem.

Non quas debeo, sed quas valeo, gratias ago Deo patri omnipotenti, per Filium ejus Salvatorem nostrum, in Spiritu sancto, qui mihi elargiri dignatus est, ut ea, quae Vestrae Ill^mae^. D. scripseram, Sue Sanctitati grata fuerint, testantibus hoc literis Vestrae Ill^mae^. D., quas 5 Novembris recepi. Admonitionemque sanctissimam, qua Sua Sanctitas in literis Vestrae Ill^mae^. D. me exhortari dignatur in fidei conservationem, animarumque salutem, hilari animo suscipiens apostolicamque benedictionem, quantum Dominus Deus gratiam

1) De Jonghe teekent in zijn *Belgium Dominicanum* omtrent hem aan: „P. Mag(ister) Joannes Straetmannus; S. T. doctor Lovaniensis, sui conventus [Bruxellensis] prior, et capituli provincialis definitor", p. 345.

contulerit, pro virili exsequi curabo. Non enim temporis calamitas patitur pro pectore Christiano aliquam remissionem, sed omnibus viribus indefesse laborandum est. Suplex oro (apostolica benedictione munitus), quatenus Dominus Deus humile servitium meum aspirando praevenire et adjuvando prosequi dignetur. Insuper scribere compellor perfidissimorum hereticorum in nostris regionibus nostris (quorum infinitus est numerus) insanam ac rabidam jactantiam, qua passim gloriantur ipsi, pleni spiritibus malignis, superbissimo fastu se elaboraturos, ut tota inficiatur Italia atque Hyspania; jamque ferunt se destinasse in dictas regiones consimiles belvas atque furias infernales, qui pestiferum ipsorum dogma atque zizania tritico superseminent. Quapropter humillime orare non desinam V. Ill^mam. D., qua debeo servata observatione, ut previa admonitione ad omnes principes Italiae etc., quorum interest, diligentissima in hosce fidei capitales inimicos fiat animadversio rigorosissimaque punitio, ut temerarii ipsorum conatus reprimantur atque ad petram allidantur fidesque Catholica illibata permaneat. Addam etiam horum perfidorum audacissimam insolentiam; ajunt enim, ubi regis nostri Catholici (cujus praesentiam omnes boni et Catholici ut angeli vultum exoptant, mali vero et ipsius farine homines, qui sevire non desinunt in Deum, Dei Sacramenta, in sanctos, lingua ipsorum pestifera, et solum metu a facto simulantes, in clerum et omnem statum ecclesiasticum, quem etiam in universum sese trucidaturos jam iterum ante Omnium Sanctorum festum minabantur; sed laus Deo adhuc subsistimus, licet in nonnullis oppidis ecclesiastici et religiosi expulsi sint), dum nobis aderit in primo accessu, iram et indignationem deferbuisse cognoverint, tantisper dissimulantes, ad eandem maliciam se reversuros nec definituros, quin ipsorum iniquissime falsitates superiores evadant ac veram fidem Catholicam penitus exstirpent. Contigit preterea a paucis diebus, quod quidam cognomine Berchmontius, neque re neque genere nobilis, sed ex patre nobili et illegitimo thoro Brede, oppido ducatus nostri Brabantie, natus, Antwerpie (hoc est Anversa) residens, nescitur an proprio, an alterius instinctu, postquam maximam rei domestice et uxorie partem dilapidasset, impium cum aliquibus sceleratissimis hominibus fedus iniit diripiende civitatis Antwerpiensis et facto tam enormi fucum addidit odium jam excandescens Calvinistarum, Confessionistarum et Anabaptistarum (ita enim vocant hereses jam per Belgiam impiissime grassantes) contra presbiteros, monachos et catholice Ecclesie fautores et eorum templa et monasteria. Conduxerat non parvam manum perditissimorum juvenculorum, cum quibus intrepide templum Deipare Virginis occupat et, ostiis undequaquam clausis, ea quae a Catholicis restaurata erant disrumpit et fedissime omnia contrectat, animo occupandi turrem Ecclesiae et sono campanarum excitandi populi fecem, et seditione orta spoliandi canonicorum et aliorum Catholicorum divitum mercatorum edes. Que cum comiti Hoochstratano, qui civitatis Antwerpiensis presidio preest, donec princeps Orangie ex comitatu Hollandie revertatur, denunciantur, statim comitatus cum aliquot satellitibus ad templum convolat et Brechtanum cum sua cohorte adesse jubet arreptoque satellitis baculo primus se spoliantibus obicit, eos admonens temeritatis et infamie, et deprecans ut desistere velint; alioqui se vi contra ipsos experiturum. Sed frustra admonet et orat; imo comitem templo includunt, qui rei novitate commotus jubet a militibus, qui foris erant, templi ostium vi recludi et cohortem totam ad pugnam instructam ingredi et predones aut lapidari aut capi.

Captivorum ducem, qui domum profugerat, produnt, qui noctu nihil mali suspicans ex proprio lecto et edibus captivus in domum civicam ducitur et die sequenti cum quinque ex suis patibulo affigitur, laqueo et strangulatur. Quo peracto multorum animi, qui prede inhiabant et Catholicorum eversionem desiderabant, defecere, populusque tumultus fuit sedatus. Attamen interim non siluere hereticorum concionatores, neque cessavere structure novorum templorum, que maxima audacia et ingenti sumptu contra imperatorum regumque edictum in civitate Antwerpiensi et Gandavi extra et juxta portam civitatis exstruxerunt. Calviniste duo templa Antwerpie, rotonda forma, ingenti amplitudine, ex lateritio lapide ad tecta usque evexere. In quibus templis tertio hujus mensis Novembris cum maximo omnium civitatum concursu, suo more cenam dominicam celebrarunt. Sed longe sit a me ipsorum pestiferum modum referre, quem observarunt, nam blasphemiis omnia scatent. Confessionistarum etiam concionator, apostata monachus quondam Carmelita, cum suo socio Dominicano, nostri conventus Bruxellensis, de quo in posterioribus meis litteris scripsi Vestrae Ill^mae, etiam apostata, cum maximo populi concursu, quandoquidem ipsis Bruxelle in nostra civitate non licuit, Antwerpie nituntur suis blasphemiis evertere sanctam Ecclesiam catholicam, sed spero tandem ipsorum magno malo.

Et hec sunt, Ill^me. Domine, que in presentiarum scribenda accurrunt. Genibus provolutus a Sanctissimo Nostro sanctam desidero benedictionem pro me et omnibus nobis, ut boni confirmentur, mali vero convertantur. Deus autem Optimus Maximus Ill^mam D. V., cujus sacras exosculor manus, conservet insolumem. Bruxelle, 10 Novembris 1566.

Vestre Ill^me. D. humilis et indignus servulus.

fr. Joannes Straetmanus,
ordinis Predicatorum.

Op den rug het adres: Illustrissimo et Rev^mo. Cardinali Alexandrino, domino meo observantissimo, Roma.

Archivalia II, n°. 288a.

512. 1566, NOVEMBER 13. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over zijn audientie bij den koning, met den buitengewonen nuntius (Pieter Camajanni), en over diens ongunstig wedervaren.

Borghese I. Vol. 606, f. 110—110v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano I, p. 383.

513. 1566, NOVEMBER 17—23. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings betwijfeld plan om naar de Nederlanden te gaan.

. . . . . Il passato è, che alla imbasciata, ch'esso monsignore fece a S. M^stà., se ben non rispose parole inconvenienti, anzi che baciava li piedi a Sua Santità per la cura et sollicitudine, che tiene delle cose publiche come sue particolari, et ch'è ben ricompensato dell'animo, che tiene di servirla et obedirla sempre, nondimeno mostrò non poca perturbatione d'animo; il che si conobbe chiaramente, et tutti li suoi ministri principali l'hanno apertamente detto. La causa dicono esser, perchè è parso loro, che Sua Beatitudine non ha creduto, ch'il re volesse veramente far quello che prometteva, et farlo in tempo, et più presto, et nel più honorato modo, che sia possibile, ma con il mandare detto

vescovo [1]), pare, per usar le loro parole, che habbia dato voce, et sonato una tromba publicando al mondo, ch'il re finge l'andata, et non ha tanto ardire d'andare a castigare li suoi ribelli. Onde è stato necessario, che Sua Santità lo persuada, lo spinga, et sforzi ad andare con parole gagliarde, piene di honore, protestò [2]) avanti il conspetto di Dio, et similia; quali par loro, che non si sariano dette, se non da chi tenghi per certo, ch'il re sia già risoluto di lassare perdere più presto il tutto che moversi dalla sua quiete. Et mostrano di credere, che questo havrà potuto minuir molta la gloria, che havria ricevuto dall'andata spontanea. . . . . Di Madrid, li 17 di Novembre 1566.

. . . . . L'andata del re non può esser prima di primavera. Egli dice, che l'Aprile ò il Maggio vuol essere lì in Fiandra. Et è tanto publicata, che non credo, che (non) si possi più evitare, et Sua Maestà non può patir, che se ne dubbiti . . . . . Di Madrid, li 23 Novembre 1566.

Borghese I Vol. 606 f. 112—112^{v} en f. 122^{v} (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano I, p. 389.

514. 1566, NOVEMBER 24. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: over het roekeloos optreden der ketters te Maastricht en Valenciennes; te Antwerpen moet voor iedere natie in den Advent en de Vasten een uitstekend katholiek predikant worden aangesteld.

Ill^{me}. domine atque Rev^{me}. in Christo pater.

Debita sacratissimarum manuum deosculatione cum humillima mei commendatione atque attestatione promptissime mee voluntatis in servitium Vestre Ill^{me}. D. premissa, fretus humanitate ac maxima benignitate Vestrae Ill^{mae}. D. eidem in presentiarum indicare volui, malignos ac pestiferos hereticos in nostris regionibus non amplius usque adeo sevire ac ita publice dentibus contra ecclesiasticos fremere, sed remissius agere ac potius aliquo timore concuti. Faxit Deus, ut brevi ipsorum dentes canini conterantur! Et licet ante novem aut decem dies Trajecti supra Mosam, civitatem in duos partes sectam, quarum una est regis Catholici, altera vero Rev^{mi}. episcopi Leodiensis (ubi quondam divus Servatius prius suam tenuerat cathedram) facta fuerit iniqua conventio inter ipsos Catholicos atque magistratum ex una ac ipsos hereticos ex parte altera, ut ipsis hereticis cederent ecclesiam in usum ipsorum pestilentissimorum dogmatum atque blasphemiarum, attamen Sua Celsitudo, nostre misere patrie gubernatrix, una cum Rev^{mo}. episcopo Leodiensi omnem adhibet diligentiam, ut iniquum hoc atque flagitiosissimum fedus disrumpatur. Et non cessantibus hereticorum predicatoribus sua spargere venena, conatur Sua Celsitudo simul cum Statibus Brabantie ducatus atque Flandrie comitatus omnes proscribere hujusmodi falsos predicatores ex dictis regionibus. Et brevi certo speramus maximo cum desiderio egressurum edictum, quo omnes falsi predicatores cogentur sub pena mortis pronominatas egredi regiones. Eadem etiam Celsitudo misit cominatorias literas ad civitatem Valenchenensem in comitatu Hannonie, in qua hodie decreverant celebrare Cenam dominicam (ut ajunt), ut desistant a falso instituto, sub interminatione

1) De nuntius Pietro Camajani.
2) Protesti?

rebellionis ac perditione privilegiorum. Donet Deus, ut obtemperent ac hereses emoriantur, boni vero in fide stabiles permaneant, mali vero convertantur! Eapropter multum institi medio nobilis domini Thome Macchiavelli [1]), in civitate Bononiensi nati, a Julio tertio Pontifice Maximo sancte memorie missi in negociis Sancte Sedis apostolice ad Carolum, Romanorum imperatorem felicis recordationis, et erga Deum fidem Catholicam et Sedem Apostolicam . . . . . [2]) devoti, nunc vero secretarii Sue Celsitudinis nostre gubernatricis (cujus opera atque diligentia feliciter in Dei laudem atque bonum christianitatis, quantum vires suppetunt, semper usus sum, utpote qui perseveravit meus filius spiritualis et cujus animum in servitium Sedis Sancte apostolice et Sue Beatitudinis ac Vestre Illustrissime Dominationis novi addictissimum), ut Antwerpie quelibet natio jubeatur a Sua Celsitudine sibi providere pro hoc Adventu et futura Quadragesima de Catholico atque pio predicatore, qui verbo et exemplo doceant suos quisque auditores, in confirmationem atque augmentum bonorum et in malorum ad fidem atque religionis christiane reductionem.

Varia insuper referuntur hoc tempore calamitoso a multis visa fuisse mirabilia, terribilia atque portenta. Misitque Sua Celsitudo virum maturum ac integrum, qui de veritate inquirat; ubi is reversus absoluto negocio fuerit et quecumque certa cognovero, Vestre Ill^me^. V. D. ilico indicare studebo. Interim commendans me gratie Ill^me^. D. V. sacratissimisque exosculatis manibus, Deum clementissimum deprecor, ut V. Ill^mam^. nobis dignetur servare insolumem in annos plurimos. Bruxelle, 24 Novembris 1566.

Vestre Ill^me^. D. humillimus et indignus servulus

fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: Illustrissimo ac Reverendissimo domino Cardinali Alexandrino, domino meo observandissimo. Roma.

Archivalia II, n°. 288^b^.

515. 1566 DECEMBER 15. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings wijze van optreden, wannèer hij naar de Nederlanden zal gaan.

Borghese I, Vol. 606, f. 129—129^v^ (gelijkt. afschr.).
Gedr. Serrano, I, p. 420. Het schrijven aldaar geplaatst op 19 December.

516. 1566, DECEMBER 23. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over zijn onderhoud met Alva over de manier, waarop deze in de Nederlanden zal optreden.

. . . . . Ne disse poi apertamente [3]), che Sua Maestà haveva deliberato, ch'egli andasse prima: et benchè vecchio e stracco, pigliarà questa impresa per il servitio di Dio e di Sua Santità. La qual impresa conosce per molto grande et importante, et per tale, che sia necessario di usarvi non solo molte forze, ma ancora molta prudenza per li pericoli, che circostanno. Et nel suo parlare parve, che ci significasse, ch'egli fusse il precursore a preparare la via al re, acciò arrivi a cose già quasi composte e finite.

1) Zie over hem hier achter in een brief van Margaretha aan Pius V, 27 Febr. 1568.

2) Een woord onleesbaar.

3) Bij het langdurig gesprek, dat Alva 19 Dec. met Castagna had gevoerd over de Ligue en andere zaken.

Questo è quello che passò quel giorno, il che ho voluto scrivere aspettando commodità di mandar la lettera per lo primo corriero che venirà. Et per non esser questa per altro avviso, fò fine con baciarli con ogni riverenza le mani, pregandoli ogni felicità. Di Madrid, li 23 di Dicembre 1566.

Borghese I Vol. 606 f. 136v—139 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, I, p. 427.

517. 1567, JANUARI 7. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over zijn onderhoud met Alva over de wijze van diens optreden in de Nederlanden, waarbij de schijn van een godsdienstoorlog zooveel mogelijk dient te worden vermeden.

Gedr. bij Serrano, II, p. 3.

518. 1567, JANUARI 13. Castagna aan kardinaal Bonelli: over zijn en Camajani's onderhoud met den koning, die vasthoudt aan de meening, dat eene agitatie voor de Ligue thans schadelijk is voor de zaak der Nederlanden.

Borghese I Vol. 606 f. 166v—147v (gelijkt. afschr.) Gedr. bij Serrano, II, p. 10.

519. 1567, JANUARI 17. — Pius V vermaant Philips II, om ter wille van den benarden toestand in de Nederlanden zoo spoedig mogelijk naar Italië te komen en de noodige maatregelen te treffen.

Archivalia, I nº. 576. Gedr. *Archief aartsbisdom Utrecht*, XXII, p. 397.

520. 1567, JANUARI 27. — Kardinaal Bonelli aan den nuntius Castagna: over het spoedige vertrek van koning Philips naar de Nederlanden.

Vennero poi . . . . . Le dirò solo questo per hora, che Nostro Signore ha preso piacer grande dell' aviso, che Ella gli da in queste lettere, che S. Mtà dissegni di passar in Fiandra più presto di quel che si dice. Il che Dio faccia che segua quanto prima . . . . . a 27 di Gennaio, di Roma 1567.

Spagna Vol. 1 f. 101 (oorsp. eigenh. get.).

521. 1567, FEBRUARI 9. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: bericht over opklaring van den toestand en verzoek om pauselijke volmacht tot absolutie der rouwmoedige ketters.

Illme. domine ac Revme. in Christo pater.

Nil serium aut particulare, quod Tue Illme. D. scribam, in praesentiarum adest, praeter quod diligentia, sapientia atque animi constantia Illustrissime nostre Gubernatricis ducisse Parmensis etc. post devictos inimicos crucis Christi non procul a civitate Tornacensi, fidei ac christiane religionis in nostris regionibus negocia Dei, qui irascitur et propicius est et peccata hominum in tribulatione dimittit, inexhausta clementia meliorem habitura exitum sperantur. Veluti enim mare ex tumido serenum, celum ex nubilo hilari aspectu resumitur et in signum principalis clementie regem apium natura privavit aculeo, sic multo amplius Ipse formator rerum omnium, humane injusticie sponte subivit aculeos, ut divinos et justos humanitas imitaret, cum quibus, si quandoque eam pro demeritis percutit, non utique ambitiosa velut ultione mortificat, sed castigans vivificat, vulnerat et medetur. Et quoniam quidem toti (proh dolor) jam constat mundo notorium, qualiter peccatis nostris demerentibus, equissime

a Deo derelicta nostra patria (presertim a tempore, quo insidiantes ursi et tortuosi serpentes pestifera rabie sua venena spargere ceperunt) ab infectione lepre hereseos, in se ipsa quam iucurata marcescens, in odium sui ipsius infecta cediderit, ac quomodo populus et commune semper amans rerum novarum vulgus ab hereticis quam misere illusus sit. Quia tamen (laus Deo in eternum) certa experientia cognoscere incipimus, quamplurimos esse, qui ultro fatentur se infelicissime illusos, atque ab hereticis falso persuasos, atque ob id desiderare ex corde, omni heresi abjecta, velle reconciliari Ecclesie fidemque amplecti veram ac christianam, ideo ut misere decepti ab hereticis viri ac mulieres, senes ac juvenes, qua decet reverentia atque sanctitate ad Dei gloriam ipsorumque salutem, omnium peccatorum ac censurarum absolutione recepta, proximum mereantur ac valeant celebrare Pascha Resurrectionis dominice, humillime deprecor ac supplex oro nomine reverendi patris provincialis nostri provincie Germanie Inferioris, ut Vestra Illma. impetrare dignetur a Sanctissimo Domino nostro pro communi salute animarum, quatenus Sua Sanctitas, Cujus vices gerit in terris clementiam imitando, vive vocis oraculo eidem nostro provinciali et illis fratribus sue provincie, quos ad hoc idoneos judicaverit (e quorum numero ego unus cupio haberi, si ad hoc quoquo modo aptus judicatus fuero) concedat facultatem absolvendi, in foro conscientie dumtaxat, recipiscentes quoscumque hereticos. Et erimus obligati omnes orare pro incolumitate Vestre Ill^me^. D. ac felici successu Sue Sanctitatis, cuius humillime sacratissimos exosculor pedes. Bruxelle 9, Februarii 1567.

Vestre Il^me^. D. observantissimus

frater Joannes Straetmanus humilis servus.

Op den rug het adres: All' Illmo. et Rev^mo^. signore et (patrone) mio osservandissimo monsignore il Cardinale Alessandrino.

Archivalia II, n°. 288d.

522. 1567, FEBRUARI 10. — Philips II meldt aan Pius V, in antwoord op diens breve van 17 Januari l.l., dat niets hem zal weerhouden om in 's Heeren dienst werkzaam te zijn.

Archivalia I, n°. 2257. — Gedr. bij Serrano II, p. 36.

523. 1567, FEBRUARI 17. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over zijn onderhoud met koning Philips en over diens gezindheid omtrent de Nederlanden.

Borghese I, Vol. 606, f. 152—153 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano II, p. 45.

524. 1567, FEBRUARI 21. — Pius V beveelt in de bescherming van Philips II de Engelsche Katholieken dringend aan, die naar Leuven of elders in de Nederlanden gevlucht zijn.

Charissimo in Christo filio nostro, Philippo Hispaniarum regi Catholico, Pius papa V.

Charissime salutem et apostolicam benedictionem.

Etsi omnium, qui calamitatibus affecti sunt, misereri christianae charitatis officium est, tamen ii praecipue misericordia et piorum omnium auxilio digni sunt, qui exilium pati et domos ac facultates suas amittere et gravissimas

calamitates atque aerumnas subire praeoptarunt quam a Catholica religione deficere, rebus omnibus humanis divini honoris gloriam et orthodoxae fidei cultum praeferentes. Quo pauciores autem reperiuntur ubique his turbulentissimis Ecclesiae temporibus, qui tali virtute, gravitate, constantia praediti, non charissimarum et jucundissimarum rerum amissione permoveantur, neque aut propositorum praemiorum spe, aut periculorum metu a Christo et ejus corpore, Ecclesia, separari sese patiantur, eo studiosius juvari et sublevari illos convenit. Cum igitur complures Anglos catholicos ex illa Angliae miserabili tempestate, ne ulla haereticae pravitatis contagione polluerentur, in Flandriam profugisse et sese Lovanium et in alias ditionis tuae civitates sese recepisse cognoverimus, quos necessariarum rerum inopia premi ac vehementer laborare non sine dolore audimus, nostrum officium esse existimavimus, non modo eorum egestatem aliquo subsidio sublevare, sicuti fecimus et facere in animo habemus, sed Majestati etiam tuae tantam occasionem aeternae mercedis et superni praesidii tibi ac rebus tuis promerendi indicare. Quocirca tua apud Deum merita crescere cupientes, pietati eos tuae majorem in modum commendamus, hortantes, ut tales Dei servos Illius amore, cujus causa exulant et cujus tu beneficio regnas, commendatos habeas et liberalitate tua complectaris ac foveas. Ad quod non esse te longiori oratione a Nobis incitandum novimus, cum sciamus quam sis ad hujusmodi opera, sicut rege vere Catholico dignum est, propensus. — Datum Romae apud S. Petrum, die 21 Februarii 1567, pontificatus nostri anno secundo.

Ant. Florebellus Lavellinus.

Secretaria dei Brevi. Vol. 21 (Pii papae V an. 1567 lib. IV) fol. 38.

525. 1567, MAART 2. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: over zijn biechtkind Thomas Machiavelli, secretaris der landvoogdes Margaretha, en over het optreden van Brederode te Vianen en diens smeekschrift der edelen.

Ill^me^. domine ac Rev^me^. in Christo pater, premissa manuum Ill^me^. V. D. humillima exosculatione, cum mei semper in gratia Vestre Ill^me^. D. commendatione.

Quandoquidem Ill^me^. D. alia ratione neque gratitudinem animi mei humanitati atque clementie Vestre Ill^me^. D. in vestris ultimis literis, quas 15 Februarii incredibili gaudio recepi, declarare mei muneris esse volo, summo conamine juxta gratiam Dei (quam sua infinita bonitate mihi largiri dignabitur) assiduos effundere preces pro Sanctissimo Domino nostro atque incolumitate Vestre Ill^me^. D., necnon pro (heu nimium) infelici patria nostra, de qua quod inpresentiarum scribam, paucis referre conabor, videlicet: quod istis diebus ex Antwerpia stipendiarii milites heretici consurgerunt ad oppidum quoddam domini Bredenrodii (qui omnium malignantium cernitur esse dux, capitaneus ac asylum), dictum Viana, in comitatu Hollandie, ubi ipse Bredenrodius cum suis hereticis obsidetur et cinctus est jussu Illustrissime nostre gubernatricis a comite di Mega, viro strenuo, et sibi adjunctis. Det Dominus gratiam, ut speratam victoriam obtinere valeamus! Nam ex eo haereticorum effrenata temeritas plurimum confringeretur. Hic Bredenrodius elapso mense misit libellum suplicem mirabilem Illustrissime ducisse etc., quem una cum respon-

sione impressum [1]) Vestre Ill^me^. D. transmitto in lingua Gallica, prout solummodo exstat, sperans citissime ad manum habiturum quempiam, qui Vestre Ill^me^. D. interpretetur. Insuper Ill^me^. Dominationi, quoniam certo audivi Sue Sanctitati commendandum secretarium nostre Serenissime gubernatricis, nobilem ac spectabilem virum dominum Thomam Machiavellium [2]), quum eundem per longam experientiam (fuit etiam a multis annis meus filius Confessionis) cognoverim, esse virum integerrimum, pium ac vere christianum atque Sedi Apostolice semper deditissimum, nequeo juxta ipsius meritum sufficiens prebere de ipso testimonium. Obsecro, ut etiam Sanctissimo Domino nostro per vestram Ill^mam^. D. habeatur commendatus, quam Clementissimus Dominus nobis diu servet incolumem. Atque Sanctissimus Dominus noster suam sanctam mihi largiatur benedictionem, quam procumbens super terram summa cum devotione expecto. Bruxelle, 2 Marcii 1567.

Vestre Ill^me^. D. humillimus ac indignus servus

fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: Illmo. ac Rev^mo^. in Christo patri, Cardinali Alexandrino, domino meo observandissimo.

Archivalia II, n°. 288c.

526. 1567, maart 6. — Instructie, door den kardinaal-staatssecretaris Bonelli gezonden aan den Spaanschen nuntius Castagna: deze moet koning Philips zoo dringend mogelijk namens den paus aansporen tot een onverwijld, krachtig en vooral persoonlijk optreden in de Nederlanden en tot een onverbiddelijke houding tegenover de ketterij.

Di Roma, a 6 di Marzo 1567. Di V. S. molto R^da^. come fratello.

Il cardinale Alessandrino. *Eigenh. get.*

Op den rug het adres: Al molto Rev^do^. signore come fratello monsignore l'arcivescovo di Rossano, nuntio di Nostro Signore appresso S. M^stà^. Catholica.

Spagna Vol. 1 f. 65—68^v^ (oorspr.) — *Archiv*, I, n°. 846 en 2415. Gedr. bij Serrano II, p. 51.

527. 1567, maart 19. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings nu openbaar en beslist, maar nog altoos betwijfeld plan, om zelf naar de Nederlanden te gaan.

Borghese I, Vol. 606, fol. 161^v^—162^v^ (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano II, p. 81.

528. 1567, maart 20. — Kardinaal Bonelli aan J. Straetman: bericht, dat de paus hem volmacht gegeven heeft tot absolutie van rouwmoedige ketters.

Reverende pater.

Quoniam, ut scribis, omnipotentis Dei misericordia sunt qui ad cor redierint et in sanctae Matris ecclesiae gremium recipi velint ac precentur, laetus ac Deo maximas de eo gratias agens, Sanctissimus Dominus noster postulatis tuis annuit; ac per ipsum licet, ut resipiscentes sanctae Matris

1) Knuttel, *Catalogus van de Pamfletten* I, n° 151.

2) Verder over hem: schrijven van Straetman 24 Nov. 1566, en hierachter schrijven van de landvoogdes 27 Febr. 1568.

ecclesiae Catholicae reconcilientur, interposita tamen privatim abjuratione coram provinciali vestro teque ipso ac si quem alium vestri Odinis [1]) dignum atque idoneum judicaveritis. Recipiantur autem abjurantes ea lege, ut conscios ac complices suos indicent. Quod si fecerint, absolvi tum demum poterunt auctoritate a Santissimo Domino nostro his meis litteris vobis omnibus tradita. Reverende pater, te diu incolumem Christus Dominus noster tueatur Omnipotens. Datum Romae, die . . . mensis Martii 1567.

Op den rug : die 20 Martii 1567.

Archivalia I, nº. 577.

529. 1567, MEI 2. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over zijn onderhoud met koning Philips omtrent den toestand en de noodige manier van optreden in de Nederlanden.

Borghese I, Vol. 606, f. 173v—174v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 100.

530. 1567, MEI 4. — Margaretha van Parma dankt Pius V voor zijne gelukwenschen na de overwinning bij Valenciennes en beveelt haren secretaris Macchiavelli in 's pausen gunst aan.

Beatissimo padre.

Rendo humilissime gratie alla Stà. V. del affetto paterno, col quale si degna rallegrarsi meco per il felice successo di Valentienes [2]) et darmi animo per seguitar verso il fine, che si desidera da queste imprese, nelle quali la bontà del Signor Dio et i santissimi preghi et meriti di V. Beatne, in che ho confidato sempre, hanno la total parte; per ciò chè opere così miracolose non si potevano sperare da possanza humana in così poco tempo et con tanta felicità, come la Stà. V. potrà meglio intender dal Comendator maggior di Castiglia [3]), al qual scrivo difusamente, perchè alla Stà. V. dia ragguaglio di questi nuovi prosperi successi, che spero saranno il riposo et la tranquilità di questi paesi, con la ristauratione della religione et del autorità di questa santa Sede. Dio, dator di tutte le gratie, sia laudato sempre, il quale per rimediare à tante turbulentie si degna darmi gratia di fare osservare il servitio di sua divina Mtà. et i buoni desiderii di Vra. Stà. et del re mio signore. Ringratio parimente la Stà. V. della gratia, che con buona occasione si degna farmi per il Machiavello mio secretario; onde la supplico di nuovo humilmente a degnarsi di mandarmi il Breve di sopra numerario [4]), per confirmarlo poi con quella occasione, che à lei piacerà, poichè questo è in potere absoluto di Va. Stà. et conforme alla sua volontà et offerta, che lo riceverò per gratia singulare, rimettendomi à quel di più le dirà esso commendator maggiore. Spero dunque, che V. Stà. si degnerà consolarmene tanto più, proponendoli io persona di bontà et bon zelo verso la religione et bene merita di questa santa Sede, et con tal fine le bacio il santissimo piede supplicandola della sua beneditione. Di Anversa, il dì 4 di Maggio 1567.

Di V. Stà. humilissima serva et figliuola MARGARITA.

Principi, Vol. 30 f. 227—227v (oorspr. geheel eigenh.).

1) Lees: Ordinis.

2) 23 Maart 1567 had Valenciennes hare poorten moeten openen voor Noircarmes. Blok II p. 42.

3) Don Luis de Requesens, Spaansch gezant te Rome.

4) Cameriero segreto soprannumerio di Sua Santità; een eeretitel.

531. 1567, JUNI 3. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: verzoek, dat aan de verleende pauselijke volmacht tot absolutie der rouwmoedige ketters niet de voorwaarde zij verbonden, dat zij buiten de biecht hunne medeplichtigen moeten bekend maken; beklag, dat Alva's komst den toestand zal verergeren.

Ill^me^. domine atque Rev^me^. in Christo pater, debito manuum osculo premisso, cum humillima semper mei commendatione.

Nequeo Vestre Ill^me^. D. sufficientes referre gratias, quod nostro reverendo patri provinciali ac mihi miserit licentiam a Sanctissimo Domino nostro reconciliandi sancte Matri Ecclesie catholice resipiscentes hereticos ac eosdem in foro conscientie absolvendi, ea tamen lege, ut conscios ac complices suos indicent; que quidem conditionalis (sit queso dictum venia Vestre Ill^me^. D.) si intelligitur, quod indicent judici seculari aut nobis extra Confessionem, ut nos aut iudici seculari aut inquisitori heretice pravitatis indicemus, videtur factu difficillima, quia neminem aut rarissimum futurum scio certo, qui ad hoc (ea est temporis calamitas) induci poterit. Nec etiam quelibet civitas presentem habet inquisitorem, imo neque ipsa Bruxella, ubi aula est regia, sed paucissimi inquisitores multis ac diversis presunt civitatibus et oppidis. Addam et aliud verbum, confisus de benignitate Vestre Illustrissime Dominationis: existentibus rebus, ut nunc sunt in nostris regionibus, hec conditionalis non videtur modo supradicto observatu necessaria. Nam in omnibus civitatibus, oppidis ac locis per totam nostram patriam (proh facinus indignum, o audaciam atque presumptionem inauditam ac detestabilem!) qui veram atque Catholicam oderunt fidem, omni timore sublato (etiam in nostra civitate Bruxellensi, ubi non modicus hereticorum fuit et est numerus) publice non pudebat eos fateri se esse hujus farine homines; imo ultra minas ac injurias, quibus ecclesiasticos prosecuti sunt, se tales esse gloriati sunt. Non itaque opus esse videtur complices indicare, qui se ipsos toti mundo palam fecerunt. Verum si Sue Sanctitate placeret ac consultum videretur concedere nobis licentiam absolvendi hereticos resipiscentes in foro conscientie tantum, ea lege, ut nobis, quibus confitebuntur, aut pastoribus propriis secreto indicent suos complices, quatenus per nos aut per pastores possent reduci ad veram Catholicam fidem, non dubitarem, quin ea conditio faciliter et cum animarum fructu possit observari. Suplex itaque rogo Vestram Ill^mam^. D., ut haec cum aliis, que modo referam, compellente ad hoc me propria conscientia in bonum (ut estimo) reipublice nostre, Sue Sanctitati in animarum salutem referre atque proponere dignetur. Cum itaque ob certa negocia, hoc mense Maji elapso, profectus essem in Flandriam et pertransirem Alostum, Gandavum, Brugas et alia Flandrie loca, et venissem Antwerpiam, Mechliniam, demum Bruxellam, que sunt civitates ducatus Brabantie, in itinere existens, diversis vicibus Catholicos audivi non satis esse contentos (taceo hereticos), quod dux Albanus (quem patrie nostre existimant non satis effectum, sed potius adversantem) magno cum exercitu properet in patriam nostram, metuuntque plurimi, ne quod nostra Illustrissima gubernatrix maxima cum prudentia, infracto animo construxit, ipse dux Albanus destruat, ac quas supremas atque difficillimas hujus patrie tempestates nostra gubernatrix constantie pectore, non parcens corpori nequi vite, sedata est ac mitigavit, ne per ducis Albani adventum cum tanto exercitu talique potestate atque commissione interturbentur, fiatque novissimus error pejor priore. Sed veniat

(ajunt) rex noster, qui si quid restat perficiat. Nam pericula sublata sunt, Sueque Majestati Catholice pacificus cum toto suo comitatu, sive milites sint sive nobiles, in patriam patebit ingressus. Hec et multo plura, Ill^me^. domine, a diversis audivi murmurari ac dici, que ob bonum patrie nostre vellem secreto Sue Sanctitate referri, ut de remedio Sua Sanctitas provideat oportuno, stimulando videlicet regiam Majestatem, ut is ocius in propria veniat persona. Ceterum commendo me gratie Vestre Ill^me^. D., quam nobis Deus concedat sanam ac incolumem in annos plurimos. Bruxelle, 3 Junii anno 1567.

Vestrae Ill^me^. D. humilis et indignis servus,

Fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: Re^mo^. ac Illmo. Cardinali Alessandrino.

Archivalia II, n°. 288e.

532. 1567, juni 8. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings zoo goed als vaststaande reis naar de Nederlanden en over zijn andere plannen dienaangaande.

Borghese I, Vol. 606, f. 190v—191v en f. 194v—195v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano II, p. 130.

533. 1567, juli 10. — Philips II aan Pius V: over zijne voorgenomen reis naar de Nederlanden.

Muy sancto padre.

Tres cartas de V. S^d^. de 29 de Abril, y 17 de Mayo, y 11 de Junio recibi de mano del nuncio de V. S^d^. y me dixo de su parte lo que V. S^d^. le embiaba a mandar sobre los puntos, a que yo le bre respondido lo que el escrivira a V. S^d^. y mas particularmente le dira el comendador mayor de Castilla, a quien tambien ordeno que de parte a V. S. de la determinacion que he tomado en lo del camyno que tengo de hazer para ir a Flandes. A V. S^d^. suplico, le crea como a my mysmo en lo que le dixere. Guarde nuestro Señor la my sancta persona de V. S^d^., como yo deseo y es menester. De Madrid, a 10, de Julio 1567.

Muy humilde hijo de V. S^d^.

Archivalia I, n°. 2258.

534. 1567, juli 15. — Pius V machtigt koning Philips tot heffing van tienden van kerkelijke goederen in alle parochies van zijn rijk, om aldus zijn krijgstocht naar de Nederlanden krachtig te ondersteunen.

Circa pastoralis officii . . . . . Cum itaque, sicut accepimus, charissimus in Christo filius Philippus, Hispaniarum rex Catholicus, ad provincias Flandriae, dicta haeresi infectas, veneno hujusmodi liberandas liberasque conservandas de proximo accedere decrevit, et jam ejus validissimus excercitus equitum et peditum versus provincias praedictas iter faciat, nos attendentes (hoc) maxime necessarium esse et utile pro exstirpatione haeresum hujusmodi, nedum in praefatis, verum etiam in aliis provinciis, quod exercitus praedicti Philippi regis et ipse eo proficiscatur . . . . . Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 15 Julii 1567, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, n°. 578 en 2413; II, n°. 269. — Borghese I, Vol. 934, f. 30v.—33 (gelijkt. afschr.).

535. 1567, AUGUSTUS 1. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over zijn audiëntie bij koning Philips, die zoo ernstig en zeker mogelijk over de a.s. reis naar de Nederlanden sprak, waarbij de nuntius zou meegaan.

Borghese I, Vol. 606, f. 209—211v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 173.

536. 1567, AUGUSTUS 11. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over de plotseling uitgestelde, misschien wel afgestelde reis des konings naar de Nederlanden.

Borghese, Vol. 606, f. 213—213v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 177.

537. 1567, AUGUSTUS 17. — Kardinaal Bonelli antwoordt op een brief van (Maximiliaan van Bergen), aartsbisschop van Kamerijk, om 's pausen droefheid te betuigen over den beeldenstorm.

Archiepiscopo Cameracensi. Reverendissime domine.

Quem dolorem Sanctissimo Domino nostro renovavit in tuis litteris commemoratio impietatis diaboli in sacris imaginibus violandis, lenivit sane ac mitigavit pietas et verum Catholicae religionis studium istorum hominum, qui salutaria illa monimenta a nefaria injuria vindicarunt. Quos ipsos et raram, quae adhuc retinetur christianae fidei laude, suis majoribus dignam sobolem, et paternae charitatis affectu et piae benedictionis laetissimo munere prosequitur Sua Sanctitas, et ut in viis Domini tum exemplo tum institutione retinere studeatis, vehementer hortatur. Interea Deo adjutore aliqua ratio inhibitur, qua in officio contineri possint ii qui ceteris pietatis et omnis officii lumen preferre deberent. Ingemuit vero etiam ejus Sanctitas sceleratos ac sacrilegos istos sacra communis salutis signa atque subsidia coinquinari ausos esse, quos item nefandi furoris sensisse ultorem Deum incredibiliter letatus est. Quae mihi etiam res atque adeo omnibus et propter detestabilem audaciam et propter opportunam sceleris poenam, et molestiam attulit et voluptatem, de quibus ac de aliis, quod Amplitudo Tua uberius etiam pollicetur, ea avide expectamus. Superest, ut Deum precer, ut Amplitudini Tuae ac piis istic omnibus salutarem prosperitatem largiatur. Quod facio ex animo.

Archivalia I. nº. 579.

538. 1567, AUGUSTUS 18. — Pius V machtigt Philips II, om bij zijn overtocht naar de Nederlanden volgens eigen keus een aantal bisschoppen, prelaten en ordesgeestelijken mede te nemen.

Pius papa V. Ad futuram rei memoriam.

Cum sicut Nobis nuper exponi fecit charissimus in Christo filius noster Philippus, Hispaniarum rex Catholicus, ipse ex certis rationabilibus causis ad provincias Flandriae de proximo accedere decreverit, pro Deique et totius religionis Christianae servitio indigeat, ut cum Majestate Sua ad ipsas provincias nonnulli episcopi et alii praelati ac quamplures aliae personae ecclesiasticae, tam saeculares quam quorumvis Ordinum regulares, accedant, seque ad illas conferant ibique, donec Majestas Sua in eisdem provinciis permanebit, resideant, ideo Nobis humiliter supplicari fecit, quatenus Majestati suae licentiam et

facultatem nominandi, eligendi et deputandi tot, quot sibi videbitur, episcopos et praelatos ac alias personas saeculares et quorumvis Ordinum regulares, quae ad provincias praedictas cum Majestate Sua accedere valeant, ipsisque episcopis et praelatis ac personis ad provincias praedictas accedendi, et in eis permanendi de benignitate apostolica concedere dignaremur. Nos itaque, considerantes petitionem ipsius Philippi regis Dei servitium et publicam religionis christianae utilitatem concernere, hujusmodi supplicationibus inclinati, auctoritate apostolica et ex certa nostra scientia, tenore praesentium, praedicto Philippo regi tot, quot Maiestati Suae visum fuerit, episcopos et praelatos ac alias personas ecclesiasticas saeculares et quorumvis Ordinum regulares, etiamsi doctores, magistri, et in dignitate ecclesiastica et cujusvis auctoritatis, conditionis et praeeminentiae fuerint, qui ad provincias praedictas cum Majestate Sua accedere valeant et debeant, nominandi, eligendi ac deputandi auctoritatem et potestatem concedimus et impartimur, praefatisque episcopis et praelatis et aliis personis per Majestatem Suam nominandis, ut ad provincias praedictas eorum sana conscientia accedere ac se ad illas conferre et in eis, donec praedictus Philippus rex in illis resederit, permanere possint et valeant, facultatem et licentiam pariter concedimus et elargimur. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, privilegiis quoque, indultis et literis apostolicis in contrarium per quoscumque Romanos Pontifices, praedecessores nostros et Nos, quomodolibet editis, concessis, confirmatis et innovatis; quibus omnibus illorum tenores, ac si de verbo ad verbum insererentur praesentibus, pro expressis et insertis habentes, illis, alias in suo robore permansuris, hac vice derogamus et derogamus et derogatum esse decernimus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 18 Augusti 1567, pontificatus nostri anno secundo.

Caesar Glorierius.

Secretaria dei Brevi Vol. 7 (Pii papae V an. 1567 lib. II) f. 132.

539. 1567, AUGUSTUS 21. — Castagna aan Bonelli: nadere inlichtingen over 's konings niet vertrekken naar de Nederlanden.

Borghese I, Vol. 606, f. 214—216v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 178.

540. 1567, AUGUSTUS 24. — Margaretha van Parma verontschuldigt zich bij Pius V, dat in Bourgondië het Trentsche Concilie nog niet is afgekondigd.

Beatisime pater.

Litteras S. V., sub forma Brevis datas 15 mensis Julii proxime elapsi, quibus S. V. molestum sibi esse scribit, quod audierit decreta sacri oecumenici generalis concilii Tridentini in comitatu Burgundie civitateque Bisuntina nedum esse publicata, hoc mense Augusto, cum ea qua decuit reverentia accepi. Verum ne S. V. longiore scripto actarumque rerum deductione molestiam adferam, ad regis Hispaniarum domini nostri elementissimi oratorem apud S. V. agentem litteras dedi, cum amplo mandato rem omnem measque diligentias hac in re factas exponendi, cui ut S. V. plenam fidem et credentiam adhibere dignetur, etiam atque etiam oro. Ex illo enim intelliget, neque culpa neque negligentia mea contigisse, quominus hujusmodi publicatio (nondum) facta sit; quod obsecro S. V.

certo sibi persuadeat, orantes Deum optimum maximum, ut S. V. nobis totique reipublicae Christiane diu servet incolumem. Datum Bruxelle, 24, Augusti, anno a partu Virginis 1567.

Ejusdem S. V. obsequentissima ac humillima filia Margarita, Dei gratia ducissa Parmae ac Placentiae, provinciarum Germaniae inferiorum serenissimae regiae Catholicae majestatis locumtenens.

MARGARITA (*Eigenh. get.*)

Principi Vol. 30 f. 229 (oorspr.).

541. 1567, SEPTEMBER 1. — Castagna aan Bonelli: over de aan het Hof veelbesproken vraag, of het den koning al dan niet ernst was, naar de Nederlanden te willen gaan.

Borghese I, Vol. 606, f. 218—220 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 184.

542. 1567, SEPTEMBER 8. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over 's konings afgesteld of uitgesteld vertrek naar de Nederlanden.

Borghese I, Vol. 606, f. 229v—230. — Gedr. Serrano, II, p. 189.

543. 1567, SEPTEMBER 14. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: nogmaals over de absolutie van rouwmoedige ketters; dan over de buitensporigheden van het Spaansche krijgsvolk en over den gunstigen omkeer van zaken.

Ill^me^. domine ac R^me^. in Christo pater, debito sacrarum manuum osculo premisso.

Quamquam, Ill^me^. domine, pro comperto habeam Vestram Ill^mam^. D. magis arduis ac pregnantioribus occupatam negotiis quam ut meis scriptis attendere posset, attamen movet me animorum zelus urgetque secundo sermonem facere. Elapsis itaque diebus per litteras Vestrae Ill^mae^. D. maximas egi gratias, eo quod misisset prius meo reverendo patri provinciali eisque, quos idoneos judicaret, ac mihi licentiam a Sanctissimo Domino nostro reconciliandi sanctae Matris Ecclesie catholice resipiscentes hereticos ac eosdem in foro conscientiae absolvendi, ea lege, ut conscios ac complices suos indicent. Sed quum pauci adhuc sint heretice pravitatis inquisitores, quanquoquidem etiam heretici nostre patrie, omni timore sublato, non fuere veriti profiteri se esse hujus farine homines, quin vero se tales esse gloriati fuere, seipsos toti mundo palam facientes, ideo supplex rogabam, et modo rogo, V. Ill^mam^. D., ut in animorum salutem Sue Sanctitati proponere dignetur, utrumne sufficeret, secreto indicare nobis, quibus confitebuntur, suos complices, quatenus per nos possent reduci ad veram Catholicam fidem, aut si forent obstinati, tunc denunciare oporteret iis, quibus ex officio incumbit, ne fetentes hirci gregem dominicum inficiant. Quam humillime deprecor Vestram Ill^mam^. D., ut in consolationem animarum hec Sue Sanctitati proponere dignetur, ne comunis populus, qui misere ab istis pessimis heretis (*sic*) est seductus, pro quo clementissimus Dominus noster Jesus Christus suum preciosissimum effudit sanguinem, tanto beneficio sacramentalis absolutionis hereat suspensus. Superest, ut me conferam ad milites Hyspanos, qui dum patriam nostram ingressi fuissent, nullam non in rusticos nostros eorumque uxores et filias exercuerunt crudelitatem et inhumanitatem, stuprando, violando et nihil malorum scelerum

omittendo, tam in Catholicos, quam hereticos, quorum numerus admodum est diminuitus, quia antea industria Sue Celsitudinis nostre gubernatricis, Illustrissime ducis Parmensis, maxima hereticorum pars patria excesserat. Idem milites Hyspani nusquam non tam Catholicis quam aliis publice privatimque objiciunt, omnes nostre regionis incolas esse hereticos tam Bruxelle quam alibi, eorumque mobilia a regia Majestate ipsis ascripta, antequam excederent ex Hyspania et Italia, immobilia vero ad regiam Majestatem devoluta esse; que jactatio maxima est malorum apud nos occasio, presertim inter Hyspanos et Catholicos. Et a paucis diebus obortus fuit Bruxelle tumultus, in quo Hyspani occiderunt aliquot bonos et honestos et Catholicos cives, nil tale opinantes; sed tandem res sedata fuit. Die vero nona mensis praesentis, jussu ac mandato Illustrissimi ducis Albani fuere in ipsius palacio detenti captivi comites de Egmondt et de Horne, et quidam alius dominus, dictus Casenbrodius, dominus de Beckersele, comitis Egmondani precipuus secretarius, et in aliis civitatibus eodem tempore diversi, inter quos extra Antwerpiam captus fuit dominus de Stralen; reliquorum nomina necdum audivi. Et hec est mutatio dextere Excelsi! Nam anno elapso hoc tempore erat Sua Celsitudo nostra gubernatrix, ecclesiastici etiam viri ac omnes Catholici, in maximo merore ac luctu et angustiis plurimis; ceteri vero et nonnulli (ut audio), qui nunc sunt captivi, in letitia et exultatione. Sed justus Dominus et justitiam diligens, qui nullum bonum relinquit irremuneratum et nullum malum inultum, ut avertatur indignatio et furor ejus ob blasphemias et contumelias, ab hereticis sue divine majestati ac precioso corpori Salvatoris nostri Jesu Christi Domini nostri, sanctis sacris ac sanctis Dei ac imaginibus et quibusvis aliis, ad divinum cultum pertinentibus, irrogatas a patria nostra. Plurimum et sanguineis lachrimis est deprecandus, ut sedatis tumultibus et explosis erroribus ecclesie Catholice sanctam pacem elargiri dignetur. Quod facilius speramus futurum, adjuti precibus Vestre Ill^me^. D., et potissime Sue Sanctitatis, ad cujus sanctissimos pedes provolutus sanctissimam etc. humillime deprecor suscipere benedictionem, ac Ill^me^. D. V. semper esse commendatus. Deus Optimus Maximus Ill^mam^. D. nobis in eternum servet incolumem. Bruxelle, 14 Septembris 1567.

Vestre Ill^me^. D. humilis et indignus servulus fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: Illustrissimo Cardinali Alessandrino, Roma.

Archivalia II, n°. 288 f.

544. 1567, SEPTEMBER 20. — Castagna aan Bonelli: over zijn gesprek met den koning, die verklaring gaf, waarom de reis naar de Nederlanden was uitgesteld.

Borghese I, Vol. 636, f. 241^v^—243^v^ (gelijkt, afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 203.

545. 1567, SEPTEMBER 28. — Castagna aan Bonelli: over zijn onderhoud met konings Philips omtrent de Nederlandsche troebelen.

Borghese I, Vol. 606, f. 248^r^—250 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 214.

546. 1567, OCTOBER 1. — Pius V betuigt zijne vreugde aan Alva, dat hem het bestuur is opgedragen, en spoort hem aan tot een nauwgezette uitvoering der plakkaten.

Dilecto filio nobili viro, Ferdinando à Toleto Alvae duci, Serenissimi regis Catholici capitaneo generali.

Dilecte fili *etc.*

Quia cum inferiore etiam loco essemus, te non minus pietatis ac religionis laude quam prudentiae et virtutis nomine commendatum semper accepimus, eo factum est, ut adventu tuo in istam provinciam, perniciosis erroribus ac turbulentis motibus perturbatam, pastoralis sollicitudo nostra multum acquieverit. Quam spem et cogitationem nostram actiones tuae mirabiliter confirmarunt. Tantum enim pio ac forti consilio statim praestitisti, ut fretus virtute tua Catholicus rex labore tanti itineris aequissimo animo jam supersedere posse videatur. Hujus nuncii felicitate mirandum in modum nos laetati sumus in Domino, ex eoque magnopere confidimus fore, ut adjuvante Dei gratia, per te, recuperata istic regi Catholico voluntate atque obedientia populorum, rebusque sapienter compositis, provincia secura quiete ac salutari pace perfruatur. Nec vero dubitare possumus, pro confirmata, ut diximus, opinione nostra de te, non minus pio et Catholico quam forti ac sapienti duce, quin in ista cogitatione constituendarum rerum habiturus sis eam rationem status religionis ac Dei gloriae, quam haberi oporteat. Et quoniam seditiosi isti religionem ipsam praetendunt cupiditati suae rerum novandarum, et illam, in qua misere ruunt ad interitum animarum, speciosam simulantes salutis causam, vere regnum occupare conantur, una ratio est stabiliendae istius ditionis regi Catholico, si prius firmatus fuerit Catholicae fidei status. Quo nisi fundamento nitatur dominatio temporalis, quomodo consistere possit, non habebit. Exemplis abstinebimus eorum, qui illo neglecto spirituali firmamento e saeculari potestate deciderunt; nam in oculis sunt, neque nos illa sine dolere commemorare possumus. His igitur positis, quae Nobilitati Tuae summae curae esse nobis persuademus, te vehementer etiam cohortamur, ut in eam incumbas voluntatem, ut istius provinciae edicta de Catholica religione, quae *Placata* dicuntur, inviolate serventur. Est enim in eorum observatione collocata magna spes communis istic quietis ac tranquillitatis. In quam etiam cogitationem, quia te pie defixum esse nobis pollicemur, scito nos, qui accessus istuc tui praeclaris initiis valde recreati sumus, reliquam praeterea laetitiam cogitatione praecipere. Itaque futurum speramus, ut in ista facultate, quam habes maximam, superiores tuas laudes praesenti fortitudine ac prudentia cumulandi, pii omnes, salutem istorum populorum tibi acceptam referentes, tuam virtutem grata memoria et perpetua gratiarum actione prosequantur. Datum Romae, apud S. Petrum *etc.*, die prima Octobris 1567, anno 2.

Archivalia I, nº. 580.

547. 1577, OCTOBER 5. — Castagna aan Margaretha van Parma: betuiging van bijval met haar gelukkig beleid in de Nederlanden.

A madama Margarita d'Austria.

Serenissima regina, signora mia colendissima.

Non potrei dire con quanto piacere et allegrezza habbi sempre, insieme con li buoni successi di Fiandra, inteso da tutte le bande lodare, et commendare di V. A. l'animo, il valore, la prudenza et la destrezza, con le quali si è governata in quelle tribulazioni così grande et gravi, et insieme l'havere io di continuo saputo (il che hò significato à Sua Maestà et a tutta la Corte) quanto S. Bne. sia rimasta sodisfatta di lei, et quanto la laudi ogn'hora, perchè

invero già si conosce, che la salute di quella provincia si deve attribuire prima alla gratia di Dio, et poi al buon governo di V. A. Onde seguita, che tutto quello profitto, che si farà nella correttione et ordinatione di quei popoli, non potrà esser chiamato se non frutto delle sue savie operationi. Non hò però mai saputo fino adesso significarli questo col rallegrarmene con lei. Ma hora con l'occasione del Macchiavelli, suo secretario, con il quale per esser mio intrinseco amico di molti anni, mi è parso di poter parlare con molta sicurtà, et dal quale ho con mio doppio piacere inteso più particolarmente i fatti egregii di V. A., non ho voluto mancare di far a lei riverentia con questa mia et di pregare lui, che li bacia le mani da mia parte, supplicandola a ricevere questo offitio dalla molta affettione et riverentia che le porto già molti anni sono, et dalla devotione ch'io porto al nome di V. A., alla quale grandissima gratia mi saria così poter servire in alcuna cosa, come con tutto il core gliel' offerisco, et bacio humilmente le mani, pregando N. S. Dio li conceda ogni gratia. Di Madrid, li 5 d'Ottobre 1567.

Borghese I, Vol. 934 (gelijkt. afschr.). — Zie *Archivalia* I, nº. 2413.

548. 1567, OCTOBER 15. — Castagna aan Alva: lof en aanmoediging bij zijn heugelijk succes in de Nederlanden.

Al duca d'Alba in Fiandra.

Sapendo quanto continuamente V. E. sia stata, doppo che si trova in coteste parti, occupata et travagliata in negotii, che per avventura non li davano luogo di volger l'animo altrove, ho pensato che li havrei fatto più presto incomodo che altrimente in darli da leggere lettere, che non servivano ad altro che a significarli il desiderio che vive in me di servirla di continuo. Ma hora che ogni giorno s'intende, quanto felicemente si succedano tutte le sue attioni, conforme alla speranza che s'è sempre tenuta nella sua molta prudenza et valore, non ho voluto lasciare di rallegrarmene con V. E. et farli chiaro che non sarà nessuno che pigli maggior contento di me in sentire commendare èt publicare la gloria sua. Piaccia alla divina Maestà di praestare tanta favore et gratia alla bontà et christiano zelo, hormai invecchiato in V. E., che operi tal frutto in cotesti Stati, che per opera sua la christiana religione sia riparata et difesa in coteste parti, la causa della quale è così congiunta con quella dello Stato, che quando sia proveduto convenientemente a questa, è forza che ne seguiti la quiete di quei popoli et sodisfattione piena di S. Mtà. Catholica, oltre il compito servitio à N. S. Dio, in essaltatione del suo Nome et della sua santa Chiesa, per servitio della quale si potrà dire, che V. E. habbi speso tutta la vita sua, concludendo con così gloriosa attione, come sarà questa di spendere tutte le tante doti, che Dio gli ha donate in reparatione della santa Fede sua. Et perch'io non li posso far altro servitio, non resterò almeno di pregare sempre N. S. Dio, che dia a V. E. sanità et contento, et pregandola di tenermi in sua buona gratia con la debita reverenza le bacio le mani. Di Madrid, li 15 Ottobre 1567.

Borghese I, Vol. 934 f. 28 (gelijkt. afschr.).
Zie *Archivalia* I, nº. 2413.

549. (1567, OCTOBER 23). — Kardinaal Bonelli aan J. Straetman: antwoordt, dat rouwmoedige ketters niet mogen geabsolveerd worden, als zij in de biecht hunne medeplichtigen niet willen bekend maken.

Reverende pater.

Literas tuas, 14 Septembris Bruxellis datas, Sanctissimo Domino Nostro legi, cui grata fuit significatio tua rerum, quae istic aguntur.

Itaque, quod ad haereticos attinet, tibi responderi jussit Sua Sanctitas, eos, qui socios et participes haereseos non indicarint, ne absolvas. Quod idem illis faciendum erit, qui eadem auctoritate isti muneri praepositi sunt, ut neminem impii istius sceleris absolvant, nisi affines culpae patefecerint; qui tamen non ideo denunciandi sunt, quod haereticae suae impietatis reos non aperuerint. Sic enim quae secreto audiuntur in Confessione, enuntiarentur; quod grave incommodum maxime cavendum est. Ducis Albani adventu in isthaec loca laetata est ejus Sanctitas, tibique et piis omnibus gratulatur: pium enim et prudentem ducem eo usui fore sperat Catholicae causae, quem boni omnes exoptant. Qua de re, ut Deo preces assidue facias, te hortatur Sanctissimus Dominus Noster, quod etiam ipse facere non intermittit. Romae. Vale in Domino.

Archivalia I. nº. 581.

550. 1567, NOVEMBER 15. — Margaretha van Parma bericht aan Pius V haar vertrek uit de Nederlanden, die zij zoo gelukkig is in vrede en rust te verlaten [1]).

Baetissimo padre.

Poichè con buona licenza et gratia del re, mio signore, mi è concessa doppo tante mie fatiche et pericoli passati in questo governo per servitio di Dio, di S. Mta., et benefitio de questi populi, ritornarmene in Italia a riposare et vivere, come desidero, lontana dalle cure del mondo questi pochi anni, che mi avanzano, mi è parso mio debito come humilissima figliola et serva della Stà. V. dargliene parte et rallegrarme con lei, che conforme a i suoi santi desiderii lascio questi paesi in pace et odedienza et con osservanza del culto divino et reverenza verso i religiosi. Così piaci al signor Dio di conservare et augmentare questo suo gran dono, come voglio sperare sì per l'autorità et i meriti di V. Bne., sì per la prudenza et bontà di S. Mtà., la quale ha di ciò quella diligente cura, che V. Stà. et tutto il mondo conosce. Et con baciar humilissimamente li santissimi piedi a V. Bne., prego di continuo il signor Dio, che lungamente con ogni felicità la conservi. Di Brusselles, il di 15. di Novembre 1567.

Di Vostra Santità humillissima serva et figliuola

MARGARITA.

Archivalia I, nº. 2259.

551. 1567, NOVEMBER 23. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: dank voor 's pausen milde verklaring der absolutie voor rouwmoedige ketters; leedwezen over het vertrek der landvoogdes Margaretha; aansporing, dat koning Philips zelf naar de Nederlanden moet komen.

Revme. atque Illme. Domine, debito sacrarum manuum osculo premisso.

---

1) Eerst 9 Nov. had Margaretha de machtiging om afstand te doen in handen gekregen. Gachard, *Corresp. de Phil. II*, t. II, p. 601.

Quantum in dies magis magisque ob innumera beneficia, a divina bonitate suscepta, sum obligatus Deoque debitor, infelix essem, nisi Ipso dante recognoscerem ac conarer pro viribus bonis operibus Ipsius sancto auxilio coram sua divina Majestate gratus inveniri. Quod ut faciam continuo cum efficacia, supplex oro Deum nostrum, cujus largiflue bonitati placuit inter varia ac infinita beneficia, ut medio Ill^me^. V. D. legerentur mee littere coram Sanctissimo Domino nostro, a cujus Sanctitate, tamquam a Christi vicario, dimanavit Verbum veritatis modusque quem observare debemus in absolvendis hereticis (quorum proh dolor magnus apud nos reperitur numerus), prout clarissime patet ex litteris Vestre Ill^me^. D., quas summo cum gaudio et cum debita reverencia recepi 22 Novembris. Etenim verissima atque sanctissima hec Sue Sanctitatis declaratio et me plurimum et omnes timoratas conscientias consolabitur. Quam graciam nobis a Sanctissimo Nostro eo modo nobis graciose concessam, ut digne ad Dei gloriam animarumque salutem valeam exequi, utque mee orationes pro hoc statu turbulento coram Deo sint accepte, supplex genibus provolutis ex intimo corde et cum magna reverentia ac devotione cupio Sanctissimi Domini nostri suscipere sanctam benedictionem, confisus quod illa mediante mihi Dominus Deus gratiam prestabit faciendi que ei placita sunt semper. Ceterum, Ill.^me^ domine, quod in presentiarum scribam non occurrit, nisi quod ex discessu Sue Celsitudinis tota nostra inferior patria, nobiles ac ignobiles, a maximo usque minimum, omnes maximo confecti sunt merore, venerantes divinam in ipsa sapientiam, qua horridas nostre patrie ac regionis tempestates pristine restituerat tranquillitati. Sed plurimum consolatur Suam Celsitudinem, quod post tanto desiderio impetratam a Catholica Majestate licentiam (quam justis de causis mota tam ferventer ac instanter efflagitavit) relinquat nostram regionem, (reductam) etiam per aliquot menses ante Illustrissimi ducis Albani adventum in pristina religionis observantia ac Catholice Majestatis obedientia. Rogo autem Altissimum, ut que mediante Sua Celsitudine optime ac feliciter in Dei laudem ac fidei favorem erant consummata, in melius semper semperque proficiant. Cui negocio creditur maximo futurum adjumento, si in persona ad nostras regiones et in sua propria regia ac Catholica (de quo plurimi non infime conditionis homines dubitant) veniret Majestas, ad quem sanctissimum effectum orationes et authoritas sanctissimi Domini nostri, nedum valerent plurimum, sed et deducere valent ad optatum finem. Quod ut fiat, et pro fide Catholiea collapsa et sancta incolumitate Sanctissimi Domini nostri, necnon Vestre Ill.^me^ D., non desinam orare una cum omnibus piis, necnon exosculatis sacris manibus Vestre Ill.^me^ D. ejus gratie me semper plurimum commendo. Bruxelle, 23 Novembris 1567.

Vestre Ill^me^. D. humillimus servitor.

fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: All' Illmo. et Rev^mo^. signore et patrone mio osservandissimo signore, il Cardinale Allessandrino, Roma.

Archivalia II, n^0^. 288ε.

552. 1567, DECEMBER 10. — Pius V schrijft aan Margaretha van Parma naar aanleiding van haar aanstaand vertrek uit de Nederlanden, dat hij echter om wille der katholieke zaak betreurt.

Dilectae in Christo filiae, nobili mulieri, Margaritae de Austria, ducissae Parmae et Placentiae.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier salutem *etc.*

Quod post diuturnos labores, in commissorum tibi populorum regimine susceptos, a charissimo in Christo filio nostro, Hispaniarum rege Catholico, fratre tuo, permissum tibi fuerit, ut in Italiane redeas, non possumus sane tua causa (non) gaudere. Verum religionis Catholicae causa, cujus tuendae et conservandae praeclarum tuum studium semper amavimus, facere non possumus, quin doleamus; ex praeteritis enim offitiis pietatis tuae quantum de te in posterum nobis polliceri possemus, optime noveramus. Hoc tamen incommodum eo moderatius ferimus, quod certum habemus tam pium et Catholicum regem dare omnem operam, ut eos populos in Catholicae fidei cultu contineat, et ut tuo inde discessu dolemus, ita laetamur, nobilitatem tuam, quoad illis populis praefuit, non minora pietatis suae quam virtutis et prudentiae documenta dedisse. Deum autem precamur, ut eam incolumem in Italiam reducat et dona sua illi in dies augeat. Datum Romae, apud sanctum Petrum *etc.*, die 10 Decembris, 1567, anno 2.

Archivalia I. nº. 582.

553. 1567, DECEMBER 18. — Castagna aan kardinaal Bonelli: over het onderling zich verstaan van paus en koning omtrent laatstgenoemdes uitgesteld vertrek naar de Nederlanden.

Borghese I, Vol. 606, f. 296. — Gedr. Serrano, II, p. 277.

554. 1568, APRIL 20. — Kardinaal Bonelli aan J. Straetman: instemmend antwoord op zijn brief van 22 Februari l.l.

Fratri Joanni Straetmano.

Ut perculsus fueram ex tuis litteris crudelitate, quam nefarii satanae ministri in curatores istas animarum christifidelium aliasque personas ecclesiasticas exercuerunt, sic mirum in modum sum recreatus et nuntio poenarum, quas jam dederunt aliquot tantae impietatis et immanitatis affines, et expectatione supplicii reliquorum. Non deerit Dei benignitas optimae menti fortis et prudentis viri, Albani ducis, ad interitum importunissimae pestis, quae summo sacrorum hominum rerumque detrimento tamdiu impune vagatur, incumbente praesertim Catholico rege, ejusque ducibus ad vindicandas tot Omnipotentis Dei, tot ejus Ecclesiae injurias. Quorum pia facta atque consilia adjuvanda sunt frequentibus et vehementibus precibus, quibus nostra, id est piorum omnium causa, maxime nitatur necesse est. Ergo Deum orare non desistes (ut facis) ejusdemque pii et necessarii officii eris etiam auctor sodalibus tuis et omnino istis omnibus Catholicae fidei cultoribus. Nec vero cessat ejus Sanctitas Deum precari, ut respiciat Ecclesiam suam, eamque ex tot et urgentibus et impendentibus malis eripiat. Quam in rem, quicquid praeterea poterit, conferet; quin etiam vitam ipsam, si ea Ecclesiae Dei incolumitas representari possit, libenter effundet.

Ego vero etiam in hoc officio debito muneri meo, quod possum, non desum nec deero. Quare spero fore, ut tuis posthac literis in dies gratiora nuntientur. Vale in Domino.

Archivalia I, nº. 583.

555. 1568, FEBRUARI 22. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: over de gruweldaden der Geuzen in West-Vlaanderen en over hun welverdiende bestraffing.

Rev^me^. atque Ill^me^. in Christo pater, debito sacrarum manuum osculo premisso.

In tribulatione magna et impetu, qui supervenit nobis in istis annis, ex quo viri Belial totam nostram patriam inferiorem devastare ceperunt, adhuc constituti, opere precium duxi D. Ill^mae^. Vestre referre que a paucis diebus mala et inaudita flagitia contigerunt in Flandria occidentali [1]). Nam postquam Excellentissimus dux Albanus, modo gubernator nostre patrie, 24 Januarii edicto publico vocasset atque ad comparendum coram Sua Excellentia Bruxelle ad respondendum objectis criminibus atque delictis pro certo et praefinito tempore, cujus dies peremptorius erit 8 Marcii sequentis, sub pena perpetui exilii et confiscatione omnium bonorum citasset infrascriptos, videlicet: principem Orange, comitem Ludovicum de Nassau, fratrem predicti principis, comites Hoochstratanum et Van den Berch, dominos de Brederoode et Culemborch, atque in dies postea citari jubeat diversos utriusque sexus, ex hac, inquam, justitia tam grandi et manifesta non solum non redierunt ad cor, sed ultra sexaginta viri aut forte centum, simul in malum congregati in occiduo Flandrie, non procul a civitate Yprensi, in quodam nemore, cui nomen Nieppe [2]), se continentes, atque frequentius excurrentes, furiis agitati sathanico spiritu in pastores ac parochos ecclesiarum adeo crudeliter et inaudita ferocitate feruntur fuisse debacchati, ut amplius quam 27 sacerdotes crudelissime variis injuriis affectos occiderint atque necaverint. Nam quosdam gladiis ac hastis transfoderunt; Alios vero, vivos in terram defossos, usque ad caput ipsum lapidibus obruerunt; nonnullos vero, truncatis manibus et pedibus, ad ignem assaverunt. Et quis talia referendo temperet a lachrimis? Imo a fide dignis audivi referri, qualiter ipsi diabolici acceperunt quemdam sacerdotem et eum nudum palam ligaverunt ad arborem, deinde accipientes cattum seu felem ligarunt super pectus nudi sacerdotis, qui, dum magis magisque ureretur, ex cruciatu miserum sacerdotem nudum sic dilaniavit, ut ei cor evulserit: facinus nunquam a saeculo auditum! Et si quispiam Catholicorum non sacerdos in manus ipsorum incidisset, huic tantam gratiam contulerunt, ut post nares atque aures amputatas, acceptis omnibus abire permiserint. O Deus bone, quando finis tantorum malorum! Et quidem juste hec patimur, ut qui peccavimus Domino Deo nostro. Sed ne in finem obliviscatur misereri Deus, genibus provolutus et lachrimis perfusus pro me totaque nostra patria a Sanctissimo Domino nostra humillime sacram (quanta Deus dare dignatur devotione) ex intimo corde expecto ac suscipio benedictionem et preces, quibus uti aliquando in similibus necessitatibus, ita nunc confido de Dei bonitate nos recepturos maximum solamen, speroque futurum, ut Dei justa indignatio in misericordiam convertatur. Sicut et Deo immortali invisibilique placuit istis diebus radiis sue bonitatis fulgere super nos, dum solercia atque diligentia Sue Excellentie ducis Albani, veluti divine justitie instrumento, placuit Domino Deo tradere in manibus justitiae praecipuos istorum perfidorum capitaneos. Et aliquot ex eis interfecti fuere, reliqui fugientes in predictum nemus se abdide-

1) Wynckius. *Geusianismus Flandriae Occidentalis.* 2) Nieppes.

runt, et quia ob continuam pluviam locus est inaccessibilis, residuum istorum nebulonum capi non potest modo. Spero tamen neque istorum nec aliorum ne unum quidem evasurum; sed Deus ipsis redditurus quod nostro anno Deo sanctisque ipsius Sacramentis, ecclesiis locisque sacris atque sanctorum imaginibus Deique ministris obstinato animo irrogaverunt contumeliosissime. Sic tamen, ut spiritum salvum cupiam ac orem; pro qua re orare non cesso, simulque pro Vestre Ill^me^. ac sanctissimi Domini nostri longeva salutari vita, hoc exulcerato seculo adeo necessaria. Superest, ut me semper plurimum gratie Vestrae Ill^me^. D. commendem ejusque sacros exosculando manus et Sanctissimo Domino nostro sacratissimos pedes. Bruxelle, 22 Februarii 1568.

Ill^me^. V. D. humillimus et obedientissimus filius et servus.

fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: Al Rev^mo^. et Illmo. mio signore il Cardinale Alessandrino, signore et patrone mio osservandissimo. Roma.

Archivalia II, n°. 288^b^.

556. 1568, FEBRUARI 27. — Margaretha bericht aan Pius V hare thuiskomst en zendt haren secretaris Machiavello, om den paus in te lichten.

Beatissimo padre.

Diedi aviso di Brusselles alla S^tà^. V., come con buona gratia del re mio signore io me ne ritornava in Italia, lasciando per Dio gratia quei paesi in pace et obedienza, et con ferma speranza che le cose debbano passare di bene in meglio, per la solita prudenza et buon zelo di S. M^tà^. Per camino mi fu presentato il Breve della S^tà^. V. risponsivo a dette mie lettere, di che le bacio humilissimamente il santissimo piede, restandole obligata infinitamente di tanta benignità. Hora che sono gionta à casa, parmi parimente mio debito, come humilissima figliuola et serva di V. B^ne^. darlglene parte, acciochè sapia dove possa commandarmi, di che la supplico con ogni humiltà, et receverò sempre ogni suo commandamento a singularissima gratia. Mando alla S^tà^. V. il Machiavello mio secretario per baciarle in mio nome il santissimo piede, poichè per hora non posso farlo io stessa, come saria mio desiderio; però la supplico humilissimamente a degnarsi accettar questo offitio come fatto da me. Esso Machiavello darà ancor conto alla S^tà^. V. del mio arrivo in questa città et della mia divotione verso lei, dal quale potrà anco intendere quel di più che ella sarà servita di sapere; però a lui rimettendomi la supplico a prestarli fede come per sua bontà farebbe a me stessa. Ringratio ancor humilissimamente la S^tà^. V. delle molte gratie et favori fatti a casa nostra, come dal signor duca mio ho inteso prima per lettere et hora in voce, di che ho sentito singular contentezza; et la supplico a degnarsi di continuare in tenerme protettione, come spero et confido dalla solita sua benignità. Et con baciarle humilissimamente il piede le prego dal signor Dio ogni felicità. Di Piacenza, il di 27 di Febraro 1568.

Di Vostra Santita humilissima serva et figliuola

Margarita.

Archivalia I, n°. 2260.

557. 1568., FEBRUARI 27. — Margaretha van Parma verzoekt Pius V, dat de tweede zoon [1]) van den graaf van Mansfelt [2]), die zich tegenover de Nederlandsche troebelen zoo verdienstelijk heeft gemaakt, in 's pausen dienst worde opgenomen, waarom zij hem dringend aanbeveelt.

Beatissimo padre.

Il conte di Mansfelt si è mostrato sempre con tanta virtù et valore per il servitio di Dio, et del re, mio signore, nelle passate turbolentie de i Paesi Bassi per le cose della religione, come più volte ne ho scritto al commendator maggiore, perchè ne desse conto a V. S., che con ogni affetto mi adoprarò sempre in tutto, dove io possa, per ogni suo honore et commodo. Et però havendo egli un figliuolo secondogenito, destinato alla professione ecclesiastica, ornato di virtù et costumi, et desiderando infinitamente, che egli possa servire alla S^tà. V., la supplico humilissimamente, che ella si degni far questa singular gratia al detto conte et a me di accettarlo in suo servitio, che oltra il restar satisfatta della persona, si farà anco grande acquisto delli animi nella provincia d'Alamagna, vedendo tenersi protettione di simili personaggi, per essere massimamente la casa di Mansfelt numerosa et molto principale in detta provincia. Et io ne restarò con tanto obligo alla S^tà. V., come se detta gratia fusse conferita in me medesima; et rimettendomi a quel di più che interno a ciò le dira il cardinale da Gambera et il Machiavello mio secretario, di tutto informati, farò fine con baciar humilmente i santissimi piedi à V. S^tà., supplicandola della sua beneditione et che il Signor Dio lungamente la conservi felicissima. Di Piacenza, il di 27 di Febraro 1568.

Di Vostra Santità humilissima serva et figlia

MARGARITA.

Principi Vol. 30, f. 232—232^v (oorspr. geheel eigenh.).

558. 1568, APRIL 29. — Pius V zendt aan Margaretha van Parma de Gouden Roos [3]), tot erkenning harer verdiensten.

Dilectae in Christo filiae, nobili mulieri, Margaritae de Austria, Parmae et Placentiae ducissae.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem *etc.*

Benedictam nuper a nobis solemni ritu et antiquo praedecessorum nostrorum, Romanorum pontificum, more Rosam auream mittendam Nobilitati Tuae duximus, ad indicium nostrae eximiae erga te benevolentiae et judicii, quod de tua virtute et erga sanctam hanc Sedem pietate semper fecimus. Parum omnino munus est, si materiam spectes; at si mysterium muneris et nostrae

1) Philips van Mansfelt. Dankend schrijft Margaretha 25 April 1568 aan den paus: „La ringratio ancor infinitamente del haver accettato in suo servitio il figlio del conte di Mansfelt" (fol. 236). En 25 Sept. 1569: „Insieme li presenterà il conte Filippo de Mansfelt, che vien da lei per dar principio alla servitù sua" (f. 252).

2) Deze had Margaretha naar Italië vergezeld. Margaretha schrijft 25 April: „Quelli (doni spirituali) per il conte di Mansfelt insieme col Breve si mandarono a lui, poichè era già partito peri Paesi Bassi al servitio del re" (fol. 236^v).

3) Zij antwoordde den paus 17 Mei 1568: „Con quella riverenza che debbo ho ricervuto il Breve della Santità Vostra et insieme il dono della Santissima Rosa, la quale tengo in molta stima et venerazione . . . . . Di Piacenza, il di 17 di Maggio 1568" (Principi. Vol. 30, f. 238).

erga te voluntatis testimonium aestimes, pio admodum devotoque animo ab ste suscipiendum. Deferendum autem hoc munus ad te dedimus dilecto huic filio Petro Sancto Humano, juris utriusque doctori, cubiculario nostro, viro ob probitatem, doctrinam et grata obsequia sua nobis valde accepto. Sacrum vero munus, ut sacra etiam cum ceremonia, sicut decet, accipias post Missarum solennia in ecclesia, quam elegeris, celebrata, ab aliquo praelato, seu alia, quam volueris, persona in dignitate ecclesiastica constituta ipsam Rosam Nobilitati Tuae tradi volumus. Datum Romae apud sanctum Petrum *etc.*; die 29 Aprilis 1568, anno 3°.

Archivalia I, n°. 584.

559. 1568, MEI 1. — Castagna aan Bonelli: over de heugelijke gezindheid des konings, om met onverbiddelijke strengheid tegen de Nederlandsche ketters op te treden.

Borghese I, Vol. 606, f. 383v—384v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 358.

560. 1568, MEI 14. — Castagna aan Bonelli: over den gunstigen loop van zaken in de Nederlanden.

Borghese I, Vol. 606, f. 395v—396 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano, II, p. 365.

561. 1568, JUNI 6. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: over de jongste krijgsbedrijven, vooral over den dood van Aremberg bij Heiligerlee, en over de terechtstelling van Egmont en Hoorne.

Ill^me^. atque Rev^me^. in Christo pater, domine mi observandissime, debito manuum osculo cum omni humilitate ac supplici mei commendatione premisso.

Vestre Ill^me^. D. quas valeo refero gratias, quod in suis litteris de data 12 Calendas Maji (quas cum ingenti recepi gaudio, ac iteratis vicibus legi primo Junii) tam paterne et efficaciter in omnibus nostris angustiis, quibus juste affligimur, consolari me dignetur. Spero tandem aequissimam Dei adversus nostram patriam iram atque indignationem precibus atque meritis Sanctissimi Domini nostri (in quibus nedum nos, sed merito plurimum confidit universus orbis Christianus gaudetque de tanto pastore ac patre, maxime hoc lamentabili seculo tam necessario sibi coelitus dato) necnon Ill^me^. V. D. atque coeterorum piorum in clementiam convertendam. Et quia potissimum inter nos hoc malum grassatur, utque multiplicatis intercessoribus facilius et abundantius largiatur nobis veniam, pacem atque sancte fidei unionem misericors Dominus, lubentissime acquiescentes nos omnes consilio Ill^me^. V. D., quanto poterimus fervore, non cessabimus invocare tam pium Dominum Deum nostrum, ut magis magisque effulgeat super nos splendor divine sue gratie, cujus singulari beneficio a nostris militibus cesa fuere in festo divi Marci Evangeliste [1]) supra Trajectum superius, non procul a civitate Rurimondensi circiter 2 milia tam hereticorum quam rebellantium; ac capti duo admodum nobiles, D. de Villiers et D. de Du, [2]) atque unus, non dico predicator, sed pestilens seductor. Non tamen

1) 25 April, by Daelhem; vlg. Blok, II, p. 54.

2) De heer van Huy.

hac clade accepta quieverunt heretici, sed paulo post iterum congregari ceperunt in regione Frisie (que est ultima et postrema pars nostre patrie inferioris, vicina Westphalie et regno Danie et ducatui Saxonie) sub duce atque capitaneo comite Ludovico de Nassau, fratre principis Orange. Contra quos ab Illustrissimo duce Albano missi quam fuissent nobilissimus atque religiosissimus, atque patronus omnium religiosorum, potissimum pater nostri monasterii Bruxellensis, comes de Arimberch vel Arembergh, tanquam capitaneus generalis, cum nonnullis Hispanis militibus, et comes di Meghen cum nostro Burgundico milite, priusquam copie amborum simul essent juncte, nescio quo Dei juditio, aut quia frigidi sumus nimium in placanda Dei ira, seu quia, ut olim cum filiis Israel Josue VII, ita nobiscum agere voluit, dicens et nobis: „Improperans peccavit Israel, et prevaricatus est pactum meum, nec poterit stare ante hostes suos eosque fugiet; non ero ultra vobiscum, donec conteratis eum qui hujus sceleris reus est" [1]), aut certe quia aderat tempus percipiende corone pro laboribus, ecce nostro et omnium Catholicorum maximo malo ac detrimento et merore, dum multum diuque ipse invictissimus atque pientissimus comes Aremberch (qui per multas annos nomine regiae Catholicae Majestatis fidelissimus Frisie fuerat gubernator optimamque illius regionis habuerat notitiam) restitisset fervori Hyspanorum militum, non ferentium dilationem nec volentium expectare, donec comes di Meghen cum suo milite eis esset conjunctus, victus tandem comes Aremberch importunitatibus Hyspanorum atque murmurationibus, et proposito eis periculo, in quo per exploratores noverat eos constitutos si socios non expectarent, qua videbat ipse comes Aremberch se nihil proficere, nec amplius posse continere Hyspanum militem, veluti futurus jam iam Christi martir (ut confido de Dei bonitate) projecit se in hostem, e quibus dum multos animo invicto postravisset ac fratrem principis Orange, atque Ludovici Nassau, nomine Adolphum, vehementi ictu occidisset ipsumque comitem Ludovicum graviter vulnerasset, quum ipse comes Aremberch cum suis paucis cingeretur et undique ab hostibus oppugnaretur, qui multo erant plures numero, et jam sub ipso successive duo equi corruissent et (per) pedes variis inimicorum vitam abstulissent, tandem (ut spero volens Deus tanto labori et certamini felicem atque beatum imponere finem) ictu bombarde (proh dolor, et nequeo hic scribere, nisi abundanter prorumpant lachrime) ceditur ipse religiosissimus comes Aremberch, una cum quingentis militibus Hyspanis, tribus capitaneis et quinque egregiis vexilliferis Hyspanorum die 29 Maji. Itaque periit ibidem tantus comes con il terzo di Sardegnia, ut vocant, ex quorum morte in maximum dolorem meritissime omnes Catholici ceciderunt, sed pientissima uxor comitis predicti inconsolabiliter lamentatur, plangitque atque suspirat continuo ob mortem charissimi atque dilectissimi sui mariti, quem non cessaverat ipsa, utpote vicina et singularis patrona fratribus nostri conventus, ferventissimis precibus assidue commendare. O quam vellem nobilissimam atque pientissimam hanc dominam in omnibus suis maximis angustiis a Sua Sanctitate dignam esse habitam, que literas reciperet consolatorias! Et licet hec (pace Sue Sanctitatis) a me ipso scribam, non dubito, quin maximam adferrent consolationem [2]). Sed revertamur unde degressi sumus. Postquam haec tristia contigissent, comes de Meghen

1) Vgl. Josue VII: 11—12. (Vulgaat).
2) Dit is werkelijk geschied, zie nº. 565 en nº. 571.

recepit se cum suis in loco munitissimo, non procul ab hostibus, prope civitatem fortem Groningensem, que subest regi nostro, recepitque nostrum militem. Interea temporis non cessat Illustrissimus dux Albanus, noster gubernator, summa sollicitudine atque diligentia versus illam regionem in magno numero destinare militem atque exercitum congregare. Non cessabo, una cum quibuscumque habere potero, ferventer orare clementissimum Dominum nostrum Jesum Christum, ut nobis victoriam in posterum de hostibus nostris concedere dignetur, Illustrissimumque ducem Albanum, nostrum gubernatorem, in annos plurimos sanum, salvum et incolumen servare, quem existimo ob id, hac elapsa hebdomada suam jussisse expurgari aream [1]). Nam die primo Junii per justitiam Bruxelle, spectante omni populo, decapitati fuere duo fratres Batenbergenses una cum novem aliis nobilibus, qui dum plecterentur, sonuerunt timpanis, ne pestifera ipsorum verba audirentur atque psalmi, quos canebant. Nam hii 11 in perfidia mortui fuere, quibus assumptis septem alii ut Catholici, sacerdotes habentes presentes, sine strepitu timpanorum decapitati fuere. Sequenti item die 2 Junii, tres nobiles veluti Catholici, iterum decapitati fuere.

Et quinto die, in vigilia Penthecostes, quum sese disposuissent nocte precedenti atque cum maxima contritione ac devotione Rev^mo^. episcopo Yprensi sacramentalem fecissent confessionem, Illustrissimi comites Egmondanus et de Horne atque summo mane in vigilia Penthecostes, celebrante eodem Rev^mo^. episcopo, de manibus suis, maximis lachrimis et ingenti fervore, sacram sumpsissent Communionem, atque ad nostrum misissent conventum, postulantes preces fratrum pro felici egressu animarum ipsorum, ubi jam sua disposuissent, et in Deo essent corroborati, in foro publico Bruxelle, una hora ante meridiem, spectante omni populo (flente de tam tristi spectaculo, quia eos prius viderat in summo honore et gloria) cum summa devotione et totius populi edificatione, animo infracto, capitis obtruncatione, voluntarie mortem pertulere; quorum animas, Deus, in sua sancta requie suscipere dignetur. Obsecro vero, et provolutus genibus, complicatisque manibus supplex oro per V. Ill^mam^. D. a Sua Sanctitate sanctissimam suam suscipere benedictionem (cujus sacros exosculor pedes) per quam deinceps omnia spero prospera (quis scit enim, an illud Josue allegatum prius in nobis similiter verificabitur), et me deinceps meliora confido scripturum. Deus vero Optimus Maximus Ill^mam^. D. V. (cujus sacros exosculor manus, ejusque me semper plurimum gratiae commendo) sanam, salvam et incolumem nobis in evum tueatur, pro qua re orare non cessabo.

Bruxelle, 6 Junii, post habitam a me predicationem in nostra ecclesia 1568.

Vestre Ill^me^. D. humilis servus, indignus filius

fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: Illmo. domino domino suo observandissimo Cardinali Alessandrino. Roma.

Archivalia II, n°. 228^i^.

1) Lucas III, 17 (Vulgaat).

562. 1568, JUNI 9. — Pius V bericht aan Alva, dat hij niettegenstaande 's hertogs dringende aanbeveling de voor Johannes de Vargas gevraagde gunst niet kan toestaan.

Dilecto filio, nobili viro Ferdinando, duci Albae.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem *etc.*

Inter principes, quos pro virtute, devotione ac meritis eorum magnifacimus eximieque diligimus, unus es tu, quem praecipue omni a nobis honere et gratia dignum judicamus, et cujus etiam pro aliis intercessio apud nos multum valet. Sed in fungendo creditae nobis despensationis officio oportet ea, quae a nobis petuntur, expendere et considerare quid deceat, quidque expediat. Dilecto filio Joanni de Vargas vellemus, salvo officio nostro liceret nobis declarare, quanti apud nos ponderis fuisset commendatio tua tam diligens. Sed obstant sacri concilii Tridentini decreta [1]), quo minus ejus desiderio et tuo satisfacere possimus. Prohibuit enim non sine gravissimis causis ne pater filio resignare beneficium ullum ecclesiasticum possit. Ei decreto sine offensione conscientiae nostrae derogare non possumus, ne tali exemplo introducto abusum, quem sacrum Concilium sustulit, renovemus et Concilii decreta, quae tam sedulo ab aliis exequenda et servanda curamus, ipsimet rescindamus. Proinde a Nobilitate tua petimus, ne aegre ferat preces suas a nobis exauditas non fuisse, quas, quibuscumque aliis in rebus salva conscientia poterimus, exaudire parati erimus. Datum Romea apud Sanctum Petrum *etc.*, die Junii 1568, anno 3.

Archivalia I, nº. 586.

563. 1568, JUNI 25. — De Spaansche nuntius Castagna prijst Aiva uitbundig wegens diens optreden in de Nederlanden.

Al duca d'Alba.

Tra li progressi, che ogni giorno s'intendono de le opere di Vostra Eccellenza in cotesto suo così importante governo, si cognosce manifestamente, che Nostro Signore Dio gli ha riserbato li più grandi honori, che si possino desiderare in un principalissimo ministro del più potente re del mondo; però che Vostra Eccellenza ha trattato fin hora questi gravissimi negocii in tal maniera, che non è huomo, che non le dia le debite laudi di prudentia, di valore, di christianità et insomma di tutte quelle parti, che possono far glorioso un homo in questo mondo, con probabile speranza di dover esser poi glorioso anchora in cielo. Io mi rallegro di questi felici successi suoi, anzi di tutta (la) christianità, non solo come Suo affettionatissimo servitore, ma anchora come christiano, come Catholico, et come ecclesiastico et ministro (benchè indegno) di Sua Santità. Et non ho voluto mancare di significarli questa mia allegrezza per esortarla a sopportar fortemente, come fa, questo gravissimo peso et travaglio, che lo conduce ogni giorno a maggior gloria, et per non lassar passar tanto tempo di visitarla et basarli le mani; il che non fo più spesso per non toglier tempo a li tanti gravi suoi pensieri et opere. Siamo tutti obligati pregar Nostro Signore Dio per la vita et salute di questo Catholico re et di Vostra Eccellenza; et così fo instantissimamente, acciochè ogni giorno più si dica, come fin hora pare che si possa dire: „gladius Domini et

1) Sessio XXV. C. 15.

Gedeonis" [1]), il che sua divina Maestà li conceda. Et li baso con reverentia le mani. Di Madrid, li 25, di Giugno 1568.

Borghese I, Vol. 606. f. 227v—228. — Corsini, Vol. 506 p. 9—10 (gelijkt. afschriften). *Archivalia* I, nº. 2092. — Zie nog een dergelijken brief van 1 Januari 1569, *Archiv.* I, nº. 2413.

564. 1568, JULI 5. — Pius V antwoordt aan Alva, om zijne voldoening te betuigen over den gunstigen loop van zaken in de Nederlanden.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando, duci Albae Pius Papa quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Gratissimum nobis fuit, quod in tantis tuis occupationibus nos de iis, quae isthic a te geruntur, certiores fecisti. Ea sane cognoscere soliti sumus, dilecto filio nostro cardinali Pacecco diligenter referente, et de rebus a te prospere gestis eam laetitiam capere, quam omnibus de causis debemus, Omnipotenti Deo gratias agentes, orantesque ut coepta tua et divini honoris sui causa et charissimi filii nostri regis Catholici secundet. Quod nunc quoque oramus et indesinenter orabimus, superni favoris auxilium perpetuo tibi adesse cupientes. Datum Romae apud S. Petrum, die 5 Julii 1568, pontificatus *etc.* tertio.

Archivalia I, nº. 587.

565. 1568, JULI 20. — Kardinaal Bonelli aan J. Straetman: welwillend antwoord op zijn brief van 6 Juni l.l.

Fratri Joanni Streatmano.

Reverende pater. Amamus diligentiam literarum tuarum, quibus subtiliter omnia persequeris, ut non minus in tristibus quam in laetis nunciis et dolor et laetitia pietate et christiana charitate temperetur. Ac dolendum quidem est in summa hac temporum perturbatione et hominum miseria, qui usque adeo sanguinis profusione delectari videantur, quamquam miserrimi illi, qui a Deo simul et a suo rege desciscentes, ad interitum ruunt sempiternum, beatissimi vero, qui pro salutari Jesu Christi religione proque regia fide occubuerunt. Quae sane felicitas isti contigit clarissimo duci comiti de Olrimberch [2]), quem, ut scribis, Catholicae veritatis defensorem acerrimum, ac religiosorum patronum pugnantem praelia Domini, tanquam unum ex veteri illa Machabeorum (stirpe) sanctitate ac fortitudine ad coeleste praemium decebat evolare. Quod illustri foeminae, ejus conjugi, magno solatio esse potest, quae quotiens de charissimo viro meminit, totiens laetari debet se fortissimo Christi martiri matrimonio fuisse conjunctam, qui pro ejus salute perpetuo orat in coelo; quae cogitatio et Sanctissimi Domini Nostri et nostrorum omnium dolorem valde levavit. Ad optimam et nobilissimam mulierem [3]) scriptum est, tuo monitu, consolandi gratia Breve Sanctissimi Domini Nostri, cui has ad te litteras adjungi voluit Ejus Sanctitas, quae tibi quoque felix sacrae benedictionis munus benigne impertit. Vale in Domino.

Archivalia I, nº. 590.

1) Liber Judicum VII : 20. (Vulgaat).
2) Aremberg.
3) Margaretha van der Mark.

566. 1568, JULI 21. — Brief van Gurone Bertano aan Castagna, den Spaanschen nuntius, over de komst van Philips naar de Nederlanden.

Gedr. *Archivalia* II, n°. 296.

567. 1568, JULI 25. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: jubelend overwinningsbericht van den slag bij Jemmingen [1]).

Ill^me^. atque Rev^me^. domine, in Christo pater domine observandissime, debito manuum osculo premisso.

Scribitur IV Regum 7: „Hec enim dies boni nuntii est; si tacuerimus et noluerimus nuntiare, sceleris arguemur. Venite, canemus et nuntiemus in aula regis" [2]). Et Tobie XII: „Etenim sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei revelare et confiteri honorificum" [3]), Et quoniam illuxit nobis dies exultationis et vox laudis, quonam Deus fecit virtutem in populo suo, laudemus Dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se, sed adimplevit misericordiam suam, quam promisit Ecclesie sue sancte, et interfecit hostes populi sui". O benedictus Deus, totius consolationis et pater misericordiarum, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra deditque gratiam post varia, longa, inauditaque tristia, vel jam saltem posse referre hec leta, nova videlicet: quod quum Ill^mus^. dux Albanus, nostre patrie gubernator, 13 die Julii venisset cum suis in Phrisiam, postero die, congregato omni exercitu suo, convocatis capitaneis jussit in tribus diversis partibus invadi et oppugnari inimicos Dei atque religiosorum omniumque Catholicorum, quorum magnus erat numerus sub ipsorum duce ac capitaneo precipuo, comite Ludovico de Nassau, fratre principis Orange, qui cum suis vallo a profundis fossis egregie se munierat. Cum itaque sol ille divinus effulgeret super castra Catholicorum, Dei speciali adjutorio tandem vi irrumperunt in loca munita hostium; ibi strages et cedes plurimorum; abjectisque armis ac vestimentis turpissime fugere ceperunt. Sed tam celeriter a Catholicis fuerunt persecuti, quod et tormenta bellica, ut bombardas atque vexillas, in nostram potestatem reliquerunt, atque, quamquam pontes comburerent, tamen omnis ipsorum equitatus demptis paucis remansit occisus; ac insuper cesa, partim profligata sunt 12 milia hostium. Laus Deo in eternum, qui luctum nostrum mutavit in gaudium, qui inimicos nostros contrivit, et quod residuum est e finibus nostris propulit. Sub idem fere tempus Hugonotti, qui ex Francia excursiones in patria nostra faciebant, in finibus nostris atque Francie, non procul a Monstruel apud Oci, sub capitaneo illo qui in hastiludio olim regem Francie Henricum letaliter vulneraverat, ad internecionem usque deleti sunt a Francis. Quidam dicunt fuisse 2 milia, alii vero 4. Sit Deus benedictus, qui dedit gratiam hec leta nova scribendi. Non dubito, quin precibus atque meritis Sue sanctitatis (qui non desinat benedicere nobis, et omnia succedent pospere, cujus etiam sacros exosculor pedes) atque V. Ill^me^. D., cui me post manuum deosculationem semper humillime commendo, et pro cujus sancto successu orare non desino. Bruxelle, 25 Julii 1568.

Vestre Ill^me^. D. humilis et indignus serverus, FR. JOANNES STRAETMANUS.

Op den rug het adres: All' Illmo. et Rev^mo^. signor mio oss^mo^. il cardinale Alessandrino, Roma.

Archivalia II, n°. 288n.

1) Op 21 Juli 1568. 2) IV Koningen VII; 9. 3) Tobias XII; 7.

568. 1568, AUGUSTUS 7. — Pius V antwoordt aan Alva [1]), naar aanleiding van diens bericht over den slag bij Jemmingen, waarvoor de paus God dankte met openbare gebeden, en spoort hem tot volharding aan.

Vgl. *Archivalia* I, nº. 591. — Gedrukt *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 404.

569. 1568, AUGUSTUS 8. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: bericht van twee afgezonden paketten.

Ill^me^. atque Rev^me^. domine mi semper observandissime, debito manuum osculo premisso.

Sperans Ill^mam^. V. D. meas priores recepisse litteras, nihil impresentiarum scribendum occurrit, quam quod ex desiderio Rev. patris magistri, fratris Vincentii Herculani, commissarii apostolici atque vicarii Rev^mi^. patris Generalis, mitto Ill^me^. D. V. per magistrum postarum Bruxelle adjunctos fasciculos, alterum quidem ad Vestram Ill^mam^. D. destinatum, una cum litteris Rev. supradicti patris commissarii, alterum vero ad Rev. patrem Generalem. Jusserat quidem reverendus pater commissarius eosdem fasciculos mittere separatim, sed aliter ab expertis mihi suasum fuit. Precor Vestram Ill^mam^. D., si quid in hoc peccavi, ignoscere dignetur meque habere eidem commendatissimum. Cumque frequentius senserim benedictionem Sue Beatitudinis mihi spiritualiter profuisse plurimum, humillime ac supplici corde per Ill^mam^. D. V. cupio mihi a Sua Sanctitate impartiri beneficium sanctissime sue benedictionis, quatenus valeam liberari a mea praesenti infirmitate, si ad Dei sit gloriam animarumque salutem, aut si Deus me evocat, ut possim previis debitis mediis sancta in pace quiescere. Et Deus auctor pacis custodire dignetur Ill^mam^. D. V. sanam ac incolumem in evum. Amen. Bruxelle, 8. Augusti 1568.

Ill^me^. atque Rev^me^. V. D. observandissimae humilis atque indignus servus.

fr. JOANNES STRAETMANUS.

Op den rug het adres: All' Illmo. et Rev^mo^. Monsignore et patrono mio osservandissimo il Cardinale Alessandrino, Roma.

Archivalia II, nº. 288j.

570. 1568, AUGUSTUS 26. — Pius V juicht Alva toe en moedigt hem aan bij de onderwerping der Nederlanden.

Ferdinando duci Albae.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem *etc.*

Ex litteris tuis, die 25 Julii datis, et ex dilecto filio, nobili viro Joanne a Zunica, cognovimus quam prospere rem iterum adversus haereticos et eosdem Serenissimi regis rebelles gesseris. Benedictus Dominus, qui in tot curis et angoribus nostris tam laetis nunciis nos consolari dignatur. Gaudemus religionis Catholicae causa tam luculentam tibi victoriam ab eo donatam fuisse. Gaudemus charissimi in Christo filii nostri regis Catholici causa. Tibi vero non solum gratulamur, cui praelia Domini praelitanti tam manifesto supernum

1) Op diens brief van 25 Juli 1568; zie *Archivalia* II, nº. 292.

adest auxilium, sed etiam, totius Ecclesiae nomine gratias agimus, quod nullis defatigatus laboribus, nullis deterritus periculis, de ea benemereri non desistis. Perge, dilecte fili, his tamquam gradibus viam tibi ad sempiternam gloriam munire; et sicuti coepisti, enitere, ut in provinciis istis religionem Catholicam in pristinum statum redigas, cujus rei gloria omnium ducum et imperatorum victorias superabis. Salvum te ed incolumem divina Majestas conservet. Datum Romae apud sanctum Petrum *etc.*, die 26 Augusti 1568, pontificatus nostri anno tertio.

Archivalia I, nº. 592.

571. 1568, AUGUSTUS 29. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: dank voor een aan de gravin Aremberg [1]) gezonden Breve, en wensch naar de nederlaag van Oranje, die het kasteel van genoemde gravin wil innemen.

Ill^me^. atque Rev^me^. in Christo pater, observandissime domine, debito cum omni humilitate manuum osculo premisso.

Non facile dixerim, Ill^me^. domine, quantum gaudii et exultationis attulerit Breve Sue Sanctitatis, quod hodie obtuli illustri comitisse de Aremberch, quanta illud susceperit reverentia magnaque devotione; quot pre gaudio incredibili excusserit lachrimas, ipse qui presens vidi explicare non valeo. O quam oportune hec venit consolatio! Si quidem narravit mihi nobilis hec comitissa, quomodo post depredationem aliquot villagiorum suorum abhinc biduo aut triduo, erant delate mine inimicorum Dei, sancte fidei, majestatis Catholice atque orthodoxorum, quibus minitantur se occupaturos fortissimum suum castrum de Arembergh cum suo adjacenti territorio. Si quidem perfidissimus ille princeps Orange cum suis confederatis, proditoribus Dei, regis ac patrie, magno cum exercitu tam equitum quam peditum transivit Rhenum fluvium atque primum hoc castrum occupare vult, quo facilior ei in nostram regionem pateat ingressus, quam vipera illa versipellis, Christi hostis ac homo diabolicus, occupare contendit. Sed frustra, ut Dei confido clementia; quinimo in extremam ipsius suorumque ruinam, licet et populum Leodiensem nonnulli metuant illi satis addictum. Nobilis vero hec domina et militibus et paratu bellico hanc arcem suam munivit, confiditque Dei auxilio inimicos nisi confusionem sibi ipsis paraturos. Nam preterea (quam) locus natura est munitus, Ill^mus^. autem dux Albanus omnem suum militem in vicinis collocavit praesidiis, nolens se incerto ac vario eventui ipsius belli exponere, ne totam Christianitatem maximo exponeret discrimini. Sed satis illi erit, si hostem ab ingressu nostre patrie cohibere poterit atque ad pecuniarum penuriam deducere, quod de Dei misericordia certo spero futurum. Sue Sanctitatis sacratissimos pedes cum omni humilitate nobilis hec mulier exosculatur, et ego omni cum devotione me Sue Sanctitatis benedictioni suppliciter subjicio, cujus munere Dei dono ab infirmitate, qua laboravi, me liberatum sentio. Et preterea ego me commendare non cesso gratie V. Ill^me^. D., cui per sequentem postam nobilis

1) Margaretha van der Mark.

comitissa scriptura est gratiarum actionum litteras. et quam nobis Deus conservet incolumem in annos plurimos.

Bruxelle, 29 Augustus 1568.

Ill^me. V. D. humilis et indignus servus.
fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: All' Illmo. et Rev^mo. Monsignore et signor mio osservandissimo, il cardinale Allessandrino *ect.*, Roma.

Archivalia, II, n°. 288^k.

572. 1568, SEPTEMBER 6. — Castagna aan Bonelli: over den raad des keizers, dat in de Nederlanden zachter moet worden opgetreden.

Borghese I, Vol. 606, f. 471—471^v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Serrano II, p. 459.

573. 1568, SEPTEMBER 12. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: dank voor een door de gravin van Aremberg ontvangen Breve; bericht over de jongste krijgsbedrijven langs de Maas.

Ill^me. atque Rev^me. in Christo pater, domine mi observandissime, humillimo sacrarum manuum osculo premisso.

Quum merito Ill^me. V. D. transcribere deberem que in capitulo provinciali Inferioris Germaniae, hoc mense Augusti [1]) Bruxelle in nostro conventu celebrato, fuere salubriter tractata atque peracta ad Dei gloriam animarumque nostrarum salutem, quia ut oportuit non potui convenire reliquos Reverendos patres capituli diffinitores, parcet queso mihi V. Illma. D. quod hoc differam in tempus proximum quam primum potero. Neque insuper V. Ill^me. D. molestus esse volo in referenda maxima letitia ex Breve Sanctissimi nostri, quod nobili mulieri comitisse de Aremberch hisce diebus obtuli, seu ipsius gratiarum actionibus Ill^me. V. D. Nam nobilis hec mulier ac pientissima atque Deo devotissima necnon prudentissima et constantissima in suis litteris ad Ill^mam. V. D. hec omnia (ut opinor) disertissime explevit. Eas autem litteras propter meam absentiam prius recepi in festo nativitatis beate Marie Virginis, quas cum proximo hoc cursore Ill^me. V. D. mitto. Dicam itaque inpresentiarum solum hoc verbum, quod quia superbia eorum, qui Christum oderunt, ascendit semper, ideo princeps ille Orange, princeps et caput omnium perfidorum, cum suis scelestissimis conjuratoribus atque conspiratoribus, imitans patrem suum diabolum, qui toties victus, sitiens sanctorum sanguinem, machinis iterum bellum instaurat, sic pariter hic, Dei, Sacramentorum ac patrie proditor cum suis, maximo cum exercitu tam peditum quam equitum, contra nos venit, ut Dei fidem subvertat, Sacramenta polluat, misceat sacra prophanis, dejiciatque statum ecclesiasticum atque Catholicos erroribus pestiferis inficiat. Sed huic Goliath velut alter David occurrit noster dux Albanus, qui etsi valida manu tam peditum quam equitum se continet cum suis in finibus nostris in oppido forti, quod dicitur Maestricht. Attamen Dei auxilio speciali futurum spero, quod hic scelestus Orangus cum suis sue perfidie usque ad internetionem condignas luet penas, quodque Ecclesia fruetur pace sancta. Quaecumque vero successerint, Ill^me. V. D. indicabo, cui me semper plurimum commendo, et a Sanctissimo nostro humiliter in terram prostratus sanctissimam, cum qua valeo

1) 22 Aug. (De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, p. 18).

reverentia ac devotione, desidero benedictionem, qua me interius corroboratum sensisse profiteor. Per omnia benedictus Deus, qui Suam Sanctitatem atque V. E. Ill^mam. D. Ecclesie sue sancte elargiri dignetur incolumem per multos annos. Amen. Bruxelle, 12 Septembris 1568.

V. Ill^me. D. indignus et humilis servus.

fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: All' Illmo. et Rev^mo. monsignore mio osservandissimo, il Cardinale Alessandrino. Roma.

Archivalia II, n°. 288[1].

574. 1568, OCTOBER 3. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: over de heilzame werkzaamheid van Vincentius Herculanus, die als pauselijk commissaris de Nederlandsche provincie der Dominicanen bezocht; over hun welgeslaagd kapittel te Brussel, en over de jongste krijgsbedrijven langs de Maas.

Ill^me. ac Rev^me. in Christo pater, domine observandissime, debito manuum osculo premisso, cum humillima mei semper commendatione.

Quum omnia in hac Belgica regione post ingentem et incredibilem rerum tempestatem novam quandam reformationem spirare viderentur, non sine Numinis simgulari providentia factum est, ut et sanctissimus divi Dominici Ordo (qui quorundam improbitate traductus ac diffamatus, etiam coram Sua Sanctitate, ut fertur, miseris modis fuit) aliquorum fratrum incuria ob seculi hujus in nostris regionibus perversitatem aliquantisper in nonnullis remissus ad meliorem faciem statumque anhelaret. Hac itaque de causa inopinato tanquam prosperum et salutiferum sidus admodum Reverendus pater fr. Vincentius Herculanus hic nobis apparuit [1]), ut discussis ac expositis (si que irrepserant) abusuum nebulis, ad puriorem lucem religionem apud nos revocaret, nosque falso delatos ab omni iniquitate defenderet liberaretque. Qui insuper tam prudenter, tam ingeniose, atque flagrantissimo zelo ac pietate quasdam theses, ad sinceriorem Dei cultum non mediocriter pertinentes, nobis proposuit et servandos commendavit, quas ope Dei singulari alacriter omnes eas amplexati sumus, adeo ut in spem maximam sint adducti priores conventuumque presidentes, a se primum, deinde et a suis subditis, quicquid statutum erat commode posse observari, ita ut confidamus illius sudores perstrenuosque labores haudquaquam fore irritos. Quapropter Supremo Numini immortales primo debentur gratiae, deinde Sanctissimi Nostri nunquam satis predicato laudatoque sancto zelo, postremo Rev^mi. magistri nostri generalis accensissime, qua nos benigne respexit et fovit, charitati. Neque hic silentio preterire fas est indefessam ad nos missi admodum Rev. patris commissarii diligentiam paternamque benevolentiam. Ceterum vel jam saltem ad me (qui in capitulo nostro provinciali, celebrato 22 Augusti, primus fui diffinitor capituli, licet indignus) vehementer pertinere sum arbitratus capituli nostri in regia hac urbe Bruxella felicem successum, V. Ill^me. D. per literas, quum coram non detur, significare, quo non levem gaudiorum materiam Sue Sanctitati tanquam sedulus et obsequens filius

1) Op het 32ste kapittel van de provincie Germania Inferior, te Brussel gehouden in het convent te Brussel; Straetmans was onderwijl prior van dat klooster geworden. De Jonghe, *Belgium Dominicanum*, pag. 18.

exhibeam, mihique ipsi secundum et proclive iter ad sacratissimam benedictionem Sue Sanctitatis parem aperiamque, cujus Sanctitatis sancta benedictione nos omnes hoc tubulento tempore plurimum indigemus. Nam princeps ille perfidus Orange cum suis rebellibus (et cum) validissimo exercitu tam peditum quam equitum omnibus modis nititur irrumpere in patriam, et hisce diebus distabat solummodo 6 aut 7 miliaribus Italicis ab exercitu Domini sub Illustrissimo duce Albano, nostro gubernatore, militante, qui insequitur vestigia dicti perfidi non principis, habentis faciem Leodium versus. Indies, tam publice quam privatim, fiunt preces in ecclesiis et monasteriis pro felici rerum successu. Nam res non caret (ob nostra peccata) magno periculo. De Dei tamen bonitate confidens, spero me in proximis litteris scripturum leta atque grata V. Ill^me^. D., cui me semper humillime commendo, quamque nobis servari opto incolumem in plurimos annos.

Bruxelle, 3 Octobris 1568.

V. Ill^me^. D. indignus ac humilis servulus.

frater Joannes Straetmanus,
immeritus prior conventus Bruxellensis.

Op den rug het adres: Al' Illmo. et Rev^mo^. monsignore et signor mio osservandissimo, il cardinale Alessandrino Roma.

Archivalia II, n°. 288^m^.

575. 1568, NOVEMBER 17. — Pius V schrijft, tot leniging der troebelen in Frankrijk en de Nederlanden, den jubilé-aflaat uit alsook te Rome een openbare processie en over geheel de Kerk bijzondere gebeden.

Gedrukt: *Bulletin*, 5de serie, deel II, p. 431; Cauchie, *Mission*, p. 129.

576. 1568, NOVEMBER 19. — De Spaansche nuntius Castagna aan kardinaal Bonelli: over de tusschenkomst van aartshertog Karel van Oostenrijk ten gunste van Willem van Oranje, welke door koning Philips sterk wordt afgekeurd.

Corsini 506, p. 232—233 (gelijkt. naar cijferschrift). — Zie *Archivalia* III, n°. 444. — Gedr. Serrano II, p. 504.

577. 1568, DECEMBER 12. — J. Straetman aan kardinaal Bonelli: over de laatste bewegingen en het heugelijk einde van Oranje's veldtocht.

Rev^mo^. et Illmo. in Christo patri domino meo Colendissimo, debito sacrarum manuum osculo premisso, cum humillima mei commendatione.

Non sine causa, Ill^me^. domine, tantillo tempore a scribendo quievi. Nam quum exordia tragediarum essent tristia, admodum doloribus, timoribus ac perturbationibus plena, certo confidens, quod non in finem oblivisceretur misereri Deus, neque continebit in ira sua misericordias suas, sed quod esset futurum tempus miserendi, respiceretque orationem humilium, et non sperneret preces eorum, et quod post nubilum tranquillum Ipse sua inexhausta faceret clementia, usque modo silui, relaturus inpresentiorum brevibus in quantis versati fuerimus periculis, et quam clementer manu sue potentie ab eisdem nos liberaverit Dominus. Elapsis itaque mensibus, quum Aurantius, princeps omnium perfidorum, cum juste exercitu suo pestifero ab una Mose fluminis

parte, Alba vero dux preclarissimus ab alia cum suo amplissimo instructissimoque exercitu hesissent, tandem inopinato movens Aurantius sua castra tribus aut quatuor miliaribus a castris ducis Albe vado inter Maseyck, oppidum episcopi Leodiensis, et Stockum, ejusdem castellum, Mosam flumen transgressus omnemque vim versus castra ducis ducere cepit, qui statim quoque eo castra movit, et magnis animis uterque exercitus se alteri ob oculos aciebus instructis opponit, et aliquot sed paucis tormentorum ictibus invicem cum parvo detrimento salutatis, princeps Tongres Centronesque versus castra movit, nihil interim hostile Leodiensibus moliens, ut videbatur, ibique cum exercitu aliquot dies permansit dubius, anne Leodium, an Brabantie ducatum invadere vellet. Dux Albae cum exercitu suo eum sequutus, levibus preliis et excursionibus continue infestavit; sed nuncio allato quod aliquot equitum turme et peditum numerus subsidio principis ex Galliis in Brabantie fines attigissent, princeps obviam ire constituit, transivitque in Brabantiam Jodonium, antiquum Brabantie oppidulum, usque, ubi Gallicus exercitus se exercitui principis junxit. Qui transitus merito non parvum metum Thenensibus et Lovaniensibus dedit; sed quia firmo erant presidio muniti, audacioribus animis urbem utramque suam defensioni preparant. Cum jam aliquot dies Aurantius cum suis circa Jodonium supradictum tempus trivissit et in quodam levi prelio bonam partem suorum peditum amisisset, capto eorum duce Lovervallio, duce insigni et strenuo, nobili Namurcensi, preter omnium opinionem omnem suorum castrorum vim repente Leodium versus convertit, ita ut prius muros civitatis quatere cepisset quam sciretur quo tenderet. Sed conjuratione aliquorum civium Leodiensium cum principe detecta, et quod ducis exercitus cum omni diligentia insequeretur et prope instaret, oppugnatione relicta, (et) aliquot celeberrimis monasteriis templisque extra Leodium exustis agroque Leodiensium misere vastato, iterum Brabantiam cum magna celeritate repetiit et Bruxellam Lovaniumque versus se contendere fingit. Hinc iterum ingens oboritur metus, fitque fuga non modica, atque templa aliquorum pagorum et quamplurimas edes incendit, atque integra villagia Vulcano tradidit, rusticosque miris modis divexavit. Quapropter dux Lovanium ampliori presidio munit, Bruxellam quoque presidium mittit, et ipse cum toto exercitu sequitur atque juxta Lovanium castra metatus est. Quo attento Aurantius ille sathanicus Gembelousium petit et inde Hannonie comitatum versus grassaturque, ut in Brabantia fecerat, ac in itinere igne absumit insignem abbatiam Bone Spei, preterea multa templa aliaque cenobia; et post quam plurima perpetrata (sunt) mala. Inde Cambresium petiit juxta Cameracum, illuisque oppidi muros tormentis quatiit partemque diruit; sed quia firmo erat presidio munitum, re infecta, et nullo preterea insultu facto, miser ille homo Franciam versus contendit, quem dux est cum exercitu sequutus Cambresium usque. Et postquam tanta mala in nostris regionibus ecclesiis Dei, monasteriis atque rusticis intulit, fertur in finibus Champanie in Francia existens, jam solvere exercitum atque reditum in Germaniam meditari cum suis. Sed non redibunt omnes. Nam certo ajunt ipsum circiter 8 milia tam peditum quam potissimum equitum perdidisse. Deus eum cum suis convertat aut funditus perdat, ne iterum redire valeat ecclesiamque Dei tam miisere divexet. Sed Ecclesia sancta fruatur pace, unaque sit fides mentium et pietas actionum, pro qua gracia impetranda Sua Sanctitas (cui sacros exosculor pedes) nobis patrieque nostre benedictionis munus im-

partiri dignetur, quam cum V. Illma. D. salvam deprecor clementissimum Deum nostrum nobis Ecclesie Dei conservari in annos Nestorios.

Bruxelle, 12 Decembris 1568.

V. Ill^me. D. humilis et indignus servus
Fr. Joannes Straetmanus.

Op den rug het adres: All' Illmo. et Rev^mo. Monsignore et Signor mio osservandissimo, il signor cardinale Alessandrino. Roma.

Archivalia II, n°. 288°.

578. 1568, DECEMBER 12. — Pius V prijst Alva, in antwoord op diens schrijven van 22 October, wegens het behaalde succes in de Nederlanden en staat hem een zeer ongewone gunst toe in zake patronaatsrecht.

Dilecto filio, nobili viro, Fernando duci Albae, Pius papa quintus. Dilecte fili, nobili vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Non facile verbis consequi possemus, quantopere in Domino delectati simus legendis literis tuis 22 die Octobris datis. Nam et ista tua variis in bellis pro veritatis Catholicae propugnatione Sedisque apostolicae defensione gestis, meritorum tuorum commemoratio magna nos laetitia effecit et, ut par est, apud nos non narrationis modo fidem, sed plane testimonii vim obtinuit. Quae quidem omnia, quamquam magna ex parte nobis nota erant, propterea quod et a te, nobili viro egregioque copiarum duce, et in bellis expeditionibusque maximis et propter justissimas honestissimasque religionis tuendae causas susceptis gesta erant, sic ut earum rerum nullo modo oblivisci sine culpa possemus, tamen gratissimum nobis fuit ea ipsa, quae nos aut omnia aut pleraque meminimus, ex tuis ad nos literis recognoscere. Nihil enim neque ad Ecclesiae dignitatem gloriosius, neque ad animi nostre vere paternum in omnes homines affectum jucundius nobis accidere potest quam cum intelligimus, militares homines fortissimosque duces, qualem te esse et antea semper cognovimus et in hoc periculossimo bello experimur, non suae utilitati aut propriae tantummodo gloriae inservire, sed magis Omnipotenti illi Deo militare, qui suos milites, pro se ac sui nominis gloria decertantes, non corruptibili quadam corona, sed sempiterna atque immarcescibili coronare paratus est. Hoc enim est, dilecte fili, vere in usum dexterae sinistram vertere, cum militares terrenaeque actiones, quae pro sinistra intelliguntur, non aliquarum humanarum rerum causa suscipiuntur, sed ad caelestem utilitatem revocantur. Itaque Nobilitatem Tuam his de rebus, quas non minus pie quam fortiter a se gestas suis ad nos literis commemoravit, et valde amavimus ante hac, et nunc non amamus solum, sed vehementer laudamus Deoque Omnipotenti gratias agimus, qui virtutem tuam, industriam, vigilantiam, fortitudinem ad haec tam necessaria tempora reservavit. Et quamquam sciamus te tua sponte satis incitatum esse ad ea agenda, quibus sanctissimae religionis causa adjuvetur, tamen pro nostro pastoralis officii munere, et ut animi nostri studio satisfaciamus, te ad haec eadem hortandum esse duximus. Quod vero ad juris tui patronatus confirmationem pertinet, quam a nobis eisdem tuis literis postulasti, etsi eam rem non facile Romani pontifices concedere solent, propterea quod usitata non sit, nos tamen libenter, dilecte fili, precibus postulationique tuae satisfecimus, et in ipso elogio ea tibi pro

tua singulari in Deum pietate testimonia dedimus piae devotionis erga hanc sanctam Sedem, quae et posteros tuos ad ejusdem devotionis imitationem excitare possint, et tuo ardenti in Ecclesiam Dei studio debebantur. Qua in regenda dupliciter laetati sumus, et quod tibi ea praestitimus, quae a nobis petiisti quaeque non mediocriter te desiderare significabas, et quod nos in ornanda dignitate tua id fecimus quod magnopere semper desideravimus. Nihil enim est ea rerum, quae a benevolo benignoque patre expectari debent, qualem nos in te esse semper experieris, quantum cum Domino licuerit, quod tuae isti in Deum pietati, religionis studio atque in defendenda Catholicae veritatis fide laboribus deberi non existimemus, eandem voluntatis nostrae propensionem declaraturi cunctis in rebus, quae vel ad honorem vel ad commodum tuum pertinebunt, cum se occasio obtulerit. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die duodecima Decembris, (anno) millesimo quingentesimo sexagesimo octavo, pontificatus nostri anno tertio.

Archivalia I, nº. 593.

579. 1568, DECEMBER 14. — De Spaansche nuntius Castagna aan kadinaal Bonelli: over zijn onderhoud met koning Philips aangaande hulp, door Alva tegen Oranje te verleenen.

Corsini 506, p. 259—265 (gelijkt, deels naar cijferschrift). — Zie *Archivalia* III, nº. 444. — Gedr. Serrano II, p. 518.

580. 1569, JANUARI 15. — Castagna aan Bonelli: over zijn gesprek met aartshertog (Karel), die namens den keizer het toestaan van godsdienstvrijheid in de Nederlanden bepleitte.

. . . . Havendo io parlato longamente con l'arciduca mi ha detto apertamente, che la pretendenza, che hanno li Germani protestanti nelle cose di Fiandra, è che si osservi una conventione di concordia, che dicano, che fu fatta dall' imperatore Carlo Quinto di gloriosa memoria nel ricesso di Spira, che comprende la Fiandra, dove in effetto pare, che si conceda, secondo dicano, che purchè non si predichi la loro falsa religione in lochi publici, possi ciascuno signore in casa sua vivere et far predicare in particolare, come li pare, et altre cose simili; et che pare loro non dimandare cosa ingiusta, poichè dimandano quel medesimo, che l'imperatore Carlo li concesse. Questo dicano li Germani protestanti; ma mi pare, che da parte dell' imperatore al fine si restringa, che in Fiandra non si usi più quel rigore, che s'è usato per lo passato con morte di huomini, con privatione de beni, et similia, ma che si dia tempo a quelli, che vorranno partirsi, di poter vender le robbe loro etc., come ho scritto più a longo per le lettere che porta mons. d'Acquaviva [1]). Et dimandando io al detto arciduca, se in questa dimanda, che Sua Altezza fa, sono concorsi ancora gl'Elettori Catolici et ecclesiastici, rispose di si; et mostrando io di non crederlo troppo bene, me lo replicò più volte. Della Confessione Augustana disse, che se bene l'imperatore haveva detto di concederla, restringeva però la concessione a certe conditioni, le difficoltà delle quali non si sarebbono mai superate, et così che non teneva per fatta questa concessione. Et perchè io li rispondevo, che non bastava questo all' imperatore, perchè il mondo

1) Giulio Aquaviva; zie Pastor, *Geschichte der Päpste* VIII (1920), p. 312.

havrebbe giudicato a suo modo, vedendo, che già Sua Maestà haveva non solo ascoltato, ma datoli ferma parola sopra questo, et però per sodisfare a Dio, alla christianità et alla reputatione di tanto prencipe, bisognava, ò che rivocasse la detta parole, ò che facesse conoscere manifestamente con effetto che impedisse la esecutione di essa, mi rispose di una maniera, che mi parse, che volesse dire, che il male è, che se la pigliaranuo da se stessi, senza che vi si possa riparare. Io replicai molte cose a longo a queste et alle altre sopradette di Fiandra con quella maniera che io seppi et come christiano; al che disse, che conosceva vero tutto quello che io diceva et in quanto a se era deliberato di non mutar mai la religione Catolica, et che nelli Stati suoi particolari [1]) havevano dimandato più volte simili cose, et non l'ha voluti mai ascoltare; ma insomma, che il male è, come ho detto, che si pigliano le licenze da loro stessi . . . . Di Madrid, 15 Gennaro 1569.

Borghese I, Vol. 606, f. 556v—558 (gelijkt. afschr.). — Ook Corsini, Vol. 506, p. 283—290. — Gedr. Serrano III, p. 22. Daar is de brief gesteld op 5 Januari.

581. 1569, FEBRUARI 15. — Castagna aan (Michaël della Torre) nuntius te Parijs: over 's konings onverzettelijke houding [2]) tegenover de bezadigde voorstellen van keizer Maximiliaan omtrent de Nederlanden.

. . . . . Il Ser^mo. arciduca, che pensava di spedirsi molto, è ancora quì, sebene per quanto egli dice, vicino all' esser' spedito, perché havendo havuto la prima et la seconda risposta alle scritture, che S. A. ha date, che contenevano tutte le petitioni delli prencipi d'Alemagna et quello che haveva da trattare, si tiene hora per espedito ò poco meno. E pensa di dover partire presto, non aspettando forse altro che l'occasione delle galere, ch' hanno da portare il commendatore maggiore [3]) de Castilla in Ispagna, per passare poi su le medesime galere in Italia.

La risolutione et risposta è, che questo re conosce, che l'andare simulando con li sudditi, e massime nelle cose della religione, è al fine un perdere li Stati. Et peró per le cose di Fiandra non vuole nè concordia nè conditione alcuna, ma vuole, che tutti i suoi sudditi credano la fede Catholica Romana, et chi farà altrimente sia castigato secondo che le leggi dispongono. Questa è la summa; et in conclusione non vuole burle in cose de fede et di rebellione, et non ha paura di bravate di nessuno, sapendo per questa via haver Dio pro se . . . . .

Di Madrid, li 15 di Febbraro 1569.

Borghese I, Vol. 9, 34 f. 50v (gelijkt. afschr.). Zie *Archivalia* I, n°. 2413, en II, n°. 269.

582. 1569, MAART 21. — Pius V zendt aan Alva den plechtig in Kerstnacht gewijden degen en hoed, bij wijze van allerhoogste gunstbetoon.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando duci Albae, pro rege Catholico in partibus Inferioris Germaniae gubernatori et ductori exercitus generali Pius papa quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

---

1) Stiermarken.
2) Zie *Archivalia* I, n°. 852 en II, n°. 84.
3) Requesens.

Romanorum Pontificum veterem morem atque institutum sequentes, sacratissima illa nocte, quae natalem diem Domini et Redemptoris nostri Jesu Christi praecessit, ensem et pileum, solemnibus praecationibus adhibitis, benedeximus. Quod quidem sacrum munus, cum singulis annis a Romano Pontifice alicui christianorum principum honoris causa mitti soleat, nos ex omnibus Nobilitatem Tuam de venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanoe ecclesiae cardinalium consilio potissimum elegimus, cui hoc donum mitteremus. Cum enim honos hic ab hac sancta Sede illis maxime principibus haberi soleat, quorum aut singularis in Deum pietas quasi lumen quoddam elucere cognoscitur, aut merita in religionem Catholicam maxime sunt illustria, utramque ob causam personam tuam dignam esse existimavimus, quae hoc a nobis honore afficeretur. Nam pietatis quidem tuae in Deum ejusque sanctissimam Ecclesiam multa superioribus temporibus testimonia dedisti, meritorum vero tuorum rerumque pro fidei Catholicae defensione in ista, cui magna cum tua laude praees, provincia, gestarum adeo recens est memoria, ut earum oblivisci nunquam possimus. Est autem hoc munus, materiam ipsam si spectes, non valde magnum; Sedis autem hujus apostolicae majestatem et judicii nostri testificationem reique ipsius mysterium si consideres, non solum grato animo sed etiam magna cum devotione a te est accipiendum. Nam neque nos benevolentiae voluntatisque nostrae signum majus dare possumus quam hoc, quod etiam summis imperatoribus ac regibus dari consuevit, nec Tua Nobilitas munus potest a nobis majus aut praeciosius ob ejus consecrationem accipere; quae cum ensem accipiet, admoneri se intelliget, ut eo ad orthodoxae religionis veritatem propugnandam propagandamque utatur. Cum vero pileum capiti suo imponendum suscipiet, cogitare debebit eo se tanquam salutis galea divinaeque protectionis umbraculo muniri, simulque etiam significari congnoscet coelestis illius coronae praemium, quae bene merentibus de Ecclesiae Dei et de Catholica fide principibus proposita parataque est. Utrumque autem afferendum ad te dedimus dilecto huic filio Carolo de Ebuli, cubiculario nostro, ob nobilitatem, probitatem fidemque suam nobis valde accepto. Ut vero sacrum munus religiosius et sacra etiam cum coeremonia, ut decet, accipias, id tibi post Missarum solemnia, in ea, quam elegeris, ecclesia celebranda, a quolibet Catholico antistite a te eligendo, tradi volumus. Quod ut Nobilitati Tuae spirituali munere auctum gratius sit, tibi coeterisque omnibus Catholieis, poenitentibus et confessis, vel confitendi propositum statutis ab Ecclesia temporibus habentibus, qui Missae interfuerint, de Omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum ac nostra auctoritate confisi, quindecim annos ac totidem quadragenas de vera indulgentia misericorditer in Domino elargimur atque concedimus. Datum Romae apud sanctum Petrum *etc.*, die 21 Martii 1569, pontificatus nostri anno quarto.

Borghese III, Vol. 43c f. 160—161 (gelijkt. afschr.). — *Archivalia* I, nº. 594. — Vgl. Pasture, *Inventaire* p. 117.

583. 1569, MAART 25. — Pius V verzoekt o. a. den aartsbisschop van Utrecht, met vertrouwen te luisteren naar Johannes Fonck, die hem namens den paus een en ander heeft te zeggen.

Venerabili fratri, archiepiscopo Trajectensi Pius papa quintus.

Venerabilis pater salutem et apostolicam benedictionem.

Cum mitteremus in istas partes dilectum hunc filium Joannem Fonckium, Signaturae nostrae justitiae revisorem, virum fide et integritate praestantem, cum mandatis quibusdum, valde pertinentibus ad hoc pastorale munus, quod Domino placuit Nobis, licet immerentibus, committere, mandavimus, ut debito Fraternitati Tuae salutationis nostrae paternae officio persoluto quaedam tibi referret, cujus orationi fidem ut habeas ab ste petimus, grato animo accepturi, quidquid in eum officii pro Sedis apostolicae reverentia contuleris. Dat. Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 25 Martii 1569, pontificatus nostri anno quarto.

Een gelijkluidende brief aan den aartsbisschop van Mainz en dien van Kamerijk; ook soortgelijke brieven aan den aartsbisschop van Trier en den bisschop van Würzburg. Evenzoo aan den bisschop van 's-Hertogenbosch (zie *Archivalia* nº. 596). — *Archivalia* I, nº. 595.

584. 1569, MEI 9. — Philips II vraagt aan Pius V genade en vergiffenis voor de Nederlanden, waar de afgedwaalden reeds tot inkeer beginnen te komen.

Archivalia I, nº. 2261. — Gedr. Serrano III, p. 72.

585. 1569, MEI 24. — De Spaansche nuntius Castagna aan kardinaal Bonelli: over de paters Alvarado en Villavicencio, die koning Philips naar de Nederlanden wil sturen om het geloof te verdedigen.

Di Madrid, 24 Maggio 1569.

. . . . . Il Padre Alvarado non è quì per essere ito al capitolo; quando torni, li mostrarò la sua parte. Vi è un suo compagno, predicatore del re, chiamato Padre Lorenzo Villavicencio. Questo è uomo dotto, eloquente e gran parziale della Sede apostolica, della scuola di Lovanio e parzialissimo delle cose di Fiandra e di molto credito con questi di quà; et hà dato e da di buoni ricordi circa la religione. A questo principalmente il re vorrebbe dare una pensione, per potersene servire e mandarlo in Fiandra et in Germania, ò dove li venisse bene. Et il simile si pensa dell' Alvarado. Supplico V. S. Illma. e Rev^{ma}. mi avvisi, se vi fosse ordine sopra ciò alcuno, perchè da una parte so che obsta il Concilio; dall' altra vorrei vedere gratificare questi Padri, li quali si mostrano intrepidi nella verità et hanno potente lingua e buon giudizio. Diedi già di questo un memoriale al signor Ludovico Guasco; ma non hò mai avuta risposta alcuna . . . . .

Corsini 506, p. 428—429 (gelijkt. afschrift). — Zie *Archivalia* III, nº. 444.

586. 1569, JULI 7. — Alva zendt aan Pius V gunstig bericht over den hoopvollen stand der katholieke zaak in de Nederlanden.

Sanctissimo Padre.

Por la carta de Su M^{d}. y por lo que don Joan de su parte dira a V. S^{d}. entendera lo que Su M^{d}., dessea que V. B^{d}. haga, lo que a mi me queda que dezir, es V. S^{d}. sea cierto, que aqui se vel de undia a otro grandissimo provecho en lo de la religion, y que spero en Dios con la ayuda de la S^{ma}. persona de V. B^{d}. en breve tiempo esto se pondra en muy buen stado y venida

la gracia de V. S^{d}. pienso se reducira mucha gente, y los que non lo hizieren passado et termino sean los que fueren en qualidad y en numero, que el fuego y el cuchillo los acabara, plegue a Dios aya misericordia y los endere ce a que conozcan su verdad, y guarde la S^{ma}. persona de V. B^{d}. por tan largos años como lo ha menester su universal Iglesia. De Bruxelles, a 7 de Jullio 1569.

Sanctissime Padre
Los pies de V^{ra}. S^{d}. beso
In obediente hiso
el duca de Alva. } *Eigenh. get.*

Archivalia I, n^{0}. 2262.

587. 1569, NOVEMBER 3. — Pius V spoort Alva aan, de koningin van Schotland (Maria Stuart) te helpen bevrijden en in haar rijk te herstellen.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando duci Albae Pius papa quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem. Ex literis primum venerabilis fratris episcopi Neocastrensis, nostri et Sedis apostolicae apud rempublicam Venetam nuncii [1]), deinde ex delecti filii Francisci, tituli sanctae Crucis in Hierusalem cardinalis, Paccecchi nuncupati, sermone cognovimus, Catholicos in regno Angliae adversus haereticos atque adeo contra eam, quae se pro Angliae regina gerit, sese commovisse. Id si verum est, quantum in eo momenti positum sit, non modo ad religionem Catholicam in regno Galliae stabiliendam, recenti praesertim victoria confirmatam, sed etiam ad eandem in regno Angliae restituendam, Nobilitatem Tuam pro sua prudentia intelligere compertum habemus. Itaque quamquam te, cui ipsa Anglia prope in conspectu est, nihil pro tuo juvandae Catholicae religionis ardentissimo studio praetermissurum esse putamus, quod afflictas illius regni res excitare possit, tamen pro nostra pastorali sollicitudine faciendum nobis esse existimavimus, ut te his nostris literis ad idem hortaremur. In primis autem Nobilitatem Tuam obtestamur et quo majori possumus animi nostri studio rogamus, ut si qua in re operam tuam charissimae nobis in Christo filiae, Scotiae reginae, in libertatem regnumque suum restituendae navare potest, ejus rei nullam occasionem praeterire patiatur; cui quidem nos, si quibus rebus prodesse possemus, nihil certe, quod illius adjuvandae causa fieri a nobis posset, praetermitteremus. Nihil facere potest hoc tempore Nobilitas Tua Deo omnipotenti gratius aut acceptius, quam si reginam, optime de fide Catholica meritam, haereticorum hostium suorum potentia oppressam, in libertatem vindicarit. In nos certe pauca a Nobilitate Tua proficisci possent, quae aeque hoc nobis grata jucundaque essent. Sed quia Nobilitatem Tuam ad bene de republica christiana merendum, ad omnia fortia egregiaque facta satis sua ipsa sponte bene animatam esse cognoscimus, pluribus secum verbis de hac ipsa re non agemus, pro certo habentes, eam in religionis Catholicae causa sublevandae neque cujuscumque alterius monitis aut precibus locum esse relicturam. Datum Romae apud S. Petrum *etc*,, die 3 Novembris, millesimo quingentesimo sexagesimo nono, pontificatus nostri anno quarto.

Archivalia I, n^{0}. 597.

1) Giov. Ant. Fadrinetti, bisschop van Nicastro.

588. 1570, JANUARI 14. — De Spaansche nuntius Castagna aan kardinaal Bonelli: over de ontstemdheid van koning Philips, wegens de aan Alva gerichte breve (van 3 November l.l.).

Corsini 733, f. 212v—214 (gelijkt. afschrift). — Zie *Archivalia* III, nº. 462. — Gedr. Serrano III, p. 218.

589. 1570, FEBRUARI 3. — Pius V spoort Alva aan, de beweging der Engelsche Katholieken tegen koningin Elisabeth zooveel mogelijk te steunen.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando duci Albae Pius papa quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

De motu rerum Anglicarum a Catholicis contra ejusdem regni haereticos atque adeo contra illam, quae se pro Angliae regina gerit, excitato, certiora et majora in dies cognoscentes, pro suscepto apostolicae servitutis officio anxio et sollicito animo esse cogimur de illorum salute, qui pro restituenda in eo regno Catholica religione non minus piis quam justis armis susceptis periculum fortunarum et capitis sui pro Dei Omnipotentis causa neglexerunt. Quia vero propter istius, cui praees, regionis cum eo regno vicinitatem te unum maxime omnium Anglorum catholicorum copias multis modis juvare posse intelligimus, idcirco Nobilitatem Tuam hortamur et quo majore animi nostri studio possumus, rogamus, ut si hoc charissimi in Christo filii nostri Hispaniarum regis Catholici voluntate et commodo facere potest [1]), quicquid virium ad eos ipsas copias vel tuendas vel augendas vel adjuvandas conferre valet, id ne praetermittere velit. Ut enim, si eorum, qui ferre auxiluun possunt, subsidio destitutae fuerint, periculum est, ne vel ab adversariis opprimantur vel per se ipsae dissipentur, sic etiam, si adjutae fuerunt, sperandum est, per eos in regno illo religionem Catholicam restitui posse. Quae res si, Deo in primis adjuvante, teque omnibus, quibus potes, rebus adnitente, acciderit, vides ipse quantam ex ea re quamque solidam veramque gloriam sis consecuturus. Quod nisi res ipsa per se satis loqueretur, pluribus verbis tecum ageremus. Sed quia et haec ipsa, quae diximus, et caetera, quae in eadem dici possent, Nobilitati Tuae pro sua prudentia et maximo rerum usu perspectissima esse scimus, ipsamque ad bene de Catholica religione merendum satis sua sponte incitam intelligimus, idcirco non dubitamus, eam libenter ac prompte quicquid poterit pro fidei Catholicae causa facturam, in ea re nullum neque nostris neque cuiuscumque hortationibus locum relicturam. Quod ut faciat, pro nostro tamen officio vehementer eam in Domino rogamus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die tercia Februarii 1570, pontificatus nostri anno quinto.

Archivalia I, nº. 598.

590. 1570, MAART 30. — Pius V verzoekt Alva, in de Nederlanden, vooral in de zeeplaatsen, die op Engeland handel drijven, de tegen koningin Elisabeth uitgevaardigde bulle te helpen verspreiden.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando duci Albae Pius papa quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Pro commisso nobis, quamvis indignis, ab Omnipotenti Deo apostolicae

1) Op dezen volzin kwam het ditmaal aan, zooals uit de Inleiding blijkt.

gubernationis officio Anglorum regnum, quantum in nobis est, ex impotenti haereticae feminae dominatu eripere atque ad nostram hujusque sanctae Sedis obedientiam revocare, in eodemque regno Catholicorum animos confirmare, haereticos deterrere cupientes, literas apostolicas sub plumbo [1]) adversus eam, quae se pro Angliae regina gerit, nuper edidimus, quas una cum his literis ad te mittimus, Nobilitatem Tuam hortantes et in Domino vehementer obsecrantes, ut eas in ista provincia, quae fidei tuae regenda commissa est, praecipue autem in locis maritimis, quorum cum Anglicis hominibus, illuc mercaturae causa commeantibus, major solet esse communio, adhibita per idoneos homines ea, quam speramus, diligentia publicandas promulgandasque curet, ut ex ejusmodi locis, Angliae vicinis, earundem literarum facilius ac celerius fama eo, quo cupimus, pervenire possit. Qua in re, etsi te tua sponte facturum esse id quod et rei magnitudo postulat et tuo Catholicae religionis ardentissimo perspectissimoque nobis studio dignum est, compertum habemus, tamen devotorum Ecclesiae filiorum affectum paternis vocibus augeri scientes, speravimus Nobilitatem Tuam nostra paterna hortatione excitatam, idem alacriore promptioreque animo facturam. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die trigesima Martii, (anno) millesimo quingentesimo septuagesimo, pontificatus nostri anno quinto.

Archivalia I, nº. 599.

591. 1570, MEI 30. — Verzoek om een breve van aanbeveling voor den edelman [2]), dien de paus naar koning Philips zendt, tot bevordering van den krijgstocht tegen Engeland.

30 di Maggio (1570).

Poichè S. Stà. manda un gentil'huomo in Spagna, saria molto necessario et a proposito per il buon successo delle cose di Scotia et Inghilterra (se gli piacesse) mandare con esso un Breve, raccommandando caldamente al re Catholico tutto quel negotio, et che la Mstà. Sua volesse dar nova commissione al duca d'Alba d'ajutar quest' impresa tanto gloriosa, secondo che per il bisogno sarà ricercato dalla regina di Scotia con gente ò dinari; et che scrivesse di novo al' ambasciadore suo, residente in Inghilterra, di fare tutti quelli boni officii, che potrà in quel regno, per ajutare il buon successo di questa causa. Et insieme, si così piace alla Stà. S., commettere al latore del Breve (ch'è assai bene instrutto del stato del negotio) di parlare con il re conformamente a quel che si scrive, et fare instantia, che si faccia qualche bono effetto, siccome la regina di Scotia hà ricercato nelle lettere scritte alla Santità Sua li 17 de Marzo ultimanente passato; ciò che darà grandissima consolatione et animo alla detta regina et tutti gli Catholici di quelli doi regni.

Spagna Vol. 13, f. 161 (oorspr.).

592. 1570, NOVEMBER 27. — Pius V schrijft aan Alva, in antwoord op diens schrijven van 24 October, zijn vertrek uit de Nederlanden te betreuren, doch om overwegende redenen er in te moeten berusten.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando Duci Albae Pius papa quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

---

1) De excommunicatie-bul van 15 Februari 1570, „Regnans in excelsis".

2) Vermoedelijk Roberto Ridolfi.

Literas tuas, 24 Octobris datas, accepimus, ex quibus te ex ista provincia propediem discessurum et in Hispaniam ad charissimum in Christo filium nostrum regem Catholicum reversurum significasti. In quo officio pristinam tuam erga nos sanctamque hanc Sedem observantiam recognovimus et in Domino vehementer laudavimus. Quamvis autem optabile nobis fuisset, rebus istius provinciae, tam prudenter tantaque cum tua laude compositis, ad constituendum et stabiliendum illius statum, diutius in ea manere potuisses, tamen cum et discessus isthinc tuus non sine majore serenissimi regis Catholici utilate sit futurus et tu id ipsum cupere videaris, facile et Majestatis Suae Catholicae voluntatis et Nobilitatis Tuae desiderio acquiescimus. Omnipotentem Deum precamur (ut) Nobilitati Tuae semper praesto sit, eique prosperum reditum in patriam et secundum divinae suae voluntatis obseqium omnia semper agere concedat Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die vigessima septima Novembris, (anno) millesimo quingentesimo septuagesimo, pontificatus nostri anno quinto.

Archivalia I, nº. 600.

593. 1570, DECEMBER 6. — Pius V spoort Alva aan, zijn voorgenomen vertrek uit de Nederlanden nog uit te stellen, wijl daar zijne tegenwoordigheid zoo noodig is.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando duci Albae Pius papa quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem, et apostolicam benedictionem.

Post literas nostras, 27 die Novembris ad Nobilitatem Tuam datas, quibus super tuo ex ista provincia discessu desiderium magis nostrum quam sententiam leviter significabamus, statum ejusdem provinciae diligentius atque accuratius considerantes, judicavimus ea, quae a te pro ejus conservatione prudenter provisa et sapienter statuta sunt, minime duratura, nisi tu in ea ipsa provincia aliquanto diutius tibi permanendum esse statueris. Quod ut non solum religionis Catholicae causa, sed ipsius quoque charissimi nobis in Christo filii, regis Catholici, utilitatis gratia facias, Nobilitatem Tuam in Domino vehementer et hortamur et rogamus, qui quidem discessus isthinc tui tarditatem diuturnioremque moram in bonam semper partem accipiet. Id, praeterquam quod tua erga Deum omnipotentem pietate eximioque fidei Catholicae conservandae studio dignum futurum est, erit praeterea nobis gratissimum. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die sexta Decembris, (anno) millesimo quin gentesimo septuagesimo, pontificatus nostri anno quinto.

Archivalia I, nº. 601.

594. 1571, AUGUSTUS 23. — De Spaansche nuntius Castagna aan den kardinaalstaatssecretaris Girolamo Rusticucci: over de groote krijgsonderneming, die ten gunste van Maria Stuart door koning Philips wordt voorbereid tegen Engeland, doch waarvoor Alva en zijn aanhang niet gemakkelijk te winnen zijn [1]).

Spagna, Vol. 13, p. 35—37 (naar cijferschrift). — Gedr. Serrano IV, p. 413.

---

1) Vgl. de tusschen Philips en Alva gewisselde brieven van 14 Juli 1571 en daarna, bij Gachard, *Correspondance* II, p. 185—205.

595. 1571, SEPTEMBER 9. — Evenzoo: over Ridolfi [1]), die als geheim agent naar Alva in de Nederlanden wordt gestuurd, om de krijgsverrichtingen tegen Engeland te bevorderen.

Spagna, Vol. 13, p. 52—53 (naar cijferschrift). — Gedr. Serrano IV, p. 435.

596. 1571, SEPTEMBER 10. — De agent Roberto Ridolfi [2]) aan paus Pius V: over zijn geheime zending naar Alva.

Beatissime pater, post oscula etc.

Havendo già avisato V. Stà. delli ordini stati dati al duca di Alva, mi accade dirle per questa, come duo giorni sono comparse un corriero à S. Mtà., per il quale viene scritto de Inghilterra et Fiandra, che il negotio è in migliore stato che mai, et sollecitano quanto si può. Et con tutto che il duca d'Alva finhora sia andato renitente ad intraprendere la impresa per il desiderio, che tiene di tornare a Spagna, hora pare che si risolva di exeguire la commissione di S. Mstà.; et con instanza ha dimandato, che io sia mandato in diligenza a Fiandra, sendo molto necessaria l'opera mia di là, per il che il re mi ha commandato d'andare subito segretamente et per via de Italia, per fuggire più si potrà li pericoli, quali V. Sta. si può imaginare quanto sieno grandi. Però mi partirò domani, confidandomi in Dio, et che per sua causa me impiego, et che mediante le orationi di V. Stà. mi farà gratia di condurmi salvo, et che si conseguisca il desiderato fine del negotio, nel quale S. Mtà. sta caldissima et molto risoluta di non perdere tanto bella occasione. Et per me si è fatto et farà tutti quelli boni offitii, che sono possibili, come l'effetto mostrerà a V. Stà. Et ne ho informato monsignor nuntio, perchè in mia absentia supplisca a quelle cose fanno a proposito, et per qualche tradimento, che veniva fatto a tanta impresa da qualche ministro di Sua Mtà. Et datone certezza ad essa Maestà et al nuntio, prendo buono augurio, che Dio in ogni modo voglia condurre a buon fine questo negotio, del quale per tutto Ottobre se ne doverà vedere l'exito. In tanto V. Stà. andera pensando, se sarà a proposito, di fare elettione di qualche personaggio per espedirlo subito in Francia, che verrà levato il rumore, acciochè da quella parte non si perturbi il negotio. Et però V. Stà. assicuri il re Christianissimo, che il Cattolico non ha abbracciato tale impresa per farsi signore de Inghilterra, ma solo per restituire in quel regno la vera religione Catholica et antica legge sotto il vero principe, come è la regina di Scotia del sangue loro, et poi ritirare le sue genti. Et con il buon fine della impresa ne risulterà non manco bene alla Francia che alla Inghilterra; et di Fiandra scriverò a V. Stà. quello che passa. Di Madrid, li 10 di Settembre 1571.

Spagna Vol. 13 p. 61—63 (naar cijferschrift).

---

1) Zie over den Florentijn Roberto Ridolfi, Gachard, *Corresp. de Philippe II*, tom. II, p. 180, A. O. Meyer. *England und die Kath. Kirche unter Elisabeth* (Rom. 1911) pag. 75, en vooral ook J. H. Pollen S. J., in de Februari-aflevering van *The Month*, 1902. — Alva noemde hem „un gran parlanchin", een praatjesmaker.

2) Hij vertrok 's anderen daags naar de Nederlanden; zie Gachard t. a. p. 200.

597. 1571, OCTOBER 18. — Castagna aan kardinaal Rusticucci: over de ontdekte samenzwering [1]) te Londen en over het onzekere lot van Ridolfi.

Spagna, Vol. 13, f. 76 (naar cijferschrift). — Gedr. Serrano IV, p. 488.

598. 1572, FEBRUARI 5. — Pius V wenscht den hertog de Medina-Coeli geluk als landvoogd der Nederlanden en moedigt hem aan bij die zware taak.

Dilecto filio, nobili viro, Joanni de Cerda, duci Medina Coeli, regis Catholici in Statu Flandriae gubernatori et capitaneo generali, Pius Papa quintus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem ed apostolicam benedictionem.

Lectis tuis literis, quibus significabas te a charissimo in Christo filio nostro, Philippo Hispaniarum rege Catholico, provinciae Flandriae praefectum, laetati sumus, non ipso imperii, quod adeptus es, splendore et gloria, aut de tuae virtutis expectatione et amplissimo regis ipsius testimonio: sunt enim haec, ut humana omnia, fluxa ed caduca suntque in ipsa rerum publicarum administratione omnia curarum et periculorum plenissima; quod quidam reipsa principes omnes quotidie experiuntur. Non tam igitur his de rebus gratulamur (quamquam sunt illae quidem honorificae et gloriosae) quam quod tibi in ista provincia obtulerit Deus pulcherrimam occasionem maximeque optabilem ac tua virtute dignissimam, de Ecclesia ac christiana religione benemerendi ac sempiternam apud se laudem et foelicitatem adipiscendi, ipsius religionis causa amplectenda atque omni ope juvanda. Quod quidem te pro tua pietate facturum non dubitamus. Ac si ullus apud te cohortationi locus esse potest, ut id facias atque omnes curas et cogitationes tuas ea in re defigas, ipsosque Catholicos quam commendatissimos habeas et quibuscumque rebus poteris, juves, te, quantum possumus, rogamus atque hortamur. Quod difficili ac periculosa navigatione, ut accepimus, a principio usus fueris, dolemus. Quod nobis de victoria gratularis, agnoscimus pietatem tuam, et divinam bonitatem rogamus, ut saepius ac tamdiu nobiscum similibus de causis gratuleris, dum foedissimum illud monstrum et Christi inimicum penitus fractum atque extinctum, christianamque religionem et Christi ipsius nomen et gloriam toto orbe diffusam latissimeque propagatam videamus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die quinto Februarii, (anno) millesimo quingentesimo septuagesimo secundo, pontificatus nostri anno septimo.

Archivalia I, nº. 605.

599. 1572, MAART 16. — Alva beveelt bij paus Pius V den graaf van Bossu aan, wegens zijne verdiensten in den strijd tegen de ketters, waarover de gezant don Juan de Çuniga nader zal inlichten.

Sanctissimo padre.

Yo ternia scrupulo de faltar al serviçio de Dios y de V. S^{d}., sino le hizibse relaçion de los personas, que en estos estados en tiempo de las alteraçiones passadas se ocuparon en este serviçio; entre otros fue una, la del conde de Bossu, el qual de mas, de hazer lo, que devia como buen cavallero, pe lo

1) Einde Aug. had deze ontdekking plaats; wat koning Philips nog geenszins het plan deed opgeven, blijkens zijn brief aan Alva, d.d. 17 Oct, 1571, Gachard, t. a. p. 205.

muchas vezes contra los desviados de la fee y verdadera religion Catholica ofreçe se le de presidente (?) un negoçio enque V. B^{d}. puede mostrarle el amor con que regala y hazemid a los, que desta manera le sirven, como mas particularmente dira a V. S^{d}. el embaxador don Juan de Çuniga a quien supplico sea servido mandarle despachar y dar credito aldho embaxador en todo lo que en esta parte le dixere. Guarde N. S. la B^{ma}. persona de V. S^{d}. por tantos años como su huniversal Iglesia lo ha menester. De Bruxellas, a 16 de Março de 1572.

Sanct^{mo}. Padre, los pies de V. S^{d}. besa su obediente hyjo,

El duc de Alva.

Spagna Vol. 14, f. 1 (oorspr.).

600. 1572, juni 11. — Gregorius XIII beveelt bij Alva aan den Parijschen nuntius Antonio Maria Salviati, bisschop van s. Popoul, die met hem namens den paus eenige zaken komt bespreken.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando duci Alvae, serenissimi regis Catholici in partibus Flandriae gubernatori et capitaneo generali, Gregorius papa XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Mittentes venerabilem fratrem Antonium Mariam Salviatum, episcopum sancti Populi, ad Christianissimum regem pro nonnullis gravibus negociis, quae Nobis valde cordi sunt, ei mandavimus, ut ad Nobilitatem quoque Tuam veniret et quaedam mandata nostra tibi exponeret. Quare te hortamur in Domino, ut ejus verbis plenam fidem habeas, ac si Nos ipsi praesentes tecum loqueremur. — Datum Romae apud S. Marcum, sub annulo Piscatoris, die 11 Junii 1572, pontificatus nostri anno primo.

Caesar Glorierius.

Secretaria Brevium (an. 1572). Vol. 27, f. 192.

601. 1572, juni 17. — Alva vaardigt naar paus Gregorius XIII den bisschop van Burgos af, die verschillende aangelegenheden komt bespreken.

Santiss^{mo}. Padre.

Bien nos muestra nostro S^{r}. el cuydado, que tiene de su Iglesia, pues ha puesto a V. S^{d}. su lugar theniente en ella, y es gran indicativo de la nid, que nos quiere hazer como cosa tan neçesaria en tales tiempos y no se puede dubdar, que aviendo V. B^{d}. bivido con gran retitud, faltara jamas de corresponder a esta y a la obligaçion grande, en que Dios ha puesto a V. S^{d}., aviendole encargado su pueblo. Yo scrivo a Monsr. Illmo. de Burgos [1]), que de mi parte bese el pie a V. S^{d}., a quien supplico humilmente, le de credito en todo lo, que de mi parte le dixere y se acuerde mandarme y tenerme en el lugar, que se deve a la affiçion grande que tengo a la Beatt^{ma}. persona de V. S^{d}. y a essa santa Silla, como mas particularmente dira el dho S^{r}. cardinal. N. S. la S^{ma}. persona de V. B^{d}. guarde por tantos años como la christianidad lo a menester. De Brussellas, a 17 de Junio 1572.

Santiss^{mo}. Padre, les pies de V. S^{d}. besa su umjlde hijo,

El duc de Alva.

Spagna Vol. 14, f. 27 (oorspr.).

1) Francisco di Pacheco y Toledo, kardinaal protector van Spanje en bisschop van Burgos.

602. 1572, JULI 15. — De hertog van Medina Coeli wenscht paus Gregorius XIII geluk met diens troonsbestijging en verzekert zijne trouw aan de Kerk.

Sanctissimo padre.

Llegado a estos estados (en cuyo govierno el rey mi S^{r}. me ha mandado venir a servirle) he entendido la sancta election, que esse sacro Collegio hizo de la sanctissima persona de V. Beat^{d}. para essa sancta Sede; que conosciendo yo a V. Sanct^{d}. y sabiendo la summa prudençia y christiandad suya, no pude dexar de alegrarme mucho dello y dar infinitas graçias a N. S^{r}. por haver proveydo a su Yglesia de tal pastor, que bien claro se muestra haver nos le dado de su divina mano. Plegue a el, que por muchos y muy felices años goze la christianidad de tanto bien, y que de a V. Sanct^{d}. la larga vida y contentamiento, que se deve esparar y conviene a su Yglesia, y aunque en tomando yo la possession desto cargo, (que hasta agora por hallar se las cosas de aqui en el estado, que por relaçion del embaxador, que el rey mi S^{r}. tiene ay, havra V. Sanct^{d}. entendido, no ha convenido que el duque Dalva las dexe), lo avisare a V. Beat^{d}. y le besare sus muy sanctos pies, y offrescere mi humilde serviçio. Todavia en el entre tanto, no he querido dexar de hazer saber a V. Sanct^{d}., que me tiene a qui, para me mandar y emplear, en lo que yo valiere y pudiere servir a V. Beat^{d}. y a essa sancta Sede, cuy a Sanct^{ma}. persona y estado guarde y prospere Nro S. al bueno y prospero regimiento de su universal Yglesia, por tan largos y felices años, como lo ha menester, y yo deseo. De Bruxellas, a 15 de Julio 1572.

Sanct^{mo}. padre, besa los sanctissimos pyes di V. Santitad humil de hyjo.

J. LUIS CERDA.

Spagna Vol. 14, p. 46 (oorspr.).

603. 1572, JULI 20. — Castagna aan kardinaal Gallio: over zijn onderhoud met koning Philips, naar aanleiding van diens bevel aan de vloot van don Juan om nog niet uit te zeilen tegen de Turken.

. . . . . Ho poi fatto offitio hoggi con S. M., che si desse nuove commissione, che le galere, che sono restate, vadino ancora esse . . . . . S. M. mi rispose con un lungo parlare, rappresentando le ragioni che l'havenano mosso a dar commissione a Don Giovanni, che non andasse ò tornasse in dietro, come si è detto, ma ch' essendo così repentini tumulti, temporeggiasse alquanto, finchè havendosi luce delli dissegni, che si fanno, si pigliasse il consiglio migliore. La ragione fù in sostanza, che S. M. havendo per primo oggetto e poi in conseguenza l'interesse di suoi Stati, se non si trattasse d'altro che della perdita sua particolare, non l'haverebbe forse curato tanto, che havesse perciò trattenuto quelli pochi giorni della Lega il progresso, la quale desidera tanto che si continui. Ma perchè l'animo delli adversarii non è altro che offendere la fede Cattolica in Fiandra, e con questo fanno ribellare li popoli e cercano d'impadronirsi, S. M. mi dice: se quel luoco, posto tra la Francia, Germania et Inghilterra, si perdesse, onde per conseguenza vi si perderebbe la religione, non si starebbe sicuro in questo poco ch'è rimasto di Cattolico, cioè la Spagna e l'Italia. E però pare, che sia di maggior peso diffendere la fede dall' incorso degl' heretici che andare ad acquistare contro quelli, che sono già di

diversa legge e più discosti al cuore della Christianità che non è Fiandra; la quale consideratione spera, che quietarà Sua Santità, a cui più immediatamente che ad altri maggiormente importa la conservatione della religione che il progresso contro i Turchi . . . . . Di Madrid, li 20 di Luglio 1572.

Corsini Vol. 734 f. 334v—336v (gelijkt. afschr.). Kort daarna, 6 Aug. 1572, schrijft Castagna: „Io son certo, che questo re non lassera di proseguirla (nl. de Lega) con tutta l'armata o poco meno, e che tutti li travagli di Fiandra et altri ancora non saranno bastanti a rompere la Lega, poichè Dio li ha dato forze di poter supplire quà e là" (ibidem f. 351v.).

604. 1572, JULI 26. — Don Frederik meldt aan paus Gregorius XIII, in opdracht zijns vaders, de pas behaalde overwinning en verzekert zijn trouw en ijver in het belang der Kerk; de bisschop van Burgos zal een en ander mondeling toelichten.

S^mo. padre.

Embiando el duque mi señor, adar a V. S^d. la norabuena de la vitoria [1]), que ha sido Dios servido dar a Su Mag^d., yo pudiera muy bien scusarme de tomar este atrévimiento; pero paresciendome por otra parte, que es toda de V. S^d. y el primer fruto de mis travajos, no he querido dexar de ofrescerle a V. B^d. y suplicarle sea servido aceptarla como cossa suya y que como de tal le doy a V. S^d. la norabuena, y le aseguro, que de mas de la obligaçion, que tengo de servir a V. S^d. y a essa santa Silla, como lo han hecho todos mis passados, y o particularmente desseo emplearme en el serviçio de V. S^d., como dira a V. B^d. el Illmo. de Burgos. Guarde nuestro Señor la santissima persona de V. B^d. por tan largos años, como lo ha menester la christianidad. Deste exi^to. de sum^d., a 26 de Jullio 1572.

S^mo. padre
besa los pies a V. S^d. su ubidiente hijo } *Eigenh. get.*
don FRADIQUE DE TOLEDO.

Spagna Vol. 14, f. 50 (oorspr.).

605. 1572, AUGUSTUS 5. — De Spaansche nuntius Castagna aan kardinaal Bonelli: over een geheime mededeeling van koning Philips, die een grooten en afdoenden maatregel tegen de Hugenooten voorstelt.

Cifra nella precedente lettera.

Il re mi ha mandato a dire, che la rotta data in Fiandra a gli Ugonotti è di maggiore importanza che non si crede, perchè vi sono morti e presi li più valorosi capi d'Ugonotti et in buon numero. E se si considera bene, haverà dato maggior utile al re di Francia che a lui, e che se il detto re havesse voglia di purgare il suo regno de' suoi nemici, adesso saria il tempo; però che se si tenesse intelligenza secreta con Sua Maestà Catholica, si potrebbe distruggere il resto, massime che l'almirante si trova in Parigi, popolo Cattolico e divoto del re, dove potrebbe, se volesse, facilmente levarselo dinanzi per sempre. E Sua Maestà Cattolica impiegarià ogni sua forza e vigore sempre fidelissimamente per liberare quel regno e restitiurlo alla prima sicurezza e splendore;

1) 19 Juli had don Frederik een groote overwinning behaald op het leger der Hugenooten onder de Genlis nabij het dorp Hautrage (Blok *Gesch. v. h. Nederl. volk*, II, p. 77).

del che nascerebbe sicurtà alli suoi. E pare a Sua Maestà Cattolica, che questa sia buona congiuntura, che Sua Beatitudine cercasse di persuadere questo medesimo a quelle Maestà, per vedere di una volta liberare quel regno da quella peste e ridurlo alla sua obedienza. Sua Maestà, per quanto intendo, non lasciarà di rappresentare al re di Francia questo medesimo et offerirseli. Et il duca d'Alba gli ha scritto, che havendo (messo a) morto tanti nemici di quella Corona, li offerisce tutte le sue forze per liberarlo da gli altri che restano. Onde pare, che quando dalla parte di Sua Santità si facesse simile offitio, sarebbe forse il Signor Dio servito da un male far nascere un gran bene, tanto più che il medesimo re di Francia si trova di presente armato e forte, e gli Ugonotti molto al di sotto. Questo è in sostanza quello che il re mi ha fatto dire in proposito delle cose di Francia; il che ho voluto scrivere per informare Sua Beatitudine di questa mente di Sua Maestà, acciò con il suo prudentissimo giuditio, più informato, possi pensare e disponere quanto li parerà . . . . (Di Madrid, li 5 di Agosto 1572).

Corsini 734 f. 345—346 (gelijkt. naar cijferschrift). — Zie *Archivalia* III, nº. 462.

606. 1572, AUGUSTUS 18. — Alessandro Casale, auditeur der Spaansche nuntiatuur, aan den kardinaal-staatssecretaris Gallio: over de nieuwe strooming aan het Hof, dat de Nederlanden met zachte middelen veeleer dan door strengheid tot onderwerping moeten gebracht worden.

. . . . . Questo Consiglio [1]) havea pensato con unire la forza del danaro, ch' è l'arma in che più qui si confida, con quella del ferro, ridure le cose di Fiandra, et ridutte, co'l levare la persona del signor duca [2]) et la decima, cose tanto desiderate, quietare quella natione et assicurarsene. Tuttavia pare che non basti, et alcuni principali ministri di Sua Maestà, come sono gli huomini facili a giudicare dall' evento, apertamente si declarano et protestano, che come sin'qui non si è conosciuta la natura chi quel male, così non si sia accertato nè si accerti a tenere più longamente in Fiandra quel medico, che alcuni esclamano, che non sa usare altro che medicamenti caustici, quanto quì sono necessari lenitici. Tuttavia non si piglia risolutione, se bene ogni dì si fa consiglio et si propongono nuovi partiti . . . . . Di Madrid, il dì 18 d'Agosto 1572.

Spagna Vol. 17 f. 98—99 (oorspr. eigenh. get.).

607. 1572, AUGUSTUS 23. — Gregorius XIII prijst Alva wegens zijn optreden in de Nederlanden en vermaant hem tot een goede verstandhouding met Frankrijk.

Archivalia I, nº. 606. — Gedrukt Theiner, *Annales* I, p. 61.

608. 1572, AUGUSTUS 23. — Gregorius XIII beantwoordt een brief van Frederik van Toledo en prijst hem wegens zijn succesvol optreden in de Nederlanden.

Dilecto filio, nobili viro, Frederico a Toleto Gregorius papa XIII.
Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

---

1) De Raad des Konings.
2) Alva.

Reddidit nobis literas a Nobilitate Tua dilectus filius noster Franciscus cardinalis, Patiecus appellatus, singularemque, quam in eisdem literis cernimus, pietatem tuam atque erga hanc sanctam Sedem observantiam multis verbis confirmavit; quibus quidem literis et sermone de victoria ac de te tuaque praestanti virtute honorificentissimo incredibiliter delectati sumus. Quid enim potest esse optabilius quam videre summam Domini Dei nostri bonitatem plura nobis tribuisse, quam quae Moyses precabatur? Ille enim: „surge, orabat, Domine, et dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te a facie tua" [1]), His vero hoc proelio Dominus nullum ne turpissimae quidem fugae locum aut tempus reliquit, sed ad unum omnes internecione delevit [2]). Gaudemus autem tuam potissimum ad eam rem virtutem delectam fuisse tibique eam laudem a Deo tributam, cujus primitias Ejus honori et gloriae consecrares; quam quidem ad rem tuam tuorumque majorum insignem virtutem et pietatem perpetuamque pro christiana republica dimicationem plurimum valuisse non dubitamus. Sic enim agit Deus, ut ei, qui talento eo, quod ab ejus bonitate accepit, recte atque ex ejus voluntate utitur, plura in dies largiatur: „habenti, inquit, dabitur et abundabit" [3]). Itaque speramus majora et laetiora christianae reipublicae tua virtute, atque opera eventura, cujus spei tam praeclaras primitias possidemus. Hoc et a Deo precamur, et tuam optimam voluntatem, quam in tuis literis cernimus, paterne, ut debemur, amplectimur, tibique omnia pollicemur quaecumque potest a patre amantissimo expectare filius obsequentissimus atque optimus. Datum Romae apud S. Marcum, sub annulo Piscatoris, die vigesima tertia Augusti 1572, pontificatus nostri anno primo.

Archivalia I, nº. 607.

609. 1572, SEPTEMBER 2. — De Spaansche nuntius Castagna aan den kardinaal-staatssecretaris Gallio: over zijne afscheidsaudiëntie bij koning Philips, met wien hij zich onderhield over de dubbelzinnige houding van Frankrijk [4]) ten opzichte der Nederlanden en over 's keizers heiligen plicht om daarmede te helpen tegen de ketters.

. . . . . Mostro [5]) similmente desiderio di mantenere la lega, dicendo, che ben s'intende che di coperto queste cose di Fiandra sono fomentate da Francia, nondimeno finchè quel re non si scuopre, egli fa finta di non vedere et si va lasciando ingannare, per non havere a venire a termine di dover fare altri pensieri in diminutione de le forze de la lega, al che non verrà se non sforzato. Al fine venne al particolare dell' imperatore et disse, che già haveva comesso al conte di Montaguto, suo imbasciadore appresso la Maestà Cesarea, et similmente a Don Pedro Fasciardo, che già deve essere forsi in quelle parti, che facessero offitio di persuaderlo ad entrar ne la lega, et sa che lo faranno. Ma circa il mandar altro homo a rinfrescar offitii Sua Maestà non ne sta ben risoluto per

1) Vergl. Numeri X : 35.

2) Bedoeld is waarschijnlijk de nederlaag van Genlis, bij St. Gislain, 19 Juli 1572.

3) Vgl. Mattheus XIII : 12.

4) Ook 15 Juli l.l. had de nuntius daarop met nadruk gewezen en tal van recente feiten aangehaald (ibidem f. 33—34), terwijl zijn auditeur Casale 30 Juli schreef: „Dicono d'haver havuto certezza, che il tumulto di Fiandra è stato suscitato con scientia et parte di S. M. Christianissima . . . . . (ibidem f. 90).

5) Koning Philips.

hora, perchè vede le cose di Fiandra tanto male, che finchè non pigliano altra forma, non vede, come l'imperatore possa pensare a nuova impresa, stando per causa di essa Fiandra in moto tante genti di quella natione et convenendoli remirare al pericolo, che ivi si corre, et ajutare con quanto può quello Stato, non solo per esserli alligato di tante parte, ma anche per essere principe Christiano. Però che, se in Fiandra si trattasse solo di mutar patrone, non importaria molto; ma trattandosi di mutar religione et fede ivi et poi per consequentia anchora altrove, ogni principe Christiano haverebbe da porgere quello ajuto che può, perochè l'ingrandirsi gli heretici non è altro che abbassar li Catholici . . . . . Di Madrid li 2 di Settembre 1572.

Spagna Vol. 17 p. 69—69v. (oorspr. eigenh. get.). — Corsini Vol. 734 f. 365v—366v (gelijkt. afschr.).

610. 1572, SEPTEMBER 23. — Gregorius XIII vermaant o. a. den aartsbisschop van Trier [1]), in de Nederlanden hulp te verleenen tegen de ketters.

Venerabili fratri, archiepiscopo Treverensi, sacri Romani imperii principi electori, Gregorius Papa XIII.

Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem.

Facit insignis pietas Fraternitatis Tuae et munus istud archiepiscopale, cui a Deo praefectus es, in ejus ecclesiae dignissimum, ut eidem ecclesiae omnia de te polliceamur. Quo in loco sint res Flandriae, quamque in ea provincia convalescat haereticorum, hoc est Sathanae, rabies, nobiscum una et vides et, ut speramus, ingemiscis; quantum opis pro tuo munere offerre debeas, facile intelligis; quantum possis, nemo te melius novit; quantum porro mali impendeat tum tuae diocesi, de qua debes laborare ut de Christi grege tibi commisso, tum Christianae reipublicae, a qua, (id quod cogitare horrescimus), ejus provinciae interitu non minimum membrum praecideretur, omnes vident. Quae cum ita sint, tua pietas, periculi magnitudo, tuum munus, caritas Christi atque Ecclesiae nullum nostrae cohortationi aut precibus relinquit locum. Tacere tamen pro summo nostro desiderio non possumus, quin Fraternitatem Tuam rogemus in visceribus Jesu Christi, ne hanc tam praeclaram occasionem omittas, tibi a Divina benignitate oblatam, de provincia illa promerendi atque universam nationem illam regem Hispaniarum, nos ipsos, omnes denique Catholicos tibi tuo summo beneficio devinciendi; id quod facies, si quidquid auxilii poteris, eo miseris. Quidquid habes potentiae, Dei munus est; quidquid autem in ejus causam conferes, quasi beneficium accipiet, non quasi suum recipiet, quamque ei pro accepto munere gratiam referes, muneris Ipse loco ducet. Non debemus in re tam perspicua longiores esse, neque tuae spectatae pietati et charitati diffidere. Scribimus in eamdem sententiam ad reliquos catholicos Germaniae principes, quos non defuturos speramus. Datum Romae apud sanctum Marcum, die 23 Septembris 1572, pontificatus nostri anno primo.

Archivalia I, n°. 608.

1) Jacob von Eltz.

611. 1572, OCTOBER 5. — Kardinaal Flavio Orsini, legaat van Avignon, geeft den kardinaal-staatssecretaris di Como (Ptolomeo Gallio) in overweging, dat de paus Willem van Oranje als ketter vervallen verklare van zijn prinsdom.

. . . . . Questi luoghi il re pretende, che siano sotto la sua giurisdittione. Ma il principe pretende, che siano liberi; e così da qualche tempo in quà non ha riconosciuto il re. Altri vogliono, che siano feudi imperiali. Basta ch'adesso il principe non riconosce alcuno. Quivi è il ridutto di tutti gl'Ugonotti delle provincie convicine, che sono Provenza, Delfinato e Linguadoche. Hora, se a Sua Santità piacesse di procedere contro il principe come heretico alla privatione, si potrebbe far istanza presso il re Christianissimo per l'essecutione, la quale S. M^{tà}. facilmente potrebbe fare, sì per la ragione, che vi pretende, come per qualche disegno, che, secondo mi vien detto dal Cardinal Armignach istesso, Mons. d'Angiò, suo fratello, ci tiene. E così ci si levarebbe dinanzi questo nido di tristi. Ma quando pur S. M^{tà}. per rispetto delli principi di Germania, con li quali esso principe ha parentado, come V. S. Illma. sa bene, ò per altri rispetti, che si possono considerare, non volesse pigliar quest'impressa, si potrebbe procurar da Lei, che si contentasse lasciar far a Sua Santità, alla quale con ogni poco favore del re sarebbe facilissima, perchè non ci è contrasto. E questo sarebbe un'accrescimento a questo Stato di molta importanza per la commodità. E, questo fatto caminarebbe secondo l'esempio, che havemo di papa Innocenzo III contra il conte di Tolosa, per privatione del quale la Sede apostolica guadagnò questo contado . . . . . D'Avignone, a 5 d'Ottobre (1572).

Ferraioli Vol. 297, f. 181—183 (gelijkt. afschr.).

612. 1572, OCTOBER 18. — Alva meldt aan paus Gregorius XIII, dat hij binnenkort gansch Holland en Gelderland tot onderwerping hoopt te brengen, waarover don Juan de Çuniga nader zal berichten.

Santissimo padre.

A don Joan de Çuniga escrivo el estado, que a qui quedan los negoçios para que de quenta dellos a V. S^{d}. y la novabuena pues por tautos partes se toca a Vuestra Beatistud tener contentamiento de quelos negoçios de la Iglesia de Dios, y dessa sancta Sede y rebeldes del rey mi S^{r}., y los que los faboresçian se ayan desecho, y hechado destos stados, yo voy en seguimiento de los que quedan en Gueldre y Holanda, espero en Dios que mediante el santissimo zelo de V. S^{d}. y la intençion del rey mi S^{r}. se reduzira todo brevemente en la obediençia dessa santa Silla y de Su Mag^{d}. Catholica, como dira mos particularmente don Juan Çuniga a V. S^{d}., cuya beatissima persona guarde N. S^{r}. por tantos años como la christianidad lo ha menester. De Mastrique, a 18 de Octubre 1572.

Santissimo padre, los pies de V. S. besa su obediente hijo.

El duque de ALVA.

Spagna Vol. 14, p. 61 (oorspr.).

613. 1572, OCTOBER 22. — Camillo Capilupi schrijft aan zijn broeder Alfonso Capilupi over den Bartholomeusnacht, ook in verband met de Nederlandsche beroerten. Hij wil voornamelijk betoogen, dat de moord geschiedde volgens een lang te voren beraamd plan.

(p. 468). Quì non mi pare, che la grandezza di questo fatto sia in modo alcuno da trappassarsi senza considerarsi et ponderarsi la virtù del re et della regina-madre et de' loro consultori nel pigliar così nobile et generoso partito, et la destrezza nel simularlo, et la prudenza nel tacerlo, et ultimamento nell' esseguirlo, et la gran felicità nel trarlo a fine, che per dirne il vero, se tutte queste cose si considerano diligentamente, non solo elle sono degne di eterna gloria, ma non si può negare, che non siano stati eletti dal Sommo Redentore per ministri della sua volontà, operando per mezo causa, che conviene affirmare, che venga dal suo infinito et imminente potere. Et è forza confessare ancora et dire, che questa attione sia stata premeditata, ordita et trattata molti anni prima et non portata dal caso, nè provocata dall' insolenza, ultimamente usata dagli Ugonotti dopo la ferita dell' ammiraglio [1]), come dicono alcuni (p. 469) . . . .

(472). Primieramente si sa, che più di quattro anni sono il Cardinal Prospero Santa Croce Romano [2]), ritornato di Francia, disse alla santa memoria di Pio V a nome dello loro Maestà, che elle non havenano altra cosa più a cuore che d'accogliere un giorno l'ammiraglio et tutti i suoi seguaci insieme et di farne un macello, et che egli ne certificasse la Santità Sua; ma che il negotio era così difficile, che non si poteva prometterlo di fare più in un tempo che in un altro. Si sa ancora, che la medesima regina-madri dopo l'ultima pace, fatta con gli Ugonotti, con più d'una lettera di sua mano, che sono ancor quì et si possono vedere, dirette al medesimo Papa et lette poì da persona, che a me l'ha riferito, procurò di renderlo sicuro, che il re et ella non intendevano in altra cosa più che nell' estinguere costoro, ma che il modo et la forma di tal essecutione non solo non poteva sapersi, ma nè anco ben discovrere, qual fusse per essere, et per l'importanza sua non si doveva communicar ad alcuno. Et quindi nacque, che da principio, fin quando si fece la pace, questo secreto et questa intenzione del re non si seppe se non da quattro personaggi, a' qual fu comunicata come a' più confidenti, et avanti all' essecutione di sei mesi prima ne fu data parte a nove di più, che erano 13 in tutti, senza essere Maestà (p. 474) . . . .

(p. 488). Et n'ha havuto gratia di Dio, in cui si fidava, al quale raccommandandosi ella [3]) et il figluolo, hanno ottenuto ciò che desideravano, implorando l'ajuto ancor dell' orationi de' più santi et religiosi huomini del regno et fuori, havendo fatto scrivere in Italia al General d' Padri Capuccini, pregandolo, che ordinasse per tutti li conventi et monasteri de' suoi religiosissimi Padri, che da loro si progressero caldissime preghiere al grande Iddio, acciò che loro facesse gratia, che un grandissimo pensiero et desiderio, che havevano

1) Coligny.
2) Kardinaal Santacroce was nuntius te Parijs.
3) Maria di Medici.

in animo di mandar ad effetto, loro succedesse a gloria di Sua divina Maestà et a beneficio del regno loro. Il che fu esseguito da quei reverendi religiosi come afferma il medesimo General et il Cardinal Mororie [1]), loro protettore. La qual cosa ho commemorato, non tanto poichè si conosca la santa mente di quelle Maestà, quanto perchè si sappia, quale sia stata molto tempo fa l'intentione et lo scopo dell' attioni loro interno a quel negotio, le quali tendevano sempre a questo fine presuppostosi già nelle menti loro; si come ne fece certo testimonio Carlo Cardinale di Lorena, conscio di tutti questi disegni, il quale pocho giorni dopo la sua giunta in Roma alla creatione del Papa [2]), disse in certo proposito al Cardinale Sermoneta, parlando delle cose di Francia: che' egli aspettava di giorno in giorno una nova simile, che l'ammiraglio et suoi adherenti fossero tagliati a pezzi. Et il medesimo Lorena, quando giunse il gentilhuomo, primo mandatogli da Mons. d'Humala a dargli conto di questo fatto, l'interogava di molti particolari, come fussero passati, che bensì conosceva da chi vi si trovò presente, ch' egli era informatissimo dell' ordine di tutto il trattato et di ciò che si doveva fare.

Lanfranco Spinola ancora, gentilhuomo Genovese et prothonotario apostolico, referisce, che essendo egli stato a caso il primo a dar la nova della morte dell' ammiraglio al Cardinal Alessandrino [3]), che si trovava in quel tempo dopo la morte del Papa suo zio in Piemonte a casa sua, che il detto Cardinale cercasse di dimostrargli, che quella Maestà gli haveva parlato così efficacemente et affettuosamente, che si li doveva dare indubitata fede (p. 486) ....

(p. 489). Parmi di potere et di dover nondimeno porre questo altro argomento solo in questo ultimo luogo, al quale non si può replicare nè contradire. Et questo è l'apparato di quell' armata, la quale con meraviglioso mistero fu di molti mesi preparata a questo fine, così per ingannare l'ammiraglio et gli altri suoi, che ella si facesse per la guerra di Fiandra, come per trovare in quel tempo modo d'occupare la Roccella; il che fu fatto con spesa et con travaglio incredibile del re per la gelosia, nella quale pose con quella non solamente il re di Spagna, ma quello di Portogallo, che anche egli per lo spatio di molti mesi tenne un' altra armata molto potente otiosa in Lisbona, ove si stette fine passato mezo Agosto con molto sospetto d'animo di quei paesi et di tutto il Mar Oceano in quei contorni, non sapendosi dove volesse andare a ferire quella Francese.

Quell' altro stratagema poi et astutia d'haver il re concertato con l'ammiraglio la guerra di Fiandra et finto di non potersi servir ne fidar de' Cattolici in quella guerra, et perciò induttolo a recarli la lista in mano degli amici suoi et poi persuasolo a chiamarne così grosso numero in Parigi de' primi, non si può passar con silentio et lasciarlo senza quelle maggiori lodi, che si dessero mai ad altro ingeniosissimo et sagacissimo stratagema dell' antiche et delle moderne historie (491) .....

(p. 493) Et nella fine si corse molto pericolo, che la Maestà Sua inavedutamente non la palesasse, perciò che querelandosi di due dì avanti il fatto Mons. di Mompensier con lei dell' ammiraglio et dell' insolenza sua fatta

---

1) Morone?

2) Gregorius XIII, gekozen 13 Mei 1572.

3) Kardinaal Michele Bonelli, neef en staatssecretaris van Pius V.

hormai intolerabile, et facendoli istanza a porgervi alcun rimedio et reprimerla, gli rispose: „Habbiate pazienza, un poco di pazienza, per due dì ancora". Dalla qual risposta restando Monpensier con l'animo sospeso et dubioso et tenendove proposito col Cardinal di Borbon, il vescovo Salviati, nuncio del Papa, che i loro ragionamenti udiva et haveva molto lume di quello che s'era per fare, et sapendo egli, che essi non erano di quelli che intervenivano nel Consiglio secreto del re, ove si trattava questo negotio, dubitò grandemente, che la cosa fusse scoperta. Ma Dio, che voleva imporre hormai fine alla scelerità di questi ribaldi et alla calamità di quel regno, non volle che penetrasse alla loro notitia per liberar quel buon re da tanto travaglio (p. 495) . . . . .

Boncompagni-Ludovisi D 6, p. 319—503. — *Archivalia* III, nº. 245. Reeds gedrukt in 1574 (in Fransche vertaling); zie aldaar.

614. 1572, NOVEMBER 5. — Gregorius XIII wenscht Alva geluk met zijn succes in de Nederlanden en moedigt hem verder aan.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem *etc.*

Ex litteris Nobilitatis Tuae et ex sermone dilecti fili Joannis Zunigae summa cum voluptate cognovimus de optatissima istius provinciae salute, quam maximum in discrimen adduxerat summa eorum impietas, qui non sunt veriti uno tempore debitam et promissam tum humanae tum divinae Majestati fidem prodere atque a Christo ad Belial, a rege Catholico ad haereticam insaniam deficere. Et quamquam non dubitabamus, quin tu in tanto furore et scelere comprimendo ac perdendo tui semper similis futurus esses tuaque superioris vitae facinora hoc etiam praeclarissimo, quantum quidem in te esset, cumulaturus, tamen incertum belli exitum atque ancipitem fortunam pertimescebamus. Simul etiam verebamur, ne istorum populorum crimina divinam a se voluntatem abalienassent, sine qua inania sunt hominum consilia et conatus. Sed laudetur perpetuo immensa Dei benignitas, quae praestabilis est super malitiam quaeque nostras et bonorum omnium preces audire dignata est disjecitque et perdidit monstra ista immanissima, suorumque incolumitati prospexit tuaeque virtuti tantam apud homines laudem, apud se mercedem et gloriam reservavit. Dei misericordia, ecclesiae fructus, tua virtus, nostra laetitia, omnia haec summa sunt et multo ampliora, quam ne ea verbis exprimere possimus. Neque vero hortandus es, ut id facias, quod ut scribis maxime facis, ut reliquias scilicet conficias. Nos, quoniam non videmus quid aliud praestare valeamus, nostris certe orationibus tuas omnes cogitationes atque actiones commendabimus Deo. Si quid autem erit, in quo tibi aut tuis nostra apostolica auctoritate atque opera prodesse possemus, moniti non deerimus. Datum Romae apud sanctum Petrum, die 5 Novembris 1572, anno primo.

Archivalia I, nº. 609.

615. 1572, NOVEMBER 5. — Gregorius XIII prijst de aartsbisschoppen van Mainz en van Trier, elk afzonderlijk, dat zij hulptroepen naar de Nederlanden hebben gezonden.

Op den rug: Archiepiscopo Moguntino, Archiepiscopo Treverensi.

Archivalia I, nº. 610—611. — Gedrukt Theiner, *Annales* I, p. 62.

616. 1572, DECEMBER 22. — Alva vraagt aan paus Gregorius XIII een gelijksoortige Breve als voor koning Philips werd uitgevaardigd, opdat hij tienden (in zijn Spaansche goederen) moge heffen; voor den oorlog in Granada moest hij de kosten bestrijden, terwijl hij tegelijkertijd in de Nederlanden streed tot verdediging van den godsdienst, zoodat hij meer dan 600.000 scudi heeft uitgegeven. De hem door den paus toegestane subsidie van 200.(000) scudi beteekent te weinig; hij moet ten minste de helft der verlangde som hebben.

Sanctissimo padre.

Yo screvi all' Illmo. de Burgos, para que de mi parte suplicase a V. S^d^. me hiziese merced de un breve como el que dio Pio V de buena memoria a la M^d^. del rey mi señor, para poder llevar la parte de dezimos, que llevava de los christianos nuevos (y) de los viejos que a ora entran a havitar en aquel reyno en su lugar a me spto que V. S^d^. no ha sido servido de conçedermele. Arrogançia seria grande la mia, si pensase, que havia yo de ser medido por la mesma medida que S. M^d^., pero, por grande que sea un edificio, se haze por la scala que se pone en dos dedos de papel; yo, señor, he perdido en la guerra de Granada que en mi tierra se hizieron sosteniendo todo el exercito tantos dias, como ally el S^or^. don Juan de Austria le sostubo para la toma de galera yrrecuperaçion de lo, que alli estava perdido, y tuve soldados a mi sueldo de pie y de a cavallo y otros muchos gastos, que durante aquella guerra fuy forçado a hazer, que en rrespecto de mi possibilidad no huvo ningunos mayoree que ellos. En este mesmo tiempo estava yo a qui con las armas en la mano aventurando mi vida y la de quantos hijos tengo, por defender el authoridad dessa sancta SSede, en serviçio de la qual demas de miss trabajos, vigilias y peligros que he pasado y estoy passando, son mas de seisçientos mill scudos los que yo he gastado de mi cassa en su serviçio. Todas estas cossas, las he querido dezir a V. S^d^., no por que lo que le supplico valga la pena del screvirlo, si no por sentirme mucho, que serviçios que yo hago con tan gran trabaxo y tan acosta de mi hazienda y con tan gran voluntad, los mida V. S. con tan pequeña medida, paresçiendole que no puedo yo meresçer dessa sancta SSede tan pequeñia graçia como docientos [1]) escudos Alano que deveser lo que yo he suplicado a V. S^d^. siendo mas de quatromill la rrenta que yo he perdido Ally en los guastos y daños que tengo dhos a V. S^d^. se hizieron para la rreduçion de aquel rreyno, por ser cossa que avemos llevado mis passados y yo por graçia dessa sancta SSede, hasido la instançia que he hecho a V. S^d^. y para que no puedan dezir mis subçesores que estando yo con las armas en la mano sirviendo a essa sancta SSede, no supe suplicar al pontifiçe, que la governava, lo que no se podra creher jamas, que el me lo huviese negado, y no perjudicando a na die pues que no ay quien pueda dezir haverlo llevado hasta aora, si no yo y mis anteçesores, si V. B^d^. fuere servido, conçederme la mid que le supplico, yo la estimare en mucho por lo que digo, y quando no doy muchas gracias a Dios que me a dado un animo, muy dispuesto y aparejado para perder la vida y quanta hazienda me queda en defensa dessa sancta SSede y tanto mas en tiempo de un tal pontifice, como el que Dios ha sido servido dar nos en V. S^d^., a quien el Illmo. de Burgos dira tambien mos particularmente

1) Hier schijnt: *mill* te zijn uitgevallen.

lo que yo le scrivo. N. S. la sanctissima persona de V. S^{d}. guarde como la christianidad y su universal Yglesia lo ha menester. De Nimega, a 22 de Diziembre 1572.

Sànctissimo padre

les pies de V. S^{d}. besa su obediente hijo, el duc de Alva. } *Eigenh. get.*

Spagna. Vol. 14, p. 64—65 (oorspr.).

617. 1573, MAART 25. — Gregorius XIII staat aan Alva, voor zijne buitengewone verdiensten voor de katholieke zaak, een zeldzame gunst in zake tienden toe.

Dilecto filio, nobili viro, Ferdinando a Toleto, Alvae duci, regis Catholici in statu Flandriae gubernatori, et capitaneo generali Gregorius papa XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem *etc.*

Ut ex nostra hactenus recusatione de decimis, de quibus tum diligentissime nobiscum egerat tuo nomine dilectus filius noster cardinalis Burgensis, tum ipse nuper ad nos scripsisi, facile potes rei ipsius gravitatem cognoscere, sic nunc ex concessione nostrum de te judicium atque in te ornando voluntatem non obscure percipies. Reddebat nos ad concedendum difficiles rei ipsius novitas; neque enim id alteri quam regi Catholico concessum fuisse reperiebamus, idque propter ingentem pecuniarum vim, in bellum cum Mauris, gestum comsumptam. Postea cum viderimus, Tuam Nobilitatem id tantopere cupere tamque impense atque assidue rogare et gravissimas etiam causas afferre, multorum scilicet proeliorum magno cum tuo tuorumque periculo pro Christiana republica susceptorum, tuaeque etiam rei familiaris magnam ob eandem causam jacturam, noluimus desiderio ac postulationi tuae deesse. Movit nos etiam vehementer spes de tua praestanti virtute concepta. Speramus enim fore, ut in Christiana republica tuenda inque ejus hostibus tum armis tum legibus persequendis, et domi forisque justitia perpetuo administranda tui semper similis futurus sis tecumque quotidie certaturus ac te ipso major in dies evasurus, ut majora a nobis atque ab hac sancta Sede beneficia promerearis. Quod ut Nobilitati Tuae Dei benignitas largiatur, et optamus et precamur. Datum Romae apud S. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 25 Martii 1573, pontificatus nostri anno primo.

Archivalia I, n°. 612.

618. 1573, JULI 15. — Alva bericht aan paus Gregorius XIII de inneming van Haarlem, waarover prins Pietra Preçia nadere mededeelingen zal doen, en spreekt de verwachting uit, dat spoedig het geheele volk op den goeden weg zal terugkeeren.

Santissimo padre.

Siendo las cosas, que aquì se tratan del serviçio de Dios y de V. S^{d}. teniendo yo orden del rey, ni señor, de dar a V. B^{d}. quenta dellas, non he querido faltar de hazerle saber, como aviendo intendado el prinçipe de Orange socorer la villa de Harlem, a los nueve del presente, salio don Fradique de Toledo, mi hijo, a deffenderselo y le rompio su campo, a los 13, se rindio aquella plaça a la misericordia de Su M^{d}., como mas particularmente dirà a V. S^{d}. el S^{r}. principe de Pietra Preçia su embaxador. Supplico a V. B^{d}. sea

servido pedir N. S. ponga la mano en acabar lo que queda reduziendo este miserable y obstinado pueblo el camino de la verdad, para que desta manera puedan ser servidos el y V. S^{d}., cuya Beatissima persona N. S^{r}. guarde por tantos años como su universal Yglesia la a menester. De Nieumeghen à 15 de Julio 1573.

Santissimo padre
los pies de V. S^{d}. besa su obediente hijo
el duque de Alva. } *Eigenh. get.*

Spagna. Vol. 14, p. 80 (oorspr.).

619. 1573, AUGUSTUS 14. — Gregorius XIII betuigt (na de inneming van Haarlem) zijne vreugde over dit gunstig bericht.

Dilecto filio, nobili viro, duci Alvae Gregorius papa XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem.

Quoniam non cessat Deus in dies magis magisque Ecclesiam suam consolari et laetificari tua natique tui virtute atque opera, nos quoque par est numquam defatigari ejus benignitati pro tot tantisque in nos beneficiis gratias agere. Christi servorumque eius hostes, et qui auxilium ferebant, et qui obsidebantur, fractos captosque fuisse, gratissimum nobis fuit intelligere ex literis tuis, christiana modestia et pietate plenis. Quod postulas, ut Deum oremus, ut obstinatorum hostium corda a miserabili errorum, in quos ipsi sese projecerunt coecitate, ad clarissimam suavissimamque Catholicae veritatis lucem revocet, hoc vero assidue facimus, utque una te natumque tuum universumque exercitum charissimumque in Christo filium nostrum, Philippum Hispaniarum regem Catholicum, suosque omnes sua ope et gratia tueatur ad sui Nominis gloriam Ecclesiaeque suae amplitudinem precari non desistimus. Datum ut supra. Datum Romae apud sanctum Marcum *etc.*, die 14 Augusti 1573, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, n°. 617.

620. 1573, DEGEMBER 12/16. — De kardinaal-staatssecretaris aan den Spaanschen nuntius, Niccolò Ormaneto, bisschop van Padua: over de voorgenomen reis van koning Philips naar de Nederlanden.

12 Decembre 1573.

. . . . . Si è inteso quel che V. S. ha passato con Sua Maestà circa il viaggio di Fiandra et la risposta havuta, et se ben il tempo di farlo era molto prima, et adesso ancora gioveria grandemente per quietar affatto quei rumori, li quali sono maggiori di quelli che altri si crede. Nondimeno Sua Maestà è prudente; et è da credere, che sappia i fatti suoi meglio d'ogn' altro. Et quel che Sua Santità si gli ricorda, è per il beneficio publico et particolare di Sua Maestà, et non per altro rispetto . . . . .

Spagna. Vol. 15, f. 377 (minuut).

1573, DECEMBER 16. — Evenzoo.

16 Decembre 1573.

. . . . . Et in questo senso V. S. potrà parlare a Sua Maestà in proposito,

se ben con poco speranza di frutto, che l'andata di S. M. in Fiandra sarebbe molto necessaria; et quando non la facesse per interesse di stato, lo doveria far solo per la religione, potendo ben conoscere, che l'absenza sua è stata causa di suscitar tanti travagli; però congionto insieme l'un col altro, non si vede ragione perchè non l'habbi a fare almeno per qualche poco di tempo, che già non si dice, ch'habbi a fermarci molti anni, ma solo finchè le cose habbino preso assetto . . . . .

Spagna. Vol. 15, f. 385—385ᵛ (minuut).

621. 1574? — Avviso van een Engelschen katholiek omtrent de plannen van koningin Elisabeth, en wat koning Philips voor Maria Stuart moet doen.

Avvisi venuti di Fiandra.

Havevo conceputo buona speranza vedendosi ritirato il principe di Oranges, ridutte senza contrasto le terre di Malines, Ruremondo et Zutfen à la obedienza del re Cattolico, che tutto il resto di Gheldria, Olanda, et Zelanda, eccetto Flisingh, per esser vicino à la Inghilterra, onde la pretensa regina mal volentieri lasciarà metter il piede, facendone conto come di Cales, fussero tosto per rendersi et chieder perdono, et che la somma de la guerra con le infinite spese di quella dovesse fra pochi dì haver fine, et li cattivi humori del populo et plebe fussero per svanire, mancando la riputatione del lor idolo Oranges; ma m' ingannovo facendo questo giudicio, poiché sono trascorsi tanti giorni, settimane et mesi, et poco si è guadagnato. Voglia Dio che non vediamo maggiori incendio et deluvio di forastieri heretici scendere à danno di questa republica et il populo con più disperata mente darli l'entrata. La potenza di sua maestà Cattolica è grande et bastante à longo tempo di purgar queste provincie da le armi di forastieri et ridurle nella sua obedienza, ma se la non trova con la sua propria auttoritá et buon giudicio qualche mezo di riconciliarsi i cori de' populi et gettare à terra li loro idoli de la pretensa regina d'Inghilterra con Oranges, non può aspettar se non di haver ogn' anno nuovi tumulti et ribellioni del popolo et continua consumatione di thesoro et forse, che dovrebbono servire ad altre imprese con servitio di Dio, et di sua Maestá. Molti de la nostra natione havevano previsti questi tumulti, non per altro se non per vedersi la causa di Dio essere trascurata. Et nondimeno non ci è mai stato creduto come à genti relegate et fuoruscite, che parlano per passione et non per zelo di Dio. Stiano li principi Christiani sicuri che, se non haveranno la causa di Dio per la principale, non haveranno mai quiete et li loro disegni riusciranno vani. Non voglio dire che sua Maestà meriti questa nota et che li manchi il zelo et disiderio di propagar la fede Cattolica; ma che non basta la buona mente et santa intentione; ma bisogna che commandi et faccia esseguir, se si vede l'impresa nostra essere piena di religione, di giustitia et de pietà. Et li consiglieri di sua Maestà lo confessano che restà, se non che la commandi che si venga à la speditione. Et se ben hora il tempo et la occasione non parono così propitii et favorevoli come sono stati per il passato, nondimeno bisogna peró si facci, et quanto più presto tanto meglio, per non lasciar cogliere a quella maledetta femina, come la sà molto ben fare, li frutti di questa negligenza; se non si leva la causa, non cessaranno mai gli effetti. Et se sua maestà Cattolica pensa finite le guerre

in queste provincie di far poi l'impresa, non vederemo mai il tempo. Il segretario Cecil, che si può dir re d'Inghilterra, per mantener la sua grandezza et auttorità cerca tutte le vie et modi di estirpar la fede Cattolica di quel regno et di accrescer le heresie etiam nelli regni circonvicini, et per mantener ciò si servirà di un Mongomeri in Francia, et di Oranges in Fiandra, quali con 100 mila scuti, che haveranno l'anno, metteranno li Stati de principi Christiani in travaglio et spese incredibili. Questi argomenti sono verissimi, et volesse Dio che fussero intesi; si farà servitio a Dio à la nostra regina, et officio di buon servitore di sua Maestà aprirle di punto in punto come stanno le cose di queste parti, acciocchè non le sia dato da sperar che il futuro portarà tempo più commodo per questa impresa nostra. Il partito più efficace et necessario per spegnere tanta fiamma et ovviare à quel che possono nascere, sarà che la nostra Roma trovi un Scipione; che altrimente continuarà il travaglio et Cartagine fiorirà. Non habbino li principi Christiani in questo tra loro emulatione, et comportino più presto tanto danno nelli suoi Stati et il dispregio et dishonor di Dio che il fratello faccé bene. Io non só se avvienne da la poca affettione, che è portata à la nostra natione ò per altro, che con tutto che molti confessino questa impresa essere lodevole, pia et honesta, non la mettano inanzi à sua Maestà con il fervore che si ricercherebbe, et non viene abbracciata. La Inghilterra ha pur questo di buono et honor che non deve essere stimato poco à comparatione di questi altre provincie, che in tanto tempo ehe stà signoreggiata da quella maledetta femina, che non cessa tuttavia con persuasioni et minaccie di indurla à lasciar la fede Cattolica, et nondimeno stà nel interiore, et ancora nel esteriore salda. Ci è poi la nostra regina, la quale per nissune preghiere de la pretensa, né per niuna arte di quel segretario, ha voluto seguitar la setta Ugonotta; anzi essendo femina, sola nel mezo di tanti nemici, calpestata et diffamata al mondo, forse ancora da coloro che hanno havuto parte nel sangue del suo marito, resta salda et ferma nella fede Catolica, et contra ogni humanità di principi Christiani se ne stà abbandonata et così disprezzata, et vuol più presto perdere la triplice corona di quei tre regni et la vita ancora, che molto si ha da temere, che farsi ribella à la chiesa di Dio, cosa cho doverebbe far crepar li cori per pietà et compassione à li principi Christiani et à li freddi loro consiglieri. Che laude et gran meriti sariano de la maestà Cattolica, se per opera sua si riducesse la santa fede ne li regni d'Inghilterra et Scotia. Et poichè, come dice il Salvatore, vale più un anima che tutto il mondo, et tante et tante se ne guadagnarebbono! Se sua Maestà indugerà ancora qualche tempo far questa impresa, è dubbio che non le sia levata da le mani, et che li nemici, per stabilire i suoi disegni et imperio in quell' isola, non pongano la mano mortale sopra la nostra regina, la quale mancando, mancherebbe a sua Maestà ogni fondamento di suoi servitij in quei regni; et lo amore et affettione, che li Cattolici li portano, si convertirebbe in mala voglia, essendosi lasciata perir così inhumanamente una regina ottima et innocentissima. Molte altre cose lascio in dietro, che toccano il servitio di sua Maestà, ma quest' ultima è la più importante et la principale, de la quale le ne deve esser fatta tale impressione, che le resti nel profondo del core, et se ne veda presto fiorir qualche bene.

Nunziatura d'Inghilterra I, pag. 391.

622. 1574, MAART 26. — Philips II dringt bij Gregorius XIII nogmaals aan om een gunstbewijs of volmacht, betreffende verleening van kerkelijke beneficie's in de Nederlanden.

Muy sancto padre.

A Don Juan de Çuniga, mi embaxador, escrivo que de mi parte hable a V. Sanctd. lo que del entendera sobre un indulto que desseo me otorgue V Sanctd. en mis Estados Baxos, entendiendo que conviene assi para el servicio de Dios y para que los beneficios sepiovean en personas que tengan la sufficiencia y qualidades que en este tiempo son menester, que es el fin con que me muevo a tractar desto. Muy humilmente supplico a V. Sand. que (haviendo oydo lo que sobrello le dira mi embaxador y dandole entera fee y creencia) tenga por bien de me conceder el dicho indulto, con el cumplimiento que yo lo espero del sancto zelo de V. Beatd. de quen lo recibire por singular gracia y favor, y principalmente por que se dello servira mucho nuestro Sor., el qual guarde la muy sancta persona de V. Beatd. para el bueno y prospero regimiento de su universal Yglesia. De Madrid, a 26 de Março 1574.

Muy humilde hijo Don Philippe, por la gracia de Dies rey de España, de la dos Silicias, de Hierusalem etc.: que sus sanctos pies y manos besa.

EL REY.

Archivalia I, nº. 2263.

623. 1574, JULI 28. — Keizer Maximiliaan II verzoekt paus Gregorius XIII om diens voorspraak bij konings Philips, dat de weduwe en elf kinderen van den graaf van Egmont hunne verbeurdverklaarde goederen terugkrijgen.

Archivalia I, nº. 2264. — Gedrukt Theiner, *Annales*, I, p. 303.

624. 1574, SEPTEMBER 10. — Gregorius XIII verzoekt koning Philips, dat aan de weduwe en kinderen van den graaf van Egmont hunne verbeurdverklaarde goederen worden teruggegeven [1]).

Archivalia I, nº. 620. — Gedrukt Theiner, *Annales* I, p. 304.

625. 1574, SEPTEMBER 17. — Berichten uit Vlaanderen omtrent Eduard Sekler, zoon van den hertog van Somerset, die naar Spanje gaat, en omtrent Katholieke Nederlanders, welke ook ter wille van onderstand daarheen trekken.

Avvisi di Fiandra de li 17. di Settembre 1574.

Va in Spagna il signor Eduardo Seler (*sic*), figliuolo terzogenito del duca di Somerset. il qual duca fu il principal che stabili la religione heretica in Inghilterra, essendo protettor di essa et del re Eduardo, com' è manifesto à tutto il mondo. et fu causa di tanti mali. Et li suo figliuoli sin hora hanno continuato li medesimi passi del padre et sono principalmente sostentati et animati dal secretario Cecil, che era servitore di suo padre, et da lui inalzato al servitio

1) Deze Breve werd 11 Sept. gezonden aan den Spaanschen nuntius Ormaneto, met een warme aanbeveling der zaak, waarover hij eerst met den keizerlijken gezant te Madrid overleg zou moeten plegen, alvorens ze bij koning Philips in te dienen. — Spagna. Vol. 15, f. 529 (minuut).

del re Eduardo, come il più destro per mandar inanzi le sue novità et pretensioni, come lo ha fatto et fa tuttavia à tanto danno di tutta la Christianità, procurando con nuova religione et nuovi titoli mutar il vero dritto de la corona d'Inghilterra, et darla à questa casa del duca di Somerset, con la quale egli ancora cerca di parentarsi. Et adesso il sopradetto signor Eduardo Seler pretende di esser Cattolico et và con voce di voler servir sotto il signor don Giovanni d'Austria, et con tutto questo non comporta che si dica che la regina di Scotia tenga ragione à la corona d'Inghilterra. Alcuni dicono, che il signor Cecil vuol operar alcuna cosa per lui et tantar se il re Cattolico darà orecchie al casamento di una de le Infanti col figliuolo del conte Arford, suo fratello, et che Cecil da pochi giorni in qua fa buona cera ali Cattolici et li favorisce, dicendo di volta in volta parole blande et desiderando, che li Cattolici potessero vivere ne le loro proprie terre et case con la libertà de la sua religione et conscienza; il che se procede da paura che ò da altro maggior male, lo sà Dio. Prima che passino molti giorni s'intende, che si troverà un' altra volta Henrico Coban in quella corte. Vanno ancora in Spagna certi de nostri Cattolici per dimandar trattenimento, perchè vedono che quì non si provede se non à coloro che l'hanno negociato prima in Spagna, non ostante che hanno speso quì gran tempo in cio, et procurato di scusar il viaggio quanto è stato possibile, conforme agli avvisi dati da Spagna de farlo, così dicendo che era voluntà di sua Maestà Cattolica che niun andasse che sarebbe previsto li, et che per questo sua Maestà haveva dato ordine che ciò si effettuasse. Tra questi vengono mascolati alcuni nuovamente usciti di Inghilterra, et qualch'uno ancora che ha servito al principe di Oranges.

Nunziatura d'Inghilterra. Tom. I, p. 389.

626. 1574, NOVEMBER 11. — De nuntius Caspar Gropper aan Gallio: over de troebelen in Duitschland en terloops ook in de Nederlanden.

Archivalia I, nº. 2418.

627. (1574), DECEMBER 30. — De Spaansche nuntius (Niccolo Omaneto) aan den kardinaal-staatssecretaris: over bij koning Philips gedane pogingen, om in de Nederlanden godsdienstvrijheid toe te laten, waartegen de nuntius zorgvuldig blijft waken.

30 di Decembre.

E' comparsa qui un'altra lettera di perdono publicata in Francia sotte li 3 di Ottobre, ne la quale non solamente non è fatta mentione de la fede Catholica, ma mi par che vi siano alcune parole, sotto le quali nescio quid non boni lateat. Questi de' Paesi Bassi desiderano un perdono generale da questo re, et non limitato, come quello già publicato in quelle parti, et mostrano questa lettera di Francia. Ma però che tratta questi nogoti quì da la parte de li Stati dï Fiandra [1]) mostra chiaramente et apertamente, che nel' assetto vogliono, che la religione Catholica vada inanzi à tutte le cose, et impugnano quel che vien preposto da Germania, che si lasci libertà ad ogn'uno, che non

1) Schrijven der Staten van Holland en Zeeland aan den Koning, d.d. van Augustus 1574. Bor. I, p. 534.

voglia viver catholicamente, di andar dove vuole, godendo li suoi beni, ò godendoli come ho già scritto. Ma intendo bene, che tra le altre cose, che vogliono questi Stati, è che si levino tutte le leggi introdutte da la gloriosa memoria di Carlo V in materia di Inquisitione, et che siano ridutti al stato antico, nel quale niuna ò poca provisione è contra heretici. Io non manco co'l re et con qualche altro di far quelli officii, che convengono, acciochè non sia fatto pregiudicio a le cose de la religione Catholica, come ultimamente ho fatto con S. M^{tà}. nel parlar de lo accommodamento.

Spagna. Vol. 8, f. 433—433^{v} (gelijkt kopie naar cijferschrift).

628. 1575, FEBRUARI 26, KEULEN. — Caspar Gropper aan Ptolomeo Gallio: klachten van vele bisschoppen in de Nederlanden over misbruiken van het Spaansch beheer aldaar, welke herstel van den vrede tegenhouden.

Belgii furores plurimum obesse, quominus Germania ad sanitatem redeat, ut ex multis Belgii episcopis et novissime ex Ruremundense cognovit. Belgii autem malum ex hisce causis ortum ducere: primum quidem quod plerique regii praefecti non ea pietate utantur, qua decet. Deinde quod multa fiant, quae praeter regis mentem esse creduntur. Qualia sunt: quod pura Tridentini concilii publicatio hactenus permissa non sit; quod prohibita (sit) bullae Coenae Domini lectio et impressio; quod episcoporum munus et jurisdictio impedita bonorumque spiritualium et piorum locorum conservatio violata; quod haeretici a ministris foveantur; quod visitatio episcopalis cum exsecutione destituatur, coganturque episcopi poprias sententias contra laicos revocare.

Quare optimum a plerisque censetur, ut rex ipse, harum rerum ignarus et falsis ministrorum suggestionibus obnoxius, a S^{mo}. D. N. de eis certior fiat. Et ut S. S. plenius cognoscat, multae authenticae scripturae ostensae communicataeque fuerunt, quarum exempla mittuntur.

. . . . . .

Ruremundensem D. Damasi librum De virginitate magno desiderio expectare. Denique erratum non esse in nomine (scripsit nam de ea Damasus); vel illius sixesi (sic), vel alterius de hac re opera ei gratissima fore.

Napels. Archivio di Stato, Carte Farnesiane, fasc. 1757. — Afgedr.: bij W. E. Schwarz, *Die Nuntiatur-Korrespondenz Kaspar Groppers*, p. 441.

629. 1575, MEI 29. — De Spaansche nuntins (Ormaneto) aan den kardinaal-staatssecretaris, Ptolomeo Gallio: over de Nederlandsche troebelen, die krachtig moeten onderdrukt worden, en over de godsdienstvrijheid, die koning Philips in de Nederlanden absoluut niet mag en wil toelaten.

A 29 di Maggio 1575.

Per gli avvisi, che si hanno ultimamente di Fiandra per il corriero, che duo giorni sono capitò quì, non vi era conclusione die pace co'l principe d'Oranges, et poco vi si sperava. Si sono tanto alzati et insuperbiti questi heretici et rebelli, che non sono per contentarsi così facilmente di ogni conditione, et che (non) sia favorevolissima a la parte loro. Et il simile faranno quelli di Francia, che pari passi caminano con questi altri, et si crede, che habbino intelligenza insieme circa queste trattationi di pace con li suoi principi.

Dovemo desiderar et far ogni opera, che non segua con conditioni tanto pregiudiciali a la parte nostra. Et ogni dì mi vado più confirmando, che il re non consentirà mai a conditioni pregiudiciali nè à la religione, nè à la sua auttorità; dico a la sua auttorità, talmente che metta a pericolo il Stato. Et se non seguirà la pacificatione di Francia, come si crede, volendo gli Ugonotti de le stelle del cielo, sarà tempo più che mai di procurar una buona intelligenza tra questi dui principi contra li suoi rebelli. Io ho inteso per buona via che essendosi ritirato in Francia un capitano Maldonato, Spagnuolo, quale dava avviso al Turco de la Goletta, il re Christianissimo ad instanza dell'ambasciatore Catholico in quella corte si è contentato, che sia ritenuto in Parigi et con buona guardia introdotto fin'a Cambrai; che essendo vero, come mi viene affermato, mi è parsa attione di buona intelligenza di quella Maestà con questa et di poca stima de le cose Turchesche. Quì fiocano gli avvisi, che l'armata Turca non uscirà questo anno instrutta di maniera che ne abbiamo da temere, onde non si haverà da perder questa occasione, poichè ci troviamo armati, di fare qualche honorata impresa et di liberar la Fiandra con fare un gran sforzo, ò di attendere a le cose Anglicane, che servirà ancora a la liberatione di Fiandra, quando riuscisse l'impresa con far quella di Fiandra, et dopo quella di Anglia: et succedendo questo anno la liberatione di Fiandra, l'anno che viene si potrebbe poi meglio attendere a le cose Turschesche.

Spagna Vol. 8 f. 470—470^{v} (naar cijferschrift).

630. 1575, JULI 22. — Gregorius XIII vermaant Requesens, dat de bosschen van geestelijke personen en instellingen zooveel mogelijk worden ontzien door hen, die hout voor zijne vloot verzamelen.

Archivalia I, nº. 623. — Gedrukt: Theiner, *Annales* II, p. 130.

631. 1576, JUNI 19. — De kardinaal-legaat Morone aan Ptolomeo Gallio: over zijn eerste onderhoud op den Rijksdag te Regensburg met keizer Maximiliaan, hoe een einde te maken aan de Nederlandsche troebelen.

Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 54.

632. 1576, JUNI 26. — De kardinaal-legaat Morone aan Ptolomeo Gallio: over zijn tweede onderhoud met keizer Maximiliaan II, hoe een einde te maken aan de Nederlandsche troebelen.

Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 59.

633. 1576, JUNI 26. — De kardinaal-legaat Morone aan Ptolomeo Gallio: over een op den Rijksdag te nemen besluit betreffende deelneming van Duitschers aan oorlogen tegen Duitsche of bij het rijk aangesloten vorsten.

Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 59 en p. 63.

634. (1576, OCTOBER?) — Overzicht der wreedheden en buitensporigheden van het muitende Spaansche krijgsvolk, o. a. bij Brussel en te Aalst, daarbij stil begunstigd door den Raad van State; wat ten slotte er toe noopte om eenige leden van dien Raad gevangen te nemen. Maar dit beteekent geenszins opstand of verzet tegen het koninklijk gezag.

Giustificazione della presa et arresto d'alcuni signori del Consiglio de Stato et altri ne' Paesi Bassi [1]).

Spagna, Vol. 10, f. 349—354v (gelijkt. vert.?). — Ingelascht tusschen brieven der Spaansche nuntiatuur aan den kardinaal-staatssecretaris van 3 en 6 October 1576.

635. 1577, JANUARI 30. — Gregorius XIII uit zijne blijdschap aan don Juan van Oostenrijk over diens behouden aankomst in de Nederlanden en zijn beste wenschen voor de pacificatie dezer gewesten.

Archivalia I, nº. 627. — Gedr. Theiner, *Annales* II, p. 333.

a. 1577, FEBRUARI 11. — Evenzoo aan de Gedeputeerden.

Archivalia I, nº. 630. — Gedrukt Piot, *Corresp. de Granvelle* VI, p. 205 vlg.

b. 1577, FEBRUARI 11. — Evenzoo aan de Staten-Generaal.

Archivalia I, nº. 629. — Gedrukt Piot, als boven.

636. 1577, FEBRUARI 11. — Gregorius XIII schrijft aan den landvoogd don Juan, ter aanbeveling van zijn nuntius Philippus Sega, dien hij zendt om den vrede in de Nederlanden te helpen herstellen.

Archivalia I, nº. 628. — Gedrukt Piot, als boven.

a. 1577, FEBRUARI 11. — Evenzoo aan den Geheimen Raad, aan vijf Nederlandsche bisschoppen en aan zes leden van den adel.

Archivalia I, nº. 631—632. — Gedrukt Piot, als boven.

b. 1577, FEBRUARI 11. — Evenzoo aan de keizerlijke commissarissen.

Archivalia I, nº. 633. — Gedrukt Piot, als boven.

637. 1577, APRIL 21. — Gregorius XIII prijst don Juan voor diens beleidvol optreden in de Nederlanden en moedigt hem verder aan.

Dilecto filio, nobili viro, Joanni Austriae Gregorius papa XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Ex quo tempore coeperant motus isti Belgici, facile iudicavimus eos hominum perfidia, non ulla Catholici regis culpa, excitatos fuisse, idque etiam omnes bonos et sapientes viros sentire cognovimus. Quo vero magis hostes ipsi quaerebant spargendis disseminandisque sermonibus et scriptis sese purgasse et tegere, eo magis fraudem apparere atque exstare animadvertimus. Quam enim causam afferrent adversus regem optimum, et Christi, primum gloriae, tum suorum salutis atque amplitudinis Catholicaeque religionis et disciplinae cultus studiosissimum? Tibi vero gubernatori quam possent defectionis causam confingere? Quid sibi ad timorem proponere? Et quamquam perfidia ipsa perspicua erat, tamen libenter audivimus dilectos filios Marium et Rogarium, quos Nobilitas Tua ad nos misit, deque motuum ipsorum ortu, progressu tuaque omnibus in rebus perpetua prudentia et vigilantia ex ipsorum sermone cognovimus. Summam spem habemus in causae aequitate inque tua virtute.

1) Vertaling v. h. Fransche origineele pamflet-Knuttel. *Cat. Pamfl.* I, nº. 253.

Neque enim deerit Deus suae causae, quique hactenus tuis consiliis atque actionibus praefuit teque sua ope servavit semperque adjuvit, de sceleratis etiam penas sumet eumque exitum tribuet, quem Catholici omnes cupiunt. Nosque ab Ipsius bonitate, quanta maxima possumus animi contentione et demissione, precari non desistimus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 21 Aprilis 1577, pontificatus nostri anno sexto.

Archivalia I, nº. 635.

638. 1577, APRIL 29. — De nuntius Sega aan kardinaal Gallio: over zijn afwachtende houding te Brussel.

Hieri ricevei la lettera di V. S. Illma, delli 2 di questo, venuta in un piego del Sermo, signor don Giovanni, et vidi quanto la mi commandava. Intorno che dall' altre mie la potrà haver veduto, che fin quì io non ho mancato a me medesmo in tutto quello che ho potuto e saputo; come non mancarò anco per l'avvenire dit fare tutti quegli ufficii, che conoscerò opportuni. S. Altezza m'avisa di Lovagno di tenere la lettera, che ha da conferire meco e della quale V. S. Illma. m'avisa nella sua, et mi scrive, che all' arrivo suo in Brusselles discorrerà meco quanto li parerà conveniente, dovendo essere S. A. in questa terra il primo de Maggio; che tanto si è stabilito, se però li soldati Spagnoli finiranno di passare la Mosa per tutto domani, come si tiene per fermo che siano per fare, essendo superate di già tutte le difficoltà per l'intiero stabilimento della pace, le quali con l'ajuto di Dio e col beneficio del tempo s'andranno superando dalla molta prudenza e patienza di S. A., la quale camina con così bel modo per arrestare questi inconvenienti, che non si può desiderar meglio. Et perchè ci saranno de gli ossi da rodere, che portaranno qualche tempo, ho risoluto, poichè S. A. sarà in possesso del governo e ch' io havro' ragionato un par di volte seco, di ritirare un compendietto di progressi passati, del stato presente, e di quello che si potrà sperare per l'avrenire di questi paesi. Intanto attendo a pigliare quelle più informationi, ch'io posso, dicendo solo a V. S. Illma. per fine di questa, che se bene è stipulata la pace e se anco si va di mano in mano in essecutione, non è però che tuttavia non bogliano degli humori pericolossimi a rinovare il male; et che perciò è bisogno di molta destrezza nelle pretensioni e del temporale e del spirituale. Pure spero, che Dio benedetto accrescerà giornalmente forza alla buona mente di S. A. da poterle superare tutte nel suo santo nome . . . . . Di Brusselles, 29 d'Aprile 1577.

Archivalia I, nº. 2107.

639. (1577 MEI). — De nuntius Sega aan Ptolomeo Gallio: over don Juan's krijgstocht tegen Engeland, die evenwel niet minder bezwaarlijk dan gewenscht is.

Non parlai a l'ambasciadore d'Inghilterra senza partecipatione di S. A., a la quale diede ancora conto del ragionamento. Et con questa occasione discoressimo intorno la cifra di V. S. Illmo. de li dui d'Aprile.

In somma S. A. desideraria di tentare l'impresa, ma le cose riescono di quà cosi instricate che non può determinatamente risolvere nè del quando, nè

del come, poichè il partir suo di quà al tempo che disegnava tratta de l'impossibile, nè saria sicura risolutione che lei in persona passasse in Italia, come mi disse l'altra volta, poichè costei [1]), che lo teme molto et che osserva tutte le sue attioni et tiene le spie per tutto, havria tempo da ripararsi. Et si renderia più difficile l'impresa, la quale saria ancora sempre da tentare con molto riservo, stando il principe d'Oranges con le forze, che sta et con l'intelligenza che tiene con lei. Lascio di dire, che per quel ch'io tolgo da li ragionamenti suoi et di Escovedo, sia per durar gran fatica, et ci bisogna arte ad indurci il re Cattolico per altra strada, poichè non è riuscita questa che si sperava de li Spagnuoli. Escovedo, co'il quale ho parlato a lungo, se ne mostra molto infiammato . . . . . Et dice, che sopra tutto bisognarebbe, che fusse fatta l'impresa in nome die S. Santità, per auttorizarla meglio et divertire, che nè li Francesi nè altri si movessero a traversarla, come fariano forse, quando si tentasse a nome del re Catholico. Del generale del' impresa, se ben egli crede che saria molto a proposito la persona di S. A. [2]), nondimeno oltre la difficultà di lassare il paese, non vede ancora come si potesse fare questo moto senza essere scoperto. Pure tutte le cose ritroveriano piega, quando si disponesse il re Cattolico, et ci assicurassimo di questo principe d'Oranges, l'ostacolo del quale è di grandissima importanza . . . . .

. . . . . Ho voluto toccare queste ragioni per abbondanza di cose, acciò che se a S. Stà. paresse bene, potesse far riscaldare il re, al quale in questo caso, per rispetto del beneficio commune che ne seguiria, è necessario di far benefitio quasi per forza. Et poichè mi si presuppone che sià per essere restituto a questa impresa, non vedo come meglio possa esser disposto, che dal' auttorità di S. Stà. Et se la non si fa, V. S. Illma. sia certa, che si potrà in breve tempo più presto desiderare che godere la religione Catholica et la obedienza a S. Mtà. ne la maggior parte di questi paesi, scoprendosi pian piano molti del populo così liberi, seditiosi, disobedienti et tumultuarii, che s'io narrassi le cose, che si veggono et odono dopo che S. A. è in governo, la farei stupire. Et siale questo per sigillo de la presente, che la infettione grande ch'è radicata ne la nobiltà, ne i magistrati, „qui labiis nos honorant, cor autem eorum longe est a nobis", et che in questa una impresa sta la salute, poichè si vede che è necessaria la sforza et il freno. Del' una et l'altro de quali essendo hora priva S. A., è quasi che forzata di lasciarsi trasportare dove caminano li capricci di molti et non il dovere del buon governo, per ridurre le cose a qualche perfettione. Vero è che tutta questa necessità è governata con tanta prudenza, che si conserva più che può la riputatione.

Quanto a li desegni del Stucley et del Giraldini, non pare che per adesso siano per essere di giovamento alcuno, anzi più presto di danno, et maxime de la religione. Con l'occasione de la venuta di S. A. da queste bande, ha rassegnata una militia di buon numero di genti; è però bene di sopraseder, finchè si voglia ò dentro ò fuori de la resolutione da tentar l'impresa principale.

Havevo già scritto fin quì, quando per sodisfare a me medesimo mi son risoluto di parlare col signor Ottavio [3]), et discorrerli le ragioni ch'io haveva

---

1) Nl. koningin Elisabeth.
2) Nl. don Juan.
3) Gonzaga, metgezel van Escovedo.

già in parte mottivate a S. A., per le quali S. M^tà. è necessitata tentar l'impresa. Et oltre l'havergliene lasciata copia in forma di discorso insieme con quello del principe d'Oranges, dicendomi che li vuole mandar in Spagna a un secretario di S. M^tà., mi ha persuaso a tornare da S. A. et pigliar occasione di discorrerli di nuove tutte queste ragioni, il che ho fatto con molta commodità, si che S. A. n'è risoluta di scrivere al re di buono inchiostro con l'occasione del corriero che spedisce domani; talchè spero, che S. M^tà. sia per pensarci molto bene, poichè questo signore mi ha promesso di scrivere gagliardamente et di farmi ancora veder copia de la lettera che scriverà. Donde vengo a inferire, che quelli officii, che saranno fatti aucora a nome di S. S^tà. con S. M^tà., saranno altretanto a tempo quanto sono necessarii.

Inghilterra Vol. 1 f. 369—372^{v} (naar cijferschrift). Volgt onmiddellijk op Sega's brief over zijn gesprek met Wilson.

640. 1577, MEI 8. — Gregorius XIII vermaant don Juan, de Katholieke zaak in de Nederlanden trouw en ijverig te blijven dienen.

Dilecto filio, nobili viro, Joanni Austriae Gregorius papa XIII.

Dilecte fili, nobilis, vir salutem et apostolicam benedictionem.

Cum primum certiores facti fuimus de pacificatione istius nobilissimae provinciae deque tua praestanti in ea re cura atque opera, gratias egimus Deo quantas potuimus maximas. Nihil enim erat, quod tantopere optaremus, tum privatim istius provinciae boni causa, tum Catholici regis gloriae desiderio, tum vero universae Catholicarum rerum tranquillitatis atque amplitudinis studio, e quibus in rebus cum exstet singularis opera et vigilantia tua, necesse est, maximam quoque laudem ad te pervenire. Restat, ut eam tuearis et cumules omni charitate in populis istis humanissime tractandis conservandisque in perpetua et perfecta regis obediencia, quamtumque in te erit, in syncero justitiae et Catholicae religionis cultu. Summam igitur, tum omnibus in rebus, tum vero in iis quae decernentur in proximo Statuum conventu curam suscipies, ne quid sacrosanctae religionis Catholicaeque fidei res detrimenti accipiant, tum provinciae istius ecclesiarum antistites omnes quam commendatissimos habebis; ecclesiasticam vero jurisdictionem nulla in re laedi aut violari patieris. Haec te omni studio curaturum pro nostro de tua praestanti pietate judicio speramus; pro paterna in te charitate ut cures monemus; pro ea autem auctoritate et potestate, quam sustinemus, sola Domini Dei nostris in muneribus distribuendis benignitate praecipimus et jubemus. Interim autem Nobilitati Tuae laeta et foelicia omnia ab eodem Domino nostro optamus et precamur ad sui nominis gloriam Catholicaeque ecclesiae suae amplitudinem. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 8 Maii 1577, pontificatus nostri anno quinto.

Archivalia I, n°. 636.

641. 1577, MEI 8. — Evenzoo aan de Staten-Generaal.

Dilictis filiis [1]) . . . . . Gregorius papa XIII.

Dilecti filii salutem et apostolicam benedictionem.

---

1) *Op den rand*: Stati.

Postquam *Summi Numinis benig*[1])nitas, et vestra etiam acquitas ac pietas, in hac ipsa benignitate agnoscenda atque amplectenda, eam istic pacem peperit, quam summopere optabamus, quae restant, ab eadem ipsa Dei benignitate vestraque prudentia magnopere sperare atque expectare debemus, ut perpetuas nimirum gratias agatis immortali Deo, rectarum actionum consiliorumque omnium auctori, ut praesenti isto bono perfruamini omni cum modestia et Dei timore, ut nihil antiqius habeatis syncero et puro Catholicae religionis zelo et cultu, ut majorum vestrorum similes esse velitis, qui eadem religione pie sancteque colenda et tuenda provinciam istam vobis florentissimam reliquerunt. Si qui autem hactenus Sathanae fraude abducti sunt, eos vestra ope ne destituite, omni autem ratione reducendos curate, nostram atque apostolicam ipsis benignitatem proponite. Nos enim ad Catholicam ecclesiam redeuntes amplexabimur charissimosque habebimus, exultabimusque in Domino iisdem ipsis vocibus, quibus pater ille evangelicus: „filius hic meus mortuus erat et revixit; perierat et inventus est" [2]). Vos etiam simul ex tam laudabili studio immortalia a Deo praemia . , . . . [3]) in ejus Majestati sacrificium est zelus animarum, et qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvabit animam ejus a morte et operit multitudinem peccatorum. Erit simul vestrae pietatis existimare monita haec a paterna charitate profecta esse, persuasumque habere, nihil nobis magis cordi esse, quam istius nobilissimae provinciae tranquillitatem et Dei gloriam atque animarum salutem; quantum autem possunt sibi optimi filii polliceri a parente amantissimo, tantum vobis a nostra charitate paratum esse persuasum habete. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die octava Maji 1577, pontificatus nostri anno quinto.

Archivalia I, n°. 637.

642. 1577, MEI 8. — Gregorius XIII vermaant Willem van Oranje, het oor te leenen naar den nuntius Sega.

Archivalia I, n°. 638. — Gedrukt Theiner, *Annales* II, p. 335.

643. 1577, JUNI 1. — De nuntius Sega aan Ptolomeo Gallio: over den stand der Nederlandsche troebelen.

. . . . . E perciò egli stesso [4]) sollevò, non è molto, valendosi d'alcuni canonici di lì, il popolo d'Utrech a scacciare armata manu con morte di molti il presidio, ch'era in quella terra, et a smantellare in parte il castello, fortificandosi egli in tanto ne i paesi d'Ollanda e Zelanda et acquistandosi gli animi di molti con le sue sottilissime astutie, per facilitarsi l'effetto della pretensione, ch'egli ha in virtù della capitolatione della pace, del governo ancora d'Utrech et d'Amsterdam, che viene a dire il dominio di tutti questi paesi a libito suo, stante la corrispondenzâ e l'altre cose, ch'io dall'aviso di molti ho osservato nell'alligata scrittura [5]) di quello, che si può sperare di lui, essendo che dalla sua risolutione penda la quiete et il travaglio di questi paesi e nella religione

1) Het onderstreepte is door mij aangevuld, omdat de tekst daar onleesbaar was.
2) Lucas XV : 24.
3) Bijna een regel onleesbaar in 't hs.
4) Oranje.
5) Ontbreekt in het hs.

e nella ubidienza. S. A. ha perciò procurato con diverse ambasciate, fingendo con prudenza di non veder molte cose, di scoprire l'animo suo; ma fin quì parole buone generali e cattivi in individuo, poichè senza segno alcuno d'ubidienza alla capitolatione del canto suo va tuttavia con le mani innanzi. Et il duca d'Arschot, che ultimamente n'è ritornato, mandatovi da S. A., riferisce in sostanza, che non spera punto di buono da quest' huomo, al quale fino a quest' hora li Stati non danno segno di volere scrivere sul vivo; et pare che da essi si sprezzino alcune cose d'importanza, et particolarmente il sbandare li soldati loro sotto pretesto della difficoltà del danaro, con tutto che sono d'una estrema rovina a questi paesi. Ma perchè molti delli nobili sentono commodo per le cariche, che tengono da queste prorogationi, però le cose passano così brute; oltre che „quod commune est, negligi solet." Et tutti attendono in questo principio di nuovo governo a stabilire in qualche modo li casi loro, e con queste lunghezze si diferisce il potersi stringere la congregatione generale, abhorita dal prencipe, che però con diverse astutie e nuove pretensioni a tutto suo potere sarà prorogata e divertita. Intanto in virtù della capitolatione è stato lecito a molti essuli, etiandio heretici, di ritornare, li quali in diversi luoghi di questi paesi vanno facendo di pessimi uffici, sollevando molte vanità ne gli animi di questi popoli, e particolarmente in Anversa, Guanti e Valentienne, dove le cose della religione stanno malissimo. Non parlo delle provincie di Frigia e Gheldria, perchè di queste mi pare d'havere scritto altre volte. In somma in tutti quei luochi, dove furono gl'inconvenienti a tempo di madama di Parma quelli stessi, non si può fare molto argomento di bene, poichè l'essasperationi del duca d'Alva, senza potere sradicare a fatto li fomiti, sono state più presto d'incendio maggiore che di giovamento. Hora cessa quel rigore; restano gli offesi con maggiore libertà; sono ritornati tutti li tristi, ch'erano banditi, e più tristi che mai sono concorsi molti stanieri ancora. E resta il fomite del male più corrotto, e più potente di prima. Da che si può argomentare, che le cose non siano per questa pace ridotte in quel buon termine di quiete, ch'è stata la buona mente di S. Maestà e di S. Altezza di ridurle. Mi sono capitate alle mani tre scritture; le quali m'è parso necessario di mandarle, poichè nell' una [1]) si veggiono le origini et i progressi delle maledittione per tutto il tempo del governo di madama di Parma; nella quale scrittura è d'avvertire, che si lascia la causa del disgusto per l'errettione delli nuovi vescovati, sempre fomentato dal prencipe, la quale communemente si connumera da gl'informati tra le più potenti. E da questa scrittura si può vedere il dubbio, che sia per soprastare restando questi paesi nella libertà, a che si attende con la spalla del prencipe, già espressamente dichiarato heretico et fatto sommamente potente, dovendosi fare argomento che li tristi havranno più presto in questo intermedio cessato da questa maledittione „formidine penae", che che siano cessati e ritornati al bene „virtutis amore". Sono stato in speranza ancora d'havere la verità de i progressi del duca d'Alva; dalli quali connessi con questa scrittura si saria potuto espressamente conoscere quanto la seconda e terza scrittura, ch'io mando, formate l'una a nome delli Stati e l'altra delli vescovi a richiesta d'essi Stati per accompagnare con esse à N. S^re^. l'oratore [2]), che s'era designato di mandare

1) Zie *Archivalia* II, n°. 147.

2) Martinus Rythovius, bisschop van Yperen ?.

prima che seguisse il sacco d'Anversa, siano appassionate e poco sincere, gravando e sgravando dove et come li tornava bene, per rendere più degna di pietà la causa loro. Queste scritture non si sa da huomo delli Stati che siano capitate alle mie mani; e perciò non è bene che si publichino, nè che si sappia manco costì ch'io le habbia mandate, per fuggire quella diffidenza, che potesse nascere e nelli Stati e nelli vescovi, se risapessero ch'io le havessi mandato; oltre che toccando la prima assai apertamente l'Illmo. mio signor Granvella, non potria essere se non di danno a me, che non ho intentione se non d'honorare et servire S. S. Illma. Et mi sono risoluto di mandarle, perchè dovendo venire ambasciadori a Roma a nome delli Stati quanto prima, le cose piglino di quà qualche piega (se pure la pigliaranno), s'habbia costì quella più vera informatione che si può delle cose di quà.

Mando appresso una lista di tutti gli arcivescovati et vescovati, che sono sotto questa giurisdittione del re, acciò chè S. S^tà. veggia, che le chiese hanno bisogno di provisione e d'ajuto; et quelle maggiormente, che stanno in maggior sospetto. Ho pregato S. A. a sollecitare le nominationi et l'ho persuaso, che sono sommamente necessarie; et spero che questo seguirà. Ma è bene a mio giudicio, che a nome di S. B^ne. ancora se ne faccia qualche motto, dove parerà opportuno, acciochè tanto più presto se ne venga all' espeditione. Mando inoltre copia d'un libello ò supplica, portata a nome dello Stato di Brabante a S. A., col rescritto fatto per godere il beneficio del tempo; e mando le ragioni, che s'alegano da loro, non havendo ancora havuto quelle, che s'alegano per parte delli vescovi, le quali mi si daranno quanto prima. Et io aspettarò d'intendere quello, che da S. S^tà. mi si commandi, poichè S. A. non è per venire a determinatione alcuna senza le debite partecipationi, dubitandosi che questa supplica non sia un tentare principio di nuovi romori, tenendosi dalli buoni per suscitatione del medesimo prencipe con disegno di far muovere le altre provincie ancora. Intento tuttavia a nuovi garbugli per divertire questa congregatione generale di Stati, la quale se piace a Dio che si faccia, spero che sia per essere di qualche frutto. Et io intanto con li vescovi et altri prelati e buoni Cattolici non manco nè mancarò di quegli uffici, che conoscerò opportuni per un buono stabilimento, per potere poi trattare di quelle cose, che mi pareranno necessarie per dare qualche forma all' essercitio della religione e della giurisdittione ecclesiastica, della quale mi riservo il darne più preciso ragguaglio con altra occasione; poichè per questa volta veggio d'essere stato forse troppo lungo. Se lo stato delle cose di quà non viene scritto da altri, crederò che sia per essere molto opportuno il tenerlo più secreto che si può, finchè si veggia meglio che piaga piglino le cose, dando più presto voce che passino bene, che ci sia ombra di nuovi garburgli . . . . . Di Brusselles, 1 Giugno 1577.

Inghilterra. Vol. 1, f. 344—345^v. (oorspr. eigenh. get.).

644. 1577, JULI 1. — De nuntius Sega aan kardinaal Gallio: over de dure levenswijze en zijn moeilijke positie in de Nederlanden.

In cijferschrift: over den benarden toestand van don Juan.

a. 1°. Luglio. Et se bene per certo tempo all'arrivo mio li Stati mi volsero fare le spese, tuttavia ripigliatole poi io trovo, che quì non si può stare con

manco di trecento scudi il mese, essendo carissimo il vivere in ogni cosa, e particolarmente il vino a tale prezzo, che dovrebbe far paura il guardarlo, non che il beverlo. Tuttavia si beve di quà con così poca discrettione, come se fosse villissimo; et serve di mezzo a trattare tutti li negotii et a sapere li progressi di quello che passa; poichè non potend'io andare attorno, nè osservandosi quì molto il corteggiare, bisogna ch'io osservi ogni giorno di convitare qualc'uno per intendere li progressi delle cose. Lascio di dire, che è tanto universale quì il fare tavola mattina e sera, se bene la faccio la mattina sola assai modesta, che tratta dell' impossibile il potersi ritirare a più stretto partito, volendo in qualche particella conservare il grado; poichè quì gli ambasciadori dell' imperatore, e particolarmente il vescovo di Liegi, l'ambasciadore di Francia e d'Inghilterra sono stati (et stanno quei, che ci restano hora) con notabil fameglia, con cavalcature et con molto dispendio. Et io non ho accresciuto fameglia, salvo che tengo doi Giesuiti, che mi servono di capellani. Ho pigliato due cavalcature, doi staffieri et altri tre o quattro servitii necessarii. In somma non sto come si ricercarebbe a mio giudicio a nuntio di N. S.; ma fin quì sotto pretesta dell'esser venuto per le poste et per non stare, me la sono andata passando; che se bisogna restare, bisognarà appresso pigliare qualche forma . . . . . Di Malines, 1 Luglio 1577.

Inghilterra. Vol. 1, f. 346 (oorspr. eigenh. get.).

b. 2⁰. Luglio.

Le cose di quà passano tuttavia con più infelice progressi, poichè da li Stati non si risolve di levare li soldati. Queste nobili, che hanuo le cariche de i Valloni, tutti stanno sopra di loro, l'uno poco confidente de l'altro, si che S. A. è avvisata che di già siano fatte leghe et congiure tra loro, nou però unitamente, ma diverse a diversi fini, et alcune, come si dubita, contra S. A.; la quale è stata fino in pensiero di ritirarsi a la frontiera di questi paesi nel Lucemburg, per dubbio di qualche improvisa trattenuta de la sua persona da quelli, di chi ella dubita collegati col principe d'Oranges, li quali, come si intende, sono de li più potenti. Io fin quì ho divertito a tutto mio potere, che non si faccia moto, acciochè dopo lo haver, si può dire, S. A. esseguito dal canto suo tutto quello che ha promesso ne la capitulatione, non si faccia actore ne la contraventione de la pace; poichè dovendosi romper senza tanto sospetto d'esser fatto prigione, potrà temporeggiare, finchè rompendosi da altri, egli (non) resti per la parte di re reo, et più giustamente si mova a ripigliare le armi; non so quello che seguirà. La cosa sta in questa commotione, et intanto questi emergenti trattengono l'andata d'Escovedo in Spagna et, che è peggio, raffreddano il pensiero d'Inghilterra, et hanno ridutto a termine, che ogni dì si muta nuovo pensiero. Tale è la confusione de le cose. De li soldati Alemanni dubitoche non si senta qualche rumore, poichè hormai è quasi esclusa la prattica di accordarli come negotio mezo disperato; tali sono le loro pretensioni. Anzi li Stati fanno instanza a S. A. di armare li cavalli legionarii a la espulsione loro per forza; petitione tuttavia trattata a l'aere, essendo essi in piazze tali, che ci vorrà altro che parole a levarveli. Nè si potrà tentare l'esterminio loro, senza che si sentano incendii d'Anversa, Bolduco, Breda, Ruremonda, Druetem et altre piazze, che essi ritengono, risoluti di morirvi bisognando, ma non senza vendetta. Et fra tutte queste piazze sono da 12 mila fanti, che

per la vicinanza potranno sperare di essere maggior numero in caso di necessità, pretendendo essi di fare questa causa nationale, come che pretendano di ricever di quà gran torto. S. A. dopo l'havere trattato dell' accordo loro, procura di mantenersi neutrale; caso che succeda la rottura, li Valloni, essi ancora non pretendono poco, et intanto alloggiano per li villaggi di questi paesi con tante rubarie, che è una pietà l'intendere le querele de la povertà. Et da li Stati, tutti pieni d'interessi, non si piglia risolutione, oltre che molti di qnesti populi non vogliono ricevere la impositione di un tanto per testa, ultimamente da essi stabilita. Et che è peggio, è tale l'ardire di tutti, che ogni dì si sente qualche stravagante novità populare, senza che si parli nè di castigo nè d'altro. Et S. A., sprezzata da li Stati, tradita da li suoi consiglieri et confusa da la diversità de le cose che passano, senza danari, et disarmata, sta tuttavia in nuovi pensieri et senza risolutione. Et in tanto il principe d'Oranges, più risoluto di noi, seguita fortificandosi; ha stabilito lega capitulata, come s'asserisce per certo a S. A., con la regina d'Inghilterra et col re di Danimarca, et addimanda con molta instanza il figluolo, li suoi beni, Utrecht et Amsterdam, tuttavia assediato da lui. Et di questi, non obstante che siano de l'importanza che sono, il Consiglio di Stato ha consigliato che se gli diano; ma S. A. fin quì non ne vuol far niente. Et io destramente tengo persuaso, che non si faccia, poichè questa è la porta aperta a l'esterminio de la religione Cattolica in questi paesi, et più oltre, et maxime che tuttavia seguita a moltiplicare per tutto il numero di questi tristi, di sorte che sto in dubbio ancora di sentire qualche sbottata d'esercitio publico di falsa religione, et particolarmente in Anversa, dove le cose stanno, che quasi non potriano star peggio. Et per questo io ho detto a S. A., che non ho per bene che mostri in questi frangenti, se bene disarmata, segno di timore, diffidenza ò rottura, ma che trattando tuttavia l'accordo de soldati con nuove propositioni, dopo l'haver avvisato S. Maestà de lo stato de le cose, attenda a tutto suo potere d'instare per la congregatione generale de li Stati, poichè molti buoni sono di opinione, che facendosi sia per essere ancora di buon frutto. Intanto intenderà più risoluto il parere del re, et secondo che vederà li progressi, se ne potrà valere, et che sopra tutto non è da lasciare di mandar Escovedo et, fingendo intanto et tolerando di quà qualche cosa, stringere l'impresa d'Inghilterra, da la quale pende il freno di questi paesi. Et se bene a questo batto di continuo, vedo nondimino le cose da otto o dieci in quà (in) cosi perplessa irresolutione, che non so veramente che me ne sperare. Di questo si ben mi assicuro, che al Geraldini nè di genti, nè d'armi si darà ajuto, perchè non ci è modo alcuno, oltre che per questo anno non si può sperare effetto buono de la impresa, dato che ci applichi l'animo ancora.

Inghilterra. Vol. 1, f. 347—349v. (naar cijferschrift).

645. 1577, Juli 1. — Kardinaal Gallio aan den nuntius Sega te Brussel: over de raadzaamheid van diens verplaatsing naar Madrid.

In cifra a mons. Sega, nuntio in Fiandra, prima Julii 1577.

Sono piaciuti a N. Sre. tutti i discorsi, che V. S. ha mandati con questo suo spaccio, et quì se ne farà quella riserva, che conviene, come è solito nostro di fare di tutte le cose, che importano. Così Dio voglia, che i negotii

di cotesta provincia habbino miglior esito di quello che dalle dette scritture si può conietturare. Et perchè con li travagli della provincia N. S^re^. vede tirarsi in lungo la congregatione generale delli Stati, et V. S. la mette anco quasi in dubbio, sarà bene a pensare a i casi di V. S., acciò non stia costì inutilmente, potenda la persona sua esser buona a tante altre cose in servitio di S. S^tà^., tanto più se la regina d'Inghilterra stesse tuttavia con ombra di noi, non essendo bene a tenerla con questo sospetto, che forse gli da causa d'aprir gli'occhi, et provedersi più di quello, che per l'ordinario farebbe. Hor dunque N. S^re^. dice, che se la congregatione generale di Stati non è per farsi presto, V. S. dica a S. Altezza d'haver ordine di partirsi per le cause sopradette, cioè per non star costì in otio, et per non dar gelosia a quella donna senza proposito; et se sarà con consenso et buono voluntà di S. Altezza potrà anco partirsi. Et perchè già è un pezzo, che N. S^re^. l'ha designata nuntio in Spagna, io ho detto a S. S^tà^., che per tre cause sarà bene, che V. S. vada di Fiandra in Spagna senza venir quà; l'una per commodità sua propria, trovandosi già a la metà della strada; l'altra per commodità del vescovo di Padova [1]), il quale, se V. S. va del mese d'Agosto, potrà tornarsene in quà di Settembre ò d'Ottobre, senza aspettar l'asprezza del verno; la terza et la più importante per servitio di Dio et del publico cioè: per poter vivamente exhortar il re Catholico a uscir hormai di suspension in questa benedetta impresa d'Inghilterra. Imperochè havendo V. S. ragionato et discorso quaesta cosa più volte con S. A. et col secretario Escovedo, et sapendo lei tutto quelche si può et si deve fare in questo caso, et havendo preparate tante belle ragioni come son quelle, che ha scritte a me, et date costì al Signore Ottavio, et essendo N. S^re^. prontissimo a metter del suo non solo il nome et l'auttorità, ma tutto quel di più, che vorrà la M^tà^. S., io giudico che l'andata di V. S. in questa conjuntura possa esser di gran frutto. . . . .

V. S. rispose appositamente a l'ambasciadore d'Inghilterra, et N. S^re^. è restato satisfatto, maxime circa il fatto di Stucley, del quale però, se non è peggio di quello che ha detto il prefato ambasciadore, io non veggo perchè non si possa sperare di ricever da lui qualche servitio . . . . Sua Santità lo ha per fedele et buon soldato, se han non da dargli la total carica d'un exercito, ch' havesse a mandare.

Spagna, Vol. 20, p. 3—5 (naar cijferschrift).

646. 1577, JULI 8. — De kardinaal-staatssecretaris Ptolomeo Gallio (kardinaal van Como) aan don Juan: over de verplaatsing van nuntius Sega naar Madrid.

Al Signor Don Giovanni 8 di Luglio 77.

Serenissimo Signore.

Già sono parecchi mesi, che S. S^tà^. havea destinato mons. Sega per nuntio appresso il Ser^mo^. re Catholico; ma ha indugiato sin hora à mandarlo, perchè desiderava che per servitio di S. M^tà^. si trattenesse in cotesti paesi, sin chè per mezo de la convocatione generale de li Stati le cose di cotesta provincia si fossero ben fermate et stabilite. Hora essendo piaciuto a Dio di chiamar

1) Niccolo Ormaneto, nuntius te Madrid, die echter aldaar in Juni 1577 was gestorven.

a se mons. di Padova [1]), che risedeva per nuntio appresso S. M^{tà}., come V. A. havrà facilmente inteso per altra via, S. S^{tà}. ha giudicato per diversi rispetti dover ordinar, come fa col presente dispaccio, al detto monsignore, che quanto prima s'incamini per la via di Francia verso la corte Catholica, dove potrà essere per avventura di maggior utile a le cose di S. M^{tà}. propria che non sarebbe a star in cotesta provincia. Et in spetie potrà servire a V. A^{za}. in tutto quello che a lei piacerà di comandargli. Pero se V. A. mon havera più che gran bisogno de la presenza sua, sarà contenta di dargli buona licenza .....

Spagna. Vol. 18, p. 123—124 (minuut).

647. 1577, JULI 8. — Gregorius XIII meldt aan don Juan, dat de nuntius Sega naar Madrid is overgeplaatst.

Dilecto filio, nobili viro, Joanni Austriae Gregorius Papa XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Amisso in Hispania Nicolao [2]), episcopo Patavino, nostro et Sedis apostolicae nuncio, cujus memoria in benedictione est, accelerandum duximus, quod jam antea decreveramus, ut eo successorem mitteremus venerabilem fratrem Philippum, Ripae Transonis episcopum. Gratissimum nobis facies, si quid ei vel in discessu, vel dum apud regem Catholicum fuerit, mandabis, in quo ipsum Tuae Nobilitati gratificari posse intelliges; omnia enim ejus fidei atque integritati tutissime committes. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 8 Julij 1577, pontificatus nostri anno sexto.

Archivalia I, n°. 641.

648. (1577, FEBRUARI 14—JULI 22). — Verslag der zending van Philippus Sega als buitengewoon nuntius naar de Nederlanden, door hemzelf.

Relatione del negotiato di monsignor Sega, nuntio in Fiandra, havuta dallo stesso, fatto cardinale alli 7 di Novembre 1595.

Stando il Serenissimo signor Don Giovanni d'Austria in Fiandra et vedendosi prossimo allo stabilimento della pace con gli Stati, disegnò sotto pretesto d'imbarcare per Spagna li soldati, che conforme alle capitolationi della pace si dovevano levare di quelle provincie, assaltare con essi l'Inghilterra. Lo scrisse alla santa memoria di Gregorio XIII et gli dimandó certe facoltà et ajuti per corriero espresso.

Il papa, presa occasione da questo l'anno 1577, si risolse d'inviare monsignor Sega, vescovo della Ripa, nuntio in Fiandra, sotto pretesto di mandarlo ad assistere alla stipulatione della pace et alla congregatione degli Stati Generali, ma in effetto per trattare principalmente del passaggio di dette genti in Inghilterra, giudicando S. S^{tà}., che la vera strada di mettere fine totale alle guerre di Fiandra, che erano di tanto danno a tutta la christianità et conservare la religione Cattolica in quelle parti, fusse il procurare di levare il fomento principale di dette guerre et dell' heresia, che era la regina d'Inghilterra, et di travagliarla tanto in casa sua, che non solo non havesse havuto

1) Ormaneto, 18 Juni 1577.

2) Niccolò Ormaneto.

modo di dare ajuto ai suoi vicini, ma neanco di sussistere nella forza della sua tirannica dominatione; cosa che pareva di facile riuscita, quando Sua Santità, unita col re Cattolico, havesse mosse l'armi sotto il nome suo et sotto li suoi stendardi contro detta regina.

Furono però dati ordini tali à esso monsignore, quali convenivano per l'effetto d'una tanta impresa, come si scoprirà nel progresso di questa relatione. Ma in particolare hebbe due instruttioni, una in cifra, per decifrarla con una cifra di Guglielmo Allano [1]), rettore del collegio di Douai, che fu poi cardinale, quando si fosse presentata l'occasione conforme alle commissioni di S. S^tà., et l'altra aperta; quel che contenesse quella, che era in cifra, non lo seppe mai neanche il nuntio istesso, perciò che non venne il caso di scifrarla; ma quel, che conteneva l'aperta, si riduceva à due parti principali. Il primo d'assistere et servire il signor Don Giovanni in tutto quel che havesse potuto et saputo, ma sopratutto nel negotio dello stabilimento della pace coi popoli di Fiandra, mediante la quale, quale ella si fosse stata, si poteva verisimilmente sperare maggior commodità di fare la detta impresa d'Inghilterra. Et però S. S^tà. voleva che il nuntio cercasse di persuadere à S. Altezza di dare ogni sodisfattione possibile à quei popoli, purchè fossero restate salve la religione Cattolica et l'auttorità del re Cattolico, si come il papa sapeva essere intentione di S. M^tà. medesima. L'altro punto era di trattare (se così fosse parso bene al signor Don Giovanni) con gli Stati Generali di Fiandra à nome di Sua Santità per persuaderli alla detta pace, rimostrando loro, che essi più di tutti dovevano abbracciare ogni conditione d'accordo, quantunque non fosse stata del tutto à gusto loro, per non remanere preda delle nationi forestiere, che come in campo di duello si sariano adunate in quei paesi per loro intera calamità et ruina; ma che, purchè fosse restata salva la religione Cattolica et l'auttorità del re, Sua Santità havria interposto ogni paterno officio, affinchè fosse stata data loro ogni honesta sodisfattione, et con l'auttorità sua havria procurato l'intiera osservatione di tutto quel che fosse stato loro promesso.

Et in caso che il nuntio havesse trovata la pace già fatta, voleva nondimeno Sua Santità, che egli si fosse presentato à Sua Altezza et a gli Stati, per congratularsi con loro del successo dell' accordo et essortarli à perseverare nella quiete. Et à questo effetto gli furono dati Brevi [2]) per presentare al signor Don Giovanni, alla congregatione de Stati, al Conseglio di Stato di S. M^tà., alli commissarii dell' imperatore, che si trovavano ad assistere à detti Stati, et ad altri signori principali, secondo che havesse giudicato più opportuno.

Partì il nuntio di Roma li 14 di Febraro 1577 con gli ordini sodetti, et giunto à Carignano in Piemonte li 23 del medesimo, trovò Don Giovanni Primeo, gentilhuomo del signor Don Giovanni d'Austria, dal quale intese l'aviso della pace seguita fra S. Altezza et gli Stati. Et come egli era mandato al signor duca di Savoia à Nizza, per havere il passo per gli Spagnuoli, che per un capitolo di detta pace dovevano uscire di Fiandra per terra, non lascio per questo il nuntio di continuare il suo viaggio, persuadendosi che tutto fosse fittione et pretesto preso dal signor Don Giovanni per coprire tanto maggiormente l'intentione sua principale dell' impresa d'Inghilterra. Et havendo per

1) William Allen.
2) Zie boven 11 Febr. 1577.

corriero espresso, spedito da Turino, dato conto di detto aviso à S. Stà. et dall' altra parte spedito in tutta diligenza un suo al signor Don Giovanni per farli intendere l'andata sua et parte degli ordini che portava, et che sarià stato ben d'andare differendo il licentiare li soldati sino all' arrivo suo, tirò con la prestezza possibile alla volta di Fiandra. Et essendo giunto in Lovagno li 11 di Marzo, vi trovò esso signor Don Giovanni, dal quale fu ben visto, et gli fu molto grato l'arrivo suo. Et doppo l'haverli presentato il Breve et espostoli le cause, che havevano mosso Sua Santità a mandarlo, Sua Altezza gli disse, che l'arrivo suo era stato molto à tempo, et che sentiva molto obligo à Sua Santità, che gli havesse fatto un tale favore, perchè, se bene era stipulata la pace, non mancavano però delle difficoltà nell'essecutione di essa, le quali sariano state facilitate dall'arrivo suo; et però che laudava che egli se n'andasse quanto prima à gli Stati, congregati in Bruxelles, (e) facesse con essi gli officii che teneva in commissione da Sua Beatitudine, et procurasse d'andare risolvendo di mano in mano quelle difficoltà, che gli fossero state anteposte, scrivendoli quello che havesse inteso successivamente; che l'istesso havria fatto egli à lui di giorno in giorno di quel che gli fosse parso à proposito. Et perchè s'aspettava la sera medesima il signor Ottavio Gonzaga di ritorno da Brusselles, parve à S. Altezza ben fatto, che il nuntio non partisse fin all'arrivo suo, per pigliar lingua più fresca di quel che facessero gli Stati. Et quanto al negotio d'Inghilterra et d'inviare per mare le genti, che dovevano partire dei presidii di Fiandra, S. Altezza gli disse con segni di molto dispiacere, che la cosa gli veniva impedita dal terzo capitolo della pace, intorno il quale, sebene si era sbattuto un pezzo, nondimeno era stato sforzato, per non interrompere il negotio della pace, à contentarsene, poichè vedeva una ostinata risolutione di non volere consentire, che li soldati andassero per mare, forse perchè si dubitava di quell' istesso che' egli haveva nell' animo, et che di tutto ciò haveva dato conto à S. Stà. per corriero espresso, mostrando però un intimo desiderio d'havere à fare la detta impresa à qualche tempo. Non poteva il nuntio parlare, come gli era stato commandato, con Escovedo [1]) secretario del signor Don Giovanni, col quale haveva da tenere stretta intelligenza nel negotio d'Inghilterra per essere egli molto inclinato à quella impresa, poichè all' hora si ritrovava in Anversa; né meno volse scoprire à Sua Altezza l'ordine, che teneva di sovenirla di danari, non li parendo à proposito, poichè il negotio non poteva sortire; ne meno volse presentare lettere ad alcuno toccante il detto negotio.

Arrivato il signor Ottavio Gonzaga da Brusselles, persuase al nuntio di non passare in quella città, finchè non fossero comparsi a Lovagno gli oratori, deputati dalli medesimi Stati, subito che havevano inteso l'arrivo suo, per mandarlo à visitare riceverlo et condurlo, come segui. Et gli oratori furono il vescovo di Bolduc [2]), et alcuni altri gentilhuomini, con li quali se n'andò il giorno seguente, et fu molto honoratamente ricevuto, et scoperse che l'andata sua era stata molto grata alla maggior parte di detti Stati, dalla congregatione de quali la mattina dei 17, doppo detta la Messa dello Spirito Santo, hebbe audienza, presentò il Breve, espose le cause della partita sua di Roma et dell' essere andato a ritrovarli doppo seguita la pace, mostrando il contento che

1) Juan de Escovedo.
2) Laurentius Mets.

saria stato per sentire il papa dall'aviso di essa, et essortandoli all'essecutione et manutentione, con offerire l'opera di S. Santità à rendere facili tutte le difficoltà, che havessero potuto nascere. Gli fu risposto molto humanamente con protesta, che nei loro travagli non si erano mai partiti dalla religione Cattolica, apostolica et romana, nè dall' obedienza di Sua Maestà Cattolica; et che tre volte nelle calamità loro havevano eletti oratori da mandare à Sua Beatitudine per darle conto dell' origine et progressi di esse; mà che per diversi impedimenti non havevano mai potuto venirne all' effetto, et che non havriano mancato à suo tempo di mandare à baciare i piedi à S. S^{tà}. della gratia et favore, che ricevevano per una tale missione, et darle raguaglio del tutto. Et finalmente ad instanza del nuntio furono deputati huomini per trattare particolarmente con lui, li quali lo pregarono fare officio col signor Don Giovanni per la rilassatione del conte d'Agamonte [1]), che era tuttavia ritenuto nel castello d'Anversa. Et gli Spagnuoli mostravano di non volerlo liberare, non vedendo rilasciato il signor di Billi [2]), trattenuto à nome de gli Stati dal signor di Villa [3]) in Frigia, con dire che esso Billi era quello, che non ne voleva uscire, se prima non si giustificava appresso quella provincia, di modo che non si poteva chiamare prigione de gli Stati, ma di se stesso. Il nuntio però ne scrisse una calda lettera al signor Don Giovanni, inviandoli insieme con questa occasione per un suo huomo espresso un discorso intorno al modo di fare l'impresa d'Inghilterra, datoli dal sodetto Alano, che prevenuto da Roma col duplicato d'una lettera, che il nuntio portava per lui, l'era andato a ritrovare.

Si ritrovavano ai detti Stati alcuni commissarii dell' imperatore, de quali uno era il vescovo die Liege [4]), che poi fù cardinale, molto destro negotiatore, infervorato dell' effetto della pace et della conservatione della religione Cattolica, persona di molta efficacia in quelle parti et egualmente confidente à Don Giovanni et agli Stati. A esso però, et al duca d'Arschot, principale de detti Stati, che s'adoprava vivamente per il negotio della pace, et col quale S. Altezza et gli Stati mostravano pari confidenza, il nuntio presentò Brevi di Sua Santità, officio che all' uno et l'altro fu gratissimo, et per mezzo loro prese molto lume de gli accidenti passati et delle cose, che occorrevano. Fra gli altri poi, che furono di gran giovamento al nuntio all' arrivo suo, fu monsignore Fonch [5]), consegliere regio et che in Roma era stato sostituto del prefetto della Signatura di giustitia, essendo che fosse molto devoto della Sede apostolica et in buona considerazione in quelle parti. In somma fu grato l'arrivo del nuntio à tutti quei popoli in universale, per essersi conoscinto il paterno affetto di Sua Santità verso di loro, et perchè presero spirito li buoni et freno li cattavi, et nacque una certa sicurezza in tutti del stabilimento d'una buona pace, poichè. Sua Santità vi haveva messe le mani, la quale altre volte havevano dubitato che portasse loro poca affettione, forse per sinistre informationi.

Le difficoltà, che passavano all' hora nel nogotio dell' essecutione della

1) Philips van Egmond, oudste zoon van Lamoraal.
2) Caspar de Robles, heer van Billy.
3) Joost de Soete, heer van Villers.
4) Gerardus van Groesbeek.
5) Johannes Fonck.

pace, erano la partita de' Spagnuoli, dubitandosi che nell' atto del partire non facessero qualche novità. Onde il duca d'Arschot era passato l'istesso giorno dei 17 di Marzo ad Anversa, d'ordine di S. Altezza et de gli Stati, per pigliare cura del castello per Sua Maestà Cattolica, al quale dovevano assistere li commissarii dell' imperatore, li deputati degli Stati et il secretario Escovedo per il pagamento de soldati, li quali dovevano per il giorno dei 19 uscire di quella fortezza, et successivamente di tutte l'altre, et di rincontro licentiarsi et sbandarsi l'essercito degli Stati, che in numero di diecemilla si trovava tuttavia in piedi fra Malines et Anversa.

La pretensione de gli Allemani, li quali volevano essere pagati ad un tempo medesimo con gli Spagnuoli, con tutto che non fossero licentiati; l'entreta di Don Giovanni in Brusselles, pretendendo Sua Altezza d'entrarvi come governatore et facendosi difficoltà da gli Stati, finchè non fosse intieramente esseguito il capitolo della pace intorno cio; il modo d'accordare le scritture della capitolatione della prima pace tra gli Stati et il principe d'Oranges et della seconda tra gli Stati et il re Cattolico, che si doveva fare nella congregatione generale de' Stati, quando il signor Don Giovanni fosse stato ricevuto governatore.

Il principe d'Oranges si ritrovava in quel tempo in Olanda tutto ombroso et armato, il quale, inteso l'arrivo del nuntio, hebbe à dire che sotto coperta d'assistere alla pace, egli era mandato dal papa per trattare lega con l'imperatore, col re di Francia, col re Cattolico et con gli Stati di Fiandra per l'espulsione di tutti gli heretici; la quale ombra il nuntio procurò a tutto suo potere di levare, per haver campo di negotiare con maggior confidenza con tutti.

Uscirono poi alli 20 del detto mese di Marzo gli Spagnuoli del castello d'Anversa, marchiando verso Lira et Mastrich, per unirsi con gli altri soldati, che dovevano uscire di quei presidii et caminare alla volta del paese di Liege et di Lorena per la Borgogna et Savoia. Et il duca d'Arschot entrò con diece compagnie nel castello d'Anversa, attendendosi intanto dal nuntio et da gli altri à trattare la reciproca restitutione de prigioni secondo il tenore de' capitoli et l'andata del signor Don Giovanni à Brusselles. Et si, come da un canto li commissarii dell' imperatore hebbero lettere di Sua Maestà Cesarea per il principe d'Oranges et popoli d'Olanda et Zelanda, nelle quali venivano essortati alla pace et all' essecutione di essa, così parve à proposito al nuntio di presentare anc' egli il Breve di Sua Santità al Conseglio di Stato del re Cattolico, come fece, esponendole il desiderio di Sua Beatitudine per lo stabilimento di detta pace, et trovò in tutti quei signori molta prontezza d'animo.

Seguita la restitutione de prigioni d'ambe le parti, per la quale il nuntio si era affaticato molto, et pagati gli Spagnuoli delli loro paghe, tardavano nondimeno detti Spagnoli ad uscire di Mastrich, dove havevano fatto alto alcuni giorni. Et di rincontro l'essercito de gli Stati si manteneva tuttavia in piedi, et differiva lo sbandarsi, pretendendo d'essere prima pagato de suoi avanzi, che si faceva conto che arrivassero a due millioni; si che per conseguenza tardavano ancora gli Stati à chiamare et ricevere Don Giovanni per governatore in Brusselles conforme à gli articoli della pace. Onde parve bene al nuntio di proporre intanto al papa di farli inviare quattro altri Brevi, giudicando che sariano giunti à tempo di potersene utilmente valere nell'occasione degli Stati Generali, che si dovevano congregare in Brusselles. Et il primo Breve, che

desiderava, era alla congregatione de detti Stati Generali, lodando la dispositione degli animi loro alla pace, persuadendoli efficacemente all'osservatione di essa, alla conservatione della religione Cattolica, et à vivere nel timor di Dio, et offerendo indulgenza et perdono à quelli, che havendo deviato dal diritto camino, fossero ritornati alla vera fede. Il seconde ai vescovi et prelati, che dovevano intervenire a detti Stati, essortandoli ad una viva diffesa della religione Cattolica, alla suppressione dell'heresia nelle loro diocesi, all'interporsi à tutto loro potere, perchè non fosse stabilita ne gli Stati cosa pregiudiciale alla medesima religione, et in somma alla pace, all'unione et alla devotione, come quelli che ne havevano grandissimo bisogno, trovandosi le cose della fede nel mal stato, che si trovavano in quelle parti. Il terzo à Don Giovanni, rallegrandosi seco della pace seguita per mezzo dell'industria sua, persuadendolo à trattare dolcemente quei popoli et à farli vivere nella religione Cattolica et nella giustitia. Et il quarto al principe d'Oranges credentiale in persona sua, da valersene per trattare seco in evento ch'egli havesse visto prestarseli occasione da poter fare qualche frutto. Et essendo poco appresso il nuntio chiamato dal signor Don Giovanni à Lovagno, per discorrere seco circa il modo d'effettuare quanto il dottore Alano haveva scritto circa il negotio dell' impresa d'Inghilterra, andò à trovarlo, et intese da Sua Altezza, che non si poteva fare altro, poichè il re haveva destinate per l'armata le genti, che partivano di Fiandra; oltre che correvano molte difficoltà, che non lasciavano così facilmente effettuare il negotio, il quale gli stava tuttavia à cuore. Et però disegnava d'andarlo à trattare in persona con Sua Maestà, con speranza di disporla à darne à lui medesimo tal cura, che havesse potuto trattare detta impresa in gratia di Sua Santità, pretendendo di partire di Fiandra fra quattro o sei mesi per Spagna, di dove havuta l'intentione del re, designava di passarsene egli medesimo in Italia, per mettere insieme le genti et andare in persona all' impresa. Dal che giudicando il nuntio, che non si saria potuto essere in termine per detta impresa à gran pena per tutto l'anno del 1578, si risolse di non valersi per all' hora di cinquanto milla scudi, per i quali al sodetto effetto haveva havuto da Sua Santità lettere di cambio per Franckfort.

Intanto havendo gli Spagnuoli, che erano in Mastrich, passata alla fine la Mosa, Don Giovanni se n' andò à Brusselles il primo di Maggio, dove fu ricevuto con quell' honore, che conveniva à tanto signore, et accompagnato in particolare dal nuntio, et (dal) vescovo di Liegi, che nell' ingresso lo pigliarono in mezzo di loro. Et alli 4 del medesimo, pregato da gli Stati, pigliò il governo con bell' ordine et universale sodisfattione, et con segni di religiosa devotione di Messe et processioni; et nel medesimo tempo Sua Altezza conferì col nuntio una lettera scrittali dal signor cardinal di Como [1]) à nome di Sua Santità, solecitandolo intorno al negotio d'Inghilterra.

Era stato il nuntio vicino à due mesi in Brusselles, che l'ambasciadore della regina d'Inghilterra, chiamato Tomaso Wilsone [2]), non gli haveva mai fotto motto; anzi non havevano havuto occasione manco mai pure di scontrarsi, quando doppo l'arrivo di Sua Altezza à Brusselles il nuntio penetrò,

---

1) De Staatssecretaris Ptolomeo Gallio.

2) Thomas Wilson; zie over hem Kervijn de Lettenhove, *Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre sous le règne de Philippe II* (Bruxelles 1882—'92).

che detto ambasciadore desiderava di sapere, se egli si saria contentato d'essere visitato da lui. Il nuntio rispose à chi gli ne parlò, che se fusse andato à trovarlo, l'havria veduto volontieri. Onde il detto ambasciadore tre giorni doppo se n'andò visitarlo [1]), et fatta una meza protesta, che di suo proprio moto come huomo publico andava à visitarlo come persona publica, senza però che ne havesse commissione alcuna dalla sua regina, se ben già le haveva scritto di voler fare un tale officio, fece un lungo ragionamento, procurando di persuadere al nuntio, che la sua regina desiderava di vivere in pace et star bene con tutti; ma chi era presa ombra dall' andata di lui, come che fosse stato mandato dal papa per stabilire una lega contro della regina et altri suoi confederati, et che s'intendeva, che il papa dava trattenimento à Tomaso Stuchlei, perchè li dava ad intendere di volere andare à danni della regina; ma che se Sua Santità havesse saputo, che il Stuchlei era un fallito, frappatore et giuntatore, che havria dato fondo alle facoltà del re non che del papa, non si saria impacciata seco, et massime sapendo, che detto Tomaso era stato ributtato dal re di Spagna et di Francia; et che si maravigliava intendendo, che esso nuntio havesse portate lettere di Sua Santità à detto Stuchlei. Il nuntio gli rispose, che non poteva se non aggradire l'officio, et vederlo volontieri come persona publica, ma che più grato gli saria stato l'officio et più volontieri l'havria veduto, quando come ambasciadore della regina d'Inghilterra fosse andato a visitarlo come nuntio del papa, con quella debita osservanza, che tanti et tanti anni avanti havevano osservato tutti li re predecessori, che vivendo Cattolicamente mantennero tutto quel regno nella medesima fede Cattolica, osservando riverentemente il papa et suoi ministri; ma poichè la conditione dei tempi portava così, non poteva se non pregar Dio, che gli illiminasse; et che fra tanto si consolava, che essendo la regina prudente, et essendo essi nati et vissuti nella fede Cattolica, dovevano pur molte volte sentire la pugna di quel stimolo naturale et vero contro l'accidentale et usurpatore di nuova sette di religione; et che perciò sperava in Dio, che fosse per sovrastare in quella sinderesi finalmente la verità; et che non conosceva, come la regina potesse desiderare di vivere im pace, non la procurando prima con Dio. Et detratta questa pugna, non sapeva che altri la molestasse, et che bene hormai ella poteva essere sicura, che egli non era andato nè per lega, nè per altro, salvo che per quello che haveva publicamente manifestato, et che Sua Santità procurava solo di stringere lega con Dio, per vedere se con l'armi dell' oratione havesse potuto superare quell' inimico, che andava tutto il giorno procurando di smembrare il gregge, et che, se Sua Beatitudine dava trattenimento al Stuchlei ò altri Inglesi (cosa che non sapeva), doveva essere per sovenire alle calamità di quelli, che erano banditi dalle case loro et privi delle proprie facoltà per zelo della fede; et che Sua Santità non era così priva di partiti, che quando havesse havuta intione di molestare la regina, fosse stato necessitato à valersi d'un huomo privato, potendo in simili affari essortare et springere li re et gl' impe-

1) Begin Mei zal dit bezoek plaats hebben gehad, zooals blijkt uit Sega's brief aan kardinaal Gallio van 11 Mei 1577: . . . . . Intanto è bene di andar riservato nel trattare col Stucley, perchè la regina d'Inghilterra, non so per che strada, penetra ogni cosa, come io ho saputo dal ambasciadore suo, nel modo che scriverò per il sudetto corriero (*nl. de eerstvolgende koerier, die veilig genoeg kon worden geacht*). — Inghilterra. Vol. 1, f. 343 (naar cijferschrift). — Zie ook boven 1577 Mei.

ratori. Et che sicome egli vedeva, che era espressamente falso tutto quel che gli era stato detto della lega et della lettera allo Stuchlei, così pensasse che li fosse anco dato falsamente riferito il resto; et che si come havrai desiderato, che la regina et lui fossero stati in stato di salute, così non havria mancato di pregar Dio per la resipiscenza loro, cosa che sapeva di poter fare, come li poteva anco assicurare, che Sua Santità ad imitatione di Dio benedetto, „non desiderabat mortem peccatoris, sed ut converteretur et viveret."

L'ambasciadore doppo molte repliche disse, che era stato altre volte à Roma, e che voleva mandare un suo figliuolo ad allevare in Italia. Il nuntio gli rispose, che se l'havesse dato à lui, che ne haveria fatto un presente al papa, che l'havria fatto nutrire à tutte sue spese in Rome nel collegio Germanico; ma l'ambasciadore non rispose altro. Disse che voleva scrivere il ragionamento passato fra di loro alla regina, et che altre volte saria andato à visitarlo. Il nuntio rispose, che l'havria sempre visto volontieri.

Diede il nuntio minuto raguaglio [1]) à Roma et al signor Don Giovanni di quanto era passato fra lui et l'ambasciadore d'Inghilterra. Et havendo li 3 di Giugno 1577 ricevuti li 4 Brevi, che haveva dimandati per poter meglio negotiare lo stabilimento della pace anco col principe d'Oranges, se gli fosse presentata degna occasione di farlo, et nuovi ordini dal Papa d'avicinarsi il più che fosse stato possibile all'effetto dell'impresa d'Inghilterra, ne fece nuova et caldissima instanza al signor Don Giovanni, et trovò, ch'egli la desiderava più che mai, ma che per gli intrichi delle cose di Fiandra, che si rendevano ogni dì maggiori per gli artificii et per la forza et seguito del principe d'Oranges, non sapeva egli stesso determinatamente, nè quando, nè come si fosse potuto esseguire, et che il passare suo in persona in Italia, oltre che all'hora era stimato difficile et pericoloso, trattava anco dell'impossibile al tempo determinato. Scoperse di più il nuntio dal secretario Escovedo, che si saria durata gran fatica, et vi saria bisognata grande arte ad indurvi il re per altra strada, non essendo riuscita quella delli Spagnuoli, che erano partiti di Fiandra, et essendo Don Giovanni di parere, che il primo moto, se bene sotto il nome di Sua Santità, si dovesse fare con genti di Biscaglia et Guipusca, andando ad investire l'isola dalla parte del Norto [2]), otto giornate lontano dalle forze della regina; et che poi seguitasse l'armata de Tedeschi et Italiani da un altra parte, per tentare di liberare la regina di Scotia, che all' hora era tenuta prigione in un castello, distante tre giornate dal mare. Il nuntio però, fatto un discorso delle ragioni più urgenti, che dovevano muovere il re Cattolico à risolversi alla detta impresa d'Inghilterra, lo mandò al papa, assicurando Sua Santità, che non vedeva come meglio potesse esservi disposto il re dall' auttorità di Sua Beatitudine medesima, la quale al suo parere non haveva da lasciare sorte alcuna d'officii intatti, perciò che, se non si fosse fatta la detta impresa, si saria potuto in breve tempo più tosto desiderare che godere la religione Cattolica et l'obedienza à Sua Maestà nella maggior parte de Paesi Bassi, per le grandi seditioni et tumulti, che erumpevano, et massime doppo che Don Giovanni haveva pigliato il governo, il quale ritrovandosi disarmato,

1) Dit rapport van Sega over zijn onderhoud met Wilson bevindt zich Inghilterra, Vol. 1, fol. 367—368 (oorspr. eigenh. get. z d.), en stemt bijna woordelijk met hetbovenstaande overeen.

2) Nord.

era necessitato di lasciarsi condurre ai capricci de cattivi, i quali non si sariano mai raffrenati se non col mezzo della sforza. Avertì nondimeno il nuntio S. Stà., che per quel che gli haveva motivato l'ambasciadore d'Inghilterra, et perchè la regina doppo l'arrivo di Don Giovanni in Fiandra haveva rassegnata una militia di buon numero di gente, saria stato bene di andare soprasedendo col Stuchlei et col Geraldini nelli disegni loro, perchè in quella stagione havriano potuto più tosto nuocere che giovare, et che bisognava aspettare la risolutione dell' impresa principale.

Mandò anco à Sua Santità un ampio discorso dello stato all' hora presente delle cose di quei paesi, et in particolare del gran danno che apportava à gli affari della religione la pretensione della libertà di conscienza, che veniva fomentata dal principe d'Oranges, dichiaratosi apertamente heretico, et à quelle aggiunse tre scritture, che contenevono al vivo tutti li successi passati, affinchè Sua Beatitudine fosse à pieno informata del tutto, in evento che da gli Stati fossero mandati à Roma ambasciadori, come si lasciavano intendere di voler fare, se le cose havessero preso qualche piega. Inviò parimente à Sua Beatitudine una lista di tutti gli arcivescovati e vescovati di quelle provincie, acciò Sua Santità vedesse quelle che havevano bisogno di provisione, et fece instanza al signor Don Giovanni di solecitarne le nominationi, essendo che fossero sommamente necessarie, perchè, restando essi senza pastore, havevano maggior libertà gli heretici di seminarvi et piantarvi la loro heresia; di che Don Giovanni gli diede buona speranza.

Doppo questo il nuntio, per non lasciare di tentare ogni strada, che havesse potuto avanzare il negotio dell' impresa d'Inghilterra, communicò al signore Ottavio Gonzaga, personaggio di molta authorità appresso Don Giovanni et credito appresso il re, le ragioni, per le quali Sua Maestà era necessitata à tentarla. Piacquero al signor Ottavio; le volse in scritto per mandarle al secretario Antonio Perez, intimo del re et confidente del signor Don Giovanni, et persuase al nuntio dì ritornare à parlarne di nuovo al signor Don Giovanni, come egli fece. Et Sua Altezza sotto altri pretesti spedì corriero espresso al re, scrivendoli una gagliardissima lettera per disporlo alla detta impresa, con la quale occasione il nuntio scrisse anc' egli à Sua Maestà, rallegrandosi della pace seguita et dandoli conto, che à tale effetto era stato mandato là da Sua Santità, se ben di poi era giunto, che di già la (pace) era conclusa. Et ricevuto intanto nuove lettere in cifra dal papa, nelle quali si scopriva il gran desiderio et prontezza di Sua Santità alla detta impresa d'Inghilterra, mostrò il scifrato istesso à don Giovanni, dicendogli che non era occasione da tardare, et che saria stato necessario di mandare voce viva in Spagna, et gli parlò anco delli danari delle due lettere di cambio, che haveva portate seco di Roma, acciò sapesse di potersene valere, se gli ne fosse venuta l'occasione. Don Giovanni gli diede intentione di mandare in Spagna il secretario Escovedo all' arrivo suo à Malines, dove disegnava di passare in breve et dove Escovedo si saria parimente ritrovato di ritorno d'Anversa; ma quanto à danari Sua Altezza mostrò poca intentione di valersene; lo rimesse nondimeno à trattare con Escovedo.

Circa li 16 di Giugno, essendo di poi don Giovanni passato à Malines, il nuntio hebbe commodità di parlare con Escovedo et col signor Ottavio, l'uno et l'altro de quali trovò benissimo intentionati nel negotio d'Inghilterra. Ma

quanto ai danari Escovedo disse, che non ci potevano attendere per mancamento di credito. Propose nondimeno il nuntio à Sua Santità, che saria stato bene di tenere vivo il credito delli 50 mila scudi, et che fossero state voltate in Anversa le lettere, che haveva per Franckfort, affin di havere il danaro pronto per tutti gli accidenti, che fossero potuti succedere. Stando Don Giovanni à Malines et vedendo le cose andare ogni dì di male in peggio, si risolse li 20 del mese di Giugno d'inviare fra quattro giorni Escovedo in Spagna, così per dar conto al re di quei progressi, come per stabilire con Sua Maestà l'impresa d'Inghilterra. Havendo perciò dimandate al nuntio le ragioni, che lo movevano à persuadere la detta impresa, il nuntio glie le diede in discorso, anco più ampio di quel che haveva scritto a Roma; et di questa risolutione di mandare Escovedo in Spagna à tale effetto, il nuntio d'ordine di Don Giovanni scrisse à Sua Santità, che non bisognava farne moto nè con l'ambasciadore di Sua Maestà residente a Roma, nè col cardinale Granvela, affinchè il negotio caminasse tanto più secreto, ricordando di più à Sua S^tà^. che saria stato bene d'avisare il nuntio in Spagna, che havesse fatto quegli officii col re all' arrivo d'Escovedo, che il medesimo Escovedo havesse giudicato à proposito; concludendo in somma, che Don Giovanni desiderava che l'impresa si tentasse à nome di Sua Santità et sotto gli stendardi di Santa chiesa, con quell' ajuto maggiore, che havesse potuto dare il papa, ma col nervo delle forze del re, se così havesse risoluto Sua Maestà.

L'andata d'Escovedo non hebbe effetto per all'hora, et non solo si raffreddò il pensiero dell' impresa d'Inghilterra, ma la cosa si ridusse à termine, che ogni dì si mutava nuovo pensiero, non si potendo trovar modo d'accordare li soldati Allemani, che facevano la loro querela nationale, nè risolvendosi gli Stati di levare il loro essercito, et scoprendosi congiure et leghe, fatte dal principe d'Oranges con lo regina d'Inghilterra et col re di Danemarca et dai più potenti delli Paesi Bassi fra di loro et alcune contro la persona di Don Giovanni. Onde egli hebbe animo di ritirarsi nel Lucemburgo per dubbio di qualche improvisa detentione della persona sua. Dal che il nuntio procurò à tutto suo potere di divertirlo, acciò doppo l'havere Sua Altezza esseguito dal canto suo quasi tutto quel che haveva promesso nella capitolatione della pace, non fosse la prima à mostrare di contravenirci con nuovi motivi, ma andasse temporeggiando senza tanto sospetto d'essere fatta prigione, et aspettasse che gli aversarii fossero i primi à contravenire in qualche cosa apparente et probabile, per potere poi tanto più giustamente, come provocata, ripigliare l'armi per il re; et che però fra tanto era bene di non mostrare segno di timore, di diffidenza ò rottura, ma trattare tuttavia l'accordo de soldati, avisare Sua Maestà dello stato delle cose, fare ogni sforzo per la congregatione degli Stati Generali, et sopra tutto mandare Escovedo in Spagna, per stringere l'impresa d'Inghitterra, dalla quale pendeva il freno dei Paesi Bassi. Ma poco giovavano tutte l'instanze, et cessava affatto la speranza, che al Giraldini fosse dato ajuto per quell' anno nè di gente nè di danari; anzi che Don Giovanni nell' istesso congresso disse al nuntio, che trovandosi in molta necessità di danari havria havuto il bisogno di valersi delli 50 milla scudi di Sua Santità, de quali si è fatta mentione di sopra. Et se bene per tutto il mese d'Agosto non havria havuto il contante in Genova per farne rimborsare Sua Santità, tuttavia che per rispetto dei frangenti, che correvano, bisognava che il nuntio non gli mancasse, come

egli stesso ne havria dato conto à Sua Beatitudine, alla quale in effetto ne scrisse; ma per una certa differenza di valutamento di scudi et altre difficoltà, che si scoprivano, per le quali Sua Santità saria venuta à perdere sopra le dette lettere nei cambii circa la somma di tre milla scudi, il nuntio non consentì cosi prestò alle petitione. Passati alla fine alcuni giorni et instando maggiore la necessità à Don Giovanni, egli si risolse di valersi delle sodette polize delli 50 milla scudi, con obligarsi à rifare à Sua Santità l'intiera somma, in evento che per i cambii vi havesse fatta alcuna perdita, et fornì lettere sue di cambio per Genova à pagare per tutto Agosto, con di più polize al nuntio per sua particolare sicurezza. Et il nuntio di rincontro consegnò à Don Giovanni le lettere per Franckfort, con procure necessarie per riscuotere il contante [1]).

Dato compimento al negotio de danari, Don Giovanni sotto pretesto d'andare à ricevere la regina di Navarra, che s'aspettava fra pochi giorni alli bagni id Spa, se ne passò con tutta la sua fameglia et mobili da Malines à Namurro; ma in effetto per ritirarsi in luogo più sicuro, posciachè in Brusselles il popolo haveva prese l'armi, nè si risolveva di deporle. Gli Stati erano pieni di connivenze et simulationi, et li nobili non davano segno alcuno di sincerità; nè il principe d'Oranges lasciava di macchinare al solito novità et travagli. Et nel particolare della religione li affari passavano malissimo, cose che finalmente fecero risolvere Don Giovanni à mandare Escovedo in Spagna, il quale parti alli 10 di Luglio, per rappresentare al re lo stato delli Paesi Bassi, et proporli il bisogno di tentare l'impresa d'Inghilterra, con apuntamento, che se di essa si fosse presa risolutione alcuna, Sua Santità ne saria stata avisata di Spagna. Il nuntio, che haveva seguitato don Giovani in questa sua retirata a Namurro, non lasciò d'incitare à tutto suo potere Escovedo à fare ogni caldo officio col re, per disporre Sua Maestà alla detta impresa; et mentre aspettava, che li 50 mila scudi fossero pagati à Don Giovanni secondo l'accordo, che havevano stabilito insieme Sua Altezza et egli, hebbe aviso dai mercanti di Franckfort qualmente era loro stato revocato l'ordine di pagare li detti 50 mila scudi, di che restò il nuntio smarrito, non ne havendo aviso alcuno di Roma, et Don Giovanni con molto dispiacere, stante il bisogno, in cui si ritrovava, il disegno che vi haveva fatto sopra. Il nuntio però ne diede aviso à Roma con sue lettere dei 17 di Luglio.

Ma havendo li 18 del medesimo ricevuto per corriero espresso, ordine di Sua Santità di passarsene per nuntio in Spagna, ne diede il dì seguente conto à Don Giovanni; et licentiatosi il giorno appresso da Sua Altezza con haverle caldamente raccommandati gli affari della religione Cattolica, se ne passò incontinente à Brusselles, dove fece il medesimo officio con gli Stati, presensentando loro un nuovo Breve di Sua Santità persuasorio alla manutentione della pace, raccommandando loro in universale et in particalare la conservatione della religione Cattolica, et lasciando in mano à monsignor Fonckio li Brevi, che haveva vicevuti di Roma per li vescovi et prelati, che dovevano intervenire à gli Stati Generali, affinchè detto monsignore facesse con loro gli officii à nome suo, in caso pure che si fossero congregati li detti Stati Generali. Et montato su le poste, prese il camino alla volta di Francia, per andare ad imbarcarsi a Nantes; et di Brena diede minuto raguaglio à Roma così dello stato,

1) Het bedrag werd door don Juan geïnd, en was in 1581 nog niet aan den paus teruggegeven; zie *Archivalia* II, nº. 337.

in cui lasciavia le cose di Fiandra, come della sua partita, della quale Don Giovanni et gli Stati et tutti li buoni in universale mostrarono molto dispiacere; sebene di rincontro speravano, che per essere così informato come era delle miserie loro, del pericolo grande che correva la religione, et dei rimedii opportuni et necessarii, fosse per giovare et ajutare assai in Spagna à promoverli con quei mezzi, che bisognavano. Et questo è quanto di più notabile passò nella negotiatione di monsignor Sega, vescovo di Piacenza, mentre egli stette nuntio in Fiandra *etc.*

Op den rug: Residuo della relatione del negotiato di Fiandra dell' anno 1577.

Archivalia I, nº. 2425.

649. 1577, JULI 23. — De nuntius Sega aan kardinaal Gallio: over zijn afscheid bij don Juan en de Staten en over den benarden toestand in de Nederlanden.

Giovedi passato, 18 del presente, al tardi gionse Antonio corriere à Namurro, dove io ero venuto con S. A. per ricevere la regina di Navarra [1]) nel suo passaggio per li bagni di Spao; et mi presentò lo spaccio che portava. Et veduto quanto mi si commandava da V. S. Illma. d'ordine di N. Sre. per l'andata de Spagna, fui il giorno seguente à darne conto al Sermo. Don Giovanni, dal quale mi licentiai il Sabato, passandomene la Domenica à Brusselles, dove feci il medesimo ufficio con li Stati. Et hieri mi partei di là, et me ne passo innanzi per la strada di Francia per imbarcarmi à Nantes e seguitare alla ubidienza, che mi vien comandata. La mia partita è rinresciùta à S. A. et à quella parte delli buoni, che sono nelli Stati, standole cose nel termine, ch'io dirò; pure l'una et l'altra parte se ne acqueta, poichè conoscono ch'io posso essere ancora di giovamento in Spagna, come commodamente informato dello stato di questi negotii, il quale per informatione di V. S. Illma. in somma è questo:

Che dopo ricevuta S. A. in governatore per occasione di quattro difficoltà, che si sono trattate, si è scoperta à fatto l'astuta malignità del prencipe d'Orange; è nata male sodisfattione tra alcuni delli nobili e S. A., e tra li nobili stessi fra di loro; si è generata divisione d'animi tra li Stati; si è scoperta l'instabilità d'alcuni di questi popoli, e particolarmente di quello di Brusselle, cause tutte, che à un tempo medesimo non solo hanno resa difficile la prattica della essecutione della pace, ma (ch'è peggio) hanno aperta la strada à nuova rottura. La quale à mio credere seguitarà necessariamente, poichè il signor Don Giovanni per assicuramento della persona sua con l'occasione della venuta della regina si è ritirato a Namurro et procura d'impadronirsi di quella piazza (hora tenuta à nome delli Stati) per sicurezza della persona sua et per havere quel passo da potere introdurre gente in questi paesi per la strada di Lucemburgo, che sempre è stato et sta alla divotione di S. M. Catholica. Et perchè credo, che da Mercore [2]) ò Giovedì seguirà l'effetto dello stratagema, che si tenta, ch'è d'impadronirsi della Rocca [3]), però mi persuado che subito crescerà maggiormente la diffidenza et la rottura et che si ripiglia-

1) Margaretha van Valois, echtgenoote van Hendrik van Navarre.
2) Woensdag 24 Juli had inderdaad de verrassing van het kasteel van Namen plaats.
3) Het kasteel van Namen, dat op een rots ligt.

ranno le armi, poichè (come intendo) S. A. ha già assoldato qualche numero di Tedeschi, oltre che restano à sua divotione gli Alemani, che si ritrovano in questi paesi insieme con alcuni reggimenti di Valoni. Et mi pare, che habbià di già richiamato li Spagnuoli, che s'erano mandati alla volta d'Italia. Cose tutte, che quanto prima si scopriranno, saranno causa che li Stati si divideranno, seguitando una parte S. Altezza et l'altra il prencipe d'Orange; ò che pure tutti unitamente si risolveranno di chiamare il prencipe per haverlo per capo à resistere alle forze di Don Giovanni . . . . .

. . . . . Non resta che li popoli col mezo di molti tristi heretici, sparsi per tutti questi paesi, havendo ancora le spie, son per dire, fino in casa di S. A. non che nelli Stati e rei consigli. Donde essendo benissimo avisato di tutto quello che passa, ha [1]) tempo d'ordire le sue contramine, valendo sopra tutti gli huomini, per quel che si vede, d'astutia et di malignità e non havendo per objetto à fermarsi in questi Stati, ma di tentare più oltre la fortuna sua. Però s'ha da pregare Diò, che gli attraversi il camino e rompa li disegni, poiché egli è così perversamente impressionato contra Dio et contra il re . . . . .

. . . . . Tutte queste difficoltà et emergenti loro hanno fatto progressi tali, che non solo sono divise tutte le sorte di laici, ma (ch'è più) nel clero istesso passa divisione ancora; poichè molti di questi abbati et molti altri di dignità ecclesiastica zoppicano grandemente, et in particolare nel clero d'Utrech, d'Anversa, di Guanti e d'altri luochi, oltre quelli di Frigia e Gheldria. Hor vedendo S. A. tutte queste confusioni, pigliò per espediente di mandare il signor Escovedo in Spagna à darne conto à S. M.; il quale partì li 10 di questo con ordine appresso di tentare l'impresa d'Inghilterra, poichè di là influisse ogni sorte di male in questi Stati, havendo molto bene considerato, che non ci è tempo da perdere, finchè Francesi sono occupati in altro, et prima ch'il male di quà faccia maggiori progressi; et poi di mettere in sicuro la persona sua, di mantenersi gli Alemanni, di stringersi con quella parte de nobili, che caminano di buona gamba, d'assoldar segretamente certi altri soldati Tedeschi e di dare ordine al ritorno de Spagnuoli per non essere disarmato in caso di bisogno e per essere in pronto, quando S. M. si risolva di non si perdere à fatto questi paesi.

In questi intrichi io non sono stato ricercato d'ufficio alcuno da alcuna delle parti, quantunche io mi sia offerto più volte così alla larga, per non mostrare di volermi ingerire più oltre di quello, che mi si convenisse, e massime che quasi fino al dì d'hoggi le cose sono passate e passano con molte dissimulationi. Et so, che dal particolare delli stipendii delli soldati in poi gli ambasciadori dell'imperatore non si sono essi ancora impacciati in altro. Et al partir nostro di Maline per Namurro, poichè s'era fatto l'accordo, che scrissi, de gli Alemanni, essi si licentiarono da S. A. e dalli Stati. Hora stando le cose in questi termini io credo, che, rompendosi in breve tempo, il re stabilirà più compitamente la sua autorità in questi paesi, ognivolta che sia servito come spero, fedelmente ne i progressi della rottura; ma bisogna che S. M. si risolva di far presto tutto quello sforzo, che può, perchè dal beneficio del tempo può nascere troppo grande occasione à quelli che sono di mala volontà. Et se S. M. in questo punto fa un buono sforzo, trovandosi li Stati divisi tra di loro, in-

1) Nl. Oranje.

debititi fino à gli occhi e senza credito, li nobili diffidenti, li paesi essausti, li popoli stracchi et li Francesi occupati, non è dubbio nessuno, che ricupererà in pochi mesi quello che s'è perso con grandissimo dispendio in molti anni. Et per l'interesse della religione, e per poter servire di mezano secondo che le occasioni si prestassero, et per tenere più vivicati i buoni, li quali sentono molti la partita mia, crederei io, che fusse molto à proposito, che S. S^{tà}. si risolvesse di mandare di quà un nuntio, residente presso S. A., con buone facoltà, e particolarmente di visitatore, per mantenersi i buoni, e per acquistarsi ancor de gli altri, e per servire di mezo alla gratia à quelli, che havendo deviato fin quì, volessero ritornare alle ubidienza. Ma non crederei, che fosse bene di mandarlo senza partecipatione di S. M^{tà}., alla quale, quando S. S^{tà}. si risolvesse, io procurarei di persuadere le ragioni, perchè è sommamente necessario. Sopratutto bisognaria che fosse persona molto discreta, di vita essemplare et che appresso alla Latina possedesse ancor la lingua Francese, che questo tale à mio credere in questi principii saria di grandissimo giovamento per molte ragioni, che V. S. Illma. può molto bene considerare, senza ch'io m'estenda più in lungo narrarglile ad una ad una, ristringendomi à dirle per conclusione di questo discorso, ch'io quanto a me ho per migliore elettione il mottivo della rottura per la stabilimento della religione, che non havrei havuto i progressi della pace, nelli quali si vedeva e si vede tanto svantaggio per essa. Et se bene io credo per quello, che ho discorso di sopra, che non sia per venirsi à stabilimento di congregatione generale di Stati così presto, tuttavia non ho voluto lasciare di non presentare il suo Breve [1]) alli Stati, acciochè conoscendo tuttavia maggiormente l'affetto paterno di N. S. verso di loro, conoscano insieme la contumacia propria in non havere mai fatto complimento alcuno con S. B^{ne}., tutto causato dalla discordia loro; poichè con tutto che havessero resoluto à questi dì di mandare un oratore per le sodette discordie, fin quì non convengono nella persona. Et perchè a Namurro havevo inteso, che havevano concordato nella persona dell' arcidiacono d'Ipri, però mi messi à scrivere la cifra, che V. S. Illma. riceverà con questa. Ho lasciato in mano di mons. Fonch il Breve, in virtù del quale io dovea fare ufficio con li vescovi et altri prelati, insieme con l'ordine di quello, ch' egli dovrà fare con essi à nome mio, caso che per sorte si venisse all' atto della congregatione generale. Et perchè andava attorno una scrittura del tenore che la vedrà qui alligata, ho lasciato ordine ad alcuni teologi, e particolarmente al confessore di S. A. et al vescovo di Namur, che sono doi valent' huomini, che ne mettano fuori una (scrittura) di rincontro, tacito authore, perchè sotto specie di carità non si riscaldi questo serpe in seno à i buoni. Et non ho mancato alla mia partita di raccommandare l'interesse della religione à S. A., alli Stati, alli prelati et à tutti quelli, che mi è parso à proposito; e me ne vado nel nome del Signore . . . . . Da Brena le Conte, 23 di Luglio 1577.

Inghilterra. Vol. 1, f. 363—364^{v} (oorspr. eigenh. get.)

650. 1577, JULI 24. — Kardinaal Ptolomeo Gallio aan den nuntius Sega: deze moet, na in Madrid gekomen te zijn, koning Philips trachten over te halen tot den krijgstocht tegen Engeland, in elk geval tot gewapende ondersteuning der Katholieken in Ierland.

Cifra à mons. Sega à 24 Luglio 77. Come ho già scritto per altre mie, N. S.

1) Van 11 Februari l.l.; boven n°. 635^{b}.

vuole, che V. S. nel ragionar a S. M^stà. de le cose di Fiandra dia un gagliardo assalto sopra il negotio Anglicano, procurando farla risolvere à quella impresa, essendosi perciò tante ragioni, quante V. S. ha prudentissimamente discorse et poste in scritto. Ma se la M^tà. ò recusasse, ò andasse tuttavia mettendo dilationi, V. S. havrà da procurar almeno di haver da S. M^tà. una risolutione tale, che fra tanto che piacerà à Dio di consigliarci meglio, si possa pigliar qualche altro espediente per ajutar il Geraldini, conforme à la promessa fattagli, che certo saria cosa troppo indegna se fosse da noi abbandonato; et sarebbe forse buona risolutione di far che il Stucley, il quale ne more di voglia, havesse una sola, ma grossa et ben armata nave con quantità d'archibugi et altre arme offensive, et andasse in soccorso del detto Geraldini, perchè questi due cavalieri, uniti con il seguito che havranno de li Catolici d'Ibernia, non solo travagliaranno grandemente il regno d'Ibernia, ma forse lo leveranno del tutto à la regina, che non saria poco acquisto, per attender poi, quando Dio vorra, à la cose d'Inghilterra et divertir la regina da travagliar altri. Sopra tutto V. S. ci dia presto risolutione di quello che S. M^tà. vuol fare.

Spagna. Vol. 20, p. 19—20 (naar cijferschrift).

651. 1577, AUGUSTUS 31. — Gregorius XIII vermaant en bezweert den aartsbisschop van Mainz [1]), met alle kracht te volharden in de pogingen tot pacificatie der Nederlanden. (Evenzoo aan den aartsbisschop van Trier [2]) en dien van Keulen [3]).

Venerabili fratri archiepiscopo Moguntino, sacri Romani imperii principi electori, Gregorius papa XIII.

Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem.

Accepimus nonnullos Germaniae principes de rebus Belgicis conventuros, Fraternitatemque Tuam una cum iis futuram. Incredibiliter angimur. Quamquam enim Catholicae ecclesiae multum spei situm est in tua praestanti pietate et zelo, tamen non possumus non gravissime commoveri praeteritorum malorum memoria, imminentium metu, Catholicae religionis jactura, orthodoxae ecclesiae pertubatione. Quos enim fluctus excitarint illius provinciae motus, omnes norunt; quos porro excitaturi sint, facile perspicis. Incumbe igitur per Deum omni cura et studio in pacificationem, et quantum potes auctoritate consilioque innitere, ut odiorum atque inimicitiarum reliquiae nullae sint; in quo ut summum nostrum desiderium Fraternitati Tuae significamus, sic de tua voluntate et charitate dubitare non possumus. . . . . Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die ultima Augusti 1577, pontificatus nostri anno sexto.

Archivalia I, n°. 642.

652. 1577, OCTOBER 5. — Gregorius XIII prijst Margaretha van Parma wegens haar voorgenomen vertrek naar de Nederlanden en moedigt haar aan.

Dilectae in Christio filiae, nobili mulieri, Margarithae Austriae Gregorius papa XIII.

1) Daniel Brendel von Homburg. 2) Jacobus von Elz.
3) Salentin von Isenburg.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem et apostolicam benedictionem.

Dignissimum est probitate et prudentia tua consilium de rebus Flandricis et conatus tuus, de quo tum ex tuis litteris tum ex sermone dilecti filii Joannis Zunigae cognovimus. Pertinet enim, ut scribis, tum ad Catholici regis Philippi potestatem, tum vero ad Catholica religionis res. Nihil autem potest esse utraque causa praestantius, nihil dignius, in quo Catholicorum principum omnium labor atque industria versetur. Sic enim curatur, ut utrique praecepto ejus Evangelii, quod hodie in ecclesia legitur, satisfiat: „Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo" [1]). Debent autem homines regibus suis obedientiam, Deo purum ac syncerum cultum, quem Catholica tantum religio retinet. Prosequimur igitur hunc tuum conatum nostra atque apostolica benedictione, precamurque Nobilitati Tuae eadem ipsa, quae praecabatur David: „Exaudiat te Dominus in die tribulationis; protegat te nomen Dei Jacob; mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te; tribuat tibi secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet" [2]). Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 5 Octobris 1577, pontificatus nostri anno sexto.

Archivalia I, n°. 643.

653. 1577, OCTOBER 15, ALTENBERG. — De nuntius Bartholomeo Portia aan den kardinaal-staatssecretaris (Gallio): over de pogingen, door de keurvorsten van Mainz en Trier op het congres van Frankfort aangewend tot pacificatie der Nederlanden.

Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte*, p. 173 n°. 66.

654. 1577, NOVEMBER 16. — Gregorius XIII gelast den aartsbisschop van Utrecht, onder bedreiging van kerkelijke straffen zijne geestelijkheid te vermanen, dat zij op geenerleiwijze den opstand tegen den koning ondersteunen mag. — Evenzoo aan de bisschoppen van Yperen [3]), Namen [4]) en Luik [5]).

Archivalia I, n°. 645. — Gedr. Theiner, *Annales* II, p. 336.

655. 1577, NOVEMBER 19. — Gregorius XIII zendt aan Margaretha van Parma zijn geheim-kamerheer Sylvio Sabelli met de vermaning, haar vertrek naar de Nederlanden vooral niet langer uit te stellen.

Dilectae in Christo filiae, nobibili mulieri, Margarithae Austriae Gregorius papa XIII.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem et apostolicam benedictionem.

Quia appropinquat discessus tuus in Flandriam, voluimus ad Nobilitatem Tuam mittere dilectum filium Sylvium Sabellum, nostrum cubicularium secretum nobisque et nobilitate ipsa et suis multis virtutibus charissimum, ut eam, quam his literis ascribimus, salutem et apostolicam benedictionem dicat etiam coram nostris verbis horteturque Nobilitatem Tuam, ut quoniam negotium est, ut vides, gravissimum, multumque ad id obtinendum, quod cupimus, situm est in praesentia, prudentia, auctoritate tua, non cesses profectionem atque iter,

1) Lucas XX : 25. 2) Psalm XIX : 2—3 en 5. 3) Martinus Rythovius.
4) Antoine Havet. 5) Gerardus van Groesbeek.

quantum potes, accelerare. Oramus autem Deum assidue, ut tuis consiliis optimis, et ista animi tui magnitudine dignissimis, perpetuo adsit pro sua gratia. Haec atque alia ex Silvio ipso cognoscet Nobilitas Tua eique fidem tribuet. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die decima nona Novembris 1577, pontificatus nostri anno sexto.

Archivalia I, nº. 646.

656. 1577, NOVEMBER 20. — De Weensche nuntius Giovanni Delfino aan zijn collega Sega te Madrid: over de komst van aartshertog Matthias in de Nederlanden, welke den keizer zeer mishaagt en reden tot bekommering geeft.

Illmo. et Rev^mo^. signor mio osservandissimo.

La lettera di V. S. Illma. et Rev^ma^. de gl' 8 di Settembre è stata tanto per viaggio, che la non si doverà punto miravigliare, se la risposta ancora sarà tarda. Con molta mia consolatione ho inteso l'arrivo suo à questa corte et appresso sentito il buon odore, che di già s'è sparso per tutto del molto valore suo, il quale ancor che prima à me fusse notissimo. Godo nondimeno infinitamente, che à la giornata si vada avanzando et largamente comprobando il prudentissimo giudicio di Nostro Signore, che fra molti l'ha giudicata et eletta à cosi gran carica, come è l'esser nuntio appresso cotesta Serenissima Maestà Catholica. Et però pregarò il Signore Iddio, che la conservi sana à beneficio publico et suo privato. L'andata del serenissimo principe Matthias in Fiandra sarà già arrivata à l'orecchie di V. S. Rev^ma^., la quale per essere stata improvisa et per tirar seco tante conseguenze, quante la si può imaginare, ha perturbato mirabilmente gl'animi delle Maestà dell'imperatore et imperatrice, che come hanno fatto fin hora ogn'ufficio acciochè Sua Altezza si rimovesse dal suo pensiero et ritornasse in questi paesi, così hora non lasciano à dietro cosa alcuna, acciochè non pigli titolo di governatore senza il consenso di S. M^tà^. Catholica. Ma essendo S. Altezza d'età assai tenera et circondata da gl'istessi che l'hanno sedutta et chiamata in Fiandra, si può ragionevolmente dubitare, che non haverà l'occhio à tutte quelle cose, che si converrià, et massime aggiungendosi il pericolo de principi vicini, che stanno vigilantissimi per coglier frutto d'ogni disordine, che potesse seguire in quella provincia. Già hanno i Stati proposti all'arciduca alcuni articoli da giurare in termine d'un mese, ne quali, se bene in qualche punto mostrano che vogliono riconoscere il re per loro natural signore, pur in effetto si conosce, che il loro fine è molto diverso, arrogandosi tutta l'auttorità per se se stessi così in tempo di pace come di guerra; onde si può dire, che accettandoli S. Altezza, ella haverà solo il fumo et il titolo, et gl'altri il resto et gl'effetti del libero imperio. Piaccia à Dio benedetto, che cotesto Serenissimo re voglia accertarsi della sincerità dell'imperatore et poi appligliarsi à quella deliberatione, che sarà più accommodata à la qualità de tempi presenti . . . . . Di Vienna, a li 20 di Novembre 1577.

Gio. vescovo de Torcello. (*Eigenh. get.*)

Op den rug het adres: All. Illmo. e R^mo^. signor mio osser^mo^. Mons. et vescovo della Ripa, nuntio di N. S. alla corte Cattolica.

Ottob. Cat. 3207, Pars. I, f. 112—113 (oorspr.). — Zie *Archivalia* II, nº. 250.

657. 1578, FEBRUARI 2. — De Spaansche nuntius Sega aan den kardinaal-staatssecretaris (Ptolomeo Gallio): over zijn onderhoud met den koning over de komst van aartshertog Matthias in de Nederlanden, en over de wenschelijkheid, daar eenige nieuwe bisschoppen aan te stellen.

. . . . . Si muovono questi tali [1]) appresso, considerando che non è da tolerare da S. M^{tà}. questo affronto; essendo che l'arciduca et prima della partita et dopo l'arrivo in Fiandra non ha mai scritto una minima riga al re; argomento che questo suo motto non sia à buon fine; poichè con sue lettere non si vuole ubligare à cosa alcuna, per restare in libertà di possedere con quel titolo, che il tempo et l'occasione li mostraranno. Considerano in oltre, che essendo ordita tutta questa tela dall' astutia del prencipe d'Orange, inimico di Dio et di S. M^{tà}., non è honesto che con così fatta conferma siano canonizate le sue tristitie, poichè in brieve si può sperare, che ò il medesimo arciduca sia espulso dal prencipe da poichè se ne sarà valso per li suoi bisogni, ò che restando, condescenda alla libertà della conscienza, à che mirano quei popoli, dandogline caparra con la vita propria col condescendere egli ancora à qualche heresia, improntando così notabile macchia nella candida sincerità di questa Serenissima casa ne i particolari della religione, perdita di tanta importanza per quelle conseguenze, che ne seguitano, che arguisse, che S. M^{stà}. non debba in modo alcuno acconsentire. Et massime che questa non è petitione delli Stati, ma di quelli solo, che sotto nome di Stati tengono suppressa et suppeditata la sincera volontà della maggior parte di quei popoli, et questo l'argomentano dal vedere, che il medesimo principe d'Oranges è quello, che gira ogni cosa et che non ha altro obietto se non di vestirsi con questa maschera dell' arciduca, per potere con più libertà e dire e fare tutte quelle cose, che caminano al suo fine, che è di spogliare à fatto S. M^{tà}. di quei paesi; ponderando in questa prattica la instanza, che hora si fa et à questa hora dev'essere effettuata, che l'arciduca Mattias non sia ricevuto in Brusselles, finchè non dichiara il prencipe d'Orange suo luocotenente generale in tutti li Stati et governatore di Brabante et appresso alli governi, che tiene, d'Olanda, Zelanda, et Utrech; con tutto che à tutti sia notorio, ch'egli sia heretico marzo et ribelle di S. M^{tà}. Considerano appresso, che se S. M^{tà}. lascia passare questo caso senza risentimento, da se s'apre la strada alla perdita del resto delli suoi Stati, poichè gli altri popoli pigliando essempio da questo caso, si faranno più arditi per l'avvenire à tentare sollevationi, poichè se le vedranno dall' essempio di questo facili et riuscibili; et che già che il signor don Giovanni si ritrova con buono principio d'essercito in quel luoco, è bene di complirlo formato, et mostrando tutta la forza, castigare la insolentia di quelli, che sono causa di questi inconvenienti, et procurando per forza d'armi la quiete di quei paesi; provedere poi di governatore à suo gusto; aggiongendo che di Mattias non si può fare buono argomento, poichè oltre le altre ragioni si vede approvato et commendato dalla regina d'Inghilterra. In questo anfratto dunque d'opinioni si ritrova la Corte, et da tutte le parti S. M^{tà}. combattuta . . . . . Dopo c'hebbi parlato con S. M^{stà} del particolare dell' arciduca Mattias, andai discorrendo con S. M^{tà}. il frutto, che si poteva sperare dell'andata di monsignor di Selli [2]). Et motti-

1) Vooraf wordt de meening der voorstanders van Matthias met hunne argumenten uiteen gezet. Vgl. *Archivalia* I, nº. 2323-2324.

2) Johan van Noircarmes, baron de Selles.

vandole quelle difficoltà, ch'io sentivo, le proposi, che quando questo ufficio fosse ajutato da altri personaggi, li quali particolarmente havessero havuto per objetto di persuadere una congregatione generale, saria stato molto à proposito. Et le dissi, che vacando tante chiese, come vacano in quei paesi, quando un frate, compagno che fu dell'arcivescovo di Saragozza morto, ch'è huomo della provincia di Brabante, fosse stato giudicato soggetto opportuno, haverei io pensato, che fosse stato à proposito il nominarlo per una di quelle chiese et inviarlo per Roma, sotto coperta della espeditione, à pigliare lingua da S. Stà. ancora per potere roborare quegli ufficii, che facesse non solo in nome di S. Mtà., ma di S. Bne. ancora, et di là si fosse incaminato per Fiandra con le medesime facoltà di monsignore di Selli, ò con quello di più, che fosse parso à proposito, per vedere se con questa moltiplicatione s'havessero potuto captare in qualche parte gli animi di quelle genti; oltre che saria stato di giovamento per scoprire più chiaramente l'animo loro in questo particolare anco della religione circa il modo di riceverlo et circa l'ubidienza. S. Mtà. mi rispose, che il frate non era soggetto opportuno, et che se io haveno altro soggetto, glielo nominassi; che non le dispiaceva il pensiero. Io le dissi che per allora non mi sovveniva persona alcuna, ma che ci pensarei. Io ci ho pensato poi, et in fatti non mi pareria à proposito, che si nominasse persona, che hora si trovasse in Fiandra; nè quì in questa Corte si trovano soggetti Fiamenghi, che siano al caso. Se in Roma fossero à sorte huomini à proposito da nominare, crederei che, se si proponessero à S. Mtà., ella si risolvesse di farlo per non lasciare strada intatta . . . . . Di Madrid, li 2 di Febraro 1578.

Spagna. Vol. 11, f. 448—451 (oorsp. eigenh. get.).

658. 1578, MAART 1. — Johannes de Vendeville, professor in de rechten te Douai, zendt aan paus (Gregorius XIII) een uitvoerig betoog over de noodzakelijkheid eener spoedige pacificatie der Nederlanden.

Beatissime pater.

Is nunc est rerum status in Flandria sue Belgio, ut viri gravissimi prudentissimique, Belgium ipsum et presentem in eo verum statum bene cognitum habentes, plane judicent summum esse periculum, ne religio Catholica incredibile irreparabileque damnum accipiat in universo Belgio, et ante non multos annos in magna ejus parte pene in totum extinguatur, nisi hoc Belgicum civile bellum brevi finiatnr bona aliqua pacificatione et concordia; itemque bonam partem Belgii esse ejusmodi, ut regia Majestas ne multorum quidem annorum bello eam recuperare posse videatur; ad haec valde metuendum esse, ne, rege Catholico (praecipuo Ecclesiae contra Turcarum defensore et propugnatore) diu occupato in hoc bello Belgico ejusque viribus distractis et quadantenus exhaustis, Turca, non omittens tantam occasionem res bene gerendae nobilissimam aliquam orbis christiani provinciam ejusve partem aliquam occupet. Quocirca judicant Sanctitatem Vestram rectissime facturam esse remque incredibilis plane momenti, si primo quoque tempore magno studio in hoc incumbat, ardenter invocato Domino, ut hoc Belgicum civile bellum bona aliqua pacificatione et concordia finiatur, utque res tota componatur inter Suam Majestatem et status Belgii, regem et subditos, patrem et liberos, quamvis nunc parum obsequentes et morigeros. Quod et mihi plane visum est, et etiamnum magis ac magis

planeum videtur, ut nunc sunt res et Deo juvante fore videntur, intra duos aut tres menses rem confici posse et ad optatum finem perduci, si interveniant magni intercessores. Videnturque ad id efficiendum esse et Deo juvante fore magnae opportunitates illud conficiendi, esseque media quaedam, quibus Deo juvante (sine quo certissimum est nihil vere bonum effici posse) ea res confici possit sine incommodo religionis Catholicae et salva authoritate suae Majestatis.

Quibus de rebus, si quid hoc ex loco (in quo nunc velut exul hortatu magnorum virorum principis Aurengiae carcerem devitans) scriberem ad Sanctitatem Vestram, putavi me recte facturum esse, hominisque Catholici, et ex animo Christiani, officium et veri, boni fidelisque subditi regis nostri regis nostri Catholici (explentem).

Itaque Beatissime pater, mitto scriptum breve, quod hisce diebus ea de re concepi, humillime rogans S. V., ut dignetur legere quod mitto, vel confestim alicui viro bono et intelligenti legendum et examinandum dare, sive patri generali Societatis Jesu, sive alio, qui ea de re tota referat ad Sanctitatem Vestram, eoque facto dignetur primo quoque tempore in illius pacificationis promotionem incumbere, exsequens (et) ad effectum deducens id quod ante duos aut tres menses significari voluit D. Reverendissimo episcopo nostro Attrebatensi [1]), sibi in animo esse paterne operam dare, ut hic periculosissimus motus Belgicus componatur; primo quoque tempore inquam, quia festitatione opus est, estque periculum in mora; humillime etiam rogans S. V., ut dignetur in optimam partem accipere quod a me pio christanoque animo factum est, quemadmodum dignata est in optimam partem accipere scriptum majus, quod ante biennium misi de maximo quodam negotio, valde pertinente ad insigniter promovendam Dei gloriam et salutem animarum, et curavi tradi S. V. per D. archidiaconum Hannoniae, D. Audoenum.

Conservet Deus Optimus Maximus Sanctitatem Vestram diutissime incolumem Ecclesiae suae, eamque semper dirigat suo Spiritu ad ea sapienter, prudenter et acriter exsequenda, quae pertinent ad gloriam sui nonimis et salutem animarum. Lutitiae, Calendis Martij, anno Domini 1578.

Sanctitatis Vestrae humillimus servus in Domino, Joannis Venduillius, juris professor indignus in universitate Duacensi.

Archivalia 1, n°. 2110.

659. (1578, MAART 1). — Johannes de Vendeville betoogt aan paus (Gregorius XIII), dat in het belang van den Katholieken godsdienst een spoedige vrede in de Nederlanden noodig is, waartoe de paus met den keizer moet samenwerken.

Beatissime pater.

Is nunc est in Flandria seu Belgio rerum status, ut nisi bona aliqua pacificatione seu concordia inter regem nostrum Catholicum et Status Belgii res componatur, plane judicent viri gravissimi prudentissimique, qui in Belgio sunt et qui recenter inde propter imminens sibi periculum a principe Aurengiae et aliis, qui pactos ejus sequuntur, inde se subduxerunt et statum verum bene cognitum habent, esse incredibile periculum, ne religio Catholica maximum et irreparabile damnum accipiat in universo Belgio, et in majore ejus parte intra

1) Mathieu Moulart.

aliquot annos pene in totum extinguatur, nempe in Hollandia, Zeelandia, parte maritima comitatus Flandriae et ducatus Brabantiae, ditione Ultrajectensi, utraque Frisia et pene tota Geldria. Eo rem deduxerunt artes, fraudes et technae principis Aurengiae aliorumque Calvinistarum.

Nam ut possit rex Catholicus per illustrissimum fortissimumque D. Austriacum vel hoc anno, partim armis, partim concordia aliqua particulari, reducere in suam obedientiam reliquas Belgii provincias, quae non sunt maritimae et sunt haeresi parum infectae (quod si perfecerit, maximum quid effecerit, et quod sine singulari Dei favore et auxilio non erit admodum facile), difficillimum tamen fuerit ante aliquot annos subigere et recipere illas alias provincias, quae sunt bona pars Belgii, tum quod sint haeresi infectiores et a regia Majestate alieniores quam reliquae, tum quod earum pleraque oppida ita sint munita mari et magnis fluminibus, ut difficillimum futurum sit ea brevi vel expugnare vel ad deditionem faciendam cogere. Cui accedit, quod cum princeps Aurengiae ac Hollandi et Zeelandi sint valde potentes in mari et in magnis etiam fluminibus re navali plurimum possint, poterunt plerisque illorum oppidorum navigio semper subvenire et in ea commeatum recentemque militem et alia necessaria importare, poteritque eadem via etiam ex Anglia, Scotia aliisque regionibus haereticis eis subveniri. Atque adeo summum et pene certum periculum esse videtur, ne princeps Aurengiae aliique Calvinistae in illis provinciis et oppidis maritimis, natura loci munitissimis, ita res suas constabiliant, ut nulla vi humana inde exturbari possunt, illicque multas Genevas praecipuasque et munitissimas atque florentissimas respublicas habeant, et universitatem aliquam, quam hisce proximis annis Leydae (Hollandiae oppido) erexerunt. Et ne sint in mari Oceano plane potentissimi possintque navigationes Catholicorum in Oceano mirum in modum infestare eorumque naves depredari atque adeo etiam navigationes in utramque Indiam magna ex parte impedire, praesertim si cum Anglis et Scotis, eadem haeresi infectis, in hoc conspirent, foedere cum illis inito, vel etiam non inito. Quod certe fieret summo religionis Christianae detrimento, quae in utraque India per operarios Catholicos tantopere propagatur.

Quin etiam summum periculum esse videtur, ne rege Catholico, occupato in provinciis illis recuperandis ejusque viribus sic distractis, magnaque pecuniarum vi in hoc consumpta, Turca, utens tanta occasione rei bene gerendae, maximum aliquod incommodum adferat orbi christiano, sive occupando Siciliam, sive occupando unum aut alterum portum Italiae vel etiam fortassis Hispaniae, ac denique aliquam Italiae vel Hispaniae partem, eaque natione respublica christiana in magnum discrimen adducatur. Quod periculum eo majus est, quia verissimillimum est et pene certum principem Aurengiae aliosque Calvinistas, si viderint se premi a rege Catholico sibique ab ejus armis magnum esse periculum, Turcam haud dubie adversus eum concitabunt, quo vires ejus distrahant et alio avertant. Praeterea Helvetiorum exemplo foederibus quibusdam ita se munient, ut nulla vi humana per suam Majestatem ejusve successores subjici possint. Et vero reliquis Belgii provinciis, quae in obedientiam suae Majestatis rediissent, non tantum auferrent omnem usum navigationis maris et fluminum, verum etiam eas adeo infestarent perpetuo, ut illae futurae sint plane miserrimae et calamitosissimae, quod videntes, fortassis caperent consilium, suis animabus et religioni periculosum.

Promitteret quidem princeps Aurengiae provinciis illis maritimis (in quibus nondum id potest quod in Hollandia et Zeelandia), ad eas alliciendas et in bello contra Suam Majestatem retinendas, se in eis nihil esse in religione ejusque exercitio mutaturum; sed procul dubio non prestaret. Nam primum quidem etiam religionis, vel potius impietatis Calvinistae, exercitium in eas induceret. Deinde vero, rebus suis confirmatis, nullum permitteret exercitium religionis Catholicae, neque scholas et conciones Catholicas (ut eum fecisse videmus in Hollandia et Zeelandia, et fit ab haereticis Calvinistis ubicumque rerum potiuntur, ut Genevae, Losanae et in pagis Helvetiorum haereticis, itemque in Anglia et Scotia), quod non est et ei admodum difficile, prius mutatis magistratibus (uti facere consueverunt) et conscripto milite haeretico, eadem haeresis specie, partim domestico, partim externo, praesertim cum in illis provinciis permulti sint etiam num Calvinistae, qui, habentes magistratum et militem suarum partium ipsumque principem Aurengrae pro capite, possent quicquid vellent; vellent autem religionem Catholicam (quae sola religio est) in illis provinciis abolitam esse.

Insignem quidem victoriam et, ut videtur miraculosam, de Statibus reportavit Austriacus pridie Calendas Februarii, partim caeso, partim profligato eo exercitu, quem habebant Status prope Namurcum, idque minimis copiis. Sitque magna causa, cur Sua Majestas et Catholicissimi quique, qui in Belgio sunt, magnas eo nomine Domino Deo gratias agant de illo singulari favore; et sit sperandum fore, ut ea victoria magno sit adjumento ad reducenda in obedientiam Suae Majestatis multa oppida, parum munita. Plurimum tamen abest, ut per eam victoriam res confecta sit, cum ob alias causas, tum quia sunt in Belgio tot oppida munitissima, et quia illae provinciae et urbes maritimae (de quibus supra dixi) sint recuperatu difficillimae. Quid? Quod videtur princeps Aurengiae pro sua astutia et calliditate studiose operam dare, ut ex illa clade exercitus Statuum magnam utilitatem sibi ac suis consequatur; commodius certiusque efficiendum, quod optat, obtinendo a Statibus, ut et multo majores copiae conscribantur, quam ante conscribi placuerat, et ut multo plus millitum externorum eorumque haereticorum in auxilium advocetur, quam alioqui consensissent Status, et agendo, ut praecipui magistratus militares committantur capitaneis haereticis strenuis et exercitatis; itemque animos populi Belgici magis ac magis inflammando contra D. Austriacum et Hispanos, et quadantenus etiam contra Suam Majestatem; et curando, ut Catholicissimi quique, qui vellent ipsius perniocissimis conatibus obsistere, partim in carcerem conjiciantur, partim carceris metu patriam relinquant; quemadmodum sub finem Octobris eodem consilio et fine curavit in carcerem conjici Rev^mos. episcopos Iprensem [1]), Brugensem [2]) et D. baronem de Rassenghien [3]) aliosque viros praestantissimos, qui Gandavi in conventu Statuum comitatus Flandriae conatibus ejus fortiter restiterant; qui adhuc captivi detinentur, neque potuit ulla ratione eorum relaxatio obtineri.

Itaque, Beatissime pater, effecit quidem illa victoria, et quod D. Austriacus, ea victoria utens, proximis hisce mensibus efficere poterit, ut Status Belgii futuri sint longe propensiores quam ante in bonam aliquam concordiam et

1) Martinus Rythovius. 2) Remigius Drutius.
3) Maximiliaan Vylain, baron de Rassenghien.

rationabilem; sed non effecit, ut Sua Majestas Belgium universum, vel etiam majorem ejus partem, facile et brevi recuperaturus esse videatur. Ideoque plane videtur viris gravissimis et prudentissimis, bene cognitum habentibus praesentem rerum statum in Belgio, summum esse periculum, ne religio Catholica incredibile irreparabileque damnum in eo accipiat, nisi res, adeo turbatae, bona aliqua concordia seu pacificatione universali componantur; itemque summum esse periculum, ne regia Majestas bonam partem Belgii ante complures annos armis recuperare non possit, quo temporis spatio possent non difficile accedere a Turca vel aliunde tristissima quaedam.

Porro, gravis prima facie, vel etiam post mediocrem cogitationem, videtur fore difficile inter suam Majestatem et Status bonam aliquam concordiam invenire, quae scilicet neque religioni incommodet, et regiae Majestatis authoritatem conservet, obtinereque, ut utraque pars eam amplectatur; praesertim principe Aurengiae aliisque Calvinistis procul dubio enixe daturis operam, ne res componantur, cum ipsi ardentissime cupiant Status retinere in bello contra Suam Majestatem, probe intelligentes, hoc bellum esse unicum medium, quo suam haeresim pro libito plantare possint in universo Belgio, et reliqua conficere, quae sibi proposuerunt. Attamen re diligenter expensa, plane videtur summam esse spem inveniendi et obtinendi talem concordiam, si in eam rem ardenter (invocato Domino) incumbatur per magnos aliquos intercessores seu mediatores, ad eam rem bene idoneos. Primum, quia tantopere expedit tam Statibus quam Suae Majestati, et quadantenus etiam universae reipublicae christianae, ut res componatur. 2°. Quia Sua Majestas tam aequas planeque paternas conditiones etiamnum offert omnibus provinciis et oppidis, quae in ipsius obedientiam reverti voluerint; neque haud dubie per eam stabit, quominus res per bonam concordiam componantur. 3°. Quia etiam num in provinciis Belgii infectioribus sunt longe plures Catholici quam Calvinistae, atque adeo plures Catholici quam haeretici. 4°. Quia magni illi intercessores essent appositissimi ad eximendam populo Belgico summam illam diffidenciam, quam de domino Austriaco, Hispanis, et quadantenus etiam de Sua Majestate, induxit princeps Aurengiae in animos populi Belgici, sparsis et persuasis mendaciis quibusdam perniciosissimis, ut sunt haeretici et praecipue Calvinistae in hujusmodi mendaciis confingendis, spargendis et populo persuadendis ingeniosissimi: neque mirum, cum idem sit pater haeresis et mendacii. 5°. Quia arma et successus D. Austriaci, qui (Deo juvante) progredietur, efficient, ut Status magis ac magis intelligant sibi vehementer expedire, ut res bona pacificatione potius componantur quam ut diutius in bello contra suum regem perseverent. 6°. Quia certo intellectum est, multos ex primaria nobilitate Belgica pacem vehementer exoptare, tum quia nunc ipsis evidentius est quam unquam ante, principem Auriacum longe alio spectare, quam initio simulabat, sibique ab eo fuisse impositum, tum quia plerique eorum omnia pene bona sua habent in illis provinciis, quae D. Austriacus primum et facilius recuperaturus esse videtur.

Dabunt quidem operam princeps Aurengiae aliique Calvinistae, qui Hollandiae et Zeelandiae rerum potiuntur, ne concordia illa coeat; sed propter causas supradictas et alias nonnullas bona spes est fore, ut in hoc ab aliis non audiantur, sed deserantur, si nolint et ipsi redire in obedientiam Suae Majestatis bonis conditionibus, vel certe tolerabilibus. Et vero videntur esse media quaedam non contemnenda, quibus et ipsi adduci possint, ut coeteris

provinciis redeuntibus in Suae Majestatis obedientiam etiam redeant, quibusdam eis concessis, quae videntur sine religionis Catholicae detrimento et cum aliquo spirituali lucro eis concedi vel tollerari posse.

Sed ut majore cum spe successus in eam concordiam incumbatur, magnis intercessoribus opus est, qui et magna authoritate valeant et prudentia, propterea quod princeps Aurengiae aliique haeretici procul dubio (eam) impedient, quantum poterunt, ut paulo ante dictum est, neque vero vel sola arma et periculorum metus (ut videtur) Status reducent in obedientiam Suae Majestatis, neque etiam sine armis et successu aliquo D. Austriaci animus Statuum et populi Belgici facile inclinaretur ad concordiam aliquam rationabilem, et talem, ut Sua Majestas vellet in eam consentire. Et etiam, si aliquo modo inclinaretur, difficillime tamen perveniretur, ad bonam concordiam sine idoneis intercessoribus, ita nunc exulceratis animis et in summam diffidentiam adductis artibus principis Aurengiae, diffidencia, inquam, observationis eorum, quae ipsis promittentur, et per ipsum injecto eis metu insidiarum, itemque principe Aurengiae et suis summo studio renitente, et Status ac populum a concordia avertente.

Quod cum ita sit, Beatissime pater, videtur incredibiliter expedire, ut Sanctitas Vestra pro summa sua sollicitudine et cura religionis Catholicae suoque paterno in Belgium et universum orbem Christianum affectu, primo quoque tempore, enixe operam det, ut res Belgicae, adeo nunc turbatae, bona aliqua pacificatione et concordia componantur, illud exequens et ad effectum deducens, quod sibi esse in animo significavit D. episcopo Atrebatensi [1]), uti ex ipso intellexi ante duos fere menses. Primo quoque tempore, inquam, quia festinatione opus est. Videntur partim iam esse, partim fore magnae opportunitates rei (Deo juvante) bene conficiendae; et ut curet Sanctitas Vestra hanc rem agi per magnos intercessores, eosque bene idoneos.

Quod ut fiat, videtur longe utilissimum, si Sanctitas Vestra legatum mitteret Cardinalem, eumque virum egregium et valde intelligentem, et ad eam rem tractandam ac conficiendam valde idoneum, eique adjungat D. episcopum Leodiensem [2]), quia et ipse valde intelligens est et ad hanc rem idoneus, eo magis, quod, ut vidimus, rem universam perspectam habeat et anno superiori in pacificatione diligenter et cum fructu incubuit, possetque ob id etiam valde instructus esse rebus, ad id necessariis.

Et praeterea obnixe roget S. V. imperatorem, ut et ipse mittat summum aliquem virum, eumque principem Catholicum magnae authoritatis, qui cum illis quobus deputatis S. V. in eam rem ardenter (invocato Domino), quamprimum fieri poterit, incumbat. Certe vehementer expedit, ut imperator mittat principem aliquem magnae authoritatis, eumque intelligentem, ut et princeps Aurengiae et Status Belgii non possint non revereri eos, qui missi fuerint, ut nimirum tanto majore authoritate eam rem tractent, et Statibus perspicue ostendant injustissimum fore bellum ex ipsorum parte, si aequas pacis conditiones, quae tum essent a Sua Majestate oblatae, recusaverint, idque se et principibus et mundo patefacturos esse, et certe metuere, ne Dominum suum adversum habeant.

Quam ad rem fortassis vehementer expediret, S. V. ab imperatore petere, ut roget D. archiducem Austriae Carolum, patruum suum, ut, adjuncto sibi

1) Mathieu Moulart. 2) Gerard van Groesbeek.

alio aliquo summo viro valdeque intelligente, veluti cancellario aut vicecancellario imperii aut alio simili, in eam rem una cum legatis S. V. incumbat; vel etiam fortassis expediret, S. V. rogare ipsum imperatorem, ut ipsemet una cum legatis S. V. in eam rem incumbere velit, ejusque rei causa Leodium vel Aquisgranum proficisci, eoque deputatos tum D. Austriaci tum Statuum evocare.

Certe videtur fore summa spes rei conficiendae, si dignaretur ipsemet imperator in eam rem incumbere, una cum deputatis S. V., adjuncto sibi cancelario seu vicecancelario suo aliove simili. Sed tum esset etiam spes non exigua rei conficiendae, si D. archidux Carolus ab imperatore deputaretur eamque provinciam susciperet, idque eo magis, quod Status Belgii et populus Belgicus conciperent longe maiorem spem fore, ut bona concordia ineatur, atque inviolabiliter observarentur, quae, tantis intercessoribus intervenientibus, essent ipsis promissa; quod tolleret illam diffidenciam, quam princeps Aurengiae aliique haeretici ad impediendam pacificationem et concordiam summo studio conantur altissime imprimere animis populi, et quod illi non possent aliquo pretextu colorato persuadere populo Belgico, injici mentionem pacificationis ad tempus extrahendum, et auferendas ipsis occasiones aliquas rem bene gerendi, quemadmodum alias dictitarunt et quadantenus persuaserunt.

Neque vero deberet imperialis Majestas recusare hoc charitatis officium, quia ageretur de re maxima planeque incredibilis momenti, neque pertinente ad Belgium tantum, sed et quadantenus ad bonam partem orbis christiani et ad conservationem religionis Catholicae, et (ad) impediendum, ne Calvinistae (qui ex haereticis sunt omnium precipui rerum publicarum perturbatores regnaque et imperia precipue affectant) habeant novas respublicas, easque munitissimas, et Catholicis omnibus infestissimas, et vero, ne bona pars orbis christiani in magnum a Turca periculum adducatur.

Coeterum quia verisimiliter imperator nollet se huic negotio immisceri neque per se neque per suos deputatos, nisi intelligeret hoc fore gratum vel certe non ingratum regi Catholico, ut his diebus satis intellexi ex summo quodam viro, qui hic Lutetiae agit res imperatoris estque apud eum summo loco, valde expediret, ut videtur, S. V. primo quoque die scribere ad regem Catholicum hac de re, ab eoque petens, ut patiatur imperatorem per se vel summos aliquos viros, suos deputatos, una cum deputatis S. V. incumbere in conciliationem bonae pacis et concordiae inter ipsum et Status Belgii; cum tanti referat, ut ea res componatur et ad rem conficiendam opponendi sint magni intercessores malitiae et artibus principis Aurengiae aliorumque Calvinistarum, qui summo studio conabuntur pacem impedire, significando etiam eidem regi Catholico, debere eum habere pro comperto istos intercessores sedulo curaturos esse, ne alia concordia ineatur quam quae et religioni Catholicae bene consulat et ipsi suam authoritatem conservet.

Certo eo aptiores essent ad hanc rem conficiendam deputati S. V. et imperator ipse, vel aliqui summi viri, ab eo deputati, tum quia, ut supra dictum est, interest totius plane orbis christiani (cujus cura ad vos duos praecipue pertinet) hanc rem brevi componi, tum quia ad S. V. haec res peculiariter pertinet religionis Catholicae causa, et propter aliquot prestantissimos episcopos detentos, et ob alias causas. Ad imperatorem autem peculiariter etiam haec res pertinet, quia aliquae provinciae hujus Belgii adhuc hodie sunt de imperio, et quia omnes hae provinciae Belgiae sunt cum imperio confoederatae, et cum

imperio contribuere debent in bellum Turcicum ; tum quia Status vehementer commoverentur, si viderent duo summa capita orbis christiani ex charitate, et etiam quia totius orbis christiani interest, eo se demisisse, ut ipsorum controversiam cum suo rege et bellum civile periculosissimum componant ipsisque pacem et tranquillitatem reddant; tum autem, si (Deo juvante) pax confecta esset intercessione S. V. Et S^te^. V., hanc rem promonente, Status Belgii populusque Belgicus essent magis dediti Sedi apostolicae quam umquam, probe intelligentes, rebus compositis, quantum beneficii ex hoc (a) S. V. facto accepissent.

Si S. V. primoque tempore in eam rem incumberet, possent adesse intercessores eo tempore, quo verisimiliter erunt utrimque magni exercitus, fortassis ad confligendum parati, prima quoque occasione sese offerente; quo tempore solet plerumque res facilius ad concordiam adduci, quippe jam utrimque instante magno periculo.

Coeterum, quia sine divino auxilio nihil vere bonum effici potest, imo ne cogitari quidem, et quia ea res valde conducere ad preparandos animos populi et Statuum Belgii ad magis expetendam bonam concordiam, valde expediret S. V. curare, aliquo tempore ante adventum legatorum, diligenter orari in universo Belgio pro pace, indictis publicis supplicationibus generalibus [1]), in omnibus diocesibus Belgii, circumlato etiam Venerabili sacramento, itemque propositis indulgentiis illis, qui diligenter Dominum Deum orarent pro obtinenda bona pace et concordia, aliaque pia opera facerent, ad quae solet Sedes apostolica populum christianum hortari et invitare ad provocandam et obtinendam Dei misericordiam. Quod eo magis fieri expediret, quando concionatores in illis solennibus populi conventibus, qui esse solent, quoties fiunt supplicationes generales, multa dicerent pertinentia ad excitandum populum Belgicum omnesque ejus ordines ad expetendam bonam pacem et concordiam cum rege.

Sed quia paucos nunc habemus episcopos et eorum, qui supersunt, alii retinentur captivi, ut D. episcopus Iprensis et dominus episcopus Brugensis, alii propter evidens periculum sese subduxerunt ad tempus, et verum videtur princeps Aurengiae rem agere ut novi episcopatus, in Belgio superioribus annis instituti a Paulo IV, rogatu regis Catholici, aboleantur, posset S. V. literis suis, quas hac de re scriberet ad singulos episcopos eorumve vicarios et capitula cathedralia, mittere ad vicarium generalem domini archiepiscopi Cameracensis, ut ipse pro sua prudentia eas confestim mittat et dirigat, quam optime utilissimeque fieri poterit, ad consequendum eum effectum, quem optat S. V.

Fortassis etiam expediret S. V. compositionem hujus belli civilis Belgici per bonam pacem et concordiam etiam commendare precibus aliarum provinciarum orbis christiani, uti alias factum est in rebus non majoris momenti, ut Deus multiplicatis intercessoribus facilius exoretur.

Archivalia I, n°. 2110.

660. 1578, MAART 16. — Johannes de Vendeville schrijft opnieuw aan Gregorius XIII om te betoogen, dat deze met den keizer moet samenwerken tot herstel des vredes in de Nederlanden.

Archivalia I, n°. 2111. — Gedr. Theiner, *Annales* II, p. 430.

1) Aan dit voorstel gaf de paus gevolg door zijne jubilé-bulle van 30 Juli 1578.

661. 1578, APRIL 17. — De Spaansche nuntius Sega aan den karninaal-staatssecretaris (Gallio): over de buitengewone geldheffing, op de geestelijkheid van Spanje te leggen tot onderstand der krijgskosten in de Nederlanden.

. . . . . Et dopo lungo discorso in procurare di persuadermi la instante necessità di S. Mstà. per soccorrere alle cose di Fiandra con gran somma di danaro, mi dissero [1]), che la somma, di che si compiaceva Nostro Signore di fare gratia à S. Mstà., era argomento del buon animo di S. Bne. in servitio tanto importante, commune et necessario, di che S. Mstà. ne basciava i piedi alla Stà. Sua. Che ben era vero, che la quantità pareva poca, considerato il bisogno, et che il modo della essattione, che si proponeva da S. Bne. in via d'escusado, non si poteva mettere in atto prattico, se non con molta gravezza di quella parte del clero, che possiede beneficii decimali et primitiali, alegando che non consistendo buona parte delli beneficii di Spagna in altro che in decime et primitie, non era bene, che li decimali et primitiali solo portassero il peso della impositione, che veniva per causa così universale, ma che era honesto, che la medesima impositione universalmente toccasse tutto il clero; alegando che quando S. Mstà. è venuta à compositione con detti decimali et primitiali, dopo lungo contrasto li deputati di quella parte del clero, che gode beneficii di questa natura, hanno fatto constare, che in somma non si poteva venire à compositione maggiore di ducento cinquanta milla scudi l'anno, in che restarono concordi, et che se hora sopra detta concordia si facesse nuova impositione, il clero teneria per fermo, che fosse opera di Sua Mtà. per ottenere per questa strada di N°. Sre. quello, che non haveva potuto ottenere col mezo della concordia; et che ne fariano gravi querele. Però che S. Mstà. stava in questo medesimo proposito, che essendo S. Stà. risoluta di fare la gratia, più commodo era et più universale accrescerla al sussidio delle galere, che comprendono tutti li benificii, che tengono rendita, etiandio di stabili, di censi et simili altri frutti, che non sono nè decime nè primitie. Io replicai, che quanto alla quantità, se si conferiva alla molta volontà di N°. Sre. verso di S. Mstà. et al bisogno del negotio, veramente era poca, poichè S. Stà. desiderava molto alla Mstà. S., et l'importanza del negotio lo meritava; ma che conferita alle persone, delle quali si deve cavare, erano tanti e tante le impositioni, di che fino à questa hora veniva gravato il clero di Spagna et gratiato S. Mstà. da S. Bne., che non doveva parer'duro, che S. Stà. non allargasse più la mano di quello che havea fatto nella prima oblatione, poichè et per il servitio di Dio, per la riputatione del clero, et per il servitio medesimo di S. Mstà. non conveniva, che S. Stà. lo gravasse maggiormente, et che io non havevo commissione d'accrescere un maravíde [2]) sopra la somma proposta; nè mi pareva, che S. Mtà. ci dovesse fare altra difficoltà, contentandosi della buona volontà di N°. Sre., poichè vedeva che così prontamente offeriva quello che poteva, per soccorrere alli bisogni instanti per guerra così legitima. Et che quanto al modo della essattione non occorreva pensare d'ingroppare gl'interessi di Fiandra con quelli del sussidio delle galere, non havendo essi punto di commune insieme; ma che io propo-

1) Drie afgevaardigden des konings, die met den nuntius kwamen spreken.
2) Spaansch muntstuk van geringe waarde.

nerei, che si trovasse modo di dare nuovo vocabolo à questa impositione, perchè si conoscesse che ha da servire per il negotio di Fiandra solo, et per assestarla sì che universalmente comprendesse tutto il clero; che questo quanto à me mi pareva ragionevole, et che quanto alla quantità, io non potevo se non raccommandare à N°. S^re^. il desiderio di S. M^stà^., poichè era cosi honesto et necessario, che speravo che S. S^tà^., essaminate le forze del clero et le gravezze che tiene, non haveria mancato di ponerli quel peso, che li fosse parso che havessero potuto portare per il tempo, che durara la guerra di Fiandra . . . . *(Ten slotte beveelt Sega* [1]) *de zaak warm aan)* perchè veramente mi consta della necessità della Maestà Sua, della gran somma di danaro, che bisogna consumare nella guerra di Fiandra, e della risoluta intenzione, che tiene S. M., di non abandonare quella impresa, fin chè non veggia salva la religione Cattholica et la ubidienza . . . . .

Spagna Vol. 11 (f. p. 234—235 (oorspr. eigenh. get.).

662. 1578, APRIL 19. — Philips II bedankt paus Gregorius XIII voor de hem verleende subsidie tot bestrijding van den Nederlandschen opstand.

Muy sancto padre! La carta de mano de V. S^d^. de 16 de Marcio me die su nuncio y me dixo de sa parte la gracia que V. S^d^. hasido sempre de hazerme; y aunque al nuncio he dicho en la que le he estimado, y que por ello bese a V. S^d^. les muy sanctos pies, de muy parte he quelido yo hazer lo por esta tambien y ordeno a don Juan de Cuñiga que haga lo mysmo. Suplico a V. S^d^. le crea como a my mysmo y que con el animo de padre que selga monido a ayudarme con esta gracia procure de alargarla, lo mas que se podiere y mandarla despachar con el complimyento, que yo espero de V. S^d^, pues sabe que lo empleo todo an servicio de Dios y defensa de la religion y conservacion de esa sancta Sede. Nuestro Señor guarde a V. S^d^. muy largos años como la christianidad ha menester. De Madrid a 19 de Abril 1578.

Muy humilde hyo de V. S^d^.
EL REY.

Spagna Vol. 11 p. 243—244 (oorspr. geheel eigenh.).

663. 1578, APRIL 21. — Gregorius XIII antwoordt aan don Juan, de berichten zijner afgevaardigden Marius en Rogerius over de Nederlandsche troebelen met leedwezen te hebben gehoord, en moedigt hem verder aan.

Dilecto filio, nobili viro, Joanni Austriae Gregorius papa XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem. Ex quo tempore coeperant motus isti Belgici, facile judicavimus, eos hominum perfidia, non ulla Catholici regis culpa excitatos fuisse, idque etiam omnes et sapientes

1) Tegelijk schrijft hij aan den Staatssecretaris, dat de geldheffing „non dorrà passere 200 mila scudi l'anno, da impiegarsi per soccorso de la guerra di Fiandra per due anni soli, et deinde ad beneplacitum, poichè potremo esser quasi che sicuri, che per via di guerra non si finiranno li travagli di Fiandra . . . . . (*t. a. p. 241 naar cijferschrift.*)

sentire cognovimus. Quo vero magis hostes ipsi quaerebant spargendis disseminandisque sermonibus et scriptis sese purgare et tegere, eo magis fraudem apparere atque exstare animadvertimus. Quam enim causam afferrent adversus regem optimum et Christi primum gloriae, tum suorum salutis atque amplitudinis Catholicaeque religionis et disciplinae cultus studiosissimum? Te vero gubernatore quam possent defectionis causam confingere? Quid tibi ad timorem proponere? Et quamquam perfidia ipsa perspicua erat, tamen libenter audivimus dilectos filios Marium et Rogerium, quos Nobilitas Tua ad nos misit, deque motuum ipsorum ortu, progressu tuaque omnibus in rebus perpetua prudentia et vigilantia, ex ipsorum sermone cognovimus. Summam spem habemus in causae aequitate inque tua virtute. Neque enim deerit Deus suae causae, quique hactenus tuis consiliis atque actionibus praefuit teque Sua ope servavit semperque adjuvit, de secleratis etiam penas sumet eumque exitum tribuet, quem Catholici omnes cupiunt. Nosque ab ipsius bonitate quanta maxima possumus animi contentione et demissione precari non desistimus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 21 aprilis 1578, pontificatus nostri anno sexto.

Archivalia I, nº. 647.

664. 1578, JUNI 9. — Gregorius XIII schrijft aan den koning van Frankrijk, met groot leedwezen te hebben gehoord, dat Anjou zich naar de Nederlanden begeven wil, en zendt den nuntius Fabio Mirto Frangipani om met hem overleg te plegen.

Archivalia I, nº. 648. — Gedr. Theiner, *Annales* II, p. 432.

665. 1578, JULI 15. — Gregorius XIII aan de gezamenlijke bisschoppen en geestelijkheid der Nederlanden, die hij dringend vermaant om door woord en voorbeeld de trouw jegens den katholieken godsdienst en den koning aan te wakkeren.

Archivalia I, nº. 649. — Gedr. *Archief aartsb. Utrecht,* XXII, p. 429.

666. 1578. JULI 16. — Gregorius XIII stelt strenge kerkelijke straffen op het deelnemen aan de bijeenkomst der Staten-Generaal te Brussel, welke door Philips II verboden is.

Archivalia I, nº. 650. — Gedr. *Archief aartsb. Utrecht,* XXII, p. 431.

667. 1578, JULI 17. — Gregorius XIII ontslaat de belanghebbenden van alle mogelijke eeden of beloften in strijd met het bevel, om niet verder deel te nemen aan de samenkomst der Staten-Generaal te Brussel.

Archivalia I, nº. 651. — Gedr. *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 435.

668. 1578, JULI 18. — Gregorius XIII verleent aan de bisschoppen van Namen, Middelburg, 's-Hertogenbosch en Roermond, volmacht, om met gestrengheid, ook met toepassing der kerkelijke straffen, op te treden tegen alle geestelijke of wereldlijke personen in hun rechtsgebied, die met de opstandelingen medewerken.

Archivalia I, nº. 652. — Gedr. *Archief aartsb. Utrecht*, XXII, p. 437.

669. 1578, JULI 30. — Gregorius XIII schrijft den jubilé-aflaat en zoowel in als buiten Rome openbare processies en bijzondere gebeden uit, om het einde der troebelen in de Nederlanden en afwending van het gevaar der ketterij te verkrijgen.

Archivalia I, nº. 1290. — Theiner, *Annales* II, p. 431.

670. 1578, AUGUSTUS 25. — De Fransche nuntius Frangipani aan den Spaanschen nuntius Sega: over zijn bezoek te Mons [1]), waar hij vruchteloos poogde, Anjou van diens onderneming in de Nederlanden terug te houden.

Illmo. et Rev^mo^. monsignore, signor mio osservandissimo.

V. S. Rev^ma^. harà inteso la quarta mia missione in Francia, a far la quarta prova di questi cervelli et della pelle mia, il che, ancorchè malagevolmente per l'età, et dirò ancho stracchezza mia, hò fatto però volontieri per obedienza di N. S. in cosa, che è di servitio di Dio et di beneficio publico. Gionto in Parigi, me ne passai subito nel ducato di Alanzone per trovar monsignor il duca, che nol trovai, havendo quei suoi mali conseglieri fattoli acelerar la partenza, per farli schivar l'abboccamento mio con lui.

Ritornai in Parigi et conferito ogni cosa col re et regina madre, fur di parere, ch'io dovesse andare a trovar quel signore in Monts in Henault, dove si era inteso esser gionto. Et prima di impegnarsi più a quella mal consegliata impresa, dovesse io in nome di N. S. farli rimonstranza dell'error suo et far questa ultima prova di ritirarnelo.

Andai in Monts, dove trovai quel signore star con così poca autorità, che pareva più tosto raccommandato a quelle genti che governatore ò protettore, come egli et i suoi dicevano. Haveva con se dentro di Monts la sua casa assolutamente et in compagna in certi lochetti aperti poteva havere in quel posto intorno a 1500 soldati.

Il governo et l'arme et la custodia delle ville et paese di quella provincia son del conte di Lahen [2]), governatore di detta provincia, comandandosi et eseguendosi ogni cosa di autorità et ordine di detto di Lahen.

Non haveva monsignore intendimento alcuno con i Stati Generali, et per questo effetto, stando io là, vi mando Bussi di Ambosa [3]), suo primo gentilhomo, con due altri gentilhomini. Et è da sapere, che tra monsignore sudetto et quei Stati si era havuta pratica per otto mesi, la qual pratica sendosi finalmente esclusa per alcune difficultà, il conte sudetto de Lahen, sendo venuto in rottura con Oranges et con i Stati, che cercavano di levarli quel governo, et, se havesser potuto, ancho di farlo prigione, come a chi sta per cadere, si è attaccato a questo ramo, che prima li è venuto alla mano, non confidando di re Catholico per ribellion commessa in quelle guerre. Et per questa via monsignore sudetto fu introdotto in Monts, senza intentione alcuna di Stati Generali.

Io li mostrai le difficultà et incompatibilità, che conoscevo d'ogni sorte

1) Zie Muller-Diegerick, *Documents* I, p. 369 (noot). — Bussenmaker, *De afscheiding der Waalsche gewesten* (Haarlem, 1895) I, p. 362.

2) George de Lalaing, graaf van Rennenburg.

3) Bussy d'Amboise, de bijzondere gunsteling van Anjou.

di convenenza tra la persona sua et quei Stati et Oranges, prima per la concorrenza di superiorità tra esso et Oranges, non volendo Oranges sottomettersi a lui, come lui non doveva ad Oranges; appresso la disparità di forze, sendo quello portato et sostenuto da Stati, da Alemani et da Inglesi, sendo esso monsignore solo, agiontovi poi la difficultà et contrarietà di pretesti di religione, portando quello l'heretica, et monsignore la Catholica. Et li misi ultimamente in consideratione la difficultà del principe Matthia, al quale i Stati et Oranges adheriscono, protegendo lor stessi nel pretesto di quel giovenetto, et la regina d'Inghilterra, la qual consente, che si accetti qualche soccorzo di arme Franzesi, quanto bastino a nutrir quei rumori, ma non vuol la persona di esso monsignore, le quali difficultà, ciascuna per se stessa et moltò più tutte insieme, sono per mio parere insuperabili, come già si vede manifestamente per la pratica tuttavia tenuta in lungo, con risposte incerte et indegne, tal che, come io già li predissi, credo anzi mi par di veder certo, che quel giovene debba far una ritirata in tempo, che conoscerà di haver fatto errore a non ricevere li amorevoli et honorevoli ricordi, che li son stati fatti in nome di N. S.

Vi son concorse dopoi delle genti di questo regno così alla sfilata in qualche numero forse di 6 mila et più persone; però tutte vil genti, da mangiare, rubbare et far ogni altro mestiero che di combattere. Et chi sa, come so io, il costume di queste genti, che sono andate dell' altre volte senza potersi ritenere ancho contra il proprio re, non si maravigliarà, che non si possano ritenere in questo caso.

Dette genti non sono ancho intrate nel paese di Fiandra, et si stanno così importate nei confini di Normandia, Piccardia et Campagna, mangiando et rubbando et ruinando quei poveretti paesani.

Queste genti, non accordandosi monsignore coi Stati, saranno di maggior numero, li faranno maggior danno, perchè non essendo pagate, come non saranno, che non vi è il modo, ò che rubberanno et ruineranno quei paesi, et si faranno più odiosi che i Spagnoli, ò che si disfaranno, come è costume lor di fare, lassando monsignor disarmato, et così con poca sua riputatione in ogni caso.

Non ho mancato di ricordarli in nome di N. S. tutto quel che potesse il padre al figlio per ritirarlo da un mal conseglio, mettendoli in consideratione i mali grandi, de' quali può esser causa, contra l'honor di Dio, et occasion di guerre tra principi christiani, con travaglio et ruina della christianità tutta, l'ingiustitia, che faceva a un re vicino et suo fratello, il mal nome, che haria dato di se, di avido et invasor di Stati di altri, il che l'haria fatto odioso et diffidente con gli altri principi et con ogniuno; li ho messo in consideratione molte difficultà insuperabili.

Et perciò l'ho pregato non lassarsi passar così bona occasione di ritirarsi di una ingiusta impresa, ad instanza del papa et áltri principi, che lo pregano, et con la autorità di detti principi, come fratello che è di re di Spagna, intrar in loco di arbitro tra quel re et quei suoi Stati, disponendo quello alla clemenza, et questi alla obedienza; di che havrebbe riportato molta laude, con autorità, che si harebbe acquistata di commun arbitrio con tutti i principi christiani. Et delle altre cose che li dissi, et replicai pur assai in questo proposito.

Ma quel giovene signore è così mal consegliato, che non vede et non intende nulla di queste cose, et li pare, sendo di già passato tanto innanzi

col' arme dentro quel paese, di non potersene ritirar con sua dignità, che Dio perdoni a quelli, che così mal lo consegliano.

Di tutto ho dato conto al re et alla regina madre, et l'uno et l'altra ne senteno dispiacer grande. Et il re, non potendo ritirar il fratello da quella impresa, è risoluto di volersene tener ritirato lui, et far conoscere il buon animo suo a N. S., al re di Spagna et a gli altri principi, alli quali tutti ha mandato persone espresse a far dimostratione di queste bono et christiano animo suo.

Forse che monsignore harà cominciato a provar qualche mal passo, potrebbe avvedersi del mal conseglio, che l'ha spento innanzi, così incautamente. Et io per me son di opinione, che le difficultà et la necessità li insegnaranno di non potere et di non dovere perseverarvi.

Nel maneggiar questo negotio ho ritrovato che coloro, che han spento questo giovene a una così mal pensata impresa, hanno havuto per principale objetto di poter per questa via metter l'arme in mano a questi duo re di Spagna et di Francia, et in questo modo di haver concorso di forze dal re et dal regno senza spesa di monsignore, et maneggiare et comandar loro il tutto, et così in questo regno, come in quei Stati sollevar su i rebelli et altre genti di licentiosa vita, con mettere ogni cosa in disordine et tener l'arme in mano sempre, et finalmente confondere l'autorità di Dio, quella dei re et la giustitia et le leggi tutte. Di che così come ho avertito queste Maestà quì et N°. S^re^. in Roma, così ho avertito ancho l'agente quì di S. M^stà^. Catolica, per la sua parte, a dover esser prudenti tutti in non lasciarse per impacienza tirare ad atto di rottura, che non sarebbe altro che condurre ad effetto il mal conseglio di costoro.

Di alcuni altri particolari, che non si possono così confidare al scriver commune, massime del profitto, che si protrebbe cavare dalla inimicitia et divisione di quel di Lalen con Oranges, ne ho dato avviso con fogli apportati a N°. S^re^.

Io non ho mancato et non mancarò, mentre sarò in queste banne, di pensarvi et dirvi et farvi tutto quel che saprò et potrò per il servitio di Dio et benefitio publico, conforme al ordine che n' ho di N°. S^re^., et al debito mio di christiano. Et piaccia a Sua divina Maestà di farne riuscire quel bono effetto, che se ne desidera.

Di tutto ho voluto far questo compendio con V. S. R^ma^., come la penna et la carta lo comporta, così per occasione di farli riverenza, come per sua informatione per poterne dar qualche conto di là a S. M^stà^. ò a suoi ministri per gli officii, che si fanno in nome di N. S^re^. Et pregandola a conservarmi nella sua bona gratia, riverentemente li bascio la mano; ch'el Signore Dio la conservi sana et felice sempre, come desidera.

Di Parigi, li 25 di Agosto 1578.

Di V. S. Illma. et Rev^ma^. affettionatissimo servitore
L'arcivescovo di Nazarette. } *Eigenh. get.*

Op den rug het adres: Al' Illmo. et Rev^mo^. signor mio osservandissimo, monsignor il vescovo de la Ripa, nuntio di N°. S^re^. appresso al re Catolico a Madrid.

Ottob. lat. 3207 Pars. I f. 41—42^v^ (oorspr.) — Zie *Archivalia* II, n°. 250.

671. 1578, OCTOBER 2. — Alexander Farnese bericht aan paus Gregorius XIII het overlijden van don Juan [1]), wiens voorloopige opvolger hij is.

Beatissimo padre.

Essendo il Signore Dio stato servito di terminar i giorni del Signor Don Giovanni (che sia in gloria), chiamandolo ultimanente a se doppo esser' stato quindici dì indisposto, e lassando tutti noi quà, et me particolarmente, come il più obligato et che le portavo più affettione d'ogni altro, ripieno di quell' afflittione et amaritudine, che 'l caso e la perdita universale della christianità, quella di Sua Maestà, et la propria mia ricerca, m'è parso che convenghi all' obligo mio, non solo di partecipar' con la Santità Vostra questo doloroso accidente, ma di condolermene affettuosamente, come faccia con lei; poichè m'assicuro, che sentirà di tal' perdita quella parte del' dispiacere, che conviene, et con molta ragione, poichè in vero si ritrova meno un' principe Catholico, prudente et valoroso et ossequiosissimo a cotesta santa Sede et desiderosissimo d'obbedire et servire la persona della Santità Vostra particolaremente. Piacque a quella benedett' anima di renuntiare a me in quest' ultimi suoi giorni il suo carico, facendo sopra ciò quella dichiaratione, che le parve convenire. Et la Santità Vostra può assicurarsi, che se avessi potuto scusarmi di non accettar' peso tale in questi tempi, l'havrei fatto molto volentieri. Ma il conoscer chiaramente, che non risolvendomi a questo, il servitio di Dio, della religione et di Sua Maestà, a' quali sono per tanti rispetti tanto obbligato, come si sa, ne haveriano potuto ricever' notabil danno, ha causato, che ho accettato questa briga, sino a nuovo ordine di Sua Maestà. E fra tanto procurerò con ogni industria et diligentia possibile, di governare questi negotii conforme a come giudicherò convenire al' benefitio della religione e servitio di Sua Maestà, nè lassarò nelle occasioni, che mi s'appresenteranno in questo mentre di servir Vostra Beatitudine, conforme all' obbligo, che tenga di farlo. Con che baciandole con la debita reverentia i santissimi piedi, resto pregando N. S^re^., che l'essalti et feleciti, come desidera. Dal' forte di Bugia [2]), a 2 d'Ottobre 1578.

Di V. S^tà^.

l'humisissimo servitore et vassallo
ALESSANDRO FARNESE. } *Eigenh. get.*

Archivalia I, n°. 2270.

672. 1578, NOVEMBER 10. — Alexander Farnese bericht aan Gregorius XIII, dat Philips II hem definitief benoemd heeft tot landvoogd der Nederlanden, maar dat hij vreest als zoodanig misschien niet te zullen slagen.

Beatissimo padre.

Mi trovo haver' dato aviso alla Santità Vostra della perdita, che si era fatta del' signor Don Giovanni, che sia in cielo, e delle cause, che m'obbligavono per servitio di Nostro Signore Dio et di Sua Maestà Cattolica, di sostener' questo peso, sinchè la Maestà Sua fosse servita di dichiarar' altra cosa. Hora con questa vengo a dar conto alla Santità Vostra, come di poi Sua Maestà si

1) Gest. 1 Oct. 1578.
2) Bouges.

è compiaciuta di comandarmi, ch'io continui a servirla in questi Stati col medesimo carico e grado, che c'haveva quella gloriosa memoria. Onde per l'obligo, che tengo per tante cause al servitio di Sua Maestà, e per la molta confidenza, che mostra nella persona mia, il che vien da me stimato più d'ogn'altra cosa di questo mondo, ricevo tal deliberatione per gratia particolare da Sua Maestà, et così m'ingegnerò di servirla con la fede e amore, che si conviene, et in modo, che haverà occasione di restar' sodisfatta, se non del servitio, almeno della buona volontà, con che m'impiegherò in esso, et scusarmi, se le cose non riusciranno conforme all' intention' sua et al' bisogno del negotio, poichè stanno al presente della maniera, che la Santità Vostra deve sapere, che causerà anco, che appresso di lei et del mondo non doverò esse incolpato, in caso che succeda altrimenti. Et se Sua Divina Maestà mi concederà gratia, ch'io possa metter' ad effetto i miei buoni pensieri, la Santità Vostra può ben assicurarsi, che son' tanto conforme al suo santo servitio et a quel di Sua Maestà, che le cose della religione et degl'altri giusti et ragionevoli fini, che si pretendono in questo negotio, passeranno bene et a sua sodisfatione. Il che mi sarà d'infinito gusto, come anco, che la Santità Vostra mi comandi e tenga per quel devoto servitore che le sono, conservandomi nella sua buona et santa gratia. Con che basiandoli con la debita reverentia i santissimi piedi, resto pregando N. S^re., che la conservi e prosperi per quel lungo tempo, ch'io desidero et la Christianità ha bisogno. Di Bugia, di 10 Novembre 1578.

Di V. S^tà.

humilissimo servitore et vassallo
Alessandro Farnese. } *Eigenh. get.*

Archivalia I, n°. 2271.

673. 1578, NOVEMBER 28. — De Spaansche nuntius Sega aan den kardinaal-staatssecretaris (Ptolomeo Gallio): over de komst van aartshertog Matthias in de Nederlanden, en over den bisschop van Yperen (Martinus Rythoven), die als afgevaardigde der Staten-Generaal naar Rome gaat.

28 di Novembre.

Ho parlato hoggi a lungo a l'ambasciadore de lo imperatore, et da se stesso è uscito che ha qualche inditio, che questo moto di Matthias è stato per opera de la regina d'Inghilterra, et che è stato allettato a questo sotto speranza di matrimonio; et mi dice, che il medesimo Matthias si lasciò uscir di bocca in un certo luogo del viaggio, che egli andava a dritto camino in Inghilterra, soggiungendomi, che un Giovanni Smiteo [1]), che già più mesi sono fu ambasciadore de la detta regina a questo re, trovandosi a ragionamento seco, quando venne l'avviso de la pace seguita in Fiandra, disse che S. M^tà. Cattolica poteva scrivere il seguito di questa pace per la maggior vittoria, che havesse ottenuta et fusse per ottenere a tempo di sua vita, poichè egli ben sapeva le ruine, che soprastavano, quando non fusse seguita. Sopra

1) Sir John Smith was in 1577 als gezant door Elisabeth naar Spanje gezonden om bevrijding van Engelsche onderdanen te vorderen, die aldaar in de gevangenis van de Inquisitie waren opgesloten. (Meyer, *England und die Kath. Kirche*, p. 219).

le quali parole inferisce, che volesse intendere di questo progresso; et questo cavaliero è molto bene intentionato et sta di una malissima voglia di questo motivo, come quello, che conosce la persona di Matthias per huomo sodo et di giudicio, et che perciò non sia per essersi mosso senza fondamento almeno apparente. Matthias è giovine di 22 anni, bellissimo di corpo, del quale mi ha mostrato un ritratto grande del naturale, tal chè saria facil cosa che questa gatta vecchia [1]) potesse desiderare di provar sorge [2]) tenero. Et tanto maggiormente mi vo confermando in questo, quanto che dal Prada, secretario di don Giovanni, con una lettera di 4 di questo da Lucemburg mi scrive, che la medesima regina havendo inteso, che li Stati, ò alcuno di essi attendono tuttavia a la prattica del duca di Alanson, ha protestato a li medesimi Stati, che avvertischino di non lassar entrare Francesi al governo di quei paesi, se pretendono di tener amicitia con lei; talchè io non so intendere intieramente questa prattica, se non è che corra qualche divisione tra li Stati medesimi, come ho sempre sperato, parendomi impossibile, che possa durare unione in questa confusione Babillonica. Nè so interpretar queste attioni, che hoggi si faccia entrare il principe di Orange trionfante, dimane Matthias, et appresso si chiami Alanson; che ne la capitulatione si faccia la professione de la religione Cattolica, et poi si domandi la confessione Augustana; si publichi il concilio di Trento, et si viva ne la libertà che si vive di tutte le cose; si tenga stretta lega con la regina d'Inghilterra, col principe di Orange et con altri heretici, et si mandi ambasciadori a N. S^re., come intendo che si ha mandato il vescovo di Ipri; ma che sopra tutto non si ritrovi modo di mandar huomo in Spagna; argomento di mala intentione, et che per consequenza la publicatione del Concilio, et lo ambasciadore a S. S.^tà sono cose per dar pastura al mondo, et per gabbar S. B^ne., se possono. Essendo però vero che venga costì il detto vescovo, bisognerà con esso star molto occulato col solito riservo in credere, stando tante dissonanze, et finchè non si veda buona chiarezza di sincera intentione. Il vescovo è un gran letterato, et in mio concetto lo tengo per huomo da bene, et per un buon Christiano, ma li vescovi in quelle parti, stando le cose in qaesti frangenti, non sunt omnino sui juris. Laudo tuttavia che sia ricevuto con quella pietà, che si ricerca come ambasciadore mandato dal figliol prodigo, et che godendo del beneficio del tempo, si aspetti d'intendere dove sia per battere S. M^stà. La publicatione del Concilio, se pur è vero che sia fatta, non è per altro, se non per mostrar un desiderio di vivere Catholicamente, poichè io haveva molte volte detestato, che il Concilio non si fusse mai messo in essecutione in quelli paesi, onde mi ricordo di haverne scritto costì ....

Spagna, Vol. 11 p. 95—98 (naar cijferschrift).

674. 1578, DECEMBER 3. — Gregorius XIII betuigt zijne vreugde en zijn vertrouwen aan Alexander Farnese, wien het opperbevel in de Nederlanden is toevertrouwd.

Archivalia I, n°. 663. — Gedr. Theiner, *Annales* II, p. 434.

675. 1579. — Betoog van Sega aan koning Philips, dat hij zijne krachten moet samentrekken voor de krijgsonderneming tegen Engeland.

Archivalia I, n°. 2108.

---

1) Koningin Elisabeth. 2) Sorcia = muis.

676. (ONGEVEER 1579). — **Betoog, hoe noodlottig voor den godsdienst en de zaak des konings de pacificatie van Gent is geweest, en hoe alsnog in het geleden nadeel kan worden voorzien.**

Demonstratio brevis, quam perniciosa fuerit religioni, regiae majestati et Catholicis Belgii pax Gandavensis; unde colligere licebit, nulla ratione talem pacificationem admittendam, si consultum velimus reipublicae christianae.

In primis quam perniciosa fuerit Belgio haec pax Gandavensis, non opus est alia demonstratione, quam quae ex subsecutis fructibus et effectibus illius preclarae pacis colligi potest, in qua haeretici fraudulenter imposuerunt regi et miseris Catholicis.

Nam ut ab executione illius pacis ordiamur, restitutis exulibus haereticis in bonis et possessionibus suis, exautorizatis militibus regiis, dimissis canibus, venerunt lupi in gregem Dominicum, qui statim in Hollandia et Zelandia, ubi imperium tenebat tunc Auraicus, uti modo, omnia monasteria fratrum Minorum de Observantia dejecerunt et funditus everterunt. Subsecuta fuit mox non solum in Hollandia, sed pene in toto Belgio, demolitio omnium castrorum suae majestatis. Demum eo compulsus fuit Austriacus, ut ad castrum Namurcense profugerit, nova expectans praesidia.

Mox sic aucta fuit tyrannis Auraici, ut non solum in civitatibus Hollandiae et Zelandiae, suae majestatis subditis, et in ditione Ultrajectensi secundum pacta pacis Gandavensis, sed etiam Brabantiae et Flandriae gubernationem sibi vendicarit, imo fere totius Belgii.

In civitatibus vero Hollandiae et Zelandiae, in quibus ante pacem Gandavensem integra erat religio, ea contra pacta jurata per vim mutata fuit et subditis fidelibus erepta. Catholicorum autem nulla fuit habita ratio, quod tamen requirebant pacta pacis, adeo ut multis in locis etiamnum maneant spoliati bonis suis immobilibus Catholici, quorum restitutio secundum pacta pacis Gandavensis illis debebatur.

Quod si similis pax ineatur cum rebellibus, qualis inita dicitur cum D. de Montengi [1]), et D. de la Motte, sua Majestas, dimissis copiis suis, in ultimum discrimen adducet Catholicos omnes una cum sanctissima religione. Neque tantum extremo periculo exponet Belgium, sed etiam in discrimen adducet sanctissimam religionem per universam Europam et suae maiestatis coronam.

Nam ut sunt inquieta haereticorum ingenia, sanguini Catholicorum semper inhiantes, non quiescent donec (in) universa Europa exterminetur religio.

Si sua majestas sibi bene consultum velit, cum ille praecipuus Catholicae religionis hoc saeculo nostro datus videatur a Deo Optimo Maximo defensor et assertor, serio perpendet secum, quot millium animarum jactura hinc subsequetur, de quibus ille justissimo judici redduturus est rationem aliqando, et forte brevi; sanguinem enim earum requiret de manu pastoris, id est regis.

Sane si non potest alia ratio inveniri, quam ut dimittatur miles Hispanus, praestaret extrema tentare quam tale quid committere.

---

1) Lees: Montigny. — Hier wordt blijkbaar gezinspeeld op de verzoening der beide Grooten, die plaats had in het laatst van 1578 en uitliep op de Unie van Atrecht, 6 Januari 1579. Vgl. Blok, *Geschiedenis*, III, blz. 219 vv.

Si coeat diu desiderata pax conditionibus pacis Gandavensis, ubi manebit Auraicus? Ubi Joannes Nassovius? Ubi senatus haereticus in civitatibus? Ubi consiliarii, gubernatores etc., a tyranno haeretico Auraico, Catholicis profligatis substituti? Si tales maneant in gubernaculis reipublicae, quam misera erit conditio Catholicorum? Quid illis expectandum restabit, nisi caedes et internetio crudelissima? Sicut oves occisionis reputati sumus omnes. An hoc non erit lupis tradere oves? Quam securitatem praestabunt regi haeretici rebelles? Quam fidem servabunt, exarmato rege, qui pacta etiam jurata non servant? Si pax Gandavensis concedatur, qualis erit authoritas optimi regis in subditos? Sane non expediret publicae paci talem principem, in ordinem redactum, praeesse reipublicae. Nota est historia regum Francorum sub comitibus palatii *etc.*

Quod ad dimissionem militis Hispani attinet, tatis est constitutio Belgii, quod etiam, restituto rege una cum religione ad comprimendum furorem haereticorum et populi sediosi motus, necesse erit ad tempus constituere in praesidiis cohortes aliquot pro publica pace et religione tuenda, quae alioquin hoc rerum statu per magistratum etiam Catholicum tueri non poterit, neque collapsa justitia erigi.

Sua majestas in optima et justissima causa pro se habet Deum. Non dubium est, quin Dominus aliquando respiciet lachrimas et exaudiet orationes tot millium clamantium in caelum, et suae majestati optatam victoriam contra hostes suos concedet, modo adhibeantur media ut tollantur illa mala, quae merito iram Dei excitare possent et desideratam victoriam impedire.

Causae porro, quae optimi regis contra rebelles et hostes fidei hactenus retardasse videntur felicem progressum, hae assignari possent. In primis: neglecta disciplina militaris, adeo quod in quibusdam locis improbitas militum tanta fuerit, quod etiam manus non abstinuerint a spoliatione templorum. Notum est optimi Christianissimi regis Francorum, Clodovei primi, dictum (ut est apud B. Gregorium Turonensem lib. primo Historiae Francorum) qui dum castra metaret contra Alaricum, Gotharum regem haereticum Arianum, in Pictavorum urbe morantem, cum ei esset per Turonicum agrum transeundum, pro reverentia S. Martini edictum promulgavit, ne quis de regione illa aliud quam herbarum alimenta aquamque presumeret. Porro quidam ex militibus cujusdam pauperis rustici foenum depredatus est, interpretans illud esse gramen. Cum autem ejus rei querela pervenisset ad regem, mulctato militis capite: „Ubi erit, ait, spes victoriae, si B. Martinus offendatur? Ubi erit spes nostra victoriae consequendae, si Christus offendatur?"

Secundo: oppressio Catholicorum in illis civitatibus, quae se ultro subdiderunt suae majestati. Nam talis oppressio pessimi exempli est illis civitatibus, quae alioquin paratae essent sese dedere.

Tertio: neglectus Catholicorum exulum. Hinc factum est quod in hoc bello civili, nisi Christi ageretur causa, pauci essent qui sequerentur partes optini regis.

His malis, si debita adhibeantur remedia, sperandum est de Dei Optimi Maximi misericordia, quod brevi devictis hostibus, Deo suus honor restituetur et suae majestati debita obedientia.

Oorspr. (?) Vat. arch. Miscell. Arm. II (= Polit. Varia) Vol. 147 f. 69—70. — Vgl. *Archivalia* I, nº. 867.

677. 1579, JUNI 30. — Alexander Farnese aan paus Gregorius XIII: over de heugelijke inneming van Maastricht.

Beatissimo padre,

Essendo Nostro Signore Dio stato servito di concedere hieri, che fu la solemnità di S. Pietro, a Sua Maestà Cattolica vittoria di questa villa di Manstricht (*sic*), m'è parso conveniente darne col' mezzo di questa mia aviso alla Santità Vostra, assicurandomi che per esser' dell' importantia, che è al servitio di Sua Maestà, et per conseguentia di molta reputatione alle cose della religione Cattolica in queste parti, et nella congiuntura, che sono le negotioni, che si trattano, debba sentirne particolare consolatione. Resta hora, che la Santità Vostra sia servita nella buona gratia, et di favorirmi alle volte col' comandarmi et impiegarmi nelle cose di suo servitio, poichè non ha servitore che le sia più devoto nè ossequioso di quel che son'io, nè che più prontamente di me spendessi ciò che ho per servitio suo particolare et di cotesta santa Sede. Con che non essendo la presente per altro, resto baciando humilissimamente i santissimi piedi della Santità Vostra et pregandole dal Signore quella lunga vita et prosperità, ch' io, suo devotissimo servitore, desidero, et che la Christianità ha bisogno. Dal campo a Mastricht, a 30 di Giugno 1579.

D. V. S.

humilissimo servitore e vassallo
ALESSANDRO FARNESE } *Eigenh. get.*

Archivalia I, n°. 2272.

678. 1579, JULI 3. — De nuntius Castagna aan kardinaal (Alessandro) Farnese [1]): lofrede op Parma's bewonderenswaardige houding bij Maastricht en bericht over diens ziekte.

Vgl. *Archivalia* I, n°. 2330. — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte*, II, p. 224 vlg,

679. 1579, JULI 9. — Antonius Lullus, vicaris-generaal van den aartsbisschop van Besançon, aan kardinaal Santorio te Rome: over Parma's grootmoedige houding na de inneming van Maastricht.

Captum est tandem a principe Parmensi et directum Mastric, quod nos Trajectum Superius vocamus. Exemplum temeritatis populi seditiosi et rebellis. Laudatur ejusdem principis magnanimitas, praeter caetera, et clementia; qui cum victoria fieri potuisset insolentior, nihilominus tamen postridie articulos omnes (super quibus antea convenerat cum deputatis provinciarum de Henaut, Artois etc.), sine immutatione aut correctione aliqua juravit solemniter. Erant articuli hii pacificationis fore eidem cum iis, quos proposuerunt alii deputati Coloniae, excepta una causa religionis. Captivi illi, quos Orangiae servabat Gandavis, scilicet episcopus Hyprensis et Burgensis (*sic*) et dominus de Champagney et Moqueron (*sic*) [2]) atque alii, cum corruptis custodibus fugere

1) Oom van Parma.

2) Bedoeld zijn: de bisschoppen van Yperen en Brugge, alsmede de Heeren van Champagney en van Mouscron.

tentassent, retenti fuerunt, majori suo malo, ut videtur. Pro certo jam habetur, quod rumor hactenus ferebat, regem Galliae foedera percussisse cum Genevensibus et Bernensibus. Hoc lugent multi, et mirantur omnes . . . . Bisuntii, 9 Julii 1579.

Archivalia I, nº. 865.

680. 1579, JULI 20. — **Gregorius XIII wenscht Parma geluk met de verovering van Maastricht en voorspoed bij verdere krijgsbedrijven.**

Dilecto filio, nobili viro, Alexandro Farnesio, Parmae et Placentiae principi Gregorius papa XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Expectabamus quotidie literas Nobilitatis Tuae; jam enim animo praeceperamus eam laetitiam, quam nobis pollicebatur summa Dei benignitas, quae te ista tam praestanti virtute donavit. Acceptis igitur tuis literis de Matrichi (*sic*) expugnatione, et Deo gratias egimus, et virtuti tuae cogitatione atque animo gratulati sumus, quod etiam his literis facimus. Precamur autem Dei bonitatem, ut, te incolume et duce, cumulet Ecclesiam suam omnibus gaudiis largiaturque eam tranquillitatem, cujus tuendae Catholicaeque reipublicae dignitatis atque amplitudinis conservandae causa tam grave bellum a rege Catholico necessario est susceptum. Quo quidem in bello administrando et gerendo, ut enitet virtus et laus tua, sic Deum oramus, ut tibi perpetuo adsit sua gratia teque protegat, nobisque atque Ecclesiae suae quam diutissime conservet. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 20 Julii 1579, pontificatus nostri anno octavo.

Vgl. *Archivalia* I, nº. 865.

681. 1579, SEPTEMBER 7. — **Parma aan Giacomo Boncompagni [1]): dank voor ontvangen gelukwenschen, naar aanleiding der inneming van Maastricht.**

Bacio a V. l. le mani dell'amorevole officio di complimento, che l'è piaciato di far meco al mezzo della sua de 25 di Luglio in proposito della consolatione che mi significa haver sentita del buon fine, che Nostro Signor Iddio è stato servito di dare a questa impresa di Mastricht. E se bene non era necessario per certificazoni più di quel ch'io sono della buona volontà, che mi porta, et quanto partecipi di tutto le cose di mia sodisfattione, m'è perciò stato gratissimo et lo riconosco dalla molta amorevolezza sua verso di me, alla quale dal canto mio le vien benissimo corrisposto, com'ella se ne potrà chiarir' meglio per gl'effetti, con porgermi qualche occasione, et più spesso che non fa, d'impiegarmi in cose di suo servitio, nel quale le farò conoscer' sempre in me quella prontezza che si conviene . . . . Di Mastricht, a 7 di Settembre 1579.

ALESSANDRO FARNESE.

1) De natuurlijke zoon van Gregorius XIII, verwekt vóór hij in den geestelijken stand was getreden.

Op den rug het adres: All' Illmo. . . . . Giacomo Boncompagni, generale di Santa Chiesa.

Boncompagni-Ludovisi D. 35 (oorspr. geheel eigenh.). Nogmaals schreef Parma zoo hoffelijk aan denzelfde 20 October 1579. Zie *Archivalia* III, 253, *d.*

682. 1579, OCTOBER 2. — Castagna aan Parma: troost en bemoediging bij diens tegenspoed.

Al signor principe di Parma.

Mi ha consolato molto la lettera, che V. E. s'è degnata scrivermi con tanta cortesia, vedendo massime, che ella approva il conseglio ch'io presi di mandar il Breve et scriver in quella forma alli paesi d'Artoys, Hennault etc. Et starò hora aspettando, se vorranno rispondere. Ho ben compassione a V. E., che trovandosi in termine (come m'immagino et intendo che si truova) nel quale più che mai haverebbe bisogno di ressolutione, le conviene nondimeno aspettarla di Spagna, la cui naturale tardità non solo difficulta, ma il più delle volte guasta molti negotii. Et essendo questa di tanta importanza, so che V. E., astretta dal tempo, da la instanza de gl'huomini et da altre necessità, ha da pensare et da ruminar assai. Ma il suo molto valore, ajutato dal favor di Dio, il quale non può mancar a chi ha si buona mente verso il suo santo servitio, darà fine honorato et conveniente al tutto . . . . . Colonia, 2 Ottobre 1579.

Germ., Vol. 10 f. 123^v^ (gelijkt. afschr.).

683. 1579, OCTOBER 24. — Castagna aan Parma, dien hij aanspoort om zoo mogelijk Kamerijk te heroveren op de ketters.

Al principe di Parma.

Mentre ch'io sono in queste parti, non posso far di non dar qualche fastidio a V. E. con mie lettere, massime per le cose, che pare mi astrenghino per l'officio ch'io tengo. So ch'ella è informata delle cose di Cambray et dell'aggravio, che vien fatto all'arcivescovo di quella città, qual, oltre l'esser molto grato à S. S., è di quella fameglia [1]), che per continui servitii et fedeltà merita tanto appresso la Maestà Cattolica. Sono informato, che se ben la città è imperiale, suddita all'arcivescovo, la Rocca [2]) è di S. M. Cattolica, et con questo pretesto è stata presa et è ritenuta da gl'adversarii; et quel che vi è castellano, non contentandosi di governare il castello solo, se ingerisce et perverte anco tutta la città, havendo fatto pregione il suffraganeo et vicario generale del prelato et il primo scabino della città et cerca d'impadronarsi del tutto. Intendo ancora, che la Rocca non è si forte et munita, che con molta facilità non se gli levasse di mano; onde seguitaria, che l'ascivescovo potrebbe retornare nella sua città et mantenerla sempre devota di S. M. et fedele alla religione Cattolica. Ma perchè m'immagino le difficultà et li contrarii, che V. E. deve provare ne i maneggi, in che si truova, non ho ardire di domandarle in ciò cosa nessuna, ma solo raccommandarle questo negotio, et in un certo modo escitare la ottima volontà, che è in lei in questo fatto et in ogn'altra

1) Berlaymont.
2) De citadel.

buona opera, pensando che almeno a qualche tempo le potria forsi venire opportunità a di dar questa impresa (che come dico, intendo esser breve et facile) alli soldati proprii di Artoys, Hennault etc. per la vicinità, ò in altro modo riacquistare quella città et rocca et reunirla a gl'altri paesi vicini, che professano di voler'esser Cattolici et a S. M. devoti; che se detto luogo resta in mano d'altri, non potrà se non dare disturbo alli circonvicini. V. E. deve intendere molto meglio di quel che potrei pensar io, ma non posso mancare di racommandarle questo negotio . . . . . Colonia, 24 Ottobre 1579.

Germ. Vol. 10 f. 236v—237 (gelijkt. afschr.).

684. 1579, NOVEMBER 21. — Gregorius XIII bemoedigt Margaretha van Parma, bij de nieuwe aanvaarding van hare moeilijke taak in de Nederlanden.

Archivalia I, nº. 674. — Gedr. Theiner, *Annales* III, p. 106.

685. 1578, MAART 17, MÜNCHEN. — De nuntius Bartolomeo Portia aan den kardinaal-staatssecretaris (Gallio): over 's keizers plannen ten opzichte van het congres tot pacificatie der Nederlanden.

Germania, Vol. 82, waar *a* f. 598—599 (naar cijferschrift) en *b* f. 594 (oorspr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* I. p. 254.

686. 1578, JUNI 18. — Kardinaal Gallio aan den Spaanschen nuntius Sega: mededeeling, dat de paus in beginsel bereid is, met keizer Rudolf samen te werken tot herstel van den vrede in de Nederlanden.

. . . . . Sono piu giorni, che l'imperatore ricercò Nostro Signore, che volesse interporsi per trovare qualche forma di concordia a le cose di Fiandra [1]). Et havendogli S. Stà. al hora fatto rispondere, che prima di mover parola in questo negotio era necessario di procurar, che l'arciduca Matthias si levasse di quei paesi, non vedendo S. Stà., come il re potesse dar orecchio a una simile trattatione, mentre che un suo nipote stesse ostinatamente fermo in quei suoi Stati, dove così temeriamente era andato, hora S. M. Cesarea ha fatto di nuovo la medesima instanza a S. Bne., dicendo che non si debba lassar di trattar il negotio, perchè circa la persona di Matthias non despera, che si potrà trovar qualche buona forma. Però sopra queste parole S. Stà. ha pensato, che si possa sperar qualche bene. Et così, dovendo hora il cardinale Madruzzo [2]) andar a la sua chiesa di Trento, S. Stà. si è servita di questa occasione et gli ha ordinato, che vada dritto a trovar l'imperatore et intenda un poco più particolarmente l'intention sua, et qual forma è quella che si può dar a questo negotio, perchè, se S. Stà. la troverà tale, che con ragione possa esser di satisfattione al Serenissimo re Cattolico, non mancherà poi d'abbracciare il negotio vivamente, etiam con mandare un personaggio in Spagna, se sarà bisogno,

1) Door tusschenkomst van Madruzzi had keizer Rudolf 's pausen bemiddeling bij koning Philips gevraagd, om dezen tot toegevendheid te manen; vgl. 's keizers brief aan zijn broeder Matthias, d.d. 8 Maart 1578, bij Gachard, *Actes des États généraux* (Bruxelles 1861) I nº. 1040.

2) Deze kreeg 25 Juni in denzelfden geest eene uitvoerige instructie mee, waarin sterk op de onverwijlde terugroeping van aartshertog Matthias wordt aangedrongen; zie Hansen, II p. 204.

et con far caminar il proprio cardinale Madruzzo sin in Fiandra ò dove bisognerà, poichè le qualità sue sono tali, che sarà facilmente grato a tutte le parti, et non si poteva metter mano in alcuno più a proposito di lui. Tutto questo hanno communicato con l'ambasciadore di Spagna quì, acciò lo faccia intendere a S. M. et lei possa essere in tempo, se vorrà, declararci l'animo et l'intention sua et quello che per ultimo desiderarebbe, per dar qualche buon assetto a queste cose . . . . .

Spagna Vol. 20 f. 231 (minuut van cijferschrift).

687. 1578, AUGUSTUS 2. — Sega aan kardinaal Gallio: over 's konings dringenden wensch, dat kardinaal Madruzzi [1]) als pauselijk legaat of als keizerlijke commissaris de vredesonderhandelingen te Kleef bijwone, en over den vermoedelijk ongunstigen afloop dezer onderhandelingen.

. . . . . Et di più se li da conto della risolutione presa de S. M^{stà}. d'inviare a Cleves, dove dovranno essere le due elettori dell'imperio, il duca di Terranova, perchè assista per S. M^{tà}. a questa trattatione; et che se desideraria che vi assistesse ancora il cardinale Madruccio come legato di S. S^{tà}. Ma che portando questa risolutione difficoltà, sì per quello che siano per sentire li Stati, anzi il prencipe d'Oranges, capo di essi, che vada legato del papa in questo negotio, si anco per la difficoltà della precedenza tra'l legato et gli elettori dell'imperio, tratti di questo particolare con l'imperatore. Dal quale, se sarà giudicato bene che il cardinale vi intervenga come legato di S. S^{tà}., subito si spedisca un corriere costì all'ambasciadore, che ne procuri da S. B^{ne}. la speditione, et quando dichiararlo legato paresse che fosse per portare difficoltà, essendo S. S. Illma. [2]) prencipe d'imperio, se li metta in considerazione, se a S. M^{tà}. Cesarea paresse bene d'inviarglielo come suo commissario.

In somma S. M^{tà}. desidera sommamente, che il cardinale intravenga in questa dieta, quando si possa fare senza pericolo d'inconvenienti, et, come scrissi co' l'altra mia, resta molto sodisfatto della persona; et mi ha detto con molto affetto, che bascia i piedi a S. S^{tà}. del paterno pensiero, che tiene delle cose sue. Già sone fatti tutti li spacci, et vanno con questo corriere. Il duca di Teranova è spedito, et partirà fra otto ò dieci dì; et prima della sua partenza io non mancarò di parlargli, et darli conto di quel che passava in tempo mio in Fiandra con quei pochi ricordi, che comporterà la mutatione delle cose.

Et intanto s'io ho da dire il mio parere, mi pare, che le cose stiano hora in congiuntura tale, che sia per sperare poco frutto da questa dieta, et specialmente nel particolare della religione; perchè quando si venirà all' atto prattico della promessa generale, che se ne fa, si ritroveranno più difficoltà di quelle che l'uomo ne pensa, si perchè predominano gli heretici con capo tanto astuto et malitioso come quelle del prencipe d'Orange, si anco perchè, come costì si può essere inteso, ancora, sono passati a tanta temerità in molti luoghi di quei paesi li popoli nelle cose della religione, che, se Dio non ci pone la Sua mano, come si ha da sperare e pregare, le opere humane saranno di poco profitto. Et parmi di vedere a me in questo punto la Fiandra fatta una cloaca

1) Ludovico Madrucci, kardinaal, bisschop van Trente.
2) Nl. Madruzzi, als bisschop van Trente.

di tutte le heresie, poichè in essa corrono heretici et di Francia e di Germania, di Scocia, d'Inghilterra, di Danimarca et di tutte le altre parti circonvicine. Et il prencipe d'Orange per stabilire l'imperio suo non lasciarà di fare tutto il suo possibile per precipitare tutti quei popoli in così fatta contumacia, dalla quale nasce il suo stabilimento. Et il mezo opportuno è, che concorrano da tutte le parti genti infette per ajutare a putrefare intieramente quel corpo. Et piaccià a Dio, che in questo io non discorra il vero, come pur troppo dal principio, ch'io fui in Fiandra, in tutte le mie lettere ho predetto sempre quello, che hora si tocca con mano . . . . . Di Madrid, li 2 d'Agosto 1578.

Spagna. Vol. 11, p. 329—330 (oorspr. eigenh. get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 211.

688. 1578, AUGUSTUS 30. — Gregorius XIII aan keizer Rudolf, ter aanbeveling van zijn nuntius Castagna, dien hij zendt om de pacificatie der Nederlanden te bevorderen.

Archivalia I, nº. 653. — Gedr. Theiner, *Annales* II, p. 433.

689. 1578, AUGUSTUS 30. — Gregorius XIII spoort den aartsbisschop van Mainz, wien keizer Rudolf de zaak van de pacificatie der Nederlanden wil opdragen, dringend aan, zich hierin met toewijding en spoed te beijveren. Een dergelijke Breve aan den aartsbisschop van Trier.

Archivalia I, nº. 654—655. — Gedr. Theiner, *Annales* II, p. 423.

690. 1578, SEPTEMBER 6. — Instructie, door den kardinaal-staatssecretaris Ptolomeo Gallio meegegeven aan den nuntius Castagna, bij diens zending naar het Keulsche vredescongres. — Met aanhangsel.

Arm. 64, Vol. 12, f. 81—93^{v} (oorspr. eigenh. get. en met zegel). — *Archivalia* I, nº. 861 (waar: Aug. '29). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 218.

691. 1578, SEPTEMBER 10. — Gregorius XIII verzoekt den aartsbisschop van Mainz, zijn vertrouwen te schenken aan den nuntius Castagna, wat betreft de zaak van de pacificatie der Nederlanden. — Evenzoo aan den aartsbisschop van Trier.

Venerabili fratri, archiepiscopo Moguntino, sacri romani imperii principi electori, Gregorius papa XIII.

Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem.

Quantopere nobis cordi sint res Flandricae, quantumque spei in tua singulari prudentia et pietate positum habeamus, testes sunt nostrae literae, quas proxime ad te dedimus. Nihil enim libentius audivimus quam cum negocium pacificationis fraternitati tuae a charissimo in Christo filio nostro, Rodulpho, Romanorum imperatore electo, commissum fuisse accepimus. Speramus enim fore tua opera, ut is exitus consequatur, quem semper optavimus. Itaque hortati sumus, ut omnibus rebus posthabitis, in id negocium incumberes; id autem facere te non dubitamus. Nihil enim est, in quo tua opera possit esse Deo acceptior, bonis omnibus gratior, universae christianae reipublicae fructuosior, aut in quo possit pietas et zelus tuus sese praeclarius ostendere.

Quoniam autem res gravissima est, agiturque de sancta religione, deque statu multarum ecclesiarum totiusque ordinis ecclesiastici, non potuimus nostro muneri deesse. Itaque decrevimus antistitem aliquem hinc mittere, qui rebus ipsis interesset nostro nomine, nullumque officium praetermitteret, quod quidem ad optatum exitum pertinere posset. Mittimus autem venerabilem fratrem Joannem Baptistam, archiepiscopum Rossanensem, nuncium nostrum, virum in multis maximisque huius Sedis apostolicae negotiis prudentia, fide et integritate singulari (praeditum), de quo etiam ad Rodulphum ipsum scripsimus. Placebit igitur fraternitati tuae ei omnia communicare ipsumque ad consultationes deliberationesque adhibere; magno enim adjumento et per se ipsum et nostro nomine atque auctoritate esse poterit. Ei autem super his rebus, de quibus cum tua fraternitate aut coram aut per literas aget, omnem fidem tribues. Datum Romae apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 10 Septembris 1578, pontificatus nostri anno septimo.

Archivalia I, nº. 656—657. — Gedr. Theiner, *Annales* II, p. 433.

692. 1578, SEPTEMBER 10. — Gregorius XIII vermaant o.a. den aartsbisschop van Utrecht, zijn vertrouwen te schenken aan den nuntius Castagna en met hem mede te werken voor de zaak des vredes.

Venerabili fratri, episcopo Trajectensi, Gregorius Papa XIII. Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem.

Ex quo tempore coeperunt motus isti, quibus nobilissima ista provincia gravissime afflicta est, nihil optavimus magis quam pristinam illi tranquillitatem restitui eamque, ut erat, rebus omnibus florentem videre; nec unquam cessavimus monendo, hortando, rogando, propriis etiam nunciis mittendis, quantum quidem in nobis fuit, id curare atque agere. Idem etiam semper optasse Fraternitatem Tuam non dubitamus, eoque magis, quo gravius iactatur ordo ecclesiasticus et sancta religio, quorum huic parti majus imminet exitium, nisi summa Dei benignitas succurrat. Mittimus igitur venerabilem fratrem Johannem Baptistam, archiepiscopum Rossanensem, nuncium nostrum, virum in multis maximisque huius apostolicae Sedis negociis omni cum laude versatum, ut cum quibus pacificationis negocium commissum est adsit nullumque officium praetermittat, quantum quidem praestari poterit nostra auctoritate et gratia. Ejus autem sive verbis sive litteris omnem fidem tribues, remque ipsam tua auctoritate atque opera juvabis. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 10 Septembris 1578, pontificatus nostri anno septimo.

Archivalia I, nº. 660. — Een gelijkluidende breve werd denzelfden dag gericht aan de bisschoppen van Namen, Doornik en 's-Hertogenbosch, alsook aan verschillende abten in Zuid-Nederland (zie *Archivalia* 1, nº. 661).

693. 1578, SEPTEMBER 10. — Gregorius XIII schrijft over hetzelfde onderwerp aan graaf Maximiliaan van Bossu. — Evenzoo aan verschillende Nederlandsche grooten, o.a. aan den graaf van Egmond, aan de Ville (Rennenberg), gouverneur van Friesland, aan den graaf van Valkenburg enz.

Dilecto filio, nobili viro, Maximiliano comiti de Bossu Gregorius papa XIII. Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem. Nostra

perpetua solicitudo rerum Flandricarum et dolor incredibilis, quem semper accepimus ex tantis tamque diuturnis nobilissimae istius (nationis) malis, facit ut nullum temporis punctum iutermittamus de ipsius tranquillitate et salute cogitandi. Mittimus igitur venerabilem fratrem Joannem Baptismam, archiepiscopum Rossanensem, nuncium nostrum, cujus singularem prudentiam, fidem, integritatem in multis maximisque hujus apostolicae Sedis negotiis semper experti sumus, ut cum iis, quibus pacificationis negocium est commissum, adsit nitaturque, quantum possit, ut res eum exitum habeat, quem incredibiliter cupimus, neque ullum officium praetermitat agatque omnia nostra auctoritate et nomine. Quia autem magnam spem habemus in tua praestante virtute, rogamus, ut te in hoc negocium, Deo acceptissimum bonisque omnibus optatissimum, interponas; tuam enim auctoritatem atque operam plurimum profuturam intelligimus. Ipsi autem nuncio super omnibus rebus, de quibus vel coram vel per literas cum tua nobilitate aget, omnem fidem tribues. Datum Romae apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 10 Septembris 1578, pontificatus nostri anno septimo.

Stanislao, Hannoniae [1]) gubernatori et Tornacensi.
Vicecomiti Gandensi, gubernatori Artesiae.
Philippo Croio, duci Abescotiae [2]).
Carolo Philippo Croio, marchioni Haverey.
Comiti de Egmont.
Domino Villerval.
Domino Villae, gubernatori Frisiae.
Comiti de Mansfelt, gubernatori Luxemburgensi.
Comiti Reulx.
Comiti de Bellamont [3]), gubernatori Namurcensi.
Comiti de Faulquembergh.
Carolo comiti de Arembergh.
Ad hos omnes eodem exemplo.

Archivalia I, nº. 658—659.

694. 1578, SEPTEMBER 30. — Castagna aan kardinaal Gallio: over het geringe vooruitzicht der vredesonderhandelingen.

. . . . . Dicono esser verissimo, ch' il Casimiro [4]) ha condotti 28 predicatori Calvinisti in Anversa e gran copia di libri, e che siano insurti iconoclasti di nuovo, che atterrano non solo le imagini ma le chiese intiere, e che la setta Calvinista piglia tanto piede, ch' è uno stupore. Onde quì si tiene il negotio di Fiandra come per disperato, massime circa la religione. Così mi dicono il padre Canisio et il rettore della Compagnia dì Giesù, che sono in questa terra. Veggo mancarci un fundamento importantissimo in questo nostro negotio, il quale è, che si presupponeva, ch' il convento si dovesse fare ò nel paese di

1) „Stanislao" is blijkbaar een schrijffout voor: „senescalco". Bedoeld is Pierre de Melun (of Werchin), Sénéchal van Henegouwen, stadhouder van Doornik en het Doornikssche.

2) Aerschot.

3) Nl. Berlaimont. Bedoeld moet zijn Gilles de —, baron van Hierges, die in Juni 1578 zijn vader als stadhouder van Namen opgevolgd was.

4) Hertog Johan Casimir van de Paltz, die einde Augustus met een hulpleger naar Brabant en Vlaanderen was opgerukt; zie Bussemaker, *De afscheiding der Waalsche gewesten* I, p. 397.

Fiandra, ò almeno tanto nel confine, che fosse facilissimo e breve il passare in Fiandra, mandare e scrivere e negotiare con gli ecclesiastici et altri, che sono in quei paesi, ma non credendosi, che sia per farsi altrove che in Colonia, ò lì vicino, per non volersi questi elettori discostare, et incommodar molto, cessa quel fondamento, tanto più che tra Colonia e Lieggie dicono esser camino di molto mala qualità con boschi e gente selvaggia, di donde non si passa senza grand' incommodità e certo pericolo. Del tutto raggionerò con questo principe, e sentirò il parere, et il giudicio di S, Altza., la quale è veramente, come si dice, fermissima nella religione Catholica . . . . . D'Ispruck, l'ultimo di Settembre 1578.

Germ. Vol. 97, f. 115—115a (oorspr. eigenh. get.). — Vol. 10, f. 7 en Pio Vol. 238, f. 3—3v (gelijkt. afschriften). Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 224.

695. 1578, OCTOBER 4. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de totale onzekerheid der vredesonderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 116—117v (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 236, f. 3v—4 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 225.

696. 1578, OCTOBER 6. — De nuntius te Praag, Oratio Malespina, aan kardinaal Gallio: over zijn gesprek met keizer Rudolf over de zending van Castagna en over de gewenschte afvaardiging van kardinaal Madruzzi.

Germ. Vol. 99, f. 1 (oorspr, eigenh. get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* I, p. 228.

697. 1578, OCTOBER 9. — Verklaring van keizer Rudolf II, dat hij Castagna als nuntius in de Nederlanden wil erkennen, maar de zending van kardinaal Madruzzi niet gewenscht acht.

Germ. Vol. 99, f. 7 (oorspr., door Malaspina 18 Oct. naar Rome gezonden). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 229.

698. 1578, OCTOBER 11. — De nuntius Malespina aan kardinaal Gallio: over de wenschelijkheid, dat kardinaal Madruzzi worde afgevaardigd naar het vredescongres, zooals hij ook de keizerin heeft aan het verstand gebracht.

Germ. Vol. 99, f. 9 (oorspr. eigenh. get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 229.

699. 1578, OCTOBER 14. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de ongunstige verwachting van aartshertog Ferdinand omtrent de vredesonderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 123—124 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 11v—12 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 232.

700. 1578, OCTOBER 16. — De Spaansche nuntius Sega aan den kardinaal-staatssecretaris (Gallio): over zijn onderhoud met koning Philips, betreffende de vredesonderhandelingen te Kleef.

Spagna Vol. 11, p. 443 (oorspr. eigenh. get.). — Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 233.

701. 1578, OCTOBER 25. — Kardinaal Gallio aan Castagna: deze moet handelen naar omstandigheden, nu er zooveel blijkt te zijn gewijzigd in de zaak der vredesonderhandeling.

Germ, Vol. 97, f. 2—2v (minuut). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 234.

702. 1578, OCTOBER 27. — Castagna aan kardinaal Gallio: over zijn eerste indrukken te Praag omtrent de kans der vredesonderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 12—13v en Pio Vol. 238, f. 14—15 (gelijkt. afschriften). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 235.

703. 1578, OCTOBER 31. — Castagna aan kardinaal Gallio: over zijn eerste audiëntie bij keizer Rudolf en over diens ongunstige verwachting omtrent de vredesonderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 127—127v (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 16v—17v (gelijk. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 237.

704. (1578, OCTOBER 31). — Memorie, door Castagna aan keizer Rudolf overhandigd [1]) en uiteenzettende, hoe vurig de paus verlangt, dat door 's keizers bemiddeling de vrede in de Nederlanden worde hersteld.

Arm. 64 Vol. 12, f. 258—259v (oorspr., met verbleekte inkt). — Germ. Vol. 97, p. 298—300 (gelijkt. afschrift). — Ook Pio Vol. 238, f. 21—23v (waar f. 19—21 nog een Italiaansche vertaling). — Gedr. Theiner, *Annales* III, p. 98.

705. 1578, NOVEMBER 3. — Antwoord van keizer Rudolf op de memorie van Castagna.

Sacra Caesarea Majestas, dominus noster clementissimus, benevole percepit ea, quae nomine S^mi. domini Summi Pontificis reverendissimus dominus archiepiscopus Rossanensis, S^tis. Suae nuntius, tam scripto quam viva voce Majestati ejus exposuit atque ex illis cognovit, quibus de rebus S^tas. Sua eumdem nuntium mittendum duxerit. Neque dubitat Caesarea Majestas, quin legatio haec optimo piissimoque in rempublicam christianam zelo instituta susceptaque est.

Quod vero ad rempublicam attinet, equidem Majestas Sua nihil hactenus praetermisit, quod ad difficillimos motus Belgicos sedandos sopiendosque opportunum judicare potuit, sed tum apud Illustrissimum quondam Don Joannem ab Austria ac Status Belgicos, tum etiam serenissimum Hispaniarum regem Catholicum etc. in rem hanc, non per literas solum verum etiam speciales legatos, summo assiduoque studio incubuit. Cumque nullum aeque idoneum se offerret medium, ac pacis ineundae via, nihil prius habuit et majori cura egit, quam ut negotium eo deduci posset. Atque id tandem effecit, ut Majestati Suae a praefato Serenissimo rege ejusdem pacis tractatio, etsi serius quam negotii qualitas ad rem bene gerendam postulare videbatur, concredita sit. Qua quidem Serenissimi regis resolutione accepta, Majestas Sua dictorum Statuum declarationem, antea quoque diligenter sollicitatam, urgere non destitit, eosdem, adhibitis opportunis ac maxime efficacibus argumentis et persuadendi rationibus,

---

1) Dienzelfden dag (31 Oct.) schrijft Castagna aan kardinaal Gallio: „Il detto memoriale è fatto con intentione, che Sua Maestà, lo possa, bisognando, mostrare a chi tornasse in proposito, etiam a chi trattasse per li Stati di Fiandra, per levarli ogni ombra, che io non havessi negotiato qualche cosa contro di loro et indrizzato quasi tutto il fatto della religione, per sodisfare quei, dove non si teneva per bene, che io mi impacciassi nelle cose dello stato temporale (Pio 238, f. 17v—18).

imprimis vero iis malis atque incommodis, quae alias expectanda forent, illis subinde ob oculos positis, sedulo hortata, ut et ipsi hujusmodi tractationi locum darent. Et quamvis necdum ullum certum ab iisdem Statibus relatum esset responsum, neque de Illustrissimi ducis Terrae Novae, a Serenissimo rege ad hoc deputati, ut futurae tractationi Serenitatis Suae nomine intersit, adventu quicquam certi nuntiaretur, nihilominus tamen Majestas ejus, ut cui ingravescentis indies mali atque periculi magnitudo quotidie ob oculos versatur ac merito sane cordi est, nullam tam necessario ac salutari operi longiorem moram interponendam rata decrevit, neque dictorum Statuum declaratione neque prefati ducis (quem tamen, cum ante plures septimanas ex aula regia illum discessisse Majestas Sua ab eo tempore certior facta sit, jam Genuam appulisse arbitratur) adventu ulterius expectato Caesareos suos commissarios, si non omnes, saltem aliquos eorum Coloniam Agrippinam praemittere, qui interim, dum ipsorum collegae subsequantur, ejusmodi tractationis initium faciant.

Et in eo quidem pacificatio ista hoc tempore consistit. De quo cum Majestas Sua dominum nuntium obiter edocere voluit, tum vero Sanctissimi domini Summi Pontificis, cui ipsum nuntium ea quoque de re mittere visum est, judicio acquiescit. Adeoque ejusdem domini nuntii arbitrio relinquit, num et ipse Coloniam, quo in loco pacificationem per Caesareos commissarios instituendam tractandamque esse intelligit, vel etiam in Belgium, se conferre velit, ibidem tum utramque partem hortando, ut in futura tractatione se faciles exhibeant, tum praesertim Status Belgicos monendo, ne ab orthodoxa religione Catholica ac Serenissimi regis obedientia recedant, sed qui jam desciverint, ad eandem redeant, talia praestiturus officia, quae ad hoc, ut tanto optatior pacificationis istius sequatur effectus, idonea judicaverit. Ad quae quidem agenda ipsa haud dubie tractatio opportune viam commonstratura est. Interim non ommittet Majestas Sua, quin commissariis suis, uti antea se obtulisse meminit, id negotii det, ut praefatum dominum archiepiscopum tanquam S^{tis}. Suae nuntium respiciant, ac non modo omnem ei benevolentiam, humnanitatem et reverentiam exhibeant, verum etiam pro qualitate eorum, quae occurrent, cum ipso correspondeant.

Quod vero ad Reverendissimum dominum cardinalem Madrutium spectat, quem tanquam Caesareum commissarium ejusmodi tractationi adhiberi S^{tas}. Sua etiamnum desiderat, equidem Caesarea Majestas nec ipsi S^{ti}. Suae obscurum esse existimat, quantum Majestas ejus praefati R^{mi}. domini cardinalis pietati, judicio et in rebus gerendis dexteritati tribuat. Quoniam vero M^{tas}. Sua designatos a se commissarios jampridem utrique parti nominavit, atque insuper alia nonnulla se hoc loci consideranda offerunt, quae ipsi domino cardinali hic coram in mentem vocata fuisse meminit, idcirco Majestas Sua, quae alioqui nihil prius habet quam S^{ti}. Suae quavis occasione obsequenter morem gerere, id quod hoc loci deseratur, ut pote rei ex voto conficiendae parum adjumenti allaturum minus consultum fore existimat. Ideoque sibi ita pollicetur S^{tem}. Suam, cujus ea est pia mens atque intentio, ut institutam salubri consilio ac publici boni et tranquillitatis studio tractationem sua authoritate paterne juvet atque promoveat, id, quod diversum forte ab hac sua intentione effectum habiturum esset, ulterius non ursura.

Et haec quidem Caesarea Sua Majestas saepefato domino nuntio respondere voluit, eidem quod reliquum est Caesaream suam benevolentiam propenso

animo deferens. Datum Pragae, die tertia Novembris, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo octavo.

P. Lernnburger.

Arm. 64 Vol. 12 f. 61—63 (oorspr. met keizerlijk zegel). — Germania Vol. 97 f. 131—132v en Pio Vol. 238 fol. 27—29 gelijkt. afschriften). Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II p. 239 (noot).

706. 1578, NOVEMBER 10. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de slechte vooruitzichten der vredesonderhandelingen.

Germ. Vol. 97, fol. 133—134 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 23—25v (gelijkt. afschr. — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 239.

707. 1578, NOVEMBER 13. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de noodzakelijkheid, dat hij voorloopig te Praag blijft, in nauwe samenwerking met den Spaanschen gezant.

Germ. Vol. 97, f. 139—140 (oorpr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 31v—32v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 243.

708. 1578, NOVEMBER 13. — Castagna aan den Spaanschen gezant te Rome de Zúñiga: over de sterk dalende kansen der vredesonderhandelingen.

Di Praga, li 13 Novembre 1578.

. . . . . La faccia del mio negotio è tutta mutata; però che non si spera hora mai più che gl'elettori siano per far convento, ma solo che l'imperatore, per non mancar di far quel che può, mandi di quì due della sua Corte, li quali trattino col conte di Svarzenbergh e con gli Stati quel che si potrà fare, acciò che si venga alla pace. Havemo trattato quì il signor D. Giovanni di Borgia [1]) et io quel che convenga di fare, ch'in somma è di aspettare di sapere nuova del signor duca di Terranuova e d'intendere, quali siano li nominandi dall' imperatore per ragionar con loro quì, e procurare che vadino meglio edificati che si può, et espettare di sapere il luogo, il tempo e le commissioni, gli huomini et il resto quanto si potrà; perchè sin hora ogni cosa è incerta, e tanto immatura quanto il primo giorno, che se ne parlò . . . . .

Pio Vol. 238, f. 32 (gelijkt. afschr.).

709. 1578, NOVEMBER 15. — Kardinaal Gallio aan Castagna: dat deze zijn gezantschap doorzette, al kan en mag hij zich alleen inlaten met aangelegenheden van den godsdienst.

Al nuntio di Rossano, 15 di Novembre 1578.

L'ultima lettera che ho di V. S., è de li 25 del passato data in Milecin [2]), in risposta de la quale ho da dirle, che la sua resolutione d'andar innanzi, non ostante quello che le haveva fatto intendere mons. nuntio, è stata buona et è piaciuta a N°. S^re^., imperochè senza ordine espresso di S. M^tà^., Cesarea non conveniva, nè saria stato senza scandalo et indegnità, il ritornare indietro. Per tanto spero,

1) De Spaansche gezant te Praag.
2) Melnik, bij Praag.

che V. S. con l'abbocarsi con la detta Maestà si sarà chiarita meglio de la mente sua, et levata di sospensione circa quello che possa et debba fare per aspettar il tempo del convento, se pur si farà. Onde dependendo tuttociò dal negociato sopradetto non hò che replicarle in questo. Ma perchè altre volte si scrisse à V. S., che pareva molto conveniente, che lei fusse admessa nel convento à tutte le trattationi, ho hora da soggiungerle in questo particolare, che N. S., considerando esser qualche volta meglio di non intromettersi negli interessi di Stati et cose seculari più di quello che l'istessi principi vogliano, acciochè tanto più si assicurino e tochino con mano la sincera mente et pura intentione, volta al servitio di Dio, con la quale se procede da la parte de la S^tà^. Sua, dice che, se si persisterà di non voler dar altra parte a V. S. che de le cose de la religione, come par che s'intenda, non doverà V. S. lassar di contentarsene, nè far difficultà di sorte alcuna, perchè a l'ultimo il fine di S. S^tà^. non è altro che di conservar la religione.

Germania Vol. 97 f. 4—4^v^ (minuut). Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 245.

710. 1578, NOVEMBER 22. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de ongelukkige voorbereiding van het vredeseongres.

Germ. Vol. 97, f. 143—144 (oorsp. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 34—36 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 246.

711. 1578, NOVEMBER 29. — Castagna aan kardinaal Gallio: over zijne bemoeiingen bij de keizerin en den Spaanschen gezant.

Germ. Vol. 97, f. 146—146^v^ (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 37^v^ (afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 249.

712. 1578, DECEMBER 6. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de herlevende kans der vredesonderhandelingen.

Secondo la diversità delle forme, che va pigliando questo negotio del convento, così bisogna, ch'io scriva à V. S. Illma. e R^ma^., però che per la continua instanza, che l'ambasciatore Cattolico fa, che si mandi e che si facci il più che si può, e con l'aviso di quel che s'intende a favore, cioè l'augmento delle sue forze, la diminutione di quelli de gl'avversarii, il sollevamento di quelli di Artois con li Calvinisti e quelli di Gantes, l'esser divisi quei populi tra di loro e già consumati e stufi della guerra, e con simili cose, e forsi altre a me occulte poste insieme, e massime adesso l'arrivo del duca di Terranova pare che revivischino le speranze, et hora si sta in questo, che Sua Maestà spera di havere per suoi commissarii il vescovo di Herbipoli et il duca di Cleves, e forsi anco l'elettore di Treviri, e di quì manderà li due già scritti per le precedenti, cioè il signor Bernardo baron d'Arach, et il vicecancelliero Fianser, e tuttavia combatte gl'altri due elettori ecclesiastici, se bene con poca speranza d' haverli. Il proposito dunque per hora, per quanto intendo, sta in questo termine, che si cerchi di haver Maguntia et Colonia, o alcuno di loro, e quando questi manchino, come si tiene per fermo, almeno haver Treveri et il duca di Cleves, o il più che si può di questi insieme con Herbipoli. E quando al fine non si potesse far altro, non mancano questi due servitori di Sua Maestà,

che si spiccheranno di quà. Il medesimo imperatore mi disse hieri, che li Stati non havenano rimesso ancora il negotio in mano di Sua Maestà, et in questo venne a dir parole, che significavano, che ne anche il re rimette assolutamente, ma che tuttavia havrebbe mandati li suoi commissarii, acciò che congregati tra di loro trattassero il tutto . . . . .

Scrivendo la presente mi è sopragiunta la lettera di V. S. Illma. delli 15 del passato, che mi è stata gratissima, per vedere ch'il mio arrivo quì sia stato secondo il senso di Nostro Signore. E circa il dovermi intromettere nelle cose di Stato, o solo nell' interesse della religione, già Nostro Signore havrà veduto il mio memoriale, dato all' imperatore, che va al medesimo camino, indrizzato tutto alla religione, non escludendomi però del resto, et in questo non farò difficoltà. Ma il male è, che ne anco in questa parte mi ammetteranno, se non quanto a loro parrà, come parte, e non come congiudice . . . . . Di Praga, li 6 di Novembre 1578.

Germ., Vol. 97, f. 147—148v (oorspr. eigenh. get.). — Pio, Vol. 138, f. 39v—40v (gelijkt. afschr.). Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 250.

713. 1578, DECEMBER 13. — **Castagna aan kardinaal Gallio: over de halstarrigheid der Staten in het aanvaarden van 's keizers bemiddeling.**

Germ. Vol. 97, f. 43v—46v (oorsp. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 43v en 46—46v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 252.

714. 1578, DECEMBER 20. — **Castagna aan den Spaanschen gezant de Zúñiga: over de twee redenen, waarom zijne tusschenkomst bij de vredesonderhandelingen minder welkom is in de Nederlanden.**

Germ. Vol. 10, f. 38 en Pio Vol. 238, f. 49—49v (gelijkt. afschriften). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 256 (noot).

715. 1578, DECEMBER 28. — **De Praagsche nuntius Malaspina aan zijn collega te Madrid: over het verblijf van Castagna te Praag, welke stad de voorkeur schijnt te verdienen als plaats der vredesonderhandelingen.**

Partendo da questa corta . . . . . Quà encora si trova monsignor di Rossano, mandato da Nostro Signore, come già si scrisse, per intervenire alle pacificatione della Fiandra, il convento della quale, per esser sino al presente tanto acerbo et irresoluto, è parso al detto monsignore non potersi fermar in alcun luogo di Germania, nè più conveniente, nè con maggior utilità del negotio, come a questa corte, poichè da questa Maestà ha da depender la resolution del tutto. Quà ancora si aspetta il duca di Terranova tra 10 o 12 giorni. Alla sua gionta crediamo dover pur vedere qualche forma a tanto romore, si come di quello, che seguirà, ne darò sempre conto a V. S. Rev^ma^. . . . . Da Praga, li 28 di Decembre del 78.

Ottob. lat. 3207, Pars I f. 115—115v (eigenh. get.). Zie *Archivalia* II, n°. 250.

716. 1578, DECEMBER 29. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de redenen, die hem te Praag doen blijven opwachten.

. . . . . Ho ricevuta la lettera di V. S. Illma. e Rev^ma. de 6 del presente [1]), alla quale non occorre ch'io dica altro, se non che obedirò Nostro Signore in quanto commanda. Io non mi sono mosso di quì per andare, come pensavo, in Augusta per molte raggioni, cioè per non veder il bisogno d'accostarmi per non vivere tanto in quelle città, dove sono pochi Cattolici; per tenere indignità il sequestrarmi in un luogo senza far nulla, aspettando forsi quel che non verrà mai; per parermi, che non facendosi la congregatione, che si presuppone, ogni resolutione, che fosse fatta di me parria più honorata, spiccandomi di quì che d'altro luogo, dove si tratta pur qualche cosa del negotio, trovandomevi presente e dove ne posso havere qualche notitia; per fare le preparationi, che bisognano, quando pure ve si facesse a mandar di quà; et hora ultimamente per abboccarmi col duca di Terranuova et intendere, trovandosi ingannato ancor egli di quel che credeva, che risolutione è per pigliare, e che conclusione piglierà seco Sua maestà Cesarea. Però che vedendo il primo proposito venir meno, bisognerà cercare qualche altro partito, se vi sarà; sopra che discorrendo con l'ambasciatore, il quale ne raggiona spesso con l'imperatore, mi pare che si vada pensando che all'ultimo bisognerà pensare di fare una dieta imperiale con la persona di Sua Maestà e di tutti gl'elettori e principi soliti . . . . . Di Praga, li 29 di Decembre 1578.

Germ. Vol. 97 f. 154—115^v (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238 f. 50—51 (gelijkt. afschr.). Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 257.

717. 1579, JANUARI 3. — Kardinaal Gallio aan Castagna: instructie dat hij zich moet aansluiten bij Terranova.

. . . . . A l'ultima lettera, che ho di V. S. de li 6 del passato . . . . . replicherò in sostanza il medessimo già scritto, che è: che lei si transferisca al luogo, dove intenderà essersi ridotto il signor duca di Terranova, et in sua compagnia cerchi d'oprarsi in tutto quello, che conoscerà di poter giovare al servitio di Dio et al ben publico, conforme a la santa intentione di Sua Beatitudine . . . . . Di Roma, a 3 di Gennaro 1579.

Colonia Vol. 1^a f. 7 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97 f. 16 (minuut). Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 258.

718. 1579, JANUARI 12. — Kardinaal Gallio aan den Spaanschen nuntius Sega: over de gewenschtheid van een huwelijk tusschen de infante Isabella en keizer Rudolf, waarvoor de nuntius moet ijveren, als bevorderlijk tevens voor de pacificatie der Nederlanden.

Spagna Vol. 20, f. 424 (minuut voor cijferschrift). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 262.

---

1) Waarbij Gallio hem onder meer geschreven had: dat Castagna „si fermi in Augusta o in altro luogo che più le piacerà, fin tanto che si venga finita questa prattica del fare o non fare il convento . . . . . L'andar in Fiandra . . . . . non potria se non nocere con mettere in maggior sospetto li Stati" (Hansen t. a. p. 250).

719. 1579, JANUARI 17. — Kardinaal Gallio aan kardinaal Madruzzo: minder gunstige vooruitzichten omtrent de pacificatie der Nederlanden.

Germ, Vol, 9, f. 1 (minuut), — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 262.

720. 1579, JANUARI 17. — Kardinaal Gallio aan Castagna: nadere instructie.

A l'ultima lettera, che ho di V. S. de li 20 del passato, m'occorre di rispondere in quella sola parte, che dice quel che V. S. habbi a fare in caso che l'imperatore si risolvesse, come alcuni dubitano, di non lassar intravenir al convento o trattatione ministro alcuno di S. M. Catholica, nè di N. S. Le dico adunque, che in tal caso piacerà a S. B^ne., che V. S. si fermi costì o dove più le serà comodo, aspettando risposta sopra quello che S. S. vorrà poi deliberare. Nè è verisimile, che questo habbi d'andar troppo in lungo, perchè con l'arrivo del signor duca di Terranova a Praga si può sperare, che presto si vedrà il fine di tanta fluttuatione di pensieri . . . . . Di Roma, a 17 di Gennaro 1579.

Colonia, Vol. 1^a, f. 11 (oorspr. eigenh. get.). — Germ, Vol. 97, f. 21 (minuut). — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 263.

721. 1579, JANUARI 23. — Kardinaal Madruzzo aan Castagna: over den zeer twijfelachtigen uitslag der vredesonderhandelingen.

. . . . . Quanto poi a quello che la tocca del negotio in se, tanta longhezza mi fa dubitare assai. Io son sempre stato d'opinione, che sia difficile il metter una così gran machina in un colpo intiera in sicuro, et ho pensato, che alla meglior causa portasse utile qualche divisione et separatione. Per il che il trattamento mi è sempre parso più sicuro et proportionato vicino a Stati, che di lontano et ristretto a questa sol impresa senza intervento d'altri negotii, come sol avvenire nelle diete per li humori diversi. Onde non so, come fosse proporcionato, che si riducesse in corte Cesarea o in dieta imperiale; ma io vedo che parlo in aria, essendo il negotio in termini, hora forse poco da me compresi. Mi duol bene, che le cose della religione in quelle parti vano a camino assai difficile, et in questa perplessità serpe il veneno a molte parti; nè vi si fa rimedio, pendendo il tutto da questa universal cura, quale si differisce hormai troppo. Et Iddio facia, che sia poi tale, che proveda al bisogno con rimedio reale.

Desiderarei bene intender che cavi avantaggio notabile dalle divisioni et male sodisfattioni de quei Stati. Il che pur (se non erro) da grandissimo adito a procurare notabil guadagno per il trattamento impendente . . . . . Di Trento, li 23 di Gennaro 1579.

Colonia Vol. 1^a fol. 12 (oorspr. eigenh. get.). — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 263, noot 1.

722. 1579, JANUARI 31. — Kardinaal Gallio aan Castagna: over de niet onaannemelijkheid der pacificatie van Gent.

Colonia Vol. 1^a, f. 14 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 23 (minuut). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 264.

723. 1579, FEBRUARI 4. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de aankomst van Terranova en met hem gevoerde bespreking.

Germ. Vol. 97, f. 164 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 57v—58 (gelijkt afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 265.

724. 1579, FEBRUARI 16. — Castagna aan zijn Spaanschen collega Sega, uit Praag, waar hij aan 's keizer's hof de vredesonderhandelingen voorbereidt.

Dopo l'arrivo del signor duca . . . . .

Io pensando di fermarmi quì otto giorni, già vi sono stato più di tre mesi, sempre sollecitando et riscaldando quanto mi conveniva; hora che è quì il signor duca di Terranova, spero che si pigliarà qualche ressolutione, perchè par che s'intenda, che li Stati di Fiandra cominciano ad inclinare di rimettere il negotio di concordia in mano dell' imperatore. Onde crederò, che presto ce inviaremo alla volta di Colonia, dove per la parte del signor duca et mia si farà tutto quel che si potrà per far bene. Et in ogni evento, ben si potrà esser chiaro, che N. S^re. non manca alla parte sua di amorevole padre, et vigilante pastore, che è di essortare, incitare et promovere tutto quello che conduce alla pace et quiete. Nè S. M^tà. Catholica manca alla parte di buono et christiano principe di esser sempre parato et propenso alla benignità et gratia, et al beneficio di quelli suoi populi . . . . . Di Praga, li 16 di Febraro 1579.

Ottob. lat. Cat. 3207, Pars I, f 117—117a (oorspr. eigenh. get.). — Zie *Archivalia* II, n°. 250.

725. 1579, FEBRUARI 22. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de gevangenneming van den bisschop van Ross en over de nabijzijnde afreis naar Keulen.

Scrissi per l'ordinario, ch'il signor duca di Terranuova mi haveva mandato a dire, che l'imperatore haveva ricevuto avviso dal conte di Svarzenbergh, suo commissario in Fiandra, che li Stati si sariano rimessi a S. M. Cesarea e stanno nel nominar commissarii. Colonia sarà il luogo, onde il detto signor duca era per partire tra otto giorni, et io seguitarei la traccia. Hora partendo un corriere per Ferrara, ho voluto per cautela scriverle la presente, per dirle ancora, ch'è stata data una lettera a monsignor nuntio, scrittagli dal vescovo Rossense [1]), e dettogli che egli nel camino di là da Spira fu fatto prigione da più di cento archibugieri e condotto in un castello di un conte Giorgio palatino, il quale non è l'elettore, essendo stato preso in cambio del Rossense a Rossanense [2]), il quale dicevano mandato dal papa a pertubare tutta la religione loro. E finchè non arrivò il medesimo conte in quel luogo dopo molte settimane, e che ne furono vedute e rivedute tutte le lettere e scritture, ch'egli et ogni suo servitore portava, e ch'egli non era quel Rossanense, che doveva capitar presto in quelle parti, ma era Scoto et andava in Francia, non fu mai rilasciato, talmente che si va con gran pericolo. Ma perchè non vedo, come

1) Deze gevangenneming van bisschop John Lesley had plaats 28 December 1578; zie Hansen, t. a. p., p. 269, noot 1.

2) Men verwarde John Lesley, bisschop van Fortrose in Schotland (episcopus Rossensis), met Thomas O Herlihy, bisschop van Ross in Ierland (episcopus Rossanensis).

hora io possa fare di meno di non andare [1]), mettendomi nelle mani di Dio, m'inviarò con la maggior cautela, che potrò.. ,.. Di Praga, li 22 Febraro 1579.

Germ. Vol. 97 f. 169 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 61—64^{v} (gelijkt. afschr.). Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichtte* II, p. 268.

726. (1579, FEBRUARI?) — Betoog van een ongenoemde (waarschijnlijk de Vendeville) aan paus (Gregorius XIII): deze moet een buitengewonen nuntius zenden naar de Waalsche gewesten, om hen tot onderwerping aan den koning en tot uitdrijving der ketters over te halen [2]).

Beatissime pater.

Perspectissimum est Sanctitati Vestrae, quantum intersit, ut orbis christiani, tum religionis Catholicae causa, tum ad evitanda summa pericula, in quae orbis christianus facillime incideret si bellum hoc Flandricum diu duraret, ut rex Catholicus (optimus prestantissimusque princeps, et Ecclesiae religionisque Catholicae praecipuus defensor) provincias suas Belgicas, quae nunc partim a principe Aurengiae aliisque Calvinistis tenentur, partim illis confoederatae, suo principi perniciose rebellant, brevi recuperet sive armis, sive bona aliqua pacificatione, quae scilicet neque religioni incommodet et regiae majestati suam auctoritatem conservet. Quam rex, ut nunc sunt res, cum provinciis infectioribus et occupatis a principe Aurengiae (Calvinistarum principe) nunquam obtinebit, nisi Sua Majestas armis rem longe perduxerit, ut scilicet evidenter videant etiam illae provinciae sibi magnum esse periculum, ne armis subigantur, si in bello perstiterint, cum nunc sint in potestate haereticorum eorumque praesidiis teneantur. Neque dubium est, quin Sanctitas Vestra ardentissime recuperationem illarum provinciarum promovere studeat et accelerare, ut etiam rebus et factis manifestissime aliquoties declaravit, tum misso ad D. Alenchonium legato, qui eum retraheret a malo perniciosoque consilio, tum indulto Jubileo [3]) ad exorandum Dominum Deum ejusque gratiam et auxilium, fidei propugnatoribus implorandum.

Porro plane videtur viris gravissimis et prudentissimis, perspectissimum habentibus praesentem rerum statum in Belgio, itemque domino Rev^{mo}. episcopo Attrebatensi [4]) et mihi, eum nunc esse rerum Belgicarum seu Flandricarum statum, ut Sanctitas Vestra, Deo juvante, plurimum promovere possit sanctum hoc negotium expulsionis haereticorum, si ei placuerit primo quoque die nuncium aliquem vel legatum mittere ad Status Arthesiae, Hannoniae et ejus provinciae, quae Insulas, Duacum et Orchiacum [5]) complectitur, vel potius

1) Denzelfden dag meldde hij aan Gallio: „Il signor duca di Terranova dice, che li basta per moversi l'haver inteso da S. M. Cesarea, che si deve andare, et che ha costituito il giorno, cioè d'essere in Colonia la Domenica Letare. Onde dimane disegna partire; et io per l'ordine che ho seguitarò l'orme". . . . . Maar de afreis volgde feitelijk eerst 28 Februari (Hansen t. a. p., p. 269).

2) Hiertoe besloten zij, nadat reeds in Febr. de onderhandelingen begonnen waren, bij het verdrag van Atrecht, d.d. 17 Mei 1579 (zie Bussemaker, *De afscheiding der Waalsche gewesten* II, p. 176 en 239). De paus wenschte hen daarmede geluk bij breve van 1 Aug. 1579 (zie Theiner, *Annales* III, p. 95).

3) Bulle van 30 Juli 1578.

4) Mathieu Moulart, bisschop van Atrecht 1575—1600.

5) Orchies.

nuncio, quem Sanctitas Vestra Lutetiae habet, ea mandare, quae mox dicentur.

Est enim Dei beneficio is nunc rerum status in tribus illis provinciis (que inter Confoederatas omnium maxime sunt Catholicae), ut videatur non difficile interventu Sanctitatis Vestrae adduci posse, ut redeant in obedientiam regis Catholici principis sui; quia animi Statuum et populorum illarum trium provinciarum sunt nunc non parum alienati a principe Aurengiae et Calvinistis, propterea quod voluerunt et volunt armis eos cogere, ut conciones haereticas et reliqua religionis Calvinisticae exercitia recipiant, quibus ipsi Dei beneficio fortissime responderunt, se potius extrema passuros esse quam hoc ferant. Jamque eam ob causam, arreptis armis collectisque strenuorum militum Walonum copiis, fortiter contra Gandenses (quibus princeps Aurengiae tanquam praecipuis ministris et instrumentis utitur) aliosque Calvinistas consistunt et dimicant [1]). Sed tamen nondum eo profecerunt, ut sese reconcilient regiae Majestati, quae hand dubie paratissima esset eos optimis planeque paternis conditionibus in gratiam recipere et affectu paterno complecti, ut non semel literis suis declaravit. Estque periculum ne princeps Aurengiae, qua est calliditate, eos sibi aliisque Confoederatis certis conditionibus reconciliet; vel aliud consilium perniciosum capiant dedendi se alicui principi extraneo, nisi summus aliquis vir, quem merito revereantur et magni faciant, eos perbrevi hortatur, bonisque rationibus inducat, ut cum rege suo in gratiam redeant, sub quo omnium optime suam religionem conservabunt.

Ideoque, Beatissime pater, plane videtur viris illis gravissimis et prudentissimis, quorum paulo ante mentionem feci, incredibiliter expedire, ut Sanctitas Vestra (cui haud dubie plus tribuent quam cuiquam mortalium) primo quoque die mittere dignetur nuncium aliquem suum, virum prestantem et prudentem, ad Status sive Ordines illarum trium provinciarum, qui summo studio in hoc incumbat, ut eos inducat ad redeundum in gratiam cum suo principe, rege Catholico, eisque diffidentiam illam eximat, quam diabolus per electum suum ministrum, principem Auraicum, omnium provinciarum confoederatarum animis altissime impressit, ipsisque sancte confirmet ipsos a regia Majestate, optimo clementissimoque principe, paterna omnia experturos esse. Itemque litteras adferat Sanctitatis Vestrae ad eosdem Status, eodem pertinentes. Itemque literas peculiares ad tres gubernatores illarum trium provinciarum, nempe ad dominum comitem de Lalaing, gubernatorem Hannoniae et Valencenarum, dominum de Capres, gubernatorem Arthesiae, et dominum de Willerval, gubernatorem provincie Insulensis et Duacensis. Itemque ad dominum ducem Arscotensem ejusque fratrem, dominum marchionem de Haurecq [2]), qui, quamvis illarum provinciarum gubernatores non sint, multum tamen in eis possunt propter magnam nobilitatem et magna bona, quae illic habent.

Quibus in literis in primis declaret Sanctitas Vestra, quantopere fuerit recreata post gravissimi animi moerorem, quem conceperit ex miserrimo Flandriae statu, quando intellexit ipsos non passos in suis oppidis et territoriis quicquam ab haereticis fieri contra religionem, atque adeo haereticis, vim facere volentibus, fortiter armis restitisse et resistere, quod non est vulgare animi Catholici argumentum. Eosque valde roget, ut perseverent in illo sancto proposito.

1) De Gentsche buitensporigheden hadden plaats 10 Maart 1579; zie Bussemaker, t. a. p., p. 199.

2) Havrech, Havré.

Vel certe, quod et melius fore videtur, Sanctitas Vestra mandet suo nuncio, quem Lutetiae apud Galliae regem habet, ut confestim, omnibus postpositis, ad Status illarum trium provinciarum se conferat, illa ipsa facturus, quae nuncius peculiaris, ex Urbe missus, faceret; et in hoc confestim ad ipsum literas illas mittat, quarum modo mentionem feci. Melius, inquam, et satius fore videtur hoc facere, quam mittere ex Urbe nuncium peculiarem; quia celeritate opus est, quae poterit esse longe major, si Sanctitas Vestra hoc injungat nuncio, quem Lutetiae habet, quia poterit ei confestim mitti mandatum Sanctitatis Vestrae cum literis illis per peculiarem postam.

Et quo alteruter eorum instructior esse possit, ad bene et Deo juvante magno successu obeundum illud, quod haberet in mandatis, si ita videretur Sanctitati Vestrae, dominus Rev^mus. episcopus Attrebatensis (qui hic est) vel ego, vel uterque nos conferemus ad praedictum nuncium eum in locum Galliae, in quem vellet nos venire, sive Rhemos, sive Guisiam, sive Sanquintinum, sive alio ad eum informandum plenius et particularius de iis, quae valde pertinerent ad obtinendum finem optatum, propterea quod provinciae illae sunt nobis notissimae.

Vehementer etiam expediret, ut videtur, eundem nuncium sibi adjungere comites atque consiliarios duos viros prestantes ac prudentes magnaeque probitatis, veluti R. generalem Minorum (si Lutetiae esset vel in propinquo) et R. provincialem societatis Jesu provinciae Franciae, vel magistrum nostrum Morum, decanum et ecclesiasten ecclesiae Rhemensis, virum prestantem et valde pium. Eorum enim praesentia posset esse nuncio predicto magno auxilio ad efficiendum id cujus efficiendi causa missus esset.

Quod si forte, diabolo conante tantum bonum impedire, predictus nuntius et literae Sanctitatis Vestrae parum proficerent, videtur expedire, ut idem nuncius agat deinde paulo severius, Statibusque illarum provinciarum declaret Sanctitatem Vestram, nisi sanis illis consiliis et paternis monitionibus auscultent, usuram auctoritate, a Deo sibi data, propter insignem intollerabilemque injustitiam, qua regem suum afficiunt, et foedus perniciosissimum, quod cum pessimis haereticis in orbis christiani perniciem retinent. Et praeterea dicat, Sanctitatem Vestram regiae Majestati suppetias esse laturam in hoc bello, ex parte regiae Majestatis non tantum justissimo, sed et sancto, quippe regiae Majestati necessario ad conservandam imprimis religionem et jus suum in provinciis, a Deo sibi commissis, et occurrendum summis periculis orbis christiani contra Calvinistas, eorumque confoederatos et adjutores, daturamque operam, ut Venetii, aliique principes, et respublicae Italiae etiam auxilium mittant regi Catholico, quemadmodum videt Calvinistas, ubicumque degentes, in hoc conspirasse ut Belgium occupent, illicque religionem Catholicam aboleant, in hoc etiam sibi adjunctis confoederatis quibusdam Catholicis, qui parum considerant quid agant. Atque suum de ea declaratione facienda mandatum ipsis exhibeat nuncius. Est enim virisimillimum illas minas moderatas, conjunctas paternis monitionibus atque a Deo praecibus Sanctitatis Vestrae, permoturas esse Status illarum provinciarum Catholicarum, ut cum rege suo in gratiam redeant, praesertim cum viderentur nunc nutare, et facile in hanc vel illam partem impelli posse.

At vero si neque monitionibus et praecibus, neque comminatione moverentur, vehementer expediret, ut videtur, Sanctitatem Vestram re ipsa

prestare id, quod modo dixi, de mittendo atque impetrando non contemnendo auxilio regi Catholico, ut is possit tanto citius hereticos ejicere suis praecipuis Belgii provinciis, quas occuparunt, et in quibus conentur religionem Catholicam abolere, multaque nefanda perpetrant: quod ut brevi fiat, tanti refert Ecclesiae et orbis Christiani, ut initio dictum est, et ne rex Catholicus hoc bello Flandrico ita se exhauriat, ut si forte Turca durante hoc bello acre bellum ei moveat, magnum sit periculum, ne orbis christianus magnum aliquod vulnus accipiat: quemadmodum auxilium tulisse et impetrasse dicitur Pius V regi Galliae abhinc annis 9 aut 10 in bello, quod habebat contra Huguenotas.

Beatissime pater, eo magis expedit Sanctitatem Vestram facere ea, quae supra dicta sunt ad tres illas provincias perbrevi reducendas in obedientiam regis Catholici, quia si brevi redeant in ejus obedientiam, poterit haud dubie Sua Majestas perbrevi armis recuperare universum pene Flandriae comitatum, et haereticos (qui in eo nunc praecipue dominantur et debacchantur atque abominanda perpetrant) armis ex eo exturbare; itemque intra non multos menses universas pene provincias Belgicas recuperare, vel saltem compellere ad pacem aliquam bonam et rationabilem, excepta Hollandia et Zeelandia et urbibus aliquot maritimis, ad quarum recuperationem majore tempore opus esset. Possit, inquam, hoc non difficile Sua Majestas perbrevi efficere, partim eo milite, quem nunc in Belgio habet, partim strenuo milite, qui ex illis provinciis accederet, uti pro compertissimo habent omnes, qui de ejusmodi rebus judicare possunt.

Ideoque, Beatissime pater, incredibile plane est opere pretium, ut Sanctitas Vestra dignetur id facere, quod supra dictum est, idque primo quoque die, quia in celeritate multum momenti positum est, estque in mora periculum.

Ad haec, Beatissime pater, vehementer expediret illum eundem nuncium eadem opera adire dominum Alenchonium, et ex parte Sanctitatis Vestrae summo studio cum eo agere, ut desistat ab incepto, et in Galliam ad sua dominia gubernanda revertatur, neque diutius regem Catholicum impediat, quominus suis ditionibus expellat principem Auraicum aliosque Calvinistas, qui illis in provinciis volunt et conantur religionem Catholicam abolere, easque sibi usurpare, illicque suam praecipuam fidem et rempublicam collocare, uti nunc manifestissime intelligere potest ex iis, quae praedictus princeps Aurengiae hisce mensibus fecit et facere conatus est, tam in comitatu Frandriae, quam alibi, ubicumque potuit.

Hoc quidem facere tentavit Sanctitas Vestra mensibus superioribus, misso ad eum nuncio peculiari; sed tum temporis non erat is, qui nunc est, rerum status. Tunc enim erectus erat Alenchonius in summam spem perbrevi potiundi comitatu Burgundiae, ducatu Luxemburgensi, et multis Flandriae oppidis, atque adeo conjunctis armis cum exercitu Statuum ejiciendi ex Belgio exercitum regis Catholici, in unum contra Deum et Christum ejus conspirantibus tantis copiis, et contra exercitum regis, qui tum erat tantum mediocris; quae spes Dei beneficio tam ad nihilum pene cecidit, ut intelligitur ex iis, quae seorsum scripsi in folio, hic adjuncto, de praesenti rerum Flandricarum statu. Ad quem etiam expediret a Sanctitate Vestra scribi bonas litteras ejusdem argumenti. Et fortassis utiliter adjungerentur rursus litterae regis Galliae et reginae matris, eodem pertinentes.

Certe in hoc rerum statu et duce Alenchonio nonnihil etiam offenso

principi Auraico et Statibus propter non solutum suis militibus stipendium promissum, et non tradita illa oppida, quae ipsi tradere promiserant, si fiat, quod dictum est, permagna spes esse videtur ab eo impetrandi, ut in Galliam redeat; eo magis quod si Sanctitas Vestra eum enixe de hoc solicitaret, itemque rex Galliae et regina mater, haberet longe honestiorem causam et praetextum redeundi in Galliam sine dedecore, quam haberet alioqui. Diceret enim se non potuisse diutius resistere instantibus precibus Vestrae Sanctitatis, itemque regis Christianissimi fratris sui et reginae matris, et vero non fuisse sibi prestita, quae fuerant a Statibus promissa.

Quin etiam possit nuncius Sanctitatis Vestrae eum utiliter hortari, ut potius cogitationes suas convertat ad religionem Catholicam conservandam et promovendam, et hereses extirpandas, vel aliquid recuperandum de hostibus nominis christiani, ut fecerunt non pauci prestantes et generosi principes, quorum memoria hodie clarissima est. Et ut cogitet de bonis nuptiis, sibi suoque generi convenientibus, et vere reipublicae christianae utilibus. Itemque eum admonere bellum hoc, si diutius in eo perseveraverit, fortassis alienaturum esse ab ipso animos provinciarum precipue Catholicarum regni Galliae, quarum tamen benevolentia sit ipsi studiose consectanda.

Postremo, Beatissime pater, videtur omnino expedire, ut nuncius ille Sanctitatis Vestrae habeat in mandatis, ut si neque (quod absit) profecerit apud Status illarum trium provinciarum precipue Catholicarum, neque apud ducem Alenchonium, paucis post diebus auctoritate vestra principem Aurengiae (pessimum utique hereticum et electum satanae instrumentum) declaret excommunicatum esse, multisque de causis in excommunicationem bullae Coenae Domini [1]) incurrisse, quippe quia hereticus notorius, et hereticorum dux, et fautor, religionisque Catholicae impius oppugnator; item propter multa nefanda, quae in episcopos, clericos et religiosos perpetravit et templa eorumque ornamenta sacra et altaria evertit, tam per se quam per suos ministros et instrumenta. Atque excommunicet omnes, qui deinceps illi adhaerebunt, vel foedere cum eo conjuncti erunt, saltem eos qui non habitant in provinciis vel oppidis, quas ipse et alii Calvinistae tenent vi et armis. Hoc enim efficeret verisimiliter, ut provinciae illae Catholicae et Alenchonius, qui se Catholicum profitetur et talis esse debet (et qui, nisi talis esse credatur, vix futurum est ut Catholicae Galliae provinciae paterentur eum in regnum succedere, hoc rege moriente sine filio) vix audeant illi diutius adherere. Sed quod attinet ad eos Catholicos, qui habitant illis in oppidis, quae occuparunt haeretici et praesidio haeretico tenentur, non multum profueret ea excommunicatio, et tamen hereticos accenderet ad magis ac magis affligendum Catholicos eorum locorum.

Expediret etiam Sanctitatem Vestram dare illi suo nuncio epistolam unam ad Status civitatis Tornacensis et Tornacesy ejusque provinciae gubernatorem Seneschallum Hispaniae. Nam, et si nondum intelleximus, eos in armis esse contra hereticos ut sunt Status illarum trium provinciarum, nondum tamen sunt passi quicquam ab hereticis contra religionem Catholicam

---

1) De bulle in „Coena Domini", welke jaarlijks op „Witten Donderdag" door den paus pleegde afgekondigd te worden, is afkomstig uit de vroege Middeleeuwen; welke paus ze het eerst heeft opgesteld weet men niet; de oudst bekende redactie is van 1364.

attentari in sua civitate et territorio. Et sunt illis tribus provinciis proximi, atque adeo ab eis pene cincti.

Item expediret eidem nuncio dari mandatum generale agendi etiam tum cum Statibus aliquarum provinciarum vel oppidorum, cum quibus agendum putaret, certius intellecto eorum statu, postquam venisset inter illas provincias, de quibus initio dictum est.

Beatissime pater, etiam si (quod absit) tres illae provinciae certis conditionibus reconciliarentur principi Aurengiae, antequam allatae fuerint litterae Sanctitatis Vestrae, non tamen frustra et sine magna spe fructus ad eas se conferret nuncius Sanctitatis Vestrae cum literis et mandato. Nam cum illae provinciae sint valde Catholicae, ad eos inducendas, ut deserant foedus, quod inierunt cum hereticis, et bonis conditionibus reconcilientur regi suo, nemo prorsus est aptior quam Sanctitas Vestra, si per literas et nuncium, virum praestantem, in hoc magno studio incumbere voluerit. Et cum futurum sit perdifficile provincias infectiores, quae nunc ab hereticis tenentur, adducere ad bonam aliquam et rationabilem pacificationem, nisi prius fuerit armis longius processum, illae tamen provinciae valde Catholicae videntur non difficile adduci posse ad bonam et rationabilem patificationem, si Sanctitas Vestra se velit interponere; quod ut facere dignetur incredibiliter expedit, cum in illarum 3 aut 4 provinciarum reconciliatione tantum sit positum momenti ad reliquas pene omnes brevi recuperandas, ut supra dictum est. Sitque illarum 3 aut 4 provinciarum reconciliatio futurum certissimum efficacissimumque medium ad impellendas reliquas provincias, ut descendant ad bonam aliquam pacificationem, vel certe tollerabilem, et vehementer promovendum id, in quod imperator incumbere proposuit.

Tum autem si, antequam litterae Sanctitatis Vestrae fuerint allatae, tres illae proviciae essent certis conditionibus reconciliatae cum principe Aurengiae (quod absit neque ullo modo verisimile est) non possent per illum nuncium Sanctitatis Vestrae induci, ut impium illud foedus deserant et cum regia Majestate in gratiam redeant, tamen posset idem nuncius magna cum spe successus tractare cum domino Alenchonio ex parte Sanctitatis Vestrae, ut ab hoc incepto velit desistere et in Galliam reverti propter causas supra indicatas. Atque adeo multo majore cum spe ea de re tractaret, quam si provinciae illae non essent cum principe Aurengiae et Statibus reconciliatae, quia, quamdiu non essent eis reconciliatae, sperabit fortassis Alenchonius posse eas induci, ut ipsum in principem vel protectorem accipiant. Ideoque, Beatissime pater, plane videtur vehementer expedire, ut Sanctitas Vestra primo quoque tempore enixe operam det, ut illas 3 aut 4 provincias inducat, ut cedant in obedientiam regis Catholici, faciendo ea, quae tot pene hic scripta sunt.

Propter eas causas, quas dixi sub initium hujus scripti, tentabuntur quidem propodiem (ut certo intellexi) animi gubernatorum illarum trium provinciarum et precipuorum capitaneorum illarum copiarum, quae haereticis resistunt. Idque partim literis Ill^{mi}. principis Parmensis, gubernatoris nostri, partim literis quorundam privatorum, qui sunt ipsis amicitia conjuncti, nempe magistratus illorum oppidorum earumdem provinciarum, de quibus praecipue bene sperabitur. Sed haud dubie incomparabiliter plus proficeretur per Sanctitatem Vestram, eo magis quod neque Ill^{mus}. princeps Parmensis, neque illi privati hac de re agere poterunt in conventu Statuum illarum provinciarum,

sed quod agent, agere debebunt secreto. At nuncius Sanctitatis Vestrae hoc agere poterit palam in conventu Statuum. Et vero, quod ab illis fuerit inchoatum et quadantenus praeparatum in aliquot oppidis, plane, Deo juvante conficerent et ad exitum optatum perducerent litterae Sanctitatis Vestrae, illeque vester nuncius, veniens ad Status illarum provinciarum, magno studio incumbens ad earum reductionem in obedientiam regiae Majestatis.

Praeter eos, quos supra nominavi, videtur expedire, ut Sanctitas Vestra dignetur etiam scribere ad dominum comitem Egmondanum et dominum de Montigny, fratrem domini comitis de Lalaing, qui sunt inter praecipuos duces illarum copiarum Wallonum, quae sunt in armis contra Gandenses aliosque Calvinistas pro religionis Catholicae defensione, ne moleste ferant se praeteritos ideoque minus promoveant reductionem illarum provinciarum in obedientiam Suae Majestatis; eo magis quod ambo sint juvenes. Si quae litterae, quum allatae fuerint, videbuntur ob aliquam causam non esse reddendae, poterit dominus nuncius eas retinere.

Arm. 64 Vol. 12 f. 267—271 (oorspr.) Op den rug is aangeteekend: „Per Monsignore de Rossano". — Vooraf (f. 265—266) gaat een latijnsche samenvatting van dit uitvoerig stuk. — De geestelijkheid van Artois wendde zich bij collectief schrijven van 25 Februari 1579 tot den paus, om diens bemiddeling bij koning Philips te vragen, opdat de gestelde vredesvoorwaarden mogen aangenomen worden. De paus antwoordde hierop welwillend 18 Mei, en vermaant dan: Videtis jam non cum rege bellum geri quam cum Deo, Sathanaeque ministros vestram calamitatem suae impietatis propagationem ducere..... Ook den bisschop van Atrecht zond hij tegelijk een brief van dezelfde strekking (zie Theiner, *Annales*, III p. 93—95).

727. 1579, MAART 7. — Kardinaal Gallio aan Castagna (in antwoord op diens brief van 22 Febr.): over de geringe kans van slagen der onderhandelingen.

Colonia Vol. 1ª, f. 18 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 27 (minuut). — Barberini Vol. 5741. f. 54 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 271.

728. 1579, MAART 18. — Castagna aan kardinaal Gallio: over zijne reis met Terranova naar Keulen.

Havendo consideratione alla sicurezza dell' uno e dell' altro, il signor duca di Terronuova et io resolvemmo di camminare insieme; et cosí in 15 giorni arrivammo da Praga Sabbato quì in Augusta.

Germ. Vol. 97 f. 174—176ᵛ (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238 f. 64ᵛ—67ᵛ (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen II, *Nuntiaturberichte*, p. 271.

729. 1579, MAART 19. — Castagna aan den Spaanschen gezant de Zúñiga: over de geringe kans der vredesonderhandelingen.

D'Augusta li 19 Marzo 1579.

Poichè il signor duca di Terranuova scrive à V. E. dandoli conto di quel che fin hora può, non occorre ch'io scriva il medesimo. Basta ch' ella intenderà quanto sia verisimile il credere, che se la viva forza non opera la

pace, invano si lavora per essa. Parve al detto duca che fosse bene che il signor duca di Baviera così da parte di Sua Santità come di Sua Maestà fosse essortato a favorire il negotio ; ma lo trovammo conforme alla commune opinione, assai alieno da sperarne bene. Onde caminaremo innanzi con speranza solo, che forsi il signor Iddio aprirà la via, fin hora da noi incognita.

Gl'avvisi che vengono, ch'il signor principe di Parma si faccia avanti et habbia dato una buona mano a nemici, non mi paiono mali, ancorchè habbino faccia di contrariarsi alla concordia. E se pigliasse Mastrich, saria una buona cosa. Il signor Idolio l'indrizzi . . . . .

Germ. Vol. 10 f. 61 en Pio Vol. 238 f. 68—68^{v} (gelijkt. afschriften). — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 272 (noot 1).

730. 1579, MAART 21. — Kardinaal Gallio aan Castagna: over eene zoo mogelijk in het vredesverdrag te maken bepaling omtrent den Katholieken godsdienst in het prinsdom Oranje.

. . . . . La città d'Oranges, come V. S. sa, è ne le viscere de lo stato d'Avignone, et per esser ella tutta piena d'heretici, fa gran danno a li nostri sudditi, et si ha da temer di maggiore in progresso di tempo. E, stato messo in consideratione a N. S., che in questo trattato d'accordo, caso che vi si comprenda il principe d'Oranges, si potrebbe procurar la restitutione de la religion Catholica in quella città, obligando il principe con un capitolo particolare a tener in detta città governatori et altri ministri tutti Catholici, et far restituir a li ecclesiastici tutto quello, che è stato loco occupato. S. S. ha voluto perciò, che io ne ne dia avviso a V. S., acciochè secondo la dispositione de le cose, che vederà, possa metter questo articolo in campo, et provar se potesse con destrezza ottenerlo, il che si rimette a la prudenza sua, sapendo ben che non sarà difficultà, et che questo dipenderà da la risolutione, che si piglierà in tal materia di religione per li Stati tutti di Fiandra . . . . . Di Roma, a 21 di Marzo 1579.

Colonia Vol. 1^{a} f. 20 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97 f. 29 (minuut). — Barberini LXII : 1 f. 71 (gelijkt. afschr.) — Vgl. Hansen, *Nunliaturberichte* II, p. 273.

731. 1579, APRIL 9. — Castagna aan kardinaal Gallio: over zijne aankomst te Keulen en het geringe uitzicht der vredesonderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 183—185 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 73—75^{v} (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 274.

732. 1579, APRIL 11. — Kardinaal Gallio aan Castagna: over de geringe kans van slagen van het vredescongres.

Colonia Vol. 1^{a}, f. 27 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 34 (minuut). — Barberini Vol. 5741, f. 95 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 277.

733. 1579, APRIL 12. — A. Farnese aan Castagna: vreugdebetuiging over diens behouden aankomst te Keulen en bereidverklaring tot diensten.

Ho ricevuto la lettera di V. S. de gli 8 del presente et inteso per essa con infinita mia satisfattione il suo felice arrivo a Colonia, del quale sento

quel contento, che conviene sì per il benefitio, che la sua presentia et assistentia doverà apportare al servitio di Dio, del re, mio signore, et alla quiete di questi Stati di S. M., come per vedermela vicina, con speranza di potermi impiegar in cose di suo servitio et sodisfattione più facilmente che se fusse più lontana. Resta hora, che V. S. mi dia occasione di mostrarle con gli effetti questa mia buona volontà et che si persuada, che, senza che mons. Illmo. mio zio [1]) me l'havessi comandato, come fa con la lettera, ch'ella mi ha inviata, non sarei lassato, come non lasserò, di corrispondermi con lei, sì per quello che tocca al desiderio di S. S^tà. et al servitio di S. M^tà. come per le cose di suo particolare interesse, come conviene; con che offerendomi à V. S. di buon' cuore prego Nostro Signore Dio che la conservi, come desidera. Dal campo sotto Mastrich, a 12 d'Aprile 1579.

Colonia Vol. 1^a f. 28 (oorspr. eigenh. get.).

734. 1579, APRIL 14. — A. Farnese aan Castagna: zending van don Gastone Spinola, die over alles den nuntius zal inlichten.

Il presente signor Don Gastone Spinola ha ordine particolare da me di visitar V. S. in mio nome et di dichiararle la sodisfattione, che sento, ch'ella si ritrovi in questo maneggio di tanto importantia al servitio di Dio et del re, mio signore, et il desiderio, che tengo d'esser da lei adoporato in cose di suo servitio. Et perchè m'assicuro, che si intorno a questi particololari, come in darle minuto ragguaglio delle cose di quà, lo saprà fare così compitamente, come conviene et io desidero. Alla sua relatione mi rimetto, pregando lei che per cortesia le dia quel' credito, che darebbe a me medesimo. . . . Dal campo sopra Mastrich, a 14 d'Aprile 1579.

Colonia Vol. 1^a f. 29 (oorspr. eigenh. get.).

735. 1579, APRIL 16. — *a—b.* Castagna aan kardinaal Gallio: over Willem van Oranje als het groote struikelblok der vredesonderhandelingen, welke vooral in de Nederlanden zeer worden gewantrouwd.

c. Evenzoo aan den Spaanschen gezant de Zúñiga.

Scritto in cifra a parte.

a. Al cardinale di Como, li 16 Aprile.

Le cose non possono passar bene, perchè il principe d'Oranges ha tanto circondato et ristretto quelle genti, che non si fa determinatione alcuna, che non sia regolata da lui, e li deputati e loro instruttioni sono fatte in sua presenza, il quale non aspira hormai a restar governatore solo delle due provincie, ma spera di potersi impadronire, se non di tutto, di buona parte. E se non si acquista lui, si più giudicare che ogni opera sarà vana, massime che per forza poco si può sperare con l'esempio di Mastrich, che si difende talmente, che vi è poca speranza di espugnarlo. Onde, quando sia domandata quì la sospensione d'armi, forsi sarà tanto più facile concedersi. . . . .

b. Da quei principi di Germania, che sono più nemici de la religione

1) Kardinaal Alexander Farnese.

Catholica et poco amici del re di Spagna, et tanto più da quelli, che sono in Fiandra desiderosi di travaglio, si va seminando, che questi convento non è se non de preti, dependenti da Nostro Signore, e che vi è uno per Sua Santità, che va istigando et movendo il tutto, al quale gli altri cercano di compiacere. Et però non si può sperare cosa buona. Per le quali parole questi commessarii imperali nel loro intrinseco dubitano, ò che li Stati di Fiandra non si accordino circa il mandar deputati, ò che mandino con animo poco preparato al bene, solo per mostra et apparenza.

c. Li deputati di Stati sono eletti, e data loro l'instruttione in Anversa con intervento e presenza del principe d'Oranges, nel volere del quale sta ogni deliberatione. Pensi V. E., come andrà il negotio. Se non si converte questo, si dubita, che ogni conato sarà vano, et è tant' innanzi, che aspira nelli medesimi Stati a maggior dominio che non è Olanda e Zelanda, tutto fondato in due punti, cioè la falsa religione e l'odio universale con il dominio Spagnuolo. Con questi due piedi camina sempre et ha fascinati quei popoli più di quel de se possa credere.

a en *c.* Pio Vol. 238 78^{v} f. 79^{v} (gelijkt. afschrift). Alleen *c* gedr. Hansen, p. 280 (noot).
b. Germ. Vol. 97 f. 123 (naar cijferschrift). — Ontbreekt in Pio, maar gedr. Hansen, p. 279.

736. 1579, APRIL 20. — Castagna aan hertog Willem van Kleef: lof en dank voor diens bereidvaardigheid om mede te werken aan de vredesonderhandelingen.

Al signor duca di Cleves.
Di Colonia, li 20 Aprile 1579.

Pio Vol. 238, f. 81—82 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Theiner, *Annales* IV, p. 75.

737. 1579, APRIL 23. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de ongunstige kansen der vredesonderhandelingen, vooral wegens het langdurig beleg van Maastricht.

. . . . . Sto deliberando se debbo mandare il Breve all'arciduca Matthias, perchè si sa bene, che non può aprire lettere di nessuno, nè rispondere che non siano vedute dagli Stati, che vuol dire dal principe di Oranges, dal quale non so quel che si potesse aspettare, essendo dichiarato tanto avverso al nome pontificio. Onde aspettarò forsi la venuta di deputati, et di quello et de gl'altri me ne valerò se e quando mi parrà opportuno.

Il termine, in che si trovano hoggi le cose, è che si aspettano detti deputati, et in questo mezzo l'essercito del re sta sopra Mastrich, ma difettivo di guastatori, quali non trovano abastanza per qualsivoglia danaro e diligenza. Ha mandato per polvere e palle, che li mancavano, e cerca di stringere la città, la quale ha dentro soldati e cittadini, e le donne istesse ardentissime e valorose per difendersi. E certo, il signor principe col suo conseglio si vede, che non hebbe vera relatione di quella forza, perchè li fu riferto, che in quattro giorni saria presa, et hora vi si trova tal difficoltà che Dio sà quel che farà; il che dà non poco danno al negotio della pacificatione, il quale è e sarà sempre impedito con ogni forza, industria et arte del principe di Oranges, che muove e governa il tutto con molta prudenza humana, sapendosi mantenere tanto tempo in così gran stato più che patrone . . . . . Di Colonia, li 23 di Aprile 1579.

Scritto cifra à parte. Da quelli principi di Germania, che sono più inimici della religone e poco amici del re, e tanto più quelli, che sono in Fiandra, desiderosi di travaglio, si va seminando, che questo convento non è se non de preti, dependenti dal papa, e che vi è uno per Sua Santità, che va instigando e movendo il tutto, al quale gl'altri cercano di compiacere, e però non si può sperare cosa buona. Per le quali parole li commissarii imperiali nel loro instrinseco dubitano ò che li Stati non si accordino circa il mandar deputati, ò che mandino con animo poco preparato al bene, solamente per mostra et apparenza.

Germ, Vol. f. 97 195—196 (oorspr. eigenh. get.) — Pio Vol. 238 f. 83—84 (gelijkt. afschrift). — Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 281.

738. 1579, MEI 5. — Hertog Willem van Kleef aan Castagna: dankbetuiging voor ontvangen brief en verzekering van allen mogelijken goeden wil tot herstel van den vrede.

Colonia Vol. 1ª. f. 34—35ᵛ (oorspr. eigenh. get.). — Gedr. Theiner, *Annales* III, p. 95

739. 1579, MEI 8. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de voltalligheid der afgevaardigden naar het vredescongres, en over de algemeene stemming dienaangaande in de Nederlanden.

Germ. Vol. 97, f. 200—203 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 91ᵛ—93ᵛ (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 284.

740. 1579, MEI 8. — Gerard van Groesbeeck, kardinaal-bisschop van Luik, aan Castagna: zending van kanunnik Nicolaas van Woestenraedt naar het vredescongres en verzekering van allerbesten wil tot medewerking [1]).

Quod, responso ad R^mae D. V. litteras meo proximis diebus misso, me facturum recepi, ut quem istuc legatum mitterem, ei in mandatis darem, ut ipsam a me compellaret eique amantissime salutatae mea officia offerret, id meae hae litterae declarabunt me praestitisse, dato in mandatis venerabili sincere dilecto domino Nicolao a Woestenraedt, juris utriusque doctori, praeposito ecclesiae collegiatae S. Pauli, hujus meae civitatis et ecclesiae meae cathedralis canonico, consiliario meo, qui istuc de meis et ecclesiae ac ditionis meae rebus legatus proficiscitur, easdem has ipsi reddituro, ut ea, quae dixi, faciat. Oro igitur R^mam. D. V., ut ipsum benigne admittere et audire eique plenam fidem habere velit. Et quoniam ille omnibus ijs in rebus, de quibus cum ipsa, si coram essem agerem, vices meas supplebit, me ad ipsum remittens non faciam has prolixiores, quam ut iis adjungam eandem illam, quam nuper amantissimam et prontissimam officiorum, atque obsequiorum meorum oblationem, measque ad Deum O. M. preces, ut per gratiam suam omnia R^mae. D. V. consilia atque actiones prosperare, ipsamque quam diutissime incolumem servare dignetur. Leodio, 8 Maji 1579. GERARDUS Cardinalis Leodiensis.

Colonia Vol. 1ª f. 37 (oorspr. eigenh. get.)

1) Van dezelfde gezindheid gaf de kardinaal-bisschop reeds blijk door zijn schrijven aan Castagna van 15 April 1579 (ibidem f. 30—30ᵛ oorspr. eigenh. get.).

741. (1579, Mei 11). — Toespraak van Castagna [1]) tot de keizerlijke vredescommissarissen.

Ill^mi. et Rev^mi. patres ac principes, illustres nobiles ac generosi viri.

Arm. 64 Vol. 12, f. 231—232v (oorspr. eigenh. van Castagna). — Pio Vol. 238, f. 200—202v. — Gedr. Theiner, *Annales* III, p. 96. — *Archivalia* I, n°. 2118. — Vgl. een andere en uitvoeriger rede, op hetzelfde congres gehouden, *Archivalia* II, n°. 188.

742. (1579, Mei 11). — Antwoord der afgevaardigden op gemelde rede.

Arm. 64, Vol. 12, f. 233 (als voren). — Germ. Vol. 97, p. 297 (gelijkt. afschr.). — Ook Pio Vol. 238, f. 202v—203. — Gedr. Theiner, *Annales* III, p. 97.

743. 1579, MEI 15. — Castagna aan kardinaal Gallio: over geheime onderhandelingen met Jan van Nassau.

Germ. Vol. 97, f. 146v—147 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 99v—100. — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 290.

744. 1579, MEI 19. — Castagna aan kardinaal Granvelle: gelukwensch met diens terugroeping naar Madrid, en aanbeveling van de zaak der vredesonderhandelingen.

Di Colonia, li 19 Maggio 1579.

Non potrei dire, quanto piacere ho inteso dall' haver sentito che V. S. Illma. e Rev.^ma. sià chiamato in Spagna, perchè per la prattica, che ho (di) quella Corte e conoscenza de gli huomini, mi pareva, che troppo gran carica fosse appoggiata alla persona di S. M^tà. con si pochi che l'ajutassero a postare. E credo che questa sia stata risolutione propria di S. M^tà., consigliata con il suo chiaro e mirabil giudicio. Vada dunque in buon viaggio, che N. S. Iddio l'accompagni con ogni prosperitá. Quì si sta ancora nel principio e si fa grand instanza di sospensioni d'armi per liberare per questa via Mastrich. Ma al signor duca di Terranuova pare la domanda ingiusta, massime prima che non si siano veduti li capitoli, che loro domanderanno, per vedere se sono tali, che mostrino di venire alle cose del dovere. Mostrano ancora dispiacere, ch'essendo rimesso il negotio intiero delle cose della pace alla Maestà Cesarea, il signor principe di Parma tratti con i paesi di Artoys, Henault et adherenti, quasi che non debba un governatore generale raccogliere e raccetare chiunque volesse tornare alla debita obedienza.

Non manca chi dubita che questi deputati degli Stati siano per cercare di mandare il negotio in lungo, forsi per dar tempo di conservarsi con principi, favorevoli a loro propositi, e cercare ajuti da diverse bande; il che dicono quelli che considerano, che è già un mese e mezzo che siamo in Colonia, e siamo nel principio del trattato. Onde hora cominciava il tempo di scrivere a V. S. Illma., e di ricevere da da lei favore con sue lettere e valermi de suoi prudentissimi et esperimentatissimi consegli, perchè fin hora non si è stato in altro

1) Deze schrijft 15 Mei 1579 aan kardinaal Gallio: . . . . Lunedi andai alla congregazione de signori commissarii imperiali, e li dissi alcune parole, che mi parvero al proposito . . . . la copia delle parole ch' io dissi . . . . mando con questa (Hansen, t. a, p. 290).

che aspettare hor questo, hor quello. Tuttavia mi piace più ch'ella vada in Spagna per la cagione sopradetta, e perchè so, che dell cose di quà sarà raguagliata a pieno dal signor duca di Terranuova, col quale io camino sempre giunto in ogni cosa con gran confidenza, come N°. S^re^. e Sua Maestà Cattolica mi hanno commandato . . . . .

Di sua mano.

Ho poi inteso in questo punto, che hieri [1]) li deputati delli Stati presentorno alli signori commissarii imperiali le loro commissioni e capitoli, li quali sono tanto essorbitanti et iniqui, che quelli signori non hanno voluto mandarli al signor duca, acciò risponda, ma vogliono tentar prima, se possono, farli moderare; il che si crede, che possa ottenersi in qualche parte, ma che siano riterati al segno giusto, non si spera molto . . . . .

Pio Vol. 238, f. 104—105^v^ (gelijkt. afschr.).

745. 1579, MEI 19. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de hardnekkig gestelde, maar onaannemelijke voorwaarde van godsdienstvrijheid.

Germ. Vol. 97, f. 211—212 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 107—107^v^ (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 292.

746. 1579, MEI 24. — Parma aan Castagna: hernieuwde zending van don Gaston Spinola en betuiging van allerbeste gezindheid.

Ricevei col ritorno del capitano Castro la di V. S. de 2 del presente, per la quale et per quel di più, ch'egli mi riferse a bocca, compresi il nuovo testimonio, che le parse di darmi della buona mente sua verso di me et di tutta la casa mia, e con tutto che con me, che prima di hora ne son certissimo. Et mi trovo molto obbligato all' amorevolezza di V. S.; non fosse necessario, m'è perciò stato gratissimo e tenuto in quel buon grado, che da lei è stato fatto, et ne la ringratio di buon cuore. Hora con la venuta costà del presente Don Gaston Spinola, m'è parso di tornar di nuovo a visitar V. S. con questa mia et dar ordine a lui, sicome ho fatto, che non solo la certifichi della molta affettione, ch'io le porto et quanto io le corrisponda con l'ottima mente mia, ma la preghi a darmi alle volte occasione, con la quale effettualmente glielo possa far' meglio conoscere. Piacerà adunque a V. S. d'aggradir quest offitio et di creder al predetto quanto le riferirà in questo particolare, poichè alla sua relation mi rimetto, et in quanto le dira di più delle cose di quà. Et resto pregando N°. S^re^., che conservi et prosperi V. S. come desidera. Dal campo sotto Mastrich, a 24 di Maggio 1579.

Colonia Vol. 1^a^ f. 46 (oorspr. eigenh. get.).

747. 1579, MEI 29. — Castagna aan kardinaal Gallio: over den zeer twijfelachtigen stand der vredesonderhandelingen.

Germ. Vol. 97 f. f. 214—215 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238 f. 115^v^.—116^v^ (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 295.

1) 18 Mei.

748. 1579, JUNI 6. — Castagna aan kardinaal Gallio: over een Breve voor aartsbisschop Schenk van Toutenburg.

Germ. Vol. 97, f. 217 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 116v (gelijkt. afschr.). Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 296.

749. 1579, JUNI 12. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de tegenstrijdige meeningen, of oorlog dan vrede bevorderlijk is voor den Katholieken godsdienst.

Germ. Vol. 97, f. 223–223v (oorspr. eigenh. get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 301.

750. 1579, JUNI 13. — Kardinaal Gallio aan Castagna: wenschen en gebeden voor den goeden uitslag van het vredescongres, in het algemeen belang der Christenheid.

Colonia Vol. 1a, f. 52 (oorspr. eigedh. get.). — Germ. 97, fol. 47 (minuut). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 302.

751. 1579, JUNI 18. — Castagna aan zijn collega te Praag, Malaspina: deze wordt aangespoord, den keizer te overreden tot palstaan tegenover den eisch van godsdienstvrijheid in de Nederlanden.

Di Colonia, li 18 Giugno 1579.

Io credo, che questi signori elettori e commissarii imperiali ò hanno mandato è manderanno in breve relatione di quello (che) fin' hora quì si è fatto nel negotio della pacificatione, cioè gl' articoli o capitoli, che hanno presentato li deputati degli Stati, la risposta del signor duca, le repliche di detti Stati, et altre scritture pertinenti à ciò. E perchè la difficoltà si riduce principalmente nell articolo della religione, non bastando à costoro, ch' il signor duca li conceda pur troppo, dando quattro anni di tempo a quelli, che non vogliono esser Cattolici, nel paese e nelle loro case, ma vogliono ancora l'essercitio publico della loro setta, almeno in alcune principali città. Io credo, che Nostro Signore [1]) avviseranno di tutto à Sua Mta. Cesarea et aspetteranno di costà intendere l'intentione di detta Maestà; onde ho voluto darne avviso à V. S. Rma., acciò si degni in ciò con la sua solita diligenza e destrezza aprir ben gli occhi à questo, acciò di costà non venisse qualche commissione contraria à quello che si aspetta da un imperatore tanto christiano e fautore della religione Cattolica; poichè costoro domandano detto essercitio publico delle loro sette con tanta efficacia e con argomenti tanto apparenti, quanto sia possibile, non ostante che oltre l'importanza di ogni principe di questo mondo, etiam del papa, di conceder tal cosa, s'ingannano grandemente, credendo ch' il conceder diverse opinioni in fede sia per esser causa di concordia, et il predicare l'essercitio publico dell' heresie sia per esser causa del mantenimento et ajuto della religione Cattolica. Crederei dunque, che V. S. Rma. potesse dire à Sua Maestà, che Nostro Sigore ha inteso, che quì si tratta delle cose della religione, e che prega Sua Maestà à voler tener à cuore, e raccommandare come Sua Santità spera; e con questo modo ella potrà giovare molto à questo

1) Lees: i detti signori.

negotio, e che sia ancora per andar ricercando con secretezza e senza rumore d'intendere qualche cosa di quel che già si tratterà nel consiglio e darmene avviso . . . . .

Pio Vol. 238, f. 128v—129 (gelijkt afschr.) — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 308 (noot).

752. 1579, JUNI 19. — Castagna aan kardinaal Gallio: over zijn onderhoud met vier afgevaardigden der Staten, over de volstrekte onaannemelijkheid van godsdienstvrijheid.

Germ. Vol. 97, f. 180—188 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 136v—139 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 303.

753. 1579, JUNI 19. — Castagna aan kardinaal Gallio: over den eisch van godsdienstvrijheid in de Nederlanden.

Di Colonia, li 19 di Giugno 1579.

Scrivo la presente a V. S. Illma. e Rvma. tanto per baciarle le mani, quanto per darle avviso delle cose di quà, il che in sostanza è, che hora siamo nel fervore del negotio, però che li deputati delli Stati dettero le loro capìtulationi assai dure. Il signor duca de Terranuova all' incontro li (trattava) tanto piacevolmente, ch' era troppo; gl' altri hanno replicato più aspri che mai, et il fatto si riduce al punto preveduto sempre della religione. Dimandano la „religionefred" [1]) e libertà di coscienza, al che essendo stato fatto riparo, si vanno riducendo alla pace di Gante, con questo di più, che in Anversa, Gante e due altre città si comporti l'essercitio publico delle loro sette, già tanto in esse città radicate, che non potria mai svellersi; il che cercano con tanta instanza e con tante apparenti ragioni, che persuadono infiniti: che ciò sia manco male, presupponendo per certo, che senza questo non vi sia speranza di pace, la quale esclusa, siano per seguire de' molti mali, cioè scacciare tutti gli ecclesiastici, e romper chiese, come hanno fatto in Gantes, in Anversa, Brusselles et in Ultrajetto in Frisia, e poi ancora occisione di tutti li Cattolici, perdita del dominìo regio et altri eccessi. Et argumentano da quel luogo, „quod licet non debeat fieri malum ut inde veniat bonum, debet tamen tollerari ut evitetur majus malum". In questo si combatte adesso, e questi signori commissarii imperiali hanno mandate tutte le scritture et informationi alla Maestà Cesarea et aspettano la risposta.

Tra questi dieci deputati delli Stati, che sono quì, e tra quelli che rappresentano detti Stati, che sono in Anversa, e finalmente per tutti quelli paesi sono mischiati Cattolici et heretici, ma con questo disavantaggio, che gl'heretici sono zelanti, efficaci, diligentissimi, uniti, armati, con capo, e li Cattolici al contrario, se bene fuori d'Olanda e Zelanda sono più in numero, ...

Pio Vol. 238 f. 131—131v (gelijkt. afschr.).

754. 1579, JUNI 19. — Castagna aan den Spaanschen gezant de Zúñiga: over den volstrekt onaannemelijken eisch van godsdienstvrijheid.

Di Colonia, li 19 di Guigno 1579.

Perch' io presuppongo, ch' il signor duca di Terranuova mandi à V. E. la

1) Religionsfrid: over de afkomst van dit woord: Pirenne, IV, p. 132 (2).

copia delle concessioni, che egli a nome di S. M^{tà}. Catholica fa à questi Paesi Bassi, io non userò questa curiosità di fare il medesimo. Mà dirò solo, che mi pare impossibile, che a tanta benignità di dette concessioni, le quali saranno publicate per tutto e sono tanto avantaggiose per quelli Stati, che saranno giudicate più presto soperchie che poche, molti de' quali paesi non siano per accettare e ridursi all' obedienza di Sua Maestà, ancorchè quì non si concludesse la pace generale, la quale si potria sperare, quando gli huomini principali delle città e provincie havessero libero arbitrio e non dipendesse il tutto, come dipende, da una istessa sola. Si domanda libertà di religione e di coscienza, ma al fine si restringono alla pace di Gante, con questo di più che in alcune principali città si tolleri l'uso et essercitio publico delle loro sette. Questa è la prima difficoltà, e la seconda sarà lo stare in quei paesi il principe d'Oranges, massime che la pace di Gante non solo glie lo permette, ma lo conferma governatore delle due provincie con l'adherenti et almirante del mare. Pensi V. E. se questi sono due bocconi difficili da masticare. Noi andiamo cercando di conservare al re quel nome, che lo fa più glorioso che sette Fiandre, cioè di firmissimo difensore della fede Cattolica, e crederò che più tosto sarà parso a S. M^{stà}. troppo quello ch'il duca ha concesso ne suoi articoli circa la religione, che voglia che si passi più avanti in pregiuditio di essa. Basta che mota est aqua, e se non si facesse altro, è forza che alcuna di quelle provincie apra gli occhi e conosca la benedittione, il che saria seguito più facilmente, quando oltre la presa di Mastrich, che non può tardar molto, si fosse veduto l'essercito allegro e pagato, e cresciute più tosto che sminuite le forze, il che havrebbe dato tanto vigore, che forsi a quest' hora haveremo la pace . . . . .

Di sua mano.

Io vado persuadendo à questi signori commissarii inperiali, che saria bene chi dichiarassero gli articoli, dati dal duca, esser reputati da loro honesti e benigni, e non degni d'esser recusati, perchè mi pareria che ciò fosse molto al proposito e giovasse molto all' intentione scritta di sopra, cioè che molti popoli si separariano da gl'altri e torneriano con quelle conditioni all' obedienza.

Pio Vol. 238 f. 132—133 (gelijkt. afschr.).

755. 1579, JUNI 26. — Castagna aan kardinaal Gallio: over den loop der onderhandelingen te Keulen, over den aartsbisschop van Utrecht en prins Willem van Oranje.

Germ. Vol. 97, f. 232—233^{v} (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 153—157 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 309.

756. 1579, JUNI 26. — Castagna aan kardinaal Morone: over den hardnekkigen tegenstand, dien 's konings vredesvoorstellen in de Nederlanden vinden en dien Oranje stijft.

Di Colonia, li 26 Giugno 1579.

Nel resto siamo più incerti, che mai vedendo, che le conditioni che s'offeriscono da parte del re a quelli Stati sono tanto avantaggiose per loro, che si può dire, che si declini non poco dalla mente regia. Non dimeno quel che li doveva tenire et humiliare l'animo, piuttosto l'inalza et insuperbisce, e quanto più se li concede, tanto più vogliono. Sopra loro parole non si può fare fondamento,

nè altra sicurta si può havere che parole ; et (se) almeno queste fossero buone, e non ogni giorno più altiere e dure. Et insomma, è un popolo concitato, retto con mirabile arte da una sola testa del principe d'Oranges, il quale non assicuri se e li suoi disegni per più certa via che con oprare, che nel paese sia maggior numero d'heretici, de quali sarà sempre capo e guida, e quando bene il re recuperasse il tutto, questi saranno sempre satelliti e guardia sua. Dall' altra parte pare, ch'il re habbia l'animo volto altrove, perchè non si hanno pur lettere, non che altre provisioni, il che non è occulto a quelle genti, tal che non so, qual fine che si possa sperare.

Quì si fa gran forza nel punto della religione, e molti sono persuasi, che per salvare il dominio regio e l'istessa religione non vi sia altro rimedio, che conceder loro quello che chiamano religione libera. Quella parte di procuratori e deputati delli Stati, che professa apertamente il Calvinismo, o altre sette, domanda questa per unico rimedio, e quelli che professano esser Cattholici, si restringono, quanto all'esercitio publico di settarii, in quattro città o forsi meno de' principali . . . . .

Pio Vol. 238, fol. 165v—166v (gelijkt. afschr.). — Vgl. Hansen *Nuntiaturberichte* II, p. 312 (noot).

757. 1579, JUNI 29. — Castagna aan Gallio: over den loop der ondernandelingen, met name over de quaestie der godsdienstvrijheid.

Di Colonia, li 29 Giugno 1579.

. . . . . E, finito il tempo prefisso nel mandato di procura alli deputati delli Stati, e si è mandato tanto da loro quanto da signori commissarii per la prorogatione, e se ne aspetta la risposta. Sono ancora aspettati due huomini del principe di Oranges per i suoi interessi, con li quali si pensa di trattare, ch' egli si quieti. Vedremo quel che seguirà.

Li detti deputati hanno pensato ad un altra diligenza per ottenere, che in alcune città sia tollerato l'uso et essercitio publico de Calvinisti e Lutherani; il che è di fare che alcuni teologi Cattolici, etiam ecclesiastici, in questa città attestino, che stante il fatto nella maniera che sta, si possa salva coscienza, cioè tollerare, ad esempio di quel che fu fatto nella pacificatione di Gantes, per il che hanno formato il dubio nel modo, che V. S. Illma. vedrà per la copia [1]), che sarà con questa. Non hanno però potuto far tanto secreto, che non mi sia pervenuto ben presto all' orecchie, e che non li metta tal traversa con quelli, ch' io saprò che ricerchino di ciò, che forsi non li riuscirà di haver molti, che sottoscrivano il loro proposito; si chè quì non si dorme, havendosi a fare con avversarii molto vigilanti, per Catholici che si mostrino. E Dio voglia, che le forze tanto dell' intelletto quanto del corpo mi bastino, perchè stanno molto sconquassate, massime che oltre le antiche schinelle sento continua indispositione di stommaco con un poco di vertigine, e li denti minanti ruina, privilegii riservati in questi parti fredde et aspre.

Non si può delle cose future far certo giuditio. Mà io dubito, che questo negotio si ridurrà, che alcune provincie o città di tempo in tempo, andando

1) Zie volgend nummer.

accostandosi a queste concessioni, e tornando all' obedienza del re, restando fuori Olanda, Zelanda, Gantes, Anversa e qualche altra, che sono perverse et ostinate contro la religione Cattolica, non che in essi non siano dei Cattolici assai, ma tenuti bassi da gli heretici più potenti. Questa è la maggiore speranza, che si habbia, massime per l'esempio d'Artoys, Henault et adherenti, che si sono accordati con il principe di Parma; ma non sono ancora arrivati quì li capitoli, perchè l'accordo fu fatto il medesimo giorno di S. Pietro.

Crederei, che non fosse male che Nostro Signore facesse un Breve a detti Stati d'Artoys, Henault, Douay et adherenti, dicendo che ha inteso, ch' essi non solo sono stati sempre fermi nella religione Cattolica antica Romana, ma che ha inteso, che d' una certa maniera hanno pigliato l'impresa d'esser difensori e protettori di essa, si come ancora intenderanno per lettere del nuntio. Questo dico, perchè li Brevi, che ho per questi luoghi, sono tanto vecchi hormai di più di dieci mesi, ch' io sto in dubio e deliberatione se debbo mandarli adesso, poichè per il passato non vi era tempo, nè commodità di mandarli sicuri, come hora che sono accordati et è preso Mastrich, nè si sapeva l'animo loro. E se questo Breve, ch' io dico, arriverà in tempo, e mi parrà di servirmene, lo mandarò; se non, sarà perduto niente . . . . .

In cifra.

Con tutta la presa di Mastrich, questi ministri del re Cattolico ogni giorno vanno più abbassandosi, e concedono ancora nella religione; tanto è grande la voglia di questa benedetta pace.

Pio Vol. 238 f. 168—170v (gelijkt. afschr.).

758. (1579, JUNI 29). — Vragen, door afgevaardigden der Staten voorgelegd aan eenige godgeleerden: of koning Philips in deze omstandigheden niet beter doet, aan Holland en Zeeland godsdienstvrijheid toe te staan, waardoor veel grooter kwaad zou worden voorkomen.

Dubia tentata a deputatis Statuum apud theologos aliquos.

Cum res nunc eo devenerit, ut alienae religionis exercitium in multis civitatibus irrepserit idque eo ardore defendatur, ut impossibile sit (saltem prompte) id penitus tollere, vel tentare remedium, nisi cum maximo atque adeo evidenti bonorum Catholicorum discrimine,

Quaeritur:

Num rex Catholicus ad supplices suorum Catholicorum preces, possit tolerare ad tempus, quod tollere non potest? Cum impotentia hac in parte (quamvis forte rex Hispanico consilio eam agnoscere non velit) tam sit evidens, ut negari non possit.

Cum remedii tempus incertum sit, num possit, ut certius sit remedium, id ad Ordines, rite convocandos, remittere, cum possit, restaurata cum pace authoritate, tales convocare suaque authoritate ita dirigere. ut justum remedii inditium et judicium ferant? Cujus tanto major spes affulget, quod Catholici, quorum multo major est quam haereticorum numerus, illorum et vehementia et insolentia offensi, sibi in posterum cauturi melius videntur, ne amplius vel circumveniantur vel opprimantur.

Num, si id concedatur, non in gratiam haereticorum, sed Catholicorum, ne pereant, et si fiat cum declaratione regis, se id aegre et dolenter ferre, et cum spe remedii, cumque claro suae religionis testimonio, sufficere ad justificationem Suae Majestatis videatur? Et cum, quam prompte possit adhibere vim, certum sit futuram et religioni Catholicae et ipsis Catholicis omnibus exitiosam; dilatio contra remedii per tolerantiam, quae petitur futura sit magna cum diminutione mali, nimirum si per multas sparsum urbes contagium in unum per singulas infectas provincias tantummodo coarctetur. Quod (salvo doctorum judicio) non foret malum facere ut bona evenient, sed minuere malum ejusque curam in tempus commodius remittere, et inter mala (ut fieri debet) eligere minimum.

Num iis rationibus regis animus confirmari possit, ut sine scrupulo ita pacem et quietem Belgio restituat, aut saltem, posteaquam Catholicis quo potuit modo consuluit, si frustra fiat, omnium calculo justissimum bellum, magno omnium bonorum consensu turbulentis hominibus moveat? Cumque ejus consilii extent multa et gravia exempla, hactenus nullis suffragiis vel publica autorate improbata.

Nimirum Joannes, primus romanus pontifex, qui Justinum imperatorem cum rege Italiae, Theodorico, rogavit, ut Arrianis sua templa, quae deturbaverat, restitueret, ne vis fieret ecclesiis Catholicis in Italia, et impetravit, quamquam primum valde refragante imperatore, uti satis ample narratur in primo tomo Conciliorum, et est apud Platinam in vita dicti Joannis primi.

Sigismundus imperator, quo regnante, post multa bella tandem concilio Basiliensi admittente, concessus fuit Boemis usus Eucharistiae sub utraque spetie; quod magno consilio factum et permissum fuisse a theologis credibile est, quamvis tum haereseos nota, qui hoc ausi sunt poscere, perstricti fuerint, eoque nomine factum scandalum non caruerit. Quod exemplum reliqui postea secuti reges Bohemiae Husitis sua templa et exercitia sine scrupulo concesserunt.

Albertus, archidux Austriae, ea conditione Moraviam obtinuisse fertur, ne incolas in sua religione per vim turbaret, sed sua exercitia permitteret, ut habent historiae.

Napoli, tempore Frederici imperatoris et Caroli, primi regis Napolitani, Sarracenis sua quoque templa et exercitia permissa fuere in civitate Nocera, quae ea ratione urbis Paganae agnomen commerita fertur.

Idem rex Siciliae, Rogerus, in Panormo tolerasse fertur, ut testantur Siculae historiae latinae.

Ut omittatur exemplum Judeorum, qui passim cum suae religionis exercitio feruntur et semper admissi fuerunt.

Recentiora vero exempla sunt de Carolo quinto, qui cum imperator esset potens et bellicosus, tandem non videns post multa bello tentata remedium, Interim velut religionis inducias concessit, cui postea successit pacificatio quaedam religionis, qua ab imperatore in hunc usque diem civitatibus, imperio subjectis, permittitur duarum diversarum religionum exercitium.

Quare videatur idem regem Hispanum Catholicum posse admittere, ne religionem simul cum ditionibus perdat, cum se offerat dux Alenzonius, regis Christianissimi frater, qui utriusque religionis tutelam promittit.

Et cum experientia docti simus, ubi libertas seu tolerantia hujus modi exercitii permissa fuit, ibi diminutum potius quam auctum haereticorum

numerum, quod certa nos spe fovere deberet religionis causam melius se habituram tolerantia quam violentia.

Op den rug aanteekening van Castagna's hand: Dubia tentata a deputatis Statuum apud theologos aliquos.

Arm. 64 Vol. 12 f. 130—132v (gelijkt. afschr.). — Ook Pio Vol. 238 f. 170v—172v.

759. 1579, JUNI 29. — Castagna aan zijn collega Sega te Madrid: over de vredesonderhandelingen, die op den volstrekt onaannemelijken eisch van godsdienstvrijheid dreigen af te stuiten.

Molto illustre et Revmo. signor mio osservandissimo.

Essendo molto tempo, ch'io non ho visitato V. S. Revma. con mie lettere, non voglio mancare con l'occasione di questo corriero, che'l signor duca di Terranuova manda, di farlo con la presente, per darle ancor avviso, come ci troviamo già su'l fatto et alle strette circa il negotio nostro, però che si sono dati per la parte delli Stati più volte articoli o capitoli, che mostrano di desiderare et dal signor duca predetto le concessioni, che la Maestà Cattolica vuol concedere a questi suoi sudditi, le quali sono tanto benigne et avantaggiose per loro, che se non le accettano, sarà giudicato da tutto il mondo incredibile contamacia et protervia. Tuttavia pare, che non vi sia modo di finir di contentarli. Et quelli, che non amano quiete et pace, et sono di quell' animo, che V. S. Rma. ha già gustata, quando fu in queste parti, non hanno maggior attacco et pretesto che l'articolo della religione, la quale cercano di offendere con mille apparenti ma false ragioni; et in questo pretesto, più che ogn'altro, per li loro interessi et propositi. Noi sappiamo, quanto Sua Maestà Cattolica sia ferma et ressoluta nelle cose della religione, et con questo fundamento io piglio speranza che non sarà a quella fatta lesione, o almeno tale, che possa machiare la candidezza dell' animo di detta Maestà, Et così pregamo il Signor Dio conceda a questo negotio buon fine, del quale però non si ha tanta speranza, quanta bisognaria . . . . . Di Colonia, li 29 di Giugno 1579.

Ottob. lat. 3207 Pars I f. 124—124v (oorspr. eigenh. get.). — Germania Vol. 10 f. 100 (gelijkt. afschr.) — Zie *Archivalia* II, nº. 250.

760. 1579, JUNI 29. — Castagna aan Philips II: over zijn vurigen wensch, dat de vredesonderhandelingen mogen slagen, mits eveuwel de koning niet veroorlove, dat aan de belangen van den godsdienst tekort worde gedaan.

Di Colonia, li 29 Giugno 1579.

Pio Vol. 238, f. 166v—167 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 311 (noot 3).

761. (1579, EINDE JUNI?). — Betoog (van Castagna), dat koning Philips slechts op twee voorwaarden vrede mag sluiten: behoud van zijn volle souvereiniteit en handhaving van den Katholieken godsdienst; zonder deze moet hij den strijd tot iederen prijs voortzetten, en dan zal hij de rebellen zeker overwinnen.

Sopra l'accordo delle cose di Fiandra da procurarsi.

Il trattar accordo nelle cose di Fiandra può ben ricevere qualche nome,

che honesti alquanto dalla parte del re Cattolico, ma non togliere giamai, che in effetto non sia una concordia fatta dal legitimo principe con suoi vassalli rebelli, nel tempo appunto che più sono in manifesta rebellione et con l'armi in mano. Anzi ne anco si potrà evitare, che ella non sia per esser sempre nominata et scritta la pace di Fiandra tra il re da una parte et li Stati, una con il prencipe d'Orange, dall' altra. Ma lasciando questo rispetto, poichè non appartienne ad altro che ad una certa reputatione, la quale nondimeno si sa di quanta importanza sia nelli prencipi, le ragione che mi persuadeno, che non sia espediente al re nè alla religione Cattolica de pigliare la via d'accordo, sono le seguenti, dette in summario:

Prima perchè è quasi impossibile non raffreddarsi nelle provisioni di guerra, mentre che si spera pace.

Di poi perchè non vi può essere confidenza o sicurrezza nè dalla parte delli Stati, nè del prencipe d'Orange, peròche chi ha offeso molto teme molto; onde verisimilmente non s'assicurerebbono, se non quando il re fusse in quelli Stati così debole, et all' incontro havessero essi le cose disposte et preparate in tal modo, che ogni volta, che a loro non si servassero pienamente le conventioni o privilegii o altro secondo li loro appetiti, potessero resistere et di nuovo tumultuare. Onde nasce che non vogliono fortezze, non presidii forastieri, nè cosa, che li possa tener in officio.

Il prencipe d'Orange (secondo il cui conseglio et volere si governa il tutto) non haverà mai confidenza alcuna, et ben comprende, che non si può venire a concordia, se non ò che la sua persona sia da tutti quelli Stati esclusa, et in questo caso haverebbe perduto tutto quello che già si truova haver operato, la speranza che ha di potersi mantenere, almeno sotto nome di governatore, padrone di Olanda et Zelanda, et ogn' altro suo pensiero et disegno, ò non secludendosi la sua persona restarebbe in perpetuo timore et pericolo, eccetto che non dimoresse in detti luoghi o altri con tanta potenza, che potesse ad ogni suo bisogno suscitare nuova seditione et essere maggiore et più potente delli ministri regii. Il che sarebbe il peggio partito, che a Sua Maestà potesse circa ciò avvenire.

Dalla parte del re Cattolico similmente non pare, che si debba mai tener securo di dover esser più veramente padrone di quelli Stati (almeno per molti anni), se non per via di forze, sapendo che li animi sono affatto irritati, anzi disperati, che vi è sparso tanto sangue, che li populi, quando si sono una volta alienati, et preso l'arme et sfacciatamente scoperti contra il principe, se non sono tenuti sempre con il freno del timore, facilissimamente con ogni occasione ricadeno nel furore, che si suol dire, che chi offende, non perdona mai, et finalmente che la conscienza lesa causa naturalmente inquiètudine.

Quanto a quello che appartiene alla religione Cattolica, io tengo per molto fermo, che questa sia così unita et connessa con l'interesse di stato, che in quei paesi sia quasi impossibile mantener l'una senza l'altro, ciò è che se in essi non si estingue l'heresia, non sia mai per esserne il re vero signore; et non havendovi Sua Maestà piena podestà, non si possi evitari, che l'heresia non pigli forza, che non s'aspiri di continuo a maggior libertà et licenza, et che ben presto non diventi quel paese in ciò simile alli suoi circonvicini; et finalmente, che la religione et obedienza, debita alla santa Chiesa romana, non si perda consumandosi al meno, come si suol dire, di febre ethica. Però ogni

volta, che queste due cose non si mantengono integre et unite in detti Stati, ogn'altra cosa, et ogn'altro trattato sarebbe non solo vano ma anco nocivo a mio giudicio. Hor quale sia in ciò l'animo et il fine di quelli, che governano, è chiaro, poichè havendo il re tante volte offerto loro ogni cosa, che sanno desiderare, salvo queste due cose: cioè mutatione de la religione Cattolica et del dominio regio, concedendo loro intieramente la conservatione de loro privilegii et antichi loro usi nella medesima forma, che erano al tempo dell'imperatore Carlo, et mandatoli (si può dire) carta bianca, salvo solo questi du punti, non l'hanno però voluto accettare. Onde si vede manifesto, che ò in uno ò nell'altra, ò piuttosto in tutte due, vogliono stare liberi et in ostinato peccato, dal quale non si possono distogliere per via di persuasioni, per la dilettatione della libertà et del licentioso vivere, per la diversità delle opinioni de gl'huomini, per la speranza, che si rappresenta loro per più vie, per il fomento che li vien fatto da prencipi nemici del re et della religione, et per l'auttorità, che hà già sopra di loro il prencipe d'Orange. Et però è vano a mio credere il pensare, che si possi in detti Stati venir a concordia nessuna senza diminutione della religione insieme con la podestà regia, che se non si contentano che si sia perdonato ogni errore di rebellione tanto contro Dio, come contra il loro naturale prencipe, et esser riposti nelli loro pristini termini, come non havessero mai peccato. È forza dire, che altro sia quel che vogliono et non contendono ad effetto, che Fiandra sia quella Fiandra, che era in tempo dell' imperatore, quando era obediente al suo prencipe, Cattolica et religiosa, et per consequente viveva quieta, tranquilla, ricca et ripiena d'ogni allegrezza et consolatione. Dunque dico, altro è il fine di questa loro contesa, il che non può esser se non (per) mutatione di stato, libertà, et licenza di vivere; del che ogni minima cosa si concedesse loro, sarebbe un' offendere la sustanza et fundamento della religione et dello stato politico.

Mi si dirà forsi, che il re Cattolico non potrà conservar quelli paesi per esser tanto disgiunti dalle sue forze, per la vicinità d'Inghilterra, per esservi stato chiamato et accettato l'arciduca Matthias; et quel che è peggio, potendosi credere, che quelle genti disperate invocaranno tutti li ajuti per ogni via possibile, et tentaranno di sollevar la Francia, li potentati di Germania, l'Inghilterra et tutti quelli, che potranno; et trovandosi hora monsignore d'Alanson nel termine in che si truova, facile sarà indurlo ad accettare ogni impresa, et tentar' ogni fortuna; et che il paese grasso et ricco potrà sostentare lungamente la guerra etc.:

Al che rispondendo, s'io volessi negare le difficultà predette, forsi errarei. Ma dico ben, che non per questo si deve lasciar scorrere un paese, tanto pieno et importante, in preda di chi vuol usarparlo, et di settarii et perturbatori della religione et fede di Christo, come avvenerià, se si facesse qualche accordo, che offendesse in qualche parte delli detti due punti, cioè religione et podestà regia. Et mi par più espediente, che il re lo diffenda, come può et vi metta ogni sua forza, con risico di perderlo generosamente, che di condescendere a partito, con il quale in effetto nè più nè meno per perduto si potrà tenere. Ma di più dico ancora et tengo per fermo, che se Sua Maestà seguita con la forza che ha, superarà tutte queste difficultà; perchè, prima quasi tutti li rebelli al fine succumbeno, et massime tali come questi, che non son altro che una communione di genti di diversi humori et diversi interessi, come

sono nobili, privati huomini, mercanti, artefici et simili; in paese dove tutto il populo vive d'industrie e di mercantie; le quali cessando in pochissimo tempo, cadranno in estrema miseria. Et al fine si può dire, che è un populo, anzi più populi senza capo. Dico; senza capo, perchè vi son troppi capi, cioè li Stati, Oranges, Matthias; et tanto più, se vi chiamano ancor la Francia et l'Inghilterra. Onde saranno tanti, che vi pretenderanno et verisimilmente se impediranno l'un l'altro per concorso, perochè tutte sono cose contrarie et piene di confusioni et impeditiva una dell' altra: cioè Franzesi odiosi a Fiamenghi et inimici mortali d'Inglesi; Germani non si muovono senza molti denari, li quali sono per mancare prima ad ogn' altro che al re Cattolico; li populi [1]) vedono che vanno in rovina; li mercanti perdono ogni traffico; l'artefici moreranno di fame; l'arciduca Matthias si truova mezzo affrontato; li Stati più teste e più interessi; Oranges già logro di denari, di forze, di benevolenza et di credito; Inghilterra prima patirebbe ogn' altra cosa che veder Franzesi, suoi naturali inimici, impatronirsi di quei paesi o parte di essi; et tutti senza danari.

Ma quando ben questi tanti contrarii fussero uniti, è impossibile, che la unione duri. Vi sono infiniti essempii. Ma qual maggiore di quello di Cambrai contra li signori Venetiani, dove erano, si può dire, tutti li potentati christiani, et quella di Germania, che chiamorono la lega Smalcatica, dove erano principi potentissimi et valorosi in casa loro propria, con tante terre et populi et denari et genti et munitioni; et nondimeno presto andarono in fumo. Et in somma è cosa assai chiara, che tutti li moti di più prencipi insieme, tra li quali non suol esser mai tanta confidenza che basti, et tutte le sollevatiene de' populi et leghe di mal sodisfatti, sempre sono state di poca durata.

All'incontro il re, al quale non può mancare denari, et per conseguenza gente, potentissimo da poter mantener longo tempo la guerra, come sin hora ha mostrato, solo, d'un volere, d'un solo proposito, con si buona et giusta causa, se si ferma (come credo) in salda resolutione di ragguistar quelli Stati, senza dubio superarà le predette et ogn'altra difficultà.

Onde per concluder, io sono d'opinione, che il trattare d'altro che di far, che il re perdoni a quelli rebelli, restituendosi a Sua Maestà la piena podestà regia et sopratutto la religione Cattolica, saria più tosto far danno che utile, et che quel prencipe, che ama il bene del detto re et la conservatione della religione, più tosto deve darli ajuto per recuperare quel che è legitimamente suo, che conseglio a far'una pace o concordia con suoi rebelli, dovendo esser'odiosio ad ogni prencipe, che li populi sudditi si rebellino contra li suoi legitimi signori.

Arm. 64 Vol. 12 f. 199—112v (oorspr. met Castagna's eigenh. verbeteringen in den tekst en bijvoegingen op den rand).

762. 1579, JULI 4. — Kardinaal Gallio aan Castagna: tevredenheid over de passende eer, aan den minister bewezen.

. . . . . Da altri poi si sono più freschi avisi de le cose di Mastrich, li quali mostrano, che fossero a miglior termine per il principe di Parma di

1) Waarschijnlijk moet worden gelezen: li nobili.

quello che V. S. scrive ne la detta sua [1]). Mi è piacciuto grandemente, che V. S. in quelli atti publici di processione et altri habbi havuto luogo conveniente a la dignità di questa Sede, et non ci sia stata occasione di disgustar nè travagliar l'animo di V. S. per tal conto . . . . Di Roma, a 4 di Luglio 1579.

Colonia Vol. 1 f. 59 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97 f. 51 (minuut). — Vgl. Hansen *Nuntiaturberichte* II, p. 315.

763. 1579, JULI 10. — Castagna aan Gallio: over zijn onbuigbaar verzet tegen de godsdienstvrijheid en over de kans van een voorloopig tusschenvoorstel.

Germ. Vol. 97, f. 239—243^{v} (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 175—176 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 316.

764. 1579, JULI 17. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de mogelijkheid om òf in alle òf in sommige Nederlandsche gewesten de godsdienstvrijheid te weren.

Germ. Vol. 97, f. 242—243 (oorspr. eigenh. get.). — Pio Vol. 238, f. 178^{v}—180 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 318.

765. 1579, JULI 18. — Kardinaal Gallio aan Castagna: goedkeuring van zijn antwoord aan de afgevaardigden der Staten omtrent de godsdienstvrijheid.

. . . . . Nostro Signore ha inteso il raggionamente, che hanno havuto con V. S. quelli signori deputati de li Stati in materia di religione, et la risposta, che lei scrive haver le date, quale è piaciuta a S. S. Quanto a le considerationi proposte et a la chiarezza, che V. S. vorrebbe haver sopra quel capo più importante, S.S. ha voluto, che ne si faccia sopra un poco di consulta; et la risolutione sarà in l'aggiunto foglio [2]), al quale mi rimetto.

Ottob. lat. 2417 Pars III f. 708 (gelijkt. afschr.)

766. 1579, JULI 20. — Castagna aan Parma: over de wenschelijkheid van wapenstilstand, tot bevordering van het welslagen der vredesonderhandelingen.

Di Colonia, li 20 Luglio 1579.

Dalle scritture, che il signor duca di Terranuova manda, V. E. vedrà che se l'animo di questi deputati delli Stati non è diverso a quanto è scritto, e se li loro principali non saranno difformi dalla volontà, che questi mostrano, non siamo senza speranza di concordia. E però siamo risoluti il detto signor duca et io di scrivere in una medesima sostanza a V. E., il che è, che ricercando costoro, com'ella vedrà, sospensione d'armi, quando ciò non sia pregiudiciale, ò perchè non possa l'essercito per alcuni giorni far cosa importante, ò per la fresca convalescenza di V. E., ò per altro, quando à lei paresse concedere detta sospensione per alcuni giorni, forsi saria espediente per far la pace, massime essendosi presa la via della piacevolezza per cercare di mollificare li cuori essacerbati. Dio sa quanto mi rallegro della sua sanità, e quanto ho pregato e prego per essa. . . . .

Pio Vol. 238 f. 180^{v}—181 (gelijkt. afschr.).

1) Van 6 Juni ll.
2) Ontbreekt.

767. 1579, JULI 22. — Castagna zoowel aan den nuntius Malaspina als aan den Spaanschen gezant te Praag, don Juan de Borgia: over de wenschelijkheid, dat de nu aangenomen vredesartikelen onveranderd door den keizer worden goedgekeurd.

A monsignor nuntio Malaspina, et al signor Don Giovanni de Borgia, ambasciatore Cattolico all' imperatore, *mutatis mutandis.*

Di Colonia, li 22 Luglio 1579.

Per questo corriere espresso, il quale deve tornare con la risposta, saranno mandati a S. M^{tà}. Cattolica gl'articoli, che questi signori commissarii hanno formato in questo trattato di concordia, giudicando essere giusti et honesti, talmente ch'il re li possa concedere e li Stati volentieri accettarli. Il che è quasi il loro arbitramento, havendo considerate prima tutte le scritture e dimande e risposte, et ogni cosa degna di consideratione. Scrivono ancora detti signori a Sua Maestà Cesarea una lettera, dandoli conto di questo con le copie e dichiarationi necessarie. Hora quel che si desidera è, che tali articoli siano da S. M^{tà}. presto, e come stanno, senza alteratione alcuna, approvati e mandati alli Stati con lettere di Sua Maestà, monendo et essortando ad accettarli et alla buona conclusione. Dico questo, perchè essendo un essercito in campagna, ad ogni hora può occorrere cosa, che disturbi e tagli le fila al meglio essere. Dico senza mutatione alcuna, perchè questi deputati delli Stati, che sono quì, se bene non si approvano in tutto, massime che non hanno tal facoltà, par nondimeno, che non dispiacciano loro e si confessano assai vicini alli desiderii de' loro principali, et havendo da fare con huomini inconstanti, ogni poca d'alteratione potria impedire o almeno ritardare. Con questi si spera, che se non si havrà la pace generale, almeno con alcune città e provincie si verrà a concordia. Le cose della religione si sono tirate a quel termine che si è potuto, talmente, che se bene io non posso approvarle, non ho voluto attraversarle, in modo che si potesse per ciò romper il trattato e perdere tanto bene quanto s'aspetta, quando segua dalla concordia. Ma quando si passasse più oltre, il che non si deve credere, sarebbe male e da non potersi tollerare se non per forza. E però dico ancora, che non sarebbe bene che si alterasse niente di quanto è quì scritto, ma ciò fosse tenuto come sentenza diffinitiva . . . . .

Pio Vol. 238 f. 181—181^{v}. (gelijkt. afschr.).

768. 1579, JULI 24. — Castagna aan Giacomo Buoncompagni [1]: over de kans van slagen der vredesonderhandelingen.

Di Colonia, li 24 Luglio 1579.

Chi vedrà l'allegati capitoli stampati, crederà che la pace sia bella e fatta; ma se bene non ne siamo tanto discosti quanto primo, non siamo però tanto vicini, nè così certi quanto bisogneria. Questi sono articoli composti da quest' Ill^{mi}. signori elettori e commissarii imperiali, dove si concede quello che è possibile di concedere alli Stati di Fiandra, li quali, se non l'accettano, mostreranno troppo manifestamente la loro contumacia et ostinatione. E nondimeno si potrà pure sperare, che alcune provincie e città, già stanche di tanti travagli, li ricevano per quelli che sono buoni et avantaggiosi per loro,

1) Broeder van paus Gregorius XIII.

e s'accostino alla parte del re, e come pare che, facendo altrimente, habbiano perduto il cervello, perchè il re li concede più di quello, che si potesse mai credere. Hanno pienamente li loro privilegii, libertà, e consuetudini; scacciano via li loro odiosissimi Spagnuoli et Italiani, et ancora tutte l'altre forze del re; et in somma non sò quel che si vogliano di più. Con tutto ciò si dubita, che la pace, almeno universale, non sia per seguire, e danno la colpa alla religione, poichè non si vuol permettere a loro ò libertà, che chiamano di religione, ò almeno l'uso et essercitio publico delle loro sette in alcune città principali. Questi articoli sono come arbitramenti di questi signori commissarii imperiali, e si hanno da mandare all'imperatore, et ancora a'gli Stati di Fiandra, tanto da Sua Maestà Cesarea, quanto anco da questi signori. . . . .

Pio Vol. 238 f. 186v—187 (gelijkt. afschr.).

769. 1579, JULI 25. — Kardinaal Gallio aan Castagna: gunstiger vooruitzichten na de inneming van Maastricht.

. . . . . Hora questo buon successo di Mastrich pare che accresca assai la speranza de l'accordo, dovendosi credere, che li Stati, considerando meglio il fatto loro et il termine, in che si trovano, rimetteranno alquanto de la solita durezza et verranno a conditioni più honesti. Et se quel particolare, che V. S. scrive [1]) del principe d'Oranges sarà pur vero, forse che anch' esso, trovandosi stanco et vedendo mancarsi il credito con li populi et altri, piglierà volontieri qualche partito a casi suoi . . . . Di Roma, a 25 di Luglio 1579.

Colonia Vol. 1a, f. 77 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97 f. 66 (minuut). — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 327.

770. 1579, JULI 26. — De Spaansche nuntius Sega aan Castagna: over zijn bevredigend gesprek met koning Philips, omtrent de godsdienstvrijheid in de Nederlanden.

Colonia Vol. 1a, f. 81—82 (oorspr. geheel eigenh.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 334, noot 2.

771. 1579, JULI 28. — Castagna aan koning Philips: mededeeling zijner indrukken over den loop der onderhandelingen tot dusverre.

Al re di Spagna.

Dalle scritture et informationi, ch'il duca di Terranuova manda a V. M. Cattolica, potrà pienamente intendere lo stato, in che si trova questo negotio et la via, che si è presa per fare, se non quello che si desidera, almeno il meglio che si può; perochè le concessioni, offerte dal detto duca da parte di V. M., et li articoli, ultimamente usciti sotto nome di questi prelati et altri commissarii imperiali [2]), sono tanto benigni, che verisimilmente doveriano muovere, se non tutte, almeno molte città et provincie a ridursi alla debita

1) In den brief van 26 Juni l.l.

2) Bor, *Hist. der Nederl. Oorlogen* (1679), p. 60—62.

obedienza, et con questa intentione si sono stampati per divulgarli [1]). Ma seguiti quel che a Dio piace, almeno potrà V. M. consolarsi di haver fatto per quiete et salute di questi suoi sudditi tutto quel, che conveniva non solo a benigno principe ma ancora ad amorevole padre, et d'haver mostrato non solo all' imperatore, ma ancora a tutti questi principi di Germania, che V. M, benchè gravemente offesa, usa ogni clemenza; onde s'aggrava tanto più et resta tutta la colpa sopra la rebellione, la quale deve di ragione a tutti, ma molto più a principi, esser odiosa. Et se pur questa giunta non facesse quella universale concordia, che si desidera, non lassarà però di far frutto, perchè tutte quelle città, che non sono oppresse da presidio degl'adversarii ò da gran numero di heretici, quando intenderanno offerirseli capitoli tanto piacevoli, et da un convento di elettori et principi dell' imperio et dall' imperatore istesso, et da tutti gli huomini di non corrotto intelletto judicati benignissimi et per loro avantaggiosi, quando dico saperanno esser' in man loro la quiete propria, non saranno forsi tanto prodighi del loro bene, che non siano per accettarla. Et se dopo la presa di Mastrich si fusse possuto caminare con una certa equalità delle forze et terrore in una mano, et dell' invito et benignità nell' altra, io non dubito, che saria sin' a quest' hora ò seguita la reconciliatione universale, ò si saria fatto per altra via progresso tale, che poco restaria alla perfettione dell' opera; però che la tirannia, cresciuta et fondata solo in menzogne et arti et sopra il furor popolare, non suol' esser di longa durata. Et già le menti almeno della maggior parte de Cattolici sono commosse et confuse, avvertendosi hormai, che quel che fin hora è stato lor volontario, comincia ad essere violento, et che credendosi acquistare libertà, si sono fabricati da se stessi quasi una carcere et servitù miserrimo, et che levandosi il giogo legitimo, si sono imposti il tirannico gravissimo, il qual è forza che fra poco tempo divenga insopportabile, mancando li danari et il modo di cavarne, et crescendo di continuo l'incommodi innumerabili, che quelli populi patiscano.

Ma sia come si voglia, noi semo andati sempre con ottimo fine, cioè che cessino hormai tanti danni et travagli della guerra, et si recuperi la quiete et tranquillità di quel populi; che si manifesti, come ho detto, la bontà et clemenza di V. M. et la inclinatione et prontezza sua non solo alle cose giuste, ma anco a concessioni gratiosissime; che si acquisti l'animo et volontà di quei principi, che non sono in tutto alieni dalla ragione; che s'aggravi tanto più la colpa et confusione di chi non accettarà la benedictione et il proprio bene; si dia adito et incentivo a quelli, che non sono ò troppo ciechi nella ostinatione, ò troppo oppressi dalle forze tiranniche di tornare alla debita obedienza; et finalmente, che si conservi, quanto si può, a V. M. Cattolica. Non vengo alli particolari, lasciandoli al duca di Terranuova, il quale non solo in scriverli et riferirli, ma in farli et operarli non lascia, nè ha lasciato mai tutta quella diligenza, industria et destrezza, che fusse possibile a qualsivoglia amorevole, sollecito et prudente ministro et servitore di V. M., al quale rimettendomi nel resto, bascio la mano a V. M^{tà}. Cattolica con la debita et solita mia humiltà et devotione, et le prego dal Signore ogni contento et prosperità. Di Colonia, 28 Luglio 1579.

Germania Vol. 10, f. 97^{v}—98^{v} (gelijkt. afschr.). Vgl. Hansen, p. 326, noot 2.

1) Tiele, *Bibl. der Nederl. pamfletten*, I, p. 201.

772. 1579, JULI 28. — Castagna aan zijn collega Sega te Madrid: over de vredesonderhandelingen te Keulen, die dreigen te zullen mislukken door den hardnekkigen eisch van godsdienstvrijheid.

La presente sarà presentata a V. S. Rev^ma. dal signor Figueroa, il quale è un gentilhuomo mandato dal signor duca di Terranuova a S^a. M^tà. Cattolica, per darle conto delle cose di quà. Egli mi ha promesso di basciarle la mano in mio nome, et come informatissimo darle pieno conto di tutte quelle cose, che potrei io scrivere. Onde lassando a lui li particolari, dirò solo, che semo ancor quì in questo negotio di concordia in termine, che havendosi per parte di S. M^tà. offerte conditioni piene di amorevolezza et benignità, et per tali giudicate da la Maestà imperiale, et nondimeno essendo ancora queste ampliate et interpretato tuttavia più a favore di quei Paesi Bassi, semo con tutto ciò in poca maggior speranza di concordia che siamo stati per il passato. Sono però stati mandati alcuni altri articoli all' imperatore, fabricati da questi Illustrissimi signori elettori et prencipi commissarii, et similmente sono stati mandati alli Stati di Fiandra, et dall' una et l'altra parte si aspetta risposta. Certamente, se si potesse per suffragii secreti intender la volontà de populi, pochi sariano, che non accettassero la concordia. Ma si trovano d'una certa maniera legati et fascinati, che par che non habbino libero arbitrio, nè sappino quel che si voglino. Et però sono indutti a dimandar cose, che non sono in mano del re di concederle, cioè essercitio et uso publico della setta Calvinista. Il che fanno domandare quegli, che vogliono turbare la concordia, perchè sanno, che nè il rè lo può concedere, nè potendo lo concederebbe, per non offender tanto Dio et il nome et instituto antico et fermissimo di Sua Maestà Cattolica . . . . . Di Colonia, li 28 di Luglio 1579.

Ottob. lat. 3207, Pars I, f. 130—130^v (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 10, f. 99 (gelijkt. afschr.). — Zie *Archivalia* II, n°. 250.

773. 1579, JULI 28. — Castagna aan kardinaal Granvelle: over de verschillende houding van de Protestantsche en de Katholieke afgevaardigden der Staten-Generaal.

Di Sua mano [1]).

Si è ben certo di dividere tra di loro questi deputati delli Stati, cioè li Cattolici delli heretici; ma questi sono zelanti et acuti, et quelli tepidi et facili. Alli heretici non basta di poter vivere senza pena nella loro setta, ma vogliono poter con l'essercitio publico tirar degl'altri et insieme par dichiarar al mondo, che Sua Maestà et altri principi Catholici non aboriscano li loro essercitii et la loro setta, ma cominciano a comportarla et in con certo modo a gustarla, com' essi dicono. Et li Cattolici di quà, che non hanno il gusto molto delicato, ne senteno facilmente come noi altri li scrupuli in questa materia, non sono alieni di concedere ogni cosa, pensando forsi, ma ingannandosi senza forsi, che per questa via sia per seguir pace et poter poi col tempo risanare [2]) alla religione Catholica la ferita, che se li desse in questo trattato.

Germ. Vol. 10, f. 99 (gelijkt. afschr.).

1) Bij den voorafgaanden brief: „Di Colonia, li 28 di Luglio 1579."
2) Er staat: ritornare.

774. 1579, JULI 31. — Castagna aan kardinaal Gallio: over Willem van Oranje, die al het mogelijke doet om de vredesonderhandelingen tegen te werken.

Germ. Vol. 97, f. 249 (oorspr. eigenh. get.). — Vol. 10, f. 100v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 328.

775. 1579, AUGUSTUS 8. — A. Farnese aan Castagna: zending van kapitein Bernardo di Castro, en hernieuwde verzekering van goede gezindheid.

Alla di V. S. de 20 del passato non risposi subito persuadendomi, che bastasse per allora quello, che scrivevo nel medesimo suggesto al signor duca di Terranuova. Hora ho resoluto di farlo con l'occasione della venuta costà del capitano Bernardo di Castro, con pregarla primamente a perdonarmi il discuido della tardanza, scusandomi con la debolezza del mal grave passato, et poi con farle instantia, che m'impieghi in molte cose di suo servitio, persuadendosi, che da me sarà sempre fatto tutto quello che sarà in mia mano, perchè resti sodisfatta, come gl' effetti dimostraranno a suo tempo. Al prete, raccommandatomi da V. S., et al suo staffiero ho procurato di dar la satisfattione, che ho potuto; et se non sarà stata a pieno, la creda pure che ciò sarà avvenuto per non poter più. Et perche il signor Don Alonso di Sottomayor, che hora vien dalla Corte, et il medesimo capitano Bernardo daranno ragguaglio a V. S. di tutto quello ch'io le potessi dire con questa mia, non sarò più lungo di pregar N. S., che la conservi e prosperi, come desidera; et di buon cuore a V. S. mi offero et raccomando.

Di Mastrich a gl' 8 di Agosto, 1579.

Colonia Vol. 1a, f. 95 (oorspr. eigenh. get.).

776. 1579, AUGUSTUS 8. — Kardinaal Gallio aan Castagna: goedkeuring van diens standpunt ten opzichte der vredesonderhandelingen.

Colonia Vol. 1a, f. 96 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 70 (minuut). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 330.

777. 1579, AUGUSTUS 14. — Castagna aan kardinaal Gallio: nadere instructie gevraagd, ingeval openbare godsdienstvrijheid zou worden toegestaan.

Cifra del arcivescovo di Rossano de' 14 d'Agosto 1579.

Germ. Vol. 97, f. 257—258 (naar cijferschrift). — Germ. Vol. 10, f. 103—104 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 332.

778. 1579, AUGUSTUS 15. — Kardinaal Gallio aan Castagna: tevredenheid over de standvastige houding van Terranuova.

Colonia Vol. 1, fol. 100 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 74 (minuut). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 333.

779. 1579, AUGUSTUS 22. — Castagna aan zijn collega Sega te Madrid: over de vredesonderhandelingen te Keulen, waarvan hij nog wel eenig succes verwacht.

Mi è stata . . . . . Noi semo ancor quì quasi in calma, et ogni giorno s'intende in Anversa segni di poca volontà di pace. Et certo quanto a la uni-

versale, se ben molti la desiderano, pochi sono, che la sperino, perchè quelli, che governano, hora possono et sono il tutto; et con la quiete non potriano, nè sariano nulla; et il pensiero di levar di là il principe d'Orange, apparisce ogni dì più vano. Li articoli, che questi signori commissarii imperiali hanno mandato alli Stati, et alle provincie et città particolari, sono pieni di tanta clemenza et benignità, che doveriano muovere tutte quelle città, che non sono oppresse da grossi presidii et da gente perversa a la debita obedienza, come ha cominciato a fare Malines. Ma mentre che si tratta quì la pace generale si giudica, che molte si trattenghino, finchè vedano che fine haverà questa dieta, perchè oltre la speranza che sempre conservano di megliorare conditioni, se quì si concludesse accordo generale, vorrebbono più tosto entrar' in quello con le altre, che dichiarandosi in particolare restar' odiosi alle provincie vicine. Onde questa congregatione non lasciarà di haver fatto buono effetto, benchè non tutto quello che si desidera, cioè concordia generale; et forsi anco più operarà dopo il fine et il recesso di questi signori, che non opera adesso per molte ragioni. Stamo ancor aspettando la risposta dell'imperatore a quelli articoli, ch'io dico, la quale tarda molto, il che ci fa meravigliare, et io aspetto da Roma sapere, come N°. S^re^. la intende circa quello, che in essi si contiene pertinente alla religione. Altro non ho che dirle . . . . . Di Colonia li 22 di Agosto 1579.

Ottob. lat. 3207 Pars I, f. 132—132^v^ (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 10 f. 106 (gelijkt. afschr.). — Zie *Archivalia* II, n°. 250.

780. 1579, AUGUSTUS 22. — Castagna aan 's konings secretaris Zayas: over de ongunstige kans der onderhandelingen.

Al signor Gabriele Zayas, secretario del re Catholico.

. . . . . Noi semo ancor quì. Et certo, con la presa di Mastrich, insieme con la publicatione di tante benigne conditioni, che si sono offerte a questi Paesi bassi, si sperava maggior prontezza in molto città di redursi alla debita obedienza, massime in quelle che non sono oppresse da forze et genti adverse; et tanto più, che la maggior parte del populo desidera quiete et hanno l'essempio di Malines. Ma ò che aspettino l'esito dì questa giunta, ò che sperino con il mezzo di essa migliorar conditioni, ò per timore di dechiararsi in particolare finchè non sia concluso o escluso il trattato di concordia generale, ò per altra ragione, ch'io non intendo, pare che molte città et luoghi stiano sospesi. Con tutto ciò non può essere, che di tempo in tempo, finita la presente giunta, il signor principe di Parma non vadi acquistando li animi loro con il buon trattamento, che farà a quelle che si redurranno di mano in mano, et con dar fastidio alle ostinate. In questo mezzo in Anversa si fortificano ogni giorno et danno pochissima speranza di pace; et sono in tal suggestione, che quando ben volessero, non possono haver l'uso del libero arbitrio. Et perchè il tutto consiste nel principe d'Orange, io non truovo nessuno di quelli, che intendeno, che sperino ch'ei sia per levarsi di sua volontà da quelle provincie . . . . . Di Colonia, 22 Agosto 1579.

Germania Vol. 10, f. 107 (gelijkt afschr.). Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 334, noot 1.

781. 1579, AUGUSTUS 28. — Castagna aan markies Buoncompagni; over de bedenkelijke positie van Parma en den ongunstigen stand der vredesonderhandelingen.

Al signor marchese Buoncompagno.

. . . . . Lo stato di questi Paesi Bassi è, ch'l principe d'Orange mostra ben chiaro d'esser ressoluto non voler' attaccar prattica di reconciliatione con il re; ma in tutti li luoghi principali che può, va mettendo presidii, crescendo il numero de Calvinisti, et fortificandosi con mille modi et arti, certo prudentissime (parlando di quella prudenza mera humana et reprobata). Et si conosce, che ha in animo di potersi mantener' in stato longo tempo, perchè per via di guerra vi vorria tempo et forza grande di poterlo levar da tutti li luoghi, che tiene in Fiandra, Brabantia, Frisia, Gheldria et altri luoghi simili; et al fine, quando queste tutte mancassero, di Holanda et Zelanda, non ha un dubio al mondo, et questo credo, che sia il manco a che aspiri. Per via di pace, le cose sono tanto dissolute, che della generale non vi è speranza alcuna. De luoghi particolari ò sono oppressì da forze d'Orange et da heretici, et queste non hanno l'uso del libero arbitrio, ò sono ancora in propria libertà, et non si vogliono dichiarare disunite dalle altre, almeno finchè vedono questa dieta in Colonia, della quale aspettano l'esito, sperando in questo mezzo di doverne sempre megliorar conditioni; et possono aspettar quanto vogliono, poichè non è chi le dia fastidio.

Dal' altro conto il signor prencipe di Parma ha ben un luogo molto honorato et fa quanto è possibile ad un signor di gran valore, come è; ma l'ha confettato di tante et sì gravi difficultà, che credo che molte volte ne vorrebbe uscir, se potesse. Però che dopo la presa di Mastrich, oltre l'infirmità, non ha mai havuto modo di commandare all' essercito, nè farli far fattione alcuna, per non esser pagato. Cassar le genti non può, et meno crescerle per lo medesimo diffetto. Le provincie d'Artoys et Hennault con li adherenti, anzi tutte le città, che vogliono accostarsi al re, il principal capitolo hanno, che si mandino via Spagnuoli, Italiani et tutti forastieri, et ch'l re paghi le genti loro, con le quali faranno la guerra contra quelli che restaranno in ribellione. Il qual punto quanto sia duro da digerire, et che vuol dire: restare il governatore generale in questi luoghi, che adesso sono sotto l'obedienza (che non sono delli principali) senza forze, a discretione d'altri, con inimico tanto astuto et tanto potente a faccia, V. E. ben l'intende. Et se li Spagnuoli non escono, è tanto l'odio universale, che non si può sperare d'haver nessuna parte favorevole. Si sta di continuo in pericolo di qualche abbottinamento; et in summa ci è da far assai. Ma par, che siano già certi pochi denari in Bisanzone per pagar li raytri et cassarli, et redur l'essercito a numero tale, che basti a guardar le piazze, che si tengano, et a dar qualche molestia in campagna alle altre; massime che già viene l'inverno, et al re non mancano altri pensieri.

Quanto a questa dieta di Colonia, se bene haverà pur fatto qualche bene, havendo aperta la via a chi vorrà redursi al dovere, nondimeno da hora innanzi sarà dannosa per le cose del re, perchè tiene suspesi molti luoghi, che aspettano l'esito; li quali, se fussero ressoluti di non esservi pace generale, si resolveriano forsi a farla in particolare. Ma aspettandosi da principi si lontani, cioè l'imperatore et il re, l'ordine, et essendo dura ressolutione et di tardo

modo l'uscir di speranza di quel che molto si desidera, si sta così aspettando; et ciò non pare che possi esser per poco tempo. Tanto che siamo quì quasi per far ombra et tener caldo il luogo, in pericolo delli huomini et del freddo estremo et della peste, che comincia in qualche parte della città, benche quì non sia di tanta stima, come in Italia . . . . . Di Colonia, 28 Agosto 1579.

Germ. Vol. 10, f. 109—110 (gelijkt. afschr.).

782. 1579, AUGUSTUS 31. — Castagna aan Parma, wien hij inlichting vraagt omtrent de wijze van handelen met de Waalsche gewesten, voor wie de paus een breve van aanmoediging zond.

Al principe di Parma.

Dopo che s'intese, che le provincie di Artoys, Hennault, Douay etc. professavano manifestamente non solo d'esser Cattolici, ma di voler persuadere et sforzar anche, potendo, le altre a ritenere la antiqua Cattolica religione, et oltre a ciò che per opera di V. E. pareva che si fossero accostate al re et principe loro naturale, è parso bene, etiam per mio conseglio, a N. S. di scriverli un Breve, laudando il loro proposito, essortandoli alla perseveranza, significando quanto honore ne riceveno, et offerendosi alli lor commodi et alla quiete di quei paesi etc., rimettendosi nel resto a quanto li scriverò io. Hor perchè non vorrei mandar questo Breve et mie lettere, se non opportunamente, nè sapendo bene in che termine si trovino le cose loro, non posso giudicare se è bene il mandarlo et quando, et se io debbo laudarli et trattar solo della buona loro religione et fede, ò se è bene insieme toccar ancora del prudentissimo loro conseglio et ressolutione di essersi accostati al vero et natural prencipe, quando però ciò sia, et essortarli a farlo, quando non sia; perchè alla fine non è altro il proposito di S. S. se non di giovare et dar animo al far bene. Però non sapendo io, come dico, lo stato in che le cose di detto provincie stanno, ho pensato scriver la presente a V. E., supplicandola (come fo) si degni darmi tanta luce sopra ciò, quanta le sarà servitio et pensarà che basti, almeno per poter giudicare il tempo et il modo opportuno di mandar detto Breve, et in ciò consigliarmi et avvertirmi in quel che con tale occasione potessi forsi con mie lettere giovare al ben commune, come è l'intentione di S. S. Et V. Ecc^{za}. mi perdoni se aggiongo fastidio a tanti ch'ella ne sustiene, perche ciò nasce dal desiderio di far bene et di giovare . . . . . Di Colonia, 31 Agosto 1579.

Germ. Vol. 10, f. 110—110^{v} (gelijkt. afschr.).

783. (1579, AUGUSTUS?). — Formuleering eeniger twijfelachtige punten, met name omtrent de godsdienstvrijheid in Holland en Zeeland, die noodzakelijk moeten worden opgehelderd (vermoedelijk van Castagna).

Quae versantur in controversia haec sunt:
An dominus Joannes Austriacus una cum exercitu suo discedet?
An archidux Mathias gubernator Belgicae manebit?
An pacificatio Gandensis observabitur atque exsecutioni demandabitur?
An Ordines Belgici juxta eam pacificationem statuent de religione tam

in Hollandia et Zelandia quam in quindecim reliquis provinciis ad modum sequentem?

Utrum in Hollandia et Zelandia permittent exercitium religionis non catholicae? An vero non permittent? Si permittent, utrum omnes et cujuscumque non catholicae? Cujus non catholicae seu quarum permittent, et cujus non catholicae seu quarum non permittent? Et cujus seu quarum non permittent exercitium, sub quibus penis non permittent?

An decernent in eisdem Hollandia et Zelandia etiam exercitium religionis Catholicae?

Utrum in quindecim provinciis permittent exercitium religionis non catholicae, an non permittent? Si permittent, utrum omnis et cujuscumque non catholicae, seu quarum permittent, et cujus non catholicae seu quarum non permittent? Et cujus seu quarum non permittent, sub quibus penis non permittent?

An in quindecim provinciis non permittent exercitium religionis non catholicae, sed tantum temperabunt et moderabuntur penas non catholicis juxta regia edicta super ijsdem penis edita, seu quae vocant placata, irrogari solitas? Et quomodo eas penas moderabuntur.

Ad obedientiam regis quod attinet: volent archiducem seu quemcumquo alium gubernatorum nihil posse exequi nisi de sententia majoris partis consiliariorum Status regii, per ipsos constitutorum et constituendorum?

Utrum volent posse constituere et destituere dictos consiliarios? Et quanto tempore volent hanc sibi potestatem reservare, et utrum volent esse perpetuam?

Queritur utrum, quia Ordines Belgici jurati sunt per edictum perpetuum pacificationis Bruxellensis de manutenendis in omnibus et per omnia religione Catholica romana et obedientia, regi Catholico debita, iidem ordines possint necne, salvo jurejurando hujusmodi, permittere exercitium religionis (non) catholicae in Hollandia et Zelandia? Et omnino quinam sint extremi illi atque ultimi termini, ad quos se Ordines extendere possint, salvo jurejurando praedicto tam circa dispositionem super exercitio religionis quam super obedientiae, regi debitae, observatione?

Arm. 64 Vol. 12, f. 103—103v.

784. (1579, AUGUSTUS?). — Brief van een ongenoemde aan den koninklijken raadsheer Del Rio om te betoogen, dat ook na het afbreken der onderhandelingen, te Mechelen tusschen baron de Selles en de Staten gevoerd, een herstel van den vrede op redelijke voorwaarden nog zeer goed mogelijk en hoogst aanbevelenswaardig is.

Epistola amici cujusdam ad Excellentissimum virum dominum rectorem del Rio, Majestatis Catholicae consiliarium.

Cum intellexissem discessionem factam a communicatione Mechliniae, inter dominum baronem de Selles, Majestatis Catholicae legatum, et dominos deputatos Statuum Belgicae habita, summopere dolui de exiguo fructu ex eadem communicatione reportata. Nam cum haec utriusque partis discessio prorsus tendat ad abruptionem omnis communicationis, fit, ut animi magis exacerbentur, et cum antea praeparati forent, magis ad bellum excitentur et confirmentur. Unde nobis aliud expectandum non est, nisi universalis in Belgica confusio

et perturbatio tam ecclesiasticae quam civilis administrationis. Et quia nostra etate non vidimus, neque ego ex historiis discere potui, stultissimum illum deorum, et omnium malorum sentinam, Martem res perturbatas unquam in rectum et tranquillum statum reposuisse, praesertim in causa sanctae fidei nostrae et religionis Catholicae, non potui me continere, quin hoc meo discursu tibi molestum essem, existimans te fortasse argumenta hinc collecturum, quae faciant ad rem denuo in communicationem adducendam, ex qua communicatione per Dei gratiam pax deinde efflorescat, qua Majestatis Suae Catholicae subditorum animae, corpora et bona conserventur, potiusquam ut martiali victoria perdantur, praesertim cum, ut maxime ex eadem victoria animarum, corporum et bonorum hujusmodi lucrum potius quam contra sperari posset, arma et bellum Majestatis Suae presto semper et ad manum esse queant; imo cum tanto solidiore et evidentiore causa Majestatis Suae apud Deum et universum mundum justificatione, quanto major fuerit ipsius moderatio, patientia et continentia in bello tum demum resumendo, ubi nihil inexpertum reliquerit ad jus suum lenibus et placidis mediis obtinendum.

Cum igitur pacificationes, nuper factae, collapsae sint, quaeritur aut de iisdem restituendis, aut de nova facienda. Mihi quidem videtur oblivioni non esse prorsus tradendos articulos, utraque pacificatione tractatos et conclusos, proponendo solum generalem quendam modum ac viam, quae sit: in universum restituatur is ordo eaque politia, quae erat in Belgica tempore quondam augustae memoriae imperatoris Caroli quinti.

Nam praeterquam quod complures hinc opinionem concipiant, quod Majestas Sua velit rejicere omnia antehac tractata et constituta, tam per pacificationem Gandavensem quam per edictum perpetuum Bruxellensem, impossibile sane erit omnes, quos negocium tangit et quorum bona pars non meminit illius status, qui fuit ante cessionem Belgicae, per dictum quondam dominum imperatorem ad manus Majestatis Suae factam, per generalitatem adeo confusam, intelligere quomodo Majestati Suae placeat se deinceps gerere erga ipsos et quomodo vicissim ipsos se gerere oporteat erga principem et dominum suum naturalem. Causae praesentium tumultuum et querelarum tam regis quam subditorum distincte explicatae sunt magno numero articulorum, utraque pacificatione comprehensorum, et singulis capitibus suum adhibitum est remedium. Jam velle tam variis vulneribus et morbis unum genus emplastri et medicamenti adhibere eaque omittere remedia, quae aliquando ab utraque parte bona et convenientia indicata fuerunt, impossibile est id quidem persuadere in tanta egrorum diversitate, quanta est in tam ampla republica. Deinde nunquam tam bonas regulas a majoribus nostris accepimus aut didiscimus, quae citra errorem et infallibiliter applicari possent omnibus malis et periculis, quae posteritati imminerent aut ingruere possent; sed novis morbis nova sunt adhibenda remedia. Ideoque mihi videtur in manus resumenda utraque pacificatio, et distincte declarandi articuli, quos Majestas Sua velit et censeat esse observandos, et quos contra censeat non debere obtinere neque effectum sortiri una cum aliquibus causis satis pregnantibus, quae ipsam eo inducant. Inter quos mihi facile una ex gravioribus esse videtur, quod dominus princeps Orangiae et Status Hollandiae et Zelandiae se obstrinxerint ad observationem non tantum pacificationis Gandavensis, verum etiam dicti edicti perpetui, idque duobus diversis scriptis, uno signato per dictum dominum

principem, et altero ex parte Statuum Hollandiae et Zelandiae, Bruxellam allatis per dominum a Vuolrenal, missum a Statibus generalibus, una cum domino Gaill, consiliario et legato Majestatis imperialis ad inducendum dictos principem et Status Hollandiae et Zelandiae ad acceptandum idem edictum perpetuum, inter Suam Celsitudinem et Status generales initum. Quibus quidem in scriptis, tametsi dicti princeps et Status Hollandiae et Zelandiae prolixum quoddam exordium: per quanquam *etc.* praemisissent, in eo commemorantes incommoda, quae inde caperent, nihilominus tamen eo tandem devenerunt, ut dictam pacem acceptarent, dummodo Hispanis denunciatio exitus sui ex Antverpia fieret intra mensem Februarii, et exitus ipse re ipsa fieret 20 Martii 1577. Porro manifeste patuit in communicatione, habita in oppido Gertrudenberge (etiam judicio Statuum generalium) contraventam esse per ipsum principem et Status Hollandiae et Zelandiae utrimque pacem. Unde Majestas Sua censeat se etiam esse absolutam et liberam ab iis observandis.

Articuli autem pacificationis Gandavensis, qui aliquo modo regi displicere possint, sunt:

Quod Status poterunt deliberare et determinare super exercitio religionis in ditionibus Hollandiae et Zelandiae.

Item super restitutione arcium seu locorum munitorum, tormentorum bellicorum, navium et aliarum rerum, ad Majestatem Suam pertinentium, quae his proximis turbis durantibus captae fuerunt per incolas dictarum Hollandiae et Zelandiae ditionum.

Item super ordine imponendo negociis ditionum in omnibus et singulis, et alioqui prout pro servitio Suae Majestatis ac bono et unione ditionum comperietur convenire.

Super constitutionibus publicandis ad castigationem haereticorum et extirpationem haeresium interim dum vetera placata suspensa sunt.

Super constitutionibus criminalibus, factis et publicatis tempore ducis Albani.

Super instauratione auctoritatis Magni Concilii Mechliniensis in Hollandia et Zelandia; simul quomodo edicta, publicanda nomine regis aut generalis sui gubernatoris, in Hollandia et Zelandia acceptabuntur.

Item super repositione locorum confederatorum (ut oppidi Bomel) et sub suis provinciis.

An princeps Orangiae, provisionaliter constitutus admiralis, manebit in hoc officio, quod antea non habebat?

Item quod commissarii dentur ad jus singulis administrandum super bonis confiscatis et alienatis, etiam super debitis personalibus. Praeterea quod Status decernant super restitutione bonorum ecclesiasticorum, in Hollandia et Zelandia usurpatorum et alienatorum.

Postremo utrum principi Orangiae subvenietur a Statibus ad solutionem debitorum, per ipsum contractorum?

Hi sunt articuli duabus illis pacificationibus non decisi, qui ad determinationem Statuum generalium sunt relati, quorum unusquisque peculiarem examinationem et considerationem meretur. Aegre autem satisfieri potest iis, qui eos moverunt, sola quadam restitutione rerum in eo statu, quo erant tempore prefati domini imperatoris.

Optarem Celsitudinem Suam magnitudini animi sui conjunxisse diutur-

niorem tollerantiam eorum, quae per principem Orangiae et ipsi adhaerentes attentabantur, sub spe reparandi ac restituendi omnia per ea, quae decernenda fuissent in congregatione dictorum Statuum. Ad quae quidem decreta exsequenda ipsi Status bona fide obligati erant, ac vitam et bona sua obstrinxerant. Ceterum, (quando) res alio redactae sunt, non ideireo necesse est ad bellum velut solum et unicum remedium confugere. Sed videntur mihi distincte explicanda esse capita, quibus Majestas Sua sine violatione authoritatis suae locum dare non possit, et ad eorum singula aut voluntas Majestatis Suae declaranda, aut saltem urgendum, ut Status ad evitandum bellum adeo calamitosum ad singula capita supradicta absolute animum et sententiam suam jam nunc declararent. Verum quidem est, dicturos se ad id in presentia non teneri, propterea quod per pacem Gandavensem convenerit, quod tum demum super dictis articulis et capitibus determinarent, ubi provinciae a militibus liberae, in securitate et tranquillitate forent. Nihilominus oporteret eos sane ad hanc anticipationem inducere, eo quod rex ab exemplis praeteritis non bene queat iis confidere, qui per tot jam annos ab ipsius obedientia se subtraxerint et post factas paces omnibus modis et technis usurpationes suas confirmare et ampliare conati sunt. Et nihil profecto minus possunt subditi principi suo concedere, neque tollerabiliore precio tantas calamitates redimere quam anticipatione suae determinationis et decreti super iis articulis, propter quos bellum suscipiatur; quae quidem determinatio, qualiscumque futura sit, aut presens remedium produceret tantorum malorum, quibus provincia affligatur, aut saltem adeo manifestam denuo captorum armorum justitiam ostenderet, quae nulla possit cavillatione obscurari.

Nam Status edicto illo perpetuo sancte promiserunt in omnibus et per omnia conservare tam sanctam nostram fidem Catholicam, apostolicam, romanam quam obedientiam, Majestati Suae debitam. Cui quidem promisso ac jurijurando suo evidenter contravenirent, si, praetermissis ipsorum determinatione ac decreto, questionibus, ad exercitium religionis nostrae et auctoritatem regis spectantibus, ea determinarent ac statuerent, quae essent aut fidei et religioni nostrae, aut regis auctoritati contraria. Quod quidem argumentum vehementer urgebat princeps Orangiae in suo illo exordio, ubi difficiliorem se praebebat ad admittendum edictum illud perpetuum, dicens, se et confederatos suos jam tum se condemnatos agnoscere, eo quod causa ipsorum commissa esset judicibus, qui jam tum per tam expressam obligationem adeo manifestum ei praejudicium fecissent. Atque hec quidem praecipua illa fuit et est causa, quae semper ad dicendum me movit, regem admittenda pace Gandavensi non admittere quicquam, quod esset contra nostram religionem et authoritatem suam. Nam omnia exacta reciprocam conditionem includunt, dummodo ab altera parte similiter adimpleatur neque ijs contraveniatur. Et per hanc determinationem rex animos eorum pertentasset et aperte cognovisset, quonam pede duo illa capita metiri et circa illa deinceps se gerere voluissent. Atque, ut dictum est, sic Majestas Sua causam satis evidentem habuisset, cur ea determinatio merito ipsi displicet. Nunquam ei arma et vires ad tam manifestam sibi a subditis suis illatam injuriam cum totius reliqui orbis approbatione propulsandam defuissent, uti neque in omnem eventum sunt defuturae.

Denique sive dicti articuli determinabuntur, sive non, vel per explicationem mentis et voluntatis Majestatis Suae ad eorum singulos, vel per antici-

patam ipsorum Statuum declarationem, qui quidem Status urgerentur ad dicendum jam nunc et resolvendum id quod posthac dicere et declarare ac resolvere vellent.

Restabit adhuc alius articulus bene difficilis, nimirum confirmatio domini archiducis in sua gubernatione. Qui quidem articulus sua in utramque partem habet argumenta. Nam rex merito recusat ei committere gubernationem, qui eam sine suo scitu vel approbatione adierit. Alii vero contra huic argumento opponunt dimissionem magnae illius domus Austriacae, quae sola conservat rempublicam christianam (quae quidem divisio, sicuti Turca etiam praedixisse visus sit, eveniret et, ut metuitur, his comitiis Wormaciensibus sollicitatur) si cum perpetuo suo dedecore idem archidux inde rejicietur. Et si obtineri posset, ut leges tam arctae (ac provide laquei et compedes potius nominandae), per Status archiduci ipsi in acceptatione gubernationis suae impositae, tollerentur aut certe laxarentur, utque gubernatori Consilium eorum naturalium seu patriotarum aut indigenarum adjungeretur, quos rex ipsi dare vellet, quemadmodum Majestas Sua semper fecit, sane hic articulus non esset a communicatione rejiciendus.

Unde perspicue apparet presentis belli causas in duobus his capitibus versari, nimirum: observatione paucorum articulorum, pacificatione Gandensi comprehensorum, et continuatione archiducis in sua gubernatione. Qui quidem articuli meo judicio citius conciliarentur quam bellum bene inchoatum feret, si communicatio institueretur per homines zelosos, ex animo amantes (conservationem) Catholicae fidei, obedientiae, legitimae superioritati debitae, et salutis publicae. Quam in rem vividum illud quaeso ingenium intendas, nec tibi tam insignem occasionem de tota republica bene merendi elabi patiaris.

Arm. 64, Vol. 12, f. 104—108 (gelijkt. afschrift der kanselarij van Castagna).

785. (1579, AUGUSTUS?). — **Betoog van een ongenoemde [1]), om aan te dringen op snelle en krachtige maatregelen tegen den Nederlandschen opstand, waarin Oranje, met zijne beslist anti-katholieke doeleinden, de raddraaier is.**

Quod in bello hoc civili, quod regiae Majestati est cum haereticis, opus sit acceleratione, magna potentia et fidelitate, demonstratio brevis et dilucida sub correctione melioris judicii.

Regia Majestas pro innata sibi clementia, et singulari mansuetudine in bello hoc civili pernitiosissimo hactenus maluit uti clementia quam extremo rigore et vi hostili; quibus si usus fuisset initio, facile jam diu expugnasset hostium suorum obstinationem, neque tempus nova in dies fraudis suae consilia inveniendi datum fuisset. Omnis enim illorum res non tam vi formidabili, quam fraude et fallacia constat; cui nisi consilium firmum oppugnatur, multi temporis et sumptus jactura fiet.

Est quidem in christiano principe immortali laude tunc commendanda clementia, quando spes aliqua affulget, subditorum animos exacerbatos mansuetudine, lenique clementia ad officium reduci posse. Caeterum quam perniciosa haec spes fuerit et etiam num periculosa sit non solum Belgio, sed universae

1) Niet onwaarschijnlijk de nuntius Castagna, onder wiens papieren het stuk voorkomt.

reipublicae Christianae, non opus est alia demonstratione, praeterquam quae coram ob oculos omnium versatur.

Sciunt haeretici ex eventu hujus belli pendere salutem vel perniciem Catholicae religionis in universa Europa, sicut et palam loquuntur, pacata religione et civili pace in Belgio constituta et rebellium audacia per regiam Majestatem repressa, Belgium ipsum futurum praesidium quoddam contra omnium haereticorum subdolos barbarosque conatus et regem formidabilem futurum omnibus vicinis nationibus, non recte de religione Catholica et Catholici regis fortunis et potentia sentientibus. Sciunt, quod integra cum religione regis authoritate Germania sensim reducetur ad gremium Ecclesiae, quando apud Germanos jam diu efferbuit spiritus ille contumax, ut illis jam palam asserentibus religionis permutationem sibi parum emolumenti attulisse pietatis et foelicitatis. Quo fit, ut absque turbis ex arbitrio principum religionem aliam atque aliam accipiant, haud obscuro inditio et significatione, se ex voluntate principum suorum potius quam animi persuasione pendere. Et cum regiam Majestatem coeteris principibus posse praelucere, authoritate etiam et gratia posse persuadere intelligant, omnem lapidem sibi movendum putarunt, collectis sumptibus in consistoriis suis regem omni authoritate ex provinciis his eliminandi, ne Catholicae religioni in his contra se communiendi spes efflorescat.

Ut porro id conficiant haeretici, ubique suos in excubiis habent; neque in aulis Catholicorum principum verisimile est illos deesse, qui illis, qui pro sua prudentia fraudulenta eorum consilia perscrutescere deberent, imponant. Vario praetextu regis causam in odium et suspicionem trahunt, vel certe in eo toti sunt, ne regiae causae contra illos sincere faveatur.

Catholici frigidi, meticulosi, cunctabundi sunt; qui si similem zelum, astutiam et constantiam in optima causa pro defensione Catholicae religionis habuissent, haereticorum conatus tantum detrimentum reipublicae christianae non attulissent.

Princeps Auraicus, hujus factionis caput, quem sibi Sacramentariorum consistoria consiliorum suorum exsecutorem constituerunt et miris modis obligarunt, ut explosa regis authoritate sibi per tirannidem imperium in Belgio firmet, in hoc quam maxime laborat interim, ut exterminet Catholicam religionem, quae una in animis hominum residens et aequitatis admonens, posset aliquando a se ad legitimum principem reducere subditos. Dolo et astu hoc tirannicum consilium suum exsequitur Auraicus, praetextu scilicet libertatis conscientiae, defensionis privilegiorum et patriae securitatis et jurium, contra Hispaniorum tirannidem. Quo fuco fascionantur subditorum oculi, ne videant, quorsum tendant ejus et haereticorum machinationes, nimirum ut Catholici regis authoritate convulsa et religione Catholica vel vi vel dolo ejecta, Belgium sibi suaeque subjiciat perfidiae et arcem obtineat ad universum christianorum orbem vexandum. Secta enim ista, ut summam Christi in Sacramentis authoritatem oppugnat et corporis et sanguinis Christi rea est, ita sanguini inhiat christiano.

Fertur etiam aperte aliquando jactasse princeps, se nunquam habiturum in hoc conatu suo fideles, nisi ejectis Catholicis.

His conatibus quia obstat ingens Catholicorum numerus, et viri in utroque ordine authoritate et integritate et ingenio pollentes, operam dat doli machi-

natione, ut illos juramentis hujusmodi irretitos habeat, quae sine gravissimo scelere scismatis et perduellionis a nemine praestari possunt, ut hac ratione subditis omnibus, gravi scelere obstrictis, excutiat conscientiam, et paulatim ad heresim et perfidiam metu legitimi magistratus et desperatione recuperationis gratiae perculsos pertrahat. Passim etiam arietes gregis Domini, impositis falsis criminibus aut suspicionibus, tollit tam ecclesiasticos quam saeculares; magistratum contra privilegia mutat; ejectis Catholicis haereticos substituit; et si qui sint adhuc in Statibus Catholici, eorum imprudenti opera et authoritate tantisper abutitur, donec stabilita sua tirannide eos aut ejiciat aut carceribus includat.

In quo strattaggemmate utitur haeriticorum et plebaeorum opera, qui spe praedae ad quaevis flagitia paratissimi sunt.

Nobilitatem Catholicam, cui a natura plus honoris ad suum legitimum principem inesse potest, ut sibi suspectam in vulgi odium trahit et paulatim privat honoribus, substitutis novis hominibus, in quos imperium habet, et qui eundem cum illo funem trahunt. Ad eundem finem in Catholica extirpanda, ut alter Julianus Apostata, in primis praecipuos verbi Dei praecones paulatim ejicit ex illis provinciis, ubi merum imperium sibi vendicat, relictis aliquot ineptis sacerdotibus, quorum simplicitate et turpitudine haeretici Catholicam religionem illudant.

In iisdem provinciis quoque non admittit scholas cathechisticas, ne juventus, quae reipublicae seminarium est, in Catholica religione instituatur. Non admittit exercitia religionis publica, neque conciones privatas, aut Catholicorum conventus ad sacrificium Missae offerendum et divina Sacramenta participanda, ut paulatim in oblivionem veniat avita pietas.

Ubi quid factum fuerit contra pacta jurata speciosae pacis Gandavensis aut quaevis alia, per dissimulationem tumultum populari vel a praesidiario milite [1]), callidissimus [2]), cum ipse author et instructor sit mali, simulat se invito et ignorante id perpetratum esse, ut dignum in se Catholicorum odium et animadversionem evadat.

In provinciis et civitatibus, in quibus nondum plane ejecta religio est, reclamantibus Catholicis, concionatores hereticos subditis obtrudit, ut populum imperitum, novitatis cupidum, ad heresim pertrahat.

His mediis utitur princeps, ut regem una cum Catholica religione ejiciat e Belgio et ut Catholici, oppressi tirannide, perduellionis crimine et nefando juramento astricti, scismatici facti vel haeretici, nunquam animum adjiciant redeundi ad Suae Majestatis obedientiam, nisi vi et armis cogantur imperata facere.

Porro rationes, quibus regi Catholico visum fuit hactenus cunctatione et clementia utendum in hoc civili bello, duae potissimum occurrere potuerunt:

Primo, quod negotium sit cum subditis, inter quos multi Catholici sunt, fideles Suae Majestatis, de quibus bene speret, quibus consulendum est, ne simul cum seditiosis innocentes periclitentur.

Secundo, quod putabat futurum, ut hostes attriti et destituti nervo belli, tandem ultro redirent ad aequas conditiones pacis.

---

1) De zinbouw is hier mislukt, maar de zin niet onduidelijk.

2) Hs. A heeft: simulator callidissimus.

Caeterum primae rationi illud quam maxime adversatur, quod in plerisque provinciis et civitatibus talis sit oppressio Catholicorum, ut si maxime velint, qui in illis sunt Catholici, redire ad Suae Majestatis obedientiam, non possint propter mutatam per principem reipublicae faciem et statum.

Secunda quoque ratio invalida est, quod hujusmodi sit provinciarum status et conditio, ut illis negotiandi occasio atque opes et necessaria comparandi difficulter adimi possint. Animorum quoque illa levitas, ut dum quod volunt assequuntur, quodvis gravamen non refugiunt subire. Et licet magnis oneribus et gravaminibus pressos nimium posset sperari mentes mutaturos aliquando, temporis tamen hoc intervallum haereticis ad res suas confirmandas in dies occasionem suppeditabit majorem. Nec deerunt principes haeretici, qui pecuniam quoque rebellibus libenter sumministrabunt, ut haeresim foveant et Catholicam religionem opprimant, ne ea restituta in illos arma promerita vertantur.

Docet historia fortissimos duces duplici ratione confecisse bella gravissima, aut summa vi et festinatione, aut cunctatione.

In omnibus bellis civilibus semper commendata fuit ad supprimendum hostem vis et celeritas, propterea quod in hujusmodi rebellionis tabe, quasi praesentissimo veneno, plurimum in dies animi capiantur temporis diuturnitate et persuasione metus et formidinis, quem interpretantur esse principum suorum remissionem et poenarum dilationem. Tunc vero utilis tempestiva cunctatio est, quando ab externo potente principe oppugnatur regnum, cui non necesse est, vi et armis, sed firmitate loci, astu, et procrastinatione sumptuosa adversarii, ut ejus impetus sensim frangatur et debilitetur. Sic Fabius Maximus divicit Hannibalem, et cunctando restituit rempublicam Romanam. Coeterum nunquam utulis fuit cunctatio principi, qui ejectus suis ditionibus, eas armis recuperare necesse habuit, propterea quod illis diuturna absentia subditorum augeat alienationem.

Haereticorum potius consilium est belli protractatione (in qua illi spem suam haud dubie ponunt) regem laboris et sumptuum taedio ad deferendam causam deducere. Quapropter si rex Catholicus reipublicae Christianae (cui Deus Optimus Maximus suam Majestatem hac tempestate unicum praesidium dedit) tum suae existimationi consultum velit, opere praecium erit, quam maximis viribus non quasi in subditos, sed immanissimos haereticos, quorum audacia miseri subiti circumventi et oppressi tenentur, hoc bellum persequi, et illius fortunam in celeritate et magna de Deo fiducia positam esse existimare, oblata interea provinciis regia munificentia, restitutione omnium privilegiorum et jurium antiquorum, cum gratia illis, qui mature ad Suam Majestatem redierint.

Primum autem belli moles in illas provincias dirigatur, in quibus plures adhuc civitates Catholicam religionem fovent, licet ab haereticis premantur, quia apud hos major erit admissi in regem criminis conscientia et affectio redeundi. His reductis tantus aliis provinciis metus injicietur, ut de rebus suis tuendis desperent, ut videre fuit post receptionem Ziriczeae [1]).

Remissior huius belli progressus in contemptum regiae Majestatis majorem rebelles adducit et occasionem praebet cum externis consilia ineundi, (atque) Suam

1) De overgave van Zierikzee aan de Spanjaarden had plaats 29 Juni 1576.

Majestatem (ex) possessione harum provinciarum omnino exstirpandi. Haeretici timidi et fraudulenti, si viderint potentiam regis, quae hactenus non fuit illis talis quam metuere potuerant ostensa, illico confugient, relictis Catholicis, ad illas provincias, ubi se securos putabunt, nimirum Hollandiam et Zelandiam.

Ubi eo ventum erit, invenientur media, illas quoque provincias, tunc vicinarum possessione obsessas, subjugandi. Neque deerunt viri graves, qui consilia sua libenter in hoc negotio communicabunt.

Sed quia ad res magnas christianis animis prosequendas multum positum est in Dei omnipotentis auxilio et gratia, (atque) ducum et militum fide, omnis adhibenda erit diligentia, ut disciplinae militaris ratio justitiaque constet, ne sint, qui in negotio hoc tanti momenti, postposita communis reipublicae incolumitate, quaestum suum facientes, in extremum periculum sanctissimam religionem adducant, quorum studium, sicuti Ecclesiae suae Sponsus Christus non posset multum relinquere, ita quoque illorum non fortitudinem et fidem amplissimo successu ornare, qui in hac expeditione tanquam pro aris pugnabunt.

Quo in genere cura quoque adhibenda venit, ut victoria adepta illorum ratio habeat, qui non tam in hanc rebellionem proruperunt sua temeritate quam aliorum audacia et vi pertracti fuerunt; qui interim nunc ab haereticis obsessi, in Catholica religione manentes, non cessant apud Deum Catholici regis causam suis praecibus commendare, ne horum tanquam innocentium perditione Deus offendatur et victoriae splendor obscuretur.

Neque illi negligendi forent, qui ob Catholicam religionem et regiae majestatis authoritatem amissis bonis suis in exilio vitam trahunt, quorum remuneratione et restitutione victoriae successus haud dubie prosperabitur et summa constituetur.

Archivalia I, n°. 2127. — Nog een hs. B. in Arm. 64 Vol. 12, f. 31— 34) (ook gelijkt. afschr.).

786. (1579, AUGUSTUS?). — Betoog (waarschijnlijk van den Keulschen nuntius Castagna), dat onder geen beding godsdienstvrijheid in de Nederlanden mag worden toegestaan.

Nullo modo consultum esse, ut rex suis Belgis diversitatem sive libertatem in religione, quam *Religionsfridt* vocant, permittat.

Nulla est gens tam fera aut barbara, quae sit religionis expers [1]) . . . . .

Quod si requirantur exempla nostrae aetatis, recens adhuc est memoria earum calamitatum, quae ex religionis schismate in episcopatu sive ditione Monasteriensi circa annum 1535, post in regno Francorum et apud alios, necnon postremum ipsis Belgis evenerunt, quibus illis adhuc (proh dolor) miserrime praemi conspicimus. In quibus nominatis locis subditi, ob dissidium et contentionem de religione temere susceptam diris turbis et bellis intestinis tumultuosius commissi, ac in sua victrici conversi, viscera dextra se mutuo misere attriverunt dominosque suos naturales et eorum praesides ditionibus et

1) De algemeen-wijsgeerige opzet van het betoog, met geschiedkundige voorbeelden gestaafd, dat de godsdienst één moet zijn en religieuze tweespalt de noodlottigste gevolgen heeft, blijve hier achterwege.

regnis suis exigere exactosque ab iis arcere conati sunt, non sine subjectis minis de imperio eorum ad alios heredes transferendo.

Haec praememorata certe faciunt, cur merito timeamus, ne si pax inter regem Catholicum et suos subditos per medium concessae libertatis in religione resarciatur, illis semper iterum immineant et expectandae sint similes (si non graviores) calamitates et exilia.

Praeterea rex Serenissimus et ejus majores veterem istam et veram nostram religionem Catholicam semper summis viribus, ac non secus quam pro aris et focis pugnantes, tutati sunt, ita ut nomen istud praeclarum Catholici inde reportarint. At foret regi plane indignum et exprobabile, si pacem iterum cum suis tali modo iniret, quo sectas multorum seculorum sacrosanctis Conciliis damnatas sibi a propriis subditis obtrudi pateretur. Praesertim cum eos in contrarium sibi devinctos et obligatos habeat ex pactis, quae superioribus annis cum eo fecerunt, ubi sanctissime promiserunt et se devinxerunt religionem Catholicam eandemque Romanam in perpetuum conservare et manutenere; et quod regia Majestas talia pacta rescindere novaque a suis recipere cogeretur, in quibus religio Catholica Romana violetur ac convellatur, ne dicam ad eam in totum subvertendam fenestra aperiatur. Quid? cum et ipsos subditos non deceat aliud in contrarium machinari, eo quod se sciant talibus pactis obligatos. Cui accedit, quod post supradicta pacta ipsi sua sponte non solum apud suum regem, sed etiam apud imperatorem ac electores aliosque imperii principes, praesertim in conventu deputatorum eorum Wormatiae, et scripto et verbis animum eo declararunt saepius, se videlicet quaerere pacem tali conditione, ut religio Catholica Romana in Belgio sarta tecta retineatur et regi sua authoritas conservetur. Sicut ad duos istos articulos etiam archiducem Matthiam in sui receptione juramento obstrinxerunt.

Nec obstat, si adversus haec pacta quis objiciat: dominum Johannem de Austria fidem fefellise ac ea pacta ita prius violasse; tum et regem per dominum de Zellis Ordinibus Belgicis denuntiasse, pacificationem Gandavensem esse irritam; praeterea, quod interea temporis reformatio religionis, Augustana confessio et pax, *Religionisfridt* dicta, in illis provinciis sit introducta, et sic rem non esse nunc integram. Nam ea facile ita diluuntur. Si dominus Austriacus vel ipse rex adversus ea pacta, praesertim quae primum Gandavi sunt constituta, quicpiam fecit aut denuntiavit (de quo tamen non constat), Ordines isti, qui nondum de integro suo regi sunt reconciliati, ea exceptione contra alios Ordines et subditos regios, qui cum suo domino naturali in gratiam redierunt vel adhuc redire, et religionem Catholicum Romanam conservari et manuteneri et volunt et petunt, uti nequeunt, cum pacificatio Gandavensis, in qua de religione Romana retinenda praecipue conventum est, non inter regem aut dominum Johannem Austriacum, sed inter principem Arangiae ac sui foederis socios ex una, et alios Ordines sive provincias Belgicas ex altera partibus sit inita et recepta. Et (constat) quod istae duae partes, hoc est ipsi Ordines et subditi Belgii, inter seipsos et sibi mutuo per istam pacificationem sint et perpetuo maneant obligati ad praestandum, de quibus in ea conventum est, sive rex et Auriacus eorum, quorum a quibusdam insimulantur, fuerint revera rei, sive non. Pacta enim ipsos paciscentes ligant. Quod spectat ad ea, quae post in religione apud aliquot provincias sunt mutata aut introducta. Cum ea pacificationi Gandavensi plane repugnent, partes autemeam pacificationem observare

et praestare sive exsequi jure tenentur, sequitur necessario, quicquid contra hanc pacificationem ita mutatum, concessum aut introductum est, illud cassandum, nec aliquid, quod pacificationi Gandavensi adversetur, uspiam apud paciscentes in posterum permittendum sit.

Porro constitutio imperialis, quam Caesarea Majestas et proceres imperii anno 1555 fecerunt et *Religions fridt* nominamus, vult, quod subditi debeant esse contenti ea religione, quam ejus princeps et dominus recepit, ita ut illis non liceat in ea aliquid propria authoritate mutare aut innovare. Et cum rex ratione suarum ditionum Belgicarum est unus e praecipuis Ordinibus et membris imperii, esset plane iniquum impedire, quominus ea constitutione etiam apud suos uti posset.

Tacetur interim, quam tetrum, horrendum et abominabile chaos in Ecclesia ex concessa ista religionis libertate nasceretur, dum non solum altera, sed et tertia, quarta, quinta et infinitae aliae religionis species, seu potius pernitiosae sectae admittendae forent. Quod quidem impediri aut denegari sectariis tunc non facile posset. Cum una tantum sit vera religio, et sectae omnes aeque damnatae sint, nec virtute Verbi nitantur. Id autem quid esset aliud, quam de religione, nobis a Christo relicta ac tot seculorum suffragiis recepta, adhuc dubitare, ac de industria pati, sive connivere, ut pura seges ab urticis et zyraniis dominantibus obruatur et perforetur.

Quae omnia cum ita sint, fateamur omnes necesse est, non minus periculosum esse reipublicae, etiam in politicis, quam grave peccatum apud Deum, consentire in religionis libertatem vel etiam consulere aut juvare, ut ea in pactis sive pacificationibus concedatur aut permittatur.

Arm. 64 Vol. 12 f. 1—4^{v} (oorspr.?); niet in *Archivalia*.

787. 1579, SEPTEMBER 4. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de zeer ongunstige stemming, die in de Nederlanden heerscht ten opzichte der vredesonderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 262 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 10, f. 111—111^{v} (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 338.

788. 1579, SEPTEMBER 4. — Parma aan Castagna: over de breve voor de Waalsche gewesten, met eenige praktische wenken daaromtrent.

Non prima di hieri ricevei la di V. S. dell' ultimo del passato, che per venirmi di sua mano et per comprender per essa, che si ritrova con buona salute, mi ha apportato più che mediocre contento; il quale maggiormente mi si è augumentato, havendo veduto per il contenuto di essa che N. S. è stato servito di scriver Breve particolare alle provincie d'Artoys, Hennault, Lilla, Douay e Orsi, et ordinar a lei, che in conformità del predetto Breve scriva loro quel che le parerà convenire in proposito del buon' animo, che mostrano, et della professione, che fanno, di voler osservar' la religion Cattolica Romana, e render la dovuta obbedientia al re, mio signore, parendomi che così amorevole, benigno et pio offitio, che S. S. fa per tal mezzo con loro, non possi essere se non di giovamento; poichè il veder non solo approvar', ma lodar la resolutione, che hanno preso, da Papa tanto santo et essemplare com' è N. S., doverà ragionevolmente apportar' lor consolatione et animarli di andar di bene

in meglio, massime concorrendoci l'amonestationi di S. S. et i prudenti e santi ricordi di V. S. Quanto allo stato, in che si ritrovono al presente le cose et i negotii di quelle provincie, mi rimetto a quello che doverà far intendere a V. S. il signor duca di Terranuova, al quale di mano in mano ho dato parte di quanto è successo in questa pratica. Ben l'assicuro, che sin'hora non apparisce, che si disconvenghino con l'accordato; onde loderei, che 'l Breve s'inviasse et che V. S. scrivesse, toccandoli non solamente la parte della religion Cattolica, ma quella particolarmente della reduttione all' obbedientia di S. M., lodando il fatto sin'quì et essortandoli alla perseverantia et perfettione del lor'buon proponimento. E circa il tempo, che si ritrova in Mons de Hennault il conte di Mansfelt con altri deputati, che ho mandati là per contrattar' con quelli, che vi si ritrovono condotti delle predette provincie, sopra lo stabilimento de punti, che rimasero imperfetti, mi pareria, che veniria molto a proposito la presentatione del Breve di S. S. et l'offitio di V. S., ma con tutto ciò rimetto al suo prudentissimo giuditio la resolutione di questo et del modo da tenersi da lei in esseguir l'ordine di S. B^ne., perchè non intendo, nè pretendo, che faccia più di quel che ha in commessione dalla S. Sua. Et a lei sarà a grado, che quello che dico in questa è solo per sodisfar V. S. che mi ricerca il parere. Il che fo con quella schiettezza, che si richiede all' obbligo, che tengo al servitio di S. S. et a quello di S. M. et al desiderio, che ho di compiacer et far servitio a lei . . . . . Di Mastrich, a 4 di Settembre 1579.

Colonia Vol. 1ª, f. 109—109ᵛ (oorspr. eigenh. get.).

789. 1579, SEPTEMBER 4. — Castagna aan Zúñiga: over de ongunstige kans der vredesonderhandelingen.

A Don Giovanni di Zúñiga.

. . . . . Tutto il mondo giudicherà, che la Maestà del re Catholico ha trattato con questi suoi sudditi non solo da benigno et clementissimo principe, ma anche da amorevole padre. Et questi principi di Germania non aspettavano mai, che si concedesse tanto, quanto se li concede. Et nondimeno quelle genti stanno più dure che mai; et in somma non si può far pace con chi non la vuole, nè con chi non puó volerla. Et però già semo fuor di tal speranza; anzi si sperava di certo, che vedendosi la presa di Mastrich et tanto larghe conditioni, molte città in particolare dovessero tornare alla obedienza, et questo accordo ci vien meno. La causa si tien che sia, perchè quelle, che sono in libertà et potrebbono venire, se volessero, cioè che non sono oppresse da presidii o da soperchio numero de Calvinisti, stanno suspese, finchè vedano l'esito di questo convento, non volendosi dechiarare in particolare, finchè si tratta quì con l'universale, et sperando sempre megliorar conditioni. Et così non essendo chi le molesti, godono della libertà et del beneficio del tempo. Onde questa dieta è giudicata hora di nocumento più tosto che di servitio alcuno a S. M. Catholica. Ma non se li può dar fine, per li sispetti, che si hanno d'aspettar ordini dall' imperatore et dal re . . . . . Di Colonia, 4 Settembre 1579.

Germania, Vol. 10, f. 112—112ᵛ (gelijkt. afschr.). — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 338, noot 3.

790. 1579, SEPTEMBER 9. — Castagna aan de Waalsche gewesten: brief van lof en aanmoediging, ter begeleiding van de voor hen bestemde breve.

Alli Stati et deputati delle provincie di Artoys, Hennault, Lilla, Douays et Orchiers.

Admodum reverendi, illustres, nobiles, magnifici ac generosi viri.

In tot tantisque Belgii provinciarum perturbationibus, quibus sane in intimis cordis visceribus Sanctissimus dominus noster, Romanus pontifex, summopere premitur, hoc nihilominus solatio est saltem non mediocriter semper recreatus, quod Arthesia, Hannonia, Insulae, Duacum et Orchiers, provinciae nobilissimae, non solum in antiqua Catholica Romana religione firmissime permanserunt, nec passae sunt aliqua errorum labe pollui, verum etiam ejusdem fidei quodammodo patrocinium defensionemque in iis regionibus strenue susceperunt. Ex hoc enim in spem non modicam ejus Sanctitas est erecta, illos qui novitates istas amplexi sunt quandoque ad cor reversuros, indeque universum quoque Belgium, Deo adjuvante, pristinam quietem ac tranquillitatem (quae sine vera religione, unitatis vinculo, existere nequit) recuperaturum. Quae spes eo magis augetur, quo vos cum religione justitiam etiam coniunxisse audivit, Serenissimo nempe regi Catholico, vestro naturali principi, adhaerendo illique debitam, ut Deus precipit, obedientiam praestando, curandoque perpetua vestra cum laude, ut alii quoque idem debitum agnoscant, ita ut pace et iustitia invicem osculatis, cessent jam annorum gravia incommoda ac damna, quiesque renovetur; quo nec gratius, nec optabilius quidquam Sanctitati Suae accidere posset. Quapropter cum penes bonos et Catholicos omnes, ac praesertim penes ipsum Catholicae ecclesiae caput, pro egregia vestra erga Deum pietate singularique erga patriam charitate immortale nomen aeternamque laudem vobis comparaveritis, optimoque jure non pro vestris tantum, sed et pro omnibus Belgii provinciis fidei Catholicae propugnatorum nomine tituloque decorari possitis, voluit quoque ejus Sanctitus adjunctis his apostolicis suis litteris vobis testatum facere, quanta vos propterea benevolentia atque amore complectatur, quaque in opinione ac existimatione apud ipsam pro tam pio tamque honorifico vestro instituto prudentissimoque consilio sitis, insimulque vos paterne hortari, ut quod hactenus sponte ac generose pro vestra sincera fide insignique nobilitate, solo verae pietatis et charitatis studio ducti, caepistis, in futurum quoque usque in finem ad Dei gloriam et ad vestrae laudis amplificationem perficiatis. Ego vero quod ad me attinet, uti illud certo vobis possum de Sanctitatis Suae propensissima erga vos omnes voluntate affirmare, nihil esse quod ad vestram dignitatem, utilitatem ac tranquillitatem tuendam spectare possit, quod libentissime, quantum in se erit, non sit praestitura, ita me vestrum omnium esse amantissimum ac studiosissimum, pergratumque mihi futurum semper, ut si qua in re aliquando meam operam vobis praesto esse posse intellexeritis, illa libere uti velitis; habebitis enim me ad omnia paratissimum. Interim O. M. precari non desinam, ut sancta vestra consilia institutumque fortunet, vosque, admodum Rev^{di}., illustres, nobiles, magnifici, ac generosi viri, sanctissimo suo patrocinio perpetuo tueatur. Coloniae Agrippinae, die nona Septembris 1579.

Germ. Vol. 10, f. 114$_v$—115^v (gelijkt. afschr.)

791. 1579, SEPTEMBER 9. — Castagna aan Parma: mededeeling van zijn brief aan de Waalsche gemeenten.

Al principe di Parma.

Con la lettera di V. E. delli 4 ho ricevuto molto favore. Et veduto il prudentissimo conseglio, che si è degnata darmi, mi son ben presto accostato a quello, et così ho scritto a quelli signori d'Artoys, Hennault, Lilla, Douay e Orsi una lettera per accompagnar il Breve di N. S., nella quale, oltre il punto della religione, tocco ancora quello della obedienza, sapendo io che S. S. desidera altretanto quanto il re proprio la redduttione di questi Stati alla giustitia. Sarà con questa la copia di detta lettera, acciò che V. E. si degni veder, s'io ho esseguito il suo proposito. Et perchè ho pochi con me et poco prattici, non ho potuto mandarla per huomo mio; et però supplico a V. E., si degni commandar che sia loro presentata a mio nome; et se vorranno dare risposta, che sia che ne pigli cura et vaglia poi quanto valer può. Io ho cargato un poco la mano nelle laudi et in parole honorate, per inanimar più et facilitar l'effetto, che si desidera. Il signor Dio operi con la sua infinita gratia et conceda a V. E. longa et felicissima vita. Et le bascio reverentemente la mano. Di Colonia, 9 Settembre 1579.

Germ. Vol. 10, f. 114v (gelijkt. afschr.).

792. 1579, SEPTEMBER 12. — Kardinaal Gallio aan Castagna: instructie, dat hij met Terranova te Keulen moet blijven [1]).

Colonia Vol. 1a, f. 106—107 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 78 (minuut). — Ottob. lat. 2417, Pars III, f. 712v (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 341.

793. 1579, SEPTEMBER 18. — Parma aan Castagna: over de breve voor de Waalsche gewesten, die reeds op hare bestemming is.

Con l'ultima di V. S. ricevei il suo piego adderitto alle provincie di Artues, Hennault, Lilla, Douay et Orsi, et giuntamente la copia della lettera, ch'ella scrive alle dette provincie, accompagnando il Breve di N. S. et secondando la buona mente et intentione di S. Stà. Et è invero, che par in tutte le parti tale, quale si poteva aspettare dalla molta prudentia et esperientia di V. S. Et conforme al suo ordine, l'incaminai subito a Mons, dove si trovavano i deputati delle predette provincie; et come me ne venga risposta, harò cura particolare d'inviargliela. Et fra tanto rendo a V. S. le debite gratie per parte di S. M. et mia del pensiero, che si è presa di procurar di ajutar con così santo e buon mezzo questo negotio. Et ricordandomele per desiderosissimo d'impiegarmi in cose di suo servitio, resto pregando Nostro Signore Dio che conservi V. S. come desidera. Di Mastrich, a 18 di Settembre 1759.

Colonia. Vol. 1a, f. 112, (oorspr. eigenh. get.).

1) Deze instructie werd 26 Sept. e. v. nog eens herhaald door Gallio: „S. S. sta in quella risolutione, che già ho scritta, cioè che si governi secondo che farà il Sermo. duca di Terranova, et che mentre S. E. starà in coteste parti, V. S. anchora vi si trattenga sin che di quà haverà altro aviso" (*Colonia, als voren, f. 115, oorspr.*).

794. 1579, SEPTEMBER 10. — Castagna aan kardinaal Gallio: over den onzekeren, zoo niet hopeloozen stand der onderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 270 (oorspr. eigenh, get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 343.

795. 1579, SEPTEMBER 26. — Brief der keizerlijke commissarissen aan de Staten-Generaal: klacht over het stilzwijgen over de voorstellen van 18 Juli; laatste termijn nu bepaald op 18 October. Anders geven zij het op en verlaten Keulen.

Gachard, nº. 2027, II. (*Acta pacif.*, p. 216), brief van 3 Oct. waarin zij kennis geven het schrijven der Staten van 10 Sept. te hebben ontvangen en termijn stellen op 31 Oct.

796. 1579, SEPTEMBER 26. — De Spaansche nuntius Sega aan kardinaal Gallio: over Granvelle's standpunt ten opzichte der Keulsche vredesonderhandelingen.

. . . . . .

Parlai col signor Cardinale [1]) delli 50 mila scudi prestati. Mi disse, che poichè io havevo aspettato tanto, aspettassi anco per amor suo quindici dì, prima che io ne parlassi a S. M^{tà}., perchè egli mi si offriva poi per sollecitare, alegandomi che questa dilatione la desiderava, perchè io non impedissi hora con quaesta pretensione la diligenza, che si usa di mettere insieme danari per sodisfare alle genti di Fiandra per occasione di quaesta pace. Mi parve, che la domanda fosse tanto honesta, che mi risolsi di non ne parlare.

Et quanto alla pace, mi disse S. S. Illma., che S. M^{tà}. si era risoluta di accettare li capitoli proposti dalli commissarii dell'imperatore et delli principi de Germania; egli si era risoluto di accettarla; et che, se bene per essa non le restava sicurezza alcuna, tuttavia che se non fosse stato per altro che per guadagnarsi l'animo dell' imperatore et delli principi di Germania, egli si era risoluto di accettarla; essendo che con le armi, che già si sono offerte de pigliare le provincie dell' Artesia et dell' Hannonia et altre secondo la conventione fatta col principe di Parma, et di quelle più, che se spera, che siano per entrare in quaesta pace, si potrà sperare di fare progresso con quelli, che talvolta non volessero accettarla; poichè si vede che con soldati della natione Spagnuola et Italiana (si) tratta dell'impossibile di fare cosa buona per l'odio, communemente concitatovi contro et da i buoni et da i mali di quei paesi. Talche (con) poco essercito di queste nationi non ci faria frutto, anzi sarebbe distrutto, nè ve lo potendo S. M^{tà}. mantenere formato, come saria necessario a voler passare le cose col debito rigore, ha pensato che questo sia il migliore partito, sperando ancora di godere et del beneficio del tempo, et del „divide et impera".

Si spedi di quà l'huomo, ch'era mandato per intendere la risolutione di S. M^{tà}. Hora si sta aspettando la determinatione che venga di Colonia, et che corrispondenza si ritrovi nelli Stati. Et passando inanzi questa pace, vi si comprende, come V. S. Illma. havrà veduto dalla capitolatione, la regina d'Inghilterre ancora . . . . . Di Madrid, li 26 di Settembre 1579.

Spagna Vol. 22 p. 428—430 (oorspr. eigenh. get.).

---

1) Granvelle.

797. 1579, SEPTEMBER 28. — De nuntius Castagna aan zijn collega Sega te Madrid: over het mislukken der vredesonderhandelingen, dat alleen te wijten is aan tegenpartij.

Non ho lassato per ogni buona occasione, che mi si è presentata, di scriver a V. S. Rev^ma., facendole parte di quanto correva intorno a questo negotio de Paesi Bassi, si come faccio al presente, che viene a cotesta corte il signor Don Pietro d'Aragona, figliolo del signor duca di Terranova. Saprà ella dunque, che dopo d'essersi aspettato longo tempo risposta da li Stati Generali a quegli articoli stampati, che furono formati da i signori commessarii imperiali, al fine comparve hieri et conforme all'opinione, che se n'è sempre havuta, cioè che non vogliono pace, o forsi non possono volerla, per essersi troppo sottomessi a chi sta meglio ogn' altro che accordo. Et però scrivono, che detti articoli non sono conformi alla volontà del paese. Et in somma pare, che se si concedesse loro tutto quello, et anco più che non dimandano, non per questo si haverebbe pace generale; onde questi signori commessarii per procedere giustificatamente hanno pensato per maggiore cautela constituirli un'altro termine, essortandoli *etc.*, non perchè fin' hora non habbino havuto quanto tempo volessero, ma per maggior confusione loro, et maggiore demostratione della benignità et desiderio di S. M^tà. Cattolica di far bene a quei suoi sudditi, benchè tanto rebelli. Et di poi crederò, che questi signore daranno fine, nè si potrà più ragionevolmente trattenerli quì senza proposito, con poca dignità et manco frutto . . . . . Di Colonia, li 28 di Settembre 1579.

Ottob. lat. 3207 Pars I, f. 133—133^v (oorspr. eigenh. get.) — Zie *Archivalia* II, n°. 250.

798. 1579, OCTOBER 9. — Castagna aan markies Buoncompagni: mededeeling van zijn niet geheel ongunstigen indruk over het resultaat der onderhandelingen.

Al signor marchese Jacopo Buoncompagno.

. . . . . Circa noi altri di quà, certo se questi signori commessarii vorranno attendere in tutto a quanto scrive la Maestà dell' imperatore, credo che non sarà mai fine a questa dieta. Ma questa settimana è comparso un spaccio del re al signor duca di Terranova, che ha dato gran consolatione; però che per quanto detto signore dice, presuppone che la giunta sia finita, ò che si finisca, ordina, che si stia saldissimo di non concedere più oltre circa la religione, et che in ogni modo Orange esca da quelli paesi [1]). Onde li signori commissarii hanno scritto alli Stati d'aspettare tutto questo mese, che rispondano precisamente, se vogliono accettare quelli articoli senza alteratione alcuna, o non; perchè passato detto termine se ne vogliono andare, dando fine alla dieta. Si aspettarà dunque detto termine et la risposta, che se non occorre qualche nuovo trattato, si pensa di finire, se non così subito, almeno per tutto il mese di Novembre. Molte cose possono però occorrere, che ritardi ancor più; et in questo mezzo alcune buone città si vanno riducendo con accettar la capitalatione et accostarsi alla parte del re, talche in ogni modo questa giunta non sara stata senza gran frutto, havendo, dirò così, formata le leggi, dilucidate le

1) Vgl. een gelijkluidenden brief aan kardinaal Gallio, bij Hansen II, p. 346.

materie, et quasi col dito mostrato la via della pace . . . . . Colonia, 9 Ottobre 1579.

Germania. Vol. 10, f. 126—126v (gelijkt. afschr.).

799. 1579, OCTOBER 10. — Kardinaal Gallio aan Castagna, dien hij vermaant tot geduldig wachten.

Colonia Vol. 1a, f. 121 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 84 (minuut). — Ottob. lat. 2417, Pars III, f. 713 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 347.

800. 1579, OCTOBER 17. — Kardinaal Gallio aan Castagna: aanmaning tot geduld, in denzelfden geest als de breven, welke aan de vredes-commissarissen gericht zijn en hierbij gaan.

Colonia Vol. 1a, f. 122 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 85 (minuut). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 348.

801. 1579, OCTOBER 17. — Gregorius XIII vermaant den aartsbisschop van Trier zich ondanks het geringe resultaat nog niet te onttrekken aan de vredesonderhandelingen omtrent de Nederlanden, maar zijn vertrouwen te blijven schenken aan den nuntius Castagna.

Evenzoo aan den bisschop van Würzburg en aan de raadsheeren van den hertog van Kleef.

Archivalia I, nº. 671—673. — Gedrukt: Theiner, *Annales* III, p. 103.

802. 1579, OCTOBER 23. — Castagna aan kardinaal Gallio: over den slakkengang der onderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 278—278v (oorspr. eigenh. get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 349.

803. 1579, OCTOBER 25. — Castagna aan Granvelle: over de ongunstige kans der onderhandelingen, waarvan Oranje voornamelijk de schuldige oorzaak is.

Al card. Granvela.

L'ultima, ch' io ho di V. S. Illma. et Revma. è delli 30 d'Agosto, et vedo ch'ella giudica di queste cose, come fusse presente. Questi, per cui volontà di presente si governano li Paesi Bassi, non vogliono mutatione dello stato loro, et il principe d'Orange, che fin' hora si è mantenuto col favor de populi et con arti, hormai si è tanto impossessionato delle cose, che può ancora, bisognando, per forza mantenersi. Et così essi populi si sono da se stessi fabricata la rete, in che si trovano involti; gl' heretici, (che) non possono gustar l'haver capo et principe dissimile a loro, nelli luoghi più principali sono li più potenti. Per le quali raggioni, et molte altre, non si spera dalla congregatione, che si deve fare hoggi alli 25 in Anversa, meglior resposta (se ne daranno alcuna) delle passate, et meglior resolutione di questa ultima di Gheldria. Et quanto all' exercitio delle sette e tutto quel che dimandano circa la religione Cattolica, V. S. Illma. giudica et parla non solo come buono et fermo christiano, ma come prudentissimo, perchè invero non cercano altro

che perpetuare il fomento di discordia, sciogliersi da ogni giogo, operare che il re offenda Dio et tutti li buoni principi et se stesso et la sua conditione et propria volontà, et reputatione, et in somma tener il mondo perturbato sempre. Ho tanto cercato, che ho trovato quel libretto della supplica dì Borgogna, che V. S. Illma. scrive; et veramente è pieno di vive raggioni et appropriatissimo a questa materia, et vorrei che fusse letto da ogn' huomo, massime da conseglieri de principi. A noi non pare che resti hora altro che fare, se non che questi signori commissarii non lascino quasi sfasciare la giunta, ma le diano perfettione, facendo fede della verità, il che mostrano di voler fare..... Colonia, 25 Ottobre 1579.

Germ. Vol. 10, f. 131v—132 (gelijkt afschr.)

804. 1579, OCTOBER 30. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de hopeloosheid der onderhandelingen, vooral wegens het godsdienstige vraagstuk.

Cerm. Vol. 97, f. 280—281 (oorspr. eigenh. get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 351.

805. 1579, OCTOBER 31. — Kardinaal Gallio aan Castagna: deze moet ook heengaan, wanneer de keizerlijke commissarissen Keulen verlaten.

..... Onde Sua Santità, considerate le cose sopradette et desiderando la conservation di V. S., mi ha ordinato di scriverle, che quando in effetto saranno partiti l'arcivescovo di Treveri et il vescovo di Herbipoli, lei ancora se ne ritorni a Roma, et dica al signor di Terranova, che se pur occurrerà, che li commissarii ritornino a Colonia et che il negotio si retorni in piede et si speri giovamento de la presenza di un nuntio apostolico, S. S. commetterà a mons. Malaspina, che si transferisca costà con ogni prestezza. Se pur il signor duca non si mostrasse ben satisfatto di questa risolutione, V. S. con tante ragioni, che ci sono, dovrà cercar di persuaderlo, che così convenga farsi per honore et dignità di questa S. Sede, poichè sarebbe troppa indignità, che un nuntio apostolico stesse, si può dir, al pari dei consiglieri, che resteranno; tanto più essendosi persa ogni speranza di poter giovar più in cosa alcuna al fatto de la religione, ch'è il principal negotio, per il quale V. S. fu mandata, non volendo li commissarii conceder più et non volendo gli altri accettar il concesso. Se dunque quei dui prelati saranno partiti, V. S. se ne venga a suo piacere, e venga sana ..... Di Roma, a l'ultimo d'Ottobre 1579.

Colonia, Vol. 1, fol. 128—128v (oorspr. eigenh. get.). Germ. Vol. 97, f. 90 (minuut). — Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 353. — *Archivalia* I, n°. 195b.

806. 1579, NOVEMBER 5. — Parma aan Castagna: over de zaak van Luik en van Kamerijk, met hernieuwde betuiging van allerbeste gezindheid.

Ho ricevuto in un' medesimo giorno le di V. S. de 22 e 24 del passato, le quali per venirmi di sua mano et per trattarmi di cose tanto conformi al' servitio di Dio et di S. M. et alla mia inclinatione, ho lette con molta mia consolatione. Onde non posso se non render molte gratie a V. S. della cura, che si è presa in ricordarmi quel (che) tanto conviene. Et circa il particolare toccante a monsignor Illmo. di Liegi, posso farle sapere, che si è preso appunta-

mento tale, che S. S. Illma. deve ragionevolmente restar satisfatta di me. Nell' altro di Cambray assicuro V. S., che per quel che conviene al servitio di S. M. et al benefitio di quell' arcivescovo non mancherò di far tutto quello, che sarà in mia mano, perchè s'ottenga quel che si desidera; benchè le difficultà son tali, che non mi posso promettere di riuscir col'intento. Se a V. S. s'appresenta occasione di mostrarmisi amorevole in altro, come ha fatto in questi duoi particolari, ricordandomi quel che conviene in essi, la prego a non pretermetterla, chè le ne resterò in obbligo. Et sopra l' tutto se posso farle servitio, impieghimi, che m'adopererò sempre in esso volentieri; el' signor Dio conservi e prosperi V. S. come desidera. Di Mastrich, a 5 di Novembre 1579.

Colonia Vol. 1ª, f. 130 (oorspr. eigenh. get.).

807. 1579, NOVEMBER 6. — **Castagna aan kardinaal Gallio: over het nabijzijnde einde der onderhandelingen.**

Germ. Vol. 97, f. 283—283v (oorspr. eigenh. get.). — Vol. 10, f. 134v—135 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 354.

808. 1579, NOVEMBER 7. — **Castagna aan kardinaal Gallio: over de moeilijkheid, waarin de pauselijke breven hem gebracht hebben ten opzichte van Terranova, en over het zeer gewenschte einde der onderhandelingen.**

Gem. Vol. 97, f. 285—286 (oorspr. eigenh. get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 355 [1]).

809. 1579, NOVEMBER 12. — **De keizerlijke commissarissen berichten aan paus (Gregorius XIII), dat zij hunne vredesonderhandelingen te Keulen als vruchteloos en hopeloos opgeven.**

Arm. 64, Vol. 12, f. 229—229v (gelijkt. afschr.). — Gedrukt Theiner, *Annales* III, p. 104. — Een gelijksoortig bericht aan den keizer, op 12 (of 14) Nov., *Archivalia* I, n°. 2124.

810. (1579, NA NOVEMBER 12). — **Uiteenzetting van drie, in het aan den keizer opgezonden protocol [2]) niet genoemde redenen, waarom zijne commissarissen alle hoop op het welslagen der vredesonderhandelingen te Keulen lieten varen.**

Causae, cur domini commissarii Caesarei spem omnem conciliandae pacis universalis in negotio Belgico abjecerint, pro majori parte continentur in prothocollo [2]) et actis Caesereae majestati transmissis, Illmo. quoque principi domino duci de Terranova, mandatario regio communitatis, praecipue vero in recessu 13 Novembris partibus communicato.

Sunt praeterea aliae causae, quae propter graves rationes, ita specifice, neque in prothocollo, nec in actis nec in recessu ita omnino expressae sunt, causam tamen conciliationis impossibilem reddere videntur.

Quarum prima est: quod Status ab initio hujus tractatus eodemque durante et adhuc hodie contra suas priores oblationes, promissiones et obliga-

1) Een week later, 14 Nov., meldt Castagna aan Gallio: „Arrivò poco dopoi la lettera similimente delli 17 del signor don Giovanni di Zúñiga al duca, dove diceva espressamente, dette Brevi esser stati scritti a sua istanza". . . . (Hansen, t. a. p., 357).

2) Dit protocol op last van den hertog van Terranova gedrukt als *Relatio ad S. C. M. eorum, quae per S. M. commissarios in negotio pacificationis Belgicae Coloniae acta sunt* (Coloniae 1579).

tiones tam Caesareae Majestati quam regi Catholico, postremo quoque imperii Ordinibus factas, non intermittunt urere [1]) et destruere aedes sacras, diripere res ecclesiasticas, religiosos necare et profligare, religionem Catholicam pessumdare et omnino extinguere, novas opiniones ingerere, haereses multifarias plantare plebemque tam in prophanis quam sacris causis ita exacerbare, ut in omnes errores non tantum ruant praecipites, sed et mortem potius petere quam eam relinquere, vel pietati Catholicae et avitae locum dare, et exercitium cujuscumque haeresis etiam extra Hollandiam et Zelandiam ubique in omnibus Belgii partibus inducere [2]), et nuper de novo iterum conspirarint et conjurarint, quae denuo ex literis Arnhemensium, recessu quoque Ordinum ducatus Geldriae, literis demum provinciae Phrisiae interceptis omnino comprobantur, praeter ea, quae ex relationibus fidedignis de iis, quae per deputatos Statuum Antverpiae tractantur, intellecta sunt.

Regius mandatarius vero professus est se alia in causa religionis quam in articulis 18 Julii proposita essent in mandatis non habere, ita quod etiam ex sola hac religionis difficultate partibus omnimo in extremis consistentibus pacem conciliare fuerit quasi impossibile; hoc loco autem consultius forte sit, causam nullam quam religionis tantum non factae pacis exprimere, sed impedimentum ad omnes causas in genere tam prophanas quam religionis referri.

Secundo; quod nostra opinione sub praetextu securitatis tota regis authoritas, quam una cum puncto religionis in mandato suo sibi rex omnino reservavit, labefactari videtur. Per hanc enim viam omnia castra, fortalitia, munitiones in manibus et potestate sua Status retinere praesumunt, qua occasione omnem regis authoritatem eludere et quotidie semper rebelliones novas excitare possent; et sic dominis commissariis gravissimum foret regem Catholicum sua intercessione tali modo circumveniri.

Tertio: quod rex Catholicus plane in ea est sententia, pacem nullam constitui, vel constitutam stabilem esse et conservari posse, quamdiu princeps Auraicus in ditionibus regiis maneat. Cum vero in articulis, propositis principi Auraico, non exigua spes facta sit de privata quadam ipsi non incommoda tractatione, de qua postea ad partem admonitus fuit, eaque in re domini commissarii illi omnem suam operam sint polliciti, nihilominus tamen animum suum mutare vel aliquas reconciliationis conditiones admittere nondum visus est. Imo contrarium ipso facto quotidie expertum fuit.

Ostendunt postea Statuum in articulis suis propositis magnae enormitates et extremitates, novae interim et durante hoc tractatu conjurationes, conspirationes et ligae, quas Trajecti inierunt, oppidi Arnhemensis, provinciae Phrisiae scripta, quam proclives ad pacem sint.

Caeterae rationes ex recessu petendae erunt.

Arm. Vol. 12, f. 159—160 (gelijkt. afschr.). — *Archivalia* I, nº. 2125.

811. 1579, NOVEMBER 14. — Castagna aan kardinaal Gallio: voldoening over het einde der onderhandelingen, die toch niet geheel vruchteloos zijn geweest.

. . . . . Dunque hiermattina nella loro congregazione publicorno il fine, che chiamano recesso . . . . . A me non è dispiaciuto il fine, non solo per il

1) Er staat: ustare.

2) Er staat: inuchere.

naturale desiderio di finire et di levarmi di questo paese, poichè non si spera pace, ma ancora perchè vedendo la principal difficultà esser ridotta circa la religione, et vedendo l'ostinatione di quelli, in tal punto non mi dilettavano (per dir il vero) le lettere, che venivano dall' imperatore, dicendosi che in ogni modo si facesse la pace et che le parti si accommodassero et ciascuno per sua parte s'accostasse alle voluntà dell' altra et ad ogni modo s'accordassero etc. Non ch'io creda, che l'intentione di S. M. Cesarea fusse mai per prejudicare alla religion d'un pelo, perchè so, che è christianissimo principe et di buonissima institutione circa la fede Cattholica, ma perchè da qualch' uno si saria potuto interpretare altrimente, cioè che per accostarsi, si passasse un poco più avanti circa questa materia, la quale suspitione non era mia sola, ma ancor di questi signori commissarii, massime ecclesiastici. Del che più volte havemo parlato insieme, benchè l'ultima lettera del re Cattholico assecurò del tutto, come scrissi per le precedenti.

E tutti insieme poi giudicamo, che se ben non s'è potuto ottenere la pace generale, nondimeno questo convento non sarà stato se non utile et potrà operar frutto, così per le cause soprascritte, come perchè questi articoli cominciano ad essere gustati da molte città, le quali si spera, che si andaranno accostando al signor principe di Parma, come a governatore generale, al quale ò sotto questi articoli, ò sotto quelli, fatti con Artoys, Hennault etc., ha facultà di accettarle, et le riceverà humanissimamente, come ha cominciato, in gratia et reconciliatione del re; come si vede ancora, che li Concilii generali fanno salutari decreti, et non subito se ne vede il frutto, ma con il tempo operano a salute. Faccia il signor Dio, che così sia . . . . . Di Colonia, li 14 di Novembre 1579.

Germ. Vol. 97, f. 288—288^{v} (oorspr. eigenh. get.) — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 359.

812. 1579, NOVEMBER 20. — Castagna aan kardinaal Gallio: voldoening, dat hij niet langer behoeft te blijven, ofschoon hij nog wacht ter wille van Terranova.

. . . . . La lettera di V. S. Illma. et Rev^{ma}. dell' ultimo del passato mi ha tutto rallegrato, perchè in vero era più indegna cosa ch'io dovessi restar a negotiar con conseglieri, et mi pareva estenuare tutto quel che pare avanzato circa il preceder li elettori dell' imperio. Ma tutto cessa, poichè sono già partiti tutti li commissarii, eccetto il conte de Svarzemberg, che aspetta ordine dell' imperadore di quel che debba fare. Io non ho voluto lasciare il signor duca di Terranova per vederlo tanto in preda al dolore per la morte della duchessa sua consorte, che non havrei mai creduto tanto, talmente che si poteva dubitare della persona sua. Et però ho voluto far l'officio dell' amico et di christiano. Ma il primo del mese futuro, ò con S. Ecc^{za}., ò senza, con l'ajuto di Dio penso mettermi in viaggio, con animo di far il Natale almeno in Augusta . . . . . Colonia, li 20 Novembre 1579.

Germ. Vol. 97. fol. 290 (oorspr. eigenh. get.) — Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 360.

813. 1579, NOVEMBER 20. — Castagna aan Buoncompagni: over het einde der onderhandelingen.

Al marchese Buoncompagno.

Poichè questo negotio è finito, come V. E. haverà inteso, non voglio

mancare di mandarle una scrittara del fine, che chiamano il recesso di questa dieta, nella quale si chiarisce tanto la giustitia et prontezza del re, quanto la contumacia di quei sudditti, o più tosto di quelli, che miseramente li tiranneggiano. Il che forsi non servirà poco per quelle città et provincie, che potranno accostarsi et intrare in detta pace; et ancora sanarà la mente a molti principi, massime Germani, che il re non è quel terribile et vindicativo, che li ribelli lo dipingano; ma aprendosi tanto più la causa de loro travagli esser la propria rebellione, doveria ciò esser' odioso a tutti, et precipuamente a principi, potendo aspettar' il medesimo ogni giorno dalli loro vassali. Io sarei partito con questi signori elettori et principi dell' imperio, se non fosse, che'l signor duca di Terranova, havendo havuto nuova della morte della duchessa sua moglie, ha sentito più di quel che si possa credere estremo dolore. Onde non potendo negotiare in questo ultimo, non ho voluto mancar di darli quella consolatione che ho potuto et saputo, et lo aspettarò ancor sin' al primo giorno del mese seguente, nel qual giorno ò in sua compagnia ò senza, penso inviarmi, con animo di far le feste almeno in Augusta, et venirmene pian piano come comporterà la stagione, il paese, l'età et et le forze mie . . . . . Colonia, 20 Novembre 1579.

Germ. Vol. 10, f. 141 (gelijkt. afschr.).

814. 1579, NOVEMBER 23. — **Castagna aan koning Philips: eindindruk over den uitslag van het Keulsche congres.**

Germ. Vol. 10, f. 142—143 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 361.

815. 1579, NOVEMBER 23. — **Castagna aan Granvelle: lofspraak op Terranova en aanduiding, dat de opstand nu krachtig moet worden onderdrukt.**

Al cardinale di Granvela.

Poichè non pareva più honesto di trattener le persone di questi signori elettori et principi dell' Imperio, si è procurato, che il fine della giunta almeno sia tale, che chiarisca il mondo della giustitia et buona mente della M. Cattolica, et che scopra la vera causa, per la quale non si è ottenuta quella universale reconciliatione, che si desidera. Il che credo sia assai ben'esseguito per l'atto del recesso et per la scrittura diretta all' imperatore, che è una declaratoria, et quasi un manifesto forsi più chiaro et efficace di quello che si potesse sperare; le quali scritture io non mando, per non metter mano a quel che tocca al signor duca, il quale V. S. Illma. et Rev^{ma}. sa per lettere et per scritture, ma io sono testimonio de visu et per tutte le prove, (che) non ha lasciato qualsivoglia humana via et forma, ma ha mosso ogni pietra, et con ogni attioni publiche et secrete, con ogni industria, per tirar a fine questa reconciliatione, tanto universale quanto particolare; et ultimamente, con la nuova della morte della duchessa sua consorte è rimasto tanto sbattuto, che è una compassione.

Questa giunta non sarà stata senza frutto per le cause che scrivo a S. M.; et V. S. Illma. da se le comprenderà molto meglio. Basta che in ogni modo è molto intorbidata l'acqua, et bisognarà forsi che da hora inanzi questo inganno si conservi non più con arti et con parole, ma con viva forza, il che verrà

alli populi ben presto in fastidio. Tenghinsi pur in officio le teste coronate, et S. M. Cattolica stia sana, et non si raffreddino le diligenze, che si possono far di quà, che non può esser molto discosta la caduta della tirannia, in che si truovanno hoggi quelle povere provincie ..... Colonia, 23 Novembre 1579.

Germ. Vol. 10, f. 143—143v (gelijkt. afschr.). Vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 362, noot 2.

816. 1579, NOVEMBER 23. — Castagna aan Parma: aanmaning tot gematigdheid ten opzichte der opstandelingen, als zij zich willen onderwerpen, en aanmoediging in den tegenspoed.

Al principe di Parma.

Haverà già V. E. inteso il fine di questo negotio di quà, nel qual non pare che si siano questi signori potuti pur mai accostar a speranza solo di pace generale. Ma con tutto ciò si può credere, che siano per seguire buoni effetti, non tanto per le cose già mosse, ma anche per quelle che si muoveranno di mano in mano, perochè par impossibile, essende aperte due porte, cioè una con li capitoli, concessi ad Artoys et Hennault *etc.*, et l'altra con questi composti quì, che tutti quelli che potranno, non cerchino di entrarvi et redursi hormai alla salute et quiete. Il che riescerà tanto più certo, quanto quelle città, che sono venute et verranno alla obedienza, saranno, come so che V. E. haverà ordinato, così ben trattate et contente, che sia un' invito alle altre et un dar animo alli mezzani di adoporarsi tanto più efficacemente, quanto vedranuo nascere tranquillità et contentezza a quelle città et luoghi, che per loro opera si redurranno. Et ho piacere, che sia finito questo convento, acciochè quelli buoni effetti, ehe almeno in luoghi particolari forsi ne son per seguire, passino più tosto per mano di V. E. (come conviene) che per altri. Nel resto ben cognosco, in quante difficultà ha da restar V. E., senza forze, dirò cosi, sue proprie; et non me ne posso rallegrare. Ma solo mi consola, che cessando le forze, restarà quel divin favore et quella gratia naturale della Illma. et Ecc^ma^. casa Farnese di saper captivar gl'animi et farsi voler bene sin' alle pietre. Il signor Dio la custodisca et conservi, et le dia modo et gratia di superar col suo valore ogni difficultà . . . . . Colonia, 23 Novembre 1579.

Germ. Vol. 10, f. 144 (gelijkt. afschrift). Vgl. Hansen. *Nuntiaturberichte* II, p. 362 noot 1.

817. 1579, NOVEMBER 23. — De nuntius Castagna aan zijn collega Sega te Madrid: over zijn nabijzijnd vertrek uit Keulen, waar van de vredesonderhandelingen nog wel indirect eenig resultaat te verwachten is.

Essendo finito questo convento, non voglio mancar con questa occasione che ho di darne avviso V. S. R^ma^. per dirle, che tra pochi giorni, piacendo a Dio, m'inviarò alla volta di Roma, caminando passo passo, si come la stagione, la natura della provincia et l'eta mia hormai comporta, dove mi sarà favore haver' occasione di farle servitio; et però la prego a commandarmi.

Quì non si è fatta la pace generale, come si desiderava, ma si è operato in modo che verisimilmente n'usciranno buonissimi frutti, perchè molte città et provincie s'andaranno reducendo di mano in mano sotto li articoli et conditioni honestissime, et piene di clemenza, che quì si sono composte et offerte.

Il signor duca di Terranova sta aspettando corriero da cotesta Corte; et per esserli venuta nuova della morte della consorte, si truova molto addolorato, et però non mi è parso di doverlo lassar in tale afflittione. Ma spero bene di rimettermi in viaggio al primo dell' altro mese in compagnia di Sua Eccellenza . . . . . Di Colonia, li 23 di Novembre 1579.

Ottob. lat. 3207, Pars I, f. 138 (oorspr. eigenh. get.). — Zie *Archivalia* II, nº. 250.

818. 1579, NOVEMBER 26. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de onmogelijkheid om de onderhandelingen nog te rekken en over de twee abten-gedeputeerden, die een zeer bevredigende verklaring aflegden.

A quel ch'io scrissi alli 20 del presente, non ho che aggiungere, se non che havendo già scritto l'imperatore ad instanza dell' ambasciatore Catholico a questi signori elettori et principi, che erano quì, che almeno dovessero aspettare sin' alli 12 di questo mese, è poi capitato un altro corriero con lettere alli medesimi, che in nessun modo si partino, finchè non è fatta in qualche modo la pace. Ma l'un et l'altra è stata tarda, perchè alla prima, senza esser letta, già fu corrisposto, havendo dato il fine alli 13 et partitisi alcuni giorni dopoi, et la seconda ha trovato partito ogn'huomo, et quando ben fossero stati presenti, non so, se havesse fatto effetto, per molte ragioni, che è meglio dir a bocca che in scritti. Et in somma, non sono remasto quì altro che il conte di Svarzemberg et il signor duca et io, tanto che potemo quasi dire di correr'il campo. Et ben si poterà aspettare alli 12 et alli 15, perchè semo al fine di tutto il mese, et d'Anverso non è mai capitata risposta alcuna, nè ben, nè male. Et si crede, che ò tra di loro sia discordia, ò che si formi qualche libello famoso, com' è loro solito.

In questo mezzo son venuti da me li due abbati [1]) et dui altri delli deputati delli Stati, et scusatisi di non me haver visitato prima, per non dar suspetto agl' altri suoi colleghi, mi hanno significato, che essendo hora liberi et non più rappresentando persone publiche, hanno avanti il duca di Terranova professato di voler' esser' obedienti al re et accettar li articoli quì composti; et che il simile facevano con me, cioè che essendo stati sempre Catholici, (di) voler esser similmente sotto l'obedienza di Nostro Signore et della S. Chiesa Romana . . . . . Colonia, 26 Novembre 1579.

Germ. Vol. 97, f. 291 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 10, f. 144v—145 (gelijkt. afschr.). — Deels gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 363.

819. 1579, NOVEMBER 28. — Kardinaal Gallio aan Castagna: slotverzuchting over het mislukte congres.

Colonia Vol. 1a, f. 133 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 97, f. 96 (minuut). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 364.

820. 1579, DECEMBER 3. — Castagna aan kardinaal Gallio: over de onuitvoerbaarheid van 's keizers nagekomen lastgeving om de onderhandelingen nog voort te zetten.

Germ. Vol. 97, f. 292v—293 (oorspr. eigenh. get.). — Germ. Vol. 10, f. 145v—146 (gelijkt. afschr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 365.

1) Frederik, abt van Maroilles en Johannes, abt van S. Gertrui.

821. 1580, JANUARI 4. — Castagna aan kardinaal Gallio: over zijn terugreis tot Augsburg en het onherroepelijk einde der onderhandelingen.

Germ. Vol. 97, f. 296—296 (oorspr. eigenh. get.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 368.

822. 1580, JANUARI 20. — Gebhard Truchsess von Waldburg, elect van Keulen, schrijft aan paus Gregorius XIII over zijn volhardend pogen tot bevordering der pacificatie in de Nederlanden en van den Katholieken godsdienst.

Beatissime pater.

Post devota pedum oscula beatorum Sanctitati Vestrae me meamque dioecesim debita cum obedientia subjicio.

Cum superiori aestate Sanctitatis Vestrae nuncius, R^mus^. archiepiscopus Rossanensis, Coloniam Agrippinam ad publicum pacificationis Belgicae negotium venisset et S. V. paternam erga universam Ecclesiam Dei, erga pacem et tranquillitatem sacri Romani imperii, imprimis vero Germaniae Inferioris affectum singularemque erga me et ecclesiam meam voluntatem pluribus edisseruisset, maxima profecto me id voluptate affecit. Etsi vero non abs re variis gravissimis de causis perquam difficile apparebat, quando in meo archiepiscopatu tot difficultatibus involvebar, huic externo Belgico negotio me immiscere, unde maxima odia et summam invidiam multorum immensosque sumptus necessario me suscepturum providebam, tamen, quia hoc non solum sacrae Caesareae Majestati et Serenissimo regi Catholico, verum etiam Sanctitati Vestrae gratum fore intelligebam, sine mora omnes meas vires omnesque cogitationes huc potissimum conferendas esse judicavi, nullisque sumptibus, nullis laboribus, nullis curis et molestiis cum reliquis meis collegis peperci, ut inter regem Catholicum et provincias Belgicas solida diuturnaque pax constitueretur. Quid autem apud illos homines omnibus nostris curis, laboribus, molestiis et sumptibus in re tam sancta tamque difficili et necessaria adhuc profecerimus, S. V. procul dubio ex ipso nuntio, viro sane qui et vitae sanctimonia morumque decore, fide, prudentia et integritate hic omnibus bonis lumen se exhibuit, exemplo fuit et cumulate satisfecit, jamdudum percepit, et ipsemet praesens fusius enarraturus est. Sanctitatemque Vestram sibi persuasum habere velit rogo, me nullo unquam tempore nec loco quicquam praetermissurum, quod Sanctitati Vestrae gratum, Deo et charissimae ejus sponsae Ecclesiae utile et fructuosum, quodque ad conservationem sacratissimae religionis Catholicae, ecclesiasticae libertatis et auctoritatis sanctae Sedis apostolicae, pacis ac tranquillitatis publicae pertinere scivero. Equidem promptissimam meam voluntatem, labores, curas et studia, reipsa potius quam multis verbis, S. V. comprobata faciam. Cui plus satis pro dolor afflictam ecclesiam meam humillime commendo et submitto. Datae Brulae, 20. Januarii anno 1580.

Sanctitatis Vestrae
devotissimus filius
Gebhardus, electus archiepiscopus Coloniensis, princeps elector.

GEBARDUS, manu. pr., *Eigenh.*

Archivalia I, n°. 2185.

823. 1580, FEBRUARI 11. — Margaretha van Parma aan paus Gregorius XIII: bericht, dat zij binnenkort als landvoogdes naar de Nederlanden zal vertrekken.

Beatissimo padre.

Ancor che io habbia dato conto alla Santità Vostra, come la Maestà del re mio signore mi ha comandato mene passi al governo di Fiandra, et che per obedirla ho accettato tal carico, benchè sia pieno di tutte le difficultà, mi à parso non di meno far anco sapere a Vostra Santità haver deliberato mettermi in camino, a Dio parendo, la prima settimana de Quaresima. Et bene havrei voluto poter prima venire à baciare li santissimi piedi della Santità Vostra, si come è mio debito, et ricever da lei presentialmente la sua santa beneditione, imperò non mi sendo concesso, mando hora Mutio di Avanzati, mio secretario, a far questo devuto et di me desiderato offitio, et ad intendere da Vostra Beatitudine, se alcuna cosa mi vorà comandare per suo servitio et di quella santa Sede, di che la supplico humilmente, et a mandarmi con lui la sua santissima beneditione, con la quale m'incaminerò confidata nella bontà divina, che mi ajuterà in causa tanto giusta et sua. Et rimettendomi à quel di più che a Vostra Santità dirà in mio nome il sudetto secretario, non mi stenderò più, oltre salvo baciare humilissimamente li santissimi piedi di Vostra Santità et pregarli da Dio benedetto ogni maggiore felicità et contento. Dal Aquila, alli 11 di Febraro 1580.

Di Vostra Beatitudine
humilissima serva et figliuola
MARGARITA D'AUSTRIA.

Archivalia I, nº. 2274.

824. 1580, FEBRUARI 11. — Margaretha van Parma aan Giovanno Boncompagni: aanbieding harer diensten, bij gelegenheid van haar a.s. vertrek naar de Nederlanden.

Intenderà V. S. Illma. da Mutio Davenzati, mio secretario, come per ubbedire alla Maestà del re mio signore ho deliberato incaminarmi per la volta di Fiandra la prima settimana di Quaresima. Onde la prego di farmi sapere, se alcuna cosa li occorre, perchè in ogni luogo, dove sono, desidero fargli conoscere con li effetti l'affettione et buona volutà mia verso di lei, che la troverà sempre prontissima in tutte le sue occorrentie, come più appieno li referirà esso mio, secretario, al quale ho commesso che in mio nome visiti V. S. Illma. Dall' Aquila, alli 11 di Febbraro 1580.

MARGARITA.

Buoncompagni-Ludovisi D 36 (oorspr. geheel eigenh.). Zie *Archivalia* III, nº. 253, *h*.

825. 1580, FEBRUARI 13. — Gregorius XIII moedigt Margaretha van Parma aan bij de aanvaarding harer nieuwe taak in de Nederlanden.

Dilectae in Christo filiae, nobili mulieri, Margarithae Austriae.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem et apostolicam benedictionem.

Ex quo tempore cognovimus, charissimum filium nostrum Philippum, regem Catholicum, praefecisse gubernationi Flandriae Nobilitatem Tuam, vehementer probavimus illius consilium, nec quidquam melius fieri posse judicavimus. Debet autem Nobilitas Tua in provincia tam difficili optima spe

esse eertumque habere, causae ipsius aequitati et magnitudini (ut enim sapienter scribis, Dei ipsius causa est) tuaeque optimae voluntati affuturum Deum sua ope. Benedictionem, quam postulas, impertimus tanta cum charitate, quantam debemus et dignitati ac virtuti tuae et causae ipsius amplitudini. Mutium, quem ad nos cum literis misisti, et vidimus et audivimus libentissime. Ex eo etiam coetera cognoscet Nobilitas Tua. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 13 Februarii, 1580, pontificatus nostri anno octavo.

Archivalia I, nº. 679.

826. 1580, MAART 19. — Gregorius XIII bekrachtigt de keuze van aartsbisschop Gebhard van Keulen, prijst hem wegens zijn betoonden ijver tot pacificatie der Nederlanden en tot bestrijding der ketterij, hem aansporend om op denzelfden weg voort te gaan.

Venerabili fratri, Gebardo archiepiscopo Coloniensi, sacri Romani imperii principi electori, Gregorius papa XIII.

Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Confirmavimus electionem tuam, ut postulabas, idque libentissime fecimus, quia certum habemus fraternitatem tuam isto in gradu amplissimo omnem curam, studium, auctoritatem publice privatimque collaturam ad Dei gloriam, ad animarum salutem, ad Catholicae fidei sinceritatem tuendam, iis in locis, in quibus depravata est, restituendam. Cujus quidem voluntatis magnum argumentum dedisti in rebus Belgicis. Sic enim accepimus, te omni cura et studio de pacificatione nixum fuisse semperque vigilasse, ne quid Catholica religio detrimenti acciperet (neque enim potuisset aliter pax consistere); providisse etiam de gymnasiis, haeretica peste correptis, e tua civitate amovendis, de senatoribus Catholicis eligendis, iisque jurejurando proprio et certo atque ab haereticorum calumniis libero obligandis, de haereticorum conventibus prohibendis, de libris summa cura et diligentia cudendis atque edendis, omnibus denique remediis adversus haereticorum insidias atque impetus adhibendis. Haec enim omnia narravit venerabilis frater, archiepiscopus Rossanensis, tanto nostro cum gaudio, quantum non facile est commemorare. Perge igitur, ut coepisti, quaeque tanta cum pietate et laude aggressus es, perfice ac tuere; certumque habe semper Deum tuae pietati causaeque suae affuturum, quaeque possunt videri humanae sapientiae difficilia et summa cum facilitate explicaturum. Si quae autem in re opus esse intelliges nostra auctoritate atque opera, fac nos certiores; habebis parantissimos. Datum Romae, apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die 19 Martis 1580, pontificatus nostri anno octavo.

Archivalia I, nº. 680—683.

827. (1580, JULI). — Bucho Aytta van Zuichem, proost van Sint Bavo te Gent, vraagt tegelijk met Johannes van der Linden, abt van Sint Geertrui te Leuven, en Fredericus d'Yve, abt van Maroilles, aan den paus, dat zij de wellicht op onwettige wijze genoten inkomsten hunner benificie's mogen behouden. Bucho Aytta beroept zich op zijn aandeel bij de bewerking van Rennenberg's verraad en den overgang van Groningen.

Beatissime pater.

Quemadomodum per praesentem supplicationem trium nostrorum nomine

Vestrae Sanctitati ab Illmo. et Rev^mo. domino archiepiscopo Rossanensi [1]) exhibitam . . . . .

Qua quidem re perfecta, mense Octobri anni 1578, me quamprimum ab Ordinibus Belgii subduxi et Coloniam recepi, ibique quieti ac religioni Catholicae inservivi, donec tandem regiae Majestati placuit sub mensem Maii anni 1579 indicere conventum Coloniae, quando Catholici, qui adhuc apud Ordines erant, spe boni successus ineundae pacis, memores mei erga religionem Catholicam et rempublicam officii et voluntatis, impense me rogarunt suis scriptis, ut ex ipsorum parte huic tractatui Coloniensi etiam interesse vellem. Quod quidem munus ipso rogante Illmo. duce de Terranova lubentius suscepi, cui pro meo in religionem Catholicam et erga regiam Majestatem studio omnia ea subministravi, quae et religionem Catholicam et regiae Majestatis negocium promovere possent; quique dux mea procuratione et sollicitatione tantum perfecit, ut magnum fundamentum restaurandae religionis Catholicae et authoritatis regiae Majestatis jecerit in hisce Provinciis Inferioribus, videlicet pertractione gubernatoris Frisiae in partes et obedientiam regiae Majestatis una cum civitate, Metropoli Frisiae, nempe Groeningha [2]). Ubi dictus gubernator, primum trucidatis aliquot haereticis, coeteris in carcerem conjectis, et exstirpata omni prorsus haeresi restitutaque religione Catholica suo pristino vigori, ita strenue sese Catholicum et regi addictum cum omnibus civibus profitetur, ut nunc in quintum mensem arctissimam obsidionem sustineat, et in singulos dies subsidium ab Illmo. principe Parmense expectat, quo reliquas provincias recuperet et religionem Catholicam ac authoritatem Regiae Majestatis per eas reducat [3]). Ac quoniam haeretici jamdudum satis cognoverunt mea opera et procuratione unicum praecipuumque ipsorum propugnaculum, nempe Groeningham, ipsis esse ereptum, non solum bona mea ecclesiastica et patrimonialia confiscarunt et distraxerunt, sed etiam fratres, sorores aliosque propinquos et consanguineos meos, facultatibus sublatis, tandem sedibus quoque religionis Catholicae, meique causa, expulerunt ac proscripserunt; qui omnes in hoc exilio humeris meis incumbunt. Quocirca cum ego, ut supra narratum est, ex fructibus magnae praeposituraе amplius receperim quam justus titulus meae praeposituraе, quam per Sedem apostolicam et regiam Majestatem eram consequutus, mihi tribueret idque omne ad vitae necessitates, sumptus conservationis munimentorum ac ornamentorum ecclesiae et exulum Catholicorum alimoniam converterim, et item magnam partem privati aeris et patrimonii in promovenda expeditione et subsidio Groeningensibus expenderim, supplex rogo Vestram Sanctitatem . . . . .

Vgl. *Archivalia* I n°. 869. Op het oorspr. stuk z. d. is onderaan eigenh. aangeteekend: S^mus. D. N. fuit contentus. Pt. Cardinalis Comensis [4]).

1) Johannes Baptista Castagna, aartsbisschop van Rossano, nuntius van den paus bij de vredesonderhandelingen te Keulen.

2) Het verraad van Rennenberg had plaats 2 Maart 1580.

3) Rennenberg stierf te Groningen Juli 1581; vgl. Blok *Geschiedenis* II, p. 184, en Trosée, *Het Verraad van Rennenberg*.

4) Ptolomeo Gallio, Staatssecretaris van Gregorius XIII, gewoonlijk de kardinaal van Como geheeten.

828. 1580, JULI 28. — De gewezen nuntius Castagna aan den Weener nuntius Malaspina: uiteenzetting der redenen, waarom de Keulsche vredesonderhandelingen zijn mislukt.

La lettera di V. S. R^ma. de li 5 del presente me fu resa hieri in questa terra di Capranica, dove io son venuto per fuggir il caldo di Roma, contrario ad alcune mie indispositioni. Et perchè Ella mi commanda, che io le scriva tutto quello che mi pare appartenente al negotio, che è passato in Colonia circa la pacificatione, che si procurava, et riconciliatione de li Stati di Fiandra con la Maestà Catholica lor signore, et quel di più che le potesse dar luce ne la dieta imperiale, che si prepara in Norimberga, non ho voluto mancar di farlo, per servirla, benchè poco possa uscir da me, che non sia facile a V. S. R^ma. d'intenderlo costà et comprenderlo di mano in mano col suo prudente giudicio.

In detta trattatione tre cose principali pretendeva il re difficili d'accommodarsi; et vi si aggiungeva la quarta, che non haveva tanta difficultà. La prima, che era che la religion Catholica romana restasse illesa; le seconda, che il dominio regio restasse in piedi; la terza, che si assentasse il principe d'Orange da tutti quei Stati; la quarta, che per una certa satisfattione del re il Serenissimo arciduca Matthias si partisse da quelli Stati.

Circa la prima, che è quella che importerà più al negotio di V. S. Rev^ma. ne la futura dieta, si era arrivato a termine, che per la moltitudine de gli heritici, che hora vi sono, era forza comportare, quasi chiudendo gli occhi, che si fermassero ne le loro terre et godessero li lor beni, sin chè si trovasse partito a lo stato loro da li Stati Generali, che si sariano congregati dopo detta riconciliatione, quando si fusse potuto et quando li ministri regii li havessero congregati. Ma si fece punta in quel che dimandavano di più, cioè libertà di religione o di conscienza, come dicono, o al fine che si concedesse a detti heretici luoghi et chiese da potervi predicare et far essercitii publici de le lor sette; et quì si fecero forti, volendo dar ad intendere, che questo punto solo sturbava la pace, ma erano mere fallacie, come dirò da basso. Questo medisimo si può credere che al fine siano per dimander hora, cominciando però et facendo ogni sforzo, che s'introduca in quelle parti detta libertà sotto pretesto de la pace di Germania, cioè che ciascuno viva in pace et in libertà di religione, et de la propria conscienza. A questo V. S. R^ma. haverà più defensioni. Prima che gli elettori ecclesiastici, se non mutano proposito, (il che non credo) non vi condescenderanno. Secondo che li elettori secolari professano la setta Lutherana et la confessione Augustana, et sono inimicissimi del Calvinismo, il quale regna in Fiandra, et se non vi si provede, piglia tanto campo, che assorbirà la Lutherana prima, et poi tutte l'altre sette. Terzo che se vogliono osservare la pace di Germania, conviene servarla in tutto, et specialmente in un capitolo di essa, che contiene: che ciascun principe possa commandar ne lo Stato suo a li sudditi, che quelli che non sono de la sua religione (così chiamano ogni setta), se n'escano fra sei settimane. Et non si deve denegare al re Catholico quel che si concede ad ogni minimo barone di Germania. Et questo capitolo è bene di ricordar spesso, perchè fa molto al proposito, et è approvato da tutti quelli principi. Quarto, che è un' inganno manifesto et voluntario, che possa esser via di pace il tener divisione, diversità et sette contrarie ne la religione, massime in questi paesi,

dove sono conditioni de luoghi et humori de gli huomini molto diversi da quelli di Germania; onde quanto a li detti paesi, confacendosi più con li costumi, consuetudini et leggerezza Francese, che con la constanza de Germani, conviene più tosto contemplare l'essempio de la confusione di Francia, che una certa che par quiete (la quale non può durare) d'Alemagna. Il quinto è che non solo non vi potria consentir N°. S^ro^., ma ne anco credo che l'accettasse mai la Maestà del re, sapendosi quanto Sua Maestà sia ferma ne la religion Catholica, et essendo tale concessione drittamente contra il suo primo punto et capo de la conservatione de la religione, et poi ancora per conseguenza contra il secondo, che è del suo dominio; li quali dui punti io per me tengo tanto uniti insieme, che non credo si possa sostener uno senza l'altro. Et quel che è capo et fondamento del tutto, credo che la Maestà dell' imperatore, come tanto christiano et Catholico, non vorrà esser mezo o ministro di dar tal ferita a la vera et Catholica religione. Altre risposte et difese occorreranno a V. S. R^ma^., come si suol dire, in arena, che hora non mi sovvengono.

Circa il secondo capo, cioè il dominio, oltra quel ch'io ho detto, il re gli concedeva tanto, che poco più gli restava, che il nome di re; tuttavia non si sono contentati, come ella haverà veduta ne capitoli, ch'io le mandai stampati, et in tutto il libro del processo, parimente stampato in Colonia, che va attorno, et conviene che V. S. R^ma^. lo legga.

Circa il terzo, son tutte burle, che si dovesse credere che il principe d'Orange dopo tante fatiche et arti, impadronito di quei cuori, munite tante terre de suoi soldati, cresciuto tanto per tutto il numero de Calvinisti suoi seguaci, commandando a città et provincie tanto principali, et cavandone si gran construtto, et non havendo dove stare, ne (si può dire) dove declinare il capo, et con tanti altri suoi interessi et disegni, voglia lasciar quella tirannide, che così felicemente sin'hora gli'è succeduta; et questo credo fu il principal capo, che habbi impedito la riconciliatione trattata in Colonia, benchè sotto maschera di religione o d'altro.

Circa il quarto del Serenissimo arciduca non credo che haverebbe dato, o sia per dar impedimento, perchè questi principi così stretti di sangue, et tanto amorevoli tra di loro, sariano restati et resteranno ancora d'accordo insieme.

Non mancarono ancora difficultà da parte de popoli et città; imperocchè a quelli che si reggono, come a republica, havendo gustata la libertà, piace tale stato; et quelli che reggono, si compiacciono di dominare. Quelle che vorriano la pace, ò hanno presidio del principe d'Orange, ò tanto numero de Calvinisti, che molte di loro nel consiglio et deliberationi, et tutte ne la forza, sono inferiori a detti Calvinisti, li quali non vogliono principe nè capo di fede et intentione contraria a loro. Et queste sono si oppresse, che non possono quelli buoni cittadini, che vi sono, disponere di se stessi, nè aprir pur la bocca. Altre per timore et diversi rispetti non si sono risolute al bene; onde dovendo tutte rappresentare un corpo, nè potendosi a ciò unire, nè convenire insieme, ne è seguita la esclusione di ogni speranza di pace universale, et però si cercò la riconciliatione di quelle particolari, che si sono riunite a la fede et a l'obedienza di Sua Maestà. Questo in sostanza è quanto è passato in Colonia.

Hora ne la futura dieta si può sperare, che la Maestà Cesarea et li principi di Germania, vedendo il danno che ne nasce, piglieranno una volta

risolutione conforme a la loro grandezza. Ma se non levano di là il fondamento, cioè il principe d'Orange, credo che ogni conato sarà vano. Et questo non credo che sia per riuscirli senza la forza, unendosi col re, et che come imperatore et principi dell'imperio non habbino altro fine o disegno che di pigliar questa generosa impresa di scacciar li tiranni et restituir nel giusto dominio il vero et legitimo principe..... Di Capranica, li 28 di Luglio 1580.

Archivalia II, nº. 308. — Arm. 64, Vol. 12, f. 63—68 (minuut).

829. 1580, JULI 30. — Gregorius XIII zendt aan keizer Rudolf zijn nuntius Johannes (Delfini), bisschop van Brescia, om op de bijeenkomst te Neurenberg mee te werken tot de pacificatie der Nederlanden.

Charissimo in Christo filio nostro Rudolpho, Hungariae et Bohemiae regi, illustri in Romanorum imporatorum electo, Gregorius papa XIII.

Charissimo in Christo fili noster, salutem et apostolicam benedictionem. Certiores facti sumus decrevisse Majestatem Tuam conventum habere Norimbergae super pacificatione Belgicarum rerum. Noluimus deesse nostro officio et muneri in proprio nuncio hinc mittendo, ut praesto sit tum in hoc negotio, tum si quid aliud erit, in quo possit nostra atque apostolica auctoritate tuae optimae voluntati inservire ad Dei gloriam, provinciaeque illius tranquillitatem, Catholicae que religionis amplitudinem. Elegimus igitur venerabilem fratrem Joannem, episcopum ecclesiae Brixiensis, quem a Tua Majestate diligi non dubitamus, tum propter ejus virtutes, tum propter singularem fidem atque observantiam, quam in omnibus tuis rebus perspicere potuisti. Gratissimum nobis facies, si omnem ei fidem tribues super iis rebus, quas ei commisimus. Tuam autem pietatem nostrae bonorumque omnium expectationi perpetuo responsuram non dubitamus. Datum Romae, apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die trigesima Julii 1580, pontificatus nostri anno nono.

Arm. 44, Vol. 29, epist. 29. — Gedr. Theiner, *Annales* III, p. 210.

830. 1581, JANUARI 3. — Gregorius XIII verleent voor de aanstaande Vasten dispensatie in het onthoudingsgebod voor Parma en zijn leger.

Gregorius papa XIII. Ad futuram rei memoriam. Quo securitati conscientiae et corporis incommodis evitandis eorum, qui in exercitu charissimi in Christo filii nostri Philippi, Hispaniarum regis Catholici, sub dilecto filio, nobili viro, Alexandro Farnesio, Parmae et Placentiae principe, pro expeditione Flandriae militant et militabunt, consulatur, cum a nobis petitur, auctoritatem nostram libenter interponimus. Hinc est quod nos, volentes eumdem Alexandrum principem ac copias, quarum ipse Alexander dux existit, specialibus favoribus et gratiis prosequi, attento quod in locis ac regionibus sterilibus commorantur ac in illis partibus ad victum necessarissariis laboratur et piscium raritas est, eidem Alexandro principi, ac aliis qui in castris et exercitu praedicto erunt, quod integro tempore proximae Quadragesimae ob defectum piscium, carnibus, ovis, caseo, butyro et aliis lacticiniis vesci, absque aliquo conscientiae scrupulo vel poenarum incursu libere et licite valeant, licentiam et facultatem impartimur. Non obstantibus quibusvis prohibitionibus, necnon apostolicis, ac

in provincialibus et synodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus constitutionibus et ordinationibus, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae, apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 3 Januarii 1581, pontificatus nostri anno nono.

Caesar Glorierius.

Secretaria dei brevi (Gregorii papae XIII Diversorum lib. 6), p. 4.

831. (1581, vóór juli 10). — De Spaansche nuntius Sega aan kardinaal Granvelle: verweer tegen de beschuldiging [1]), dat de paus niet al het mogelijke zou gedaan hebben en nog doet om koning Philips te helpen tot onderwerping der Nederlanden.

Hieri V. S. Illma. mi parlò . . . . . Ne può al mio parere la Maestà Sua trarre conseguenza alcuna della poca inclinatione, che le tenga S. S^tà. per occasione delle cose di Fiandra; perchè dal non havere inviato in poi Sua Beatitudine essercito in quelle parti, che le facoltà sue non l'hanno permesso, nè lo stato istesso ambiguo delle cose, nè i particolari della religione, non ha lasciato di fare tutti gli ufficii, che a buon pontefice, et particolarmente amorevole della Maestà Sua, convenivano, perchè sentendo l'afflittione di quei paesi et il danno et dispiacere della Maestà Sua, come conveniva, non ha pretermesso di fare con quei popoli tutti gli uffici, che si ha saputo imaginare. Et io ne sono in parte buon testimonio, poichè per mancamento di persone toccò a me l'andare in Fiandra per il stabilimento della pace; et posso mostrare con scritture, et particolarmente con la mia instruttione, il dolore, che sentiva Sua Beatitudine di quei travagli, et lo intimo desiderio del buon progresso della pace. Ma che più? Con le lagrime istesse a viva voce la S^tà. Sua me lo mostrò alla presenza, quando m'incaricò questo negotio.

E' notorio appresso il contento, che publicamente mostrò del primo aviso mio della pace seguita, et insieme posso io mostrare il dispiacere, che senti di vedere, che la pace non poteva havere compito effetto.

Non registrarò quì le cause dell'andata del cardinale Madrucci alla Corte dell' imperatore, di mons. di Nazarette [2]) in Francia, di mons. di Rossano [3]) in Colonia, et del padre Toledo in Lovagno; perchè mi presuppongo che siano più che note a V. S. Illma., et lascio a parte le penitenze, le orationi et li Giubilei, inditti et publicati per Sua Santità, esseguiti per la persona sua propria per questo santo fine tanto desiderato, perchè queste sono cose note, che non hanno bisogno di dimostratione. Et dirò di più di quello, che si può chiarire della volontà di S. S^tà. fra le scritture del commendatore maggiore [4])

1) Deze beschuldiging was tegelijk met andere grieven uitgebracht in 's konings brief aan Granvelle, waarvan f. 188—191v een resumé voorafgaat. Daar luidt zij letterlijk:

„Che nelle cose di Fiandra è totalmente abbandonato, et che in questi affari di Fiandra non si è usato seco quello, che si è fatto con altri. Anzi pare, che si lasci perdere la religione in quei paesi a posta, perchè la Maestà Sua perda essi li Stati, li quali, se fossero d'altri, si tratterebbe il negotio altrimenti" (f. 189v—190).

Dan volgt terstond het bovenstaande verweer van den nuntius, met het bovenschrift: Apologia, als bijlage van zijn brief naar Rome, d.d. 10 Juli 1581.

2) Fabio Mirto Frangipani.

3) Giovanni Battista Castagna.

4) Medina Celi of Requesens.

et del signor Don Giovanni, che stanno in cielo, et che ne può far fede viva il signor duca d'Alva; si tocca con mano il buon desiderio suo della gratia, che con tanta prontezza fece delli 400 mila scudi sopra il sussidio per questo effetto. La quale, se non si è effettuata, è stato più per sottigliezza de i ministri di Sua Maestà che per difetto di volontà in Sua Beatitudine, poichè V. S. Illma. sa, che nella oblatione per la impresa d'Inghilterra, che pure doveva servire al medesimo fine della quiete di Fiandra, la Santità Sua non solo di nuovo l'offerse, ma maggior con quel più, che consta nella scrittura, che diede alla Maestà Sua nell' Escuriale del mese di Settembre 1579. Et però non la riferisco quì più in individuo.

Dirò bene per sigillo della volontà di Sua Beatitudine verso questo re, che mi ricordo di haver detto altre volte alla Maestà Sua in buon proposito a nome di Sua Santità, che il papa desideraria di vedere S. Maestà monarca giustamente di tutto il mondo, per la viva speranza, che potrebbe tenere la Chiesa di Dio de i buoni progressi della religione Cattolica; argomento chiaro, che per essere li Stati di Fiandra di Sua Maestà, non ci è punto di pensiero, non che desiderio nella Santità Sua, che si perdano; ma anzi un vivo intento, che tornino a quella ubidienza di Dio et del lore re, che tanto anticamente hanno professato. Ma se per li nostri peccati ha permesso Iddio, che in questi paesi sia entrato un demonio nel core di un Giuda, che tanto può, sa et fa, che colpa se ne ha da attribuire a Sua Santità, constando chiaro di tutte le sodette sue diligenze? . . . . .

Spagna Vol. 29 f. 192—205^v (gelijkt. afschr.).

832. 1581 (SEPTEMBER?). — Instructie voor den Parijschen nuntius Malaspina, die moet trachten den koning van Frankrijk tot een goede verstandhouding met koning Philips te bewegen.

La Santità di N. S. intendendo da più bande le male sattisfattioni, che ogni dì multiplicano tra Francia et Spagna, et dubitando, che possano un giorno esser causa de romper la pace et quiete publica, ha pensato esser debito dell' officio suo il mandar un personaggio al re Christianissimo . . . . .

Et per discendere in particolari, V. S. dirà, che se ben quando il duca d'Alanzon passò tre anni sono in Fiandra, fu giudicio commune, che se S. M. Christianissima havesse voluto impedir quella gita, l'havria potuto fare facilmente, nondimeno puote per quella volta accettarsi per buona la scuza di S. M. Chr^ma. et credersi, che non ci havesse parte. Ma essendosi poi toccato con mano, che quando il duca è andato ultimamente a soccorer Cambrai [1]), le genti, che stavano per S. M. a le frontiere, se non l'accompagnavano in Fiandra, gli fecero però spalla gagliardamente, et se fosse stato bisogno, gli havrebbono anco dato ajuto, non si può se non credere, che anco la prime andata di esso duca fosse con participatione di S. M. Chr^ma., et che tanti sudditi del re, che hanno seguito il duca in questa impresa, non si sarebbero arrischiati d'andarvi, se havessero saputo di offendere in modo alcuno la Maestà Sua Chr^ma.

La trattatione di lega con la regina d'Inghilterra, col re di Navarra et col principe d'Oranges, maneggiata dal duca a danni di Spagna, se ben per se

1) Op 16 Augustus 1581.

sola non concluse che si sia negociata col consenso di S. M. Chr^ma., considerata però con tutte le circonstanze et in specie con quella ambascieria così numerosa et di personaggi si grandi, che nel medesimo tempo S. M. Chr^ma. mandò a la detta regina, da inditio molto gagliardo del' opposito et da gran causa di mala satisfattione al re Cattolico . . . . .

Di che oltre il conto, che havrà a rendere a Dio, s'acquisterà non poco biasimo et anco l'odio universale di tutti i buoni, et massime perchè ogni perturbatione saria tanto più odiosa et degna di biasmo, quanto che dagli andamenti et maneggi passati si può facilmente giudicare, che non seguirà senza la confederatione de la regina d'Inghilterra, del re di Navarra et del principe d'Oranges, i quali essendo ribelli di Dio et de la Chiesa santa, non potriano con la loro compagnia se non denigrare in gran parte il candore de la fama et gloria di Sua Maestà . . . . .

Con tutte queste ragioni et con altre, che a la prudenza di V. S. soveniranno, dovrà procurare, che S. M. Chr^ma. con levarsi da tutte le prattiche, che danno sospetto di haver inclinatione più a la guerra che a la pace, cerchi di stabilire l'amicitia et la confidenza col Cattolico, perchè da questo senza dubio risulterá maggior servitio a Dio Nostro Signore, maggior benefitio a tutto 'l Christianesimo, maggior gloria et riputatione al la persona di S. M. et finalmente maggior sicuzerezza et prosperità a tutto il regno suo.

Archivalia I, nº. 873.

833. 1582, JANUARI 20. — Gregorius XIII prijst Parma, wijl deze zijn krijgsgeluk in de Nederlanden toeschrijft aan Gods goedheid, die hem steeds moge bijblijven.

Dilecto filio, nobili viro, Parmae et Placentiae principi, Gregorius papa XIII.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Pie sapienterque facit Nobilitas Tua, cum omnem belli prosperitatem acceptam refert divinae bonitati. Sic enim olim propheta ad Amasiam: „si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus. Dei quippe est adjuvare et in fugam convertere" [1]). Et David: „Dextera Domini fecit virtutem, et Deus, qui das vindictas mihi et subdis populos meos sub me" [2]). Speramus eandem Dei opem in iis, quae restant, conficiendis tuae virtuti sanctissimisque Catholici regis conatibus affuturam, idque ejus bonitatem assidue oramus. Franciscum Humaram, ubi facultas dabitur, ut postulas, commendatum habebimus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die vigesima Januarii, millesimo quingentesimo octuagesimo secundo, pontificatus nostri anno decimo.

Archivalia I, nº. 685.

834. (1582, FEBRUARI 2). — Instructie, door den Spaanschen nuntius (Sega) achtergelaten voor zijn opvolger (Taberna), over het ontstaan en het verloop van den Nederlandschen opstand, waaruit blijken moet, dat tusschenkomst van den h. Stoel vruchteloos zou zijn.

. . . . . Potrà essere che Vostra Signoria tenga alla giornata

1) II Paralip. XXV, 8. 2) Psalm XVII, 48.

occasione di scrivere o parlare delle cose di Fiandra e per ordine del re a Sua Santità, et contra. Mi è però parso, che negozio così grave, antico et intricato meriti, che io gli faccia un poco di prevenzione, rappresentandosi, quasi che in un compendio, l'origine, il progresso, e lo stato presente di quelle cose, acciò chè con l'intelligenza di questi termini (se pure in esse si trovaranno nel tempo dell' uffizio) ella possa più facilmente accertarsi in trattar tutto quello, che giornalmente si potrà presentare, o quando per il contrario nello stato, in cui stanno, pigliassero altra piega, arguendo dal passato, V. S. potrà meglio impadronirsi del caso o stato, che in quel punto sarà presente.

Saprà dunque V. S. che li Stati di Fiandra, per varie occasioni di diversi dominii ridotti in un solo particolarmente nella persona dell' imperatore Carlo V di gloriosa memoria, professavano sempre in tutti li tempi intima ubbidienza e sincero amore alli suoi signori, e specialmente al sudetto imperatore, il quale in buona parte sostenne le guerre de Francesi con le forze dei Fiammenghi, come egli medesimo appunta al re in alcuni ricordi, che gli diè poco prima della sua morte. Quest' istessi Stati, benchè si son governati con le loro antiche leggi, costumi e libertà, liberi da presidii e governi stranieri, hanno vissuto con l'istesso amore et ubbidienza al re che all' imperatore; ma disgustati alcuni dei più principali per occasione di ripartimenti dei carichi e per li trattamenti delli Spagnuoli e per altre cause, ad esempio delle sollevazioni di Francia, in tempo del governo di madama di Parma con lo scudo dell' interesse delle religioni, sollevate segretamente e senza scuoprirsi alcune sette di heretici pensorno di ridurre le cose a poco a poco a necessità di potersi scuoprire sicuramente con una manifesta ribellione. Ma soppressi li primi motivi dalla prudenza di Madama di Parma con l'ajuto de' buoni, castigando alcuni discoperti sollevatori, restavano estinte le invenzioni e li paesi in pace, quando con le catture, che poco dopoi seguirono nell' arrivo del duca di Alba in quei paesi, nacque tanta alterazione, che temendo alcuni di se stessi e particolarmente il principe di Orange, procurorono non solo le sicurezze proprie, ma con nuove sollevazioni interessando il più che poterono li non interessati, pensarono di publicare delli Stati la causa loro particolare, sebbene non furono parte con tutti li rigori e dimostrazioni del duca di poter divertire l'universale delli Stati della religione Catholica e della divozione et ubbidienza di Sua Maestà. Ma suscitata poi dal duca del decimo e centesimo denaro, diede con essa altretanto di spirito al prencipe e seguaci, quanto porse al re della divozione dell' universale e dell' animo dei buoni già in qualche parte alterati, poichè con li nuovi motivi di guerra, con li progressi et ammutinamenti de' soldati e con l'arte dei ribelli si concitò l'odio di quelle nazioni, già così fatalmente stracche dalli lunghi travagli, che di universal consenso si desiderava l'espulsione dei soldati stranieri e particolarmente dei Spagnoli. Vero è, che per diversi fini, perchè i buoni la desideravano per la speranza della quiete e molti per il desiderio della libertà del vivere, ma il principe li Oranges e seguaci, che erano fatti la parte più potente, per debilitare le forze di Sua Maestà in quelle parti e facilitarsi il rauvivare i loro dissegni, assicurandosi in tanto di buon sito, forze e (in) seguito impadronito delle Provincie di Olanda e Zelanda e delli animi di quei popoli. E per suscitare nuove eresie, dichiarandosi capi di esse, infettò di maniere li paesi, che buonamente si poteva vedere, che (d'una) parte di quelle genti difficilmente poteva fidarsi il Padre, come scopertamente ribelli

a Dio et a Sua Maestà, e perchè per conseguenza più strettamente collegati seco, a un tempo istesso a se stesso accresceva et al Padre debilitava le forze, sollecitò in questi anfratti la congregatione delli Stati, alli quali furono mandate le più sediziose persone di tutte le provincie, perchè li ambivano, e li buoni si trovavano da scoprirsi in questa novità. E finse egli con essi Stati e col resto della nobiltà di tener disparere a fine di stringerli e più vivamente collegarsi con loro, come fece con la capitolazione della pace, che chiamano di Gante, stipolata li 8 di Novembre dell'anno . . . . . a scoperta distruzione di quei paesi, anzi di quei pochi da bene, che restava delli governi del duca di Alva e del commendatore maggiore e dell' autorità, giurisdizione e forza del re in quelle parti, et (all') accrescimento e stabilimento delli disegni suoi; le quali difficoltà in quella parte del successo di Anversa e dell' arrivo del sign. Don Giovanni d'Austria, tenne mano segretamente, che si attendesse al nuovo trattato della pace tra il re e li Stati, proposta in nome di Sua Maestà da Sua Altezza, e si contenti si concludesse col ristretto dell' uso universale della religione Cattolica e dell' ubbidienza a Sua Maestà. Il sign. Don Giovanni prometteva alli Stati l'uscita de Spagnuoli et altri soldati stranieri dalli Paesi Bassi e gl' effetti dell' altre capitolazione, che tendevano al fine di esso prencipe, come si vede dalla capitolazione delli 17 di Febraro, fondata in spogliare di tutte le cose, giurisditione e libertà, Sua Maestà et eseguire esso poi con seguaci quello si fosse tornato bene. E questa intenzione si vede dalla congiura delli 9 di Gennaro e dal vedere che non essendo compreso in detta capitolazione nominatamente la cosa che obligasse disarmare il re e capitolo con strettissimi legami, riservò se stesso sciolto e con l'armi in mano da ogni canto potentissimo. Et osservata cautamente al tenor della capitolazione della pace l'uscita delli Spagnoli da paesi, conoscendo quanto si poteva promettere dalli Stati suoi confederati et armati, e quanto poco doveva temere Sua Altezza, governatore di solo nome, suscitò sotto nome di stato diverse pretensioni di demolizione di fortezze, disunione di badie, dateli in titoli alli vescovi nuovi, espulsori delli Alemani dalle piazze, che tenevano della guardia de' moschettieri di Sua Altezza, di restituzione delli suoi beni del figliuolo e di Utrech et Amsterdam, dando insieme egli scritture espresse in suo nome, nelle quali rinovava le cause, perchè egli non era tenuto alla capitolazione della sudetta pace delli 17 Febraro. E scrivendo lettere, piene d' insidie e di veleno per sollevare quelli che a caso non fossero stati sicuramente confederati, e con una scrittura, nella quale si persuadeva con autorità di sagra Scrittura, istorie e canoni, che si dovevano in quei paesi tollerare due religioni e libertà di coscienza, finchè si venisse ad altra determinazione, addormentando li buoni e dandosi arte, trattenne Don Giovanni a Sua Maestà e le pubblicò in un atomo per detrarre al re e suoi ministri et accrescere a se stesso credito in concetto di tutti, artifiziosamente ordinando diversi stratagemi, quando contra la fameglia sua e quando contra la famiglia di Don Giovanni, facendo suscitare in sprezzo dell' ultima capitolazione della pace molte esorbitanze popolari e particolarmente in Utrech, Anversa, Gante, Bruselles e paesi di Frigia, introducendo parimenti in diversi luoghi publicamente l'essercizio della falsa religione, senza che di qualsisia di queste novità si facesse mai non solo un minimo sentimento, ma ne anco mostra di sentimenti dalli Stati, obligati quantunque armati; argomento manifesto del l'intelligenza tra di loro,

che unitamente *causam quaerebant*, poichè stando il Sign. Don Giovanni disarmato è solo, non li poteva resistere, et essi sotto questa coperta di pace e dell'ammissione di Sua Altezza al governo godevano del benefizio del tempo per levare in un punto, quel che fù il primo intento, collo scudo della falsa religione l'ubbidienza a Sua Maestà, e godere di una disperata libertà, persuadendo esso principe alli Stati medesimi il pregiudizio, che gl'istava con il re, con la pace stabilita con essi per la lega, conclusa con la regina d'Inghilterra, per il trattato che avevano passato di sottoporsi al dominio de Francesi, cercando di persuadere loro che non si potevano assicurare del castigo che li soprastava per li sopradetti eccessi, salvo che col persistere stretti e collegati nella congiura sudetta delli 9 di Gennaro, già approvata e fermata dal Sign. Don Giovanni, prima che entrasse nel governo, essendoche con essa tra l'altre cose erano tutti universalmente obligati a resistere scopertamente all'entrata de' soldati stranieri da introdursi sotto qualsifosse pretesto in quei paesi, dandosi arte di rappresentare con la sudetta capitolazione della pace, ò con la congiura al popolo et al tempo istesso alli ministri di Sua Maestà la forza sua e quella delli Stati, per tener quello sollevato e questi oppressi, finchè si presentasse occasione colorita di nuova rottura per scacciare essi ministri affatto e restar egli e suoi seguaci nella sudetta libertà. Di quì è che per quanti travagli abbiano patito li Stati con il re, mai non si sono voltati al papa per servirsene di mezzo come padre commune a conciliarsi con la Maestà Sua, perchè questo non era il fine loro. E' ben vero, che con molt' arte ne anco hanno espressamente escluso di non volerlo fare; anzi hanno tenuto Sua Santità sempre in buona speranza. Ne meno si può dire, che adoperanno me in cosa alcuna, mentre mi trattenni nunzio di Sua Santità in Fiandra per li sudetti effetti di pacificazione; anzi fuggivano ad un certo modo li capi principali e le genti più nobili il mio commercio, quantunque l'universale non facesse con me se non onorati segni di dimostrazione, scuoprendo tuttavia dunque maggiormente, come questa era orditura del prencipe alla ritirata di Sua Allezza in Namur, non procurando li Stati di giustificure la causa loro nè con il re, nè col papa. Anzi subito inviorono ambasciatore al re di Francia et al duca d'Alanzone a dargli conto dell' emergente et implorare aiuto. Scrissero lettere a tutte le communità delli Stati in esortazione alla persistenza della congiura e dando parole di finta sodisfattione al Sign. Don Giovanni per gl'indizii, che li aveva dati del trattato, che si conspirava contro la sua persona, causa della sudetta ritirata. Valendosi tuttavia del benefizio del tempo con molte dimande impertinenti lo allettavano [1]) a raccogliere le sue forze, a scacciare e rompere li presidii, impadronirsi e smantellare di propia autorità le fortezze, processare tutti quelli che seguivano la parte del re, levando loro le dignità, li carichi e le facoltà per atterrire con sì fatto rigore tutti quelli, che avessero potuto aver pensiere di seguire la parte di Sua Maestà. E condotto il prencipe di Oranges trionfante in Anversa o Brusselles, e stabilita per suo mezzo nuova confermazione di lega con la regina d'Inghilterra, e fatta nuova levata di gente Scozzese, Vallona et Alemana, dichiararono esso prencipe generale di questa nuova subornazione; e subornato l'arciduca Matthias, anzi avendo di nuovo ricorso al duca di Alanzone, l'introdussero nelli Stati armato, quantunque vi si

1) Er staat: atlesero.

trovasse tuttavia col sudetto titolo di governatore l'arciduca Matthias. Ma riuscì questa entrata un fuoco di paglia, perchè il prencipe de Oranges, pollice di tutte queste machine, che non tiene per objetto di dare li Stati a persona alcuna, ma di suscitare, se potesse, travaglii più importanti al re di nuova rottura con la sua istessa casa, o con Francesi, per poter egli in questo mentre con più autorità, con più sicurezza regnare, et osservando di ferire e fuggire, non diede nè tempo, nè opportuna occasione o commodità al duca di Alanzone di assentarsi nei paesi di Fiandra; ma nè anche ruppe le pratiche con Francesi, non estingue la lega con Inghilterra, nè lascia la persona dell' arciduca Matthias, dal che si tiene in speranza il papa di buona religione in quelle provincie, e di quando in quando si compiace di far suscitare nuove trattazioni di pace e di concordia, perchè essendo l'imperio suo tirannico e per conseguenza diurno, non permette che se gli avventi appresso compagno più potente e va cercando tutte le occasioni, che ò gli possono divertire la forza del re, suo avversario, ò conciliare a se et inimicare al detto re gl'animi di quei popoli, tenendogli tuttavia tra loro istessi divisi, ò fargli godere benefizio di tempo per non ridursi in necessità precisa, che gli possa concitare contro gl'animi della plebe, già stracchi e consumati dal lungo progresso delle guerre, le quali per il lungo tempo che durano, hanno causato, che le genti principali sono di tanto assuefatte et avvezze in esse, che si può ad un certo modo dire, che ci sono più pochi, che si ricordino di quei tempi felici della pace; ragione, con la quale al vivo si mostra quanto fondata sia la tirannia del prencipe in quei paesi, il quale col ripartire gli emolumenti e le cariche della guerra tra le persone più principali de quei Stati, va tanto maggiormente stabilendo con l'interesse di quei la tirannia propria. Nè si vedrà, che in vita di lui per qualsisia trattazione di pace si venga ad alcun stabilimento di vero effetto; ma alcuni saranno incentivi per dar tempo al tempo, come si vede all' occhio dell' ultima trattazione di Colonia, nella quale è notorio, che non è mancato nè dall' imperatore, nè dal re che non sia stabilita, ma dalli soli Stati, perchè il prencipe non se contentò e non la vuole. E sebbene l'imperatore, il re di Francia e la regina d'Inghilterra non cavano più che tanto costrutto dalli sudetti travagli di Fiandra, non restano forsi sodisfatti dell'arte del prencipe, e massime l'imperatore, tutti ad un certo modo tuttavia, timorosi della grandezza e forze di questo re pacifico, si compiaciono, e particolarmente Francia et Inghilterra, che seguitino maggiormente come si può, se già non succede secondo che ogni uno di esse desiderava, essendo loro notorio, quanto almeno in qualsiasi modo che durino, tenghino esauste le forza di Sua Maestà, la quale con questa occupazione necessariamente finge l'altre offese, non potendo per qualsisia ragione per attendere ad altro abbandonare l'impresa di Fiandra per non si lassar perdere l'antica eredità paterna, la quale non potendo ricuperare onestamente se non con due condizioni, cioè che in essa si viva di quella religione, che vi si viveva in vita del padre, et adesso si dia ubbidienza, che per eredità se li viene, tratta al mio parere d'impossibile che in vita del sudetto prencipe di Oranges sia per stabilirsela, se non per forza d'armi, nè per benefizio di tempo per quello che potesse nascere di dissentioni tra esso prencipe e quei popoli. Ma egli è così artificioso e prevede le cose tanto di lontano, e così fisso tiene il pensiero nel regnare, che non si disunirà con quei popoli, nè lassarà

che si possa dire che scopertamente si professi nella religione Cattolica, nè falsa religione; ma conservando in voce di Stati la professione della Cattolica, lassarà che l'uso sia ad arbitrio delle genti, perchè non sia titolo alla guerra di guerra di religione, nè permetterà effettuale stabilimento di pace; ne lassarà il prencipe Matthias; nè romperà le sue condizioni con Francesi e con Inglesi; nè si lassarà ridurre a campo aperto con qualsisia forza o potente essercito, che gli commandi, talchè dalla morte di quest' uomo in poi io veggio tanto difficile a questo de l'impadronirsi di quelli Stati, gl'animi de quali sono tanto alieni da questa ubbidienza allevati, creati et incalliti nella presente libertà di vivere, che ardisco ad un certo modo di dire discorrendo per le sudette ragioni, che tratta del difficile, ancorchè Sua Maestà sia per impadronirsene con la forza.

Di quì vediamo, che da un gran pezzo in quà il re con molta prudenza ha più presto fatta guerra con la divisione e col tempo che con l'armi e che, quantunque si spenda molto, non è però per abbandonarla mai, nè per venire a concerto, se non con le sudette due condizioni, le quali non si accettaranno finchè il prencipe terrà autorità sopra li Stati. Da che segue per mia opinione, rimottendomi a più sano consiglio o giudizio, che sarà dentro di questi termini sempre senza frutto ogni sorte di trattazione e particolarmente quei uffuzii, che possono nascere da Sua Santità, la quale non ritrovarà la difficoltà da parte del re, ma da quella de Stati, governati col conseglio del prencipe e con la sudetta ambiguità di religioni, e per male relazioni, sinistramente impressionati da Sua Santità . . . . . (f. 678).

Archivalia III, nº. 445.

835. 1582, APRIL 13. — De Spaansche nuntius Taberna, bisschop van Lodi, aan kardinaal Gallio: over een te Antwerpen gepleegden moordaanslag op Willem van Oranje en over de vermoedelijke gevolgen van zijn dood voor den Nederlandschen opstand.

Se ben credo che V. S. Illma. sia avisata meglio e più presto di noi altri delle cose di Fiandra, nondimeno non voglio restar di darli conto, che Sabato gionse quà il maestro di casa del cavalier Tassi, agente di S. M^tà. nella corte Christianissima, con lettere del signor principe di Parma, nelle quali avvisava, che alli 18 del passato il principe d'Orange e l'amiraglio d'Agamont, essendo a tavola in Anversa, furono ambidui feriti nella testa d'una archibugiata da un giovane Biscaino di bassa conditione [1]), per le quali ferite l'amiraglio morse subito et il principe visse solamente sei hore; se ben hoggi poi per un altro corriero, che porta lettere delli 25 d'Anversa, s'è inteso non esser vero che l'amiraglio fosse ferito, nè il principe morto, anzi che non era desperato della vita. Doppo questo fatto il popolo d'Anversa corse a casa del duca d'Alanson per amazzarlo, dubitando che fosse seguito ad instanza sua per le dissensioni nate prima tra loro, volendo il duca esser padrone assoluto et essendosi perciò retirato il principe. Nondimeno assai presto si chiarirono, che il duca non ne sapeva niente. La morte del principe si crede communemente che sarebbe di gran' servitio a S. M^tà. nella recuperatione delli paesi di Fiandra. Alcuni però dubitano anco del contrario, tenendosi per certo ch'il principe non volesse per padrone il duca d'Alansone, ma

1) Jean Jaureguy was de kantoorbediende van een Spaanschen bankroetier: Blok II, p. 186.

si servisse di lui per suoi dissegni particolari, come fece dell' arciduca Mathias. E però mentre vive, si puo star sicuro che mai Alanson sarà padrone, si come mancando e stando la mala volontà di quei popoli verso Sua Maestà, li sarà forse più facile impatronirsene assolutamente. Si spera ch'il principe di Parma con l'occasione di questa novità, massime morendo Orange, accrescerà l'essercito a tutto suo potere per spaventar gl'inimici et insieme anco procurarà di ridurre quei popoli alla solita obedienza con offrirli conditioni piacevoli, et ogni clemenza . . . . . Di Madrid, il Venerdi santo del 1582.

Spagna Vol. 28 f. 82—82v (oorspr. eigenh. get.).

836. 1582, JUNI 30. — Gregorius XIII bepaalt, dat allen, die aan den krijgstocht tegen de Nederlandsche opstandelingen deelnemen, op vijf feestdagen van het jaar een vollen aflaat kunnen verdienen.

Gregorius Papa XIII, ad futuram rei memoriam.

Cum, sicut accepimus, charissimus in Christo filius noster Philippus, Hispaniarum rex Cattholicus, numerosum exercitum ad Inferiores Belgicas ditiones contra ejus rebelles et Catholicae fidei hostes ad presens mittat cupiatque militum animarum ejusdem exercitus saluti per nos provideri, nos cupientes animarum predictarum saluti paterne consulere, de Omnipotenti Dei, nostra ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus et singulis militibus predictis, qui nunc in exercitu ejusdem Philippi regis sunt et bello huiusmodi durante pro tempore erunt, ac etiam sacerdotibus, offitialibus et ministris, exercitum huiusmodi comitantibus, in quinque anni festivitatibus, per venerabilem fratrem archiepiscopum Cameracensem, vel ab eo ad id subdelegatos nominandos, vel eorum singulos, confessis et sanctissimo eucharistiae Sacramento refectis, devote ac pias ad Deum preces effundentibus, plenariam omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem misericorditer in Domino concedimus, presentibus bello predicto durante duntaxat valituris. Volumus autem, ut presentium transumptis, etiam impressis et manu alicujus notarii subscriptis sigilloque personae, in ecclesiastica dignitate constitutae, munitis, eadem prorsus fides ubique adhibeatur, quae presentibus adhiberetur, si forent exhibitae vel ostensae. Datum Romae apud sanctum Marcum, die 30 Junii 1582, anno XI.

Archivalia I, nº. 686.

837. 1583, JUNI 20, STAVELOT. — De nuntius Germanico Malaspina [1]) aan den kardinaal-staatssecretaris (Gallio): verslag van zijn onderhoud te Lier met Parma, over den benarden toestand van 's konings zaak en van den katholieken godsdienst in de Nederlanden, en over de gewenschte middelen tot verbetering.

Nunz. di Germania. Vol. 101, f. 92v—98 (oorspr.). — Gedr. Hansen, *Nuntiaturberichte* II, p. 603.

1) Deze was nuntius te Graz, bij aartshertog Karel van Stiermarken (vgl. Hansen, *Nuntiaturberichte*, p. 730) en had, zooals even te voren uit dezen brief blijkt, op zijn terugreis van Keulen een onderhoud gezocht met Parma, wat hem in Lier bij Antwerpen te beurt viel.

838. 1583, NOVEMBER 17. — Margaretha van Parma aan Giacomo Boncompagni: aandiening van haren secretaris Mutio Davanzati, die uit haren naam bericht zal geven van haren terugkeer uit de Nederlanden.

Per dar conto a Sua Beatitudine del complimento del mio viaggio di ritorno dai Paesi Bassi, et arrivo a salvamento in questi miei stati d'Abruzzo, et a baciarli li santissimi piedi et ricordarmeli devotissima serva, mando hora Mutio Davanzati, mio secretario, al qual ho commesso che in mio nome visiti V. E. et di vista mi riporti particolar' raguaglio di suo buon essere, et salute, che come di persona, che molto amo, può essere certa ne sentirò consolatione infinita. Il detto li referirà di mio essere quant'li potrei scriver'io; et in oltre farà certa V. E. che non è persona in questo mondo che mi superi in portarli affettione, et in desiderio d'impiegarmi in qual si voglia cosa di suo comodo et servitio; così la prego a darmene occasione, acciò possi mostrargliene con effetto, et di tutto cuore offerendomeli et baciandoli le mani resto pregando Iddio per ogni sua felicità, et contento. Di Ortona a mare, alli 17 di Novembre 1583.

MARGARITA.

Boncompagni-Ludovisi D. 39 (oorspr. eigenh. get.). — *Archivalia* III, nº. 253k.

839. 1583, NOVEMBER 18. — Margaretha van Parma bericht aan Gregorius XIII hare terugkomst uit de Nederlanden en zendt haren secretaris Mutio Davanzati, om in haren naam den paus te huldigen.

Beatissimo padre.

Non possendo per molti impedimenti venir di persona, come saria mio desiderio, a quell'humil riverenza che devo, mando Muzio Davanzati, mio secretario, che per mia parte con ogni maggior devotione et humiltà si presenti alli suoi santissimi piedi, et doppo haverli fatto sapere il mio ritorno da i Paesi Bassi et arrivo a salvamento in queste parti d'Abruzzo, li rapresenti quanto io li sia devotissima serva et l'ardente zelo et desiderio mio verso il servitio di quella santa Sede. Supplico la Santità Vostra prestargli fede, et rimandarmi con esso la sua santa beneditione, et insieme certezza ch'io sia conservata nella sua benigna gratia, nella quale humilissimamente mi raccomando. Et con ogni devuta humiltà li bacio li santissimi piedi, et li prego da Iddio lunga et felice vita, con il complimento d'ogni suo santo desiderio. Di Ortona a mare, alli 18 di Novembre 1583.

Di Vostra Beatitudine
humilissima serva et figliuola
MARGARITA D'AUSTRIA. } *Eigenh.*

Archivalia I, nº. 2276.

840. 1583, DECEMBER 27. — Nicolaas von Polweiller verzoekt de voorspraak van Gregorius XIII bij koning Philips, opdat hem en zijn krijgsvolk de achterstallige soldij uitbetaald worde.

Sanctitatae Tuae, Beatissime Pater, Domine clementissime, cum debitam, paratissimam reverentiam et obedientiam humilemque beatorum pedum oscula

defero, tum eidem certum de me esse velim nihil mihi unquam studio in suscipiendis Ecclesiae causa laboribus constantia in perferendis fuisse antiquius. Testabuntur hoc, sat scio, Reverendissimi atque Illustrissimi antistites et cardinales Tridentinus [1]) et Constantiensis [2]). Testantur hoc ipsum expeditiones meae sub Carolo V periculossisimae. Testatur laboriosa et molestiis plena recuperatio Constantiensis civitatis, quae quidem, immemor honestatis et salutis propriae, jam tum ab Ecclesia et fide Catholica defecerat. Testatur illud mea ac utriusque filii mei decemtennis in Belgio sub Catholicissimo Hispaniarum rege militia. Testantur denique idipsum cum gravissima Ruremondensis obsidio, Namurcensis conflictus, capta urbs Antverpiae, tum etiam alia quae perpessus sum pericula plurima.

Fore autem sperabam ut post demissionem stipendiorum nostrorum solutionem, adeo sancte non tam ab ipso prorege, principe Parmensi, quam ipsiusmet Hispaniarum regis diplomate nobis pollicitam, acciperemus. Confirmabant conceptam hanc spem magnatum quorumdam summae apud regem authoritatis literae, quibus solutio illa certo certius promittebatur. Videbatur etiam sacrae Caesereae majestatis reliquorumque imperii Statuum intercessio non parvum apud regiam majestatem pondus habitura. Sed nescio quo me fato quave temporis injuria fiat ut ista res praeter omnem expectationem meam diutius differatur. Interim ego caeterique mei capitanei in maximis versamur periculis, dum milites, qui sub signis nostris meruere, armati confluunt et solutionem non solum minis atrocibus verum etiam sclopetis emissis insolenter urgent. Scio equidem regiam majestatem nihil nisi justitiam spirare, maximam constantiae rationem habere, ideoque de solutione minime ambigo. At, quia fortunam mihi transversam incurrere et fructus laborum meorum remorari video, optandum esset ut regiae ipsius majestati quasi igniculi quidam subjicerentur, quibus vehementius ad debita virtutis praemia ex(s)olvenda inflammaretur. Quare, etsi fortasse imprudenter facere videar quod pontificem maximum, excubantem semper pro Ecclesiae salute, literis appellem, attamen causae bonitate fretus intermittere neutiquam possum, quin Sanctitati tuae, ceu principi maximo et ad beneficentiam nato, rationes meas commendem. Sanctitatem itaque tuam supplex et observantia, qua possum maxima, rogo obtestorque ut pro ea authoritate, qua apud Hispaniarum regem pollet plurimum, dignetur pro me diligenter ad eundem regem Cattholicissimum perscribere et causam meam, sane quam justissimam, apud ipsius majestatem, quantum fieri potest, promovere, necnon ea de re ad S. T. legatum, apud sacram regiam majestatem existentem, literas commendatitias dare, quo et ipse hoc negocium meum S. T. jussu apud ipsius majestatem pro viribus sollicitet. Hac ratione futurum confido ut pro regiae ipsius majestatis erga S. T. observantia ego caeterique mei capitanei solutionem stipendiorum nostrorum (quae multo sudore et sanguine nobis constant) citra moram accipiamus sicque in eum, quo spectat animus, portum secundo cursu, S. T. aura prosequente, facile pervehamur. Pro hac autem S. T. liberali in me voluntate licet debitam referre gratiam minime possim; operam tamen dabo et fortasse efficiam ne sit obscurum hoc S. T. beneficium. Memoria quidem et voluntate, si re ipsa non potero, ingrati animi culpam, quoad vixero,

1) Ludovico Madruzzi.

2) Constantinus Marcus Sittich von Hohenems.

evitabo. S. T. ut Deus Optimus Maximus Ecclesiae suae diu sospitem conservet eaque me favore et benevolentia paterne complectatur, submisse precor ob testorque. Datae Hagenoae, ipso S. Joannis evangelistae festo, anno 1583.

Beatissimae paternitatis tuae
obedientissimus et addictissimus filius
NICOLAUS BARO A POLVILLEE.

Nunziatura di Spagna, tom. 24, fol. 269—270v.

841. 1584, JANUARI 15. — Advies over de Nederlandsche troebelen, hunne zes voornaamste oorzaken en de noodige heilmiddelen, door Minutio Minucci uitgebracht bij koning Philips II.

Parere sopra le cose di Fiandra, presentato al re Catolico in Madrid, l'anno '84 à 15 di Gennaro [1]).

Ad alcuni pare gran cosa, che li Fiaminghi, toccati da così longhe calamità et accorti a si evidenti segnali dell inganno, con che il prencipe d'Oranges li tiene fuori dell'ubbidienza del suo re naturale et fuori della vera strada della salute, non aprano una volta dopo tant'anni l'orecchie, gl'occhi et le braccia per intendere, vedere et ricevere la gratia di così benigno prencipe, il quale non vuole la ruina et l'esterminio loro, ma che si convertano, vivano et godano i beni della pace. Questa dico pare gran cosa a chi non considera le cause ben a dentro; ma chi le considera, non solo non se ne maraviglia, ma vede facilmente, che così conviene che sia, et ch'essi non si riduranno mai di sua volontà all'ubbidienza del re Catholico, se non si levano di mezzo le dette cause, quali sono come fossa profundissima, che impedisce il camino a chi pensa mai di venire a resipiscenza. Et queste tali cause, si come è diversa la qualità delle persone, così si diversificano elle ancora, et in mio discorso ne cadeno sei, che sono queste:

1°. Alcuni sono in Fiandra, li quali, conscii a se medesimi d'havere troppo sfacciatamente offesa la Mtà. del re, non solo nella rebellione, ma in altri fatti et detti impudentissimi et sceleratissimi, diffidano della clemenza di S. Mtà. Catca., come diffidava Cain et Juda di quella di Dio Omnipotente, non potendo persuadersi che la misericordia divina fosse maggiore che l'iniquità loro; la quale biastema fu di più grave peccato che non fu l'ammazzare il fratello o tradire il Salvatore. Capo di questa squadra è Oranges, il quale di longa mano ha seguito questo consiglio di collegare seco col vincolo di pari sceleratezza contro la Mtà. Sua i nobili della Fiandra et la plebe ancora, instillando poi loro a poco a poco nella mente la desperatione di perdono. Et questo è quello che li rende hora ostinatissimi et accresce l'offesa contro Sua Mtà., mettendo in dubbio la clemenza, tanto hormai nota al mondo.

2°. Altri sono, li quali fanno bene li fatti loro con la guerra, et tirati innanzi da fortuna bassa a qualche migliore stato, temono che la pace li ritorni alle miserie o alle mediocrità di prima. Et di questi tali non solo ce n'è gran numero tra li ribelli, ma piacesse a Dio che non ne fossero anco molti di quelli che militano sotto li stipendii di S. Mtà. Catholica, li quali essercitando mer-

1) Dit eigenh. van Minucci.

cantilmente i carichi della guerra, s'accorgono che la pace chiuderia la bottega delle loro mercantie et del guadagno.

3°. Altri sono, a' quali parendo che presso a' regii non sieno in istima altri che quelli delle provintie Gallicane, quali poco fa si chiamavano Malcontenti et hora si chiamano Riconciliati, et udendo le parole loro, con le quali si vantano di dover essere moderatori d'ogni cosa, non lo ponno patire per la naturale volontà poco buona che regni tra quelli et li Fiamminghi Teutoni, a' quali niuna cosa potrebbe parere più dura che'l vedersi preferire in qualche parte gl'altri delle provincie Gallicane.

4°. Una parte dell' infima plebe, ingannata et fascinata, tiene per religione il riconciliarsi con S. Mtà., dalla quale ben sa che venirebbe subito conculcata la pessima setta Calvinistica, della qual cosa non intendo al presente di discorrere, poichè tanto se n'è trattato et in Colonia al tempo della pacificatione et in altri luochi, che appena si potrebbe se non replicare le cose già essaminate et discusse.

5°. Molte città, le quali hanno tal' hora pensiero di rimettersi alla gratia di S. Mtà., si sgomentano anco di farlo per l'essempio delle calamità, che patiscono l'altre già ridotte o restate in perpetua fede; et questo si stima sopra ogn' altra cosa perniciosa. Gran compassione muove il vedere la città di Lovanio, che per la fedeltà sua et per altri rispetti è benemerita, non solo di questa Corona ma di tutta la republica christiana, la quale patisce da sei anni in quà tante miserie, che ne resta poco meno che desolata, perchè di fuori affligonla i nimici, di dentro i soldati presidiarii, quali doverebbero diffenderla; et pure da questi riceve stratii incomparabilmente maggiori che dalli proprii nimici. Le muraglie della città non sono abbattute, ma molte case particolari sono ben ruinate per cavarne i legnami et farne fuoco, con tutto che la selva vicina, a chi volesse con poca fatica più tosto troncare un' arbore che destruere una città, somministri materia da fuoco abbondantemente. Il territorio della medesima città sta inculto, sendo già morti per varie vie gl'agricoltori a molte migliaja; et quelli pochi che restano, attentandosi di lavorare i campi vicini alla terra, sono stati più d'una volta su l'istesse porte menati prigioni da poco numero d' nemici, vedendo cio i soldati del presidio, nè curandosi di soccorrerli, se ben per aventura potevano farlo. Et quello ch'è peggio, molti, c'hanno voluto pur coltivare quel terreno, sono stati sforzati redimere con danari, non solo da gl' adversarii, ma anco dalli ministri regii, la facoltà d'arare et di seminare, dove degni sariano stati per tal' opera di premio o almeno di lode. Et pure fosse bastato questo, che, da poi maturate le biade, il più delle volte sotto pretesto d'alcuna speditione, sono usciti li soldati et l'hanno consumate et guastate tutte.

Per questo mancando di dentro tutte le cose necessarie al vivere, et consumando li soldati senza discretione quel poco che vi restava, usando anco di più termini tali di crudeltà et di dishonestà, che mettono paura solo a riferirli, li miseri cittadini se ne sono quasi tutti morti di disagi, di fame et di cordoglio. In questo specchio mirano le altre città, et veggono all' incontro, che quelli li, quali ostinatissimamente s'oppongono a' Spagnoli et in fine in fine ò vengono per forza espugnati, ò per ultima necessità s'arrendono, sono con tanta mansuetudine trattati, che appena sentono alcun male della perfidia et della ostinatione. Onde l'altre città veggono essere più utile il pruovare,

quando più non si possa resistere, clemenza tale, che sottomettendosi spontaneamente incorrere nelle calamità de Lovaniensi et d'altri simili.

6°. Alle città et a' popoli d'Hollandia et di Zelandia altra ragione persuade di persistere nella rebellione et con loro utilità grandissima, perchè non accostandosi in quelle parti gl'esserciti, non sentono in casa gl'incommodi della guerra, et di quella de' vicini cavano profitto notabile; occupano tutti li datii et le gabelle, pertinenti alla M^tà. del re, et di parte di quelle contribuiscono quel poco che loro pare per nodrire altrove il fuoco, il quale, mentre abbruccia i vicini, a loro somministra caldo salutare, perchè in tanto vengono a vendere le merci loro, cioè li casei, buttiri, pesci salsi et servose a prezzo molte maggiore, et soli essercitano le navigationi di Spagna et Settentrione, cavando soli il guadagno, del quale soleva godere gran parte di tutte le provincie della Fiandra. Et questo commodo, non amore che portino ad Oranges, fomenta l'ostinatione di quella avarissima gente.

Hora volendo proporre alcune vie, con le quali si potessero levare di mezzo queste sei cause, le quali impediscono la spontanea riconciliatione di molti, ripiglierole per ordine in questa maniera:

Quanto alla prima è da credere che, se tanti argomenti et testificationi della clemenza di S. M^tà. Catholica non bastano ad assicurare di perdono nè Oranges nè gl'altri partegiani suoi, non si truoveranno mai ragioni bastanti a tal persuasione; tuttavia continuandosi nelli medesimi atti di misericordia et pietà verso li supplici, si avanzerà in ogni modo qualche cosa.

Quanto alla seconda, sarà utile di spargere quanto più certe speranze sia possibile di voler lasciare gl'officii et carichi, in che si truovano di presente, a quelli che ricorreranno in tempo alla gratia di S. M^tà., et di volerli di più aggradire secondo che meriteranno da quì innanzi. Ma quello che più importa è da vedere che quegl'istessi, quali fanno professione di seguire la parte regia. ò non habbino tanta commodità di arricchirsi con la guerra, ò almeno non sieno poi stimati i consigli loro, et non si lascino con tanta autorità, che possano impedire i fondamenti della pace. Per la qual cosa molti sono di parere, che 'l prencipe di Parma debba sciegliere con grand' avertimento tali consiglieri, a' quali torni bene la pace più che la guerra, et importi il conseguirla non meno che al re medesimo secondo la loro proportione, et di questi valersi nelle deliberationi, et de gl'altri nelle essecutioni.

Alla terza si potrà remediare con l'usare in ciascuna provincia ministri naturali del medisimo luoco o de' vicini, per quanto si può, col provedere che le congregationi non si facciano sempre nelle provintie Gallicane, et che si raffrenino le parole et vanti, che danno disgusto o scandolo ad altri, assicurando tutti della conservatione de' loro privilegii, et avertendo il prencipe di Parma, che si vaglia de consiglieri di tutte le provintie, per quanto può, nè mostri di stimare più quelli che questi, se non secondo i meriti della fede et del valore di ciascuno.

Della quarta ho già protestato di non voler parlare, poichè di quella materia, concernente la religione, si sono già fatti assai consigli.

Quanto al quinto ponto, conoscendosi in che si peccato fin' hora, è facil cosa truovare il rimedio, attendendo che'l commandamento di clemenza sia inteso, come si deve, et che più ne partecipino quelli che meno demeritano, et li più ostinati insanguinino tal' hora il terreno, aciò non sia abusata la mansuetudine

regia. Per il qual effetto importerà molto il riformare la disciplina militare, a fine che quelli soldati, li quali sono impiegati per l'instauratione della religione Catholica et vera fede di Christo, non sieno veduti vivere peggio che Turchi. Ond' è verisimile, che Dio, il quale è somma bontà, et il Figliolo suo, ch' è somma innocenza et agnello immaculato, si sdegnino di vedere difesa la causa sua per mani bruttate in si nefande sceleraggini, un ritratto delle quali fu dato pochi mesi sono al prencipe di Parma da un santissimo prelato di Fiandra. Et fu meraviglia, come huomo di tanta bontà potesse accomodare l'intelletto a pensare, la voce a pronuntiare, o la penna a scrivere cose tanto detestande; ma fece egli come buon medico, il quale non si rende schiffo di mescolare anco le immonditie puzzolenti et procurare salute all' imfermo. Et l'officio di quel santo prelato sarà stato senza dubbio giovevole, perchè si sa, ch'il prencipe metteva studio, aciò s'emendassero o si castigassero simili abominationi. Et per questo ancora s'harebbe a provedere, che li soldati presidiarii in tutti li luochi usassero verso li cittadini quella modestia che si può maggiore, et insieme che non uscisssro a rubbare, come già s'usa communemente quasi con titolo d'honore, nominandosi con voce Alemanna *Freybütters*, che vuol dire liberi ladroni. Di questi tali ne sono nel campo del re et in quello de nemici; nè quelli, nè questi vengono castigati, perchè, se sono presi, pagato lo stipendio d'un mese, quasi per accordo pattuito, vengono liberati; il quale prezzo non essendo curato, non si cura il pericolo. Et così il paese resta tutto mal securo. Onde s'è veduto più d'una volta essere cacciato qualch'uno da' nemici come sospetto di sincera fede verso 'l suo prencipe o verso Dio, et partendo capitare in mano di questi *Freybütters*, pure del campo regio, et ivi non solo essere costretto a pagare il riscatto, ma ancore a prometterlo per forza d' tormenti maggiore delle sue facoltà. L'oviare a tal disordine, oltre l'utilità, che porta seco da altre parti, sarà di gran danno a' nimici, li quali hanno in diversi presidii molti soldati, i quali, mancando di stipendii, mantengono con simil' arte. Et se questi, capitando in mano de regii, saranno senz'altro impiccati, gli altri lasciaranno il mistieri, et all' hora, se non saranno pagati a' suoi tempi, abbandoneranno poi necessariamente le piazze.

Resta la sesta et ultima causa, concernente l'Hollandie et l'isole, dalle quali sendo venuto il principio di questo male, et pigliando tuttavia vigore di là come da sua radice, la ragion vuole, che si debba anco cominciare di là la cura. Et però sopra questo ponto mi fermerò un poco più che ne gl'altri, con tutto che mi converrà anco lasciare addietro molte cose per non passare i termini della brevità.

La natura de gl' Hollandesi è assai fiera, ingorda di sangue, avida di certa libertà, seditiosa, facile alle sollevatione per qualonque apparenzza d'ingiuria, et sopra tutto amica del guadagno et avarissima; le quali cose sendo considerate da gl'antichi signori di quella provincia, accrebbero con l'arteficio la commodità della natura per disponere tutti gl'animi alle mercantie et alle arti, per la qual causa furono tirati canali da una città all' altra, accommodati li porti, instituiti varii opificii, agevolato il commercio con li vicini et con li stranieri, le quali commodità ingente, naturalemente cupida dell' oro, puotero tanto, che soppressero tutte l'altre inclinationi naturali. Onde fatti communemente molli, si misero alle mercantie, alle arti, alla pescagione et al pascare gl'armenti, scordandosi tanto d'ogn'altra cosa, ch' è stato osservato innanzi

questa guerra non solo non essere costume nel paese di portare le armi per la città, ma che per ordinario ne' viaggi de parecchie giornate niuno traheva seco spada o altro sorte d'armi. Ma dopo questa guerra alcuni, che approvavano per meno faticosa la vita militare dell' altre et ne speravano emolumento maggiore, hanno fatto vedere, che la ferità naturale era sopita ma non morta, perchè sono riusciti i più inhumani et crudeli, non diro soldati, ma cani rabbiosi di tutti gli altri de Paesi Bassi, massime contro li Catholici et ecclesiastici. Pure la parte maggiore, anzi potemo quasi dir tutti, hanno atteso più volentieri alli indirizzi di mercantie et d'arti.

Questa provincia cava il vivere suo in buona parte dai latticinii et dalle pescaggioni, in altra dalle navigationi d'Occidente et di Settentrione, perchè, portando di Spagna molte cose di gran prezzo alle terre Osterlinghe, cavano poi di là il grano et per il pane et per le cervose, delle quali fanno grandissimo guadagno, tante che li cervosari sono delli più ricchi huomeni del paese. La terra non produce grani, che bastassero per la decima parte dell' anno; onde in difetto di quello, che si porta dalle parti Settentrionali, sogliono tal volta servirsene dalli Stati del duca di Cleves et dalla Brabantia, anco in questi tempi di tanta penuria, concedendo il passo et le tratte li ministri regii per prezzo. Poi chè donque così gran moltitudine d'huomeni, di che è piena quella provincia più che mai sia stata, vive dei latticinii, delle pescaggioni et della navigatione, è da vedere, come si può spogliarla ò di tutti ò di parte di questi commodi. Per li latticinii et li pesci, in quanto godono di quello che loro nasce in casa, è difficile privarli, se non in caso che si truovasse qualche opportunità d'impedire la pescaggione con l'armata; il qual rimedio bastarebbe quasi solo a domarli. Ma parlando di quello che mandano fuora, di che si pasce tutta Alemagna, può ben S. M^{tà}. far loro grandissimo danno, ò arrestando totalmente nel Reno et nella Mosa tutte le barche, cariche di tali merci, ò, se si dubita che questa cosa facesse resentire gli Alemani, li quali in verità patiriano infinitamente, si può dar ordine di far loro costare il passo così caro, che poi non vengano a cavare se non picciolissima o niuna utilità della vendita, perchè niuno comprarebbe così in un subito per cento quel che fosse solito di comprare per dieci; oltra che per il più sogliono havere con mercanti di Colonia, di Francfort et d'altri luochi gl'appalti fatti, li quali non si alterarebbono per il prim' anno. Et se l'imperio facesse querele per tali accrescimenti di datii nel Reno o nella Mosa, la risposta è in pronto, poichè sotto nome di licentia si permette il medesimo a' ribelli del re; et quì similmente, pur chè si cavi l'effetto, si potrà inventare un nuovo titolo, che non saria nè gabella nè datio. Nè a S. M^{tà}. manca l'opportunità de' luochi per simile effetto, ma saria anco ben a proposito Berca, la quale è terra della chiesa di Colonia su 'l Reno, occupata hora da' partegiani dell' apostata Truchses; la quale se si ricuperasse con gl'ajuti del re Catholico, si potrebbe ritenere accordando così co 'l nuovo elettore sin al fine di questa guerra di Fiandra, overo lasciandola all' elettore, fare, ch'egli imponesse nuova gravezza alle dette merci, aciò poi c'havessero passato i confini del re truovassero nuovo contrasto. Nè l'elettore harrebbe alcun rispetto di ciò fare, poichè la ragione è già stata alterata dal conte di Nuuennar, che occupa la detta terra di Berca; et all' elettore sarebbe cara l'occasione del servitio di S. M^{tà}. et dell' utile proprio. Difficoltato così il transito di Germania, non hanno gl' Hollandesi ove smaltire i buttiri, casei

et pesci salsi in altra parte, perchè l'Inghilterra pesca di vantaggio per sè et abbonda di latticinii, la Francia n'ha parimenti molto del suo, nè ha bisogno di grande quantità di robba straniera in questo genere; il Settentrione provede gl'altri di pesci et ha poco bisogno di latticinii.

Quanto ai grani, che sogliono havere gl' Hollandesi da' Stati del duca di Cleves et d'altri paesi di Brabantia, facil cosa è privarli, quando li ministri di S. M^tà. habbiano particolar ordine di non concedere il passo, et il duca sia pregato a non lasciarne levare da'suoi Stati. Ma, com'ho mostrato di sopra, picciola parte de grani cavano gl' Hollandesi dalli Stati del duca di Cleves o di Brabantia; la somma è quella, che viene dalle terre Osterlinghe, la quale si può deviare in più modi. Et prima è da sapere, che la navigatione di Settentrione non è profittevole a gli Hollandesi ogni volta che non portino là le merci di Spagna: spetiarie, zuccari, vini, ogli etc. Però chi toglie loro quaesta navigatione, leva nel medesimo tempo l'utile dell' altro, et questo è in podestà del re. Nè manca di meraviglia, che traffichino così securamente in Ispagna li Hollandesi, in casa de' quali, se capita uno Spagnolo o altro vassallo di S. M^tà., è trattato come nimico. Nè pare, che potesse notarsi mancamento di fede, se presa l'occasione di qualche fresco diletto, che accade ogni giorno, et appostato il tempo che fossero in questi mari molte navi di quelle parti, S. M^tà. le facesse arrestare tutte in un ponto et pronuntiasse di voler mettere gl' huomeni al remo, le navi et le merci al fisco, eccettuate quelle di coloro, le cui città in ispatio di tre mesi, rinontiata la tirannide d'Oranges, si riducessero all' ubbidienza di S. M^tà La qual cosa causerebbe senza dubbio un meravigliosa mutatione tra gente, a cui niuna cosa è più cara che il danaro; nel qual modo, se si trattenesse qualche notabile numero di navi, si verrebbe ad interessare quasi tutto'l paese, chi per ragione di mercantie, chi per parenti o amici, che tenesse in quelle.

Et di ciò che ne potesse seguire, addurò un essempio, il quale darà saggio della natura di quelle genti. Fu preso alcuni anni sono Buchone Ayta, preposito di Gand, sommamente odiato da Oranges per vederlo fedel servitore di S. M^tà., et condotto in Hollandia, di dove si vedeva che non sarebbe uscito, Dio sa quando, nè per riscatto, nè per altro partito del mondo, se non che un fratello suo, avertito da lui, tenne modo di pigliare certo numero di pescatori di quella terra, ov'egli era tenuto in carcere (quale non mi ricordo bene se fosse Delphi o altra). Et condotti i prigioni in Frisia, minacciò di volerli far subito morire, et che non era per loro altra speranza di scampo, se non la liberatione del preposito, suo fratello. Mandati perciò due di loro a trattare, fu fatto tal rumore da padri, da madri, da mogli, da figlioli et altri parenti delli pescatori, gridando, che l'odio, portato da Oranges ad una persona sola, haveva ad essere causa di morte a tanti cittadini, che'l tumulto saria passato a sollevatione universale, se'l preposito non veniva all'hora posto in libertà. Et qual romore et qual sollevatione si può pensare che nasceria, quando si trattasse non della vita di dieci o quindici poveri pescatori, ma della vita et delle ricchezze di tanti principali mercanti con l'interesse congionto quasi di tutto'l paese?

Ma quando anco, per qual si voglia rispetto, S. M^tà. non inclinasse a questo, altri modi ci sono di levare a gli Hollandesi i formenti di Settentrione, perchè tutto 'l negotio consiste in un anno o due; per tale spatio S. M^tà. potrebbe

mandare huomeni suoi ad incaparrare tutti li formenti venali di quel paese, se ben poi non intendesse di levarli tutti, ma di perdere in parte l'arra. Potrebbesi di più trattare co 'l re di Dannimarca, che per lo stretto di Sont non lasciasse passare altre navi di formenti, che quelle le quali appartenessero a S. M^tà. Cat^ca., pagandoli bene questo servitio.

Lo stretto di Sont è un passo nel mare Balthico, tra Elsemborg et Elsenoer, sotto 'l promontorio Cimbrico, hor detto Rol, per dove tutte le navi, che dalle terre Osterlinghe, cominciando da Lubecca et caminando per tutta la costa di Mechelburg. Pomerania, Prussia, Livonia verso Oriente, vogliono venire in Fiandra, in Inghilterra [1]), in Francia et in queste parti Occidentali, tengono necessariamente di passare et di pagare ben grosso datio, nel quale consiste il nervo dell' entrate di quel re. Et se ne anco questo partito piace, potrebbesi far sottomano pigliare in appalto il detto datio di Sont dal medesimo re, il quale, secondo la natura sua, non ricuserà conditione alcuna, che li torni a beneficio.

Evvi finalmente un'altra via, ancora di maggior importanza et di maggior consequenze, la quale harrebbe forse bisogno d'essere rappresentata con più longo discorso di quello che ci concede hora il tempo et il proposito di brevità.

Le terre Osterlinghe sono insieme, con molt' altre comprese, sotto une confederatione o compagnia, che si chiama Hansiatica, nella quale si contengono quasi tutte le terre, vicine all'Oceano et anco fra terra, cominciando dalla Frisia per la Westphalia, la parte di Sassonia, posta di là dall'Albi, che altrimenti si chiama Wandalia, il ducato di Mechelburg, la Pomerania, la Prussia et la Livonia fin al sino Finnico. Questa tal compagnia è antichissima, nè è instituita per ragione di guerra, ma di sola mercantia (eccetto però la difesa commune) sopra quattro fiere, ch'erano una in Nouvogardia, già levata per la tirannide del gran duca di Moscovia, l'altra in Berga di Norvegia, che parimenti cessa, la terza in Bruges, hora trasportata in Anversa, la quarta in Londra, la quale hoggidi quasi sola fiorisce.

Di questa lega è stato protettore altre volte il Gran mastro di Prussia, sotto ricognitione però dell' imperio, dopo la cui apostasia si voltorono immediatemente all' imperio et alla casa d'Austria. Hora le dette città tengono con la regina d'Inghilterra una importantissima controversia per l'accrescimento delli datii contra li privilegii loro, et per li monopolii, instituiti in Allemagna delli adventurarii et stapularii (che sono collegii di mercanti Inglesi), di che si sono dolute le città nella passata dieta d'Augusta. Et se ben dal consiglio universale de' prencipi cavarono quella risolutione, che più faceva a loro proposito, tuttavia non convenne con quella il decreto Cesareo, et ne fu incolpato qualche ministro di S. M^tà., che con rettorica reale si lasciasse tirare in altra parte. I commissarii delle città fecero perciò resentimento molto aspero et dissero assai chiaro, che, se non ritruovavano altro patrocinio nell' Imperio et nella casa d'Austria, harrebbono cercato chi meglio li proteggesse. Et pare, che mirino d'invocare ò il re di Svetia, ò quel di Dania, ò quel di Polonia, nel quale inclinano di più. Li Francesi, che stanno ben attenti a tutte le occasioni, hanno anco uccellato a questa; et Alanzone mandò già qualche

1) Tot hier toe heeft in dezen volzin Minucci's eigen hand tal van verbeteringen aangebracht.

tempo ambasciatori suoi a Lubecca, nella qual città, come capo di detta compagnia, si teneva ragunanza di tutte l'altre, et tentò di farsi eleggere per protettore, mostrando ch'egli solo era buono per indurre la regina d'Inghilterra a levare le nuove impositioni, le quali importano a detta compagnia millioni d'oro; il che faceva la propositione de' Francesi plausibile. Ma per altri sospetti non diedero però le città orecchie alle loro offerte, se ben ringratiorono Alanzone del buon animo con cortesi parole, mostrando che per all' hora non potevano risolversi in altro. Gl'ambasciatori Francesi restorono, per seguire la prattica con altra sorte d'officii, et uno di loro morse poi in quelle parti, l'altro se ne ritornò in Francia, desperato di poter conseguire l'intento.

Un tale maneggio dovrebbesi instituire per S. M^tà. Et si truoverebbe facil modo di poterlo fare non solo senza pregiuditio, ma con dignità dell' Imperio et utile manifesto dell' imperatore; nè per le città alcuno potrebbe essere protettore più a proposito, si per essere signore di molte terre della medesima lega, si anco per la speranza di finire mediante l'autorità et potenza sua la controversia d'Inghilterra et certa differenza, c'hanno co 'l conte Etzardo Embdense di Frisia orientale, et più per rispetto della Fiandra et del regno di Portogallo, per dove, eccettuata l'Inghilterra, versa la maggior parte del loro traffico. All' incontro S. M^tà. venirebbe a cavare dalla detta compagnia commodità infinite, et quanto alla ragione sopradetta d'impedire il formento a'suoi nemici, et quanto a molte sorti d'aiuti che potrebbe havere in Fiandra et altrove. Et quello, ch'è molto considerabile, darebbesi alla regina d'Inghilterra ferita mortale, levandole più della metà delle sue entrate, et forse più de tre quarti, poichè sin da' tempi d'Henrico IIII, re d'Inghilterra, ne' privilegii, concessi ad essa compagnia Hansiatica, narrasi, per causa di voler gratificare la compagnia, l'utile ch'ella portava al regno, quale diceva essere la principal parte delle rendite reali; pure all' hora non si pagava se non uno per cento di tutta la mercantia, et hora si paga venti. Et all' hora fiorivano l'altre tre fiere di Nouvogardia, di Berga et di Bruges, quali hora sono o del tutto estinte o molto mancate; onde tanto più si frequenta quella di Londra. Nè all' hora abbondava Inghilterra di tante lane quanto a questi tempi, perchè, vedutasi la grandezza del guadagno di quelle, si per questo traffico come per li monopolii, narrati di sopra, quasi tutto 'l terreno, che si soleva arare et seminare, è voltato in pascoli, cavando gl' Inglesi molto più utile dalle lane et panni, per permutarli anco in grano, portato loro largamente dalli Osterlinghi; la qual cosa fu considerata dal gran cancelliere di quel regno tre anni sono, trattandosi in Consiglio, se la regina doveva apertamente congiongersi con Francesi all' occupatione della Fiandra, ove il cancelliere Cecilio mostrava, che non metteva conto d'irritare più la tanto potente monarchia di Spagna, massime in si grande mancamento d'huomeni, come pativa l'Inghilterra, del qual mancamento adduceva per causa, che sendosi lasciata l'agricoltura et ridotto quasi tutto 'l paese a pascoli, n'è seguita la dispopulatione, perchè dove già soleva essere bisogno di cento lavoratori per coltivare alcuni campi, bastano hora di vantaggio quattro pastorelli per governo delle migliaia di pecore. Onde a gl'altri non restando il modo di guadagnarsi il vivere, sono iti mancando; et quelli pochi che rimangono, non indurandosi nelle fatiche dell' agricoltura, meno ponno essere habili all' armi.

Dalle quali cose, essaminate con più fondamenti di quelli che hora si

possano descriver, vedrassi facilmente, che buonissima strada è questa di debilitare quel regno et levare alla regina la commodità di nutrire la guerra in casa d'altri, per farla poi, quando sia tempo, in casa di lei, perchè, deviandosi con l'autorità di S. Mtà. quel commercio et levandosi di Germania li monopolii d'essi Inglesi secondo le leggi dell' Imperio, appena sarebbe creduto chi esplicasse il danno, che ne ridonderebbe alla regina et à' particolari del regno. Et ella ben se'l vede; perciò fu quella senza dubbio, che spinse Alanzone a procurare la sopraintendeza della detta compagnia Hansiatica, et da poi ha usato tanto studio et fatte si grosse spese per impedire la determinatione, presa nella dieta d'Augusta.

Molto più minuta informatione si potria dare di questo, quando S. Mtà. dissegnasse d'attendervi. Per la dispositione della quale prattica ottimo instrumento sarebbe il dottor Henrico Sudermanno Coloniense, ben conosciuto da don Guillielmo di S. Clemente et da altri ministri di S. Mtà., il quale già trent' anni è sindico della detta compagnia, et come sincero Catholico sente gran pena per dubbio ch'ella, smembrandosi dall' Imperio, non si metta sotto qualche prencipe heretico. Et con lui sarebbe buono Giovanni Barvitio Hollando, conosciuto dal duca di Terranuova, da don Giovanni Borgia, da don Guillielmo di S. Clemente, et stipendiato da Sua Mtà. per diversi servitii fatti.

Queste tali cose serviriano tutte per seme di quel frutto, il quale si potesse raccogliere con la ridduttione spontanea d'alcune città o provincie. Ma perchè non si deve nè si può fondare le speranze in questi soli mezzi, è necessario pensare anco alla forza, a fine che, mentre s'aprono le finestre al sole, s'accenda anco il fuoco nella stanza, aciò congionto il calor naturale con l'artificiale, et ajutatisi l'uno con l'altro, producano più tosto il desiderato effetto.

Per la parte della guerra donque non essendo a proposito d'entrare hora in discorso, di quanto S. Mtà. possa o voglia fare per via del mare, et se le metta conto, assaltare prima l'Inghilterra secondo i consigli, dati già da altri, toccaremo noi quel solo che S. Mtà. può commodissimamente fare per terra.

Et presuposto prima, che secondo le cose dette innanzi, si metta buon ordine a' consigli, aciò si creda a quelli, che sono disederosi del ben publico et che hanno per fine della guerra la pace, et che insieme si proveda, che Sua Mtà. non sia ingannata nell'uso del danaro, nè li soldati defraudati nelli stipendii, nè licentiosi, come sono stati sin quì, ma che tutte le cose per quanto si può caminino per via diritta et giusta, giudicano li prattici, che secondo lo stato presente delle cose et la strachezza, che cominciano sentire i ribelli, et la disconfidanza, che già tengono con Oranges, et il mancamento, ch'hanno di tutte le cose, ma spetialmente di capi autorevoli, sia non solamente possibile, ma ancora facile a finire quella guerra in poco tempo. Et questi tali stimano, che per detta impresa possino bastare in tutto 45 mila pedoni et 6000 cavalli; il qual numero, se si fa conto secondo le spese che corrono a S. Mtà., forse doverebbe già essere in ordine presso che poco; ma chi conta le teste vederà che sempre ne mancano molti. Questo corpo d'essercito consigliano costoro, che non stia in un luoco solo, nè che tenti una sola cosa per volta, ma che si distribuisca in tre parti, et che ciascuna a concorrenza attenda al servitio del suo prencipe, et in occasione di bisogno possano soccorrersi l'una l'altra.

La prima parte vorriano, che si assignasse alle provintie Gallicane, perchè

reprimessero l'impeto de' Francesi, se di nuovo tentassero d'entrare, et tenessero quelli di Cambrai in officio et in timore, attendendo fra tanto alle espugnationi di qualche vicino luoco secondo le occasioni, et havendo la principal cura nel contado di Fiandra, ch' è loro vicino. Et per questo effetto pensano che s'havesse ad attribuire loro quindeci mille fanti et tre mille cavalli.

La seconda parte assegnano alla Brabantia, la quale tiene il mezzo di tutti li Paesi Bassi, et è regione campestre, accommodata alla cavalleria. Di questa pare che sin quì non si abbia havuto tanta cura quanta ricercava il bisogno, perchè, perduta quella, cade Namur, che per sè stesso non è forte, et poi resta chiuso il passo a quelli, che d'Italia, di Borgogna o die Lucemburgo volessero penetrare in Artesia o Hannonia (quali havemo di sopra nominate provincie Gallicane), nè per quanto Francesi tentassero poi in quella parte si potrebbe portar loro soccorso; sicome anco la Frisia et la Gheldria restarebbono quasi separate dall' altre, perchè così porta la natura del sito, che la Brabantia congionge insieme et collega tutte l'altre provintie, o le separa tutte. Et oltre di questo, riformandosi la disciplina militare, come s'è detto di sopra, et mantenendosi la Brabantia sogetta (la quale, eccettuate le città d'Anversa, di Bruselles et di Malines, s'acquisterà con poca fatica) si venirebbe a poter coltivare centinaja di migliaja de campi o jugeri arativi, quali da cinqu'anni in quà vanno inculti. Onde si cavaria tanto grano, che nutrirebbe gran parte del detto essercito. Et perciò pensano che in essa provincia di Brabantia si potriano constituire diec'otto mille pedoni et due mille cinquecento cavalli, a'quali si daria anco carico de conquistare quella parte del contado di Fiandra, ch' è volta verso Settentrione et Oriente. Et questi medesimi potriano di più, secondo le occasione, travagliare l'Hollandia, la Zelandia, il paesi d'Utrech et quelle parti di Gheldria, che si chiamano Batavia et Velua. Ancora è fresca la memoria, che li soldati del re nel reflusso del mare passarono a piedi di Brabantia nell' isole di Zelandia, eccetto quella di Walcheren, nel qual modo si può anco entrare in Hollandia presso Gorchem, ove il transito non è più longo d'un tiro d'archibuso, et di là poi è facile da penetrare in tutte l'altre parti. Nè è dubbio, che se quelle terre vengono assaltate et cominciano a riprnoavre gl' incommodi della guerra, non tarderanno a trattare di pace et d'accordo, massime che Oranges va ogni dì scadendo dalla gratia loro, nè tiene presidii in suo nome se non in quattro o cinque luochi. Et quelli che sono prattici del paese tengono per fermo, che domata l'Hollandia, il resto ò si renderebbe spontaneamente, ò si conquistarebbe con pochissima difficoltà.

La terza parte dell'essercito, che sarà di 12 mille fanti et mille cinquecento cavalli, pensano che si debba constituire in Frisia presso Groninga, la quale città è necessario che si guardi con gran gelosia, perchè sendo la Frisia tanto disgionta dall'altre provincie, perduta Groninga, sarebbono, si può dire, chiusi tutti i passi da penetrarvi. Qual paese è assai palustre; però non ha bisogno di maggior parte di cavalleria, massime che li nobili di Frisia sono ben a cavello. Et si come sin quì hanno mantenuta con l'armi loro l'ubbidienza di S. M^{tà}. in parte di quel paese, così volentieri et più ardentemente militaranno ogni volta che veggano più prossima la speranza di finire la guerra. A questa parte di gente apparteria la cura della Frisia, della Transiselania, della Gheldria, d'Utrech et di quella parte d'Hollandia, che le sta più vicina.

E anco opinione d'alcuni, che ajutando S. M/à. l'elettore di Colonia et succedendoli d'havere libero possesso di quella chiesa, si potesse, ò per concerto stabilito innanzi, ò per partito che si trattasse da poi, raccommandare a lui et al duca Ferdinando, suo fratello, la Gheldria et la Frisia, aciò con le genti, che l'havessero servito nell'impresa di Colonia, tentasse di ridurre quelli paesi all'ubbidienza di S. Mtà.; la qual cosa sarebbe più facile a lui che ad ogn'altro per l'opportunità delli Stati di Colonia et di Lieggi et di quelli del duca di Cleves, da'quali potrebbe cavare qualche ajuto, et massime dal vescovato di Monistero, mentre restasse nella persona di quello, che hora lo tiene, o cadesse in altro affettionato a questa Corona. Il che importa molto et se ne deve avere gran cura, perchè è molto opportuno alla Frisia et abbonda di cavalleria, tanto che se venisse in mano di chi fosse nimico di S. Mtà., potrebbe fare più danno che hora non si crede, massime se succedesse il disegno al duca Henrico di Sassonia o di Lauemburg, il quale occupa le chiese di Brema, di Paderborno et d'Osnaburgo in quel vicinato, et tiene di più la moglie (per quanto si dice et si crede), né vive come Catholico. Et commettendosi quella impresa all' elettore di Colonia et al fratello, resterebbe tanto minor impaccio all' essercito regio; et in questa maniera S. Mtà. venirebbe a provedere alli Stati suoi nel modo che facevano già l'imperatori di Roma, ma con securezza molto maggiore, perchè essi transferivano il dominio utile delli luochi di frontiere a chi li difendesse, ritenendo per sè solamente il dominio diretto, come si legge in Salustio che a Massinissa fu data da' Romani la Numidia, tolta a Siface, acciò egli la signoreggiasse et la difendesse, là dove S. Mtà. Catca., ritenendo in se 'l dominio entero, non verebbe a concedere ad altri se non il governo et ne caverebbe però il medesimo fine, che saria della defesa delle frontiere, come scrive Lampridio nella vita d'Alessandro Severo et dichiara meglio Giulio Frontini et Aggeno Urbico, i quali dicono che questi paesi, così concessi, si chiamavano Arcifinii: „ab arcendis finibus". Il medesimo instituto fu anco appresso Germani, li quali chiamavano le terre di frontiere Marchie, et quelli a' quali commettevano il governo et la difesa loro marchiones, il quale era nome d'officio, non di principato. Per la medesima causa furono anco dalli antichi re di Spagna fondati gl'Ordini de' cavallieri et ripartite lore le terre de frontiere, aciò le difendessero contra Mori; alcuno de' quali modi per aventura non riuscirebbe male in Fiandra, accommodandolo però secondo che ricerca la diversa qualità de' tempi et de' luochi, et massime con la securezza dello transferire i governi, non il dominio, et eleggendo per ciò huomeni di potenza et d'autorità, li quali veniriano a servire per antemurale alli nimici di fuori et per freno gagliardissimo a quelli, che pensassero di calcitrare di dentro.

Ma tornando al proposito nostro, se S. Mtà. Catca., si truovasse bene di fare l'essercito anco più poderoso di quello che s'è detto, tanto si potrebbe sperare di finire la guerra più tosto, facendo però la destributione secondo la proportione descritta, secondo la quale s'haveriano anco a compartire tutti li danari, che si mandassero, et provedere che fossero mandati a tempo, aciò li soldati non havessero occasione di portarsi male con quelli, che si rendessero spontaneamente, che con gl'altri più ostinati et duri pare a molti che convenga usare qualche severità.

Mentre questo essercito, così diviso, trascorresse la campagna et attendesse

alle imprese secondo la congiontura de' tempi, il prencipe di Parma, come generale di tutti, potrebbe assistere con la sua persona, hora con l'una parte, hora con l'altra, ove vedesse essere maggiore il bisogno di sua presenza; dal qual prencipe giudicano tutti che S. M^tà. riceverà servitio buonissimo con piena fede et honorato valore. In tanto se li ribelli, ò con li ajuti delli Francesi, ò con altri, ingrossassero in qualche luoco, saria sempre tempo ò di ritirarsi in securo, ò di congiongersi con un altro membro dell' essercito, ò di far perdere in altra maniera il tempo all' inimico, sì che non impedisse i progressi dell' altre parti. Co'l qual ordine, ben essecutato, spetialmente nella fedeltà de' ministri, quali in ciascuno luoco dispensassero ben il danaro, nè per negligenza, per pusillanimità, o per maligna volontà abbandonassero il servitio publico, è da sperare, che in poco tempo si riduriano ò per accordo ò per forza quelle provintie all' ubbidienza di S. M^tà., la quale Dio Omnipotente farà felice in questa impresa, tanto giusta, come nell' altre, malgrado di quelli, i quali sperano che debba prima finire la vita di S. M^tà. che questa guerra, et guidano i suoi consigli a tal fine, sperando che a quel tempo s'habbia da spezzare il nodo, il quale hora non si può sciogliere. Et si sa di certo, che Oranges non confida in altro.

Restami di toccarre un solo ponto, il quale dopo l'acquisto di quel paese potrebbe impedire o difficoltare l'instauratione della religione Catolica; il che venirebbe a fare il frutto minore, anzi a destruerlo quasi del tutto, poichè la principal intentione di S. M^tà. è che Dio Signor nostro sia servito et glorificato. Hora dopo questi romori et queste così longhe calamità, osservasi che, sendo cessate le rendite de' beneficii ecclesiastici, non si truovano competitori qualificati, et perciò sono impetrati in Rome da gente mal'atta et vile, la quale si mette a ventura d'uscire di miseria, quando ivi sia la pace. A che, se non si va rimediando in tempo, accadrà, che quando piaccia alla Providenza divina di restituire all'ubbidienza di S. M^tà. et alla vera fede quelle provintie, si pruoverà gran mancamento di ministri ecclesiastici buoni, et le chiese istesse si vergogneranno di vedersi servite da gente così inutile. Et chi vorrà sostituire operarii migliori, bisognerà che truovi modo di mantenerli, poichè li beneficii saranno in mano d'altri, che vorranno conservarseli in ogni modo.

Però saria a proposito far fare officii in Roma, fine che s'havesse in ciò grandissimo risguardo, et si facesse fare scielta d'huomeni da bene, Fiamminghi essuli et altri, dando loro il titolo di tali beneficii, quando si truovano vacare, senza stringerli per hora alla residenza o privarli d'altri officii, beneficii, o tratenimenti c'havessero; solo che stessero preparati per lavorare in quella Vigna, quando i tempi saranno migliori; la quale avertenza si deve havere spetialmente in Utrech.

Questo medesimo da huomo, geloso dell'honore di Dio tanto, quanto quello che hora propone quì, è stato messo in consideratione alla S^tà. di N. S^re. con altre circostanze importanti; ma l'officio sarà all'hora d'efficacia, quando sia rappresentato in nome di S. M^tà. Cat^ca., alla quale pregamo Dio Omnipotente, che doni perpetue vittorie et trionfi contra li rebelli suoi et dispregiatori della vera fede di Christo, redentor nostro, acciò liberata da tale distrattione, possa voltare i pensieri tutti et la potenza infinita in debellare l'Oriente, per assicurare per sempre la republica christiana dall' impeto et rabbia Turchesca, la

quale impresa, gloriosa sopra tutte l'altre, pare destinata ne' cieli et riservata alla felicità et pietà della M^tà. Sua.

Carte Minucciane, Vol. 21 f. 113—131^v (minuut). — *Archivalia* III, n°. 477).

842. 1584, JANUARI 20. — Hertog Otto Hendrik van Brunswijk vraagt aan paus Gregorius XIII een jaargeld om wille van den trouwen dienst, door hem in de Nederlanden aan 's konings zaak bewezen.

Beatissime pater.

Non est quod Sanctitati Vestrae de novo recenseam difficillimam status mei rationem, et vehementer enitar extremam penuriam meam et miseriam, in qua adhuc versor, exagerare, cum Sanctitati Vestrae jam ab aliquot annis exilium meum, causa religionis Catholicae voluntarium, et quam inierim malam gratiam, non solum apud patrem meum ducem Ottenem Brunswicensem, sed et alios plerosque meos consanguineos, principes Imperii, affatim innotuerit. Qua ex causa factum est, ut non solum ego maxima, qua debui reverentia, ad S. V. pedes devolutus, omni alieno destitutus, suum proprium imploraverim auxilium, sed et Serenissimi et potentissimi christianae religionis monarchae, Philippi regis Hispaniarum (ita tamen Sanctitate Vestra auctore) servitio, quam primum me consecraverim, et hucusque in has Belgiae partes, ut idem Serenissimus rex clementer mihi injunxerat, processerim. Sed cum jam per aliquot menses non solum destructionem et depopulationem harum provinciarum magno meo dolore perspexerim, sed et inde resultans omnium rerum immensum pretium, egestatem et deffectum, etiam maximo meo damno, (ut puta, cui ultra alioquin necessarii sumptus non suppeditant) dedicerim et bene expertus fuerim, ita ut quam magnopere etiam restringere res meas coner, omnemque apparatum et faustum longe a me profligem et dejiciam, non tamen mihi sit possibile (licet ex liberalitate regia annui quidam in his regionibus dependantur et mihi proveniant nummi) hac tenuitate mea hic demorari aut diu in his regionibus persistere, nisi ampliori quadam et a S. V. et a multoties jam dicto Serenissimo Hispaniarum rege pecunia ad mei sustentationem prospiciatur.

Quapropter pura aegestate impellor, ut (qui omnino ex proprio neque aliunde nihil habeam, quo mihi consulem, et quemadmodum S. V. ab Illustrissimo principe Parmensi, harum provinciarum gubernatore regio, credo jam erit edocta et informata, quod idem ego Serenissimum regem humillime rogaverim et requisierim) benignam Sanctitatis Vestrae gratiam reverenter et omni qua possum majori subjectione etiam invocem, annua mihi velit subvenire et succurrere pensione, et ea quidem tali, qua et hosce graves in his partibus sumptus melius queam sustinere, et (quod semper mihi prae oculis atque mente magis obversatur) per me Catholica nostra religio subsidium et incrementum suscipere possit.

Liberalitas haec Sanctitatis Vestrae, quam dum omnibus ob fidem Christi exulantibus subveniendo, sibi proprium addicere debet, tum in me erit clarissima et longe perspectissima, magnumque et evidens exemplum statuet omnibus, simili errore, quo ego, a teneris, ut ajunt unguiculis, involutis, ad resipiscendum et ad ecclesiae Catholicae gremium allacriter convolandum, cum non se omni ope neque auxilio destitutos aut neglectos videant, et inde melius vitae et saluti omnium consuletur. Haec modo omnia, ut meipsum, singulari et

perspicacissimo S. V^ae., cujus pedes reverenter deosculor, judicio libentissime submitto, et ut me dignum hac sua annua pensione et gratia, mihi valde necessaria, faciat humillime attestor et precor. Deus Optimus Maximus in totius Christianitatis suae emolumentum et conservationem quam diutissime Sanctitatem Vestram incolumem servet. Datae Tornaci, 20 Januari anno 1584.

Sanctitatis Vestrae
humillimus et obedientissimus filius
Otto Henricus, dux Brunswicensis.

Archivalia I, n°. 2277.

843. 1584, AUGUSTUS 6. — De Spaansche nuntius Taberna aan den kardinaal-staatssecretaris Gallio: over den dood van prins Willem van Oranje [1]).

Con l'altime mie . . . . . Quattro giorni sono con molto piacere universale s'hebbe nova della morte del principe d'Oranges, quale scrivono di Fiandra et Inghilterra essere stato amazzato da un Borgognone con un' archibusata . . . . Di Madrid, li 6 d'Agosto 1584.

Spagna, Vol. 31, p. 180—182 (oorspr. eigenh. get.).

844. 1585, JUNI 19. — Parma aan Giacomo Boncompagni: aandiening van Appio Conti, die naar Rome gaat om paus Sixtus V geluk te wenschen.

Ho dato carico al presente signor Appio Conti, che con la sua venuta a Roma, inviato da me a basciar i santissimi piedi di Sua Beatitudine et congratularsi seco per mia parte della sua assuntione al pontificato, visiti anco l' E. V. in mio nome et la certifichì, che vive in me il solito desiderio di servir la, et che da lei me ne sia data spesso occasione. V. E. si compiacerà adunque d' aggradare questo mio affettuoso offitio et credere al detto signor Appio, quanto intorno a ciò si allargherà seco, che rimettendomi alla sua relatione . . . . . Di Beveren, a 19 di Giugno 1585.

Alessandro Farnese.

Boncompagni-Ludovisi, D 41 (oorspr. eigenh. get.). — *Archivalia* III, n°. 253*g*.

845. (1585, AUGUSTUS). — Beredeneerd voorstel, door Filippo Sega, voormalig nuntius te Madrid, bij paus Sixtus V ingediend, tot een groote krijgsonderneming tegen Engeland, onder aanvoering van Parma en om meteen ook de Nederlanden zoo tot onderwerping te brengen.

. . . . . Et essendo pochi anni dapoi don Giovan d'Austria di f. m. alle strette della pacificatione delli Stati di Fiandra con S. M^tà. et sapendo l'inclinatione della M^tà. S. et il desiderio del papa, per corriero espresso fece intendere a quella Santa memoria, che, stabilendosi l'accordo, saria stata facil cosa, sotto specie di passar per mare in Spagna la gente di guerra, che in virtù delle capitulationi della pace si havea da fare, il transfretarla nel regno

1) Behalve dat van 13 April 1582 is dit de eenige mededeeling van dien aard, welke ik in de Spaansche nuntiatuurberichten heb aangetroffen. (H.)

d'Inghilterra; quando però fosse così parso bene alla S^tà. S. che la si fosse inviata sotto suo nome, sotto i suoi stendardi, et con qualche aiuto d' suoi stipendii. Il papa, che ardea di desiderio dell' essecutione, veduta la congiontura che se li presentava, inviò me a S. Al^za. sotto la coperta d'assistere alla pacificatione, che si trattava, et alla congragatione de' Stati Generali, che seguita la pace si dovea adunare, con ordine severo di persuadere et don Giovanni et li capi dell' essercito a passarsene allegramente in Inghilterra, contentandosi che si passasse sotto suo nome et di sovvenire ancora l'impresa. Ma, come che don Giovanni fosse astretto a concludere la pace per il preciso commandamento che ne tenea dal re, senza aspettar la risolutione del papa, et come che la regina, antivedendo il pericolo che li soprastava se li soldati si fossero imbarcati per mare, procurasse che tra gl' altri capitoli della pacificatione uno fosse, che don Giovanni facesse marchiare la gente Spagnola per terra alla volta d'Italia, et la Todesca alla volta di Germania, et la Vallona alle sue case, occorse che giongendo io a Turino, ivi hebbi l'aviso della pacificatione, dove truovai huomo del signor don Giovanni, che con diligenza era venuto a dimandare il passo per la gente Spagnola al duca di Savoia; talchè il disegno in tutto et per tutto riuscì vano. Non lasciai tuttavia di seguire il mio camino di Fiandra, per rappresentare almeno a quei Stati la buona inclinatione del papa nel particolare della pace in loro servitio, se già non potì mostrare gli effetti et rallegrarmi di tal conclusione, offerendomi et adoprandomi in qualche coseta ancora per l'essecutione di essa, se ben nè quella, come mal fondata, hebbe buon evento.

Di Fiandra me ne passai in Spagna nuntio residente a quella Corte, ma con ordine espresso di tener viva questa prattica d'Inghilterra col re per quello che alla giornata havessero potuto portare le occasioni et le congionture, come a punto non si perdete quella di vedere l'adunanza che faceva il re Cattolico d'Italiani, Alemani et Spagnoli sotto voce dell' Aracchio, offerendo io in nome di S. S^tà. alla M^tà. S. la remissione del sequestro delli frutti di Toledo, che possono importare intorno a due millione d'oro; prorogatione delle gratie del sussidio *Escusando* et Cruciata, che in quel tempo apunto finiva. La prima concessione, che importano ogn'anno un millione et sei cento milla ducati, et 400 milla ducati di nuovo sussidio sopra'l clero di Spagna, et trecento altri milla contanta da pagarsi da S. S^tà., in due anni ogni mese la rato, con speranza d'altre gratie, e sempre che, voltanto S. M^tà. quelle forze per Inghilterra interprendendo l'impresa da dovero sotto li stendardi di S. S^tà., se ne fossero veduti felici progressi . . . . . (f. 249^v).

(f. 251^v). Ma nè questo hebbe effetto per diversi impedimenti, et tra gl'altri: per il sospetto, che hebbe il re della sollevatione de gli Ugonoti di Franzia, particolarmente nemici del duca di Ghisa; per la brevità del tempo a tanta risolutione; per li romori che suspicò che saria stato per fare il clero di Spagna per la nuova impositione, che si disegnava in tempo d'una universal carestia, che de danari et vittuvaglie correva per tutti li regni di Spagna; per il gran bisogno che in quel punto si havea d'inviare soccorso di soldati vecchi in Fiandra; per l'essere molto esausta l'armata di tutte le sorti di provisioni, et particolarmente delle munitioni et armerie lasciate nelle Terziere et carica d'infermi. Oltre che dicevano, che non era mai stato solito di mandare così picciolo corpo di gente Spagnola in luogo di tanto pericolo, così lontano dal

soccorso, in tempo poi che le cose di Fiandra non tenevano stato tale, che li fosse stato sicuro ajuto in quel punto il moto d'Inghilterra.

Basta in somma, che nè questa ancora pote essere la congiontura. Ma non è già che sempre io non habbia trovata inclinatione grandissima nel re, come quello che, appresso al zelo della religione, sodisfattione di S. Stà. et al commodo che saria per risultare alli paesi di Fiandra, viva con ardentissimo desiderio di vendicarsi ancora delle molte et molte ingiurie et gravi danni, ricevuti sempre, et che tuttavia riceve da colei con tante traversie alli buoni progressi della guerra di Fiandra, che per lei non è restato di far tutto quello che humanamente(e) diabolicamente si è potuto imaginare per far perdere, insieme con millioni et la reputatione, quelle provincie hereditarie ancora a S. Mtà., passandoli dall' antica loro bontà et pietà christiana a una sfrenata ribellione alla S. Sede apostolica . . . . . (f. 252v).

(f. 253). Et venendo Anversa in potere del re Cattolico, come già pare che stia al punto di venire [1]), questa giudicarei la proportionata congiontura che dovesse spingere la Mtà. S. a muover l'armi per l'Inghilterra, per impadronirsi per quel camino delle due provincie d'Olanda et Zelanda, che restano impossibili altrimente a ricuperare, se non per voluntaria deditione, o per guerra maritima. Et la prima con tanta ostinatione, come sempre si è veduta in esse et nella ribellione et nelle heresie, è duro a credere che sia per seguire; et l'altra, non possendo fin quì S. Mtà. nella costa di Fiandra truovare porti maritimi, proportionati alla sicurezza di grossa armata, è impossibile che la tenti, se già non si risolve andar per Inghilterra, per non mettere senza speranza di profitto a una perdita certa insieme con la riputatione tutta l'armata, che vi destinasse.

Et stando hora Francesi non solo senza la scorta d'Alanzone, che era già di non poco impedimento et traversia, ma talmente intricati tra loro, che difficilmente possono pensare a casa d'altri, per il zelo, che gli Ugonotti temerano de' Cattolici et questi di quelli per l'uscite del regno rispetto all' interesse della successione; et li heretici Alemani, così divisi di setta con li Inglesi, come che essi Luterani et questi Calvinisti si professino, che, quantonque tutti convengono contra la Sede apostolica, non convengono tuttavia tra loro, sì che il zelo della religione possa muover quelli a soccorrer questi; nè Fiamenghi, che tengono il fuoco nelle proprie case, possono pensare di porgere aqua a quelle d'altri . . . . . (f. 253v).

(f. 263v). Il tempo poi, il modo, la spesa, la coperta, i mezi che si potriano trovare alla preparatione et all' assalto saria che, quanto prima caduta Anversa alla devotione del re Cattolico, che pur con l'ajuto di Dio si spera che sia per essere in breve, restando hormai più poco da conquistare in terra ferma, et restando la durissima coda da scorticare delle due provincie d'Olanda et Zelanda, il principe di Parma, voltato il pensiero con intelligenza dell' elettore di Colonia alla conquista della villa di Berca, posta sul Reno, vi ponesse un presidio in nome di S. Mtà. per tenervelo sin al fine dell' impresa d'Inghilterra, affinchè non restasse libero il necessario commercio di Germania a gl' Olandesi en Zelandesi, se non della maniera che più espediente paresse a S. Mtà., et che intanto in Lisbona sotto nuova voce dell' impresa dell' Aracchio o pure

1) Antwerpen werd door Parma ingenomen 16 Aug. 1585.

di volere invitare, sotto pretesto di qualche nuovo accidente, potente flotta nell' Indie orientali, si racogliessero dal marchese Santa Croce le navi, gente maritima et soldatesca al numero di 12 mille fanti Spagnoli almeno, munitioni et armamenti che fossero giudicati necessarii per l'impresa, et a un tempo istesso in Italia si assoldassero altri 12 mille fanti Italiani sotto colore di voler rinfrescare l'essercito et soccorrere il principe di Parma in Fiandra, et concertato il tempo della giornata per tutto il mese di Gennaro prossimo 1586, tempo opportunissimo per quella navigatione, si facesse marchiare la gente Italiana alla volta di Fiandra per terra, et giunta con quella del principe, fatta risegna generale di tutto l'essercito et scelta di 12 milla fanti et 2 mille cavalli della più esperta soldatesca, s'inviassero alla volta d'Ostendi, dove, fatto all' istesso tempo concertato comparire le navi Biscagline della nuova inventione, bene artigliate et proviste di marinerezza et di quelle munitioni et vittovaglie, che dissimulatamente si fossero potuto provedere nella costa di Galitia et di Biscaglia, sotto pretesto di prepararsi al passaggio dell' Aracchio o per la flotta del l'Indie; et imbarcata in esse navi la fanteria en cavalleria, guidata dal principe di Parma, la dechiarasse per bolla e Breve della S^tà. V. generale generalissimo dell' impresa, et congionto insieme con l'armata, che all' istesso tempo concertato venesse di Lisbona co'l resto della gente del medesimo effetto, o pure in due o più flotte, secondo che da più pratici et periti del paese et della guerra fosse giudicato più conveniente l'assaltare ò per una ò per più parti dell' isola d'Inghilterra, l'assaltassero; che per quanto altre volte ho inteso da gente pratica di quell' isola, pare che conveniria l'assaltarla per tre parti, secondo che più abasso pianamente dirò a V. S^tà.

Intanto, havendo bisogno di gran consideratione quel che si è detto di dichiarare il principe di Parma generale, dico che havendosi l'impresa publicare sotto nome di V. S^tà. e sotto stendardi di Santa Chiesa, et essendo egli principalissimo vassallo della medesima, che per questo et per la peritia delle armi, cognitione della soldatesca, prudenza nel governo, pratica, se non per altro, per relatione almeno del paese d'Inghilterra, informatione di molte cose passate, conoscenza et amore reciproco con Cattolici, che dentro stanno, et fuorusciti Inglesi, per sua mano stipendiati dal re, valore di sua persona, zelo della fé Cattolica, fedeltà et diligenza al servitio del re, fresca memoria di tante sue gloriose vittorie, tremebondo altrettanto a quei popoli et a tutti li circonvicini, come discreto et humano in sapersi consiliare gl'animi delli stessi nemici alle occasioni, non pare che in questa congiontura si potesse forsi nominare generale più proprio, poscia che egli medesimo saria confidentissimo sequestratario di quel regno per V. S^tà. et per S. M^tà. sino a nuova determinatione di esso, secondo che dicevamo di sopra, et sono [1]) d'Inghilterra medesima, oltre l'ordinario calore che daria alle cose di Fiandra, potria giornalmente col consiglio et con l'opra ajutar quei progressi, li quali tuttavia ne i principii de' moti d'Inghilterra non dovriano essere ne' Paesi Bassi più di quelli che da loro stessi succedessero et le congiunture delle cose mostrassero alla giornata, essendo che si haveria d'havere per principal objetto in essi il conservare con buoni presidii quel che si tiene, senza pensare a nuovi aquisti per forza, se non fosse a sorte nelle due provincie di Olanda et Zelanda.

---

1) Of: solo?

Ma non essendo per lasciare il re quelle provincie senza governo, nè conveniente parlar di dar successore in esse al principe di Parma, prima che egli non fosse passato in Inghilterra, affinchè tanto più dissimulato fosse et improviso il suo passaggio, potria il re ordinarli, che lasciato un luogo tenente, alla cui cura restasse il conservare nello stesso stato, che li fossero consignate, quelle provincie dal principe, finchè la M^tà. S. potesse provedere d'una persona del sangue, che passasse alla cura del governo di esse, se pure pensasse senza venire a nuove coventioni di conservare gli antichi capitoli a gente di tanta contumacia, cosa che pur si crede che anco sempre saria laudata, fintamente almeno, che la M^tà. Sua si vedesse totalmente superiore et patrone loro.

Et quando si havesse a fare elettione di persona del sangue, si potriano inviare da S. M^tà. ò il Ser^mo. cardinale Alberto, ò madama di Parma, ò il duca Guglielmo di Baviera, et tra questi, stante la grave età già di madame et la tenera del cardinale Alberto, io tenerei per il più accertato il duca Guglielmo, essendo che per l'essemplarità della vita Cattolica, pratica et prudenza del governo, autorità di sua persona, spalla del fratello assentito nelli due Stati di Liegi et di Colonia et stretta parentella co'l duca di Cleves, con l'ajuto di qualche persona pratica delle armi, et con l'assistenza d'un' altra dipendente dalla S^tà. V., fosse per darsi molta arte et haversi ottima mano in migliorare sino all'intiera perfettione le dissonanze de questi Stati. Et quando poi paresse pure a S. M^tà., che il non inviare persona del sangue non fosse per causare difficoltà o disturbo, non mancariano altri capitani valorosi di prudenza et di autorità per governare in pace et in guerra. Et tra gl'altri per adesso mi sovengono ò Vespasiano Gonzaga ò il duca di Terranova.

Lasciate donque in buon stato di sicurezza le cose di Fiandra et pigliato buon ordine all'armata di 24 o 25 mille fanti almeno et doi mille cavalli, che tanti basteriano secondo la relatione de gl'huomeni del paese, si crede che fosse per essere opportuno lo sbarcare a un tempo istesso per Irlanda et Inghilterra.

(f. 270^v). A questo effetto dunque et per impedire a tutto loro potere li commercii sodetti et li piscaggioni, con pigliare tutte le navi et barche et persone de' particolari mercanti, marinari o pescatori dell' una et dell' altra natione, senza mal trattarli però, nè concedergli riscatto, ma tenerli presi solo per la causa publica, havriano da restare lesti et ben provisti di soldatesca, marinerezza, armamenti, munitioni et buoni capi tutte tre le parti dell' armata, delle quali constituendosi capitano generale di mare, saria forsi bene che fosse tale, che venisse subalternato al principe di Parma, da dechiararsi però generale generalissimo di mare et di terra a questo effetto, per conservare maggiore intelligenza tra di loro et ritirarne più profito per l'impresa. Al servitio della quale importeria sempre molto, che si tenesse rispetto alle navi, mercanti et marinari Scozesi, Francesi, Norvegesi, Svetii, Danii et altri Alemani o Polachi, quando però per la parte d'alcun di loro non si fossero prima fatti moti di rompimenti manifesti di guerra per volere impedire, quel che non si crede per le ragioni dette di sopra, così santa opera; et ultimamente essere rigorosissimo con gl'ostinati et humanissimo con quelli che venissero a voluntaria penitenza, et liberalissimo, col pegno però sempre in mano, con quelli che fossero fautori dell' impresa.

Ma che affatico io più oltre V. S^tà. in toccarli tanti particolari di cosa,

alla quale per ancora siamo tanto lontani? Et trattando di commettere l'impresa a un prencipe, non meno accorto et discreto che valoroso et pieno d'intimo desiderio di servire accortamente a Dio, a V. Stà. et a S. Mtà. . . . . (f. 271v).

(f. 272). Et perchè dalla publicatione di questi ministri potria nascere confusione et publicità più presto di quello che fosse per convenire al negotio, saria forse bene, venendo il caso, a crearli molto prima con pretesto di andar a dar sesto et ordine alle cose delle provincie di Fiandra, che vivono a divotione del re Catholico; overo, per non fare anco tanto romore, si potria fare elettione di prelato che, sotto titolo di nuntio al principe di Parma per qualche negocio particolare, sene andasse a quella volta assai prima del termino prefisso, et di là poi, fatto scelta d'altri huomeni, al tempo opportuno se ne passasse in Inghilterra, come s'è detto di sopra, o in qualche altro muodo più secreto, secondo che et il tempo fosse per insegnare, et più particolarmente si potria discorrere, quando venisse la congiontura di trattar del modo . . . . . (f. 272v).

(f. 273v). Et quanto all' oblatione, direi che V. Stà. potria far l'istessa al re, che per mezzo mio fece la S. M. di Gregorio. Et se la Stà. V. vedesse qualche tepidezza nel re o ne' ministri, stringendosi valorosamente nella sospensione della confirmatione delle gratie, si poneria sicuramente in ragione. Ma quando paresse loro poca l'oblatione pecuniaria delli 300 mille scudi, non havria da guardare la Stà. V. al mio parere nè in cento nè in 200 mille scudi più, per vedere con tanto servitio de Dio accrescersi tanta riputatione a questa S. Sede, gloria a se stessa. et quiete et contento all' anima della Stà. di Pio V, essendo che si figuri da' pratici che per unire, condure, sbarcare et mantenere sei mesi questa gente in Inghilterra, S. Mtà. sia per spendere meglio di tre millioni d'oro.

Et quando di questa pratica si havesse a trattare in confidenza et secretezza con altri principi, come saria col re di Polonia, con l'imperatore, co'l re di Svetia, con l'istesso duca di Ghisa, con quello di Baviera, con quel di Cleves, con li capi della compagnia Anseatica, sogliono essere ottimi instromenti per simili affari, di gran secreto, con gran prestezza et poca spesa, li padri della compagnia del Giesù,

Non lascierò di dire che intendo che quì nella casa professa se ne ritruova uno, poco fa tornato di Londra, dove è stato lungamente prigione, che verisimilmente potrà sapere particolari più freschi di quel regno et dei progressi di quella mala femina, co'l quale io non ho parlato. Ma se paresse bene alla Stà. V., si potria parlar seco per pigliare informatione di quel più ch'egli ne sapesse.

Carte Minucciane, Vol. 22, f. 245v—274 (gelijkt. afschr.). — *Archivalia* III, nº. 491.

846. 1586, MEI 21. — Sixtus V zendt aan Parma den gewijden hoed en degen [1]).

Dilecto filio, nobili viro, Alexandro Farnesi, Parmae et Placentiae principi, Sixtus papa V.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Nullis magis sermonibus delectamur quam iis, quibus celebratur specta-

1) Deze eereteekenen werden, na de verovering van Neuss, aan Parma overhandigd door den Keulschen nuntius Bonomi; zie Ehses-Meister, *Nuntiaturberichte*, 1e Abt., 1e Hälfte, S. 209, noot 2.

tissima virtus tua. Celebratur autem ab omnibus magna cum laude prudentiae continentiae, fortitudinis, pietatis in bello isto difficillimo, Dei gloriae causa a rege Catholico suscepto, usque a prima aetate administrando. Sed sunt hominum laudes ipsae per sese, ut coetera humana omnia, fluxa et caduca; illa multo maxima ac perennia, quae eximiae virtuti tuae assiduisque laboribus a Deo sunt reposita praemia, quae te tota mente spectare certum habemus, summaeque ejus bonitati gratias agere, quod voluerit tua in primis opera uti in causa omnium gravissima Catholicaeque ecclesiae amplitudini, provinciarumque istarum saluti pernecessaria, tibique tantam facultatem tribuerit tanta in re virtutis explicandae inaestimabiliumque a se praemiorum promerendorum. Qua etiam spe incredibiliter laetamur tua causa. Quia igitur totus et animo et corpore occupatus es in Catholica religione tuenda inque ejus hostibus delendis, mittimus Nobilitati Tuae per dilectum filium Antonium Grimanum, patricium Venetum, cubicularium nostrum secretum, nobisque tum generis tum animi nobilitate in primis charum, ensem et pileum, veteri Romanorum Pontificum instituto benedictum in sacrosancta Natalis Domini nostri Jesu Christi celebritate, non ut te adversus Christi hostes incendamus, re enim ipsa semper declarasti nihil posse fieri ardentius, sed ut habeas hoc a nobis testimonium singularis virtutus tuae. Oramus Deum, ut caput tuum muniat galea salutis, dexteram armet gladio spiritus, utque tibi sit pro gladio Gedeonis ad sui nominis gloriam, interitum hostium fideliumque suorum salutem. Volumus autem haec tribui Nobilitati Tuae, peracto hujus rei causa per aliquem, in ecclesiastica dignitate constitutum, quem ipse malueris, sacrosancto Missae sacrificio. Omnibus autem ei actioni praesentibus, poenitentibus et confessis, Dei misericordia confisi, beatorum apostolorum Petri et Pauli ac nostra auctoritate, viginti quinque annos et totidem quadragenas indulgentiae de thesauro Ecclesiae elargimur. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, di vigesima prima mensis Maji, anno domini millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 691. — Vert. bij Bor II (boek XXI), p. 739, waar 25 Februari.

847. 1586, JULI 16. — De Spaansche nuntius Cesare Spacciani aan kardinaal Girolamo Rusticucci: over het mislukte gezantschap van den Deenschen koning Frederik II naar Philips II, om dezen tot vrede met de afvallige Nederlandsche gewesten over te halen.

. . . . . Ho voluto aggiungere le presenti righe per far'intendere a V. S. Illma., che li dì passati venne quà come incognito un'ambasciatore del re di Danimarca, per trattare con questa Maestà, che si volesse contentare di acquetarsi con li suoi popoli di Olanda et Zelanda, con permettere, che vivessero a modo loro quanto alla religione, et che potessero essi ancora ritenere le fortezze loro con obedire poi nel resto intieramente al re. Et si crede per cosa certa, che questa ambsciata sia stata procurata dalla regina d'Inghilterra per addormentare, et anche con peggior fine, che non mostra in se la cosa istessa, che pure è pessima. Et hieri quaesta Maestà gli fece rispondere, che non solamente non voleva mai consentire, che quei popoli vivessero hereticamente, ma era resoluta di lasciar obligo alli suoi successori in perpetuo di non li ricever mai in gratia, se non ritornassero Catholici. Et con questa risposta è stato spedito

l'ambassciatore di Danimarca, secondo che hoggi m'ha detto questo di Venetia . . . . . Di Madrid, li 13 die Luglio 1586.

Spagna, Vol. 32, f. 179 (oorspr. eigenh. get.).

848. 1586, JULI 28. — Philips II aan den koning (Frederik II) van Denemarken: antwoord op diens bemiddelend voorstel tot vrede met de afvallige Nederlandsche gewesten.

Lettera del re di Spagna al re di Danimarca.

All' affettione, che V. A. mostra verso di me per la lettera sua, corrisponderò per la parte mia col medesimo amore, et haverò cura, che in quanto occorrerà per l'avenire ella continui, come farò io ancora.

Il sentire i grandi travagli havuti, et che tuttavia durano nelli Stati miei Bassi, con così longa guerra et rebellione, è cosa degna dell' A. V. et propria di tutti re et principi per esser causa di vasalli contra i suoi signori tanto aborrita et di tanto cattivo essempio et consequenza per tutti. Et che da me non li sia stata data occasione per tal motivo, è tanto chiaro, che non accade ponerlo in dubio. Et quanto nel principio sia stato cagione qualche cattivo spirito [1]) per ingannare il misero popolo et inquietarlo per ottener' l'intento suo sotto qualche apparenza, (hoggi) già bastantemente (si) può essere disingannato di tal artificio. Et la clemenza paternale, con la quale ho ricevuto tutti quelli, che hanno voluto tornare alla debita obedienza, è sufficiente testimonio (dell')l'amorevolezza, con la quale da me son trattati, perchè gl'altri, che vorranno fare il medesimo, lo conoschino.

Quanto alla libertà delle conscienze, che V. A. dice che sarebbe mezo per acquietare il tutto, non deve esser propostami, poichè essendo chiaro, che niun principe permette altra religione a i sudditi che la sua, principalmente per via di religione, poi per rispetto di Stato ancora, come può esser lecito a me di far d'altre maniera, non potendo io, che tengo la vera religione, fare altramente di quello, che fanno gl'altri principi nei suoi paesi per false, che sieno le sue religioni? Perchè oltre al permettere cosa contra la santa fede Cattolica et l'obedienza, che io et li posteri et le sudditi miei dovemo et habbiamo promesso et perpetuamente habbiamo da conservare verso la S. Chiesa Romana, et nostro Santissimo padre, che pressede in essa come vicario di Christo in terra, haverissimo da render conto a Dio di tal mancamento. Onde più tosto perderei tutti li miei Stati che conceder questo, ben l'assicuro che nessuna altra cosa potranno desiderar' da me quei popoli in beneficio loro, che non trovino.

Et perciò non dovendo esser misurato d'altra misura di quella che a ciascheduno conviene in casa sua, non dubito che l'A. V., confessando star' dal canto mio la ragione, come non si può negare, conoscerà che non sono per causa mia nati li danni, che seguitano da quella guerra, nè manco resta da me l'haver procurato di oviarli. Et se li miei igannati sudditi vorrano tornare alla vera obedienza, trovaranno perdono, clemenza et pietà, come l'hanno trovato tutti gl'attri.

Quanto alla cattiva vicinanza, che mi vien fatta da Inghilterra, tutti

1) Oranje.

sanno, se in quella regina vi erano cause et obligo per trattar meco altramente. Et l'A. V. può considerare di quanta poca sostanza sono le ragioni, con le quali vuole escusare quello che fa, poichè le concordie antiche di quel regno con li Paesi Bassi è chiaro, che s'intendono, chi vuol considerarle sanamente, salvo fra i principi d'ambo le parti et non fra i sudditi.

Tuttavia atteso il buon animo, col quale credo che si muova l'A. V. a desiderar questa concordia, non ho voluto serrar la porta in cosa, dove mette la mano così buon mezzano et fratello. Et perciò quanto tocca alli particolari che mi propone, rimetto et commetto al principe di Parma, mio nepote et governatore generale nei Paesi Bassi, che quando l'altra parte s'accosterà al dovere, egli non si allontani da essa, et perchè insieme l'A. V. intenda quanta ragione vi è, perchè seguiti la satisfattione, dove hanno precesso le offese.

Ma quando in Inghilterra si ricusi questo, V. A. da se potrà facilmente conoscere, che non la respettano quanto io la stimo et amo; il che è in tal maniera, che sempre mi trovarà nelle occasioni perfetto amico et fratello. Dall'Escuriale, alli 28 Luglio 1586.

Spagna, Vol. 32 p. 204—204v (gelijkt. vertaling). — *Archivalia* I, nº. 1294 en 2279 (waar: 1 April).

849. 1586, AUGUSTUS 23. — **Sixtus V wenscht Parma geluk met de verovering van Neuss en moedigt hem verder aan.**

Dilecto filio, nobili viro, Alexandro Farnesio, Parmae et Placentiae principi, Sixtus papa V.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Accepto nuntio optatissimo de Novesio, Dei primum benignitate, tum tua excellenti virtute recuperato, egimus statim divinae bonitati gratias, quantas potuimus maximas, tum Tuae Nobilitate omnium bonorum cumulum, omnemque foelicitatem precati sumus. Multum vero nos tibi debere agnoscimus. Scis enim nos de Novesio vehementer sollicitos fuisse ejusque recuperandi spem in tua maxime virtute positam esse judicasse postulasseque, ut velles ea in re Catholicae ecclesiae caussae inservire. Tu vero, qui in hanc unam causam usque a pueritia omni studio incubuisti (huc enim semper spectavit Catholici regis conatus in bellico [1]) bello suscipiendo tuoque ductu gerendo) rem subito peregisti vicistique magna tua cum gloria, summa autem cum animi nostri laetitia. Quae restant in provincia ista Coloniensi, summa facilitate et celeritate recipies. Iis expeditis, totum Belgicum bellum conficies tanta cum gloria, quanta unquam contigit clarissimis ducibus, devictis hostibus acerbissimis et capitalissimis. Talem enim exitum pollicetur Dei benignitas, causae aequitas, virtus tua. Datum Romae apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die vigesima tertia mensis Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, pontificatus nostri anno secundo.

Archivalia I, nº. 692.

1) Lees: Belgico.

850. 1587, FEBRUARI 7. — De Spaansche nuntius (Spacciani) aan den kardinaal-staatssecretaris: over het door Parma aan koning Philips gedane, maar afgewezen voorstel om in Noord-Frankrijk den hertog te Guise te gaan helpen.

. . . . . Dal medesimo ho anche inteso, che il duca di Parma ha dato parte a S. M^{tà}. et dimandato consiglio, se doveva dare orecchio et ajuto al duca di Guisa, il quale haveva intelligenza di pigliare con un poco di ajuto del re Cattolico di gente o di denari due piazze alli confini di Fiandra di molta importanza, che sono del duca di Birone heretici et sono raccomandati a Francia. Et benchè il duca di Parma dicesse, che per questo non si violava la pace in Francia, non di meno S. M. Cattolica non ha voluto dar orecchio a niuno delli due corrieri, spediti quà a posto per questo negotio . . . . .

Chigi M II 45, f. 10—10^{v} (gelijkt. naar cijferschrift).

851. 1587, JULI 29. — Sixtus V belooft onder zekere voorwaarden aan Philips II een millioen dukaten voor zijn krijgstocht tegen Engeland [1]).

Sixtus papa quintus.

Quod intimis affectibus florentissimam olim, nunc plane perditam, Angliae et Hiberniae conditionem miserantes assidue a Deo lachrimis votisque precati sumus, ut qui nostris illorumque populorum peccatis offensus ea regna juste a se abjecit, placatus piorum precibus et sanguine servorum suorum in eis effuso ad se misericorditer revocaret, nunc tandem veluti signo, ad bene sperandum de illorum salute divinitus elato, haud dubie nostro hoc tempore confidimus eventurum. Siquidem charissimus in Christo filius noster, Philippus Hispaniarum rex, christianae pietatis zelo accensus et Catholicae religionis studio inflammatus, jam accingitur ad prelianda bella Domini, nempe adversus impiam foeminam, jampridem ob impurissimas eius hereses notoriumque schisma anathematis mucrone percussam, quae cum se caput Anglicanae ecclesiae mandet appellari, cumque Catholicae religionis edictis et poenis atrocissimis prohibuerit, exsecrandum vero impietatum atque heresum publice introduxerit exercitium, nobilissimas insulas ab unitate Catholicae ecclesiae sejunctas, oppressas violenta tiramidi detinet, secumque illas in exitium miserrime pertrahit, crudelius saeviens in animas eorum, quos impietati suae obsequentes demittit incolumes, quam in illos, quos pro veritate Catholicae fidei reluctantes, inaudita immanitate novis cruciatuum generibus jubet excarnificari. Quem sane gloriosam motum divino Spiritu afflante in Catholici regis pia mente excitatum, sicut nos nostris consiliis et adhortationibus saepius urgere hactenus non destituimus, ita nostris et Sedis apostolice collatis opibus temporalibusque auxiliis ad Dei omnipotentis gloriam et Catholicae fidei exaltationem pro ea, quae nos angit omnium gentium regnorumque sollicitudine, omni conatu promoveri paratos nos esse profitemur.

Quapropter, si hoc anno 1587 fiet expeditio, nos ex nostro apostolicaeque

1) Deze toezegging werd op bovengenoemde voorwaarden nog denzelfden dag, maar voorloopig, aanvaard door den gezant Olivarez (f. 142—142^{v}) en door Philips zelf 12 Sept. 1587 (f. 148—148^{v}). De betaling werd door paus Sixtus toevertrouwd aan de bankiers Pinelli en Gentili, bij breve van 30 Juli 1587 (f. 156—157 gelijkt. afschriften). — Vgl. Meyer, *England und die katholische Kirche* (Rom, 1911), S. 274—275.

Sedis aerario decies centena millia aureorum nummorum conferemus. Utque Catholica Majestas ob assignatam hanc pecuniae summam ex credito commoditatem praemature possit accipere, jam nunc tradimus singrafas mercatorum, qui Majestati Suae curent hanc summam solutam iri terminis et modis infrascriptis. Nempe quingenta millia statim ac classis regia in Angliam appulerit et exercitus in terram fuerit expositus; et deinceps, hoc eodem bello in eadem insula durante vel dicto Angliae regno Dei miseratione capto, alia quingenta millia in uno quoque bimestri usque ad integrum predictorum decies centenum millium solutionem.

Ob id nos in verbo Romani pontificis tum nostro, tum hujus S. Sedis nomine ita praestare atque adimplere promittimus, et Statum, dominium omniaque Romanae Ecclesiae bona obliganus, necnon ad majorem Majestatis Suae cautelam iisdem de rebus publicam scripturam, decretum aut instrumentum de consensu venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium conficimus.

Praeterea ubi S. M. proposuerit gratias, quas ad hanc expeditionem promovendam desiderat, eas considerebimus, et quantopere ad satisfaciendum ejus Majestati prompte simus, re ipsa ostendemus, cum persuasum nobis sit postulationes non nisi rationabiles atque honestas neque admodum onerosas fore.

Quam sane oblationem et promissionem, non aliter quam cum conditionibus, conventionibus et pactis infrascriptis fieri intelligimus:

Ut si predicta Angliae et Hiberniae regna, quemadmodum speramus in Domino, recuperentur, eum Sua Majestas eorundem regnorum nominet regem, de quo sperari tuto possit, ut Catholicam in eis religionem stabiliturus et conservaturus sit, quique huic S. apostolicae Sedi gratus existat et ab ea eorundem regnorum investituram accipiat.

Ut apostolica Sedes restituatur redintegreturque ad census, jurisdictiones, jura et actiones, quas habebat in iisdem regnis, antequam Henricus Octavus a Romani pontificis et hujus S. Sedis obedientia se subtraheret.

Utque detur opera quam diligentissime, ut ecclesiastica bona ecclesiis, monasteriis, collegiis, hospitalibus et locis piis re ipsa plenarieque restituantur, ea ratione temperamentoque debito adhibito, quod huic S. Sedi ejusque Majestati pro tempore ad Dei obsequium illorumque regnorum utilitatem magis visum fuerit expedire.

Insuper ejus Majestas recipiat et promittat praedictas conditiones, conventiones et pacta se observaturum sub verbo regio per publicam scripturam seu publicum et authenticum instrumentum, ac propterea constituat suum legitimum procuratorem, dilectum nobis filium, don Henricum de Guzmani, comitem de Olivares, S. M. apud nos oratorem ordinarium, vel quempiam alium ejusdem Majestatis ministrum, cum ampla facultate obligandi Majestatem Suam, etiam sub verbo regio, ad effectum conficiendi publicum instrumentum super praemissis. Quod ubi stipulatum confectumque fuerit, eadem Majestas Sua ratificabit, et ut suo quoque tempore a primo futuro Angliae Hiberniaeque rege, a M. S. ut supra nominando, ratificetur efficiet. In quorum omnium fidem praesentes fieri mandavimus, easque nostra manu subscripsimus.

Roma in Esquilio, die 29 Julii 1587.

Ita promittimus: F.

Borghese, III, Vol. 124^{c}, f. 140—141^{v} (gelijkt. afschr.). — Gedr. A. O. Meyer, t. a. p., p. 454. — Vgl. Pasture, *Inventaire*, p. 177.

852. 1587, AUGUSTUS 7. — Sixtus V aan Philips II: over den krijgstocht naar Engeland en over de volstrekte gehoorzaamheid in gewetenszaken aan den paus verschuldigd.

Carissime in Christo fili noster, salutem et apostolicam benedictionem.

Questa mattina ho tenuto Consistoro, et s'è fatto l'Alano [1]) cardinale, per dar soddisfattione a Vostra Maestà. Et ancor che io nel properlo habbia tenuto pretesto molto lontano di ogni sospetto, nondimeno mi si dice, che per Roma subito fu cominciato a dire: hora mettianci in ordine per la guerra d'Inghilterra. E questa sospittione correrà per tutto. Però la Majestà Vostra non metta tempo, acciò non faccia maggior danno a quei poveri Christiani, per chè tardandosi quello che lei ha giudicato bene, tornerebbe in male.

Intorno all' ajuto per l'impresa, io ho fatto esseguir subito tutto quello che il conte d'Olivares ha domandato. E credo, che mandi il tutto a V. M. La V. M. dovendo fare questa impresa, procuri prima bene raconciliarsi con Dio N. S., per chè il peccato de prencipi distrugge i popoli e disfa i regni, e di niun peccato più si sdegna Dio che della usurpata giurisdizione sacra (*hierover wordt Philips streng gekappitteld*) . . . . . Io ho gettato per questo gran peccato di lei molte lacrime, et confido, che lei s'emenderà, et che Dio le perdonerà. Al vicario di Dio si deve nelle cose della salute obedire senza replica. Et così spero, che lei esseguirà, et li prego ogni bene. Di Roma, a 7 d'Agosto 1587.

Borghese, I Vol. 799 f. 230—232v (gelijkt. afschr.). — Vgl. Pasture, *Inventaire* p. 50.

853. 1587, DECEMBER 1, KEULEN. — Frangipani aan den bisschop van Würzburg. Mededeelingen omtrent het voorbereiden van de Armada en omtrent geruchten, alsof Elisabeth uit vrees bij de Hollanders zou aandringen op vrede met Spanje.

Ad dominum episcopum Herbipolensem [2]).

Illustriosine et revandissime domine Colendissime.

. . . . . .

De rebus Belgicis quod scripsi praeparatis: Leodii, Nemur, Bruxelles et Antwerpiae, jam festinato est in promptu et cito locus, huic maximo bellico apparatui constitutus, apparebit. (Ex) Nemur his diebus praeteritis don Joannes Mastrich secum vexit magnum velarum linteatarum numerum pro classe optanda, magnam pulveris tormentarii et nummorum quantitatem. Exercitusque Parmensis audio Tornaci fieri delectum, voce militum prolapsa in Angliam expediendi, classique Hispanicae sub duce marchione Sanctae Crucis Gravelingam uniendi. Ideoque ex literis, Londini datis pridie Calendas Octobris, reginam Angliae classis Hispanicae metu, Biscaja infra paucos dies discedendae, 20 naves ex majoribus, ad praeliandum munitas, quam celerrime praeparandas curasse, valdeque timere exeterorum militum invasionem, multoque magis suorum defectionem.

At dictis literis, Londini datis, et alteris Ambsterdami (sic) pridie Novembris

1) Dr. William Allen, de stichter van het seminarie te Douay, op aanzoek van Philips tot kardinaal verheven, met het doel hem na de verovering van Engeland aan het hoofd der Katholieken aldaar te plaatsen.

2) Julius Echter von Mespelbrunn, bisschop von Würzburg.

datis, fertur reginam Angliae pacem constitui desiderasse, nec amplius velle detinere suspensos ducem Parmensem et regem Daniae, ideoque destinasse Ortels, agentem Ditionum, et Herbert doctorem ad Hollandenses, ut infra certum temporis spatium decernerent si una secum paci velint assentiri. At arbibrantur omnes non statim ab Hollandensibus pacem amplectendam, sed eorum causam tempori rejiciendam, donec eorum cogitatui satisfiat; attamen redeuntibus ex Hollandia commissariis fertur deputatos negotio pacis Londino discessuros. Quae modo afferuntur de pace nonnullis ob Hispanicam expeditionem incredibilia videntur, cogitantque ex Hollandensium divisione illuc omnia dirigi, brevique aperientur, exitumque spero initiis respondere. . . . .

Datum Coloniae, Kalendas Decembris 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie Frangipani, XII, B 9, f 83 r en v.

854. 1587, DECEMBER 2. — Frangipani bericht over toebereidselen van de Armada en over geruchten van vrede, welke Holland op aansporing van Elisabeth met Spanje zal sluiten.

Al cardinal di Sans. [1]).

. . . . . .

Le provissioni di guerra, ch'io scrissi farnese quì alle frontiere, se sono unite per seguir' il Signor duca di Parma verso il mare con grandissimo apparato di guerra navale, alquale si scrive che s'unirà il marchese di Santa Croce con l'armata di Biscaia, di che s'intende con lettere di Londra dell'ultimo d'Ottobre, molto temere la regina d'Inghilterra. Et si raggiona di pace, per il ch'haveva mandato verso Hollanda l'agente delli Stati col dottor Herbert alli Stati d'Olanda aciò l'habbiano à dar la resolution' se voglione insieme con lei intrar nel detto trattato di pace. Ma si stima che l'Olanda vorranno veder' prima se sara proposto qualche cosa convenevole al disegno loro et quello ch'il tempo li mostrerà. Ma speriamo che la discordia, che è tra quei che governano et li popolo portarà il negotio della pace al fin' desiderato. Li 2 di Decembre 1587.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani, XII, B 9, f. 85v.

855. 1588, FEBRUARI 21, KEULEN. — Frangipani biedt zijne diensten Francisco Verdugo aan. Hij heeft na het innemen van Bonn Parma aangeraden Verdugo daarheen te zenden om de stad te helpen ontzetten. Betuigt zijn ingenomenheid dat dit voorstel is aangenomen. Heeft zich verzet tegen den aartsbisschop van Keulen, die betreffende Bonn een overeenkomst met den vijand wilde sluiten.

Al signor colonello Verdugo.

Fin adesso non ho avuto occasione d'assicurar vostra signoria molto illustrissima della voluntà mia verso di lei prontissima in suo servizio, così come senza quest' ostaculo ella poteva moverse à valerse di me che l'havrei servita in ogni tempo come servirò sempre che li piacerà commandarmi. Ma adesso cor l'occasione della perdita di Bonna non posso mancar' di fargli sapere, che conoscendosi da me il pericolo non solamente di questa villa ma di tutta la

1) Julius Antonius Santori, aartsbisschop van s. Severino.

sua provincia, restando Bonna in mano del nemico, scrissi al signor duca di Parma per l'aiuto di Sua Altitudine, supplicandola ultimamente che volesse destinar' la persona di vostra signoria molta illustrissima con la sua gente à quest' impresa, non bastando la cavallaria del signor principe di Chimay. Et avend' inteso che da Sua Altitudine li sia venuto questo ordine, io me ne rallegro con lei infinamente, così per il servizio di Dio come per l'altro di sua Maestà Cattolica. Però voglio ch' ella sappia che il signor elettore di Colonia, dopo di haver' dimandato aiuto al signor duca di Parma, ha dato tuta la sua autorità al signor Paolo Storio su quest' impresa, su laquale tratta adesso col nemico una tregua di otto mesi, lasciandoli la piazza di Bonna et alcun' altre ville convicine sue tributarie, con potestà di tenervi quattro cento cavalli oltre la fantaria et fortificarla, al che mi sono opposto come cosa preiudiciale a Dio benedetto, alla Sede apostolica, al re Cattolico, et a tutta la republica christiana. Di che ho dato aviso al signor duca di Parma, et darò in Italia a Nostro Signore, così come ho voluto dare a vostra signoria molto illustrissima, alla quale bascio la mano e prego dal signor Dio ogni felicità. Di Colonia, li 21 di Febraio 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 9, f. 159r en v.

856. 1588, APRIL 2. — De particuliere secretaris van Sixtus V aan den Spaanschen nuntius (Spacciani): over 's pausen diepe neerslachtigheid wegens de Armada.

Se l'armata del re Cattolico fossa uscita il Settembre et Ottobre passato, N. S. haveva certa fiducia, che dovesse ottenere vittoria. Hora è tanto disconfidato di se stesso, che non si può indurre a credere, che habbia a sortire buon fine. Et ogni volta che si ricorda, che habbia ad uscire, non può tenere le lagrime, che li piovono largamente da gl' occhi. Et nel leggere la cifra de V. S., se bene la tiene per vanità, non si ha potuto contenere, che non pianga meco, et tanto dirottomente che ha indotto me ancora in piangere. Ma questo sia tra lei e me.

Giov. Andrea, vescovo di Bertinoro, segretario di N. S.

Chigi M II 45, f. 11 (minuut voor cijferschrift, eigenh.).

857. 1588, MEI 5. — Berichten over Maarten Schenck van Nideck.

Al Signor cardinal Montalto.

— — — — Dal Schenchio s'intende variamente; molti dicano che da Westfalia sia passato nelli Paesi Bassi, et habbia dalli Stati procurato ajuto di cavalleria; altri scriveno di 300, altri di 500 et fin di 800 cavalli, con animo di occupare qualche altro luogo di questa chiesa in Westfalia. Ma da altri mi si scrive il contrario; che egli si trova solo; ch'à Dio paccia sia così. — — — —

Di Colonia, li 5 di Maggio, 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 9, f. 216v.

858. 1588, JUNI 10. — De Spaansche nuntius (Spacciani) aan den kardinaal-staatssecretaris: over een namens koningin Elisabeth aan koning Philips gedaan, maar afgewezen vredesvoorstel, in betrekking tot Holland en Zeeland.

Questo, che hora io scrivo, l'ho inteso da uno buono religioso, che lo sa in secreto; et perciò non mi ho potuto nominare la persona. La settimana passata vennero quì lettere di Inghilterra del l'ultimo di Aprile, scritte dal secretario della regina ad uno signore, che fa ufficio di ambasciadore di un principe appresso il re Cattolico, nelle quale bravando in principio, finalmente viene a dire, che la regina è tanto amica di pace, che si contenta di restituire a S. M. li suoi lochi di Olanda et Zelanda, con conditione però, che ogniuno possa vivere et credere a modo suo, et che, quando non si faccia di questa maniera, la regina li difenderà; et se bene brava terribilmente, nondimeno lo prega a fare ufficii buoni per la pace. Havute queste lettere, quali non si sa chi le habbia portate, perchè furono trovate su la porta di detto signore, subito se ne andò all' Escuriale a mostrarle a Don Giovanni di Idiaquez et poi a S. M^{tà}., la quale immediatamente fece la risposta molto buona, che in sostanza era, che S. M^{tà}. non si era mossa a questa guerra per recuperare solamente li Stati suoi hereditarii, ma principalmente per ridurre il regno d'Inghilterra alla obedienzia della Chiesa Catholica romana, et liberare quelli popoli da tanta oppressione, che patiscono nell' anima et nel corpo, et che senza questo mai haveria deposto le armi. Et commandò al detto cavaliero, che così rispondesse risolutamente. Et perchè sono assicurato de visu, et non de auditu, che questo è vero, ho voluto darne subito aviso a V. S. Illma., persuadendomi che N. S^{re}. non possa sentire nuova più grata di questa, benchè della piena et buona voluntà di S. M^{tà}., sempre ogniuno è stato sicurissimo. La rìsposta sudetta credo, che si inviarà per via di Francia; et spero che arriverà in tempo, che non ci sara più occasione di trattare, nè di pensare di pace.

Chigi M 45. f. 129—129^{v} (gelijkt. naar cijferschrift).

859. 1588, AUGUSTUS 16, LEUVEN. — Frangipani aan kardinaal Montalto: berichten over de Armada.

— — — — Quì dopo di essersi intesa la venuta con molta prosperità dell' Armata d'Hispagna nel canale d'Ingliterra et di essersi incontrata con l'altra di Drago [1]), sono stati scritti alcuni particolori soccessi dalla prima settimana del mese insino al di d'hoggi, così variatamente, che nè ancho adesso può dirsi di certo cosa alcuna. Per il che mi son mosso a mandar' l'avisi quì alligati a vostra signoria illustrissima et reverendissima così diversi come sono venuti, anchora che sappia et prima che guinga questa mia, se sarà inteso in Roma il soccesso di questo primo incontro dell' Armata. Di Lovanio, li 16 di Agosto, 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 28^{v}. — Gedr. Ehses, *Nuntiaturberichte aus Deutschland* (Paderborn 1899), p. 180.

1) Francis Drake.

860. 1588, AUGUSTUS 23, LEUVEN. — Frangipani aan den rector der Jezuieten te Trier: over de Armada.

Ad rectorem Trevirensem.

— — — — Ex ipsis (literis) igitur multa, quae sparsim in orbe fiunt, scripta legi, ipsique maximas ago gratias. Lubeat Deo suam afflictam Ecclesiam, cui tot undique mala imminent, incolumem tueri, ac classem Hispanicam, ex qua universo coetui Christiano salus pendet, ita dirigere ut foelici victoria contra pessimam illam regni Angliae foeminam [1]), caeterosque sequaces improbos potiatur, si virium Hispanicarum timore perculsa ad veritatis lumen non reducatur, quod ut ab Ipso impetremur, quotidie coram sua Divina Majestate prostati adesse debemus. — — — —

Datum Lovanii, die 23 Augusti, 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 32v.

861. 1588, AUGUSTUS 23, LEUVEN. — Frangipani aan den protonatarius Del Rio: over de Armada.

Al signor Protonotario Del Rio.

— — — — Delle cose dell'Armata nostra, ho visto quel' ch'ella me ne scrive; che mi è stato carissimo di haverlo letto, et sempre che potrà, la prego a farmene parte, tanto maggiormente quanto che più mi se riferisce in diversi modi. Nostro Signore si degni per la sua misericordia dirizzarla à felice vittoria, perchè da quella dipende la salute di tutta la Christianità. — — — —

Del libro, ch'io scrissi a vostra signoria, che li haria indirizzato il vescovo di Gante, non accade ch'ella ne stii più con pensiero, perchè n'ho di già avuto risposta. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 32v.

862. 1588, AUGUSTUS 31, LEUVEN. — Frangipani vraagt aan den postmeester N. Tassis, om inlichtingen betreffende de Armada.

A Nicolo Tassis, magistro della posta.

— — — — Io intendo quì li avisi della nostra Armata così varii, che non so quel che me ne debba credere. Però, sapendo che vostra signoria per il carico, che ha, saperne qualche cosa più fresca — et si puo creder' anco più vera — la voglio pregare, che, quando non li fusse a fastidio, li piacesse farmen'alle volte qualche parte, rendendola certa che non altrimente mi sara caro questo et di gran consolatione quanto ogni altra cosa, che sin quì habia ricevuto di piacer'da lei.

Prego anco vostra signoria che sia contenta avisarmi dove si trova Sua Altezza, et se si è nova che deba venir' in Bruxelles o in Anversa. — — — —

Di Lovanio, l'ultimo di Agosto 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 36r.

---

1) Koningin Elisabeth.

863. 1588, SEPTEMBER 16, LEUVEN. — Frangipani aan den staatssecretaris kardinaal Montalto: krijgsplannen van Parma, nu hij voor het oogenblik zich niet heeft kunnen aansluiten bij de onderneming der Armada.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Essendo poi socceduti quelli conflitti maritimi, et assicurata Sua Altezza [il duca di Parma] di non poter' unirsi in quest' anno con l'Armata di Spagna, si risolvè di divider' il suo esercito, come ha fatto, in tre parti: una per guardia di Fiandra; l'altera per fin'della guerra di Bonna, ricuperatione di Berca[1]), Wattendonk[2]) et altre città nella Gheldria; et la terza parte, che è la maggiore et meglior', dove è la sua persona, in Campigna[3]) per tentar' la restitucion' di Berghem Opzoom, di che, se a Dio benedetto piacerà darli vittoria, si libereranno tutti questi paesi dall'escursioni di nemici, et si farà facile il reacquisto di Olanda. — — — —

Di Lovanio, li 16 di Settembre, 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 50r. — Gedr. Ehses, p. 181.

864. 1588, OCTOBER 29, ANTWERPEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: bijzonderheden van het beleg, dat Parma voor Bergen-op-Zoom heeft aangevangen.

Al signor cardinal Mont'alto.

Il signor duca di Parma, essendosi risoluto di tentare la recuperatione di Berghesopzoom per alcuni disegni che passavano, vi s'e impegnato in modo che non si puo assecurare un' sol momento delle resolutioni (che) l'obligano a pigliar il servitio di Dio et di Sua Maestà Cattolica; et con questa incertezza non ha voluto fin hora chi'o parti di quel sito, ne certificarmi di venir à trovarmi quì così presto per la difficoltà che gli porge la vicinanza del nemico. Cosi vedendo l'occupation' di Sua Altezza, non mi è parso importunarla per l'espedition' mia, poichè è molto travagliata dall' assedio di quella villa, non tanto per la fortezza del sito, o per il valore del nemico, quanto per l'inondatione del paese dall' acqua contraria che casca dal cielo, et dell' altera irreparabile del flusso et reflusso del mare; per il chè non tollerando la staggione un' pensier lungo sul risolverse se deve batter la villa o retirarse, ho determinato aspettar' quì quaesta risolutione, essendo che senza la volontà di Sua Altitudine non potrei così felicemente giovar la provincia di Colonia, come ricerca il bisogno. — — — —

Di Anversa, li 29 di Ottobre 1588.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 69r.

865. 1588, NOVEMBER 23, LEUVEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: opbreken van het beleg van Bergen-op-Zoom.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 75v en 76r. — Gedr. Ehses, p. 192.

1) Rynberk. 2) Wachtendonk. 3) De Kempen.

866. 1588, DECEMBER 28. — De Spaansche nuntius (Spacciani) aan den kardinaal-staatssecretaris: over koningin Elisabeth's neiging tot vrede met Spanje.

Ho inteso con molta secretezza, che Domenica passata arrivò quà di Fiandra un corriere a S. M^tà., che portava speranza grande della pace con la regina d'Inghilterra, la quale pare che non sia molto aliena da restituire a S. M^tà. Olanda et Zelanda et anche le robbe tolte in questi mari. Et si ha nuova, che essa regina si provedeva gagliardamente con rinforzare le fortezze et li porti suoi, et a Londra erano imbarcate tutte le robbe et famiglie di certi ambasciatori, che la regina manderà al duca de Parma per le cose della pace, et si aspettavano ogni hora in Fiandra. — — — —

Chigi M 45, f. 106 (gelijkt. naar cijferschrift).

867. 1589, MAART 1, KEULEN. — Frangipani recommandeert Jacobus Berck van Nijmegen voor een ambt, dat is opengekomen.

Al signor Giovanni presidente Ricciardotto [1]).

So che vostra signoria molto illustra deve haver bona notitia del signor Jacomo Berckio da Neomago, et del bon' et fidel servicio che ha fatto per Sua Maestà Cattolica nell' officio, che ha esercitato di consigliero estraordinario nel ducato di Geldria et Zutphania. Costui, oltre di haver' recusato molte occasioni, che se li sono rapresentate in altri lochi, si trova (per dir' così per la speranza che li era stata di maggior' cosa) mal contento. Et intendendo hora che vaca un' stato ordinario, che teneva Pietro Verserchen, desideraria questo buon' homo, per la bona gratia di Sua Altezza serenissima, esser provisto di quest' officio. Et perchè io amo et ajuto volentiero li buoni, per la buona relatione che mi si fa di loro, volontario ancho ho voluto racomandarlo a vostra signoria per la sua protettione, pregandola à voler' per amor mio interporre l'autorità sua, acciò resti sodisfatto di detta dimanda, la qual, oltre di collocarsi (come spero) in persona meritevole, io ne terrò particolare memoria con altrettanta pronta volontà di servir' lei, quando li piacerà di me. — — — — Di Colonia, il primo di Marzo, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII. B, 10, f. 126^v. — Op denzelfden voet een gelijk aanbevelingsschrijven, gericht tot Cosmo Massi, secretaris van Parma, l. c.

868. 1589, APRIL 18, KEULEN. — Aanbevelingsschrijven van Frangipani voor den Nederlander Cornelis Benning of Bering.

Al signor Oratio Mancini.

Per l'esperienza ch'io ho fatto della molta amorevolezza di vostra signoria molto illustre et reverende pigliarò ardir di avalerme del favor' suo in servitio dal presentator di questa, che sarà il signor Cornelio Benning, gentilhomo di Olanda, il quale per la fede, ch'io n'ho da persona da bene, oltre di esser bon

1) Jean Richardot (Grusset), neef van den meer bekenden Fr. Richardot. Hij was president van den Geheimen Raad te Brussel.

Cattolico, che per la nostra religione si trova fuor' della sua patria et di suoi proprii beni, è ancho così di nobiltà come di vista dotato. Lui, come giovane, desideroso di veder' il mondo, vuol venir' in Italia, et per poter' appligiarsi alle creanze della corte, voria trattenersi in Roma. Ma perchè com' huomo nuovo non sa à chi ricorrer', mi ha fatto pregar da persona a me molto cara, perchè volesse indirizzarlo a qualch'uno là, ch'io non ho saputo di qual meglior mezzo avarlermi che del suo. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII. B, 10, f. 169r. — Gelijkluidend aanbevelingsschrijven aan „il signor Filonardi". Benning heet hier Bering, l. c. f. 169v. Evenzoo aan Minutio Minucci; maar daar heet hij wederom Bering, l. c. f 169v.

869. 1589, APRIL 20, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: overmeestering van Geertruidenberg door Parma.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — La gente di sua maestà Cattolica, ch'era nella provincia di Treveri, se ne torna quì per ordine del signor marchese di Varambon [1]), ch'io scrissi esser' stato destinato dal serenissimo signor duca di Parma governatore della gente di guerra di sua maestà che si trova in questo circolo Renano, et se crede che sia per tentare la ricuperatione di Berche e l'altra di Arnhem.

Il detto signor duca se partì da Brusselles subito ch' intese lo tomulto d'i nemici, che erano alla guardia di Gertruienberga in Olanda, che vi se accostò con tre mille huomini, facendo ritirare il conte Mauritio, figlio del già principe di Oranges, ch'ando per assediarli et contenerli per forza nella fede delli Stati; per il che fu la villa soccorsa da Sua Altezza et impadronitose di quella [2]), pagando alli soldati, che gli la lassarno, 72 mille ducati per le paghe non havute, et s'impadroni dopo d'un altro luogo, vicino da Sevenbergen, ch'ambi duo sono di molta consideratione, non tanto per la liberation' del paese dall' escursioni di nemici, quanto per l'adito facile allo reacquisto di Olanda. Sua Altezza se ne sta adesso in Breda, osservando l'animo d'Olandesi; ch'a Dio piacerà illuminarli et indurli all' obedienza del suo re. — — — —

Li 20 di Aprile 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 170v en 171r.

870. 1589, MEI 20, ROME. — Kardinaal Alessandro Montalto aan Frangipani: Sixtus V wil een achttal geleerden, theologen of canonisten, aan de Vaticaansche drukkerij verbinden. Den nuntius wordt gelast uit te zien, of er in „Germania Inferior" niet een man te vinden is, bekwaam voor zulk een post.

Illustrissime et reverendissime signore come fratello. La Santità di Nostro Signore per il buon governo de la sua stampa et libreria Vaticana, ha di tenere otto huomini eccellenti, due Italiani, due Tedeschi, due Francesi et due Spagnuoli, che sieno specialmente theologi o canonisti, o habbiano cognitione di historie o de le lingue Latina, Greca, Hebraica, Caldea et altre, con dare à

1) Marc Varambon, Spaansch legeraanvoerder.

2) Geertruidenberg werd verraderlijk aan Parma verkocht (Blok II, p. 283.)

ciascuno di loro stanze, pane et vino di palazzo, et di più tercento scudi l'anno di provisione, oltre che secondo li meriti darà loco (a) beneficii, pensione, vescovati et altre dignità. Sarà però officio di vostra signoria d'informarsi se ne la Germania Inferiore fosse alcuno atto à questo carico, et darne distinto ragguaglio, acciochè poi interno à ciò si possa formare la bolla con maggior maturità et consiglio. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 20, f. 57r. — Gedr. Ehses, p. 283.

871. 1589, JUNI 22, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: over den aanslag der Engelschen op de haven van Coruna en het verlies, dat zij daarbij van den Spanjaard hebben geleden; over de schade, aan hun vloot toegebracht; over de ziekte van Parma, die in Spa vertoeft.

Al Signor cardinal Mont'alto.

— — — — Con detto aviso si scrive similmente la carica, che han dato Spagnuoli alli 4 mille Inglesi, smontati nel porto della Coronna [1]), senza poterne scappare a pene 200, et ancho il danno che ha patito la lor Armata per fortuna di mare, con perdita di molti vascelli, che, se il successo sarà vero, come il tempo lo farà manifesto, facilitaria in qualche parte queste lunghe guerre di Fiandra, qual non sente poco detrimento dell' indispositione del signor duca di Parma, trovandose anchora Sua Altenza in Spa, se ben con molto acquisto della sua salute, ch'io prego dal signor Dio di molti anni felicissima a N. S. et a vestra signoria illustrissima et reverendissima.

Di Colonia, li 27 di Gingno, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 210r en v.

872. 1589, JUNI 29, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: over verbetering in den gezondheidstoestand van Parma; Rijnberk door markies Varambon overmeesterd.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Il signor duca di Parma è ancora sotto la cura dell' acqua Spadana, donde mi ha scritto l'Altezza Sua con lettere di 12 il meglioramento notabile in che si trova, et la speranza che teneva di poter presto impiegare la recuperata sua salute et le sue forse in servitio di Dio et della maestà del suo re. Il suo esercito è nello stato ch'ho dett'altre volte, senz' altro frutto sin a quest'hora dopo l'acquisto di Sangesbrudeimberghi (sint Geertruidenberg), eccetto che dell'altro del castello di Reinbech (Rijnberk), assediato come ho scritto a vostra signoria illustrissima et reverendissima, dal signor Marchese di Varambon, che se gli rese il giorno di san Giovanni [2]), et, se sarà vero (come io credo) facilitarà l'accquisto di Bercha sopra il Reno, piazza di questa chiesa [di Colonia] occupatagli dall'apostosia di Trusces (Truchsess). — — — —

Di Colonia, li 29 di Giugno, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 215v.

---

1) Zie Blok II, p. 284.

2) 24 Juni.

873. 1589, JULI 6, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: Karel van Mansfeld voor Heusden; de tegenspoed der Engelschen op de kust van Spanje boezemt den Hollanders vrees in; verdeeldheid onder de Friezen, waarvan Verdugo gebruik moet maken om dat gewest te heroveren.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Si spera il medesimo fine dal signor Carlo di Mansfelt, ch'é ancor sotto a Husden (Heusden). Dalla Frisia ho lettere che l'Olandesi sono impauriti per l'aviso, sparso tra loro, dello danno ch'ha avuto l'Armata d'Inghilterra nella riviera di Galitia [1]), così dall'arme di Spagnoli come da fortuna del mare. Et che tra li nemici Frisoni sia tanta confusione et divisione, che facilmente il signor colonello Verdugo potria restituire in simile occasione tutta la Frisia all'obedienza di santa Chiesa et alla recognitione del re di Spagna, suo principe naturale, se se gli accrescessero forze maggiori, come n'ha supplicato il serenissimo signore duca di Parma, et n'aspetta risposta. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 219r.

874. 1589, JULI 12, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: Varambon omsingelt Rijnberk; de oproerige Nederlanders trachten door bemiddeling van den koning van Denemarken tot een verzoening met Spanje te komen; verhouding van Denemarken tot Spanje en de Nederlanden.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Et quanto all'arme del signor duca di Parma, sono nel termine ch'io scrissi la settimana passata, stringendo giornalemente Bercha sul Reno il signor marchese di Varambon, che non puo fuggir'il nemico di rendersegli per la monitione che gli manca.

Tutti li ordini delli Stati d'i Paesi Bassi, ribelli del re di Spagna, intendo che siano ricorsi dal re di Danimarca [2]) per tentar' con l'autorità sua una riconciliation' loro con sua maestà Cattolica, et secondo mi vien' scritto da Lieggi, sono già comparsi ambasciadori di Danimarca in Spa dal signor duca di Parma; ne si può saper fin hora il negotiatio loro.

Danimarca, se ben non è Cattolica, non è pèro nemico della corona di di Spagna — — — — Altre volte fu tentato l'istesso mezo del morto re [3]), suo predecessore, per costregnere li Paesi Bassi con la privatione delli commertii all'ubedienza del lor principe naturale; ne saria riuscita vana la prattica, se la morte non vi fu interposta. — — — —

Di Colonia, li 12 Lugli, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 211r.

1) Zie het schrijven hierboven, van 22 Juni 1589.
2) Christiaan IV.
3) Frederik II.

875. 1589, JULI 20, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: over vredesonderhandelingen tusschen de Hollanders (?) en Parma te Spa; over den tegenspoed, welke de Engelsche vloot van koopvaardijschepen op de kust van Spanje heeft ondergaan, waardoor de Hollanders het vertrouwen op Engeland verliezen.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Li Olandesi sono ancora appresso il detto signor duca in Spa per trattar' accordo con sua maestà Cattolica, lor principe naturale [1]). Ne puo l'assenza di Parma attendervi molto per la cura di quelle acque Spadane. Però si crede che ne partirà presto et si ridurà in Brusselles per vedern' il fine.

Li Olandesi non han più fede all' Inglesi per un danno che han ricevuto ultimamente dall' armata d'Inghliterra in 40 navi, che andavano in Portugallo pro uso loco privato et mercantile. Et se le forze di sua maestà Cattolica potessero comparire in una tal conjonctura in questi mari, se haria speranza di qualche buon successo, intendosi che l'armata d'Ingliterra se ne sia ritornata mal conditionata con perdita di molta gente, et quella che vi è sopra è appestata [2]), per il che se scrive che la regina non habbia voluto che smonti in terra. — — — —

Di Colonia, le 20 di Luglio 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII. B, 10, f. 223v.

876. 1589, JULI 27, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: merkelijke verbetering in den toestand van Parma; bizonderheden over dat herstel; over de onderhandelingen tusschen de afgevaardigden van Holland (?) en Denemarken met Parma te Spa; de krijgsondernemingen voor het oogenblik gestaakt wegens de ziekte van Parma.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — — Detto signor duca [di Parma] va continuando nel suo meglioramento conevidente certezza di presta et complita salute, essendo megliorato di colore et disgonfiati quasi totalmente il ventre et le gambe, et reacquistate le forze da caminar à piedi et à cavallo, che per molti giorni li è stato impossibile.

Con Sua Altezza se trovano quelli ambasciadori di Danimarca et d'Olanda, ch'io dissi nelle lettere de' i 12, et trattano con molta segretezza la loco legatione. Ma havendo in questi dì Sua Altezza spedito con molta diligenza in Spagna al suo re il presidente Ricciardetto [3]), se crede ch'essi portano qualcche cosa di momento che sperar' si deve in questa conjonctura nello stato in che se trovano li Olandesi, senza gente, senza dinaro et senza capo.

Nel resto l'arme di sua Maestà Cattolica sono sospese per l'impedimento della cura del signor duca di Parma nell' acque Spedane; ne si è fatto altro progreso quest' anno che la recuperatione di san Geertrubergen da Sua

1) Dit bericht moet op een vergissing berusten, evenals dat in nº. 876.

2) Met de pest besmet.

3) Het voornaamste doel der zending van Jean Richardot naar Spanje was echter om Parma tegen lasterlijke beschuldigingen van zijn vijanden aldaar te verdedigen; zie Blok II, p. 284.

Altezza del forte presso Berca sul Reno et del castello di Pleimberch dal marchese di Varambon, qual adesso si trova con la sua gente nel espugnatione d'un altro forte posto dal Schenchio sotto Bercha presso Rees, di quà del Reno nel ducato di Cleves, et della continuatione dell' assedio di Huesden, dove si trova il conte Carlo Mansfelt. — — — —

Di Colonia, li 27 di Luglio 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 225v en 226r.

877. 1589, JULI 30, KEULEN. — Frangipani komt bij Parma op voor Erkelenz (tot het toenmalige bisdom van Roermond behoorende), dat door den schatmeester van Montfoort tegen de beschikkingen van den landvoogd in met een zware belasting wordt verdrukt.

Al signor duca di Parma.

La communità di Ercklen mi ha fatto pregar' ch'io volesse proporre all' Altezza Vostra serenissima le infelicità in che' ella si trova, et insieme racomandagli la povertà sua, che per la compassione, ch'io ho a tutti questi questi luoghi simili di quà, non ho potuto mancar' di non farlo volontiero. Detta communità si trova gravata sopra modo di debiti, per il che non sole si e sbigottita di poter sodisfare l'ordinarii pagamenti, che toccano a Sua Maestà Cattolica, ma anco di procurarsi il vivere. Sono duo molini a vento in quella terra; uno n'è stato brugiato da soldati et l'altro è poco buono, ch'à pena serve, et per tutte duo han' dovuto pagare 35 maldre [1]) di fromento ogni anno; sopra di che, mi par' ch' hebbe ricorso all' Altezza Vestra proponendoli la povertà in che era divenuta per la constante fede, che ha sempre servata al suo re in servirlo di continuo. Et da lei, come ben informata delli suoi menti, fu concessa gratia di dette moldre di frumento. Hora il redituario di Montforte mostra di non voler haver' riguardo a detta gratia, ma li domanda tutta l'intiera summa. Per ciò supplico Vostra Altezza serenissima, si degni ordinar' che la gratia sia osservata.

Questo ufficio non ho potuto mancar' di non farlo, per esser' io di natura inclinato à poveri. Supplico l'Altezza Vestra serenissima a volersi mostrar' benigna, degnandosi per la sua solita pietà, di non abandonnar' quei poveri cittadini; ch'oltre di far' un elemosina a tanti poveretti, quali non cessaranno pregar' per la sua salute, io gli no servarò obligo particolare.

Di Colonia, li 30 di Luglio.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 10, f. 227v en 228r.

878. 1589, AUGUSTUS 17, KEULEN. — Frangipani aan den staatssecretaris kardinaal Montalto: rampzalig uiteinde van Maarten Schenck van Nideck, verdrinkt vóór Nijmegen; zijn lichaam wordt gevierendeeld, de ledematen aan den stadsmuur opgehangen.

Al Signor Cardinal Mont'alto.

— — — — La morte di Schenchio se referisce concordamente da Catholici et

1) Mouder: de hoeveelheid graan, die voor iemand tegelijk aan den molen mag gemalen worden. Zie Verdam, *M.-N. Woordenb.*, in voce.

eretici essere socceduta per haver egli voluto tentar d'occupar la città di Niomega, città del re di Spagna, posta sul Reno nella Gheldria. Et entratovi con 3 cento soldati per intelligenza di dentro, se fortificò in due case, donde li cittadini subito, conosciuto il tradimento, lo ributtorno con tanta carica ch' egli con la sua gente, volendo retirarse con barchette, sopra la barca armata ch'era in mezo del fiume fe' rivoltar in questa furia la sua barca, et restò lui et quanti vi erano dentro soffocati nell' acqua. Ne contenti li Niomagesi della sua morte, volsero pescar il corpo per dividerlo in quattro parti, come ferno in ornamento delle mura. Schenchio, quando era nel servizio del re di Spagna, restituì alla maestà sua questa città di Niomega non con arme ma con artificio, et fu causa di farlo retirar dal servitio regio et d'indurlo a far tanto male, quanto ha fatto, perchè se sdegno quando il governo di questa città fu poi dato a monsignor d'Altapenna et non a lui, ond'egli cercò sempre di lavarla al re, ma prima la muraglia ha posseduto l'ossa del suo corpo ch'egli sia fatto padrone delle mura. — — — — Di quelli ambasciadori Olandesi non s'intende più cosa alcuna.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII. B. 11, f. 7v en 8v.

879. 1589, AUGUSTUS 24. — Frangipani aan den staatssecretaris, kardinaal Montalto: poging van Prins Maurits om Heusden te ontzetten; tegenslag, welken deze daarbij heeft ondervonden. Vergeefsche onderneming van de Spanjaarden tegen Gorcum.

Napels. Bibliotheca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B 11, f. 12v en 13v. — Gedr. Ehses p. 342, 343.

880. 1589, AUGUSTUS 31, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: gunstige omstandigheden om Holland voor den koning terug te winnen, waarvan Verdugo thans echter geen gebruik kan maken. Hoopvolle verwachtingen aan het overmeesteren van Heusden verbonden.

Al signor cardinal Montalto.

— — — — Con tutto ciò se fa temere nella Frisia per le poche forze del signor colonello Verdugo, consumate col tempo nella conservatione di quello Stato, circondato dalli nemici d'Olanda, dove il popolo vehemente desidera la pace, ma vien' impedito da loro che lo governano; per il che le cose di Olanda sono in termine che facilmente se riduriano sotto l'ubedienza di santa Chiesa et del re loro, se tanti accedenti non havessero sospese l'arme di Sua Maestà Cattolica, che non l'han permesso d'accostarsegli. Con tutto ciò soccedendo la reacquisto di Hoesden [1]), mitigarà l'animi di ribelli, et continuandose il soccesso fortunato della guerra, ritornaria ben presto lo Stato al vero principe naturale. — — — —

Di Colonia, l'ultimo di Agosto, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 17v.

881. 1589, SEPTEMBER 7, KEULEN. — Frangipani bericht den nuntius van Spanje, Annibale de' Grassi, over het rampzalig uiteinde van Maarten Schenck buiten Nijmegen.

A monsignore nuntio di N. S. in Spagna.

— — — — Di quà habbiamo di nuovo la morte di un gran tristo, ribello del

1) Heusden.

re, chiamato il Schenc, che potrebbe esser' che la sua mala fama fusse penetrata anco sin là; questo con le sue fraudi et tradimenti et seguito, che haveva di molti suoi pari, ha tenuto travagliato tutto questo paese. Ultimamente dopo molte sceleraggini, soccedutole secondo il suo desiderio, la giustizia di Dio l'ha pur gionto in tempo che tramava per tradimento occupar la città di Niomega; et già vi era intrato dentro con 300 persone, ma ribattuto da quei de la terra, che se difesero gagliardamente, volse fuggire per salvarsi con una barchetta dentro certe sue navi, et se annego nel Reno. Fine veramente infelice, ma ancor troppo honorato per lui, se ben il suo corpo, ribattuto dal Reno, fu dal governatore di Niomega posto in pezzi et attacati su le mura della città. — — — —

Di Colonia, li 7 di Settembre 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B, 11, f. 22r.

882. 1589, SEPTEMBER 12, KEULEN. — Frangipani aan Parma: aanbevelingsschrijven voor eenige bewoners van Erkelenz, die in hun nood hulp gaan zoeken bij den landvoogd.

Al signor duca di Parma.

Se della cività di Ercklen non mi fusse stata fede non solo di constanza nella fede Cattolica ma anco di fedeltà verso il re, suo signore, a tempo della rebellione di Paesi Bassi, non mi moverei adesso di racommandarla all' Altezza Sua serenissima così caldamente come fo. Detta cività, secondo mi vien' riferto, si trova molta oppressa, per la povertà sua, et per ciò ha diliberato di destinar' alcuni di suoi cittadini da lei à proporli qualche suo bisogno. Così havendomi fatto pregar' ch'io volesse accompagnarli con una mia, non ho potuto mancar' di non farlo, sopponendo che Vostra Altezza (vuole) degnarsi di ascoltarli con quella carità et amore, che ella suole fare verso i poveri, che ricorreno da lei. — — — —

Di Colonia, li 12 Settembre, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale, Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 26v. en 27r. — Eenzelfde aanbeveling van Frangipani aan Cosimo Masi, particulier secretaris van Parma, l. c., f. 27r.

883. 1589, SEPTEMBER 21, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-secretaris: nadere bizonderheden over de ziekte van Parma; volledig herstel niet uitgesloten. De landvoogd verkeert in het onzekere, of hij tegen Frankrijk zal moeten optrekken, dan wel Gelder zal binnenvallen.

Al Signor Cardinal Mont'alto.

— — — — La malatia del signor duca di Parma è stata hidropsia, curata con quest' acque Spadane; non però Sua Altezza s'intrattiene in Spa retirata da ogni cosa di negotio, debole, smagrita, ricaduta, come siscrive, per un poco di flusso di corpo che gli venne. Ma s'il meglioramento della hidropsio se cognosce nella sgonfiatura della vita [1]), non se dubita che non sia a fatto sano, et che non possa nell' avenire esercitarse tanto nell' arte militare, quanto ha fatto nel passato.

1) Beteekent hier: lichaamsomvang; vita = buik.

Et continuando la stanza di Spa, dove la stagione non permette più l'uso dell' acque, et vivendosi così retirato de' negotii, se crede che ne si ferma per aspettar' il fine della prattica di Cambrai, acciò che possa determinare s'è per andar' in persona alli confini, o pure tentar' altro nella Gheldria. — — — —

Di Colonia, li 21 d'Ottobre.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 31v.

884. 1589, SEPTEMBER 24. — Frangipani schrijft aan den staatssecretaris, kardinaal Montalto, over het wantrouwen, dat er onder de Hollanders en bewoners van Zeeland heerscht jegens de Engelschen, en over den nood, waarin zij verkeeren; meerderen komen naar Antwerpen terug of wijken naar Keulen uit; de nuntius zal trachten te zorgen, dat het banvonnis jegens de Anabaptisten onder hen te Keulen worde ten uitvoer gebracht.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Dirò anco l'iresolution' d'animo di questi Olandesi et Zelandesi, che ancor'dura per la diffidenza nata tra loro et l'Inglesi, et anco per l'incommodità che patiscono di vivere. Onde molti eretici, usciti d'Anversa et ridotti in Middelburgh, costretti della necessità sono ritornati in Anversa con animo di riconciliarnese; sopra di che non dubito che la prudenza et buon'zelo del vescovo di quella villa usarà tutta la diligenza necessaria .

Di detti eretici molti ne vengono quì in Colonia, parte per passare nell' Alta Germania, parte per fermarse. Anchora che da questo amplissimo senato mi si inferisca il contrario, si (sa) che s'e ottenuto di cacciar' fuora tutti li Anabaptisti, ma fin hora è firmato il decreto del senato ma non eseguito; però sono in officio per l'esecutione, et spero che se farà. — — — —

Li 24 di Settembre 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 27v.

885. 1589, SEPTEMBER 28. — Frangipani bericht aan den staatssecretaris, kardinaal Montalto, over de weinige hulpmiddelen, welke Verdugo ter beschikking zijn overgebleven na het laatste optreden van Maarten Schenck, en hoe het dezen derhalve onmogelijk is tegelijk de zaak van den koning in de Nederlanden en die van de Liga voor te staan.

Al signor cardinal Mont'altro.

— — — — Di più la Frisia non è sicura per le poche forze del signor Verdugo havendogli rotto il Schenkio, prima che morisse, tutt'il sossidio che se gli mandava, come scrissi a vostra signoria illustrissima e reverendissima; et hoggi sollicita soccorso per resistere all'impeto de nemici; per il che non vedo come possono quest' arme regie defender' li Stati del re loro et aiutar quelli servitori della sacra Lega. — — — —

Di Colonia, li 28 di Settembre 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale, Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 37v.

886. 1589, OCTOBER 12, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: Parma verzamelt zijn troepen in Henegouwen om op den loop der gebeurtenissen in Frankrijk voorbereid te zijn; Karel van Mansfeld heeft daarom de belegering van Heusden moeten opgeven; alleen Verdugo staat nog tegenover de oproerigen in de Nederlanden, maar kan niets tegen hen uitrichten.

Al signor cardinal Mont'alto.

Il signor duca di Parma, qual se scrisse la settimana passata, doverse retirare dall acque Spadane in Brusselles; ho aviso che ritornandosi in buono stato di salute, habbia pigliato il camino di Binck [1]) nell' Hanonia, vicino (a) Mons, dove mi persuado che ridurrà tutt' il resto della sua gente, così per osservare li soccorsi di Francia come per farvila svernare, non potendo più sostenerla nè nella Brabanza, nè nella Fiandra. Così il conte di Mansfelt intendo che habbià lassato l'assedio di Hoesden; che se sarà vero, l'arme di sua maestà Catholica perderanno molto appresso il nemico, ne saranno temute come prima. Altre adesso non vi sono che si esercitano, eccetto quelle di Frisia sotto il signor colonello Verdugo, per il quale, se puo dire, che combatta l'angelo di Dio, non havendo forze da resistere, non che vincer il nemico. — — — —

Di Colonia, li 2 di Octobre, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Franpani XII, B. 11, f. 43°. — Uittreksel in het Duitsch bij Ehses, p. 377.

887. 1589, NOVEMBER 2, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: over de krijgstoerustingen der Hollanders, die met behulp van de Engelschen zich willen meester maken van Groningen en van al hetgeen in Friesland voor Spanje is teruggewonnen.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Ma di Groninghen et di tutt' il resto della Frisia, si non è socceduto fin' hora il male che se ne temeva; non è però che l'Olandesi non si inforzino con nuovi adjuti d'Inghilterra, et non insidiano adesso, che la gente di sua maestà Catholica s'è allontato da loro per ritornar' alli Stati, tutto lo già conquistato della Frisia alla sua corona; per il che la campagna se trova in potestà del nemico, le ville rinchiuse con li praesidii loro, con gran' tristezza et dolore d'i buoni. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 54v.

888. 1589, NOVEMBER 9, KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-secretaris: het leger der Hollanders maakt van het terugtrekken der soldaten van Parma gebruik om het Karthuizer-klooster te Wedderen in Westfalen te plunderen.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Il nemico, si come roppe (?) [2]) la gente del re, fusse remasto esso

1) Binche.

2) Rotta: verdeeld, uiteen gegaan.

sotto di quella, se saria levato alli rebelli Olandesi il nervo di tutto le lor forze. Non havendo potuto (il nemico) unire tanta gente senza levarla dalli presidii, dove dopo s'è riterato, restano pero numero (di) loro nella campagna, depredando secondo il solito, come ultimamente ha fatto spogliando un monastero di Certosini [1]), detto Wedderan (Wedderen), nella diocesi di Monastero, di tutto l'oro, argento et seta, che haveva in ornamento della chiesa. — — — —

Di Colonia, li 9 di Novembri 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 62v.

889. 1589, NOVEMBER 16, KEULEN. — Ofschoon nog niet geheel genezen, gaat Parma toch dagelijks op jacht. Met regeeringszaken bemoeit hij zich nog niet, vermoedelijk uit ontevredenheid over de behandeling, welke hij van Spaansche zijde ondervindt. Het grootste ongeluk voor de Nederlanden zou zijn, wanneer men hem dwong af te treden.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Della vita del signor duca di Parma non s'ha quì lo timore, che se n'ha in Italia, perchè se ben non si puo dire che habbia recuperata la salute per la milza, che ancor' alle volte lo travaglia, è nondimeno nel resto sano, et come sano è quasi a piedi et a cavallo ogni giorno alla cacia. E' ben sequestrato d'ogni sorte di negotio, non senza danno delle cose publiche et maraveglia di molti; con ferma opinione che di ciò sia causa qualche male sodisfattione, che riceve da Spagna, et ch'à tanti mali di questi paesi s'aggiongerà quest' ultimo maggiore, quando fussero privi del governo di sua serenissima Altezza.

Di Colonia, li 16 di Novembre, 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 64r.

890. 1589, NOVEMBER 30. KEULEN. — Frangipani aan den kardinaal-staatssecretaris: gunstige berichten over de gezondheid van Parma.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Detto signor duca [di Parma] mi si scrive, che s'habbià fatto rompere la milza da un maestro Napolitano, molto esperto et valent' homo, et che stià ragionevolamente bene, et che ogni giorno va fuora a caccia la matina à piedi, et dopo mangiare à cavallo. — — — —

Di Colonia, im l'ultimo di Novembre 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 72r.

891. 1589, DECEMBER 7, KEULEN. — Frangipani bericht den staatssecretaris over krijgsbedrijven: 5000 man onder Mansfeld hebben de Rijnstreek verlaten en zijn naar

---

1) Terwijl op het feest van Allerheiligen (1 Nov.) 1589 de vroegmis werd opgedragen, overvielen de Hollanders het convent; van 8 uren in den ochtend tot 3 uren 's namiddags hield het plunderen aan. Zie de monographie van Albert Wormstall over Judocus Vredis, een kunstvaardig bewoner van dit klooster (Munster 1896), p. 8.

het Maasgebied getrokken, om, naar verluidt, zich met de troepen van Parma te vereenigen. In het Keulsche vreest men voor hinderlagen van de oproerige Nederlanders, die zich in verbinding hebben gesteld met de bewoners van Gulik.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Dalla gente del signor duca di Parma non intendo altra mutation' dallo stato ch'io ne scrissi la seconda passata, eccetto quella di cinque mille persone, che erano nel Reno sotto il signor conte Carlo di Mansfelt, s'è inteso marciare all' improviso verso la Mosa con voce di giuntarse col detto signor duca, ritornando il signor marchese di Varambon al suo pristino governo.

Altro movimento non ha fatto il nemico di Paesi Bassi. Con tutto ciò non mancano avertimenti di persone Cattolice et pie Olandese, che debiamo quì vegliare per l'insidie di quelli rebelli, giontamente con questi di Giuliers. Per il che non fu restituito il presidio di Rurort, com' era già l'ordine fuora per la restitutione. Et se tengono li presidii di questa chiesa guardati dalla gente regia senza innovatione alcuna. — — — —

Di Colonia, li 7 di Decembre 1589.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 78r.

892. 1589, DECEMBER 21, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Montalto: over de beschuldigingen, welke tegen den hertog van Parma worden uitgebracht wegens het mislukken der Armada. Het beste zou naar de meening van Frangipani zijn, dat de koning van Spanje vrede sloot met de koningin van Engeland, wijl dan ook de oorlog in de Nederlanden zou ophouden, de noodzakelijke voorwaarde om de vrede in het kerkelijke aldaar te herstellen.

Napels. Biblioteca Nazionale XII, Tom. XI, f. 88. — Gedrukt bij Ehses: *Nuntiaturberichte aus Deutschland*. Erste Abth., Zweite Hälfte, p. 417—418.

893. 1590, APRIL 5, KEULEN. — Berichten van Frangipani aan den staatssecretaris, kardinaal Montalto, omtrent het sneuvelen van graaf Philips van Egmond, de inneming van het kasteel van Zevenbergen door den graaf van Mansfeld en diens kans op het veroveren van Breda.

Al signor cardinal Mont'alto.

— — — — Del conto d'Egmonte, mi si scrive, che nella battaglia [1]) remase morto, valerosamente combattendo, et ch'il duca di Parma l'habbia destinato successore il signor marchese di Santi, qual se preparava all' andata di Francia per riunir le reliquie della gente del re Catholico.

Con questo aviso della morte di Navarra, me n'e venuto un' altro, et è ch'il signor conte Carlo di Mansfelt habbia preso il castello di Sevemberghe con haver' fatto appicar' li soldati nemici, che vi erano in guardia, et postose intorno al forte per occuparlo et impedire che dalla parte del mare non entra soccorso in Breda, talmente ristretta dalla sua gente che se speranza fusse per reacquistarla et renderla presto al suo re. — — — —

Di Colonia, li 5 Aprile 1590.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 11, f. 168r en v.

1) 11 Maart 1590, in den slag bij Ivry.

894. 1591, JANUARI 18, KEULEN. — Frangipani aan Parma: betreurt den voorspoed der Hollanders. Weinig vooruitzicht op vrede met hen; deze zou slechts af te dwingen zijn of door een aanzienlijke krijgsonderneming, ofwel door het afsluiten van hunne havens; geen dezer beide middelen kan echter voor het oogenblik aangewend worden.

Al duca di Parma.

Alli 19 del passato scrissi a vostra serenissima Altezza rallegrandomi del suo felice ritorno in Brusselles; adesso gli scrivo dolendomi delle gran progresse che ha fatto il nemico nel paese di Vestfalia, non senza pericolo d'impadronirse di Cheisserert [1]) per avertimento che n' han dato l'amici.

Per questi danni del nemico non se fanno li conventi circulari dell' imperio, come se moltiplicano le querele contra la gente del re; lo che non mi fa credere cosa buona sopra la prattica della pace.

Per lettere d'amici intendo che il nemico se burla di questa pace, ma se la crede, non la crede per altro che per quello gli ne scrive il figluolo del principe d'Oranges [2]), captivo in Spagna; et in tanto attende a far le sue conditione megliori.

La pace con li ribelli fu sempre da me lodata, com' altre volte ho communicato con vestra serenissima Altezza, et anch' adesso l'approvo; non però conosco il nemico tanto alieno da quella, che con molte offerte se gli facciano; non vi consentirà mai se non per estrema necessità, nella quale secondo il parer' d'un povero prete, come son io, se ridurebbe ò con un esercito formato, mosso secondo il solito di vestra serenissima Altezza, ò con levargli la commodità del mare. Con tutto ciò vedo l'uno e l'altro impossibile fin' hora; però mi resta ricordargli la libertà del Reno in questi romori sparsi di leva di gente nell' Alemagna et la conservatione della Frisia; con che humillissimamente a vestra serenissima Altezza bascio la mano. Da Colonìa, li 18 di Gennaio 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 12, f. 5r en v.

895. 1591, APRIL 4, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato [3]): heeft Ernst, den keurvorst van Keulen, en door dezen ook zijn broeder, hertog Wilhelm van Beieren, trachten te overtuigen, dat de keizer op een geheel andere manier dan tot nog toe tegenover de Hollanders dient op te treden, wil er een eind komen aan den oorlog in het Keulsche gebied en in Westfalen. De keizer moet hun zooveel mogelijk bondgenooten trachten te onttrekken en daarom de zaak van het Duitsche rijk losmaken van de belangen van Spanje.

— — — — Et poichè da così lunga guerra sorgono tanti mali et molto maggiori, persuado l'un et l'altro a discorrer sopra il vero modo di dargli fine, dimostrandogli ch'il modo, che se tiene, non mi piace, come lungo, debole et fallace, proponendogli il mio parer di attender prima a disunir l'animi di quei ribelli, poichè la rebellion' loro si mantiene col consento di molti. Apresso che l'imperatore si movesse per l'interesse mero dell' imperio et tacesse la voluntà del re di Spagna, perchè il nome Austriaco fa sospetto l'imperatore nell' impero, dove concorre l'interesse del re Cattolico, et li ribelli s'insuper-

1) Kaiserswerth. 2) Philips Willem van Oranje.

3) Paolo Emilio Sfondrato, neef en staatssecretaris van Gregorius XIV. De (hierna, p. 693—697) voorkomende (Paolo) Camillo Sfondrato, ook kardinaal, is een neef van hem.

biscono tanto più contra la sua corona, perilchè, non essendo principe di Alemagna, che maggior danno di questi due, del signor Elettore et del signor duca di Cleves, sentino et pateno da simile guerra. Persuado il signor Elettore che n'entenda il parer del signor duca, suo fratello, da proporsi ò a N. S. ò all' imperatore ò al re di Spagna par goderse una volta questo fine; che è tutta la raggione (che) posso rendere a S. S. et a vostra signoria illustrissima et reverendissima dell' attion' mia dall' ultime lettero di 28 a queste di hoggi. — — — —

Di Colonia, li 4 di Aprile.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 33r.

896. 1591, APRIL 25, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: zet nog nader zijn plan uiteen om de belangen van het Duitsche rijk en van Spanje gescheiden te houden; de keizer en de rijksvorsten moeten in het belang van het Rijk erop aanhouden, dat de oproerige Nederlanden vrede met den koning van Spanje sluiten.

— — — — Et questa pace, quando s'abbraciasse da dovero, non vi trovaria tanta difficoltà nel practicarsi quanto s'imagina alcun huomo, purchè s'incaminasse per la strada ch'io accenni nelle lettere di 4 [1]), cioè che si soggerisce secretamente all' imperatore del re di Spagna et moversi la Maestà Caesarea non a trattarla per comodo di esso re, ma per l'interesse [del impero], et discorrer' con tutti li principi di Alemagna sopra li veri mezzi di liberar l'impero dalli danni che riceve da così longa guerra, perchè con simil discorso di scopriria, anzi si purgaria lo mal affetto di Protestanti contra la corona di Spagna, poichè non si potriano fuggir' queste conclusioni tra loro: prima ch'i danni procedendo della guerra non bastano mai l'impero liberarsene, se non toglie la causa loro, et mentre pensano di liberarnele con nove arme imperiali moveno maggior guerra, et consequentamente tirano all impero danni maggiori. Apresso ch'i Stati di tutti i Paesi Bassi siano vero patrimonio, perilchè la guerra non si puo dal imperio giudicar' ingiusta et temeraria per la pace della sua corona, come per l'altre d'i suoi sudditi rebelli. Et perciò non stimarei molto difficile all' imperatore tirasse al suo voto li detti principi in persuader' a questi rebelli per l'interesse dell' impero la riconciliatione col loro re. Et in evento che la rifutassero minacciarli di voltarsi le forze imperiali contra di loro s'ardiranno più di dannificar' alcun membro del impero sotto qualsivoglia pretesto, così come han fatto fin hora et perseverano ancora nella Vestfalia et in tutta la provincia di Colonia, che non è Stato del re. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 34v.

897. 1591, JUNI 5, KEULEN. — Frangipani aan Parma: vraagt namens de geestelijkheid van het Land van Nijmegen zooveel mogelijk hulp, daar die landstreek door het geweld van den vijand geteisterd wordt en in het naaste gevaar verkeert van te worden overmeesterd.

Al signor duca di Parma.

Essendo stato venute da parte del clero della terra di Nimega, le preghiere loro hanno tanto potuto s'io potessi con vostra Altezza sperarci che subito

1) Hierboven medegedeeld.

si renderebbero contenti et assicurati del stato loro. Mi viene fatta fede trovarsi in quel luogo non solamente bon numero di persone ecclesiatiche et religiose de diversi Ordini, ma anco de molti laici di gran divotione et zelo, che gli causano maggior odio et persecutione de nemici, tal che sin hora hanno ricevuto tanti danni, ch'esendo hormai ridotti all'estrema necessità, 's habbi quasi a temere con l'universale disolatione di detto logo anco l'oppressione della religione Cattolica in quella parte. Però confidandosi che quando anco fossero sfodrati et subjugati da nemici, non sarebbono lasciati in preda da sua maestà Cattolica et vostra Altezza, mi hanno pregato supplicarla insieme con loro, acciò sia servita più presto prevenire et impiegare quei mezzi per loro liberatione, i quali altramente converrebbe spendere per loro recuperatione. Mi perdoni dunque vostra Altezza se, pregato da questi poveretti, non solamente mi sono volto a racommandargli a Dio, (ma) mi sono anco lasciato transportar' a farne officio con lei, sapendo quanto le cose spirituali hanno bisogno delle temporali, ne mi parendo meno degni di compassione questi afflitti suditi del re che gli habitanti di Parigi. Di modo che di questa impresa voglio anco augurar' una gloria immortale à vostra Altezza, alla quale etc.

Di Colonia, li 5 di Giugno, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 12, f. 44.

898. 1591, JUNI 6. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: bizonderheden over het vermeesteren van Zutphen door de Staatschen. Gevaar dat dit verlies oplevert voor de Friesche Ommelanden.

— — — — L'inimico di Olanda finalemente s'impadroni della villa di Zutphen quell'istesso giorno di 30 (Maggio) ch'io scrissi la settimana passata a vostra signoria illustrissima, esservisi accortato, et s'è perso per difetto di capitani, secondo si scrive, quali amando più le proprie mogli et proprii figli che la fede, data al lor principe, resero quella piazza molto vilmente contra la volontà di soldati, uscendosene tutti in quel modo che han voluto. Le perdita di questa villa è grande, come dimostra così lo gran sforzo ch'uso il duca d'Alba nell' anno 72 per ricuperarla al suo re, come l'altro usato dal conte di Hollac [1]) in due volte inutilmente per unirla alli Stati di rebelli, appresso i quali all' ultimo il conte Mauritio n'ha havuto il vanto. [La perdita] è grande ancora per lo pericolo della Frisia, dove par' che mira il nemico, sendosi avortato a Daventria. — — — —

Di Colonia, il 6 Giugno, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 41v.

899. 1591, JUNI 20, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: nogmaals over het verlies van Deventer. Parma trekt den Rijn over en is op weg naar Rees.

— — — — Il signor duca di Parma intese dopo la sua uscita in campagna la perdita di Zutphen, come donai aviso a vostra signoria illustrissima et reve-

1) Hollac = Philips, graaf van Hohenlohe.

rendissima con lettera di 14. Appresso ha inteso l'altra perdita di Daventria, ch'al nemico dopo tre assalti si rese. Sua Altezza di Parma, intendo, che si trova adesso occupato in far passare il Reno dalla sua gente all' incontro di Rees, nel ducato di Cleves. — — — —

Di Colonia, li 20 di Giugno, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondtie-Frangipani XII, B. 8, f. 42v en 43r.

900. 1591, JUNI 20, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: Parma uit Frankrijk terug om Nijmegen hulp te bieden en Deventer te ontzetten.

Ancorch'io (non) havesse ricuperato le mie forze, come spero di ricuperarle in breve, non potrei dir altro à vostra signoria illustrissima et reverendissima questa volta, che accusarli la ricevuta della sua di 25 di Maggio et avisarla dell' uscita del signor duca di Parma in campagna con tutte le sue forze militari per liberar Niomega [1]) dalli danni del nemico et Daventria dall' assedio del conte Mauritio, che vi s'accostò dopo la presa di Zutphen, con animo di non ritornar Sua Altezza in Brusselles, come s'e fatto intendere, si non ricuperà al re tutti i luoghi persi, et gli ne reacquisterà di novo, poichè se scrive ch'il re non voglia occuparla nelle cose di Francia, ma lasciarla nelle imprese di suoi Paesi Bassi, che havrà inalzato li animi di tutti buoni e posto a terra quelli delli adversarii suoi. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B 8, f. 42r.

901. 1591, JUNI 23. — Alexander Farnese antwoordt Ercolo Sfondrato, hertog van Montemarciano, generaal der pauselijke troepen: over de zending van artillerie en levensmiddelen.

Illmo. et Eccmo. signore mio.

Dal coriero, speditomi da Vostra Eccellenza, ho ricevuto la lettera de 9 del presente mese, et per essa inteso, quanto desidera sapere circa il suo viaggio. Et perchè malamente haverei potuto sodisfare a questo, se prima non havesse inteso il parere del duca d'Unema [2]), si come di già gli ne havevo scritto, ho lasciato ordine in Brusselles, che subito ch'arrivato fusse giuntamente con l'opinione mia si spedisse corriero espresso a V. E. per avisarla puntualmente di quanto giudicava conveniente al suo servitio. Hora essendomi convenuto partirmi con diligenza per la prescia, che mi danno questi rebelli di Sua Maestà nelle parti di Frisia, non ho voluto l'intiera chiarezza da detto duca, la quale tengo per fermo che sia arrivata a Brusselles; et il proprio portarà la relatione a V. E., sicome ho comandato a Cosimo, mio secretario [3]), che faccia et habbia a consignare in sua propria mano. Nel particolare delle vittuaglie et artegliaria

1) 5 Juni had Frangipani om hulp voor het Land van Nijmegen gevraagd bij Parma. Zie zijn brief hierboven. Over de mislukte poging van Maurits om Nijmegen te verrassen, zie Blok, II, p. 286.

2) De hertog van Mayenne.

3) Cosimo Masi, wiens brief aan denzelfde, uit Brussel 29 Juni 1591 (t. a. p. 155—158), nadere aanwijzingen bevat over den weg, die moet worden gevolgd, en over de positie, die moet worden ingenomen door het pauselijke hulpleger van de Ligue.

V. E. si può assicurare, ch'io comandarò che sia servita come desidera et io devo, essendo in particolare tanto obligato a V. E., et a tutta la sua Eccellentissima cosa, non desiderando cosa in questo mondo più che havere occasione di servirla, et che possa conoscere da gl'efetti, quanto io le sia servitore et l'effettione mia, assicurandola che non sapria esprimere il desiderio che ho di vederla, resto baciandole le mani. — — — —

Di Maribon? alli 23, di Giugno 1591.

Servitore di V. E.

Alessandro Farnese.

Archivalia I, nº. 2283.

902. 1591, juni 27, rome. — Kardinaal Camillo Sfondrato aan Frangipani: het bemachtigen van Zutphen door de Staatschen heeft hem pijnlijk getroffen; toch moet men den moed niet opgeven.

Illustrissimo et reverendissimo signore come fratello. Mi dispiace de la indispositione di vostra signoria, che ella avvisa per la sua di 7 di Giugno; ma come è già sua famigliare et solita a partirsi presto, spero che a questa hora serà libera.

La presa di Zutphen, fatta da li Stati, è cosa di consideratione et di gran perdita, ma questi sono frutti di così lunga guerra, et per tutto questo non bisogna perdersi d'animo. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 21, f. 78r.

903. 1591, juli 4, keulen. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: Parma nog steeds voor Rees; prins Maurits trekt op Groningen aan.

— — — — Sua Altezza se ne sta ancora sul Reno all' incontro di Rees, riforzando il suo esercito con molta diligenza. Et il conte Mauritio dopo l'acquisto di Daventria s'accostò col suo a Groninghen, che si spera non sia per guadagnarla, come Zutphen et Daventria, per il valor del signor colonello Verdugo, che vi è dentro. — — — —

Di Colonia, li 4 di Luglio, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 44r.

904. 1591, juli 11, keulen. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: het optrekken naar Groningen was maar een schijnbeweging; het ging om Delfzijl, dat door de Staatschen ook werkelijk veroverd is. Daardoor de weg naar zee voor den vijand geheel vrij, die zich thans gemakkelijk van gansch Friesland kan meester maken. Hollanders en Zeeuwen hebben tevens de Schelde voor de scheepvaart gesloten.

— — — — Detti rebelli, simulando di accostarsi a Groningen per assediarla, vi passorno solamente et s'incaminavano verso il villagio di Delfzil, che'ha un forte su la riviera del mare, distante tre leghe da Groningen et da Embden, et l'occuporno subito con intelligenza di quei di dentro, non altremente che

Zutphen en Daventria. Dal qual porte s'é dato adesso al nemico piu facile l'adito del mare da condurvi tutta la gente et munitione militare, ch'esso vuole, et farsi padrone di tutta la Frisia senza ostacolo nessuno. Di più intendo hoggi con lettere d'Anversa che habbiano serrato il passo di Olanda et Zelanda a tutti vascelli, che non possino entrar nella Scalda senza penetrarsi il fin loro. — — — —

Di Colonia, li 11 di Luglio, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 45r en v.

905. 1591, JULI 18, ROME. — Kardinaal Camillo Sfondrati aan Frangipani: gelooft niet aan het lichten van troepen in Duitschland ten bate van Hendrik van Navarre. Betreurt het verlies van zoovele steden in de Noordelijke Nederlanden, dat misschien Parma zal dwingen zijn tocht naar Frankrijk op te geven, hetgeen juist in de bedoeling van zijn tegenstanders ligt.

— — — — Io non son facile a credere la leva, che vostra signoria avvisa farsi in Alemagna in favore di Novarra, perchè si e intonata molte altre volte, et sempre è riuscita vana. Mi duole bene più la perdita fatta costì di tante piazze, et le poche nostre et le molte forze de gli Stati, perchè facilmente potrebbono ritinere il duca di Parma, che non passasse in Francia, il che è tutto scopo loro, del'Inglesi, di Navarra et de' Protestati. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 21, f. 86r.

906. 1591, JULI 25, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: Parma vóór Knodsenburg, dat hij echter nog niet heeft kunnen vermeesteren; het sneuvelen van een zoon van Peter van Mansfeld bij die onderneming; mocht Parma toch vóór zijn vertrek zich van Knodsenburg en ook van Schenkenschans kunnen meester maken!

— — — — Non però il signor duca di Parma è avertito di ogni cosa, trovandosi sua Altezza passata il Reno con tutta la sua gente all' assedio del forte incontro la città di Neomega [1]), qual il giorno di 18 dovera comminciar a battere, et fin à quest' hora non s'é inteso altro soccesso, eccetto che la disgratiata morte del conte Ottavio Mansfelt [2]), et l'aviso correva nel campo ch'il conte Mauritio veniva con la sua gente per soccorrer il forte et incontrarsi col duca. Nondimeno si spera che presto se gli darà quel forte, et anco l'altero di Schenchio [3]), posto nel capo dell' isola, dove il Reno si divide in due rami, et il sinistro pliglia il nome di Wael. Che se Dio benedetto permetterà di privar i nemici di tutti duo questi forti, sarà maggiormente l'acquisto nostro che l'altro fatto in quest' anno dal nemico; ne riceveranno detrimento alcuno li Stati del re

1) Knodsenburg.

2) Octavius Sigismund van Mansfeld; brieven van dezen in het staatsarchief te Napels (carte Farnesine); zie de *Inventaire* van Cauchie en van der Essen, nº. 623 en 631. Hij was een zoon van Ernst van Mansfeld en sneuvelde bij de onderneming van Parma tegen Knodsenburg.

3) Schenkenschans.

Cattolico n'i Paesi Bassi dalla partita del detto signor duca, poichè e sollicitato da Spagna a passar' in Francia. — — — —

Di Colonia, li 25 di Luglio, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 47r.

907. 1591, AUGUSTUS 1, KEULEN. — Frangipani aan den nuntius te Weenen: Parma heeft de belegering van Knodsenburg opgegeven, wijl hij op bevel van den koning naar Frankrijk moet, waar de zaken zeer ongunstig staan; Nijmegen en al wat in de Noordelijke Nederlanden nog aan Spanje behoort in groote bekommering wegens dat vertrek; de Staatschen maken zich gereed tot nieuwe veroveringen.

Al nuntio del imperatore [1]).

— — — — Delle cose nostre di quà vostra signoria illustrissima e reverendissima haverà intesa la ritirata del signor duca di Parma dal forte di Niomega [2]) per essere sollicitato dal re nostro all' andata di Francia, cosa di molto dispiacere et terrore di quella città di Niomega et dell altre convicine, tenute in nome di maestà Cattolica. In questa conjontura, ch'è 'l nemico, s'e insoperbito et si vede far' la rassegna del suo esercito presso Arlem con segni di non contentarsi in questo anno delle piazze ch' ha rubbato fin hora; che se Dio benedetto non ci adjuta, lo faremo male in mezo a tanti nemici, intendendosi che resterà il signor colonello Mondragone in luogo del signor duca per la morte del conte Mansfelt, qual si disse esser passato à miglior vita per dispiacere dell' altra morte del conte Ottavio di Mansfelt, suo figlio [3]). Il signor duca s'incamina verso Brusselles per apparecchiarsi al viaggio di Francia, donde s'hano pochi avisi securi. — — — —

Di Colonia, il primo d'Agosto, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 12, f. 62r.

908. 1591, AUGUSTUS 1, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: geeft bericht over Parma's terugtrekken uit het Land van Maas en Waal; volgens de Spanjaarden is dit geschied op bevel van Philips om naar Frankrijk te gaan; volgens den vijand om prins Maurits, die met een leger daar is binnengevallen; nederlaag van den markies Del Vasto.

— — — — Del signor duca di Parma si tien aviso che sia retirato dall'assedio del forte di Neomega, et si trova adesso fuora dell' isola da questa parte del Reno, ma non so di certo ancora se la retirata è stata col suo esercito, ne posso scriver' la causa di questa retirata; li nostri dicono che sia per ordine del re, sollicitandolo all' andata di Francia et lasciar qualsivoglia nella quale si trovasse impegnato ; li adversarii dicono che sia per esser entrato nell' istessa isola l'essercito del conte Mauritio, del quale havendo rotto il luogotenente del signor marchese Del Vasto [4]) due compagnie di cavalli, si fe poi trasportare

1) Camillo Gaetano, patriarch van Alexandrië.
2) Knodsenburg.
3) Het bericht, dat Peter van Mansfeld was gestorven, berustte op een dwaling. Vgl. nº. 906.
4) Ferdinando d'Avalos, markies del Vasto; onderbevelhebber van Parma.

dalla vittoria in une imboscata del nemico, ch'egli resto priggione et si perderno due cornette dei nostri. — — — —

Di Colonia, lo primo di Agosto, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 49v.

909. 1591, AUGUSTUS 15, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: Parma op het oogenblik te Brussel; Verdugo door hem belast om den vijand tegen te houden.

— — — — Il signor duca di Parma, mi persuado, che sia a quest' hora in Brusselles, havendo lasciato il signor colonello Verdugo, capo della gente che condusse sua Altezza per l'espugnatione del forte di Neomega, con ordine di soccorer' dove il nemico s'accostasse. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 51r.

910. 1591, AUGUSTUS 16, ROME. — Kardinaal Sfondrato aan Frangipani: prins Alexander, de zoon van den hertog van Parma, in Vlaanderen aangekomen om er het krijgsbedrijf te leeren; wijselijk begint hij met het bedrijf van den gewonen soldaat; hoopt, dat Parma erin slaagt zich van Knodsenburg en Schenkenkans meester te maken.

— — — — Essendo venuto il principe di Parma in Fiandra per militare sotto la disciplina del padre, non è miriviglia se commincia dagli essercite de soldati privati, et in quelli se essercita, anzi ne merita molta loda.

Se'l duca di Parma occuperà il forte di fronte Neomega, ch' batte tuttavia, et l'altro vicino de lo Schenchio [1]), de quali vostra signoria da tanta speranza, l'acquisto sera grande, massime se prevale, come vostra signoria afferma, a la perdita che si e fatta di Zutphen et de l'altre piazze. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 21, f. 92r en v.

911. 1591, AUGUSTUS 21, KEULEN. — Frangipani vraagt namens de geestelijkheid van Steenwijk, welke broodgebrek lijdt, aan den gouverneur van Steenwijk, dat hij haar tegen de afpersingen van de Spaansche bezetting aldaar in bescherming neme.

Gubernatori oppidi Steenvicensi.

Supplicari nobis summa animi modestia fecit cappellanus noster, dominus Lucas a Tongeren, quatenus ecclesiasticos oppidi Steenvicensis vestrae dominationi commendare dignaremur. Cum etenim ipsorum sacerdotum ex prebenda portio admodum exigua sit, ita ut vix atro pane (exulceratissimo pro dolor hoc saeculo) famelicum saturare ventrem valeant, atque hinc non minimum divini cultus dispendium, multorum sane Christi fidelium scandalo, exoritur, ut autem liberius majorique animi agilitate Deo inservire, divino cultui interesse, atque immaculatas pro totius patriae populique quotidianis excessibus, unde nobis haec impedientia mala, calamitates angustiaeque merito eveniunt, hostias

1) Schenkenschans.

offerre queant — idcirco humillissime efflagitant ut vestra dominatio, tanquam praecipuus Cattolicorum, maxime vero Christi sacerdotum, patronus ac defensor acerrimus eosdem milite gravare exactionibusve molestare nolit, sed potius auxilio ipsis esse, ut bona et obventiones annuas, quae ipsis ab agricolis debentur, si non in totum saltem majori ex parte, habita temporis locique ratione ac aequitate, percipere valeant. Nos igitur hujusmodi supplicatione justa inclinati, ejus petitioni annuere paterna sollicitudine minime gravati sumus, petentes ut vestra dominatio in hoc nostris commendationibus locum aliquem (quantum fieri potest) concedere velit. Quod si fecerit et nobis rem praestabit longe gratissimam, ipsisque ecclesiasticis utilissimam; atque idipsum assiduis suis precibus apud Deum promoveri studebunt. Coloniae, 21 Augusti 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Prangipani XII, B. 12, f. 67v.

912. 1591, AUGUSTUS 23. — Kardinaal (Paolo) Camillo Sfondrato aan Frangipani: Parma moet om gewichtige redenen het belegeren van Knodsenburg hebben opgegeven.

— — — — Se il duca di Parma si è levato da l'assedio del forte di Niomega, l'haverà fatto con giusta causa, perchè di uno principe savio et valoroso, come è esso, non si puo presumere altro. — — — —

Napels. Biblioteca Nationale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 21, f. 94r.

913. 1591, AUGUSTUS 27, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: Parma vertoeft thans op het slot Franchimont; vandaar gaat hij dagelijks naar Spa; wacht daar zijn leger af voor den tocht naar Frankrijk; het graveel heeft den nuntius belet Parma op te zoeken, van welken hij wenscht te vernemen, hoe er voor de koningsgezinden in de Noordelijke Nederlanden is gezorgd.

— — — — Il signor duca di Parma a questa hora si trova nel castello di Francimont, et di là va il giorno all' acque Spadane, aspettando la massa della sua gente per passar in Francia. Stavevo in animo di visitar' l'Altezza sua per intender' la sicurezza che se lascia in questi paesi contra il nemico, ma il dolor del calcolo, che frequentamente mi visita, non mi fa scriver' fuor' di letto questa lettera a vostra signoria illustrissima et reverendissima. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 51v en 52r.

914. 1591, AUGUSTUS 29, KEULEN. — Frangipani aan Sfondrato: Parma nog steeds in de buurt van Spa, vertrekt eerst naar Frankrijk, wanneer de Italiaansche hulptroepen daar zullen zijn aangekomen; gelooft niet, dat de Hollanders zich rustig zullen houden, nu zij geen weerstand meer hebben te duchten van het Spaansche leger.

— — — — Il signor duca di Parma è ancor appresso l'acque Spadane, con voce che presto sia per andar in Brusselles et incaminarsi verso Francia, sperandosi che la gente d'Italia sia adesso dentro il regno, senza la quale difficilmente l'Altezza sua vi entrerà. Del nemico di Olanda non s'intende che habbia tentato fin' hora nova impresa, ma non si crede che starà in otio adesso, che non ha impedimento nessuno dell' arme regie. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 52v.

915. 1591, SEPTEMBER 5. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: 31 Aug. of 1 Sept. l.l. is Parma met zijn zoon naar Brussel getogen; wacht daar op hulptroepen uit Duitschland; men is tot nog toe niet erin geslaagd, om het oproerig deel der Spaansche troepen in de Nederlanden te bevredigen en men vreest, dat Maurits deze omstandigheid zal benutten.

— — — — Il signor duca di Parma parti dall' acque Spedane il giorno dell' ultimo passato o primo di questo col signor principe suo figlio per Brusselles, dove non era per trattenersi molto, affrettando il suo viaggio per Francia. Però sollecita il marciare dell' altera gente, levata in Alemagna in nome del re di Spagna per servitio della Lega, al numero di 14.000 fanti et 5000 cavalli. — — — —

Et quanto al governo di Fiandra et tutti Paesi Bassi non s'è publicato ancora il successore del signor duca di Parma. Se sperava l'accordo sopra l'abbottinamento [1]) delli 2000 Spagnoli per giuntarnosi con li 5000 homini, che restano sotto il colonello Verdugo, per opporsi alli disegni d'i rebelli di Olanda, et sono duri più hoggi che mai; demandano sempre nove conditioni poco honeste; perilchè se teme ch'il conte Mauritio non tenti altra impresa quest' anno, ancorchè non se mostra segno fin hora. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8. f. 53r.

916. 1591, SEPTEMBER 12, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: Parma nog steeds te Brussel, maar gaat op bevel van Philips naar Frankrijk; Peter van Mansfeld zal zijn plaats innemen als landvoogd; Verdugo komt aan het hoofd der troepen te staan.

— — — — Del signor duca di Parma ho nova che sia ancor in Brusselles, attendendo alla sua andata in Francia, per dove è sollicitata da Spagna. Intendo che sia nominato il signor conte di Mansfeldt governatore in suo luogo, et il signor colonello Verdugo mareschial della gente di guerra. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 55v.

917. 1591, SEPTEMBER 19, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: Parma nog steeds te Brussel, wijl hij manschappen te kort komt. Men vreest dat Maurits een aanslag zal doen op Maastricht, 'tgeen zijn vader indertijd niet heeft aangedurfd.

— — — — Il signor duca di Parma si trova ancor in Brusselles, sollicitando la sua partita per Francia con sollicitar' il marciare della sudetta gente Alemana, ch'havrà bisogno di più gente. Sprove et afflige me con tutti Cattolici questa sua tardanza.

Il conte Mauritio con il suo esercito rebelle fa temer ogn'uno che non sia per tentar qualch' impresa su la Mosa, et si dubita di Mastrich, dove il padre con il suo exercito fiorito non ardi mai di accostarsi; tutta volta si spera nel valore et destrezza del signor colonello Verdugo, ch'impedirà li suoi disegni. — — — —

Napels. Biblioteca nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 56r.

---

1) Soldaten-oproer.

918. 1591, SEPTEMBER 26, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: verovering van Hulst door de Staatschen; Parma nog steeds te Brussel; krijgt het leger des Konings in de Nederlanden geen versterking, dan ducht de nuntius het ergste; de raadsheeren te Madrid begrijpen het gevaar niet, mogelijk door wantrouwen misleid; de Staten van Holland eischen openlijk voor de gravin van Nieuwenaar de geconfiskeerde goederen op van haar overleden man en dreigen met geweld, zoodra Maurits machtig genoeg zal zijn.

— — — — Et in tanto il conte Mauritio con l'esercito di Stati ribelli passo li giorni a dietro la Schalda, riviera d'Anversa, et s'impadroni di Hulst, una delle terre murate di Fiandra, con pericolo di tumulto nella città di Anversa, così per li danni del nemico tanto vicino, come per il timore che non sia per far' maggior progresso.

Il signor duca et signor principe di Parma son ancor in Brusselles, ritornati il duca della sua devotione della Madonna di Hannonia et il principe da Anversa. Et la passata di ambiduo in Francia è stata scritta fin quì, come ancor si scrive da Anversa et da Brusselles, per vera, ma adesso ch'il conte Mauritio è di là della Schalda col suo esercito, dimostra il stato presente della Fiandra et della Brabanza tener bisogno di nove deliberationi, quali io non credo debano esser tali che facciano retirar il duca dall' andar in Francia. Ma se nel paese del re conquisto non si lascia maggior presidio di quello vi è, a pena di 5000 homini contra le forze di ribelli et contra li timulti popolari, si perderà di novo con grandissimo praegiudicio della religion Catholica, inclinando tutto al ateismo. Et vedendosi la guerra prolongare et li danni incredibili giornalmente ingrandirsi, ne forniti sopra le provisioni nesessarie, se confirmano li ribelli infideli nell' ostinasion loro, et li fideli s'alienano dal lor principe naturale et da Dio, cosa a mio giudicio non intesa nel Consiglio di Spagna, forse per qualche diffidenza, caggion di tutti mali.

Li Stati rebelli di Olanda han dechiarato con lettere publiche alli Ordini di questa provincia lo patrocinio loro, promesso alla contessa vidua di Nuenar, per reintegrarla nel feudo del conte suo maito, spogliatone come rebello per forza di arme Spagnole et Colonesi, posseduto hoggi parte dal signor Elettor di Colonia, parte dal capitolo primario, et parte dal re Catholico, sotto il dominio del quale si trova hoggi il contado di Moers, come membro del ducato di Geldria; et l'han denontiato alli Ordini sudetti, pretendendosi ch'il dominio diretto del feudo spetti a questa chiesa, che se l'esercio delli Stati in mano del conte Mauritio fusse potente et atto ad dividersi, portaria nuova guerra a questa chiesa la pretensione di detta vidua. Se n'è avertito il signor Elettor, et così anco il signor duca di Parma per la risposta, che si ha da fare. — — — —

Di Colonia, li 26 di Settembre, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 56v en 57r.

919. 1591, SEPTEMBER 25, KEULEN. — Frangipani aan don Guillelmo de San Clemente, gezant van Spanje bij den keizer: deelt hem de verovering van Hulst mede; het zal Parma waarschijnlijk niet beletten naar Frankrijk te trekken, maar wel hem noodzaken troepen ter bescherming van Vlaanderen en Brabant achter te laten; anders gaat alles verloren; onbegrijpelijk talmen van 's konings raadslieden te Madrid, maar

de nuntius vraagt zich af, of er geen heimelijk wantrouwen [tegenover Parma] in het spel is.

Al signor don Guglielmo San Clemente, ambasciadore del re Cattolico appresso l'imperatore.

— — — — Intenderà vostra eccellenza la passata del nemico rebello Olandese di là della Schalda et l'acquisto che ha fatto d'Hulst, città murata nella Fiandra, con lo timore che ne serra la riviera et restringa la città d'Anversa, cosa che fa confirmare li ribelli nell' ostinatione loro contro di Dio et contra il re lor principe naturale, et alienare i buoni dalla devotione verso la Maestà Divina et verso il re; [cosa che] obligarà il signor duca di Parma a far' nuove deliberationi, non già credo di ritirarsi dell' andata di Francia, ma di lassar presidio abastanza nel paese conquistato; altrimente si perderà tutto. Il male è cosi publico, ch'io stupisco del Consiglio di Spagna che non vi provede, et però mi fa dubitare di qualche diffidenza segreta. Sua serenissima Altezza era pochi dì sono col signor principe suo figlio in Brusselles attendendo alle praeparationi militari per Francia, perdove s'intendeva che dovea passar di corto insieme col principe, mà la gente levata in Alemagna per li impedimenti, che l' hanno dati alcuni principi Protestanti, non s'è condotta anc' hor' tutta nel luogo della mostra. — — — —

Di Colonia, li 26 di Settembre 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 12, f. 81a.

920. 1591, SEPTEMBER 29, KEULEN. — Frangipani aan den nuntius te Weenen: over het innemen van Hulst; hoopt, dat Parma daardoor niet van zijn tocht naar Frankrijk zal afgehouden worden; Peter van Mansfeld tot plaatsvervanger van Parma benoemd.

Al signor patriarcha Gaetano [1]), nuntio appresso l'imperatore.

— — — — Lo nemico Olandese è intrato in Fiandra et have occupato fin hora Hulst, città murata dentro quel contado; che se con celerità non se l'oppone, farà maggior progresso. Non puo sapersi a quest'hora la deliberatione sopra ciò fatta nel Consiglio di guerra; spero che non sarà tale che dimenarà il signor duca di Parma dell'intrare in Francia, perdove sua serenissima Altezza sollicita di marciare colla sua gente, che anc' hor' ha da passar' tutto il Reno et condurse in luogo della mostra. Del principe di Parma s'intende che anche esso passarà in Francià; voleva il vulgo che fusse rimasto nel governo del padre, ma in suo luogo è nominato il conte di Mansfelt. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 12, f. 82r.

921. 1591, OCTOBER 3, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: nu Parma op het punt staat naar Frankrijk te vertrekken, heeft de nuntius aan de bisschoppen van Vlaanderen gelast openlijke gebeden uit te schrijven voor die onderneming, waaraan het heil van Frankrijk en tevens van gansch Neder-Duitschland is verbonden; plundertochten der Staatschen in Westfalen en het Keulsche gebied; uit Holland be-

1) Camillo Gaetano, patriarch van Alexandrië, nuntius te Weenen.

richten over toeneming van de Katholieken aldaar; de paus zal daar tijdelijk moeten dispenseeren van het „privilegium fori".

— — — — La tardanza della ma(novra?), causata così dall' essersi levato tardi come dall' impedimento che ha trovato in molti passi di principi dell' impero, ha intrattenuto più del dovere il signor duca di Parma in Brusselles, ma spero che a quest' hora sia partito o all' ordine di partire; che Dio benedetto li done buon viaggio et felice soccesso, poichè da quello dependa la salute del regno di Francia et il fine di tutti mali di quaesta Germania Inferiore; lo che dimostrai li giorni passati a tutti vescovi della Fiandra, movendoli a farne far da lor popoli orationi alla Maestà superna, dispensandoseli da me tutte l'indulgenze delle facoltà mie; et così, come intendo dal vescovo di Tornai, è stato eseguito con molta pietà cristiana et solemnità spirituale.

Del nemico, dopo l'haver' ultimamente occupato il luogo di Hulst, ch'io scrissi nelle antecedente lettere di 26 del passato, et munitolo di mille fanti et 300 cavalli, non s'è inteso altro, solo che non havendo ostacolo alcuno, attende a ridursi il paese soggetto per sostinersi con le contributioni et a dar di se manifesti segni di occupar' et dannegiar' quanto può nella Fiandra et nella Frisia. Sperava prima d'impedir l'andata del signor duca di Parma in Francia; adesso si persuade di obligarlo a lasciar imperfetta quella impresa et ritornar alla difesa di Stati del suo re, confessando manifestamente ch'il felice soccesso della guerra di Francia l'obligarà subito a finir la sua di tanti anni in qualsivoglia modo contra il loro principe naturale. Anzi scorre [il nemico] per tutta la Vestfalia et fin dentro questa provincia, depredando et bruggiando villaggi sotto quel pretesto della gente del re Cattolico, che vi ritiene il signor Elletore di Colonia, et per tanti danni si dubita di qualche abjuratione di popoli dalla fedeltà del lor principe et di confederatione col nemico; perilchè volendosi placar i popoli et toglier alli principi dell'impero occasione di portar nuova guerra a questa chiesa, si sollicita la restitutione delle sue piazze, che ancor non ha havuto effetto, perchè non s'ha denari di pagare li soldati creditori di molte paghe. — — — —

Et crescendo pur il numero di Cattolici nelli Stati ribelli di Olanda, in modo ch' hoggi dì un pastore n'harà più che haveva prima di tumulti, conosco necessario che N. S. si contentasse dispensar con laici, che durante le guerre possano gindicar nelle cause di preti, et quelli accusar et contra loro avocar inanzi con gindice laico, perchè s'uno laico sarà Cattolico et creditor di un prete, per timor della censura ecclesiastica non ricuperà il suo, et il prete s'insordesce [nell' impietà sua, poichè non si permette dalli Stati a persone ecclesiastiche l'exercitar giuriditione, et non si mancano dottori Cattolici et pii nel Olanda, che esercitariano simil offitio con carità, come si fussero veri vescovi di luogo, et vi s'introduria qualche forma di politia ecclesiastica. — — — —

Di Colonia, li 3 di Ottobre 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani. XII, B. 8, f. 57v. en 58r. en v.

922. 1591, OCTOBER 17, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: het meerendeel der Duitsche hulptroepen wordt door de Duitsche rijksvorsten belet zich bij het leger van Parma aan te sluiten; vrees voor een aanslag van de Staatschen op 's Hertogenbosch.

— — — — Il signor duca di Parma era alli 11 di questo in Brusselles,

et di tutta la gente, scritta altre volte levarsi in Alemagna per servitio della Lega, è stata gran parte impedita da principi Protestanti.

In tanto l'inimico Olandese ha levato dalli suoi presidii tutta la gente ch' ha potuto per rinforzarsi in campagna et tentar l'impresa, come si teme, di Bolduc, città di Brabanza, 12 leghe lontana da Anversa o di Neomega. — — — —

Di Colonia, li 17 di Ottobre 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 59v.

923. 1591, OCTOBER 24, KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Sfondrato: de Staatschen in de nabijheid van Nijmegen; het opzet om Leuven te plunderen mislukt.

— — — — Li nemici di Olanda sono a terno [di] Neomega; credesi che non l'occuparanno per la gente del colonello Verdugo, che gl' è vicino. Havevano tentato di depredar Lovanio, ma scopertosi il tradimento, quella città s'è salvata. — — — —

Di Colonia, li 24 di Ottobre 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 60v.

924. 1591, DECEMBER 28, KEULEN. — Frangipani aan Henricus Cuyck: Justus Lipsius heeft aan hem geschreven, dat hij door den kanselier van de universiteit te Leuven (Cuyck) als hoogleeraar daarheen ontboden is; het krijgsgewoel belet den geleerde voor het oogenblik naar Leuven te komen; de toestand in de Nederlanden schier wanhopig; naar verluidt, zijn bisschoppen van de Zuidelijke Nederlanden op weg naar Rome, om hulp bij den paus te vragen.

Justum Lipsium, de academia vestra satis bene meritum, a reverentia vestra nuper revocatum ex ipsius literis, postredie Calendarum Decembrium datis, intelleximus. Qua de re eidem multis nominibus gratulamur ex animo, eoque magis quod idipsum accedente serenissimi ducis Parmensis favore, quo eundem et merito prosequi videtur, factum fuerit; nec diffidimus quin opinioni, quam nobismet ex ipsius peroptato congressu concepimus, optime is respondeat. Interim tamen non leviter perturbamur, quod ipsemet prae militum excursionibus impediatur, quo minus ad vos advolet, tum quia maturius eidem inservire et prodesse non possit, cum etiam, quod hisce oculis cernamus, (quod lippis pene et tonsoribus notum est) res nostras eo in statu reductas, ut vix spes aliqua futuri boni nobis supersit. Si tamen nobis persuasum minime velimus (quod interdum fit) ut ii, quibus omnium harum provinciarum labentium regimen et cura commissa et demandata est, aliquo fine, nobis ignoto, ducantur, ut sicut clavus clavo truditur, ita malo ipso haec omnia, quae videntur mala, demum trudenda censeantur. Cujus occasione fertur nonnullos Belgii praelatos jam pro implorando summi pontificis auxilio et favore se itineri commisisse. Faxit Deus, ut aliquid boni praestent; interim assiduis precibus rogandus, ut oculis misericordiae Suae nos tandem respiciat. Nullum enim praesentius et utilius remedium hoc adinveniri posse existimamus. — — — —

Coloniae, 28 Decembris, 1591.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 12, f. 111v en 112r.

925. 1592, JANUARI 2, KEULEN. — Frangipani aan Innocentius IX: weinig kans op een vrede tusschen de Hollanders en Spanje; de gezanten van den keizer wachten te Brussel op de terugkomst van een bode, welken zij naar de Hollanders hebben gezonden; dezen willen eerst hun bondgenooten, de koningin van Engeland en Hendrik van Navarre, raadplegen.

— — — — La pace ancora tra li ribelli d'i Paesi Bassi et il re di Spagna util sarebbe per conservare la religion Cattolica in detto Stato, ma non se ne vede fin hora segno alcuno, stando ancor in Brusselles li ambasciadori Caesarei, aspettando il ritorno del loro trombetta, mandato alli Olandesi. L'intention di quali s'e scoperta di voler consultare la resposta con la regina d'Ingliterra et re di Navarra, da lor chiamato re di Francia, suoi Confederati, et che li ambasciadori in tanto si fermassero senza passar'-più avanti. — — — —

Di Colonia, li 2 di Gennaro 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 68r.

926. 1592, FEBRUARI 13, KEULEN. — Frangipani aan het collegie der drie kardinalen, die (na den dood van Innocentius IX, 30 Dec. 1591) bij de sedisvacantie het bestuur over de Kerk uitoefenen; geluk bij de onderneming in Frankrijk kan alleen den vrede met de oproerige Nederlanders voor Spanje aanbrengen; de gezanten van den keizer hebben Brussel verlaten, maar één hunner is naar Holland gegaan.

— — — — Altra speranza quì non s'ha di vedersi il fine di così lunga guerra che nell' esito felice delle cose di Francia. Li Stati ribelli si trovano pieni di trionfi, che non li fa prestar orecchio volontario a trattato di pace. Però li ambassciadori Cesarei se ne sono ritornati, ma un di loro, cioè il Reide, è solo passato in Olanda, et non s'intende ancor' l'operatione sua. — — — —

Di Colonia, li 13 di Februio 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 69r.

927. 1592, FEBRUARI 20, KEULEN. — Frangipani aan mons. Bertinoro: zal op verlangen van den paus niet aan het „privilegium fori" in de Noordelijke Nederlanden tornen, maar de bezwaren zijn onderwijl nog toegenomen; plundertochten en heiligschennissen van het Staatsche leger alom op het platteland; twaalf Hollandsche schepen, met munitie geladen ten dienste van Hendrik van Navarre, door storm belet zee te kiezen; vredesgeruchten worden niet meer vernomen.

— — — — Contra le persone ecclesiastice di Olanda, quali non vogliono pagar' quel che devono a laici, tentarò un altra volta di poner in uso il parere di N. S.; ma con l'haver il tempo più tosto ingrandita che abbassata la superbia di ribelli, vi si troverà maggiore difficultà di prima poichè, secondo scrissi, non permetteno giurisdittione ecclesiatica n'i Stati loro. — — — —

Del nemico ribelle di Olanda non si vede, ne s'intende altero che latrocinii et profanatione di luoghi sacri per tutta la campagna et diligente cura in dar soccesso per acqua al Navarra; nondimeno la tempesta marina tien impedite 12 navi, cariche di munitioni et sussidii militari, conoscendo così, come da tutti universalemente è conosciuto, che dall' esito delle cose di quel regno depende la sua vita et la sua morte.

Del trattato di pace non più si raggiona. Da quel di Reide, uno delli ambasciadori [1]), che passo in Olanda, non ancor s'intende come sia stato ricevuto et quello s'habia operato, ch'io non spero bene.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 73r en v.

928. 1592, FEBRUARI 27, KEULEN. — Frangipani aan Clemens VIII: de vijand voor het oogenblik rustig, maar heeft het op Steenwijk gemunt en blijft niet in gebreke Hendrik van Navarre te ondersteunen, overtuigd, dat zij beiden staan of vallen; alle vredesonderhandelingen gestaakt, het zwaard kan thans alleen iets uitrichten.

— — — — Adesso il nemico rebelle sta quieto nelli suoi presidii. Non però attendeno li Stati a mandar il soccorso, che possono, a Navarra, perchè conoscono che loro caderanno con la caduta sua, con intentione ancora di occupar Steinvico in Frisia, ma non uscirà fuora l'esercito loro prima di Aprile.

Lo trattato della pace è cessato. Di quel signor De Reide, uno delli deputati dall' imperatore, che passo in Olanda, non s'intese più cosa alcuna, segno manifesto che senza l'arme non si può ottener pace.

Di Colonia, le 27 di Febraio, 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 77r.

929. 1592, MAART 5, KEULEN. — Frangipani aan mons. Minucio Minucci: beraamde onderneming van den hertog van Tweebruggen tegen het hertogdom Gulik, waarbij de Hollanders steun zullen verleenen; Maurits tracht zich door middel van loopgraven meester te maken van Nijmegen.

— — — — Dalle Paesi Bassi me si scrive secretamente, ch'il duca di Duponti si pone in ordine per incaminarsi verso questo Stato di Giuliers a Maggio prossimo per tentar' di entrar' nel possesso del paese, et che di già se sia confederato con le Stati di Olanda, acciochè a ogni sua richiesta sia soccorso di gente, et di ciò che gli faccia bisogno. Et gli habbino promesso; et di già all' intorno di Hamburg et altri luoghi circonvicini si levano a nome del conte Mauritio tre reggimenti di fanteria et mille cavalli; et il detto conte con il conte de Holac [2]) sono in Neomega, attendendo con molta diligenza et secretezza a far lavorar alcuni stromenti minerali per aprire dove non possono entrare. — — — —

Di Colonia, li 5 di Marzo, 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 77r.

930. 1592, MAART 12, KEULEN. — Frangipani aan Clemens VIII: wantrouwen der Hollanders bij het wapengeluk der Spanjaarden in Frankrijk tegen koningin Elisabeth.

— — — — Questi soccessi [3]) si commincianano a prevedere dalli ribelli di Olanda, donde ancor se scrive che li Stati sono entrati in diffidenza con la regina

1) Een der afgevaardigden van den keizer, die te Brussel hadden vertoefd, om vrede te sluiten tusschen Spanje en de oproerige Nederlanden, maar onverrichter zake moesten aftrekken.

2) Hohenlohe.

3) Van den Spanjaard op Hendrik van Navarre.

d'Ingliterra per la voce sparsa ch'ella tratti secretamente accordo con il re di Spagna per le forze della sua corona, ch'essa, Inglese, vede formate in Bertagna; „sapientis viri sententia est: cum placuerit Deo via hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem". — — — —

Di Colonia, li 12 di Marzo, 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 80r.

931. 1592, MAART 26, KEULEN. — Frangipani aan mons. Minucci: het schijnt juist te zijn, dat Philips beslag wil leggen op al de schepen der Hollanders, welke in de havens van zijn rijk liggen. Dit kan het sluiten van vrede met de oproerigen verhaasten, die in den Haag reeds overwegen, gelijk de berichten luiden, of men niet tot het aangaan van een vredestractaat moet overgaan. Twee andere middelen zag de nuntius gaarne tegen de Hollanders aangewend: beletten van het uitzeilen der visschersvloot en afzonderlijke vrede met Engeland.

— — — — Se sara vera la risolutione del re Cattolico in arrestar' nei suoi regni li navi di suoi rebelli, si moveranno al trattato di pace senza aspettar' il fine dell' arme di Francia. Et questa resolutione mi par verisimile per l'aviso ch'io tengo di Olanda da dovernosi congregar' tutti li Ordini di Stato in Haga comitis per esplorar' il parere di ciascuno, se si deve prestar' orecchie al trattato di pace. Ma io non solamente proponevo sempre questo mezo di arresto di navi, ma duo alteri: uno di mantenersi dodeci navi armate in un' d'i porti del re Cattolico in Fiandra per molestar' et impedire la pescagione delle arenghe; l'altero di trattarsi accordo con la regina d'Ingliterra, et non con li Stati, perchè la regina, facendo al re la guerra per divestirlo dal suo regno, più facilmente si retirarà lei che li Stati dall' offender' la maestà sua Cattolica Et quando ella dubitasse della fede del re, potria rendersene sicura col mezo delli re di Danimarea, di Suetia, et dirò anco di Scotia, per l'interesse della pace comune. Non dico l'altro dell' imperatore et alcuni altri principi d'Alemagna. Ma tra soldati li pareri di preti non sono in molta stima. — — — —

Di Colonia, li 26 di Marzo, 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 83r.

932. 1592, JUNI 27. — Giovanni Andrea Caligari, bisschop van Bertinoro en geheim secretaris van Clemens VIII, schrijft namens den paus aan den kardinaallegaat Sega te Parijs: over de krachtige en milde ondersteuning, welke de h. Stoel verleent aan de Ligue, doch waarover deze niettemin erg ontevreden is, en over een vleiende breve voor Parma.

Resta così bene satisfatta.... Questo dico, perchè V. S. Illma., che sa più a la distesa questi particolari che non so io, possa rispondere e serrare la bocca a quelli, che pigliano admiratione et si contristano, che Sua Santità, misurando le sue forze, si sia ristretta a dare un soccesso determinato a la Francia di cento ottanta mila scudi l'anno, ajuto di consideratione, rispetto massime a le debili forze di Sua Beatitudine . . . . . N. S. scrive un Breve al duca di

Parma, lodando il valore et prudenza sua in haver servato l'esercito fra tante difficultà et portatolo in sicuro, essortandolo a fare grande animo et a tenere forte il proposito della diffesa di questa santa causa, della quale come restarà con sempiterna memoria glorioso in terra, così nel cielo conseguirà loco degno alla sua heroica virtù et pietà. — — — —

Chigi. M III 58, f. 5—5v (gelijkt. voor cijferschrift). — *Archivalia* III, nº. 331a.

933. 1592, JULI 20, KEULEN. — Frangipani beveelt Andreas Braun, voorheen lid der regeering van Haarlem, aan bij Christophoro de Mondragon.

Al signor Mondragone.

Il portator di questa sara un magistro Andrea Bram [1]), console d'Harlemia, il quale pretende un' certo annuale della città d'Anversa, ove egli è, constretto transferirse per conseguire da quel magistrato l'intento suo. Conoscendo il sudetto la buona corrispondenza, che è tra me et vostra signoria molto illustre, ha voluto ricorrere da me, acciò l'accompagnassi con queste quattro righe, con speranza che gli habbino a reccare notabile servigio. Nella qual credenza sendovi concorso anch' io, mi son mosso a compiacerlo volontieri, si come faccio con pregarla che, potendo ajutare et favorire in questa sua honesta dimanda, lo vogli fare si per beneficio d'esso, huomo da bene, zeloso della religione nostra Catholica, et molto meritevole della gratia sua, come per favorire questo mio desiderio, il qual sempre (mi) offerisco ad ogni cenno prontissimo. Et quì le bascio le mani col pregarle dal sacro Dio ogni consolatione. Di Colonia, li 20 Luglio 1592. — — — —

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 13, f. 10v.

934. 1592, SEPTEMBER 17, KEULEN. — Frangipani aan Clemens VIII: Coevorden is aan het onderhandelen met den vijand om zich over te geven; de hulp van Verdugo heeft niet gebaat.

— — — — Con li ultimi avisi di Frisia s'ha, che il castello di Coevorden ha cominciato a proporre conditioni di accordo al nemico, non potendo più resistere alli continui assalti che ne riceve, senza potersi ajutare cor la gente del re, che sotto il collonello Verdugo gli fu mandata per soccorso. — — — —

Di Colonia, li 17 Settembre 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. VIII, f. 121v.

935. 1592, SEPTEMBER 20. — Instructie voor den Spaanschen nuntius Camillo Caetano: over den staatkundig-kerkelijken toestand der Nederlanden; onder meer, over de middelen tot bevordering van den Katholieken godsdienst in de afvallige gewesten.

Archivalia I, nº. 2445 en II, nº. 131. — Ook Barber. lat. 5845, p. 11—18v (waar: 20 Sept.). — Gedrukt Maere, *Bull. de la Comm. royale*, t. 73, nº. 3.

---

1) Braun.

936. 1592, DECEMBER 10, KEULEN. — Frangipani aan den staatssecretaris kardinaal Cintio Aldobrandini: meldt den dood van Alexander van Parma; voor- en nadeelen, welke daaruit zullen volgen.

— — — — Sarà quì allegata una copia di lettera del Sasboldo per aviso del stato delle cose d'Olanda. Le due lettere di vostra signoria illustrissima e revenrendissima di 20 et 24 di Novembre si riceverno in tempo che comparvero l'altre di Brusselles con l'aviso della morte del signor duca di Parma, socceduta in Aras tra li 2 et 3 di questo per l'infirmità sua ordinaria. — — — —

Questa morte darà bene et male alli Stati di sua maestà Cattolica et alli altri convicini. Bene, perchè così gira la sorte in questa tragedia del mondo ch'il signor duca, qual per inanzi era stato trionfante et glorioso, giaceva adesso infermo di cordoglio, calumniato appresso il suo re; l'esercito disfatto, infamato di eccessi et di violenze, alcun' vere et alcun'altre false; li soldati melanconici et afflitti, et li capitani disperati. Onde è da credersi che havendo la morte levato dall' animo delli huomini totalmente l'opinione delle sue colpe, et da quello del re il dubio, cho lo teneva sospeso, per la considerationo della fideltà et esperienza del detto signor duca, sia per uscir tal' ordine dalla maestà sua intorno le cose militari, che temperarà l'asprezza, causata nelli animi di popoli per l'insolenze di soldati, et raffrenarà la mente ardita di questi suoi rebelli, riducendoli nella religion' Cattolica et nell' ubedienza della sua corona, conforme al suo giusto desiderio, et all' accesa volontà sua, manifesta a tutti con l'infiniti et richi tesori, che vi ha consummato et va tuttavia consumando. Il male poi per il sospetto di qualche rivolgimento di Stati, se l'intervalla sara lunga a provedersi di soccessore, che procuri di guadagnar li animi di popoli, gia vicini a desperarsi per la molta licenza di soldati. — — — —

Dì Colonia, li 10 di Decembre, 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 8, f. 136v.

937. 1592, DECEMBER 10. KEULEN. — Frangipani aan kardinaal Odoardo Farnese: betuigt hem zijn deelneming in het sterven van diens vader Alexander, hertog van Parma.

Al cardinale Farnese [1]).

L'acerbo caso della morte del serenissimo signor duca, padre di vostra signoria illustrissima et reverendissima, m' ha trafitto così il cuore, che posso ben' dire esser' piu diposto a ricever' ufficii di condoglienza ch'atto a farli per la perdita d'un' signore così amorevole. Tutta volta, perchè a tal fine ci ha destinati la providenza di Dio, et per esser' la vita nostra sottoposta à questo corso, non accade affatigarmi in consolar' una persona prudente come ella è, sapendo che quella prudenza, che nei suoi teneri anni ha sempre usata, userà adesso in questi, che sono (i) primi della sua gioventù. E' piaciuto così a Sua Divina Maestà. Però non potemo farci altro; dolerci del suo decreto, non conviene, perchè la mente nostra non puo arrivare pur ad un' minimo segno delle suoi infiniti secreti; anzi d'ogni fortuna, che si porge, dovemo humilmente

1) 20 Nov. 1591 in het h. college opgenomen.

ringraziarlo. Sopra la servitu, ch' ho tenuto con sua sua serenissima signoria, et professione che fo di haverla con tutta sua casa, ne sento quell' intrinseco dolore che possa sentire qualsi voglia del suo sanguine proprio. Però confidando che vostra signoria illustrissima et reverendissima per sua naturale bontà mi riceverà nell' istesso numero di servitori et nella medisima protettione, che mi teneva quella benedetta anima, adolcirò questo dolore con tal speranza et confidenza, con che humilissimante li bascio la mano. Di Colonia, li 10 di Decembre 1592.

Napels. Biblioteca Nazionale. Correspondentie-Frangipani XII, B. 13, f. 76r. — Op denzelfden dag ook een condoleantie-schrijven aan den duca Ranuccio Farnese en aan kardinaal Enrico Caetano, legaat van den paus in Frankrijk bij de Ligue.

AANHANGSEL.

938. 1560, SEPTEMBER 24. — *a.* Pius IV verzoekt de landvoogdes Margaretha van Parma, haren invloed aan te wenden bij Willem van Oranje, opdat deze in zijn prinsdom den gevaarlijken ketter Mombrun verwijdere.

b. Evenzoo aan Antonius (Granvelle), bisschop van Atrecht.

Dilectae in Christo filiae, nobili mulieri, Margarithae de Austria, ducissae Parmae et Placentiae, Flandriae gubernatrici Pius papa quartus.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem et apostolicam benedictionem. Superioribus diebus accidit, ut quaedam haereticorum manus, Mombruno, iniquitatis filio, homine audacissimo duce, Malosenam oppidum, quod in comitatu Venayssino [1]) est ditionis sanctae Romanae ecclesiae, occupavit. Qui, etsi cum aliquot ibi dies mansisset, multis impiis facinoribus in Deum et ecclesias editis, postea vi et metu id oppidum relinquere et ex comitatu Venayssino discedere coactus est. Illa tamen scelerata ejus manus in oppido Auraicae, comitatui Venayssimo finitimo, constitisse dicitur, non sine magno adhuc comitatus Venayssini et civitatis nostrae Avenionensis periculo. Quoniam autem nostri et charissimi in Christo filii nostri Francisci Francorum regis christianissimi ministri ad eos inde expellendos ire distulerunt, propterea quod nobilis vir, princeps Auraicensis abest, in istis Flandriae partibus commorari solitus, Nobilitatem Tuam hortandam his litteris duximus et requirendam, ut cum ipso principe Auraicae, cui hoc facto valde displiciturum esse persuasum habemus, vehementer et accurate agat, primo quoque tempore, ut opportunis remediis curet ac perficiat, neve in eo oppido, neve eius finibus illi haeretici maneant. Quod si ille, quod tamen non credimus, agere distulerit vel neglexerit, nos subditorum nostrorum quieti et securitati consulere et volumus et debemus, quibuscumque rationibus opus fuerit, inde eos expellendos mandabimus. Ita ergo Nobilitas Tua hac de re agat, ut, sicut confidimus, perpetuam ejus erga sanctam hanc Sedem observantiam et pietatem agnoscere, et meritas hoc nomine gratias ei agere debeamus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die vigesima quarta Septembris, millesimo quingentesimo sexagesimo, pontificatus nostri anno primo.

Archivalia I, nº. 531—542.

939. 1560, SEPTEMBER 24. — Pius IV vermaant prins (Willem) van Oranje, gewillig het oor te leenen aan den raad van Margaretha van Parma en van Granvelle.

Dilecto filio, nobili viro, principi Auraicensi Pius papa quartus.
Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

---

1) Venaissin behoorde tot den Kerkelijken Staat.

Cum petierimus a venerabili fratre Antonio, episcopo Atrebatensi, et dilecta in Christo filia, nobili muliere, Margaritha de Austria, Flandriae gubernatrice, ut quadam de re, ad nos et sanctam hanc Sedem pertinente, tecum diligenter agant, Nobilitatem Tuam, de qua omnia nobis pollicemur quae a Catholico et devoto eiusdem Sedis principe expectanda sunt, hortamur et monemus, ut ipsorum verbis literisve parem fidem habeas atque nobis ipsis haberes. Et rei ita ita provideat, sicut ipsius officium et honor postulat. Datum *ut supra.*

Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die vigesima quarta Septembris, millesimo quingentesimo sexagesimo, pontificatus nostri anno primo.

Archivalia I, nº. 543.

940. 1561, AUGUSTUS 22. — Pius IV vermaant prins Willem van Oranje [1]) een einde te maken aan het brutaal optreden der ketters in de stad en het prinsdom Oranje, waardoor ook het naburige Venaissin wordt bedreigd.

Dilecto filio, nobili viro, Guilielmo de Nassau, principi Auryacensi.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem *etc.*

Quanto christianae reipublicae luctu atque incommodo quantaque orthodoxae fidei perturbatione factum sit, quod christiani nominis principes, pullulantibus et paulatim obrepentibus hereticorum zizaniis ac venenis, initio sollicite et diligenter non occorrerint, nemo est fere qui nesciat. Quam ob rem cum nuper ad nos magna quidem cum amini nostri molestia allatum sit, homines tuae civitatis Auraycensis, juxta fines comitatis nostri Venayssini positae, impiorum quorundam audacia et falsis persuasionibus seductos, quod tuorum quoque inibi ministrorum indiligentia fieri credibile est, a debita Catholicae ecclesiae obedientia palam jam recessisse damnatumque haereticorum in vivendo morem passim sectari, Nobilitatem Tuam his nostris litteris paterne monendam et in Domino requirendam duximus, ut, quoniam ipse longe ab eadem tua civitate abes, pro boni et Catholici principis officio statim, nulla interposita mora, ad hoc malum levandum atque sanandum ea remedia mittere afferreque cures, quae tibi ad id maxime oportuna ac necessaria esse videbuntur, petimusque a te vehementer et ex animo, ut ita provideas et efficias, ut tui Auraycenses subditi tum pro Dei optimi maximi honore, cujus causa in primis agitur, tum vero pro animarum suarum salute, ad sacrosanctae orthodoxaeque Ecclesiae gremium quam primum revertantur, et deinceps Catholice viventes, tibi Catholico principi, sicuti debent, serviant et obediant. Quod quo celerius et diligentius ab eadem Nobilitate Tua pro sua eximia pietate factum fuerit, et majus et uberius divinae gratiae et retributionis aeternae praemium te consecuturum confidimus, nos vero tibi maximas eo nomine gratias habituros et in occasionibus quoque relaturos esse pollicemur. Datum Romae apud sanctum Petrum *etc.*, die 22 Augusti 1561, anno secundo.

Archivalia I, nº. 551.

---

1) Zijn antwoord aan den paus, d.d. 16 Nov. 1561, bij Groen, *Archives* I, p. 119, nº. 39.

941. 1561, AUGUSTUS 22. — Pius IV zendt aan de landvoogdes Margaretha een afschrift der voorafgaande Breve en verzoekt haar in denzelfden geest bij Willem van Oranje werkzaam te zijn.

Dilectae in Christo filiae, nobili mulieri, Margaritae de Austria, Parmae et Placentiae ducissae, Flandriae gubernatrici.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem *etc.*

Ex litterarum nostrarum exemplo, quas ad dilectum filium, nobilem virum, principem Auraycensem scribimus, quod his cum litteris habebis, facile intelligere poteris, quid pro debito a nobis Omnipotentis Deo obsequio, quidque ex injuncta nobis divinitus apostolicae servitutis sollicitudine pro christiani gregis animarum salute ab eo petimus. Licet autem speramus, ipsum, uti religiosum et Catholicum maxime decet principem, votis et optatis nostris promptum se et facilem exhibiturum, cum praesertim id ad illius ditionem et temporale dominium conservandum valde pertineat, nihilominus haud ignari tuae eximiae pietatis atque religionis et in nos sanctamque hanc Sedem singularis studii ac devotionis, has quoque nostras ad Nobilitatem Tuam litteras dare voluimus, certo nobis persuadentes, te et ipsi Deo et ejus sanctae Catholicaeque ecclesiae hanc libenter operam et alacriter navaturam, ut scilicet apud ipsum principem omni diligentia et auctoritate, quae merito apud eum debet esse maxima, sic agas et urgeas, ut quod ab eo jure optimo petimus, quam primum exequatur. Quod profecto erit nobis ab eadem Tua Nobilitate gratum, quam quod gratissimum. Datum Romae apud sanctum Petrum *etc.*: die 22 Augusti 1561, anno secundo.

Archivalia I, nº. 552.

942. 1563, OCTOBER 17. — Pius IV vermaant Willem van Oranje [1]), dat hij uit de stad Oranje de ketters streng were.

Dilecto filio, nobili viro, Gulielmo de Nansau (*sic*), principi Auraicensi Pius papa quartus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Non latere Nobilitatem Tuam potest, ut magna multitudo haereticorum hominum egentium ac perditorum, qui vulgo Ugonoti dicuntur, jam pridem in oppidum ditionis tuae, comitatui Venaissino nostro vicinisissimum, tanquam latrocinii asylum se receperint; quo ex oppido progressi omnibus fere ipsius comitatus castris et oppidis, quae munita non erant, occupatis, tantas calamitates miseris ejus comitatus incolis intulerunt, quantas non facile his litteris explicare possemus, diripiendo omnia et depopulando, non a prophanis, non a sacris rebus et locis manus impias abstinendo, incredibili quadam rabie et odio illam ecclesiasticae ditionis regionem pervastando, totque et tanta scelera religionis, ut appellant Reformatae, praetextu admittendo. Quanto dolore animi afficiamur ex illis fidelium et dilectorum subditorum nostrorum miseriis Nobilitas Tua facile existimare potest; nec dubitamus, quin tibi quoque displiceat, eos tantopere vexari. Scimus enim te virum esse Catholicum, sicut majores tui

1) Zijn onderdanig antwoord aan den paus, d.d. 7 Dec. 1563, is gedr. *Collection de documents inédits* (Madrid 1844), IV, p. 294.

semper fuerunt. Pro certo habemus te moleste ferre tam graves tuae, et omnium Christifidelium matri ecclesiae Romanae, injurias inferri. Verum illa haereticorum manus non majore nos ac Sedem Apostolicum injuria et dedecore quam te ipsum afficit, quae tanta tua cum contumelia illud ditionis tuae oppidum ad grassandum et latrocinandum sibi deligere ausa est. Non igitur tantum de salute subditorum nostrorum agitur, etiam de tuorum. Non violata fuit solum dignitas Apostolicae Sedis, violata etiam fuit aestimatio tua et magna praeclaro nomini tuo aspersa macula et labes imposita. Oppidum illud antiquum, ex quo nobile cognomen tuum et insignem titulum accepisti, hoc tempore verbo tuum est, re vero in haereticorum est potestate. Quousque igitur, dilecte fili, lento animo pius Ecclesiae filius feres tantas injurias Ecclesiae? Quousque dissimulabis, vir generosus ac nobilis, tantas tuas ipsius contumelias? Quandiu abutentur viri impii et sacrilegi patientia tua? Excita, quaesumus, virtutem tuam! Memento quam claris majoribus ortus sis; quam turpe tibi sit hanc famam vulgari, hoc memoriae posteritatis prodi, Auriacae principis oppidum connivente illo factum esse alteram Genevam, receptaculum haereticorum, castellum latronum, asylum hostium Ecclesiae. Non erit difficile illos expellere, si nos adjuvare statueris. Nos quidem, qui pro officio, quod sustinemus, tanta et tam atrocia in Deum et religionem Catholicam ac fideles, Ecclesiae subditos, admissa scelera dissimulare nec possumus nec debemus; statuimus omnes vias tentare, quibus illam impiam manum expellamus ex illis locis et populos ditionis Ecclesiae in libertatem vindicemus; sed videmus, non posse nos id assequi, nisi illud perfugium ipsis eripiatur. Quocirca Nobilitatem Tuam hortamur, monemus et rogamus et vehementer obsecramus, ut iis, quae diximus, attente consideratis atque perpensis et aliis, quae tibi pro tua prudentia occurrere poterunt, des operam et cures ac vias omnes tu quoque persequaris, ne illi hominum generi amplius oppidum tuum pateat, sed e finibus tuis primo quoque tempore aut sua sponte recedant aut per vim ejiciantur, sicut nos quoque e nostris et Romanae ecclesiae (ditione) eos ejicere conabimur. Quod si facies, Catholici viri officio satisfacies et conscientiae tuae consules, magnamque maculam, nominis tui claritati inustam, delebis, apparebitque omnibus, sicut nos pro certo semper habuimus, ea, quae illic acta sunt ad hoc tempus contra honorem Dei et Ecclesiae, tibi displicuisse. Quod si tu, quod absit, segnius egeris, et si nos, qui te ut Catholicum virum et bonum et devotum Ecclesiae filium diligimus, inviti quicquam, quod tibi displiceret, facturi essemus, tamen cogeremur ea inire consilia et ea experiri remedia divini honoris causa et nostri et quietis ac salutis subditorum nostrorum, quibus comitatum ipsum Venaissinum ac civitatem nostram Avenionensem, quorum querelae et gemitus ad nos assidue deferuntur, immo hinc pene exaudiuntur, nostrumque animum incredibili dolore excruciant, a tam infestorum hominum latrociniis, tandem aliquando illo eis adempto receptaculo, liberemus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die decima septima Octobris, millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, pontificatus nostri anno quarto.

Archivalia I, nº. 259.

943. 1563, OCTOBER 17. — Pius IV zendt aan Granvelle een afschrift der voorafgaande Breve en verzoekt hem, in denzelfden geest bij Oranje zijn invloed aan te wenden.

Dilecto filio nostro Antonio, tituli sancti Bartholomaei in Insula presbitero cardinali, de Granvela vocato, Pius papa quartus.

Dilecte fili noster salutem et apostolicam benedictionem.

Ex litterarum exemplo, quas ad Auraicae principem scripsimus, intelliges, quam gravis et necessaria causa nos impulit, ut ad eum scriberemus. Omnino speramus eum consulturum, ut debet, existimationi et conscientiae suae illiusque civitatis suae saluti, quae nisi provisum fuerit, in haereticorum potestatem esset sine dubio brevi perventura. Sed tua quoque hortatio et auctoritas magnopere eum poterit commovere. Quamobrem hortamur et mandamus, ut tanta diligentia ea de re cum illo agas, quantam rei magnitudo postulat. Ut vides, quanto accuratius egeris, tanto nobis gratius feceris. Quid vero actum et perfectum fuerit, facies nos primo quoque tempore certiores. Datum Romae apud sanctum Petrum, *etc.*, die 17 Octobris 1563, pontificatus nostri anno quarto.

Archivalia I, nº. 560.

944. 1563, OCTOBER 17. — Evenzoo aan de landvoogdes Margaretha van Parma.

Dilectae in Christo filiae, nobili mulieri, Margarithae de Austria, Flandriae gubernatrici Pius papa quartus.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem et apostolicam benedictionem.

Mittimus ad nobilitatem tuam exemplum litterarum, quas scripsimus ad dilectum filium, nobilem virum, Gulielmum, principem Auraicae. Ex eis intelliges, quam gravi necessariaque de causa ad eum scripserimus, et simul perspicies, quantae curae nobis sit, ut ille expellet ex urbe illa ditionis suae hominem haereticum, fautorem, receptatorem et ducem haereticorum, ac gubernatorem illi urbi praeficiat aliquem, quem compertum habeat esse vere Catholicum, quique haereticos neque ex illis ditionis ecclesiae locis neque ullos alios recipiat. Nunc nobilitatem tuam hortamur in Domino et omni animi studio ab ea requirimus, ut diligentissime de hac re agas cum ipso Auriacae principe ostendasque illum, si ita fecerit, non nobis modo gratissimum esse facturum, sed etiam charissimo in Christo filio nostro, Hispaniarum regi Catholico. Eas autem praeterea rationes afferes, quas tibi prudentia et pietas tua subjiciet. Quod tuae nobilitatis officium erit, cum te dignum et Deo vehementer acceptum, tum nobis quoque gratissimum, eoque ut quam diligentissime fungaris, etiam atque etiam abs te petimus et rogamus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die decima septima Octobris, millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, pontificatus nostri anno quarto.

Archivalia I, nº. 561.

945. 1563, DECEMBER 29. — Pius IV zendt aan Margaretha van Parma eene voor Willem van Oranje bestemde Breve en verzoekt haar, bij dezen in denzelfden geest haren invloed aan te wenden.

Dilectae in Christo filiae, nobili mulieri, Margarithae de Austria, Flandriae gubernatrici Pius papa quartus.

Dilecta in Christo filia, nobilis mulier, salutem et apostolicam benedictionem.

Etsi post superiores literas ad te nostras, quas cupimus tibi redditas fuisse, a ministris nostris recepta fuerunt oppida et loca omnia comitatus nostri Venayssini, quae haeretici invaserant et tenebant, et illa perditorum ac facinorosorum manus ex illis partibus recessit, tamen cum dilectus filius, nobilis vir princeps Auraicensis nondum ea fecerit, de quibus tam diligenter cum eo egimus per literas, quarum tibi exemplum cum ipsis superioribus literis misimus, iterum ad eum scribere coacti fuimus. Ex literis, quas hoc tempore ad eum scribimus, quarum exemplum cum his conjunximus, nobilitas tua intelliget quam graves, quam necessariae causae nos impulerint, ut ad eum scriberemus, et quam multa ab eo corrigi sit necesse, si conceptam labem abolere et urbis illius suae saluti et tranquillitati consulere cupit, nobisque necessitatem adimere, ipso, quod absit, negligente, ad omnia auxilia descendere, quibus pestem eam, civitati nostrae Avenionensi tam propinquam ac comitatui nostro Venayssino finitimam, ejiciamus. Nec vero nos periculum tantum subditorum nostrorum commovet, verum etiam commovent cleri et populi Auraicensis acerbissimae calamitates, cum ea urbs effecta sit asylum haereticorum et sceleratorum omnium receptaculum, cum exul episcopus et clerus et Catholici fere omnes, ecclesiaeque una cum redditibus suis occupatae, sublatis divinis officiis, et haereticorum sinagogae effectae, fidem et auxilium nostrum atque omnium Catholicorum implorent. Quocirca nobilitatem tuam. cujus in Deum pietatem et in Catholicam fidem studium novimus, hortamur et animi studio requirimus atque in remissionem peccatorum tuorum injungimus, ut et litteras nostras principi Auraicensi reddendas cures, ut ea, ad quae illum paterne hortamur, sine mora exequatur, diligentissime adhorteris. Expectabimus avide tuum ejusque responsum, quo statuere possimus quid nobis agendum sit. Tantam enim Dei et Ecclesiae ac nostram injuriam et contumeliam nullo pacto ferendam statuimus. Datum Romae apud s. Petrum, sub annulo Piscatoris, die vigesima nona Decembris, millesimo quingentesimo sexagesimo tertio, pontificatus nostri anno quarto.

Archivalia I, nº. 562.

946. 1563, DECEMBER 30. — Evenzoo aan kardinaal Granvelle.

Dilecto filio nostro Antonio, tituli sancti Bartholomaei in Insula presbytero cardinali, a Granvela nuncupato, Pius papa quartus.

Dilecte fili noster salutem et apostolicam benedictionem.

Quam graves ac necessariae causae nos coegerint iterum ad dilectum filium, nobilem virum, Gulielmum, principem Auraicensem scribere, ex literarum nostrarum exemplo, quod ad te et dilectam in Christo filiam, nobilem mulierem, Margaritham de Austria, Flandriae gubernatricem misimus, intelliges. Tantae nobis curae est ea res, quantam postulat tum civitatis Avenionensis ac Venayssini comitatus nostri periculum, quae tam propinquae haereticis nec a latrociniis tutae esse possunt, tum injuriarum et contumeliarum magnitudo, quibus in civitate Auriacensi, ipso principe connivente, ne dicamus permittente, Deus, Ecclesia et haec sancta Sedes afficiuntur, sublatis officiis divinis, clero exulante, ecclesiis ab haereticis occupatis, in quibus pestiferae suae doctrinae verenum sathanae

ministri assidue evomunt, nemine Catholicorum hiscere audente. Itaque cum ea, quae tam nefarie illic committuntur, nullo pacto ferenda sint, admonendum iterum duximus ipsum principem, ut ea primo quoque tempore corrigat cultumque ibi divinum et religionem in pristinum statum restituat. Quod si facere, quod absit, neglexerit, ad omnia auxilia et remedia descendere statutum nobis ac deliberatum est. Quocirca cum hortemur per litteras ipsam gubernatricem, ut quam diligentissime de eis rebus agat cum ipso Auraicensi principe, a te quoque petimus, ut pro tua prudentia, quanto maximo potueris studio, des operam, ut idem princeps piis et salutaribus monitis nostris pareat et ea, quae ab eo petimus, sine mora exsequatur. Quo officio nullum hoc tempore gratius a te praestari nobis poterit. Datum Romae apud s. Petrum, die 30 Decembris 1563, pontificatus *etc.* anno quarto.

Archivalia I, nº. 563.

947. 1563, DECEMBER 30. — Pius IV beklaagt zich bij Willem van Oranje over het brutale optreden der ketters in diens stad en prinsdom Oranje en vermaant hem opnieuw daaraan paal en perk te stellen.

Dilecto filio, nobili viro, Gulielmo, principi Auraicensi, Pius papa quartus.

Dilecte fili, nobilis vir, salutem et apostolicam benedictionem.

Nondum responsum a te acceperamus ad eas litteras, quas ad te de mense Octobri misimus, per quas paterno amore te hortabamur, te monebamus, ut quoniam Santambanum [1]) quemdam praefectum, urbi tuae ditionis Aúraicae a te impositum, constabat haereticum esse et haereticorum ducem atque fautorem, haereticisque, undecumque eo confluentibus, urbem illam tuam tanquam asylum quoddam hostium Ecclesiae et velut alteram Genevam patefecisse, non sine gravissima Catholicorum omnium offensione et scandalo, maxima nominis tui labe et salutis aeterne periculo, hominem tam impium ab ejus urbis regimine sine mora removeres aliosque haereticos externos, qui tum magnam partem comitatus nostri Venayssini, Auraicae finitimi, occupatam tenebant et gravissimus calamitatibus populo ditionis Ecclesiae afficere non desistebant, nobiscum una expellendos curares. Nondum scimus, idque non parum miramur, ecquid te paterna illa hortatio nostra tantum, quantum confidimus, moverit, et quid cogitaris consulere famae atque existimationi tuae. Etsi autem nos favente Deo postea recepimus oppida et loca omnia comitatus nostri Venayssini, expulso inde illa haereticorum et facinorosorum hominum manu, tamen quod praefectus ille Auraicae manebit, et id receptaculum haereticis patebit, nihil tantis sumptibus et laboribus profectum esse intelligimus, nec civitatem nostram Avenionensem, tam Auraicae propinquam, et comitatum Venayssini tuta fore a contagione illius pestis et a latrociniis hominum egentium ac perditorum. Quocirca iterum nobilitatem tuam hortandam, monendam et rogandam duximus, ut quae adhuc ibi acta sunt, indigna pristina existimatione tua et aliena ab officio Catholici viri, qualis a nobis et ab omnibus aliis semper es habitus, sine mora et cunctatione ulla corrigas et emendes. Cogita, quaesumus, fili, et diligenter tecum ipse considera et attende, quam indignum sit dominari in urbe illa tua tam manifeste haereticum et tam acrem Catholicae religionis

1) Gaspard Pape, seigneur de St. Auban.

atque Ecclesiae hostem; consilium totum ejusque advocatum seu procuratorem et omnes fere alios officiales ac magistratus ejus urbis haereticos esse, non jam justitiae ministros, sed haereticae pravitatis magistros et personarum simplicium corruptores; recipi ibi, quotquot ex comitatu Venayssino et aliis ex locis eo confluant, haereticos; fugacem esse inde aut certe metu abesse episcopum et alios ecclesiasticos ac religiosos atque omnes fere Catholicos; sublata esse divina in ecclesiis officia; occlusum atque interdictum Catholicis concionatoribus aditum; haereticorum ministros, ut vocantur, in urbe et castellis ac locis, ei civitati subjectis, publice perniciosa et pestifera sua dogmata profiteri ac praedicare; monasteriorum et ecclesiarum reditus haereticorum arbitratu, et quidem, sicut accepimus, id quod dolenter referimus, permissu tuo dividi ac dispensari, nempe in Dei et sanctae religionis hostium subsidia et alimenta converti. Heu, dilecte fili, quam haec Deo invisa? Quam calamitosa illi civitati tuae, quam acerba Catholicis omnibus sunt? Quam turpem notam nomini tuo incutiunt? Heu quam gravem in te Dei iram excitatura sunt, nisi ea festinaveris corrigere, sicut te et genere tuo dignum est. Noli quaesumus abuti diutius patientia et longanimitate Dei. Cave (ne) ipsius iram tibi thesaurizes, terribilem et auferentem spiritum principum. Audi nos, qui non tua sed te diligimus, qui existimationi, qui saluti tuae consultum cupimus. Desine sperare ullam societatem esse posse haereticis cum Catholicis. Remove illos ex urbe et expelle quamprimum praefectum illum una cum satellitibus suis, equitibus et peditibus sui similibus, quibus, qualescumque sint, pacata jam illa regione non indiges. Enixe coges una cum ipsis quotquot ibi sunt haeretici externi; neve post hac ipsi, aut eorum similes in ea urbe castellisve et locis ullis ejus principatus recipiantur; ne quem corrumpere possint, mutato edicto et propositis gravibus poenis prohibe. Da operam, summisso statim gubernatore probo atque Catholico, et in consiliariorum atque officialium haereticorum locum bonis et catholicis surrogatis, ut cives Auracienses et ejus principatus incolae, qui a veritate Catholicae fidei aberrarunt, a pestifero haereticorum consortio liberati, praeteritis erratis hujusmodi sibi remissis et condonatis, sicut nos quoque subditis nostris ad sanitatem redire volentibus ea remisimus, ad Ecclesiam catholicam revertantur ac fidem illam, quam sacrosancta Tridentina synodus, divino auxilio paulo ante tam foeliciter peracta, docuit, amplectentur et teneant. Cura ut episcopus una cum clero et religiosorum conventibus et aliis Catholicis in eam civitatem reverti et tuto ibi manere ac divina officia pristino Ecclesiae catholicae ritu celebrare possit, receptis ecclesiis, reditibus et domibus suis. Haec sunt, quae a te fieri postulamus. Quae si feceris, ut speramus, apparebit omnibus urbem illam in ditione esse principis vere Catholici. Nos autem retinebimus bonam illam opinionem, quam de te semper habuimus, et in pristina erga te voluntate manebimus. Gratias autem agemus Deo, quod ea, quae contra divinae Majestatis suae honorem, in sanctae Ecclesiae suae dedecus, in maximam nostram et sanctae huius Sedis injuriam et contumeliam acta sunt, Ipso cor tuum illuminante, ut pius et devotus noster et Ecclesiae filius correxeris. Sin autem tu tuo officio, quod absit, fungi neglexeris, nos fungemur nostro, et ea consilia inibimus, quibus tantam pestem, antequam vehementius corroboretur, inde ejiciamus et imminens oppidis atque hominibus ditionis ecclesiastiace periculum depellamus; ad quod si vires nostrae et sanctae Romanae ecclesiae non sufficient, ad omnia auxilia et remedia descendemus. Quod si

evenerint ea, quae fortasse non putas, non nobis, sed tibi, qui paterna monita nostra neglexeris, tribuere et imputare debebis. Inviti quidem quicquam, quod tibi molestum futurum sit, faciemus. Sed si tuam ipse famam et salutem minus diliges, nos officio, et conscientiae nostrae, Deique honori et huius sanctae Sedis existimationi consulemus, et, quacumque ratione poterimus, illorum nostrorum fidelium et dilectorum populorum quieti, paci et securitati atque animarum saluti prospiciemus. Datum Romae apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die 30 Decembris 1563, pontificatus nostri anno quarto.

Archivalia I, nº. 564.

948. 1564, FEBRUARI. — Prins Willem van Oranje antwoordt aan paus Pius IV, dat hij ten onrechte is beschuldigd van bescherming der ketterij in het prinsdom Oranje en dat hij den katholieken godsdienst van harte blijft toegedaan.

Sanctissimo domino nostro Pio quarto Pontifici Maximo.

Beatissime pater.

Cum literas S. V., datas Romae 29 Decembris [1]), legerem, Sancte pater, multum dolui, quod S. V. nondum recepisset litteras, quibus 17 Decembris ex Bruxella ad priores S. V. literas de mense Octobri responderam. Sperare enim quod ex iis S. V. plene intelligeret, me falso deferri apud S. V., quasi omitterem ea, quae sunt Catholici et orthodoxi principis, cum illa, quae per me acta sunt in principatu meo Auraico in conservanda Catholica religione et pace cum vicinis meis (quae in illis litteris indicavi potius quam plene descripsi), clarissime contrarium demonstrarent et evincant. Verum cum nil dubitem, quin S. V. eas litteras nunc receperit, desinam eorundem repetitione S. V. molestus esse; solum ad contenta in postremis S. V. litteris respondebo, idque ordine quo a S. V. proponuntur.

Et primo quod ad dominum de Santaubano attinet, hic me inscio primo Auraicam occupavit, et malui eundem ad aliquod mensem ibi (tolerare) [2]) quam cum periculo novorum motuum illinc deturbare. Verum hoc mense Februario ex Inferiori Germania in Auraicam misi nobilem virum Petrum de Varich, dominum a Grippensten [3]), et in gubernatorem civitatis et principatus mei Auraici constitui et eidem in consulem adjunxi utriusque juris doctorem, dominum Paulum ab Heyst, in quibus (ut spero) nec S. V. verae religionis zelum, nec subditi mei cujuscumque status justiciam et integritatem desiderabunt. Nisi enim me mea fallit opinio, et expectatio, quam ex praecedenti eorum vita de ipsis concepi, ea est uterque virtute praeditus et eo ardore erga orthodoxam et Catholicam religionem, ut nihil praetermissuri sint eorum, quae temporum malitia patietur constitui et fieri ad Catholicam religionem et veteres Ecclesiae ritus revocandos et restituendos. Simul etiam novo edicto cavi et jussi omnes exteros et vagabundos, qui aliunde in Auraicam confugerant, egredi, et in posterum eis introitum praeclusi.

Quod attinet ad concilium Auraicum, quod S. V. in suis litteris totum

---

1) Boven, nº. 947.

2) Er staat: dimittere.

3) Grimmestein? Een brief van hem over zijn optreden in Oranje: Groen, *Archives*, I, p. 387.

hereticum esse affirmat, cum advocato et procuratore meo, sane miror plurimum, quis haec S. V. suggesserit. Nam post diligentissimam inquisitionem de fide et moribus singulorum consulum, concordi omnium testimonio inveni Emar, Bisson et Petrum Psaulnier semper in Cattolica religione perstitisse et hodie perstare, et quamvis quidam non sunt veriti male loqui de Dionisio Bellufen, advocato et procuratore meo, tamen ille, in Brabantia existens, professus est Catholicam et orthodoxam religionem. Alii, qui prius mihi a consiliis fuerant et delapsi sunt in errores Hugonottorum, alio commigrarunt; solus Joannes Julianus, se profitens religionis Hugonottorum, Auraicae adhuc heret. Dedi autem negocium supradicto domino de Varych et ejus collegae dispiciendi viros probatae fidei et vitae, quos consules et magistratus constituam. Tantisper autem, dum illorum responsum expecto, non video, quomodo quicquam innovare possim aut debeam.

Scribit S. V., episcopum et ecclesiaticos inde fungatos esse aut certe metu abesse. Certe ego episcopum in mense Decembri anni 1561 et interea saepius, cum omnia adhuc satis intrega essent, in principatu meo Auraico saepius per litteras et etiam per meos officiales monui et oravi, ut in Quadragesima, et majori anni parte principalem suam residentiam haberet in civitate Auraica et ageret ea, quae episcopi sunt; verum hactenus ne tantum ab eo impetrare potui, ut semel civitatem Auricam ingrederetur, imitatus in hoc praedecessores suos.

Ecclesiasticos reliquos abesse et divina cessare officia, me cruciat plurimum. Verum etiam hos [1]) per litteras ad reditum monui, et quaecumque ad eorum securitatem necessaria putavi, constitui; verum illi hactenus sive ex metu, quem praetexunt, sive ex exiguo affectu et amore erga divinum cultum sese absentarunt.

In mense Aprili anni 1562 post Pascha, ecclesiasticis similem metum praetexentibus, gubernator Auraicus, dominus de Causans, et praefectus nostri stabuli, Alexander de la Roue, ut eis hunc metum adimerent, comitati (sunt) aliquot militibus Cattholicorum, et vix tamen ullum ecclesiasticum vel numis eo adigere potuerunt, ut Sacrificium perageret. Spero tamen, quod gratia Spiritus sancti tepentia illorum corda excitabit, et quod presens gubernator de Varych curabit auferri omnem causam et occasionem metus, si quae antea fuit, et ne dum securitatem eis praestabit juxta veteres ecclesiae Romanae ritus divina officia celebrandi, verum etiam ad id faciendum eos incitabit et impellet.

Quod autem ad ecclesiasticorum bona attinet, ea in manum et protectionem meam sumpsi, ut magis salva essent ipsis ecclesiasticis. Et cum audivissem, quosdam ex ecclesiasticis Hugonottorum errores palam profiteri, quosdam vero, nomine tenus ecclesiasticos, recusare explere officium, propter quod fructus sunt relicti, constitui ut per meum advocatum ecclesiasticis, officia explentibus, distribuerentur congruae et solitae portiones, quo utrisque praecideretur ansa, aliquam partem ex ecclesiasticis bonis sibi vendicandi. Verum novato etiam ea in parte priori edicto, constitui inter alia, ut decimae et omnes redditus solvantur eisdem, et ad eandem formam et rationem, qua solvebantur ante exortos hos motus et tumultus.

Sanctissime pater, quamvis arbitrer me docere posse, quod plurima falsa

1) Hs.: hoc.

suggesta sint S. V., et (quamvis) jus et ratio dictent in omnibus audiendam esse alteram partem, antequam quicquam statuatur aut decernatur, tamen quia probe agnosco quod, quicquid S. V. in hac causa agit, solum spectat ad Christi honorem et gloriam et ad utilitatem animorum gregis, sibi commissi, et ad honorem mei nominis, solum orabo S. V., ut tantisper differat omne judicium et conatus suos, donec hii, quos ex Inferiori Germania in Auraicam misi, illuc advenerint et coeperint explere quae illis mandavi. Hoc si impetro, nil dubito, quin S. V. sese erga me, humillimum suum ministrum, aequiorem praebebit et ultro agnoscet multa falso delata esse, et ex ipsis operibus in me agnoscet S. V. sincerum erga religionem Catholicam animum et summam erga S. V. et Sedem apostolicam observantiam. Atque hic Deum Optimum Maximum oro, ut S. V. suae Ecclesiae diu velit esse incolumem. Datum Bruxellae . . Februarii, anno a Christo nato 1564.

Ejusdem S. V. humillimus et obedientissimus filius
G. a Nassau.

Archivalia I, n°. 843.

949. 1566, juni 8. — Prins Willem van Oranje betuigt jegens paus Pius V zijne onderdanigheid en trouw aan den katholieken godsdienst.

Beatissime pater post pedum oscula.

Plurimum gavisus sum ex his, quae Rev^dus^. archiepiscopus Surrentinus, Sanctitatis Vestrae et Sedis apostolicae nuntius, juxta literas fiduciae sibi datas mihi exposuit. Nihil enim neque gratius neque delectabilius audire potui, quam Sanctitatem Vestram benevolo et propitio erga me et subditos meos esse animo, pro cujus favore et bona gratia emerenda et retinenda quidvis lubens subierim. Et quod ad veteres Ecclesiae ritus et avitam religionem conservandam et retinendam attinet, satis intelligere potuit S. V., quantopere studuerim in hoc turbulento saeculo, ut apud Auraicos (pro tempore et motuum ratione) antiqua et Catholica religio conservaretur. Nec ea in parte unquam meo offitio deero nec comittam, ut quicquam in me desiderari possit, quemadmodum latius R^do^. domino Surrentino declaravi et plenius ex ipsius relatu Sanctitas Vestra cognoscet. Quem oravi, ut humillimum meum obsequium et servitium Vestrae Sanctitati in omnibus offerret, quemadmodum offero per presentes. Deum optimum maximum precor, ut Sanctitatem Vestram suae Ecclesiae diu servet incolumem, et ipsi omnia prospera concedat. Et Sanctitatem Vestram oro, ut me paterno amore prosequi pergat. Bruxellae, 8 Junii 1566.

S. V. humillimus et addictissimus servitor
Guilhelmus de Nassau
princeps Auraicensis } *Eigenh. get.*

Archivalia II, n°. 287^a^.

950. 1584, december 3. — De kardinaal-staatssecretaris aan den Spaanschen nuntius (Taberna): over te nemen maatregelen tot afwending van het gevaar, dat het prinsdom Oranje onder het beheer kome van prins Maurits en niet van prins Philips Willem.

Al nuntio in Spagna, a 3 di Decembre.

Ill^ro^. et molto reverendo signore come fratello.

Dubitando gl' heretici, che sono in Oranges, di esser spogliati dal re di Francia di quella piazza, hora che manca loro il favor del principe d'Oranges morto, dal qual havevano gran fomento et ajuto, tra gl'altri mali mezi, che tengono per non esservi cacciati, uno è che hanno ordito una falsità insieme con li Stati d'Olanda, fabricando una falsa attestatione, la qual dicono essere stata lasciata in poter di detti Stati dal principe morto, signata di sua mano con alcuni testimonii, ne le quale si contiene la declaratione de la voluntà di esso principe circa il principato d'Orange, che in somma è, che mentre il conte di Beuren, suo primogenito, sarà prigione in Spagna et non si trovarà in piena libertà ne i paesi di Fiandra, il detto principato debba esser administrato dal conte Mauritio, suo secondo genito, senza obligo di render conto alcuno di detta administratione. In vigor de la quale falsa attestatione il detto conte Mauritio ha fatto una declaratione di haver accettato l'administratione di detto principato, et l'ha mandato al parlamento di Oranges. A la qual falsità per il gran danno, che ne seguirebbe a la religion Cattolica, continuando quei tristi in tener quella fortezza, è necessario di proveder in ogni modo; et la provisione opportuna si giudica sarebbe, che Sua Maestà Cattolica facesse parlare al detto conte di Beuren, acciò con lettere patenti facesse una declaratione contraria a la detta attestatione, la qual, quando anco fusse vera, non havria potuto prejudicare a la ragione, che ha in detto principato, come principe naturale di esso. Et la declaratione potrebbe contenere, che considerando il detto conte di Beuren, che gli antichi nemici del suo Stato et quiete dei suoi sudditi, per privarlo de le sue ragioni, non haveriano mancato di far credere falsamente al conte Mauritio, suo fratello, et a suoi buoni sudditi nel detto principato et altri, che egli fusse detenuto in prigione ne le mani del serenissimo re Cattolico, ha per ciò voluto manifestare al mondo la verità, con far noto a ciascuno, qualmente egli è in piena et vera libertà, ricevendo infinite gratie et favori da Sua Maestà Cattolica, et che il suo regio servitio, et non la prigionia, falsamente asserita da suoi nemici, lo ritiene anco in quelle bande, et che però li suoi sudditi debbano in avvenire rendergli la debita obedienza, lasciandogli l'intiera administratione del detto principato, con riconoscere et obedire quelli soli ministri, che saranno mandati da lui, et non da altri, et guardarsi in avvenire dal prestar fede a tali imposture et false inventioni de suoi nemici. Et per maggior validità de le dette lettere et levar ogni sospetto al re di Francia, che con tal mezo Sua Maestà Cattolica volesse metter il piede ne le sue terre, sarebbe molto a proposito, che il detto conte di Beuren scrivesse a Sua Maesta Christianissima, supplicandola a pigliar sotto la sua protettione il detto principato, et farlo governar secondo le sue leggi, con mettervi tali governatori et ufficiali Cattolici, che Sua Maestà Christianissima giudicherà esser più a proposito per il buon governo di detto principato et quiete di suoi sudditi. Altrimente è molto da temere, che Sua Maestà Christianissima sia per impedire il buon effetto, che patriano far le dette lettere. Potrebbe anco Suo Maestà Cattolica pregar il Christianissimo a voler accettar la detta protettione et administratione, lasciando goder quel principato al conte di Beuren, secondo gl'articoli di pace, convenuti et accordati fra loro, i quali è da sperare, che per così poca cosa Sua Maestà Christianissima non vorrà rompere, massime havendoli sempre osservati ne la persona et in vita del principe d'Oranges morto. Et oltre ciò si giudica, che non saria se non bene, che Sua Maestà scrivesse

al detto re di non tener il conte di Beuren prigione, come asseriscono falsamente li suoi nemici et ribelli. Et così con questo rimedio si provederebbe anco ad un' altro pericolo, che si corre etiam maggiore del detto, cio è che il re di Navarra ottenga da Sua Maestà Christianissima la sopraintendenza del detto principato, de la qual s'intende il detto di Navarra far grandissima instanza; perchè se Sua Maestà Christianissima non havrà troppo voglia di compiacerli, havrà legitimo pretesto di negarglila per non haver a mancar de la sua fede al detto conte di Beuren. Vuole dunque Nostro Signore che Vostra Signoria dia conto di tutto ciò a Sua Maestà, essortandola a proveder quanto prima a si gran pericolo, ò nel modo sudetto, ò in altro, che a la prudenza de la Maestà Sua parerà più espediente et efficace.

Spagna, Vol. 30, f. 528—529^{v} (gelijkt. afschr.).

Hierop antwoordt de nuntius 8 Januari 1585:

Nel particolare d'Oranges credo che S. M. ajutarà gagliardamente, acciò il governo di quel principato resti al conte di Bura; però mi sovengono due difficoltà nel modo ricordato da V. S. Illma. L'una è, che essendo sempre stata quella terra libera senza riconoscere in cosa alcuna la corona di Francia, non so come s'indurrà hora il conte, ò come lo permetterà quel popolo, che vi acquisti sorte alcuna di preminenza o sopraintendenza. L'altra è, che se bene il conte non è in prigione stretta, non è però anco libero, et essendo questo notario al mondo, non so di quanto profitto fosse la attestazione del contrario. Pure parlandone con S. M. et con li ministri, vedrò dove riuscirà il negotio.... Di Madrid, li 8 di Gennero 1585.

Spagna, Vol. 31, p. 281 (oorspr. eigenh. get.).

951. 1585, JANUARI 21. — De Spaansche nuntius Taberna aan kardinaal Gallio: over bij koning Philips aangewende pogingen om het prinsdom Oranje uit de handen van prins Maurits te redden.

Alli 5 del presente, havendomi dato Sua Maestà audienza, feci l'offitio, che V. S. Illma. ordina circa il principato d'Orange, representando quanto gran pericole si corre, che quella terra si facci una altra Ginevra, e li molti inconvenienti, che ne possono venire in generale alla Christianità, et in particolare al stato d'Avignone, et anco a quello di Borgogna, se non vi si remedia presto. Proposi insieme li rimedii, ricordati da V. S. Illma., e li ne diedi un lungo memoriale. Sua Maestà con le solite belle parole rispose, che basciava i piedi a Nostro Signore per la diligenza, che usava continuamente a benefitio della Christianità, e si mostrò molto nova in questo particolare. Poi disse, che ci havrebbe fatto sopra consideratione per pigliarci quell' espediente, che fosse parso più oportuno. Ne ho anco parlato d'ordine di Sua Maestà col signor cardinale Granvela, al quale pare, che sia molto necessario remediarci; solo aspettarà, che Sua Maestà le ne facci parlare. Et io lo solleciterò a Saragozza, parendomi impossibile, che si facci nel camino alcuna risolutione..... Di Madrid, li 21 di Gennaro 1585.

Spagna, Vol. 31, f. 290 (oorspr. eigenh. get.).

REGISTERS.

REGISTER VAN PERSONEN.

NB. De nummers geven de bladzijden aan.

A.

Adolf, hertog van Gelre, 16.
Adolf, graaf van Nassau, 468.
Adolf, graaf van Nieuwenaar, 390, 651, 690.
Adriaan VI, paus, 5, 34.
Adriaan d'Oygnies, heer van Willerval, 563, 574.
Adrianus van Oesterwijc, provinciaal der Dominicanen, 54, 55.
Aegidius de Monte, bisschop van Deventer, 138, 142, 221, 224, 225, 227, 239, 243, 245, 246, 255, 316, 339, 343, 355.
Aerschot, zie Philips van.
Agricola, zie Franciscus.
Alarich, koning der Gothen, 555.
Albert, aartshertog van Oostenrijk, 277, 591, 664.
Albertus Pighius, proost te Utrecht, 21, 46, 48, 51, 52.
Albi, zie Sebastiaan.
Albrecht van Brandenburg, grootmeester der Duitsche orde, 653.
Albrecht, hertog van Beieren, 145.
Aldobrandini, zie Cinthio.
Aleander, zie Hieronymus.
Alessandro Casale, auditeur te Madrid, 493, 494.
Alessandro Crivelli, nuntius in Spanje, 125, 434.
Alessandro Farnese, kardinaal, 556, 581.
Alessandro Montalto, kardinaal-staatssecretaris, 157, 199, 303, 318, 324, 332, 333, 335—337, 340, 341, 344, 352, 356, 376, 378, 380, 383, 386, 387, 674, 676—681, 683—688.
Alfonso Capilupi, 497.
Alexander VI, paus, 5, 8.
Alexander Farnese, hertog van Parma, 37, 154, 156, 228, 262, 264, 277, 287, 356, 363, 365, 366, 374, 376, 381, 384, 389—391, 404, 408, 409, 412, 415, 458, 551, 553, 556—558, 578, 580, 582, 584, 585, 590, 595, 596, 601—604, 615, 618, 619, 622—624, 627, 635, 638, 643, 644, 646, 649, 650, 658—660, 662—665, 668, 669, 671—673, 676—682, 684, 686—702, 706, 707.
Alexander Farnese, zoon van Parma, 696, 697, 699, 700.
Alexander de la Roue, gouverneur van het prinsdom Oranje, 720.
Alexander Severus, keizer, 657.
Allen, zie William.
Alonso Sotomayor, don, 601.
Altemps, d', kardinaal, 175.
Alva, hertog van, 137, 144, 153, 189, 197, 201, 202, 205, 206, 208—211, 213, 214, 225, 234, 436, 447, 448, 453, 458, 460,—464, 468, 470—473, 477—481, 483—490, 492, 493, 496, 499—502, 514, 601, 637, 639.
Alvaredo, Augustijn, 483.
Amboise, d', zie Bussy.
Ambrosius, S., 265.
Ameronghen, zie Johannes ab.
Amnius, zie Theodericus.
Andreas Braun, oud-burgemeester van Haarlem, 706.
Andreas Fabritius, hoogleeraar te Leuven, 184.
Andreas Caulis, O. Pr., inquisiteur, 37.
Andreas Gaill, rechtsgeleerde, 607.
Andreas Hugo van Delft, provinciaal der Dominicanen, 15.
Angelo, zie Balduinus ab.
Angelo di Anversa, O. Pr., pauselijk commissaris, 190—195.
Anjou, zie Henri d'.
Anjou, zie Frans.
Anna, gravin van Montmorency, 280.
Annibale dei Grassi, nuntius te Madrid, 327, 683.
Anselmo Dandino, nuntius te Parijs, 575.
Anthonie van Lalaing, graaf van Hoogstraten, 43, 444.
Antonio Carafa, kardinaal, 306, 311, 322, 325—327, 334, 336, 342, 357, 368.
Antonio Maria Salviati, nuntius te Parijs, 490, 499.
Antonio Perez, secretaris, 527.
Antonius Folcardi, dominicaan te Groningen, 392, 396.

Antonius, heer van Granvelle, kardinaal, 39, 47, 48, 121, 125, 166, 213, 230, 336, 433, 515, 528, 584, 600, 619, 626, 636, 711, 715, 716, 723.
Antonius Havet, bisschop van Namen, 121, 172, 253, 260, 532, 548.
Antonius Lullus, vicaris-generaal van Besançon, 556.
Antonius van Mijnden, kanunnik, 51.
Antonius van Stralen, burgemeester van Antwerpen, 458.
Appio Conti, 660.
Aquaviva, zie Giulio.
Arach, zie Bernhard von.
Aragon, zie Ferdinand van.
Aragon, zie Pietro.
Aremberg, zie Jan van Ligne.
Aremberg, zie Karel van.
Arias Montanus, 297.
Armagnac, zie George d'.
Arnoldi, zie Cornelius.
Arnoldus, prior der Karthuizers te 's-Hertogenbosch, 375.
Arnoldus, S. J., 333.
Arnoldus Nylen, prior der dominicanen te Groningen, later vicaris-apostoliek van het verweesde bisdom, 349, 354, 355, 358, 364, 365, 382, 391, 394, 395, 397, 399, —403, 409.
Assonville, d', zie Cristoffel.
Arnoldus Amstelius, 353.
Athanasius, S., 265.
Audoenus, aartsdiaken van Henegouwen, 538.
Augustinus Aggeus, medecinae doctor, 14.
Austria, d', zie Georgius.
Avalos, d', zie Ferdinando.
Avanzati, zie Mutio.
Aymerich, zie Petrus.
Aytta, zie Bucho van.
Azconas, zie Christoforus.

B.

Baden, zie Frederik van.
Bajus, zie Michael.
Baldassar Castiglione, nuntius in Spanje, 21.
Baldasser Dreselers, O. Pr., inquisiteur, 203.
Balthasar Fabritius, 405.
Balthazar Gérards, 660.
Balduinus ab Angelo, S. J., 283.
Bardoul, zie Martinus.
Baronius, zie Caesar.
Bartholomaeus Portia, buitengewoon nuntius, 242, 559.
Batenburg, zie Dirk van.
Batenburg, zie Gijsbert van.
Bathori, zie Stephanus.
Bedford, hertog van, 434.
Beieren, zie Albrecht van.
Beieren, zie Ernst van.
Beieren, zie Hendrik van.
Beieren, zie Lodewijk van.
Beieren, zie Sabina van.
Beieren, zie Wilhelm van.
Beke, zie Levinus van der.
Bellarminus, zie Franciscus.
Bellomonte, zie Florentius.
Bellufen, zie Dionysius.
Benning, zie Cornelis.
Bentinck, zie Johannes.
Berchmontius, aanvoerder der beeldenstormerij te Antwerpen, 444, 445.
Bernhard von Arach, keizerlijk commissaris, 568.
Bernardo di Castro, kapitein, 585, 601.
Berck, zie Jacobus.
Bergh, zie Willem van den.
Berg, zie Aegidius.
Bergen, zie Maximiliaan van.
Berlaymont, zie Floris. van
Berlaymont, zie Gilles van.
Berlaymont, zie Louis de.
Bernardus Deterinck, 321, 328.
Bernardo Sanzio, pauselijk diplomaat, 47.
Bertano, zie Gurone.
Beverwijck, zie Vincentius van.
Biron, heer van, 669.
Bisson, raadslid te Oranje, 720.
Bloemendaal, zie Jacobus van.
Blosius, pauselijk secretaris, 11.
Boncompagni, zie Giacomo.
Boncompagni, zie Giovanni.
Boncompagni, zie Ugo.
Bonelli, zie Michele.
Bonomi, zie Giovanni Francesco.
Bollius, zie Petrus.
Borculus, zie Cornelius.
Borgia, zie Giovanni di.
Borromeo, zie Carlo.
Bosch, zie Petrus van den.
Bossu, zie Maximiliaan.
Bourbon (de), zie Charles.
Bracqua, de la, kommandeur der S.-Jansheeren te Breda, 278.
Brancatius, zie Laurentius.
Brandenburg, zie Albrecht van.
Braun, zie Andreas.
Brederode, zie Hendrik.
Brie, zie Carolus de.
Brimeu, zie Karel van.
Brisegno, abt, 264.
Brouhe, J., 149.
Brouwers, zie Martinus.
Bourgondië, zie Philips van.
Bruhes, zie Jan.
Bruyns, zie Gerard.
Brussel, zie Lucas van.
Bucho van Aytta, proost van S.-Baaf te Gent, 377, 406, 631, 652.

Buedens, zie Olivier.
Burgt (de Castro), zie Nicolaas van der.
Burghley, zie William.
Bussy d'Amboise, gunsteling van Anjou, 548.

C.

Caesar Baronius, kardinaal, 415.
Cayas, zie Gabriele de.
Caligari, zie Andrea.
Caligari, zie Giovanni.
Camajanni, zie Pieter.
Camillo Capilupi, 497.
Camillo Gaetano, nuntius, 695, 700, 770.
Camillo Zaechini, graaf, 390, 391.
Campanus, zie Johannes.
Campeggi, zie Lorenzo.
Canisius, zie Gerardus.
Canisius, zie Petrus.
Canisius, zie Theodorus.
Capres, zie Odoardus.
Carafa, zie Antonio.
Carlo Borromeo, kardinaal-staatssecretaris, 125, 127, 176, 236, 434.
Carolus de Brie, O. Pr. provinciaal, 220.
Carlo Carafa, kardinaal, 55, 62.
Carlo Eboli, kamerheer van Pius V, 482.
Carolus van Lotharingen, kardinaal, 137, 498.
Casale, zie Alessandro.
Casembroot, zie Joannes van.
Caspar Gropper, buitengewoon nuntius, 145, 224, 226, 233, 234, 236, 242, 506, 507.
Caspar de Robles, heer van Billy, 522.
Castagna, zie Giovanni Battista.
Castello (alias del Ryo), zie Petrus de.
Castelnuovo, zie Pietro Paolo da.
Castiglione, zie Baldassar.
Castro, zie Bernardo di.
Catharina de' Medici, koningin-moeder, 497, 548, 550, 576, 577.
Caulis, zie Andreas.
Cavalli, zie Seraphini.
Cecil, zie William Burghley.
Cerda, zie Juan de.
Cervini, zie Marcello.
Cesare Spetiano, nuntius bij den keizer, 157, 666, 669, 674, 677.
Champagney, zie Frédéric.
Charles de Bourbon, kardinaal, 499.
Chimay, prins van, 673.
Christiaan IV, koning van Denemarken, 680, 705.
Christianus Flandrensis, O. Pr., inquisiteur, 52.
Christoffel d'Assonville, lid van den Geheimen Raad te Brussel, 407.
Christophorus Plantijn, drukker, 212, 213, 236, 346, 349, 357, 359.
Christoforus Azconas, clericus van Toulouse, 124, 141.
Christophoro de Mondragon, legeraanvoerder, 695, 706.
Christophorus Vladeraccus, rector van de Latijnsche school te 's-Hertogenbosch, 276.
Cinthio Aldobrandini, kardinaal-staatssecretaris, 707.
Claudius Solet, zaakwaarnemer van het prioraat van Meerssen, 137.
Clemens VII, paus, 8, 10—14, 16, 18, 21, 26, 28, 29, 31, 34.
Clemens VIII, paus, 420, 421, 425, 427—430, 703, 704, 706.
Clemens Crabeels, bisschop van 's-Hertogenbosch, 284, 295, 296, 300, 316, 323, 332, 333, 341, 352, 386.
Clemente, S., zie Guglielmo di.
Closse, zie Gysbertus.
Clovis, koning der Franken, 555.
Cobham, zie Henry.
Coemans, zie Jacob.
Coyanus, zie Paulus.
Coligny, zie Gaspard de.
Colonna, zie Marco Antonio.
Constabile, zie Paulus.
Constantinus Marcus Sittich von Hohenems, bisschop van Constanz, 646.
Conti, zie Appio.
Coopal, zie Willem.
Coppin, zie Nicolaas.
Cornelis Benning (of Bering), Nederlandsch edelman, 677.
Cornelius Arnoldi, overste van de „Vergaderinghe der Maechden van den Hoeck" te Haarlem, 305.
Cornelius Stempelse, zoon van een oud-burgemeester van Gouda, 242, 281, 293.
Commendone, zie Giovanni Francesco.
Connobius, pauselijk collector in Spanje, 287.
Cornelis van Drenkwaart, kanunnik van s. Marie te Utrecht, 358, 369.
Cornelis Gerritszoon, 256.
Cornelis van Mierop, deken en domproost van Utrecht, 49.
Cornelis de Zeger, burgemeester te Deventer, 367.
Cornelius Borculus, vice-proost van Sint-Servaas te Maastricht, 283.
Cornelius Jansenius (de oudere), hoogleeraar te Leuven, 163, 172.
Cornelius Oem, raadsheer, 401, 405.
Cornelius Strinvichius, rector van het Collegium Laurentianum te Keulen, 399.
Corswarem, zie Philips van.
Cosimo Masi, secretaris van Parma, 692.
Craen, zie Jasper.
Crabbius, Augstijn, 355.
Crepius, zie Willem.

Cresner, zie Elisabeth.
Critius, zie Joannes.
Croy, zie Jean de.
Croy, zie Karel Philips van.
Croy, zie Philips van.
Cruce, zie Judocus a.
Cuyck, zie Hendrik.
Cunerus Petri, bisschop van Leeuwarden, 131, 221, 223, 224, 263.
Curtius, zie Petrus.

D.

Damasus I, paus, 507.
Dancar, zie Nicolò.
Dandino, zie Anselmo.
Daniël Brendel von Homburg, aartsbisschop van Mainz, 483, 499, 533, 561.
Dardinelli, zie Filippo.
Delfini, zie Giovanni.
Delft, zie Andreas Hugo van.
Desiderius Erasmus, 11.
Deterinck, zie Bernardus.
Dionysius Bellufen, zaakwaarnemer te Orange, 720.
Dirk van Batenburg (Bronkhorst), 469.
Dirk Diemer, dominicaan, 16.
Dirk van Schoonhoven, O. Pr., provinciaal, 36.
Doys, zie Gerlach.
Dover, kanunnik te Antwerpen, 212.
Drake, zie Francis.
Drenkwaart, zie Cornelis van.
Drenkwaart, zie Johan van.
Dreselers, zie Baldasser.
Driutius, zie Remigius.
Duncanus, zie Martinus.

E.

Eboli, zie Carolo.
Eccard von Greifenklau, aartsbisschop van Trier, 10.
Eduard VI, koning van Engeland, 505.
Eduard Sekler, zoon van den hertog van Somerset, 505.
Edzard, graaf van Oost-Friesland, 654.
Egidius, vicaris generaal van het bisdom Groningen, 338.
Egidius Tsionghen, notaris, 236.
Eem, zie Jacob Gisbertsz. van der,
Egmond, zie Philips van.
Egmond, zie George van.
Egmond, zie Lamoraal van.
Egmond, zie Nicolaas van.
Elbertus Ricoldi (Richardi?), 238.
Elisabeth Cresner, priorin der „Engelsche nonnen" te Brugge, 208.
Elisabeth, koningin van Engeland, 405, 434, 484—486, 503, 511, 517, 519, 525, 552, 553, 637, 638, 641, 642, 653—655, 661, 665, 666, 668, 669, 671, 672, 674, 675, 677, 681, 688, 703—705.
Elsen, zie Johannes Hendriksz. ten.
Elst, zie Johannes.
Elz, zie Jacob von.
Emanuel Filippo, drukker te Antwerpen, 213.
Emanuel Philibert van Lalaing, baron van Montigny, 554, 574, 579.
Emanuel Philips Trognesius, clericus, 379.
Emar, raadslid te Oranje, 720.
Enckevoirt, zie Willem van.
Engelbert Spetholt, priester te Zutphen, 363, 376.
Enrico Gaetano, legaat te Parijs, 708.
Erard van der Marck, bisschop van Luik, 14.
Erasmus, zie Desiderius.
Ercolani, zie Luca.
Ercolani, zie Vincenzo.
Everard, provinciaal der Jezuïeten, 165.
Ercole Gonzaga, kardinaal, 163.
Ercole Sfondrato, hertog van Montemarciano, legeraanvoerder, 692.
Ernst van Beieren, aartsbisschop van Keulen, 241, 277, 284, 300, 312, 428, 657, 672, 673, 689, 699, 701.
Escovedo, zie Juan de.
Ernst, graaf van Mansfeld, 694.

F.

Faber, zie Joannes.
Fabio, Mirto Frangipani, nuntius te Parijs, 547, 548, 636.
Fabius Maximus, 612.
Fabri, zie Sixtus.
Fabricio Magnanello, protonotarius, 37.
Fabritius, zie Andreas.
Fabricius, zie Balthasar.
Fadrinetti, zie Giovanni.
Farnese, zie Alexander, hertog van Parma.
Farnese, zie Alexander (zoon).
Farnese, zie Odoardo.
Farnese, zie Ranucio.
Farnesius (Dufour), zie Henricus.
Fasciardo, zie Pedro.
Fra Felice, O. Pr., 209, 212.
Felix, ep. Idricensis, bisschop der Donatisten, 255.
Ferdinand I, keizer, 55.
Ferdinand van Aragon, aartsbisschop van Saragossa, 537.
Ferdinand, prins van Beieren, 657.
Ferdinand, aartshertog van Oostenrijk, 564.
Ferdinando d'Avalos, markies del Vasto, onderbevelhebber van Parma, 695.
Fernande de la Bare, heer van Mouscron, 557.

Ferrara, zie Franciscus Sylvester van.
Fianser, keizerlijk commissaris, 568.
Figueroa, zie Lope de.
Filippo, zie Emanuel.
Filippi, zie Pietro Paolo.
Filippo Dardinelli, O. Pr., onderprior, 207.
Filonardi, zie Marco.
Flandrensis, zie Christianus.
Flavio Orsini, legaat van Avignon, 496.
Floris van Barlaymont, gouverneur van Namen, 563.
Floris I van Pallandt, graaf van Culemborg, 435.
Florentius de Bellomonte, notaris, 245.
Folcardi, zie Antonius.
Fonck (Vonck), zie Johannes.
Fradique de Tolédo, don, 492, 501.
Frangipani, zie Fabio Mirto.
Frangipani, zie Octavius Mirto.
Frans I, koning van Frankrijk, 37, 154.
Frans van Alençon, hertog van Anjou, 547, 548, 553, 573, 576—578, 591, 594, 637, 641—644, 653—655, 662.
Frans van der Hulst, inquisiteur, 8.
Frans van Thienen, vicaris-generaal van Antwerpen, 383, 410, 417.
Francis Drake, admiraal, 674.
Francisca van Lunenburg, gravin van Egmond, 53.
Francisco Yvara, don, 202.
Francisco Pacheco, kardinaal, 471, 484, 490, 492, 494, 500, 501.
Francisco Verdugo, gouverneur, legeraanvoerder, 337, 338, 354, 364, 672, 680, 683, 685, 686, 693, 696, 698, 699, 702, 706.
Francisco de Vargas, gezant van Karel V, 62.
Franciscus Agricola, pastoor van Sittard, 314.
Franciscus Bellarminus, S. J., kardinaal, 357.
Franciscus Humara, 638.
Franciscus Richardot, bisschop van Atrecht, 172, 183, 205.
Franciscus Sylvester van Ferrara, generaal der Dominicanen, 15.
Franciscus Sonnius, bisschop van 's-Hertogenbosch, 58, 62, 63, 65, 97, 121, 125, 142, 183, 213, 219, 298.
Franciscus Stravius, agent van Gerard van Groesbeek, 247, 252.
Franciscus van Thyl, kanunnik van s.-Walburga te Zutfen, 364.
Frederik II, keizer, 591.
Frederik II, koning van Denemarken, 528, 620, 653, 667, 672.
Frederik van Baden, bisschop van Utrecht, 22.
Frederik Schenk van Tautenburg, aartsbisschop van Utrecht, 121, 125, 127, 175, 183, 222, 224, 233, 237, 260, 482, 562, 586, 588.
Fredericus d'Yve, abt van Maroilles, 628, 631.
Fredericus de Medicis, kardinaal, 149.
Fréderic Perenot, heer van Champagny, 557.
Friedrich von Wüsberg, bisschop van Würzburg, 483.
Frontinus, zie Julius.
Fuissenberg (von Fürstenberg), zie Henricus.

G.

Gabriele de Cayas, secretaris van Philips II, 145.
Gabriele Zayas, secretaris van Philips II, 602.
Gaetano, zie Camillo.
Gaetano, zie Enrico.
Gaill, zie Andreas.
Gallio, zie Tolomeo.
Gaspard de Coligny, admiraal, 497.
Gaspard Pape, heer van S. Auban, 717, 719.
Gasparus Petri van Stolwijck, kapelaan te Haarlem, 305.
Gastone Spinola, don, 581, 585.
Gebhard, zie Johannes.
Gebhard Truchsess von Waldburg, aartsbisschop van Keulen, 289, 629, 631, 651, 679.
Gelre, zie Adolf van.
Gelre, zie Karel van.
Genlis, heer van, 492, 494.
Gentili, bankier, 669.
George d'Armagnac, kardinaal, 496.
George van Egmond, bisschop van Utrecht, 31, 32, 38, 48—50, 53.
George de Lalaing, graaf van Rennenburg, heer van Ville, 522, 548, 563, 631.
Georg, paltzgraaf, 572.
George Westendorp, raadsheer in Friesland, 407, 409.
Georgius d'Austria (Oostenrijk), bisschop van Luik, 52.
Gregorius Gerinx, vicaris capitulaar van Roermond, 373, 404.
Georgius Wusthoefft, kanunnik van S. Servaas te Maastricht, 349, 375.
Geraldini, avonturier, 511, 517, 533.
Gerard Bruyns, kanunnik van Deventer, 357.
Gerard van Groesbeek, kardinaal, bisschop van Luik, 75, 188, 222, 224, 241, 244, 247, 252, 262, 268, 446, 516, 522, 524, 542, 583, 622.
Gerardus Canisius, burgemeester van Nijmegen, 367.
Gerardus de Hamicourt, bisschop van S. Omer, 183.
Gerardus Roda, 396.
Gerardus van der Toern, vicaris-generaal van Utrecht, 3, 4.
Gérards, zie Bathazar.
Germanico Malaspina, nuntius te Graz, 644.
Gerlach Doys, deken van S. Lebuinus te Deventer, 399.
Geverdinck, zie Johannes.
Ghislerus, bisschop van Selymbria, 142, 143.

Giacomo Boncompagni, zoon van Gregorius XIII, 557, 558, 597, 603, 620, 625, 645, 660.
Giacomo Sadoleto, humanist, 21.
Gijsbert, heer van Batenburg (Bronkhorst), 469.
Gysbertus Closse, notaris, 4.
Gilbertus d'Ognies, bisschop van Doornik, 183.
Gille, graaf van Berlaymont, 233.
Giovanni Boncompagni, broeder van Gregorius XIII, 630.
Giovanni Fransesco Bonomi, nuntius te Keulen, 277, 279, 281, 282, 286, 289—291, 293, 295, 301, 327, 340, 363, 372, 377, 397, 665.
Giovanni de Borgia, Spaansch gezant te Praag, 567, 568, 597, 655.
Giovanni Andrea Caligari, bisschop van Bertinoro, nuntius, later staatssecretaris, 322, 381, 418, 420, 673, 703, 705.
Giovanni Battista Castagna, nuntius te Madrid en te Keulen, 259, 260, 262, 263, 435, 436, 439—442, 445, 447—449, 451, 452, 454, 455, 457—460, 467, 470, 472, 475, 477, 480, 481, 483, 485, 487, 489, 491, 492, 494, 556, 558, 561—565, 567—572, 579—589, 592, 595—598, 600—604, 609—613, 614—633, 636.
Giovanni Francesco Commendone, kardinaal, 163, 188.
Giovanni Delfino, buitengewoon nuntius, 535, 635.
Giovanni Antonio Fadrinetti, nuntius te Venetië, 484.
Giovanni di Idasquez, don, minister van Philips II, 674.
Giovanni Girolamo Morone, kardinaal, 37, 498, 508, 588.
Giovanni Evangelista Palotto, aartsbisschop van Cosenza, 349, 352, 375.
Giovanni Poggi, nuntius in Spanje, 49.
Giovanni Primo, don, kamerheer van don Juan, 520.
Giovanni Ricci, O. Pr., 201.
Girolamo Rusticucci, kardinaal-staatssecretaris, 293, 487, 489, 666, 669.
Giulio Santori, kardinaal, 379, 381.
Giustiniani, zie Vincenzo.
Glimes, zie Jan van.
Godfried van Mierlo, bisschop van Haarlem, 55, 58, 142, 220, 221.
Goer, zie Reinaart.
Granvelle, zie Antoin van.
Grassi, zie Annibale dei.
Gravius, zie Henricus.
Gregorius I, paus, 255.
Gregorius IX, paus, 167.
Gregorius XIII, paus, 144, 145, 147, 149, 154, 156, 157, 222—227, 233, 236, 238—241, 243, 247, 250, 252, 253, 256, 259—261, 264, 265, 269, 270, 273, 276, 277, 279, 280, 284, 287, 288, 291, 293, 300, 301, 304, 410, 413, 421, 422, 490—493, 495, 496, 498—502, 505, 508, 509, 511—513, 519, 522, 525—529, 532, 533, 537, 544—548, 551, 553, 556, 557, 559, 561, 565—567, 569—571, 573—579, 583, 586, 604, 615, 617, 618, 621—623, 629—631, 635, 637, 638, 641—646, 659, 661, 665.
Gregorius XIV, paus, 690, 703.
Gregorius Thaumaturgus, S., 265.
Gregorius van Tours, 555.
Greifenklau, zie Eccard von.
Grinsven, zie Petrus.
Giulio Aquaviva, buitengewoon gezant van den paus, 480.
Giulio Santorio, kardinaal, 556.
Godefridus Odenhoven, kanunnik van Thorn, 245.
Godescalcus de Novadomo (van Nieuwenhuis), keldermeester van de abdij Tongerloo, 327.
Gonzaga, zie Ercole.
Gonzaga, zie Ottavio.
Gonzaga, zie Vespasiano.
Gosewyn Philipsz, burger van Erkelenz, 373.
Grooten, zie Joannes.
Gropper, zie Caspar.
Gropper, zie Joannes.
Guglielmus Crepius, kanselier van Gelre, 306, 319, 320.
Guglielmo di San Clemente, gezant van Philips II, 700.
Guinaldus Pighius, clericus, 51, 52.
Guise, de, zie Henri.
Gurone Bertano, pauselijk diplomaat, 472.

H.

Haarlem, zie Vincentius van.
Habsburg, zie Maria van.
Haye, zie Joannes de la.
Hamicourt, zie Gerardus de.
Hannibal, 612.
Hauchin, zie Joannes.
Haultepenne, Spaansch gouverneur van Breda, 683.
Havet, zie Antonius.
Havré, zie Karel Philips.
Heydenryx, zie Theodoricus.
Heyst, zie Paulus van.
Hendrik III, koning van Frankrijk, 508, 519, 523, 525, 547, 548, 550, 576, 577, 637, 641, 642, 722.
Hendrik van Navarre, 637, 638, 688, 694, 703, 704, 723.
Hendrik IV, koning van Engeland, 654.
Hendrik VIII, koning van Engeland, 670.

Hendrik van Beieren, bisschop van Utrecht, 8—12, 22—26, 40.
Hendrik, graaf van Brederode, 450.
Hendrik Cuyck, hoogleeraar te Leuven, later bisschop van Roermond, 236, 326, 342, 346, 355, 359, 360, 362, 366, 378, 383, 384, 404, 406, 415, 428, 702.
Hendrik Michelsz., kanunnik van S. Servaas te Maastricht, 313, 319.
Hendrik Rolemael, pastoor van S. Mathias te Maastricht, 371.
Hendrik, hertog van Saksen, 657.
Henricus Farnesius (Dufour), humanist, 219.
Hendrik de Guzman, graa fvan Olivares, 669—671.
Henri d'Anjou, legeraanvoerder, 496.
Henri de Guise, 661, 665, 669.
Henricus Gravius, secretaris van het H. Officie, 378, 380, 406, 415.
Henricus Huerinx, notaris, 3.
Henricus Samerius (ook Semerius), S. J., missionaris te Groningen, 338, 344, 392, 395, 397, 399, 401, 403, 404.
Henricus Terbeeck, kanunnik van S. Pieter te Utrecht, 419, 425, 428.
Henricus Volquinus, kanunnik van Thorn, 245.
Henry Cobham, diplomaat, 506.
Heinrich von Lauenburg, Protestantsch bisschop van Paderborn, 657.
Heinrich Sudermann, syndicus van de Hanze, 655.
Herbert, Dr., gezant van Engeland in Holland, 672.
Herderen, zie Nicolaas van.
Herman van Musschenbroek, raadsheer van Friesland, 406.
Herman van Wied, aartsbisschop van Keulen, 49.
Hessels, zie Joannes.
Heuterus, zie Pontus.
Hezius, zie Theodorus.
Hieronymus Aleander, pauselijk legaat, 3, 4.
Hieronymus Muzzarelli, nuntius bij Karel V, 160.
Hoya, zie Johannes II.
Hohenlohe, zie Philips, graaf van.
Hormburg, zie Daniël.
Hongarije, zie Maria van.
Hoorne, graaf van, 458.
Houzeau, zie Nicolaas.
Hulst, zie Frans van der.
Humara, zie Franciscus.
Humano, zie Pietro.
Henricus Fuissenberg (von Fürstenberg), landkommandeur der Duitsche Orde te Maastricht, 371.

I.

Idasquez (zie Giovanni).
Ingenwinckel, zie Johan.
Innocentius III, paus, 496.
Innocentius IV, paus, 304.
Innocentius IX, paus, 418—421.
Innocentius XI, paus, 703.
Isabella, koningin van Spanje, 442.
Isabella, Infante, 570.
Isenburg, zie Margaretha van.
Isenburg, zie Salentin von.

J.

Jacob Coemans van Horst, scholaster van Gent, 281.
Jacob Gisbertsz. van der Eem, 238.
Jacob van Elz, aartsbisschop van Trier, 483, 495, 499, 533, 561, 568, 621, 622.
Jacobus van Bloemendaal, Dominicaan, 16.
Jacobus Jansonius, hoogleeraar te Leuven, 360, 362.
Jacobus VI (I), koning van Schotland, 705.
Jacobus Berck, raadsheer, 677.
Jacobus van Pamele, bisschop van S. Omer, 303, 322, 326, 327.
Jacobus Peranus, clericus, 319.
Jacobus van Putte, pastoor van Moll, 237.
Jacobus van Zomeren, Dominicaan te Haarlem, 52.
Jan Bruhes, benoemd aartsbisschop van Utrecht, 280, 333.
Jan van Glimes, stadhouder van Henegouwen, 208.
Jan van Ligne, graaf van Aremberg, 467, 471.
Jan van Montigny, heer van Villers, 467.
Jan de Oude, graaf van Nassau, 555, 584.
Jan Gerrits Stempelse, oud-burgemeester van Gouda, 226, 242, 281, 282, 348.
Jan Utenhove, uitgewekene naar Engeland, 434.
Joannes I, paus, 591.
Joannes van Casembroot, heer van Backerzeele, 458.
Joannes Criticus, clericus te Groningen, 392, 394, 395, 401, 403, 404, 409.
Joannes Faber, pastoor van de S. Hippolytuskerk te Delft, 305.
Joannes Fonck (Vonck), lid van de congregatie der Signatura, 75, 188, 281, 483, 522, 529, 532.
Joannes Grooten, kanunnik van S.-Servaas te Maastricht, 283.
Joannes Gropper, godgeleerde, 53.
Joannes de la Haye, pater-minister van de Keulsche provincie der Franciscanen, 273, 368.
Joannes Hauchin, aartsbisschop van Mechelen, 286, 290, 299.
Joannes Hessels, hoogleeraar te Leuven, 163, 172.

Joannes Julianus, Hugenoot, 720.
Joannes (Jean), heer van Noircarmes, 452.
Joannes Lensaeus, hoogleeraar te Leuven, 345, 359.
Joannes Moretus, drukker te Antwerpen, 349.
Joannes Noems, priester uit het Haarlemsche diocees, 305.
Joannes Richardot, president van Artois, 407.
Joannes del Rio, protonotarius, 325.
Joannes Rolefynck, regulier-kanunnik, 239.
Joannes Segers, kapellaan van S. Nicolaas te Maastricht, 361.
Joannes Segersz., pastoor van Westhoven, 323. 386.
Joannes Straetman, prior van het Dominicaner convent te Brussel, 443, 446, 448, 450, 451, 453, 457, 461, 463, 464, 467, 471, 473—477.
Joannes Theodorici Stekelwerf, kapelaan te Haarlem, 305.
Joannes Suavius (Reomanus), kardinaal, 435.
Joannes Varre, O. Pr., inquisiteur, 37.
Joannes Verbelius, regulier-kanunnik, 309, 311, 332.
Johan III, koning van Zweden, 665, 705.
Johan Casimir van de Paltz, paltzgraaf, 563.
Johan van Drenkwaart, schout van Dordrecht, 358.
Johann von Schönenberg, aartsbisschop van Trier, 284.
Johan Wilhelm, hertog van Kleef, 568,
Johan van Noircarmes, baron van Selles, 537.
Johannes XXII, paus, 150.
Johannes ab Ameronghen, ingedrongen kanunnik te Utrecht, 51.
Johannes Campanus, ketter, 46.
Johannes Geverdinck, priester te Utrecht, 4.
Johannes Hendriksz. ten Elsen, inwoner van Straelen, 222.
Johannes Elst, landdeken van Groningen, 344.
Johannes II von Hoya, bisschop van Munster, 224.
Johannes Ingenwinckel, pauselijk notaris en familiaris, 16, 18, 20.
Johannes Gebhard, aartsbisschop van Keulen, 75.
Johannes Lentius, raadsheer in het Hof van Overijssel, 343.
Johannes Knijff, bisschop van Groningen, 114, 115, 118—120, 183, 222.
Johannes van der Linden, abt van S. Geertruid, 628, 631.
Johannes Mahusius, bisschop van Deventer, 115.
Johannes Mensinck, procurator van aartsbisschop Schenck, 127.
Johannes de Rubo, pastoor van Moll, 238.
Johannes Six, bisschop van S. Omer, 157, 284, 303.
Johannes Slaghek, domproost van Utrecht, 38, 39, 42, 49.
Johannes Strijen, bisschop van Middelburg, 147, 149, 251, 291, 294, 300, 339, 345, 348, 357, 421, 422.
Jean Jaureguy, moordenaar, 643.
Jean de Croy, graaf van Roueulx, 563.
Jean de Noircarmes, baron van Selles, 605, 614.
Jean Richardot, president van den Geheimen Raad, 677, 681.
Jean de Venderville, hoogleeraar te Douay, later bisschop van Doornik, 189, 537, 544, 573, 701.
John Lesley, bisschop van Montrose, 572.
John Smit (Sir), gezant van koningin Elisabeth, 552.
Juan de Escovedo, secretaris van Philips II, 511, 516, 517, 521, 523, 526—529, 531.
Juan van Oostenrijk, don, 250—253, 491, 500, 506, 509, 511, 512, 514—516, 518, 519, 530, 531, 536, 539—542, 547, 551, 554, 565, 604, 614, 637, 640, 641, 660, 661.
Juan de Vargas, lid van den Raad van Beroerten, 470.
Juan de Zuñiga, gezant te Rome, 473, 484, 489, 496, 499, 505, 534, 546, 560, 567, 569, 579, 581, 587, 616, 623.
Jacopo de Puteo, kardinaal, 63.
Jasper Craen, kanunnik te 's-Hertogenbosch, 375, 376, 416.
Joachim Ortell, agent der opgestane gewesten in Londen, 672.
Joachimus Rotharius, O. Pr., 221.
Joachim Trognesius, drukker, 387.
Josina van der Marck, abdis van Thorn, 241, 243, 247, 252, 337, 379.
Joost Ravesteyn (Tiletanus), hoogleeraar te Leuven, 164.
Judicus a Cruce, 291, 292.
Judocus Lorichius, godgeleerde uit Freiburg, 286, 287.
Judocus a Muerkerken, kanunnik van den Dom te Utrecht, 51.
Juliaan de Afvallige, keizer, 611.
Julius II, paus, 151, 154.
Julius III, paus, 158, 447.
Jansenius (de oudere), zie Cornelius.
Juan de la Cerda, hertog van Medina-Coeli, 489, 491.
Julius Echter von Mespelbrunn, bisschop van Würzburg, 568, 621, 622, 671.
(Sextus), Julius Frontinus, schrijver over waterbouwkunde, 657.
Julius de Medici, kardinaal, 4.
Julius Pavesi, buitengewoon nuntius van Pius V, 178, 179, 434—438.
Julius Santori, aartsbisschop van S. Severino, kardinaal, 672.

Justinus I, keizer van Byzantium, 591.
Justus Lipsius, hoogleeraar te Leiden, 702.

K.

Karel de Groote, 302.
Karel IV, keizer, 57.
Karel V, keizer, 21—25, 27—29, 31, 33, 36—40, 48—50, 64, 134, 154, 158, 187, 447, 480, 507, 591, 594, 606, 615, 639, 642, 645.
Karel I, koning van Napels, 591.
Karel IX, koning van Frankrijk, 442, 443, 488, 492, 494, 496—498, 576.
Karel, graaf van Aremberg, 563.
Karel van Brimeu, graaf van Megen, 450, 468.
Karel Philips van Croy, markies van Havré, 563, 574.
Karel, hertog van Gelre, 13, 14, 16, 18, 21,—23.
Karel, hertog van Mayenne, 692.
Karel, graaf van Mansfeld, 390, 466, 616, 680, 682, 686—688, 700.
Karel, aartshertog van Oostenrijk, 477, 480, 542, 543.
Karel, aartshertog van Stiermarken, 644.
Kessenich, zie Walramus.
Kleef, zie Willem van.
Knijff, zie Johannes.
Koeninck, zie Radingus.
Kuerinx, zie Henricus.

L.

Lalaing, zie Anthonie, graaf van Hoogstraten.
Lalaing, zie George van.
Lalaing, zie Philips van.
Lamoraal, graaf van Egmond, 53, 204, 458, 467, 469, 505.
Lampridius, geschiedschrijver, 657.
Lampsonius, zie Nicolaas.
Lanfranco Spinola, protonotarius apostolicus, 498.
Lauenburg, zie Heinrich von.
Laurentius Brancatius, O. Pr., 269.
Laurentius Metz, deken van Brussel, later bisschop van 's-Hertogenbosch, 141—143, 145, 146, 213, 219, 221, 226, 233, 234, 237, 260, 285, 437, 521, 548.
Lenoncourt, de, kardinaal, 152, 154.
Lensaeus, zie Joannes.
Lentius, zie Johannes.
Lentius, zie Marcellus.
Leo X, paus, 3, 17, 29, 33, 34, 166.
Lesley, zie John.
Levinus van der Beke (Torrentius), bisschop van Antwerpen, 75, 222, 283, 297, 346, 410, 416—418, 424.
Lindanus, zie Petrus.
Lindanus, zie Wilhelmus.
Linden, zie Johannes van der.
Lipsius, zie Justus.
Lodewijk van Beieren, paltzgraaf, 8.
Lodewijk, graaf van Nassau, 464, 468, 472.
Ludovico Madrucci, kardinaal, 321, 322, 324, 380, 381, 418, 559, 560, 564, 566, 571, 636, 646.
Ludovico de Schoerle, lid van den Geheimen Raad, 39.
Luigi Taberna, nuntius te Madrid, 288, 638, 643, 660, 721, 723.
Louis van Berlaymont, aartsbisschop van Kameryk, 430, 544, 558, 623, 644.
Louis de Lorraine, aartsbisschop van Rheims, 151, 153.
Luis de Requesens, gezant te Rome, landvoogd, 200, 225, 228, 234, 452, 456, 636.
Luis del Rio, lid van den Raad van State, 605.
Lope de Figueroa, Spaansch edelman, 600.
Lorena, zie Carlo di.
Lorenzo Campeggi, kardinaal legaat, 8, 34.
Lorenzo de Villavicencio, Augustijn, 483.
Lorichius, zie Judocus.
Lotharingen, zie Carolus van.
Louverval, heer van, 478.
Lucas van Brussel, O. Pr., 289.
Lucas van Tongeren, kapelaan van Frangipani, 322, 328, 336, 337, 349, 315, 352, 353, 361, 374, 696.
Luca Ercolani, O. Pr., 200.
Lullus, zie Antonius.
Lunenburg, zie Francisca van.
Luther, zie Maarten.

M.

Maarten Luther, 3, 4, 33, 47.
Maarten Schenck van Nideck, legeraanvoerder, 673, 682—685.
Macchiavelli, zie Thomas.
Madrucci, zie Ludovico.
Mahusius, zie Johannes.
Mayenne, zie Karel.
Malaspina, zie Germanico.
Malaspina, zie Oratio.
Maldonato, Spaansch krijgsman, 508.
Mancini, zie Oratio.
Manderscheidt, zie Josina van.
Mansfeld, zie Ernst van.
Mansfeld, zie Karel van.
Mansfeld, zie Peter van.
Mansfeld, zie Octavius van.
Mansfeld, zie Philips van.
Manutius, zie Paulus.
Marcello Cervini, protonotarius, 37, 39, 46, 48.
Marcellus Lentius, prior-generaal van de Windesheimsche congregatie, 307, 309, 317, 331, 333.
Marck, zie Erard van der,
Marck, zie Josina van der.
Marco Antonio Colonna, kardinaal, 378, 384.
Marco Filonardi, prelaat, 353.

Marco Varambon, Spaansch legeraanvoerder, 678—680, 688.
Margaretha van Isenburg, dekanes van Thorn, 337.
Margaretha van der Mark, gravin van Aremberg, 335, 337, 419, 468, 471, 474, 475.
Margaretha van Oostenrijk, landvoogdes, 9, 14, 23, 48.
Margaretha van Parma, landvoogdes, 99, 132, 135, 136, 172, 176, 178, 213, 433—435, 438, 439, 441, 446, 448, 450, 452, 453, 456, 458, 459, 461, 462, 465, 466, 514, 533, 534, 559, 630, 639, 645, 664, 711, 713, 715, 716.
Margaretha van Valois, echtgenoote van Hendrik van Navarre, 529, 530.
Maria van Habsburg, keizerin-weduwe, 564, 568.
Maria van Hongarije, landvoogdes, 35, 51, 52.
Maria Stuart, koningin van Schotland, 484, 486—488, 503, 526.
Marius, afgevaardigde van don Juan, 547.
Martinus, S., bisschop van Rheims, 555.
Martinus Bardoul, secretaris, 141.
Martinus Brouwers, O. Pr., 54.
Martinus Duncanus (Donck), deken van de O. L. Vrouwekerk in den Haag, 288, 374.
Martinus Regius, priester in Holland werkzaam, 305.
Martinus Rythovius, bisschop van Yperen, 172, 178, 183, 187, 189, 203, 204, 469, 514, 540, 544, 552, 557, 650.
Masi, zie Cosimo.
Massinissa, koning van Numidië, 657.
Mathaeus Moulart, bisschop van Atrecht, 157, 424, 538, 542, 573, 575.
Matthias, aartshertog van Oostenrijk, 535, 536, 549, 552, 559, 582, 594, 595, 604, 605, 609, 614, 633, 634, 641—644.
Maurits, prins, 393, 678, 683, 691—695, 698, 699, 704, 721, 722.
Maurits, keurvorst van Saksen, 239.
Maurus, zie Rhabanus.
Maximiliaan II, keizer, 442, 443, 481, 494, 505, 508.
Maximiliaan van Bergen, aartsbisschop van Kamerijk, 179, 183, 184, 455.
Maximiliaan de Hennin, graaf van Bossu, 489, 562.
Maximiliaan Morillon, bisschop van Doornik, 157, 291, 422.
Maximiliaan Vylain, baron de Rassenghien, 540.
Maximiliaan de Walhain, aartsbisschop van Kamerijk, 483.
Medici de, zie Fredericus.
Medici de', zie Julius.
Megen, zie Karel van.
Melanchton, zie Philips.
Mensinck, zie Johannes.
Merode, zie Margaretha de.
Mespelbrunn, zie Julius.
Metz, zie Laurentius.
Michael Bajus, hoogleeraar te Leuven, 163, 172, 301, 355, 356, 359, 360, 362.
Michael della Torre, nuntius te Parijs, 441, 481.
Michael Visscher Suffridusz, O. Pr., 54.
Michele Bonelli (Alessandrino, kardinaal-staatssecretaris), 131, 179, 184, 200, 207, 209, 212, 436, 439, 441—443, 445, 447—452, 455—458, 461, 463, 467, 471, 473—475, 477, 480, 483, 485, 492, 498.
Michelsz, zie Hendrik.
Mierlo, zie Godefridus van.
Mierop, zie Cornelis van.
Mignanello, zie Fabrizio.
Minutio Minucci, apostolisch secretaris in de Commissie der Zaken voor Duitschland, 280, 289, 418, 424,—427, 429, 647, 704, 705.
Molina, zie Stephanus de.
Mombrun, ketter, 711.
Mondragon, zie Christophoro de.
Moncherat, generaal der Cisterciënsers, 226.
Montaigu, de, graaf, 494.
Montanus, zie Arias.
Montalto, zie Alessandro.
Monte, zie Aegidius.
Montigny, zie Emanuel.
Montgomery (de), kapitein, 504.
Montmorency, zie Anna van.
Montpensier (de), hertog, 498, 499.
Moretus, zie Joannes.
Morgans, zie Thomas.
Morone, zie Giovanni.
Morus, deken van Rheims, 575.
Motte, zie Valentin.
Mouscron, zie Fernande.
Muerkercken, zie Judocus a.
Musschenbroek, zie Herman van.
Mutio di Avanzati, secretaris van Margaretha van Parma, 630, 631, 645.
Muzzarelli, zie Hieronymus.
Mijnden, zie Antonius a.

N.

Nassau, zie Adolf van.
Nassau, zie Jan van.
Nassau, zie Lodewijk van.
Navarre, zie Hendrik van.
Neumolen, zie Sebastiaan.
Nicolaas van der Burgt (de Castro), bisschop van Middelburg, 97, 121, 124, 125, 148, 183.
Nicolaas Coppin, deken van Leuven, 34, 35.
Nicolaas van Egmond, Leuvensch godgeleerde, 11.
Nicolaas Houzeau, prior te Mons, 34.
Nicolaas van Herderen, O. Pr., 159.

Nicolaas Lampsonius, secretaris van Ernst van Beieren, aartsbisschop van Keulen, 361.
Nicolaas Neels, provinciaal der Dominicanen, 286.
Nicolaas van Nieuwland, bisschop van Haarlem, 97, 121, 125, 183.
Nicolaas, abt van Oldenklooster, 402.
Nicolaas Perenot, raadsheer van Dôle, 47.
Nicolaas von Polweiller, kapitein in het Spaansche leger, 645—647.
Nicolaas Wiggers, biechtvader der „Maechden in den Hoek", te Haarlem, 291, 421, 425.
Nicolaas van Woestenraedt, kanunnik van Luik, 583.
Nicolò Dancar, raadsheer van Brabant, 328.
Nicolò Ormaneto, nuntius in Spanje, 502, 505—507, 518, 519.
Nicolò Tassis, postmeester, 675.
Nieuwenaar, zie Adolf van.
Nieuwenaar, zie Walburg.
Niger, zie Philippus.
Nylen, zie Arnoldus.
Noems, zie Joannes.
Noircarmes, zie Johan van.
Nova domo ((van Nieuwenhuis), zie Godescalcus de.

O.

Ottavio Gonzaga, 511, 521, 527.
Ottavio Mirto Frangipani, nuntius te Keulen, 303—311, 313—416, 418—421, 424—430, 671—708.
Octavius, graaf van Mansfeld, kapitein, 694, 695.
Odoardus Bournonville, heer van Capres, 563, 574.
Odoardo Farnese, kardinaal, 707.
Odenhoven, zie Godefridus.
Oem, zie Cornelius.
Oem, zie Viglius.
Oesterwyc, zie Adrianus van.
O Herlihy, zie Thomas.
Ognies, d', zie Gilbertus.
Oygnies, d', zie Adriaan.
Olivares, zie Hendrik de.
Oostenrijk, zie Albert van.
Oostenrijk, zie Ferdinand.
Oostenrijk, zie Juan van.
Oostenrijk, zie Margaretha van.
Oostenrijk, zie Mathias van.
Optatus Milevetanus, 255.
Oranje, zie Philips Willem van.
Oranje, zie Willem van.
Oratio Mancini, Romeinsch prelaat, 677.
Orazio Malaspina, nuntius te Praag, 564, 569, 586, 597, 622, 633, 637.
Ormaneto, zie Nicolò.
Orsini, zie Flavio.
Olivier Buedens, proost der reguliere kanunniken, 34.
Ortell, zie Joachim.
Ostiensis, zie Ugo.
Otto Heinrich, graaf van Brunswijk, 659.
Otto Heinrich, graaf von Schwartzburg, gezant, 567, 572, 625, 628.

P.

Pacheco, zie Francisco.
Pacini, zie Salvatore.
Pallandt, zie Floris van.
Palotto, zie Giovanni Evangelista.
Paltz, zie Johan Casimir van de.
Paltz, zie Georg van de.
Pamele, zie Jacobus van.
Pamele, zie Willem van.
Pape, zie Gaspard.
Parma, zie Margaretha van.
Paulus III, paus, 31, 32, 37, 45, 49, 50, 52.
Paulus IV, paus, 55, 60, 62—64, 69, 74, 132, 134, 150, 544.
Paulus Constabile, generaal der Dominicanen, 269.
Paulus Coyanus, provinciaal der Dominicanen, 220.
Paulus van Heyst, raadsheer, 719.
Paulus Manutius, humanist, 219.
Paulus Taphaeus, pastoor van S. Ursula te Delft, 305.
Paolo Camillo Sfondrato, kardinaal, 693, 694, 697.
Paolo Emilio Sfondrato, kardinaal-staatssecretaris, 401, 405, 409, 413, 414, 426, 689, 699, 701, 702.
Paolo Storio, legeraanvoerder, 673.
Pavesi, zie Julius.
Peranus, zie Jacobus.
Perenot, zie Nicolaas.
Perez, zie Antonio.
Petrus Aymerich, O. Pr., 277.
Petrus Bollius, pastoor van Het Woud, 305.
Petrus van den Bosch, O. Pr., 227.
Petrus Canisius, S. J., 563.
Petrus de Castello (alias del Ryo), kanunnik van Brugge, 123.
Petrus Curtius, bisschop van Brugge, 121.
Petrus Grinsven, kanunnik van 's-Hertogenbosch, 342.
Petrus Lindanus, kanunnik van S. Marie te Maastricht, 340, 372.
Petrus Pintafloris, bisschop van Doornik, 422.
Petrus Vorstius, bisschop van Acqui, 32, 33.
Petrus van Weede, O. Pr., 188.
Pieter Camajanna, buitengewoon nuntius, 445, 448.
Peter van Mansfeld, graaf, 390, 563, 695, 698.

Pieter van Varick, heer van Grypestein, 719, 720.
Pietro d'Aragona, zoon van den hertog van Terranova, 620.
Pietro Paolo da Castelnuovo, O. Pr., 197, 201.
Pietro Paolo Filippi, O. Pr., 197, 203—206, 208.
Pietro Santo Humano, kamerheer van Pius V, 467.
Pietro Preçia, prins, 501.
Pietro Vergerio, bisschop van Capo d'Istria, 45.
Pierre Psaulmier, raadslid te Oranje, 720.
Pedro Fasciardo (Fajardo), neef van Requesens, 494.
Pedro Pacheco, aartsbisschop van Siguenza, 55, 58.
Petri, zie Cunerus.
Pictavia, zie Guilhelmus a.
Pieters, zie Sjoert.
Philips II, koning van Spanje, 55, 58—60, 63, 64, 99, 115, 134, 144, 147, 158, 162, 166, 175, 178, 184—186, 190, 214, 223, 225, 229, 250, 260, 261, 266, 268, 295—297, 300, 323, 328, 332, 338, 354—356, 383, 384, 412, 414, 422, 426, 433, 435—437, 439—442, 444, 445, 447—449, 451, 452, 454—458, 461, 477, 483, 485, 486, 488, 491, 492, 494, 498, 500, 502, 503, 505—507, 512, 517, 518—530, 531, 532, 536, 539, 540, 543, 546, 547, 550, 551, 553, 554, 559, 560, 565, 566, 568, 569, 572, 575, 584, 592, 598, 600, 604—606, 608, 609, 612, 614, 617, 619, 620, 624, 626, 629, 630, 632—634, 637, 640—644, 646, 647, 654, 655, 657—659, 661, 662, 664, 666, 667, 669, 671, 674, 680, 688, —691, 695, 698, 699, 704, 705, 707, 715, 722, 723.
Philips van Aremberg, hertog van Aerschot, 514, 522, 523, 563.
Philips van Bourgondië, bisschop v. Utrecht, 3, 4, 13, 22.
Philips van Corswarem, kamerheer van Gregorius XIII, 228.
Philips van Croy, hertog van Aerschot, 563, 574.
Philips, graaf van Egmond, 522, 562, 563, 579, 688.
Philips, graaf van Hohenlohe, 691, 704.
Philips van Mansfeld, clericus, 466.
Philips Melanchton, 47.
Philips van Montmorency, graaf van Hoorne, 467, 469.
Philippus Sega, nuntius, 240, 242, 248, 260—262, 510, 513, 515, 517—519, 530—532, 535, 536, 545, 548, 552, 554, 559, 560, 564, 569, 570, 572, 577, 578, 592, 598, 600, 601, 619, 620, 627, 636, 638, 660, 705.
Philips Willem, prins van Oranje, 689, 721—723.
Philipsz. zie Gosewijn.
Philippus Niger, bisschop van Antwerpen, 121.
Pighius, zie Albertus.
Pighius, zie Guinaldus.
Pighini, zie Sebastiano.
Pighius, zie Stephanus.
Pinelli, bankier, 669.
Pius IV, paus, 75, 76, 84, 88, 92, 96, 99, 105, 110, 112, 114, 115, 118—120, 124, 128, 133, 135, 151, 158, 159, 162, 166, 172, 175, 178, 295, 433, 711—713, 715, 717, 719.
Pius V, paus, 137, 138, 141—144, 176—178, 184, 185, 189, 190, 193, 195, 197, 199, 201, 208—212, 221, 266, 293, 301, 387, 434, 437, 438, 440, 442, 447—449, 452, 454, 455, 457, 458, 461, 462, 465, 466, 470, 471, 473, 477, 479, 481—489, 497, 500, 576, 665, 721.
Plantijn, zie Christophorus.
Poggi, zie Giovanni.
Poitiers, zie Guilelmus de.
Polweiller zie Nicolaas von.
Pontus Heuterus, kanunnik van Deventer, 339.
Portia, zie Bartolomeo.
Prada, dal, secretaris van don Juan, 553.
Primo, zie Giovanni.
Prospero Santacroce, kardinaal, nuntius te Parijs, 497.
Puteo, zie Jacopo de.

R.

Radingus Koeninck, landdeken van Groningen, 344.
Ranuccio Farnese, zoon van Parma, 708.
Ravesteyn (Tiletanus), zie Joost.
Regius, zie Martinus.
Reide, von, gezant van keizer Rudolf II, 703, 704.
Reinaart Goer, kanunnik van S. Marie te Maastricht, 372.
Remigius Driutius, bisschop van Brugge, 115, 540, 544, 557.
Requesens, zie Luis de.
Rhabanus Maurus, 322, 326, 327, 334, 342, 346, 359, 360, 362.
Ricci, zie Giovanni.
Ricci, zie Timoteo de.
Richardot, zie Jean.
Richardot, zie Franciscus.
Ricoldi (Richardi?), zie Elbertus.
Rio, del, protonotarius, 675.
Rio, Zie Joannes del.
Rio, zie Luis del.
Rythovius, zie Martinus.
Roberto Ridolfi, avonturier, 486, 488, 489.

Robles, zie Caspar de.
Roda, zie Gerardus.
Rodriguez, S. J., 228.
Rogerius, koning van Napels, 591.
Rogerius, afgevaardigde van don Juan, 547.
Rolefynck, zie Joannes.
Rolemael, zie Hendrik.
Rotharius, zie Joachimus.
Roue, zie Alexandre.
Ruard Tapper, hoogleeraar te Leuven, 32, 33, 164.
Rubo, zie Johannes de.
Rudolf II, keizer, 279, 523, 535, 542—544, 559—561, 564, 565, 567, 569—572, 584, 586, 587, 597, 598, 600, 602, 619, 624, 625, 629, 635, 642, 646, 654, 665, 689, 690, 703, 705.
Rusticucci, zie Girolamo.

S.

Sabina van Beieren, gravin, 505.
Sadoleto, zie Giacomo.
Salentin von Isenburg, aartsbisschop van Keulen, 533.
Salustius, 657.
Salvatore Pacini, buitengewoon nuntius, 58, 60, 74, 134, 721.
Salviati, zie Antonio.
Samerius (ook Semerius), zie Henricus.
Sanseverino, kardinaal, 365.
Santa Croce, markies, 663, 671, 672.
Santacroce, zie Prospero.
Santfort, zie Theodorus.
Santi, di, markies, 688.
Santorio, zie Giulio.
Sasbout Vosmeer, vicaris-generaal, later vicaris apostoliek, 291, 305, 317, 329, 330, 334, 344, 374, 381, 385, 410, 421, 425—427, 707.
Sanzio, zie Bernardo.
Schenk, zie Frederik Schenk van Tautenburg.
Schenck, zie Maarten.
Schönenberg, zie Johann von.
Schoerle, zie Ludovico de.
Schoonhoven, zie Dirk van.
Schwartzburg, zie Otto.
Sebastiaan Albi, inquisiteur, 15.
Sebastiaan Neumolen, domkanunnik in Keulen, 137.
Sebastiaan, koning van Portugal, 498.
Sebastiano Pighini, legaat van Paulus III, 53.
Sega, zie Filippo.
Segersz, zie Joannes.
Sekler, zie Eduard.
Selles, zie Jean de.
Seraphini Cavalli, generaal der Dominicanen, 227.
Severina, S., kardinaal van, 319.
Sfondrato, zie Ercole.
Sfondrato, zie Paolo Camillo.
Sfondrato, zie Paolo Emilio.
Sifax, koning van Numidië, 657.
Sigismund, keizer, 591.
Simon Vereept, zegelbewaarder van het kapittel van 's-Hertogenbosch, 341, 342.
Sirletus, zie Wilhelmus.
Sittich, zie Constantinus.
Six, zie Johannes.
Sixtus V, paus, 293—295, 301, 302, 312, 313, 316, 324—328, 331, 335, 336, 338, 340—342, 345, 348, 356, 359, 361, 365, 367, 372, 376, 380, 381, 383—385, 387, 405, 406, 416, 417, 660, 661, 665, 669, 671, 678.
Sixtus Fabri, generaal der Dominicanen, 289.
Sylvio Sabelli, kamerheer van Gregorius XIII, 534.
Slaghek, zie Johannes.
Smith, zie John.
Sollet, zie Claudius.
Sonnius, zie Franciscus.
Sottomayor, zie Alonso.
Spetholt, zie Engelbert.
Spetiano, zie Cesare.
Spinola, zie Gastone.
Spinola, zie Lanfranco.
Stapleton, zie Thomas.
Stekelwerf, zie Joannes Theodorici.
Stempelse, zie Jan Gerritsz.
Stempelse, zie Cornelius.
Stephanus Bathori, koning van Polen, 665.
Stephanus de Molina, biechtvader van Requesens, 225.
Stephanus Pighius, kanunnik te Utrecht, 48, 51, 52.
Stolwijck, zie Gasparus Petri van.
Stoop, notaris, 4.
Storio, zie Paolo.
Straetman, zie Joannes.
Stralen, zie Antonius van.
Stravius, zie Franciscus.
Strinvichius, zie Cornelius.
Stuart, zie Maria.
Stukeley, zie Thomas.
Strijen, zie Johannes.
Suavius, zie Joannes.
Sudermann, zie Heinrich.
Suffridus Petri (Sjoert Pieters), regent van het „collegium Trium Coronarum" te Keulen, 279, 306, 312, 320, 325, 327, 336, 392, 394, 395.

T.

Taberna, zie Luigi.
Taelbloem, zie Willem.
Taphaeus, zie Paulus.
Tapper, zie Ruard.

Tassi, Spaansch agent te Parijs, 643.
Tassis, zie Nicolò.
Terbeeck, zie Henricus.
Terranova, hertog van, 377, 560, 566—573, 579, 584—587, 592, 596, 598—601, 616, 618, 620, 622—624, 626, 628, 632, 655, 664.
Theodericus Amnius, abt van Oldenklooster, 407.
Theodoricus Heydenryx, zaakwaarnemer van de abdij van Thorn, 252.
Theodericus Tybault, kanunnik van S. Marie te Utrecht, 386, 401, 405.
Theodorich, koning der Oost-Gothen, 591.
Theodorus Canisius, kweekeling van het Collegium Germanicum, 414.
Theodorus Hezius, kanunnik te Luik, 11.
Theodorus Santfort, prior der reguliere kanunniken, 332.
Theodorus Wolff, notaris, 175.
Thienen, zie Franciscus van.
Thyl, zie Franciscus van.
Thomas Macchiavelli, secretaris van Margaretha van Parma, 447, 450, 452, 460, 465, 466.
Thomas Morgans, deïst, 378.
Thomas O Herlihy, bisschop van Ross, 572.
Thomas Stapleton, hoogleeraar te Douai, 383, 384.
Thomas Stukeley (Sir), avonturier, 511, 518, 525.
Thomas van Thielt, afvallig abt van S. Bernard te Antwerpen, 255.
Thomas Wilson, gezant te Brussel, 510, 516, 518, 524, 527.
Tilense, zie Wilhelmus.
Tilman Vosmeer, broeder van Sasbout Vosmeer, 291, 292, 330, 334, 385.
Timoteo de Ricci, O. Pr., prior te Lucca, 199—201, 203—206, 208.
Toern, van der, zie Gerardus.
Toledo, S. J., 636.
Toledo, zie Fadrique de.
Tolomeo Gallio, kardinaal-staatssecretaris, 145, 155, 224, 226, 228, 242, 259, 260, 262, 263, 280, 282, 287—290, 491, 493, 494, 496, 502, 506—508, 510, 513, 515, 517, 518, 524, 525, 532, 536, 545, 546, 552, 559—561, 563—565, 567—573, 579—589, 595, 596, 598, 601, 615, 618—625, 628, 632, 643, 644, 721, 723.
Tongeren, zie Lucas van.
Torre della, zie Michael.
Toulouse, graaf van, 496.
Trognesius, zie Emanuel Philips.
Trognesius, zie Joachim.
Tsionghen, zie Egidius.
Truchsess, zie Gebhard.
Tweebruggen, hertog van, legeraanvoerder, 704.

U.

Ugo Boncompagni, kardinaal — legaat, 175.
Ugo, kardinaal van Ostia, 259.
Ummer, zie Engelbert Gerritsz.
Urbanus, episcopus Formensis, bisschop der Donatisten, 255.
Utenhove, zie Jan.

V.

Valentin de Pardieu, heer de la Motte, 554.
Valkenburg, zie Walram van.
Valois, zie Margaretha van.
Varambon, zie Marco.
Vargas, zie Juan de.
Vargas, zie Francisco de.
Varick, zie Pieter van.
Varre, zie Joannes.
Venderville, zie Johan de.
Verbelius, zie Joannes.
Verdugo, zie Francisco.
Vereept, zie Simon.
Vergerio, zie Pietro.
Vespasiano Gonzaga, staatsman, 664.
Viglius Oem, Utrechtsch geestelijke, 401, 405.
Viglius van Zuichem van Aytta, voorzitter van den Raad van State, 435, 437.
Villavicencio, zie Lorenzo.
Villers, zie Jan van.
Vincentius van Beverwijck, Leuvensch godgeleerde, 11.
Vincentius van Haarlem, inquisiteur, 15.
Vincentius de Zeelander, S. J., later protonotarius apostolicus, 364.
Vincenzo Ercolani, dominicaan, visitator, 195—199, 200—203, 206—208, 473, 476.
Vincenzo Giustiniani, generaal der Dominicanen, 199.
Visscher, zie Michael Suffridusz.
Vylain, zie Maximiliaan.
Vladeraccus, zie Christophorus.
Volquinus, zie Henricus.
Vorstius, zie Petrus.
Vosmeer, zie Sasbout.
Vosmeer, zie Tilman.

W.

Walburg, gravin van Nieuwenaar, 699.
Walhain, zie Maximiliaan de.
Walram, graaf van Valkenburg, 563.
Walramus Kessenich, kanunnik van Thorn, 245.
Weede, zie Petrus van.
Westendorp, zie George.
Wied, zie Herman von.
Wiggersz., zie Nicolaas.

Wigle Omius (Oem), clericus van Utrecht, 386.
Wilhelmus Lindanus, bisschop van Roermond, 115, 137, 144, 152, 155, 156, 162, 166, 173—175, 183, 187, 222, 224, 226, 229, 233, 234, 236, 251, 252, 256, 259—262, 265, 276, 278, 286, 287, 290, 292—294, 307, 309, 314, 316, 317, 319, 320, 325, 327, 332, 340, 348, 349, 357, 367, 372, 374, 507, 548, 675.
Wilhelmus Sirletus, kardinaal-bibliothecaris, 265.
Wilhelmus Tilense, kanunnik-regulier, 332.
Wilhelm III, hertog van Beieren, 580, 664, 665, 689.
Willem, graaf van der Bergh, 464.
Willem Coopal, vicaris-generaal van Haarlem, 291, 305, 329, 347.
Willem Crepius, kanselier van Gelre, 389.
Willem van Enckevoirt, bisschop van Utrecht, 26, 28, 41.
Willem, graaf van Kleef, 269, 582, 583, 621, 651, 652, 657, 664, 665, 690.
Willem, prins van Oranje, 203, 222, 223, 435, 439, 444, 464, 474, 475, 477, 478, 480, 496, 501, 503, 507, 511—513, 516, 517, 523, 524, 526—531, 536, 538—544, 548—550, 553—555, 557, 560, 561, 573, 574, 576—578, 580—582, 588, 589, 593—595, 598, 601—603, 606—610, 614, 620, 621, 624, 634, 635, 637—644, 647, 649, 652, 655, 656, 658, 660, 667, 711—714, 716, 717, 719, 721, 722.
Willem van Pamele, voorzitter van den Geheimen Raad te Brussel, 322, 323, 326, 327, 347, 356, 360—362, 369, 407, 416.
Willem Taelboem, kanunnik van S. Omer, 326.
William Allen, hoogleeraar te Douai, later kardinaal, 384, 520, 522, 671.
William Burghley, Cecil, lord Burghleigh, 504, 505, 654.
Wilson, zie Thomas.
Winand Wigghe, scholaster van Xanten, 336.
Wirsberg, zie Friedrich von.
Wilshoefft, zie Georgius.
Woestenraedt, zie Nicolaas van.
Wolff, zie Theod.
Wolfgang Oswaldsz., kapelaan van Frangipani, 346, 352, 353, 356, 376, 416.

Z.

Zachini, zie Camillo.
Zayas, zie Gabriele.
Zeger, zie Cornelis de.
Zeelander, zie Vincentius de.
Zomeren, zie Jacobus van.
Zuichem, van, zie Viglius.
Zuñiga, zie Juan de.

REGISTER VAN PLAATSEN.

Abruzzen, 645.
Aduard, Cisterciënser abdij, 364.
Aelst, 219, 453, 508.
Afflighem, abdij van S. Pieter, 132—134, 137, 226, 296.
Agnietenberg, S., convent der Regulieren te, 55.
Aken, 543.
Aken, S. Mariakerk, 222, 414.
Amelia, 118.
Amsterdam, 513, 517, 640, 671.
Amsterdam, Kapel der H. Stede, 254.
Alençon, 548.
Antwerpen, 207, 325, 352, 427, 441, 444, 445, 447, 450, 453, 514—517, 522, 523, 527, 528, 531, 563, 582, 587, 590, 601, 602, 607, 621, 624, 628, 640, 641, 643, 646, 653, 656, 662, 671, 675, 685, 699, 700, 706.
Antwerpen, abdij van S. Bernard, 132—134, 137, 255.
Antwerpen, bisdom, 133, 141, 142, 297, 366.
Antwerpen, klooster der Dominicanen, 144.
Antwerpen, Engelsche nonnen te, 208.
Antwerpen, bisschoppelijk kapittel, 383, 411, 413, 416, 417.
Antwerpen, klooster der Minorieten (Observanten), 142, 201, 202.
Aremberg (kasteel van), 335, 474.
Arnhem, 415, 624, 678.
Atrecht, 141, 204, 205, 424, 556, 558, 559, 568, 584, 615, 617—619, 625, 627, 656, 707.
Atrecht (Staten van), 573.
Augsburg, 570, 625, 626, 629, 653.
Avignon, 580, 711, 717, 718, 723.

Bergeik, 387.
Bergen-op-Zoom, 208, 676.
Bergen-op-Zoom, klooster der Augustinessen, 412.
Bergen-op-Zoom, klooster der Franciscanen-Observanten, 412.
Bergen-op-Zoom, hospitaal, 412.
Bergen-op-Zoom, S. Mariakerk, 412.
Bergen-op-Zoom, markiezaat, 410.
Bergen-op-Zoom, zwart-zusterklooster, 412.
Bergen (Noorwegen), 653, 654.
Bern, 557.
Bertinoro, 322.
Besançon, 456, 557, 603.
Beveren, 660.
Binche, 686.
Biscaye, 526, 643, 663, 671, 672.
Bloemkamp, abdij, 402.
Bologna, 29.
Bommel, 607.
Bonn, 672, 673, 676.
Bordeaux, bisdom, 150.
Bouges, 551, 552.
Bourgondië, 456, 523, 576, 622, 656, 723.
Brabant, 536, 537, 539, 603, 656, 700, 720.
Braine le Comte, 529, 532.
Breda, 410, 516, 678, 688.
Breda, baronie, 410.
Breda, S. Catharinadal, 411.
Breda, grauw-zusterklooster, 411.
Breda, hospitaal, 411.
Breda, hospitaal der S. Jansorde te, 278.
Breda, S. Janskapel, 278.
Breda, S. Mariakerk, 410.
Breda, zwart-zusterklooster, 411.
Bretagne, 704.
Brugge, 206, 208, 453, 653, 654.
Brugge, dominicaner klooster, 209, 212.
Brugge, klooster Engelendaal, 203, 208.
Brussel, 182, 339, 453, 469, 478, 508, 521, 523, 524, 529, 530, 536, 587, 640, 641, 656, 671, 675, 678, 681, 686, 689, 692, 695—703, 707, 719.
Brussel, dominicaner convent, 476.
Brussel, Notre Dame de la Chapelle, 182.
Brussel, Eeuwig verbond van, 605, 606, 608,
Brussel, Staten-Generaal, 512, 547—549, 552, 553, 565, 566, 569, 572, 595, 597, 600, 602, 604, 605, 607, 608, 614, 619, 620, 623, 624, 632, 633, 640, 641, 661.
Burgos, 490.
Bursfeld, Congregatie van, 160.
Burtscheid, 242.

Calais, 503.

Champagne, 549.
Capranica, 633.
Carignano, 520.
Ciny, 299.
Coevorden, 403, 706.
Coruña, 679.
Cusemer, convent S. Mariapoort te, 407, 409.

Daelhem, 467.
Dauphiné, 496.
Delfzijl, 693.
Denemarken, 405, 517, 681.
Deventer, 247, 353, 361, 399, 691—694.
Deventer, bisdom, 112, 138, 142, 145, 343, 344, 355.
Deventer, Bergkerk, 239.
Deventer, S. Lebuinus-kerk en kapittel, 315, 321, 328, 336, 339, 343, 353, 357.
Delft, 255, 289, 376, 381, 383, 652.
Delft, S. Aechten-convent, 190.
Delft, S. Barbara-convent, 190.
Doornik, 157, 205, 385, 421, 448, 577, 671, 701.
Dordrecht, 426.
Douai, 205, 573, 590, 604, 615, 617, 618.
Douai, hoogeschool, 59, 60, 383, 537.
Douai, priestercollege, 384, 520.
Drente, deken van, 403.
Druten, 516.
Duinkerken, 393.
Duitschland, 610.
Düsseldorf, 424.

Eembrugge, 238.
Eemnes, 238.
Egmond, abdij; inlijving bij de tafelgoederen van het bisdom Haarlem, 75.
Ehrenbreitstein, 11.
Emden, 693.
Engeland, 503, 504, 539, 540.
Enschede, 239.
Erkelenz, 373, 682, 684.

Faenza, 327.
Felwerd, benedictijner klooster te, 159, 160.
Feltro, 118.
Ferrara, 572.
Franchimont, 697.
Frankfort a. M., jaarmarkt te, 265, 528, 529.
Frankrijk, 572, 701.
Friesland, 377, 378, 514, 522, 531, 539, 603, 624, 640, 652, 656, 657, 680, 683, 686, 689, 692—694, 701, 706.

Gallicië, 663, 680.
Geertruidenberg, 607, 678, 679, 681.
Gelder hertogdom, 496, 503, 514, 531, 539, 603, 621, 624, 656, 657, 684, 699.
Gelder, Hof van, 308, 309, 317, 320, 677.
Genève, 540, 557.
Genua, 529.
Gent, 445, 453, 514, 531, 540, 557, 568, 587, 590, 640.
Gent, bisdom, 325.
Gent, S. Bavo-kerk, 288, 377.
Gent, dekenaat, 285.
Gent, officiaal, 288.
Ghislain (Saint), 494.
Glemboux, 478.
Goletta (la), 440, 508.
Gorinchem, 656, 683.
Gouda, 242, 426.
Grammont, klooster van S. Adrianus, 235.
Granada, 500.
Gratz, 322.
Gravenhage, 's-, 705.
Gravenhage, 's-, kapittelkerk van S. Marie, 175, 288, 374.
Grevelingen, 671.
Groningen, 377, 378, 469, 631, 632, 656, 686, 693.
Groningen, Ter Aa-kerk, 397.
Groningen, bisdom, 99, 145, 337, 338, 344.
Groningen, dominicaner klooster, 354.
Groningen, Jezuieten-college, 365, 379, 381, 382, 392, 394, 396, 402, 403, 408, 409.
Groningen, kapittel van, 338, 354.
Groningen, kloostergoederen, 365, 379, 382.
Groningen, S. Maarten-kerk, 364.
Groningen, magistraat, 354, 365, 381, 382, 402, 408.
Guipuzcoa, 526.
Gulik, 688, 704.

Haarlem, bisdom, 76, 142, 292, 329, 501, 502, 695.
Hegenau, 647.
Halberstadt, 239.
Hamburg, 704.
Hamerstein, klooster van Augustijner-koorheeren, 239.
Hattem, 14.
Hautrage, 492.
Heiligerlee, 467.
Hertogenbosch, 's-, 516, 702.
Hertogenbosch, 's-, bisdom, 5, 92, 141, 284, 295, 327, 328, 483.
Hertogenbosch, 's-, dominicaner klooster, 210.
Hertogenbosch, 's-, kapittel van, 146, 233, 340, —342, 352, 353, 375, 376, 416.
Hertogenbosch, 's-, Latijnsche school, 276.
Hertogenbosch, 's-, officiaal, 331, 333.
Hertogenbosch, 's-, parochiekerken, 219.
Hertogenbosch, 's-, refugiehuis der Karthuizers, 375.
Henegouwen, gewest, 434, 478, 538, 556, 558, 559, 584, 590, 603, 604, 615, 617—619, 625, 627, 656, 686.
Henegouwen (Staten van), 573.

Heusden, 680, 682, 683, 686.
Holland, 496, 503, 513, 523, 536, 539—541, 554, 576, 582, 590, 593, 603, 605—607, 613, 624, 639, 649, 650, 656, 662, 663, 666, 672, 674, 677, 681, 683, 685, 693, 694, 701.
Hongarije, 440.
Hoogstraten, 410.
Hoogstraten, S. Catherinakerk, 411.
Hoogstraten, S. Clara-convent, 411.
Hulst, 699—701.

Ierland, 533.
Ivoy, 688.

Jemmingen, 211, 472, 473.
Jeruzalem, bedevaart, 256.
Jodoigne, 478.

Kamerijk, 135, 141, 154, 173, 179, 184, 290, 295, 332, 430, 478, 508, 558, 595, 622, 637, 656, 685.
Kempen, de, 676.
Kempen, de, aartsdiakonaat, 187.
Kessel, klooster van S. Ursula en de twaalf duizend Maagden, 129.
Keulen, aartsstift, 49, 280, 664, 668, 676, 689, 690, 701.
Keulen, Antonieten-klooster, 426—429.
Keulen, Apostelkirche, 320, 325.
Keulen, College Trium Coronarum, 312, 325.
Keulen, domkapittel, 49.
Keulen, Hollandsch college, 421, 424, 426—429.
Keulen, hoogeschool van, 50.
Keulen, Jezuieten klooster, 397, 427.
Keulen, Kruisheeren convent, 428.
Keulen, Maria-broederschap, 242.
Keulen, klooster van het H. Kruis, 292.
Keulen, officialaat, 313—315, 332.
Keulen, stad, 208, 255, 263, 265, 273, 280, 290, 377, 419—421, 564, 566, 568, 572, 579, 580, 584, 627, 629, 644, 657, 685.
Keulen, stadsbestuur, 427.
Klaarwater, Benedictinessen klooster te, 159.
Kleef, 224, 306, 356, 560, 682.
Knodsenburg, 694—697.
Koesfeld, 419.

Languedoc, 496.
Lausanne, 540.
Leeuwarden, bisdom, 110, 263, 279, 422.
Leiden, 426, 539.
Lens, 345.
Leuven, 252, 325, 377, 449, 478, 521, 524, 636, 648, 702.
Leuven, bisdom, 136.
Leuven, het district aan een vicaris-generaal onderworpen, 355.
Leuven, hoogeschool, 212, 234—236, 301, 346, 356, 359, 360, 384, 702.
Leuven, Koninklijk College, 348.
Leuven, Bogarden convent, 363.
Leuven, dominikaner klooster, 212.
Leuven, franciscaner convent, 323.
Lier, 523, 644.
Lissabon, 498, 662, 663.
Londen, 489, 653, 654, 665, 671, 672, 677.
Lotharingen, 523.
Lubeck, 653, 654.
Lucca, 199.
Luik, 477, 478, 523, 543, 564, 622, 657, 664, 680.
Luik, aartsdiaconaat, 298.
Luik, bisdom, 203, 222, 277.
Luik, officialaat, 373, 393.
Luxemburg, bisdom, 144, 223.
Luxemburg, gewest, 516, 530, 553, 576, 656.
Lottum, 288.

Maas, de, 524, 651, 688.
Maas en Waal, Land van, 695.
Maaseyck, 478.
Maastricht, 203, 262, 268, 270, 369, 446, 523, 524, 556, 557, 580—582, 584, 585, 588, 590, 595, 598, 599, 603, 616, 671, 699.
Maastricht, S. Servaas, hoofdkerk en kapittel, 138, 145, 263—265, 268, 270, 282, 300—302, 313, 349, 352, 353, 361, 369, 367, 371, 372, 374, 414, 427, 429, 475.
Maastricht, augustijner klooster, 369—371, 393.
Maastricht, Duitsche Orde, 371, 393.
Maastricht, College der Jezuieten, 264—266, 272, 282, 300.
Maastricht, kapittel van S. Marie, 340, 372.
Maastricht, S. Mathiaskerk, 371.
Maastricht, S. Nicolaaskerk, 361.
Maastricht, Tertiarissen convent, 369— 371, 393.
Madrid, 260, 261, 532, 584.
Madrid, augustijner klooster S. Filippo, 262.
Mainz, 273, 568.
Malta, 440.
Mantua, 32.
Marne, Oldenklooster in de, 394, 401—404, 407—409.
Mechelen, 453, 503, 523, 527—529, 531, 602, 605, 656.
Mechelen, aartsbisdom, 132, 134.
Mechelen, Hooge Raad van, 607.
Meersen, proosdij van S. Remigius, 128, 137, 144, 150, 151, 153—154.
Melnik, 567.
Meppel, 306.
Meurs, 699.
Meurs, Karmelieten, 389—391.
Middelburg, 352, 685.

Middelburg, bisdom, 54, 88, 147, 149, 294.
Middelburg, abdij, 76.
Moll, 237.
Mons, 204, 303, 548, 616, 686.
Montfort, 682.
Moravië, 591.
Moscou, 653.
Munster, 145, 381, 657.
Munster, Anabaptisten te, 613.
Munster, diocees, 687.
Munsterbilsen, abdij van, 49.
Muro, 118.

Namen, 529—532, 540, 641, 646, 656, 671.
Namen, bisdom, 260, 385.
Nantes, 529, 530.
Napels, 591.
Neurenberg, rijksdag te, 633, 635.
Neuss, 665, 668.
Nieppes, 464.
Nizza, 520.
Nocera, 591.
Normandië, 549.
Novogorod, 653, 654.
Nunen, 323.
Nijmegen, 682, 684, 694, 695, 702, 704.
Nijmegen, Land van, 690, 692.
Nijmegen, dekenaat, 367.
Nijmegen, S. Catharina-klooster, 307, 309, 310, 313, 317, 324, 331—333.
Nijmegen, Clarissen, 367.
Nijmegen, franciscaner convent, 367.
Nijmegen, kapittel van S. Stephanus, 307, 309, 310, 313—315, 331—333.
Nijmegen, vrouwelijke Tertiarissen, 367.

Oldenoord, 394.
Omer, S., 157, 204, 303, 326.
Ommelanden, Friesche, 691.
Oosterhout, 410.
Oosterwierum, Heveskesklooster, 392.
Oosterwierum, S. Janshospitaal, 394, 397.
Oranje, prinsdom, 496, 580, 711—713, 716, 717, 719—721, 723.
Orchies, 573, 615, 617, 618.
Ortona, 645.
Ostende, 663.
Overijsel, gewest, 22—25, 656.
Overijsel, Hof van, 343.
Oudenaarde, 182.

Padua, 502.
Palencia, bisdom, 115, 154, 156, 287.
Pampeluna, 154.
Parijs, 508, 543, 691.
Piëmont, 498.
Piacenza, 465.
Picardië, 549.
Pisa, 201.
Polen, 653.
Popoul (saint), 490.
Portugal, 681.
Praag, 565, 567, 569—572.
Provence, 496.

Rees, 682, 693.
Rheims, abdij van S. Remigius, 128, 150.
Rochelle (la), 498.
Roermond, 404, 503, 516, 646.
Roermond, bisdom, 105, 151, 153, 154, 265, 362, 366, 378, 383, 384, 429.
Roermond, kathedraal, 138.
Roermond, kapittel, 128.
Roermond, Franciscanen, 390, 391.
Roermond, Hieronymus-klooster, 129.
Roosendaal, 412.
Ruhrort, 688.
Rijn, de, 651, 692—695, 700.
Rijnberk, 651, 662, 676, 678—680, 682.
Rijssel, 205, 573, 615, 617, 618.

Saragossa, 723.
Savoje, 520, 523, 661.
Schelde, de, 693, 699, 700.
Schenkenschans, 694, 696.
Schmalkalden, bond van, 595.
Schotland, 405, 504, 539, 540.
Selymbria, 142.
Sibculo, cisterciënser klooster, 269.
Siguenza, 55.
Siloe (Selwerd), abdij, 176, 177, 353.
Sittard, 314.
Steenbergen, S. Andreas-kerk, 412.
Sont, de, 653.
Spa, 382, 529, 530, 679—681, 684, 686, 687.
Spiers, 572.
Stiermarken, 481.
Steenwijk, 696, 704.
Stockum, kasteel, 478.
Straatsburg, 289.
Straelen, 222.

Termunten, abdij, 176, 177.
Thicnen, 478.
Thorn, abdij, 49, 50, 241, 243, 247 252, 337, 379.
Tirlemont, dekenaat, 355, 356.
Tirlemont, Bogarden convent, 355.
Toledo, 661.
Tongeren, 478.
Tongerloo, abdij, 76, 132, 137, 157, 295, 327, 328, 378, 381.
Torcello, 535.
Toulouse, bisdom, 150.
Tours, 555.
Trente, 559.
Turijn, 521, 661.

Utrecht, aartsbisdom, 84.
Utrecht, bisdom, 21.
Utrecht, gewest, 536, 539, 656.
Utrecht, stad, 203, 376, 426, 427, 513, 517, 531, 587, 624, 640.
Utrecht, kapittels, 49, 50, 513.
Utrecht, collegiale kerken, 281.
Utrecht, Oudmunster, 228, 303.
Utrecht, domsproosdij, 38, 40, 45, 48, 96, 172.
Utrecht, S. Jansproosdij, 47.
Utrecht, S. Marie-kerk, 358, 369, 386, 387, 401, 405.
Utrecht, S. Nicolaaskerk, 172.
Utrecht, S. Pieterskerk, 419.
Utrecht, S. Hieronymus school, 233.
Utrecht, S. Paulus abdij, 172.

Valenciennes, 205, 206, 446, 452, 514.
Valkenburg (Limburg), 265.
Vlaanderen, 505, 603, 676, 696, 700, 701, 705.
Veluwe, 656.
Venaissain, 711—713, 716, 717.
Venetië republiek, 575, 595, 667.
Vianen, 450.
Vlierbeek, benedictijner abdij, 363.
Vlissingen, 503.
Vught, Karthuizers, 375.

Waal, de, 694.
Wachtendonk, 676.
Walcheren, 54, 656.
Wedderen, Karthuizers, 686.
Westfalen, 673, 686, 689, 690, 701.
Westhoven, 323, 386.
Westmal, Augustinessen-klooster, 412.
Worms, 8, 10.
Wijer, 335.

Xanten, 336.

Yperen, 464, 532.
Yperen, bisdom, 385.

Zeeland, 415, 503, 513, 523, 536, 540, 541, 554, 576, 582, 590, 593, 603, 605—607, 613, 624, 639, 649, 650, 656, 662, 663, 666, 674, 677, 685, 693, 694.
Zepperen, S. Hieronymuskamp, 428, 429.
Zevenbergen, 678, 688.
Zierikzee, 612.
Zierikzee, Engelsche nonnen te, 208.
Zutphen, 503, 677, 691—694.
Zutphen, S. Walburgskerk, 363.
Zweden, 653.
Zwitserland, 539, 540.

REGISTER VAN ZAKEN.

Aartsdiakens, hun rechtsmacht in het bisdom van 's-Hertogenbosch na het Concilie van Trente, 246.
Absolutie in den biecht van ketters, 448, 451, 453, 457, 461, 462.
Afpersing der Spaansche beambten te Erkelenz, 682.
Afpersing der Spaansche bezetting te Roermond, 404.
Anabaptisten in het verweesde bisdom van Groningen, 351.
Anabaptisten te Keulen, 685.
Anima-kerk te Rome, 415.
Annaten, 384.
Arianen, 591.
Armada, 671, 672, 674—676, 679, 688.
Augsburgsche Confessie, 276, 480, 553, 633.

Bartholomeus-nacht, 497.
Basel, Concilie van, 591.
Beeldenstorm te Antwerpen, 443.
Beneficiën, 658.
Bisschoppelijke jurisdictie, 413, 507.
Bisschoppelijke visitatie, 292, 293, 416, 507.
Bisdommen in de Nederlanden, Nieuwe, 62—65, 74, 132.
Bisdom Groningen, gebreken in het verweesde bisdom: hoe ze te verbeteren, 349.
Breviarium Pianum, 387.
Brievenboek van den dominicaan Vincenzo Ercolani, visitator der Predikheerenkloosters in de Nederlanden, 196—208.
Broederschap v. h. Allerh. Sacrament in de S. Janskerk te 's-Hertogenbosch, 5.
Bulla aurea, 57.
Bulla cruciata, 661.
Bulle „Regnans in excelsis", 486.
Bulla „In Coena Domini", 234, 291, 294, 507, 577.
Bulle, Oprichtings- der Nederl. bisd., 69.
Bulle, Omschrijvings- voor Utrecht, 84.
Bulle, Omschrijvings- voor Haarlem, 76.
Bulle, Omschrijvings- voor Middelburg, 88.
Bulle, Omschrijvings- voor 's-Hertogenbosch, 92.
Bulle, Omschrijvings- voor Groningen, 99.
Bulle, Omschrijvings- voor Roermond, 105.
Bulle, Omschrijvings- voor Leeuwarden, 110.
Bulle, Omschrijvings- voor Deventer, 112.
Bullen, Tijdsberekening der, 320.
Bijbel, verspreiding van het N.-Testament in Hollandsche vertaling, met Inleiding en noten onder de Katholieken van Nederland aanbevolen, 256.

Calvinisten te Gent, 568, 574.
Censuren, kerkelijke gesteld op moord van geestelijken, 294.
Censuren, door 9 kapittelheeren en 24 kapelaans van S. Servaas, bij name genoemd, beloopen, 268.
Centuriae Magdeburgenses, 277.
Clandestiene huwelijken, 246, 255, 293.
Collegium Germanicum te Rome, 526.
Concilie, Acta van het Conc. Trullanum, 320, 321, 325—327, 334, 336, 345, 348.
Concilie van Trente en Congregatie van het Concilie, 50, 146, 151, 162, 163, 166, 172—175, 178, 183—187, 189, 213, 219, 222, 231, 233, 234, 237, 243, 245, 246, 255, 261, 277, 279, 290, 292, 293, 317, 329, 368, 385, 387, 413, 416—418, 433, 456, 470, 483, 507, 553.
Concilium Lateranense IV, 267, 423.
Congregatio Germanica, 426, 427.
Congregatie van de Signatura, 428.
Consistories der Calvinisten, 610.
Conventueelen, Franciscaner Orde, 190.
Correctoren van de Vaticaansche drukkerij, 345, 359, 360, 362, 389, 406.

Dagboek der visitatie-reis naar en in de Nederlanden door P. Pietro da Castelnuovo, O. P. (1568), 201—206.
Dispensatie-brieven, taxae, 397.
Dispensatie van onthoudingsgebod in de Vasten, 419, 635.

Dominicanen, beschikkingen omtrent nagelaten goederen van Dominicanen, in den krijg gestorven, 269.
Dominicanen, maatregelen tegen buiten kloosterlijk verband rondzwervende monniken, 269, 289.
Dominicanen, Provinciaal kapittel te Maastricht, 1584.
Dominicaner kloosters, toestand dezer kloosters in de N. Nederlanden, 280.
Dominicaner Orde in de Nederlanden, godsdienstig-kerkelijke toestand der kloosters aldaar, 568.
Dominicaner Orde, volmachten haar verleend bij het prediken tegen de Jacobieten, 304.

Engelsche katholieken in de Nederlanden, 449.
Erfpacht, 403.
Escusando, belasting op den clerus in Spanje, 661.
Euveldaden der Franschen in Henegouwen, 549.
Euveldaden der Geuzen in Vlaanderen, 464, 576.
Euveldaden der Spaansche soldaten in de Nederlanden, 457, 508, 555, 650, 696.
Exemptie, 413, 418, 420.

Franciscanen, Derde Orde, 190.
Franciscanen, Observanten, 190, 193, 273.

Godsdienstvrijheid, 590—592, 604—605, 666, 667, 674, 718.

Handel der Hollanders, hoe te beletten, 651, 652, 662, 664, 689, 705.
Hanze, 653—655, 665.
Heiligerlee, slag bij, 467.
Hugenoten, 472, 492, 496, 497, 504, 508, 576, 661, 662, 713, 720.
Hussiten, 591.
Huwelijken in verboden graden in de noordelijke Nederlanden, 385.
Huwelijksdispensatie, 419.

Index van verboden boeken, 387.
Inquisitie, 8, 15, 32, 36, 37, 39, 52, 232, 265, 321, 380, 436, 453, 457, 507.
Italiaansche aalmoezeniers in het leger van Philips II, 430.

Jansorde, S., 392.
Jemmingen, slag bij, 472.
Jubilé-aflaat voor afweer der ketterij in de Nederlanden (Gregorius XIII), 548, 573.
Jubilé-aflaat bij het optreden van een nieuwen paus, 410, 414, 426, 429, 544.
Jubilé-aflaat van Pius V wegens de troebelen in de Nederlanden, 477.
Jubilé-aflaat van Sixtus V tegen de Turken (1566), 176, 330, 333, 344.
Jurisdictio in sacris, ingrijpen van Philips II, 671.
Jus spolii, 343.

Karakter der Hollanders, 650, 651.
Karmelieten Orde in de Z.-Nederlanden, 213.
Kerkelijke goederen, pauselijk indult omtrent, 404.
Koninklijk placet voor kerkelijke ambten, 354, 355, 359, 361, 408, 416.

Leuven, voorstellen van het provinciaal-concilie aldaar (1574), 234.
Ligue, 448, 491, 494, 685, 692, 698, 702, 705, 708.
Lutheranisme, verbreiding in de Nederlanden, 434.

Malcontenten, 648.
Menses apostolici, 266.
Missa beati Petri, 345, 349, 357.
Missio Castrensis, 228.
Mooren, oorlogen tegen de, 657.

Oliesel, geldige materie voor het Sakrament, 365.
Opleiding van missionarissen, in Holland, Zeeland en Friesland werkzaam, 323.
Onthoofding van Egmond en Hoorne, 458.

Pacificatie van Gent, 554—556, 571, 587—589, 604, 606—608, 611, 614, 615, 640.
Pacificatie der Nederlanden, 538—544, 605—609.
Pacificatie, congres voor — te Keulen, 377, 559—629, 633—635, 642, 648, 661.
Plakkaten, 459, 605, 607.
Plundertochten van het leger der oproerige Nederlanden, 703.
Plunderingen der Walen in het Statenleger, 517.
Privilegium fori, 419—421, 701, 703.
Protectoraat, geestelijk, over de Nederlanden, aan Carolo Borromeo opgedragen in 1566, 176.

Relegionsfrid, 587, 613—615, 640.
Residentie, verplichting van, 313.
Ridderorde van S. Jan, 292, 293.
Rijksdag te Regensburg, 508.

Sociëteit van Jezus, generaal der, 538.
Strijdvragen tusschen de Jezuieten en de Leuvensche hoogeschool, 346.

Tienden, 386, 720.
Tonsuur, toe te dienen door abten in Friesland, 403.

Turkengevaar, 440, 442, 491, 508, 537, 541, 543, 576, 591, 609, 658.

Vaticaansche drukkerij, 388, 415, 678.
Verslag bisdom Antwerpen, N.-Nederlandsch gedeelte, 410.
Verslag van Philippus Sega omtrent zijn werkkring bij Don Juan, 519—530.
Verspieders tegen de Katholieken in Holland, 405.
Visitatio ad limina, 335, 368, 385, 413.
Volmachten, oorspronkelijk door Gregorius XIII verleend aan priesters, in de oproerige Nederlanden werkzaam, 303, 331, 333, 334.
Votum simplex castitatis, 347.
Vragen, practische omtrent zielezorg in Holland, 317—319, 333, 334.
Vrijbuiters, 650.
Vulgaat, 388.
Vulgaat, uitgave der, 406.

Wederopluiking van het Katholicisme, 701.
Westfriesland, 300 dukaten toegewezen aan het domkapittel van Utrecht als vergoeding voor het verlies van de proosdij van Westfriesland, 96.
Windesheim, Congregatie van, 310, 313, 323, 324, 331, 332.
Worms, Rijksdag van, 609, 614.

CORRIGENDA.

Blz. 72, regel 21, staat: Middelburgensem, lees: Middelburgensem.
Blz. 158, in het opschrift, staat: 1592, lees: 1579.
Blz. 264, regel 1, staat: 1590, lees: 1580.
Blz. 522, noot 3, staat: Joost de Soete, heer van Villers, lees: Ville.

76642 282.4923
Brom, G. B787
Romeinsche bronnen
282.4928
B787
76642